

AMMIANI MARCELLINI

RERVM GESTARVM QVI DE XXXI. SVPERSVNT LIBRI XVIII.

Ex MS. Codicibus emendati ab HENRICO VALESIO, *& Annotationibus illustrati.*

Adjecta sunt EXCERPTA de gestis Constantini nondum edita.

PARISIIS,
Apud IOANNEM CAMVSAT, via Iacobæa, ad insigne Aurei Velleris.

M. DC. XXXVI.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

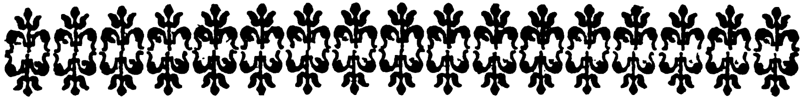
NOBILISSIMO
& Illustrissimo Viro
D. D. HENRICO MEMMIO,
SACRI CONSISTORII CONSILIARIO, ET SUPREMI Galliarum Senatus Præsidi

HENRICUS VALESIUS S. D.

SCIO plerosque esse, HENRICE MEMMI PRÆSES ILLUSTRISSIME, *qui vniuersum hoc in emendandis priscis auctoribus & illustrandis positum studium, leue & contemnendum esse existiment. Ac eorum quidem qui liberalium artium expertes, sola confidentia adducti id affirmant, nullam omnino rationem esse habendam puto. Sed nonnulli sunt viri graues, qui cum ad subliminiora studia animum applicuerint, cetera vt infra se posita facile contemnunt ac despiciunt. Ego vero longè in alia sententia sum. Nullum enim studiorum genus, ex*

quo quidpiam vtilitatis manare poßit in publicum, spernendum ac despiciendum censeo. Nec sine causa veteres illi Musas (quarum nomine liberales disciplinas significabant) germanas esse finxerunt, easdemque connexis inter se manibus choros ducere. Et Calliope, quam omnium præstantißimam esse canit Hesiodus, nunquam tamen sorores suas, licet inferiores, aspernata est. Annon igitur grauißimam Musis injuriam faciunt, qui discidium inter germanas excitant, & concentum suauißimi chori perturbant? Longè rectius ac prudentius ij, qui omni studio & cogitatione in id incumbunt, vt rem publicam literarum iam nescio quo fato senescentem, quibuscunque modis possunt, ornent atque augeant. Quod equidem pro virili parte sedulo facere & iam antea cœpi, & posthac, si Deus iuuerit, eadem animi constantiâ pergam. Ac biennio quidem abhinc, Polybij, Nicolai Damasceni, Dionis & aliorum luculenta fragmenta è tenebris in lucem edidimus: in quibus res continentur scitu dignißimæ, quarum memoriam non intercidisse publicè intererat. Nunc verò libros Historiarum Ammiani Marcellini, accuratißime emendatos, & Annotationibus illustratos, tuo, HENRICE MEMMI, *nomini nuncupamus. Tu igitur de toto hoc labore nostro iudicium feres. Qui si abs te*

probabitur, næ ego reliquorum iudicia parum reformidem. Quis enim talis ac tanti viri præiudicio non libentissimè acquiescat? Te Senatus ille Galliæ princeps, consiliorum suorum principem sequi solet. Te summi quique controuersiarum suarum arbitrum expetunt. Proinde non dubito, quin ij quibus notus es (quis autem est locus, quò non laudum tuarum fama peruenerit?) quin omnes, inquam, vno ore fateantur, nullum præstantiorem huius operis nostri iudicem eligi potuisse. Sed fortasse nimium confidens sum, qui te iudicem, non patronum potius ac fautorem optem. Equidem non diffiteor pleraque nostra esse eiusmodi, vt fauore potius ac benignitate quàm censurâ lectoris indigeant. Sed tamen facere non possum, quin omnibus modis concupiscam, hunc laborem nostrum tuo iudicio probari. Quod quidem fretus humanitate & beneuolentia tua, consecuturum me abs te facile spero. Vale PRÆSES ILLVSTRISSIME.

AD CANDIDVM LECTOREM PRÆFATIO.

MMIANVS Marcellinus Antiochiæ genitus fuit, parentibus vt conjicere est nobilissimis. Ipse admodum adolescens inter Protectores Domesticos militauit. Quo maximè argumento eius nobilitas deprehenditur. Ducum enim, Comitum & Magistrorum militarium filij in eam scholam referebantur. Itaque & Constantius Chlorus, & Iouianus, qui postea Augusti fuerunt, & Gaudentius Ætij pater, à Domesticatu militiam exorsi sunt. Ac ceteri quidem milites in votis habere consueuerant hanc militiæ promotionem, vt Protectores fierent, quemadmodum scribit Paulinus in epist. 39. Marcellinus verò noster ab eo loco militiam auspicatus est adolescens, ad quem vota veteranorum ac desideria adspirabant. Cum autem hic mos esset, vt ex Domesticis Protectoribus alij in Comitatu consisterent ad Imperatoris custodiam, alij cum Magistris militum per varias orbis Romani prouincias mitterentur, (quod in Annotationibus vberius explicui) Marcellinus noster cum Vrsicino Magistro equitum missus est in Orientem, eidémque à Constantio Aug. obsequi est iussus vt ipsemet scribit pag. 21. Vrsicinus au-

tem à Constantio ad tutelam Orientis destinatus est, anno Natalis Dominici 350. vt elicitur ex libro XVIII. pag. 122. Postea Vrsicino iussu Imperatoris Mediolanum accito, Marcellinus quoque noster vnà cum eo in Italiam venit, Consulatu Constantij septimo, & Constantij Galli tertio, qui annus erat 354. Natalis Dominici. Anno autem sequenti, cùm idem Vrsicinus ad opprimendam Siluani tyrannidem à Constantio mitteretur in Gallias, Ammianum Marcellinum vnà cum aliis spectatæ industriæ Protectoribus secum duxit. Extincto breui Siluano, Vrsicinus aliquandiu detentus est in Galliis: Tandémque à Constantio Sirmium euocatus, paulo pòst reddita Magisterij dignitate in Orientem remissus est, iuncto, vt antea, Marcellino. Ibi quæ Marcellinus noster gesserit, quibus in præliis obsidionibúsque versatus sit, quas legationes obierit, satius ac iucundius fuerit ex ipsius narratione quàm nostris verbis discere. Post obitum Constantij Iulianus rerum potitus, ingenti apparatu bellum intulit Persis. Cui expeditioni se interfuisse Marcellinus noster affirmat. Valentiniano deinde & Valente regnantibus quid egerit, aut ad quam dignitatem promotus fuerit, quoniam ipse tacuit, obscurum est. Videtur tamen, si conjicere licet, tum relictâ militiâ ad otium se contulisse. Certè Valentis temporibus quin Antiochiæ (quam eius patriam fuisse dixi) commoratus sit, dubitari non potest. Nam in libro XXIX. vbi conjurationem illam Theodori

commemorat, quæ Antiochiæ patefacta simul & vindicata est, his verbis vtitur pag. 387. *Et quoniam addici post cruciabiles pœnas vidimus multos, summatim quia nos penitissima gestorum memoria fugit, quæ recolere possumus, expeditius absoluemus.* Quibus accedunt ea quæ dicit pag. 391. eiusdem libri: & in lib. XXX. pag. 419. Gratiano demum ac Valentiniano iuniore & Theodosio simul imperantibus, Marcellinus Oriente relicto Romam migrauit: quam ob causam, & vtrùm à principe illuc euocatus, incertum est. Ceterùm magnitudine & copiis vrbis in qua domicilium constituerat, non ad luxum ac desidiam abusus est, vt plerique tum facere solebant: sed optimarum artium studiis, & auctorum maximè Latinorum lectioni vacans, in clarissimi & doctissimi cuiusque amicitia consenuit. Testes sunt vnus & triginta Historiarum libri, quibus res Romanas ab exordio Neruæ ad Valentis obitum comprehenderat. Quos quidem libros Romæ ab eo scriptos fuisse multa argumenta demonstrant. Primò enim censuræ illæ sane graues, quibus in vitia nobilitatis simul ac plebis Romanæ inuehitur, non modò in libro XIV. sed etiam in XXVIII. & alibi, non ab alio quàm ab vrbis Romæ inquilino proficisci potuerunt. Cur enim vnius populi Rom. delicta tam accuratè retulit? An solus eo tempore populus Rom. vitiis scatebat? Nonne eadem Constantinopoli etiam agebantur? Sed nimirum qui Romæ residebat, & Romanis historias suas recitabat, huiusmodi objurgationibus admonere
ciues

ciues Romanos, & ad meliorem frugem reuocare cupiebat. Prætereà idem ostendit reprehensio Senatoris cuiusdam Rom. quæ legitur in principio libri xxvi. pag. 314. Sed in exordio ipso libri xxviii. longè clarius idipsum significat Marcellinus. Ait enim timuisse se, si calamitates vrbis Romæ accuratius commemoraret, ne idem sibi accideret quod olim Phrynicho: Qui cùm expugnationem Mileti (quæ Colonia Atheniensium erat) argumentum sumpsisset tragœdiæ, suffragiis populi Atheniensis grauiter multatus fuisse dicitur. Denique in lib. xxx. pag. 419. de Aduocatorum professione locuturus, se in Occidente fuisse, cùm ea scriberet, testatur his verbis. *Ergo absolutis supercius indignitate paucis, quam in illis* (Orientalibus scilicet) *partibus agens expertus sum, ad cœptorum cursum regrediar.* Quod si quis fortasse his argumentis non satis conuictus est, Libanij certè Antiocheni testimonio fidem non derogabit. Hic in epistola ad Marcellinum nostrum, cum Romæ vixisse, & historias suas magno cum plausu & fauore populi Romani recitasse docet. Sed quoniam hæc epistola & laudes Marcellini nostri, & alia quædam de ipso necessaria scitu continet, operæpretium duxi, eam hîc integram ex Codice Bibliothecæ Regiæ apponere.

ΛΙΒΑΝΙΟΣ ΜΑΡΚΕΛΛΙΝΩ.

Καὶ σοὶ συνήδομαι τῆς Ῥώμης ἔχειν, καὶ ἐκείνῃ τοῦ σέ. σὺ μὲν γὰρ ἔχεις ἧς οὐκ ἔστιν ἐν γῇ περικαλλέστερον οὐδέν· ἡ δὲ τὸν ἑαυτῆς πολίτην, οἷς οἱ πρόγονοι δαίμονες, οὐχ ὕστερον. τὴν μὲν οὖν ἀκούειν εἶναι μεγάλην, καὶ τὸ εἶναι μετ' αὐτῆς ἐν τῇ τοιαύτῃ διάγειν, καὶ τὸ λέγειν οὕτως ἀλλοτρίων λεγομένοις δέχεσθαι. πολλοὺς δὲ ἡ Ῥώμη τρέφει ῥήτορας πατράσιν ἀκολουθοῦντας. νῦν δὲ ὥς ἐστιν ἀκούειν τὴν σύγγραφήν σοι ἀφικνουμένην, αὐτὸς ἡμῖν ἐν ἐπιδείξεσι ταῖς μὲν γέγονας, τοῦ δὲ εἶναι τῆς συγγραφῆς εἰς πολλὰ τετμημένης, καὶ τὸ φανὲν ἐπαινεθέντος μέρους ἕτερον εἰσκαλουμένης. ἀκούω δὲ τὴν Ῥώμην αὐτὴν στεφανοῦν σοι τὸν πόνον· καὶ κεῖσθαι ψῆφον αὐτῇ τῶν μέν σε κεκρατηκέναι, τῶν δὲ οὐχ ἡττῆσθαι. Τοῦτο δὲ οὐ τὸν συγγραφέα κοσμεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ὧν ἐστιν ὁ συγγραφεύς. μὴ δὴ παύσῃ τοιαῦτα συντιθεὶς, καὶ κομίζων ἔνδοθεν εἰς συλλόγους, μηδὲ κάμνῃς θαυμαζόμενος. ἀλλ' αὐτός τε γίγνου λαμπρότερος, καὶ ἡμῖν τοῦτο δίδου. τοιοῦτον γὰρ πολίτης εὐδοκιμῶν κοσμεῖ τοῖς αὐτοῦ τὴν πόλιν τὴν ἑαυτοῦ· σὺ μὲν οὖν ἐν τούτοις εἶ ἧς· ἡμῖν δὲ ἐν πένθει κειμένοις εἰ μή τις θεῶν ἀμυνεῖ, οὐκ οἶδ' ὅπως οἰσόμεθα. ὅς γε δὴ μόνος ἦν ἡμῖν οὐ κακὸς ἐν μηδενὸς ἀγαθοῦ εἰ μὴ τῆς ἀληθείας, οἴχεται τὸ πεπονθέναι λύπη πολλαπλασίους, &c.

LIBANIVS MARCELLINO.

ET tibi quod Romæ es gratulor, & Romæ quòd te possidet. Nam & tu eam vrbem habitas cui orbis terrarum nihil par habet: Et illa ciuibus suis qui Heroas pro conditoribus habent, te nihilo inferiorem tenet. Ac

magnum quidem tibi esset, vel cum silentio in tanta vrbe degere, & aliorum recitationes audire. Multos enim alit oratores Roma, parentibus non degeneres. Nunc verò, vt ab iis qui illinc veniunt accepimus, tu ipse tua partim iam recitasti, partim recitaturus es, cùm historiæ tuæ plura in membra diuisæ sint, & partis publicatæ laudatio, sequentium publicationem inuitet. Accepi etiam Romam ipsam labores tuos coronare, & totius ciuitatis hoc iudicium esse, te hos quidem longè superasse, ab illis verò non esse superatum. Et hæc quidem non solum historiæ scriptorem, sed nos etiam à quibus profectus est, ornant. Perge igitur talia componere, ac deinde in Corona recitare, & admirationem ac plausum referre. Nec desine laudes tuas ac simul nostras amplificare. Eiusmodi enim ciuis gloria patriæ quoque ornamento est. Ac tua quidem res in eo statu sint. Ego verò luctu confectus, nisi Deorum quis opem tulerit, quid agam nescio. Nam qui mihi vnicus erat, non malus bonæ matris licet non ingenuæ filius, periit humatúsque est, præ dolore mortuus, &c.

Hæc insignis epistola non hoc tantum quod intendimus probat: sed præterea docet Ammianum Marcellinum, quod in principio dixeram, domo Antiochensem fuisse. Est certè Marcellinus in laudem Antiochiæ propensior, nec ferè vnquam de ea ciuitate nisi adiuncto elogio loquitur. Hinc etiam est, quod Antiochenses malè acceptos proscriptosque à Iuliano in eo volumine quod [illegible] appellauit, ipse vi pene ciues suos beniuole excusat. Sic enim ait in lib. xxii. sub finem.

Quocirca in eos deinceps saeuiens vt obtrectatores & contumaces volumen composuit inuectiuum quod Antiochense vel Misopogonem appellauit, probra ciuitatis infensa mente dinumerans, addensque veritati complura. Ceterùm cùm post obitum Valentis Marcellinum in vrbem venisse, ibique historias composuisse docuerim, tempus ipsum, quo hæ historiæ scriptæ sunt, satis demonstratum puto. Quanquam tantum tamque arduum opus non vno die, aut anno detextum est: sed per partes subinde ab auctore publicatum, quod etiam in epistola suprà allata testatur Libanius. Et librum quidem XXVII. post necem Gratiani, & tyrannide Maximi iam profligata scriptum fuisse patet ex pag. 342. & 344. quod etiam ex procemio libri XXVIII. colligi potest, vbi ait: *tamen præsentis temporis modestia confisus, &c.* Prætereà in libro XXVI. pag. 317. Neotherium Consulem memorat. fuit autem Neotherius Consul anno Domini 390. At in lib. XXII. pag. 234. de Serapeo vt adhuc stante loquitur: quod Theodosij Imp. edicto destructum est Consulatu Timasij & Promoti, id est anno ante consulatum Neotherij vt scribit Marcellinus in Chronico. Quanquam Tatiano & Symmacho Conss. anno Dom. 391. id accidisse indicat Theodosij ipsius edictum in Codice Theodos. de Paganis. Quanti porrò faciendum sit hoc Historiarum opus Marcellini nostri, ex allato Libanij testimonio perspici potest. Mihi quidem Marcellinus summis quibusque Historiæ scriptoribus comparandus videtur. Nam cùm duo

maximè in hiſtorico ſpectanda ſint, res & verba, elocutio quidem haudquaquam rerum geſtarum ſcriptori negligenda eſt: rerum tamen prima ac potiſſima cura eſſe debet. Et Marcellinus quidem tum argumento operis, tum delectu ac diſpoſitione, tum iudicio ac fide nemini cedit: In præliorum verò obſidionúmque narrationibus multos longo interuallo ſuperat. Verba autem ipſa ſunt ea quidem Latina ferè omnia: ſed conſtructio & collocatio verborum eſt, vt ita dicam, ferè militaris. Nolim tamen omnino negare, in hiſtoriis Marcellini quædam occurrere reprehendenda. Nam & interdum verboſior eſt quàm par ſit, & doctrinæ famam nimis affectat: quod vitium eſt plerumque eorum, qui prouecta iam ætate ad ſtudia ſe contulerunt. Hinc exceſſus illi intempeſtiui atque pueriles de terræmotuum cauſis, de Cometis, de Iride. Præterea numerum & tonum hiſtoricum raro ſeruat: ſed ferè cothurnatus incedit, cùm hiſtorico conueniat tracta & leniter fluens oratio, quam εἰρομένην λέξιν Ariſtoteles appellat. Sed hæc fortaſſe excuſari poterunt, ſi meminerimus, quod in dicta epiſtola teſtatur Libanius, hiſtorias à Marcellino noſtro πρὸς ἐπίδειξιν, id eſt ad oſtentationem eſſe compoſitas. Proinde mirum videri non debet, ſcenæ aliquid ac plauſui ab eo datum fuiſſe. Adde quòd hæc vitia reliquis operis virtutibus ac dotibus facilè obſcurantur. Denique, vt paucis abſoluam, cùm ad rerum ciuilium, tùm ad Eccleſiaſticæ hiſtoriæ cognitionem hic ſcriptor non modò

vtilis est, sed etiam necessarius. Etsi enim Deorum cultui mancipatus fuit, quod certè negari non potest, ea tamen fide, sinceritate, modestia de Christianorum rebus loquitur, vt nisi ex plurimis locis toto opere sparsis constaret eum cultorem numinum fuisse, Christianus non immeritò posset videri. Mitto quòd antiquitates & origines tum maiorum nostrorum putà Francorum, tum Alamannorum & Burgundiorum aliarumque gentium, non aliunde quàm ex Marcellini historiis peti possunt. Atque vtinam tredecim quoque priores libri superessent, quibus res gestas Augustorum ab exordio Cæsaris Neruæ ad Constantij tempora pertexuerat. Etsi enim priorum principum gesta succinctius memorauerat, vt ex eo apparet quòd xxx. prope Imperatorum historiam tredecim libris erat complexus, non tamen dubitandum est quin plurima scitu digna iis voluminibus continerentur. Sed præterquàm quod libri illi vetustatis iniuria perierunt, octodecim reliqui, tanquam ex naufragio quodam, ita laceri mutilique ad nos peruenerunt, vt vel vna hæc ratio multos ab eorum lectione deterruerit. Quod quidem non scriptorum duntaxat exemplarium vitio contigit, sed etiam editorum culpa. Prima quidem Marcellini Historiarum editio Romæ prodiit, anno Domini MCCCCLXXIV. cui præfuit A. Sabinus poëta laureatus. Hæc editio, vtpote nondum exorta Criticorum natione, omnium fidelissima est. Næuos enim exemplaris sui & lacunas seruat omnes. Hanc secuta est editio

Bononiensis anno 1517. quam curauit P. Castellus vir nec ingenio nec iudicio vllo prædirus. Ac nescius vtrùm stuporem hominis mirari magis, an audaciam atque impudentiam debeas. Nam neque vllum codicem manuscriptum consuluit; & coniecturæ adeò infeliciter indulsit, vt monstra quædam ac deliria in Marcellini libros intruserit. Denique lacunas omnes quæ in editione Romana fideliter expressæ fuerant, ipse insertis vocabulis expleuit, aut ita coïre fecit, nullum vt vestigium lectoribus relinqueretur. Itaq; hæc editio omnium ferè errorum, qui in Marcellini libris occurrunt, seminarium meritò dici potest. Quod si quis eam in manus sumpserit, ac vel ipsam Castelli epistolam legerit, is profectò fatebitur nihil à nobis exaggerari. Huic, anno post, successit editio Basiliensis à Ioanne Frobenio excusa, quæ Bononiensem illam duntaxat expressit. Tandem verò anno MDXXXIII. editiones duæ prodière: prior Augustæ Vindelicorum, emendata à Mariangelo Accursio. posterior Basileæ apud Hieronymum Frobenium Ioannis filium, cui præfuit Sig. Gelenius. Hæc Calendis Iulij: illa mense Maio absoluta est. Vtraque porrò ex scriptorum codicum fide & emendata & aucta. Nam Accursius libros quinque postremos, qui in superioribus editionib. deerant, ex suo codice primus adiecit. In editione verò Gelenij, qui Hirsfeldensi ms. exemplari vsus est, vltimus liber cum extrema tricesimi pagina desideratur. Ceterùm has inter se editiones conferre nec

inutile mihi, nec iniucundum fuit. Erat quidem in vtroque horum virorum magna doctrina, vt scripta vtriusque testantur. Sed in Gelenio maior quædam ingenij vis, & iudicium acrius fuit. Quòd cùm multi præclari labores illius viri testantur, tum maximè interpretationes Latinæ Dionysij Halicarnassei, Appiani, Philonis item ac Iosephi, Origenis & aliorum. Ex quibus apparet eum excellenti ingenio & singulari doctrina præditum fuisse. Sed & Ammiani Marcellini historiæ ab eo editæ idipsum abundè testantur. In quibus plurima acutè & ingeniosè emendauit; & insignem paginarum transpositionem, quæ in mss. omnibus Codicibus reperitur, & in editione extat Accursij, mira dexteritate restituit. Quamobrem eius viri nomini libenter hoc laudis testimonium impertimus, neminem adhuc extitisse, qui de historia Marcellini melius meritus sit. Has secuta est editio Frobenij anno MDXLVI. in qua vltimus liber adiectus, & quidam loci à nescio quo emendati sunt, ope editionis Augustanæ, vt equidem censeo. Ex hac deinceps editione reliquæ omnes tum in Gallia tum in Germania propagatæ videntur. Donec Fr. Lindenbrogius vir eruditus ac diligēs nouam editionem aggressus est, anno MDCIX. Qui præterquàm quòd aliquot locos scriptoris nostri, ope ms. Codicis Florentini egregiè correxit, primus omnium auctorem sanè difficillimum perpetuis Obseruationibus illustrare ausus est. Varias denique ms. codicis lectiones in calce editionis apposuit, quæ nouam quandoque editionem

aggressuris

aggressuris magno vsui esse possent. Proinde & doctrinæ & industriæ non mediocrem certè laudem meretur. Hæ ferè sunt editiones Historiarum Marcellini, quæ singulare quiddam præ ceteris habuerunt. Nam reliquæ ex his tanquam fontibus deriuatæ sunt omnes. Editio, verbi gratia, Roberti Stephani ad exemplar Gelenianæ illius expressa est. Henrici autem Stephani, Gryphijque editiones Basiliensem illam anni MDXLVI. instar archetypi secutæ sunt. Earum porrò seriem editionum paulò fusius hîc enarrandam esse duxi duabus de causis. Nam cùm in Annotationibus nostris priores quatuor sæpissimè nominentur, officij nostri fuit lectorem de singulis præmonere. Altera ratio est, vt appareat lectori, quibus præsidiis succinctus nouam hanc editionem susceperim. Etenim Romana quidem & Augustana & Basiliensis editio, vtpote ex mss. exemplaribus profectæ, scriptorum codicum vicem meritò præstiterunt. Bononiensis autem illa, (quod vnum maximè intererat) fontem mihi omnium mendorum aperuit. In quo certè nos feliciores & Accursio fuisse & Gelenio nemo dubitabit. Hi enim, vt mihi quidē videtur, solam Ioannis Frobenij editionem viderant, quæ Bononiensem, vti suprà dixi, cum omnibus mendis expresserat. Nec quisquam ante nos de facinore P. Castelli ne suspicatus quidem videtur. Nobis porrò præter hæc subsidia, mss. etiam codices non defuerunt. Inter quos meritò palmam ferat codex Bibliothecæ Regiæ, quem à Viro Clarissimo doctissimóque Nicolao

Rigaltio eius Bibliothecæ Præfecto commōdatum accepi. Hic codex etsi non multum antiquus, ex optimo tamen exemplari & ab erudito homine descriptus, in plurimis locis emendandis permagno mihi vsui fuit. Huic accessit codex Bibliothecæ Vaticanæ, qui olim Monasterij Fuldensis fuerat, ante quadringentos plus minus annos exaratus. Ex eo locos quosdam à I. Iacobo Bouchardo erudito viro, vt petieram, collatos misit ad me Nicolaus Fabricius Peirescius V. Cl. qui cùm rei publicæ literarum bono natus est, tum in nostris priuatim studiis iuuandis & promouendis nulli labori parcere solet. Et quanquam pagellas ab eo ad me missas serius & affecta iam editione nostra accepi, obseruaui tamen Vaticanum codicem illum ferè vbique cum Regio consentire. Prtęereà librum Antonij Loiselli, in quo vir ille doctissimus varias aliquot lectiones mſ. codicis, qui olim Valentiæ Cauarum fuit, annotauerat, benignè mihi commūnicauit Hieronymus Bignonius V. Cl. & inter præcipua Lutetiæ nostræ ornamenta numerandus. Denique Fr. Lindenbrogij & Gruteri editiones, varias quoque lectiones ex mſſ. exemplaribus, Florentino & Fauchetij, suppeditarunt. His igitur auxiliis instructus, Marcellini historias mendis quamplurimis purgatas in publicum emisi. Annotationes quoq. vberiores addidi, quib. cùm emendationum mearum rationem redderem, tum difficiles quosq. locos (cuiusmodi in hoc scriptore occurrunt plurimi) explicarem. In quo quid præstiterim, tuo, Lector, iudicio relinquo. Hoc qui-

dem mihi videor iure posse dicere, dedisse me operam, vt nullum obscuriorem locum tacitè & dissimulanter præterirem. Postremò Excerpta de gestis Constantini, quorum in Annotationib. sæpe mentionem facio, huic editioni nostræ subiungere placuit. Eorum autem mihi copiam fecit R. P. Iacobus Sirmondus, iudicio, doctrina, stilique elegantia, vt inter omnes constat, eminentissimus. Cuius etiam humanitati debetur nummus ille Hanniballiani regis, qui Annotationum nostrarum vestibulum exornat. Eius enim nummi ectypum pro sua erga me beneuolentia liberaliter mihi communicauit. Frueris igitur, amice Lector, hoc labore nostro: & si quando, vt in tam lubrico opere, lapsi erimus, nobis humaniter condonabis.

PRIVILEGE DV ROY.

LOVYS par la grace de Dieu Roy de France & de Nauarre, A nos amez & feaux Conseillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maistres des Requestes ordinaires de nostre Hostel, Baillifs, Seneschaux, Preuosts, leurs Lieutenans, & tous autres de nos Iusticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Nostre bien amé *Iean Camusat* Marchand Libraire en nostre bonne ville de Paris, nous a fait remonstrer qu'il a recouuré vn liure intitulé, *Ammiani Marcellini Rerum gestarum, &c. Cum Notis, &c. Henrici Valesij*; lequel il desireroit faire imprimer, s'il nous plaisoit de luy accorder nos Lettres sur ce necessaires, humblement nous requerant icelles. A CES CAVSES, nous auons permis & permettons par ces presentes audit Exposant d'imprimer ou faire imprimer, vendre & debiter ledit Liure en tous les lieux de nostre obeïssance, en telles marges, en tels caracteres, & autant de fois qu'il voudra, durant le temps de dix ans entiers & accomplis, à compter du iour qu'il sera acheué d'imprimer pour la premiere fois. Et afin que ledit Exposant ne soit point frustré des frais qu'il luy conuiendra faire pour ladite impression, Nous faisons tres-expresses defenses à toutes personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'imprimer, faire imprimer, ou exposer en vente ledit Liure sans le consentement dudit Exposant, à peine de mil liures d'amende, appliquables vn tiers à Nous, vn tiers à l'Hostel-Dieu de Paris, & l'autre tiers audit *Camusat*, de confiscation des Exemplaires contrefaits, & de tous despens, dommages & interests, à condition qu'il sera mis deux Exemplaires dudit Liure en nostre Bibliotheque publique, & vn en celle de nostre amé & feal le sieur SEGVIER Cheualier, Garde des Sceaux de France, auant que de l'exposer en vente. Et moyennant ce, Nous voulons & vous mandons que vous faciez joüir pleinement & paisiblement ledit Exposant de tout le contenu cy dessus, sans souffrir qu'il luy soit fait ou donné aucun trouble ny empeschement pour ce regard. Voulons aussi qu'en mettant au commencement ou à la fin dudit Liure vn bref extraict des presentes, elles soient tenuës pour deuëment signifiées, & que foy soit adjoustée aux copies collationnées par vn de nos amez & feaux Conseillers & Secretaires comme à l'original. Mandons en outre au premier nostre Huissier ou Sergent sur ce requis de faire pour l'execution d'icelles tous exploits necessaires sans demander autre permission: Car tel est nostre plaisir, nonobstant oppositions ou appellations quelconques, & sans preiudice d'icelles, Clameur de Haro, Chartre Normande, & autres Lettres à ce contraires. Donné à Paris le dernier iour de Iuin l'an de grace mil six cens trente-cinq, & de nostre regne le vingt-cinquiesme.

Par le Roy en son Conseil, CONRART.

Acheué d'imprimer pour la premiere fois le 3. May 1636.

Desunt Libri XIII.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XIV.

Incipit feliciter.

POST emensos insuperabilis expeditionis euentus, languentibus partium animis, quas periculorum varietas fregerat & laborum, nondum tubarum cessante clangore, vel milite locato per stationes hibernas, fortunæ sæuientes procellæ tempestates alias rebus infudere communibus, per multa illa & dira facinora Cęsaris Galli. qui ex squalore nimio miseriarum, in ætatis adultæ primitiis, ad principale culmen insperato cultu prouectus, vltra terminos potestatis delatæ procurrẽs, asperitate nimia cuncta fœdabat. Propinquitatẽ enim regiæ stirpis, gentilitateque etiamtum Constantini nominis efferebatur in fastus, si plus valuisset, ausurus hostilia in auctorem suæ felicitatis, vt videbatur. Cuius acerbitati vxor graue accesserat incentiuum, germanitate Augusti turgida supra modũ, quam Hannibaliano regi fratris filio antehac Constantinus iunxerat pater: Megæra quædam mortalis, inflammatrix sæuientis assidua, humani

cruoris auida nihil mitius quam maritus: qui paulatim eruditiores facti processu temporis ad nocendum, per clandestinos versutósque rumigerulos, compertis leuiter addere quædam male suetos, falsa & placentia sibi discentes, affectati regni vel artium nefandarum calumnias insontibus adfigebant. Eminuit autem inter humilia, supergressâ iam potentiâ fines mediocrium delictorum, nefanda Clematij cuiusdam Alexandrini nobilis mors repentina: cuius socrus cum commisceri sibi generum, flagrans eius amore, non impetraret, vt ferebatur, per palatij pseudothyrum introducta, oblato pretioso reginæ monili id assequuta est, vt ad Honoratum, tum Comitem Orientis, formula missa lethali, homo scelere nullo contactus idem Clematius, nec hiscere nec loqui permissus, occideretur. Post hoc impie perpetratum, quod in aliis quoque iam timebatur, tanquam licentia crudelitati indulta, per suspicionum nebulas æstimati quidam noxij damnabantur: quorum pars necati, alij puniti bonorum mulctatione, actíque laribus suis extorres, nullo sibi relicto præter querelas & lacrymas, stipe collaticia victitabant. & ciuili iustóque imperio ad voluntatem conuerso cruentam, claudebantur opulentæ domus & claræ. Nec vox accusatoris vlla, licet subditicij in his malorum quærebatur aceruis, vt saltem specie tenus crimina præscriptis legum committerentur, quod aliquotiens fecere Principes sæui: sed quidquid Cæsaris implacabilitati sedisset, id velut fas iúsque perpensum confestim vrgebatur impleri. Excogitatum est super his, vt homines quidam ignoti, vilitate ipsa parum cauendi, ad colligendos rumores per Antiochiæ latera cuncta destinarentur, relaturi quæ audirent. Hi peragranter & dissimulanter honoratorum circulis adsistendo, peruadendóque diuites domus egentium habitu, quidquid noscere poterant vel audire, latenter intromissi per posticas in regiam, nuntiabant: id obseruantes conspiratione concordi, vt fingerent quædam, & cognita duplicarent in peius: laudes verò supprimerent Cæsaris, quas inuiti complures formido malorum impendentium

exprimebat. Et interdum acciderat, vt si quid in penetrali secreto, nullo citerioris vitæ ministro præsente, paterfamilias vxori susurrasset in aurem, velut Amphiarao referente aut Marcio, quondam vatibus inclytis, postridie disceret Imperator. Ideóque etiam parietes arcanorum soli conscij timebantur. Adolescebat autem obstinatum propositum ergà hæc & similia multa scrutandi, stimulos admouente regina, quæ abrupte mariti fortunas trudebat in exitium præceps: cum eum potius lenitate feminea ad veritatis humanitatísque viam reducere vtilia suadendo deberet, vt in Gordianorum actibus factitasse Maximini truculenti illius Imperatoris retulimus coniugem. Nouo denique perniciosóque exemplo idem Gallus ausus est inire flagitium graue, quod Romæ cum vltimo dedecore tentasse aliquando dicitur Gallienus: & adhibitis paucis clàm ferro succinctis, vesperi per tabernas palabatur & compita, quæritando Græco sermone, cuius erat impendio gnarus, quid de Cæsare quisque sentiret. Et hæc confidenter agebat in vrbe, vbi pernoctantium luminum claritudo dierum solet imitari fulgorem. Postremo agnitus sæpe, iámque si prodisset conspicuum se fore contemplans, non nisi luce palàm egrediens, ad agenda quæ putabat seria, cernebatur. Et hæc quidem medullitus multis gementibus agebantur. Thalassius verò ea tempestate præfectus Prætorio præsens, ipse quoque arrogantis ingenij, considerans incitationem eius ad multorum augeri discrimina, non maturitate vel consiliis mitigabat, vt aliquoties celsæ potestates iras Principum molliuerunt: sed aduersando iurgandóque cum parum congrueret, eum ad rabiem potius euibrabat: Augustum, actus eius exaggerando creberrime docens, ídque, incertum qua mente, ne lateret affectans. Quibus mox Cæsar acrius efferatus, velut contumaciæ quoddam vexillum altius erigens, sine respectu salutis alienæ vel suæ, ad vertenda supposita instar rapidi fluminis irreuocabili impetu ferebatur. Nec sane hæc pernicies sola Orientem diuersis cladibus affligebat. Namque & Isauri, quibus vsitatum est sæpè pacari, sæpéque inopinis

excursibus cuncta miscere, ex latrociniis occultis & raris, alente impunitate adulescentem in peius audaciam, ad bella grauia proruperunt: diu quidem perduelles spiritus irrequietis motibus erigentes, hac tamen indignitate perditi vehementer, vt iactitabant, quod eorum quidam capti consortes, apud Iconium Pisidiæ oppidum in amphitheatrali spectaculo feris prædatricibus obiecti sunt, præter morem. Atque vt Tullius ait, vt *etiam feræ fame monitæ plerumque ad eum locum, vbi aliquando pastæ sunt, reuertuntur*: ita omnes instar turbinis digressi montibus impeditis & arduis, loca petiuere mari confinia: per quæ viis latebrosis sese conuallibúsque occultantes, cum appeterent noctes (luna etiamtum cornuta, idcóque nondum solido splendore fulgente) nauticos obseruabant. Quos cum in somnum sentirent effusos, per ancoralia quadrupedo gradu repentes, seséque suspensis passibus iniectantes in scaphas, eisdem nihil opinantibus adsistebant: & incendente auiditate sæuitiam, ne cedentium quidem vlli parcendo, obtruncatis omnibus, merces opimas velut viles nullis repugnantibus auertebant. Hæcque non diu sunt perpetrata. Cognitis enim pilatorum cæsorúmque funeribus, nemo deinde ad has stationes appulit nauem: sed vt Scironis prærupta lethalia declinantes, littoribus Cypriis contigui nauigabant, quà Isauriæ scopulis sunt controuersa. Procedente igitur mox tempore cum aduenticium nihil inueniretur, relicta ora maritima in Lycaoniam adnexam Isauriæ se contulerunt: ibíque densis intersepientes itinera prætenturis, prouincialium & viatorum opibus pascebantur. Excitauit hic ardor milites per municipia plurima, quæ iisdem conterminant, dispositos & castella: & quisque serpentes latius pro viribus repellere moliens, nunc globis confertos, aliquoties & dispersos, multitudine superabatur ingenti: quæ nata & educata inter editos recuruósque ambitus montium, eos vt loca plana persultat & mollia, missilibus obuios eminus lacessens, & vlulatu truci perterrens. Coactique aliquoties nostri pedites ad eos persequendos scandere cliuos sublimes, etiamsi lapsanti-

bus plantis, fruticeta prensando vel dumos, ad vertices venerint summos: inter arcta tamen & inuia nullas acies explicare permissi, nec firmare nisu valido gressus, hoste discursatore rupium abscissa voluente superne, periculose per prona discedunt: aut ex necessitate vltima fortiter dimicantes, ruinis ponderum immanium consternũtur. Quamobrem circumspecta cautela obseruatum est deinceps; & cum edita montium petere cœperint grassatores, loci iniquitate milites cedunt: Vbi autem in planitie potuerint reperiri, quod contingit assidue, nec exertare lacertos, nec crispare permissi tela, quæ vehunt bina vel terna, pecudum ritu inertium trucidantur. Metuentes igitur iidem latrones Lycaoniam magna parte campestrem, cum se impares nostris fore congressione stataria documentis frequentibus scirent, tramitibus deuiis petiuere Pamphyliam, diu quidem intactam, sed timore populationum & cædium, milite per omnia diffuso propinqua, magnis vndique præsidiis communitam. Raptim igitur properantes, vt motus sui rumorem celeritate nimia præuenirent, vigore corporũ ac leuitate confisi, per flexuosas semitas ad summitates collium tardius euadebant. Et cum superatis difficultatibus arduis, ad supercilia venissent fluuij Melanis alti & verticosi, qui pro muro tuetur accolas circumfusos, augente nocte adulta terrorem, quieuere paulisper lucem opperientes. Arbitrabantur enim nullo impediente transgressi, inopino accursu apposita quæque vastare: sed incassum labores pertulere grauissimos. Nam sole orto, magnitudine angusti gurgitis sed profundi à transitu arcebantur: & dum piscatorios quærunt lenunculos, vel innare temere contextis ratibus parant, effusæ legiones, quæ hiemabant tunc apud Siden, iisdem impetu occurrere veloci. Et signis prope ripam locatis ad manus cominus conserendas, densata scutorum compage semet scientissime præstruebant: ausos quoque aliquos fiducia nandi, vel cauatis arborum truncis amnem permeare latenter, facillime trucidarunt. Vnde tentatis ad discrimen vltimum artibus multum, cum nihil impetraretur, pauore vique re-

pellente extrusi, & quò tenderent ambigentes, venere prope oppidum Laranda. Vbi victu recreati & quiete, postquam abierat timor, vicos opulentos adorti, equestrium adiumento cohortium, quæ casu propinquabant, nec resistere planitie porrecta conati, digressi sunt: retróque concedentes, omne iuuentutis robur relictum in sedibus acciuerunt. Et quoniam inedia graui afflictabantur, locum petiuere Paleas nomine, vergentem in mare, valido muro firmatum; vbi conduntur nunc-vsque commeatus, distribui militibus omne latus Isauriæ defendentibus adsueti. Circumstetere igitur hoc munimẽtum per triduum & trinoctium: & cum neque accliuitas ipsa sine discrimine adiri lethali, nec cuniculis quidquam geri posset, nec procedebat vllum obsidionale commentum, mœsti excedunt, postrema vi subigente maiora viribus aggressuri. Proinde concepta rabie sæuiore, quam desperatio incendebat & fames, amplificatis viribus ardore incohibili in excidium vrbium matris Seleuciæ efferebantur, quam Comes tuebatur Castricius, trésque legiones bellicis sudoribus induratæ. Horum aduentum prædocti speculationibus fidis rectores militum, tessera data solemni, armatos omnes celeri eduxere procursu: & agiliter prætterito Calycadni fluminis ponte, cuius vndarum magnitudo murorum alluit turres, in speciem locauere pugnandi. Neque tamen exiliuit quisquam, nec permissus est congredi. Formidabatur enim flagrans vesania manus, & superior numero, & ruitura sine respectu salutis in ferrum. Viso itaque exercitu procul, auditóque liticinum cantu, represso gradu parumper stetere prædones: exertantésque minaces gladios postea lentius incedebant. Quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans, hastísque feriens scuta, (qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem) proximo iam gestu terrebat. Sed eum in certamen alacriter consurgentem reuocauere ductores, rati intempestiuum, anceps subire certamen, cum haud longe muri distarent, quorum tutela securitas poterat in solido locari cunctorum. Hac ita persuasione, reducti intra mœnia

bellatores, obseratis vndique portarum aditibus, propugnaculis insistebant & pinnis, congesta vndique saxa teláque habentes in promptu, vt si quis sese proripuisset interius, multitudine missilium sterneretur & lapidum. Illud tamen clausos vehementer angebat, quòd captis nauigiis, quæ frumenta vehebant per flumen, Isauri quidem alimentorum copiis adfluebant: ipsi verò solitarum rerum cibos iam consumendo, inediæ propinquantis ærumnas exitialeis horrebant. Hæc vbi latius fama vulgasset, missæque relationes adsiduæ Gallum Cæsarem permouissent: quoniam Magister equitum longius ea tempestate distinebatur, iussus Comes Orientis Nebridius, contractis vndique militaribus copiis ad eximendam periculo ciuitatem amplam & oportunam, studio properabat ingenti: quo cognito abscessere latrones, nulla re amplius memorabili gesta, dispersíque, vt solent, auia montium petiere celsorum. Eo adducta re per Isauriam, rege Persárum bellis finitimis illigato, repellentéque à conlimitiis suis ferocissimas gentes, quæ mente quadam versabili hostiliter eum sæpe incessunt, & in nos arma mouentem aliquoties iuuant, Nohodares quidam nomine è numero optimatum, incursare Mesopotamiam quoties copia dederit ordinatus, explorabat nostra sollicite, si reperisset vsquam locum, vi subita perrupturus. Et quia Mesopotamiæ tractus omnes crebro inquietari sueti, prætenturis & stationibus seruabantur agrariis, læuorsum flexo itinere Osdroenæ subsederat extimas partes, nouum parúmque aliquando tentatum commentum adgressus: quod si impetrasset, fulminis modo cuncta vastarat. Erat autem quod agitabat huiusmodi. Batne municipium in Anthemusia conditum Macedonum manu priscorum, ab Euphrate flumine breui spatio disparatur, refertum mercatoribus opulentis: vbi annua solemnitate, prope Septembris initium mensis, ad nundinas magna promiscuæ fortunæ conuenit multitudo, ad commercanda quæ Indi mittunt & Seres, aliáque plurima vehi terra maríque consueta. Hanc regionem præstitutis celebritati diebus inuadere parans dux antè dictus,

per solitudines Aboræque amnis herbidas ripas, suorum indicio proditus, qui admissi flagitij metu exagitati ad præsidia desciuere Romana, absque vllo egressus effectu, deinde tabescebat immobilis. Saraceni tamen nec amici nobis vnquam, nec hostes optandi, vltrò citróque discursantes, quidquid inueniri poterat, momento temporis parui vastabant, miluorum rapacium similes: qui si prædam dispexerint celsius, volatu rapiunt celeri, aut si impetrauerint, non immorantur. Super quorum moribus licet in actibus principis Marci, & postea aliquoties meminerim retulisse, tamen nunc quoque pauca de iisdem expediam carptim. Apud has gentes, quarum exordiens initium ab Assyriis ad Nili cataractas porrigitur & confinia Blemyarum, omnes pari sorte sunt bellatores, seminudi, coloratis sagulis pube tenus amicti, equorum adiumento pernicium graciliúmque camelorum per diuersa reptantes, in tranquillis vel turbidis rebus. nec eorum quisquam aliquando stiuam apprehendit, vel arborem colit, aut arua subigendo quæritat victum: sed errant semper per spatia longè latéque distenta, sine lare, sine sedibus fixis aut legibus: nec idem perferunt diutius cælum, aut tractus vnius soli illis vnquam placet. vita est illis semper in fuga: vxorésque mercenariæ conductæ ad tempus ex pacto: atque vt sit species matrimonij, dotis nomine futura coniunx hastam & tabernaculum offert marito, post statum diem si id elegerit discessura: & incredibile est, quo ardore apud eos in Venerem vterque soluitur sexus. Ita autem quoad vixerint, late palantur, vt alibi mulier nubat, in loco pariat alio, liberósque procul educat, nulla copia quiescendi permissa. Victus vniuersis caro ferina est, lactísque abundans copia qua sustentantur, & herbæ multiplices, & si quæ alites capi per aucupium possint: & plerosque nos vidimus frumenti vsum & vini penitus ignorantes. Hactenus de natione perniciosa: nunc ad textum propositum reuertamur. Dum hæc in Oriente aguntur, Arelate hiemem agens Constantius, post theatrales ludos atque circenses ambitioso editos apparatu, die sexto Idus Octobres qui

imperij

imperij eius annum tricesimum terminabat, insolentiæ pondera grauius librans, si quid dubium deferebatur aut falsum, pro liquido accipiens & comperto, inter alia excarnificatum Gerontium Magnentianæ Comitem partis, exulari mœrore multauit. Vtque ægrum corpus quassari etiam leuibus solet offensis, ita animus eius angustus & tener, quidquid increpuisset, ad salutis suæ dispendium existimans factum, aut cogitatum, insontium cædibus fecit victoriam luctuosam. Si quis enim militarium vel honoratorum, aut nobilis inter suos, rumore tenus esset insimulatus fouisse partes hostiles, iniecto onere catenarum in modum belluæ trahebatur: & inimico vrgente vel nullo, quasi sufficiente hoc solo quòd nominatus esset, aut delatus, aut postulatus, capite vel mulctatione bonorum, aut insulari solitudine damnabatur. Accedebant enim eius asperitati vbi imminuta vel læsa amplitudo imperij dicebatur, & iracundæ suspicionum quantitati proximorum cruentæ blanditiæ, exaggerantium incidentia, & dolere impendio simulantium, si principis perditur vita, à cuius salute velut filo pendere statum orbis terrarum fictis vocibus exclamabant. Ideoque fertur, neminem aliquando ob hæc vel similia pœnæ addictum, oblato de more elogio reuocari iussisse, quod inexorabiles quoque principes factitarunt. Et exitiale hoc vitium, quod in aliis nonnunquam intepescit, in illo, ætatis progressu efferuescebat, obstinatum eius propositum accendente adulatorum cohorte. Inter quos Paulus eminebat notarius, ortus in Hispania, glabro quidam sub vultu latens, odorandi vias periculorum occultas perquam sagax. is in Britanniam missus vt militares quosdam perduceret ausos conspirasse Magnentio, cum reniti non possent, iussa licentius supergressus, fluminis modo fortunis complurium sese repentinus infudit. & ferebatur per strages multiplices ac ruinas, vinculis membra ingenuorum adfligens, & quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando, à veritate longe discreta. Vnde admissum est facinus impium, quod Constantij temporibus notam inusserat sem-

piternam. Martinus regens illas prouincias pro præfectis, ærumnas innocentium grauiter gemens, sæpéque obsecrans vt ab omni culpa immunibus parceretur, cum non impetraret, minabatur se discessurum: vt saltem id metuens perquisitor maleuolus, tandem desineret quieti coalitos homines in aperta pericula proiectare. Per hoc minui studium suum existimans Paulus, vt erat in complicandis negotiis artifex dirus, vnde ei Catenæ inditum est cognomentum, Vicarium ipsum eos quibus præerat adhuc defensantem, ad sortem periculorum communium traxit. Et instabat vt eum quoque, cum tribunis & aliis pluribus, ad comitatum imperatoris vinctum perduceret: quo percitus ille, exitio vrgente abrupto, ferro eundem adoritur Paulum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, iam districtum mucronem in proprium latus impegit: hócque deformi genere mortis excessit è vita iustissimus, remora ausus miserabiles casus leuare multorum. Quibus ita sceleste patratis, Paulus cruore perfusus, reuersúsque ad principis castra, multos coopertos penè catenis adduxit, in squalorem deiectos atque mœstitiam: quorum aduentu intendebantur eculei, vncósque parabat carnifex & tormenta. & ex iis proscripti sunt plures, actíque in exilium alij: nonnullos gladij consumpsere pœnales. Nec enim quisquam facile meminit sub Constantio, vbi susurro tenus hæc mouebatur, quemquam absolutum. Inter hæc Orphitus Præfecti potestate regebat Vrbem æternam, vltra modum delatæ dignitatis sese efferens insolenter: vir quidem prudens, & forensium negotiorum oppidò gnarus, sed splendore liberalium doctrinarum minus quàm nobilem decuerat institutus: quo administrante seditiones sunt concitatæ graues ob inopiam vini: cuius auidis vsibus vulgus intentum ad motus asperos excitatur & crebros. Et quoniam mirari posse quosdam peregrinos existimo hæc lecturos forsitan si contigerit, quamobrem cum oratio ad ea monstranda deflexerit, quæ Romæ gererentur, nihil præter seditiones narratur, & tabernas, & vilitates harum similes alias, summatim causas perstrin-

gam, nusquam à veritate sponte propria digressurus. Tempore quo primis auspiciis in mundanum fulgorem surgeret victura dum erunt homines Roma, vt augeretur sublimibus incrementis, fœdere pacis æternæ VIRTVS conuenit atque FORTVNA, plerumque dissidentes: quarum si altera defuisset, ad perfectam non venerat summitatem. Eius populus ab incunabulis primis adusque pueritiæ tempus extremum, quod annis circumcluditur ferè trecentis, circummurana pertulit bella. deinde ætatem ingressus adultam, post multiplices bellorum ærumnas, alpes trascendit & fretum. in iuuenem erectus & virum ex omni plaga, quam orbis ambit immensus, reportauit laureæ triumphos. iámque vergens in senium, & nomine solo aliquoties vincens, ad tranquilliora vitæ discessit. Ideo Vrbs venerabilis post superbas efferatarum gentium ceruices oppressas, latásque leges, fundamenta libertatis & retinacula sempiterna, velut frugi parens, & prudens, & diues, Cæsaribus tanquam liberis suis regenda patrimonij iura permisit. Et olim licet otiosæ sint tribus, pacatæque centuriæ, & nulla suffragiorum certamina, sed Pompiliani redierit securitas temporis: per omnes tamen quotquot sunt partes terrarum, vt domina suspicitur & regina: & vbique patrum reuerenda cum auctoritate canities, populíque Romani nomen circumspectum & verecundum. Sed læditur hic cœtuum magnificus splendor leuitate paucorum incondita, vbi nati sint non reputantium, sed tanquam indulta licentia vitiis, ad errores lapsorum & lasciuiam. Vt enim Simonides Lyricus docet, beate perfecta ratione victuro, ante alia patriam esse conuenit gloriosam. Ex his quidam æternitati se commendari posse per statuas existimantes, eas ardenter adfectant, quasi plus præmij ex figmentis æreis sensu carentibus adepturi, quàm ex conscientia honestè rectéque factorum: eásque auro curant imbracteari, quod Acilio Glabrioni delatum est, primo, cum consiliis armísque regem superasset Antiochum. Quam autem sit pulchrum exigua hæc spernentem & minima, ad ascensus veræ gloriæ tendere longos &

arduos, vt memorat vates Ascræus, Censorius Cato monstrauit. qui interrogatus quamobrem inter multos nobiles statuam non haberet; Malo, inquit, ambigere bonos, quamobrem id non meruerim: quàm quod est grauius, cur impetrauerim mussitare. Alij summum decus in carrucis solito altioribus, & ambitioso vestium cultu ponentes, sudant sub ponderibus lacernarum, quas collis insertas singulis ipsis adnectunt, nimia subtegminum tenuitate perflabiles, filis extantes crebris à locis omnibus, maximéque sinistra: vt longiores fimbriæ tunicæque perspicua luceant varietate liciorum, effigiatæ in species animalium multiformes. Alij nullo quærente, vultus seueritate adsimulata, patrimonia sua in immensum extollunt, cultorum (vt putant) feracium multiplicantes annuos fructus, quæ à primo ad vltimum solem se abunde iactitant possidere. ignorantes profecto maiores suos, per quos ita magnitudo Romana porrigitur, non diuitiis eluxisse, sed per bella sæuissima, nec opibus, nec victu, nec indumentorum vilitate à gregariis militibus discrepantes, opposita cuncta superasse virtute. Hinc ex collaticia stipe Valerius humatur ille Publicola: & subsidiis amicorum mariti, inops cum liberis vxor alitur Reguli: & dotatur ex ærario filia Scipionis, cum nobilitas florem adultæ virginis, diuturnam absentiam pauperis erubesceret patris. At nunc si ad aliquem bene nummatum tumentémque ideo, honestus aduena salutatum introiueris, primitus tanquam exoptatus suscipieris: & interrogatus multa, coactúsque mentiri, miraberis nunquam antea visus, summatem virum tenuem te sic enixius obseruantem: vt pœniteat ob hæc bona tanquam præcipua non vidisse ante decennium Romam. Hácque affabilitate confisus, cum eadem postridie feceris, vt incognitus hærebis & repentinus, hortatore illo hesterno ... numerando, qui sis vel vnde venias, diutius ambigente. Agnitus verò tandem, & adscitus in amicitiam, si te salutandi assiduitate dederis triennio indiscretus, & per totidem defueris tempus, reuerteris ad paria perferenda: nec vbi esses interrogatus, & num è medio

discesseris, ætatem omnem frustra in stipite conteres submittendo. Cum autem interuallata temporibus conuiuia longa & noxia cœperint apparari, vel distributio solemnium sportularum, anxia deliberatione tractatur, an exceptis iis quibus vicissitudo debetur, peregrinum inuitari conueniet: & si digesto plene consilio id placuerit fieri, is adhibetur qui pro domibus excubat aurigarum, aut artem tesserariam profitetur, aut secretiora quædam se nosse confingit. Homines enim eruditos & sobrios vt infaustos & inutiles vitant: eo quoque accedente, quòd & nomenclatores adsueti hæc & talia venditare, mercede accepta, lucris quosdam & prandiis inserunt subditicios ignobiles & obscuros. Mensarum enim voragines, & varias voluptatum illecebras, ne longius progrediar, prætermitto: illuc transiturus, quod quidam per ampla spatia vrbis, subuersasque silices, sine periculi metu properanter equos velut publicos signatis, quod dicitur, calceis agitant, familiarum agmina tanquam prædatorios globos post terga trahentes, ne Sannione quidem, vt ait Comicus, domi relicto. quos imitatæ matronæ complures, opertis capitibus & basternis, per latera ciuitatis cuncta discurrunt. Vtque præliorum periti rectores primò cateruas densas opponunt & fortes, deinde leues armaturas, post iaculatores, vltimásque subsidiales acies, si fors adegerit, inuasuras: Ita præpositis vrbanæ familiæ suspensæ digerentibus sollicite, quos insignes faciunt virgæ dextris aptatæ, velut tessera data castrensi, iuxta vehiculi frontem omne textrinum incedit: huic atratum coquinæ adiungitur ministerium, deinde totum promiscue seruitium, cum otiosis plebeis de vicinitate coniunctis: postrema multitudo spadonum, à senibus in pueros desinens, coloris obluridi, distortáque liniamentorum compage deformis: vt quaqua incesserit quisquam, cernens mutilorum hominum agmina, detestetur memoriam Semiramidis reginæ illius veteris, quæ teneros mares castrauit omnium prima, velut vim iniectans naturæ, eandémque ab instituto cursu retorquens, quæ inter ipsa oriundi crepundia, per primigenios

seminis fontes, tacita quodammodo lege, vias propagandæ posteritatis ostendit. Quod cum ita sit, paucæ domus studiorum seriis cultibus antea celebratæ, nunc ludibriis ignauiæ torrentes exundant, vocali sono, perflabili tinnitu fidium resultantes. denique pro philosopho cantor, & in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: & bibliothecis sepulcrorum ritu in perpetuum clausis organa fabricantur hydraulica, & lyræ ad speciem carpentorum ingentes, tibiæque & histrionici gestus instrumenta non leuia. Postremo ad id indignitatis est ventum, vt cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab vrbe præcipites, sectatoribus disciplinarum liberalium impendio paucis sine respiratione vlla extrusis, tenerentur mimarum asseclæ veri, quique id simularunt ad tempus: & tria millia saltatricum ne interpellata quidem, cum choris totidémque remanerent magistris. Et licet quocunque oculos flexeris, feminas adfatim multas spectare cirratas, quibus si nupsissent per ætatem ter iam nixus poterat suppetere liberorum, adusque tædium pedibus pauimenta tergentes, iactari volubilibus gyris, dum exprimunt innumera simulacra, quæ finxere fabulæ theatrales. Illud autem non dubitatur, quòd cum esset aliquando virtutum omnium domicilium Roma, ingenuos aduenas plerique nobilium (vt Homerici baccarum suauitate Lotophagi) humanitatis multiformibus officiis retentabant. Nunc verò inanes flatus quorundam, vile esse quicquid extra vrbis pomœrium nascitur æstimant, præter orbos & cælibes: nec credi potest, qua obsequiorum diuersitate coluntur homines sine liberis Romæ. Et quoniam apud eos, vt in capite mundi, morborum acerbitates celsius dominantur, ad quos vel sedandos omnis professio medendi torpescit, excogitatum est adminiculum sospitale, ne quis amicum perferentem similia videat. additúmque est cautionibus paucis, remedium aliud satis validum: vt famulos percontatum missos, quemadmodum valeant noti hac ægritudine colligati, non antè recipiant domum, quàm lauacro purgentur.

corpus. Ita etiam alienis oculis visa metuitur labes. Sed tamen hæc cum ita tutius obseruentur, quidam vigore artuum imminuto, rogati ad nuptias, vbi aurum dexteris manibus cauatis offertur, impigre vel vsque Spoletium pergunt. Hæc nobilium instituta. Ex turba verò imæ sortis & paupertinæ in tabernis aliqui pernoctant vinariis: nonnulli velabris vmbraculorum theatralium latent; quæ Campanam imitatus lasciuiam Catulus in ædilitate sua suspendit omnium primus: aut pugnaciter aleis certant, turpi sono fragosis naribus introrsum reducto spiritu concrepantes: aut quod est studiorum omnium maximum, ab ortu lucis ad vesperam sole fatiscunt vel pluuiis, per minutias aurigarum equorúmque præcipua, vel delicta scrutantes. Et est admodum mirum, videre plebem innumeram mentibus ardore quodam infuso, cum dimicationum curulium euentu pendentem. Hæc similiáque memorabile nihil vel serium agi Romæ permittunt. ergo redeundum ad textum. Latius iam dissimulata licentia onerosus bonis omnibus Cæsar, nullum post hæc adhibens modum, Orientis latera cuncta vexabat, nec honoratis parcens, nec vrbium primatibus, nec plebeis. denique Antiochensis ordinis vertices sub vno elogio iussit occidi; ideo efferatus, quòd ei celebrari vilitatem intempestiuam vrgenti, cum impenderet inopia, grauius rationabili responderunt. & perissent ad vnum, ni Comes Orientis tunc Honoratus fixa constantia restitisset. Erat autem diritatis eius hoc quoque indicium, nec obscurum, nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in circo sex vel septem aliquoties vetitis certaminibus pugilum vicissim se concidentium, perfusorúmque sanguine specie vt lucratus ingentia lætabatur. Accenderat super his incitatum propositum ad nocendum aliqua mulier vilis, quæ ad palatium vt poposcerat intromissa, insidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus obscurissimis: quam Constantina exultans, vt in tuto iam locata mariti salute, muneratam vehiculóque impositam, per regiæ januas emisit in publicum, vt iis illecebris alios quoque ad indicanda proliceret

paria vel maiora. Post hæc Gallus Hierapolim profecturus, vt expeditioni specie tenus adesset, Antiochensi plebi suppliciter obsecranti, vt inediæ dispelleret metum, quæ per multas difficilésque causas affore iam sperabatur, non (vt mos est principibus, quorum diffusa potestas localibus subinde medetur ærumnis) disponi quidquam statuit, vel ex prouinciis alimenta transferri conterminis: sed Consularem Syriæ Theophilum propè adstantem, vltima metuenti multitudini dedit, assiduè replicando, quòd inuito rectore nullus egere poterit victu. Auxerunt hæc vulgi sordidioris audaciam. & cum ingrauesceret penuria commeatuum, famis & furoris impulsu, Eubuli cuiusdam inter suos clari domum ambitiosam ignibus subditis inflammauit: rectorémque vt sibi iudicio imperiali addictum calcibus incessens & pugnis, conculcans seminecem laniatu miserando discerpsit. Post cuius lacrymosum interitum, in vnius exitio quisque imaginem periculi sui considerans, documento recenti similia formidabat. Eodem tempore Serenianus ex Duce, cuius ignauia populatam in Phœnice Celsen antè retulimus, pulsatæ maiestatis imperij reus iure postulatus ac lege, incertum qua potuit suffragatione absolui: aperte conuictus, familiarem suum cum pileo, quo caput operiebat, incantato vetitis artibus, ad templum misisse fatidicum, quæritatum expresse an ei firmum portenderetur imperium, vt cupiebat, & cunctum. dupléxque iisdem diebus acciderat malum, quòd & Theophilum insontem atrox interceperat casus, & Serenianus dignus execratione cunctorum, innoxius modo non reclamante publico vigore discessit. Hæc subinde Constantius audiens, & quædam referente Thalassio doctus, quem obisse iam compererat lege communi, scribens ad Cæsarem blandius, adiumenta paulatim illi subtraxit, solicitari se simulans, ne quod militare otium ferè tumultuosum in eius perniciem conspiraret, solísque scholis iussit esse contentum palatinis & Protectorum, cum Scutariis & Gentilibus: & mandabat Domitiano, ex Comite Largitionum, Præfecto, vt cum in Syriam venerit, Gallum,

quem

quem crebro acceperat ad Italiam properare, blande hortaretur & verecunde. Qui cúm venisset ob hæc festinatis itineribus Antiochiam, præstrictis palatij ianuis, contempto Cæsare, quem videri decuerat, ad prætorium cum pompa solemni perrexit: morbósque diu causatus, nec regiam introiit, nec processit in publicum: sed abditus multa in eius moliebatur exitium, addens quædam relationibus superuacua, quas subinde dimittebat ad principem. Rogatus ad vltimum, admissúsque in consistorium, ambage nulla prægressa, inconsiderate & leuiter; Proficiscere, inquit, vt præceptū est Cæsar, sciens quòd si cessaueris, & tuas & palatij tui auferri iubebo propediem annonas. Hócque solo contumaciter dicto, subiratus abscessit, nec in conspectum eius postea venit sæpius arcessitus. hinc ille commotus, vt iniusta perferens & indigna, Præfecti custodiam Protectoribus mandauerat fidis. Quo comperto Montius tunc Quæstor, asper quidem, sed ad lenitatem propensior, consulens in commune, aduocatos Palatinarum primos scholarum alloquutus est mollius, docens nec decere hæc fieri, nec prodesse: addénsque vocis obiurgatorio sono, quòd si id placeret, post statuas Constantij deiectas, super adimenda vita Præfecto conueniet securius cogitari. His cognitis, Gallus vt serpens appetitus telo vel saxo, iámque spes extremas opperiens, & succurrens saluti suæ quauis ratione, colligi omnes iussit armatos: & cum starent attoniti, districta dentium acie stridens. *Adeste*, inquit, *viri fortes mihi periclitanti vobiscum. Montius nos tumore inusitato quodam & nouo, vt rebelles & majestati recalcitrantes Augustæ, per hæc quæ strepit incusat: iratus nimirum, quòd contumacem Præfectum, quid rerum ordo postulat, ignorare dissimulantem, formidine tenus iusserim custodiri.* Nihil morati post hæc militares, auidi sæpe turbarum, adorti sunt Montium primum, qui diuertebat in proximo, leui corpore senem, atque morbosum: & hirsutis resticulis cruribus eius innexis, diuaricatum sine spiramento vllo adusque prætorium traxere Præfecti. Et eodem impetu Domitianum præcipitem per scalas, itidem funibus cōstrinxerunt,

eósque coniunctos per ampla spatia ciuitatis acri raptauere discursu. iámque artuum & membrorum diuulsa compage, superscandentes corpora mortuorum, ad vltimam truncata deformitatem, velut exaturati mox abiecerunt in flumen. Incenderat autem audaces vsque ad insaniam homines ad hæc, quæ nefariis egere conatibus, Luscus quidam Curator vrbis subito visus: eos vt eiulans baiulorum præcentor, ad expediendum quod orsi sunt incitans vocibus crebris. qui haud longe postea ideo viuus exustus est. Et quia Montius inter dilaniantium manus spiritum efflaturus, Epigonium & Eusebium, nec professionem, nec dignitatem ostendens, aliquoties increpabat: qui sint hi, magna quærebatur industria. & ne quid intepesceret, Epigonius è Lycia philosophus ducitur, & Eusebius ab Emissa pittacas cognomento concitatus orator: cum Quæstor non hos, sed Tribunos fabricarum insimulasset, promittentes armorũ si nouæ res agitari comperissent. Iisdem diebus Apollinaris Domitiani gener, paulò antè agens palatij Cæsaris curam, ad Mesopotamiam missus à socero, per militares numeros immodice scrutabatur, an quædam altiora meditantis iam Galli secreta susceperint scripta. qui compertis Antiochiæ gestis, per minorem Armeniam lapsus, Constantinopolim petiit, exindéque per Protectores retractus artissime tenebatur. Quæ dum ita struuntur, indicatum est apud Tyrum indumentum regale textum occulte, incertum quo locante, vel cuius vsibus apparatum. Ideoque rector prouinciæ tunc pater Apollinaris, eiusdem nominis, vt conscius ductus est. aliíque congregati sunt ex diuersis ciuitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus vrgebantur. Iámque lituis cladium concrepantibus internarum, non celate, vt antea, turbidum sæuiebat ingenium, à veri consideratione detortum: & nullo impositorum vel compositorum fidem solemniter inquirente, nec discernente à societate noxiorum insontes, velut exturbatum è iudiciis fas omne discessit: & causarum legitima silente defensione, carnifex rapinarum sequester, & obductio capitum, & bonorum vbique multatio

tio versabatur per orientales prouincias: quas recensere puto nunc oportunum, absque Mesopotamia, iam digesta cum bella Parthica dicerentur, & Ægypto, quam necessario aliud reieci ad tempus.

Superatis Tauri montis verticibus, qui ad solis ortum sublimius attolluntur, Cilicia spatiis porrigitur late distentis, diues bonis omnibus terra: eiusque lateri dextro adnexa Isauria, pari sorte vberi palmite viret & frugibus multis. quam mediam nauigabile flumen Calycadnus interscindit. Et hanc quidem præter oppida multa, duæ ciuitates exornant, Seleucia opus Seleuci regis, & Claudiopolis, quam deduxit coloniam Claudius Cæsar. Isaura enim antehac nimium potens, olim subuersa vt rebellatrix interneciua, ægrè vestigia claritudinis pristinæ monstrat admodum pauca. Ciliciam verò, quæ Cydno amne exultat, Tarsus nobilitat, vrbs perspicabilis (hanc condidisse Perseus memoratur, Iouis filius & Danaes, vel certè ex Æthiopia profectus Sandan quidam nomine, vir opulentus & nobilis) & Anazarbus, autoris vocabulum referens: & Mopsuestia, vatis illius domicilium Mopsi, quem à commilitio Argonautarũ, cùm aureo vellere direpto redirent, errore abstractum, delatúmque ad Africæ littus mors repentina consumpsit: & ex eo, cespite punico tecti manes eius heroici, dolorum varietati medentur plerumque sospitales. Hæ duæ prouinciæ bello quondam piratico cateruis mixtæ prædonum, à Seruilio Proconsule missæ sub iugum, factæ sunt vectigales. Et hæ quidem regiones velut in prominenti terrarum lingua positæ, ab orbe eoo monte Amano disparantur. Orientis verò limes in longum protentus & rectum, ab Euphratis fluminis ripis adusque supercilia porrigitur Nili, læua Saracenis conterminans gentibus, dextra pelagi fragoribus patens: quam plagam Nicator Seleucus occupatam auxit magnum in modum, cum post Alexandri Macedonis obitum successorio iure teneret regna Persidis, efficaciæ impetrabilis rex, vt indicat cognomentum. Abusus enim multitudine hominum, quam tranquillis in rebus diutius rexit, ex agrestibus ha-

bitaculis vrbes construxit, multis opibus firmas & viribus: quarum ad præsens pleræque licet Græcis nominibus appellentur, quæ iisdem ad arbitrium imposita sunt conditoris, primogenia tamen nomina non amittunt, quæ eis Assyria lingua institutores veteres indiderunt. Et prima post Osdroenam, quam (vt dictum est) ab hac descriptione discreuimus, Comagena, nunc Euphratensis, clementer adsurgit, Hierapoli vetere Nino, & Samosata ciuitatibus amplis illustris. Dein Syria per speciosam interpatet diffusa planitiem. hanc nobilitat Antiochia, mundo cognita ciuitas, cui non certauerit alia aduecticiis ita adfluere copiis & internis, & Laodicea, & Apamia, itidémque Seleucia, iam inde à primis auspiciis florentissimæ. Post hanc acclinis Libano monti Phœnice regio plena gratiarum & venustatis, vrbibus decorata magnis & pulchris: in quibus amœnitate celebritatéque nominum Tyrus excellit, Sidon & Berytus, iisdémque pares, Emissa, & Damascus, sæculis conditæ priscis. Has autem prouincias, quas Orontes ambiens amnis, imósque pedes Cassij montis illius celsi prætermeans, funditur in Parthenium mare, Cn. Pompeius superato Tigrane, regnis Armeniorum abstractas ditioni Romanæ coniunxit. Vltima Syriarum est Palæstina, per interualla magna protenta, cultis abundans terris & nitidis, & ciuitates habens quasdam egregias, nullam nulli cedentem, sed sibi vicissim velut ad perpendiculum æmulas: Cæsaream, quam ad honorem Octauiani principis exædificauit Herodes, & Eleutheropolim, & Neapolim, itidémque Ascalonem, Gazam, æuo superiore extructas. In his tractibus nauigerum nusquam visitur flumen: & in locis plurimis aquæ suapte natura calentes emergunt, ad vsus aptæ multiplicium medelarum. Verùm has quoque regiones pari sorte Pompeius Iudæis domitis, & Hierosolymis captis, in prouinciæ speciem rectori delata iurisdictione formauit. Huic Arabia est conserta, ex alio latere Nabatæis contigua; opima varietate commerciorum, castrísque oppleta validis & castellis, quæ ad repellendos gentium vicinarum excursus, solicitudo peruigil veterum

per oportunos saltus erexit & cautos. Hæc quoque ciuitates habet inter oppida quædam ingentes, Bostram & Gerasam atque Philadelphiam, murorum firmitate cautissimas. Hanc prouinciæ imposito nomine, rectoréque attributo, obtemperare legibus nostris Traianus compulit imperator, incolarum tumore sæpe contuso, cum glorioso marte Mediam vrgeret & Parthos. Cyprum itidem insulam procul à continenti discretam & portuosam, inter municipia crebra vrbes duæ faciunt claram, Salamis & Paphus: altera Iouis delubris, altera Veneris templo insignis. Tanta tamque multiplici fertilitate abundat rerum omnium eadem Cyprus, vt nullius externi indigens adminiculi, indigenis viribus, à fundamento ipso carinæ ad supremos vsque carbasos ædificet onerariam nauem, omnibúsque armamentis instructam mari committat. nec piget dicere, auide magis hanc insulam populum Romanum inuasisse, quàm iuste. Ptolemæo enim rege fœderato nobis & socio, ob ærarij nostri angustias iusso sine vlla culpa proscribi, ideóque hausto veneno voluntaria morte deleto, & tributaria facta est, & velut hostiles eius exuuiæ classi impositæ, in vrbem aduectæ sunt per Catonem. Nunc repetetur ordo gestorum.

Inter has ruinarum varietates, à Nisibi quam tuebatur accitus Vrsicinus, cui nos obsequuturos iunxerat imperiale præceptum, dispicere litis exitialis semina cogebatur, abnuens & reclamans adulatorum oblatrantibus turmis: bellicosus sanè miléſque semper & militum ductor, sed forensibus iurgiis longe discretus: qui metu sui discriminis anxius, cum accusatores quæsitoréſque subditiuos sibi consociatos ex iisdem foueis cerneret emergentes, quæ clam palámve agitabantur, occultis Constantium literis edocebat, implorans subsidia, quorum metu tumor notissimus Cæsaris exhalaret. Sed cautela nimia in peiores hæserat plagas, vt narrabimus postea, æmulis consarcinantibus insidias graues apud Constantium, cetera medium principem, sed si quid auribus eius huiusmodi quiuis infudisset ignotus, acerbum & implacabilem, & in hoc

causarum titulo dissimilem sui. Proinde die funestis interrogationibus præstituto, imaginarius iudex equitum resedit Magister, adhibitis aliis iam quæ essent agenda prædoctis: & adsistebant hincinde notarij, quid quæsitum esset, quidvè responsum, cursim ad Cæsarem perferentes. cuius imperio, trucis tum à stimulis reginæ, exertantis aurem subinde per aulæum, nec diluere obiecta permissi, nec defensi periere complures. Primi igitur omnium statuuntur Epigonius & Eusebius, ob nominum gentilitatem oppressi. Prædiximus enim Montium, sub ipso viuendi termino, his vocabulis appellatos fabricarum culpasse Tribunos, vt adminicula futuræ molitioni pollicitos. Et Epigonius quidem amictu tenus philosophus, vt apparuit, prece frustra tentata, sulcatis lateribus, mortísque metu admoto, turpi confessione cogitatorum socium, quæ nulla erant, fuisse firmauit, cum nec vidisset quicquam nec audisset, penitus expers forensium rerum: Eusebius verò obiecta fidentius negans, suspensus in eodem gradu constantiæ stetit, latrocinium illud esse non iudicium clamans. Cúmque pertinacius, vt legum gnarus, accusatorem flagitaret atque solemnia, doctus id Cæsar, libertatémque superbiam ratus, tanquam obtrectatorem audacem excarnificari præcepit. qui ita euisceratus, vt cruciatibus membra deessent, implorans cælo iustitiam, toruum renidens fundato pectore mansit immobilis, nec se incusare, nec quenquam alium passus: & tandem nec confessus neque confutatus, cum abiecto consorte pœnali est morte mulctatus. Et ducebatur intrepidus temporum iniquitati insultans, imitatus Zenonem illum veterem Stoicum, qui vt mentiretur quædam, laceratus diutius, auulsam sedibus linguam suam cum cruento sputamine in oculos interrogantis Cyprij regis impegit. Post hæc indumentum regale quærebatur: & ministris fucandæ purpuræ tortis, confessísque pectoralem tuniculam sine manicis textam, Maras quidam nomine inductus est (vt appellant Christiani) diaconus: cuius prolatæ literæ scriptæ Græco sermone ad Tyrij textrini Præpositum, celerari speciem perurgebat: quam

autem non indicabat. denique etiam idem ad vsque discrimen vitæ vexatus, nihil fateri compulsus est. Quæstione igitur per multiplices dilatata fortunas, cum ambigerentur quædam, nonnulla leuius actitata constaret, post multorum clades Apollinares ambo pater & filius in exilium acti, cum ad locum Crateras nomine peruenissent, villam scilicet suam, quæ ab Antiochia vicesimo & quarto disiungitur lapide, vt mandatum est, fractis cruribus occiduntur. Post quorum necem nihilo lenius ferociens Gallus, vt leo cadaueribus pastus, multa huiusmodi scrutabatur: quæ singula narrare non refert, ne professionis modum, quod euitandum est, excedamus.

Hæc dum Oriens diu perferret, cæli reserato tepore, Constantius consulatu suo septies & Cæsaris iterum, egressus Arelate Valentiam petit, in Gundomadum & Vadomarium fratres Alamannorum reges arma moturus, quorum crebris excursibus vastabantur confines limitibus terræ Gallorum. Dúmque ibi diu moratur, commeatus operiens, quorum translationem ex Aquitania verni imbres solito crebriores prohibebant, auctique torrentes, Herculanus aduenit Protector Domesticus, Hermogenis ex Magistro equitum filius, apud Constantinopolim, vt supra retulimus, populari quondam turbela discerpti: quo verissime referente quæ Gallus egerat, damnis super præteritis mœrens, & futurorum timore suspensus, angorem animi quamdiu potuit emendabat. Miles tamen interea omnis apud Cabillona collectus, morarum impatiens sæuiebat, hoc irritatior, quòd nec subsidia viuendi suppeterent, alimentis nondum ex vsu translatis. Vnde Rufinus ea tempestate Præfectus prætorio, ad discrimen trusus est vltimum. Ire enim ipse compellebatur ad militem, quem exagitabat inopia simul & feritas, & alioquin coalito more in ordinarias dignitates asperum semper & sæuum, vt satisfaceret, atque monstraret, quam ob causam annonæ conuectio sit impedita. quod opera consulta cogitabatur astute, vt hoc insidiarum genere Galli periret auunculus, ne eum vt præpotens acueret in fiduciam, exitiosa cœptantem.

Verùm nauata est opera diligens; hócque delato, Eusebius Præpositus cubiculi missus est Cabillona, aurum secum perferens: quo per turbulentos seditionum concitores occultius distributo, & tumor consenuit militum, & salus est in tuto locata Præfecti. Deinde cibo abunde perlato, castra die prædicto sunt mota. Emensis itaque difficultatibus multis, & niue obrutis callibus pluribus, vbi prope Rauracum ventum est ad supercilia fluminis Rheni, resistente multitudine Alamanna, pontem suspendere nauium compage Romani vi nimia vetabantur, ritu grandinis vndique conuolantibus telis: & cum id impossibile videretur, Imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capesseret ambigebat. Ecce autem ex improuiso index quidam regionum gnarus aduenit, & mercede accepta vadosum locum nocte monstrauit, vnde superari potuit flumen. & potuisset aliorsum intentis hostibus exercitus inde transgressus, nullo id opinante, cuncta vastare, ni pauci ex eadem gente, quibus erat honoratioris militiæ cura commissa, populares suos hæc per nuntios docuissent occultos, vt quidam existimabant. Infamabat autem hæc suspicio Latinum Domesticorum Comitem, & Agilonem Tribunum stabuli, atque Scudilonem Scutariorum rectorem, qui tunc vt dextris suis gestantes Remp. colebantur. At Barbari suscepto pro instantium rerum ratione consilio, dirimentibus fortè auspiciis, vel congredi prohibentibus, auctoritate sacrorum mollito rigore, quo fidentius resistebant, optimates misère delictorum veniam petituros & pacem. Tentis igitur regis vtriusque legatis, & negotio tectius diu pensato, cum pacem oportere tribui, quæ iustis conditionibus petebatur, eámque ex re tum fore sententiarum via concinens approbasset, aduocato in concionem exercitu, Imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali adsistens, circumdatus potestatum cœtu celsarum, ad hunc disseruit modum:

Nemo quæso miretur, si post exudatos labores itinerum longos, congestósque affatim commeatus, fiducia vestri ductante, Barbaricos pagos aduentans, velut mutato repente consilio ad placidiora diuerti.

diuerti. Pro suo enim loco & animo quisque vestrum reputans, id inueniet verum, quod miles vbique, licet membris vigentibus firmius, se solum vitámque propriam circumspicit & defendit: Imperator verò officiorum, dum æquis omnibus alienæ custos salutis, nihil-non ad sui spectare tutelam rationes populorum cognoscit, & remedia cuncta quæ status negotiorum admittit, arripere debet alacriter, secunda numinis voluntate delata. Vt in breue igitur conferam, & ostendam qua ex causa omnes vos simul adesse volui, commilitones mei fidissimi, accipite æquis auribus, quæ succinctius explicabo. Veritatis enim absolutus sermo ac semper est simplex. Arduos vestræ gloriæ gradus, quos fama per plagarum quoque accolas extimarum diffundit, excellenter accrescens, Alamannorum reges & populi formidantes, per oratores quos videtis summissis ceruicibus concessionem præteritorum poscunt & pacem: quam vt cunctator & cautus vtiliúmque monitor, si vestra voluntas adest, tribui debere censeo, multa contemplans: Primò vt Martis ambigua declinentur, dein vt auxiliatores pro aduersariis adsciscamus, quod pollicentur: tum autem, vt incruenti mitigemus ferocia flatus, perniciosos sæpe prouinciis: postremo id reputantes, quod non ille hostis vincitur solus, qui cadit in acie, pondere armorum oppressus, & virium; sed multo tutius etiam tuba tacente, sub jugum mittitur voluntarius, qui sentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in supplices animos deesse. In summa, tanquam arbitros vos quid suadetis opperior, vt princeps tranquillus temperanter adhibere modum allapsa felicitate decernens. Non enim inertiæ, sed modestiæ humanitatíque, mihi credite, hoc quod recte consultum est, adsignabitur.

Mox vt dicta finierat, multitudo omnis ad quæ Imperator voluit promptior, laudato consilio, consensit in pacem, ea ratione maxime percita, quòd norat expeditionibus crebris, fortunam eius in malis tantum ciuilibus vigilasse: cum autem bella mouerentur externa, accidisse plerumque luctuosa. Icto post hæc fœdere gentium ritu, perfectáque solemnitate, Imperator Mediolanum ad hiberna discessit. vbi curarum abiectis ponderibus aliis, tanquam nodum Gordium difficillimum, Cæsarem conuellere nisu valido cogitabat: eíque deliberanti

cum proximis, clandestinis colloquiis & nocturnis, qua vi quibusve commentis id fieret, antequam effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia: acciri mollioribus scriptis per simulationem tractatus publici nimis vrgentis eundem placuerat Gallum, vt auxilio destitutus, sine vllo interiret obstaculo. Huic sententiæ versabilium adulatorum refragantibus globis, (inter quos erat Arbetio ad insidiandum acer & flagrans, & Eusebius tunc Præpositus cubiculi, effusior ad nocendum) id occurrebat, Cæsare discedente Vrsicinum in Oriente perniciose relinquendum, si nullus esset qui prohiberet, altiora meditaturum. Iisdémque residui regij accessere spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas vltra mortalem modum adulescebat, inter ministeria vitæ secretioris per arcanos susurros nutrimenta fictis criminibus subserentes: qui ponderibus inuidiæ grauioris virum fortissimum opprimebant, subolescere imperio adultos eius filios mussitantes, decore corporum fauorabiles & ætate, per multiplicem armaturæ scientiam agilitatémque membrorum inter quotidiana proludia exercitus, consulto consilio cognitos: Gallum suopte ingenio trucem per suppositos quosdam ad sæua facinora ideo animatum, vt eo digna omnium ordinum detestatione exoso, ad Magistri equitum liberos principatus insignia transferantur. Cum hæc taliáque sollicitas eius aures euerberarent, expositas semper huiusmodi rumoribus & patentes, varia animo tum miscente consilia, tandem id vt optimum factu elegit: & Vrsicinum primum ad se venire summo cum honore mandauit, ea specie, vt pro rerum tunc vrgentium captu disponeretur concordi consilio, quibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium impetus frangerentur. Et ne quid suspicaretur aduersi venturus, vicarius eius, dum redit, Prosper missus est Comes: acceptísque literis, & copia rei vehiculariæ data, Mediolanum itineribus properauimus magnis. Restabat vt Cæsar post hæc properaret accitus. & abstergendæ causa suspicionis, sororem suam, eius vxorem, Con-

stantius ad se tandem desideratam venire multis fictisque blanditiis hortabatur. Quæ licet ambigeret, metuens sæpe cruentum, spe tamen quod eum lenire poterat vt germanum, profecta, cum Bithyniam introisset, in statione quæ Cænos Gallicanos appellatur, absumpta est vi febrium repentina. Cuius post obitum maritus contemplans cecidisse fiduciam, qua se fultum existimabat, anxia cogitatione quid moliretur hærebat. Inter res enim impeditas & turbidas, ad hoc vnum mentem sollicitam dirigebat, quòd Constantius cuncta ad suam sententiam conferens, nec satisfactionem suscipiet aliquam, nec erratis ignoscet: sed vt erat in propinquitatis perniciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens, si cepisset incautum, morte mulctaret. Eò necessitatis adductus, vltimáque ni vigilasset opperiens, principem locum si qua patuisset copia adfectabat: sed perfidiam proximorum ratione bifaria verebatur, qui eum vt truculentum horrebant & leuem, quique altiorem Constantij fortunam in discordiis ciuilibus formidabant. Inter has curarum moles immensas, Imperatoris scripta suscipiebat assidua, monentis orantísque vt ad se veniret, & mente monstrantis obliqua, Remp. nec posse diuidi, nec debere, sed pro viribus quemque ei ferre suppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans vastitatem. Quibus subserebat non adeo vetus exemplum, quòd Diocletiano & eius collegæ, vt apparitores, Cæsares non resides sed vltrò citróque discurrentes obtemperabant: & in Syria Augusti vehiculum irascentis per spatium mille passuum ferè pedes antegressus est Galerius purpuratus. Aduenit post multos Scudilo Scutariorum Tribunus, velamento subagrestis ingenij persuasionis opifex callidus: qui eum adulabili sermone seriis admixto, solus omnium proficisci pellexit, vultu adsimulato sæpius replicando, quòd flagrantibus votis eum videre frater cuperet patruelis, quod per imprudentiam gestum est remissurus vt mitis & clemens: participémque eum suæ maiestatis adscitum, & futurum laborum quoque socium, quos Arctoæ prouinciæ diu fessæ poscebant. Vtque solent

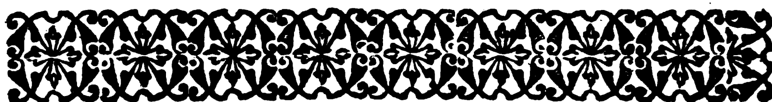
manum iniectantibus fatis hebetari sensus hominum & obtundi, his illecebris ad meliorum expectationem erectus, egressúsque Antiochia numine lęuo ductante, prorsus ire tendebat de fumo, vt prouerbium loquitur vetus, ad flammam: & ingressus Constantinopolim, tanquam in rebus prosperis & securis, editis equestribus ludis, capiti Thoracis aurigæ coronam imposuit vt victoris. Quo cognito Constantius vltra mortalem modum exarsit: ac ne quo casu idem Gallus de futuris incertus, agitare quædam conducentia saluti suæ per itinera conaretur, remoti sunt omnes de industria milites agentes in ciuitatibus peruiis. Eóque tempore Taurus Quæstor ad Armeniam missus, confidenter nec appellato eo nec viso transiuit. Venêre tamen aliqui iussu Imperatoris, administrationum specie diuersarum, eundem ne commouere se posset, nevè tētaret aliquid occulte custodituri: inter quos Leontius erat, postea vrbi Pręfectus, vt Quæstor, & Lucillianus quasi Domesticorum Comes, & Scutariorum Tribunus nomine Bainobaudes. Emensis itaque longis interuallis & planis, cum Hadrianopolim introisset vrbem Hęmimontanam, Vscudumam antehac appellatam, fessásque labore diebus duodecim recreans vires, comperit Thebæas legiones in vicinis oppidis hiemantes, consortes suos misisse quosdam, eum vt remaneret promissis fidis hortaturos & firmis, fiducia sui abunde per stationes locat confines: sed obseruante cura peruigili proximorũ, nullam videndi vel audiendi quæ ferebant furari potuit facultatem. Inde aliis super alias vrgentibus litteris exire, & decem vehiculis publicis, vt præceptũ est, vsus, relicto palatio omni, præter paucos thori ministros & mensæ, quos aduexerat secum, squalore concretus celerare gradum compellebatur adigentibus multis, temeritati suæ subinde flebiliter imprecatus, quę eum iam despectum & vilem arbitrio subdiderat infimorum. Inter hæc tamen per inducias naturæ conquiescentis, sauciabantur eius sensus circumstridentium terrore laruarum: interfectorúmque cateruæ, Domitiano & Montio pręuiis correptum eum, vt existimabat in somnis, vncis furialibus obiectabāt.

Solutus enim corporeis nexibus animus semper vigens motibus indefessis, & cogitationibus subiectis & curis, quæ mortalium sollicitant mentes, colligit visa nocturna, quas φαντασίας nos appellamus. Pandente itaque viam fatorum sorte tristissima, qua præstitutum erat eum vita & imperio spoliari, itineribus rectis permutatione iumentorum emensis, venit Petobionem oppidum Noricorum: vbi reseratæ sunt insidiarum latebræ omnes, & Barbatio repente apparuit Comes, qui sub eo Domesticis præfuit, cum Apodemio Agente in rebus, milites ducens, quos beneficiis suis oppigneratos elegerat Imperator, certus nec præmiis nec miseratione vlla posse deflecti. Iámque non adumbratis fallaciis res agebatur: sed qua palatium est extra muros, armatis omne circumdedit. Ingressúsque obscuro iam die, ablatis regiis indumentis, Cæsarem tunica texit & paludamento communi, eum post hæc nihil passurum velut mandato principis iurandi crebritate confirmans: & statim, inquit, exurge: & inopinum carpento priuato impositum, ad Istriam duxit prope oppidum Polam, vbi quondam peremptum Constantini filium accepimus Crispum. Et cum ibi seruaretur artissime, terrore propinquantis exitus iam præsepultus, accurrit Eusebius cubiculi tunc Præpositus, Pentadiúsque notarius, & Mellobaudes armaturarum Tribunus, iussu Imperatoris compulsuri eum singillatim docere, quam ob causam quemque apud Antiochiam necatorum iusserat trucidari. Ad quę Adrasteo pallore perfusus, hactenus voluit loqui, quod plerosque incitante coniuge iugulauerit Constantina: ignorans profecto Alexandrum Magnum vrgenti matri vt occideret quendam insontem, & dictitanti spe impetrandi postea quæ vellet, eum se per nouem menses vtero portasse prægnantem, ita respondisse prudenter, *Aliam parens optimam posce mercedem; hominis enim salus beneficio nullo pensatur.* Quo comperto, irreuocabili ira princeps percitus & dolore, fiduciam omnem fundandæ securitatis in eodem posuit abolendo. Et misso Sereniano, quem in crimen maiestatis vocatum præstigiis quibusdam absolutum esse su-

pra monstrauimus, Pentadio quinetiam Notario, & Apodemio Agente in rebus, cum capitali supplicio destinauit: & ita colligatis manibus in modum noxij cuiusdam latronis ceruice abscissa, ereptáque vultus & capitis dignitate, cadauer est relictum informe, paulo ante vrbibus & prouinciis formidatum. Sed vigilauit vtrobique superni numinis æquitas. Nam & Gallum actus oppressere crudeles, & non diu postea ambo cruciabili morte absumpti sunt, qui eum licet nocentem, blandius palpantes, periuriis adusque plagas perduxere letales: quorum Scudilo distillatione iecoris pulmones vomitans interiit: Barbatio, qui in eum iam diu falsa composuerat crimina, cum ex magisterio peditum altius niti quorundam susurris incusaretur, damnatus, extincti per fallacias Cæsaris manibus, anima in lacrymoso obitu parentauit. Hæc & huiusmodi quædam innumerabilia vltrix facinorum impiorum, bonorúmque præmiatrix aliquoties operatur Adrastia (atque vtinam semper) quã vocabulo duplici etiam Nemesim appellamus: Ius quoddam sublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo superpositum, vel vt definiunt alij, substantialis tutela generali potentia partilibus præsidens fatis: quam theologi veteres fingentes Iustitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradunt omnia despectare terrena. Hæc vt regina causarum, & arbitra rerum, hæc disceptatrix vrnam sortium temperat, accidentium vices alternans: voluntatúmque nostrarum exorsa interdum alio, quàm quo contendebant, exitu terminans, multiplices actus permutando conuoluit. Eademque necessitatis insolubili retinaculo mortalitatis vinciens fastus tumentes incassum, & incrementorum detrimentorúmque momenta versans, vt nouit, nunc erectas mentium ceruices opprimit & eneruat: nunc bonos ab imo suscitans, ad bene viuendum extollit. Pinnas autem ideo illi fabulosa vetustas aptauit, vt adesse velocitate volucri cunctis existimetur: & prætendere gubernaculum dedit, eique subdidit rotam, vt vniuersitatem regere per elementa discurrens omnia non ignoretur. Hoc immaturo interitu,

ipse quoque sui pertæsus, excessit è vita ætatis anno nono atque vigesimo, cum quadriennio imperasset. natus apud Thuscos in Massa Veternensi, patre Constantio, Constantini fratre Imperatoris, matréque Galla sorore Rufini & Cerealis, quos trabeæ consulares nobilitarunt, & præfecturæ. fuit autem forma conspicuus bona, decente filo corporis, membrorúmque recta compage, flauo capillo, & molli barba, licet recens emergente lanugine teneras per genas, ita tamen vt maturius auctoritas emineret: tantum à temperatis moribus Iuliani differens fratris, quantum inter Vespasiani filios fuit Domitianum & Titum. Adsumptus autem in amplissimium fortunæ fastigium, versabileis eius motus expertus est, qui ludunt mortalitatem: nunc euehentes quosdam ad sidera, nunc in Cocyti profunda mergentes. cuius rei cum innumera sint exempla, pauca tactu summo transcurram. Hæc fortuna mutabilis & inconstans fecit Agathoclem Siculum ex figulo regem, & Dionysium gentium quondam terrorem, Corinthi literario ludo præfecit. Hæc Adramitenum Andriscum in fullonio natum, ad pseudo-Philippi nomen euexit: & Persei legitimum filium artem ferrariam ob quærendum docuit victum. Eadem Mancinum post imperium dedit Numantinis, Samnitum atrocitati Veturium & Claudium Corsis: substrauítque feritati Carthaginis Regulum. istius iniquitate Pompeius, post quæsitum Magni ex rerum gestarum amplitudine cognomentum, ad spadonum libidinem in Ægypto trucidatur. Et Eunus quidam ergastularius seruus ductauit in Sicilia fugitiuos. Quam multi splendido loco nati, eadem rerum Domina conniuente, Viriathi genua sunt amplexi vel Spartaci? quot capita, quæ horruere gentes, funesti carnifices absciderunt? Alter in vincula ducitur, alter insperatæ præficitur potestati, alius à summo culmine dignitatis excutitur. Quæ omnia si scire quisquam velit quàm varia sint, & adsidua, arenarum numerum idem iam desipiens, & montium pondera scrutari putabit.

EXPLICIT LIB. XIV.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XV.

VTCVNQVE potuimus veritatem scrutari, ea quæ videre licuit per ætatem, vel perplexè interrogando versatos in medio scire, narrauimus ordine casuum exposito diuersorum: residua quæ sequuturus aperiet textus, pro virium captu limatius absoluemus, nihil obtrectatores longi, vt putant, operis formidantes. Tunc enim laudanda est breuitas, cum moras rumpens intempestiuas, nihil subtrahit cognitioni iustorum. Nondum apud Noricum exuto penitus Gallo, Apodemius quoad vixerat igneus turbarum incentor, raptos eius calceos vehens equorum permutatione veloci, vt nimietate cogendi quosdam extingueret, pręcursorius index Mediolanum aduenit: ingressúsque regiam ante pedes proiecit Constantij, velut spolia regis occisi Parthorum. & perlato nuncio repentino, docente rem insperatam & arduam ad sententiam tota facilitate completam, hi qui summam aulam tenebant, omni placendi studio in adulationem ex more collato, virtutem felicitatémque Imperatoris extollebant in cælum: cuius nutu, in modum gregariorum militum, licet diuersis temporibus, duo exauctorati sunt principes, Veteranio nimirum & Gallus. Quo ille studio blanditiarum exquisito sublatus, immunemque se deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter existimans, confestim à iustitia declinauit ita intempe-

tempe-

temperanter, vt *æternitatem meam* aliquoties subsereret ipso dictando, scribendóque propria manu orbis totius se dominum appellaret: quod dicentibus aliis, indignanter admodum ferre deberet is qui ad æmulationem ciuilium principum vitam formare morésque suos, vt prædicabat, diligentia laborabat enixa. Námque etiamsi mundorum infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante Magnus somniabat Alexander, id reputasset legens vel audiens, quòd (vt docent mathematici concinentes) ambitus terræ totius, quæ nobis videtur immensa, ad magnitudinem vniuersitatis instar breuis obtinet puncti. Iámque post miserandam deleti Cæsaris cladem, sonante periculorum iudicialium tuba, in crimen læsæ majestatis arcessebatur Vrsicinus, adulescente magis magísque contra eius salutem liuore, omnibus bonis infesto. Hac enim superabatur difficultate, quòd ad suscipiendas defensiones æquas & probabiles Imperatoris aures occlusæ, patebant susurris insidiantium clandestinis: qui Constantij nomine per Orientis tractus omnes abolito, antedictum ducem domi forísque desiderari, vt formidolosum Persicæ genti fingebant. Sed contra accidentia vir magnanimus stabat immobilis, ne se proiiceret abiectius cauens, parum tuto loco innocentiam stare medullitus gemens: hocque vno tristior, quòd amici ante hæc frequentes ad potiores desciuerant, vt ad successores, officiorum more poscente, solent transire lictores. Impugnabat autem eum per fictæ benignitatis illecebras collega, & virum fortem propalàm sæpe appellans Arbetio, ad innectendas letales insidias vitæ simplici perquam callens, & ea tempestate nimium potens. Vt enim subterraneus serpens foramen subsidens occultum, adsultu subito singulos transitores obseruans incessit: ita ille ab imæ sortis gregario ad summum euectus militiæ munus, nec læsus aliquando nec lacessitus, inexplebili quodam lædendi proposito conscientiam polluebat. Igitur paucis arcanorum præfectis consciis, latenter cum Imperatore sententiam rogante id sederat, vt nocte ventura procul à conspectu militarium raptus Vrsicinus in-

damnatus occideretur; vt quondam Domitius Corbulo dicitur cæsus in colluuione illa Neroniani sæculi, prouinciarum fidus defensor & cautus. Quibus ita compositis, cum ad hoc destinati prædictum tempus opperirentur, consilio in lenitudinem flexo, facinus impium ad deliberationem secundam differri præceptum est. Indéque ad Iulianum recens perductum calumniarum vertitur machina, memorabilem postea principem, gemino crimine vt iniquitas æstimabat implicitum: quòd à Macelli fundo in Cappadocia posito, ad Asiam dimigrarat liberalium desiderio doctrinarum, & per Constantinopolim transeuntem viderat fratrem. qui cum obiecta dilueret, ostenderétque neutrum sine iussu fecisse, nefando adsentatorum cœtu perisset vrgente, ni aspiratione superni numinis, Eusebia suffragante regina, ductus ad Comum oppidum, Mediolano vicinum, ibique paulisper moratus, procudendi ingenij causa, vt cupidine flagrauit, ad Græciam ire permissus esset. Nec defuere deinceps ex his emergentia casibus, quæ dispiceres secundis auibus contigisse, dum punirentur ex iure, vel tanquam irrita diffluebant & vana. Sed accidebat nonnunquam vt opulenti pulsantes præsidia potiorum, iisdémque tanquam hederæ celsis arboribus adhærentes, absolutionem pretiis mercarentur immensis: tenues verò, quibus exiguæ vires erant ad redimendam salutem aut nullæ, damnabantur abrupte. Ideóque & veritas mendaciis velabatur, & valuere pro veris aliquoties falsa. Perductus est iisdem diebus & Gorgonius, cui erat thalami Cæsariani cura commissa: cúmque eum ausorum fuisse participem concitorémque interdum, ex confesso pateret, conspiratione spadonum, iustitia concinnatis mendaciis obumbrata, periculo euolutus abscessit. Hæc dum Mediolani aguntur, militarium cateruæ ab Oriente perductæ sunt Aquileiam, cum aulicis pluribus, membris inter catenas fluentibus spiritum trahentes exiguum, viuendíque moras per ærumnas detestati multiplices. Arcessebantur enim ministri fuisse Galli ferocientis, pérque eos Domitianus discerptus credebatur, & Montius & alij

post eos acti in exitium præceps. Ad quos audiẽdos Arbore missus est, & Eusebius cubiculi tunc Præpositus, ambo inconsideratæ iactantiæ, iniusti pariter & cruenti: qui nulla perspicacitate, sine innocentium sontiúmque differentia, alios verberibus vel tormentis adflictos exulari pœna damnarunt, quosdam ad infimam trusere militiam, residuos capitalibus addixere suppliciis. Impletísq; funerũ bustis, reuersi velut ouantes gesta retulerũt ad principem, erga hæc & similia palàm obstinatum & grauem. Vehementius hinc & deinde Constantius, quasi præscriptum fatorũ ordinem conuulsurus, recluso pectore patebat insidiantibus multis. vnde rumorum aucupes subito extitere complures, honorum vertices ipsos ferinis morsibus adpetentes, posteáque pauperes & diuites indiscretè: non vt Cibyratæ illi Verrini tribunal vnius legati lambentes, sed Reipub. membra totius per incidentia mala vexantes. Inter quos facile Paulus & Mercurius eminebant: hic origine Persa, ille natus in Dacia: notarius ille, hic ex ministro triclinij Rationalis. Et Paulo quidem, vt relatum est supra, Catenæ inditum est cognomentum, eò quòd in complicandis calumniarum nexibus erat indissolubilis, tetra venena ferens, variéque disperdens: vt in colluctationibus calce tenere quidam solent artifices palæstritæ. Mercurius somniorum appellatus comes, quòd vt clàm mordax canis interno vitio submissus, agitans caudam, epulis cœtibúsq; se crebris inserens, si per quietem quisquam, vbi fusius natura vagatur, vidisse aliquid amico narrasset, id venenatis artibus coloratum in peius, patulis Imperatoris auribus infundebat: & ob hoc homo tanquam inexplicabili obnoxius culpæ, graui mole criminis pulsabatur. Hæc augente vulgatius fama, tantum aberat vt proderet quisquã visa nocturna, vt ægrè homines dormisse sese præsentibus faterentur externis: mœrebántque docti quidam, quòd apud Atlanteos nati non essent, vbi memorantur somnia non videri. quod vnde eueniat, rerum scientissimis relinquamus. Inter has quæstionum suppliciorúmque species diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorum pericula ex verborum inanitate

progressa. In conuiuio Africani Pannoniæ secundæ rectoris, apud Sirmium poculis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adesse nullum existimantes, licenter imperium præsens vt molestissimum incusabant: è quibus alij optatam permutationem temporum aduentare, velut è præsagiis affirmabant: nonnulli maiorum auguria sibi portendi incogitabili dementia promittebant. E quorum numero Gaudentius Agens in rebus, mente præcipiti stolidus, rem vt seriam detulerat ad Rufinum, apparitionis præfecturæ prætorianæ tunc principem, vltimorum semper auidum hominem, & coalita prauitate famosum. qui confestim quasi pinnis elatus ad comitatum principis aduolauit: cúmque ad suspiciones huiusmodi mollem & penetrabilem ita acriter inflammauit; vt sine deliberatione vlla Africanus, & omnes letalis mensæ participes iuberentur rapi sublimes. Quo facto delator funestus, vetita ex more humano validius cupiens, biennio id quod agebat, vt postularat, continuare præceptus est. Missus igitur ad eos corripiendos Teutomeres Protector Domesticus cum collega, onustos omnes catenis, vt mandatum est, perducebat. Sed vbi ventum est Aquileiam, Marinus Tribunus ex-campidoctore eo tempore vacans, auctor perniciosi sermonis, & alioquin naturæ feruentis, in taberna relictus, dum parantur itineri necessaria; lateri suo cultrum casu repertum impegit, statimque extractis vitalibus interiit. Residui ducti Mediolanum, excruciatíque tormentis, & confessi vi quæstionis, inter epulas petulanter se quędam loquutos, iussi sunt attineri pœnalibus claustris, sub absolutionis aliqua spe, licet incerta. Protectores verò pronunciati vertere solum exilio, vt Marino iisdem consciis mori permisso, veniam Arbetione meruere precante. Re hoc modo finita, paulò pòst & Lentiensibus Alamannicis pagis indictum est bellum, collimitia sæpe Romana latius irrumpentibus. ad quem procinctum Imperator egressus, in Rhetias campósque venit Caninos: & digestis diu consiliis, id visum est honestum & vtile, vt eò cum militis parte Arbetio Magister

equitum, cum validiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiæ pergeret, protinus Barbaris congressurus. cuius loci figuram breuiter, quantum ratio patitur, designabo. Inter montium celsorum amfractus immani pulsu Rhenus exoriens, per præruptos scopulos extenditur nullis aquis externis adoptatis, vt per cataractas inclinatione præcipiti funditur Nilus. Et nauigari ab ortu poterat primigenio copiis exuberans propriis, ni ruenti curreret similis potius quàm fluenti. Iámque absolutus, altáque diuortia riparum adradens, lacum inuadit rotundum & vastum, quem Brigantiam accola Rhetus appellat, pérque quadringenta & sexaginta stadia longum, paríque penè spatio latè diffusum, horrore siluarum squalentium inaccessum (nisi quà vetus illa Romana virtus & sobria iter composuit latum,) Barbaris & natura locorum, & cæli inclementia refragante. Hanc ergo paludem spumosis strependo verticibus amnis irrumpens, & vndarum quietem permeans pigram, mediam velut finali intersecat libramento: & tanquam elementum perenni discordia separatum, nec aucto, nec imminuto agmine quod intulit, vocabulo & viribus absoluitur integris, nec contagia deinde vlla perpetiens, oceani gurgitibus intimatur. Quodque est impendio mirum, nec stagnum aquarum rapido transcursu mouetur, nec limosa subluuie tardatur properans flumen, & confusum misceri non potest corpus: quod ni ita agi ipse doceret aspectus, nulla vi credebatur posse discerni. Sic Alpheus oriens in Arcadia, cupidine fontis Arethusæ captus, scindens Ionium mare, vt fabulæ ferunt, adusque amatæ confinia progreditur. *** Arbetio qui aduentus Barbarorum nuntiarent non expectans dum adessent, licet sciret aspera orsa bellorum, in occultas delatus insidias, stetit immobilis malo repentino perculsus. Interea visi è latebris hostes exiliunt, & sine parsimonia quidquid offendi poterat, telorum genere multiplici configebant. nec enim resistere nostrorum quisquam potuit, nec aliud vitæ subsidium, nisi discessu sperare veloci. Quocirca vulneribus declinandis intenti, incomposito agmine

milites huc & illuc dispalantes terga ferienda dederunt. Plerique tamen per angustas semitas sparsi, periculóque præsidio tenebrosæ noctis extracti, reuoluta jam luce redintegratis viribus agmini quisque proprio sese consociauit. In quo casu ita tristi & inopino abundans numerus armatorum, & Tribuni desiderati sunt decem. Ob quæ Alamanni sublatis animis ferocius incedentes, quotidie prope munimenta Romana, adimente matutina nebula lucem, strictis mucronibus discurrebant, frendendo minas tumidas intentantes. Egressique repente Scutarij, cum obiectu turmarum hostilium repercussi stetissent, omnes suos conspiratis mentibus ciebant ad pugnam. Verùm cum plerosque recentis ærumnæ documenta terrerent, & in tuto fore residua credens hæreret Arbetio, tres simul exiluere tribuni, Arintheus agens vicem Armaturarum rectoris, & Seniauchus qui equestrem turmam Comitum tuebatur, & Bappo ducens Promotos, cum commissis sibi à principe. Vrgebat causa communis velut propria, vim cunctis arcentibus veterum exemplo: instárque fluminis hostibus superfusi non iusto prælio, sed discursionibus prædatoriis, vniuersos in fugam coegere fœdissimam. qui dispersi laxatis ordinibus, dúmque elabi properant impediti, corpora nudantes intecta, gladiorum hastarúmque densis ictibus truncabantur. multique cum equis interfecti, iacentes etiam tum eorum dorsis videbantur innixi: quo viso omnes è castris effusi, qui prodire in prælium cum sociis ambigebant, cauendi inmemores præterebant barbaram plebem, nisi quos fuga exemerat morti; calcantes cadauerum strues, & perfusi sanie peremptorum. Hócque exitu prælio terminato, Imperator Mediolanum ad hiberna ouans reuertit & lætus. Exoritur iam hinc rebus adflictis haud dispari prouinciarum malo, calamitatum turbo nouarum: extincturus omnia simul, ni fortuna moderatrix humanorum casuum, motum euentu celeri consummasset impendio formidatum. Cum diuturna incuria Galliæ cædes acerbas, rapinásque & incendia, Barbaris licenter grassantibus, nullo iuuante perferrent, Siluanus

pedestris militiæ rector, & efficax ad hæc corrigenda, principis iussu perrexit, Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, vt absenti æmulo, quem superesse adhuc grauabatur, periculosæ molis onus impingeret. ** Dynamius quidam actuarius sarcinalium principis iumentorum, commendaticias ab eo petierat literas ad amicos, vt quasi familiaris eiusdem esset notissimus. Hoc impetrato, cum ille nihil suspicans simpliciter præstitisset, seruabat epistolas, vt perniciosum aliquid in tempore moliretur. Memorato itaque duce Gallias ex re publica discursante, Barbarósque propellente, iam sibi diffidentes & trepidantes, idem Dynamius inquietius agens, vt versutus & in fallendo exercitatus, fraudem comminiscitur impiam, subornatore & conscio, vt iactauere rumores incerti, Lampadio Præfecto prætorio, & Eusebio ex-Comite rei priuatæ, cui cognomentum erat inditum Mattiocopæ, atque Ædesio ex-Magistro memoriæ, quos ad consulatum, vt amicos iunctissimos, idem curarat rogari Præfectus: & peniculo serie literarum abstersa, sola incolumi relicta subscriptione, alter multum à vero illo dissonans superscribitur textus: velut Siluano rogante verbis obliquis, orantéque amicos agentes intra palatium, vel priuatos (inter quos & Thuscus erat Albinus, aliíque plures) vt se altiora cœptantem, & propediem solium principis aditurum iuuarent. hunc fascem ad arbitrium figmenti commisit, vitam pulsaturus insontis. Dynamius præfectus est, vt hæc pro Imperatore scrutaretur. Hæc & similia cum astu texeret, consistorium solus ingressus intimum, captato tempore vincire sperans peruigilem salutis imperatoriæ custodem. lectáque in consistorio astu callido consarcinata materia, Tribuni iussi sunt custodiri, & de prouinciis duci priuati, quorum epistolæ nomina designabant. Confestímque iniquitate rei percitus Malarichus Gentilium rector, collegis adhibitis strepebat immaniter, circumueniri homines dicatos imperio per factiones & dolos minime debere proclamans: petebátque vt ipse relictis obsidum loco necessitudinibus suis, Mallobaude Armaturarum Tribuno

spondente quòd remeabit, velocius iuberetur ire ducturus Siluanum, aggredi nihil tale conatum, quale insidiatores acerrimi concitarunt: vel contrà se paria promittente, Mallobaudem orabat properare permitti, hæc quæ ipse pollicitus est impleturum. Testabatur enim id se procul dubio scire, quòd si quis mitterentur externus, suopte ingenio Siluanus etiam nulla re perterrente timidior, composita fortè turbabit. Et quamquam vtilia moneret & necessaria, ventis tamen loquebatur incassum. Namque Arbetione auctore, Apodemius ad eum vocandum cum litteris mittitur, inimicus bonorum omnium diuturnus & grauis: qui incidentia paruipendens cum venisset in Gallias, dissidens à mandatis, quæ proficiscenti sunt data, nec viso Siluano, nec oblatis scriptis vt veniret admonito, remansit: adscitóque Rationali, quasi proscripti iámque necandi Magistri peditum, clientes & seruos hostili tumore vexabat. Inter hæc tamen dum præsentia Siluani speratur, & Apodemius quieta perturbat, Dynamius vt argumento validiore impie structorum assereret fidem, compositas literas, his concinentes quas obtulerat principi per Præfectum, ad Tribunum miserat fabricæ Cremonensis, nomine Siluani & Malarichi, à quibus vt arcanorum conscius monebatur parare propere cuncta. Qui cum hæc legisset, hærens & ambigens diu quidnam id esset (nec enim meminerat secum aliquando super negotio vllo interiore, hos quorum litteras acceperat colloquutos) epistolas ipsas per baiulum qui portarat, iuncto milite ad Malarichum misit, obsecrans vt doceret apertè quæ vellet, non ita perplexè: nec enim intellexisse firmabat, vt subagrestem & simplicem, quid significatum esset obscurius. Hæc Malarichus subito nactus, etiam tunc squalens & mœstus, suámque & popularis Siluani vicem grauiter ingemiscens, adhibitis Francis, quorum ea tempestate in palatio multitudo florebat, erectius iam loquebatur: tumultuabatúrque, patefactis insidiis, retectáque iam fallacia, per quam ex confesso salus eorum appetebatur. Hisque cognitis statuit Imperator, dispicientibus consistorianis & militaribus vniuersis,

uersis in negotium præterinquiri. Cúmque iudices fastidissent, Florentius Nigriniani filius, agens tunc pro Magistro officiorum, contemplans diligentius scripta, apicúmque pristinorum reliquias quasdam repetiens, animaduertit, vt factum est, priore textu interpolato longe alia, quàm dictarat Siluanus, ex libidine consarcinatæ falsitatis adscripta. Proinde fallaciarum nube discussa, Imperator doctus gesta relatione fideli, abrogata potestate, Præfectum statui sub quæstione præcipit: sed absolutus est enixa conspiratione multorum. suspensus autem Eusebius ex-Comite priuatarum, se conscio hæc dixerat concitata. Ædesius enim minus scisse quid actum sit pertinaci inficiatione contendens abiit innoxius: & ita finito negotio, omnes sunt absoluti, quos exhiberi delatio compulit criminis. Dynamius verò vt præclaris artibus illustratus, cum Correctoris dignitate regere iussus est Thuscos. Agens inter hæc apud Agrippinam Siluanus, assiduísque suorum compertis nuntiis, quæ Apodemius in labem suarum ageret fortunarum, & sciens animum tenerum versabilis principis, timens ne absens & indemnatus perageretur reus, in difficultate positus maxima, barbaricæ se fidei committere cogitabat. Sed Laniogaiso vetante, tunc Tribuno, quem dum militaret Candidatus, solum adfuisse morituro Constanti suprà retulimus, docentéque Francos, vnde oriebatur, interfecturos eum, aut accepto præmio prodituros, nihil tutum ex præsentibus ratus, in consilia cogebatur extrema: & sensim cum Principiorum verticibus secretius collocutus, iisdémque magnitudine promissæ mercedis annisis, cultu purpureo à draconum & vexillorum insignibus ad tempus abstracto, ad culmen imperiale surrexit. Dúmque hæc aguntur in Galliis, ad occasum inclinato iam die, perfertur Mediolanum insperabilis nuntius, aperte Siluanum demonstrans, dum ex Magisterio peditum altius nititur, sollicitato exercitu ad Augustum culmen euectum. Hac mole casus inopini Constantio icto, quasi fulmine fati, primates consilio secunda vigilia conuocato properarunt omnes in regiam. Cúmque nulli ad

eligendum quid agi deberet, mens suppetere posset aut lingua, submissis verbis perstringebatur Vrsicini mentio, vt consiliis rei bellicæ præstantissimi, frustráque graui iniuria lacessiti. & per admissionum Magistrum, (qui mos est honoratior) accito eodem, ingresso consistorium, offertur purpura, multo quàm antea placidius: .... omnium primus extero ritu & regio more instituit adorari, cum semper antea ad similitudinem iudicum salutatos principes legerimus. Et qui paulo antea cum infestatione maliuola, Orientis vorago, inuadendæque summæ rei per filios adfectator compellabatur: tunc dux prudentissimus & Constantini Magni fuerat commilito, solúsque ad extinguendum probis quidem, sed insidiosis rationibus petebatur. Diligens enim opera nauabatur Siluanum extingui, vt fortissimum perduellem: aut si secus accidisset, Vrsicinum exulceratum iam penitus aboleri, ne superesset scrupulus impendio formidandus. Igitur cum de profectione celeranda disponeretur, propulsationem obiectorum criminum eundem ducem parantem, prægressus oratione leni prohibet Imperator, non id esse memorans tempus, vt controuersa defensio causæ susciperetur, cum vicissim restitui in pristinam concordiam partes necessitas subigeret vrgentium rerum, antequam cresceret, mollienda. Habita igitur deliberatione multiplici, potissimum tractabatur, quo commento Siluanus gesta etiamtum Imperatorem ignorare existimaret. Et probabili argumento ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis scriptis, vt accepto Vrsicino successore, cum potestate rediret intacta. Post hęc ita digesta protinus iubetur exire, Tribunis & Protectoribus Domesticis decem, vt postularat ad iuuãdas necessitates publicas ei coniũctis. inter quos ego quoque eram cum Veriniano collega, residui omnes propinqui & familiares. Iámque eum egressum, solũ de se metu quisque per longa spatia deducebat. Et quanquam vt bestiarij obijceremur intractabilibus feris, perpendẽtes tamen hoc bonum habere tristia præcedentia, quòd in locis suis secunda substituunt, mirabamur illam sententiam Tullia-

nam, ex internis veritatis ipsius promulgatam, quæ est talis: *Et quanquam optatißimum est perpetuo fortunam quàm florentißimam permanere, illa tamen æquabilitas vitæ non tantum habet sensum, quantum cum ex sæuis & perditis rebus ad meliorem statum fortuna reuocatur.* Festinabamus itaque itineribus magnis, vt ambitiosus Magister armorum, ante allapsum per Italicos de tyrãnide vllum rumorem, in suspectis finibus appareret. Verùm cursim nos properantes aeria quædam anteuolans prodiderat fama: & Agrippinã ingressi inuenimus cuncta nostris conatibus altiora. Namque conuena vndique multitudine trepide cœpta fundante, coactísque copiis multis, pro statu rei præsentis id aptius videbatur, vt ad Imperatoris nouelli, per ludibriosa auspicia virium accessu firmandi, sensum ac voluntatem dux flebilis verteretur: quò variis assentandi figmentis in mollius vrgente securitate, nihil metuens hostile deciperetur. Cuius rei finis arduus videbatur. Erat enim cautius obseruandum, vt appetitus oportunitati obtemperarent, nec præcurrentes eam, nec deserentes: qui si eluxissent intempestiue, constabat nos omnes sub elogio vno morte mulctandos. susceptus tamen idem dux leniter, adactúsque, inclinante negotio ipso ceruices, adorare solemniter anhelantem celsius purpuratum, vt spectabilis colebatur, & intimus: facilitate aditus, honoréque mensæ regalis adeo antepositus aliis, vt iam secretius de rerum summa consultaretur. Ægrè ferebat Siluanus ad consulatum potestatésque sublimes elatis indignis, se & Vrsicinum solos, post exudatos magnos pro Rep. labores & crebros, ita fuisse despectos, vt ipse quidem per quæstiones familiarium sub disceptatione ignobili crudeliter agitatus, commisisse in maiestatem arcesseretur: alter verò ab Oriente raptus, odiis inimicorum addiceretur. & hæc assidue clàm querebatur & palàm. Terrebant nos tamen cum dicerentur hæc & similia, circumfrementia vndique murmura causantis inopiam militis, & rapida celeritate ardentis angustias Alpium perrumpere Cottiarum. In hoc æstu mentis ancipiti, ad effectum tendens consilium occulta scrutabamur indagine: sederátque tandem, mu-

tatis præ timore sæpe sententiis, vt quæsitis magna industria cautis rei ministris, obstricto religionum consecratione colloquio, Braccati sollicitarentur atque Cornuti, fluxioris fidei, & vbertate mercedis ad momentum omne versabiles. Firmato itaque negotio per sequestres quosdam gregarios obscuritate ipsa ad id patrandum idoneos, præmiorum expectatione accensos, solis ortu iam rutilo subitus armatorum globus erupit: atque, vt solet in dubiis rebus audentior, cæsis custodibus regia penetrata Siluanum extractum ædicula, quò exanimatus confugerat, ad conuenticulum ritus Christiani tendentem, densis gladiorum ictibus trucidarunt. ita dux haud exilium meritorum hoc genere oppetit mortis, metu calumniarum, quibus factione iniquorum irretitus est absens, vt tueri possit salutem ad præsidia progressus extrema. Licet enim ob tempestiuam illam cum Armaturis proditionem ante Mursense prælium, obligatum gratia retineret Constantium, vt dubium tamen & mutabilem verebatur: licet patris quoque Boniti prætenderet fortia facta, Franci quidem, sed pro Constantini partibus in bello ciuili acriter contra Licinianos sæpe versati. Euenerat autem antequam huiusmodi aliquid agitaretur in Galliis, vt Romæ in Circo maximo populus, incertum ratione quadam percitus an præsagio, *Siluanus deuictus est*, magnis vocibus exclamaret. Igitur Siluano Agrippinæ, vt relatum est, interfecto, inæstimabili gaudio re cognita, princeps insolentia coalitus & tumore, hoc quoque felicitatis suæ prosperis cursibus adsignabat: eo more, quo semper oderat fortiter facientes, vt quondam Domitianus, superare tamen quacunque arte contraria cupiebat. Tantúmque abfuit laudare industrie gesta, vt etiam quędam scriberet de Gallicanis intercepta thesauris, quos nemo attigerat. Idque scrutari iusserat artius, interrogato Remigio etiamtum Rationario apparitionis armorum Magistri: cui multo postea Valentiniani temporibus laqueus vitam in causa Tripolitanæ legationis eripuit. Post quę ita completa, Constantius vt iam cælo contiguus, casibúsque imperaturus humanis,

magniloquentia sufflabatur adulatorum: quos augebat ipse, spernendo proiiciendóque id genus parum callentes. Vt Crœsum legimus ideo regno suo Solonem expulisse præcipitem, quia blandiri nesciebat: Et Dionysium intentasse poëtæ Philoxeno mortem, cum eum recitantem proprios versus absurdos & inconcinnos, laudantibus cunctis, solus audiret immobilis. quæ res perniciosa vitiorum est altrix. Ea demum enim laus grata esse potestati debet excelsæ, cum interdum & vituperationi secus gestorum pateat locus. Iámque post securitatem quæstiones agitabantur ex more, & vinculis catenísque plures vt noxij plectebantur. Exurgebat enim efferuens lætitia Paulus, tartareus ille delator, ad venenatas artes suas licentius exercendas: & inquirentibus in negotium Consistorianis atque militaribus, vt præceptum est, Proculus admouetur eculeo, Siluani Domesticus, homo gracilis & morbosus, metuentibus cunctis, ne vi nimia tormentorum leui corpore fatigato, reos atrocium criminum promiscue citari faceret multos: verum contra quàm speratum est contigit. Memor enim somnij, quo vetitus erat per quietem, vt ipse firmauit, pulsare quemquam insontem, vsque ad confinia mortis vexatus, nec nominauit, nec prodidit aliquem: sed adserebat factum Siluani constanter, id eum cogitasse quod iniit, non cupiditate, sed necessitate compulsum, argumento euidenti demonstrans. Causam enim probabilem ponebat in medio, multorum testimoniis claram, quòd die quinto antequam infulas susciperet principatus, donatum stipendio militem Constantij nomine adloquutus est, fortis esset & fidus. Vnde apparebat, quòd si præsumere fortunæ superioris insignia conaretur, auri tam graue pondus largiretur vt suum. Post hunc damnatorum sorte Pœmenius raptus ad supplicium interiit: qui (vt suprà retulimus) cum Treueri ciuitatem Cæsari clausissent Decentio, ad defendendam plebem electus est. Tum Asclepiodotus, & Lutto, & Maudio Comites interempti sunt, aliique plures, hæc & similia perplexe temporis obstinatione scrutante. Dum has exitiorum communium

clades ſuſcitat turbo feralis, Vrbem æternam Leontius regens, multa ſpectati iudicis documenta præbebat, in audiendo celer, in diſceptando iuſtiſſimus, natura beneuolus, licet auctoritatis cauſa ſeruandæ acer quibuſdam videbatur, & inclinatior ad amandum. Prima igitur cauſa ſeditionis in eum concitandæ viliſſima fuit & leuis. Philoromum enim aurigam rapi præceptum, ſequuta plebs omnis velut defenſura proprium pignus, terribili impetu Præfectum inceſſebat vt timidum: ſed ille ſtabilis & erectus immiſſis apparitoribus, correptos aliquot vexatóſque tormentis, nec ſtrepente vllo nec obſiſtente, inſulari pœna mulctauit. Diebúſque paucis ſequutis cum itidem plebs excita calore quo conſueuit, vini cauſando inopiam, ad Septemzonium conueniſſet, celebrem locum, vbi operis ambitioſi Nymphæum Marcus condidit Imperator: illuc de induſtria pergens Præfectus, ab omni toga apparitionéque rogabatur enixius, ne in multitudinem ſe arrogantem immitteret & minacem, ex commotione priſtina ſæuientem: difficiliſque ad pauorem recti tetendit, adeo vt eum obſequentium pars deſereret, licet in periculum feſtinantem abruptum. Inſidens itaque vehiculo, cum ſpecioſa fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantium vndique cuneorum veluti ſerpentium vultus: perpeſſúſque multa dici probroſa, agnitum quendam inter alios eminentem, vaſti corporis, rutilíque capilli, interrogauit an ipſe eſſet Petrus Valuomeres, vt audierat, cognomento: cúmque, cum eſſe ſono reſpondiſſet objurgatorio, vt ſeditioſorum anteſignanum olim ſibi compertum, reclamantibus multis, poſt terga manibus vinctis ſuſpendi præcepit. Quo viſo ſublimi, tribuliúmque adiumentum nequicquam implorante, vulgus omne paulò antè confertum, per varia vrbis membra diffuſum ita euanuit, vt turbarum acerrimus concitor, tanquam in iudiciali ſecreto exaratis lateribus, ad Picenum eiiceretur: vbi poſtea auſus eripere virginis non obſcuræ pudorem, Patruini Conſularis ſententia ſupplicio ob id capitali addictus. Hoc adminiſtrante Leontio, Liberius Chriſtianæ legis antiſtes, à Conſtan-

tiò ad comitatum mitti præceptus eſt, tanquam Imperatoriis iuſſis & plurimorum ſui conſortium decretis obſiſtens, in re quam breui textu percurram. Athanaſium Epiſcopum eo tempore apud Alexandriam, vltra profeſſionem altius ſe efferentem, ſciſcitarique conatum externa, vt prodidere rumores adſidui, cœtus in vnum quæſitus eiuſdem loci multorum (ſynodus vt appellant) remouit à ſacramento quod obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum ſortium fidem, quæuè augurales portenderent alites, ſcientiſſime callens, aliquoties prædixiſſe futura. ſuper his intendebantur ei alia quoque à propoſito legis abhorrentia, cui præſidebat. Hunc per ſubſcriptionem abiicere ſede ſacerdotali, paria ſentiens ceteris, iubente principe, Liberius monitus, perſeueranter renitebatur, nec viſum hominem, nec auditum damnare, nefas vltimum ſæpe exclamans, apertè ſcilicet recalcitrans Imperatoris arbitrio. Id enim ille, Athanaſio ſemper infeſtus, licet ſciret impletum, tamen auctoritate quoque, qua potiores æternæ Vrbis Epiſcopi, firmari deſiderio nitebatur ardenti: quo non impetrato, Liberius ægre populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit aſportari. Et hæc quidem Romæ, vt oſtendit textus ſuperior, agebantur. Conſtantium verò exagitabant aſſidui nuntij, deploratas iam Gallias indicantes, nullo renitente ad internecionem barbaris vaſtantibus vniuerſa: æſtuánſque diu qua vi propulſaret erumnas, ipſe in Italia reſidens, vt cupiebat (periculoſum enim exiſtimabat ſe in partem contrudere longe dimotam) reperit tandem conſilium rectum: & Iulianum patruelem fratrem, haud ita dudum ab Achaico tractu accitum, etiam tum palliatum, in ſocietatem imperij adſciſcere cogitabat. Id vbi vrgente malorum impendentium mole confeſſus eſt proximis, ſuccumbere tot neceſſitatibus támque crebris vnum ſe, quod nunquam fecerat, aperte demonſtrans: illi in adſentationem nimiam eruditi infatuabant hominem, nihil eſſe ita aſperum dictitantes, quod præpotens eius virtus, fortunáque tam vicina ſideribus, non ſuperaret ex more. Adde-

bántque, noxarum conſcientia ſtimulante complures, deinceps caueri debere Cæſaris nomen, replicantes geſta ſub Gallo. Queis adnitentibus obſtinate, opponebat ſe ſola regina, incertum migrationem ad longinqua pertimeſcens, an pro natiua prudentia conſulens in commune, omnibúſque memorans anteponi debere propinquum. Poſt multáque per deliberationes ambiguas actitata, ſtetit fixa ſententia: abiectíſque diſputationibus irritis, ad imperium placuit Iulianum adſumere. Cum veniſſet accitus prædicto die, aduocato omni quod aderat commilitio, tribunali ad altiorem ſuggeſtum erecto, quod aquilæ circumdederunt & ſigna, Auguſtus inſcendens, eúmque manu retinens dextera, hæc ſermone placido perorauit. *ADSISTIMVS apud vos optimi Reip. defenſores, cauſæ communi vno penè omnium ſpiritu vindicandæ, quam acturus tanquam apud æquos iudices ſuccinctius edocebo. Poſt interitum rebellium tyrannorum, quos ad hæc tentanda quæ mouerunt rabies egit & furor, velut impiis eorum manibus Romano ſanguine parentantes, perſultant Barbari Gallias rupta limitum pace; hac animati fiducia, quòd nos per diſiunctiſſimas terras arduæ neceſſitates adſtringunt. Huic igitur malo vltra appoſita iam proſerpenti, ſi dum patitur tempus, occurrerit noſtri veſtríque conſulti ſuffragium, & colla ſuperbarum gentium detumeſcent, & imperij fines erunt intacti. Reſtat vt rerum ſpem, quam gero, ſecundo roboretis effectu. Iulianum hunc fratrem meum patruelem, vt noſtis, verecundia, qua nobis ita vt neceſſitudine carus eſt, recte ſpectatum, iámque elucentis induſtriæ iuuenem, in Cæſaris adhibere poteſtate exopto, cœptis, ſi videtur vtilia, etiam veſtra conceſſione firmandis.* Dicere ſuper his plura conantem interpellans concio lenius prohibebat, arbitrium ſummi numinis id eſſe, non mentis humanæ, velut præſcia venturi prædicans. Stánſque Imperator immobilis, dum ſilerent, reſidua fidentius explicauit. *Quia igitur veſtrum quoque fauorem adeſſe fremitus indicat lætus, adoleſcens vigoris tranquilli, cuius temperati mores imitandi ſunt potius quàm prædicandi, ad honorem proſperatum exurgat: cuius præclaram indolem bonis artibus inſtitutam hoc ipſo plene videor expoſuiſſe, quòd elegi. Ergo eum præſente nutu Dei cæleſtis amictu principali velabo.* Dixit:

móxque

móxque indutum auita purpura Iulianum, & Cæsarem cum exercitus gaudio declaratum, his alloquitur contractiore vultu submœstum. *Recepisti primæuus originis tuæ splendidum florem, amantissime mihi omnium frater: aucta gloria mea confiteor, qui iustus in deferenda superiori potestate nobilitati mihi propinquæ, quam ipsa potestate videor esse sublimis. Adesto igitur laborum, periculorúmque particeps, & tutelam ministerij suscipe Galliarum, omni beneficentia partes leuaturus adflictas: & si hostibus congredi sit necesse, fixo gradu consiste inter signiferos ipsos, audendi in tempore consideratus hortator, pugnantes accendens præeundo cautissime, turbatósque subsidiis fulciens, modeste increpans desides, verissimus testis adfuturus industriis & ignauis. Proin vrgente rei magnitudine, perge vir fortis, ducturus viros itidem fortes. aderimus nobis vicissim amoris robusta constantia, militabimus simul, vnà orbem pacatum, Deus modo velit quod oramus, pari moderatione pietatéque recturi. Mecum vbique videberis præsens, & ego tibi quodcunque acturo non deero. ad summa mihi propera socius omnium votis, velut assignatam tibi ab ipsa Rep. stationem cura peruigili defensurus.* Nemo post hæc finita reticuit: sed militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidentes, (quod est prosperitatis indicium plenum: nam contrà cum hastis clypei feriuntur, iræ documentum est & doloris) immane quo quantóque gaudio præter paucos Augusti probauere iudicium: Cæsarémque admiratione digna suscipiebant, imperatorij muricis fulgore flagrantem. cuius oculos cum venustate terribiles, vultúmque excitatius gratum, diu multúmque contuentes, qui futurus sit colligebant, velut scrutatis veteribus libris, quorum lectio per corporum signa pandit animarum interna. Eúmque vt potiori reuerentia seruaretur, nec supra modum laudabant, nec infra quam decebat: atque ideo censorum voces sunt æstimatæ, non militum. Susceptus denique ad consessum vehiculi, receptúsque in regiam, hunc versum ex Homerico carmine susurrabat.

Ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιά.

Hæc die octauo Iduum Nouemb. gesta sunt, cum Arbetionem consulem annus haberet & Lollianum. Deinde

diebus paucis, Helena virgine Constantij sorore eidem Cæsari iugali fœdere copulata, paratísque vniuersis, quæ maturitas proficiscendi poscebat, comitatu paruo suscepto, Kal. Decembribus egressus est: deductúsque ab Augusto adusque locum duabus columnis insignem, qui Laumellum interjacet & Ticinum, itineribus rectis Taurinos peruenit. vbi nuntio percellitur graui, qui nuper in comitatum Augusti perlatus, de industria silebatur, ne parata diffluerent. Indicabat autem, Coloniam Agrippinam, ampli nominis vrbem in secunda Germania, pertinaci Barbarorum obsidione reseratam magnis viribus & deletam. Quo mœrore perculsus, velut primo aduentantium malorum auspicio, murmurans querulis vocibus sæpe audiebatur, nihil se plus adsecutum, quàm vt occupatior interiret. Cúmque Viennam venisset, ingredientem optatum quidem & impetrabilem, honorifice susceptura omnis ætas concurrebat & dignitas: procúlque visum plebs vniuersa cum vicinitate finitima, Imperatorem clementem appellans & faustum, præuia consonis laudibus celebrabat, auidius pompam regiam in principe legitimo cernens: communiúmque remedium ærumnarum in eius locabat aduentu, salutarem quendam Genium adfulsisse conclamatis negotiis arbitrata. Tunc anus quædam orba luminibus, cum percontando quinam esset ingressus, Iulianum Cæsarem comperisset, exclamauit, hunc deorum templa reparaturum. Proinde, quoniam (vt Mantuanus vates prædixit excelsus) maius opus moueo, maiórque mihi rerum nascitur ordo, Galliarum tractus & situm ostendere puto nunc tempestiuum, ne inter procinctus ardentes prœliorúmq; varios casus ignota quibusdam expediens, imitari videar desides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quæ licuit parari securius, inter fluctus resarcire coactos & tempestates. Ambigentes super origine prima Gallorum scriptores veteres, notitiam reliquere negotij semiplenam: sed postea Timagenes & diligẽtia Græcus & lingua, hæc quæ diu sunt ignorata, collegit ex multiplicibus libris: cuius fidem secuti obscuritate dimota, eadẽ distincte docebimus & aperte.

Abòrigines primos in his regionibus quidam visos esse firmarunt, Celtas nomine regis amabilis, & matris eius vocabulo Galatas dictos: ita enim Gallos sermo Græcus appellat. alij Dorienses, antiquiorem sequutos Herculem, oceani locos inhabitasse confines. Drasidæ memorant reuera fuisse populi partem indigenam: sed alios quoque ab insulis extimis confluxisse & tractibus transrhenanis, crebritate bellorum, & alluuione feruidi maris sedibus suis expulsos. Aiunt quidam, paucos post excidium Troiæ, fugitantes Græcos vbique dispersos, loca hæc occupasse, tunc vacua. Regionum autem incolæ id magis omnibus adseuerant, quod etiam nos legimus in monumentis eorum incisum, Amphitruonis filium Herculem ad Geryonis & Taurisci sæuium tyrannorum perniciem festinasse, quorum alter Hispanias, alter Gallias infestabat: superatísque ambobus coisse cum generosis feminis, suscepisséq; liberos plures, & eas partes quibus imperitabant, suis nominibus appellasse. A Phocæa verò Asiaticus populus Harpali inclementiam vitans, Cyri regis præfecti, Italiam nauigio petiit. Cuius pars in Lucania Veliam, alia condidit in Viennensi Massiliam: dein secutis ætatibus oppida aucta virium copia, instituere non pauca. sed declinanda varietas sæpe satietati coniuncta. Per hæc loca hominibus paulatim excultis, viguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, & Euhages, & Druidas. Et Bardi quidem fortia virorum illustrium facta heroïcis composita versibus cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt: Euhages verò scrutantes seria & sublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingeniis celsiores, vt auctoritas Pythagoræ decreuit, sodaliciis adstricti consortiis, quæstionibus occultarum rerum altarúmque erecti sunt, & despectantes humana pronuntiarunt animas immortales. Hanc Galliarum plagam, ob suggestus montium arduos, & horrore niuali semper obductos, orbis residui incolis antehac penè ignotam, (nisi quà litoribus est vicina) munimina claudunt vndique, natura velut arte circumdata. Et à latere quidem australi Tyrrheno alluitur, & Gallico

mari : qua cælo ste suspicit plaustrum, à feris gentibus fluentis distinguitur Rheni : vbi occidentali subiecta est sideri, oceano & altitudine Pyrenæi cingitur; vnde ad solis ortus adtollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum: quas rex Cottius perdomitis Galliis, solus in angustiis latens, inuiáque locorum asperitate confisus, lenito tandem tumore in amicitiam Octauiani receptus principis, molibus magnis extruxit ad vicem memorabilis muneris, compendiarias & viantibus opportunas, medias inter alias Alpes vetustas, super quibus comperta paulò postea referemus. In his Alpibus Cottiis, quarum initium à Segusione est oppido, præcelsum erigitur iugum, nulli ferè sine discrimine penetrabile. Est enim è Galliis venientibus prona humilitate deuexum, pendentium saxorum altrinsecus visu terribile, præsertim verno tempore: cùm liquente gelu, niuibúsque solutis flatu calidiore ventorum, per diruptas vtrimque angustias, & lacunas pruinarum congerie latebrosas, descendentes cunctantibus plantis homines & iumenta procidunt & carpenta. Idque remedium ad arcendum exitium repertum est solum, quod pleraque vehicula vastis funibus illigata, ponè cohibente virorum vel boum nisu valido, vix gressu reptante paulò tutius deuoluuntur. Et hæc, vt diximus, anni verno contingunt. Hieme verò humus crustata frigoribus, & tamquam leuigata, ideóque labilis, incessum præcipitantem impellit, & patulæ valles per spatia plana glacie perfidæ vorant nonnunquam transeuntes. Ob quæ locorum callidi, eminentes ligneos stilos per cautiora loca defigunt, vt eorum series viatorem ducat innoxium: qui si niuibus operti latuerint, montanis defluentibus riuis euersi, agrestibus præuiis difficile peruaduntur. A summitate autem huius Italici cliui, planities adusque stationem nomine Martis, per septem extenditur milia: & hinc alia celsitudo erectior, ægréque superabilis, ad Matronæ porrigitur verticem, cuius vocabulum casus feminæ nobilis dedit. Vnde decliue quidem iter, sed expeditius adusque castellum Virgantiam patet. Huius sepulchrum reguli, quem itinera struxisse retuli-

mus, Segusione est mœnibus proximum: manésque eius ratione gemina religione coluntur: quòd iusto moderamine rexerat suos, & adscitus in societatem rei Romanæ, quietem genti præstitit sempiternam. Et licet hæc, quam diximus viam, media sit & compendiaria, magísque celebris, tamen etiam aliæ multo antea temporibus sunt constructæ diuersis. Primam Thebæus Hercules ad Geryonem extinguendum, vt relatum est, & Tauriscum lenius gradiens, prope maritimas composuit Alpes: hícque harum indidit nomen. Monœci similiter arcem & portum ad perennem sui memoriam consecrauit. Deinde emensis postea sæculis multis, hac ex causa sunt Alpes excogitatæ Pœninæ. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio Saguntinis memorabilibus ærumnis & fide, pertinaci destinatione Afrorum obsessis, iturus auxilio in Hispaniam, traduxit onustam manu valida classem. sed ciuitate Pœnorum Marte deleta, Hannibalem assequi nequiens, triduo antè transito Rhodano ad Italiæ partes contendentem, nauigatione veloci intercurso spatio maris haud longo, degressurum montibus apud Genuam obseruabat Liguriæ oppidum, vt cum eo, si copiam fors dedisset, viarum asperitate fatigato decerneret in planitie. Consulens tamen rei communi, Cn. Scipionem fratrem ire monuit in Hispanias, vt Hasdrubalem exinde similiter erupturum arceret. Quæ Hannibal doctus à perfugis, vt erat expeditæ mentis & callidæ, Taurinis ducentibus accolis, per Tricastinos & oram Vocontiorum extremam, ad saltus Tricorios venit. Indéque exorsus, aliud iter antehac insuperabile fecit: excisáque rupe in immensum elata, quam cremando vi magna flammarum acetóque infuso dissoluit, per Druentiam flumen gurgitibus vagis intortum, regiones occupauit Hetruscas. Hactenus super Alpibus, nunc ad restantia veniamus. Temporibus priscis cum laterent hæ partes vt barbaræ, tripartitæ fuisse creduntur, in Celtas eosdémque Gallos diuisæ, & Aquitanos, & Belgas, lingua, institutis, legibúsque discrepantes. Et Gallos quidem, qui Celtæ sunt, ab Aquitanis

Garumna difterminat flumen, à Pyrenæis oriens collibus, póftque oppida multa tranfcurfa in oceano delitefcens. A Belgis verò eandem gentem Matrona difcernit & Sequana, amnes magnitudinis geminæ: qui fluentes per Lugdunenfem, poft circumclaufum ambitu infulari Parifiorum caftellum, Lutetiam nomine, confociatim meantes protinus prope caftra Conftantia funduntur in mare. Horum omnium apud veteres Belgæ dicebantur effe fortiffimi, ea propter quod ab humaniore cultu longe difcreti, nec aduenticiis effeminati deliciis, diu cum transrhenanis certauere Germanis. Aquitani enim, ad quorum littora vt proxima placidáque merces aduenticiæ conuehuntur, moribus ad mollitiem lapfis, facile in ditionem venere Romanam. Regebantur autem Galliæ omnes, iam inde vti crebritate bellorum vrgenti ceffere Iulio dictatori, poteftate in partes diuifa quatuor: quarum Narbonenfis vna, Viennenfem intra fe continebat, & Lugdunenfem: altera Aquitanis præerat vniuerfis. fuperiorem & inferiorem Germaniam, Belgáfque duæ iurifdictiones iifdem rexere temporibus. At nunc numerantur prouinciæ per omnem ambitum Galliarum: fecunda Germania, prima ab occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita, ciuitatibus amplis & copiofis. Dein prima Germania, vbi præter alia municipia Mogontiacus eft, & Vangiones & Nemetes, & Argentoratus barbaricis cladibus nota. Poft has Belgica prima Mediomatricos prætendit, & Treuiros domicilium principum clarum. Huic adnexa fecunda eft Belgica, qua Ambiani funt, vrbs inter alias eminens, & Cathelauni & Remi. apud Sequanos Bifontios vidimus, & Rauracos, aliis potiores oppidis multis. Lugdunenfem primam Lugdunus ornat, & Cabillones & Senones, & Biturigæ, & mœnium Auguftoduni magnitudo vetufta. Secundam enim Lugdunenfem Rothomagi, & Turini, Mediolanum oftendunt, & Tricaffini: Alpes Grajæ & Pœninæ, exceptis obfcurioribus .... habent & Auenticum, defertam quidem ciuitatem, fed non ignobilem quondam, vt ædificia femiruta nunc quo-

que demonstrant. Hæ prouinciæ, vrbésque sunt splendidæ Galliarum. In Aquitania, quæ Pyrenæos montes & eam partem spectat oceani, quæ pertinet ad Hispanos, prima prouincia est Aquitanica, amplitudine ciuitatum admodum culta: omissis aliis multis, Burdegala, & Aruerni excellunt, & Santones, & Pictaui. Nouempopulos Ausci commendant, & Vasatæ. In Narbonensi Elusa & Narbona, & Tolosa, principatum vrbium tenent. Viennensis ciuitatum exultat decore multarum, quibus potiores sunt Vienna ipsa, & Arelate, & Valentia: quibus Massilia iungitur, cuius societate & viribus in discriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam. His propè Salluuij sunt, & Nicea, & Antipolis, insulæque Stœchades. Et quoniam ad has partes opere contexto peruenimus, silere super Rhodano, maximi nominis flumine, incongruum est & absurdum. A Pœninis Alpibus effusiore copia fontium Rhodanus fluens, & procliui impetu ad planiora degrediens, proprio agmine ripas occultat, & paludi sese ingurgitat nomine Lemanno, eámque intermeans nusquam aquis miscetur externis: sed altrinsecus summitates vndæ præterlabens segnioris, quæritans exitus, viam sibi impetu veloci molitur. Vnde sine iactura rerum per Sapaudiam fertur, & Sequanos: longéque progressus Viennensem latere sinistro perstringit, dextro Lugdunensem: & emensus spatia flexuosa, Ararim, (quem Sauconnam appellant) inter Germaniam primam fluentem, suum in nomen asciscit. qui locus exordium est Galliarum. Exindéque non millenis passibus, sed leugis itinera metiuntur. Hinc Rhodanus aquis aduenis locupletior, vehit grandissimas naues, ventorum flatu iactari sæpius adsuetas. finitísque interuallis quæ ei natura præscripsit, spumeus Gallico mari concorporatur per patulum sinum, quem vocant Ad gradus, ab Arelate octauo decimo fermè lapide disparatum. Sit satis de situ locorum: nunc figuras & mores hominum designabo. Celsioris staturæ & candidi penè Galli sunt omnes, & rutili, luminúmque toruitate terribiles, auidi iurgiorum, & sublatius insolescentes.

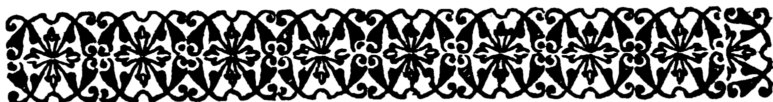
Nec enim eorum quemquam adhibita vxore rixantem, multo fortiore & glauca, peregrinorum ferre poterit globus: tum maxime cum illa inflata ceruice suffrendens, ponderánsque niueas vlnas & vastas, admixtis calcibus emittere cœperit pugnos, vt catapultas tortilibus neruis excussas. Metuendæ voces complurium & minaces, placatorum iuxta & irascentium. tersi tamen pari diligentia cuncti & mundi: nec in tractibus illis, maximéque apud Aquitanos, poterit aliquis videri, vel femina, licet perquàm pauper, vt alibi, frustis squallere pannorum. Ad militandum omnis ætas aptissima: & pari pectoris robore senex ad procinctum ducitur & adultus, gelu duratis artubus, & labore assiduo multa contempturus & formidanda. nec eorum aliquando quisquam, vt in Italia, munus martium pertimescens pollicem sibi præcidit, quos iocaliter murcos appellant. Vini auidum genus, affectans ad vini similitudinem multiplices potus: & inter eos humiles quidam obtusis ebrietate continua sensibus, quam furoris voluntariam speciem esse Catoniana sententia definiuit, raptantur discursibus vagis. vt verum illud videatur, quod ait defendens Fontejum Tullius, *Gallos post hac dilutius esse poturos,* quòd illi venenum esse arbitrabantur. Hæ regiones, præcipue quæ confines Italicis, paulatim leui sudore sub imperium venere Romanum: primo tentatæ per Fuluium, deinde præliis paruis quassatæ per Sextium, ad vltimum per Fabium Maximum domitæ: cui negotij plenus effectus, asperiore Allobrogum gente deuicta, hoc indidit cognomentum. Nam omnes Gallias, nisi quà paludibus inuiæ fuere, vt Sallustio docetur auctore, post decennalis belli mutuas clades subegit Cæsar, societatíque nostræ fœderibus iunxit æternis. Euectus sum longius, sed remeabo tandem ad cœpta.

Domitiano crudeli morte consumpto, Musonianus eius successor Orientem prætoriani regebat potestate Præfecti, facundia sermonis vtriusque clarus: vnde sublimius quàm sperabatur eluxit. Constantinus enim cum limatius superstitionum quæreret sectas, Manichæorum

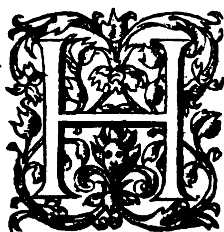
&

& ſimilium, nec interpres inueniretur idoneus, hunc ſibi commendatum vt ſufficientem elegit: quem officio functum perite, Muſonianum voluit appellari, antè Strategium dictitatum. & ex eo percurſis honorum gradibus multis, aſcendit ad præfecturam. prudens alia, tolerabiliſque prouinciis, & mitis & blandus: ſed ex qualibet occaſione, maximéque ex controuerſis litibus, quod nefandum eſt, & in totum lucrandi auiditate ſordeſcens: vt inter alia multa euidenter apparuit in quæſtionibus agitatis ſuper morte Theophili Syriæ Conſularis, proditione Cæſaris Galli, impetu plebis promiſcuæ diſcerpti: vbi damnatis pauperibus, quos, cum hæc agerentur, peregre conſtabat fuiſſe, auctores diri facinoris exuti patrimoniis abſoluti ſunt diuites. Hunc Proſper adæquabat, pro Magiſtro equitum, agente etiam tum in Galliis, militem regens, abiecte ignauus, &, vt ait Comicus, arte deſpecta furtorum rapiens propalam. Queis concordantibus, mutuáque commercia viciſſim ſibi conciliando locupletatis, Perſici duces vicini fluminibus, rege in vltimis terrarum ſuarum terminis occupato, per prædatorios globos noſtra vexabant, nunc Armeniam, aliquoties Meſopotamiam confidentius incurſantes, Romanis ductoribus ad colligendas obeuntium exuuias occupatis.

EXPLICIT LIB. XV.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XVI.

HÆc per orbem Romanum fatorum ordine contexto versante, Cęsar apud Viennam in collegium fastorum à consule octies Augusto adscitus, vrgente genuino vigore, pugnarum fragores cædésque barbaricas somniabat, colligere prouinciæ fragmenta iam parans, si adfuisset flatu tandem secundo. Quia igitur res magnæ, quas per Gallias virtute felicitatéque correxit, multis veterum factis fortibus præstant, singula serie progrediente monstrabo, instrumenta omnia mediocris ingenij, si suffecerint, commoturus. Quidquid autem narrabitur, quod non falsitas arguta concinnat, sed fides integra rerum absoluit, documentis euidentibus fulta, ad laudatiuam penè materiem pertinebit. Videtur enim lex quædam vitæ melioris hunc iuuenem à nobilibus cunis, adusque spiritum comitata supremum. Namque incrementis velocibus ita domi forísque colluxit, vt prudentia Vespasiani filius Titus alter æstimaretur: bellorum gloriosis cursibus Trajani simillimus, clemens vt Antoninus, rectæ perfectæque rationis indagine congruens Marco, ad cuius æmulationem actus suos effingebat & mores. Et quoniam, vt Tulliana docet auctoritas, omnium magnarum artium sicut arborum altitudo nos delectat, radices stirpésque non item: sic præclaræ huius indolis rudimenta tunc multis obnubilantibus tege-

bantur, quæ anteferri geſtis eius poſtea multis & miris hac ratione deberent, quòd adoleſcens primæuus, vt Erechtheus in ſeceſſu Mineruæ nutritus, ex Academiæ quietis vmbraculis, non è militari tabernaculo, in puluerem martium tractus, ſtrata Germania, pacatíſque rigentis Rheni meatibus, cruenta ſpirantium regum hic ſanguinem fudit, alibi manus catenis afflixit. Agens itaque negotioſam hiemem apud oppidum antè dictum, inter rumores qui volitabant aſſidui, comperit Auguſtoduni ciuitatis antiquæ muros, ſpatioſi quidem ámbitus, ſed carie vetuſtatis inualidos, barbarorum impetu repentino inſeſſos, torpente præſentium militum manu, veteranos concurſatione peruigili defendiſſe: vt ſolet abrupta ſæpe diſcrimina ſalutis vltima deſperatio propulſare. Nihil itaque remittentibus curis, ancillari adulatione poſthabita, qua eum proximi ad amœnitatem flectebant & luxum, ſatis omnibus comparatis, VIII. Kal. Iulias Auguſtodunum peruenit, velut dux diuturnus, viribus eminens & conſiliis, per diuerſa palantes barbaros, vbi dediſſet fors copiam, aggreſſurus. Habita itaque deliberatione, adſiſtentibus locorum peritis, quodnam iter eligeretur vt tutum, multa vltrò citróque dicebantur, aliis per Arbor....., quibuſdam per Sedelaucum & Coram iri debere firmantibus. ſed cum ſubſererent quidam, Siluanum paulò antè Magiſtrum peditum, per compendioſas vias, verum ſuſpectas, quia tenebris multis vmbrantur, cum VIII. auxiliarium milibus ægrè tranſiſſe, fidentius Cæſar audaciam viri fortis imitari magnopere nitebatur. Et ne qua interueniret mora, adhibitis Cataphractariis ſolis, & Baliſtariis, parum ad tuendum rectorem idoneis, percurſo eodem itinere Autoſidorum peruenit. Vbi breui, ſicut ſolebat, otio cum milite recreatus, ad Tricaſſinos tendebat: & barbaros in ſe cateruatim ruentes, partim cum timeret vt ampliores, confertis lateribus obſeruabat: alios occupatis habilibus locis decurſu facili proterens, nonnullos pauore traditos cepit: reſiduos in curam celeritatis omne quod poterant conferentes, quia ſequi non valebat

grauitate præpeditus armorum, innocuos abire perpeſſus eſt. Proinde certiore iam ſpe ad reſiſtendum ingruentibus confirmatus, per multa diſcrimina venerat Tricaſſas adeo inſperatus, vt eo portas penè pulſante, diffuſæ multitudinis barbaræ metu, aditus vrbis non ſine anxia panderetur ambage. Et pauliſper moratus dum fatigato conſulit militi, ciuitatem Remos nihil prolatandum exiſtimans petit: vbi in vnum congregatum exercitum vehentem .... iuſſerat opperiri præſentiam ſuam: cui præſidebat Vrſicini ſucceſſor Marcellus, & ipſe Vrſicinus aduſque expeditionis finem agere præceptus iiſdem in locis. Poſt variatas itaque ſententias plures, cum placuiſſet per Decem pagos Alamannam adgredi plebem, denſatis agminibus tendebat illuc ſolito alacrior miles. Et quia dies humectus & decolor vel contiguum eripiebat aſpectum, iuuante locorum gnaritate, hoſtes tramite obliquo diſcurſo poſt Cæſaris terga, legiones duas arma cogentes adorti penè deleſſent, ni ſubitò concitus clamor ſociorum auxilia coegiſſet. Hinc & deinde nec itinera nec flumina tranſire poſſe ſine inſidiis putans, erat prouidus & cunctator: quod præcipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre ſolet exercitibus & ſalutem. Audiens itaque Argentoratum, Brocomagum, Tabernas, Saliſonem, Nemetas, & Vangionas, & Moguntiacum ciuitates barbaros poſſidentes, territoria eorum habitare (nam ipſa oppida vt circumdata retiis buſta declinant) primam omnium Brocomagum occupauit: eique iam aduentanti Germanorum manus pugnam intentans occurrit. Cúmque in bicornem figuram acie diuiſa, collato pede res agi cœpiſſet, exitióque hoſtes vrgerentur ancipiti, captis nonnullis, aliis in ipſo prælij feruore truncatis, reſidui diſceſſere, celeritatis præſidio tecti. Nullo itaque poſthæc repugnante, ad recuperandam ire placuit Agrippinam, ante Cæſaris in Gallias aduētum exciſam. per quos tractus nec ciuitas vlla viſitur, nec caſtellum: niſi quod apud Confluentes, locum ita cognominatū, vbi amnis Moſella confunditur Rheno,

Rigomagum oppidum eſt, & vna propè ipſam Coloniam turris. Igitur Agrippinam ingreſſus, non antè motus eſt exinde, quàm Francorum regibus furore miteſcente perterritis, pacem firmaret Reip. interim profuturam, & vrbem reciperet munitiſſimam. Quibus vincendi primitiis lætus, per Treueros hiematurus apud Senonas oppidum tunc oportunum abſceſſit. vbi bellorum inundãtium molem humeris ſuis, quod dicitur, vehens ſcindebatur in multiplices curas: vt milites qui à ſolitis deſciuere præſidiis, reducerentur ad loca ſuſpecta, & conſpiratas gentes in noxam Romani nominis diſiectaret, ac præuideret ne alimenta deeſſent exercitui per varia diſcurſuro. Hæc ſollicitè perpenſantem, hoſtilis aggreditur multitudo, oppidi capiundi ſpe in maius accenſa: ideo confidentes, quòd nec Scutarios adeſſe prodentibus perfugis didicerant, nec Gentiles, per municipia diſtributos, vt commodius veſcerentur. cum autem . . * . . Clauſa ergo vrbe, murorúmque intuta parte firmata, ipſe cum armatis diu noctúque inter propugnacula viſebatur & pinnas, ira exundante ſubſtridens, cum erumpere ſæpe conatus, paucitate præſentis manus impediretur. Poſt triceſimum denique diem abiere barbari triſtes, inaniter ſtultéque cogitaſſe ciuitatis obſidium muſſitantes. At, quod indignitati rerum eſt adſignandum, periclitanti Cæſari diſtulit ſuppetias ferre *Marcellus* Magiſter equitum, agens in ſtationibus proximis: cum etiam ſi ciuitas abſque principe vexaretur, oppoſita multitudine malis obſidionalibus expediri deberet. Hoc metu ſolutus efficaciſſimus Cæſar, prouidebat conſtanti ſollicitudine, vt militum diuturno labori quies ſuccederet aliqua, licet breuis, ad recreandas tamen ſufficiẽs vires: quanquam vltima ſqualentes inopia terræ ſæpe vaſtatæ exigua quædam victui congrua ſuggerebant. Verùm hoc quoque diligentia curato peruigili, affuſa lætiore ſpe proſperorum, ſublato animo ad exequenda plurima conſurgebat. Primum igitur factúque difficile, temperantiam ipſe ſibi indixit, atque retinuit; tanquam adſtrictus ſumptuariis legibus viueret, quas ex rhetris Lycurgi, & axoni-

bus Romam translatas diúque obseruatas, & senescentes paulatim, reparauit Sylla dictator; reputans ex prædictis Democriti, quòd ambitiosam mensam fortuna, parcā virtus apponit. Id enim etiam Tusculanus Cato prudenter definiens, cui Censorij cognomentum castior vitæ indidit cultus: *Magna*, inquit, *cura cibi, magna virtutis incuria.* Denique cum legeret libellum assidue, quem Constantius vt priuignum ad studia mittens, manu sua conscripserat, prælicenter disponens quid in conuiuio Cæsaris impendi deberet, phasianum, & vuluam, & sumen exigi vetuit & inferri, munificis militis vili & fortuito cibo cōtentus. Hinc contingebat vt noctes ad officia diuideret tripartita, quietis, & publicæ rei, & musarum, quod factitasse Alexandrum legimus Magnum, sed multo hic fortius. Ille namque ænea concha supposita brachio extra cubile protento, pilam tenebat argenteam, vt cum neruorum rigorem sopor laxasset infusus, gestaminis lapsi tinnitus abrumperet somnum. Iulianus verò absque instrumento quoties voluit euigilauit: & nocte dimidiata semper exurgens, non è plumis vel stragulis sericis ambiguo fulgore nitentibus, sed ex tapete, & σισύρας, quam vulgaris simplicitas sisurnam appellat, occulte Mercurio supplicabat, quem mundi velociorem sensum esse, motum mentium suscitantem, theologicæ prodidere doctrinæ. atque in tanto rerum defectu explorate Reip. munera curabat. Post quæ vt ardua & seria terminata ad procudēdum ingenium vertebatur: & incredibile quo quantóq; ardore rerum principalium notitiam celsam indagans, & quasi pabula quædam animo ad subliniora scandenti conquirens, per omnia philosophiæ membra prudenter disputando currebat. Sed tamen cum hæc effecte plenéque colligeret, nec humiliora despexit, poëticam mediocriter, & rhetoricam (vt ostendit orationum epistolarúmque eius cum grauitate comitas incorrupta) & nostrarum externarúmque rerum historiam multiformem. super his aderat Latine quoque differenti sufficiens sermo. Si itaque verum est, quod scriptores varij memorant, Cyrum regem, & Simonidem lyricum, & Hippiam Eleum

ſophiſtarum acerrimum ideo valuiſſe memoria, quòd epotis quibuſdam remediis id impetrarunt, credendum eſt hunc etiam tum adultum, totum memoriæ dolium, ſi vſquam reperiri potuit, exhauſiſſe. Et hæc quidem pudicitiæ virtutúmque ſunt ſigna nocturna. Diebus verò quæ ornate dixerit & facete, quæuè in apparatu vel in ipſis egit congreſſibus præliorum, aut in re ciuili, magnanimitate correxit & libertate, ſuo quæque loco ſingula demonſtrabuntur. Cum exercere prælu dia diſciplinæ caſtrenſis philoſophus cogeretur vt princeps, artémque modulatius incedendi per pyrricham concinentibus diſceret fiſtulis, vetus illud prouerbium, *Clitellæ boui impoſitæ ſunt, planè non eſt noſtrum onus*, Platonem crebro nominans exclamabat. Inductis quadam ſolemnitate Agentibus in rebus in conſiſtorium, vt aurum acciperent, inter alios quidam ex eorum conſortio, non, vt moris eſt, expanſa chlamyde, ſed vtraque manu cauata ſuſcepit. & Imperator: *Rapere*, inquit, *non accipere ſciunt Agentes in rebus*. Aditus à parentibus virginis raptæ, eum qui violarat, conuictum relegari decreuit. Híſque indigna pati querentibus, quòd non ſit morte mulctatus, reſponderat: *Hactenus incuſent iura clementiam, ſed Imperatorem mitiſſimi animi legibus præſtare cæteris decet.* Egreſſurum eum ad expeditionem plures interpellabant, vt læſi, quos audiendos prouinciarum rectoribus commendabat: & reuerſus, quid egerint ſinguli quærens, delictorum vindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad vltimum exceptis victoriis, per quas cadentes ſæpe incolumi contumacia barbaros fudit, quòd profuerit anhelantibus extrema penuria Gallis, hinc maxime claret: quòd primitus partes eas ingreſſus, pro capitibus ſingulis tributi nomine vicenos quinos aureos reperit flagitari: diſcedens verò ſeptenos tantum, munera vniuerſa complentes. ob quæ tanquam ſolem ſibi ſerenum poſt ſqualentes tenebras affulſiſſe, cum alacritate & tripudiis lætabantur. Denique id eum adúſque imperij finem & vitæ ſcimus vtiliter obſeruaſſe, ne per indulgentias quas appellant, tributariæ rei concederet reliqua. Norat enim hoc facto ſe aliquid locu-

pletibus additurum, cum constet vbique pauperes inter ipsa dictorum exordia soluere vniuersa sine laxamento compelli Inter has tamen regendi moderandíque vias, bonis principibus æmulandas, barbarica rabies exarserat in maius. Vtque bestiæ custodum negligentia raptu viuere solitæ, ne his quidem remotis appositisque fortioribus abscesserunt, sed tumescentes inedia, sine respectu salutis, armenta vel greges incursant: ita etiam illi, cunctis quæ diripuere consumptis, fame vrgente agebant aliquoties prædas, interdum antequam contingerent aliquid, oppetebant. Hæc per eum annum spe dubia, euentu tamen secundo, per Gallias agebantur. In comitatu verò Augusti circumlatrabat Arbetionem inuidia, velut summa mox adepturum, decora cultus imperatorij præstruxisse: instabatque ei strepens immania Comes Verissimus nomine, arguens coràm, quòd à gregario ad magnum militiæ culmen euectus, hoc quoque non contentus vt paruo, locum appeteret principalem, sed specialiter eum insectabatur Dorus quidam ex-medico Scutariorum, quem nitentium rerum Centurionem sub Magnentio Romæ prouectum, retulimus accusasse Adelphium vrbi Præfectum, vt altiora cœptantem. Cúmque res in inquisitionem veniret, necessariisque negotio tentis, obiectorum probatio speraretur, tanquam per satyram subito cubiculariis suffragantibus, vt loquebatur pertinax rumor, & vinculis sunt exutæ personæ, quæ stringebantur vt consciæ, & Dorus euanuit, & Verissimus illico tacuit, velut aulæo deposito scenæ. Iisdem diebus adlapso rumore Constantius doctus, obsesso apud Senonas Cæsari auxilium non tulisse Marcellum, eum sacramento solutum abire iussit in larem: qui tanquam iniuria graui perculsus, quædam in Iulianum moliebatur, auribus Augusti confisus in omne patentibus crimen. Ideóque cum discederet, Eutherius Præpositus cubiculi mittitur statim post, eum, si quid finxerit conuicturus. Verùm ille hoc nesciens, mox venit Mediolanum strepens & tumultuans, vt erat vanidicus, & amenti propior, admissus in consistorium, Iulianum vt procacem insimulat.

simulat, iámque ad euagandum altius, validiores sibi pinnas aptare: ita enim eum motu quodam corporis loquebatur ingenti. Hæc eo fingente licentius, Eutherius vt postulauit inductus, iussúsque loqui quod vellet, verecunde & modice docet velari veritatem mendaciis. Magistro enim armorum (vt credebatur) cessante consultò, industria vigili Cæsarem obsessum apud Senonas diu barbaros repulisse: apparitorémque fidum auctori suo quoad vixerit fore, obligata ceruice sua spondebat. Res monuit super hoc eodem Eutherio pauca subserere, forsitan non credenda; ea re, quòd si Numa Pompilius, vel Socrates bona quædam dicerent de spadone, dictísque religionum adderent fidem, à veritate desciuisse arguerentur. Sed inter vepres rosæ nascuntur, & inter feras nonnullæ mitescunt. Itaque carptim eius præcipua, quæ sunt comperta, monstrabo. Natus in Armenia sanguine libero, captúsque à finitimis hostibus etiamtum paruulus, abstractis geminis, Romanis mercatoribus venundatus, ad palatium Constantini deducitur. vbi paulatim adulescens rationem recte viuendi solertiámque ostendebat, literis quantum tali fortunæ satis esse poterat eruditus, cogitandi inueniendique dubia & scrupulosa acumine nimio præstans, immensum quantum memoria vigens, benefaciendi auidus, plenúsq; iusti consilij: quem si Constans Imperator olim ex adulto iámque maturum audiret honesta suadentem & recta, nulla, vel veniâ certe digna, peccasset. Is Præpositus cubiculi etiam Iulianum aliquoties corrigebat, Asiaticis coalitum moribus, ideóq; leuem. Denique digressus ad otium, ascitúsque postea in palatium, semper sobrius, & in primis consistens, ita fidem continentiámq; virtutes coluit amplas, vt nec prodidisse aliquando arcanum, nisi tuendæ causa alienæ salutis, nec exarsisse cupidine plus habendi arcesseretur vt ceteri. Vnde factum est, vt subinde Romam secedens, ibíque fixo domicilio consenescens, comitem circumferẽs conscientiam bonam, colatur à cunctis ordinibus, & ametur; cum soleant id genus homines, post partas ex iniquitate diuitias, latebras captare secretas, vt lucifugæ vitantes

multitudinis læsæ cõspectus. Cui spadonum veterum hunc comparare debeam, antiquitatem replicando compluries inuenire non potui. Fuerunt enim apud veteres, licet oppidò pauci, fideles & frugi, sed ob quædam vitia maculosi: inter præcipua enim quæ eorum quisque studio possederat vel ingenio, aut rapax, aut feritate contentior fuit, aut propensior ad lædendum, vel diligẽtibus nimium blandus, aut potentiæ fastu superbior: ex omni latere autem ita peritum, neque legisse me, neque audisse confiteor, ætatis nostræ testimonio locupleti cõfisus. Verùm si fortè scrupulosus quidam lector antiquitatũ, Menophilum Mithridatis Pontici regis eunuchum nobis opponat, hoc monitu recordetur, nihil super eo relatum, præter id solum, quod in supremo discrimine gloriose monstrauit. Ingenti prælio superatus à Romanis & Pompeio rex prædictus, fugiensq; ad regna Colchorum, adultam filiam nomine Dripetinam vexatam asperitate morborum in castello Synhorio huic Menophilo commissam reliquit: qui virginem omni remediorum solatio plenè curatam patri tutissime seruans, cum à Manlio Prisco Imperatoris legato munimentum quo claudebatur obsideri cœpisset, defensorésque eius deditionem meditari sentiret, veritus ne parentis opprobrio puella nobilis captiua superesset & violata, interfecta illa mox gladium in viscera sua compegit. Nunc redeam vnde diuerti. Superato (vt dixi) Marcello, reuersóque Serdicam, vnde oriebatur, in castris Augusti per simulationem tuendæ majestatis imperatoriæ multa & nefanda perpetrabantur. Nam si quis super occentu soricis vel occursu mustelæ, vel similis signi gratia consuluisset quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem, (quod medicinæ quoque admittit auctoritas) reus vnde non poterat opinari delatus, raptúsque in iudicium pœnaliter interibat. Per id tempus fer ....um quendam nomine Danum, terrore tenus vxor rerum leuium incusarat, certum an incertum, indefensum tamen Rufinus eluserat, (Quo indicante quædam cognita per Gaudentium Agentem in rebus, Consularem Pan-

noniæ tunc Africanum, cum conuiuis retulimus interfe-ctum) apparitionis præfecturæ prætorianæ tum etiam princeps ob deuotionem. Is vt loquebantur iactantius, versabilem feminam post nefandum concubitum periculosam in fraudem illexit: suasitque consarcinatis mendaciis, læsæ maiestatis arcessere maritum insontem, & fingere quòd velamen purpureum à Diocletiani sepulchro furatus, quibusdam consciis occultabat. Hísque ad multorum exitium ita formatis, ipse spe potiorum ad Imperatoris peruolat castra, excitaturus calumnias consuetas. Réque comperta iubetur Mauortius tunc Præfectus Prætorio, vir sublimis constantiæ, crimen acri inquisitione spectare, iuncto ad audiendi societatem Vrsulo largitionum Comite, seueritatis itidem non improbandæ. Exaggerato itaque negotio ad arbitrium temporum, cum nihil post tormenta multorum inueniretur, iudicésque hærerent ambigui, tandem veritas respirauit oppressa, & in abrupto necessitatis mulier Rufinum totius machinæ confitetur auctorem, nec adulterij fœditate suppressa: statímque legibus contemptis, multa vltro citróque discussa, tandem ordo & iustitia ambos sententia damnauere letali. Quo cognito Constantius fremens, & tanquam vindicem salutis suæ lugens extinctum, missis equitibus citis, Vrsulum redire ad comitatum minaciter iussit. Et ille spretis qui prohibebant, perrupit intrepidus: ingressúsque consistorium, ore & pectore libero docuit gesta. hacque fiducia linguis adulatorum occlusis, & Præfectum & se discrimine graui subtraxit. Tunc illud apud Aquitanos euenit, quod latior fama vulgarat. Veterator quidam ad lautum conuiuium rogatus & mundum, qualia sunt in iis regionibus plurima, cum vidisset linteorum toralium par, duos clauos ita latissimos, vt sibi vicissim arte ministrantium cohærerent, mensámque operimentis paribus tectam, anteriorem chlamydis partem vtraque manu vehens, intrinsecus structuram omnem vt amictus adornauerat principales quærens, patrimonium diues euertit. Malignitate simili quidam Agens in rebus

in Hispania, ad cœnam itidem inuitatus, cum inferentes vespertina lumina pueros exclamasse audisset ex vsu *Vincamus* ... sollemne interpretatus atrociter, deleuit nobilem domum. Hæc taliáque ideo magis magísque crescebant, quòd Constantius impendio timidus semper se feriri sperabat, vt Dionysius tyrannus ille Siciliæ: qui ob hoc idem vitium & tonstrices docuit filias, ne cui alieno ora committeret leuiganda: ædémque breuem vbi cubitare sueuerat, alta circumdedit fossa, eámque ponte solubili superstrauit: cuius disiectos asseres & axiculos secum in somnum abiens trásferebat, eosdémque compaginabat lucis initio processurus. Inflabant itidem has malorum ciuilium buccinas potentes in regia, ea re, vt damnatorum petita bona suis accorporarent, essétque materia per vicinitates eorum late grassandi. Námque vt documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus omnium Constantinus. sed eos medullis prouinciarum saginauit Constantius. Sub hoc enim ordinum singulorum auctores infinita cupidine diuitiarum arserunt, sine iustitiæ distinctione vel recti, inter ordinarios iudices Rufinus primus Præfectus prætorio, & inter militares equitum Magister Arbetio, Præpositúsque cubiculi Eusebius, & ..... Quæstor, & in vrbe Anicij, quorum ad auorum æmulationem posteritas tendens, satiari nunquam potuit cum possessione multo majore. At Persæ in Oriente per furta & latrocinia potius quàm, vt solebant antea, per concursatorias pugnas, hominum prædas agitabant & pecorum, quis nonnũquam lucrabantur vt repentini, aliquoties superati multitudine militum, amittebant. interdũ nihil prospicere prorsus quod poterat rapi, permittebantur. Musonianus tamen Præfectus prætorio, multis (vt antè diximus) bonis artibus eruditus, sed venalis, & flecti à veritate pecunia facilis, per emissarios quosdam fallendi perstringendíq; gnaros, Persarum sciscitabatur consilia, assumpto in deliberationes huiusmodi Cassiano Mesopotamiæ Duce, stipendiis & discriminibus indurato diuersis. qui cum fide concinente speculatorum aperte cognossent, Saporem in extremis

regni limitibus suorum sanguine fuso multiplici ægrè propulsare gentes infestas, Tamsaporem ducem parti nostræ contiguum, occultis per ignotos milites tentauere colloquiis, vt si copiam fors dedisset, suaderet regi per literas pacem tandem aliquando cum principe Romano firmare, vt hoc facto latere ab omni securus, perduelles adbellaret assiduos. Paruit Tamsapor, hísque fretus refert ad regem, quòd bellis acerrimis Constantius implicatus pacē postulat precatiuam. Dúmq; ad Chionitas & Euscnos hæc scripta mittuntur, in quorum confiniis agebat hiemem Sapor, tempus interstitit longum. Hæc dum per Eoas partes & Gallias pro captu temporum disponuntur, Constantius concluso Iani templo, stratísque hostibus cunctis, Romam gestiebat visere, post Magnentij exitium absque nomine ex sanguine Romano triumphaturus. Nec enim gentem vllam bella cientem per se superauit, aut victam fortitudine suorum comperit ducum, vel addidit quædam imperio, aut vsquam in necessitatibus summis primus, vel inter primos est visus: sed vt pompam nimis extentam, rigentiáque auro vexilla, & pulchritudinem stipatorum ostenderet agenti tranquillius populo, hæc vel simile quicquam videre nec speranti vnquam nec optanti. Ignorans fortasse, quosdam veterum principum in pace quidem lictoribus fuisse contentos: vbi verò præliorum ardor nihil perpeti poterat segne, alium anhelante rabido flatu ventorum lenunculo se commisisse piscantis, alium ad Deciorum exempla vouisse pro Rep. spiritum, alium hostilia castra per semetipsum cum militibus infimis explorasse: diuersos denique actibus inclaruisse magnificis, vt gloriosas suas res posteritati celebri memoria commendarent. Vt igitur multa quæque consumpta sunt in apparatu .... secunda Orphiti præfectura transcurso Ocriculo, elatus honoribus magnis, stipatúsque agminibus formidandis, tanquam acie ducebatur instructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Cúmque vrbi propinquaret, senatus officia, reuerendásque patriciæ stirpis effigies ore sereno contemplans, non vt Cineas ille

Pyrrhi legatus in vnum coactam multitudinem regum, sed asylum mundi totius adesse existimabat. Vnde cum se vertisset ad plebem, stupebat qua celeritate omne quod vbique est hominum genus confluxerit Romam: & tanquam Euphratem armorum specie territurus, aut Rhenum, altrinsecus praeeuntibus signis, insidebat aureo solus ipse carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum: Quo micante lux quaedam misceri videbatur alterna. Eúmque post antegressos multiplices alios, purpureis subtegminibus texti circumdedere dracones, hastarum aureis gemmatísque summitatibus illigati, hiatu vasto perflabiles, & ideo velut ira perciti sibilantes, caudarúmque volumina relinquentes in ventum. Et incedebat hinc inde ordo geminus armatorum, clypeatus atque cristatus, corusco lumine radians, nitidis loricis indutus; sparsíque cataphracti equites, quos clibanarios dictitant Persae, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, vt Praxitelis manu polita crederes simulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: vt quocunque artus necessitas commouisset, vestitus congrueret iunctura cohaerenter aptata. Augustus itaque faustis vocibus appellatus, montium littorúmque intonante fragore cohorruit, talem se támque immobilem, qualis in prouinciis suis visebatur, ostendens. Nam & corpus perhumile curuabat portas ingrediens celsas, & velut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextrâ vultum, nec laeuâ flectebat; tanquam figmentum hominis, non cum rota concuteret nutans, nec spuens, aut os aut nasum tergens vel fricans, manumvè agitans visus est vnquam. Quae licet affectabat, erant tamen haec & alia quaedam in citeriore vita patientiae non mediocris indicia, vt existimari dabatur, vni illi concessae. Quòd autem per omne tempus imperij, nec in consessum vehiculi quemquam suscepit, nec in trabea socium priuatum adsciuit, vt fecere principes consecrati, & similia multa, quae elatus in arduum supercilium tanquam leges aequissimas obseruauit, praeter-

eo, memor ea me retulisse cum incidissent. Proinde Romam ingressus, imperij virtutúmque omnium larem, cum venisset ad Rostra, perspectissimum priscæ potentiæ forum obstupuit: pérque omne latus, quò se oculi contulissent, miraculorum densitate præstrictus, alloquutus nobilitatem in curia, populúmque pro tribunali, in palatium receptus fauore multiplici, lætitia fruebatur optata: & sæpe cum equestres ederet ludos, dicacitate plebis oblectabatur, nec superbæ, nec à libertate coalita desciscentis, reuerenter modum ipse quoque debitum seruans. Non enim, vt per ciuitates alias, ad arbitrium suum certamina finiri patiebatur: sed vt mos est, variis casibus permittebat. Deinde intra septem montium culmina, per accliuitates planitiémque posita vrbis membra collustrans & suburbana, quidquid viderat primum, id eminere inter alia cuncta sperabat: Iouis Tarpei delubra, quantum terrenis diuina præcellunt; lauacra in modum prouinciarum extructa; amphitheatri molem solidatam lapidis Tiburtini compage, ad cuius summitatem ægrè visio humana conscendit: Pantheon velut regionem teretem speciosa celsitudine fornicatam, elatósque vertices scansili suggestu consulum & priorum principum imitamenta portantes, & Vrbis templum, forúmque Pacis, & Pompeij theatrum, & odéum, & stadium, aliáque inter hæc decora *Vrbis æternæ*. Verum cum ad Trajani forum venisset, singularem sub omni cælo structuram, vt opinamur, etiam numinum assensione mirabilem, hærebat attonitus, per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos. Omni itaque spe huiusmodi quidpiam conandi depulsa, Trajani equum solum locatum in atrij medio, qui ipsum principem vehit, imitari se velle dicebat, & posse. Cui propè astans regalis Hormisda, cuius è Perside discessum suprà monstrauimus, respondit gestu gentili: *Ante*, inquit, *Imperator stabulum tale condi jubeto, si vales: equus quem fabricare disponis, ita late succedat, vt iste quem videmus.* Is ipse interrogatus quid de Roma sentiret, *Id tantum sibi placuisse*,

aiebat, *quod didiciſſet ibi quoque homines mori*. Multis igitur cum ſtupore viſis horrendo, Imperator de fama querebatur vt inualida vel maligna, quòd augens omnia ſemper in maius, erga hæc explicanda quæ Romæ ſunt obſoleſcit: deliberánſque diu quid ageret, vrbis addere ſtatuit ornamentis, vt in proximo circo erigeret obeliſcum, cuius originem formámque loco competenti monſtrabo. Inter hæc Helenæ ſorori Conſtantij, Iuliani coniugi Cæſaris, Romam adfectionis ſpecie ductæ, regina tunc inſidiabatur Euſebia, ipſa quoad vixerat ſterilis: quæſitúmque venenum bibere per fraudem illexit, vt quotieſcunque concepiſſet, immaturum abjiceret partum. Nam & pridem in Galliis, cum marem genuiſſet infantem, hoc perdidit dolo, quòd obſtetrix corrupta mercede, mox natum præſecto pluſquam conuenerat vmbilico necauit: tanta támque diligens opera nauabatur, ne fortiſſimi viri ſoboles appareret. Cupiens itaque Auguſtiſſima omnium ſede morari diutius Imperator, vt otio puriore frueretur & voluptate, aſſiduis nuntiis terrebatur & certis, indicantibus Sueuos Rhetias incurſare, Quadóſque Valeriam, & Sarmatas, latrocinandi peritiſſimum genus, ſuperiorem Mœſiam & ſecundam populari Pannoniam: quibus percitus, triceſimo poſtquam ingreſſus eſt die, IV. Kal. Iunias ab vrbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum feſtinauit. Vnde miſſo in locum Marcelli Seuero, bellorum vſu & maturitate firmato, Vrſicinum ad ſe venire præcepit. Et ille literis gratanter acceptis, Sirmium venit, comitantibus ſociis: libratíſque diu ſuper pace conſiliis, quam fundari poſſe cum Perſis Muſonianus retulerat, in Orientem cum Magiſterij remittitur poteſtate: prouectis è conſortio noſtro ad regendos milites natu maioribus, adoleſcentes eum ſequi iubemur, quidquid pro Rep. mandauerit impleturi. At Cæſar exacta apud Senonas hieme turbulenta, Auguſto nouies, ſéque iterum Coss. Germanicis vndique circumfrementibus minis, ſecundis ominibus motus Remos properauit, alacrior magíſque lætus quòd exercitum regebat Seuerus, nec diſcors, nec arrogans, ſed

longa

longa militiæ frugalitate compertus, & eum recta præeuntem sequuturus, vt ductorem morigerum miles. Parte alia Barbatio post Siluani interitum promotus ad peditum magisterium, ex Italia iussu principis cum xxv. milibus armatorum Rauracos venit. cogitatum est enim, sollicitéque præstructum, vt sæuientes vltra solitum Alamanni, vagantésque fusius, multitudine geminata nostrorum, forcipis specie trusi in angustias cæderentur. Dum hæc tamen rite disposita celerantur, læti barbari ad tempestiua furta solertes, inter vtriusque exercitus castra occulte transgressi, inuasere Lugdunum incautam: eámque populatam missu valido concremassent, ni clausis aditibus repercussi, quidquid extra oppidum potuit inueniri vastassent. Qua clade cognita, agili studio Cæsar missis cuneis tribus equitum expeditorum & fortium, tria obseruauit itinera, sciens per ea erupturos proculdubio grassatores. nec conatus irritus fuit. Cunctis enim qui per eos tramites exiere truncatis, receptáque præda omni intacta, ij solum innoxij absoluti sunt, qui per vallum Barbationis transiere securi: ideo labi permissi, quòd Bainobaudes Tribunus & Valentinianus postea Imperator, cum equestribus turmis quas regebant, ad exequendum id ordinati, à Cella Tribuno Scutariorum, qui Barbationi sociatus venerat ad procinctum, iter obseruare sunt vetiti, vnde redituros didicere Germanos. Quo non contentus Magister peditum ignauus, & gloriarum Iuliani peruicax obtrectator, sciens se id contra vtilitatem Romanam iussisse (hoc enim cum argueretur, Cella confessus est) relatione fefellit Constantium: finxitque hos eosdem Tribunos ad sollicitandos milites quos duxerat, per speciem venisse negotij publici: qua causa, abrogata potestate ad lares rediere priuati. Iisdem diebus exercituum aduentu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles vias, & suapte natura cliuosas concædibus clausere solerter, arboribus immensi roboris cæsis: Alij occupatis insulis sparsis crebro per flumen Rhenum, vlulantes lugubre conuiciis & Romanos incessebant & Cæsarem. qui grauiori motu

animi percitus, ad corripiendos aliquos, septem à Barbatione petierat naues, ex iis quas velut transiturus amnem, ad compaginandos parauerat pontes: qui ne quid per eum impetraretur, omnes incendit. Doctus denique exploratorum delatione recens captorum, æstate iam torrida fluuium vado posse transiri, hortatus auxiliares velites cum Bainobaude Cornutorum Tribuno misit, facinus memorabile si iuuisset fors, patraturos. qui nunc incedendo per breuia, aliquoties scutis in modum alueorum suppositis nando, ad insulam venere propinquam: egressique promiscue virile & muliebre secus, sine ætatis vllo discrimine, trucidabant vt pecudes: nactique vacuas lintres, per eas licet vacillantes euecti, huiusmodi loca plurima perruperunt: & vbi cædendi satietas cepit, opimitate prædarum onusti, cuius partem vi fluminis amiserunt, rediere omnes incolumes. Hócque comperto residui Germani, vt infido præsidio insularum relicto, ad vlteriora necessitudines & fruges opésque barbaricas contulerunt. Conuersus hinc Iulianus ad reparandas Tres-tabernas, munimentum ita cognominatum, haud ita dudum obstinatione subuersum hostili (quo ædificato constabat ad intima Galliarum, vt consueuerant, adire Germanos arceri) & opus spe celerius consummauit, & victum defensoribus ibi locandis ex barbaricis messibus, non sine discriminis metu collectum militis manu, condidit in vsus anni totius. Nec sanè hoc solo contentus, sibi quoque viginti dierum alimenta parata collegit. Libentius enim bellatores quæsito dextris propriis vtebantur, admodum indignati quoniam ex commeatu qui eis recens aduectus est, ideo nihil sumere potuerunt, quòd partem eius Barbatio, cum transiret iuxta, superbè præsumpsit: residuum quod superfuit, congestum in aceruum exussit. quæ vtrum vt vanus gerebat & demens, an mandato principis confidenter nefanda multa tentabat, id temporis latuit. Illud tamen rumore tenus vbique iactabatur, quòd Iulianus non leuaturus incommoda Galliarum, electus est, sed vt possit per bella deleri sæuissima, rudis etiamtum vt æstima-

batur; ac ne sonitum quidem duraturus armorum. Dum castrorum opera mature consurgunt, militísque pars stationes prætendit agrarias, alia frumenta insidiarum metu colligit caute, multitudo barbarica rumorem nimia velocitate præuersa, Barbationem cum exercitu quem regebat (vt prædictum est) Gallico vallo discretum, impetu repentino aggressa, sequénsque fugientes adusque Rauracos, & vltra quoad potuit, rapta sarcinarum & iumentorum cum calonibus parte maxima, redit ad sua. Et ille tanquam expeditione euentu prospero terminata, milite disperso per stationes hibernas ad comitatum Imperatoris reuertit, crimen compositurus in Cæsarem, vt solebat. Quo dispalato fœdo terrore, Alamannorum reges Chnodomarius & Vestralpus, Vrius quinetiam & Vrsicinus cum Serapione & Suomario & Hortario, in vnum robore virium suarum omni collecto, consedere propè vrbem Argentoratum, extrema metuentem Cæsarem arbitrati retrocessisse, cum ille tum etiam perficiendi munimenti studio stringeretur. Erexit autem confidentiam caput altius adtollentium Scutarius perfuga: qui commissi criminis metuens pœnam, transgressus ad eos post ducis fugati discessum, armatorum tredecim millia tantum remansisse cum Iuliano docebat. is enim numerus eum sequebatur, barbara feritate certaminum rabiem vndique concitante. Cuius asseueratione eadem subinde replicantis, ad maiora stimulati fiducia, missis legatis satis pro imperio Cæsari mandauerunt, vt terris abscederet virtute sibi quæsitis & ferro. qui ignarus pauendi, nec ira nec dolore perculsus, sed fastus barbaricos ridens, detentis legatis adusque perfectum opus castrorũ, in eodem gradu constantiæ stetit immobilis. Agitabat autem miscebátque omnia sine modo, vbique sese diffunditans, & princeps audendi periculosa rex Chnodomarius, ardua subrigens supercilia, vt sæpè secundis rebus elatus. Nam & Decentium Cæsarem superauit æquo Marte congressus, & ciuitates erutas multas vastauit & opulentas, licentiúsque diu nullo refragante Gallias persultauit. Ad cuius roborandam fidu-

ciam recens quoque fuga ducis accessit, numero præstantis & viribus. Alamanni enim scutorum insignia contuentes, norant eos milites permisisse paucis suorum latronibus terram, quorum metu aliquoties cum gradum conferrent, amissis pluribus abiere dispersi. quæ anxie ferebat sollicitus Cæsar, quòd trudente ipsa necessitate digresso periculis, cum paucis licet fortibus, populosis gentibus occurrere cogebatur. Iámque solis radiis rutilantibus, tubarúmque cõcinente clangore, pedestres copiæ lentis incessibus educuntur, earúmque lateri equestres coniunctæ sunt turmæ, inter quas cataphractarij erant & sagittarij, formidabile genus armatorum. Et quoniam à loco vnde Romana promota sunt signa, adusque vallum barbaricum quarta leuga signabatur & decima, id est vnũ & viginti millia passuum, vtilitati securitatíque recte consulens Cæsar, reuocatis præcursatoribus iam antegressis, indictáque solitis vocibus quiete, cuneatim circumsistentes alloquitur, genuina placiditate sermonis: *Vrget ratio salutis tuendæ communis, vt parcissime dicam, non iacentis animi Cæsarem hortari vos, & orare commilitones mei, vt adulta robustáque virtute confisi, cautiorem viam potius eligamus ad toleranda vel depellenda quæ sperantur, nõn præproperam & ancipitem. Vt enim in periculis iuuentutem impigram esse conuenit & audacem; ita cum res postulat regibilem & consultam. Quod igitur censeo, si arbitrium adfuerit vestrum, justáque sustinet indignatio, paucis absoluam. Iam dies in meridiem vergit, lassitudine nos itineris fatigatos scrupulosi tramites excipient & obscuri, nox senescente luna nullis sideribus adiuuanda, terræ protinus æstu flagrantes, nullis aquarum subsidiis fultæ: quæ si dederit quisquam commode posse transiri, ruentibus hostium examinibus post otium cibíque refectionem & potus, quid nos agimus? quo vigore, inedia, siti, laboréque membris marcentibus occurramus? Ergo quoniam negotiis difficillimis sæpe dispositio tempestiua prospexit, & statum nutantium rerum recto consilio in bonam partem accepto, aliquoties diuina remedia repararunt, hic quæso vallo fossáque circumdati, diuisis vigiliis quiescamus, somnóque & victu congruis potiti pro tempore, pace dei sit dictum, triumphaturas aquilas & vexilla victricia primo lucis moueamus exordio.*

Nec finiri perpessi quæ dicebantur, stridore dentium infrendentes, ardorémque pugnandi hastis illidendo scuta monstrantes, in hostem se duci iam conspicuum exorabãt, cælitis dei fauore fiduciáque sui, & fortunati rectoris expertis virtutibus freti: atque vt exitus docuit, salutaris quidam Genius præsens ad dimicandum eos, dum adesse potuit, incitabat. Accessit huic alacritati plenus celsarum potestatum assensus, maximéque Florentij Præfecti prætorio, periculose quidem, sed ratione secunda pugnandum esse censentis, dum instarent barbari conglobati: qui si diffluxissent, motum militis in seditiones natiuo calore propensioris ferri non posse aiebat, extortam sibi victoriam, vt putabit, non sine vltimorum conatu grauiter toleraturi. Addiderat autem fiduciam nostris consideratio gemina: recordantibus quòd anno nuper emenso Romanis per transrhenana spatia fusius volitantibus, nec visus est quisquam laris sui defensor, nec obuius stetit: sed concæde arborum densa vndique semitis clausis, sidere vrente brumali, ægrè vixere barbari longius amandati: quódque Imperatore terras eorum ingresso, nec resistere ausi, nec apparere, pacem impetrauerunt suppliciter obsecrantes. Sed nullus mutatam rationem temporis aduertebat, quòd tunc tripartito exitio premebantur: Imperatore vrgente per Rhetias, Cæsare proximo nusquam elabi permittente, finitimis quos hostes fecere discordiæ, modo non occipitia conculcantibus hinc indéque cinctorum. Posteà verò pace data, discesserat Imperator: & sedata iurgiorum materia, vicinæ gentes iam concordabant: & turpissimus ducis Romani digressus ferociam natura conceptam auxit in maius. Alio itidem modo res est aggrauata Romana ex negotio tali. Regij duo fratres vinculo pacis astricti, quam anno præterito impetrauerant à Constantio, nec tumultuare, nec commoueri sunt ausi. Sed paulò postea vno ex his Gundomado, qui potior erat fideíque firmioris, per insidias interempto, omnis eius populus cum nostris hostibus conspirauit: & confestim Vadomarij plebs, vt asserebant, agminibus bella cientium barbarorum sese

conjunxit. Cunctis igitur summis infimisque approbantibus tunc opportune congrediendum, nec de rigore animorum quidquam remittentibus, exclamauit subito signifer: *Perge felicissime omnium Cæsar, quò te fortuna prosperior ducit. tandem per te virtutem & consilia militare sentimus. I præuius vt faustus antesignanus & fortis. experieris quid miles sub conspectu bellicosi ductoris, testisque indiuidui gerendorum, modo adsit supernum numen, iis rebus efficiet excitatus.* His auditis, cum nullæ laxarentur indutiæ, promotus exercitus propè collem aduenit molliter editum, opertum segetibus iam maturis, à superciliis Rheni haud longo interuallo distantem. è cuius summitate speculatores hostium tres equites exciti, subito nuntiaturi Romanum exercitum aduentare, festinarũt ad suos: vnus verò pedes, qui sequi non potuit, captus agilitate nostrorum indicauit, per triduum & trinoctium flumen transisse Germanos. Quos cum iam propè densantes semet in cuneos nostrorum conspexere ductores, steterunt vestigiis fixis, antepilanis hastatisque & ordinum primis velut insolubili muro fundatis: & pari cautela hostes stetere cunctati. Cúmque ita vt antedictus docuerat perfuga, equitatum omnem à dextero latere sibi vidissent oppositum, quidquid apud eos per equestres copias præpollebat, in læuo cornu locauere confertum. Iisdémque sparsim pedites miscuere discursatores & leues, profecto ratione tuta poscente. Norant enim licet prudentem ex equo bellatorem cum clibanario nostro congressum, frena retinentem & scutum, hasta vna manu vibrata, tegminibus ferreis abscondito bellatori nocere non posse: peditem verò inter ipsos discriminum vertices, cum nihil caueri solet præter id quod occurrit, humi occulte reptantem, latere forato iumenti, incautum rectorem præcipitem agere, leui negotio trucidandum: Hoc itaque disposito, dextrum sui latus struxere clandestinis insidiis & obscuris. Ductabant autem populos omnes pugnaces & sæuos Chnodomarius & Serapio, potestate excelsiores ante alios reges. Et Chnodomarius quidem nefarius belli totius incentor, cuius vertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu sinistrum au-

dux & fidens ingenti robore lacertorum, vbi ardor prælij sperabatur immanis, equo spumante sublimior, erectus in iaculum formidandæ vastitatis, armorúmque nitore conspicuus, antea strenuus & miles, & vtilis præter ceteros ductor. Latus verò dextrum Serapio agebat, etiam tum adultæ lanuginis iuuenis, efficacia præcurrens ætatem, Mederici fratris Chnodomarij filius, hominis quoad vixerat perfidissimi: ideo sic appellatus, quòd pater eius diu obsidatus pignore tentus in Galliis, doctúsque Græca quædam arcana, hunc filium suum Agenarichum genitali vocabulo dictitatum, ad Serapionis transtulit nomen. Hos sequebantur potestate proximi reges numero quinque, regalésque decem, & optimatum series magna, armatorúmque millia triginta & quinque, ex variis nationibus partim mercede, partim pacto vicissitudinis reddendæ quæsita. Iámq; toruum concrepantibus tubis, Seuerus dux Romanorũ aciem dirigens læuam, cum propè fossas armatorum refertas venisset, vnde dispositũ erat vt abditi repente exorti cuncta turbarent, stetit impauidus: suspectiórque de obscuris, nec referre gradum, nec vlterius ire tentauit. Quo viso, animosus contra labores maximos Cæsar, ducentis equitibus septus, vt ardor negotij flagitabat, agmina peditum impetu veloci discurrens verbis hortabatur. Et cum alloqui pariter omnes, nec longitudo spatiorum extenta, nec in vnum coactæ multitudinis permitteret crebritas, (& alioquin vitabat grauioris inuidiæ pondus, ne videretur id affectasse, quod sibi soli deberi Augustus existimabat,) cautior sui, hostium tela præteruolans, his & similibus notos pariter & ignotos ad faciendum fortiter accendebat. *Aduenit, ô socij, iustum pugnandi iam tempus, olim exoptatum mihi vobiscum, quod antehac arcessentes, arma inquietis motibus poscebatis.* Item cum ad alios post-signanos in acie locatos extrema venisset: *En*, inquit, *commilitones, diu speratus præsto est dies, compellens nos omnes elutis pristinis maculis Romanæ maiestati reddere proprium decus. Hi sunt barbari, quos rabies, & immodicus furor ad perniciem rerum suarum coëgit occurrere, nostris viribus opprimendos.* Alios item bellandi vsu

diutino callentes aptius ordinans, his exhortationibus adjuuabat: *Exurgamus viri fortes, propellamus fortitudine congrua, illisa nostris partibus probra, quæ contemplans, Cæsaris nomen cunctando suscepi.* Quoscunque autem pugnæ signum inconsulte poscentes, rupturósq; imperium irrequietis motibus præuideret: *Quæso, inquit, ne hostes vertendos in fugam sequentes auidius, futuræ victoriæ gloriam violetis, neu quis ante necessitatem vltimam cedat. Nam fugituros proculdubio deseram, hostium terga cæsuris adero indiscretus, si hoc pensatione moderata fiat & cauta.* Hæc aliáque in eundem modum sæpius replicando, majorem exercitus partem primæ barbarorum opposuit fronti: & subito Alamannorum peditum fremitus indignationi mixtus auditus est, vnanimi conspiratione vociferantium, relictis equis secum oportere versari regales: ne si quid cõtigisset aduersum, deserta miserabili plebe facilem discedendi copiam reperirent. Hoc comperto, Chnodomarius iumento actutum desiluit, & secuti eum residui idem facere nihil morati: nec enim eorum quisquam ambigebat partem suam fore victricem. Dato igitur æneatorum occentu solemniter signo, ad pugnandum vtrinque magnis concursum est viribus. Propilabantur missilia, & properantes cito quàm considerato cursu Germani, teláque dextris explicantes, inuolauere nostrorum equitum turmas, frendentes immania: eorúmque vltra solitum sæuientium comæ fluentes horrebant, & elucebat quidam furor ex oculis: quos contra pertinax miles scutorum obicibus vertices tegens, ejectánsque gladios vel tela concrispans mortem minitantia perterrebat. Cúmque in ipso præliorum articulo eques se fortiter conturmaret, & muniret latera sua firmius pedes, frontem artissimis conserens parmis, erigebantur crassi pulueris nubes, variíque fuere discursus, nunc resistentibus, nunc cedentibus nostris: & obnixi genibus quidam barbari peritissimi bellatores, hostem propellere laborabant: sed destinatione nimia dextræ dextris miscebantur, & vmbo trudebat vmbonem: cælúmque exultantium cadentiúmque resonabat à vocibus magnis. & cum cornu sinistrum altius gradiens, vrgentium

tot agmina Germanorum vi nimia pepulisset, iretque in barbaros fremens, equites nostri cornu tenentes dextrum, præter spem incondite discesserunt. dúmq; primi fugientium postremos impediunt, gremio legionum protecti, fixerunt integrato prælio gradum. hoc autem exinde acciderat, quòd dum ordinum restituitur series, cataphracti equites viso rectore suo leuiter vulnerato, & consorte quodam per ceruicem equi labentis pondere armorum oppresso, dilapsi quà quisque poterat, peditésque calcando cuncta turbassent, ni conferti illi sibique vicissim innixi stetissent immobiles. Igitur cum equites nihil præter fugæ circumspectantes præsidia, vidisset longius Cæsar, concito equo eos velut repagulum quoddam cohibuit. Quo agnito per purpureum signum Draconis, summitati hastæ longioris aptatum, velut senectutis pandentis exuuias, stetit vnius turmæ Tribunus, & pallore timoréque perculsus, ad aciem integrandam recurrit. Vtque in rebus amat fieri dubiis, eosdem lenius increpans Cæsar: *Quo*, inquit, *cedimus viri fortißimi? an ignoratis fugam, quæ salutem nunquam reperit, irriti conatus stultitiam indicare? redeamus ad nostros, saltem gloriæ futuri participes, si eos pro Republica dimicantes non relinquimus inconsulte.* Hæc reuerenter dicendo, reduxit omnes ad munia subeunda bellandi, imitatus salua differentia veterem Syllam: qui cum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie prælio fatigabatur ardenti, relictus à militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum; raptóque & conjecto vexillo in partem hostilem, *Ite*, dixerat, *socij periculorum electi, & scitantibus vbi relictus sim Imperator, respondete nihil fallentes, solus in Bœotia pro omnibus nobis cum dispendio sanguinis sui decernens.* Proinde Alamanni pulsis disiectísque equitibus nostris, primam aciem peditum incesserunt, eam abiecta resistendi animositate pulsuri. sed postquam cominus ventum est, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim & Braccati, vsu præliorum diuturno firmati, eos iam gestu terrentes, barritum ciuere vel maximum: qui clamor ipso feruore certaminum à tenui susurro exoriens, paulatimque adolescens, ritu extollitur

fluctuum cautibus illisorum. iaculorum deinde striden-tium crebritate hinc inde conuolante puluis æquali motu assurgens, & prospectum eripiens, arma armis, corpora corporibus obtrudebat. sed violentia iráque incompositi barbari in modum exarsere flammarum, nexámque scuto-rum compagem, quæ nostros in modum testudinis tueba-tur, scindebant ictibus gladiorum assiduis. Quo cognito, opitulatum conturmalibus suis celeri cursu Batauì vene-re cum regibus (formidabilis manus, extremæ necessitatis articulo circumuentos, si iuuisset fors, ereptura) tor-uumque canentibus classicis, adultis viribus certabatur. Verùm Alamanni bellum acriter ineuntes, altius anhela-bant, velut quodam furoris affectu opposita omnia dele-turi. Spicula tamen verutáque missilia non cessabant, fer-ratǽque arundines fundebantur: quanquam etiam comi-nus mucro feriebat contra mucronem, & loricæ gladiis findebantur, & vulnerati nondum effuso cruore, ad au-dendum exerciti consurgebant. Pares enim quodammo-do coïuere cum paribus, Alamanni robusti & celsiores, milites vsu nimio dociles: illi feri & turbidi, hi quieti & cauti: animis isti fidentes, grandissimis illi corporibus fre-ti. Resurgebat tamen aliquoties armorum pondere pul-sus loco Romanus, lassatísque impressu genibus læuum reflectens poplitem barbarus subsidebat, hostem vltro lacessens, quod indicium est obstinationis extremæ. Exi-luit itaque subitò ardens optimatium globus, inter quos decernebant & reges, & sequente vulgo ante alios agmi-na nostrorum irrupit, & iter sibi aperiendo adusque Pri-manorum legionem peruenit locatam in medio (quæ confirmatio Castra prætoria dictitatur.) vbi densior & ordinibus frequens miles, instar turrium fixa firmitate consistens, prælium majore spiritu repetiuit: & vulneri-bus declinandis intentus, séque in modum mirmillonis operiens, hostium latera, quæ nudabat ira flagrantior, districtis gladiis perforabat. At illi prodigere vitam pro vi-ctoria contendentes, tentabant agminis nostri laxare com-pagem. Sed continuata serie peremptorum, quos Roma-

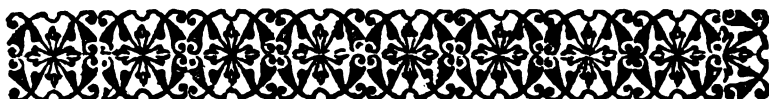
mus iam fidentior strauit, succedebant barbari superstites interfectis: auditóque occumbentium gemitu crebro, pauore perfusi torpebant. Fessi denique tot ærumnis, & ad solam deinceps strenui fugam, per diuersos tramites tota celeritate egredi festinabant: vt è mediis sæuientis pelagi fluctibus, quocunque auexerit ventus, ejici nautici properant vectores. quod voti magis quàm spei fuisse, fatebitur quilibet tunc præsens. Aderátq; propitiati numinis arbitrium clemens: & secans terga cedentium miles, cum interdum flexis ensibus feriendi non suppeterent instrumenta, ipsis barbaris tela eorum vitalibus immergebat. nec quisquam vulnerantium sanguine iram expleuit, nec satiauit cæde multiplici dexteram, vel miseratus supplicantem abscessit. Iacebant itaque plurimi transfixi lethaliter, remedia mortis compendiò postulantes: alij semineces labente iam spiritu, lucis vsuram oculis morientibus inquirebant: quorundam capita discissa trabalibus telis, & pendentia iugulis cohærebant: pars per lutosum & lubricum solum in sociorum cruore lapsi, intactis ferro corporibus, aceruis superruentium obruti necabantur. Quæ vbi satis euenere prosperrime, validius instante victore, acumina densis ictibus hebescebant, splendentésque galeæ sub pedibus voluebantur, & scuta: vltimo denique trudente discrimine barbari, cum elati cadauerum aggeres exitus impedirent, ad subsidia fluminis petiuere, quæ sola restabant, eorum terga iam perstringentis. Et quia cursu sub armis concito fugientes miles indefessus vrgebat, quidam nandi peritia eximi se posse discriminibus arbitrati, animas fluctibus commiserunt. Qua causa celeri corde futura præuidens Cæsar, cum tribunis & ducibus clamore objurgatorio prohibebat, ne hostem auidius sequens nostrorum quisquam se gurgitibus committeret verticosis. Vnde id obseruatum est, vt marginibus insistentes confoderent telorum varietate Germanos: quorum si quem morti velocitas subtraxisset, jacti corporis pondere ad ima fluminis subsidebat. Et velut in quodam theatrali spectaculo aulæis miranda monstrantibus, multa licebat iam sine metu videre:

nandi strenuis quosdam nescios adhærentes, fluitantes alios, cum expeditiores viribus linquerentur vt stipites, & velut luctante amnis violentia, vorari quosdam fluctibus inuolutos, nonnullos clypeis vectos, præruptas vndarum occursantium moles obliquatis meatibus declinantes, ad ripas vlteriores post multa discrimina peruenire. spumans denique cruore barbarico decolor alueus insueta stupebat augmenta. Dum hæc aguntur, rex Chnodomarius reperta copia discedendi, lapsus per funerum strues, cum satellitibus paucis celeritate rapida properabat ad castra, quæ prope Tribuncos & Concordiam munimenta Romana fixit intrepidus, vt ascensis nauigiis, dudum paratis ad casus ancipites, in secretis secessibus amandaret. Et quia non nisi Rheno transito ad territoria sua poterat peruenire, vultum ne agnosceretur operiens, sensim retulit pedem. Cumque propinquaret iam ripis, lacunam palustribus aquis interfusam circumgrediens vt transiret, calcata mollitie glutinosa, equo est euolutus: & confestim licet obeso corpore grauior, ad subsidium vicini collis euasit. quem agnitum (nec enim potuit celare qui fuerat, fortunæ prioris magnitudine proditus) statim anhelo cursu cohors cum Tribuno secuta, armis circũdatum aggerem nemorosum cautius obsidebat, perrumpere verita ne fraude latenti inter ramorum tenebras exciperetur occultas. Quibus visis compulsus ad vltimos metus, vltro se dedit, solus egressus: comitésque eius ducenti numero, & tres amici iunctissimi, flagitium arbitrati post regem viuere, vel pro rege non mori, si ita tulerit casus, tradidere se vinciẽdos. Vtque natiuo more sunt barbari humiles in aduersis, disparésq; in secundis, seruus alienæ voluntatis trahebatur pallore confusus, claudente noxarum conscientia linguam: immensum quantum ab eo differens, qui post feros lugubrésq; terrores cineribus Galliarũ insultans, multa minabatur & sæua. Quibus ita fauore superni numinis terminatis, post exactum iam diem, occinente liticine reuocatus inuictissimus miles, prope supercilia Rheni tendebat, scutorúmq; ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur

& somno. Ceciderunt autem in hac pugna Romani quidem CCXL & III. rectores verò IV. Bainobaudes Cornutorum Tribunus, adæquè Laipso, & Innocentius Cataphractarios ducens, & vacans quidem Tribunus, cuius non suppetit nomen: ex Alamannis verò sex millia corporum inuenta sunt in campo constrata, & inæstimabiles mortuorum acerui per vndas fluminis ferebantur. Tunc Iulianus, vt erat fortuna sui spectatior, meritísque magis quàm imperio potens, Augustus acclamatione concordi totius exercitus appellatus, vt agentes petulantius milites increpabat, id se nec sperare, nec adipisci velle iureiurando confirmans. Et vt augeret euentus secundi lætitiam, concilio Chnodomarium iussit offerri: qui primò curuatus, deinde humi suppliciter fusus, gentilíque prece veniam poscens, bono animo esse est iussus. Et diebus postea paucis ductus ad comitatum Imperatoris, missúsque exinde Romam, in Castris Peregrinis, quæ in monte sunt Cælio, morbo veterni consumptus est. His tot ac talibus prospero peractis euentu, in palatio Constantij quidam Iulianum culpantes, vt princeps ipse delectaretur, irrisiuè Victorinum ideo nominabant, quòd verecunde referens, quoties imperaret, superatos indicabat sæpe Germanos. Intérque exaggerationem inanium laudum, ostentationémque aperte lucentium, inflabant ex vsu Imperatorem suopte ingenio nimium, quidquid per omnem terræ ambitum agebatur, felicibus eius auspiciis adsignantes. Quocirca magniloquentia elatus adulatorum, tunc & deinde edictis propositis arroganter satis multa mentiebatur, se solum, cum gestis non adfuisset, & dimicasse, & vicisse, & supplices reges gentium erexisse aliquoties scribens: & si, verbi gratia, eo agente tunc in Italia, dux quidam egisset fortiter contra Persas, nulla eius mentione per textum longissimum facta, laureatas literas ad prouinciarum damna mittebat, se inter primores versatum cum odiosa sui iactatione significans. Extant denique eius edicta in tabulariis principis publicis condita........

.... delata-narrandi, extollendíque ſemet in cælum. ab Argentorato cum pugnaretur manſione quadrageſima diſparatus, deſcribens prælium, aciem ordinaſſe, & ſtetiſſe inter ſigniferos, & Barbaros fugaſſe præcipites, ſibíque oblatum falſo indicat Chnodomarium (proh rerum indignitas!) ſuper Iuliani glorioſis actibus conticeſcens: quos ſepelierat penitus, ni fama res maximas vel obumbrantibus plurimis ſilere neſciret.

EXPLICIT LIB. XVI.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XVII.

AC rerum, quas iam digeſſimus, varietate ita concluſa, martius iuuenis Rheno poſt Argentoratenſem pugnam otioſe fluente ſecurus, ſollicitúſque ne diræ volucres conſumerent corpora peremptorum, ſine diſcretione cunctos humari mandauit: abſolutiſque legatis, quos ante certamen ſuperba quædam portaſſe prædiximus, ad Tres-tabernas reuertit. Vnde cum captiuis omnibus prędam Mediomatricos, ſeruandam ad reditum vſque ſuum, duci præcepit: & petiturus ipſe Mogontiacum, vt ponte compacto trãſgreſſus, in ſuis requireret barbaros, cum nullum reliquiſſet in noſtris, refragante vetabatur exercitu: verum facundia iucunditatéque ſermonum allectum, in

voluntatem traduxerat suam. Amor enim post documenta flagrantior, sequi libenter hortatus est omnis operæ conturmalem, auctoritate magnificum ducem, plus laboris indicere sibi quàm militi, sicut perspicue contigit, assuetum. Móxque vt ad locum prædictum est ventum, flumine pontibus constratis transmisso, occupauere terras hostiles. At barbari præstricti negotij magnitudine, qui se in tranquillo positos ocio tunc parum inquietari posse sperabant, aliorum exitio quid fortunis suis immineret anxie cogitantes, simulata pacis petitione, vt primæ vertiginis impetum declinarent, misere legatos cum verbis compositis, quæ denuntiarent concordem fœderum firmitatem: incertúmque quo consilio aut instituto mutata voluntate, per alios cursu celeri venire compulsos, acerrimum nostris minati sunt bellum, ni eorum regionibus excessissent. Quibus clara fide compertis, Cæsar prima noctis quiete nauigiis modicis & velocibus octingentos imposuit milites: ea re vt viginti sursum versum decurso egressi, quidquid inuenire potuerint, ferro violarent & flammis. Quo ita disposito, solis primo exortu visis per montium vertices barbaris, ad celsiora ducebatur alacrior miles: nullóque inuento, (hoc siquidem opinati discessere confestim) eminus ingentia fumi volumina visebantur, indicantia nostros perruptas populari terras hostiles. Quæ res Germanorum perculit animos, atque desertis insidiis, quas per arcta loca & latebrosa struxerant nostris, trans Menum nomine fluuium ad opitulandum suis necessitudinibus auolarunt. Vt enim rebus amat fieri dubiis & turbatis, hinc equitum nostrorum accursu, inde nauigiis vectorum militum impetu repentino perterrefacti, euadendi subsidium velox locorum inuenere prudentes: quorum digressu miles libere gradiens, opulentas pecore villas & frugibus rapiebat nulli parcendo. Extractísque captiuis, domicilia cuncta curatius ritu Romano constructa, flammis subditis exurebat. Emensáque æstimatione decimi lapidis, cum prope siluam venisset squalore tenebrarum horrendam, stetit diu cunctan-

do, indicio perfugæ doctus, per subterranea quædam occulta, fossásque multifidas latere plurimos, vbi habile visum fuerit, erupturos. Ausi tamen omnes accedere fidentissime, ilicibus incisis & fraxinis, roboréque abietum magno semitas inuenere constratas. Ideóque gradientes cautius retro, non nisi per amfractus longos & asperos vltra progredi posse, vix indignationem capientibus animis, aduertebant. Et quoniam aëris vrente sæuitia, cùm discriminibus vltimis laborabatur incassum, (æquinoctio quippe autumnali exacto, per eos tractus superfusæ niues oppleuere montes simul & campos) opus arreptum est memorabile. Et dum nullus obsisteret, munimentum quod in Alamannorum solo conditum Trajanus suo nomine voluit appellari, dudum violentius oppugnatum, tumultuario studio reparatum est: locatísque ibi pro tempore defensoribus, ex Barbarorum visceribus alimenta congesta sunt. Quæ illi maturata ad suam perniciem contemplantes, metúque rei peractæ volucriter congregati, precibus & humilitate suprema petiere missis oratoribus pacem; quam Cæsar omni consiliorum via firmata, causatus verisimilia plurima, per decem mensium tribuit interuallum: id nimirum solerti colligens mente, quòd castra, supra quàm optari potuit occupata sine obstaculo, tormentis muralibus & apparatu deberent valido communiri. Hac fiducia tres immanissimi reges venerunt, tandem aliquando iam trepidi, ex iis qui misêre victis apud Argentoratum auxilia, iurantes conceptis ritu patrio verbis, nihil inquietum acturos, sed fœdera ad præstitutum vsque diem, quia id nostris placuerat, cum munimento seruaturos intacto, frugésque portaturos humeris, si defuisse sibi docuerint defensores: quod vtrumque metu perfidiam frenante fecerunt. Hoc memorabili bello, comparando quidem Punicis & Teutonicis, sed dispendiis rei Romanæ peractô leuissimis, vt faustus Cæsar exultabat & felix. credique obtrectatoribus potuit, ideo fortiter eum vbique fecisse fingentibus, quòd appetere dimicando gloriose magis optabat, quàm damnatorum

sorte, sicut sperabant, vt frater Gallus occidi, ni pari proposito post excessum quoque Constantij actibus mirandis inclaruisset. Quibus, vt in tali re, compositis firmiter, ad sedes reuertens hibernas, sudorum reliquias reperit tales. Remos Seuerus Magister equitum per Agrippinam petens & Iuliacum, Francorum validissimos cuneos in sexcentis velitibus, vt postea claruit, vacua præsidiis loca vastantes offendit: hac opportunitate in scelus audaciam erigente, quod Cæsare in Alamannorum secessibus occupato, nulloque vetante, expleri se posse prædarum opimitate sunt arbitrati. sed metu iam reuersi exercitus, munimentis duobus, quæ olim exinanita sunt, occupatis, se quoad fieri poterat, tuebantur. Hac Iulianus rei nouitate perculsus, & coniiciens quorsum erumperet, si iisdem transisset intactis, retento milite circumuallare disposuit Castellum oppidum, quod Mosa fluuius præterlambit, & adusque quartum & quinquagesimum diem, Decembri scilicet & Ianuario mense, obsidionales tractæ sunt moræ, destinatis barbarorum animis incredibili pertinacia reluctatis. Tunc pertimescens solertissimus Cæsar, ne obseruata nocte illuni, barbari gelu vinctum amnem peruaderent, quotidie à sole in vesperam flexo adusque lucis principium, lusoriis nauibus discurrere flumen vltrò citróque milites ordinauit, vt crustis pruinarum diffractis, nullus ad erumpendi copiam facile perueniret. Hócque commento, inedia, & vigiliis, & desperatione postrema lassati, sponte se propria dederunt: statímque ad comitatum Augusti sunt missi. Ad quos eximendos periculo multitudo Francorum egressa, cum captos comperisset & asportatos, nihil amplius ausa repedauit ad sua: hisque perfectis acturus hiemem reuertit Parisios Cæsar. Quia igitur plurimæ gentes vi maiore collaturæ capita sperabantur, dolum bellorum coniectans sobrius rector, magnis curarum molibus stringebatur. Dúmque per inducias licet negotiosas & breues, ærumnosis possessorum damnis mederi posse credebat, tributi ratiocinia dispensauit. Cúmque Florentius Præfectus prætorio cuncta permensus, vt contendebat,

M

quidquid in capitatione deesset, ex conquisitis se supplere firmaret, talium gnarus, animam priùs amittere, quàm hoc sinere fieri memorabat. Norat enim huiusmodi prouisionum, imò euersionum, vt verius dixerim, insanabilia vulnera, sæpe ad vltimam egestatem prouincias contraxisse: quæ res, vt docebitur postea, penitus euertit Illyricum. Ob quæ Præfecto prætorio ferri non posse clamante, se repente factum infidum, cui Augustus summam commiserit rerum, Iulianus eum sedatius leniens, scrupulose computando & vere, docuit non sufficere solum, verumetiam exuberare capitationis calculum, ad commeatuum necessarios apparatus. Nihilominus tamen diu postea indictionale augmentum oblatum sibi, nec recitare nec subnotare perpessus, humi proiecit. Literísque Augusti monitus ex relatione Præfecti, non agere ita perplexe, vt videretur parum Florentio credi, rescripsit, gratandum esse, si prouincialis hincinde vastatus, saltem solemnia præbeat, nedum incrementa, quæ nulla supplicia egenis possent hominibus extorquere. Factúmque est tunc & deinde vnius animi firmitate, vt præter solita nemo Gallis quidquam exprimere conaretur .... iniquè. Inusitato exemplo id petendo Cæsar impetrauerat à Præfecto, vt secundæ Belgicæ multiformibus malis oppressæ dispositio sibi committeretur, ea videlicet lege, vt nec præfectianus, nec præsidialis apparitor ad soluendum quemquam vrgeret. Quo leuati solatio cuncti, quos in curam susceperat suam, nec interpellati, ante præstitutum tempus debita contulerunt. Inter hæc recreandarum exordia Galliarum, administrante secundam adhuc Orphito præfecturam, obeliscus Romæ in Circo erectus est maximo. Super quo nunc quia tempestiuum est, pauca discurram. Vrbem priscis sæculis conditam ambitiosa mœnium strue, & portarum centum quondam aditibus celebrem, hecatompylos Thebas institutores ex facto cognominarunt, cuius vocabulo prouincia nunc vsque Thebais appellatur. Hanc inter exordia pandentis se late Carthaginis, improuiso excursu

duces oppressere Pœnorum: posteáque reparatam Persarum rex ille Cambyses, quoad vixerat, alieni cupidus & immanis, Ægypto perrupta aggressus est, vt opes exinde raperet inuidendas, ne deorum quidem donariis parcens. Qui dum inter prædatores turbulente concursat, laxitate præpeditus indumentorum concidit pronus: ac suomet pugione, quem aptatum femori dextro gestabat, subita vi ruinæ nudato vulneratus penè lethaliter interisset. Longe autem postea Cornelius Gallus, Octauiano res tenente Romanas, Ægypti Procurator, exhausit ciuitatem plurimis interceptis: reuersúsque cum furtorum arcesseretur, & populatæ prouinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium spectandum dederat Imperator, stricto incubuit ferro. Is est, si recte existimo, Gallus poëta, quem flens quodammodo in postrema Bucolicorum parte Virgilius carmine leni decantat. In hac vrbe inter labra ingentia, diuersásque moles figmenta Ægyptiorum numinum exprimentes, obeliscos vidimus plures, aliósque iacentes & comminutos: quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut prosperitatibus summarum rerum elati, montium venis vel apud extremi orbis incolas perscrutatis excisos erectósque, diis superis in religione dicarunt. Est autem obeliscus asperrimus lapis, in figuram metæ cuiusdam sensim ad proceritatem consurgens excelsam; vtque radium imitetur, gracilescens paulisper specie quadrata in verticem productus angustum, manu leuigatus artifici. Formarum autem innumeras notas, hieroglyphicas appellatas, quas ei vndique videmus incisas, initialis sapientiæ vetus insigniuit auctoritas. Volucrum enim ferarúmque, etiam alieni mundi, genera multa sculpentes, ad æui quoque sequentis ætates Imperatorum vulgatius perueniente memoria, promissa vel soluta regum vota monstrabant. Non enim, vt nunc literarum numerus præstitutus & facilis exprimit quidquid humana mens concipere potest, ita prisci quoque scriptitarunt Ægyptij: sed singulæ literæ singulis nominibus seruiebant & verbis; nonnunquam significabant integros sen-

sus. Cuius rei scientiæ in his interim sit duobus exemplum. Per vulturem naturæ vocabulum pandunt: quia mares nullos posse inter has alites inueniri rationes memorant physicæ. pérque speciem apis mella conficientis indicant regem: moderatori cum iucunditate aculeos quoque innasci debere his signis ostendentes, & similia plurima. Et quia sufflantes adulatores ex more Constantium, id fine modo strepebant, quòd cum Octauianus Augustus obeliscos duos ab Heliopolitana ciuitate transtulisset Ægyptia, quorum vnus in Circo maximo, alter in campo locatus est Martio, hunc recens aduectum difficultate magnitudinis territus, nec contrectare ausus est, nec mouere; Discant qui ignorant, veterem principem translatis aliquibus hunc intactum ideo præterisse, quòd Deo Soli speciali munere dedicatus, fixúsque intra ambitiosi templi delubra, quæ contingi non poterant, tanquam apex omnium eminebat. Verùm Constantinus id parui ducens, auulsam hanc molem sedibus suis, nihilque committere in religionem recte existimans, si ablatum vno templo miraculum Romæ sacraret, id est, in templo mundi totius, iacere diu perpessus est, dum translationi pararentur vtilia. Quo conuecto per alueum Nili, proiectóque Alexandriæ, nauis amplitudinis antehac inusitatæ ædificata est, sub trecentis remigibus agitanda. Quibus ita prouisis, digressóque vita principe memorato, vrgens effectus intepuit: tandémque sero impositus naui, per maria fluentáque Tybridis velut pauentis, ne quod pene ignotus miserat Nilus, ipse parum sub meatus sui discrimine mœnibus alumnis inferret, defertur in vicum Alexandri, tertio lapide ab Vrbe seiunctum: vnde chamulcis impositus, tractúsque lenius per Ostiensem portam, piscinámque publicam Circo illatus est maximo. Sola post hæc restabat erectio, quæ vix aut ne vix quidem sperabatur posse compleri: erectísque vsque periculum altis trabibus, vt machinarum cerneres nemus, innectuntur vasti funes & longi, ad speciem multiplicium liciorum cælum densitate nimia subtexentes: quibus colligatus mons ipse effigiatus scriptilibus

clementis, paulatímque id per arduum inane protentus, diu pensilis, hominum millibus multis tanquam molendarias rotantibus metas, cauea locatur in media, eíque sphæra superponitur ahenea, aureis laminis nitens: qua confestim vi ignis diuini contacta, ideóque sublata, facis imitamentum in figura æreum, itidem auro imbracteatum, velut abundanti flamma candentis. Secutǽq; ætates alios transtulerunt: quorum vnus in Vaticano, alter in hortis Sallustij, duo in Augusti monumento erecti sunt. Qui autem notarum textus obelisco incisus est veteri, quem videmus in Circo, Hermapionis librum sequuti, interpretatum literis subjecimus Græcis.

ΑΡΧΗΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΔΙΕΡΜΗΝΕΥΜΕΝΑ ΕΧΕΙ

ΣΤΙΧΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΤΑΔΕ.

Ηλιος βασιλεῖ Ραμέστῃ. δεδώρημαί σοι ἀνὰ πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν· ὃν Ηλιος φιλεῖ καὶ Απόλλων. κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς Ηρωνος θεογέννητος κτίσης τῆς οἰκουμένης, ὃν Ηλιος προέκρινεν, ἄλκιμος Αρεως βασιλεὺς Ραμέστης. ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς Ραμέστης Ηλίου παῖς αἰωνόβιος.

ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Απόλλων κρατερὸς, ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν Αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος, ὁ ἀγλαοποιήσας Ηλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ηλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν Ηλιος φιλεῖ.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Απόλλων κρατερὸς Ηλίου παῖς παμφεγγής, ὃν Ηλιος προέκρινεν καὶ Αρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν Αμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. Απόλλων κρατερὸς υἱὸς Ηρωνος βασιλεὺς οἰκουμένης Ραμέστης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον

τοὺς ἀλλοεθνεῖς νικήσας. ὃν Ηλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοὶ, δεσπότης οἰκουμένης Ραμέσης αἰωνόβιος.

ΑΛΛΟΣ ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Ηλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ. δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. Απόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, ὃν ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇ δε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ηλίου πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν Ηλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν Ηλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ηλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ Ραμέσῃ βασιλεῖ δεδώρημαι τό τε κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν. ὃν Απόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων, καὶ Ηφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν Αρεα. βασιλεὺς παγχαρὴς Ηλίου παῖς, καὶ ὑπὸ Ηλίου φιλούμενος.

ΑΦΗΛΙΩΤΗΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ο ἀφ' Ηλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος Απόλλων κρατερὸς, Ηρωνος ὑός, ὃν Ηλιος ἠγάγησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν Ηλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν Αρεα βασιλεὺς, ὃν Αμμων φιλεῖ. καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα. *& reliqua.*

Datiano & Cereali coss. cum vniuersa per Gallias studio cautiore disponerentur, formidóque præteritorum barbaricos hebetaret excursus, rex Persarum in confiniis agens adhuc gentium extimarum, iámque cum Chionitis & Gelanis, omnium acerrimis bellatoribus, pignore icto societatis, rediturus ad sua, Tamsaporis scripta suscepit, pacem Romanum principem nuntiantis poscere precatiuam. Ideóque non nisi infirmato imperij robore tentari talia suspicatus, latius semet extentans, pacis amplectitur nomen, & conditiones proposuit graues: missóque cum muneribus Narseo quodam legato, literas ad Constantium dedit, nusquam à genuino fastu declinans, quarum hunc fuisse accepimus sensum. *Rex regum Sapor particeps si-*

derum, frater Solis & Lunæ Constantio Cæsari fratri meo salutem plurimam dico. Gaudeo, tandémque mihi placet ad optimam te viam venerisse, & incorruptum æquitatis agnouisse suffragium, rebus ipsis expertum, pertinax alieni cupiditas quas aliquoties ediderit strages. Quia igitur veritatis oratio soluta esse debet & libera, & celsiores fortunas idem loqui decet atque sentire, propositum meum in pauca conferam, reminiscens hæc quæ dicturus sum, me sæpius replicasse. Adusque Strymona flumen, & Macedonicos fines tenuisse majores meos, antiquitates quoque vestræ testantur: hæc me conuenit flagitare (ne sit arrogans quod affirmo) splendore virtutúmque insignium serie vetustis regibus antistantem. Sed vbique mihi cordi est recordatio, cui coalitus ab adolescentia prima, nihil vnquam pœnitendum admisi. Ideóque Armeniam recuperare cum Mesopotamia debeo, auo meo composita fraude præreptam. Illud apud nos nunquam acceptum fuit, quod adseritis vos exultantes, nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum euentus. Postremo si morem gerere suadenti volueris recte, contemne partem exiguam semper luctificam & cruentam, vt cetera regas securus: prudenter reputans, medelarum quoque artifices vrere nonnunquam & secare, & partes corporum amputare, vt reliquis vti liceat integris: Hócque bestias factitare; quæ cum aduertant cur maximopere capiantur, illud propria sponte amittunt, vt viuere deinde possint impauidæ. Id sanè pronuntio, quòd si hæc mea legatio redierit irrita, post tempus hiemalis quietis exemptum, viribus totis accinctus, fortuna conditionúmque æquitate spem successus secundi fundante, venire quoad ratio siuerit festinabo. His literis diu libratis, recto pectore (quod dicitur) consideratéque responsum est hoc modo. Victor terra maríque Constantius semper Augustus fratri meo Sapori regi salutem plurimam dico. Sospitati quidem tuæ gratulor, vt futurus, si velis, amicus: cupiditatem verò semper indeflexam fusiúsque vagantem vehementer insimulo. Mesopotamiam poscis vt tuam, perindéque Armeniam: & suades integro corpore adimere membra quædam, vt salus eius deinceps locetur in solido: quod refutandum est potius, quàm vlla consensione firmandum. Accipe igitur veritatem non obtectam præstigiis, sed perspicuam, nullísque minis inanibus perterrendam. Præfectus prætorio meus, opinatus aggredi negotium publicæ utilitati

conducens, cum duce tuo per quosdam ignobiles, me inconsulto sermones conseruit super pace. Non refutamus hanc nec repellimus, adsit modò cum decore & honestate, nihil pudori nostro prærepturа vel maiestati. Est enim absonum & indecens, cum gestarum rerum ordine explicata sint aures, quas inuidia nobis multipliciter incluserunt, cum deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quæ contracti in Orientales angustias diu seruauimus illibata. Cessent autem quæso formidines, quæ nobis intentantur ex more: cum ambigi nequeat, non inertia nos sed modestia, pugnas interdum excepisse potius, quàm intulisse: & nostra, quoties lacessimur, fortissimo beneuolentiæ spiritu defensare, id experiendo legendòque scientes, in præliis quibusdam raro rem titubasse Romanam, in summa verò bellorum nunquam ad deteriora prolapsam. Hanc legationem nullo impetrato remissam (nec enim effrenatæ regis cupiditati responderi amplius quidquam potuit) post paucissimos dies secutus est Prosper Comes, & Spectatus Tribunus & Notarius, itémque Eustathius Musoniano suggerente Philosophus, vt opifex suadendi, Imperatoris scripta perferentes & munera, enisuri apparatum interim Saporis arte quadam suspendere, vt supra humanum modum prouinciæ munirentur Arctoæ. Inter quæ ita ambigua Iuthungi Alamannorum pars, Italicis conterminans tractibus, obliti pacis & fœderum, quæ adepti sunt obsecrando, Rhetias turbulente vastabant, adeo vt etiam oppidorum tentarent obsidia præter solitum. Ad quos repellendos cum valida manu missus Barbatio, in locum Siluani peditum promotus Magister, ignauus sed verbis effusior, alacritate militum vehementer erecta prostrauit acerrime multos, ita vt exigua portio, quæ periculi metu se dedit in fugam, ægrè dilapsa res suas non sine lacrymis reuiseret & lamentis. Huic pugnæ Neuitta postea Cõsul equestris præpositus turmæ, & adfuisse, & fortiter fecisse firmatur. Iisdem diebus terræmotus horrendi per Macedoniam, Asiámque, & Pontum assiduis pulsibus oppida multa concusserunt & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades, Bithyniæ vrbium matris, cuius ruinarum euentum vere

breuitérque

breuitérque absoluam. Primo lucis exortu die nono Kal. Septembrium, concreti nubium globi nigrantium, lætam paulo ante cæli speciem confuderunt: & amandato solis splendore, nec contigua vel apposita cernebantur: ita oculorum obtutu præstricto, humo inuolutus crassæ caliginis squalor insedit. Dein velut numine summo fatales contorquente manubias, ventósque ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus, & elisi littoris fragor: hæcque secuti typhones atque presteres, cum horrifico tremore terrarum, ciuitatem & suburbana funditus euerterunt. Et quoniam accliuitate collium ædes pleræque vehebantur, aliæ super alias concidebant, reclangentibus cunctis sonitu ruinarum immenso. Interim clamoribus variis excelsa culmina resultabant, quæritantium conjugium liberósque, & si quid necessitudinis arcte constringit. Post horam denique secundam, multo ante tertiam, aër iam sudus & liquidus latentes retexit funereas strages. Nonnulli enim superruentium ruderum vi nimia constipati, sub ipsis interiere ponderibus. Quidam collo tenus aggeribus obruti, cum superesse possent si qui iuuissent, auxiliorum inopia necabantur. Alij lignorum extantium acuminibus fixi pendebant. Vno ictu cæsi complures paulò ante homines, tunc promiscuæ strages cadauerum cernebantur. Quosdam domorum inclinata fastigia intrinsecus ferebant intactos, angore & inedia consumendos. Inter quos Aristænetus affectatam recens diœcesim curans vicaria potestate, quam Constantius ad honorem vxoris Eusebiæ Pietatis cognomine dedicarat, animam hoc casu cruciatam diutius exhalauit. Alij subita magnitudine oppressi, iisdem adhuc molibus conteguntur. Collisis quidam capitibus, vel humeris præsectis aut cruribus, inter vitæ mortísque confinia, aliorum adjumenta paria perferentium implorantes cum obtestatione magna deserebantur. Et superesse potuit ædium sacrarum & priuatarum, hominúmque pars major, ni palãtes abrupti flammarum ardores per quinquaginta dies & no-

ctes, quidquid consumi poterat, exussissent. Adesse tempus existimo pauca dicere, quæ de terræ pulsibus conjectura veteres collegerunt. Ad ipsius enim veritatis arcana non modo hæc nostra vulgaris inscitia, sed ne sempiterna quidem lucubrationibus longis nondum exhausta physicorum iurgia penetrarunt. Vnde & in ritualibus & pontificiis, obtemperantibus sacerdotiis, cautum, ne alio Deo pro alio nominato, cum quis eorum terram concutiat sit in abstruso, piacula committantur. Accidunt autem, vt opiniones existimant, inter quas Aristoteles æstuat & laborat, aut in cauernis minutis terrarum, quas Græce syringas appellamus, impulsu crebriore aquis vndabundis: aut certe, vt Anaxagoras affirmat, ventorum vi subeuntium ima terrarum: qui cum soliditatibus concrustatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes soli conuibrant, quas subrepserint humidi. Vnde plerumque obseruatur, terra tremente, ventorum apud nos spiramina nulla sentiri, quòd in vltimis eius secessibus occupentur. Anaximander ait, arescentem nimia æstuum siccitate, aut post madores imbrium, terram rimas pandere grandiores, quas penetrat supernus aër violentus & nimius, ac per eas vehementi spiritu quassatam cieri propriis sedibus. Qua de causa terrores huiusmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum cælestium superfusione contingunt. Ideoque Neptunum humentis substantiæ potestatem, Ennosigæon & Sisichthona poëtæ veteres & Theologi nuncupauerunt. Fiunt autem terrarum motus modis quatuor: aut enim brasmatiæ sunt, qui humum molestius suscitantes sursum propellunt immanissimas moles, vt in Asia Delos emersit, & Hiera, & Anaphe, & Rhodus, Ophiusa & Pelagia prioribus sæculis dictitata, aureo quondam imbri perfusa, & Eleusis in Boëotia, & apud Tyrrhenos Vulcaniæ, insuláque plures: aut climatiæ, qui limes ruentes & obliqui, vrbes, ædificia, montésque complanant: aut chasmatiæ, qui grandiori motu patefactis subito voratrinis, terrarum partes absorbent: vt in Atlantico mari, Europæo orbe spatiosior insula, & in Crissæo sinu Helice &

Bura, & in Ciminia Italiæ parte oppidum Succumum ad Erebi profundos hiatus abacta, æternis tenebris occultantur. Inter hæc tria genera terræ motuum mycematiæ sonitu audiuntur minaci, cum dissolutis elementa compagibus vltro adsiliunt, vel relabuntur considentibus terris. Tunc enim necesse est velut taurinis reboare mugitibus fragores fremitúsque terrenos. Sed hinc ad exorsa. At Cæsar hiemem apud Parisios agens, Alamannos præuenire studio maturabat ingenti, nondum in vnum coactos, sed in insaniam post Argentoratum audaces omnes & sæuos: opperiénsque Iulium mensem, vnde sumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur. Nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania, æstatis remissione solutis frigoribus & pruinis, veheretur annona. Sed vt est difficultatum penè omnium diligens ratio victrix, multa mente versans & varia, id tandem reperit solum, vt anni maturitate non expectata, barbaris occurreret insperatus; firmatóque consilio xx. dierum frumentum; ex eo quod erat in sedibus consumendum, ad vsus diuturnitatem excoctum, bucellatum vt vulgo appellant, humeris imposuit libentium militum: hócque subsidio fretus, secundis vt antè auspiciis profectus est, intra mensem quintum vel sextum duas expeditiones consummari posse vrgentes & necessarias arbitratus. Quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos videlicet quos consuetudo Salios appellauit, ausos olim in Romano solo apud Toxiandriam locum, habitacula sibi figere prælicenter. Cui cum Tungros venisset, occurrit legatio prædictorum, opinantium reperiri Imperatorem etiamtũ in hibernis, pacem sub hac lege prætendens, vt quiescentes eos tanquam in suis nec lacesseret quisquam, nec vexaret. Hos legatos, negotio plene digesto, oppositáque conditionum perplexitate, vt in iisdem tractibus moraturus dum redeunt, muneratos absoluit. Dictóq; citius sequutus profectos, Seuero duce misso per ripam subito cũctos adgressus, tanquam fulminis turbo perculsit, iamq; precantes potius quàm resistentes in opportunam clementiæ partem effectu

victoriæ flexo, dedentes se cum opibus liberísque suscepit. Chamauos itidem ausos similia adortus, eadem celeritate partim cecîdit, partim acriter repugnantes, viuósq; captos compegit in vincula: alios præcipiti fuga trepidantes ad sua, ne militem spatio longo defatigaret, abire interim permisit innocuos: quorũ legatis paulo postea missis precatum consultúmq; rebus suis, humi prostratis sub obtutibus eius pacem hoc tribuit pacto, vt ad sua redirẽt incolumes. Cunctis igitur ex voto currentibus, studio peruigili properans modis omnibus vtilitatem fundare prouinciarum, munimenta tria recta serie superciliis imposita fluminis Mosæ, subuersa dudum obstinatione barbarica, reparare pro tempore cogitabat: & illico sunt instaurata, procinctu paulisper omisso. Atque vt consilium prudens celeritas faceret tutum, ex annona decem dierum & septem, quam in expeditionem pergens vehebat ceruicibus miles, portionẽ subtractam in iisdem condidit castris, sperans ex Chamauorũ segetibus id suppleri posse quod ablatum est. Longe autem aliter accidit. Frugibus enim nondum etiam maturis, miles expensis quæ portabat, nusquam reperiens victus, extrema minitans Iulianum compellationibus incessebat & probris, Asianum appellans, Græculum, & fallacem, & specie sapientiæ stolidum. Vtque inueniri solent quidam inter armatos verborum volubilitate conspicui, hæc & similia multa strepebant: *Quo trahimur spe meliorum abolita, olim quidem dura & perpessu asperrima per niues tolerantes & acumina crudelium pruinarum? sed nunc, proh nefas! cum vltimus hostium fatis instamus, fame, ignauissimo mortis genere tabescentes. Et ne quis nos turbarum existimet concitores, pro vita loqui sola testamur; non aurum, neq; argentum petentes, quæ olim nec contrectare potuimus, nec videre, ita nobis negata velut contra Remp. tot suscepisse labores & pericula confutatis.* Et erat ratio iusta querelarum. Inter tot enim rerum probabilium cursus articulósq; necessitatum ancipites, sudoribus Gallicanis miles exhaustus, nec donatiuum meruit nec stipendium, iam inde vt Iulianus illò est missus: ea re, quòd nec ipsi quod daret suppetere poterat vsquam, nec Constantius erogari

more solito permittebat. Hócque exinde claruit, fraude potius quàm tenacitate committi, quòd cum idem Cæsar, petenti ex vsu gregario cuidam vt barbas detonderet, dedisset aliquid vile, contumeliosis calumniis appetitus est à Gaudentio tunc Notario, ad explorandos eius actus diu morato per Gallias, quem postea ipse interfici iussit, vt loco monstrabitur competenti. Lenito tandem tumultu non sine blanditiarum genere vario, contextóque nauali ponte Rheno transito, terris Alamannorum calcatis, Seuerus Magister equitum bellicosus ante hæc & industrius, repente commarcuit. Et qui sæpe vniuersos ad fortiter faciendum hortabatur & singulos, tunc dissuasor pugnandi contemptus videbatur & timidus, mortem fortasse metuens aduentantem: vt in Tageticis libris legitur, Vejouis fulmine mox tangendos adeo hebetari, vt nec tonitrum, nec maiores aliquos possint audire fragores. & iter ignauiter egerat præter solitum, vt ductores viarum præeuntes alacri gradu, vltima minitando terreret, ni omnes conspirantes in vnum se loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes auctoritatem, nusquam deinde sunt progressi. Inter has tamén moras Alamannorum rex Suomarius vltro cum suis improuisus occurrit, ferox antè sæuiensque in damna Romana, sed tum lucrum existimans insperatum, si propria retinere permitteretur. Et quia vultus incessúsque supplicem indicabat, susceptus, bonéque animo esse iussus & placido, nihil arbitrio suo relinquens, pacem genibus curuatis orabat. Et eam cum concessione præteritorum sub hac meruit lege, vt captiuos redderet nostros, & quoties sit necesse militibus alimenta præberet, susceptorum vilium more securitates accipiens pro illatis: quas si non ostendisset in tempore, sciret se rursus ea de re fatigandum. Quod ita recte dispositum, est imptæpidite completum. Hortarij nomine petendus erat regis alterius pagus: & quia nihil videbatur deesse præter ductores, Nesticæ Tribuno scutariorum, & Chariettoni viro fortitudinis miræ, imperauerat Cæsar, vt magna quæsitum industria comprehensúmque offerrent

sibi captiuum: & correptus velociter adolescens ducitur Alamannus, pacto obtinendæ salutis pollicitus itinera se monstraturum. Hoc prægresso sequutus exercitus, celsarum arborum obsistente concæde ire protinus vetabatur. Verùm per circuitus longos & flexuosos ventum est tandem ad loca: & ita quisque percitus armatorum vrebat agros, pecora diripiebat & homines, resistentésque sine vlla parsimonia contruncabat. His malis perculsus rex, cum multiplices regiones, vicorúmque reliquias cerneret exustorum, vltimas fortunarum iacturas adesse iam contemplatus, orauit ipse quoque veniam, facturum se imperanda, iurandique execratione restituere vniuersos promisit. id enim cura agebatur impensiore: detentisque plurimis, reddidit paucos. Quo cognito ad indignationem iustam Iulianus erectus, cum munerandus venisset ex more, quatuor comites eius, quorum ope & fide maxime nitebatur, non ante absoluit, dum omnes rediere captiui. Ad colloquium tamen accitus à Cæsare, trementibus oculis adorato, victorisque superatus aspectu, conditione difficili premebatur: hac scilicet, vt quoniam consentaneum erat, post tot secundos euentus, ciuitates quoque reparari, vi barbarorum excisas, carpenta & materias ex opibus suis suorumque præberet. & hæc pollicitus, imprecatúsque, si perfidum quidquam egisset, luenda sibi cruore supplicia, ad propria remeare permissus est. Annonam enim transferre, ita vt Suomarius, ea re compelli non potuit, quòd ad internecionem regione eius vastata nihil inueniri poterat quod daretur. Ita reges illi tumentes quondam immaniter, rapinisque ditescere adsueti nostrorum, Romanæ potentiæ iugo subdidere colla iam domita, & velut inter tributarios nati & educati, obsecundabant imperiis ingrauate. Quibus hoc modo peractis, disperso per stationes milite consuetas, ad hiberna regressus est Cæsar. Hæc cum in comitatu Constantij subinde noscerentur (erat enim necesse tanquam apparitorem Cæsarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam) omnes qui plus poterant in palatio, adulandi professores iam docti, recte consulta

prosperéque completa vertebant in deridiculum: talia sine modo strepentes insulse, *In odium venit cum victoriis suis capella, non homo:* vt hirsutum Iulianum carpentes, appellantésque loquacem talpam, & purpuratam simiam, & litterionem Græcum: & his congruentia plurima, atque vernacula principi resonantes, audire hæc taliáque gestienti, virtutes eius obruere verbis impudentibus conabantur, vt segnem incessentes, & timidum, & vmbratilem, gestáque secus verbis comptioribus exornantem: quod non tunc primitus accidit. Namque vt solet amplissima gloria obiecta esse semper inuidiæ, legimus in veteres quoque magnificos duces vitia crimináque, etiamsi inueniri non poterant, finxisse malignitatem, spectatissimis actibus eorum offensam. Vt Cimonem Miltiadis filium insimulatum incesti, qui prope Eurymedonta Pamphylium flumen Persarum populum deleuit innumerum, coëgítque gentem insolentia semper elatam, obsecrare suppliciter pacem: Æmilianum itidem Scipionem, vt somniculosum æmulorum incusari maleuolentia, cuius impetrabili vigilantia, obstinatæ in perniciem Romæ, duæ sunt potentissimæ vrbes excisæ. Necnon etiam in Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes, cum nihil vnde vituperari deberet, inueniretur, duo hæc obseruauerunt ludibriosa & irrita: quòd genuino quodam more caput digito vno scalpebat: quódque aliquandiu tegendi vlceris causa deformis, fasciola candida crus colligabat: quorum alterum factitare vt dissolutum, alterum vt nouarum rerum cupidum adferebant: nihil interesse oblatrantes argumento subfrigido, quam partem corporis redimiret regiæ maiestatis insigni: cum virum, quo nec fortior, nec cautior quisquam patriæ fuit, vt documenta præclara testantur. Dum hæc ita aguntur, Romæ Artemius curans Vicariam præfecturam, pro Basso quoque agebat: qui recens promotus vrbi Præfectus, fatali decesserat sorte. Cuius administratio seditiones perpessa est turbulentas, nec memorabile quidquam habuit, quod narrari sit dignum. Augusto inter hæc quiescenti per hiemem apud Sirmium,

indicabant nuntij graues & crebri, permixtos Sarmatas & Quados, vicinitate & similitudine morum, armaturæque concordes, Pannonias Mœsiarúmque alteram cuneis incursare dispersis. Quibus ad latrocinia magis quàm aperto habilibus Marti, hastæ sunt longiores, & loricæ ex cornibus rasis & leuigatis, plumarum specie linteis indumentis innexæ: equorúmque plurimi ex vsu castrati, ne aut feminarum visu exagitati raptentur, aut in subsidiis ferocientes, prodant hinnitu densiore vectores, & per spatia discurrunt amplissima sequentes alios, vel ipsi terga vertentes, insidendo velocibus equis & morigeris, trahentésque singulos, interdum & binos, vti permutatio viros foueat iumentorum, vigórque otio integretur alterno. Æquinoctio itaque temporis verni confecto, Imperator coacta militum valida manu, ductu lætioris fortunæ profectus, cum ad locum aptissimum peruenisset, flumen Istrum exundantem pruinarum iam resoluta congerie, super nauium foros ponte contexto transgressus, populandis Barbarorum incubuit terris: qui itinere festinato præuenti, cateruásque bellatoris exercitus iugulis suis imminere cernentes, quem nondum per anni tempus colligi posse rebantur, nec spirare ausi, nec stare, sed vitantes exitium insperatum, semet omnes effuderunt in fugam. Stratísque plurimis, quorum gressus vinxerat timor, ij quos exemit celeritas morti, inter latebrosas conualles montium occultati, videbant patriam ferro pereuntem: quam vindicassent profecto, si vigore quo discesserant, restitissent. Gerebantur hæc in ea parte Sarmatiæ, quæ secundam prospectat Pannoniam: paríque fortitudine contra Valeriam opes barbaricas, vrendo, rapiendóque occurrentia, militaris turbo vastabat. Cuius cladis immensitate permoti, posthabito consilio latendi, Sarmatæ petendæ specie pacis agmine tripartito agentes securius nostros aggredi cogitarunt: vt nec expedire tela, nec vim vulnerum declinare, nec quod est in rebus artissimis vltimum, verti possent in fugam. Aderant autem illico Sarmatis periculorum Quadi participes, qui noxarum sæpe

socij

ſocij fuerant indiſcreti: ſed ne eos quidem prompta iuuit audacia, in diſcrimina ruentes aperta. Cæſis enim compluribus, pars quæ potuit ſupereſſe, per notos colles euaſit. quo euentu vires & animos incitante, iunctis denſius cuneis ad Quadorum regna properabat exercitus. qui ex præterito caſu impendentia formidantes, rogaturi ſuppliciter pacem, fidentes ad principis venere conſpectum, erga hæc & ſimilia lenioris: Dictóque die ſtatuendis conditionibus, Zizais quoque etiamtum regalis, haud parui corporis iuuenis, ordines Sarmatarum, more certaminis inſtruxit ad preces: viſóque Imperatore abiectis armis pectore toto procubuit exanimis ſtratus. Et amiſſo vocis officio præ timore, tum cum orare deberet, maiorem miſericordiam mouit, conatus aliquoties, parúmque, impediente ſingultu, permiſſus explicare quæ poſcebat. Recreatus denique tandem, iuſſúſque exurgere, genibus nixus vſu linguæ recuperato, conceſſionem delictorum ſibi tribui ſupplicauit & veniam. cóque ad precandum admiſſa multitudo, cuius ora formido muta claudebat, periculo adhuc præſtantioris ambiguo, vbi ille ſolo iuſſus attolli, orandi ſignum expectantibus diu monſtrauit, omnes clypeis teliſque proiectis manus precibus dederunt, plura excogitantes vt vincerent humilitate ſupplicandi regalem. Duxerat potior cum ceteris Sarmatis etiam Rumonem, & Zinafium, & Fragiledum ſubregulos, plurimóſque optimates, cum impetrandi ſpe ſimilia petituros. Qui licet elati gaudio ſalutis indultæ, conditionum ſarcina compenſare inimicè facta pollicebantur, ſéque cum facultatibus & liberis & coniugibus terrarúmque ſuarum ambitu, Romanæ potentiæ libenter offerrent, Præualuit tamen æquitati iuncta benignitas: iuſſique obtinere ſedes impauidi, noſtros reddidere captiuos. Duxerúntq; obſides poſtulatos, & obedire præceptis deinde promptiſſime ſpoponderunt. Hortante hoc exemplo clementiæ, aduolarunt regales cum ſuis omnibus Araharius & Vſafer, inter optimates excellentes agminum gentilium duces, quorum alter Transjugitanorum Quadorúmque parti, alter quibuſ-

dam Sarmatis præerat, locorum confiniis & feritate iunctissimis. quorum plebem veritus Imperator, ne ferire fœdera simulans, in arma repente consurgeret, discreto consortio, pro Sarmatis obsecrantes iussit paulisper abscedere, dum Araharij & Quadorum negotium spectaretur. Qui cum eorum ritu oblati, stantesque curuatis corporibus, facinora grauia purgare non possent, vltimæ sortis infortunia metuentes, dederunt obsides imperatos, numquam antea pignora fœderis exhibere compulsi. His ex æquo bonóque compositis, Vsafer in preces admissus est: Arahario pertinaciter obstrepente, firmanteque, pacem quam ipse meruit, ei quoque debere proficere, vt participi, licet inferiori, & obtemperare suis imperiis consueto. Verùm quæstione discussa, aliena potestate eripi Sarmatæ iussi, vt semper Romanorum clientes, offerre obsides, quietis vincula conseruandæ, gratanter amplexi sunt. Ingerebat autem se post hæc maximus numerus cateruarum confluentium nationum & regum, suspendi à iugulis suis gladios obsecrantium, postquam Araharium impune comperierant abscessisse. & pari modo ipsi quoque adepti pacem quam poscebant, accitos ex intimis regni procerum filios, obsidatus sorte opinione celerius obtulerunt; itidémque captiuos, vt placuerat, nostros, quos haud minori gemitu perdidere quàm suos. Quibus ordinatis, translata est in Sarmatas cura, miseratione dignos potiùs quàm simultate: quibus incredibile quantum prosperitatis hæc attulit causa. vt verum illud existimetur, quod opinantur quidam, fatum vinci principis potestate, vel fieri. Potentes olim ac nobiles erant huius indigenæ regni, sed coniuratio clandestina seruos armauit in facinus. Atque vt barbaris esse omne ius in viribus adsueuit, vicerunt dominos ferocia pares, & numero præminentes: qui confundente metu consilia, ad Victohalos discretos longius confugerunt, obsequi defensoribus, vt in malis, optabile, quàm seruire suis mancipiis arbitrati: quæ deplorantes post impetratam veniam recepti in fidem, poscebant præsidia libertati. eósque iniquitate rei permotus, inspectante

omni exercitu, conuocatos alloquutus verbis mollioribus Imperator, nulli niſi ſibi ducibúſque Romanis parere præcepit. Atque vt reſtitutio libertatis haberet dignitatis augmentum, Zizain regem iiſdem præfecit, conſpicuæ fortunæ tum inſignibus aptum profecto, vt res docuit, & fidelem. nec diſcedere quiſquam poſt hæc glorioſe geſta permiſſus eſt, antequam (vt placuerat) remearent noſtri captiui. His in barbarico geſtis, Bregetionem caſtra commota ſunt: vt etiam ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium tractus, lacrymæ vel ſanguis extingueret. Quorum regalis Vitrodorus Viduarij filius regis, & Agilimundus ſubregulus, aliíque optimates, & iudices variis populis præſidentes, viſo exercitu in gremio regni ſolíque genitalis, ſub greſſibus iacuere militum, & adepti veniam iuſſa fecerunt: ſobolémque ſuam obſidatus pignore, vt obſequuturi conditionibus impoſitis, tradiderunt. eductíſque mucronibus, quos pro numinibus colunt, iurauere ſe permanſuros in fide. His (vt narratum eſt) ſecundo finitis euentu, ad Limigantes Sarmatas ſeruos ocius ſigna transferri vtilitas publica flagitabat, quos erat admodum nefas, impune multa & nefaria perpetraſſe. Nam velut obliti priorum, tunc erumpentibus liberis, ipſi quoque tempus aptiſſimum nacti, limitem perrupere Romanum, ad hanc ſolam fraudem dominis ſuis hoſtibúſque concordes. Deliberatum eſt tamen id quoque lenius vindicari, quàm criminum magnitudo poſcebat, hactenus vltione porrecta, vt ad longinqua tranſlati amitterent copiam noſtra vexandi: quos pericula formidare monebat ſcelerum conſcientia diutius commiſſorum. Ideoque in ſe pugnæ molem ſuſpicati vertendam, dolos parabant, & ferrum, & preces. Verùm aſpectu primo exercitus tanquam fulminis ictu perculſi, vltimáque cogitantes, vitam precati, tributum annuum, delectúmque validæ iuuentutis, & ſeruitium ſpoponderunt: abnuere parati, ſi iuberentur aliorſum migrare, vt geſtibus indicabant & vultibus, locorum confiſi præſidio, vbi lares poſt exactos inde do-

minos fixere securi. Has enim terras Parthiscus irruens obliquatis meatibus Istro miscetur. Sed dum solus licentius fluit, spatia longa & lata sensim prælerlabens, & ea coarctans prope exitum in angustias, accolas ab impetu Romanorum alueo Danubij defendit, à barbaricis verò excursibus suo tutos præstat obstaculo: vbi pleraque humidioris soli natura & incrementis fluminum redundantia, stagnosa & referta salicibus, ideóque inuia, nisi perquam gnaris: & super his insularem amfractum aditu Parthisci penè contiguum amnis potior ambiens, terræ consortio separauit. Hortante igitur principe, cum genuino fastu ad citeriorem venêre fluminis ripam, vt exitus docuit, non iussa facturi, sed ne viderentur militis præsentiam formidasse: stabántque contumaciter, ideoque propinquasse monstrantes, vt iubenda repudiarent. Quæ Imperator accidere posse contemplans, in agmina plurima clàm distributo exercitu, celeritate volucri migrantes intra suorum acies clausit. Stánsque in aggere celsiore cum paucis, & stipatorũ præsidio tectus, eos ne ferocirent lenius admonebat. sed fluctuantes ambiguitate mentium in diuersa rapiebantur, & furori mixta versutia tentabãt cum precibus prælium: vicinúmque sibi in nostros parantes excursum, proiecere consulto longius scuta, vt ad ea recuperanda sensim progressi, sine vllo fraudis indicio spatia furarentur. Iámque vergente in vesperum die, cum moras rumpere lux moneret excedens, erectis vexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur. qui conferti, aciéque densiore contracta, aduersus ipsum principem stantem (vt dictum est) altius, omnem impetum contulerant, eum oculis incessentes & vocibus truculentis. Cuius furoris amentiam exercitus ira ferre non potuit, eósque Imperatori, vt dictum est, acriter imminentes, desinente in angustum fronte, quem habitum caput porci simplicitas militaris appellat, impetu disiecit ardenti: & dextra pedites cateruas peditum obtruncabant, equites læua equitum se turmis agilibus infuderunt. Cohors prætoria ex aduerso Augustum cautius stipans, resistentium pectora, móxque terga fugientium inci-

debat: & cadentes insuperabili contumacia barbari, non tam mortem dolere, quàm nostrorum lætitiam, horrendo stridore monstrabant: & jacentes absque mortuis plurimi succisis poplitibus, ideóque adempto fugiendi subsidio, alij dextris amputatis, nonnulli ferro quidem intacti, sed superruentium collisi ponderibus, cruciatus alto silentio perferebant. Nec eorum quisquam inter diuersa supplicia veniam petiit, aut ferrum projecit, aut exorauit celerem mortem: sed arma iugiter retinentes, licet afflicti, minus criminis æstimabant, alienis viribus potius quàm conscientiæ suæ iudicio vinci: mussantésque audiebantur interdum, fortunæ non meriti fuisse quod euenit. Ita in semihoræ curriculo discrimine præliorum emenso, tot procubuere subito barbari, vt pugnam fuisse sola victoria declararet. Vix dum populis hostilibus stratis, gregatim peremptorum necessitudines ducebantur humilibus extractæ tuguriis, ætatis sexúsque promiscui: & fastu vitæ prioris abolito, ad infimitatem obsequiorum venêre seruilium: & exiguo temporis interuallo decurso, cæsorum aggeres, & captiuorum agmina cernebantur. Incitante itaque feruore certaminum, fructúque vincendi, consurrectum est in perniciem eorum, qui deseruere prælia, vel in tuguriis latitantes occultabantur. Hos cum ad loca venisset auidus barbarici sanguinis miles, disiectis culmis leuibus obtruncabat: nec quenquam casa vel trabibus compacta firmissimis, periculo mortis extraxit. Denique cum inflammarentur omnia, nullúsque latere iam posset, cunctis vitæ præsidiis circumcisis, aut obstinate igni peribat absumptus, aut incendium vitans, egressúsque, vno supplicio declinato, ferro sternebatur hostili. Fugientes tamen aliqui tela incendiorúmque magnitudinem, amnis vicini se commisere gurgitibus, peritia nandi ripas vlteriores occupare posse sperantes: quorum plerique submersi necati sunt, alij jaculis periere confixi: adeo vt abunde cruore diffuso meatus fluminis spumaret immensi. ita per elementum vtrumque Sarmatas vincentium ira virtúsque deleuit. Placuerat igitur post hunc rerum ordinem cunctis adimi spem om-

nem vitæque solatium: & post lares incensos, raptásque familias, nauigia iussa sunt colligi, ad indagandos quos à nostrorum acie vlterior discreuerat ripa. Statímque ne alacritas intepesceret pugnatorum, impositi lintribus per abdita ducti velites expediti occuparunt latibula Sarmatarum, quos repentinus fefellit aspectus, gentiles lembos & nota remigia conspicantes. Vbi vero procul micantibus telis, quod verebantur, propinquare senserunt, ad suffugia locorum palustrium se contulerunt: eósque secutus infestius miles, cæsis plurimis ibi victoriam reperit, vbi nec caute posse consistere, nec audere aliquid credebatur. Post absumptos penè diffusósque Amicenses, petiti sunt sine mora Picenses, ita ex regionibus appellati contermi-nis: quos tutiores fecere sociorum ærumnæ, rumorum assiduitate compertæ. ad quos opprimendos (erat enim arduum sequi per diuersa consperso, imprudentia viarum arcente) Taifalorum auxilium, & liberorum adæque Sarmatarum adsumptum est. Cúmque auxiliorum agmina locorum ratio separaret, tractus contiguos Mœsiæ sibi miles elegit, Taifali proxima suis sedibus obtinebant, liberi terras occupauerant è regione sibi oppositas. Limigantes territi recentibus subactorum exemplis & prostratorum, diu hæsitabant ambiguis mentibus, vtrum oppeterent an rogarent, cum vtriusque rei suppeterent documenta non leuia. Vicit tamen ad vltimum cœtu seniorum vrgente, dedendi se consilium: variæque palmæ victoriarum accessit eorum quoque supplicatio, qui armis libertatem inuaserant. & reliqui eorum cum precibus, vt superatos & imbelles dominos aspernati, fortioribus visis inclinauere ceruices. Accepta itaque publica fide, & deserto montium propugnaculo, ad castra Romana conuolauit eorum pars maior, diffusa per spatia ampla camporum, cum parentibus, & natis, atque conjugibus, opúmque vilitate, quam eis celeritatis ratio furari permisit. Et qui animas amittere potius, quàm cogi solum vertere putabantur, dum licentem amentiam libertatem existimarent, parere imperiis, & sedes alias suscipere sunt adsensi, tranquillas & fidas: vt

nec bellis vexari, nec mutari seditionibus possint. Iisdémque ex sententia, vt credebatur, acceptis, quieuere paulisper, pòst feritate natiua in exitiale scelus erecti, vt congruo docebitur textu. Hoc rerum prospero currente successu, tutela Illyrico competens gemina est ratione firmata: cuius negotij duplicem magnitudinem Imperator adgressus, vtramque perfecit. Exules populos, licet mobilitate suspectos, acturos tamen paulo verecundius, tandem reductos in auitis sedibus collocauit. Iisdémque ad gratiæ cumulum, non ignobilem quempiam regem, sed quem ipsi antea sibi præfecere, regalem imposuit, bonis animi corporísque præstantem. Tali textu recte factorum, Constantius iam metuente sublimior, militaríque consensu secundo Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum, iámque discessurus, conuocatis cohortibus, & centuriis, & manipulis omnibus, tribunal insistens, signísque ambitus & aquilis, & agmine multiplicium potestatum, his exercitum allocutus est, ore omnium fauorabilis, vt solebat: *Hortatur recordatio rerum gloriose gestarum, omni iucunditate viris fortibus gratior, admodum verecunde replicare, quæ diuinitus delata sorte vincendi, & ante prælia, & in ipso correximus feruore pugnarum, Rom. rei fidissimi defensores. Quid enim tam pulcrum, támque posteritatis memoriæ iusta ratione mandandum, quàm ut miles strenue factis, ductor prudenter consultis exultet? Persultabat Illyricum furor hostilis, absentiam nostram inanitate tumenti despiciens, dum Italos tueremur & Gallos: variísque discursibus vastabat extima limitum: nunc cauatis roboribus, aliquoties peragrans pedibus flumina, non congressibus, nec armis fretus aut viribus, sed latrociniis assuetus occultis, astu & ludificandi varietate iam inde ab instituta gente, nostris quoque majoribus formidatus: quæ longius disparati, qua ferri poterant tulimus, leuiores jacturas efficacia ducum vetari posse sperantes. Vbi verò per licentiam scandens in majus, ad funestas prouinciarum clades erupsit & crebras, communitis aditibus Rheticis, tutelâque peruigili Galliarum securitate fundata, terrore nullo relicto post terga, venimus in Pannonias, ut placuit numini sempiterno, labentia firmaturi: cunctísque paratis, ut nostis, vere adulto egressi arripuimus nego-*

tiorum maximas moles: primum ne struendo textis compagibus ponti telorum officeret multitudo. quo opera leui perfecto, visis terris hostilibus & calcatis, obstinatis ad mortem animis conatos resistere Sarmatas absque nostrorum dispendio strauimus: paríque petulantia ruentes in agmina nobilium legionum Quados, Sarmatis adiumenta ferentes, attriuimus. qui post ærumnosa dispendia inter discursus, & repugnandi minaces anhelitus, quid nostra valeat virtus experti, manus ad dimicandum paratas, armorum abiecto munimine, ponè terga vinxerunt: restaréque solam salutem contemplantes in precibus, affusi sunt vestigiis Augusti clementis, cuius prælia sæpe compererant exitus habuisse felices. His sequestratis, Limigantes quoque fortitudine superauimus pari. interfectísque pluribus, alios periculi declinatio adegit suffugia petere latebrarum palustrium. Hísque secundo finitis euentu, lenitatis tempus aderat tempestiua. Limigantes ad loca migrare compulimus longe discreta, ne in perniciem nostrorum se commouere possent vlterius: & pepercimus plurimis: & Zizain præfecimus liberis, dicatum nobis futurum & fidum, plus æstimantes creare, quàm afferre barbaris regem: hoc decore augente solemnitatem, quòd iisdem quoque rector tributus, antehac electus est & acceptus. Quadruplex igitur præmium, quod vnus procinctus absoluit, nos quæsiuimus & resp. primo vltione parta de grassatoribus noxiis. deinde quod vobis abunde sufficient ex hostibus captiui. His enim virtutem oportet esse contentam, quæ sudore quæsiuit & dextris. Nobis amplæ facultates, opúmque sunt magni thesauri: integra omnium patrimonia, nostri labores & fortitudo seruarint: Hoc enim boni Principis menti, hoc successibus congruit prosperis. Postremo ego quoque hostilis vocabuli spolium præ me fero, secundi Sarmatici cognomentum, quod vos vnum idémque sentientes, mihi (ne sit arrogans dicere) merito tribuistis.

Post hunc dicendi finem, concio omnis alacrior solito, aucta spe potiorum & lucri, vocibus festis in laudes Imperatoris assurgens, deúmque ex vsu testata, non posse Constantium vinci, tentoria repetit læta. Ereductus Imperator ad regiam, otióque bidui recreatus, Sirmium cum pompa triumphali regressus est, & militares numeri destinatas remearunt sedes. Hisce iisdem diebus Prosper,

&

& Spectatus, atque Eustathius legati ad Persas, vt suprà docuimus, missi, Ctesiphonta reuersum regem adiere, literas proferentes Imperatoris & munera: poscebántque rebus integris pacem, & mandatorum memores nusquam ab vtilitate Rom. rei majestatéque discedebant, amicitiæ fœdus sub hac lege firmari debere asseuerantes, ne super turbando Armeniæ, vel Mesopotamiæ statu quidquam moueretur. Diu igitur ibi morati, cùm obstinatissimum regem, nisi harum regionum dominio sibi adjudicato, obdurescentem ad suscipiendam cernerent pacem, negotio redierunt infecto. Post quod, idipsum conditionum robore pari impetraturi, Lucillianus missus est Comes, & Procopius tunc Notarius, qui postea nodo quodam violentæ necessitatis adstrictus, ad res consurrexit nouas.

EXPLICIT LIB. XVII.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER. XVIII.

HÆc per orbis varias partes vno eodémque anno sunt gesta. At in Galliis cum in meliore statu res essent, & Eusebium atque Hypatium fratres sublimarent vocabula consulum, Iulianus contextis successibus clarus, apud hiberna, sequestratis interim solicitudinibus bellicis, haud minore cura prouinciarum fortunis multa conducentia

diſponebat: diligenter obſeruans ne quem tributorum ſarcina prægrauaret, néue potentia præſumeret aliena, aut ij verſarentur in medio, quorum patrimonia publicæ clades augebant, vel iudicum quiſquam ab æquitate deuiaret impune. Idque ea re leui labore correxit, quod ipſe iurgia dirimens, vbi cauſarum cogebat magnitudo vel perſonarum, erat indeclinabilis iuſtorum injuſtorúmque diſtinctor. Et licet multa ſint eius laudanda in huiuſmodi controuerſiis, vnum tamen ſufficiet poni, ad cuius ſimilitudinem acta vel dicta ſunt. Numerium Narbonenſis paulò antè rectorem accuſatum vt furem, inuſitato cenſorio vigore pro tribunali palam admiſſis volentibus audiebat: qui cum inficiatione defenderet objecta, nec poſſet in quoquam confutari, Delphidius orator acerrimus vehementer eum impugnans, documentorum inopia percitus exclamauit: *Ecquis, florentiſſime Cæſar, nocens eſſe poterit vſquam, ſi negare ſuffecerit?* contra quem Iulianus prudenter motus ex tempore, *Ecquis*, ait, *innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet?* Et hæc quidem & huiuſmodi multa ciuilia. Egreſſurus autem ad procinctum vrgentem, cum Alamannorum pagos aliquos eſſe reputaret hoſtiles, & auſuros immania, ni ipſi quoque ad ceterorum ſternerentur exempla, hærebat anxius qua vi, qua celeritate, cum primum ratio copiam tribuiſſet, rumore præcurſo terras eorum inuaderet repentinus. Sedítque tandem multa & varia cogitanti id tentare, quod vtile probauit euentus. Hariobaudem vacantem Tribunum fidei fortitudiníſque notæ, nullo conſcio, legationis ſpecie ad Hortarium miſerat regem iam pacatum, vt exinde facile ad collimitia progreſſus eorum, in quos erant arma protinus commouenda, ſcitari poſſit quid molirentur, ſermonis barbarici perquam gnarus. Quo fidenter ad hæc patranda digreſſo, ipſe anni tempore opportuno, ad expeditionem vndique milite conuocato profectus, id inter potiſſima mature duxit implendum, vt ante præliorum feruorem ciuitates multo ante exciſas introiret, receptáſque communiret: horrea quinetiam extrueret pro incenſis, vbi condi poſſet annona, à Britannis ſueta tranſ-

ferri. Et vtrumque perfectum est spe omnium citius. nam & horrea veloci opere surrexerunt, alimentorúmq; in iisdem satias condita: & ciuitates occupatæ sunt septem. Castra Herculis, Quadriburgium, Tricesimæ, Nouesiũ, Bonna, Antunnacum, & Bingio: vbi læto quodam euentu etiam Florentius Præfectus apparuit subitò, partem militum ducens, & commeatuum perferens copiam sufficientem vsibus longis. Post hæc impetrata, restabat adigente necessitatum articulo, receptarum vrbium mœnia reparari, nullo etiam tum interturbante: ídque claris indiciis apparet, ea tempestate vtilitati publicæ metu barbaros obedisse, non rectoris amore. Romanis reges ex pacto superioris anni ædificiis habilia multa suis misêre carpentis: & auxiliarij milites semper munia spernentes huiusmodi, ad obsequendi sedulitatem Iuliani blãditiis deflexi, quinquagenarias longiorésq; materias vexere ceruicibus ingrauate, & fabricandi ministeriis opem maximam contulerunt. Quæ dum diligenti maturantur effectu, Hariobaudes exploratis omnibus rediit, docuitque comperta. Post cuius aduentum incitatis viribus omnes venere Mogontiacum, vbi Florentio & Lupicino, Seueri successore, destinate certantibus per pontem illic constitutum transiri debere, renitebatur firmissime Cæsar, asserens pacatorum terras non debere calcari, ne, vt sæpe contigit, per inciuilitatem militis occurrentia vastantis, abrupte fœdera frangerentur. Alamanni tamen omnes, quos petebat exercitus, confine periculum cogitantes, Suomarium regem amicum nobis ex pactione præterita monuerũt, minaciter, vt à transitu Romanos arceret. Eius enim pagi Rheni ripis vlterioribus adhærebant. Quo testante resistere solum non posse, in vnum coacta barbarica multitudo venit prope Mogontiacum, prohibitura viribus magnis exercitum, ne transmitteret flumen. Gemina itaq; ratione visum est habile quod suaserat Cæsar, ne pacatorum terræ corrumperẽtur, néue renitente pugnacissima plebe, pons cum multorum discrimine iungeretur, in locum ad compaginandum pontem aptissimum. Quod hostes sollertissime contemplati,

per contrarias ripas leniter incedentes, vbi nostros figere tentoria procul cernebant, ipsi quoque noctes agebant exsomnes, custodientes peruigili studio ne transitus tentaretur. Verùm cum nostri locum aduentarent promissum, vallo fossáque quieuere circumdati, & adscito Lupicino in consilium, Cæsar certis imperauit Tribunis, vt trecentenos pararent cum sudibus milites expeditos, quid agi, quóue iri deberet penitus ignorantes. Et collecti nocte prouecta, impositíque omnes, quos lusoriæ naues quadraginta, quæ tunc aderant solæ, ceperũt, decurrere iubentur per flumen adeo taciti, vt etiam remi suspenderentur, ne barbaros sonitus excitaret vndarum: atque mentis agilitate & corporum, dum hostes nostrorum ignes obseruant, aduersas perrumpere limitis ripas. Dum hæc celerantur, Hortarius rex nobis antea fœderatus, non nouaturus quædam, sed amicus finitimis quoque suis, reges omnes, & regales, & regulos ad conuiuium corrogatos retinuit, epulis adusque vigiliam tertiam gentili more extentis: quos discedentes inde, casu nostri ex improuiso adorti, nec interficere, nec corripere vllo genere potuerunt, tenebrarum equorúmque adjumento, quò dubius impetus trusit abreptos. lixas verò vel seruos qui eos pedibus sequebantur, nisi quos exemit discrimine temporis obscuritas, occiderunt. Cognito denique Romanorum transitu, qui tunc pérque expeditiones præteritas ibi leuamen sumere laborum opinabantur, vbi hostem contingeret inueniri, perculsi reges eorúmque populi, qui pontem, ne strueretur, studio seruabãt intento, metu exhorrescentes diffuse vertuntur in pedes: & indomito furore sedato, necessitudines, opésque suas transferre longius festinabant. Statímq; difficultate omni depulsa, ponte constrato, solicitarum gentium opinione præuenta, visus in barbarico miles, per Hortarij regna transibat intacta. Vbi verò terras infestorum etiam tum tetigit regum, vrens omnia rapiénsq; per mediũ rebellium solum grassabatur intrepidus. Postq; sepimenta fragilium penatium inflammata, & obtruncatam hominum multitudinem, visósque cadentes multos, aliósque supplicantes,

cùm ventum fuisset ad regionem cui Capellatij, vel Palas nomen est, vbi terminales lapides Alamannorum & Burgundiorum confinia distinguebant, castra sunt posita: ea propter vt Macrianus & Hariobaudus germani fratres & reges, susciperentur impauidi: qui propinquare sibi perniciem sentientes, venerant pacem anxiis animis precaturi. Post quos statim rex quoque Vadomarius venit, cuius erat domicilium contra Rauracos: scriptísque Constantij principis, quibus commendatus est artius, allegatis, leniter susceptus est, vt decebat, olim ab Augusto in clientelam rei Romanæ susceptus. Et Macrianus quidem cum fratre inter aquilas admissus & signa, stupebat armorum viriúmque varium decus, visa tunc primitus, próque suis orabat. Vadomarius verò nostris coalitus, vtpote vicinus limiti, mirabatur quidem apparatum ambitiosi procinctus, sed vidisse se talia sæpe ab adulescentia meminerat prima. Libratis denique diu consiliis, concordi assensione cunctorum, Macriano quidem & Hariobaudo pax est attributa. Vadomario verò, qui suam locaturus securitatem in tuto, & legationis nomine precator venerat pro Vrio, & Vrsicino, & Vestralpo regibus, pacem itidem obsecrans, interim responderi non poterat, ne, vt sunt fluxioris fidei barbari, post abitum recreati nostrorum parum acquiescerent per alios impetratis. Sed cum ipsi quoque missis legatis post messes incensas & habitacula, captósque plures & interfectos, ita supplicarent, tanquam ipsi hæc deliquissent in nostros, pacem conditionum similitudine meruerunt. Inter quas id festinatum est maxime, vt captiuos restituerent omnes, quos rapuerant excursibus crebris. Hæc dum in Galliis cælestis corrigit cura, in comitatu Augusti turbo nouarum exoritur rerum, à primordiis leuibus ad luctus & lamenta progressus. in domo Barbationis pedestris militiæ tunc rectoris, examen apes fecere perspicuum. Súperque hoc ei prodigiorum gnaros sollicite consulenti, discrimen magnum portendi responsum est, coniectura videlicet tali; quod hæ volucres post compositas sedes, opésque congestas, fumo pelluntur & turbulento sonitu cymbalorum.

Huic vxor erat Assyria nomine, nec taciturna, nec prudens: quæ eo ad expeditionem profecto & multiplici metu suspenso, ob ea quæ meminerat sibi prædicta, perculsa vanitate muliebri, ancilla adscita notarum perita, quam è patrimonio Siluani possederat, ad maritum scripsit intempestiue, velut flens obtestánsque ne post obitum Constantij propinquantem, in imperium ipse, vt sperabat, admissus despecta se, anteponeret Eusebiæ matrimonium tunc reginæ, decore corporis inter multas feminas excellentis. Quibus litteris occulte, quantum fieri potuit, missis, ancilla quæ domina dictante perscripserat, reuersis omnibus è procinctu, exemplum ferens ad Arbetionem noctis prima quiete confugit, auidéque suscepta, chartulam prodidit. Hócque indicio ille confisus, vt erat ad criminandum aptissimus, principi detulit: atque ex vsu, nec mora vlla negotio tributa nec quiete; Barbatio epistolam suscepisse confessus, & mulier scripsisse documento conuicta non leui, ceruicibus interiere præcisis. Hísque punitis, quæstiones longe serpebant, vexatíque multi nocentes sunt, & innocentes. Inter quos etiam Valentinus ex-primicerio Protectorum, Tribunus, vt conscius inter complures alios tortus aliquoties superuixit, penitus quid erat gestum ignorans. Ideoque ad iniuriæ periculíque compensationem, Ducis in Illyrico meruit potestatem. Erat autem idem Barbatio subagrestis arrogantísque propositi, ea re multis exosus, quòd & dum Domesticos Protectores sub Gallo regeret Cæsare, proditor erat & perfidus: & post eius excessum nobilioris militiæ fastu elatus, in Iulianum itidem Cæsarem paria confingebat, crebróque detestantibus bonis sub Augusti patulis auribus multa garriebat & sæua. Ignorans profecto vetus Aristotelis sapiens dictum, qui Callisthenem sectatorem & propinquum suum ad regem Alexandrum mittens, ei sæpe mandabat, vt quam-rarissime & iucunde apud hominem loqueretur, vitæ potestatem & necis in acie linguæ portantem. Ne sit hoc mirum, homines profutura discernere nonnunquam & nocentia, quorum mentes cognatas cælestibus arbitra-

mur, animalia ratione carentia salutem suam interdum alto tueri silentio solent: vt exemplum est hoc perquam notum. Linquentes Orientem anseres ob calorem, plagámque petentes occiduam, cùm montem penetrare cœperint Taurum aquilis abundantem, timentes fortissimas volucres, rostra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel necessitas extrema clangorem: iisdémque collibus agiliore volatu transcursis proiiciunt calculos, atque ita securius pergunt. Dum apud Sirmium hæc diligentia quæruntur impensa, Orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Persidis ferarum gentium quas placarat adiumentis accinctus, augendíque regni cupiditate supra homines flagrans, arma virésque parabat & commeatus, consilia tartareis manibus miscens, & præstigiatores omnes consulens de futuris: hísque satis collectis peruadere cùncta primâ verni temperie cogitabat. Et cum hæc primo rumores, dein nuntij certi perferrent, omnésque suspensos aduentantium calamitatum complicaret magna formido, comitatensis fabrica eandem incudem (vt dicitur) diu noctúque tundendo ad spadonum arbitrium, Imperatori suspicaci ac timido intendebat Vrsicinum, velut vultus Gorgonei toruitatem: Hæc sæpe taliáque replicans, quòd interempto Siluano, quasi penuria meliorum ad tuendas partes Eoas denuo missus, altius anhelabat. Hac autem assentandi nimia fœditate mercari complures nitebantur Eusebij fauorem, cubiculi tunc Præpositi, apud quem (si vera dici debent) multa Constantius potuit, antedicti Magistri equitum salutem acriter impugnantis, ratione bifaria: quòd omnium solus nec opis eius egebat vt ceteri, & domo sua non cederet Antiochiæ, quam molestissime flagitabat. Qui vt coluber copia virus exuberans, natorum multitudinem etiam tum ægrè serpentium excitans ad nocendum, emittebat cubicularios iam adultos: vt inter ministeria vitæ secretioris, gracilitate vocis semper pueriles & blandæ, apud principis aures nimium patulas, existimationem viri fortis inuidia graui pulsarent: & breui iussa fecerunt. Horum & similium tædio iuuat ve-

terem laudare Domitianum, qui licet patris fratrisque dissimilis memoriam nominis sui inexpiabili detestatione perfudit, tamen receptissima inclaruit lege, qua minaciter interdixerat, ne intra terminos iurisdictionis Romanæ castraret quisquam puerum: quod ni contigisset, quis eorum ferret examina, quorum paucitas difficile toleratur? Actum est tamen cautius, ne vt fingebat, rursus accitus idem Vrsicinus metu cuncta turbaret, sed cum fors copiam detulisset, raperetur ad mortem. Hæc operientibus illis, & ancipiti cogitatione districtis, nobis apud Samosatam, Comageni quondam regni clarissimam sedem, parumper morantibus, repente noui motus rumoribus densis audiuntur & consertis; quos docebit orationis progrediens textus. Antoninus quidam ex mercatore opulento Rationarius apparitor Mesopotamiæ Ducis, tunc Protector, exercitatus & prudens, pérque omnes illas notissimus terras, auiditate quorundam nexus ingentibus damnis, cùm iurgando contra potentes se magis magísque iniustitia frangi contemplaretur, ad deferendam potioribus gratiam, qui spectabant negotium, inclinatis, ne contra acumina calcitraret, flexit se in blanditias molliores: confessúsque debitum per colludia in nomen fisci translatum, iámque ausurus immania, rimabatur rectius reip. membra totius. & vtriusque linguæ literas sciens, circa ratiocinia versabatur, qui vel quarum virium milites vbi agant, vel procinctus tempore quos tuerentur, describens: itidem armorum & commeatuum copiæ, aliáque vsui bello futura, an abunde suppetant, indefessa scitatione percontans. Et cum totius Orientis didicisset interna, virorum stipendiíque parte maxima per Illyricum distributa, vbi distinebatur ex negotiis seriis Imperator: adlapsuro iam præstituto die soluendæ pecuniæ, quam per syngrapham debere se confiteri vi metúque compulsus est, cum omnibus se prospiceret vndique periculis opprimendum, largitionum Comite ad alterius gratiam infestius perurgente, fugam ad Persas cum coniuge, liberis, & omni vinculo charitatum, ingenti molimine conabatur. Atque vt lateret statio-

tionarios

tionarios milites, fundum in Hiaspide, qui locus Tigridis fluentis adluitur, pretio non magno mercatur. Hocque commento cum nullus causam veniendi ad extremas Romani limitis partes, iam possessorem cum plurimis auderet exigere, per familiares fidos peritósque nandi occultis sæpe colloquiis cum Tamsapore habitis, qui tractus omnes aduersos ducis potestate tunc tuebatur, & antea cognitus, misso à Persicis castris auxilio virorum pernicium, lembis impositus, cum omni penatum dulcedine nocte concubia transfretat, re contraria, specie Zopyri illius similis Babylonij proditoris. Rebus per Mesopotamiam in hunc statum deductis, Palatina cohors palinodiam in exitium concinens nostrum, inuenit tandem ansam nocendi fortissimo viro, auctore & incitatore cœtu spadonum: qui feri & acidi semper, carentésque necessitudinibus ceteris, diuitias solas vt filiolas iucundissimas amplectuntur. Stetítque sententia, vt Sabinianus vietus quidam senex & bene nummatus, sed imbellis & ignauus, & ab impetranda magisterij dignitate per obscuritatem adhuc longe discretus, præficiendus Eois partibus mitteretur: Vrsicinus verò curaturus pedestrem militiam, & successurus Barbationi, ad comitatum reuerteretur, quò præsens rerum nouarum auidus concitor, vt iactabant, à grauibus inimicis & metuendis incesseretur. Dum hæc in castris Constantij quasi per lustra aguntur & scenam, & diribitores venundatæ subito potestatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad regis hiberna perductus auenter suscipitur: & apicis nobilitatus auctoritate (quo honore participantur mensæ regales, & meritorum apud Persas ad suadendum ferendásque sententias in concionibus ora panduntur) non contis, nec remulco (vt aiunt) id est, non flexiloquis ambagibus, vel obscuris, sed velificatione plena in remp. ferebatur: eundémque incitans regem, vt quondam Maharbal lentitudinis increpans Hannibalem, posse eum vincere, sed victoria vti nescire, assidue prædicabat. Educatus enim in medio, vt rerum omnium gnarus, auditorum nactus vigiles sensus, & aurium delini-

menta captantes, nec laudantium, sed secundum Homericos Phæacas cum silentio admirantium, iam inde quadragesimi anni memoriam replicabat: post bellorum assiduos casus, & maxime apud Hileiam & Singaram, vbi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum est, nostrorum copiis ingenti strage confossis, quasi dirimente quodam medio feciali, Persas nondum Edessam, nec pontes Euphratis tetigisse victores: quos armipotentia fretos successibúsque magnificis, ita dilatasse decuerat rem, eo maxime tempore, quo diuturnis bellorum ciuilium motibus sanguis vtrimque Romani roboris fundebatur. His ac talibus subinde inter epulas sobrius perfuga, vbi de apparatu bellorum & seriis rebus apud eos, Grajorum more veterum, consultatur, regem incendebat ardentem, vt exacta hieme statim arma, fretus fortunæ suæ magnitudine, concitaret: ipse quoque in multis ac necessariis operam suam fidenter promittens. Sub iisdem ferè diebus Sabinianus adepta repentina potestate sufflatus, & Ciliciæ fines ingressus, decessori suo Principis literas dedit hortantis, vt ad comitatum dignitate afficiendus superiore citius properaret: eo necessitatum articulo, quo etiam si apud Thulen moraretur Vrsicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat: vtpote disciplinæ veteris, & longo vsu bellandi artis Persicæ scientissimum. Quo rumore prouinciis percitis, ordines ciuitatum & populi, decretis & acclamationibus densis, iniecta manu detinebant penes se publicum defensorem, memores quòd relictus ad sui tutelam, cum inerti & vmbratili milite, nihil amiserat per decennium: simul metuentes saluti, quòd tempore dubio, remoto illo aduenisse hominem compererant inertissimum. Credimus, neque enim dubium est, per aërios tramites famam præpetem volitare, cuius indicio hæc gesta pandente, consiliorum apud Persas summa proponebatur: & multis vltrò citróque deliberatis placuit, Antonino suadente, vt Vrsicino procul amoto, despectóque nouello duce, posthabitis ciuitatum perniciosis obsidiis, perrumperetur Euphrates, iretúrque prorsus: vt occupa-

ri possint prouinciæ, fama celeritate præuenta, omnibus ante bellis (nisi temporibus Gallieni) intactæ, pacéque longissima locupletes: cuius rei, prosperante deo, ductorem commodissimum fore spondebat. Laudato firmatóque concordi omnium voluntate consilio, conuersísque vniuersis ad ea quæ erant citius congerenda, commeatus, milites, arma, ceteráque instrumenta, quæ poscebat procinctus aduentans, perpetua hieme parabantur. Nos interea paulisper cis Taurum morati, ex imperio ad partes Italiæ festinantes, prope flumen venimus Hebrum, ex Odrysarum montibus decurrentem: ibíque Principis scripta suscepimus, iubentia omni causatione posthabita reuerti Mesopotamiam sine apparitione, nullam expeditionem curaturi periculosam, ad alium omni potestate translata. Quod ideo per molestos formatores imperij struebatur, vt si Persæ frustra habiti redissent ad sua, ducis noui virtuti facinus assignaretur egregium: si fortuna sequior ingruisset, Vrsicinus reus proditor Reip. deferretur. Agitati igitur sine rationibus, diu cunctati, reuersíque, fastidij plenum Sabinianum inuenimus, hominem mediocris staturæ, & parui angustíque animi, vix sine turpi metu sufficientem ad leuem conuiuij, nedum prælij strepitum perferendum. tamen quoniam speculatores apparatus omnes apud hostes feruere constanti adseueratione perfugis concinentibus affirmabant, oscitante homunculo Nisibin properè venimus vtilia paraturi, ne dissimulantes obsidium Persæ ciuitati superuenirent incautæ. Dúmque intra muros maturanda perurgerentur, fumus micantésque ignes assiduè à Tigride per castra Maurorum, & Sisara, & conlimitia reliqua adusque ciuitatem continui perlucebant solito crebriores, erupisse hostium vastatorias manus superato flumine permonstrantes. qua causa ne occuparentur itinera, celeri cursu prægressi, cum ad secundum lapidem venissemus, liberali forma puerum Torquatum, vt coniectabamus, octennem, in aggeris medio vidimus eiulantem, ingenui cuiusdam filium, vt aiebat, quem mater dum imminentium hostium

terrore percita fugeret, impeditior trepidando reliquerat solum. Hunc dum imperatu ducis miserati commotíque, impositum equo præ me ferens ad ciuitatem reduco, circumuallato murorum ambitu, prędatores latius vagabantur. Et quia me obsidionales ærumnæ terrebant, intra semiclausam posticam exposito puero, nostrorum agmen agilitate volucri repetebam exanimis: nec multum fuit quin caperer. Nam cum Abdigidum quendam Tribunum fugientem cum calone ala sequeretur hostilis, lapsóque per fugam domino seruum deprehensum, cum ego rapido ictu transirem, interrogassent, quisnam prouectus sit iudex, audisséntque Vrsicinum paulò antè vrbem ingressum, montem Izalam petere, occiso indice, in vnum quęsiti complures nos irrequietis cursibus sectabantur. Quos cum iumenti agilitate prægressus, apud Amudim munimentum infirmum dispersis per pabulum equis recubantes nostros securius inuenissem, porrecto extentius brachio, & summitatibus sagi contortis elatius, adesse hostes signo solito demonstrabam: iisdémque iunctus impetu communi ferebar, equo iam fatiscente. Terrebat autem nos plenilunium noctis, & planities supina camporum, nulla, si occupasset artior casus, latibula præbere sufficiens; vbi nec arbores, nec frutecta, nec quidquam præter herbas humiles visebatur. Excogitatum est ergo, vt ardente superposita lampade, & circumligata ne rueret, iumentum solum quod eam vehebat, solutum sine rectore læuorsus ire permitteretur, cum nos ad montanos excessus dextra positos tenderemus: vt prælucere sebalem facem duci lenius gradienti Persæ credentes, eum tenerent potissimum cursum: quod nisi fuisset præuisum, circumuenti & capti sub ditionem venissemus hostilem. Hoc extracti periculo, cum ad nemorosum quendam locum vineis arbustísque pomiferis consitum, Meiacarire nomine venissemus, cui fontes dedere vocabulum gelidi, lapsis accolis omnibus, solum in remoto secessu latentem inuenimus militem: qui oblatus duci, & locutus varia præ timore, ideoq; suspectus, adigente metu qui intentabatur, pandit rerum integram fidem:

docétque quod apud Parisios natus in Galliis, & equestri militans turma, vindictam quondam commissi facinoris timens, ad Persas abierat profugus; exindéque morum probitate spectata sortita conjuge, liberísque susceptis, speculatorem se missum ad nostra, sæpe veros nuntios reportasse: At nunc se à Tamsapore & Nohodareo optimatibus missum, qui catervas ductaverant prædatorum, ad eos redire quæ didicerat perlaturum. Post hæc, adjectis quæ agi in parte diversa notat, occiditur. Proinde curarum crescente solicitudine, inde passibus citis Amidam pro temporis copia venimus; civitatem postea secutis cladibus inclytam. quò reversis exploratoribus nostris, in vaginæ internis, notarum figuris membranam reperimus scriptam, à Procopio ad nos perferri mandatam, quem legatum ad Persas antea missum cum Comite Lucilliano prædixi: hæc consulto obscurius indicantem, ne captis bajulis, sensúque intellecto scriptorum, excitaretur materia funestissima: *Amandatis procul Graiorum legatis, forsitan & necandis, rex longæuus non contentus Hellesponto, iunctis Granici & Ryndaci pontibus, Asiam cum numerosis populis peruasurus adueniet, suopte ingenio irritabilis & asperrimus, auctore & incensore Hadriani quondam Romani Principis successore: actum & conclamatum est, ni caueris Græcia.* Qui textus significabat Persarum regem, transitis fluminibus Anzaba & Tigride, Antonino hortante dominium Orientis affectare totius. His ob perplexitatem nimiam ægerrime lectis, consilium suscipitur prudens. Erat eo tempore satrapa Gorduenæ, quæ obtemperabat potestati Persarum, Iouinianus nomine appellatus, in solo Romano adolescens, nobiscum occulte sentiens: ea gratia, quod obsidatus sorte in Syriis detentus, & dulcedine liberalium studiorum illectus, remeare ad nostra ardenti desiderio gestiebat. Ad hunc missus ego cum centurione quodam fidissimo, exploratius noscendi gratia quæ gerebantur, per auios montes angustiásque præcipites veni. Visúsque & agnitus, comitérque susceptus, causam præsentiæ meæ uni illi confessus, adjuncto taciturno

aliquo locorum perito, mittor ad præcelsas rupes exinde longe distantes: vnde nisi oculorum deficeret acies, ad quinquagesimum vsque lapidem, quoduis etiam minutissimum apparebat. Ibi morati integrum biduum, cum sol tertius affulsisset, cernebamus terrarum omnes ambitus subjectos, quos horizontas appellamus, agminibus oppletos innumeris, & antegressum regem vestis claritudine rutilantem. Quem iuxta læuus incedebat Grumbates Chionitarum rex, ætate quidem media, rugosisque membris, sed mente quadam grandifica, multisque victoriarum insignibus nobilis: dextra rex Albanorum, pari loco atque honore sublimis: post duces varij auctoritate & potestatibus eminentes: quos ordinum omnium multitudo sequebatur, ex vicinarum gentium roboribus lecta, ad tolerandam rerum asperitatem diuturnis casibus erudita. Quousque nobis Doriscum Thraciæ oppidum, & agminatim intra consepta exercitus recensitos Græcia fabulosa narrabis? cum nos cauti, vel vt verius dixerim, timidi, nihil exaggeremus, præterea quæ fidei testimonia neque dubia, neque incerta monstrarunt. Postquam reges Nineue Adiabenæ ingenti ciuitate transmissa, in medio pontis Anzabæ hostiis cæsis extisque prosperantibus transiere lætissimi, conjectantes nos residuam plebem omnem ægrè penetrare post triduum posse, citius exinde ad satrapen reuersi quieuimus, hospitalibus officiis recreati. Vnde per loca itidem deserta & sola, magno necessitatis ducente solatio, celerius quàm potuit sperari, reuersi, confirmauimus animos hæsitantium, vnum è naualibus pontem transisse reges absque vlla circuitione perdoctos. Exemplo igitur equites citi mittuntur ad Cassianum Mesopotamiæ Ducem, rectorémque prouinciæ tunc Euphronium, compulsuri agrestes cum familiis & pecoribus vniuersis ad tutiora transire, & agiliter deseri Carras oppidum, inualidis circumdatum muris: super his campos omnes incendi, ne pabulorum suppeteret copia. Et imperatis sine mora completis, injecto igne, furentis elementi vis maxima, frumenta omnia, cum iam stipula flauente turgerent, herbásque pubentes ita

contorruit, vt adusque Euphraten, ab ipsis marginibus Tigridis, nihil viride cerneretur. Tunc exustæ sunt feræ complures, maximéque leones per ea loca sæuientes immaniter, consumi vel cæcari sueti paulatim hoc modo. Inter harundineta Mesopotamiæ fluminum & fruteta leones vagantur innumeri, clementia hiemis ibi mollissimæ semper innocui. At vbi solis radiis exarserit tempus, in regionibus æstu ambustis, vapore sideris & magnitudine culicum agitantur, quorum examinibus per eas terras referta sunt omnia. Et quoniam oculos quasi humida & lucentia membra eædem appetunt volucres, palpebrarum libramentis mordicus insidentes, iidem leones cruciati diutius, aut fluminibus mersi sorbentur, ad quæ remedij causa confugiunt, aut amissis oculis, quos vnguibus crebro lacerantes effodiunt, immanius efferascunt: quod ni fieret, vniuersus Oriens huiusmodi bestiis abundaret. Dum campi cremantur (vt dictum est) Tribuni cum Protectoribus missi, citeriores ripas Euphratis castellis, & præacutis sudibus, omníque præsidiorum genere communibant, tormenta, qua non erat voraginosum, locis opportunis aptantes. Dum hæc celerantur, Sabinianus inter rapienda momenta periculorum communium lectissimus moderator belli interneciui, per Edessena sepulcra, quasi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more vitæ remissioris fluxius agens, militari pyrrichio sonantibus modulis pro histrionicis gestibus in silentio summo delectabatur, ominoso sanè & incepto & in loco. Cum hæc & huiusmodi facta dictáque tristia futuros pronuntiant motus, vitare optimum quenque debere sæculi progressione discamus. Interea reges Nisibi pro statione vili transmissa, incendiis arida nutrimentorum varietate crescentibus, fugitantes inopiam pabuli, sub montium pedibus per valles gramineas incedebant. Cúmque Bebasen villam venissent, vnde ad Constantiam vsque oppidum, quod centesimo lapide disparatur, arescunt omnia siti perpetua, nisi quòd in puteis aqua reperitur exilis, quid agerent diu cunctati, iamque suorum duritiæ fiducia transituri, exploratore fido

docente, cognoscunt Euphraten niuibus tabefactis inflatum, late fusis gurgitibus euagari, ideóque vado nequaquam posse transiri. Conuertuntur ergo ad ea, quæ amplectenda fortuita daret occasio, spe concepta præter opinionem exclusi. ac proposito pro abrupto rerum præsentium statu vrgenti consilio, Antoninus dicere quid sentiat iussus, orditur, flecti iter suadens in dexterum latus, vt per longiorem circuitum, omnium rerum vsu regionum feracium, & consideratione ea qua rectus pergeret hostis adhuc intactarum, castra duo præsidiaria Barzala & Laudias peterentur sese ductante: vbi tenuis fluuius prope originem & angustus, nullísque adhuc aquis aduenis adulescens, facile penetrari poterit vt vadosus. His auditis, laudatóque suasore, & iusso ducere quà norat, agmina cuncta ab instituto itinere conuersa præuium sequebantur. Quo certis speculationibus cognito, nos disposuimus properare Samosata, vt superato exinde flumine, pontiúmque apud Zeugma & Capersana iuncturis abscissis, hostiles impetus, si iuuisset fors vlla, repelleremus. Sed contigit atrox, & silentio omni dedecus obruendum. namque duarum turmarum equites circiter septingenti, ad subsidium Mesopotamiæ recens ex Illyrico missi, enerues & timidi, præsidium per eos tractus agentes, nocturnásque pauentes insidias, ab aggeribus publicis vesperi, quando custodiri magis omnes tramites conueniret, longius discedebant. Hócque obseruato, eos vino oppressos & somno, viginti millia ferè Persarum, Tamsapore & Nohodare ductantibus, nullo prospiciente transgressa, post tumulos celsos vicinos Amidæ occultabantur armata. Móxque (vt dictum est) cum abituri Samosatam luce etiam tum dubia pergeremus, ab alta quadam specula radiantium armorum splendore præstricti, hosteísque adesse excitatius clamitantes, signo dato quod ad prælium solet hortari, restitimus conglobati: nec fugam capessere, cum essent iam in contuitu qui sectarentur, nec congredi cum hoste, equitatu & numero præualente, metu indubitatæ mortis cautum existimantes. Denique ex vltima necessitate manibus iam
conserendis,

conserendis, cum quid agi oporteat cuntaremur, occiduntur quidam nostrorum temere procursantes: & vrgente vtraque parte, Antoninus ambitiose prægrediens agmina, ab Vrsicino agnitus, & objurgatorio sono vocis increpitus, proditórque & nefarius appellatus, sublata tiara, quam capiti summo ferebat honoris insigne, desiluit equo: curuatísque membris, humum vultu pene contingens, salutauit patronum appellans & dominum, manus post terga connectens, quod apud Assyrios supplicis indicat formam: Et, *Ignosce mihi*, inquit, *amplissime Comes, necessitate non voluntate ad hæc quæ noui scelesta prolapso. egère me præcipitem flagitatores, vt nosti: quorum auaritia ne tua quidem excelsa illa fortuna, propugnans miseriis meis, potuit refragari.* Simul hæc dicens, è medio prospectu abscessit, non auersus, sed dum euanesceret, verecunde retrogradiens, & pectus ostentans. Quæ dum in curriculo semihoræ aguntur, postsignani nostri, qui tenebant editiora collis, exclamant, aliam cataphractorum multitudinem equitum ponè visam, celeritate quammaxima propinquare. Atque vt in rebus solet afflictis, ambigentes cuinam deberet aut possit occurri, trudente pondere plebis immensæ, passim quà cuique proximum videbatur, diffundimur vniuersi. Dúmque se quisque expedire discrimine magno conatur, sparsim disiecti hosti concursatori miscemur. Itaque spreta iam viuendi cupiditate fortiter decernentes, ad ripas pellimur Tigridis alte excisas. Vnde quidam præcipites pulsi, implicantibus armis hæserunt, vbi vadosus est amnis: alij lacunarum hausti vertigine vorabantur: nonnulli cum hoste congressi, vario euentu certabant: quidam cuneorum densitate perterriti, petebant proximos Tauri montis excessus. Inter quos dux ipse agnitus, pugnatorúmque mole circumdatus, cum Aiadalthe Tribuno, calonéque vno, equi celeritate ereptus abscessit. Mihi dum auius ab itinere comitum quid agerem circumspicio, Verennianus Domesticus Protector occurrit, femur sagitta confixus: quam dum auellere obtestante collega conarer, cinctus vndique antecedentibus Persis, ciuitatem petebam anhelo cursu

rependo, ex eo latere quo incessebamur, in arduo sitam, vnoque ascensu perangusto meabilem, quem scissis callibus molinæ ad calles arctandas ædificatæ, densius constringebant. Hic mixti cum Persis, eodem ictu procurrentibus ad superiora nobiscum, adusq; ortum alterius solis immobiles stetimus, ita conferti, vt cæsorum cadauera multitudine fulta reperire ruendi spatium nusquam possent: vtque miles ante me quidam discriminato capite, quod in æquas partes ictus gladij fiderat validissimus, in stipitis modum vndique coartatus hæreret. Et licet multiplicia tela, per tormentorũ omnia genera, volarent è propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinquitas eximebat: tandémque per posticam ingressus, refertam inueni, cõfluente ex finitimis virili & muliebri sexu. Nam & casu illis ipsis diebus, in suburbanis peregrina cõmercia circumacto anno solita celebrari, multitudo conuenarum augebat agrestium. Interea sonitu vario cuncta miscentur, partim amissos gementibus, aliis cum exitio sauciis, multis caritates diuersas, quas præ angustiis videre non poterant, inuocantibus. Hanc ciuitatem olim perquam breuem, Cæsar etiam tum Constantius, vt accolæ suffugium possint habere tutissimum, eo tempore quo Antoninupolim oppidum aliud struxit, turribus circumdedit amplis & mœnibus: locatóq; ibi conditorio muralium tormentorum, fecit hostibus formidatam, suóque nomine voluit appellari. Et à latere quidem australi, geniculato Tigridis meatu subluitur propius emergentis. quà Euri opponitur flatibus, Mesopotamiæ plana despectat. vnde Aquiloni obnoxia est, Nymphæo amni vicina, verticibus Taurinis vmbratur, gentes Transtigritanas dirimentibus & Armeniam. spirãti Zephyro controuersa Gumathenam cõtingit, regionem vberem & cultu iuxta fecundam: in qua vicus est Abarne nomine, sospitalium aquarum lauacris calentibus notus. In ipso autem Amidæ meditullio sub arce fons diues exundat, potabilis quidem, sed vaporatis æstibus nonnunquam fœtens. Cuius oppidi præsidio erat semper quinta Parthica legio destinata, cum indigenarum turma non contemnenda. Sed

tunc ingruentem Persarum multitudinem, sex legiones raptim percursis itineribus antegressæ, muris adstitere firmissimis; Magnentiaci & Decentiaci, quos post consummatos ciuiles procinctus, vt fallaces & turbidos, ad Orientem venire compulit Imperator, vbi nihil præter bella timetur externa: Et Tricesimani Decimaníque Fortenses, & Superuentores atque Præuentores cum Æliano iam Comite, quos tirones tum etiam nouellos, hortante memorato adhuc Protectore erupisse à Singarâ, Persásque fusos in somnum retulimus trucidasse complures. Aderat Comitum quoque sagittariorum pars major, equestres videlicet turmæ ita cognominatæ, vbi merent omnes ingenui barbari, armorum viriúmque firmitudine inter alios eminentes. Hæc dum primi impetus turbo conatibus agitat insperatis, rex cum populo suo gentibúsque quas ductabat, à Bebase loco itinere flexo dextrorsus, vt monuerat Antoninus, per Horren & Mejacarire & Charcha, vt transiturus Amidam, cum prope castella Romana venisset, quorum vnum Reman, alterum Busan appellatur, perfugarum indicio didicit, multorum opes illuc translatas seruari, vt in munimentis præcelsis & fidis: additúmque est, ibi cum supellectili preciosa inueniri feminam pulcram cum filia paruula, Craugasij Nisibeni cujusdam vxorem, in municipali ordine, genere, fama, potentiáque circumspecti. Auiditate itaque rapiendi aliena festinans, petit impetu fidenti castella: vnde subita animi consternatione defensores armorum varietate præstricti, se cunctósque prodidere, qui ad præsidia confugerunt. & digredi iussi, confestim claues obtulere portarum: patefactísque aditibus, quidquid ibi congestum erat, eruitur: & productæ sunt attonitæ metu mulieres, & infantes matribus implicati, graues ærumnas inter initia tenerioris ætatis experti. Cúmque rex, percontando cuius-nam conjunx esset, Craugasij comperisset, vim in se metuentem prope venire permisit intrepidam, & visam opertámque absque labra ipsa atro velamine, certiore iam spe mariti recipiendi, & pudoris inuiolati mansuri, benignius confirmauit. Audiens enim

conjugem miro eius amore flagrare, hoc præmio Nisibenam se proditionem mercari posse arbitrabatur. Inuentas tamen alias quoque virgines Christiano ritu cultui diuino sacratas, custodiri intactas, & religioni seruire solito more, nullo vetante præcepit: lenitudinem profectò in tempore simulans: vt omnes quos antehac diritate crudelitatéque terrebat, sponte suâ metu remoto venirent, exemplis recentibus docti, humanitate eum & moribus iam placidis magnitudinem temperasse fortunæ.

EXPLICIT LIB. XVIII.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XIX.

Hoc miseræ nostrorum captiuitatis euentu rex lætus, successúsque opperiens similes, egressus exinde paulatimque incedens, Amidam die tertio venit. Cúmque primum aurora fulgeret, vniuersa quæ videri poterant, armis stellantibus coruscabant, ac ferreus equitatus campos oppleuit & colles. Insidens autem equo, ante alios celsior ipse præibat agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans, multiplici vertice dignitatum & gētium diuersarum

comitatu sublimis. Satisque eum constabat colloquio tenus defensores mœnium tentaturum, aliorsum Antonini consilio festinantem. Verùm cæleste numen, vt Romanæ rei totius ærumnas intra vnius regionis concluderet ambitum, adegerat in immensum se extollentem, credentémque quòd viso statim obsessi omnès metu exanimati, supplices venirent in preces. Portis obequitabat, comitante cohorte regali: qui dum se prope confidentius inserit, vt etiam vultus eius possit aperte cognosci, sagittis missilibúsque ceteris, ob decora petitus insignia, corruisset, ni puluere iaculantium adimente conspectum, parte indumenti tragulæ ictu discissa, editurus postea strages innumeras euasisset. Hinc quasi in sacrilegos violati sæuiens templi, temeratúmque tot regum & gentium dominum prædicans, eruendæ vrbis apparatu nisibus magnis instabat: & orantibus potissimis ducibus, ne profusus in iram à gloriosis descisceret cœptis, leni summatum petitione placatus, postridie quoque super deditione moneri decreuerat defensores. Ideóque cùm prima lux aduenisset, rex Chionitarum Grumbates fidenter operam nauaturus tendebat ad mœnia, cum manu promptissima stipatorum: quem vbi venientem iam telo fortè contiguum contemplator peritissimus aduertisset, contorta balista filium eius primæ pubis adolescentem, lateri paterno hærentem, thorace cum pectore perforato perfodit, proceritate & decore corporis æqualibus antestantem. Cuius occasu in fugam dilapsi populares eius omnes, móxque ne raperetur ratione iusta regressi, numerosas gentes ad arma clamoribus dissonis concitarunt; quarum concursu ritu grandinis hinc-inde conuolantibus telis, atrox committitur pugna. Et post interneciua certamina adusque finem diei protenta, cum iam noctis esset initium, per aceruos cæsorum & scaturigines sanguinis ægre defensum caligine tenebrarum extrahitur corpus; vt apud Trojam quondam super comite Thessali ducis exanimi acies Marte acerrimo conflixerunt. Quo funere regia mœsta, & optimatibus vniuersis cum parente subita clade perculsis, indicto iustitio

iuuenis nobilitate commendabilis & dilectus, ritu nationis propriæ lugebatur. Itaque vt armari solebat elatus, in amplo quodam suggestu locatur & celso: circáque eum lectuli decem sternuntur, figmenta vehentes hominum mortuorum, ita curate pollincta, vt imagines essent corporibus similes iam sepultis: ac per dierum spatium septem, viri quidem omnes per contubernia & manipulos epulis indulgebant saltando, & cantando tristia quædam genera neniarum, regium iuuenem lamentantes. Feminæ verò miserabili planctu, in primæuo flore succisam spem gentis, solitis fletibus conclamabant; vt lacrymare cultrices Veneris sæpe spectantur in solemnibus Adonidis sacris, quod simulacrum aliquod esse frugum adultarum religiones mysticæ docent. Post incensum corpus, ossáque in argenteam vrnam contecta, quæ ad gentem humo mandanda portari statuerat pater, agitata summa consiliorum placuerat, busto vrbis subuersæ expiare perempti iuuenis manes: nec enim Grumbates inulta vnici pignoris vmbra ire vltra patiebatur. Biduóque ad otium dato, ac missis abunde qui pacis modo patentes agros pingues cultósque vastarent, quinquies ordine multiplicato scutorum cingitur ciuitas: ac tertiæ principio lucis corusci globi turmarum impleuerunt cuncta, quæ prospectus humanus potuit vndique contueri: & sorte loca diuisa clementi gradu incedentes ordines occuparunt. Persæ omnes murorum ambitus obsidebant. Pars quæ orientem spectabat, Chionitis euenit, quà funestus nobis ceciderat adolescens. Vertæ meridiano lateri sunt destinati: tractum seruabant septentrionis Albani: occidentali portæ oppositi sunt Segestani, acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in arduum specie elephantorum agmina, rugosis horrenda corporibus leniter incedebant armatis onusta, vltra omnem diritatem tetri spectaculi formidanda, vt retulimus sæpe. Cernentes populos tam indimensos, ad orbis Romani incendium diu quæsitos, in nostrum conuersos exitium, salutis rata desperatione gloriosos vitæ exitus deinde curabamus, iámque omnibus nobis optatos. A sole itaque orto

vſque diei vltimum acies immobiles ſtabant vt fixæ, nullo variato veſtigio, nec ſonitu vel equorum audito hinnitu: eadémque figura digreſſi, qua venerant, cibo recreati & ſomno, cum ſupereſſet exiguum noctis, æneatorum clangore ductante, vrbem vt mox caſuram terribili corona cinxerunt. Víxque vbi Grumbates haſtam infectam ſanguine, ritu patrio, noſtríque more coniecerat fecialis, armis exercitus concrepans inuolat in muros: confeſtímque lacrymabilis belli turbo crudeſcit, rapido turmarum proceſſu in procinctum alacritate omni tendentium, & contra acri intentáque occurſatione noſtrorum. Proinde diffractis capitibus multos hoſtium ſcorpionum iactu moles ſaxeæ colliſerunt: alij traiecti ſagittis, pars confixi tragulis humum corporibus obſtruebant, vulnerati alij ſocios fuga præcipiti repetebant. Nec minores in ciuitate luctus aut mortes, ſagittarum creberrima nube auras ſpiſſa multitudine obumbrante, tormentorúmque machinis, quæ direpta Singara poſſederant Perſæ, vulnera inferentibus plura. Namque viribus collectis propugnatores, omiſſa viciſſim certamina repetentes, in maximo defendendi ardore ſaucij perniciose cadebant, aut laniati voluendo, ſtantes proxime ſubuertebant, aut certe ſpicula membris infixa viuentes adhuc vellendi peritos quæritabant. Ita ſtrages ſtragibus implicatas, & ad extremum vſque diei productas, ne veſpertinæ quidem hebetauerant tenebræ: ea re, quod obſtinatione vtrimque magna decernebatur. Agitatis itaque ſub onere armorum vigiliis, reſultabant altrinſecus exortis clamoribus colles: noſtris virtutes Conſtantij Cæſaris extollentibus, vt domini rerum & mundi: Perſis Saporem & Saanſaan appellantibus & Pyroſen, quod rex regibus imperans, & bellorum victor interpretatur. Ac priuſquàm lux occiperet, ſigno per lituos dato, ad feruorem ſimilium præliorum excitæ vndique inæſtimabiles copiæ in modum alituum ferebantur: vnde longe ac late proſpici poterat, campis & conuallibus nihil præter arma micantia ferarum gentium demonſtrantibus. Móxque clamore ſublato, cunctis temere prorum-

pentibus, telorum vis ingens volabat è muris: vtque opinari dabatur, nulla frustra mittebantur, inter hominum cadentia densitatem. Tot enim nos circumstantibus malis, non obtinendæ causa salutis, vt dixi, sed fortiter moriendi studio flagrabamus: & à diei principio adusque lucem obscuram neutrubi prælio inclinato, ferocius quàm consultius pugnabatur. Exurgebant enim terrentium clamores, vt præ alacritate consistere sine vulnere quisquam vix possit. Tandémque nox finem cædibus fecit, & satias ærumnarum inducias partibus dederat longiores. Vbi enim quiescendi nobis tempus est datum, exiguas quæ supererant vires, continuus cum insomniâ labor absumpsit, sanguine & pallente expirantium facie perterrente; quibus ne suprema quidem humandi solatia tribui sinebant angustiæ spatiorum, intra ciuitatis ambitum non nimium amplæ legionibus septem, & promiscua aduenarum ciuiúmque sexus vtriusque plebe, & militibus aliis paucis adusque numerum milium xx. concitis inclusis. Medebatur ergo suis quisque vulneribus pro possibilitate, vel curantium copia. cum quidam grauiter saucij cruore exhausto spiritus reluctantes efflarent: alij confossi mucronibus prostrati, animis in ventum solutis proiiciebantur extincti: aliquorum foratis vndique membris mederi periti vetabant, ne offensionibus cassis animæ vexarentur adflictæ: nonnulli vellendis sagittis in ancipiti curatione grauiora morte supplicia perferebant. Dum apud Amidam hac partium destinatione pugnatur, Vrsicinus mœrens quòd ex alterius pendebat arbitrio, auctoritatis tunc in regendo milite potioris Sabinianum, etiamtum sepulcris hærentem crebro monebat, vt compositis velitaribus cunctis, per imos pedes montium occultis itineribus properarent: quò leuium armorum auxilio, si qua fors iuuisset, stationibus interceptis, nocturnas hostium adgrederentur excubias, quæ ingenti circuitu vallauerant muros, aut lacessitionibus crebris occuparent obsidioni fortiter adhærentes. Quibus Sabinianus renitebatur vt noxiis, palàm quidem literas imperiales prætendens, intacto vbique milite, quid-

quid

quid geri potuisset, impleri debere aperte iubentes: clam verò corde altissimo retinens sæpe in comitatu sibi mandatum, vt ansam omnem adipiscendæ laudis decessori suo ardenti studio gloriæ circumcideret, etiam ex Repub. processuram. Adeo vel cum exitio prouinciarum festinabatur, ne bellicosus homo memorabilis alicuius facinoris auctor nuntiaretur aut socius. Ideóque his attonitus malis, exploratores ad nos sæpe mittendo, (licet ob custodias arctas nullus facile oppidum poterat introire) & vtilia agitando complura, nihil proficiens, visebatur vt leo magnitudine corporis & toruitate terribilis, inclusos intra retia catulos periculo ereptum ire non audens, vnguibus ademptis & dentibus. Sed in ciuitate, vbi sparsorum per vias cadauerum multitudo humandi officia superaret, pestilentia tot malis accessit, verminantium corporum lue tabifica, vaporatis æstibus, varióque plebis languore nutrita: quæ genera morborum vnde oriri solent, breuiter explicabo. Nimietatem frigoris aut caloris, vel humoris, vel siccitatis, pestilentias gignere philosophi & illustres medici tradiderunt. Vnde accolentes loca palustria vel humecta, tusses & oculares casus, & similia perferunt: contrà confines caloribus, tepore febrium arescunt. sed quanto ignis materies ceteris est efficacior, tanto ad perimendum celerior siccitas. Hinc cùm decennali bello Græcia desudaret, ne peregrinus pœnas dissociati regalis matrimonij lucraretur, huiusmodi grassante pernicie, telis Apollinis periere complures, qui sol æstimatur. Atque, vt Thucydides exponit, clades illa quæ in Peloponnesiaci belli principiis Athenienses acerbo genere morbi vexauit, abusque feruenti Æthiopiæ plaga paulatim proserpens, Atticam occupauit. Aliis placet, auras, vt solent, aquásq; vitiatas fœtore cadauerum, vel similibus, salubritatis violare maximam partem: vel certè aëris permutationem subitam, ægritudines parere leuiores. Affirmant etiam aliqui terrarum halitu densiore crassatum aëra, emittendis corporis spiraminibus resistentem, necare nonnullos: qua causa animalia præter homines cetera iugiter prona, Homero

auctore,& experimentis deinceps multis,cum talis incesserit labes,ante nouimus interire. Et prima species luis Pandemus appellatur, quæ efficit in aridioribus locis agentes caloribus crebris interpellari: secunda Epidemus, quæ tempore ingruens acies hebetat luminum,& concitat periculosos humores: tertia Lœmodes, quæ itidem temporaria est,sed volucri velocitate lethabilis. Hac exitiali peste quassati,paucis intemperanti æstu consumptis, quos multitudo angebat,tādem nocte quę diem consequuta est decimum, exiguis imbribus disiecto concreto spiritu & crassato,sospitas retenta est corporum firma. Verùm inter hæc inquies Persa vimineis ciuitatem pluteis circumdabat, & erigi aggeres cœpti: turrésque fabricabantur frontibus ferratis excelsæ,quarum fastigiis ballistę locatę sunt singulæ,vt propugnaculis propellerent defensores. leuia tamen per funditores & sagittarios prælia ne puncto quidem breui cessabant.Erant nobiscum duæ legiones Magnentiacæ, recens è Galliis ductæ, vt prædiximus, virorum fortium & pernicium, ad planarios conflictus aptorum: ad eas verò belli artes quibus stringebamur, non modo inhabiles, sed contrà nimij turbatores. qui cum neque in machinis,neque in operum constructione iuuarent aliquem,stolidius erumpentes dimicantésque fidentissime, minuto numero reuertebant; tantum proficientes,quantum in publico(vt aiunt) incendio aqua vnius hominis manu adgesta. Postremo obseratis portis, precantibúsque Tribunis egredi nequeūtes frendebant vt bestiæ. Verùm sequutis diebus efficacia eorum eminuit,vt docebimus. In summoto loco partis meridianæ murorum, quæ despectat fluuium Tigrim, turris fuit in sublimitatem exurgens, sub qua hiabant rupes abscissæ,vt despici sine vertigine horrenda non possent: vnde cauatis fornicibus subterraneis per radices montis scalæ adusque ciuitatis ducebant planitiem, quo ex amnis alueo haurirentur aquæ furtim, vt in omnibus per eas regiones munimentis quæ contingunt flumina vidimus, fabre politæ. per has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano transfuga quodam ductante, qui ad diuersam partem de-

sciuerat, LXX. sagittarij Persæ ex agmine regio, arte fiduciáque præstantes, silentio summoti loci defensi, subito singuli noctis medio ad contignationem turris tertiam ascenderunt. ibique occultati, mane sago punicei coloris elato, quod erat subeundæ indicium pugnæ, cum ex omni parte circumueniri vrbem suis copiis inundantibus aduertissent, exinanitis proiectísque ante pedes pharetris, clamoris vlulabilis incendio tela summa peritia dispergebāt. Moxq; acies omnes densæ petebant multo infestius quàm antea ciuitatem. Inter incertos nos & ancipites quibus occurri deberet, instantibus supra, an multitudini transcensu scalárum iam propugnácula ipsa prensanti, diuiditur opera: & translatæ leuiores quinque balistæ contra turrim locantur. quæ ocius lignea tela fundentes nonnunquam binos forabant: è quibus pars grauiter vulnerati ruebant: alij machinarum metu stridentium præcipites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus hac celeritate confectis, relatísque ad loca sueta tormentis, paulo securius mœnia omnium concursu defendebantur. Et quoniam augebat curas militum scelestum facinus perfugæ, quasi decurrentes in planum, ita iaculantes diuersa missilia lacertis fortibus incumbebant, vt Vertæ in meridiem degentes, vulnerum acri repulsa disiecti, lacrymantes complurium mortes tentoria repeterent metu. Aspirauit auram quandam salutis fortuna, innoxio die cum hostili clade emenso: cuius reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, posteræ lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quæ Ziata capto castello ad hosticum ducebatur, ad quem locum vt capacissimum & munitum (spatio quippe decem stadiorum ambitur) promiscua confugerat multitudo. Nam etiam alia munimenta iisdem diebus rapta sunt & incensa, vnde hominum milia extracta complura seruituri sequebantur: inter quos multi senecta infirmi, & mulieres iam grandæuæ cum ex variis deficerent causis, itineris longinquitate offensæ, abiecta viuendi cupiditate, suris vel suffraginibus relinquebantur excectis. Has miserabiles turmas Galli milites con-

tuentes, rationabili quidem sed intempestiuo motu, conserendæ cum hostibus manus copiam sibi dari poscebant, mortem Tribunis vetantibus primísque ordinibus minitantes, si deinceps prohiberent. Vtque dentatæ in caueis bestiæ, tetro pedore acerbius efferatæ, euadendi spe repagulis versabilibus illiduntur: ita gladiis portas cædebãt, quas suprà diximus obseratas. admodum anxij ne vrbe excisa ipsi quoque sine vllo specioso facinore deleantur, aut exuta periculis, nihil egisse operæpretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licet antea sæpe egressi, structorésque aggerum confossis quibusdam impedire conati, paria pertulerunt. Inopes nos consilij, & quid opponi deberet sæuientibus ambigentes, id potissimum, ægre iisdem adsentientibus, tandem elegimus, vt quoniam vltra ferri non poterant, paulisper morati custodias aggredi permitterentur hostiles, quæ non procul erant à coniectu locatæ telorum, vt eis perruptis pergerent prorsus. apparebat enim eos, si impetrassent, strages maximas edituros. Quæ dum parantur, per varia certaminum genera defensabantur acriter muri, laboribus & vigiliis, & tormentis ad emittenda vndique saxa teláque dispositis. Duo tamen aggeres celsi Persarum peditum manu erecti, & expugnatio ciuitatis struebatur operibus lentis. contra quos nostrorum quoque impensiore cura moles excitabantur altissimæ, fastigio aduersæ celsitudinis æquatæ, propugnatorum vel nimia pondera daturæ. Inter hæc Galli morarum impatientes, securibus gladiísque succincti, patefacta sunt egressi postica, obseruata nocte squalida & interluni; orantes cæleste præsidium, vt propitium adesset & libens. Atque ipsum spiritum reprimentes, cum propè venissent conferti valido cursu quibusdam stationariis interfectis, exteriores castrorum vigiles, vt in nullo tali metu sopitos obtruncantes, superuenire ipsi regiæ, si prosperior fuisset euentus, occulte meditabantur. Verùm audito ruentium sonitu, gemitúq; cæsorum, discusso somno, excitatis multis, & ad arma pro se quoque clamitante,

steterunt milites vestigiis fixis, progredi vltra non ausi: neque enim cautum deinde, expergefactis quos petebant insidiæ, in apertum properare discrimen, cum iam vndique frendentium cateruæ Persarum in prælia venirent accensæ. Contrà Galli corporum robore audaciáque quoad poterant inconcussi, gladiis secantes aduersos, parte suorum strata, vel sagittarum vndique volantium crebritate confixa, cum vnum in locum totam periculi molem conuersam, & currentium hostium agmina aduertissent, nullo terga vertente euadere festinabant: & velut repedantes sub modulis, sensim extra vallum protrusi, cum manipulos confertius inuadentes sustinere non possent, tubarum perciti clangore castrensium, discedebant. Et resultantibus è ciuitate lituis multis, portæ panduntur recepturæ nostros, si peruenire illuc vsque valuissent: tormentorúmque machinæ stridebant sine iaculatione vlla telorum, vt stationibus præsidentes, post interemptos socios ponè agerentur ignari, vrbis oppositi mœnibus nudatis, vt viri fortes susciperentur innoxij. Hácque arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam perniciose, pars leuiter vulnerati, quadringentis ea nocte desideratis: qui non Rhesum, nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, sed Persarum regem armatorum centum milibus circumseptum, ni obstitisset violentior casus, in ipsis tentoriis obtruncarant. Horum Campiductoribus vt fortium factorum antesignanis, post ciuitatis excidium armatas statuas apud Edessam in regione celebri locari iusserat Imperator, quæ ad præsens seruantur intactæ. Retectis sequenti luce funeribus, cum inter cæsorum cadauera optimates inuenirentur & satrapæ, clamoresque dissoni fortunam aliam alibi cum lacrymis indicabant, luctus vbique & indignatio regum audiebatur, arbitrantium per stationes muris objectas irrupisse Romanos: induciisque ob hoc tridui datis adsensu communi, nos quoque spatium ad respirandum accepimus. Perculsæ deinde nouitate rei efferatæque gentes, omissa omni cunctatione, operibus, quoniam vis minime procedebat, decernere iam censebant: & concito

extremo belli ardore, omnes oppetere gloriose iam properabant, aut ruina vrbis animis litasse cæsorum. Iámque apparatu cunctorum alacritate perfecto, exiliente lucifero, operum variæ species cum turribus ferratis admouebantur: quorum in verticibus celsis aptatæ ballistæ propugnatores agitantes humilius disiectabant. Et albescente iam die, ferrea munimenta membrorum cælum omne subtexunt: densatáque acies non inordinatim vt antea, sed tubarum sonitu leni ductante nullis procursantibus incedebant, machinarum operti tegminibus, cratésque vimineas prætendentes. Cúmque propinquantes ad conjectum venere telorum, oppositis scutis Persæ pedites sagittas tormentis excussas è muris ægrius euitantes, laxarunt aciem, nullo penè jaculi genere in vanum cadente. etiam cataphracti hebetati & cedentes, animos auxere nostrorum. Tamen quia hostiles ballistæ ferratis impositæ turribus, in humiliora ex supernis valentes, vt loco dispari, ita euentu dissimili nostra multo cruore fœdabant, ingruente iam vespera cum requiescerent partes, noctis spatium majus consumptum est, vt excogitari posset, quid exitio ita atroci objectaretur. Et tandem multa versantibus nobis sedit consilium, quod tutius celeritas fecit, quatuor iisdem ballistis scorpiones opponi: qui dum translati è regione caute, quod artis est difficillimæ, collocantur, lux nobis aduenit mœstissima, Persarum manipulos formidatos ostentans, adjectis elephantorum agminibus, quorum stridore immanitatéque corporum, nihil humanæ mentes terribilius cernunt. Cúmque omni ex latere armorum & operum belluarúmque molibus vrgeremur, per scorpionum ferreas fundas è propugnaculis subinde rotundi lapides acti, dissolutis turrium coagmentis, ballistas earúmque tortores ita fudere præcipites, vt quidam citra vulnerum noxias, alij obtriti magnitudine ponderum interirent: elephantis vi magna propulsis, quos flammis conjectis vndique circumnexos, iam corporibus tactis, gradientésque retrorsus, retinere magistri non poterant: póstque exustis operibus nulla quies certaminibus data. Rex enim ipse Persa-

rum, qui nunquam adesse certaminibus cogitur, his turbinum infortuniis percitus, nouo & nusquam ante cognito more, præliatoris militis ritu prosiluit in confertos: & quia conspectior tegentium multitudine procul speculantibus visebatur, petitus crebritate telorum multis stipatoribus stratis abscessit, alternans regibiles acies: & ad extremum diei, nec mortium truci visu nec vulnerum territus, tandem tempus exiguum tribui quieti permisit. Verùm nocte prælia dirimente, somno per breue otium capto, nitescente iam luce ad potiunda sperata ira & dolore exundans, nec fas vllum præ oculis habiturus, gentes in nos excitabat. Cùmque crematis operibus, vt docuimus, pugna per aggeres celsos muris proximos tentaretur, ex aggestis erectis intrinsecus, quantum facere nitíque poterant, nostri æquis viribus per ardua resistebant. Et diu cruentum prælium stetit, nec metu mortis quisquam ex aliqua parte à studio propugnandi remouebatur. eóque producta contentione, cum sors partium euentu regeretur indeclinabili, diu laborata moles illa nostrorum, velut terræ quodam tremore quassata procubuit: & tanquam itinerario aggere vel superposito ponte complanatum spatium, quod inter murum congestámque forinsecus struem hiabat, patefecit hostibus transitum, nullis obicibus impetum; & pars pleraque militum dejectorum oppressa vel debilitata cessabat. Concursum est tamen vndique ad propulsationem periculi tam abrupti: & festinandi studio, aliis irretientibus alios, audacia hostium ipso successu crescebat. Actis igitur regis imperio prædatoribus vniuersis, strictóque cominus ferro, cum sanguis vtrobique immensis cædibus funderetur, oppletæ sunt corporibus fossæ, latiórque via ideo pandebatur: & concursu copiarum ardenti iam ciuitate oppleta, cum omnis defendendi vel fugiendi spes esset abscissa, pecorum ritu armati & imbelles sine sexus discrimine truncabantur. Itaque vespera tenebrante, cum adhuc licet iniqua reluctante fortuna, multitudo nostrorum manu conserta distringeretur, in abstrusa quadam parte oppidi cum duobus aliis la-

teris obſcuræ præſidio noctis, poſtica per quam nihil ſeruabatur euado: & ſqualentum peritia locorum, comitúmque adjutus celeritate, ad decimum lapidem tandem perueni. In qua ſtatione leuius recreati, cum ire protinus pergeremus, & incedendi nimietate iam ſuperarer vt inſuetus ingenuus, offendi dirum aſpectum, ſed fatigato mihi laſſitudine graui leuamen impendio tempeſtiuum. Fugaci equo nudo & infreni calonum quidam ſedens, ne labi poſſit, ex more habenam qua ductabatur ſiniſtra manu artius illigauit: móxque decuſſus, vinculi nodum abrumpere nequiens, per auia saltúſque membratim diſcerptus, iumentum exhauſtum curſu, pondere cadaueris detinebat: cuius dorſualis comprehenſi ſeruitio vſus in tempore, cum iiſdem ſociis ad fontes ſulphureos aquarum ſuapte natura calentium ægrè perueni. Et quia per æſtum arida ſiti reptantes aquam diu quæritando, profundum bene vidimus puteum, & neque deſcendendi præ altitudine, nec reſtium aderat copia, neceſſitate docente poſtrema, indumenta lintea, quibus tegebamur, in oblongos diſcidimus pannulos: vnde explicato fune ingenti, centonem quem ſub galea vnus ferebat è noſtris, vltimæ aptauimus ſummitati: qui per funem conjectus aquáſque hauriens ad peniculi modum, facile ſitim qua hauriebamur extinxit. Vnde citi ferebamur ad flumen Euphraten, vlteriorem ripam petituri per nauem, quam transfretandi cauſâ iumenta & homines, in eo tractu diuturna conſuetudo locarat. Ecce autem Romanum agmen cum equeſtribus ſignis diſiectum eminus cernimus, quod perſequebatur multitudo Perſarum, incertum vnde impetu tam repentino terga viantum aggreſſa. Quo exemplo terrigenas illos non finibus terræ emerſos, ſed exuberanti pernicitate credimus natos: qui, quoniam inopini per varia viſebantur, Sparti vocitati, humo exiluiſſe, vetuſtate vt cetera fabuloſius extollente, ſunt exiſtimati. Hoc conciti, cum omne iam eſſet in celeritate ſalutis præſidium, per dumeta & ſiluas montes petimus celſiores: exindéque Melitinam minoris Armeniæ oppidum venimus: vbi repertũ ducem comitati iam profectu-

rum,

rum, Antiochiam reuisimus. Interea Sapor & Persæ, quia tendere iam introrsus autumno præcipiti hædorúmque improbo sidere exorto prohibebantur, captiuos agentes & *prædas*, remeare cogitabant ad sua. Inter hæc tamen funera direptionésque ciuitatis excisæ, Æliano Comite & Tribunis, quorum efficacia diu defensa sunt mœnia, stragésque multiplicatæ Persarum, patibulis sceleste suffixis, Iacobus & Cæsius Numerarij apparitionis Magistri equitum, aliíque Protectores post terga vinctis manibus ducebantur: Transtigritanis, qui solicita quærebantur industria, nullo infimi summíque discrimine, ad vnum omni*bus* contruncatis. Vxor verò Craugasij, quæ retinens pudorem inuiolatum vt matrona nobilis colebatur, mœrebat velut orbem alium sine marito visura, quanquam sperabat documentis præsentibus altiora. In rem itaque consulens suam, & accidentia longe ante prospiciens, anxietate bifaria stringebatur, viduitatem detestans, & nuptias. Ideo familiarem suum perquam fidum, regionúmque Mesopotamiæ gnarum, per Izalam montem inter castella præsidiaria duo, Maride & Lorne, introiturum Nisibin occulte dimisit, mandatis arcanísque vitæ secretioris maritum exorans, vt auditis quæ contigerint, veniret secum beate victurus. Quibus contentus expeditus viator, per saltuosos tramites & frutecta Nisibin passibus citis ingressus, causatúsque se domina nusquam visa, & forsitan interempta, data euadendi copia castris hostilibus abscessisse, & ideo vt vilis neglectus, docet Craugasium gesta: móxque accepta fide, quod si tuto licuerit, sequetur conjugem libens, euasit exoptatum mulieri nuntium ferens: quæ hoc cognito, per Tamsaporem ducem supplicauerat regi, vt si daretur facultas, antequam Romanis excederet finibus, in potestatem suam iuberet propitius maritum adscisci. Præter spem itaque omnium digresso aduena repentino, qui postliminio reuersus statim sine vllius euanuit conscientia, perculsus suspicione Dux Cassianus, præsidentésque ibi proceres alij, minitantes vltima Craugasium incessebant, non sine eius voluntate vel venisse, vel abiisse hominem

clamitantes. Qui proditionis metuens crimen, impendióque sollicitus, ne transitione perfugæ vxor eius superesse doceretur, & tractari piissime, per simulationem matrimonium alterius splendidæ virginis adfectauit. Et velut paraturus necessaria conuiuio nuptiali, egressus ad villam octauo lapide ab vrbe distantem, concito equo ad Persarum vastatorium globum, quem didicerat aduentare, confugit: susceptúsque auenter, qui esset ex iis cognitus quæ loquebatur, Tamsapori post diem traditur quintum: pérque eum regi oblatus, opibus & necessitudine omni recuperata cum conjuge, quam paucos post menses amisit, erat secundi loci post Antoninum, vt ait Poëta præclarus, longo proximus interuallo. Ille enim ingenio & vsu rerum diuturno firmatus, consiliis validis sufficiebat in cuncta quæ conabatur: hic natura simplicior, nominis tamen itidem peruulgati. Et hæc quidem haud diu postea contigerunt. Rex verò licet securitatem referens vultu, exultánsque specie tenus vrbis excidio videbatur, profundo tamen animi grauiter æstuabat, reputans in obsidionalibus malis sæpe luctuosas se pertulisse iacturas, multóque ampliores seipsum populos perdidisse, quàm è nostris ceperat viuos, vel certe per diuersas fuderat pugnas: Vt apud Nisibin aliquoties euenit, & Singara: paríque modo cum septuaginta trésque dies Amidam multitudine circumsedisset armorum, XXX milia perdidit bellatorum; quæ paulò postea per Discenem Tribunum & Notarium numerata sunt hac discretione facilius, quòd nostrorum cadauera mox cæsorum fatiscunt & defluunt, adeo vt nullius mortui facies post quatriduum agnoscatur: Interfectorum verò Persarum inarescunt in modum stipitum corpora, vt nec liquentibus membris, nec sanie perfusa madescant: quod vita parcior facit, & vbi nascuntur, exustæ caloribus terræ. Dum hæc per varios turbines in Orientis extimo festinantur, difficultatem aduentantis inopiæ frumentorum Vrbs verebatur æterna: víque minacissimæ plebis, famem vltimum malorum omnium expectátis, subinde Tertullus vexabatur ea tempestate Præfectus, irrationabiliter

planè: nec enim per eum steterat, quo minus tempore congruo alimenta nauibus veherentur, quas maris casus asperiores solitis, ventorúmque procellæ reflantium delatas in proximos sinus introire portum Augusti discriminum, magnitudine perterrebant. Quocirca idem sæpe Præfectus seditionibus agitatus, ac plebe iam sæuiente immanius, quam vrebat impendens exitium, ab omni spe tuendæ salutis exclusus, vt existimabat, tumultuanti acriter populo, sed accidentia considerare sueto, prudenter objecit paruulos filios: & lacrymans, *En*, inquit, *ciues vestri (procul omen Dij cælestes auertant) eadem perlaturi vobiscum, ni fortuna adfulserit lætior. Si itaque his abolitis, nihil triste accidere posse existimatis, præsto in potestate sunt vestra.* Qua miseratione vulgus, ad clementiam suapte natura procliue, lenitum conticuit, æquanimiter venturam operiens sortem. Móxque diuini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuámque fore respondit, dum Tertullus apud Ostia in æde sacrificat Castorum, tranquillitas mare molliuit: mutatóque in austrum placidum vento, velificatione plena portum naues ingressæ, frumentis horrea referserunt. Inter hæc ita ambigua Constantium, Sirmij etiamtum hiberna quietè curantem, permouebant nuntij metuendi & graues, indicantes id quod tunc magnopere formidabat, Limigantes Sarmatas, quos expulisse paternis auitísque sedibus dominos suos ante monstrauimus, paulatim posthabitis locis, quæ eis anno præterito vtiliter sunt destinata, ne, vt sunt versabiles, aliquid molirentur inimicum, regiones confines limitibus occupasse: vagaríque licentius genuino more, ni pellerentur, omnia turbaturos. Quæ superbius incitanda propediem Imperator dilato negotio credens, coacta vndique multitudine militis ad bella promptissimi, nec-dum adulto vere ad procinctum egressus est, gemina consideratione alacrior: quòd expletus prædarum opimitate exercitus æstate nuper emensa, similiũ spe fidenter in effectus animabitur prosperos: quodq; Anatolio regente tunc per Illyricum præfecturam, necessaria cuncta vel ante tempus coacta sine vllius dispendiis adflue-

bant. Nec enim dispositionibus vnquam alterius præfecturæ (vt inter omnes constat) ad præsens Arctoæ prouinciæ bonis omnibus floruerunt, correctione titubantium beniuola & solerti, vehiculariæ rei iacturis ingentibus, quæ clausere domus innumeras, & censuali professione speciosa fiducia releuatæ. indemnésque deinde & innoxij earum incolæ partium, querelarum sopitis materiis viuerent, ni postea exquisitorum detestanda nomina titulorum, per offerentes suscipientésque criminose in majus exaggerata, his propugnare sibi nitentibus potestates, illis attenuatis omnium opibus se fore sperantibus tutos, adusque proscriptiones miserorúmque suspendia peruenerunt. Rem igitur emendaturus vrgentem, profectus cum instrumentis ambitiosis Imperator, vt dictum est, Valeriam venit partem quondam Pannoniæ, sed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ, & institutam & ita cognominatam: sub pellibúsque exercitu diffuso per Istri fluminis margines, barbaros obseruabat, ante aduentum suum amicitiæ velamento Pannonias furtim vastandas inuadere hiemis durissimo cogitantes, cum necdum solutæ vernis caloribus niues amnem vndique peruium faciunt, nostríque pruinis subdiuales moras difficile tolerabant. Confestim itaque missis ad Limigantes duobus Tribunis cum interpretibus singulis, explorabat modestius percontando, quam ob rem relictis laribus, post pacem & fœdera petentibus adtributis, ita palarentur varij, limitésque contra interdicta pulsarent. Qui vana quædam causantes & irrita, pauore adigente mentiri, Principem exorabant veniam obsecrantes, vt simultate abolita, transmisso flumine ad eum venire permitterentur, docturi quæ sustinerent incommoda: paratíque intra spatia orbis Romani, si id placuerit, terras suscipere longe discretas, vt diuturno otio inuoluti, & quietem colentes tanquam salutarem deam, tributariorum onera subirent & nomen. His post reditum Tribunorum compertis, Imperator exultans, vt negotio quod rebatur inexplicabile, sine vllo puluere consummãdo, cunctos admisit, auiditate plus habendi incensus: quam adu-

latorum cohors augebat, id ſine modo ſtrepentium, quod externis ſopitis, & vbique pace compoſita, proletarios lucrabitur plures, & tirocinia cogere poterit validiſſima: aurum quippe gratanter prouinciales corporibus dabunt, quæ ſpes rem Romanam aliquoties adgrauauit. Proinde vallo prope Acumincum locato, celſóque aggere in ſpeciem tribunalis erecto, naues vehentes quoſdam legionarios expeditos, alueum fluminis proximum ripis obſeruare ſunt iuſſæ, cum Innocentio quodam agrimenſore huius auctore conſilij, vt ſi barbaros tumultuare ſenſiſſent, aliorſum intentos poſt terga peruaderent improuiſi. Quæ Limigantes licet properari ſentirent, nihil tamen præceps fingentes ſtabant incurui; longe alia quàm quæ geſtu præferebant & verbis, altis mentibus perpenſantes. Viſóque Imperatore ex alto ſuggeſtu iam ſermonem parante leniſſimum, meditantéque alloqui velut morigeros iam futuros, quidam ex illis furore percitus truci, calceo ſuo in tribunal contorto, *marha, marha*, quod eſt ſignum apud eos bellicum, exclamauit. eúmque ſecuta incondita multitudo, vexillo elato repente barbarico, vlulans ferum in ipſum principem ferebatur. Qui cum ex alto deſpiciens plena omnia diſcurrentis turbæ cum militibus vidiſſet, retectíſque gladiis & verutis, iam propinqua pernicie, externis mixtus & ſuis, ignotúſque dux eſſet an miles, quia neque cunctandi aderat tempus neque ceſſandi, equo veloci impoſitus curſu effuſo euaſit. Stipatores tamen pauci, dum ignis more inundantes conabantur arcere, aut vulnerati interierunt, aut ponderibus ſuperruentium ſolis adflicti: ſelláque regalis cum aureo puluinari, nullo vetante direpta eſt. Mox autem audito quòd ad vltimum penè tractus exitium in abrupto ſtaret adhuc Imperator, antiquiſſimum omnium exercitus ratus eum iuuare (nondum enim exemptum periculis exiſtimauit) ſalutis faſtu fidentior, licet ob procurſionem ſubitam ſemitectus, ſonorum & Martium frendens, barbarorum mori obſtinatorum cateruis ſemet immerſit. Et quia virtute dedecus purgatura ardens copia noſtro-

tum erupit, iras in hostem perfidum parans, obuia quæque obtruncabat sine parsimonia, viuos conculcans & semineces ac peremptos: & antequam exsatiaret cædibus barbaricis manus, aceruí constipati sunt mortuorum. Vrgebantur enim rebelles, aliis trucidatis, aliis terrore disiectis: quorum pars spem vitæ cassis precibus vsurpando, multiplicatis ictibus cædebantur. póstque deletos omnes in receptum canentibus lituis, nostri quoque licet rari videbantur exanimes, quos impetus conculcauerat vehemens, aut furori resistentes hostili, lateráque nudantes intecta, ordo fatalis absumpsit. Mors tamen eminuit inter alios Cellæ Scutariorum Tribuni, qui inter confligendi exordia primus omnium in medios Sarmatarum globos se immisit. Post quæ tam sæua, digestis pro securitate militum, quæ rationes monebant vrgentes, Constantius Sirmium redit, ferens de hoste fallaci vindictam: & maturatis quæ necessitates temporis poscebant instantes, egressus exinde Constantinopolim petit: vt Orienti iam proximus, cladibus apud Amidam mederetur acceptis, & redintegrato supplementis exercitu, impetus regis Persarum pari virium robore cohiberet: quem constabat (ni cælestis ratio, impensiórque repelleret cura multorum) Mesopotamia relicta post terga, per extenta spatia signa moturum. Inter has tamen solicitudines, velut ex recepto quodam antiquitus more, ad vicem bellorum ciuilium inflabant litui quædam colorata læsæ crimina maiestatis: quorum executor & administer sæpe dicendus ille Notarius missus est Paulus. qui peritus artium cruentarum, vt lanista ex commerciis libitinæ vel ludi, ipse quoque ex equuleo, vel carnifice quæstum fructúmque captabat. Vt enim erat obstinatum fixúmque eius propositum ad lædendum, ita nec furtis abstinuit, innocentibus exitiales causas adstringens, dum in calamitosis stipendiis versaretur. Materiam autem in infinitum quæstionibus extendendis dedit occasio vilis & parua. Oppidum est Abydum in Thebaidis parte situm extrema: hic Besæ dei localiter appellati oraculum

quondam futura pandebat, priscis circumjacentium regionum ceremoniis solitum coli. Et quoniam quidam præsentes, pars per alios desideriorum indice missa scriptura, supplicationibus expresse conceptis consulta numinum scitabantur, chartulæ seu membranæ, continentes quæ petebantur, post data quoque responsa interdum remanebant in fano. Ex his aliqua ad Imperatorem maligne sunt missa: qui vt erat angusti pectoris, obsurdescens in aliis etiam nimium seriis, in hoc titulo ima, quod aiunt, auricula mollior, & suspicax, & minutus, acri felle concaluit: statímque ad Orientem ocius ire monuit Paulum, potestate delata, vt instar ducis rerum experientia clari, ad arbitrium suum audiri efficeret caussas. Datúmque est negotium Modesto etiamtum per Orientem Comiti, apto ad hæc & similia. Hermogenes enim Ponticus ea tempestate Præfectus prætorio, vt lenioris ingenij spernebatur. Perrexit vt præceptum est Paulus, funesti furoris & anhelitus plenus: datáque calumniæ indulgentia, plurimi ducebantur ab orbe propè terrarum, iuxta nobiles & obscuri: quorum aliquos vinculorum adflixerant nexus, alios claustra pœnalia consumpserunt. Et electa est spectatrix suppliciorum feralium ciuitas in Palæstina Scythopolis, gemina ratione visa magis omnibus oportuna, quòd secretior, & inter Antiochiam Alexandriámque media, vnde multi plerumque ad crimina trahebantur. Ductus est itaque inter primos Simplicius Philippi filius ex Præfecto & Consule, reus hac gratia postulatus, quòd super adipiscendo interrogasse dicebatur imperio: pérque elogium principis torqueri præceptus, qui in his casibus nec peccatum aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam arcente, corpore immaculato lata fuga damnatus est. Dein Parnasius ex Præfecto Ægypti, homo simplicium morum, eò deductus periculi vt pronuntiaretur capitis reus, itidem pulsus est in exilium: sæpe auditus multo antehac retulisse, quòd cum Patras Achaicum oppidum, vbi genitus habuit larem, impetrandæ caussa cuiusdam relin-

quereret potestatis, per quietem deducentia se habitus tragici figmenta viderat multa. Andronicus pòst à studiis liberalibus & claritudine carminum notus, in iudicium introductus, cum secura mente nullis suspicionibus vrgeretur, purgando semper & fidentius absolutus est. Demetrius itidem Cythras cognométo philosophus, grandæuus quidam, & corpore durus & animo, sacrificasse aliquoties confutatus inficiari non potuit, adserens propitiandi caussa numinis hæc à prima adolescentia factitasse, non tentandi sublimiora scrutatis: nec enim quenquam id nouerat adfectare. Diu itaque adhærens eculeo, cum fiducia graui fundatus, nequaquam varians eadem oraret intrepidus, Alexandriam, vnde oriebatur, innoxius abire permissus est. Et hos quidem aliosque paucos æqua sors veritatis adiutrix, periculis exemit abruptis. Criminibus verò serpentibus latius, per implicatos nexus sine fine distentos, quidam corporibus laniatis extinguebantur: alij pœnis vlterioribus damnati sunt, bonis ereptis, Paulo succentore fabularum crudelium, quasi è promptuaria cella, fallaciarum & nocendi species suggerente complures. cuius ex nutu (propè dixerim) pendebat incedentium omnium salus. Nam si qui remedia quartanæ, vel doloris alterius collo gestaret, siue per monumentum transisse vespere maliuolorum argueretur indiciis, vt veneficus, sepulcrorúmque horrores, & errantium ibidem animarum ludibria colligens vana, pronuntiatus reus capitis interibat. Et prorsus ita res agebatur, quasi Clarum, Dodonæas arbores, & effata Delphorum olim solemnia, in Imperatoris exitium solicitauerint multi. Vnde blanditiarum tetra commenta palatina cohors exquisite confingens, immunem eum fore malorum communium adserebat, fatum eius vigens semper & præsens in abolendis aduersa conantibus eluxisse, vocibus magnis exclamans. Et inquisitum in hæc negotia fortius, nemo qui quidem rectè sapiat reprehendit. Nec enim abnuimus salutem legitimi principis, propugnatoris bonorum & defensoris, vnde salus quæritur aliis, consociato studio muniri debere cunctorum: cuius

cuius retinendæ causa validius, vbi maiestas pulsata defenditur, à quæstionibus vel cruentis, nullam Corneliæ leges exemere fortunam. Sed exultare mœstis casibus effrenate non decet, ne videantur licentia regi subiecti, non potestate. Imitandus sit Tullius, cum parcere vel lædere potuisset, vt ipse adfirmat, ignoscendi quærens causas, non puniendi occasiones: quod iudicis lenti & considerati est proprium. Tunc apud Daphnen amœnum illud & ambitiosum Antiochiæ suburbanum, visu relatúque horrendum natum est monstrum, infans ore gemino, cum dentibus binis & barba, quatuórque oculis, & breuissimis *duabus* auriculis: qui partus ita distortus præmonebat rempublicam in statum verti deformem. Nascuntur huiuscemodi sæpe portenta, indicantia rerum variarum euentus: quæ quoniam non expiantur, vt apud veteres publice, inaudita prætereunt & incognita. His temporibus Isauri diu quieti, post gesta quæ superior continet textus, tentatúmque Seleuciæ ciuitatis obsidium, paulatim reuiuiscentes (vt solent verno tepore foueis exilire serpentes) saltibus degressi scrupulosis & inuiis, confertíque in cuneos densos, per furta & latrocinia finitimos adflictabant; prætenturas militum, vt montani, fallentes, pérque rupes & dumeta ex vsu facile discurrentes. Ad quos vi vel ratione sedandos Lauricius adiecta Comitis dignitate missus est rector; homo ciuilis prudentiæ, qui minis potius, quàm acerbitate pleraque correxit. adeo, vt eo diu prouinciam obtinente, nihil accideret, quod animaduersione dignum æstimaretur.

EXPLICIT LIB. XIX.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM LIBER XX.

Æc per Illyricum, pérque Orientem rerum series fuit. Consulatu verò Constantij decies, térque Iuliani, in Britanniis cum Scotorum Pictorúmque gentium ferarum excursu, rupta quiete condicta, loca limitibus vicina vastarentur, & implicaret formido prouincias præteritarum cladium congerie fessas, hiemem agens apud Parisios Cæsar, distractúsque in solicitudines varias, verebatur ire subsidio transmarinis (vt retulimus antè fecisse Constantem) ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alamannis ad sæuitiam etiamtum incitatis & bello. Ire igitur ad hæc ratione vel vi componenda Lupicinum placuit, ea tempestate Magistrum armorum, bellicosum sanè, & castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem vt cornua, & de tragico, quod aiunt, cothurno strepentem: super quo diu ambigebatur, auarus esset potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Herulis scilicet & Batauis, numerísque Mœsiacorum duobus, adulta hieme dux antedictus Bononiam venit: quæsitísque nauigiis, & omni imposito milite, obseruato statu secundo ventorum, ad Rutupias sitas ex aduerso defertur, petítque Lundinium: vt exinde suscepto pro rei qualitate consilio, festinaret ocius ad pro-

cinctum. Quæ cum ita geruntur, post Amidæ oppugnationem Vrsicinum ad commilitium principis & peditum magisterium reuersum, (successisse enim eum Barbationi prædiximus) obtrectatores excipiunt: primo disseminantes mordaces susurros, dein propalàm ficta crimina subnectentes. quibus Imperator adsensus, ex opinione pleraque æstimans & insidiantibus patens, Arbetionem & Florentium officiorum Magistrum quæsitores dederat, spectaturos quas ob res oppidum sit excisum. Quibus apertas probabilésque refutantibus causas, veritísque ne offenderetur Eusebius cubiculi tunc Præpositus, si documenta suscepissent perspicue demonstrantia, Sabiniani pertinaci ignauia hæc accidisse quæ contigerunt, à veritate detorti, inania quædam, longéque à negotio distantia scrutabantur. Qua iniquitate percitus qui audiebatur: *Etsi me*, inquit, *despicit Imperator, negotij est tamen magnitudo, ut nonnisi iudicio principis nosci poßit & vindicari: sciat tamen velut quodam præsagio, quod dum mæret super his, quæ apud Amidam gesta emendatâ didicit fide, dúmque ad spadonum arbitrium trahitur, defrustandæ Mesopotamiæ proximo vere ne ipse quidem cum exercitus robore omni opitulari poterit præsens.* Relatis adiectísque cum interpretatione maligna compluribus, iratus vltra modum Constantius, nec discusso negotio, nec patefieri quæ scientiam eius latebant permissis, adpetitum calumniis, deposita militia digredi iussit ad otium, Agilone ad eius locum immodico saltu promoto, ex Gentilium Scutariorum Tribuno. Eodem tempore per Eoos tractus cælum subtextum caligine cernebatur obscura, & à primo auroræ exortu adusque meridiem intermicabant iugiter stellæ. hísque terroribus accedebat, quod cum lux cælestis operiretur, è mundi conspectu penitus luce abrepta, defecisse diutius solem pauidæ mentes hominum existimabant: primo attenuatum in lunæ corniculantis effigiem, deinde in speciem auctum semestrem, posteáque in integrum restitutum. Quod aliàs non euenit ita perspicue, nisi cum post inæquales cursus intermenstruum lunæ ad idem reuocatur initium certis temporum interuallis: id est,

cum in domicilio eiusdem signi tota reperitur luna sub sole liniamentis obiecta rectissimis, atque in his paulisper consistit minutis, quæ geometrica ratio partium partes appellat. Ac licet vtriusque sideris conuersiones & motus, vt scrutatores causarum intelligibilium aduerterant, in vnum eundémque finem lunari cursu impleto, perenni distinctione conueniunt; tamen sol non semper his diebus obducitur, sed cùm luna è regione, velut libramento quodam, igneo orbi & aspectui nostro opponitur media. Ad summam, tum sol occultatur splendore suppresso, cùm ipse & lunaris globus astrorum omnium infimus, parili comitatu obtinentes circulos proprios, saluáque ratione altitudinis interiectæ iunctim locati, vt scienter & decore Ptolemæus exponit, ad dimensiones venerint, quos ἀναβιβάζοντας & καταβιβάζοντας ἐκλειπτικοὺς συνδέσμους, coagmenta videlicet defectiua Græco dictitant sermone. Et si contigua iisdem iuncturis præstrinxerint spatia, dilutior erit defectus. Si verò articulis ipsis inhæserint, qui coactius ascensus vinciunt & descensus, affunditur densioribus tenebris cælum, vt crassato aëre ne proxima quidem & adposita cernere queamus. Sol autem geminus ita videri existimatur, si erecta celsius solito nubes, æternorúmque ignium propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem tanquam è speculo puriore formauerit. Nunc veniamus ad lunam. Apertum & euidentem ita demum sustinet luna defectum, cum pleno lumine rotundata solíque contraria, ab eius orbe centum octoginta partibus, id est, signo septimo disparatur. Et quanquam hoc per omne plenilunium semper eueniat, non semper deficit tamen. Sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata, & à cælo totius pulchritudinis extima, nonnunquam ferienti se subserit luci, obiectu metæ noctis in conum desinentis angustum latet parumper vmbrata, túmque nigrantibus inuoluitur globis, si sol sphæræ inferioris curuamine circumfusus, mole obsistente terrena, radiis eam suis illustrare non possit: quam nunquam habere propriũ lumen opiniones variæ collegerũt. Et cum ad idem signum æquis partibus soli concurrerit, obscuratur

(vt dictum est) penitus hebetato candore; μλώνς Græce σύνοδος dicitur. Nasci autem putatur, cùm parua declinatione velut è perpendiculo superjectum gerit solem. Exortus verò eius adhuc gracilescens primitus mortalitati videtur, cum ad secundum relicto sole migrauerit signum. Progressa itaque porrectius, iámque abunde nitens cornutæ habitu μηνοειδὴς est appellata. Cùm autem sole longo cœperit interstitio submoueri, & ad quintum peruenerit signum, radiis eius ad se conuersis, majus concipit lumen, & fit Græco sermone διχόμηνος, quæ forma semiorbem ostendit. procedens deinde iam disiunctissimè, quintóque signo arrepto, figuram monstrat ἀμφικύρτου, vtrimque prominentibus gibbis. E regione verò cum normaliter steterit contrà, lumine pleno fulgebit, domicilium septimi retinens signi. & in eodem tum etiam agens, paululúmque progressa minuitur, quem habitum vocamus ἀπόκρουσιν, atque easdem formas repetit senescendó. traditúrque doctrina multiplici congruente, nonnisi tempore intermenstrui deficere visam vsquam lunam. Quòd autem solem nunc in æthere, nunc in mundo interiore cursare prædiximus, sciendum est siderea corpora, quantum ad vniuersitatem pertinet, nec occidere, nec oriri: sed ita videri nostris obtutibus constitutis in terrâ, spiritus cuiusdam interni motu suspensâ, rerúmque magnitudini instar exigui subditâ puncti, nunc cælo infixas suspicere stellas, quarum ordo est sempiternus, aliquoties humana visione languente discedere suis sedibus arbitrari. Verum ad instituta iam reuertamur. Properantem Constantium Orienti ferre suppetias, turbando propediem excursibus Persicis, vt perfugæ concinentes exploratoribus indicabant, vrebant Iuliani virtutes, quas per ora gentium diuersarum fama celebrior effundebat, magnorum eius laborum factorúmque vehens adoreas celsas, post Alamanniæ quædam regna prostrata, receptáque oppida Gallicana ante direpta à barbaris & excisa, quos tributarios ipse fecit & vectigales. Ob hæc & similia percitus, metuénsque ne augerentur in majus, stimulante (vt ferebatur) Præfecto Florentio, De-

centium Tribunum & Notarium misit, auxiliares milites exinde protinus abstracturum Herulos & Batauos, cumque Petulantibus Celtas, & lectos ex numeris aliis trecentenos, hac specie iussos accelerare, vt adesse possint armis primo vere mouendis in Parthos. Et super auxiliariis quidem & trecentenis cogendis ocius proficisci, Lupicinus conuentus est solus, transisse ad Britannias nondum compertus: de Scutariis autem & Gentilibus excerpere quemque promptissimum, & ipse perducere Sintula iubetur, Cæsaris stabuli tunc Tribunus. conticuit hisque acquieuerat Iulianus, potioris arbitrio cuncta concedens. Illud tamen nec dissimulare potuit, nec silere: vt illi nullas paterentur molestias, qui relictis laribus transrhenanis, sub hoc venerant pacto, ne ducerentur ad partes vnquam transalpinas: Verendum esse affirmans, ne voluntarij barbari militares, sæpe sub eiusmodi legibus adsueti transire ad nostra, hoc cognito deinceps arcerentur. Sed loquebatur incassum. Tribunus enim parui querelas Cæsaris ducens, Augusti iussis obtemperabat: & lecta expeditiore manu, vigore corporúmque leuitate præstanti, cum iisdem profectus est, spe potiorum erectus. Et quia sollicitus Cæsar, quid de residuis mitti præceptis agi deberet, pérque varias curas animum versans, attente negotium tractari oportere censebat; cum hinc barbara feritas, inde iussorum vrgeret auctoritas, maximéque absentia Magistri equitum suggerente dubietatem, redire ad se Præfectum hortatus est, olim Viennam specie annonæ parandæ digressum, vt se militari eximeret turba. Perpendebat enim ad relationem suam, quam olim putabatur misisse, abstrahendos à Galliarum defensione pugnaces numeros, barbarísq; iam formidatos. Qui cùm suscepisset Cæsaris litteras, monẽtis petentísque vt venire accelerarет, rempublicam consiliis iuuaturus, obstinatissime detrectabat: ea ratione pauore mente confusa, quod aperta scripta significabant, ab Imperatore nusquam dijungi debere Pręfectum in ardore terribilium rerum. Adjectumque est, quòd si procurare dissimulasset, ipse propria sponte projiceret insignia principa-

tus: gloriosum esse existimans iussa morte oppetere, quàm prouinciarum interitum sibi assignari. Sed vicit Præfecti propositum pertinax, his quæ rationabiliter poscebantur parêre contentione maxima reluctantis. Inter has tamen moras absentis Lupicini, motúsq; militares timentis Præfecti, Iulianus consiliorum adminiculo destitutus, ancipitíque sententia fluctuans, id optimum factu existimauit. via solemni cunctos ex stationibus egressos, in quibus hiemabant, maturare disposuit: Hócque comperto, apud Petulantium signa famosum quidam libellum humi projecit occulte, inter alia multa etiam id continentem: *Nos quidem ad orbis terrarum extrema vt noxij pellimur & damnati: caritates verò nostræ Alamannis denuo seruient, quas captiuitate prima post interneciuas liberauimus pugnas.* Quo textu ad comitatum perlato lectóque, Iulianus contemplans rationabiles querelas, cum familiis eos ad Orientem proficisci præcepit, clauularis cursus facultate permissa: & cum ambigeretur diutius qua pergerent via, placuit Notario suggerente Decentio, per Parisios homines transire, vbi morabatur adhuc Cæsar nusquam motus. Et ita factum est. Iisdemque aduentantibus in suburbanis Princeps occurrit ex more, laudans quos agnoscebat: factorúmque fortium singulos monens, animabat lenibus verbis, vt ad Augustum alacri gradu pergerent, vbi potestas est ample patens & larga, præmia laborum adepturi dignissima. Vtque honoratius procul abituros tractaret, ad conuiuium proceribus corrogatis, petere iure si quid in promptu esset edixit. Qui liberaliter ita suscepti, dolore duplici suspensi discesserunt & mœsti, quòd eos fortuna quædam inclemẽs & moderato rectore & terris genitalibus dispararet. Hócque angore impliciti, in statiua solita recesserunt. Nocte verò cœptante in apertum erupere discidium: incitatísque animis, vt quemque insperata res afflictabat, ad tela conuertuntur & manus: fremitúque ingenti omnes petiuerant palatium, & spatiis eius ambitis, ne ad euadendi copiam quisquam perueniret, Augustum Iulianum horrendis clamoribus concrepabant, eum ad se prodire destinatius adi-

gentes: expectaréque coacti, dum lux promicaret, tandem progredi compulerunt. Quo viso, iterata magnitudine sonus Augustum appellauere consensione firmissima. Et ille mente fundata vniuersis resistebat & singulis, nunc indignari semet ostendens, nunc manus tendens, oránsque & obsecrans, ne post multas felicissimásque victorias agatur aliquid indecorum; néue intempestiua temeritas & prolapsio, discordiarum materias excitaret. Hæcque adjiciebat, tandem sedatos leniter allocutus. *Cesset ira, quæso, paulisper: absque dissensione vel rerum appetitu nouarum impetrabitur facile, quod postulatis: quoniam dulcedo vos patriæ retinet, & insueta peregrináque metuitis loca, redite iam nunc ad sedes, nihil visuri, quia displicet, transalpinum. Hócque apud Augustum capacem rationis & prudentissimum ego competenti satisfactione purgabo.* Conclamabatur post hæc ex omni parte nihilo minus, vno paríque ardore nitentibus vniuersis: maximóque contentionis fragore, probro & conuiciis mixto, Cæsar assentire coactus est. Impositúsque scuto pedestri, & sublatius eminens, nullo silente Augustus renuntiatus, iubebatur diadema proferre: negánsque vnquam habuisse, vxoris colli vel capitis poscebatur. Eóque adfirmante, primis auspiciis non congruere aptari muliebri mundo, equi phalera quærebatur, vti coronatus speciem saltem obscuram superioris prætenderet potestatis. Sed cùm id quoque turpe esse asseueraret, Maurus nomine quidam, postea Comes qui rem male gessit apud Succorum angustias, Petulantium tunc Hastatus, abstractum sibi torquem, quo vt Draconarius vtebatur, capiti Iuliani imposuit cõfidenter: qui trusus ad necessitatem extremam, iámque periculum præsens vitare non posse aduertens, si reniti perseuerasset, qui nos omnibus aureos, argentíque singula pondo promisit. Hísque gestis haud minore quàm antea cura constrictus, futuráque celeri prouidens corde, nec diadema gestauit, nec procedere ausus est vsquam, nec agere seria quæ nimis vrgebant. Sed cum ad latebras secessisset occultas accidentium varietate perterritus Iulianus, aliquis palatij Decurio, qui ordo est dignitatis, pleniore gradu signa

Petu-

Petulantium ingressus atque Celtarum, facinus indignum turbulente exclamat, pridie Augustum eorum arbitrio declaratum, clàm interemptum. Hócque comperto, milites quos ignota pari sollicitudine mouebant & nota, pars crispantes missilia, alij minitantes nudatis gladiis, diuerso vagóq; (vt in repētino solet) excursu occupauere volucriter regiam: strepitúque immani excubitores perculsi, & Tribuni, & Domesticorum Comes Excubitor nomine, veritíque versabilis perfidiam militis, euanuere metu mortis subitæ dispalati. Viso tamē otio summo, quieti stetere paulisper armati: & interrogati quæ causa esset inconsulti motus & repentini, diu tacendo hæsitantes super salute principis, non antea discesserunt, quàm acciti in consistorium fulgentem cum augusto habitu conspexissent. His tamen auditis, etiam illi quos antegressos retulimus ducente Sintula, cum eo iam secuti Parisios reuertuntur: edictóque vt futura luce cuncti conuenirent in campo, progressus princeps ambitiosius solito tribunal ascendit, signis aquilísque circumdatus & vexillis, septúsque tutius armatarum cohortiū globis. Cúmque interquieuisset paululum, dum alte contemplatur præsentium vultus, alacres omnes visos & lætos, quasi lituis, verbis (vt intelligi possit) simplicibus incendebat. *Res ardua poscit & flagitat, propugnatores mei reíque publicæ fortes & fidi, qui mecum pro statu prouinciarum vitam sæpius objecistis, quoniam Cæsarem vestrū firmo iudicio ad potestatum omnium culmen sustulistis, perstringere pauca summatim, ut remedia permutata rei rata colligantur & cauta. Vixdum adolescens specie tenus purpuratus (ut nostis) vestra tutela nutu cælesti commissus, nunquā à proposito recte viuendi dejectus sum: vobiscum in omni labore perspicuus, cum dispersa gentium confidentia, post ciuitatum excidia, peremptáq; innumera hominum milia, pauca quæ semi-integra sunt relicta, cladis immensitas persultaret. Et retexere superfluum puto quoties hieme cruda, rigentíque cælo, quo tempore terræ ac maria opere Martio vacant, indomitos antea cum iactura virium suarum repulimus Alamannos. Id sanè nec prætermitti est æquum nec taceri, quòd cum prope Argentoratum illuxisset ille beatissimus dies, vehens quodammodo Gallis perpetuam libertatem, inter confertissima tela me*

discurrente, vos vigore vsuque diuturnitate fundati, velut incitatos torrentes, hostes abrupte inundantes, superastis ferro prostratos, vel fluminis profundo submersos, paucis relictis nostrorum, quorum exequias honestauimus celebri potius laude, quam luctu. Post quæ opinor tanta & talia nec posteritatem taciturnam de vestris in rempublicam meritis in gentibus cunctis, si plene; quem altiore fastigio majestatis ornastis, virtute grauitateque; si quid aduersum ingruerit, defendatis. Vt autem rerum integer ordo seruetur, præmiaque virorum fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio præripiat clandestina, id sub reuerenda consilij vestri facie statuo, vt NEQVE CIVILIS QVISQVAM IVDEX, NEC MILITIÆ RECTOR, ALIO QVODAM PRÆTER MERITA SVFFRAGANTE, AD POTIOREM VENIAT GRADVM, NON SINE DETRIMENTO PVDORIS EO, QVI PRO QVOLIBET PETERE TENTAVERIT, DISCESSVRO. Hac fiducia spei majoris animatus inferior miles, dignitatum iam diu expers & premiorum, hastis feriendo clypeos sonitu assurgens ingenti, vno propemodum ore dictis fauebat & cœptis. Statimque ne turbandæ dispositioni consultæ tempus saltem breue non concederetur, pro Actuariis obsecrauere Petulantes & Celtæ, recturi quas placuisset prouincias mitterentur: quo non impetrato abiere nec offensi, nec tristes. Nocte tamen quæ declarationis Augustæ præcesserat diem, iunctioribus proximis retulerat Imperator, per quietem aliquem visum, vt formari Genius publicus solet, hæc objurgando dixisse: *Olim, Iuliane, vestibulum ædium tuarum obseruo, latenter augere tuam gestiens dignitatem: & aliquoties tanquam repudiatus abscessi. sed si ne nunc quidem recipior, sententia concordante multorum, ibo demissus & mæstus. Id tamen retineto imo corde, quod tecum non diutius habitabo.* Hæc dum per Gallias agerentur intente, truculentus rex ille Persarum, incentiuo Antonini aduentu Craugasij duplicato, ardore obtinendæ Mesopotamiæ flagrans, dum ageret cum exercitu procul Cõstantius, armis multiplicatis & viribus transmisso solemniter Tigride, oppugnandam adoritur Singaram, milite vsuique congruis omnibus, vt existimauere qui regionibus præerant,

abunde munitam. Cuius propugnatores viso hoste longissime, clausis ocius portis, ingentibus animis per turres discurrebant & minas, saxa tormentáque bellica congerentes. cunctísque præstructis stabant omnes armati, multitudinem parati propellere, si mœnia subire tentasset. Aduentans itaque rex, cum per optimates suos propius admissos, pacatiore colloquio flectere defensores ad suum non potuisset arbitrium, quieti diem integrum dedit: & matutinæ lucis exordio, signo per flammeum erecto vexillum, circumuaditur ciuitas à quibusdam vehentibus scalas: aliis componentibus machinas, plerísque objectu vinearum pluteorúmque tectis, iter ad fundamenta parietum quærentibus subuertenda. Contra hæc oppidani superstantes propugnaculis celsis, lapidibus eminus telorúmque genere omni ad interiora ferocius se proripientes arcebant. Et pugnabatur euentu ancipiti diebus aliquot, hincinde multis amissis & vulneratis: postremo feruente certaminum mole, & propinquãte iam vespera, inter machinas plures admotus aries robustissimus orbiculatam turrim feriebat ictibus densis, vnde reseratam vrbem obsidio superiore docuimus. ad quam conuersa plebe dimicabatur artissime: facésque cum tedis ardentibus & malleolis ad exurendum imminens malum vndique conuolabant, nec sagittarum crebritate, nec glandis hincinde cessante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recens structorum, madoréque etiam tum infirmium. Dúmque adhuc ferro certatur & ignibus, turri collapsa cum patuisset iter in vrbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disjecerat magnitudo, Persarum agmina vndique vlulabili clamore sublato, nullo cohibente cuncta oppidi membra complebant: cæsísque promiscue paucissimis, residui omnes mandatu Saporis viui comprehensi, ad regiones Persidis vltimas sunt asportati. Tuebantur autem hanc ciuitatem legiones duæ, prima Flauia, primáque Parthica, & indigenæ plures, cum auxilio equitum illico ob repentinum malum inclusorum: qui omnes, vt dixi, vinctis manibus ducebantur, nullo iuuante nostrorum. Nisi

bin enim sub pellibus agens pars maior exercitus custodiebat, interuallo perquam longo discretam. alioquin numquam labenti Singaræ, vel temporibus priscis quisquam ferre auxilium potuit, aquarum penuria cunctis circum arentibus locis. Et licet ad præsciscendos aduersos subitosque motus, id munimentum opportune locauit antiquitas, dispendio tamen fuit rei Romanæ, cum defensorum iactura aliquoties interceptum. Exciso itaque oppido, rex Nisibin prudenti consilio vitans, memor nimirum quæ sæpius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis Bezabden, quam Phœnicam quoque institutores veteres appellarunt, vi vel promissorum dulcedine illectis defensoribus retenturus, munimentum impendio validum in colle mediocriter edito positum, vergensque in margines Tigridis, atque vbi loca suspecta sunt & humilia, duplici muro vallatum: ad cuius tutelam tres legiones sunt deputatæ, secunda Flauia, secundáque Armeniaca, & Parthica itidem secunda, cum sagittariis pluribus Zabdicenis, in quorum solo tunc nobis obtemperantium hoc est municipium positum. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium rex ipse sublimior ceteris, castrorum ambitum circumcursans, prope labra ipsa fossarum venit audentius: petitúsque ballistarum ictibus certis & sagittarum, densitate opertus armorum in modum testudinis contextorum abscessit innoxius. Ira tamen tum sequestrata, caduceatoribus missis ex more, clausos blandius hortabatur, vt vitæ speiq; consulturi obsidium deditione soluerent oportuna, reseratísque portis egressi supplices, victori gentium semet offerrent. Quibus adire propius ausis defensores mœnium ideo pepercerunt, quòd cohærenter sibi iunctos duxerant iisdem notos ingenuos, Singaræ captos: eorum enim miseratione telum nemo contorsit, nec super pace respondit. Deinde datis induciis diei totius & noctis, ante alterius lucis initium Persarum populus omnis adortus auide vallum, acritérque minans ac fremens, vbi ad ipsa mœnia confidenter accessit, dimicabat vi magna resistentibus oppidanis. Quare sauciabantur plerique

Parthorum, quòd pars scalas vehentes, alij opponentes vimineas crates, veluti cæci pergebant introrsus, nec nostris innocuis. Sagittarum enim nimbi crebrius volitantes, stantes confertius perforabant. partibúsque post solis occasum æqua iactura digressis, appetente postridie luce, ardentius multo quàm antea pugnabatur, hincinde concinentibus tubis: nec minores strages vtrobique visæ sunt, ambobus obstinatissime colluctatis. Verùm secuto die otio communi adsensu post ærumnas multiplices attributo, cum magnus terror circumsisteret muros, Persǽque paria formidarent, Christianæ legis antistes exire se velle gestibus ostendebat & nutu: acceptáque fide, quòd redire permitteretur incolumis, adusque tentoria regis accessit. Vbi data copia dicendi quæ vellet, suadebat placido sermone discedere Persas ad sua, post communes partis vtriusque luctus formidari etiam maiores affirmans, forsitan aduenturos. Sed perstabat incassum hæc multáque similia disserendo, efferata vesania regis obstante, non ante castrorum excidium digredi pertinaciter adiurantis. Perstrinxit tamen suspicio vana quædam episcopum, vt opinor, licet asseueratione vulgata multorum, quòd clandestino colloquio Saporem docuerat, quæ mœnium appeteret membra, vt fragilia intrinsecus & inualida. Hócque exinde verisimile visum est, quòd postea intuta loca cariéque nutantia cum exultatione magna, velut regentibus penetralium callidis, contemplabiliter machinæ feriebant hostiles. Et quanquam angusti calles difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatíque arietes ægrè promouebantur, manualium saxorum sagittarúmque metu arcente: nec ballistæ tamen cessauere nec scorpiones, illæ tela torquentes, hi lapides crebros, qualíque simul ardentes pice & bitumine illiti: quorum assiduitate per procliue labentium machinæ hærebant, velut altis radicibus fixæ, eásque malleoli & faces iactæ destinatius exurebant. Sed cum hæc ita essent, caderéntque altrinsecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali situ & ingenti opere munitum oppidum ante brumale sidus excindere, rabiem regis non ante sedari

posse credentes. Quocirca nec multa cruoris effusio, nec confixi mortiferis vulneribus plurimi ceteros ab audacia parili reuocabant. Sed diu cum exitio decernentes postremo periculis obiectauere semet abruptis: & agitantes arietes denso saxorum molarium pondere, fomentísque ignium variis, ire protinus vetabantur. Verùm vnus aries residuis celsior, humectis taurinis opertus exuuiis, ideoque minus casus flammeos pertimescens aut tela, antegressus omnes repsit nisibus magnis ad murum: vastóque acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam euertit. Qua sonitu lapsa ingenti, superstantes quoque repentina ruina deiecti, diffractíque vel obruti, mortibus interiere diuersis, & insperatis: inuentóque tutiore ascensu armata irruit multitudo. trepidis deinde superatorum auribus vlulantium vndique Persarum intonante fragore, artius prælium intra muros exarsit, hostium nostrorúmque cateruis certantibus cominus, cum confertis inter se corporibus, hincindéque stricto mucrone nulli occurrentium parceretur. magna denique mole ancipiti diu exitio renitentes obsessi, postremo plebis immensæ ponderibus effusæ disiecti sunt. Et post hæc iratorum hostium gladij, quidquid inueniri poterat concidebant: abreptíque sinibus matrum paruuli, ipsæ quoque matres trucidabantur, nullo quid ageret respectante. Inter ea tam funesta, gens rapiendi cupidior, onusta spoliorum genere omni, captiuorúmque examen maximum ducens, tentoria repetiuit exultans. Rex tamen gaudio insolenti elatus, diúque desiderio capiendæ Phœnicæ flagrans, munimenti perquam tempestiui, non antè discessit quàm labefactata murorum parte reparata firmissime, alimentísque affatim conditis, armatos ibi locaret insigneis origine, bellíque artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amissionem castrorum ingentium ferentes ægrè Romani, ad eadem obsidenda viribus magnis accingerentur. Latius se proinde iactans, additáque spe quidquid aggredi posset adipiscendi, interceptis castellis aliis vilioribus, Virtam adoriri disposuit, munimentum valde vetustum, vt ædificatum creo-

datur à Macedone Alexandro, in extremo quidem Mesopotamiæ situm, sed muris velut sinuosis circumdatum & cornutis, instructionéque varia inaccessum. Quod cùm omni arte tentaret, nunc promissis defensores alliciens, nunc pœnas cruciabiles minitans, aliquoties struere aggeres parans, obsidionalésque admouens machinas, multis acceptis vulneribus, quàm illatis, omisso vano incœpto tandem abscessit. Hæc eo anno inter Tigrim gesta sunt & Euphraten. Quæ cùm frequentibus nuntiis didicisset Constantius, metuens expeditiones Parthicas, hiemem apud Constantinopolim agens, impensiore cura limitem instruebat cum omni apparatu bellorum. Arma quoque & tirocinia cogens, legionésque augens iuuentutis validæ supplementis, quarum statariæ pugnæ per Orientales sæpius emicuere procinctus: auxilia super his Scytharum poscebat mercede vel gratia, vt adulto vere profectus è Thraciis loca suspecta protinus occuparet. Inter quæ Iulianus apud Parisios hibernis locatis, summa cœptorum quorsum euaderet pertimescens, erat anxius, nusquam assensurum Constantium factis multa voluendo considerans, apud quem sordebat vt infimus & contemptus. Circumspectis itaque trepidis rerum nouarum exordiis, legatos ad eum mittere statuit gesta docturos, eísque concinentes literas dedit, quid actum sit, quidve fieri oporteat deinceps monens apertius & demonstrans. Quanquam eum hæc dudum comperisse opinabatur, relatu Decentij olim reuersi, & cubiculariorum recens de Galliis progressorum, qui ad Cæsarem aliqua portauere solemnia. Et quanquam non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis quidquam scripsit, ne videretur subito declinasse. Erat autem literarum sensus huiusmodi: *Ego quidem propositi mei fidem, non minus moribus quàm fœderum pactis, quoad fuit, vnum semper atque idem sentiens conseruaui, vt effectu multiplici claruit euidenter. Iamque inde vt me creatum Cæsarem pugnarum horrendis fragoribus objecisti, potestate delata contentus, currentium ex voto prosperitatum nuntiis crebris, vt apparitor fidus tuas aures impleui, nihil vsquam periculis meis assignans: cum documen-*

tis aßiduis constet, diffusis permixtisque paßim Germanis, in laboribus me semper visum omnium primum, in refectione postremum. Sed bona venia tua dixerim, si quid nouatum est nunc, vt existimas, in multis bellis & asperis ætatem sine fructu conterens miles, olim deliberatum impleuit, fremens, secundique impatiens loci rectorem, cum nullas sibi vices à Cæsare diuturni sudoris & victoriarum frequentium rependi posse contemplaretur. Cuius iracundiæ, nec dignitatum augmenta nec annuum merentis stipendium, id quoque inopinum acceßit: quod ad partes orbis Eoi postremas venire iussi, homines assueti glacialibus terris, separandique liberis & coniugibus, egentes trahebantur & nudi. Vnde solito sæuius efferati, nocte in vnum collecti palatium obsedere, Augustum Iulianum vocibus magnis appellantes & crebris. Cohorrui, fateor, & secessi: amandatúsque dum potui, salutem simulatione quæritabam & latebris. Cúmque nullæ darentur induciæ, libero pectoris muro, vt ita dixerim, septus, progressus ante conspectum omnium steti, mulceri posse tumultum auctoritate ratus, vel sermonibus blandis. Exarsere mirum in modum, eousque prouecti, vt quoniam precibus vincere pertinaciam conabar, instanter mortem contiguis assultibus intentarent. Victus denique mecúmque ipse contestans, quòd alter confosso me forsitan libens declarabitur princeps, assensus sum, vim lenire sperans armatam. Gestorum hic textus est, quem mente quæso accipito placida. Nec actum quidquam secus existimes, vel susurrantes perniciosa malignos admittas, ad compendia sua excitare seceßiones principum adsuetos: sed adulatione vitiorum altrice depulsa, excellentißimam virtutum omnium aduerte iustitiam: & conditionum æquitatem, quam propono, bona fide suscipito, cum animo disputans, hæc statui Romano prodesse, nobísque qui charitate sanguinis, & fortunæ superioris culmine sociamur. Ignosce enim: quæ cum ratione poscuntur, non tam fieri cupio, quàm à te vtilia probari & recta, auide tua præcepta deinde quoque suscepturus. Quæ necesse sit fieri, in compendium redigam breue. Equos præbebo curules Hispanos, & miscendos Gentilibus atque Scutariis adolescentes lectos quosdam, cis Rhenum editam barbarorum progeniem, vel certe ex dediticiis, qui ad nostra desciscunt. Et hæc adusque exitum vitæ me spondeo, non modò grato animo, verùm cupido quoque facturum. Præfectos prætorio, æquitate & meritis

meritis notos, tua nobis dabit clementia: residuos ordinarios iudices, militiaque moderatores promouendos arbitrio meo concedi est consentaneum, itidémque stipatores. Stultum est enim, cum ante caueri possit ne fiat, eos ad latus Imperatoris adsciscì, quorum mores ignorantur & voluntates. Hoc sanè sine vlla dubitatione firmauerim: tirones ad peregrina & longinqua Galli mittere, diuturna perturbatione casibúsque vexati grauissimis, nec sponte sua poterunt nec coacti, ne consumpta penitus iuuentute affligantur: præterita recordantes, ita desperatione pereunt impendentium. Nec Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri conueniet, cum adhuc nec barbarici sint impetus interclusi, & (si dici quod verum est pateris) hæ prouinciæ malis iactatæ continuis, externis indigeant adiumentis & fortibus. Hæc hortando, vt existimo, salutariter scripsi, poscens & rogans. Scio enim, scio, ne quid sublatius dicam cum imperio congruens, quas rerum acerbitates jam conclamatas & perditas, concordia vicissim sibi cedentium principum meliorem reuocauit in statum: cum appareat majorum exemplo nostrorum, moderatores hæc & similia cogitantes, fortunatè beatéque viuendi reperire quodammodo viam; & vltimo tempori posteritatique iucundam sui memoriam commendare. His literis iunctas secretiores alias Constantio offerendas clanculo misit, obiurgatorias & mordaces: quarum seriem nec scrutari licuit, nec si licuisset, proferre decebat in publicum. Ad id munus implendum electi viri sunt graues, Pentadius officiorum Magister, & Eutherius cubiculi tunc Præpositus, post oblatas literas relaturi nullo suppresso quæ viderunt, & super ordine futurorum fidenter acturi. Auxerat inter hæc cœptorum inuidiam Florentij fuga Præfecti: qui velut præsagiens concitandos motus ob militem, vt sermone tenus iactabatur, accitum, consulto discesserat Viennam, alimentariæ rei gratia diuelli causatus à Cæsare, quem sæpe tractatum asperius formidabat. Dein cum comperisset eum ad augustum culmen euectum, exigua ac prope nulla viuendi spe versus in metum, vt longe disiunctus, malis se quæ suspicabatur exemit: & necessitudine omni relicta digressus venit ad Constantium itineribus lentis: vtque se nulli obnoxium culpæ monstraret, Iulianum vt

perduellem multis criminibus appetebat. Cuius post abitum bene Iulianus cogitans & prudenter, scirique volens quod præsenti quoque pepercisset, caritates eius cum re familiari intacta, publici cursus vsu permisso ad Orientem redire tutius imperauit. nec minore studio secuti legati hæc secum ferentes quæ prædiximus, intentique ad viandum, cum venirent ad iudices celsiores, oblique tenebantur: morásque per Italiam & Illyricum perpessi diuturnas & graues, tandem transfretati per Bosphorum, itineribúsque lentis progressi, apud Cæsaream Cappadociæ etiamtum degentem inuenere Constantium, Mazacam antehac nominatam, oportunam vrbem & celebrem, sub Argæi montis pedibus sitam. Qui intromissi, data potestate offerunt scripta. Iisque recitatis, vltra modum solitæ indignationis excanduit Imperator, limibúsque oculis eos adusque metum contuens mortis, egredi iussit, nihil post hæc percontatus vel audire perpessus. Perculsus tamen ardenter cunctatione stringebatur ambigua, vtrum in Persas, an contra Iulianum moueri iuberet acies quibus fidebat: hæsitánsque diu perpensis consiliis, flexus est quorundam sententia vtilium suasorum, & iter Orientem versus edixit. Statim tamen & legatos absoluit, & Leonam Quæstorem suum in Gallias cum literis datis ad Iulianum pergere celeri statuit gradu, nihil nouatorum se asserens suscepisse, sed eum (si saluti suæ proximorumque consulit) tumenti flatu deposito, intra Cæsaris se potestatem continere præcipiens. Vtque id facile formido intentatorum efficeret, velut magnis viribus fretus, in locum Florentij Prefectum prætorio Nebridium, tum Quæstorem eiusdem Cæsaris promouerat, & Felicem Notarium, officiorum Magistrum, & quosdam alios. Gumoharium enim successorem Lupicini, antequam sciretur huiusmodi quidquam, Magistrum prouexit armorum. Ingressus itaque Parisios Leonas, susceptus vt honoratus & prudens, postridie principi progresso in campum, cum multitudine armata pariter & plebeia, quam de industria conuocarat, & tribunali vt emineret altius superstanti, scripta iubetur offerre,

Replicatóque volumine edicti quod missum est, & legi ab exordio cœpto, cum ventum fuisset ad locum id continentem, quod gesta omnia Constantius improbans, Cæsaris potestatem sufficere Iuliano censebat, exclamabatur vndique vocum terribilium sonu: *Auguste Iuliane, vt prouincialis & miles, & reip. decreuit auctoritas; recreatæ quidem, sed adhuc metuentis rediuiuos barbarorum excursus.* Quibus auditis Leonas, cum Iuliani literis hæc eadem indicantibus reuertit incolumis: solúsque admissus est ad præfecturam Nebridius: id enim Cæsar quoque scribens, ex sententia sua fore aperte prædixit. Magistrum enim officiorum iampridem ipse Anatolium ordinauit, libellis antea respondentem, & quosdam alios, vt sibi vtile videbatur & tutum. Et quoniam, cum hæc ita procederent, timebatur Lupicinus, licet absens, agénsque etiamtum apud Britannos, homo superbæ mentis & turgidæ: erátque suspicio, quòd si hæc trans mare didicisset, nouarum rerum materias excitaret: Notarius Bononiam mittitur, obseruaturus sollicite ne quisquam fretum oceani transire permitteretur. Quo vetito, reuersus Lupicinus antequam horum quidquam sciret, nullas ciere potuit turbas. Iulianus tamen iam celsiore fortuna militísque fiducia lætior, ne intepesceret, neve vt remissus argueretur & deses, legatis ad Constantium missis, in limitem Germaniæ secundæ est egressus: omníque apparatu, quem flagitabat instans negotium, communitus, Tricensimæ oppido propinquabat. Rheno exinde transmisso, regionem subito peruasit Francorum, quos Atthuarios vocant, inquietorum hominum, licentius etiamtum percursantium extima Galliarum. Quos adortus subito nihil metuentes hostile, nimiúmque securos, quòd scrupposa viarum difficultate arcente, nullum ad suos pagos ingressum meminerant principem, superauit negotio leui: captísque plurimis & occisis, orantibus aliis, qui superfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodesse possessoribus finitimis arbitratus. Vnde reuersus pari celeritate per flumen, præsidiáque limitis explorans diligenter & corrigens, adusque Rauracos venit: locísque recuperatis, quæ olim bar-

bari intercepta retinebant vt propria, iisdémque pleniore cura firmatis, per Besantionem Viennam hiematurus abscessit. Hic per Gallias erat ordo gestorum. Quæ dum ita prospere succedunt & caute, Constantius accitum Arsacen Armeniæ regem, summáque liberalitate susceptum, præmonebat & hortabatur, vt nobis amicus esse perseueraret & fidus. Audiebat enim sæpius eum tentatum à rege Persarum fallaciis, & minis, & dolis, vt Romanorum societate posthabita, suis rationibus stringeretur. Qui crebro adiurans animam prius posse amittere, quàm sententiam, muneratus cũ comitibus quos duxerat, rediit ad regnum, nihil ausus temerare postea promissorum, obligatus gratiarum multiplici nexu Constantio: inter quas illud potius excellebat, quod Olympiada Ablabij filiam Præfecti quondam prætorio, ei copulauerat coniugem, sponsam fratris sui Constantis. Quo dimisso à Cappadocia, ipse per Melitinam, minoris Armeniæ oppidum, & Lacotena, & Samosata, transmisso Euphrate Edessam venit: ibique dum agmina vndiq; conuenientium militum, & rei cibariæ abundantes copias opperitur, diu moratus, post æquinoctium egreditur autumnale, Amidam petens. Cuius cum prope venisset mœnia, fauillis oppleta collustrans flebat cum gemitu, reputans quales miseranda ciuitas pertulerat clades. Ibi tunc forte Vrsulus præsens, qui ærarium tuebatur, dolore percitus exclamauit: *En quibus animis vrbes à milite defenduntur, cui vt abundare stipendium possit, imperij opes jam fatiscunt!* Quod dictum ita amarum militaris multitudo postea apud Chalcedona recordata, ad eius exitium consurrexit. Exinde cuneis confertis incedens, cum Bezabden aduentaret, fixis tentoriis, vallo fossarúmque altitudine circumseptis, obequitans castrorum ambitum longius, docebatur relatione multorum, instaurata esse firmius loca, quæ antehac incuria corruperat vetustatis. Et ne quid omitteret, quod ante feruorem certaminum erat necessario præstruendum, viris prudentibus missis, conditione posita dupla, cogebat mœnium defensores redire ad suos, alienis sine cruore concessis, aut in ditionem venire Romanam

dignitatibus augendos & præmiis. Atque cum illi destinatione natiua reniterentur vt clare nati, periculísque & laboribus in cuncta obsidioni congrua parabantur. Densis itaque ordinibus cum tubarum incitamentis latera oppidi cuncta adortus alacris miles, legionibus in testitudines varias conglobatis, paulatim tutò progrediens subruere mœnia conabatur: & quia telorum omne genus in subeuntes effundebatur, nexu clypeorum soluto discessum est, in receptum canentibus signis. Laxatis deinde ad diem vnum animis, tertia luce curiosius tecti elatis passim clamoribus ascensus vndique tentabant. Et licet defensores obtentis *ciliciis*, ne conspicerentur ab hostibus, latebant intrinsecus; tamen quoties flagitabat necessitas, lacertos fortiter exertantes, lapidibus subjectos incessebant & telis. Et vimineæ crates cum procederent confidenter, essentque parietibus contiguæ, dolia desuper cadebant, molæ & columnarum fragmenta: quorum ponderibus nimiis obruebantur pugnatores, hiatúque violento disjectis operimentis, cum periculis vltimis euadebant. Decimo itaque postquam oppugnari cœptum est die, cum spes nostrorum interiora cuncta mœrore compleret, transferri placuerat molem arietis magnam, quam Persæ quondam Antiochia pulsibus eius excisa relatam reliquerant apud Carras: quæ subito visa, aptatáque faberrime, clausorum hebetauerat mentes, adusque deditionis remedia penè prolapsas, ni resumptis viribus opponenda minaci machinæ præparassent. Nec temeritas post hæc cessauerat, nec consilium. Namque dum instrueretur aries vetustus, & dissolutus, vt facile veheretur, omni arte, omníque virium nixu, & oppugnatorum vi & firmitudine summa defensabatur: tormenta nihilominus & lapidum crebritas atque fundarum ex vtraque parte plurimos consumebant: & aggerum moles incrementis celeribus consurgebant: acriórque indies adolescebat obsidio, multis nostrorum idcirco cadentibus, quòd decernentes sub Imperatoris conspectu, spe præmiorum, vt possent facile qui essent agnosci, nudantes galeis capita sagittariorum hostilium peritia fundebantur. Proin

dies & noctes intenti vigiliis, cautiores stantes vtrobique faciebant. Et Persæ aggerum altitudine iam in sublime porrecta, machinǽque ingentis horrore perculsi, quam minores quoque sequebantur, omnes exurere vi maxima nitebantur: & assidue malleolos atque incendiaria tela torquentes laborabant incassum: ea re quòd humectis scortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ vnctæ alumine diligenter, vt ignis per eas laberetur innoxius. Verùm has admouentes fortitudine magna Romani, licet difficile defensabant, tamen cupiditate potiundi oppidi, ne prompta quidem pericula contemnebant. Et contra propugnatores, cum iam discussurus turrim oppositam aries maximus aduentaret, prominentem eius ferream frontem, quæ reuera formam effingit arietis, arte subtili illaqueatam altrinsecus laciniis retinuere longissimis, ne retrogradiens resumeret vires, néue ferire muros assultibus densis contemplabiliter posset, fundentes quoque feruentissimam picem: & diu promotæ machinæ stabant, saxa muralia perferentes & tela. Iámque aggeribus cumulatius excitatis, defensores, ni vigilassent, exitium adfore iam sperantes, in audaciam ruêre præcipitem: & repentino decursu portis effusi, primósque adorti nostrorum, faces sitellásque ferreas onustas ignibus in arietem magnis viribus iaciebant. Verúm post ambiguam prælij virtutem, plurimi nihil impetrato intra mœnia repelluntur. móxque ex aggeribus quos erexerant Romani, iidem Persæ propugnaculis insistentes, sagittis incessebantur & fundis, telísque igniferis: quæ per tegumenta turrium volitantia, paratis qui restinguerent, plerúmque irrita labebantur. Cúmque pauciores vtrobique fierent bellatores, & Persæ truderentur ad vltima, ni potior ratio succurrisset, impensiore opera procursus tentabatur ex castris: & eruptione subita multitudinis facta, inter armatos qui portabant ignes amplioribus ordinatis, iaciebantur corbes in materias ferreæ plenæ flammarum, & sarmenta, aliáque ad ignes concipiendos aptissima. Et quia conspectum abstulerant fumi nigerrimæ nubes, classico excitante in pugnam, legiones

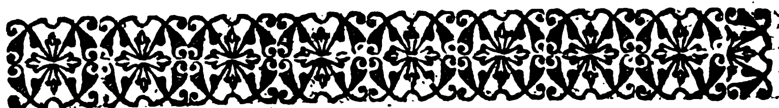
procinctæ celeri gradu venerunt: & subcrescente paulátim ardore bellandi, cum ventum fuisset ad manus, repente machinæ omnes effusis ignibus vrebantur, præter majorem: quam direptis restibus, quibus è muro iactis implicabatur, virorum fortium acrior nisus ægrè semiustam extraxit. At vbi nocturnæ tenebræ finem præliis attulerunt, non in longum militi quies data: cibo enim exiguo refectus & somno, rectorum monitu excitus munitiones à muro longe dimouit, dimicare succinctius parans per sublimes aggestus, qui iam consummati muris altius imminebant. Vtque facile defensores mœnibus pellerentur, in ipsis aggerum summitatibus binæ sunt locatæ ballistę, quarum metu ne prospicere quidem posse hostium quisquam crederetur. His satis prouisis, prope ipsum crepusculum triplex acies nostrorum instructa, conísque galearum minacius nutans, scalas vehentibus multis impetum conabatur in muros. Iámq; resultantibus armis & tubis, vno paríque ardore hinc indéque pugnabatur audaci conflictu: latiúsque sese pandente, Romani cùm Persas occultari viderent pauore impositorum aggeribus tormentorum, pulsabant turrim ariete: & cum ligonibus & dolabris & vectibus scalísque propinquabant, vtrimque conuolante missilium crebritate. Afflictabant tamen multo vehementius Persas ictus varij ballistarum, tanquam per transennam à cliuis structilibus decurrentes. Vnde fortunas suas sitas in extremo iam cogitantes, destinatione ruebant in mortē: & partiti munera dimicandi inter necessitatis articulos, relictis qui mœnia tuerentur, reserata latenter postica strictis gladiis valida manus erupit, ponè sequentibus aliis qui flammas occulte portabant. Dúmque Romani nunc instant cedentibus, nunc vltro incessentes excipiunt, qui vehebant foculos repentes incurui, prunas vnius aggesti insemere iunctuis, ramis arborum diuersarum, & iunco, & manipulis constructi cannarum: qui conceptis incendiorum aridis nutrimentis iam cremabantur, militibus cum intactis tormentis exinde periculose digressis. Vt verò certaminibus finem vespera dedit incedens, partésque disceſ-

ferunt ad otium breue, Imperator in varia sese consilia diducens & versans, cum excidio Phœnicæ diutius imminere necessariæ rationes vrgerent, quod munimentum velut insolubile claustrum hostium excursibus erat objectum, & serum repelleret tempus, certaturus leuiter ibi statuit immorari, alimentis destituendos forsitan cedere existimans Persas: quod secus atque rebatur euenit. Cùm enim remissius pugnaretur, humente cælo vndantes nubes cum tenebris aduenere minacibus: assiduísque imbribus ita immaduerat solum, vt luti glutinosa mollities per eas regiones pinguissimi cespitis, omnia perturbaret. & super his iugi fragore tonitrua fulguráque mentes hominum pauidas perterrebant Accedebant arcus cælestis conspectus assidui: quæ species vnde ita figurari sit solita, expositio de rebus ostendet. Halitus terræ calidiores & humoris spiramina conglobata in nubes, exindéque disiecta in aspergines paruas, ac radiorum fusione splendida facta, supinantur volubiliter contra ipsum igneum orbem, irimque conformant, ideo spatioso curuamine sinuosam, quod in nostro panditur mundo, quem sphæræ dimidiæ parti rationes physicæ superponunt. Cuius species quantum mortalis oculus contuetur, prima lutea visitur, secunda flauescens vel fulua, punicea tertia, quarta purpurea, postrema ceruleo concreta & viridi. Hac autem mixta pulchritudine temperatur ideo, vt terrenæ existimant mentes, quod prima eius pars dilutior cernitur, aëri concolor circumfuso: sequens fulua, id est, paulo excitatior quàm lutea: punicea tertia, quod solis obnoxia claritudini receptatione spiritus fulgores eius purissimos è regione deflorat: quarta ideo purpurat, quod intermicante asperginum densitate per quas oritur, radiorum splendorem conspuens, ostendit aspectum flammeo propiorem: qui color quanto magis diffunditur, concedit in ceruleum & virentem. Arbitrantur alij tunc iridis formam rebus apparere mundanis, cum altius dilatæ nubi crassæ radij solis infusi lucem injecerint liquidam: quæ non reperiens exitum, in se conglobata nimio splendescit adtritu: & proximos quidem albo colores

à sole

à sole sublimiore decerpit: subuirides verò à nubis similitudine superjectæ: vt in mari solet vsu venire, vbi candidæ sunt vndæ quæ littoribus illiduntur, interiores sine vlla concretione ceruleæ. Et quoniam indicium est permutationis auræ, (vt diximus) à sudo aëre nubium concitans globos, aut contra ex concreto immutans in serenam lætitiam cælum; Ideo apud poëtas legimus sæpe, Irim de cælo mitti, cum præsentium rerum verti necesse sit status. Suppetunt aliæ multæ opiniones & variæ, quas dinumerare nunc est super vacuum, narratione redire vnde digressa est festinante. His ac talibus Imperator inter spem metúmque iactabatur, ingrauescente hiemis magnitudine, suspectísque per auios tractus insidiis: inter quæ etiam tumultum exasperati militis verebatur. Super his vrebat eius anxiam mentem, quòd velut patefacta janua diuitis domus, irritus propositi reuerteretur. Quas ob res omisso vano incepto, hiematurus Antiochiæ redit in Syriam, ærumnosam perpessus æstatem & atrocem, diúque deflendam. Euenerat enim hoc, quasi fatali constellatione ita regente diuersos euentus, vt ipsum Constantium dimicantem cum Persis fortuna semper sequeretur afflictior. vnde vincere saltem per duces optabat: quod aliquoties meminimus contigisse.

EXPLICIT LIB. XX.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXI.

NTERCLVSO hac bellorum difficili sorte Constantio trans flumen Euphratem, Iulianus agens apud Viennam, formandis in futura consiliis dies impendebat & noctes, quantum opes patiebantur angustæ, altius semet attollens: sempérque ambigens, vtrum Constantium modis omnibus alliceret in concordiam, an terroris incutiendi gratia lacesseret prior. Quæ sollicite reputans, vtrumq; formidabat, & amicum cruentum, & in ærumnis ciuilibus sæpe victorem: maximéque Galli fratris exemplum mentem eius anxiam suspendebat, quem inertia mixtæque perjuriis fraudes prodidere quorundam. Erigebat tamen aliquoties animum ad multa & vrgentia, tutissimum ratus inimicum se ex confesso monstrare ei, cuius ex præteritis motus conjectabat, vt prudens, ne per amicitias fictas insidiis falleretur occultis. Parui igitur habitis, quæ per Leonam Constãtius scripserat, nulloque arbitrio eius promotorum suscepto præter Nebridium, quinquennalia Augustus iam edidit: & ambitioso diademate vtebatur lapidum fulgore distincto, cum inter exordia principatus assumptâ vili corona circumdatus, erat xystarchæ similis purpurato. Inter quæ Helenæ conjugis defunctæ suprema miserat Romam, in suburbano viæ Nomentanæ condenda, vbi vxor quo-

que Galli, quondam soror eius, sepulta est Constantina. Accidebat autem, incendebátque eius cupiditatem pacatis iam Galliis incessere vltro Constantium: conjiciens eum per vaticinandi præsagia multa (quæ callebat) & somnia, è vita protinus excessurum. Et quoniam erudito & studioso cognitionum omnium principi, maliuoli prænoscendi futura prauas artes assignant, aduertendum est breuiter, vnde sapienti viro hoc quoque accidere poterit doctrinæ genus haud leue. Elementorum omnium spiritus, vtpote perennium corporum, præsentiendi motu semper & vbique vigens, ex his quæ per disciplinas varias affectamus, participat nobiscum munera diuinandi: & substantiales potestates ritu diuerso placatæ, velut ex perpetuis fontium venis vaticina mortalitati suppeditant verba, quibus numen præesse dicitur Themidis: quam ex eo, quod fixa fatali lege decreta præscire facit in posterum, quæ τεθειμένα sermo Græcus appellat, ita cognominatam, in cubili solióque Iouis vigoris viuifici theologi veteres collocarunt. Auguria & auspicia non volucrum arbitrio futura nescientium colliguntur. (nec enim hoc vel insipiens quisquam dicet) sed volatus auium dirigit deus, vt rostrum sonans, aut præteruolans pinna turbido meatu vel leni futura præmonstret. Amat enim benignitas numinis, seu quòd merentur homines, seu quòd tangitur eorum affectione, his quoque artibus prodere quæ impendent. Extis item pecudum attenti fatidicis, in species conuerti suetis innumeras, accidentia sciunt. Cuius disciplinæ Tages nomine quidam monstrator, vt fabulantur, in Hetruriæ partibus emersisse subito visus è terra. Aperiunt nunc quoque ventura cum æstuant hominum corda, sed loquuntur diuina. Sol enim (vt aiunt Physici) mens mundi, nostras mentes ex sese velut scintillas diffunditans, cùm eas incenderit vehementius, futuri conscias reddit. Vnde Sibyllæ crebro se dicunt ardere, torrente vi magna flammarum. Multa significant super his crepitus vocum, & occurrentia signa, tonitrua quinetiam & fulgura & fulmina, itidémque siderum sulci. Somniorum autem rata fides, & indubitabilis

foret, ni ratiocinantes coniectura falleretur. Interdumque, vt Aristoteles affirmat, infixa sunt & stabilia: cum animantis altius quiescentis ocularis pupilla neutrobi inclinata, rectissime cernit. Et quia vanities aliquoties plebeia strepit, hæc imperite mussando, si esset præsentiendi notitia quædam, cur ille se casurum in bello, vel alius hoc se passurum ignorauit? illud sufficiet dici, quod & grammaticus locutus interdum est barbare, & absurde cecinit musicus, & ignorauit remedium medicus: & non ideo nec grammatica, nec musica, nec medicina subsistit. Vnde præclare hoc quoque, vt alia, Tullius, *Signa ostenduntur*, ait, *à diis rerum futurarum: in his si quis errauerit, non deorum natura, sed hominum coniectura peccauit.* Ne igitur extra calcem, quod dicitur, sermo decurrens lecturo fastidium ferat, ad explicanda prospecta reuertamur. Cum apud Parisios adhuc Cæsar Iulianus, quatiens scutum variis motibus exerceretur in campo, axiculis, queis orbis erat compaginatus, in vanum excussis, ansa remanserat sola: quam retinens valida manu stringebat. Territisque, vt omine diro, præsentibus cunctis, *Nemo*, inquit, *vereatur: habeo firmiter, quod tenebam.* Item cum apud Viennam postea quiesceret sobrius, horrore medio noctis imago quædam visa splendidior, hos ei versus heroos modo non vigilanti aperte dixit, eadem sæpius replicando: quibus fretus nihil asperum sibi superesse existimabat.

Ζεὺς ὅταν εἰς πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
Παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
Εἰκοστῇ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἴης
Τέρμα φίλου βιότου στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaque nihil interim de statu rerum præsentium mutans, sed animo tranquillo & quieto incidentia cuncta disponens, paulatimque sese corroborans, vt dignitatis augmento virium quoque congruerent incrementa. Vtque omnes, nullo impediente, ad sui fauorem illiceret, adhærere cultui Christiano fingebat, à quo iam pridem occulte desciuerat, arcanorum participibus paucis, aruspicinæ

auguriisque intentus, & ceteris quæ deorum semper fecere cultores. Et vt hæc interim celarentur, feriarum die, quem celebrantes mense Ianuario Christiani Epiphania dictitant, progressus in eorum ecclesiam solemniter numine orato discessit. Dum hæc ita aguntur, propinquante iam vere, nuntio percitus inopino, ad tristitiam versus est & mœrorem. Didicit enim Alamannos à pago Vadomarij exorsos, vnde nihil post ictum fœdus sperabatur incommodum, vastare confines Rhætiis tractus: nihilque sinere intentatum manus prædatorias fusius discurrentes. Quod ne dissimulatum rediuiuas bellorum materias excitaret, Libinonem quendam Comitem cum Celtis & Petulantibus misit hiemantibus secum, negotium, vt poscebat ratio, correcturum. Qui cum mature prope oppidum Sanctionem venisset, longe visus à barbaris, qui iam certamina meditantes sese per valles abdiderant: hortatúsque milites licet numero impares, cupidine tamen pugnandi vehementius irritatos, aggreditur inconsulte Germanos, intérque dimicandi exordia ipse concidit omnium primus. cuius interitu erecta barbarorum fiducia, Romanísque ad ducis vindictam accensis, certamen committitur obstinatum: & vrgente magnitudinis mole disiecti sunt nostri, occisis paucis & vulneratis. Cum hoc Vadomario, & Gundomado eius fratre itidem rege, Constantius (vt iam relatum est) firmauerat pacem. Post quæ mortuo Gundomado, hunc sibi fore existimans fidum, secretorúmque taciturnum executorem & efficacē, mandabat, (si famæ solius admittenda est fides) scribebátque vt tanquam rupto concordiæ pacto, subinde collimitia sibi vicina vexaret: quo Iulianus id metuens, nusquam à tutela discederet Galliarum. Quibus (vt dignum est credere) obtemperans Vadomarius, hæc & similia perpetrabat, ad perstringendum fallendúmque miris modis ab ætatis primitiis callens, vt postea quoque Ducatum per Phœnicem regens ostendit. Sed re ipsa conuictus abstinuit. Capto enim à stationariis militibus notario, quem miserat ad Constantium, scrutatóque si quid portaret, epistola eius reperta est, in qua

præter alia multa id quoque scripserat: *Cæsar tuus disciplinam non habet.* Iulianum autem assidue per literas dominum & Augustum appellabat & Deum. Hæc vt erant periculosa & dubia, Iulianus in exitiale malum eruptura considerans, in vnum omni cogitatione intenta, eum incautum rapere festinabat, vt securitatem suam prouinciarúmque locaret in tuto: & iniit consilium tale. Philagrium Notarium, Orientis postea Comitem, ad eas miserat partes, cuius prudentiæ fidebat olim sibi comperti: eique inter multa, quæ pro captu instantium rerum erat acturus, signatam quoque chartulam tradidit, mandauítque, ne aperiret vel recitaret, nisi Vadomario viso cis Rhenum. Perrexit Philagrius, vt præceptum est: eóque præsente, & negotiis adstricto diuersis, transgressus Vadomarius flumen, vt nihil in profunda metuens pace, nihilque secus gestorum simulans scire, viso præposito militum ibi degentium, pauca locutus ex more, vltro semet, vt suspicionis nihil relinqueret abiturus, ad conuiuium eius venire promisit, ad quod erat etiam Philagrius inuitatus. Qui statim ingressus, rege conspecto, Imperatoris recordatus est verba, causatúsque rem seriam & vrgentem, ad diuersorium rediit: scriptísque lectis doctus quid agi conueniret, confestim reuersus discubuit inter ceteros. Finitísque epulis Vadomarium fortiter apprehẽsum, rectori militum arctè custodiendum apud signa commisit, textu lecto iussorum, comitibus eius ad sua redire compulsis, super quibus nihil fuerat imperatum. Exhibitus tamen idem rex ad Principis castra, iámque spe veniæ omni præclusa, cùm interceptum notarium, & quæ scripserat ad Constantium comperisset iam publicata, ne conuicio quidem tenus compellatus, missus est ad Hispanias. Id enim studio curabatur ingenti, ne Iuliano discedente à Galliis, immanissimus homo prouinciarum statum ægrè compositum licentius conturbaret. Hoc casu elatior Iulianus, regis opinione citius intercepti, quem profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri disposuit, quos peremisse Libinonem Comitem in

congressu cum militibus docuimus paucis. Et ne rumor aduentus sui eos ad remotiora traduceret, superato Rheno noctis alto silentio, cum auxiliorum expeditissimis globis, nihil metuentes huiusmodi circumuenit: excitatósque hostilium fragore armorum, dum gladios circumspectant & tela, celeriter inuolauit: & quosdam occidit, orantes alios prædámque offerentes deditiçios cepit: reliquis qui remansere pacem precantibus dedit, quietem pollicitis firmam. Quæ dum mentibus aguntur erectis, coniectans quantas intestinæ cladis excitauerat moles, nihílque tam conuenire conatibus subitis quàm celeritatem, sagaci præuidens mente, professa palàm defectione se tutiorem fore existimauit: incertúsque de militum fide, placata ritu secretiore Bellona, classico ad concionem exercitu conuocato, saxeo suggestu insistens, iámque, vt apparebat, fidentior, hæc clarius solito disserebat. *Iamdudum tacita deliberatione vos existimo, magni commilitones, gestorum excitos amplitudine, hoc operiri consilium, vt euentus qui sperantur, perpendi poßint & praecaueri. Plus enim audire quàm loqui militem decet, actibus coalitum gloriosis: nec alia spectatæ æquitatis sentire rectorem, quàm ea, quæ laudari digne potuerunt & probari. Vt igitur quæ proposui abiectis absoluam, aduertite oro beniuole, quæ sermone breui percurram. Arbitrio Dei cælestis vobis inter ipsa iuuentæ rudimenta permixtus, irruptiones Alamannorum assiduas & Francorum, populandíque iugem licentiam fregi: & vigore communi Romanis agminibus quoties libet Rhenum peruium feci: contra rumorum fremitus, gentiúmque validarum violentos excursus stando immobilis, virtutis vestræ nimirum firmamento confisus. Et hæc, laborum quos exhausimus Galliæ spectatrices, post funera multa iacturásque recreatæ diuturnas & graues, posteritati per ætatum examina commendabunt. At nunc cùm auctoritate vestri iudicij, rerúmque necessitate compulsus, ad augustum elatus sum culmen, Deo vobísque fautoribus, si fortuna cœptis adfuerit, altius affecto maiora: id præ me ferens, quod exercitui, cuius æquitas armorúmque inclaruit magnitudo, domi moderatus visus sum & tranquillus, & in crebritate bellorum contra conspiratas gentium copias consideratus & cautus. Vt igitur aduersa præueniamus mentium*

societate iunctissima, sequimini viam consilij mei salutarem, vt puto, cùm integritas rerum intentioni nostræ voluntatique respondeat: & dum majoribus vacant præsidiis regiones Illyricæ, impræpedito cursu tendentes, Daciarum interim fines extimos occupemus, exinde quid agi oporteat bonis successibus instruendi. Atque vos ex more fidentium ducum, juramento quæso concordiam spondete mansuram & fidem, operam mihi nauaturo sedulam & solitam, ne quid agatur inconsultum & segne; & producturo, si quis exegerit, incorruptam conscientiam meam, quod nihil voluntate præter ea, quæ in commune conducunt, aggrediar aut tentabo. Illud sanè obtestor & rogo, obseruate ne impetu gliscentis ardoris in priuatorum damna quisquam vestrûm exiliat: id cogitans, quòd ita nos illustrarunt hostium innumeræ strages, vt indemnitas prouinciarum & salus, exemplis virtutum peruulgatæ. Hoc sermone Imperatoris vice alicuius oraculi comprobato, mota est incitatius omnis concio: & rerum cupida nouandarum, vnanimanti consensu voces horrendas immani scutorum fragore miscebat, magnum elatúmque ducem, & vt experta est, fortunatum domitorum gentium appellans & regum. Iussíque vniuersi in eius nomen iurare solenniter, gladiis ceruicibus suis admotis sub execrationibus diris, verbis iurauere conceptis, omnes pro eo casus quo ad vitam profuderint, si id necessitas exegerit, perlaturos: quæ secuti rectores, omnésque principis proximi, fidem simili religione firmarunt. Solus omnium licet proposito stabili, audacter tamen Præfectus repugnauit Nebridius, iurisiurandi nexu contra Constantium nequaquam se constringi posse commemorans, cuius beneficiis obligatus erat crebris & multis. Quibus auditis cum stantes propius milites acriter inflammati eum appeterent trucidandum, ad genua sua prolapsum Imperator paludamento protexit: indéque reuersus in regiam cum antegressum eum vidisset, supplicémque iacentem orare, vt leuandi causa timoris ei porrigeret dexteram: *Ecquid*, ait, *præcipuum amicis seruabitur, si tu manum tetigeris meam? Sed hinc quò libet abi securus.* Hócque audito ille innoxius ad larem suum recessit in Thusciam. His Iulianus, vt poscebat negotij magnitudo, præstructis, expertus quid

in

in rebus tumultuosis anteuersio valeat & prægressus, per tesseram edicto itinere in Pannonias, castris promotis & signis, temere se fortunæ commisit ambiguæ. Replicare nunc conuenit tempora, & narrare summatim, quæ (dum aguntur in Galliis antedicta) Constantius hiemans Antiochiæ, domi militiæque perfecit. Inter complures alios honore conspicuos, adoraturi Imperatorem peregre venientem ordinantur etiam ex Tribunis insignibus. Cum igitur à Mesopotamia reuersus Constantius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidam ex Tribuno Paphlago, quem dudum sub Constante militantem discordiarum seuisse causas inter priores fratres, suspiciones contiguæ veritati pulsabant, ausus paulo petulantius stare, vt ipse quoque ad parile obsequium admittendus, agnitus est & prohibitus: strepentibúsque multis, & intueri lucem vlterius non debere clamantibus, vt perduellem & obstinatum, Constantius circa hæc lenior solito: *Desinite*, ait, *vrgere hominem, vt existimo, sontem, sed nondum aperte conuictum: & mementote, quòd si quid admisit huiusmodi, sub obtutibus meis conscientiæ ipsius sententia punietur, quam latere non poterit*. & ita discessum est. Postridie ludis Circensibus idem ex aduerso Imperatoris, vbi consueuerat, spectans, repentino clamore sublato, cum certamen opinatum emitteretur, diffractis cancellis quibus vnà cum pluribus incumbebat, cunctis cum eo in vanum excussis, læsisque leuiter paucis, interna compage disrupta efflasse spiritum repertus est solus: vnde Constantius futurorum quoque præscius exultabat. Eodem tempore Faustinam nomine sortitus est coniugem, amissa iampridem Eusebia, cuius fratres erant Eusebius & Hypatius consulares, corporis morúmque pulchritudine pluribus antistante, & in culmine tam celso humana: cuius fauore iustissimo exemptum periculis, declaratúmque Cæsarem retulimus Iulianum. Habita est iisdem diebus etiam Florentij ratio, è Galliis nouitatis metu digressi: & Anatolio recens mortuo Præfecto prætorio per Illyricum, ad eius mittitur locum: cúmque Tauro itidem Præfecto prætorio per Italiam, amplissimi suscepit insignia magistratus.

Parabantur nihilominus externorum atque ciuilium instrumenta bellorum, & augebatur turmarum equestrium numerus, parique studio supplementa legionibus scripta sunt, indictis per prouincias tirociniis: omnísque ordo & professio vexabatur, vestem armáque exhibens & tormenta, aurum quinetiam & argentum, multiplicésque rei cibariæ copias, & diuersa genera iumentorum. Et quia Persarum rege ob difficultatem hiberni temporis ægre contruso, reserata cæli temperie validior impetus timebatur, ad Transtigritanos reges & satrapas legati cum muneribus missi sunt amplis, monituri cunctos & hortaturi nostra sentirent, nihil fallax tentarent vel fraudulentum. ante omnia tamen Arsaces & Meribanes, Armeniæ & Hiberiæ reges, cultu ambitioso indumentorum emercabantur & multiformibus donis, damna negotiis Romanis illaturi, si rebus tum etiam dubiis desciuissent ad Persas. Inter tot vrgentia Hermogene defuncto, ad præfecturam promouetur Helpidius, ortus in Paphlagonia, aspectu vilis & lingua, sed simplicioris ingenij, incruentus & mitis: adeo vt cum ei coram innocentem quendam torquere Constantius præcepisset, æquo animo abrogari sibi potestatem oraret, hæcque potioribus aliis ex sententia Principis agenda permitti. Rigore itaque instantium negotiorum anceps Constantius quid capesseret ambigebat, diu multúmque anxius; vtrum Iulianum peteret & longinqua, an Parthos repelleret iam transituros, vt minabantur, Euphraten: hæréńsque, tandem cum ducibus communicato sæpe consilio in id flexus est, vt finito propiore bello, vel certe mollito, nullo post terga relicto quem formidaret, Illyriis percursis & Italia, vt rebatur, Iulianum inter exordia ipsa cœptorum tanquam venaticiam prædam caperet: hoc enim ad leniendum suorum metum subinde prædicabat. Tamen ne intepescere, aut omisisse belli videretur aliud latus, aduentus sui terrorem vbique dispergens, veritúsque ne Africa absente eo perrumperetur, ad omnes casus principibus oportuna, velut finibus Orientis egressus, per mare Notarium misit Gaudentium, quem exploratorem actuum Iu-

liani per Gallias aliquandiu fuisse præstrinximus. Hunc enim obsequio celeri cuncta consideratione geminâ efficere posse sperabat: quòd aduersam partem metueret offensam, & properabat nactus hanc oportunitatem commendari Constantio, quem credebat proculdubio fore victorem: nemo enim omnium tunc ab hac constanti sententia discrepabat. Qui cùm eò venisset, mandatorum Principis memor, per literas Cretione Comite quid ageretur edocto, reliquísque rectoribus, lecto vndique milite fortiore, translatísque ab vtraque Mauritania discursatoribus expeditis, Aquitaniæ & Italiæ obiecta littora tuebatur arctissime. Neque id consilium fefellit Constantium. Eo enim superstite nullus aduersorum illas tetigit terras, licet oram Siciliensem à Lilybæo protentam & Pachyno, multitudo seruabat armata, si patuisset facultas, ocius transitura. His pro rerum ratione, vt sibi prodesse existimabat Constantius, aliísque minutis & leuioribus ordinatis, ducum nuntiis docebatur & literis, Persarum copias in vnum coactas rege turgido præeunte, iam prope margines tendere Tigridis, incertum quonam erumpere cogitantes. Quibus percitus, vt propius agens futuros posset anteuenire conatus, quamprimum hibernis egressus, accito vndique equitatu, peditúmque robore quo fidebat, per Capessanam Euphrate nauali ponte transcurso, Edessam petit vberem commeatibus & munitam, ibi parumper operiens, dum exploratores aut perfugæ motum castrorum hostilium indicarent. Discedens inter hæc Iulianus à Rauracis, peractis quæ docuimus dudum, Sallustium Præfectum promotum remisit in Gallias, Germaniano iusso vicem tueri Nebridij: itidémque Neuittæ magisterium commisit armorum, Gumoarium proditorem antiquum timens, quem cum Scutarios ageret, latenter prodidisse Veteranionem suum principem audiebat: & Iouio quæsturam, cuius in actibus Magnentij meminimus: & Mamertino largitiones curandas: & Dagalaiphum præfecit Domesticis, aliósque plures ex arbitrio suo militibus regendis apposuit, quorum merita norat & fidem. Profecturus itaque per Mar-

tianas siluas, viásq; iunctas Istri fluminis ripis, inter subita vehementer incertus id verebatur, ne cõtemptus vt comitantibus paucis, multitudinem offenderet repugnantem. Quod ne fieret, consilio solerti præuidit: & agminibus distributis, per itinera Italiæ nota quosdam properaturos cum Iouino misit & Iouio, alios per mediterranea Rhætiarum Magistro equitum Neuittæ commissos, quò diffusi per varia opinionem numeri præberent immensi, formidinéque cuncta complerent. Id enim & Alexander Magnus & deinde alij plures, negotio ita poscente, periti fecere ductores. Mandabat tamen egressis, vt tanquam hoste protinus occursuro tutius graderentur, stationésque nocturnas agerent & vigilias, ne improuiso inuaderentur excursu. Quibus ita vt videbatur apte dispositis, more quo tractus perruperat sæpe barbaricos, contextis successibus fidens, porrectius ire pergebat. Cúmque ad locum venisset vnde nauigari posse didicit flumen, lembis ascensis, quos opportune fors dederat plurimos, per alueum (quantum fieri potuit) ferebatur occulte: ideo latens, quod toleranter & fortiter nullius cibi indigens mundioris, sed paucis contentus & vilibus, oppida forinsecus transibat & castra: Imitatus egregium illud Cyri veteris dictum; qui cùm delatus ad hospitem interrogaretur ab eo quid ad conuiuium parari deberet, Panem responderat solum: sperare enim aiebat prope riuum se cenaturum. Fama verò, quæ mille (vt aiunt) linguis rerum misere exaggerat fidem, per Illyrios omnes celebrior fundebatur, Iulianum strata per Gallias multitudine regum & gentium, numeroso exercitu, & successibus tumidum variis aduentare. Quo rumore perculsus Præfectus prætorio Taurus, vt hostem vitans externum mature discessit: vectúsque mutatione celeri cursus publici, transitis Alpibus Iuliis, eodem ictu Florẽtium itidem Pręfectum secum abduxit. Leuibus tamen indiciis super Iuliani motu Lucillianus percitus Comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempestate castrensem, agénsque apud Sirmium, milites congregans quos ex stationibus propriis acciri celeritatis ratio permittebat, venturo resistere cogitabat.

Sed ille vt fax vel incensus malleolus volucriter ad destinata festinans, cum venisset Bononiam, à Sirmio milliario nono disparatam & decimo, senescente luna, ideóque obscurante noctis maximam partem, è naui exiluit improuisus: statímque Dagalaiphum misit cum expeditis ad Lucillianum vocandum, trahendúmque si reniteretur. Qui tum etiam quiescens, cum strepitu excitatus turbulento vidisset ignotorum hominum se circulo circumseptum, concepto negocio, & imperatorij nominis motu præstrictus, præceptis paruit inuitissimus: secutúsque alienum arbitrium Magister equitum, paulò antè superbus & ferox, iumentóque impositus repentino, Principi vt captiuus offertur ignobilis, oppressam terrore vix colligens mentem. Verum cum primitus visus, adorandæ purpuræ datam sibi copiam aduertisset, recreatus tandem suíque securus: *Incaute*, inquit, *Imperator, & temere cum paucis, alienis partibus te commisisti.* Cui amarum Iulianus subridens, *Hæc verba prudentia serua*, inquit, *Constantio: majestatis enim insigne non vt consiliario tibi, sed vt desinas pauere porrexi.* Nihil deinde amoto Lucilliano differendum, nec agendum segne ratus, vt erat in rebus trepidis audax & confidentior, ciuitatem, vt præsumebat, dediticiam petens, citis passibus incedebat: eúmque suburbanis propinquantem amplis, nimiumq; protentis, militaris & omnis generis turba cum lumine multo & floribus, votísque faustis, Augustum appellans & dominum, duxit in regiam. Vbi euentu lætus & omine, firmata spe venturorum, quod ad exemplum vrbium matris & populosæ & celebris, per alias quoque ciuitates vt sidus salutare susciperetur, edito postridie curuli certamine cum gaudio plebis, vbi lux excanduit tertia, morarum impatiens percursis aggeribus publicis, Succos (numine auso resistere) præsidiis occupauit: iisdémque tuendis Neuittam præfecit vt fidum: cuius loci situm ex nunc conueniet ostendi. Consertæ celsorum montium summitates Hæmi & Rhodopes, quorum alter ex ipsis Istri marginibus, alter ab Axij fluminis citeriori parte consurgit, in angustias tumulosis collibus desinentes, Illyrios in-

terſcindunt & Thracas, hinc vicinæ mediterraneis Dacis & Serdicæ, inde Thracias deſpectantes & Philippopolim, ciuitates amplas & nobiles: & (tanquam Natura in ditionem Romanam redigendas nationes circumſitas prænoſcente) ita figuratæ conſulto, inter artos colles quondam hiantes obſcurius, ad magnitudinem ſplendorémq; poſtea rebus elatis patefactæ ſunt & carpentis: aditibúſque aliquoties clauſis magnorum ducum populorúmque repullere conatus. Et pars quæ Illyricum ſpectat mollius edita, velut incauta ſubinde ſuperatur. Latus verò è regione oppoſitum Thraciis, prona humilitate deruptum, híncque & inde fragoſis tramitibus impeditum, difficile ſcanditur etiam nullo vetante. Sub hac altitudine aggerum vtrobique ſpatioſa camporum planities jacet, ſuperior aduſque Iulias alpes extenta, inferior ita reſupina & panda, vt nullis habitetur obſtaculis aduſque fretum & Propontidem. His vt in re tali támque vrgenti compoſitis, Magiſtro equitum illic relicto, Imperator reuertitur Næſſum copioſum oppidum, quo inde expedite cuncta diſponeret ſuis vtilitatibus profutura. Vbi Victorem apud Sirmium viſum, ſcriptorem hiſtoricum, exindéque venire præceptum, Pannoniæ ſecundæ Conſularem præfecit, & honorauit ænea ſtatua virum ſobrietatis gratia multilaudum, multo poſt Vrbi Præfectum. Iámque altius ſe extollens, & nunquam credens ad concordiam prouocari poſſe Conſtantium, orationem acrem & inuectiuam, probra quædam in eum explanantem & vitia, ſcripſerat ad ſenatum. Quæ cùm Tertullo adminiſtrante adhuc præfecturam recitarentur in curia, eminuit nobilitatis cum ſpecioſa fiducia benignitas grata. Exclamatum eſt enim in vnum cunctorum ſententia congruente, *AVCTORI TVO REVERENTIAM ROGAMVS.* Tunc & memoriam Conſtantini, vt nouatoris turbatoríſque priſcarum legum & moris antiquitus recepti, vexauit, eum aperte incuſans, quòd barbaros omnium primus aduſque faſces auxerat & trabeas conſulares. inſulſe nimirum & leuiter: qui cum vitare deberet id quod infeſtius objurgauit, breui poſtea

Mamertino in consulatu iunxit Neuittam, nec splendore, nec vsu, nec gloria horum cuiusquam similem, quibus Magistratum amplissimum detulerat Constantinus: contrà inconsummatum & subagrestem, & quod minus erat ferendum, celsa in potestate crudelem. Hæc & talia cogitanti, sollicitóque super maximis rebus & seriis, nuntius metuendus intimatur & insperatus, ausa indicans quorundam immania, impeditura cursus eius ardentes, ni vigilanter hæc quoque antequam adolescerent hebetasset: quæ breuiter exponentur. Duas legiones Constantiacas, addita vna sagittariorum cohorte, quas inuenerat apud *Sirmium*, vt suspectæ adhuc fidei, per speciem necessitatum vrgentium misit in Gallias: quæ pigriùs motæ, spatiáque itinerum longa, & Germanos hostes truces & assiduos formidantes, nouare quædam moliebantur, auctore & incitatore Nigrino, equitum turmæ Tribuno, in Mesopotamia genito: réque digesta per secreta colloquia, & alto roborata silentio, cum Aquileiam peruenissent, vrbem situ & opibus murísque circumdatam validis, eam hostiliter repente clausere, iuuante indigena plebe tumultus horrorem, cui Constantij nomen erat tum etiam amicum. Et obseratis aditibus, turribúsq; armatis & propugnaculis, futuræ concertationi præparabant vtilia, interim soluti & liberi: hócq; facinore ita audaci, ad fauendum Constantij partibus vt superstitis, Italicos incolas excitabant. Quibus Iulianus acceptis, agens tunc apud Næssum, nihil à tergo timens aduersum, legénsq; & audiens hanc ciuitatem circumsessam quidem aliquoties, nunquã tamen excisam aut deditam, impensiore studiò sibi sociare, vel fraude, vel diuersis adulationum generibus, antequam majus oriretur aliquid, properabat. Ideóq; Iouinum Magistrum equitum venientem per Alpes, Noricósque ingressum, ad id quod exarserat quoquo modo corrigendũ redire citius imperauit. Et ne quid deesset, milites omnes qui comitatũ sequebãtur aut signa, retineri iussit per idem oppidum transeuntes, pro viribus laturos auxilium. Hísq; dispositis, ipse haud diu postea cognita morte Constantij, discursis Thraciis,

Constantinopolim introiit: ac sæpe doctus certius fore id obsidium quàm verendum, Immone cum Comitibus aliis ad hoc destinato, remouit exinde Iouinum, alia quæ potiores flagitabãt necessitates acturum. Ordine itaq; scutorum gemino Aquileia circumsepta, concinentibus sententiis ducum, cõueniens visum est ad deditionem allicere defensores minacium blandorúmq; varietate sermonum. & multis vltro citróque dictitatis, in immensum obstinatione gliscente, ex colloquio re infecta disceditur. Et quia nihil prçter pugnam iam spectabatur, curatis vtrobiq; cibis somnóque corporibus, aurora iam surgente, concrepante sonitu buccinorum, partes accensæ in clades mutuas, ferocientes magis quàm consultius, elatis clamoribus ferebantur. Pluteos igitur præferentes oppugnatores, cratésq; densius textas, sensim incedẽtes & caute, murorum ima suffodere ferramentorum multitudine conabantur. factas plerique vehentes ad mensuram mœnium scalas, iámq; parietibus pene contigui, pars lapidibus volutis in pronum collisi, pars confixi stridentibus jaculis, retróq; gradientes auerterunt secum omnes alios, metu similium à proposito pugnãdi detortos. Hoc primo congressu erecti in audaciam clausi, assumpta fiducia meliorum, parui ducebant restantia: mentibúsq; fundatis, & compositis per oportuna tormentis, indefesso labore vigilias & cetera subsidia securitatis implebãt. Contrà munitores licet pauore discriminum anxij, pudore tamen ne secordes viderentur & segnes, vbi parum vis procedebat Marte aperto tentata, ad instrumenta obsidionalium artium transtulerunt. Et quia nec arietibus admouendis, nec ad intentandas machinas, vel vt possint forari cuniculi, inueniebatur vsquam habilis, disparatione breui ciuitatem Natisone amni præterlabente, commentum excogitatum est cum veteribus admirandum. Constructas veloci studio ligneas turres, propugnaculis hostium celsiores, imposuere trigeminis nauibus valide sibi connexis. quibus insistentes armati vno pariq; ardore prohibitores dispellere collatis ex propinquo viribus nitebantur: subtérque expediti velites à turrium cauernis egressi, injectis ponticulis

quos

quos ante compaginarant, transgredi festinarunt indiuiso negotio: vt dum vicissim missilibus se petunt & saxis vtrimque-secus alte locati, hi qui trãsiere per pontes, nullo interpellante, ædificij parte conuulsa, aditus in penetralia resecarent. Iterum summa cœpti prudentis aliorsum euasit. Cum enim aduentarent iam turres, contortis malleolis madentibus pice, arundine quinetiam, sarmentis ac vario fomite flammarum incessebantur. Quæ quoniam incendio celeri, ponderibúsq; trepide superstantium inclinatæ prociderunt in flumen, armatorum aliqui per earum fastigia interibant, eminus confixi tormentis. Inter quæ destituti pedites post naualium sociorum occasum, obtriti sunt saxis immanibus, præter paucos, quos morti scilicet per impedita suffugia velocitas exemerat pedum. Ad vltimum certamine protracto in vesperam, datóq; signo in receptum ex more, ambo digressi diei residuum animis egere disparibus. Munitorum enim mœrores, funera lugentium propria, prohibitores spe iam superandi firmabant, licet ipsi quoq; paucos gemebant amissos. Properabatur tamen nihilo minus: & quantum recreandis viribus quiete & cibo satis fuit tributo per noctis integræ spatium, reparatur lucis exordio prælium incitamento tubarum. Et quidam elatis super capita scutis, vt pugnaturi leuius, alij vehentes humeris vt antea scalas, feruentíq; impetu procurrentes, pectora multiformium telorum ictibus exponebant. Alij ferratas portarum obices effringendas adorti, vltro ignibus petebantur, vel saxis muralibus oppetebant. Quidam fossas fidentius transire conati, repentinis eorum adsultibus, qui erumpebant clanculo per posticas, ruebãt incaute aut saucij discedebant. Recursus enim ad mœnia tutior, vallúmq; antemuranum cespitibus fultum, insidiantes ab omni discrimine defendebat. Et quanquam prohibitores duritia bellorúmque artibus antistarent, quibus nihil pręter mœnium supererat adjumentum: collectus tamen ex potioribus numeris miles diuturnas ferre nequiens moras, suburbana omnia circumibat diligenter inquirens, qua vi vel machinis posset patefactam irrumpere ciuitatem. Quod vbi patrare non

poterat magnitudine vetante difficultatum, obsideri remissius cœpta est: & excubiis stationibúsq; relictis præsidiarij milites vastantes agros propinquos, omnibus congruentibus abundabant, raptorum pleráq; concorporalibus suis impertientes. Vnde largiore admodum potu saginísq; distenti marcebant. His relatione Communi consortiúmq; cognitis, Iulianus Constantinopoli etiamtum hibernans, solerti remedio turbatis consuluit rebus: móxq; Agilonem Magistrum peditum ea tempestate probe cognitum miserat, vt viso honoratissimo viro, compertáq; per eum morte Constantij, solueretur obsidium. Inter quæ ne cessaret Aquileïæ oppugnatio, cum in reliquis opera consumeretur incassum, placuit resistenteis acriter ad deditionem siti compelli. Et vbi aquarum ductibus intersectis nihilominus celsiore fiducia repugnarent, flumen laboribus auertitur magnis; quod itidem frustra est factum. Attenuatis enim auidioribus bibendi subsidiis, hi quos temeritas clauserat, cōtenti putealibus aquis parce vixerunt. Quæ dum agitantur casibus antedictis, superuenit vt præceptum est Agilo, scutorúmque densitate contectus propè fidenter accessit: multáque locutus & vera, quibus Constantij obitum, firmatúmq; Iuliani docebat imperium, non sine conuiciis reputabatur vt fallax. Nec ei quisquam credidit gesta narranti, antequam pacta salute susceptus ad pugnaculum solus, fide religiosius reddita, ea quæ docuerat replicaret. His auditis, ex diuturno angore portis reclusis omnes effusi suscepere læti pacificum ducem: séque purgantes, Nigrinum totius furoris auctorem, paucósq; alios obtulerunt, eorum supplicio læsæ crimina maiestatis & vrbis ærumnas expiari poscentes. Paucis denique post diebus exploratius spectato negotio, Mamertino tum iudicante Præfecto prætorio, Nigrinus vt acerrimus belli instinctor exustus est viuus. Romulus verò post eum & Sabostius curiales, conuicti sine respectu periculi studia feuisse discordiarum, pœnali consumpti sunt ferro: residui omnes abierunt innoxij, quos in certaminum rabiem necessitas egerat, non voluntas. Id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator &

clemens. Et hæc quidem postea gesta sunt. Iulianus verò agens etiam tum apud Næssum, curis altioribus stringebatur, multa vtrimque pertimescens: formidabat enim ne clausorum militum apud Aquileiam repentino adsultu obseratis angustiis Alpium Iuliarum, prouincias & adminicula perderet, quæ exinde sperabat in dies. Itidémque opes Orientis magnopere verebatur, audiens dispersum per Thracias militem contra vim subitam cito coactum aduentare Succorum confinia, comite Marciano ducente. sed tamen congrua instantium sollicitudinum mole, ipse quoque agitans efficaciter, Illyricum contrahebat exercitum, puluere coalitum Martio, promptúmq; in certaminibus bellicoso iungi rectori: Nec priuatorum vtilitates in tempore afflagranti despiciens, litésq; audiens controuersas, maxime municipalium ordinum, ad quorum fauorem propensior, injuste plures muneribus publicis adnectebat. Ibi Symmachum repertum & Maximum senatores conspicuos, à nobilitate legatos ad Constantium missos, exinde reuersos honorifice vidit: & potiore posthabito, in locum Tertulli Maximum vrbi præfecit æternæ, ad Rufini Vulcatij gratiam, cuius sororis eum filium norat. Hoc administrante alimentaria res abundauit, & querelæ plebis excitari crebro solitæ cessauerunt. Tunc vt securitatem trepidis rebus afferret, & obedientium nutriret fiduciam, Mamertinum Præfectum prætorio per Illyricum designauit consulem, & Neuittam: qui nuper, vt primum augendæ barbaricæ vilitatis auctorem, immoderate notauerat Constantinum. His ac talibus inter spem metúmque noua négotia commouente, Constantius apud Edessam exploratorum relationibus variis anxius, in rationes diducebatur ancipites, nunc ad concursatorias pugnas militem struens: nunc si copia patuisset, obsidione gemina Bezabden aggressurus, consultans prudẽter, ne mox partes petiturus Arctoas, inprotectum Mesopotamiæ relinqueret latus. Verùm consiliorum ambiguum retinebant multiplices moræ, tardãte trans Tigridem rege dum moueri permitterẽt sacra. Nam si permeato flumine nullum qui resisteret inuenisset, absq;

difficultate penetrarat Euphraten. alioquin ad ciuilia bella custodiens militem, timebat eum periculis obiectare circummuranis, firmitatem mœnium munimẽti defensorũq; alacritatem expertus. Ne quiesceret tamen, néue condemnaretur inertiæ, Arbetionem & Agilonem, equestrísq; militiæ ministros, cum agminibus maximis properare coëgit: non vt lacesserent Persas in prælia, sed prætenturis iuncturos citeriores Tigridis ripas, & speculaturos quonam rex erumperet violentus. Addebátq; monendo sæpius & scribendo, vt simulátque multitudo transire cœpisset hostilis, referrent citius pedem. Dúmq; conlimitia iussa custodiunt duces, & occulta fallacissimæ gentis obseruãtur, agens ipse cum parte validiori exercitus curabat vrgentia, velut propugnaturus oppida quæ tuebatur excursu. Speculatores verò & transfugæ subinde veniẽtes repugnantia prodebãt: ideo futurorũ incerti, quod apud Persas nemo consiliorum est conscius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentij quoq; colitur numen. Accersebatur autem à memoratis ducibus Imperator assiduè, orantibus ferri sibi suppetias. Testabantur enim se non nisi coactis in vnũ viribus cunctis posse impetũ regis ardentissimi sustinere. Quæ dum aguntur ita sollicite, nuntij percrebuere certissimi: quorum clara fide cõpertum est, Iulianum Italiam & Illyricum cursu celeri prętergressum, claustra interim occupasse Succorum: accita vndiq; præstolantem auxilia, vt multitudine stipatus armorum peruaderet Thracias. Quo cognito, mœrore offusus Constãtius solatio vno sustẽtabatur, quòd intestinos semper superauerit motus. re tamen magnam ei difficultatem ad capessendũ consilium adferente, id elegit potissimum, vt vehiculis publicis impositum paulatim præmitteret militẽ, imminenti casus atrocitati velocius occursurum. Omniũq; consensu approbata sententia, pergebant vt præceptum est expediti. Eique hæc disponenti luce postera nuntiatur, regem cum omni manu quàm duxerat, ad propria reuertisse, auspiciis dirimentibus. lenitóque metu, reuocatis omnibus præter eos quos consuetudo præsidio Mesopotamiæ destinarat, reuersus est Hierapolim.

Summa itaque cœptorum quorſum euaderet ambigens, cum in vnum exercitus conueniſſet, omnes centurias, & manipulos, & cohortes in concionem vocauit concinentibus tubis: oppletóque multitudinis campo, vt eam ad firmanda promptius adigeret imperanda, tribunali celſo ſiſtens, ſtipatóque ſolito denſius, hæc proſequutus eſt ad ſerenitatis ſpeciem fiduciæ vultu formato. *Sollicitus ſemper, ne quid re leui vel verbo committam inculpata parum congruens honeſtati, vtque cautus nauigandi magiſter, clauos pro fluctuum motibus erigens vel inclinans, compellor nunc apud vos, amantiſſimi viri, conſiteri meos errores, quin potius (ſi dici liceat verum) humanitatem, quam credidi negotiis communibus profuturam. Proinde vt facilius ſciri poſſit, quæ ſit huius concilij conuocandi materia, accipite, quæſo, æquis auribus & ſecundis. Gallum patruelem meum, tempore quo confundendis rebus pertinaciter Magnentius inhærebat, quem obruêre veſtræ virtutes, poteſtate Cæſaris ſublimatum ad Orientis præſidium miſi: qui cum à juſtitia per multa viſu relatúque nefaria defeciſſet, arbitrio punitus eſt legum. Atque vtinam hoc contenta eſſet inuidia, turbarum acerrima concitatrix: & angebat nos vna, ſed ſecura doloris præteriti recordatio. At nunc aliud accidit, auſim dicere, præteritis mæſtius, quod per fortitudinem vobis ingenitam adjumenta cæleſtia coërcebunt. Iulianus, quem dum circumfrementes Illyricum nationes exteras oppugnatis, tuendis præfecimus Galliis, leuium confidentia præliorum, quæ cum Germanis geſſit ſemiermibus, vt vecors elatus, adſcitis in ſocietatem ſuperbam auxiliaribus paucis, feritate ſpéque poſtrema ad pernicioſam audaciam promptis, in noxam publicam conſpirauit, æquitate calcata, parente nutricéque orbis Romani: quam tumentes ſpiritus tanquam fauillas eſſe facturam deinde, vt ſceleſtorum vltricem, & ipſe expertus, & docente antiquitate facile credo. Quid igitur ſupereſt, niſi vt turbinibus excitis occurramus? ſubcreſcentis rabiem belli, antequam pubeſcat validius, celeritatis remediis oppreſſuri. Nec enim dubium, fauore numinis ſummi præſente, cuius perenni ſuffragio damnantur ingrati, ferrum impie præparatum ad eorum interitum eſſe vertendum, qui non laceſſiti, ſed aucti beneficiis pluribus, ad inſontium pericula ſurrexerunt. Vt enim mea mens augu-*

ratur, iustitiáque rectis consiliis adfutura promittit, spondeo quod si ventum fuerit cominus, ita pauore torpescent, vt nec oculorum vestrorum vibrata lucis ardorem, nec barritus sonum perferant primum. Omnes post hæc dicta traxerat in sententiam suam: hastásque vibrantes irati, post multa quæ beniuole responderant, petebant se duci protinus in rebellem. Qua gratia in lætitiam Imperator versus ex metu, concione mox absoluta, Arbetionem ante alios faustum ad intestina bella sedanda ex anteactis iam sciens, iter suum præire cum Lanceariis, & Mattiariis, & cateruis expeditorum præcepit, & cum Lætis itidem Gomoarium, venturis in Succorum angustias opponendum, ea re aliis antelatum, quod, vt contemptus in Galliis, erat Iuliano infestus. In hoc rerum aduersarum tumultu hærens eius fortuna iam & subsistens, aduentare casum vitæ difficilem, modo non loquentibus signis aperte monstrabat. Namque & nocturnis imaginibus terrebatur, & nondum penitus mersus in somnum, vmbram viderat patris obtulisse pulchrum infantem: cúmque susceptum & locatum in gremio suo, excussam sibi proiecisse longius sphæram, quam ipse dextera manu gestabat. Id autem permutationem temporum indicabat, licet interpretantes placentia responderent. Post hæc confessus est iunctioribus proximis, quod tanquam desolatus secretum aliquid videre desierit, quod interdum adfuisse sibi squalidius existimabat: & putabatur Genius quidam tutelæ salutis appositus eum reliquisse, mundo citius digressurum. Ferunt enim Theologi, in lucem editis hominibus cunctis, salua firmitate fatali, huiusmodi quædam velut actus rectura numina sociari, admodum tamen paucissimis visa, quos multiplices auxere virtutes. Idque & oracula & auctores docuere præclari: inter quos est etiam Menander Comicus, apud quem hi senarij duo leguntur:

Απαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσαται
Εὐθὺς γενομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

Itidem ex sempiternis Homeri carminibus intelligi datur, non deos cælestes cum viris fortibus collocutos, nec adfuisse pugnantibus vel iuuisse, sed familiares genios cum iisdem versatos: quorum adminiculis freti præcipuis Pythagoras enituisse dicitur & Socrates, Numáque Pompilius, & superior Scipio: & vt quidam existimant, Marius & Octauianus, cui Augusti vocabulum delatum est primo: Hermésque Termaximus, & Tyanéus Apollonius, atque Plotinus, ausus quædam super hac re disserere mystica, altéque monstrare, quibus primordiis hi genij animis connexi mortalium, eas tanquam gremiis suis susceptas tuentur, quoad licitum est, docéntque maiora, si senserint puras, & à colluuione peccandi immaculata corporis societate discretas. Ingressus itaque Antiochiam festinando Constantius, ad motum certaminum ciuilium, vt solebat, auide surrecturus, paratis omnibus exire properabat immodice, renitentibus plurimis murmure tenus: nec enim dissuadere palàm audebat quisquam vel vetare. Autumno iam senescente profectus, cum ad suburbanum venisset disiunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente iam die, cadauer hominis interfecti dextra iacens capite auulso conspexit, contra occiduum latus extensum: territúsque omine, finem parantibus fatis destinatius ipse tendebat: venítque Tarsum, vbi leuiore febri contactus, ratúsque itinerario motu imminutæ valetudinis excuti posse discrimen, petiit per vias difficileis Mopsucrenas, Ciliciæ vltimam huc pergentibus stationem, sub Tauri montis radicibus positam: egredíque secuto die conatus, inlabente morbi grauitate detentus est. paulatímque vrente calore nimio venas, vt ne tangi quidem corpus eius posset in modum foculi feruens, cum vsus deficeret medelarum, vltimum spirans deflebat exitium: mentísque sensu tum etiam integro, successorem suæ potestatis statuisse dicitur Iulianum. Deinde anhelitu iam pulsatus lethali conticuit: diúque cum anima colluctatus iam discessura, abiit è vita III. Non. Octobrium, imperij vitæque anno

quadragesimo, & mensibus paucis. Post quæ, supremis cum gemitu conclamatis, excitisque lamentis & luctu, deliberabant locum obtinentes in aula regia primum, quid agerent, quidue moliri deberent. paucisque occulte super eligendo Imperatore tentatis, incitante, vt ferebatur, Eusebio, quem noxarum conscientia stimulabat, cum nouandis rebus imminens obsisteret Iulianus, mittuntur ad eum Theolaïphus & Aligildus, tunc Comites, mortem indicantes propinqui, & oraturi vt mora omni depulsa ad obtinendum obtemperare sibi paratum tenderet Orientem. Fama tamen rumórque loquebatur incertus, Constantium voluntatem ordinasse postremam: in qua Iulianum, vt prædiximus, scripsit heredem: & iis quos diligebat, fideicommissa detulit & legata. Vxorem autem prægnantem reliquit, vnde edita postuma, eiúsque nomine appellata, cum adoleuisset, matrimonij iure copulata est Gratiano. Bonorum igitur vitiorúmque eius differentiâ vere seruatâ, præcipua prima conueniet expediri. Imperatoriæ auctoritatis cothurnum vbique custodiens, popularitatem elato animo contemnebat & magno: erga tribuendas celsiores dignitates impendio parcus: nihil circa administrationum augmenta præter pauca nouari perpessus: nunquam erigens cornua militarium. Nec sub eo Dux quisquam cum clarissimatu prouectus est. Erant enim, vt nos quoque meminimus, Perfectissimi: nec occurrebat Magistro equitum prouinciæ rector, nec contingi ab eo ciuile negotium permittebat. Sed cunctæ castrenses & ordinariæ potestates, vt honorum omnium apicem, priscæ reuerentiæ more, Præfectos semper suspexere prætorio. In conseruando milite nimium cautus: examinator meritorum nonnunquam subscrupulosus, palatinas dignitates velut ex quodam tribuens perpendiculo: & sub eo nemo celsum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus est vel incognitus: sed qui post decennium officiorum magisterium, vel largitiones, vel simile quidquam esset recturus, apertissime noscebatur. Valdéque raro contigerat, vt militarium aliquis

aliquis ad ciuilia regenda transiret: contráque non nisi puluere bellico indurati præficiebantur armatis. Doctrinarum diligens adfectator: sed cum à rhetorica per ingenium desereretur obtusum, ad versificandum transgressus, nihil operæpretium fecit. In vita parca & sobria, edendi potandíque moderatione valetudinem ita retinuit firmam, vt raros colligeret morbos, sed eos non procul à vitæ periculis: id enim euenire corporibus à lasciuia dimotis & luxu, diuturna experimenta & probationes medendi monstrarunt. Somno contentus exiguo, cum id posceret tempus & ratio. pérque spatia ita longissima impendio castus, vt nec mare ministro saltem suspicione tenus posset redargui; quod crimen etiamsi non inuenit malignitas, fingit in summarum licentia potestatum. Equitandi & iaculandi, maximéque perite dirigendi sagittas, artiúmque armaturæ pedestris perquam scientissimus. Quòd autem nec tersisse vnquam nares in publico, nec spuisse, nec transtulisse in partem alterutram vultum aliquando visus est, nec pomorum quidquam quoad vixerat gustauerit, vt dicta sæpius prætermitto. Dinumeratis carptim bonis, quæ scire potuimus, nunc ad explananda eius vitia veniamus. Cùm esset in negotiis aliis, principibus mediis comparandus, si affectatæ dominationis ansam quandam falsam reperisset aut leuem, hanc sine fine scrutando, fásque eodem loco ducens & nefas, Caligulæ, & Domitiani, & Commodi immanitatem facile superabat: quorum æmulatus sæuitiam inter imperandi exordia, cunctos sanguine & genere se contingentes stirpitus interemit. Addebatur miserorum ærumnis, qui rei maiestatis imminutæ vel læsæ deferebantur, acerbitas eius & iracundæ suspiciones, in huiusmodi cuncta distentæ. Et si quid tale increpuisset, in quæstiones acrius exurgens quàm ciuiliter, spectatores apponebat his litibus truces: mortémque longius in puniendis quibusdam, si natura permitteret, conabatur extendi; in huiusmodi controuersiarum partibus etiam Gallieno ferocior. Ille enim perduellionum crebris verísque appetitus insidiis Aureoli, & Postumi, & Ingenui, &

Valentis cognomento Thessalonici, aliorúmque plurium, mortem factura crimina aliquoties lenius vindicabat: Hic etiam facta vel dubia adigebat videri certissima, vi nimia tormentorum. Iustúmque in eiusmodi titulis capitaliter oderat, cum maximè id ageret vt iustus existimaretur & clemens. Et tanquam ex arida silua volantes scintillæ, flatu leni ventorum adusque discrimina vicorum agrestium incohibili cursu perueniunt: ita ille quoque ex minimis causis malorum congeries excitabat. Marci illius dissimilis Principis verecundi: qui cum ad imperiale culmen in Syria Cassius surrexisset, epistolarum fascem ab eo ad conscios missum perlatore capto sibi oblatum, illico signatum exuri præcepit, agens adhuc in Illyrico, ne insidiatoribus cognitis inuitus quosdam habere posset offensos. Vtque rectè sentientes quidam arbitrabantur, virtutis erat potius indicium magnæ, imperio eundem Constantium sine cruore cessisse, quàm vindicasse tam inclementer. Vt Tullius quoque docet, crudelitatis increpans Cæsarem in quadam ad Nepotem epistola: *Neque enim quidquam aliud est felicitas,* inquit, *nisi honestarum rerum prosperitas.* Vel vt alio modo definiam: *Felicitas est fortuna, adjutrix consiliorum bonorum: quibus qui non vtitur, felix esse nullo pacto potest. Ergo in perditis impiisque consiliis quibus Cæsar vsus erat, nulla potuit esse felicitas. Feliciórque meo iudicio Camillus exulans, quàm temporibus iisdem Manlius, etiamsi (id quod cupierat) regnare potuisset.* Id Ephesius quoque Heraclitus adserens monet, & ab inertibus & ignauis, euentus variante fortuna, superatos aliquoties viros fuisse præstantes: Illud verò eminere inter præcipuas laudes, cum potestas in gradu, velut sub iugum missa nocendi sæuiendíque cupiditate & irascendi, in arce victoris animi tropæum erexit gloriosum. Vt autem in externis bellis hic Princeps fuit saucius & adflictus, ita prospere succedentibus pugnis ciuilibus tumidus, & intestinis vlceribus reipub. sanie perfusus horrenda. quo prauo proposito magis quàm recto vel vsitato, triumphales arcus ex clade prouinciarum sumptibus magnis erexit in Galliis & Pannoniis, titulis gestorum adfixis ..... se quoad stare po-

terunt monumenta lecturis. Vxoribus, ac spadonum gracilentis vocibus, & palatinis quibusdam nimium quantum addictus, ad singula eius verba plaudentibus, & quid ille aiat vel neget, vt assentiri possint, obseruantibus. Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei, quàm pecuniæ conferentium. Hócque multis intolerantius videbatur, quòd nec causam aliquando audiuit, nec prouinciarum indemnitati prospexit, cùm multiplicatis tributis & vectigalibus vexarentur. Erátque super his adimere facilis quæ donabat. Christianam religionem absolutam & simplicem anili superstitione confundens: in qua scrutanda perplexius, quàm componenda grauius, excitauit discidia plurima, quæ progressa fusius aluit concertatione verborum: vt cateruis antistitum iumentis publicis vltrò citróque discurrentibus per synodos, quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium, rei vehiculariæ succideret neruos. Figura tali sitúque membrorum: subniger, luce oculorum edita, cernénsq; acutum, molli capillo, rasis assidue genis lucentibus ad decorem, adusque pubem ab ipsis colli confiniis longior, breuissimis cruribus & incuruis, vnde saltu valebat & cursu. Pollinctum igitur corpus defuncti, conditúmque in loculis, Iouianus etiamtum Protector Domesticus, cum regia prosequi pompa Constantinopolim vsque iussus est, prope necessitudines eius humandum. Eíque vehiculo insidenti quod portabat reliquias, vt Principibus solet, annonæ militaris offerebantur indicia, vt ipsi nominant proba, & animalia publica monstrabantur, & ex vsu crebrescebant occursus: quæ & alia horum similia, eidem Iouiano imperium quidem, sed & cassum & vmbratile, vt ministro rerum funebrium portendebant.

EXPLICIT LIB. XXI.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXII.

DVM hæc in diuerſa parte terrarum fortunæ ſtruunt volubiles caſus, Iulianus inter multa quæ per Illyricum agitabat, exta rimabatur aſſidue, auéſque ſuſpiciens præſcire feſtinabat accidentium finem: ſed reſponſis ambiguis & obſcuris hærebat futurorum incertus. Eíque tandem aruſpicinæ peritus Apruncūlus Gallus orator, promotus rector poſtea Narbonenſis, nuntiauit euentus, inſpectu iecoris, vt aiebat, ipſe prædoctus, quod operimento duplici viderat tectum. Cúmque ille timeret ne cupiditati ſuæ congruentia fingerentur, atque ideo mœſtus, omen multo præſentius ipſe conſpexit, quod exceſſum Conſtantij clare monſtrabat. Eodem enim puncto, quo idem obierat in Cilicia, lapſo milite, qui ſe inſeſſurum equo dextra manu erexit, humíque proſtrato, exclamauit ilico audientibus multis, cecidiſſe qui eum ad culmen extulerat celſum. Et quanquam hæc lætifica ſciret, velut fixa tamen firmitate conſiſtens, intra terminos Daciæ ſe continebat, ſic quoque plurima pertimeſcens. Nec enim cautum ducebat coniecturis credere, forſitan in contrarium erupturis. Inter quæ tam ſuſpenſa, aduenêre ſubito miſſi ad eum legati, Theolaïphus atque Aligildus, defunctum Conſtantium nuntiantes, addentéſque quod eum

voce suprema successorem suæ fecerit potestatis. Qua re cognita, post exemptos periculorum æstus, & bellicarum sollicitudinum turbas imminentes elatus, iamque vaticiniis credens, & celeritatem negotiis suis aliquoties profuisse expertus, edixit iter in Thracias: motisque propere signis emensa decliuitate Succorum, Philippopolim petiit Eumolpiada veterem, alacri gradu sequentibus quos duxerat cunctis. Aduertebant enim imperium, quod ereptum ibant cum vltimorum metu discriminum, præter spem ordinario iure concessum. Vtque solet fama nouitates augere, properabat exinde sublimior, vt quodam Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgressus, aëriis serpentibus & pinnigeris fabulosa vetustas imponit. pérque terras & maria formidatus, nullis obstantibus muris, Heracleam ingressus est Perinthum. Quo apud Constantinopolim mox comperto, effundebatur ætas omnis & sexus, tanquam demissum aliquem visura de cælo. Exceptus igitur tertio Iduum Decẽbrium verecundis senatus officiis, & popularium consonis plausibus, stipatúsque armatorum & togatorum agminibus, velut acie ducebatur instructa: omnium oculis in eum non modo contuitu destinato, sed cum admiratione magna defixis. Somnio enim propius videbatur, adultum adhuc iuuenem, exiguo corpore, factis præstantem ingentibus, post cruentos exitus regum & gentium, ab vrbe in vrbem inopina velocitate transgressum, quaqua incederet accessione opum & virium flammæ instar cuncta facilius occupasse: principatum denique deferente nutu cælesti, absq; vlla publicæ rei suscepisse iactura. Breui deinde Secundo Sallustio promoto Præfecto prætorio summam quæstionum agitandarum, vt fido commisit: Mamertino, & Arbetione, & Agilone atque Neuitta adiunctis, itidémque Iouino Magistro equitum per Illyricum recens prouecto. Qui omnes transgressi Chalcedona, præsentibus Iouianorum Herculianorúmque Principiis & Tribunis, causas vehementius æquo bonóque spectauerunt, præter paucas, in quibus veritas reos nocentissimos offerebat. Et Palladium primum ex Magistro officiorum in Bri-

tannos exterminarunt, suspicione temus insimulatum, quædam in Gallum composuisse apud Constantium, dum sub eodem Cæsare officiorum esset Magister. Dein Taurum ex Præfecto prætorio in exilium egere Vercellum: cuius factum apud iudices iustorum injustorúmque distinctores videri potuit veniæ plenum. Quid enim deliquit, si ortum turbinem veritus ad tutelam Principis sui confugit? Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: *Consulatu Tauri & Florentij, inducto sub præconibus Tauro.* Ad exitium itidem tale Pentadius trahebatur: cui id objectum est, quod à Constantio missus notis excepit, quæ propinquante pernicie super multis interrogatus responderat Gallus. Sed cum se iuste defenderet, tandem abiit innoxius. Iniquitate simili Florẽtius tunc Magister officiorum, Nigriniani filius, contrusus est in insulam Dalmatiæ Boas. Alter enim Florentius ex Præfecto prætorio Consul etiamtum, rerum mutatione subita territus cum conjuge periculis exemptus diu delituit, nec redire ante mortem potuit: capitis crimine tamen damnatus est absens. Pari sorte Euagrius Comes rei priuatæ, & Saturninus ex Cura palatij, & Cyrinus ex Notario, transportati sunt in exilium. Vrsuli verò necem largitionum Comitis, ipsa mihi videtur flesse Iustitia, Imperatorem arguens vt ingratum. Cum enim Cæsar in partes mitteretur occiduas omni tenacitate stringendus, nulláque potestate militi quidquam donandi delata, vt pateret ad motus asperior exercitus, hic idem Vrsulus datis literis ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quidquid posceret Cæsar, proculdubio iusserat dari. Quo extincto, cùm maledictis execrationibúsque multorum se Iulianus sentiret expositum, impurgabile crimen excusari posse existimans, absque conscientia sua hominem affirmabat occisum, prætendens quòd eum militaris ira deleuit, memor quæ dixerat, vt ante retulimus, cum Amidam vidisset excisam. Ideóque timidus videbatur vel parum intelligens quid conueniret, cum Arbetionem semper ambiguum & prætumidum his quæstionibus præfecisset, aliis specie te-

mus cum Principiis legionum præsentibus, quem primum omnium saluti suæ norat obiectum, vt decuit victoriarum ciuilium participem sortem. Et quanquam hæc quæ retulimus, eius displicuere fautoribus, sequentia tamen seueritatis recto vigore sunt gesta. Apodemium enim ex Agente in rebus, quem in Siluani necem & Galli effrenatius arsisse docuimus, Paulúmque Notarium cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, viuos exustos, qui sperari debuit, oppressit euentus. Eusebium super his, cui erat Constantiani thalami cura commissa, alte spirantem & dirum addixere pœnæ lethali: quem ab ima sorte adusque iubendum Imperatori penè elatum, ideóque intolerabilem, humanorum spectatrix Adrastia, aurem (quod dicitur) vellens, monénsque vt castigatius viueret, reluctantem præcipitem tanquam è rupe quadam egit excelsa. Conuersus post hæc Princeps ad Palatinos omnes omnino qui sunt, quíque esse possunt, non vt Philosophus indagandæ veritatis professor. Laudari enim poterat, si saltem moderatos quosdam licet paucos retinuisset, morúmque probitate compertos. Námque fatendum est plerámque eorum partem vitiorum omnium seminarium effusius aluisse, ita vt rempub. inficerent cupiditatibus prauis: plúsque exemplis, quàm peccandi licentia læderent multos. Pasti enim ex his quidam templorum spoliis, & lucra ex omni odorantes occasione, ab egestate infima ad saltum sublati diuitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec absumendi tenuere aliquem modum, aliena inuadere semper adsuefacti. Vnde fluxioris vitæ initia pullularunt, & perjuria: & nullus existimationis respectus, deménsque superbia fidem suam probrosis quæstibus polluebat. Inter quæ ingluuies & gurgites creuere prærupti conuiuiorum, & pro victorialibus epulares triumphi: vsusque abundantes serici, & textiles auctæ sunt artes, & culinarum sollicitior cura: & ambitiosa ornatarum domorum exquisita sunt spatia, quorum mensuram si in agris consul Quintius possedisset, amiserat etiã post dictaturam gloriã paupertatis. Quibus tam maculosis accessere flagitia disci-

plinæ castrensis, cũ miles cantilenas meditaretur pro iubilo molliores: & non saxum erat, vt antehac, armato cubile, sed pluma & flexiles lectuli: & grauiora gladiis pocula, Testa enim bibere iam pudebat: & quærebantur ædes marmoreæ, cum scriptum sit in antiquitatibus, Spartanum militem coërcitum acriter, quod procinctus tempore ausus sit videri sub tecto. Adeo autem ferox erat in suos illis temporibus miles & rapax, ignauus verò in hostes & fractus, vt per ambitiones otiúmque opibus partis, auri & lapillorum varietates discerneret scientissime, contrà quàm recens memoria tradidit. Notum est enim, sub Maximiano Cæsare vallo regis Persarum direpto, gregarium quendam post sacculum Parthicum, in quo erant margaritæ, repertum, projectis imperitia gemmis, abisse pellis nitore solo contentum. Euenerat iisdem diebus, vt ad demendum Imperatoris capillum tonsor venire præceptus, introiret quidam ambitiose vestitus. Quo viso, Iulianus obstupuit: *Ego*, inquit, *non Rationalem iussi, sed tonsorem acciri.* Interrogatus tamen ille, quid haberet ex arte compendij, vicenas diurnas respondit annonas, totidémque pabula iumentorum (quæ vulgo dictitant capita) & annuum stipendium graue, absque fructuosis petitionibus multis. Vnde motus, omnes huiusmodi cum coquis similibúsque aliis eadem accipere bene consuetos, vt parum sibi necessarios, data quò velint eundi potestate, projecit. Et quanquam à rudimentis pueritiæ primis inclinatior erat erga numinum cultum, paulatímque adulescens desiderio rei flagrabat, multa metuens tamen agitabat quædam ad id pertinentia, quantum fieri poterat occultissime. Vbi verò abolitis quæ verebatur, adesse sibi liberum tempus faciundi quæ vellet aduertit, sui pectoris patefecit arcana: & planis absolutísque decretis aperiri templa, arísque hostias admoueri, & reparari deorum statuit cultum. Vtque dispositorum roboraret effectum, dissidentes Christianorum antistites cum plebe discissa in palatium intromissos monebat, vt ciuilibus discordiis consopitis quisque nullo vetante religioni suæ seruiret intrepidus. Quod agebat

bat ideo obstinate, vt dissensiones augente licentia, non timeret vnanimantem postea plebem: nullas infestas hominibus bestias, vt sunt sibi ferales plerique Christianorum, expertus. Sæpéque dictitabat, *Audite me, quem Alamanni audierunt & Franci:* imitari putans Marci principis veteris dictum. sed parum aduertit hoc ab eo nimium discrepare. Ille enim cum Palæstinam transiret, Ægyptum petens, fœtentium Iudæorum & tumultuantium sæpe tædio percitus, dolenter dicitur exclamasse, *O Marcomanni, ô Quadi, ô Sarmatæ, tandem alios vobis inquietiores inueni.* Per hoc idem tempus rumoribus exciti variis Ægyptij venêre complures, genus hominum controuersum, & adsuetudine perplexius litigandi semper lætissimum, maximéque auidum multiplicatum reposcere, si compulsori quidquam dederit, vt leuari debito possit, vel certe commodius per dilationem inferre quæ flagitantur, aut criminis vitandi formidine, diuites pecuniarum repetundarum interrogare. Hi omnes densati in vnum, Principem ipsum, & Præfectos prætorio graculorum more strepentes interpellabant incõdite, modo non ante septuagesimum annum extorquentes, quæ dedisse se iure vel secus plurimis affirmabant. Cúmque nihil aliud agi permitterent, edicto proposito vniuersos iussit transire Chalcedona, pollicitus quod ipse quoque protinus veniret, cuncta eorum negotia finiturus. Quibus transgressis, mandatum est nauigiorum magistris vltro citróq; discurrentium, ne quis transfretare auderet Ægyptium. hócque obseruato cura propensiore, euanuit pertinax calumniandi propositum, & omnes spe præsumpta frustrati redierunt in lares. Vnde velut æquitate ipsa dictante, lex est promulgata, qua cauetur nullum interpellari suffragatorem super his, quæ eum recte constiterit accepisse. Allapso itaque Kalendarum Ianuariarum die, cum Mamertini & Neuittæ nomina suscepissent paginas consulares, humilior Princeps visus est in officio pedibus gradiendo cum honoratis: quod laudabant alij, quidam vt affectatum & vile carpebant. Dein Mamertino ludos edente Circenses, manumittendis ex more inductis per admissionum Proxi-

mum, ipse lege agi dixerat, vt solebat: statímq; admonitus iurisdictionem eo die ad alterum pertinere, vt errato obnoxiam Decembris auroram & ipse mutauit. Frequentabat inter hæc curiam agendo diuersa, quæ occasiones multiplices ingerebant. Et cùm die quodam ei causas ibi spectanti venisse nuntiatus esset ex Asia philosophus Maximus, exiluit indecore & qui esset oblitus, effuso cursu à vestibulo longe progressus, exosculatum susceptúmq; reuerenter secum induxit, per ostentationem intempestiuam nimius captator inanis gloriæ visus, præclaríq; illius dicti immemor Tulliani, quo tales notando ita relatũ est: *Ipsi illi philosophi, etiam in his libris quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suũ inscribunt, vt in eo ipso quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se ac nominari velint.* Nec multo deinceps, duo Agẽtes in rebus ex iis qui projecti sunt, eũ adiere fidentius, promittentes latebras monstrare Florentij, si eis gradus militiæ redderetur: quos incessens delatorésq; appellans, addebat non esse imperatorium, obliquis flecti indiciis ad retrahendum hominem mortis metu absconditum, qui forte non diu latitare citra spem veniæ permitteretur. Aderat his omnibus Prætextatus, præclaræ indolis grauitatísque priscæ senator, ex negotio proprio forte repertus apud Constantinopolim, quem arbitrio suo Achaïæ proconsulari præfecerat potestate. Nec tamen cum corrigendis ciuilibus ita diligenter instaret, omisit castrensia: rectores militibus diu exploratos adponens, vrbes quinetiam per Thracias omnes cum munimentis reparans eximiis, curansque sollicite ne arma vel indumenta, vel stipendium, vel alimenta deessent his, quos per supercilia Istri dispersos, excursibúsque barbarorum oppositos, agere vigilanter audiebat & fortiter. Quæ cum ita diuideret, nihil segnius agi permittens, suadentibus proximis vt aggrederetur propinquos Gothos sæpe fallaces & perfidos, hostes quærere se meliores aiebat: illis enim sufficere mercatores Galatas, per quos vbique sine conditionis discrimine venundantur. Hæc cum curantem & talia commendabat externis nationibus fama, vt fortitudine, sobrietate, militaris rei

scientia, virtutúmque omnium incrementis excelsum: paulatímque progrediens ambitum oppleuerat mundi. Proinde timore eius aduentus per finitimos longéque distantes latius explicato, legationes vndique sollicite ad eum concurrebant: hinc Transtigritanis pacem obsecrantibus & Armeniis, inde nationibus Indicis certatim cum donis optimates mittentibus ante tempus abusque Diuis & Serindiuis: ab australi plaga ad famulandũ rei Romanæ semet offerentibus Mauris: ab aquilone & regionibus Solis, per quas in mare Phasis accipitur, Bosphoranis aliísque antehac ignotis legationes vehentibus supplices, vt annua complentes solemnia intra terrarum genitalium terminos otiose viuere sinerentur. Appositum est (vt existimo) tempus, ad has partes nos occasione magni Principis deuolutos, super Thraciarum extimis, sitúque Pontici sinus visa vel lecta quædam perspicua fide monstrare. Athos in Macedonia mons ille præcelsus, nauibus quondam Medicis peruius, & Caphareus Euboïcus scopulus, vbi Nauplius Palamedis pater classem conlisit Argiuam, licet longo spatio controuersi à Thessalo mari distingunt Ægeum: quod paulatim fusius adolescens, dextra, qua late protenditur, per Sporadas est insulosum atque Cycladas; ideo sic appellatas, quòd omnes ambiunt Delon partu deorum insignem: læua Imbrum & Tenedum circumluens, & Lemnum & Thasum: quando perflatur, Lesbo illiditur violentius. Vnde gurgitibus refluis Apollinis Sminthij templum & Troada perstringit, & Ilium heroïcis casibus clarum: efficítque Melana sinum oppositum Zephyro: cuius apud principium Abdera visitur Protagoræ domicilium & Democriti, cruentǽque Diomedis Thracij sedes, & conualles per quas Hebrus sibi miscetur, & Maronea ac Ænus, qua diris auspiciis cœpta móxque relicta, ad Ausoniam veterem ductu numinum properauit Æneas. Hinc gracilescens paulatim, & velut naturali quodam commercio ruens in Pontum, eiúsque partem adsumens, in speciem φ Græcæ literæ formatur: exin Hellespontum à Rhodopa scindens, Cynossema, vbi sepulta cre-

ditur Hecuba, & Cœla præterlabitur & Seston & Callipolin: contrà per Achillis Aiacísque sepulcra Dardanum contingit & Abydon, vnde iunctis pontibus Xerxes maria pedibus peragrauit: Dein Lampsacum, Themistocli dono datam à rege Persarum: & Parion, quam condidit Iasionis filius Parius. Vnde semiorbe curuescens altrinsecus, latáque aperiens terrarum diuortia, circumfluis spatiis Propontidos respergit ex eoo latere Cyzicum, & Dindyma religiosa matris magnæ delubra, & Apamiam Ciúmque, & Astacum secuto tempore Nicomediam à rege cognominatam: qua in occasum procedit, Cherronesum pulsat & Ægos-potamus, in quo loco lapides casuros ex cælo prædixit Anaxagoras, & Lysimachiam, & ciuitatem quam Hercules conditam Perinthi comitis sui memoriæ dedicauit. Et vt effecte plenéque ♦ literæ figura seruetur, in meditullio ipso rotunditatis Proconesus insula est oblonga & Besbicus. Post cuius summitatem in angustias rursus extenuatum, Europam & Bithyniam intercurrẽs, per Chalcedona, Chrysopolim, & stationes transit obscuras. Nam supercilia eius sinistra Athyras portus despectat & Selymbria, & Constantinopolis vetus Byzantium, Atticorum colonia, & promontorium Ceras prælucentem nauibus vehens constructam celsius turrim, quapropter Pharos appellatur: & vetus inde fons Euripus prægelidus. Hoc modo fractum & participatione maris vtriusque finitum, iámq; mitescens in æquoream panditur faciem, quantũ potest cadere sub aspectum, late diffusum & longe. Omnis autem eius velut insularis circuitus littorea nauigatio viginti tribus dimensa millibus stadiorum, vt Eratosthenes affirmat, & Hecatæus, & Ptolemæus, alliíque huiusmodi cognitionum minutissimi scitatores, in speciem Scythici arcus neruo coagmentati geographiæ totius assensione formatur. Et qua sol oceano exurgit Eoo, paludibus clauditur Mæotidos: quà declinat in vesperum, Romanis prouinciis terminatur: vnde suspicit sidus arctoum, homines alit linguis & moribus dispares: latus eius austrinum molli deuexitate subductum.

Per hæc amplissima spatia oppida sunt dispersa Græcorum: quæ cuncta ætatibus variis præter pauca Atheniensium coloni condidere Milesij, inter Ionas alios in Asia per Nileum multo ante locati, Codri illius filium, qui se pro patria bello fertur Dorico deuouisse. Extremitates autem arcus vtrinque tenues duo exprimunt Bospori, è regione sibi oppositi, Thracius & Cimmericus: hac causa Bospori vocitati, quòd per eos quondam Inachi filia mutata (vt poëtæ loquuntur) in bouem, ad mare Ionium permeauit. Dextram igitur inflexionem Bospori Thracij excipit Bithyniæ latus, quam veteres dixere Mygdoniam: in qua Thynia & Mariandena sunt regiones, & Amyci sęuitia Bebryces exempti virtute Pollucis, remotáque statio, in qua volitantes minaciter harpyias Phineus vates horrebat: per quæ littora in sinus oblongos curuata Sangarius & Phyllis, & Bizes & Rhebas fluuij funduntur in maria: quibus cōtrouersæ extraneæ sunt Symplegades, gemini scopuli in vertices vndique porrecti diruptos, assueti priscis sęculis obuiam sibi cum horrendo fragore collisis molibus ferri, cedentésque retrorsus acri assultu ad ea reuerti quæ pulsarant. Per has saxorum dehiscentium concursantiúmque crebritates, si etiam ales interuolasset, nulla celeritate pinnarum eripi poterat, quin interiret oppressa. Hi scopuli cum eos Argo prima omnium nauis, Colchos ad direptionem aurei properans velleris, præterisset innoxia, immobiles turbine circumfracto stetere concorporati, vt eos aliquando fuisse diremptos nulli nunc conspicantium credant, nisi super hoc congruerent omnes priscorum carminum cantus. Post Bithyniæ partem, prouinciæ Pontus & Paphlagonia protenduntur, in quibus Heraclea, & Sinope, & Polemonion, & Amisos amplæ sunt ciuitates, & Tios, & Amastris, omnes ab auspicio diligentia fundatæ Græcorum: & Cerasus, vnde aduexit huiusmodi poma Lucullus, insuláque arduæ, Trapezunta & Pityunta continentes oppida non obscura. Vltra hæc loca Acherusium specus est, quod accolæ μυχοπόντιον appellant, & portus Acone: fluuij diuersi, Acheron itidémque Arcadius, & Iris, &

Tembrius, & iuxta Parthenius, omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermodon his est proximus, ab Armonio defluens monte, & Themiscyreos interlabens lucos: ad quos Amazonas quondam migrare necessitas subegerat talis. Attritis damnorum assiduitate finitimis, Amazones veteres quæ eos cruentis populabantur incursibus, altiora spirabant: viresque suas circumspectantes his, quæ propinqua sæpius appetebant, validiores, raptæ præcipiti cupiditatis ardore, perruptis nationibus plurimis manus Atheniensibus intulerunt: acrique concertatione effusè disiectæ, omnes nudatis equitatus sui lateribus corruêre. Harum interitu cognito, residuæ vt imbelles domi relictæ, extrema perpessæ vicinitatis & repensantis similia funestos impetus declinantes, ad pacatiorem sedem transiere Thermodontis: quarum progenies longe deinde propagata per numerosam sobolem, manu firmissima ad loca reuerterat genitalia, secuto tempore populis diuersarum originum formidabilis. Haud procul inde attollitur Carambis placidi collis, contra septentrionem Elicen exurgens, cuius è regione est Cri-metopon Tauricæ promontorium, duobus milibus & quingentis stadiis disparatum, Hócque ex loco omnis ora maritima, cuius initium Halys est amnis, velut longitudine lineali directa, nerui efficit speciem, duabus arcus summitatibus complicati. His regionibus Dahæ confines sunt acerrimi omnium bellatores, & Chalybes per quos erutum & domitum est primitus ferrum. Post quos terras patentes Byzares obtinent, & Sapires, & Tibareni, & Mossynœci, & Macrones, & Philyres, populi nulla nobis assuetudine cogniti. A quibus breui spatio distant virorum monimenta nobilium, in quibus Sthenelus est humatus, & Idmon, & Tiphys: primus Herculis socius Amazonico bello lethaliter vulneratus: alter augur Argonautarum: tertius eiusdem nauis cautissimus rector. Prætercursis partibus memoratis, Aulion antrum est, & fluenta Callichori ex facto cognominati, quòd superatis post triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber reuersus, circa huius ripas virides & opacas orgia

pristina reparauit & choros: Trieterica huiusmodi sacra quidam existimant appellari. Post hæc confinia Camaritarum pagi sunt celebres, & Phasis fremibundis cursibus Colchos attingit, Ægyptiorum antiquam sobolem: vbi inter ciuitates alias Phasis est nomine fluuij dictitata, & Dioscurias nunc vsque nota: cuius auctores Amphitus & Cercius Spartani traduntur, aurigæ Castoris & Pollucis, a quibus Heniochorum natio est instituta. Paulum ab his secernuntur Achæi: qui bello anteriore quodam apud Troiam consummato, non cum super Helena certaretur, vt auctores prodidere nonnulli, in Pontum reflantibus ventis errore delati, cunctisque hostilibus, stabilem domiciliis sedem nusquam reperientes, verticibus montium insedere semper niualium: & horrore cæli destricti, victum sibi cum periculis rapto parare assuefacti sunt: atque eo vltra omnem deinde ferociam sæuierunt. Super Cercetis, qui iisdem annexi sunt, nihil memoratu traditur dignum. Quorum post terga Cimmerici agitant incolæ Bosphori, vbi Milesiæ sunt ciuitates, harumque velut mater omnium Panticapæum: quam prætexit Hypanis fluuius genuinis intumescens aquis & externis. Itineribus hinc extensis, Amazones adusque Caspium mare porrectæ circumcolunt Tanain: qui inter Caucasias oriens rupes, per sinuosos labitur circumflexus, Asiamque disterminans ab Europa in stagnis Mæoticis delitescit. Huic Rha vicinus est amnis, in cuius superciliis quædam vegetabilis eiusdem nominis gignitur radix, proficiens ad vsus multiplices medelarum. Vltra Tanain panduntur in latitudinem Sauromatæ, per quos amnes fluunt perpetui, Maraccus, & Rhombites, & Theophanes, & Totordanes. Licet alia quoque distans immanibus interuallis Sauromatarum prætenditur natio, littori iuncta, quod Coracem suscipiens fluuium in æquor eiectat extremum. Propè palus est Mæotis amplissimi circumgressus: ex cuius vberrimis venis per Patares angustias vndarum magnitudo prorumpit in Pontum: cuius in dextro latere insulæ sunt Phanagorus & Hermonassa, studio constructæ Græcorum. Circa hæc

ſtagna vltima extimáque plures habitant gentes, ſermonum inſtitutorúmque varietate diſpariles: Iaxamatæ & Mæotæ & Iazyges, Roxolanique & Alani & Melanchlænæ, & cum Gelonis Agathyrſi, apud quos adamantis eſt copia lapidis: aliíque vltra latentes, quòd ſunt omnium penitiſſimi. Sed Mæotidos lateri læuo Cherroneſus eſt propinqua, coloniarum plena Græcarum. Vnde quieti ſunt homines & ſedati, adhibentes vomeri curam, & prouentibus fructuariis victitantes. A quibus per varia regna diducti itineribus modicis Tauri diſſociantur, inter quos immani diritate terribiles Arinchi, & Sinchi, & Napæi, intendente ſæuitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhoſpitali: & à contrario per cauillationem Pontus Euxinus appellatur, vt εὐήθη Græci dicimus ſtultum, & noctem εὐφρόνην, & furias Eumenidas. Diis enim hoſtiis litantes humanis, & immolantes aduenas Dianæ, quæ apud eos dicitur Orſiloche, cæſorum capita fani parietibus præfigebant, velut fortium perpetua monumenta facinorum. In hac Taurica, inſula Leuce ſine habitatoribus vllis Achilli eſt dedicata. In quam ſi fuerint quidam forte delati, viſis antiquitatis veſtigiis, templóque & donariis eidem heroi conſecratis, veſperi repetunt naues: aiunt enim non ſine diſcrimine vitæ illic quenquam pernoctare. Ibi & aquæ ſunt, & candidæ aues naſcuntur halcyonibus ſimiles: ſuper quarum origine, & Helleſpontiacis præliis ſuo tempore diſſeremus. Sunt autem quædam per Tauricam ciuitates: inter quas eminet Eupatoria, & Dandace, & Theodoſia, & minores aliæ nullis humanis hoſtiis impiatæ. Hactenus arcus apex protendi exiſtimatur. Eius nunc reſidua leniter ſinuata, ſubiectáque vrſæ cælesti aduſque læuum Boſphori Thracij latus, vt ordo poſtulat, exequemur: id admonentes, quòd cùm arcus omnium gentium flexis curuentur haſtilibus, Scythici ſoli vel Parthici circumductis vtrimque introrſus pandis & patulis cornibus, effigiem lunæ decreſcentis oſtendunt, medietatem recta & rotunda regula diuidente. Ergo in ipſo huius compagis exordio, vbi Riphæi deficiunt montes, habitant Arimaſpi,

iuſti

iusti homines, placiditatéque cogniti, quos amnes Chronius & Bisula præterfluunt: iuxtáque Massagetæ, Alani & Sarmatæ, aliíque complures obscuri: quorum nec vocabula nobis sunt nota, nec mores. Interiectu deinde non mediocri Carcinites panditur sinus, eiusdémque nominis fluuius: & religiosus per eas terras Triuiæ lucus. Dein Borysthenes à montibus oriens Neurorum, primigeniis fontibus copiosus, concursúque multorum amnium adolescens, mari præruptis vndarum verticibus intimatur: cuius in marginibus nemorosis Borysthenes est ciuitas, & Cephalonesus, & aræ Alexandro Magno, Cæsaríque Augusto sacratæ. Longo exinde interuallo bene est insula quam incolunt Sindi ignobiles, post heriles in Asia casus coniugiis potiti dominorum & rebus: quibus subiectum gracile littus, Achilleos vocant indigenæ dromon, exercitiis ducis quondam Thessali memorabilem. Eíque proxima est ciuitas Tyros colonia Phœnicum, quam præstringit fluuius Tyras. In medio autem spatio arcus, quod prolixæ rotunditatis esse prædiximus, quodque expedito viatori diebus conficitur quindecim, Europæi sunt Alani, & Costobocæ, gentésque Scytharum innumeræ, quæ porriguntur adusque terras sine cognito fine distentas: quarum pars exigua frugibus alitur: residuæ omnes palantes per solitudines vastas, nec stiuam aliquando, nec sementem expertas, sed squalentes & pruinosas, ferarum tetro ritu vescuntur: eísque caritates, & habitacula, vilésque supellectiles plaustris impositæ sunt corticibus tectis: & cum placuerit sine obstaculo migrant, eadem carpenta quò libuerit conuoluentes. Cum autem ad alium portuosum ambitum fuerit ventum, qui arcus figuram determinat vltimam, Peuce prominet insula, quam circumcolunt Troglodytæ & Peuci minorésque aliæ gentes: & Istros quondam potentissima ciuitas, & Tomi, & Apollonia, & Anchialos, & Odissos: aliæ præterea multæ, quas littora continent Thraciarum. Amnis verò Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Rhæticis, per latiorem orbem protentus, ac sexaginta nauigabiles penè reci-

piens fluuios, septem ostiis per hoc Scythicum latus erumpit in mare. Quorum primum est Peuce insula suprà dicta, vt interpretata sunt vocabula Græco sermone, secundum Naracustoma, tertium Calonstoma, quartum Pseudostoma. Nam Boreonstoma ac deinde Sthenostoma longe minora sunt ceteris: septimum ingens & palustri specie nigrum. Omnis autem circumfluo ambitu pontus, & nebulosus est, & dulcior æquorum ceteris, & vadosus: quòd & concrescit aër ex humorum spiramine sæpe densatus, & irruentium vndarum magnitudine temperatur, & consurgit in breuia dorsuosa, limum globósque aggerente multitudine circumuenientium fluentorum. Et constat ab vltimis nostri finibus maris agminatim ad hunc secessum pariendi gratia petere pisces, vt aquarum suauitate salubrius fetus educant, in receptaculis cauis quæ sunt ibi densissima, securi voracium belluarum: nihil enim in Ponto huiusmodi aliquando est visum, præter innoxios delphinas & paruos. Quidquid autem eiusdem Pontici sinus Aquilone cæditur & pruinis, ita perstringitur gelu, vt nec amnium cursus subteruolui credantur, nec per infidum & labile solum gressus hominis possint vel iumenti firmari. quod vitium nunquam mare sincerum, sed permixtum aquis amnicis tentat. Prolati aliquantorsum longius quàm sperabamus, pergamus ad reliqua. Accesserat aliud ad gaudiorum præsentium cumulum, diu quidem speratum, sed dilationum ambage multiplici tractum. Nuntiatum est enim per Agilonem & Iouium postea Quæstorem, Aquileiæ defensores longioris obsidij tædio, cognitóque Constantij excessu, patefactis portis egressos, auctores prodidisse turbarum: iisdémque viuis exustis, vt suprà relatum est, omnes concessionem impetrasse delictorum & veniam. At prosperis Iulianus elatior, vltra homines iam spirabat, periculis expertus assiduis, quòd ei orbem Romanum placide iam regenti, velut mundanam cornucopiam fortuna gestans propitia, cuncta gloriosa deferebat & prospera: antegressis victoriarum titulis hæc quoque adjiciens, quòd dum teneret imperium solus, nec motibus

internis est concitus, nec barbarorum quisquam vltra suos exiluit fines: sed populi omnes auiditate semper insectandi præterita, vt damnosa & noxia, in laudes eius studiis miris accendebantur. Omnibus igitur, quæ res diuersæ poscebant & tempora, perpensa deliberatione dispositis, & militibus orationibus crebris, stipendióque competenti ad ea expedienda incitanti promptius animatis, cunctorum fauore sublimis Antiochiam ire contendens, reliquit Constantinopolim incrementis maximis fultam: natus enim illic, diligebat eam vt genitalem patriam & colebat. Transgressus itaque fretum, prætercursa Chalcedona & Libyssa, vbi sepultus est Hannibal Pœnus, inde Nicomediam venit vrbem antehac inclytam, ita magnis retro principum amplificatam impensis, vt ædium multitudine priuatarum & publicarum, recte noscentibus regio quædam Vrbis æstimaretur æternæ. Cuius mœnia cum vidisset in fauillas miserabiles consedisse, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriori gradu pergebat ad regiam: hoc maxime ærumnis eius illacrimans, quod ordo squalens occurrit & populus, nimium quantum antehac florentissimus: & agnoscebat quosdam ibidem ab Eusebio educatus episcopo, quem genere longius contingebat. Hic quoque pari modo ad reparanda, quæ terræ subuerterat tremor, abunde præstitis plurimis, per Nicæam venit ad Gallogræciæ fines: vnde dextrorsus itinere declinato, Pessinunta conuertit, visurus vetusta Matris Magnæ delubra: à quo oppido bello Punico secundo, carmine Cumano monente, per Scipionem Nasicam simulacrum translatum est Romam. Cuius super aduentu in Italiam, pauca cum aliis huic materiæ congruentibus in actibus Commodi principis digessimus per excessum: quam autem ob rem hoc nomine oppidum sit appellatum, variant rerum scriptores. Quidam enim figmento deæ cælitus lapso; ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, quod cadere nos dicimus, vrbem asseruere cognominatam. Alij memorant Ilum Trois filium Dardaniæ regem, locum sic appellasse. Theopompus non Ilum id egisse, sed Midam affirmat, Phrygiæ quondam potentissimum

regem. Venerato igitur numine, hostiisque litato & votis Ancyram redit: eúmque exinde progredientem vlterius multitudo inquietabat, pars violenter erepta reddi sibi poscentium, alij quærentes consortiis se curiarum addictos iniuste, nonnulli sine respectu periculi agentes adusque rabiem, vt aduersarios suos læsæ majestatis criminibus illigarent. Verùm ille iudicibus Cassiis tristior & Lycurgis, caussarum momenta æquo iure perpendens, suum cuique tribuebat, nusquam à vero abductus, acrius in calumniatores exurgens: quos oderat, multorum huiusmodi petulantem sæpe dementiam adusque discrimen expertus, dum esset adhuc humilis & priuatus. exemplúmque patientiæ eius in tali negotio, licet sint alia plurima, id vnum sufficiet poni. Inimicum quidam suum, cum quo discordabat asperrime, commisisse in maiestatem turbulentius deferebat: Imperatoréque dissimulante, eadem diebus continuis replicans, interrogatus ad vltimum, qui esset quem argueret, respondit, municipem locupletem. Quo audito, princeps renidens: *Quibus indiciis*, ait, *ad hoc peruenisti?* Et ille, *Purpureum sibi*, inquit, *indumentum ex serico pallio parat:* Iussúsque post hæc vt vilis, arduæ rei vilem incusans, abire tacitus & innoxius, nihilominus instabat. Quo tædio Iulianus defatigatus, ad largitionum Comitem visum propius: *Iube,* inquit, *periculoso garritori pedum tegmina dari purpurea ad aduersarium perferenda: quem vt datur intelligi, chlamydem huius coloris memorat sibi consarcinasse: vt sciri poßit, sine viribus maximis quid pannuli proficiant leues.* Sed vt hæc laudanda & bonis moderatoribus æmulanda, ita illud amarum & notabile fuit, quòd ægrè sub eo à curialibus quisquam appetitus, licet priuilegiis & stipendiorum numero, & originis penitus alienæ firmitudine communitus, obtinebat æquissimum: adeo vt plerique territi emercarentur molestias pretiis clandestinis. Itineribus itaque emensis cum ad Pylas venisset, qui locus Cappadocas discernit & Cilicas, osculo susceptum rectorem prouinciæ nomine Celsum, iam inde à studiis cognitum Atticis, ascitúmque in consessum vehiculi Tarsum secum induxit. At hinc videre properans

Antiochiam, Orientis apicem pulchrum, vsus itineribus solitis venit: vrbíque propinquans in speciem alicuius numinis votis excipitur publicis, miratus voces multitudinis magnæ, salutare sidus inluxisse Eois partibus adclamantis. Euenerat autem iisdem diebus annuo cursu completo Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, vt fabulæ fingunt, apri dente ferali deleto, quod in adulto flore sectarum est indicium frugum. Et visum est triste, quòd amplam vrbem principúmque domicilium introeunte Imperatore nunc primum, vlulabiles vndique planctus & lugubres sonitus audiebantur. Hic patientiæ eius, & lenitudinis documentum leue quidem apparuit, sed mirandum. Thalassium quendam ex Proximo libellorum, insidiatorem fratris oderat Galli: quo adorare adesséque officio inter honoratos prohibito, aduersarij cum quibus litigabat in foro, postridie turba congregata superflua, adito Imperatore, *Thalassius*, clamitabant, *inimicus pietatis tuæ nostra violenter eripuit.* Et ille hac occasione hominem opprimi posse conjiciens, *Agnosco*, respondit, *quem dicitis offendisse me iusta de causa: & silere vos interim consentaneum est, dum mihi inimico potiori faciat satis.* Mandauítque assidenti Præfecto, ne audiretur eorum negotium, antequam ipse cum Thalassio rediret in gratiam, quod breui euenit. Ibi hiemans ex sententia, nullis interim voluptatis parebat illecebris, quibus abundant Syriæ omnes: verum per speciem quietis iudicialibus causis intentus, non minus arduis quàm bellicis, distrahebatur multiformibus curis, exquisita docilitate librans, quibus modis suum cuique tribueret: iustísque sententiis & improbi modicis coërcerentur suppliciis, & innocentes fortunis defenderentur intactis. Et quanquam in disceptando aliquoties erat intempestiuus, quid quísque iurgantium coleret, tempore alieno interrogans, tamen nulla eius diffinitio litis à vero dissonans reperitur: nec argui vnquam potuit ob religionem, vel quodcunque aliud, ab æquitatis recto tramite deuiasse. Iudicium enim hoc est optandum & rectum, vbi per varia negotiorum examina, iustum id est & injustum: à quo ille

ne aberraret, tanquam ſcopulos cauebat abruptos. Hoc autem ideo aſſequi potuit, quod leuitatem agnoſcens commotioris ingenij ſui, Præfectis proximíſque permittebat, vt fidenter impetus ſuos aliorſus tendentes, ad quæ decebat monitu oportuno frenarent: monſtrabátque ſubinde, ſe dolere delictis, & gaudere correctione. Cúmque eum defenſores cauſarum, vt conſcium rationis perfectæ, plauſibus maximis celebrarent, fertur id dixiſſe permotus: *Gaudebam plane, præméque ferebam, ſi ab his laudarer, quos & vituperare poſſe aduerterem, ſi quid factum ſit ſecus aut dictum.* Sufficiet autem pro multis, quæ clementer egit in litibus cognoſcendis, hoc vnum ponere, nec abhorrens à propoſito, nec abſurdum. Inducta in iudicium femina quædam, cum Palatinum aduerſarium ſuum è numero projectorum, cinctum præter ſpem conſpexiſſet, hoc factum inſolens tumultuando querebatur: & imperator: *Proſequere*, ait, *mulier, ſi quid te læſam exiſtimas: hic enim ſic cinctus eſt, vt expeditius per lutum incedat: parum nocere tuis partibus poteſt.* Et exiſtimabatur per hæc & ſimilia, vt ipſe dicebat aſſiduè, vetus illa Iuſtitia, quam offenſam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, imperante eo reuerſa ad terras, ni quædam ſuo ageret, non legum arbitrio, erratíſque aliquoties obnubilaret gloriarum multiplices curſus. Poſt multa enim etiam iura quædam correxit in melius, ambagibus circumciſis, indicantia liquide quid iuberent fieri vel vetarent. Illud autem erat inclemens, obruendum perenni ſilentio, quòd arcebat docere magiſtros rhetoricos & grammaticos, ritus Chriſtiani cultores. Iiſdem diebus Gaudentius ille Notarius, quem opponendum per Africam miſſum ſupra diximus à Conſtantio; Iulianus quinetiam ex Vicario, earundem partium nimius fautor, retracti ſub vinculis morte periere ponali. Tunc & Artemius ex Duce Ægypti, Alexandrinis vrgentibus atrocium criminum mole, ſupplicio capitali multatus eſt. Poſt quem Marcelli ex Magiſtro equitum & peditum filius, vt iniectans imperio manus, publica deletus eſt morte. Romanus quinetiam & Vincentius, Scutariorum ſcholæ primæ ſecundæ-

que Tribuni, agitasse conuicti quædam suis virbius altiora, acti sunt in exilium. Cúmque tempus interstetisset exiguum, Alexandrini Artemij comperto interitu, quem verebantur ne cum potestate reuersus (id enim minatus est) multos læderet vt offensus, iram in Georgium verterunt episcopum, vipereis, vt ita dixerim, morsibus ab eo sæpius appetiti. In fullonio natus, vt ferebatur, apud Epiphaniam Ciliciæ oppidum, auctúsque in damna complurium, contra vtilitatem suam reíque communis, episcopus Alexandriæ est ordinatus, in ciuitate quæ suopte motu, & vbi causæ non suppetunt, seditionibus crebris agitatur & turbulentis, vt oraculorum quoque loquitur fides. His efferatis hominum mentibus, Georgius quoque ipse graue accesserat incentiuum, apud patulas aures Constantij multos exinde incusans, vt eius recalcitrantes imperiis: professionísque suæ oblitus, quæ nihil nisi iustum suadet & lene, ad delatorum ausa feralia desciscebat. Et inter cetera dicebatur id quoque malignè docuisse Constantium, quòd in vrbe prædictâ ædificia cuncta solo cohærentia, à conditore Alexandro magnitudine impensarum publicarum extructa, emolumentis ærarij proficere debent ex iure. Ad hæc mala id quoque addiderat, vnde paulò post trusus est in exitium præceps. Reuersus ex comitatu principis, cum transiret per speciosum Genij templum, multitudine stipatus ex more, flexis ad ædem ipsam luminibus, *Quamdiu*, inquit, *sepulcrum hoc stabit?* Quo audito velut fulmine multi perculsi, metuentésque ne illud quoque tentaret euertere, quidquid poterant, in eius perniciem clandestinis insidiis concitabant. Ecce autem repente perlato lætabili nuntio indicante extinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio insperato, vocibus horrendis infrendens, Georgium petit: raptúmque diuersis mulcandi generibus proterens & conculcans diuaricatis pedibus. Cúmque eo Dracontius Monetæ Præpositus, & Diodorus quidam veluti Comes iniectis per crura funibus simul exanimati sunt: ille quòd aram in Moneta, quam regebat, recens locatam euertit: alter quòd dum ædificandæ præesset Ecclesiæ, cirros

puerórum licentius detondebat, id quoque ad deorum cultum exiſtimans pertinere. Quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadauera peremptorum camelis impoſita vexit ad lacus: iiſdémque ſubdito igne crematis, cineres projecit in mare, id metuens vt clamabat, ne collectis ſupremis, ædes illis extruerentur vt reliquis, qui deuiare à religione compulſi, pertulere cruciabiles pœnas, aduſque glorioſam mortem intemerata fide progreſſi, & nunc martyres appellantur. Poterántque miſerandi homines ad crudele ſupplicium ducti, Chriſtianorum adjumento defendi, ni Georgij odio omnes indiſcrete flagraſſent. Hoc comperto, Imperator ad vindicandum facinus nefandum erectus, iámque expetiturus pœnas à noxiis vltimas, mitigatus eſt lenientibus proximis: miſſóque edicto, acri oratione ſcelus deteſtabatur admiſſum, minatus extrema, ſi deinde tentatum fuerit aliquid, quod iuſtitia vetet & leges. Inter hæc expeditionem parans in Perſas, quam dudum animi robore conceperat celſo, ad vltionem præteritorum vehementer elatus eſt, ſciens & audiens gentem aſperrimam per ſexaginta ferme annos inuſſiſſe Orienti cædium & direptionum monumenta ſæuiſſima, ad internecionem exercitibus noſtris ſæpe deletis. Vrebatur autem bellandi gemino deſiderio: primò, quòd impatiens otij lituos ſomniabat & prælia: dein, quòd in ætatis flore primæuo objectus efferarum gentium armis, recalentibus etiamtum regum precibus & regalium, qui vinci magis poſſe, quàm ſupplices manus tendere credebantur, ornamentis illuſtrium gloriarum inſerere Parthici cognomentum ardebat. Quæ maximis molibus feſtinari cernentes obtrectatores deſides & maligni, vnius corporis permutatione tot cieri turbas intempeſtiuas indignum & pernicioſum eſſe ſtrepebant, ſtudium omne in differendo procinctu ponentes: & dictitabant his præſentibus, quos audita referre ad Imperatorem poſſe rebantur, eum ni ſedatius ageret, immodica rerum ſecundarum proſperitate, velut luxuriantes vbertate nimia fruges, bonis ſuis protinus occaſurum.

rum. Et hæc diu multúmque agitantes, frustra virum circumlatrabant immobilem occultis injuriis, vt Pygmæi vel Thiodamas agrestis homo Lindius Herculem. Ille tamen vt majoris præter ceteros spiritus, nihilo lentiùs magnitudinem expeditionis secum commentans, in præparandis congruis operam nauabat enixam. Hostiarum tamen sanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos, & innumeros varij pecoris greges, auesque candidas terra quæsitas & mari: adeo vt indies penè singulos, milites carnis distentiore sagina victitantes incultius, potúsque auiditate corrupti, humeris impositi transeuntium, per plateas ex publicis ædibus, vbi vindicandis potius quàm cedendis conuiuiis indulgebant, ad sua diuersoria portarentur: Petulantes ante omnes & Celtæ, quorum ea tempestate confidentia creuerat vltra modum. Augebantur autem ceremoniarum ritus immodice, cum impensarum amplitudine antehac inusitata & graui: & quisque, cum impræpedite liceret, scientiam vaticinandi professus, iuxta imperitus & docilis, sine fine vel præstitutis ordinibus, oraculorum permittebatur scitari responsa & extispicia, nonnunquam futura pandentia: oscinúmque & auguriorum, & ominum fides, si reperiri vsquam posset, affectata varietate quærebatur. Hæcq; dum ita procedunt, more pacis, multorum curiosior Iulianus nouam consilij viam ingressus est, venas fatidicas Castalij includere cogitans fontis: quem obstruxisse Cæsar dicitur Hadrianus mole saxorum ingenti, veritus ne vt ipse præcinentibus aquis capessendam rempublicam cōperit, etiam alij similia docerentur: ac statim circumhumata corpora statuit exinde transferri eo ritu, quo Athenienses insulam purgauerant Delon. Eodem tempore die XI. Kalend. Nouembrium amplissimum Daphnæi Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochius rex ille condidit iracundus & sæuus, & simulacrum in eo Olympiaci Iouis imitamenti æquiparans magnitudinem, subita vi flammarum exustum est. Quo tam atroci casu repente consumpto, ad id vsque Imperatorem ira prouexit, vt quæstiones agitari iuberet

ſolito acriores, & maiorem eccleſiam Antiochiæ claudi. Suſpicabatur enim id Chriſtianos egiſſe ſtimulatos inuidia, quòd idem templum inuiti videbant ambitioſo circumdari periſtylio. Ferebatur autem licet rumore leuiſſimo, hac ex cauſa conflagraſſe delubrum: quòd Aſclepiades philoſophus, cuius in actibus Magnentij meminimus, cum viſendi gratia Iuliani peregrè ad id ſuburbanum veniſſet, deæ Cæleſtis argenteum breue figmentum quocunque ibat ſecum ſolitus efferre, ante pedes ſtatuit ſimulacri ſublimes, accenſiſque cereis ex vſu ceſſit: vnde medietate noctis emēſa, cum nec adeſſe quiſquam potuit nec iuuare, volitantes ſcintillæ adhæſere materiis vetuſtiſſimis, ignéſque aridis nutrimentis erecti, omne quidquid contingi potuit, licet ardua diſcretum celſitudine, concremarunt. Eo anno, ſidere etiamtum inſtante brumali, aquarum inceſſit inopia metuenda, vt & riui ceſſarent quidam, & fontes antehac aquarum copioſis pulſibus abundantes: ſed in integrum poſtea reſtituti ſunt. Et quarto Nonas Decembres vergēte in veſperā die, reliqua Nicomedia collapſa eſt terræ motu, itidémq; Niceæ portio non mediocris. Quæ tametſi mœſtitiam ſollicito incuterent Principi, reſidua tamen non contemnebat vrgentia, dum pugnandi tempus ei veniret optatum. Inter præcipua tamen & ſeria illud agere ſuperfluum videbatur, quòd nulla probabili ratione ſuſceptæ popularitatis amore, vilitati ſtudebat venaliū rerum, quæ nonnunquam ſecus quàm conuenit ordinata, inopiam gignere ſolet & famem. Et Antiochenſi ordine id tunc fieri, cum ille iuberet, non poſſe, aperte monſtrante, nuſquam à propoſito declinabat, Galli ſimilis fratris, licet incruentus. Quocirca in eos deinceps ſæuiens, vt obtrectatores & contumaces, volumen compoſuit inuectiuum, quod Antiochenſe vel Miſopogonem appellauit, probra ciuitatis infenſa mente dinumerans, addénſque veritati complura. poſt quæ, multa in ſe facetè dicta comperiens, coactus diſſimulare pro tempore, irâ ſufflabatur internâ. Ridebatur enim vt Cercops, homo breuis, humeros extentans anguſtos, & barbam præ ſe ferens hircinam, grandiáque

incedens tanquam Oti frater & Ephialtis, quorum proceritatem Homerus in immensum tollit: Itidémque victimarius pro sacricola dicebatur, ad crebritatem hostiarum alludentibus multis: & culpabatur hinc opportune, cùm ostentationis gratia vehens licenter pro sacerdotibus sacra, stipatúsque mulierculis lætabatur. Et quanquam his paribúsque de causis indignaretur, tacens tamen motúmque in animi retinens potestate, solemnia celebrabat. Denique præstituto feriarum die Casium montem ascendit nemorosum, & tereti ambitu in sublime porrectum, vnde secundis galliciniis videtur primò solis exortus. Cúmque Ioui faceret rem diuinam, repente conspexit quendam humi prostratum, supplici voce vitam precantem & veniam. Interrogantíque ei qui esset, responsum est præsidalem esse Theodotum Hierapolitanum: qui profectum à ciuitate sua Constantium inter honoratos deducens, adulando deformiter, tanquam futurum sine dubietate victorem, orabat lacrymas fingens & gemitum, vt Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, specie illa qua Magnentij circumlatum meminerat membrum. Quibus auditis, *Accepi olim,* inquit, *hoc dictum,* Imperator, *relatione multorum: sed abi securus ad lares, exutus omni metu clementia principis, qui, vt prudens definiuit, inimicorum minuere numerum, augeréque amicorum sponte sua contendit ac libens.* Exin sacrorum perfecto ritu digresso, offeruntur rectoris Ægypti scripta, Apim bouem operosa quæsitum industria, tamen post tempus inueniri potuisse firmantis: quod vt earum regionum existimant incolæ, faustum & vbertatem frugum, diuersáque indicat bona. Super quã re pauca conueniet expediri. Inter animalia antiquis obseruationibus consecrata, Mneuis & Apis sunt notiora: Mneuis Soli sacratur, super quo nihil dicitur memorabile: sequens Lunæ. Est enim Apis bos diuersis genitalium notarum figuris expressus, maximéque omnium corniculantis lunæ specie latere dextro insignis: qui cum post viuendi spatium præstitutum sacro fonte immersus è vita abierit (nec enim vltra eum trahere licet ætatem, quàm secreta librorum præscribit auctoritas my-

sticorum: nec nisi semel ei in anno bos femina inuenta cum notis certis offertur) alter cum publico quæritur luctu: & si omnibus signis consummatus reperiri potuerit, ducitur Memphim vrbem præstantem, præsentiáque numinis Æsculapij claram. Cúmque initiante antistitum numero centum, inductus in thalamum esse cœperit sacer, conjecturis apertis signa rerum futurarum dicitur demonstrare: & adeuntes quosdam indiciis auerti videtur obliquis, vt offerentem cibum aliquando Germanicum Cæsarem, sicut lectum est, auersatus, portenderat paulò pòst euentura. Strictim itaque quoniam tempus videtur hoc flagitare, res Ægyptiacæ tangantur, quarum notitiam in actibus Hadriani & Seueri principum digessimus late, visa pleráque narrantes. Ægyptiam gentem omnium vetustissimam, nisi quòd super antiquitate certat cum Scythis, à meridiali latere Syrtes maiores & Phycus promontorium, & Borion, & Garamantes, nationésque variæ claudunt: qua Orientem è regione prospicit, Elephantinen & Meroën vrbes Æthiopum, & Catadupos rubrúmque pelagus & Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus: septentrioni opposita terrarum situ cohæret immenso, vnde exordium Asia Syriarúmque prouinciæ sumunt: à vespera Issiaco disiungitur mari, quod quidam nominauere Parthenium. Pauca itaque super beniuolo omnium flumine Nilo, quem Ægyptum Homerus appellat, præstringi conueniet, mox ostendendis aliis, quæ sunt in his regionibus admiranda. Origines fontium Nili, vt mihi quidem videri solet, sicut adhuc factum est, posteræ quoque ignorabunt ætates. Verùm quoniam fabulantes poëtæ, variantésque geographi in diuersa latentem notitiam scindunt, opiniones eorum veritati confines (vt arbitror) expediam paucis. Affirmant aliqui physicorum in subjectis septentrioni spatiis, cum hiemes frigidæ cuncta constringunt, magnitudines niuium congelascere: eásque postea vi flagrantis sideris resolutas, fluxis humoribus nubes efficere grauidas, quæ in meridianam plagam Etesiis flantibus pulsæ,

expressáque tepore nimio, incrementa vbertim suggerere Nilo creduntur. Ex Æthiopicis imbribus, qui abundantes in tractibus illis per æstus torridos cadere memorantur, exundationes eius erigi anni temporibus asserunt alij præstitutis: quod vtrumque dissonare videtur à veritate. Imbres enim apud Æthiopas, aut non vnquam, aut per interualla temporum longa cadere memorantur. Opinio est celebrior alia, quòd spirantibus prodromis, pérque dies quadraginta & quinque Etesiarum continuis flatibus repellentibus eius meatum, velocitate cohibita superfusis fluctibus intumescit: & reluctante spiritu controuerso adolescens in maius, hinc vi reuerberante ventorum, inde vrgente cursu venarum perennium, progrediens in sublime tegit omnia, & humo suppressa, per supina camporum speciem exhibet maris. Rex autem Iuba Punicorum confisus textu librorum, à monte quodam oriri eum exponit, qui situs in Mauritania despectat oceanum: hísque indiciis hoc proditum ait, quod pisces, & herbæ, & belluæ similes per eas paludes gignuntur. Æthiopiæ autem partes prætermeans Nilus, nominum diuersitate decursa, quæ eum orbem peragranti nationes indidere complures, exundatione ditissima ad cataractas, id est, præruptos scopulos venit, è quibus præcipitans ruit potius quàm fluit: vnde actos olim accolas vsu aurium fragore assiduo diminuto, necessitas vertere solum ad editiora coëgit. Exinde lenius means per ostia septem, quorum singula perpetuorum amnium vsum & faciem præbent, nullis per Ægyptum aquis externis adiutus dilatatur. Et præter amnes plurimos ex alueo deriuatos auctore, cadentésque in suppares eius, septem nauigabiles sunt & vndosi, quibus subiecta vocabula veteres indiderunt: Heracleoticus, Sebenniticus, Bolbiticus, Phatniticus, Mendesius, Taniticus, & Pelusiacus. Oriens autem inde, vt dictum est, propellitur è paludibus adusq; cataractas, insulásque efficit plures: quarum aliquæ ita porrectis aquis dicuntur extentæ, vt singulas agrè tertio die relinquat. Inter quas duæ sunt claræ, Meroë & Delta, à triquetræ literæ forma hoc vocabulo signatius

appellata. Cum autem sol per cancri sidus cœperit vehi, augescens adusque transitum eius in libram, diebúsque centum sublatius fluens, minuitur postea, & mitigatis ponderibus aquarum, nauibus antea peruios, equitabiles campos ostendit. Abunde itaque luxurians ita est noxius, vt infructuosus si venerit parcior. gurgitum enim nimietate humectans diutius terras, culturas moratur agrorum: paruitate autem minatur steriles segetes. Eúmque nemo aliquando extolli cubitis altius XVI. possessor optauit. Et si inciderit moderatius, aliquoties iactæ sementes in loco pinguis cespitis cum augmento fere septuagesimo renascuntur: solúsque fluminum auras nullas inspirat. Exuberat Ægyptus etiam pecudibus multis, inter quas terrestres sunt & aquatiles: aliæ quæ humi & in humoribus viuunt, vnde ἀμφίβια nominantur. Et in aridis quidem capreoli vescuntur, & bucali, & pisturnitia omni deformitate ridicula, aliáque monstra quæ numerare non refert. Inter aquatiles autem bestias crocodilus vbique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum, assuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillam superiorem commouens solam, ordine dentium pectinato, perniciosis morsibus quidquid contigerit pertinaciter petens, oua edens fetus anserini similia. Vtque armatus est vnguibus, si haberet etiam pollices, ad euertendas quoque naues sufficeret viribus magnis. ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus, noctibus quiescens per vndas, diebus humi vescitur, confidentia cutis, quam ita validam gerit, vt eius tergo cataphracta vix tormentorum ictibus perforetur. Et sæuientes semper eædem feræ, quasi pacto fœdere quodam castrensi, per septem ceremoniosos dies mitescunt ab omni sæuitia desciscentes, quibus sacerdotes Memphi natales celebrant Apis. Præter eos autem qui fortuita pereunt morte, alij disrumpuntur suffossis aluis mollibus certis ferarum dorsualibus crustis, quas delphinis similes nutrit fluuius antedictus: alij exitio intereunt tali. Trochilos auicula breuis, dum escarum minutias captat, circa cubantem feram volitans blande, genásque eius irri-

tatius titillando peruenit adusque ipsam viciniam gutturis. Quod factum contuens hydrus, ichneumonis genus, oris aditum penetrat alite præuia patefactum, & populato ventre vitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen crocodilus monstrum fugacibus, vbi audacem senserit timidissimum, & in terra acutius cernens, per quatuor menses hibernos nullo vesci dicitur cibo. Hippopotami quoque generantur in illis partibus, vltra animalia cuncta ratione carentia sagacissimi, ad speciem equorum bifidas habentes vngulas, caudásque breues: quorum solertiæ duo interim ostendere documenta sufficiet. Inter arundines celsas & squalentes nimia densitate hæc bellua cubilibus positis, otium peruigili studio circumspectat, laxatáque copia ad segetes depascendas egreditur. Cúmque iam cœperit redire distenta, auersis vestigiis distinguit tramites multos, ne vnius plani itineris lineas insidiatores secuti, repertum sine difficultate confodiant. Item cùm auiditate nimia extuberato ventre pigrescit, super calamos recens exectos femora conuoluit & crura, vt pedibus vulneratis cruor egestus sagina distentum faciat leuem: & carnes saucias cæno oblinit, quamdiu in cicatrices conueniant plagæ. Has monstruosas antehac raritates in belluis, in ædilitate Scauri vidit Romanus populus primitus, patris illius Scauri, quem defendens Tullius imperat Sardis, vt de familia nobili ipsi quoque cum orbis terrarum auctoritate sentirent: & per ætates exinde plures sæpe huc ducti, nunc inueniri nusquam possunt, vt coniectantes regionum incolæ dicunt, insectantis multitudinis tædio ad Blemmyas migrasse compulsi. Inter Ægyptias alites, quarum varietas nullo comprehendi numero potest, ibis sacra est & amabilis, & innocua, ideo quod nidulis suis ad cibum suggerens oua serpentum, efficit vt rarescant mortiferæ pestes absumptæ. Occurrunt eædem volucres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis emergunt paludibus venena malignantes: eósque antequam finibus suis excedant, præliis superatos aëriis vorant: quas aues per rostra edere fetus accepimus. Serpentes quoque

Ægyptus alit innumeras, vltra omnem perniciem sæuientes: basiliscos, & amphisbænas, & scytalas, & acontias, & dipsadas, & viperas, aliásque complures, quas omnes magnitudine & decore aspis facile supereminens, nunquam sponte sua fluenta egreditur Nili. Multa in illis tractibus pretium est operæ maximum legere, è quibus pauca conueniet explicari. Templa vbique molibus magnis extructa. Pyramides ad miracula septem prouectæ, quarum diuturnas surgendi difficultates scriptor Herodotus docet, vltra omnem omnino altitudinem, quæ humanis confici potest, erectæ sunt turres, ab imo latissimæ, in summitates acutissimas desinentes. Quæ figura apud geometras ideo sic appellatur, quòd ad ignis speciem, τοῦ πυρὸς, vt nos dicimus, extenuatur in conum. quarum magnitudo quoniam in celsitudinem nimiam scandens gracilescit paulatim, vmbras quoque mechanica ratione consumit. Sunt & syringes subterranei quidam & flexuosi secessus, quos (vt fertur) periti rituum vetustorum aduentare diluuium præscij, metuentésque ne ceremoniarum obliteraretur memoria, penitus operosis digestos fodinis per loca diuersa struxerunt: & excisis parietibus volucrum ferarúmque genera multa sculpserunt, & animalium species innumeras, quas hieroglyphicas literas appellarunt. Dein Syene, in qua solstitij tempore, quo sol æstiuum austrinus cursum extendit, recta omnia ambientes radij excedere ipsis corporibus vmbras non sinunt. Inde si stipitem quisquam fixerit rectum, vel hominem aut arborem viderit stantem, circa lineamentorum ipsas extremitates contemplabitur vmbras absumi: sicut apud Meroën Æthiopiæ partem æquinoctiali circulo proximam dicitur euenire, vbi per nonaginta dies vmbræ nostris in contrarium cadunt, vnde Antiscios eius incolas vocant. Quæ quoniam miracula multa sunt, opusculi nostri propositum excedentia, ad ingenia celsa rejiciamus, pauca super prouinciis narraturi. Tres prouincias Ægyptus fertur habuisse temporibus priscis, Ægyptum ipsam, & Thebaïdam, & Libyam: quibus duas adiecit posteritas, ab Ægy-

pto

pro Augustamnicam, & Pentapolim à Libya ficciore dissociatam. Igitur Thebaïs multas inter vrbes, clariores aliis Hermopolim habet, & Copton, & Antinoon, quam Adrianus in honorem Antinoi ephebi condidit sui: hecatompylos enim Thebas nemo non nouit. In Augustamnica oppidum Pelusium est nobile, quod Peleus Achillis pater dicitur condidisse, lustrari deorum monitu iussus in lacu, qui eiusdem ciuitatis alluit mœnia, cum post interfectum fratrem nomine Phocum horrendis furiarum imaginibus raptaretur: & Cassium vbi Pompeij sepulcrum est Magni, & Ostracine, & Rhinocolura. In Pentapoli Libya Cyrene posita est vrbs antiqua, sed deserta, quam Spartanus condidit Battus, & Ptolemaïs, & Arsinoë eadémque Teuchira, & Darnis, & Berenice, quas Hesperidas appellant. In ficciore verò Libya Paratonion, & Chærecla, & Neapolis, inter municipia pauca & breuia. Ægyptus ipsa, quæ iam inde vti Romano imperio iuncta est, regitur à præfectis, exceptis minoribus multis, Athribi, & Oxyryncho, & Thmui, & Memphi maximis vrbibus nitet. Alexandria enim vertex omnium est ciuitatum, quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris altissimi, & architecti solertia Dinocratis: qui cùm ampla mœnia fundaret & pulchra, penuria calcis ad momentum parum repertæ, omnes ambitus lineales farina respersit: quod ciuitatem posthæc alimentorum vberi copia circumfluere fortuito monstrauit indicio. Inibi auræ salubriter spirantes, aër tranquillus & clemens: atque vt periculum docuit per varias collectum ætates, nullo penè die incolentes hanc ciuitatem solem serenum non vident. Hoc littus ne fallacibus & insidiosis accessibus affligeret, vt antehac, nauigantes discriminibus plurimis, excogitauit in portu Cleopatra turrim excelsam, quæ Pharos à loco ipso cognominatur, prælucendi nauibus nocturna suggerens ministeria: cum quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, per pandas oras & vacuas, montium nullas speculas vel collium signa cernentes,

harenarum inlisæ glutinosæ mollitiæ frangerentur. Hæc eadem regina heptastadium, sicut vix credenda celeritate, ita magnitudine mira construxit, ob causam notam & necessariam. Insula Pharos, vbi Protea cum phocarum gregibus diuersatum Homerus fabulatur inflatius, à ciuitatis littore mille passibus disparata, Rhodiorum erat obnoxia vectigali. Quod cum inde quidam nimium quantum petituri venissent, femina callida semper in fraudes, solemnium specie feriarum, iisdem publicanis secum ad suburbana perductis, opus iusserat irrequietis laboribus consummari. & septem diebus totidem stadia molibus iactis in mare, solo propinquanti terræ sunt vindicata. Quò cum vehiculo ingressa, errare ait Rhodios, insularum non continentis portorium flagitantes. His accedunt altis sufflata fastigiis templa; inter quæ eminet Serapium, quod licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen columnariis amplissimis, & spirantibus signorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita est exornatum, vt post Capitolium, quo se venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitiosius cernat. In quo bibliothecæ fuerunt inæstimabiles: & loquitur monimentorum veterum concinens fides, septingenta voluminum millia, Ptolemæis regibus vigiliis intentis composita, bello Alexandrino, dum diripitur ciuitas sub dictatore Cæsare, conflagrasse. Canopus inde duodecimo disiungitur lapide: quem, vt priscæ memoriæ tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi cognominauit. Hactenus impendio locus fanis & diuersoriis lætis extructus, auris & salutari temperamento perflabilis: ita vt extra mundum nostrum morari se quisquam arbitretur in illis tractibus agens, cum sæpe aprico spiritu immurmurantes audierit ventos. Sed Alexandria ipsa non sensim, vt aliæ vrbes, sed inter initia prima aucta per spatiosos ambitus, internisque seditionibus diu aspere fatigata, ad vltimum multis post annis Aureliano imperium agente, ciuilibus iurgiis ad certamina internecciua prolapsis, dirutisque mœnibus, amisit regionum

maximam partem, quæ Bruchion appellabatur, diuturnum præstantium hominum domicilium. Vnde Aristarchus grammaticæ rei doctrinis excellens, & Herodianus artium minutissimus sciscitator, & Saccas Ammonius Plotini magister, aliíque plurimi scriptores multorum in literis nobilium studiorum: inter quos Chalcenterus eminuit Didymus, multiplicis scientiæ cœpti memorabilis: qui in illis sex libris, vbi nonnunquam imperfecte Tullium reprehendit, sillographos imitatus scriptores maledicos, iudicio doctarum aurium incusatur, vt immania frementem leonem putredulis vocibus vanus catulus longius circumlatrans. Et quanquam veteres cum iis quorum memini, floruere complures, tamen ne nunc quidem in eadem vrbe doctrinæ variæ silent: nam & disciplinarum magistri quodammodo spirant, & nudatur ibi geometrico radio quidquid reconditum latet, nondúmque apud eos penitus exaruit musica, nec harmonia conticuit, & recalet apud quosdam adhuc licet atros, consideratio mundani motus & siderum, doctíque sunt haud numeros pauci: super his scientiam callent, quæ fatorum vias ostendit. Medicinæ autem, cuius in hac vita nostra, nec parca nec sobria, desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur in dies, vt licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, si Alexandriæ se dixerit eruditum: & hæc quidem hactenus. Sed si intelligendi diuini aditionem multiplicem, & præsensionum originem, mente vegeta quisquam voluerit replicare, per mundum omnem inueniet mathemata huiusmodi ab Ægypto circumlata. Hic primum homines longe ante alios ad varia religionum incunabula (vt dicitur) peruenerunt, & initia prima sacrorum caute tuentur condita scribis arcanis. Hac institutus prudentia Pythagoras colens secretius deos, quidquid dixit aut voluit, auctoritatem esse instituit ratam, & femur suum aureum apud Olympiam sæpe monstrabat, & cum aquila colloquens subinde visebatur. Hinc Anaxagoras la-

pides è cælo lapsuros, & putealem limum contrectans, tremores futuros prædixerat terræ. Et Solon sententiis adjutus Ægypti sacerdotum, latis iusto moderamine legibus, Romano quoque iuri maximum addidit firmamentum. ex his fontibus per sublimia gradiens sermonum amplitudine Iouis æmulus non visa Ægypto, militauit sapientia gloriosa. Homines autem Ægyptij plerique subfusculi sunt, & atrati, magísque mœstiores, gracilenti & aridi, ad singulos motus excandescentes, controuersi, & reposcones acerrimi. Erubescit apud eos si quis non inficiando tributa, plurimas in corpore vibices ostendat. Et nulla tormentorum vis inueniri adhuc potuit, quæ obduratum vllius pectus latrociniis inuitum illicere potuit, vt nomen proprium dicat. Id autem notum est, vt annales veteres monstrant, quod Ægyptus omnis sub amicis erat antea regibus: sed superatis apud Actium bello nauali Antonio & Cleopatra, prouinciæ nomen accepit, ab Octauiano Augusto possessa. Aridiorem Libyam supremo Apionis regis consecuti sumus arbitrio: Cyrenas cum residuis ciuitatibus Libyæ Pentapoleos, Ptolemæi liberalitate suscepimus. Euectus longius ad ordinem remeabo cœptorum.

EXPLICIT LIB. XXII.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXIII.

HÆc eo anno, vt prætereamus negotiorum minutias, agebantur. Iulianus verò iam ter Consul aſcito in collegium trabeę Salluſtio Præfecto per Gallias, quater ipſe ampliſſimum inierat magiſtratum: & videbatur nouum, adjunctum eſſe Auguſto priuatum, quod poſt Diocletianum & Ariſtobulum nullus meminerat geſtum. Et licet accidentium varietatem ſollicita mente præcipiens, multiplicatos expeditionis apparatus flagranti ſtudio perurgeret, diligentiæ tamen vbique diffidens, imperiíque ſui memoriam magnitudine operum geſtiens propagare, ambitioſum quondam apud Hieroſolyma templum, quod poſt multa & interneciua certamina obſidente Veſpaſiano, poſteáque Tito, ægrè eſt expugnatum, inſtaurare ſumptibus cogitabat immodicis: negotiúmque maturandum Alypio dederat Antiochenſi, qui olim Britannias curauerat pro Præfectis. Cùm itaque rei idem fortiter inſtaret Alypius, iuuarétque prouinciæ rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris aſſultibus erumpentes, fecere locum exuſtis aliquoties operantibus inacceſſum: hócque modo elemento deſtinatius repellente, ceſſauit inceptum. Iiſdem diebus legatos ad ſe miſſos ab vrbe æterna, clare natos meritiſque probabilis vitæ compertos, Imperator

honoribus diuerſis affecit: & Apronianum Romæ decreuit eſſe Præfectum, Octauianum Proconſulem Africæ, Venuſto vicariam commiſit Hiſpaniæ: Rufinum Aradium Comitem Orientis in locum auunculi ſui Iuliani recens defuncti prouexit. Quibus vt conuenerat ordinatis, terrebatur omine quodam (vt docuit exitus) præſentiſſimo. Felice enim largitionum Comite profluuio ſanguinis repente extincto, eúmque Comite Iuliano ſecuto, vulgus publicos contuens titulos, Felicem Iulianum Auguſtúmque pronuntiabat. Præceſſerat aliud ſæuum. Namque Kalendis ipſis Ianuariis aſcendente eo gradile Genij templum, è ſacerdotum conſortio quidam ceteris diuturnior, nullo pulſante repente concidit, animámque inſperato caſu efflauit: quod aſtantes, incertum per imperitiam an adulandi cupiditate, memorabant Conſulum ſeniori portendi, nimirum Salluſtio. ſed, vt apparuit, non ætati, ſed poteſtati maiori interitum propinquare monſtrabatur. Super his alia quoque minora ſigna ſubinde, quod acciderat, oſtendebant. Inter ipſa enim exordia procinctus Parthici diſponendi, nuntiatum eſt Conſtantinopolim terræ pulſu vibratam: quod horum periti minus lætum eſſe pronuntiabant, aliena peruadere molienti rectori. Ideóque intempeſtiuo conatu deſiſtere ſuadebant: ita demum hæc & ſimilia contemni oportere firmantes, cùm irruentibus armis externis lex vna ſit & perpetua, ſalutem omni ratione defendere, nihil renitente vi moris. Iiſdem diebus nuntiatum eſt ei per literas, Romæ ſuper hoc bello libros Sibyllæ conſultos, vt iuſſerat, Imperatorem eo anno diſcedere à limitibus ſuis aperto prohibuiſſe reſponſo. Inter hæc tamen legationes gentium plurimarum, auxilia pollicentium, liberaliter ſuſceptæ remittebantur, ſpecioſa fiducia Principe reſpondente, nequaquam decere aduenticiis adjumentis rem vindicari Romanam, cuius opibus foueri conueniret amicos & ſocios, ſi auxilium eos adegerit neceſſitas implorare. Solum Arſacem monuerat Armeniæ regem, vt collectis copiis validis iubenda operiretur, quò tenderet, quid deberet vrgere, propere cogniturus. Proinde cum primam

consultæ rationes copiam præbuissent, rumore præcurso hostiles occupare properans terras, nondum adulto vere missa per militares numeros expeditionali tessera, cunctos transire iussit Euphraten. Quo comperto omnes euolant ex hibernis, transmissóque (vt textus docebat scriptorum) dispersi per stationes varias, aduentum Principis expectabant. Ipse autem Antiochiam egressurus, Heliopoliten quendam Alexandrum Syriacæ iurisdictioni præfecit, turbulentum & sæuum: dicebátque non illum meruisse, sed Antiochensibus auaris & contumeliosis huiusmodi iudicem conuenire. Cúmque eum profecturum deduceret multitudo promiscua, itum felicem reditúmque gloriosum exoptans, oránsq; vt deinde placabilis esset & lenior, nondum ira quam ex compellationibus & probris conceperat emollita, loquebatur asperius, se eos asserens postea non visurum. Disposuisse enim aiebat, hiemandi gratia per compendiariam viam, consummato procinctu, Tarsum Ciliciæ reuersurum: scripsiséq; ad Memorium Præsidem, vt in eadem vrbe cuncta sibi congrua pararentur: & hoc haud diu postea contigit. Corpus námque eius illuc relatum, exequiarum humili pompa in suburbano sepultum est, vt ipse mandarat. Iámque apricante cælo, tertio Nonas Martias profectus, Hierapolim solitis itineribus venit: vbi cum introiret ciuitatis capacissimæ portas, sinistra porticus subito lapsa, subter tendentes quinquaginta milites, exceptis plurimis vulneratis, tignorum tegularúmq; pondere magno collisit. Vnde contractis copiis omnibus, Mesopotamiam tam propere signa commouit, vt fama de se nulla præuersa (id enim curatius obseruarat) improuisus Assyrios occuparet. Denique cum exercitu & Scytharum auxiliis Euphrate nauali ponte transmisso, venit ad Batnas municipium Osdroënæ, ibíque illætabile portentum offendit. Cùm enim calonum frequens multitudo ad suscipiendum consuete pabulum prope aceruum palearum stetisset impendio celsum (hoc enim modo per regiones illas tales species construuntur) rapientibus multis quassata congeries inclinata est, paríque exitio quinquaginta

obruit homines, mole maxima ruinarum. Mœstus exinde digressus venit cursu propero Carras, antiquum oppidum, Crassorum & Romani exercitus ærumnis insigne: vnde duæ ducentes Persidem viæ regiæ distinguuntur, læua per Adiabenam & Tigridem, dextera per Assyrios & Euphratem. Ibi moratus aliquot dies dum necessaria parat, & Lunæ, quæ religiose per eos colitur tractus, ritu locorum fere sacra, dicitur ante aras, nullo arbitrorum admisso, occulte paludamentum purpureum propinquo suo tradidisse Procopio, mandasséque arripere fidentius principatum, si se interisse didicerit apud Parthos. Hic Iuliani quiescentis animus agitatus insomniis, euenturum triste aliquid præsagiebat. Quocirca & ipse, & visorum interpretes præsentia contemplantes, diem secuturum, qui erat quartum decimum Kal. Apriles, obseruari debere pronuntiabant. Verùm vt compertum est postea, hac eadem nocte Palatini Apollinis templum, præfecturam regente Aproniano, in vrbe conflagrauit æterna: vbi ni multiplex iuuisset auxilium, etiam Cumana carmina consumpserat magnitudo flammarum. Post quæ ita digesta, agmina & commeatus omnis generis disponenti, procursatorum aduentu anhelantium etiam tum indicatur, equestres hostium turmas vicino limite quodam perrupto auertisse subito prædas. Cuius atrocitate mali perculsus, ilico, vt ante cogitauerat, triginta milia lectorum militum eidem cõmisit Procopio, iuncto ad parilem potestatem Sebastiano Comite ex Duce Ægypti: iisdémque præcepit, vt intra Tigridem interim agerent, vigilanter omnia seruaturi, ne quid inopinum ex incauto latere oriretur, qualia multa sæpe didicerat euenisse: mandabátque eis, vt si fieri potius posset, regi sociarentur Arsaci: cúmque eo per Corduenam & Moxoënam, Chiliocomo vberi Mediæ tractu, partibúsque aliis præstricto cursu vastatis, apud Assyrios adhuc agenti sibi accurrerent, necessitatum articulis adfuturi. His ita ordinatis ipse exitu simulato per Tigrim, quod iter etiam re cibaria de industria iusserat instrui, flexit dextrorsus: & quieta nocte emensa, mane iumentum quo veheretur ex vsu poposcit:

scit:

scit: oblatúsque ei equus Babylonius nomine, ictu torminis consternatus, dum dolorum impatiens voluitur, auro lapillísque ornamenta distincta conspersit. Quo ostento lætior exclamauit, plaudentibus proximis, *Babylona humi procidisse, ornamentis omnibus spoliatam.* Et paulisper detentus, vt omen per hostias litando firmaret, Dauanam venit castra præsidiaria, vnde ortus Belias fluuius funditur in Euphraten. Hic corporibus cibo curatis & quiete, postridie ventum est ad Callinisum, munimentum robustum, commercandi oportunitate gratissimum: vbi diem sextum Kal. quo Romæ Matri deorum pompæ celebrantur annales, & carpentum quo vehitur simulacrum, Almonis vndis ablui perhibetur, sacrorum solemnitate prisco more completa, somno per otium capto, exultans pernoctauit & lætus. Luce vero sequuta profectus exinde per supercilia riparum fluuialium, aquis adolescentibus vndique conuenis, cum armigera gradiens manu, in statione quadam sub pellibus mansit: vbi Saracenarum reguli gentium genibus supplices nixi, oblata ex auro corona tanquam mundi nationumque suarum dominum adorarunt, suscepti gratanter, vt ad furta bellorum appositi. Dúmque hos alloquitur, Xerxis illius potentissimi regis instar classis aduenit, Tribuno Constantiano cum Comite Lucilliano ductante, quæ latissimum flumen Euphraten arctabat: in qua mille erant onerariæ naues ex diuersa trabe contextæ, commeatus abunde ferentes & tela, & obsidionales machinas: quinquaginta aliæ bellatrices, totidémque ad compaginandos necessariæ pontes. Re ipsa admoneor, breuiter quantum mediocre potest ingenium, hæc instrumentorum genera ignorantibus circumscripta monstrare: & ballistæ figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & vastum, in modum regulæ maioris extentum: cuius ex volumine tereti, quod in medio ars polita componit, quadratus eminet stylus extentius, recto canalis angusti meatu cauatus, & hac multiplici chorda neruorũ tortilium illigatus: eique cochleæ duæ ligneæ conjunguntur aptissime, quarum prope vnam adsistit artifex contemplabilis,

& subtiliter adponit in temonis cauamine sagittam ligneã spiculo maiore conglutinatam : hócque facto hincinde validi iuuenes versant agiliter rotabilem flexum. Cùm ad extremitatem neruorum acumen venerit summum, percita interno pulsu à ballista ex oculis euolat, interdum nimio ardore scintillans. & euenit sæpius, vt antequam telum cernatur, dolor lethale vulnus agnoscat. Scorpionis autem, quem appellant nunc onagrum, huiusmodi forma est. Dolantur axes duo quernei vel ilicei, curuantúrque mediocriter, vt prominere videantur in gibbas, híque in modum serratoriæ machinæ conectuntur, ex vtroque latere patentius perforati : quos inter per cauernas funes colligantur robusti, compagem ne dissiliat continentes. Ab hac medietate restium ligneus stylus exurgens obliquus, & in modum iugalis temonis erectus, ita neruorum nodulis implicatur, vt altius tolli possit & inclinari : summitatiq; eius vnci ferrei copulantur, è quibus pendet stuppea vel ferrea funda : cui ligno fulmentum prosternitur ingens, cilicium paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum, & locatum super cõgestos cespites vel latericios aggeres. Nam muro saxeo huiusmodi moles imposita, disiectat quidquid inuenerit subter, concussione violenta non pondere. Cùm igitur ad concertationem ventum fuerit, lapide rotundo fundæ imposito, quaterni altrinsecus iuuenes repagula quibus incorporati sunt funes explicãtes, retrorsus stylum pones vncinum inclinant : itaque demum sublimis adstans magister, claustrum quod totius operis continet vincula, reserat malleo forti percussum : vnde absolutus ictu volucri stylus, & mollitudine offensus cilicij, saxum contorquet quidquid incurrerit collisurum. Et tormentum quidem appellatur ex eo, quòd omnis explicatio torquetur: Scorpio autem quoniam aculeum desuper habet erectum: cui etiam onagri vocabulũ indidit ætas nouella ea re, quòd asini feri cùm venatibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrando emittunt, vt perforent pectora sequentium, aut perfractis ossibus capita ipsa displodant. Hinc ad arietem veniemus. Eligitur abies vel ornus excelsa, cuius

summitas duro ferro concluditur & prolixo, arietis efficiēs prominulam speciem, quæ forma huic machinamento vocabulum indidit: & sic suspensa vtrimque transuersis asseribus & ferratis, quasi ex lance, vinculis trabis alterius continetur: eámq; quantum mensuræ ratio patitur multitudo retro repellens, rursus ad obuia quæque rumpenda protrudit ictibus validissimis, instar adsurgentis & cædentis arietis. Qua crebritate velut reciproci fulminis impetu ædificiis scissis in rimas, concidunt structuræ laxatæ murorum. Hoc genere operis, si fuerit exerto vigore discussum, nudatis defensoribus, ideóq; solutis obsidiis ciuitates munitissimæ recluduntur. Pro his arietum machinamētis iam crebritate despectis, conditur machina scriptoribus historicis nota, quam Helepolim Græci cognominamus: cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius regis, Rhodo aliísque vrbibus oppugnatis Poliorcetes est appellatus. Ædificatur autem hoc modo. Testudo compaginatur immanis, axibus roborata longissimis, ferreísque clauis aptata: & cōtegitur coriis bubulis virgarúmq; recenti textura, atq; limo asperguntur eius suprema, vt flāmeos detrectet & missiles casus. Conseruntur autem eius frontalibus trisulcæ cuspides pręacutæ, ponderibus ferreis graues, qualia nobis pictores ostendunt fulmina vel fictores, vt quidquid petierit aculeis exertis abrumpat. Hanc ita validam molem rotis & funibus regens numerosus intrinsecus miles, languidiori murorum parti viribus admouet concitis: & nisi desuper propugnantium valuerint vires, collisis parietibus aditus patefacit ingentes. Malleoli autem, teli genus, figurātur hac specie: Sagitta est cannea, inter spiculum & arundinem multifido ferro coagmentata, quæ in muliebris coli formam, quo nentur lintea stamina, concauatur ventre subtiliter & plurifariam patens, atque in alueo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento. Et si emissa lentius arcu inualido (ictu enim rapidiore extinguitur) hæserit vsquam, tenaciter cremat, aquisque conspersa acriores excitat æstus incendiorum, nec remedio vllo quàm super iacto puluere consopitur. Hactenus de instrumentis muralibus, è quibus pauca;

sunt dicta: nunc ad rerum ordinem reuertamur. Adscitis Saracenorum auxiliis, quæ animis obtulere promptissimis, tendens Imperator agili gradu, Cercusium principio mensis Aprilis ingressus est, munimentum tutissimum, & fabre politum: cuius mœnia Abora & Euphrates ambiunt flumina, velut spatium insulare fingentes. Quod Diocletianus exiguum antehac & suspectum, muris turribúsque circumdedit celsis, cum in ipsis barbarorum confiniis interiores limites ordinaret, ne vagarentur per Syriam Persæ, ita vt paucis ante annis cum magnis prouinciarum contigerat damnis. Namque cum Antiochiæ in alto silentio, scenicis ludis mimus cum vxore immissus, è medio sumpta quædam imitaretur, populo venustate attonito, conjunx, *Nisi somnus est*, inquit, *en Persæ*. & retortis plebs vniuersa ceruicibus, exaceruantia in se tela declinans spargitur passim. Ita ciuitate incensa, & obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effusius, incensisq; locis finitimis & vastatis, onusti præda hostes ad sua remearunt innoxij: Mareade viuo exusto, qui eos ad suorum interitum ciuium duxerat inconsulte. Et hæc quidem Gallieni temporibus euenerunt. Iulianus verò dum moratur apud Cercusium, vt per naualem Aboræ pontem exercitus & omnes sequelæ transirent, literas tristes Sallustij Galliarum Præfecti suscepit, orantis suspendi expeditionem in Parthos, obtestantisque ne ita intempestiue, nondum pace numinum exorata, irreuocabile subiret exitium. Posthabito tamen suasore cautissimo, fidentius vltra tendebat: quoniam nulla vis humana vel virtus meruisse vnquã potuit, vt quod præscripsit fatalis ordo, non fiat. Statímque trãsgressus, pontem auelli præcepit, ne cui militum ab agminibus propriis reuertendi fiducia remaneret. Pari sorte hic quoque omen illætabile visum est, apparitoris cuiusdam cadauer extentum carnificis manu deleti: quem Præfectus Sallustius præsens ea re supplicio capitali damnarat, quod intra præstitutum diem alimentorum augmentum exhibere pollicitus, casu impediente frustratus est. Sed miserando homine trucidato, postridie aduenit, vt ille promiserat, alia classis abunde

vehens annonam. Profecti exinde Zaitham venimus locum, qui olea arbor interpretatur. Hic Gordiani Imperatoris longe conspicuum vidimus tumulum, cuius actus à pueritia prima, exercituúmque felicissimos ductus, & insidiosum interitum digessimus tempore competenti. Vbi cum pro ingenita pietate consecrato Principi parentasset, pergerétque ad Duram desertum oppidum, procul militarem cuneum conspicatus stetit immobilis: eique dubitanti quid ferrent, offertur ab eis immanissimi corporis leo, cum aciem peteret multiplici telorũ iactu confossus. Quo omine velut certiore iam spectaculi prosperioris elatus, exultantius incedebat: sed incerto fatu fortunæ aliorsum prorupit euentus. Obitus enim regis portendebatur, sed cuius, erat incertum. Nam & oracula dubia legimus, quæ non nisi casus discreuere postremi: vt fidem vaticinij Delphici, quæ post Halyn flumen transmissum, maximum regnum deiecturum prædixerat Crœsum: & aliam quę Atheniensibus ad certandum contra Medos oblique destinauerat mare: sortémque his posteriorem veram quidem, sed non minus ambiguam: *Aio te Æacida Romanos vincere posse*. Hetrusci tamen aruspices qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cum illis procinctum hunc sæpe arcentibus non crederetur, prolatis libris exercitualibus ostendebant signum hoc esse prohibitorium, principique aliena, licet iuste, inuadenti contrarium. Sed calcabantur philosophis refragantibus, quorum reuerenda tunc erat auctoritas, errantium subinde, & in parum cognitis perseuerantium diu. Etenim vt probabile argumentum ad fidem implendam scientiæ suæ id prætendebant, quòd & Maximiano antehac Cæsari cum Narse Persarum rege iam congressuro, itidem leo & aper ingens trucidati simul oblati sunt, & superata gente discessit incolumis: illo minime contemplato, quòd aliena petenti portendebatur exitium, & Narses primus Armeniam Romano iuri obnoxiam occuparat. Secuto itidem die, qui erat VII. Idus Aprilis sole vergente iam in occasum, ex parua nubecula subito aëre crassato visus adimitur lucis: & post minacem tonitruum crebita-

tem & fulgurum, Iouianus nomine miles de cælo tactus cum duobus equis concidit, quos potu satiatos à flumine reducebat. Eóque viso harum rerum interpretes arcessiti interrogatique, etiam id vetare procinctum fidentius adfirmabant, fulmen consiliarium esse monstrantes: (ita enim appellantur, quæ dissuadent aliquid fieri vel suadent.) Ideoque hoc nimis cauendum, quod militem celsi nominis cum bellatoriis iumentis extinxit: & hoc modo contacta loca, nec intueri, nec calcari debere fulgurales pronuntiant libri. Contrà philosophi, candorem ignis sacri repente conspecti nihil significare aiebant, sed esse acrioris spiritus cursum, ex æthere aliqua via ad inferiora detrusum: aut si exinde prænoscitur aliquid, incrementa claritudinis Imperatori portendi gloriosa cœptanti, cum constet flammas suapte natura nullo obstante ad sublimia conuolare. Peracto igitur, vt ante dictum est, ponte, cunctísque transgressis, Imperator antiquissimum omnium ratus est militem alloqui, sui rectorísque fiducià properantem intrepide. Signo itaque per lituos dato, cùm centuriæ omnes, & cohortes, & manipuli conuenissent, ipse aggere glebali adsistens, coronâque celsarum circumdatus potestatum, talia ore sereno disseruit, fauorabilis studio concordi cunctorum. *Contemplans maximis viribus & alacritate vos vigere, fortissimi milites, concionari disposui, docturus rationi multiplici, non nunc primitus, vt maledici mussitant, Romanos penetrasse regna Persidis. Namque vt Lucullum transeam vel Pompeium, qui per Albanos & Massagetas, quos Alanos nunc appellamus, hac quoque natione perrupta vidit Caspios lacus: Ventidium nouimus Antonij legatum strages per hos tractus innumeras edidisse. Sed vt à vetustate discedam, hæc quæ tradidit recens memoria replicabo. Traianus & Verus ac Seuerus hinc sunt digressi victores & tropheati: redissétque pari splendore junior Gordianus, cuius monumentum nunc vidimus honorate, apud Resainam superato fugatóque rege Persarum, ni factione Philippi Præfecti prætorio, scelestè juuantibus paucis in hoc vbi sepultus est loco, vulnere impio cecidisset. Nec errauere diu manes eius inulti, quòd velut clarente justitia, omnes qui in eum conspira-*

vere, cruciabilibus interiere suppliciis. Et illos quidem voluntas ad altiora propensior subire impulit facinora memoranda: nos verò miseranda recens captarum vrbium, & inultæ cæsorum exercituum vmbræ, & damnorum magnitudines, carorúmque amissiones ad hæc quæ proposuimus hortantur, vt solemur socios, vt medeamur præteritis, & honorata huius lateris securitate repub. quæ de nobis magnifice loquatur posteritas, relinquamus. Adero vbique vobis adjumento numinis sempiterni Imperator, & antesignanus, & conturmalis ominibus secundis, vt reor. At si fortuna versabilis in pugna me vsquam fuderit, mihi verò pro Romano orbe memet vouisse sufficiet, vt Curtij Muciíque veteres, & clara prosapia Deciorum. Abolenda nobis natio molestissima, cuius in gladiis nondum nostræ propinquitatis exaruit cruor. Plures absumptæ sunt majoribus nostris ætates, vt interirent radicitus, quæ vexabant. Deuicta est perplexo & diuturno Marte Carthago: sed eam dux inclytus timuit superesse victoriæ. euertit funditus Numantiam Scipio post multiplices casus obsidionis emensos. Fidenas, ne imperio subcrescerent æmulæ, Roma subuertit: & Faliscos ita oppressit, & Veios, vt suadere nobis laboret monumentorum veterum fides, vt has ciuitates aliquando valuisse credamus. Hæc vt antiquitatum peritus exposui: superest vt auiditate rapiendi posthabita, quæ insidiatrix sæpe Romani militis fuit, quisque agmini cohærens incedat; cum ad necessitatem congrediendi fuerit ventum, signa propria sequuturus; sciens quòd si remanserit vsquam, exectis cruribus relinquetur. Nihil enim præter dolos, & insidias hostium vereor nimium callidorum. Ad summam pollicior vniuersis, rebus post hæc prospere mitigatis, absque omni prærogatiua principum, qui quod dixerint vel censuerint pro potestate auctoritatis justum esse existimant, rationem recte consultorum vel secus, si quis exegerit, redditurum. Quocirca erigite jam nunc, quæso, erigite animos vestros multa præsumentes & bona æquata sorte nobiscum quidquid occurrerit difficile subituri, & conjectantes æquitati semper solere jungi victoriam. Conclusa oratione ad hunc gratissimum finem, ductoris gloria præliator miles exultans, spéque prosperorum elatior, sublatis altius scutis, nihil periculosum fore vel arduum clamitabat, sub Imperatore plus sibi laboris quàm gregariis in-

dicente. Maxime omnium id numeri Gallicani fremitu lætiore monstrabant: memores aliquoties eo ductante, pérque ordines discurrente, cadentes vidisse gentes aliquas, alias supplicantes. Res adegit huc prolapsa, vt in excessu celeri situm monstrare Persidis, descriptoribus gentium curiose digestum, è quibus ægrè vera dixere paucissimi. Quod autem erit paulo prolixior textus, ad scientiam proficiet plenam. Quisquis enim adfectat nimiam breuitatem vbi narrantur incognita, non quid signatius explicet, & quid debeat præteriri, scrutatur. Hoc regnum quondam exiguum, multísque antea nominibus appellatum, ob causas quas sæpe retulimus, cum apud Babylona Magnum fata rapuissent Alexandrum, in vocabulum Parthi concessit Arsacis obscure geniti, latronum inter adolescentiæ rudimenta ductoris, verum paulatim in melius mutato proposito, clarorum contextu factorum aucti sublimius. Qui post multa gloriose & fortiter gesta, superato Nicatore Seleuco eiusdem Alexandri successore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum, præsidiísque Macedonum pulsis ipse tranquillius agens, temperator obedientium fuit & arbiter lenis. Denique post finitima cuncta, vi vel æquitatis consideratione, vel metu subacta, ciuitatum & castrorum castellorúmque munimentis oppleta Perside, adsuefactáque timori esse accolis omnibus, quos antea formidabat, ipse medium agens cursum ætatis, placida morte decessit. Certatímque summatum & vulgi sententiis concinentibus, astris (vt ipsi existimant) ritus sui consecratione permixtus est omniũ primus. Vnde ad id tempus reges eiusdem gentis prætumidi, appellari se patiuntur Solis fratres & Lunæ. vtque Imperatoribus nostris Augusta nuncupatio amabilis est & optata, ita regibus Particis abiectis & ignobilibus antea, incrementa dignitatum felicibus Arsacis auspiciis accessere vel maxima. Quamobrem numinis eum vice venerantur & colunt, eousque propagatis honoribus, vt ad nostri memoriam non nisi Arsacides sit, quisquam in suscipiendo regno cunctis anteponatur: & in qualibet ciuili concertatione, quæ assi-

due

duę apud eos eueniunt, vt sacrilegium quisque caueat, ne dextera sua Arsacidem arma gestantem feriat vel priuatum. Satísque constat hanc gentem regna, populis vi superatis compluribus, dilatasse adusque Propontidem & Thracias: sed alte spirantium ducum superbia, licenter grassantium per longinqua, ærumnis maximis imminutam: Primo per Cyrum, quem Bosphori fretum cum multitudine fabulosa transgressum, ad internecionem deleuit Tomyris regina Scytharum, vltrix acerrima filiorum. Deinde cum Darius, posteáque Xerxes Græciam elementorum vsu mutato aggressi, cunctis penè copiis terra maríque consumptis, vix ipsi tutum inuenere discessum: vt bella prætereamus Alexandrina, & testamento nationem omnem in successoris vnius iura translatam. Quibus peractis transcursísque temporibus longis, sub Consulibus, & deinceps in potestatem Cæsarum redacta repub. nobiscum eæ nationes subinde dimicarunt, paribúsque momentis interdum, aliquoties superatæ, nonnunquam abiere victrices. Nunc locorum situm quantum ratio sinit, carptim breuitérque absoluam. Hæ regiones in amplitudines diffusæ longas & latas, ex omni latere insulosum & celebre Persicum ambiunt mare: cuius ostia adeo esse perhibentur angusta, vt ex Harmozonta Carmaniæ promontorio contra oppositum aliud promontorium, quod appellant incolæ Maces, sine impedimento cernatur. Quibus angustiis permeatis, cum latitudo patuerit nimis extensa, nauigatio adusque vrbem Teredona porrigitur, vbi post iacturas multiplices pelago miscetur Euphrates. omnísque sinus dimensione littorea in numerum viginti millium stadiorum, velut spatio detornato finitur: cuius per oras omnes oppidorum est densitas & vicorum, nauiúmque crebri discursus. Ergo permeatis angustiis antedictis, venitur ad Armeniæ sinum, Orienti obiectum: interuallo Cantichus nomine panditur sinus australis: haud procul inde alius quem vocant Chaliten, occiduo obnoxius sideri. Hinc præstrictis pluribus insulis, è quibus paucæ sunt notæ, Indorum mari iunguntur oceano, qui feruentem solis exortum susci-

pit omnium primus, ipse quoque nimium calens. Vt quo geographici stili formarunt, hac specie distinguitur omnis circuitus antedictus. Ab Arctoo cardine adusque Caspias portas Cadusiis conterminat, & Scytharum gentibus multis, & Arimaspis hominibus luscis & feris: ab occidua plaga contingit Armenios, & Niphatem, & in Asia sitos Albanos, mare rubrum, & Scenitas Arabas, quos Sarracenos posteritas appellauit: Mesopotamiam sub axe meridiali despectat: Orienti à fronte contrarius, ad Gangen extenditur flumen, quod Indorum intersecans terras, in pelagus ejectatur australe. Sunt autem in omni Perside hæ regiones maximæ, quas Vitaxæ, id est, Magistri equitum curant, & reges, & satrapæ. (nam minores plurimas recensere difficile est & superfluum) Assyria, Susiana, Media, Persis; Parthia, Carmania maior, Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacæ, Scythia vltra Emodem montem, Serica, Aria, Paropamisadæ, Drangiana, Arachosia, & Gedrosia. Citra omnes propinqua est nobilis Assyria celebritate & magnitudine, & multiformi feracitate ditissima: quæ per populos pagósque amplos diffusa quondam & copiosa, ad vnum concessit vocabulum, & nunc omnis appellatur Assyria; vbi inter baccarum, vulgariúmque abundantiam frugum bitumen nascitur, prope lacum nomine Sosingiten, cuius alueo Tigris voratus, fluénsque subterraneus percursis spatiis longis emergit. Hic & naphtha gignitur picea specie glutinosa, similis ipsa quoque bitumini: cui etiamsi auicula insederit breuis, præpedito volatu submersa penitus euanescit. Et cum hoc liquoris ardere cœperit genus, nullum inueniet humana mẽs, præter puluerem, extinguendi commentum. In his pagis hiatus quoque conspicitur terræ, vnde halitus lethalis exurgens, quodcunque animal proxime steterit, odore graui consumit. Quæ lues oriens à profundo quodam puteo, cum os eius excesserit latum, antequam sublimius vagaretur, terras circumsitas inhabitabiles acerbitate fecisset. Cuius simile foramen apud Hierapolim Phrygiæ antehac, vt adserunt aliqui, videbatur; vnde emergens itidem noxius spiritus perseueranti

odore quidquid propè venerat corrumpebat, absque spadonibus solis: quod qua causa eueniat, rationibus physicis permittatur. Apud Asbamæi quoque Iouis templum in Cappadocia, vbi amplissimus ille philosophus Apollonius traditur natus apud oppidum Tyana, stagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus seséque resorbens, nunquam extra margines intumescit. Iuxta hunc circuitum Adiabena est, Assyria priscis temporibus vocitata, longáque assuetudine ad hoc translata vocabulum ea re, quod inter Oenam & Tigridem sita nauigeros fluuios, adiri vado nunquam potuit: *transire* enim διαβαίνειν dicimus Græci: & veteres quidem hoc arbitrantur. Nos autem didicimus, quòd in his terris amnes sunt duo perpetui, quos & transiuimus, Diabas & Adiabas, iuncti naualibus pontibus: Ideoque intelligi Adiabenam cognominatam, vt à fluminibus maximis Ægyptus, Homero auctore, & India, & Euphratensis antehac Commagena: itidémque Iberia ex Ibero, nunc Hispania, & à Bæti amne insignis prouincia Bætica. In hac Adiabena Ninus est ciuitas, quæ olim Persidis regna possederat, nomen Nini potentissimi regis quondam Semiramidis mariti declarans, & Ecbatana, & Arbela, & Gaugamela, vbi Darium Alexander post discrimina varia præliorum incitato Marte prostrauit. In omni autem Assyria multæ sunt vrbes, inter quas Apamia eminet Mesene cognominata, & Teredon, & Apollonia, & Vologessia, hísque similes multæ. Splendidissimæ verò & peruulgatæ hæ solæ sunt tres: Babylon, cuius mœnia bitumine Semiramis struxit (arcem enim antiquissimus rex condidit Belus) & Ctesiphon, quam Vardanes priscis temporibus instituit, posteáque rex Pacorus incolarum viribus amplificatam & mœnibus, Græco indito nomine Persidis effecit specimen summum: post hanc Seleucia ambitiosum opus Nicanoris Seleuci. Qua per duces Veri Cæsaris (vt ante retulimus) expulsata, auulsum sedibus simulacrum Chomei Apollinis, perlatúmque Romam, in æde Apollinis palatini deorum antistites collocarunt. Fertur autem, quod post direptum hoc idem figmentum incensa

ciuitate, milites fanum ſcrutantes inuenere foramen anguſtum: quo reſerato vt pretioſum aliquid inuenirent, ex adyto quodam concluſo à Chaldæorum arcanis labes primordialis exiluit, quæ inſanabilium vi concepta morborum, eiuſdem Veri Marcíque Antonini temporibus, ab ipſis Perſarum finibus, aduſque Rhenum & Gallias cuncta contagiis polluebat & mortibus. Hic prope Chaldæorum eſt regio altrix philoſophiæ veteris, vt memorant ipſi, apud quos veridica vaticinandi fides eluxit. Perfluunt autem has eaſdem terras potiores ante alios amnes hi quos prædiximus, & Marſias, & flumen regium, & Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus nauigabilis per omnes eſt riuos, inſuláſque circumfluens, & arua cultorum induſtria diligentius rigans, vomeri & gignendis arbuſtis habilia facit. His tractibus Suſiani iunguntur, apud quos non multa ſunt oppida: inter alia tamen eminet Suſa, ſæpe domicilium regum, & Arſiana, & Sele, & Aracha: cetera breuia ſunt & obſcura. Fluuij verò multi per hæc loca diſcurrunt, quibus præſtantior Oroates, & Harax, & Meſeus, per arenoſas anguſtias, quæ à rubro prohibent Caſpium mare, æquoream multitudinem inundantes. At in læua Media confinis Hyrcano panditur mari: quam ante regnum Cyri ſuperioris, & incrementa Perſidos, legimus Aſiæ reginam totius Aſſyriis domitis, quorum plurimos pagos in Acropatenæ vocabulum permutatos belli iure poſſedit * Pugnatrix natio, & formidanda poſt Parthos, quibus vincitur ſolis, regiones inhabitans ad ſpeciem quadratæ figuræ formatas. Harum terrarum incolæ omnes ad latitudinem nimiam extenduntur, eíſque maximæ celſitudines imminent montium, quos Zagrum, & Orontem, & Iaſonium vocant. Coroni quoque montis altiſſimi partem habitantes occiduam, frumentariis agris adfluunt & vinariis, pingui fecunditate lætiſſimi, & fluminibus fontiúmque venis liquidis locupletes. Sunt apud eos prata virentia: fetus equorum nobilium, quibus (vt ſcriptores antiqui docent, nóſque vidimus) ineuntes prælia viri ſumma vi vehi exultantes ſolent, quos Neſæos appellant. Abundant æquè ciuitatibus

quibus Media, & vicis in modum oppidorum extructis, & multitudine incolarum. Vtque absolute dicatur, vberrimum est habitaculum regum. In his tractibus Magorum agri sunt fertiles: super quorum secta studiisque, quoniam huc incidimus, pauca conueniet expediri. Magiam opinionum insignium auctor amplissimus Plato, Machagistiam esse verbo mystico docet, diuinorum incorruptissimum cultum, cui scientiæ sęculis priscis multa ex Chaldæorum arcanis Bactrianus addidit Zoroastres: deinde Hystaspes rex prudentissimus Darij pater. Qui cum superioris Indiæ secreta fidentius penetraret, ad nemorosam quandam venerat solitudinem, cuius tranquillis silentiis præcelsa Brachmanorum ingenia potiuntur: corúmque monitu rationes mundani motus & siderum, purósque sacrorum ritus quantum colligerè potuit eruditus, ex his quæ didicit, aliqua sensibus Magorum infudit: quæ illi cum disciplinis præsentiendi futura, per suam quisque progeniem, posteris ætatibus tradunt. Ex eo per sæcula multa ad præsens vnâ eadémque prosapiâ multitudo creata, deorum cultibus dedicatur. Ferúntq; si iustum est credi, etiam ignem cælitus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri, cuius portionem exiguam vt faustam præisse quondam Asiaticis regibus dicunt. Huius originis apud veteres numerus erat exilis, eiúsque mysteriis Persicæ potestates in rebus faciendis diuinis solemniter vtebantur. Erátque piaculum aras adire, vel hostiam contrectare, antequam Magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcursoria. Verùm aucti paulatim in amplitudinem gentis solidæ concesserunt & nomen: villásque inhabitantes nulla murorum firmitudine communitas, & legibus suis vti permissi, religionis respectu sunt honorati. Ex hoc Magorum semine septem post mortem Cambysis regnum iniisse Persidos, antiqui memorant libri, docentes eos Darij factione oppressos, imperitandi initium equino hinnitu sortiti. In hac regione oleum conficitur Medicum, quo illitum telum si emissum lentius laxiore arcu (nam ictu extinguitur rapido) hæserit vsquam, tenaciter cremat: & si

aqua voluerit abluere quisquam, æstus excitat acriores incendiorum, nec remedio vllo quàm iactu pulueris consopitur. Paratur autem hoc modo. Oleum vsus communis herba quadam infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem seruantes, & coalescens durant ex materia venæ naturalis, similis oleo crassiori: quæ species gignitur apud Persas, quam (vt diximus) naphtham vocabulo appellauere gentili. Per hæc loca ciuitates dispersæ sunt plures, queis omnibus præstant Zombis, & Patigra, & Gazaca: inter quas opibus & magnitudine mœnium conspicuæ sunt Heraclea, & Arsacia, & Europos, & Cyropolis, & Ecbatana, sub Iasonio monte in terris sitæ Syromedorum. Amnes has regiones prætereunt multi, quorum maximi sunt Choaspes, & Gyndes, & Amardus, & Charinda, & Cambyses, & Cyrus, cui magno & spatioso Cyrus ille superior rex amabilis, abolito vetere id vocabulum dedit, cùm ereptum ire regna Scythica destinaret: quod & fortis esset, vt ipse ferebatur, & vias sibi, vt ille, impetu ingenti molitus in Caspium elabitur mare. Per tractus meridianos expansa, pòst hæc confinia, littoribus proxima Persis habitatur antiqua, minutis frugibus diues & palmite, aquarúmque copiâ iucundissima. Amnes quippe multi per eam in antedictum fluunt sinum: quorum maximi sunt Vatrachites, Rogomanis, & Brisoana, atque Bagrada. Oppida verò mediterranea sunt ampliora: incertum enim qua ratione per oras maritimas nihil condiderunt insigne: inter quæ Persepolis est clara, & Ardea, & Obroatis, atq; Tragonice. Insulæ verò visuntur ibi tres tantum, Tabiana, & Phara, & Alexandria. His propinquant Parthi siti sub Aquilone, colentes niuales terras & pruinosas: quorum regiones Choatres fluuius interscindit ceteris abundantior: & hæc potiora residuis sunt oppida, Genonia, Moesia, Charax, Apamia, Artacana, & Hecatompylos, à cuius finibus per Caspia littora adusque portarum angustias stadia quadraginta numerantur & mille. Feri sunt illic habitatores pagorum omnium, atque pugnaces: eósque ita certamina iuuant & bella, vt iudicetur inter alios omnes bea-

tus, qui in prælio profuderit animam. Excedentes enim è vita morte fortuita, conuiciis insectantur vt degeneres & ignauos. Quibus ab Orientali Australique plaga Arabes beati conterminant, ideo sic appellati, quod frugibus iuxta, & fetibus, & palmite, odorúmque suauitate multiplici sunt locupletes: magnæque eorum partes rubrum mare à latere dextro contingunt: læua Persico mari collimitant, elementi vtriusque potiri bonis omnibus adsueti. Vbi & stationes, & portus tranquilli sunt complures, & emporia densa, & diuersoria regum ambitiosa nimium & decora, aquarúmque suapte natura calentium saluberrimi fontes, & riuorum fluminúmque multitudo perspicua, sospitalísque temperies cæli, vt rectè spectantibus nihil eis videatur ad felicitatem deesse supremam. Ac licet abundet vrbibus mediterraneis atque maritimis, campísque copiosis & vallibus, has tamen ciuitates habet eximias, Geapolim, & Nascum, & Baraba, itidémque Nagara, & Mephram, & Taphron, & Dioscuriada. Insulas autem complures habet per vtrumque proximas mare, quas dinumerare non refert. Insignior tamen aliis Turgana est, in qua Serapidis maximum esse dicitur templum. Post huius terminos ingentes, Carmania maior verticibus celsis erigitur, adusq; Indicum pertinens mare, fructuariis arboreisque fetibus culta, sed obscurior Arabum terris multo & minor: fluminibus tamen ipsa quoque non minus abundans, cespitísq; vbere iuxta fecunda. Amnes autē sunt hic ceteris notiores Sagareus, & Saganis, & Hydriacus. Sunt etiam ciuitates, licet numero paucæ, victu tamen & cultu perquam copiosæ: inter quas nitet Carmana omnium mater, & Portospana, & Alexandria, & Hermupolis. Interius verò pergenti occurrunt Hyrcani, quos eiusdem nominis alluit mare. Apud quos glebæ macie internecante sementes, ruris colendi cura est leuior: sed vescuntur venatibus, quorum varietate immane quantum exuberant. Vbi etiam tigridum milia multa cernuntur, feræque bestiæ plures, quæ cuiusmodi solent capi commentis, dudum nos meminimus retulisse. Nec ideo tamen stiuam ignorant, sed seminibus

teguntur aliquæ partes, vbi solum est pinguius: nec arbusta desunt in locis habilibus ad plantandum: & marinis mercibus plerique sustentantur. Hic amnes duo peruulgati sunt nominis, Oxus & Maxera, quos vrgente inedia superantes natatu aliquoties tigres, improuisæ finitima populantur. Habent etiam ciuitates inter municipia minora validas, duas quidem maritimas, Socunda & Saramanna: mediterraneas alias, Azmornam & Solen, & his nobiliorem Hyrcanam. Contra hanc gentem sub Aquilone dicuntur Abij versari, genus piissimum, calcare cuncta mortalia consuetum: quos (vt Homerus fabulosius canit) Iupiter ab Idæis montibus contuetur. Sedes vicinas post Hyrcanos sortiti sunt Margiani, omnes penè collibus altis vndique circumsepti, ideo à mari discreti. Et quanquam pleraque sunt ibi deserta aquarum penuriâ, quædam tamen habent oppida: sed Iasonion, & Antiochia, & Nisea, sunt aliis notiora. Proximos his limites possident Bactriani, natio antehac bellatrix & potentissima, Persisq; semper infesta, antequam circumsitos populos omnes ad ditionem gentilitatémque traherent nominis sui, quam rexere veteribus seculis etiam Arsaci formidabiles reges. Eius pleræque partes, ita vt Margiana, procul à littoribus sunt disparatæ, sed humi gignẽtium fertiles: & pecus quod illic per campestria loca vescitur & montana, membris est magnis compactum & validis: vt indicio sunt cameli à Mithridate exinde perducti, & primitus in obsidione Cyzicena Romanis visi. Gentes iisdem Bactrianis obediunt plures, quas exuperant Tochari: & ad Italiæ speciem crebris fluminibus inundantur: è quibus Artamis & Zariaspes ante sibi consociati, itidémque Ochus & Dorgomanes iuncti conuenis aquis augent immania Oxi fluenta. Sunt & hic ciuitates quas amnes diuersi perstringunt, his cedentes vt melioribus Cathra, & Charte, & Alicodra, & Astacia, & Menapila, & Bactra ipsa, vnde regnum & vocabulum nationis est institutum. sub imis montium pedibus quos appellant Sogdios: Inter quos amnes duo fluunt nauium capacissimi, Araxates & Dymas, qui per iuga vallésque præcipites

pites

pites in campestrem planitiem decurrentes, Oxiam nomine paludem efficiunt longè latéque diffusam. Hic inter alia oppida celebrantur Alexandria & Cyreſchata, & Drepſa metropolis. His contigui ſunt Sacæ natio fera, ſqualentia incolens loca, ſolo pecori fructuoſa, ideo nec ciuitatibus culta: cui Aſcanimia mons imminet, & Comedus. Præter quorum radices, & vicum quem Lithinon pyrgon appellant, iter longiſſimum patet mercatoribus peruium, ad Seras ſubinde commeantibus. Circa defectus & crepidines montium, quos Imauos & Tapurios vocant, Scythæ ſunt intra Perſicos fines, Aſianis contermini Sarmatis, Alanorúmque latus tangentes extremum. Qui velut agentes quodam in ſeceſſu, coalitíque ſolitudine per interualla diſperſi ſunt longa, adſueti victu vili & paupertino. Et gentes quidem variæ hos incolunt tractus, quas nunc recenſere aliò properans ſuperfluum puto. Illud tamen ſciendum, inter has nationes penè ob aſperitatem nimiam inacceſſas, homines eſſe quoſdam mites & pios; vt Iaxartæ ſunt & Galactóphagi, quorum meminit vates Homerus in hoc verſu.

Γλακτοφάγων ἀβίωντε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Inter flumina verò multa, quæ per has terras, vel potioribus iungit natura, vel lapſu pòſt trahit in mare, Rœmnus celebris eſt & Iaxartes, & Talicus. Ciuitates autem non niſi tres ſolas habere noſcuntur, Aſpabota, & Chauriana, & Saga. Vltra hæc vtriuſque Scythiæ loca, contra orientalem plagam in orbis ſpeciem conſertæ celſorum aggerum ſummitates ambiunt Seras, vbertate regionum & amplitudine circumſpectos: ab occidentali latere Scythis adnexos: à ſeptentrione & orientali, niuoſæ ſolitudini cohærentes: qua meridiem ſpectant, aduſque Indiam porrectos & Gangem. Appellantur autem iidem montes, Anniba, & Nazauicium & Aſmira, & Emodus, & Opurocarra. Hanc itaque planitiem, vndique prona decliuitate præruptam, terráſque lato ſitu diſtentas, duo famoſi nominis flumina, Oechardes & Bautis lentiore meatu percurrunt. Et diſpar eſt tractuum diuerſorum ingenium: hic patulum,

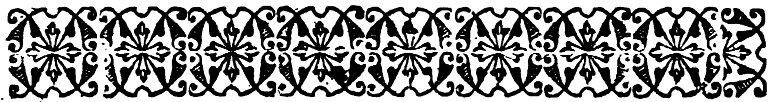
alibi molli deuexitate subductum: ideóque satietate frugum, & pecoribus, & arbustis exuberat. Incolunt autem fecundissimam glebam variæ gentes, è quibus Alitrophagi, & Annibi, & Sizyges, & Chardi Aquilonibus obiecti sunt & pruinis Exortum verò solis suspiciunt Rabannæ, & Asmiræ, & Essedones omniũ splendidissimi: quibus Athagoræ ab occidentali parte cohærent, & Aspacaræ. Betæ verò australi celsitudini montium acclinati, vrbibus licet non multis, magnis tamen celebrantur & opulentis: inter quas maximæ Asmira, & Essedon, & Asparata, & Sera, nitidæ sunt & notissimæ. Aguntautem ipsi quietius Seres, armorum semper & præliorum expertes: vtque hominibus sedatis & placidis est otium voluptabile: nulli finitimorum molesti. Cæli apud eos iucunda salubrísque temperies, aëris facies munda, leniúmque ventorum commodissimus flatus: & abunde siluæ sublucidæ: à quibus arborum fetus aquarum asperginibus crebris, velut quædam vellera mollientes, ex lanugine & liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt: nentésq; subtegmina, conficiunt sericum, ad vsus antehac nobilium, nunc etiam infirmorum sine vlla discretione proficiens. Ipsi præter alios frugalissimi, pacatioris vitæ cultores, vitantes reliquorum mortalium cœtus. Cúmque ad coëmenda fila, vel quædam alia fluuium transierint aduenæ, nulla sermonum vice propositarum rerum pretia, solis oculis æstimantur: & ita sunt abstinentes, vt apud se tradentes gignentia, nihil ipsi comparent aduenticium. Ariani viuunt post Seras, Boreæ obnoxij flatibus: quorum terras amnis vehendis sufficiens nauibus, Arias perfluit nomine, faciens lacum ingentem eodem vocabulo dictitatum. Abundat autem hæc eadem Aria oppidis: inter quæ sunt celebria, Bitaxa, Sarmatana, & Sotera, & Nisibis, & Alexandria, vnde nauiganti ad Caspium mare quingenta stadia numerantur & mille. His locis Paropanissadæ sunt proximi, Indos ab oriente, Caucasumque ab occidentali latere prospectantes, ipsi quoque montium defectibus acclinati: quos residuis omnibus maior Ortogordomaris interluit fluuius à Bactrianis exurgens,

Habet autem etiam ciuitates aliquas, quibus clariores sunt Gazaca, & Naulibus, & Ortopana, vnde littorea nauigatio adusque Mediæ fines portis proximos Caspiis stadiorum sunt duo millia & ducenta. Antedictis contigui sunt Drangiani collibus cohærentes, Arabium nomine ideo appellatum, quod inde exoritur: intérque alia duobus municipiis exultantes, Prosphthasia & Ariaspe, opulentis & claris. Post quos ex aduerso Arachosia visitur, dextrum vergens in latus Indis obiecta, quam ab Indo fluuiorum maximo, vnde regiones cognominatæ sunt, amnis multo minor exurgens aquarum alluit amplitudine, efficítque paludem Arachotoscrenem appellatam. Hic quoque ciuitates sunt inter alias viles, Alexandria, & Arbaca, & Choaspa. At in penitissima parte Persidos Gedrosia est, dextra terminos contingens Indorum, inter minores alios Artabio vberior flumine: vbi montes deficiunt Barbitani, quorum ex pedibus imis emergentes alij fluuij Indo miscentur, amittentes nomina magnitudine potioris. Ciuitates autem etiam hic sunt: inter ciuitates præter insulas Sedratyra, & Gynæcôn limen meliores residuis æstimantur. Ne igitur oræ maritimæ spatia alluentia Persidis extremitates per minutias demonstrantes, à proposito longius aberremus, id sufficiet dici: quod mare prætentum à Caspiis montibus per Boreum latus adusque memoratas angustias, nouem millium stadiorum: Australe verò ab ostiis Nili fluminis adusque principia Carmanorum, quatuordecim millium stadiorum numero definitur. Per has nationes dissonas & multiplices, hominum quoque diuersitates sunt vt locorum. Sed vt generaliter corpora describamus & mores, graciles penè sunt omnes, subnigri vel liuido colore pallentes, caprinis oculis torui, & superciliis in semiorbium speciem curuatis iunctísque, non indecoribus barbis, capillísque promissis hirsuti: omnes tamen promiscue, vel inter epulas festósq; dies, gladiis cincti cernuntur. Quem Græcorum veterum morem abiecisse primos Athenienses, Thucydides est auctor amplissimus. Effusius plerique soluti in Venerem, ægréque contenti multitudine pellicum, puerilium stuprorum

expertes, pro opibus quisque adsciscens matrimonia plura vel pauca. Vnde apud eos per libidines varias caritas dispersa torpescit. Munditias conuiuiorum & luxum, maximéque potandi auiditatem vitantes, vt luem. Nec apud eos extra regales mensas hora est præstituta prandendi, sed venter vnicuique velut solarium est, eóque monente quod inciderit editur: nec quisquam post satietatem superfluos sibi ingerit cibos. Immane quantum restricti & cauti, vt inter hostiles hortos gradientes nonnunquam & vineta, nec cupiant aliquid, nec contingant, venenorum & secretarum artium metu. Super his nec stando mingens, nec ad requisita naturæ secedens facile visitur Persa: ita obseruantius hæc aliáque pudenda declinat. Adeo autem dissoluti sunt, & artuum laxitate vagóq; incessu. se iactitantes, vt effeminatos existimes, cum sint acerrimi bellatores. sed magis artifices quàm fortes, eminúsque terribiles: abundantes inanibus verbis, insanúmque loquentes & ferum, magnidici, & graues, ac tetri, minaces iuxta in aduersis rebus & prosperis, callidi, superbi, crudeles, vitæ necísque potestatem & in seruos & in plebeios vindicantes obscuros. Cutes viuis hominibus detrahunt particulatim vel solidas: nec ministranti apud eos famulo mensǽque adstanti hiscere vel loqui licet, vel spuere: ita prostratis pellibus, labra omnium vinciuntur. Leges apud eos impendio formidatæ: inter quas diritate exuperant latæ contra ingratos, & desertores: & abominandæ aliæ, per quas ob noxam vnius omnis propinquitas perit. Ad iudicandum autem, vsu rerum spectati destinantur & integri, parum alienis consiliis indigentes: vnde nostram consuetudinem rident, quæ interdum facundos, iurisq; publici peritissimos post indoctorũ collocat terga. Nam quòd supersedere corio dãnati ob iniquitatẽ iudicis iudex alius cogebatur, aut finxit vetustas, aut olim recepta consuetudo cessauit. Militari cultu ac disciplina proludiisq; cõtinuis rei castrensis & armaturæ, quã sæpius formauimus, metuendi vel exercitibus maximis: equitatus virtute confisi, vbi desudat nobilitas omnis & splendor. Pedites enim in speciẽ mirmillonũ contecti, iussa

faciunt vt calones. Sequitúrque semper hæc turba tanquam addicta perenni seruitio, nec stipendiis aliquando fulta nec donis. Et gentes plurimas præter eas quas abunde perdomuit, sub iugum hæc natio miserat, ita audax & ad pulueres Martios erudita, ni bellis ciuilibus externísque assidue vexaretur. Indumentis plerique eorum ita operiuntur lumine colorum fulgentibus vario, vt licet sinus lateráque dissuta relinquant flatibus agitari ventorum, inter calceos tamen & verticem nihil videatur intectum. Armillis vti monilibúsque aureis, & gemmis, præcipue margaritis, quibus abundant, adsuefacti post Lydiam victam, & Crœsum. Res statuit vt super ortu lapidis huius pauca succinctius explicentur. Apud Indos & Persas margaritæ repetiuntur in testis marinis robustis & candidis, permixtione roris anni tempore præstituto conceptæ. Cupientes enim velut coïtum quendam humoris, ex lunari aspergine capiunt densius oscitando. Exindéque grauidulæ edunt minutas binas, aut ternas, vel vniones ideo sic appellatas, quod euisceratæ conchulæ singulas aliquoties pariunt, sed maiores. Idque indicium est ætherea potius deriuatione, quam saginis pelagi hos oriri fetus & vesci, quòd guttæ matutini roris iisdem infusæ claros efficiunt lapillos & teretes: vespertini verò flexuosos contrà, & rutilos, & maculosos interdum. Minima autem vel magna pro qualitate haustuum figurantur casibus variatis. Concussæ verò sæpissime metu fulgurum inanescunt, aut debilia pariunt, aut certe vitiis defluunt abortiuis. Capturas autem difficiles, & periculosas, & amplitudines pretiorum illa efficit ratio, quòd frequentari sueta littora, propter piscantium insidias declinantes, vt quidam conjiciunt, circa deuios scopulos, & marinorum canum receptacula delitescunt. Quod genus gemmæ etiam in Britannici secessibus maris gigni legíque, licet dignitate dispari, non ignoramus.

EXPLICIT LIB. XXIII.

AMMIANI MARCELLINI
RERVM GESTARVM
LIBER XXIV.

OST exploratam alacritatem exercitus, vno parique ardore impetrabilem Principem superari non posse, Deum vsitato clamore testati, Iulianus summæ rei finem imponendum maturius credens, extracta quiete nocturna itinerarium sonare lituos iubet: præstructisque omnibus quæ difficultates arduæ belli poscebant, candente iam luce Assyrios fines ingressus, celso præter alios spiritu obequitans ordinibus, æmulatione sui cunctos ad officia fortitudinis incendebat. Vtque ductor vsu & docilitate firmatus, metuens ne per locorum insolentiam insidiis caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorsus est. Excursatores quidem quingentos & mille sensim præire disposuit, qui cautius gradientes ex vtroque latere, itidémque à fronte, ne quis repentinus irrueret prospectabant. Ipse verò medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentum, dextra legiones aliquas cum Neuitta supercilia fluminis perstringere iussit Euphratis. Cornu verò læuum cum equitum copiis Arinthæo tradidit & Hormisdæ, ducendum confertius per plana camporum & mollia. Agmina verò postrema Dagalaiphus cogebat & Victor, vltimúsque omnium Osdruenæ Dux Secundinus. Deinde vt hostibus si erupissent vsquam, vel conspicantibus procul

timorem multitudinis maioris incuteret, laxatis cuneis iumenta dilatauit & homines, vt decimo penè lapide postremi dispararentur à signiferis primis: quod arte mira sæpe fecisse Pyrrhus ille rex dicitur Epirotes, oportunis in locis castra metandi, armorúmque speciem diffundendi ex industria, vel attenuandi perquam scientissimus, vt vbi vsu venisset plures æstimarentur, aut pauci. Sarcinas verò & calones & apparitionem imbellem, impedimentorúmque genus omne, inter vtrumque latus instituit procedentium ordinum, ne qua vi subita raperentur, vt sæpe contingit, improtecta. Classis autem licet per flumen ferebatur assiduis flexibus tortuosum, nec residere, nec præcurrere sinebatur. Emenso itaque itinere bidui prope ciuitatem venimus Doram desertam, marginibus amnis impositam. In quo loco greges ceruorum plures inuenti sunt, quorum alij confixi missilibus, alij ponderibus elisi remorum, ad satietatem omnes pauerunt: pars maxima natatu adsueta veloci alueo penetrato, incohibili cursu euasit ad solitudines notas. Exin itinere dierum quatuor leui peracto, vespera incedente cum expeditis mille impositis nauibus, Lucillianus Comes imperitia præceps mittitur Anathan munimentum expugnaturus: quod vt pleraque alia circumluitur fluentis Euphratis. Et nauibus, vt præceptum est, per oportuna dispersis, obsidebatur insula, nebulosa nocte obumbrante impetum clandestinum. Sed postquam venit lux certa, aquatum quidam egressus, visis subito hostibus vlulabili clamore sublato, excitos tumultuosis vocibus propugnatores armauit. Et mox specula quadam altissima explorato situ castrorum, quam ocyssime duarum præsidio nauium amnem supermeat Imperator, ponè sequentibus nauigiis multis, quæ obsidionales machinas aduehebant. Iámque muris propinquans, cum non absque discriminibus multis consideraret esse certandum, sermone cum leni, tum aspero & minaci hortabatur ad deditionem defensores: qui ad colloquium petito Hormisda, promissis eius & iuramentis illecti, multa sibi de lenitudine Romana spondebant. Denique præ se bouem coronatum agentes,

quod est apud eos susceptæ pacis indicium, descendêre suppliciter: & statim munimento omni incenso, Pusæus, eius præfectus, Dux Ægypti postea, honore tribunatus adfectus est. Reliqui verò cum caritatibus suis & supellectile, humaniore cultu ad Syriacam ciuitatem Chalcida transmissi sunt. Inter hos miles quidam, cum Maximianus perrupisset quondam Persicos fines, in iis locis æger relictus, prima tum etiam lanugine iuuenis, vt aiebat, vxores sortitus gentis ritu complures, cum numerosa sobole tunc senex incuruus, exultans proditionísque auctor ducebatur ad nostra, testibus affirmans, & præsciisse se olim, & prædixisse quòd centenario iam contiguus sepeliretur in solo Romano. Post quæ Saraceni procursatores quosdam partis hostium obtulere lætissimo Principi, & munerati ad agenda similia sunt remissi. Acciderat aliud postridie dirum. Ventorum enim turbo exortus, pluresque vertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, vt tabernacula multa conscinderentur, & supini plerique milites sternerentur vel proni, spiritu stabilitatem vestigij subuertente: nec minus eodem die aliud periculosum euenit. Amne enim repente extra margines euagato, mersæ sunt quædam frumentariæ naues, cataractis auulsis ad diffundendas reprimendásque aquas rigare suetas opere saxeo structis: quod vtrum per insidias, an magnitudine acciderit fluentorum, sciri non potuit. Post perruptam incensámque vrbem omnium primam, & captiuos transmissos, certiore iam spe prouectus exercitus ad fiduciam, elatis vocibus in fauores Principis consurgebat, affore sibi etiam deinde cælestem existimans curam. Et quia per regiones ignotas de obscuris erat suspectior cura, astus gentis & ludificandi varietas timebatur. Ideo Imperator nunc antesignanus, nunc agminibus cogendis insistẽs cum expeditis velitibus, ne quid lateret abstrusum, frutecta squalida vallésque scrutabatur: licentiores militum per longinqua discursus affabilitate natiua prohibendo vel minis. hostiles tamen agros omni frugum genere diuites cum segetibus & tuguriis inflammari permisit ita demum, cum vsui necessaria abunde sibi quisque

quisque collegisset: & hoc modo sauciabatur salus hostium nesciorum. Bellatores enim libenter quaesitis dextris propriis vtebantur, alia virtutis suae horrea reperisse existimantes, & laeti quòd vitae quoque subsidiis affluentes, alimenta seruabant quae nauigiis vehebantur. Hic vino grauis quidam temerarius miles, ad vlteriorem ripam nullo vrgente transgressus, in conspectu nostro ab hostibus captus, occisus est. Quibus tali casu patratis, ad castra peruenimus nomine Thilutha, in medio fluminis sita, locum immenso quodam vertice tumescentem, & potestate naturae velut manu circumseptum humana: cuius ad deditionem incolae tentati mollius, vt decebat, quoniam asperitas edita vim superabat armorum, intempestiuam tunc defectionem esse firmabant. Sed hactenus responderunt, cum interiora occupauerint protinus gradientes Romani, se quoque, vtpote regnorum sequelas, victoribus accessuros. Et post haec praetermeantes ipsa moenia, naues nostras cum verecundia quiete spectabant immobiles. Quo transito, cum ad munimentum aliud Achaïachalam nomine venissemus, fluminis circumitione vallatum, arduúmque transcensu, refutati pari responso discessimus. Alia postridie castra ob muros inualidos derelicta, praetereuntur incensa. Postera verò & insequenti die stadiis ducentis emensis, ventum est ad locum Baraxmalcha. Vnde amne transito, miliario septimo disparata Diacira inuaditur ciuitas, habitatoribus vacua, frumento & salibus nitidis plena, in qua templum alti culminis arci vidimus superpositum: qua incensa, caesísque mulieribus paucis quae repertae sunt, traiecto fonte scatenti bitumine, Ozogardanam occupauimus oppidum, quod formidine aduenientis exercitus itidem deseruere cultores: in quo Principis Traiani tribunal ostendebatur. Hac quoque exusta, biduo ad refectionem corporum dato, prope extremum noctis, quae secundum diem secuta est, Surena post regem apud Persas promeritae dignitatis, & Malechus Podosaces nomine, Phylarchus Saracenorum Assanitarum, famosi nominis latro, omni saeuitia per nostros limites, diu grassatus, structis Hormisdae insidiis, quem ad

speculandum exiturum incertum vnde præsenserant, ideo sunt tentamento frustrati, quòd angusta fluminis interluuies & præalta transiri vado non potuit. Et primo lucis exordio, cum essent hostes iam in contuitu, visi tūc primitus, corusci galeis, & horrentes indutibus rigidis, milites in procinctum impetu veloci tendentes, eos inuolauere fortissime. Et quamuis arcus validis viribus flecterentur, & splendor ferri intermicans Romanorum metum augeret, ira tamen acuente virtutem, clypeorum densitate contecti, ne possent emittere, coëgerunt. Animatus his vincendi primitiis miles, ad vicum Macepracta peruenit, in quo semiruta murorum vestigia videbantur: qui priscis temporibus in spatia longa protenti, tueri ab externis incursibus Assyriam dicebantur. Hinc pars fluminis scinditur largis aquarum agminibus, ducens ad tractus Babylonios interiores, vsui agris futura, & ciuitatibus circumjectis: alia Naarmalcha nomine, quod fluuius regum interpretatur, Ctesiphonta prætermeat: cuius in exordio turris in modum Phari celsior surgit. hanc peditatus omnis pontibus caute digestis transiuit. Equites verò cum iumentis armati clementiores gurgites fluminis obliquati transnarunt, alij multitudine subita petiti telorum hostilium, quos egressi auxiliares ad cursuram leuissimi, fugientiúmque ceruicibus insistentes, laniatu auium prostrauerunt. Quo negotio itidem gloriose perfecto, ad ciuitatem Pyrisaboram ventum est, amplam & populosam, ambitu insulari circumuallatam. Cuius obequitans mœnia Imperator & situm, obsidium omni cautela cœptabat, quasi sola formidine oppidanos à propugnandi studio submoturus. Quibus per colloquia sæpe tentatis, cum nec promissis quisquam flecteretur nec minis, suscipitur oppugnandi exordium: & armatorum triplici corona circumdatis muris, die primo adusque noctis initium missilibus certabatur. Tum defensores animo præstantes & viribus, per propugnacula ciliciis vndique laxius pansis, quæ telorum impetus cohiberent, obtecti scutis vimine firmissimo textis, & crudorum tergorum densitate vestitis, validissimè resistebant,

ferrea nimirum facie omni: quia laminæ singulis membrorum liniamentis cohærenter aptatæ, fido operimento totam hominis speciem contegebant. Et aliquoties Hormisdæ & indigenæ & regalis colloquia petentes obnixe, propinquantem probris atque conuiciis vt male fidum incessebant & desertorem. hac lenta cauillatione diei maxima parte exempta, tenebrarum silentio primo multiformes admotæ sunt machinæ, cœptáque altitudo complanari fossarum. Quæ vixdum ambigua luce defensores intentius contemplati, eo accedente quod angularem turrim ictus forauit arietis violentior, relictis ciuitatis duplicibus muris continentem occupant arcem, asperi montis interrupta planitie superpositam: cuius medietas in sublime consurgens, tereti ambitu Argolici scuti speciem ostendebat, nisi quòd à septentrione id quod rotunditati deerat, in Euphratis fluenta proiectæ cautes eminentius tuebantur: *in* qua excellebant minæ murorum, bitumine & coctilibus laterculis fabricatæ, quo ædificij genere nihil esse tutius constat. Iámque ferocior miles peruasa vrbe, quam viderat vacuam, aduersus oppidanos ab arce multimoda tela fundentes acri contentione pugnabat. Cum enim iidem prohibitores catapultis nostrorum vrgerentur atque ballistis, ipsi quoque ex edito arcus erigebant, fortiter tensos: quibus panda vtrinque surgentia cornua ita lentius flectebantur, vt nerui digitorum acti pulsibus violentis arundines ferratas emitterent, quæ corporibus illisæ contrariis lethaliter figebantur. Dimicabatur nihilominus vtrobique saxorum manualium nimbis: & neutrobi inclinato momento, prelium atrox à lucis ortu ad initium noctis destinatione magna protractum, pari sorte diremptum est. Proinde die secuto, cum certaretur asperrime, multiq; funderentur altrinsecus, & æquæ vires gesta librarent, Imperator omnes aleæ casus inter mutuas clades experiri festinans, cuneatim stipatus, densatísque clypeis ab ictu sagittarum defensus, veloci saltu comitantibus promptis prope portam venit hostilem, crasso ferro crustatam. Et licet saxis & glande ceterísque telis cum periculo salutis premeretur,

fodicare tamen paratos valuarum latera, vt aditum patefacerent, vocibus increpans crebris, non antè discessit, quàm telorum congerie quæ superjaciebantur, se iam cerneret obruendum. Euasit cum omnibus tamen, paucis leuius vulneratis, ipse innóxius verecundo rubore suffusus. Legerat enim Æmilianum Scipionem, cum historiarum conditore Polybio Megalopolitano Arcade, & triginta militibus, portam Carthaginis impetu simili subfodisse. Sed fides recepta scriptorum veterum recens factum defendit. Æmilianus enim testudine lapidea tectam successerat portam, sub qua tutus & latens, dum moles saxeas detegunt hostes, vrbem nudatam irrupit: Iulianus verò locum patentem adgressus, obumbrata cæli facie fragmentis montium & missilibus, ægrè repulsus abscessit. His raptim ac tumultuarie agitatis, cum operositas vinearum & aggerum impeditissima ceteris vrgentibus cerneretur, machinam quæ cognominatur Helepolis, iussit expeditius fabricari: qua, vt suprà docuimus, rex vsus Demetrius, superatis oppidis pluribus, Poliorcetes appellatus est. Ad hanc molem ingentem, superaturam celsarum turrium minas, prohibitores oculorũ acies intentius conferentes, itidémque instantiam obsidentium perpensantes, subito vertuntur ad preces: circumfusíque per turres ac mœniũ minas, & fidem Romanam pansis manibus protestantes, vitam cum venia postulabant. Cúmque cessasse opera, & munitores nihil tentare viderent vlterius, quod quietis erat indicium certum, copiam sibi dari conferendi sermonis cum Hormisda poscebant. Hócque impetrato, Mamersides præsidiorum præfectus demissus per funem, ductúsque ad Imperatorem, vt obsecrauit, vita cum impunitate sibi consortibúsq; suis firmiter pacta, redire est permissus. Gestísque nuntiatis, plebs omnis vtriusque sexus ad sententiam suam cunctis acceptis, pace fœderata cum religionum consecrationibus fidis, patefactis egreditur portis, salutarem Genium affulsisse sibi clamitans Cæsarem magnum & lenem. Numerata sunt autem dediticiorum duo millia, & quingenti: nam cetera multitudo obsidiũ ante suspectans, nauigiis paruis permeato amne deces-

sit. In hac arce armorum alimentorúmque copia reperta est maxima: vnde necessariis sumptis, reliqua cum loco ipso exussere victores. Postera die quàm hæc acta erant, perfertur ad Imperatorem cibos per otium capiẽtem nuntius grauis, Surenam Persicum ducem procursatorum partis nostræ tres turmas inopinum aggressum, paucissimos trucidasse: inter quos strato Tribuno vnum rapuisse vexillum. statímque concitus irâ immani, cum armigera manu festinatione ipsa tutissimus peruolauit: & grassatoribus fœda consternatione depulsis, residuos duos Tribunos sacramento soluit, vt desides & ignauos: decem verò milites ex his qui fugerant, exauctoratos capitali addixit supplicio, secutus veteres leges. Incensa denique vrbe, vt memoratum est, constructo Tribunali insistens, actis gratiis exercitui conuocato, cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: & argenteos nummos centenos viritim pollicitus, cum eos parcitate promissi percitos tumultuari sensisset, ad indignationem plenam grauitatis erectus, *En*, inquit, *Persæ circumfluentes rerum omnium copiis: ditare vos poterit opimitas gentis, si in vnum spirantibus animis fortiter fecerimus. Ex immensis opibus egentissima est tandem, credite, Romana respublica, per eos, qui vt augerent diuitias, docuerunt Principes auro quiete à barbaris redempta, redire. Impetitum ærarium est, vrbes exinanitæ, populatæ prouinciæ: mihi nec facultates, nec propinquitas generis suppetit, quamuis ortus sim nobilis, præter pectus omni liberum metu: nec pudebit Imperatorem cuncta bona in animi cultu ponentem, profiteri paupertatem honestam. Nam & Fabricij familiari re paupcres rexere bella grauissima, gloria locupletes. Hæc vobis cuncta poterunt abundare, si imperterriti Deo méque, quantum humana ratio patitur, caute ductante mitius egeritis: sin resistitis, ad seditionum reuoluti dedecora pristinarum, pergite. Vt imperatorem decet, ego solus confecto tantorum munerum cursu moriar stando, contempturus animam, quam mihi febricula eripiet vna. Aut certe discedam: nec enim ita vixi, vt non possim aliquando esse priuatus. Præque me fero & lætor, ductores spectatissimos esse nobiscum, perfectos bellicarum omni genere doctrinarum.* Hac modesta Imperatoris oratione, inter secun-

da & aspera medij, miles pro tempore delinitus, assumpta cum meliorum expectatione fiducia, regibilem se fore pollicitus & morigerum, cunctorum aspirante consensu, auctoritatem eius sublimitatémque cordis extollebat in cælum: quod cum vere atque ex animo dicitur, solet armorum crepitu leni monstrari. Repetitis post hæc tentoriis, pro copia rei pręsentis victu se recreauit & quiete nocturna. Animabat autem Iulianus exercitum, cum non per caritates, sed per inchoatas negotiorum magnitudines dejeraret assidue, *Sic sub iugum mitteret Persas: Ita quassatum recrearet orbem Romanum:* Vt Trajanus fertur aliquoties iurando dicta consueuisse firmare, *Sic in prouinciarum speciem redactam videam Daciam: Sic pontibus Istrum & Euphraten superem*, & similia plurima. Post hæc decursis millibus passuum quatuordecim, ad locum quendam est ventum, arua aquis abundantibus fecundantem: quo itinere nos ituros Persæ prædocti, sublatis cataractis vndas euagari fusius permiserunt. Itaque humo late stagnante, altero die militi requie data, Imperator ipse prægressus, constratis ponticulis multis & vtribus, subliciisque nauibus itidem confectis palmarum trabibus, exercitum non sine difficultate traduxit. In his regionibus agri sunt plures consiti vineis, varióque pomorum genere: vbi oriri arbores assuetæ palmarum, per spatia ampla adusque Mesenen & mare pertinent magnum, instar ingentium nemorum. Et quaqua incesserit quisquam, termites & spadica cernit assidua, quorum ex fructu mellis & vini conficitur abundantia: & maritari palmæ ipsæ dicuntur, faciléque sexus posse discerni. Additur etiam, generare feminas seminibus illitas marium, ferúntque eas amore mutuo delectari: hócque inde clarere, quòd contra se vicissim nutantes, ne turgidis quidem flatibus auertuntur. Et si ex more femina maris non illita fuerit semine, abortus vitio fetus amittit intempestiuos. Et si qua femina cuius arboris amore perculsa sit ignoretur, vnguento ipsius inficitur truncus, & arbor alia naturaliter odoris dulcedinem concipit: hísque indiciis velut coëundi quædam proditur fides. Qua cibi copia satur exercitus plures

prætergressus est insulas: & vbi formidabatur inopia, ibi timor saginæ grauis incessit. Sagittariorum denique hostilium impetu latenti tentatus, neque inultus, prope locum venit vbi pars maior Euphratis in riuos diuiditur multifidos. In hoc tractu ciuitas, ob muros humiles ab incolis Iudæis deserta, iratorum manu militum conflagrauit. Quibus actis pergebat vlterius Imperator, placida ope numinis, vt arbitrabatur, erectior. Cúmque Maozamalcham venisset, vrbem magnam & validis circumdatam mœnibus, tentoriis fixis prouidit solicite, ne castra repentino equitatus Persici turbarentur accursu: cuius fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus est formidata. Et hoc disposito, stipatus velitibus paucis, ipse quoque pedes, ciuitatis situm diligenti inquisitione exploraturus, in perniciosas præcipitatus insidias, ex ipso vitæ discrimine tandem emersit. Namque per latentem oppidi portam Persæ decem armati degressi, imáque cliuorum peruadentes poplitibus subsidendo, repentino impetu nostros aggressi sunt. E quibus duo conspectiorem habitu Principem gladiis petiere districtis: sed occurrit ictibus erectum latius scutum: quo contectus magna elatáque fiducia vnius lateri ferrum infixit: alterum stipatores multiplicatis ictibus occiderunt. Residuis, è quibus vulnerati sunt aliqui, disiectis in fugam, spoliatísque ambobus, reducens incolumes socios cum exuuiis remeauit ad castra, omnium lætitia magna susceptus. Sustulit ab hoste prostrato aureum colli monile Torquatus: fudit confidentissimum Gallum alitis propugnatione Valerius, postea cognomento Coruinus: hácque gloria posteritati sunt commendati: non inuidemus: accedat hoc quoque monumentis veteribus facinus pulchrum. Constratis postridie pontibus, exercitúque transuecto, & metatis alibi salubrius castris vallo duplici circumductis, quoniam (vt diximus) timebantur solitudines planæ, oppidi suscepit obsidium, periculosum fore existimans, si gradiens prorsus, à tergo relinqueret quos timeret. Hæc dum magno molimine comparantur, Surena hostium dux iumenta adortus, quæ in lucis palmaribus vescebantur, à cohortibus nostris repulsoriis cum paucorum exitio habitus frustra discessit. Et duarum

incolæ ciuitatum, quas amnes amplexi faciunt insulas, paruâ sui fiducia trepidi ad Ctesiphontis mœnia se contulerũt: pars per siluarum densa: alij per paludes vicinas alueis arborum cauatarum inuecti, ad vnicum auxilium & potissimum itineris longi quod supererat dilabuntur, vlteriora petituri terrarum. E quibus resistentes aliquos nostri milites trucidabant, ipsi quoque lintribus & cymbis per varia discurrentes, captiuos alios subinde perducebant. Id enim erat librata ratione dispositũ, vt dum copiæ pedestres muros oppugnant, equestres turmæ diuisæ per globos abigendis insisterent prædis: hócque prouiso, nullo prouincialium damno miles visceribus hostium pascebatur. Iámque Imperator muris duplicibus oppidum, ordine circumdatum trino scutorum, spe patrandi incepti maximis viribus oppugnabat. Sed vt erat necessarius appetitus, ita effectu res difficillima: nam accessus vndique rupibus anfractu celsiore discissis, flexuosisque excessibus ob periculum anceps, adeundi copiam denegabat: maxime quoniam turres crebritate & altitudine formidandæ, montem saxeum arcis naturaliter editum æquabant, & procliuis planities flumini imminens propugnaculorum firmitate muniebatur. Accedebat his haud leuius malum, quòd lecta manus & copiosa quæ obsidebatur, nullis ad deditionem illecebris flectebatur, sed tanquam superatura vel deuota cineribus patriæ, resistebat aduersis. Iam ægrè retentabatur inferens se proteruius miles, & pugnam vel æquo campo iustóque prælio poscens: cúmque receptui caneretur, assidue animosis hostem vrgendi conatibus vrebatur. Vicit tamen nostrorum consilium contentionem virium maximam: diuisisque operibus, officia quisque distributa capessit ocyssime. Hinc enim ardui suggestus erigebantur: inde fossarum altitudines alij complanabant: terrarum latibula concaua oblongis tramitibus alibi struebantur: locabant etiam artifices tormenta muralia, in funestos sonitus proruptura. Et cuniculos quidem cum vineis Neuitta & Dagalaiphus curabant: ineundis autem conflictibus, & defendendis ab incendio vel eruptionibus machinis præ-

erat

erat Imperator. Cúmque apparatu omni excindendæ vrbis labore multiplici consummato, pugna flagitaretur, Victor nomine dux reuersus est, adusque Ctesiphonta itineribus exploratis, nulla obstacula nuntians offendisse. Quo efferati gaudio milites omnes, elatíque firmioribus animis ad certandum, signum opperiebantur armati. Iámque clangore Martio sonantibus tubis strepebant vtrímq; partes: & primi Romani hostem vndique laminis ferreis in modum tenuis plumæ conseptum, fidentémque quod tela rigentis ferri lapsibus impacta resiliebant, crebris procursationibus, & minaci murmure lacessebant: nonnunquam compage scutorum, qua velut testudine infigurabilium fornicum operiebantur aptissime, assiduis motibus laxius dehiscente. Contrà Persæ muris obstinatius adhærentes, quantum facere nitíque poterant, claudere & frustrari exitiales impetus conabantur. Verum vbi vimineas crates præ se ferentes oppugnatores iam mœnia perurgerent, cum sagittariis funditores, alij quinetiam saxa voluentes ingentia, cum facibus & malleolis eos longius propulsabant: tum aptatæ ligneis sagittis ballistæ flexu stridoréq; torquebantur, creberrima spicula funditantes, & scorpiones, quocunque manus perite duxissent, rotundos lapides euibrabant. Iterum deinde ac sæpe geminatis congressibus, æstus in meridiem crescens, efferuescente vaporatius sole, apparatu operum & studio præliandi intentos cunctos reuocauerat fatigatos & sudore perfusos. Eodem mentis proposito secuto quoque die per varia certaminum genera controuersæ partes dimicantes instanter, æquis manibus & pari fortuna discedunt. Verum in omni discrimine armatis proximus Princeps ciuitatis vrgebat excidium, ne circa muros diu excubans omitteret majora, quæ tentabat. Sed in districtis necessitatibus nihil tam leue est, quod non interdum etiam contra sperata, rerum afferat momenta magnarum. Cùm enim, vt sæpe, discessuræ partes leuius concertarent, abusiue incusso ariete, qui paulò antè erat admotus, sternitur residuis omnibus altior turris, latere coctili firmissime structa: cuius ruina muri contiguum latus

secum immani fragore protraxit. Ibi tum varietate casuum obsidentium labor, obsessorúmque industria, vicissim facinoribus speciosis inclaruit. Nihil enim asperum ira & dolore succenso militi videbatur: nihil munitoribus erat pro salute currentibus metuendum aut dirum. Nam cum anceps pugna diutius feruens, sanguine vtrimque multis cædibus fuso, diei finisset occasu, tandem fatigationi consulitur. Dúmque hæc luce agerentur ac palam, nuntiatur Imperatori peruigili cura distento, legionarios milites, quibus cuniculorum erant fodinæ mandatæ, cauatis tramitibus subterraneis sublicibúsq; suspensis, ima penetrasse fundamentorum, iam si ipse disposuerit euasuros. Cum itaque noctis plerumque processisset, æneatorum occentu signo dato progrediendi, ad pugnam & ad arma concursum est: & consulto murorum inuaduntur vtrimque frontes, vt dum propulsaturi pericula defensores vltro citróque discurrunt, nec proxima fodientis audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinsecus obsistente, cuniculariorum subito manus emergat. Quibus ita vt conuenerat ordinatis, & occupatis prohibitoribus, patefactísque latebris, euolat Exuperius de Victorum numero miles, post quem Magnus Tribunus, & Iouianus Notarius: quos audax multitudo secuta, iis prius confossis quos in æde per quam in lucem prodierant inuenerunt, suspensis gradibus procedentes obtruncarunt vigiles omnes, ex vsu moris gentici iustitiam felicitatémque regis sui canoris vocibus extollentes. Existimabatur Mars ipse, si misceri hominibus numina maiestatis iura permittunt, adfuisse castra Lucanorum inuadenti Luscino. Hócque ideo creditum est, quod in congressu flagranti scalas vehens visus formidandæ vastitatis armatus, postridie cum recenseretur exercitus, præcipuo studio quæsitus, reperiri non potuit: cum se vltro offerret, similes fuisset, memorabilis conscius facti. Sed vt tunc qui esset pulchri facinoris auctor, penitus est ignoratum: ita nunc enituerunt, ij qui fecêre fortissime, obsidionalibus coronis donati, & pro concione laudati veterum more. Tandem nudata reseratis aditibus multis, lapsura inter

ditur ciuitas: & sine sexus discrimine vel ætatis, quidquid impetus reperit, potestas iratorum absumpsit: alij exitij imminentis timore, cum hinc ignis, inde mucrones vrgerent, vltimum flentes, è muris acti sua sponte præcipites, membrisque omnibus infirmati, vitam morte funestiorem paulisper dum cederentur egerunt. Extractus autem est viuus cum satellitibus LXXX. Nabdates præsidiorum magister, quem oblatum sibi cum aliis seruari iussit intactum serenus Imperator & clemens. Diuisa itaque perpensis meritis & laboribus præda, ipse vt erat paruo contentus, mutum puerum oblatum sibi suscepit gesticularium, multa quæ callebat nutibus venustissimis explicantem: & tribus aureis nummis partæ victoriæ præmium iucundum existimabat & gratum. Ex virginibus autem quæ speciosæ sunt captæ, vt in Perside, vbi feminarum pulchritudo excellit, nec contrectare aliquam voluit, nec videre: Alexandrum imitatus & Africanum, qui hæc declinabant, ne frangerentur cupiditate, qui se inuictos à laboribus vbique præstiterant. Inter hæc certamina nostræ partis architectus, cuius nomen non suppetit, post machinam scorpionis forte assistens, reuerberato lapide, quem artifex titubanter aptauerat fundæ, oblisо pectore supinatus profudit animam, disiecta compage membrorum, adeo vt ne signa quidem totius corporis noscerentur. Exin profecto Imperatori index nuntiauerat certus, circa muros subuersi oppidi, fallaces foueas & obscuras, quales in tractibus illis sunt plurimæ, subsedisse manum insidiatricem latenter, vt improuiso inde exorta, agminis nostri terga feriret extrema. confestimque ad extrahendam eam missi sunt compertæ fortitudinis pedites. Qui cum neque peruadere foraminum aditus, nec amandatos intus prolicere possent ad decernendum, collectam stipulam & sarmenta specuum faucibus aggesserunt. Vnde fumus angustius penetrans, ideóque spissior, quosdam vitalibus obstructis necauit: alios ignium afflatus immissus, prodire in perniciem coëgit abruptam: & ita omnibus incendio ferróque consumptis, ad signa repedauit ocyus miles. Hoc modo ciuitas ampla & populosa

virtute roboris excisa Romani, in puluerem concidit & ruinas. Post quæ tam gloriosa transitis pontibus, multorum amnium concursu continuatis, ad munimenta gemina venimus, ædificiis cauatis extructa: vbi Victorem Comitem exercitus præuium, à transitu fluminis regis filius progressus à Ctesiphonte cum optimatibus & multitudine armata, prohibere conatus, cateruis sequentium militum visis abscessit. Pergentes itaque protinus ad lucos venimus, agrósque pube variorum seminum lætos: vbi reperta regia Romano more ædificata, quoniam id placuerat, mansit intacta. Erat etiam in hac eadem regione extentum spatium & rotundum, loricæ ambitu circumclausum, destinatas regiis voluptatibus continens feras, ceruicibus iubatis leones, armísque hispidos apros, & vrsos (vt sunt Persici) vltra omnem rabiem sæuientes; & alia lecta immania corpora bestiarum: quas omnes diffractis portarum obicibus, equites nostri venatoriis lanceis & missilium multitudine confoderunt. quæ loca pingui situ & cultu: Quibus Coche quam Seleuciam nominant, haud longius disparatur. vbi vallatis opere tumultuario castris, & exercitu omni per aquarum & pabuli oportuna biduo recreato, antegressus cum procursatoribus Princeps, & ciuitatem desertam collustrans, sacro Principe quondam excisam, in qua perpetuus fons stagnum ingens eiectat, in Tigridem defluens, corpora vidit suffixa patibulis multa necessitudinum eius, quem prodidisse ciuitatem Pyrisaboram retulimus suprà. Hic & Nabdates viuus exustus est, quem extractum cum LXXX. latebris expugnatæ docui ciuitatis: eò quòd inter exordia obsidij cœpti clàm pollicitus prodere, dimicauit acerrime, adeptúsque veniam insperatam, ad id proruperat insolentiæ, vt Hormisdam laceraret omnibus probris. Itaque aliquantum progressi, tristi percellimur facto: dum enim tres procursatorum cohortes expeditæ cum cuneo Persico decertarent, quem patefactis subito portis profuderat ciuitas, proruptores alij ex contraria fluminis ripa iumēta nos sequentia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus interci-

piunt & obtruncant. Vnde profectus Imperator iratus & frendens, iámque regionibus Ctesiphontis propinquans, celsum castellum offendit & munitissimum: ad quod explorandum ausus accedere, obscurior vt ipse rebatur, cum paucis obequitans muros, paulóque auidius intra iactum telorum repertus, latere non potuit: statímque diuersorum missilium nube exagitatus oppetisset tormento murali, ni vulnerato armigero, qui lateri eius hærebat, ipse scutorum densitate contectus, euitato magno discrimine discessisset. Qua causa concitus immane munimentum disposuit obsidere, prohibitoribus acriter ad resistendum intentis: quòd loco fidebant propemodum inaccesso, quodque rex cum ambitiosis copiis passibus citis incedens propediem affore credebatur. Iámque vineis & residuis omnibus quæ poscebat obsidium paratis, vigilia secunda præcipiti, cum nox casu tunc lunari splendore nitens, his qui propugnaculis insistebant aperte cuncta monstraret, repente in vnum pondus coacta multitudo, patefactis subito portis erupit: cohortémque nec opinantem adorta nostrorum cecidit complures: inter quos etiam Tribunus peremptus est, periculum propulsare conatus. Quæ dum ita aguntur, pari modo vt antea, Persæ ex aduersa fluminis ripa partem adorti nostrorum, interfectis quibusdam, viuos cepêre nonnullos. Et timore, simul quia venisse in maiorem numerum copiæ putabantur hostiles, egêre nostri tunc segnius: sed vbi animis in audaciam restitutis, armísque raptis inter tumultum, exercitus cantu concitus buccinarum, cum minaci murmure festinaret, eruptores perterriti reuerterunt intacti. Et Imperator ira graui permotus, reliquos ex ea cohorte, qui abiecte sustinuerant impetum grassatorum, ad pedestrem compegit militiam, quæ onerosior est, dignitatibus imminutis. Flagrans post hæc ad eruendum castellum, vbi periclitatus est, operam conuertit & curam, nusquam ab antesignanis ipse digrediens, vt inter primos dimicans militi ad fortiter faciendum esset exemplo, spectator probatórque gestorum.

Quo inter discriminum vertices diu multúmque versato, varietate munitionum atque telorum, & conspiratione oppugnatorum, idem castellum incenditur captum. Post quæ consideratis asperitatibus antegestarum rerum & impendentium, requieuit exercitus labore nimio quassatus, multis victui congruis affatim distributis. Vallum tamen sudibus densis, & fossarum altitudine cautius deinde struebatur, cum à vicina iam Ctesiphonte repentini excursus, & alia formidarentur occulta. Ventum est hinc ad fossile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis regum interpretatur, tunc aridum. Id antehac Traianus, posteáque Seuerus, egesto solo fodiri in modum canalis amplissimi studio curauerat summo, vt aquis illuc ab Euphrate transfusis, naues ad Tigridem commigrarent. tutissimúmque ad omnia visum est eadem loca purgari, quæ quondam, similia Persæ timentes, mole saxorum obruêre multorum. Hácque valle purgata, auulsis cataractis vndarum magnitudine classis secura stadiis xxx. repulsa, in alueum eiecta est Tigridis: & contextis illico pontibus transgressus exercitus, iter Cochen versus promouit. Vtque lassitudini succederet quies oportuna, in agro consedimus opulento, arbustis & vitibus, & cupressorum viriditate lætissimo: cuius in medio diuersorium opacum est & amœnum, gentiles picturas per omnes ædium partes ostendens, regis bestias venatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur vel fingitur aliud, præter varias cædes & bella. Proinde cunctis ex sententia terminatis, Augustus altius iam contra difficultates omnes incedens, tantúmque à fortuna sperans nondum afflicta, vt propius temeritatem multa crebro auderet, validiores naues, ex iis quæ alimenta portabant & machinas, deoneratas octogenis impleuit armatis: retentóque secum classis robore firmiore, quam in tres diuiserat partes, vnam cum Victore Comite quiete prima noctis emitti disposuit, vt flumine raptim transmisso, ripæ occuparentur hostiles. Quod cùm acri metu territi duces concordi precatu fieri prohibere tenta-

rent, neque destinationem flecterent Principis, sublato vexillo, vt iussum est, euolant è conspectu quinque subito naues: & cùm ripas iam aduentarent, facibus & omni materia qua alitur ignis petitæ assiduis iactibus, cum militibus iam conflagrassent, ni veloci frigore pectoris excitus Imperator, signum sibi datum nostros, quòd margines iam tenerent, vt mandatum est, erexisse proclamans, classem omnem properare citis remigiis adegisset. Quo facto & naues incolumes sunt receptæ: & residuus miles, quanquam saxis & varietate telorum ex edito vexaretur, post concertationem acerrimam, præaltas ripas & arduas supergressus, stabat immobilis. Et miratur historia Rhodanum arma & loricam retinente Sertorio transnatatum; cùm eo momento turbati quidam milites, veritique ne remanerent post signum erectum, scutis, quæ patula sunt & incurua, proni firmius adhærentes, eáque licet imperite regendo, per voraginosum amnem velocitatem comitati sint nauium. Contra hæc Persæ obiecerunt instructas cataphractorum equitum turmas, sic confertas, vt laminis aptati corporum flexus splendore præstringerent occursantes obtutus, operimentis scorteis equorum multitudine omni defensa: quorum in subsidiis manipuli locati sunt peditum contecti scutis oblongis & curuis, quæ texta vimine & coriis crudis gestantes, densius se commouebant. Post hos elephanti gradientium collium specie, motúque immanium corporum propinquantibus exitium intentabant, documentis præteritis formidati. Hinc Imperator cateruis peditum firmis medium inter acies spatium, secundùm Homericam dispositionem, præstituit, ne locati priores, cedentésque deformiter, cunctos auerterent secum, aut postsignani ponè omnes reiecti centurias, nullo retinente licentius verterent terga, ipse cum leuis armaturæ auxiliis per prima postremáque discurrens. Ergò vbi vicissim contiguæ se cernerent partes, cristatis galeis corusci Romani, vibrantésque clypeos, velut pedis anapæsti præcinentibus modulis lenius procedebant: & præ-

pilatis missilibus per procursatores principiis pugnæ tentatis, excita vndique humus rapido turbine portabatur. Et cum vndique solito more conclamaretur, virorúmque alacritatem sonantia classica iam iuuarent, hastis & mucronibus strictis hincinde cominus pugnabatur: sagittarum periculo miles erat immunis, quantum interiora festinatius occupabat. Inter quæ Iulianus pulsos fulcire subsidiis, incitaréque tardantes, quasi conturmalis strenuus properabat & rector. Laxata itaque acies prima Persarum, leni & incondito gradu calefactis armis retrorsus gradiens, propinquam vrbem petebat: quam sequebatur miles itidem fessus, in campis torridis adusque diei finem à lucis ortu decernens: eiúsque occipitiis pertinacius hærens omnem cum Pigrane & Surena, & Narse potissimis ducibus adusque Ctesiphontis muros egit præcipitem, aduersorum feriens suras & terga. Perrupisséttque ciuitatis aditus lapsorum agminibus mixtus, ni Dux Victor nomine manibus erectis prohibuisset & vocibus, ipse humerum sagitta præstrictus: timens ne intra mœnium ambitus rapidus miles inconsulte repertus, nullósque inueniens exitus multitudinis pondere circumueniretur. Sonent Hectoreas poëtæ veteres pugnas, fortitudinem Thessali ducis extollant, longæ loquantur ætates Sophanem, & Aminiam, & Callimachum, & Cynegirum, Medicorum in Græcia fulmina illa bellorum: non minus illo die quorundam ex nostris inclaruisse virtutem, omnium confessione monstratur. Post timorem depositum, calcatásque ruinas hostilium corporum, iusto sanguine miles etiamtum cruentus, ad Imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat & gratias, quòd vbique ignoratus dux esset an miles magis, tum rem ita prospere gesserat, vt cæsis Persarum plus minúsve duobus millibus & quingentis, LXX. caderent soli nostrorum. Qui appellans plerosque nominatim, quos stabili mente aliquid clarum fecisse ipse arbiter prospexit, naualibus donauit coronis, & ciuicis, & castrensibus. Abunde ratus post hæc prosperitates similes aduentare, complures ho-

stias

lias Marti parabat vltori: & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate sua nouem procubuere tristissimi: decimus verò qui defractis vinculis lapsus, ægre reductus est, mactatus ominosa signa monstrauit. Quibus visis exclamauit indignatus acriter Iulianus, Iouémque testatus est, nulla Marti iam sacra facturum: nec resecrauit, celeri morte præreptus. Digesto itaque consilio cum primatibus super Ctesiphontis obsidio, itum est in voluntatem quorundam, facinus audax & importunum esse noscentium id aggredi: quòd & ciuitas situ ipso inexpugnabilis defendebatur, & cum metuenda multitudine protinus rex affore credebatur. Vicit sententia melior: cuius vtilitate Princeps solertissimus approbata, Arinthæum cum manu peditum expedita ad populandas regiones circumsitas misit, armentis lætas & frugibus, hostes pari persecuturum industria, quos dispalatos nuper densi tramites & latebræ texere notissimæ. Sed ille auidæ semper ad vlteriora cupiditatis, parui habitis vetantium dictis, & increpitis optimatibus, quòd ob inertiam otiíque desiderium amitti suaderent propè iam parta regna Persidis: flumine læua relicto, infaustis ductoribus præuiis, mediterraneas vias arripere citato proposuit gradu. Et tanquam funesta face Bellonæ subiectis ignibus exuri cunctas iusserat naues, præter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus disposuit vehi carpentis: idque putabat vtiliter ordinasse, ne relicta classis vsui hostibus foret, aut certè, vt ab expeditionis primordio factum est, armatorum ferè viginti millia in trahendis occuparentur iisdem nauibus & regendis. Dein cùm metuens sibi quisque mussaret, monstrarétque perspicua veritas, quòd repulsus forsitan ariditate vel altitudine montium, ad aquas redire non poterit miles, tortíque perfugæ aperte faterentur se fefellisse, concursu maximo extingui iussæ sunt flammæ. Et quoniam ignis auctus immaniter plerasque consumpsit, XII. tantummodo naues potuerunt intactæ seruari, quæ vt possint custodiri discretæ sunt. Hoc casu

classe cum non oporteret abolita, Iulianus consociato fretus exercitu, cum armatorum nulli per diuersa distringerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta affatim opulentis suggerentibus locis. Quo cognito, hostes vt inedia nos cruciarent, herbas cum adultis segetibus incenderunt: & conflagratione procedere vetiti, statiuis castris dum flammæ senescerent tenebamur. Insultantésque nobis longius Persæ, nunc de industria se diffundebant, aliquoties confertius resistentes: vt procul conspicantibus viderentur aduenisse iam regis auxilia, ideoque eos existimaremus erupisse ad audaces excursus, & insolita tentamenta. Mœrebat tamen ob hæc Imperator & miles, quòd nec contabulandi pontis erat facultas, amissis nauibus temere, nec occurri poterat hostis aduenticij motibus, quem adesse coruscus nitor indicabat armorum, artè pro singulis membris inflexus. Hísque accedebat aliud haud exiguum malum: quòd nec adminicula quæ præstolabamur cum Arsace & nostris ducibus, apparebant, ob causas impedita prædictas. Has ob res vt solaretur anxios milites Princeps, captiuos graciles suapte natura, vt omnes penè sunt Persæ, & macie iam confectos iussit in medium duci: nostrósque respiciens; *En,* inquit, *quos Martia ista pectora viros existimant, deformes illuuie capellas & tetras, vtque crebri docuerunt euentus, antequam manus conserant, abiectis armis vertentes semet in fugam.* Quibus dictis, remotísque captiuis, super rerum summa consultabatur. Et multis vltrò citróque dictitatis, cùm reuerti debere per loca quæ venimus, plebs vociferaretur imprudens, resistebat intentius Princeps, multis cum eo nequaquam fieri posse monstrantibus, per effusam planitiem pabulo absumpto & frugibus, vicorúmque reliquiis exustorum inopia squalentibus vltima: quódque liquentibus iam brumæ pruinis omne immaduerat solum, & raptis riparum terminis aucti inhorruere torrentes. Eo etiam ad difficultatem accedente negotij, quòd per eas terras vapore sideris calescentes, muscarum & culicum multitudine referta sunt om-

nia, earúmque volatu dies & astrorum noctu micantium facies obumbratur. Et cum nihil humani proficerent sensus, diu fluctuantes & dubij, extructis aris cæsísque hostiis consulta numinum scitabamur: vtrum nos per Assyriam reuerti censerent, an præter radices montium lenius gradientes, Chiliocomum prope Corduenam sitam ex improuiso vastare: quorum neutrum extis inspectis consore dicebatur. Sedit tamen sententia, vt omni spe meliorum succisa, Corduenam arriperemus: & XVI. Kal. Iulias, promotis iam signis, progresso Imperatore cum lucis exordio, fumus vel vis quædam turbinata pulueris apparebat: vt opinari daretur asinorum esse greges agrestium, quorum multitudo in tractibus est illis innumera, ideo simul incedens, vt constipatione densa feroces leonum frustraretur assultus. Quidam arbitrabantur Sacenæ duces aduentare, iam nostros, rumoribus percitos, quòd Imperator Ctesiphonta magnis viribus oppugnaret: nonnulli Persas nobis viantibus incubuisse firmabant. Ideo inter hæc ita ambigua, ne quid aduersum accideret, reuocantibus agmina classicis, in valle graminea prope riuum, multiplicato scutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutius quieuimus castris. Nec enim adusque vesperam aëre concreto discerni potuit, quidnam esset quod diu squalidius videbatur.

EXPLICIT LIB. XXIV.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXV.

ET hanc quidem noctem nullo siderum fulgore splendentem, vt solet in artis rebus & dubiis, exegimus, nec sedere quoquam auso, nec flectere in quietem lumina præ timore. Vbi verò primum dies inclaruit, radiantes loricæ limbis circumdatæ ferreis, & corusci thoraces longe prospecti, adesse regis copias indicabant. Hócque viso accensum, properántem congredi militem dirimente fluuio breui prohibuit Imperator: & non procul à vallo ipso inter excursatores nostros & Persicos prælio acri conserto, Machameus cecidit, ductor vnius agminis nostri. Cui propugnaturus Maurus frater, Dux postea Phœnices, cùm germani trucidasset interfectorem, obuium quemque perterrens, infirmatus & ipse humerum telo, pallescẽtem morte propinqua Machameum extrahere pugna viribus valuit magnis. Et cùm fatiscerent vix toleranda æstuum magnitudine crebrísque congressibus partes, ad vltimum hostiles turmæ graui sunt repulsa discussæ. Hinc recedentibus nobis longius, Saraceni nostrorum metu peditum repedare compulsi, paulo postea innexi Persarum multitudine tutius irruebant, Romana impedimenta rapturi: verum viso Imperatore ad alas subsidiarias reuerterunt. Qua ex regione profecti ad Hucumbram nomine villam peruenimus;

vbi per biduum omnibus ad vsum congruis, & satietate quæsita frumenti, vltra spem recreati discessimus: & confestim, absque his quæ tempus vehi permisit, reliqua flammis exusta sunt. Postridie exercitu sedatius procedente, extremos qui eo die fortè cogendorum agminum officia sustinebant, nec opinantes Persæ adorti, negotio leui interfecissent, ni proximus equitatus noster hoc ocyus intellecto, per patulas valles late diffusus, tantam molem discriminis, vulneratis qui superuenerant, repulisset. In hac cecidit pugna Adaces nobilis satrapa, legatus quondam ad Constantium Principem missus, ac benigne susceptus: cuius exuuiis interfector Iuliano oblatis, remuneratus est vt decebat. Eodem die Tertiacorum equestris numerus à legionibus incusatus est, quòd cum ipsæ hostium aduersas irrumperent acies, illi paulatim dilapsi, alacritatem penè totius minuissent exercitus. Vnde ad indignationem iustam Imperator erectus, ademptis signis hastísque diffractis, omnes eos qui fugisse arguebantur, inter impedimenta, & sarcinas, & captiuos agere iter imposuit, ductore eorum, qui solus fortiter decertarat, aliæ turmæ apposito, cuius Tribunus turpiter prælium deseruisse conuincebatur. Abjecti sunt autem sacramento etiam alij quatuor ob flagitium simile vexillationum Tribuni: hoc enim correctionis moderamine leniori, impendentium consideratione difficultatum contentus est Imperator. Progressi itaque stadia LXX attenuata rerum omnium copia, herbis frumentísque crematis, ex flammis ipsis raptas fruges & pabula, vt quisque vehere potuit, conseruauit. Hoc etiam loco relicto, cum ad tractum Maranga appellatum omnis venisset exercitus, prope lucis confinia immensa Persarum apparuit multitudo, cum Merene equestris Magistro militiæ, filiísque regis duobus, & optimatibus plurimis. Erant autem omnes cateruæ ferratæ, ita per singula membra densis laminis tectæ, vt iuncturæ rigentes compagibus artuum conuenirent: humanorúmque vultuum simulacra ita capitibus diligenter aptata, vt imbracteatis corporibus solidis, ibi tantum incidentia tela possint hærere, qua per ca-

uernas minutas, & orbibus oculorum affixas parcius visitur, vel per supremitates narium angusti spiritus emittuntur. Quorum pars contis dimicatura stabat immobilis, vt retinaculis æreis fixam existimares: iuxtáque sagittarij (cuius artis fiducia ab incunabulis ipsis gens præualuit maxima) tendebant diuaricatis brachiis flexiles arcus, vt neruí mammas præstringerent dextras, spicula sinistris manibus cohærerent: summáque peritia digitorum pulsibus argutum sonantes arundines euolabant, vulnera perniciosa portantes. Post hos elephantorum fulgentium formidandam speciem, & truculentos hiatus vix mentes pauidæ perferebant: ad quorum stridorem odoremque & insuetum aspectum magis equi terrebantur. Quibus insidentes magistri, manubriatos cultros dextris manibus illigatos gestabant, acceptæ apud Nisibin memores cladis: & si ferociens animal vires exuperasset regentis, ne reuersum per suos, vt tunc acciderat, collisam sterneret plebem, vertebram, quæ caput à ceruice disterminat, ictu maximo terebrabant. Exploratum est enim aliquando ab Hasdrubale Hãnibalis fratre, ita citius vitam huiusmodi adimi belluarum. Quibus non sine magno terrore perspectis, stipatus armatarum cohortium globis cum primatibus fidentissimus Imperator, vt flagitabat major vis & trucior, lunari acie sinuatísque lateribus occursuros hosti manipulos instruebat. Et ne sagittariorum procursus, nostrorum cuneos disiectaret, illatis concitatius signis, spiculorum impetum fregit: datóque ad decernendum solemniter signo, densati Romani pedites confertas hostium frontes nisu protruserunt acerrimo. Et feruente certaminum mole, clypeorum sonitus, & virorum, armorúmque lugubre sibilantium fragor, nihil perpetiens iam remissum, campos cruore & corporum strage contexit, effusius cadentibus Persis: quibus sæpe languidis in conflictu, artius pes pede collatus grauiter obsistebat, pugnare fortiter eminus consuetis, & si inclinatas suorum copias senserint, cedendo in modum imbrium ponè versus directis sagittis hostes à persequendi fiducia deterrere. Pulsis igitur pondere magnarum virium

Parthis, miles solis cursu flammeo diu lassatus, signo in receptum dato, in tentoria repedat, ad audenda deinceps maiora sublatus. In hoc prælio Persarum maior, vt dictum est, apparuit strages, nostrorum admodum leuis. Eminuit tamen inter varios certaminum casus Veteranionis mors viri pugnacis, qui legionem Ziannorum regebat. Post quæ triduo induciis destinato, dum suo quisque vulneri medetur vel proximi, commeatibus nos destitutos inedia cruciabat iam non ferenda; & quoniam frugibus exustis & pabulis, homines in discrimen vltimum venerant & iumenta, ex eo cibo quem animalia Tribunorum vehebant & Comitum, imæ quoque militum plebi penitus indigenti pars distributa est magna. Et Imperator, cui non cupediæ ciborum ex regio more, sed sub columellis tabernaculi parcius cenaturo, pultis portio parabatur exigua, etiam munifici fastidienda gregario, quidquid ad ministeria postulabatur, per contubernia paupertina sui securus egessit. Ipse autem ad solicitam suspensámque quietem paulisper protractus, cùm somno (vt solebat) depulso, ad æmulationem Cæsaris Iulij quædam sub pellibus scribens, obscuræ noctis altitudine sententiis cuiusdam philosophi teneretur, vidit squalidius, vt confessus est proximis, speciem illam Genij publici, quam cum ad Augustum surgeret culmen conspexit in Galliis, velatâ cum capite Cornucopiâ per aulæa tristius discedentem. Et quanquam ad momentum hæsit stupore defixus, omni tamen superior metu, ventura decretis cælestibus commendabat: relictóque humi strato cubili, adulta iam excitus nocte, & numinibus per sacra depulsoria supplicans, flagrantissimam facem cadenti similem visam, aëris parte sulcata euanuisse existimauit: horroréque perfusus est, ne ita aperte minax Martis apparuerit sidus. Erat autem nitor igneus iste, quem δαΐσσοντα nos appellamus, nec cadens vnquam, nec terram contingens. Corpora enim qui credit cælitus posse labi, profanus meritò iudicatur & demens. Fit autem hic habitus modis compluribus, è quibus sufficiet pauca monstrare. Scintillas quidam putant ab ætherio cadentes vigore, parúmque

porrectius tendere ſufficientes extingui: vel certe radiorum flammas injectas nubibus denſis acri ſcintillare contactu: aut cùm lumen aliquod cohæſerit nubi. Id enim in ſtellæ ſpeciem figuratum, decurrit quidem dum viribus ignium ſuſtentatur: amplitudine verò ſpatiorum exinanitum in aërium ſoluitur corpus, ad ſubſtantiam migrans, cuius attritu incaluit nimio. Confeſtim itaque ante lucis primitias Hetruſci aruſpices accerſiti, conſultique quid aſtri ſpecies portenderet noua, vitandum eſſe cautiſſimè reſponderunt, ne quid tunc tentaretur: ex Tarquitianis libris, in titulo *De rebus diuinis*, id relatum eſſe monſtrantes, quòd face in cælo viſa committi prælium, vel ſimile quidquam non oporteat. Quo etiam id inter multa alia ſpernente, orabant aruſpices ſaltem aliquot horis profectionem differri: & ne hoc quidem ſunt adepti, Imperatore omni vaticinandi ſcientiæ reluctante: ſed exorto iam die, promota ſunt caſtra. Hinc nos egreſſos, Perſæ cum ſæpe afflicti peditum ſtabiles pugnas horrerent, ſtructis inſidiis occulte comitabantur, altrinſecus viantes cateruas à celſis collibus explorando: vt id ſuſpicans miles aduſque perpetuum diem nec vallum erigeret, nec ſudibus ſe communiret. Dúmque teguntur firmiter latera, & exercitus pro locorum ſitu quadratis quidem, ſed laxis incedit agminibus, invaſa ſubito terga ponè verſus arma cogentium principi indicatur, etiam tum inermi ad ſpeculanda anteriora progreſſo. Qua concitus clade, oblitus loricæ ſcuto inter tumultum arrepto, properans vltimis ferre ſuppetias, reuocatur alio metu, qui etiã anteſignanos, vnde deceſſerat, paria perpeti nuntiabat. Quæ dum ſine reſpectu periculi ſui redintegrare feſtinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias: ac ſiniſtro cornu inclinato acriter ſuperfuſus, fœtorem ſtridorémque elephantorum impatienter tolerantibus noſtris, contis & multiplicatis miſſilibus decernebat. Verùm Principe volitante inter prima diſcrimina præliorum, exiliuit noſtra ſuccinctior armatura, auerſorúmque Perſarum & belluarum ſuffragines concidebat & dorſa. Quos cum Iulianus

cauendi

cauendi immemor diffluxisse trepidos, elatis vociferando manibus aperte demonstrans, irásq; sequentium excitans, audenter effunderet semet in pugnam, clamabant hincinde Candidati, quos disiecerat terror, vt fugientium molem, tanquam ruinam male compositi culminis declinaret: & incertum subita equestris hasta cute brachij eius præstricta, costis perfossis hæsit in ima iecoris fibra. Quam dum auellere dextera manu conatur, acuto vtrimque ferro digitorum neruos sensit excisos: & prouolutus iumento, præsentiumque veloci concursu relatus in castra, medicinæ ministeriis fouebatur. Móxque vbi lenito paulisper dolore timere desiit, magno spiritu contra exitium certans, arma poscebat & equum: vt reuiso prælio suorum fiduciam repararet, ac videretur sui securus, alienæ salutis sollicitudine vehementer astringi: eo vigore, licet in negotio dispari, quo Epaminondas ille dux inclytus, lethaliter apud Mantineam saucius & reuectus ex acie, conquirebat solicite scutum. Quod cum vidisset propius, lætior vi vulneris interiit: & qui animam intrepidus amittebat, iacturam clypei formidauit. Sed cum vires parum sufficerent voluntati, sanguinísque profluuio vexaretur, mansit immobilis: ideo spe deinceps viuendi absumpta, quod percontando Phrygiam appellari locum vbi ceciderat comperit. Hic enim obiturum se præscripta audierat sorte. Reducto ad tentoria Principe, incredibile dictu est, quanto ardore miles ad vindictam ira & dolore feruentior inuolabat, hastas ad scuta concrepans, etiam mori, si tulisset fors, obstinatus. Et quamuis offundebatur oculis altitudo pulueris, & æstus calescens officeret alacritati membrorum, tamen velut exauctoratus, amisso ductore, sine parsimonia ruebat in ferrum. Contra animosius Persæ sagittarum volantium crebritate conspectum sui rapiebant oppositis: quos elephanti tardius præcedentes, magnitudine corporum cristarúmque horrore pauorem iumentis incutiebant & viris. Concursus itaque armatorum, & cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri, procul audiebatur, quamdiu satietate vulnerum partibus fessis, nox di-

remit certamina, iam tenebrosa. Quinquaginta tum Persarum optimates & satrapæ cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena & Nohodare potissimis ducibus interfectis. Obstupescat magniloquentia vetustatis diuersis in locis prælia xx Marcelli: Sicinium Dentatum adjiciat, ornatum militarium multitudine coronarum: miretur super his Sergium, qui vicies & ter vulneratus est in variis pugnis, vt fertur: cuius posteritatis vltimus Catilina, claras gloriarum adoreas sempiternis maculis obumbrauit. Deformabat tamen tristitia lætiores euentus. Dum enim hæc post discessum ducis vbique aguntur, exercitus cornu dextro defatigato, & Anatolio interfecto, qui tunc erat officiorum Magister, Sallustius Præfectus actus in exitium præceps, & opera sui apparitoris ereptus, Phosphorio amisso Consiliario qui ei aderat, casu euasit & fuga: quidámque milites per multa discrimina occupato castelli vicini præsidio, post diem denique tertium iungi exercitui potuerunt. Quæ dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens circumstantes alloquutus est demissos & tristes: *Aduenit ô socij nunc abeundi tempus è vita, impendio tempestiuum, quam reposcenti natura vt debitor bonæ fidei redditurus exulto: non, vt quidam opinantur, adflictus & mærens. philosophorum sententia generali perdoctus, quantum corpore sit beatior animus, & contemplans quoties conditio melior à deteriore secernitur, lætandum esse potius quàm dolendum. Illud quoque aduertens, quòd etiam Dij cælestes quibusdam piissimis mortem tanquam summum præmium persoluerunt. Munus autem id mihi delatum optime scio, ne difficultatibus succumberem arduis, neve me projiciam vnquam aut prosternam: expertus quòd dolores omnes vt insultant ignauis, ita persistentibus cedunt. Nec me gestorum pænitet, aut grauis flagitij recordatio stringit, vel cùm in vmbra & angulis amandarer, vel post principatum susceptum: quem tanquam à cognatione cælitum defluentem, immaculatum (vt existimo) conseruaui, & ciuilia moderatius regens, & examinatis rationibus bella inferens & repellens: tametsi prosperitas simul vtilitasque consultorum non vbique concordent, quoniam cœptorum euentus superæ sibi vindicant potestates. Reputans autem iusti esse*

finem imperij, obedientium commodum & salutem, ad tranquilliora semper, vt nostis, propensior fui, licentiam omnem actibus meis exterminans, rerum corruptricem & morum: gaudénsque, adeo sciens, quod vbicunque velut imperiosa parens consideratus periculis objecit resp. steti fundatus, turbines calcare fortuitorum assuefactus. Nec fateri pudebit, interiturum me ferro dudum didicisse, fide fatidica præcinente. Ideóque sempiternum veneror numen, quòd non clandestinis insidiis, nec longa morborum asperitate, vel damnatorum fine decedo: sed in medio cursu florentium gloriarum hunc merui clarum è mundo digressum. Æquo enim iudicio iuxtà timidus est & ignauus, qui cum non oportet, mori desiderat: & qui refugiat, cum sit oportunum. Hactenus loqui vigore virium labente, sufficiat. Super imperatore verò creando caute reticeo, ne per imprudentiam dignum præteream: aut nominatum quem habilem reor, anteposito forsitan alio, in discrimen vltimum trudam. Vt alumnus autem reip. frugi, opto bonum post me reperiri rectorem. Post hæc placide dicta, familiares opes iunctioribus velut supremo distribuens stilo, Anatolium quæsiuit officiorum Magistrum: quem cum beatum fuisse Sallustius respondisset Præfectus, intellexit occisum: acritérque amici casum ingemuit, qui elate ante contempserat suum. Et flentes inter hæc omnes qui aderant, auctoritate etiam tum integra increpabat: humile esse cælo sideribúsque conciliatum lugeri Principem dicens. Quibus ideo iam silentibus, ipse cum Maximo & Prisco philosophis super animorum sublimitate perplexius disputans, hiante latius suffossi lateris vulnere, & spiritum tumore cohibente venarum, epota gelida aqua quam petiit, medio noctis horrore, vita facilius est absolutus, anno ætatis altero & tricesimo: natus apud Constantinopolim: à pueritia vsque parentis obitu destitutus Constantij, quem post fratris Constantini excessum inter complures alios turba consumpsit imperij successorum, & Basilina matre, iam inde à maioribus nobili: vir profecto heroïcis connumerandus ingeniis, claritudine rerum & coalita maiestate conspicuus. Cum enim sint, vt sapientes definiunt, virtutes quatuor præcipuæ, Temperantia, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, eisque ac-

cidentes extrinsecus aliæ, scientia rei militaris, auctoritas, felicitas atque liberalitas, intento studio coluit omnes vt singulas. Et primum ita inuiolata castitate enituit, vt post amissam coniugem, nihil vnquam venerium attingeret: illud aduertens quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragœdiarum scriptorem ætate grandæuum interrogatum, numquid adhuc feminis misceretur, negantem id adjecisse, quòd gauderet harum amorem, vt rabiosum quendam effugisse dominum & crudelem. Item vt hoc propositum validius confirmaret, recolebat sæpe dictum lyrici Bacchylidis, quem legebat iucunde, id asserentis, quòd vt egregius pictor vultum speciosum effingit, ita pudicitia celsius consurgentem vitam exornat. Quam labem in adulto robore iuuentutis ita caute vitauit, vt ne suspicione quidem tenus libidinis vllius, vel citerioris vitæ ministris incusaretur, vt sæpe contingit. Hoc autem temperantiæ genus crescebat in maius, iuuante parsimonia ciborum & somni, quibus domi forisque tenacius vtebatur. Námque in pace, victus eius mensarúmque tenuitas erat recte noscentibus admiranda, velut ad pallium mox reuersuri: per varios autem procinctus, stans interdum more militiæ cibum breuem vilémque sumere visebatur. Vbi verò exigua dormiendi quiete recreasset corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per semetipsum vigiliarum vices & stationum, post hæc seria ad artes confugiens doctrinarum. Et si nocturna lumina, inter quæ lucubrabat, potuissent voces vllæ testari, profecto ostenderant, inter hunc & quosdam Principes multum interesse, quem norant voluptatibus ne ad necessitatem quidem indulsisse naturæ. Dein prudentiæ eius indicia fuere vel plurima, è quibus explicari sufficiet pauca. Armatæ rei scientissimus, & togatæ ciuilitati admodum studens, tantum sibi arrogans, quantum à contemptu & insolentia distare existimabat: virtute senior quam ætate: studiosus cognitionũ omnium, & indeclinabilis aliquoties iudex: censor moribus regendis acerrimus, placidus opum contemptor, mortalia cuncta despiciẽs: postremo id prædicabat, *Turpe esse sapienti,*

cum habeat animum, captare laudes ex corpore. Quibus autem iustitiæ inclaruit bonis, multa significant: primò, quòd erat pro rerum hominúmque distinctione sine crudelitate terribilis: deinde, quòd paucorum discrimine vitia cohibebat: tum autem, quòd minabatur ferro potius, quam vtebatur. Postremò, vt multa prætercam, constat eum in apertos aliquos inimicos insidiatores suos ita consurrexisse mitissime, vt pœnarum asperitatem genuina lenitudine castigaret. Fortitudinem certaminum crebritas, vsúsque bellorum ostendit, & patientia frigorum immanium, & feruoris quoque. Corporis munus à milite, ab Imperatore verò animi poscitur. Ipse trucem hostem ictu confecit, audacter congressus, ac nostros cedentes obiecto pectore suo aliquoties cohibuit solus: regnáque furentium Germanorum exscindens, & in puluere vaporato Persidis, augebat fiduciam militis, dimicans inter primos. Castrensium negotiorum scientiam plura declarant & nota: ciuitatum oppugnationes & castellorum, inter ipsos discriminum vertices acies figura multiformi compositæ, salubriter & caute castra metata, prætenturæ stationésque agrariæ tutis rationibus ordinatæ. Auctoritas adeo valuit, vt dilectus artissime dum timetur, ac si periculorum socius & laborum, & inter concertationes acerrimas animaduerti iuberet in desides; & Cæsar adhuc, sine stipendio regeret militem feris oppositum gentibus, vt dudum est dictum; alloquutúsque tumentes armatos, discessurum ad vitam minaretur priuatam, ni tumultuari desisterent. Denique id pro multis nôsse sufficiet: exhortatum eum simplici concione militem Gallicanum, pruinis adsuetum & Rheno, peragratis spatiis regionum extentis, per tepentem Assyriam adusque confinia traxisse Medorum. Felicitas ita eminuit, vt ipsis quodammodo ceruicibus Fortunæ aliquamdiu bonæ gubernatricis euectus, victoriosis cursibus difficultates superaret immensas. Et postquam ex occidua plaga digressus est, quoad fuit in terris, quieuere nationes omnes immobiles, acsi quodam caduceo leniente mundana. Liberalitatis eius testimonia plurima sunt & veris-

ſima: inter quæ, indicta ſunt tributorum admodum leuia, coronarium indultum, remiſſa debita multâ diuturnitate congeſta, æquatá fiſci iurgia cum priuatis, vectigalia ciuitatibus reſtituta cum fundis, abſque his, quos velut iure vendidere præteritæ poteſtates: quodque nunquam augendæ pecuniæ cupidus fuit, quam cautius apud dominos ſeruari exiſtimabat, id aliquoties prædicans, *Alexandrum Magnum, vbi haberet theſauros interrogatum, apud amicos, beniuole reſpondiſſe.* Digeſtis bonis quæ ſcire potuimus, nunc ad explicanda eius vitia veniamus, licet dicta ſint carptim. Leuioris ingenij: verùm hoc inſtituto rectiſſimo temperabat, émendari ſe cùm deuiaret à frûge bona permittens. Linguæ fuſioris & admodum raro ſilentis: præſagiorum ſciſcitationi nimiæ deditus, vt æquiparare videretur in hac parte principem Hadrianum: ſuperſtitioſus magis, quam ſacrorum legitimus obſeruator, innumeras ſine parſimonia pecudes mactans: vt æſtimaretur, ſi reuertiſſet de Parthis, boues iam defuturos: Marci illius ſimilis Cæſaris, in quem id accepimus dictum, οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι. Ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπολόμεθα. Vulgi plauſibus lætus, laudum etiam ex minimis rebus intemperans appetitor, popularitatis cupiditate cum indignis loqui ſæpe adfectans. Veruntamen cum hæc eſſent, æſtimari poterat, vt ipſe aiebat, vetus illa Iuſtitia, quam offenſam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, eo imperante rediſſe rurſus ad terras, ni quædam ad arbitrium agens interdum oſtenderet ſe diſſimilem ſui. Namque & iura condidit non moleſta, abſolute quædam iubentia fieri vel arcentia, præter pauca. Inter quæ erat illud inclemens, quòd docere vetuit magiſtros rhetoricos & grammaticos Chriſtianos, ni tranſiſſent ad numinum cultum. Illud quoque itidem parum ferendum, quòd municipalium ordinum cœtibus patiebatur iniuſte quoſdam adnecti, vel peregrinos, vel ab iis conſortiis priuilegiis aut origine longe diſcretos. Figura tali ſitúque membrorum: mediocris erat ſtaturæ, capillis tanquam pexiſſet mollibus, hirſuta barba in acutum deſinente veſtitus, venuſtate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius an-

gustias indicabant, superciliis decoris, & naso rectissimo, ore paulo maiore, labro inferiore demisso, opima & incurua ceruice, humeris vastis & latis, ab ipso capite vsque ad vnguium summitates liniamentorum recta compage, vnde viribus valebat & cursu. Et quoniam eum obtrectatores nouos bellorum tumultus ad perniciem rei communis insimulant concitasse, sciant docente veritate perspicue, non Iulianum, sed Constantium ardores Parthicos succendisse, cum Metrodori mendaciis auidius acquiescit, vt dudum retulimus plenè. vnde cæsi ad internecionem exercitus nostri, capti militares aliquoties numeri, vrbes excisæ, rapta munimenta vel diruta, prouinciæ grauibus impensis exhaustæ: & ad effectum tendentibus minis cuncta petebantur à Persis, adusque Bithynos & littora Propontidis. At in Galliis bellorum tenore gliscente, diffusis per nostra Germanis, iámque Alpibus ad vastandam Italiam perrumpendis, multa & nefanda perpessis hominibus, nihil præter lacrymas supererat & terrores: vbi & præteritorum recordatio erat acerba, & expectatio tristior impendentium. Quæ omnia iuuenis iste ad occiduam plagam specie Cæsaris missus, regésque pro mancipiis agitans ignobilibus, cuncta penè mirâ dictu celeritate correxit. Itaque vt Orientem pari studio recrearet, adortus est Persas, triumphum exinde relaturus & cognomentum, si consiliis eius & factis illustribus decreta cælestia congruissent. Et cum sciamus experimento, adeo quosdam ruere improuidos, vt bella interdum victi, & naufragi repetant maria, & ad difficultates redeant quibus succubuere sæpissime, sunt qui reprehendant paria repetisse Principem vbique victorem. Nec fuit post hæc lamentis aut fletibus locus. Corpore enim curato pro copia rerum & temporis, vt vbi olim ipse statuerat conderetur: principio lucis sequutæ, quæ erat quintum Kal. Iulias, hostibus ex omni latere circumfusis, collecti duces exercitus, aduocatísque legionum Principiis & turmarum, super creando Principe consultabant. Discissísque studiis turbulentis, Arinthæus, & Victor, & è palatio Constantij residui, de parte sua

quendam habilem scrutabantur: contra Neuitta, & Dagalaïphus, procerésque Gallorum, virum talem ex commilitio suo quæritabant. Quæ dum ambiguntur, nulla variante sententia, itum est voluntate omnium in Sallustium: eóque causante morbos & senectutem, honoratior aliquis miles aduertens destinatius reluctantem: *Et quid ageretis*, ait, *si id bellum vobis curandum commisisset absens, vt sæpe factum est, Imperator? nonne posthabitis ceteris militem instantibus ærumnis eriperetis? Id nunc agite: & si Mesopotamiam videre licuerit, vtriusque exercitus consociata suffragia legitimum Principem declarabunt.* Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum pensatis sententiis tumultuantibus paucis, vt in rebus extremis factum est sæpe, Iouianus eligitur Imperator, Domesticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis. Erat enim Varroniani notissimi Comitis filius, haud dudum post depositum militiæ munus ad tranquilliora vitæ digressi. Et confestim indumentis circumdatus principalibus, subitóque productus è tabernaculo, per agmina iam discurrebat proficisci parantia. Et quoniam acies adusque lapidem quartum porrigebatur, antesignani quosdam clamare Iouianum audientes Augustum, eadem multo magis sonabant: gentilitate enim propè perciti nominis, quod vna litera discernebat, Iulianum recreatum arbitrati sunt deduci magnis fauoribus, vt solebat. Verùm cum incuruus ille visus & longior aduentaret, suspicati quod acciderat, in lacrymas effusi sunt omnes & luctum. Quod si grauis quidam æquitatis spectator in vltimo rerum spiritu factum criminatur improuide, nauticos idem iustius incusabit, amisso perito nauigandi magistro, sæuientibus flabris & mari, quòd clauos regendæ nauis cuilibet periculi socio commiserunt. His ita cæco quodam iudicio fortunæ peractis, Iouianorum signifer, quos Varronianus rexerat dudum, cum nouo diffidens Principe, etiamtum priuato, vt patris eius obtrectator immoderatus, periculum ex inimico metuens iam communia supergresso, discessit ad Persas: ac data dicendi copia quæ sciret, docet Saporem iam propinquantem, excincto

quem

quem verebatur, turbine concitato calonum ad vmbram imperij Iouianum adhuc Protectorem adscitum, inertem quendam & mollem. Hoc ille audito, quod semper trepidis votis expetebat, & inopina prosperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adiuncta iis qui dimicauere nobiscum, celeri disposuit gradu agminis nostri inuadi terga postremi. Quæ dum vltrò citróque ordinantur, hostiis pro Iouiano extísque inspectis pronuntiatum est, eum omnia perditurum, si intra vallum remansisset, vt cogitabat: superiorem verò fore, profectum. Proinde egredi iam cœptantes adoriuntur nos elephantis præuiis Persæ: ad quorum fremitum incessúmque terribilem equis inter initia turbatis & viris, Iouiani & Herculiani occisis belluis paucis, cataphractis equitibus acriter restiterunt. Deinde legiones Iouiorum atque Victorum laborantibus suis ferentes auxilium, elephantes duos strauerunt cum hostium plebe non parua: & in læuo prælio viri periere fortissimi, Iulianus & Macrobius, & Maximus legionum Tribuni, quæ tunc primas exercitus obtinebant. Hísque sepultis vt rerum angustiæ permiserunt, prope confinia noctis, cum ad castellum Sumere nomine citis passibus tenderemus, iacens Anatolij corpus est agnitum, quod tumultuariâ operâ terræ mandatum est. Hic & milites sexaginta cum palatinis recepimus, quos in munimentum Vaccatum confugisse retulimus. Sequuto inde die, pro captu locorum aperta in valle castra ponuntur, velut murali ambitu circumclausa, præter vnum exitum, eundémque patentem, vndique in modum mucronum præacutis sudibus fixis. Hócque viso, è saltibus nos hostes diuersitate telorum, ac verbis turpibus incessebant, vt perfidos & lectissimi Principis peremptores: audierant enim ipsi quoque referentibus transfugis, rumore iactato incerto, Iulianum telo cecidisse Romano. Ausi denique inter hæc equitum cunei porta perrupta prætoria prope ipsum tabernaculum Principis aduentare, occisis multis suorum & vulneratis, vi repulsi sunt magna. Egressi exinde, proxima nocte Charcham occupauimus locum, ideo tuti, quòd riparum aggeribus humana manu

destructis, ne Saraceni deinceps Assyriam persultarent, nostrorum agmina nullus vt ante vexabat. Cúmque his Kal. Iuliis stadiis xxx. confectis, ciuitatem nomine Duram aduentaremus, fatigatis iumentis, vectores eorum nouissimi pedibus incedentes, à Saracena multitudine circumsepti protinus interissent, ni expeditiores turmæ nostrorum opem laborantibus attulissent. Hos autem Saracenos ideo patiebamur infestos, quòd salaria muneráque plurima à Iuliano ad similitudinem præteriti temporis accipere vetiti, questíque apud eum, solum audierant, Imperatorem bellicosum & vigilantem ferrum habere, non aurum. In hoc loco Persarum obstinatione tritum est quatriduum. Nam progredientes nos sequebantur crebris lacessitionibus retrahentes: cum staremus vt pugnaturi, gradum sensim referentes, moris diuturnis excruciabant. Iámque (vt solent extrema metuentibus etiam ficta placere) fama circumlata, fines haud procul limitum esse nostrorum, exercitus vociferans immodeste, dari sibi copiam transeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppositus cum rectoribus Imperator, tumentémque iam canis exortu sideris amnem ostendens, ne se periculosis committerent gurgitibus exorabat: nandi imperitos adserens esse complures, simúlque adjiciens, hostiles manus hincinde margines superfusi fluminis occupasse. Sed cùm hæc sæpe congeminando refragaretur incassum, miléſque conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, id impetratum ægerrime, vt mixti cum Arctois Sarmatis Galli amnem primi omnium penetrarent: vt iis magnitudine fluentorum abreptis, residuorum pertinacia frangeretur: aut si id perfecissent innocui, transitus fidentior tentaretur. Electíque sunt ad id negotium habiles, qui maxima præ ceteris flumina transmeare in regionibus genuinis à prima pueritia sunt instituti: & cum latendi copiam nocturna quies daret, tanquam è transenna simul emissi, spe citius ripas occupauere contrarias. Persarúmque conculcatis pluribus & truncatis, quos loca seruare dispositos securitas placido vinxerat somno, efficacis audaciæ signum elatis manibus

contortisque sagulis ostendebant. Hoc longe conspecto, ardens ad transitum miles ea mora tantummodo tenebatur, quòd vtribus è cæsorum animalium coriis coagmentare pontes architecti promittebant. Quæ dum vanis conatibus agitantur, rex Sapor & procul absens, & cum propè venisset, exploratorum perfugarúmque veris vocibus docebatur fortia facta nostrorum, fœdas suorum strages, & elephantes, quot nunquam rex ante meminerat, interfectos: exercitúmque Romanum continuis laboribus induratum, post casum gloriosi rectoris non saluti suæ, vt memorabat, consulere, sed vindictæ, difficultatémque rerum instantium aut victoria summa, aut morte memorabili finiturum. Ob quæ reputabat multa & formidanda: diffusum abunde militem per prouinciales, leui tessera colligi posse: expertus, & sciens populum suum post amissam maximam plebem vltimis terroribus deformatum: simul comperiēs, in Mesopotamia relictum haud multo minorem exercitum. Quæ super omnia, hebetarunt eius anxiam mentem, vno parique natatu quingenti viri transgressi tumidum flumen incolumes, custodibúsque confossis reliquos consortes suos ad similem fiduciam concitantes. Hæc inter, cùm neque pontes compaginari paterentur vndæ torrentes, & absumptis omnibus quæ mandi poterant vtilibus, exacto miserabiliter biduo, furebat inedia iráque percitus miles, ferro properans, quàm fame, ignauissimo genere mortis, absumi. Erat tamen pro nobis æternum Dei cælestis numen: & Persæ præter sperata priores, super fundanda pace oratores Surenam & optimatem alium mittunt, animos ipsi quoque despondentes, quos omnibus penè præliis pars Romana superior grauius quassabat in dies. Conditiones autem ferebant difficiles & perplexas, fingentes humanorum respectu reliquias exercitus redire sinere, clementissimum regem, quæ iubet si impleuerit cum primatibus Cæsar. Contra hos cum Sallustio Præfecto mittitur Arinthæus: & dum deliberatur examinatius quid fieri deberet, dies quatuor sunt euoluti inedia

cruciabiles, & omni supplicio tristiores. Quo temporis spatio antequam hi mitterentur, si abusus Princeps paulatim terris hostilibus excessisset, profecto venisset ad præsidia Corduenæ, vberis regionis & nostræ, ex eo loco in quo hæc agebantur, centesimo lapide disparatæ. Petebat autem rex obstinatius, vt ipse aiebat, sua dudum à Maximiano erepta: vt docebat autem negotium, pro redemptione nostra, quinque regiones Transtigritanas: Arzanenam, & Moxoenam, & Zabdicenam, itidémque Rehimenam, & Corduenam, cum castellis quindecim, & Nisibin, & Singaram, & castra Maurorum, munimentum perquàm opportunum. Et cùm pugnari decies expediret, ne horum quidquam dederetur, adulatorum globus instabat timido Principi, Procopij metuendum subserens nomen: cúmque adfirmans, nisi rediret, cognito Iuliani interitu, cum intacto milite, quem regebat, nouas res, nullo renitente, facile moliturum. Hac perniciosa verborum ille adsiduitate nimia succensus, sine cunctatione tradidit omnia quæ petebantur: difficile hoc adeptus vt Nisibis & Singara sine incolis transirent in iura Persarum, à munimentis verò alienandis reuerti ad nostra præsidia Romani permitterentur. Quibus exitiale aliud accessit & impium, ne post hæc ita composita, Arsaci poscenti contra Persas ferretur auxilium, amico nobis semper & fido. Quod ratione gemina cogitatum est, vt puniretur homo, qui Chiliocomum mandatu vastauerat Principis, & remaneret occasio, per quam subinde licenter inuaderetur Armenia. Vnde postea contigit, vt viuus caperetur idem Arsaces, & Armeniæ maximum latus Medis conterminans, & Artaxata, inter dissensiones & turbamenta raperent Parthi. Quo ignobili decreto firmato, ne quid committeretur per indutias contrarium pactis, obsidatus specie viri celebres altrinsecus dantur, Neuitta & Victor ex parte nostrorum, & Mellobaudes, insignium numerorum Tribuni: ex parte verò diuersa Bineses è numero nobilium optimatum, tresque alij satrapæ non obscuri.

Fœderata itaque pace annorum triginta, eáque iurisiurandi religionibus consecrata, reuersi itineribus aliis, quoniam loca contigua flumini vt confragosa vitabantur & aspera, potus inopia premebamur & cibi. Et pax specie humanitatis indulta, in perniciem est versa multorum: qui fame adusque spiritum lacerati postremum, ideóque latenter progressi, aut imperitia nandi gurgite fluminis absorbebantur: aut si vndarum vi superata venirent ad ripas, à Saracenis vel Persis (quos, vt diximus paulò antè, exturbauere Germani) cædebantur vt pecora, vel longius amandati sunt venundandi. Vbi verò transeundi amnis aperte signum dedere buccinæ concrepantes, immane quo quantóque ardore temere rapiendo momenta periculorum, semet quisque reliquis omnibus anteponens, vitare multa & terribilia festinabat: & pars cratibus temere textis iumenta retinentes hincinde natantia, alij supersidentes vtribus, quidam diuersa in necessitatis abrupto versantes, vndarum occursantium fluctus obliquis meatibus penetrabant. Imperator ipse breuibus lembis, quos post exustam classem docuimus remansisse, cum paucis transuectus, eadem nauigia vltro citróque discurrere statuit, dum omnes conueheremur. Tandémque vniuersi præter mersos ad vlteriores venimus margines, fauore superi numinis, discrimine per difficiles casus extracti. Dum nos pendentium ærumnarum opprimit timor, compertum est procursatorum indicio, Persas pontem iungere procul è nostro conspectu, vt post firmatam pacem & fœdera sopitis belli turbinibus, incuriosius gradientes ægros, & animalia peterent diu defatigata: verum cum se proditos aduertissent, à conatu nefario destiterunt. Hac etiam suspicione iam liberi, properantésque itineribus magnis prope Hatram venimus, vetus oppidum in media solitudine positum, olímque desertum: quod eruendum adorti temporibus variis Traianus & Seuerus principes bellicosi, cum exercitibus penè deleti sunt, vt in eorum actibus has quoque digessimus partes. Vnde cognito per porrectam planiciem adusque lapidem septuagesimum in regionibus aridis nec aquam inueniri posse

præter salsam & fœtidam, nec ad victum aliquid nisi abrotanum, & absinthium, & dracontion, aliáque herbarum genera tristissima, vasa quæ portabantur, aquis impleta sunt dulcibus: & mactatis camelis iumentísque aliis, alimenta quæsita sunt licet noxia. Et via sex dierum emensa, cum ne gramina quidem inuenirentur, solatia necessitatis extremæ, Dux Mesopotamiæ Cassianus, & Tribunus Mauricius pridem ob hoc missus, ad Vr nomine Persicum venere castellum, cibos ferentes ex iis, quos relictus cum Procopio & Sebastiano exercitus parcius victitans conseruarat. Hinc Procopius alter Notarius, & Memoridus militaris Tribunus, ad tractus Illyricos mittuntur & Galliarum, nuntiaturi Iuliani mortem, & Iouianum post eius obitum ad culmen augustum euectum. Quibus mandauerat Princeps, vt Lucillianum socerum suum, post depositum militiæ munus digressum ad otium, morantémque eo tempore apud Sirmium, oblatis magisterij equitum & peditum codicillis, quos iisdem tradiderat, properare Mediolanum vrgerent, res firmaturum ancipites: & quod magis metuebatur, si casus quidam noui exurgerent, opponendum. Quibus secretiores addiderat literas, Lucillianum itidem monens, vt quosdam lectos exploratæ industriæ fideique duceret secum: adminiculis eorum vsurus pro incidentium captu negotiorum. Prudentique consilio Malarichum ex familiaribus negotiis agentem etiam tum in Italia, missis insignibus Iouino iussit succedere armorum Magistro per Gallias, gemina vtilitate præspeculata; vt & dux meriti celsioris, ideóque suspectus, abiret è medio; & homo inferioris spei ad sublimiora prouectus, auctoris sui nutantem adhuc statum studio fundaret ingenti. Iussum est autem ad implenda hæc perrecturis, extollere seriem gestorum in melius, & rumores, quaqua irent, breues diffundere, concinentes procinctum Parthicum exitu prospero terminatum: additísque festinando itineri noctibus, prouinciarum militiæq; rectoribus insinuare noui Principis scripta, omniúmque sententiis occultius sciscitatis remeare velociter cum responsis, vt comperto quid in longinquis aga-

tur, principatus corroborandi matura consilia quærantur & cauta. Hos tabellarios fama prægrediens, index tristium casuum velocissima, per prouincias volitabat & gentes: maximéque omnium Nisibenos, acerbo dolore perculsit, cum vrbem Sapori deditam comperissent: cuius iram metuebant, & simultates, recolentes quæ assiduè pertulerit funera, eam sæpius oppugnare conatus. Constabat enim orbem Eoum in ditionem potuisse transire Persidis, nisi hæc ciuitas habili situ & mœnium magnitudine restitisset. Miseri tamen licet maiore venturi pauore constringerentur, spe tamen sustentari potuerunt exigua: hac scilicet, quòd vel suopte motu, vel exoratus eorum precibus Imperator, eodem statu retinebit vrbem, Orientis firmissimum claustrum. Dum gestorum seriem vbique rumores diffunditant varij, in exercitu absumptis commeatibus paucis, quos aduectos prædiximus, in corpora sua necessitas erat humana vertenda, ni iumentorum caro cæsorum aliquatenus perdurasset: vnde effectum est, vt & armorum pleraque projicerentur & sarcinarum. Adeo enim atroci tabuimus fame, vt si vsquam modius vnus farinæ fuisset repertus (quod raro contigerat) aureis decem mutaretur vt minus. Profecti exinde Thisalphata venimus, vbi Sebastianus atque Procopius cum Tribunis Principiísque militum sibi ad tuendam Mesopotamiam commissorum, vt poscebat solemnitas, occurrerunt: & sequebantur benigne suscepti. Post quæ itinere festinato, Nisibi cupide visa, extra vrbem statiua castra posuit Princeps: rogatúsque enixe precante multiplici plebe, vt ingressus palatium more succederet Principum, pertinaciter reluctatus est, erubescens agente se intra muros, vrbem inexpugnabilem iratis hostibus tradi. Ibi tunc vespera tenebrante, raptus à cena Iouianus, primus inter Notarios omnes, quem in obsidione ciuitatis Maiozamalchæ per cuniculum docuimus euasisse cum aliis, ductúsque ad deuium locum, & præceps actus in puteum siccum, obrutus est saxorum multitudine superjecta: hanc profecto ob causam, quòd Iuliano perempto, ipse quoque nominatus à paucis vt imperio dignus, nec post

creatum Iouianum egit modeste: sed susurrans super negotio quædam audiebatur, inuitabátque ad conuiuia subinde militares. Postridie Bineses vnus ex Persis, quem inter alios excellere diximus, mandata regis complere festinans, promissa flagitabat instanter: & Principe permittente Romano ciuitatem ingressus, gentis suæ signum ab arce extulit, submigrationem è patria ciuibus nuntians luctuosam. Et vertere solum extemplo omnes præcepti, manus tendentes orabant, ne imponeretur sibi necessitas abscedendi, ad defendendos penates se solos sufficere sine alimentis publicis adfirmantes & milite, satis confisi adfuturam iustitiam pro genitali sede dimicaturis, vt experti sunt sæpe. Et hæc quidem suppliciter ordo & populus precabatur: sed ventis loquebantur incassum, Imperatore, vt fingebat alia metuens, perjurij piacula declinante. Tum Sabinus fortuna & genere inter municipes clarus, ore volubili replicabat, Constantium immani crudescente bellorum materia superatum à Persis interdum, deductúmque postremo per fugam cum paucis ad Hibitam stationem intutam, panis frusto vixisse precario, ab anu quadam agresti porrecto, nihil tamen ad diem perdidisse supremum: Et Iouianum inter exordia principatus prouinciarum muro cessisse, cuius obice iam inde à vetustate innoxiæ permanserunt. Cúmque nihil promoueretur, iurisiurandi religionem Principe destinatius prætendente: cum oblatam ei coronam aliquamdiu recusans, coactus deniq; suscepisset, Siluanus quidam causarum defensor confidentius exclamauit. *Ita, inquit, Imperator à ciuitatibus residuis coroneris.* Quo verbo exasperatus, intra triduum omnes iussit excedere mœnibus, detestantes rerum præsentium statum. Appositis itaque compulsoribus, mortem, si qui distulerint egredi, minitantibus, mœnia permixta sunt lamentis & luctu: & per omnia ciuitatis membra, vna vox cunctorum erat gementium, cum laceraret crines matrona exul fuganda laribus, in quibus nata erat & educata: orbatáque mater liberis vel conjuge viduata, procul ab eorum manibus pelleretur: & turba flebilis postes penatum amplexa vel limina

lacry-

lacrymabat. Exin variæ complentur viæ, qua quisque poterat dilabentium: properando enim multi furabantur opes proprias, quas vehi posse credebant, contempta reliqua suppellectili pretiosa & multa: hanc enim reliquerunt penuria iumentorum. Tu hoc loco Fortuna orbis Romani merito incusaris, quæ difflantibus procellis remp. excussa regimenta perito rei gerendæ ductori, consummando iuueni porrexisti: quem nullis ante actæ vitæ insignibus in huiusmodi negotiis cognitum, nec vituperari est æquum nec laudari. Illud tamen ad medullas vsque bonorum peruenit: quòd dum extimescit æmulum potestatis, dúmque in animo Gallias & Illyricum versat, quosdam sæpe sublimiora cœptasse, famam aduentus sui præuenire festinans, indignum imperio facinus amictu periurij fugiendi commisit, Nisibi prodita: quæ iam inde à Mithridatici regni temporibus, ne Oriens à Persis occuparetur, viribus restitit maximis. Nunquam enim ab vrbis ortu inueniri potest annalibus replicatis, vt arbitror, terrarum pars vlla nostrarum ab Imperatore vel Cos. hosti concessa: Sed ne ob recepta quidem quæ direpta sunt, verùm ob amplificata regna triumphalis gloria fuisse delata. Vnde P. Scipioni ob recuperatas Hispanias, Fuluio Capuâ post diuturna certamina superatâ, & Opimio post diuersos exitus præliorum, Fregellanis tunc interneciuis hostibus ad deditionem compulsis, triumphi sunt denegati. Id etiam memoriæ nos veteres docent, in extremis casibus icta cum dedecore fœdera, postquam partes verbis iurauere conceptis, repetitione bellorum ilico dissoluta: vt temporibus priscis apud Furcas Caudinas sub iugum legionibus missis in Samnio, & per Albinũ in Numidia scelesta pace cogitata, & auctore turpiter pactionis festinatæ Mancino dedito Numantinis. Proinde extractis ciuibus, & vrbe tradita, missóq; Tribuno Constantio, qui munimenta præsidiaria cum regionibus, Persicis optimatibus adsignaret, cum Iuliani supremis Procopius mittitur, ea, vt superstes ille mandarat, humaturus in suburbano Tarsensi. Qui ad exequendum profectus, confestim corpore sepulto discessit, nec inuen-

ri vſquam potuit ſtudio quæſitus ingenti, niſi quod multo poſtea apud Conſtantinopolim viſus eſt ſubito purpuratus. His hoc modo peractis diſcurſiſq; itineribus, Antiochiam venimus, vbi per continuos dies velut offenſo numine multa viſebantur & dira: quorum euentus fore luctificos, gnari rerum prodigialium præcinebant. Nam & Maximiani ſtatua Cæſaris locata in veſtibulo regiæ, amiſit repente ſphæram æream, formatam in ſpeciem poli, quam geſtabat: & cum horrendo ſtridore ſonuerunt in conſiſtorio trabes: & viſa ſunt interdiu ſidera cometarum, ſuper quorum natura ratiocinantes phyſici variant. Quidā enim eos hoc nomine ideo exiſtimant appellari, quòd tortos ignes ſpargunt vt crines, in vnum ſtellis multiplicibus congregatis. Alij eos arbitrantur ex halitu ſicciore terrarum igneſcere, paulatim in ſublimiora ſurgente. Quidam currentes radios ſolis, denſiore nube objecta digredi ad inferiora prohibitos, ſplendore infuſo corpori craſſo, lucem velut ſtellis diſtinctam mortali conſpectu monſtrare. Sedit quorundam opinioni, hanc ſpeciem tunc apparere, cum erecta ſolito celſius nubes æternorum ignium vicinitate colluceat: vel certe ſtellas eſſe quaſdam ceteris ſimiles, quarum ortus obitúſque quibus ſint temporibus præſtituti, humanis mentibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanæ rationis ſunt lecta: quæ digerere nunc vetat aliorſum oratio properans. Moratum pauliſper Antiochiæ Principem, curarúmque ponderibus diuerſis adflictum, exeundi mira cupiditas agitabat: proinde nec iumento parcens, nec militi, flagrante hieme inde profectus, ſignis, vt dictum eſt, vetantibus plurimis, Tarſum vrbem Cilicum nobilem introiit, cuius originem docuimus ſuprà. Exindéque egredi nimium properans, exornari ſepulchrum ſtatuit Iuliani, in pomœrio ſitum itineris, quod ad Tauri montis anguſtias ducit: cuius ſuprema & cineres, ſi qui tunc iuſte conſuleret, non Cydnus videre deberet, quamuis gratiſſimus amnis & liquidus: ſed ad perpetuandam gloriam recte factorum præterlambere Tiberis interſecans vrbem æternam, Diuorúmque veterum monumenta per-

ſtringens. Deinde Tarſo profectus, extentis itineribus venit oppidum Cappadociæ Tyana: vbi ei reuerſi Procopius Notarius & Memoridus Tribunus occurrunt, geſtorúmque aperiunt textum, hinc vt ordo poſcebat exorſi, quòd Lucillianus Mediolanum ingreſſus cum Seniaucho & Valentiniano Tribunis, quos duxerat ſecum, cognito quòd Malarichus recuſauit ſuſcipere magiſterium, effuſo curſu petierat Remos. Et tanquam in alto gentis ſilentio, extra calcem, vt dicitur, procurrebat: & intempeſtiue parum etiam tum firmatis omnibus, ex Actuario ratiociniis ſcrutandis incubuit: qui fraudum conſcius & noxarum ad militaria ſigna confugit: finxítque Iuliano ſuperſtite in res nouas quendam medium ſurrexiſſe: cuius fallaciis turbo militaris acerrime concitus Lucillianum & Seniauchum occidit. Valentinianum enim paulo poſtea Principem, trepidum & quò confugeret ambigentem, Primitiuus hoſpes tutius amandarat. His ita triſtibus lætum aliud addebatur, miſſos à Iouino milites aduentare, quos Capita ſcholarum ordo caſtrenſis appellat, nuntiantes æquo animo Iouiani imperium amplecti exercitum Gallicanum. Quibus compertis, Valentiniano qui cum iiſdem redierat, regenda Scutariorum ſecunda committitur ſchola, & Vitalianus Domeſticorum conſortio iungitur, Herulorum è numero miles, qui multo poſtea auctus Comitis dignitate male rem per Illyricum geſſit. confeſtímque mittitur in Gallias Arinthæus, ferens literas ad Iouinum, vt conſtanter ageret ſuum obtinens locum: eíque mandatum eſt, vt animaduerteret in concitorem tumultus, auctoréſque ſeditionis ad comitatum vincti tranſmitterentur. Poſt quæ vt videbatur expedire diſpoſita, apud Aſpuna Galatiæ municipium breue, Gallicani milites viſi Principi, ingreſſique conſiſtorium, poſt audita gratanter quæ pertulerant, munerati redire iubentur ad ſigna. Et cum introiſſet Ancyram Imperator, paratis ad pompam pro tempore neceſſariis, conſulatum iniit adhibito in ſocietatem trabeæ Varroniano filio ſuo admodum paruulo: cuius vagitus, pertinaciter reluctantis ne in curuli ſella veheretur ex more, id quod

mors accidit portendebat. Hinc quoque Iouianum celeri gradu præscriptus vitæ finiendæ dies exegit Cùm enim venisset Dadastanam, qui locus Bithyniam distinguit & Galatas, exanimatus inuentus est nocte: super cuius obitu dubietates emersere complures. Fertur enim recenti calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequiuisse, vel extuberato capite perisse succensione prunarum immensa, aut certe ex colluuione ciborum auida cruditate distentus. Decessit autem anno tricesimo ætatis & tertio. Cúmque huic & Æmiliano Scipioni vitæ exitus similis euenisset, super neutrius morte quæstionem comperimus agitatam. Incedebat autem motu corporis graui, vultu lætissimo, oculis cæsiis, vasta proceritate & ardua, adeo vt diu nullum indumentum regium ad mensuram eius aptum inueniretur. Et æmulari malebat Constantium, agens seria quædam aliquoties post meridiem: iocaríque palàm cum proximis adsuetus. Christianæ legis idem studiosus, & nonnunquam honorificus, mediocriter eruditus, magísque beniuolus, & perpensius, vt apparebat ex paucis quos promouerat, iudices electurus: edax tamen & vino Veneríque indulgens, quæ vitia imperiali verecundia forsitan correxisset. Dicebatur autem Varronianus pater eius monitu cuiusdam somnij dudum præscisse quod euenit, idque duobus amicis commisisse fidissimis, illo adjecto quod ipsi quoque deferretur trabea consularis. sed impetrato vno, adipisci non potuit aliud. Audita enim filij celsiore fortuna, antequam eum videret, fatali præuentus est morte. Et quia huic nomini amplissimum magistratum portendi, per quietem prędictum est seni, Varronianus nepos eius infans etiam tum, cum Iouiano patre declaratus est, vt supra retulimus, Consul.

EXPLICIT LIB. XXV.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM

LIBER XXVI.

DICTIS impensiore cura rerum ordinibus adusque memoriæ confinia propioris, conuenerat iam referre à notioribus pedem, vt & pericula declinentur veritati sæpe contigua, & examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempestiuos, strepentes vt læsos, si præteritum sit quod locutus est Imperator in cena, vel omissum quam ob causam gregarij milites coërciti sunt apud signa, & quòd non decuerat in descriptione multiplici regionum, super exiguis silere castellis: quódque cunctorum nomina, qui ad Vrbani Prætoris officium conuenere, non sunt expressa: & similia plurima præceptis historiæ dissonantia, discurrere per negotiorum celsitudines adsuetæ, non humilium minutias indagare causarum: quas si scitari voluerit quispiam, indiuidua illa corpuscula volitantia per inane, atomos, vt nos appellamus, numerari posse sperabit. Hæc quidam veterum formidantes, cognitiones actuum variorum stilis vberibus explicatas non edidere superstites, vt in quadam ad Cornelium Nepotem epistola Tullius quoque testis reuerendus adfirmat. Proinde inscitia vulgari contempta, ad residua narranda pergamus. Hac volubilium casuum diritate exitu luctuoso finita, obicúque interuallato breui tempore Principum, corpore cu-

rato defuncti, miſſóque Conſtantinopolim vt inter Auguſtorum reliquias conderetur, progreſſo Nicæam verſùs exercitu, quæ in Bithynia mater eſt vrbium, poteſtatum ciuilium militiæque rectores magnitudine curarum adſtricti communium, interque eos quidam ſpe vana ſufflati, moderatorem quæritabant diu exploratum & grauem. Et rumore tenus obſcuris paucorum ſuſurris nomen perſtringebatur Equitij, ſcholæ primæ Scutariorum etiamtum Tribuni: qui cùm potiorum auctoritate diſplicuiſſet, vt aſper & ſubagreſtis, tranſlata eſt ſuffragatio leuis in Ianuarium Iouiani adfinem, curantem ſummitatem neceſſitatum caſtrenſium per Illyricum. Quo itidem ſpreto, quia procul iacebat, vt aptus ad id quod quærebatur atque conueniens, Valentinianus nulla diſcordante ſententia, numinis aſpiratione cæleſtis electus eſt, agens ſcholam Scutariorum ſecundam, relictúſque apud Ancyram, poſtea ſequuturus, vt ordinatum eſt. Et quia nullo renitente hoc è repub. videbatur, miſſis qui eum venire ocius admonerent, diebus decem nullus imperij tenuit gubernacula: quod tunc eueniſſe, extis Romæ inſpectis aruſpex edixerat Marcus. Inter hæc tamen, ne quid nouaretur contrarium placitis, neue armatorum mobilitas ſæpe verſabilis ad præſentium quorundam inclinaret arbitrium, attente prouidebat Equitius, & cum eo Leo, adhuc ſub Dagalaïpho Magiſtro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis poſtea Magiſter officiorum, exercitus vniuerſi iudicium, quantum facere nitíque poterant, vt Pannonij fautoréſque Principis deſignati formantes. Qui cùm veniſſet accitus, implendíque negotij præſagiis, vt opinari dabatur, vel ſomniorum adſiduitate, nec videri die ſecundo, nec prodire in medium voluit, biſſextum vitans Februarij menſis tunc illuceſcens, quod aliquoties rei Romanæ fuiſſe cognorat infauſtum: cuius notitiam certam deſignabo. Spatium anni vertentis id eſſe periti mundani motus & ſiderum definiunt veteres, inter quos Menon, & Euctemon, & Hipparchus, & Archimedes excellunt, cum ſol perenni rerum ſublimium lege polo percurſo ſignifero,

quem Zodiacum sermo Græcus appellat, trecentis & sexaginta quinque diebus emensis & noctibus, ad eundum redierit cardinem: vt verbo tenus, si à secunda particula elatus arietis, ad eam dimensione redierit terminata. Sed anni interuallum verissimum memoratis diebus & horis sex adusque meridiem concluditur plenam: anníque sequentis erit post horam sextam initium, porrectum ad vesperam. Tertius à prima vigilia sumens exordium, ad horam noctis extenditur sextam. Quartus à media noctis adusque claram trahitur lucem. Ne igitur hæc computatio variantibus annorum principiis, & quodam post horam sextam diei, alio post sextam excurso nocturnam, scientiam omnem squalida diuersitate confundat, & autumnalis mensis inueniatur quandoque vernalis, placuit senas illas horas, quæ quadriennio viginti colliguntur atque quatuor, in vnius diei noctísque adiectæ transire mensuram. Hócque alte considerato, eruditis concinentibus multis, effectum est, vt ad vnum distinctúmque exitum circumuersio anni reuoluta, nec vaga sit, nec incerta, nullóque errore deinceps obumbrata ratio cælestis appareat, & menses tempora retineant præstituta. Hæc nondum extentis fusius regnis, diu ignorauere Romani, pérque sæcula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, cùm in sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi: qui licenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium suum subtrahebant tempora vel augebant. Hócque excepto emerserunt alia plurima quæ fallebant, quorum meminisse nunc superuacuum puto. Quibus abolitis, Octauianus Augustus Græcos sequutus, hanc inconstanstantiam correcta turbatione composuit, spatiis duodecim mensium & sex horarum magna deliberatione collectis: per quæ, duodecim siderum domicilia sol discurrens motibus sempiternis, anni totius interualla concludit. Quam rationem bissexti probatam, etiam victura cum sęculis Roma adiumento numinis diuini fundauit. Proinde pergamus ad reliqua. Elapso die parum apto ad inchoandas

rerum magnitudines, vt quidam existimant, propinquante iam vespera, monitu Præfecti Sallustij, sub exitij denuntiatione statutum est, prompta consensione cunctorum, ne potioris quisquam auctoritatis, vel suspectus altiora conari, procederet postridie mane. Cúmque multorum tædio, quos votorum inanitas cruciabat, tandem finita nocte lux aduenisset, in vnum quæsito milite omni, progressus Valentinianus in campum, permissúsque tribunal ascendere celsius structum, comitiorum specie & voluntate præsentium secundissima, vt vir serius, rector pronuntiatur imperij. Mox principali habitu circumdatus & corona, Augustúsque nuncupatus cum laudibus amplis, quas nouitatis potuit excogitare dulcedo, præmeditata dicere iam parabat. Eóq; vt expeditius loqueretur, brachium exertante, obmurmuratio grauis exoritur, concrepantibus centuriis & manipulis, cohortiúmque omnium plebe, vrgentium destinatè, cõfestim Imperatorem alterum declarari. Quod licet nonnulli existimarunt paucis corruptis ad gratiam fieri despectorum, ex eo tamen id frustra creditum videbatur, quòd non emercati, sed consoni totius multitudinis paria volentis, clamores audiebantur, documento recenti fragilitatem pertimescentis sublimium fortunarum. Deinde ex susurris immaniter strepentis exercitus cieri tumultus violentior apparebat, & confidentia militis erumpentis interdum ad perniciosa facinora timebatur. Quod Valentinianus magis præ cunctis ne fieret extimescens, elata prospere dextera vt Princeps fiducia plenus, ausus increpare quosdam vt seditiosos & pertinaces, cogitata nullis interpellantibus absoluebat. *Exulto prouinciarum fortissimi defensores, & præ me fero, sempérque laturus sum, nec speranti, nec appetenti moderamina orbis Romani mihi, vt potissimo omnium, vestras detulisse virtutes. Quod erat igitur in manu positum vestrâ, nondum electo imperij formatore, vtiliter & gloriose complestis, adscito in honorum verticem eo, quem ab ineunte adolescentia ad hanc vsque ætatis maturitatem splendide integréque vixisse experiundo cognostis. Proinde pacatis auribus accipite quæso simplicioribus verbis, quod conducere arbitror in commune.*

Adhiberi

Adhiberi oportere in omnes casus socia potestate collegam, contemplatione poscente multiplici, nec ambigo, nec repugno, curarum aceruos & mutationes varias accidentium ipse quoque, vt homo, formidans: sed studendum est concordiæ viribus totis, per quam res quoque minimæ conualescunt. quod impetrabitur facile, si patientia vestra cum æquitate consentiens, id mihi, quod mearum est partium, concesserit libens. Dabit enim (vt spero) fortuna consiliorum adjutrix bonorum, quantum efficere & consequi possum diligenter scrutanti temperamentum. Vt enim sapientes definiunt, non modo in imperio, vbi pericula maxima sunt & creberrima, verumetiam in priuatis quotidianisque rationibus, alienum ad amicitiam, cum indicauerit quispiam prudens, adjungere sibi debebit, non cum adjunxerit, indicare. Hæc cum spe lætiorum polliceor: vos firmitatem factorum retinentes & fidem, dum hiberna patitur quies, animorum reparate vigorem atque membrorum, ob nuncupationem Augustam debita protinus accepturi. Finita oratione, quam auctoritas erexerat inopina, flexit Imperator in suam sententiam vniuersos: consiliique eius viam sequuti, qui paulò antè flagrantissimis vocibus aliud postulabant, circumseptum aquilis & vexillis, agminibusque diuersorum ordinum ambitiose stipatum, iámque terribilem duxerunt in regiam. Dum hæc in Oriente volubiles fatorum explicant sortes, Apronianus regens Vrbem æternam, iudex integer & seuerus, inter curarum præcipua, quibus hæc præfectura sæpe sollicitatur, id primum opera curabat enixa, vt veneficos, qui tunc rarescebant, captos, póstque agitatas quæstiones nocuisse quibusdam apertissime confutatos, indicatis consciis morte mulctaret, atque ita paucorum discrimine reliquos, si qui laterent, formidine parium exturbaret. Hæc egisse ideo efficaciter fertur, quòd Iuliani promotus arbitrio agentis etiamtum per Syrias, in itinere vnum amiserat oculum: suspicatúsque artibus se nefariis appetitum, iusto quidem sed inusitato dolore hæc & alia magna quæritabat industria. Vnde quibusdam atrox visus est, in amphitheatrali curriculo vndatim coëunte aliquoties plebe, causas dispiciens criminum maximorum. Denique post huiusmodi vindicata

complura, Hilarinum aurigam conuictum atque confessum, vixdum pubescentem filium suum venefico tradidisse docendum secretiora quædam legibus interdicta, vt nullo conscio adminiculis iuuaretur internis, capitali animaduersione damnauit: qui laxius retinente carnifice, subito lapsus confugit ad ritus Christiani sacrarium, abstractúsque exinde illico abscissa ceruice consumptus est. Verùm hæc similiáque tum etiam vt coërcenda mox cauebantur, & nulli vel admodum pauci in his versati flagitiis vigori publico insultarunt: sed tempore sequuto, longæua impunitas nutriuit immania, vsque eò grassante licentia, vt imitatus Hilarinum quidam senator, seruúmque suum modo non per syngrapham arcanis piacularibus inducendum commisisse doctori malarum artium confutatus, supplicium redimeret opima mercede, vt crebrior fama vulgarat. Isque ipse hoc genere quo iactatum est absolutus, cùm vitæ pudere deberet & culpæ, non abolendæ incubuit maculæ: sed tanquam inter multos probrosos solus vacuus ab omni delicto, equo phalerato insidens discurrénsque per silices, multa post se nunc vsque trahit agmina seruulorum, per nouum quoddam insigne curiosius spectari adfectans: vt Duillium accepimus veterem, post gloriosa illa naualis rei certamina id sibi sumpsisse, vt tibicine lenius præcinente rediret ad sua post cenam. Sub hoc tamen Aproniano ita iugiter copia necessariorum exuberauit, vt nulla saltem leuia murmura super inopia victui congruentium orirentur, quod assidue Romæ contingit. At in Bithynia Valentinianus Princeps (vt prædiximus) declaratus, dato in perendinum diem signo proficiscendi, conuocatis primoribus, quasi tuta consilia quam sibi placentia sequuturus, percunctabatur quemnam ad imperij consortium oporteret adsumi: silentibúsque cunctis, Dagalaïphus tunc equestris militiæ rector respondit fidentius: *Si tuas*, inquit, *amas, Imperator optime, habes fratrem: si rempublicam, quære quem vestias.* Quo dicto asperatus ille, sed tacitus & occultans quæ cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingressus Kal. Martiis, Valentem fratrem stabulo

suo cum Tribunatus dignitate præfecit. Indéque cùm venisset Constantinopolim, multa secum ipse diuoluens, & magnitudine vrgentium negotiorum iam se superari considerans, nihil morandum ratus, quintum Kal. Aprilis productum eundem Valentem in suburbanum, vniuersorum sententiis concinentibus (nec enim audebat quisquam refragari) Augustum pronuntiauit: decoréque imperatorij cultus ornatum, & tempora diademate redimitum, in eodem vehiculo secum reduxit, participem quidem legitimum potestatis, sed in modum apparitoris morigerum, vt progrediens aperiet textus. Quibus ita nullo interturbante perfectis, constricti rapidis febribus Imperatores ambo diu, spe viuendi firmata, vt erant in inquirendis rebus gnauiores, quam in componendis, suspectas morborum causas inuestigandas acerrime Vrsacio officiorum Magistro Dalmatæ crudo, & Iuuentio Sisciano Quæstori tunc commiserunt: vt loquebatur pertinax rumor, inuidiam cientes Iuliani memoriæ principis, amicísque eius, tanquam clandestinis præstigiis læsi. Sed hoc euanuit facile, ne verbo quidem tenus insidiarum indicio vllo reperto. Hoc tempore, velut per vniuersum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitæ gentes sæuissimæ limites sibi proximos persultabant. Gallias Rhætiásque simul Alamanni populabantur: Sarmatæ Pannonias & Quadi: Picti, Saxonésque & Scoti, & Attacotti Britannos ærumnis vexauêre continuis: Austoriani Mauricæque aliæ gentes Africam solito acrius incursabant: Thracias diripiebant prædatorij globi Gothorum. Persarum rex manus Armeniis iniectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed iniustè; causando quod post Iouiani excessum, cum quo fœdera firmarat & pacem, nihil obstare debeat quo minus ea recuperaret, quæ antea ad maiores suos pertinuisse monstrabat. Acta igitur tranquillius hieme, concordissimi Principes, vnus nuncupatione prælatus, alter honore specie tenus adiunctus, percursis Thraciis Næssum aduenerunt: vbi in suburbano, quod appellatum Me-

diana, à ciuitate tertio lapide disparatur, quasi mox separandi partiti sunt Comites. Et Valentiniano quidem cuius arbitrio res gerebatur, Iouinus euenit, dudum promotus à Iuliano per Gallias Magister armorum, & Dagalaïphus, quem militiæ rectorem prouexerat Iouianus: in Orientem verò sequuturus Valentem ordinatus est Victor, ipse quoque iudicio Principis antedicti prouectus, cui iunctus est Arinthæus. Lupicinus enim pridem à Iouiano pari modo promotus Magister equitum, partes tuebatur eōas. Tunc & Æquitius Illyriciano præponitur exercitui, nondum Magister, sed Comes: & Serenianus olim sacramento digressus, recinctus est vt Pannonius, sociatúsque Valenti Domesticorum præfuit scholæ. Quibus ita digestis, & militares partiti numeri. Et post hæc cùm ambo fratres Sirmium introissent, diuiso palatio, vt potiori placuerat, Valentinianus Mediolanum, Constantinopolim Valens discessit. Et Orientem quidem regebat potestate præfecti Sallustius: Italiam verò cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias prouincias Germanianus. Agentes igitur in memoratis vrbibus Principes, sumpserunt primitus trabeas consulares, omnísque hic annus dispendiis grauibus rem Romanam afflixit. Alamanni enim perrupêre Germaniæ limites, hac ex causa solito infestius moti. Cùm legatis eorum missis ad comitatum, certa & præstituta ex more munera præberi deberent, minora & vilia sunt attributa: quæ illi suscepta furenter agentes, vt indignissima proiecêre. Tractatíque asperius ab Vrsacio tunc Magistro officiorum, iracundo quodam & sæuo, regressi, factúmque exaggerantes, vt contumeliose despectas gentes immanissimas concitarunt. Et circa id tempus, aut non multò posterius, in Oriente Procopius in res surrexerat nouas: quæ prope Kal. Nouembris venturo Valentiniano Parisios, eodémque nuntiata sunt die. Et Alamannis quidem occursurum Dagalaïphum pergere mature præcepit: qui vastatis propinquioribus locis longius discesserant incruenti. Super appetitu verò Pro-

copij antequam adolesceret reprimendo, curis diducebatur ambiguis, ea potissimum ratione sollicitus, quod ignorabat, vtrum Valente superstite an extincto memoratus imperium adfectarat. Æquitius enim relatione Antonij Tribuni accepta, regentis in Dacia mediterranea militem, qui nihil præter negotium ipsum auditum obscure significabat, ipse quoque nondum liquida fide comperta, simplicibus verbis Principem gestorum conscium fecit. His cognitis Valentinianus eodem Æquitio aucto magisterij dignitate, repedare ad Illyricum destinabat, ne persultatis Thraciis perduellis iam formidatus inuaderet hostili excursu Pannonias. Documento enim recenti impendiò terrebatur, reputans paulo antea Iulianum contempto Imperatore bellorum ciuilium vbique victore, nec speratum antè, nec expectatum, ab vrbe in vrbem incredibili velocitate transisse. Verùm ardens ad redeundum eius impetus molliebatur consiliis proximorum, suadentium & orantium, ne interneciua minantibus barbaris exponeret Gallias, néue hac causatione prouincias desereret egentes adminiculis magnis. iisque legationes vrbium accessere nobilium, precantes ne in rebus duris & dubiis impropugnatas eas relinqueret, quas præsens eripere poterit discriminibus maximis, metu ambitiosi nominis sui Germanis incusso. Tandem denique vtilitatę rei perpensius cogitata, in multorum sententias flexus, replicabat aliquoties, hostem suum, fratrísque solius esse Procopium, Alamannos vero totius orbis Romani: statuítque nusquam interim extra cõfinia moueri Gallorum. Et adusque Remos progressus, sollicitúsque super Africa, ne repente perrumperetur, Neotherium postea Cos. tunc Notarium, ad eandem tuẽdam ire disposuit, & Masaucionem Domesticum Protectorem, ea consideratione, quòd diu sub patre Cretione quondam Comitę educatus, suspecta nouerat loca; hisque Scutarium adjunxit Gaudentium, olim sibi cognitum & fidelem. Quia igitur vno eodémque tempore vtrobique turbines exarsere mœstissimi, competenti loco singula digeremus, nunc partem in Oriente gestorum, dein-

de bella barbarica narraturi: quoniam pleraque & in Occidentali, & in Eoo orbe iisdem mensibus sunt actitata: nedum ex loco subinde saltuatim redire festinamus in locum, omnia confundentes, squaliditate maxima rerum ordines implicemus. Insigni genere Procopius in Cilicia natus & educatus, ea consideratione, qua propinquitate Iulianum postea Principem contingebat, à primo gradu eluxit: & vt vita moribúsque castigatior, licet occultus erat & taciturnus, Notarius diu perspicaciter militans & Tribunus, iámque summatibus proximus, post Constantij obitum in rerum conuersione, velut Imperatoris cognatus, altius anhelabat, adiunctus consortio Comitum: & apparebat eum, si vnquam potuisset, fore quietis publicæ turbatorem. Hunc Iulianus Persidem ingrediens, consociato pári potestatis iure Sebastiano, in Mesopotamia cum manu militum reliquerat valida: mandarátque, vt susurrauit obscurior fama (nemo enim dicti auctor extitit verus) pro cognitorum ageret textu, & si subsidia rei Romanæ languisse sensisset, Imperatorem ipse se prouideret ocyus nuncupari. Qui injuncta ciuiliter agens & caute, Iuliani letaliter vulnerati funus, & ad regenda communia comperit Iouianum euectum: falsóque rumore disperso, inter abeuntis anhelitus animæ eundem Iulianum vero mandasse, placere sibi, Procopio clauos summæ rei gerendæ committi: veritus ne hac ex causa indemnatus occideretur, è medio se cõspectu discreuit, maxime post Iouiani territus necem, Notariorum omnium primi: quem Iuliano perempto veluti dignum imperio paucis militibus nominatum, nouáque exinde cœptare suspectũ, cruciabiliter didicerat interfectum. Et quia se quæri industria didicerat magna, vitans grauioris inuidiæ pondus, ad abdita longiúsque remota discessit. Cúmque à Iouiano exploratius indagari latibula sua sentiret, & formæ vitæ iam fuisset pertæsum: (quippe à celsiore statu dejectus ad inferiora, etiam edendi penuria in locis squallentibus stringebatur, hominúmque egebat colloquiis) postremæ necessitatis impulsu, deuiis itineribus ad Chalcedonos agrum peruenit. Vbi, quoniam & illud fir-

mius visum est receptaculum, apud fidissimum amicorum delitescebat, Strategium quendam ex Palatino milite senatorem, Constantinopolim, quantum fieri poterat, clanculo sæpe intermeans: vt indicio eiusdem Strategij patuit, postquam sæpius in factionis conscios est inquisitum. Ritu itaque solertissimi cuiusdam speculatoris, ignotus ob squalorem vultus & maciem, rumusculos colligebat tunc crebrescentes, vt sunt acerba semper instantia, incusantium multorum Valentem, quasi cupiditate aliena rapiendi succensum. Cuius diritati adjectum erat incentiuum exitiale socer Petronius, ex Præposito Martensium militum promotus repentino saltu Patricius, animo deformis & habitu: qui ad nudandos sine discretione cunctos immaniter flagrans, nocẽtes pariter & insontes post exquisita tormenta quadruplicibus nexibus vinciebat, debita iam inde à temporibus principis Aureliani perscrutans, & impendio mœrens, si quemquam absoluisset indemnem. Cuius morum intolerantiæ hæc quoque pernicies accidebat, quòd cum ditaretur luctibus alienis, erat inexorabilis & crudelis, & in rabido corde rudissimus, nec reddendæ, nec accipiendæ rationis vnquam capax: inuisior Cleandro, quem agentem sub Imperatore Commodo præfecturam, sublata vecordia diuersas legimus vexasse fortunas: & onerosior Plautiano, qui Præfectus itidem sub Seuero vltra mortale tumens cuncta confuderat, ni gladio perisset vltore. Hæc lacrymosa, quæ incitante Petronio sub Valente clausere multas paupertinas & nobiles domos, impendẽtiumq; spes atrocior, prouincialium & militum paria gementium sensibus imis hærebant: & votis licet obscuris & tacitis, permutatio status præsentis, ope numinis summi, concordi gemitu poscebatur. Quæ Procopius latenter accipiens, arbitratúsque, vbi felicius acciderit fatum, negotio leui ad apicem summæ potestatis assumi, subsidebat vt prædatrix bestia, viso quod capi poterat protinus eruptura. Gui hæc quæ maturabat ardenti, fors hanc materiam dedit impendio tempestiuam. Consumpta hieme, festinans ad Syriam Valens, iámque fines Bithynorum ingressus, docetur rela-

tionibus ducum, gentem Gothorum ea tempestate intactam, ideóque sæuissimam, conspirantem in vnum ad peruadenda parari collimitia Thraciarum: hócque cognito, vt impræpedito ipse pergeret quò tendebat, sufficiẽs equitum adjumentum & peditum mitti iussit ad loca, in quibus barbarici timebantur excursus. Dimoto itaque longius Principe, Procopius ærumnis diuturnis attritus, & vel atrocem mortem clemẽtiorem ratus malis quibus afflictabatur, aleam periculorum omnium iecit abrupte: extremáque iam perpeti nequaquam timens, præeunte perdita ratione, facinus adoritur audacissimum. Diuitenses Tungritanósque iuniores ad procinctum vrgentem per Thracias inter alios celerare dispositos, & Constantinopoli moraturos solemniter biduum, per quosdam ex iisdem numeris notos solicitare properans, quia cum omnibus loqui periculosum erat, & arduum, fidem paucorum elegit. Qui pellecti spe præmiorum ingentium, sub consecratione iurisiurandi, promisere se quæ vellet cuncta facturos: fauorem quoque polliciti contubernalium, inter quos ipsi potiorem locum obtinebant in suadendo, stipendiis excellentes & meritis. Vtque condictum, & vbi excanduit radiis dies, idem Procopius diductus in cogitationes varias, Anastasianas balneas petit, à sorore Constantini cognominatas, vbi locata nouerat signa: doctusque per arcanorum conscios, omnes in eius studium consensisse societate coïta nocturna, fide salutis data libenter admissus, constipatione vendibilium militum cum honore quidem, sed in modum tenebatur obsessi: qui vt Prætoriani quondam post Pertinacis necem licitantem imperij præmia Iulianum susceperant, ipsi quoque Procopium infausti dominatus exordia molientem, attenti ad omne compendium defenderunt. Stetit itaque subtabidus, (excitum putares ab inferis) nusquam reperto paludamento, tunica auro distincta, vt regius minister indutus, à calce ad pubem in pædagogiani pueri speciem purpureis opertus tegminibus pedum: hastatúsque purpureum itidem pannulum læua manu gestabat, vt in theatrali scena simulachrum quoddam insigne per

aulæum vel mimicam cauillationem subito putares emersum. Ad hoc igitur dehonestamentum honorum omnium ludibriose sublatus, & ancillari adulatione beneficij alloquutus auctores, opésque pollicitus amplas, & dignitates ob principatus primitias, processit in publicum multitudine stipatus armorum: signísque sublatis erectius ire pergebat, circumclausus horrendo fragore scutorum lugubre concrepantium, quæ metuentes ne à celsioribus tectis saxis vel tegularum fragmentis conflictarentur, densius ipsis galearum cristis aptabant. Huic timidius incedenti, nec resistebat populus, nec fauebat: accendebatur tamen insitâ plerisque vulgarium nouitatis repentinâ iucunditate, ea re potius incitante, quod Petronium, vt prædiximus, diuitias violenter augentem, omnes eadem mente detestabantur, qui sepulta iamdudum negotia, & rediuiuas tabulas debitorum in diuersos ordines excitabat. Cùm itaque tribunal idem ascendisset Procopius, & cunctis stupore defixis timeretur silentium triste, procliuiorem viam ad mortem (vt sperabat) existimans aduenisse, per artus tremore diffuso implicatior ad loquendum, diu tacitus stetit: pauca tamen interruptâ & moribundâ voce dicere iam exorsus, quibus stirpis propinquitatem imperatoriæ prætendebat, leni paucorum susurro pretio illectorum, deinde tumultuariis succlamationibus plebis Imperator appellatus incondite, petit curiam raptim. Vbi nullo clarissimorum, sed ignobili paucitate inuenta, palatium pessimo pede festinatis passibus introiit. Mirantur quidam profecto irrisione digna principia, incaute cœpta & temere, ad ingemiscendas erupisse reip. clades, ignari forsitan exemplorum, id accidisse primitus arbitrantes. Sic Adramyttenus Andriscus degener quidam infimæ sortis, adusque Pseudophilippi nomen euectus, bellis Macedonicis tertium addidit graue. Sic Antiochiæ Macrino Imperatore agente, ab Emesa Heliogabalus exiuit Antoninus. Ita inopino impetu Maximini Alexander cum Mamæa matre confossus est. In Africa superior Gordianus in imperium raptus, aduentantium periculorum angoribus implicatus,

vitam laqueo spiritu intercluso profudit. Igitur cupediarum vilium mercatores, & qui intra regiam apparebant, aut parere desierant, quíque cœtu militarium nexi ad pacatiora iam vitæ discesserant, ad insoliti casus ambigua partim inuiti, alij volentes adsciscebantur: nonnulli omnia tutiora præsentibus rati, è ciuitate occulte dilapsi, Imperatoris castra petiuere itineribus festinatis. Hos omnes Sophronius viuacissimo cursu prægressus, tunc Notarius, Præfectus postea Constantinopoleos, Valentem à Cæsarea Cappadocum iam profecturum, vt vaporatis æstibus Ciliciæ iam lenitis ad Antiochiæ percurreret sedes, textu narrato gestorum, spe dubia, vt in talibus, percitum & stupentem, auertit Galatiam, res adhuc trepidas arrepturum. Qui dum itineribus properat magnis, attentissima cura Procopius indies agitabat & noctes, subditiuos quosdam ostentans, qui astutia confidenti, partim ab Oriente, alij è Galliis se venisse, & Valentinianum obisse fingentes, cuncta patere nouo & fauorabili Principi memorabant. Et quia res nouæ petulanter arreptæ celeritate muniri solent interdum, ne quid formidandum omitteretur, confestim Nebridius in locum Sallustij Præfectus prætorio factione Petronij recens promotus, & Cæsarius Constantinopolitanæ vrbis Præfectus, in vincula compinguntur: Et iubetur ciuitatem curare solita potestate Phronemius, esséque Magister officiorum Euphrasius, ambo Galli, institutis bonarum artium spectatissimi: & administratio negotiorum castrensium Gomoario & Agiloni reuocatis in sacramentum committitur inconsulte, vt docuit rerum exitus, proditor. Quia igitur Iulius Comes per Thracias copiis militaribus præsidens, oppressurus rebelles, si comperisset conata, ex propinquis stationibus timebatur, commentum excogitatum est validum: & quasi iussu Valentis seria super Barbaricis motibus tractaturus, Nebridij literis adhuc clausi violenter expressis accitus Constantinopolim, strictius tenebatur. Hácque callida fraude bellatrices Thraciæ gentes sine cruore acquisitæ, adminicula ausis tumultuariis maxima compararunt. Post quæ ita euentu

lætiore completa, Araxius exambita regia prætorio Præfectus accessit, velut Agilone genero suffragante: aliíque complures ad aulæ varios actus & administrandas prouincias sunt admissi, quidam inuiti, alij vltro semet offerentes cum præmiis. Vtque in certaminibus intestinis vsu venire contingit, emergebant ex vulgari fece nonnulli, desperatione consiliísque ductantibus cæcis: contráque quidam orti splendide, à culminibus summis adusque mortes & exilia corruebant. Vbi per hæc & similia factio firmiter videbatur esse composita, restabat vt abundans cogeretur militum manus: & impetratum est facile, id quod in publicis turbamentis aliquoties ausa ingentia, vel iustis exorsa primordiis, impediuit. Transeuntes ad expeditionem per Thracias concitatæ equitum peditúmque turmæ, blandéque acceptæ & liberaliter cum essent, omnésque in vnum sitæ, iámque exercitus species appareret, promissis vberrimis inhiantes, sub execrationibus diris in verba iurauêre Procopij: hanc polliciti pertinaciam, quòd eum suis armis defensabunt. Inuenta est enim occasio ad alliciendos eos perquam oportuna: quòd Constantij filiam paruulam, cuius recordatio colebatur, sinu ipse circumferens, necessitudinem prætendebat & Iuliani. Adeptúsque est aliud tempori congruum: quòd Faustina matre puellæ casu præsente, quædam acceperat habitus insignia principalis. Adjungit his aliud veloci diligentia maturandum. & electi quidam stoliditate præcipites ad capessendum Illyricum missi sunt, nullo præter petulãtiam adjumento confisi, aureos scilicet nummos effigiatos in vultum noui Principis, aliáque ad illecebras aptantes: quos correptos Æquitius per eas regiones militum rector, extinxit genere diuerso pœnarum. Pariáque deinde metuens, obstruxit tres aditus angustissimos, per quos prouinciæ tentantur Arctoæ, vnum per ripensem Daciam, alterum per Succos notissimum, tertium per Macedonas, quem appellant Acontisma. Hácq; cautela, vana persuasione rapiendi Illyrici destitutus, vsurpator indebitæ potestatis, magna perdidit instrumenta bellorum. Dum hæc ita aguntur, atrocitate nuntij

Valens perculsus, iámque reuertens per Gallograeciam, auditis apud Constantinopolim gestis diffidenter incedebat & trepide: ac repentino pauore vias prouidendi turbante, eousque desponderat animum, vt augustos amictus abjicere tanquam grauem sarcinam cogitaret: fecissétque profecto, ni vetantibus proximis detractus à deformi proposito, firmatúsque meliorum sententiis, agmina duo praeire iussisset, quibus nomina sunt Iouij atque Victores, castra perduellium irrupturos. His iam propinquantibus, ipse Procopius à Nicaea regressus, quò nuper aduenerat, cum Diuitensibus desertorúmque plebe promiscua, quam dierum breui spatio congregarat, Mygdum accelerauit: qui locus Sangario adluitur flumine. Vbi cum legiones iam pugnaturae congrederentur, inter reciprocantes missilia, quasi procursatione hostem lacessens, solus prorupit in medium. Et secundioris ductu fortunae, ex contraria acie velut agnitum quendam Vitalianum, quem si norat ambigitur, Latine salute data blande produxit: cúmque porrecta dextra suauiatus, omnibus hincinde attonitis, *En*, inquit, *cana Romanorum exercituum fides, & religionibus firmis iuramenta constricta. Placet, fortissimi viri, pro ignotis tot suorum consurrexisse mucrones: vtque Pannonius degener, labefactans cuncta & proterens, imperio quod ne votis quidem concipere ausus est vnquam, potiatur, ingemiscere nos vestris nostrísque vulneribus. Quin potius sequimini culminis summi prosapiam, non vt rapiat aliena, sed in integrum maiestatis auita restituatur, arma iustissima commouentem.* Hac sermonis placiditate molliti omnes, qui acriter venerant pugnaturi, signorum apicibus aquilísque summissis, desciuêre libentes ad eum: & pro terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum Imperatorem stipatúmque de more, consentientes in vnum reduxerunt ad castra, testati more militiae Iouem, inuictum Procopium fore. Huic perduellium prosperitati laetior accessit. Rumitalca enim Tribunus in societatem Procopianorum adscitus, & suscepta cura palatij, digesto mature consilio, permixtóq; cum militibus, mari ad Drepanum antea, nunc Helenopolim,

venit, exindéque Nicæam spe celerius occupauit. Ad quam obsidendam cum huiusmodi pugnarum peritis Vadomario misso ex Duce & Rege Alamannorum, Valens Nicomediam pergit, Exindéque profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis viribus insistebat: cuius è muris probra in eum iaciebantur, & iniuriose compellabatur vt Sabaiarius. Est autem Sabaia ex ordeo vel frumento in liquorem conuersus paupertinus in Illyrico potus. Fessus denique inopia commeatuum, & obstinatione nimia defensorum, discedere iam parabat: cùm inter hæc clausi apud Nicæam, patefactis subito portis egressi, munitorum magna parte prostrata, ductore fidentissimo Rumitalca properabant ardentes, circumuenturi Valentem à tergo, nondum à Chalcedonos suburbano digressum: & patrassent conata, ni rumore quodam præuerso, imminens exitium ille perdoctus, instantem vestigiis hostem per Sunonensem lacum, & fluminis Galli sinuosos amfractus propere discedendo frustra sequentem lusisset. Et hoc casu Bithynia quoque in Procopij ditionem redacta est. Vnde cum Ancyram Valens citis itineribus reuertisset, comperissétque Lupicinum ab Oriente cum cateruis aduentare non contemnendis, spe prosperorum erectior, Arinthæum lectissimum ducem occursurum hostibus misit. Qui vbi Dadastanam tetigit, in qua statione perisse diximus Iouianum, Hyperechium sibi oppositum repente vidit cum copiis, antehac Castrensis apparitorem, cui, vt amico, Procopius auxilia ductanda commisit. Et dedignatus hominem superare certamine despicabilem, auctoritatis & celsi fiducia corporis, ipsis hostibus iussit suum vincire rectorem: atque ita turmarum antesignanus vmbratilis comprehēsus suorum manibus. Quæ dum hoc modo procedunt, Venustus quidam largitionum apparitor sub Valente, multo ante Nicomediam missus, vt aurum susceptum stipendij nomine militibus per Orientem diffusis viritim tribueret, hac tristitia cognita, alienum peruidens tempus, Cyzicum cum iis quæ susceperat se citius contulit. Vbi forte Serenianus repertus Domesticorum tunc Comes, missus ad

cumferens secum, vt pro imperiali germine, cui se quoque iunctum addebat, pugnarent audentius, iras militum accendebat. Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyriis, regē adhuc infantem in cunis locauêre post aciem, cuius metu ne traheretur captiuus, aduersos fortius oppresserunt. Contra has calliditatis argutias, sagaci opitulatione nutanti negotio consuluit Imperator: & Arbetionem ex Consule, agentem iam dudum in otio, ad se venire hortatus est, vt Constantiani ducis verecundia truces animi lenirentur: neque secus euenit. Nam cùm omnibus prouectior natu & dignitate sublimior, canitiem reuerendam ostenderet, multis ad perfidiam inclinatis, publicum grassatorem Procopium, milites verò sequutos eius errorem, filios & laborum participes pristinorum appellans orabat, vt se magis ac si parentem sequerentur felicissimis ductibus cognitum, quàm profligato morem gererent nebuloni, destituendo iam & casuro. Quibus cognitis Gomoarius, cùm elusis hostibus vnde venerat redire posset innoxius, ad castra Imperatoris, oportunitate interualli proximi, captiui colore transiuit, velut accursu multitudinis visæ subito circumseptus. Qua successus alacritate Valens castra promouit ad Phrygiam: & propè Nacoliam collatis manibus, partium dux in ancipiti Agilo rem excursu prodidit repentino: cúmque secuti complures, iam pila quatientes & gladios, ad Imperatorem transeunt, cum vexillis scuta peruersa gestantes, quod defectionis signum est apertissimum. Hoc præter spem omnium viso, Procopius salutis intercluso suffugio, versus in pedes circumiectorum nemorum secreta & montium petebat: Florentio sequente & Barchalba Tribuno, quem per sæuissima bella iam inde à Constantij temporibus notum, necessitas in crimen traxerat non voluntas. Maiore itaque noctis parte consumpta, cum à vespertino ortu luna prælucens in diem metum augeret, vndique facultate euadendi exempta, consiliorum inops Procopius, vt in arduis necessitatibus solet, cum fortuna expostulabat luctuosa & graui: mersúsque multiformibus curis, subito à comitibus suis arctatus

vinctus,

vinctus, relato iam die ductus ad castra, Imperatori offertur reticens atque defixus: statimque abscissa ceruice discordiarum ciuilium gliscentes turbines sepeliuit & bella, ad veteris Perpennæ exemplum: qui post Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione paulisper potitus, è fructectis vbi latebat extractus, oblatúsque Pompeio, eius iussu est interfectus. Parique indignationis impetu Florentius & Barchalba, qui eum duxerunt, confestim non pensata ratione sunt interfecti. Nam si Principem legitimum prodidissent, vel ipsa iustitia iure cæsos pronuntiaret: si rebellem & oppugnatorem internæ quietis, vt ferebatur, amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Excessit autem vitâ Procopius anno quadragesimo, amplius mensibus decem: corpore non indecoro, nec mediocris staturæ, subcuruus, humúmque intuendo semper incedens, pérq; morum tristium latebras illius similis Crassi, quem in vita semel risisse Lucillius affirmat & Tullius: & quod est mirandum, quoad vixerat incruentus. Iisdem ferè diebus Protector Marcellus eiusdem cognatus, agens apud Nicæam præsidium, proditione militum & interitu Procopij cognito, Serenianum intra palatium clausum medio noctis horrore incautum adortus occidit: cuius mors saluti plurimis fuit. Nam si victoriæ superfuisset, incultis moribus homo & nocendi acerbitate conflagrans, Valentiq; ob similitudinem morum & genitalis patriæ vicinitaté acceptus, occultas voluntates Principis introspiciés ad crudelitatem propensioris, multas innocentiũ ediderat strages. Quo interfecto, idem Marcellus occupata celeri cursu Chalcedone, concrepantibus paucis, quos vilitas & desperatio trudebat in scelus, vmbram principatus funesti capessit gemina ratione fallente: quod & Gothorum tria millia regibus iam lenitis ad auxilium erant missa Procopio, Constantianam prætendenti necessitudinem, quæ ad societatem suam parua mercede traduci posse existimabat: quódque gesta in Illyrico etiamtum latebant. Inter quæ tam trepida, speculationibus fidis Æquitius doctus conuersam molem belli totius in Asiam, digressus per Succos

Philippopolim clausam præsidiis hostium, Eumolpiadam veterem, reserare magna vi conabatur, vrbem admodum oportunam, & impedituram eius aduentus, si ponè relicta adjumenta Valenti laturus (nondum enim apud Nacoliam gesta compererat) festinare ad Hæmimontum cogeretur. Verum paulo postea cognitâ leui præsumptione Marcelli, milites missi sunt audaces & prompti, qui eum raptum, vt deditum noxæ mancipium, in custodiam compegerunt. Vnde postridie productus, lateribus sulcatis acerrime, pariáque perpessis consortibus interiit, hoc fauorabilis solo, quòd abstulit Serenianum è medio, crudelem vt Phalarim, * illi & illi fidum ad doctrinarum diritatem, quam causis inanibus prætexebat. Extirpatis occasu ducis funeribus belli, sæuitum est in multos acrius quàm errata flagitauerant vel delicta: maximéque in Philippopoleos defensores, qui vrbem séque ipsos non nisi capite viso Procopij, quod ad Gallias portabatur, ægerrime dediderunt. Ad gratiam tamen precantium coërciti sunt aliqui lenius: inter quos eminebat Araxius, in ipso rerum exustarum ardore adeptus ambitu præfecturam: & Agilone intercedente genero supplicio insulari mulctatus, breue post tempus euasit. Euphrasius verò itémque Phronemius missi ad occiduas partes, arbitrio obiecti sunt Valentiniani: & absoluto Euphrasio Phronemius Cherronesum deportatur, inclementius in eodem punitus negotio, ea re quòd diuo Iuliano fuit acceptus: cuius memorandis virtutibus ambo fratres Principes obtrectabant, nec similes eius nec suppares. His accedebant alia grauiora, & multò magis quàm in præliis formidanda. Carnifex enim & vnci & cruentæ quæstiones, sine discrimine vllo ætatum & dignitatum per fortunas omnes & ordines grassabantur, & pacis obtentu vitium detestandum agitabatur, infaustam victoriam execrantibus vniuersis, interneciuo bello quouis grauiorem. Nam inter arma & lituos conditionis æquatio leuiora facit pericula: & Martiæ virtutis potestas aut id quod ausum occupat, aut inopinata mors, si acciderit, nullum ignominiæ continet sensum, finémque secum viuendi simul &

dolendi perducit: vbi verò consiliis impiis iura quidem prætenduntur & leges, & Catonianæ vel Cassianæ sententiæ fuco perliti resident iudices, agitur autem quod agitur ad voluntatem prætumidæ potestatis, & ex eius libidine vitæ incidentium necísque momenta pensantur, ibi capitalis vertitur pernicies & abrupta. Nám vt quisque ea tempestate ob quamlibet valuerat causam, regiæ prope accedens, & aliena rapiendi auiditate exustus, licet aperte insontem arcessens, vt familiaris suscipiebatur & fidus, ditandus casibus alienis. Imperator enim promptior ad nocendum, criminantibus patens, & funereas delationes adsciscens, per suppliciorum diuersitates effrenatius exultauit: sententiæ illius Tullianæ ignarus, docentis, infelices esse eos qui omnia sibi licere existimarunt. Hæc implacabilitas causæ quidem piissimæ, sed victoriæ fœdioris, innocentes tortoribus exposuit multos, vel sub eculeo caput incuruos, aut ictu carnificis torui substrauit: quibus si pateretur natura, vel denas animas profundere præstabat in pugna, quam lateribus fodicatis omni culpa immunes, fortunis gementibus vniuersis, quasi læsæ maiestatis luere pœnas, dilaniatis antè corporibus, quod omni est tristius morte. Exin cùm superata luctibus ferocia deflagrasset, proscriptiones & exilia, & quæ leuiora quibusdam videntur, quanquam sint aspera, viri pertulêre summates: & vt ditaretur alius, genere nobilis & fortè meritis locupletior, actus patrimonio præceps, trusúsque in exilium consumebatur angore, aut stipe precaria victitabat: nec modus vllus exitialibus malis impositus, quamdiu Principem & proximos opum satietas cepit & cædis. Hoc nouatore adhuc superstite, cuius actus multiplices docuimus & interitum, diem duodecimum Kal. Augustas, Coss. Valentiniano primùm cum fratre, horrendi tremores per omnem orbis ambitum grassati sunt subito, quales nec fabulæ nec veridicæ nobis antiquitates exponunt. Paulo enim post lucis exortum, densitate præuia fulgurum acrius vibratorum tremefacta concutitur omnis terreni stabilitas ponderis, maréque dispulsum retrò fluctibus euolutis abscef-

sit, vt retecta voragine profundorum, species natantium multiformes limo cernerentur hærentes: valliúmque vastitates & montium tunc, vt opinari dabatur, suspicerent radios solis, quos primigenia rerum sub immensis gurgitibus amandauit. Multis igitur nauibus velut arida humo connexis, & licenter per exiguas vndarum reliquias palantibus plurimis, vt pisces manibus colligerent & similia, marini fluctus, velut grauati repulsam, versa vice consurgunt, pérque vada feruentia insulis & continentis terræ porrectis spatiis violenter illisi, innumera quædam in ciuitatibus, & vbi reperta sunt ædificia, complanarunt: proinde vt elementorum furente discordia, inuoluta facies mundi miraculorum species ostendebat. Relapsa enim æquorum magnitudo quum minime speraretur, millia multa necauit hominum & submersit: recurrentiúmque æstuum incitata vertigine, quædam naues, postquam humentis substantiæ consenuit tumor, pessumdatæ visæ sunt: exanimatáque naufragiis corpora supina iacebant aut prona. Ingentes aliæ naues extrusæ rabidis flatibus, culminibus insedere tectorum, vt Alexandriæ contigit: & ad secundum lapidem fere procul à littore contortæ sunt aliquæ, vt Laconicam prope Methonem oppidum nos transeundo conspeximus diuturna carie fatiscentem.

EXPLICIT LIB. XXVI.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXVII.

VM per Eoum orbem hæc quæ narrauimus diuersi rerum expediunt casus, Alamanni post ærumnosas iacturas & vulnera, quæ congressi sæpe Iuliano Cæsari pertulerunt, viribus tandem resumptis, licet imparibus pristinis, ob causam expositam supra, Gallicanos limites formidati iam persultabant. Statímque post Kal. Ianuarias, quum per glaciales tractus hiemis rigidum inhorresceret sidus, cuneatim egressa multitudo licentius vagabatur. Horum portioni primæ Charietto, tunc per vtramque Germaniam Comes, occursurus cum milite egreditur ad bella ineunda promptissimo, adscito in societatem laboris Seueriano itidem Comite, inualido & longæuo, qui apud Calidona Diuitensibus præsidebat & Tungricanis. Proinde confertius agmine in vnum coacto, pontéque breuioris aquæ firma celeritate transmisso, visos eminus barbaros Romani sagittis aliísque leuibus jaculis incessebant, quæ illi reciprocis iactibus valide contorquebant. Vbi verò turmæ congressæ strictis conflixere mucronibus, nostrorum acies impetu hostium acriore concussa, nec resistendi nec faciendi fortiter copiam reperit, cunctis metu compulsis in fugam, quum Seuerianum vidissent equo deturbatum, missilique telo per os fixum. Ipse denique Charietto, dum

cedentes objectu corporis & vocis iurgatorio sono audentius retinet, pudendúmque diluere dedecus fiducia diu standi conatur, oppetiit telo lethali confixus. Post cuius interitum, Erulorum Batauorúmque vexillum direptum, quod insultando tripudiantes Barbari crebro sublatum altius ostendebant, post certamina receptum est magna. Qua clade cum vltimo mœrore comperta, correcturus secius gesta Dagalaïphus à Parisiis mittitur. Eóque diu cunctante, causantéque diffusos per varia Barbaros semet adoriri non posse, accitóque paulò post vt cum Gratiano etiam tum priuato susciperet insignia consulatus, Iouinus equitum Magister accingitur: & instructus paratúsque, cautissime obseruans vtrumque sui agminis latus, venit prope locum Scarponna: vbi inopinus majorem barbarorum plebem antequam armaretur, temporis breui puncto præuentam, ad internecionem extinxit. Exultantes innoxij prælij gloria milites ad alterius globi perniciem ducens, sensimque incedens rector eximius, speculatione didicit fida direptis propius villis vastatoriam manum quiescere prope flumen: iámque aduentans, abditúsque in valle densitate arbustorum obscura, videbat lauantes alios, quosdam comas rutilantes ex more, potantésque nonnullos. Et nactus horam impendio tempestiuam, signo repente per lituos dato, latrocinalia castra perrupit: contráque Germani nihil præter inefficaces minas jactanter sonantes & fremitum, nec expedire arma dispersa, nec componere aciem, nec resurgere in vires permittebantur, vrgente instanter victore. Quocirca forati pilis & gladiis cecidere complures, absque iis quos versos in pedes texere flexuosi tramites & angusti. Hoc prospero rerum effectu, quem virtus peregerat & fortuna, aucta fiducia Iouinus militem ducens, diligenti speculatione præmissa, in tertium cuneum qui restabat, propere castra commouit: & maturato itinere omnem prope Catelaunos inuenit ad congrediendum promptissimum. Et vallo oportunè metato, suísque pro temporis copia cibo recreatis & somno, primo auroræ exortu in aperta planitie composuit aciem, dilatatam arte so-

lecti, vt spatiis amplioribus occupatis æquiparare Romani hostium multitudinem apparerent, inferiores numero, licet viribus pares. Signo itaque per buccinas dato, quum pede collato res agi cœpisset, insueta vexillorum splendentium facie territi stetêre Germani. Quibus hebetatis parumper, reparatísque confestim, adusque diei extimum concertatione protenta, validius imminens miles fructum rei bene gestæ sine dispendio quæsisset, ni Balchobaudes Armaturarum Tribunus magniloquentia socordi coalitus, propinquante iam vespera cessisset incondité. Quem si sequutæ residuæ cohortes abiissent, ad tristes exitus eousque negotium venerat, vt nec acta nuntiaturus quisquam posset superesse nostrorum. Sed resistens animorum acri robore miles ita lacertis eminuit, vt hostium quatuor millibus sauciis, sex altera interficeret millia: ipse verò non amplius ducentis amitteret, ducentis tantummodo vulneratis. Noctis itaque aduentu prælio iam dirempto, refectísque viribus fessis, prope confinia lucis ductor egregius, in agminis quadrati figuram producto exercitu, quum comperisset occultantibus tenebris barbaros lapsos, securus insidiarum, per aperta camporum sequebatur & mollia, calcando semineces & cõstratos, quos vulneribus frigorum asperitate contractis dolorum absumpserat magnitudo. Exin progressus vlterius, reuertens vbi nullum repererat, didicit regem hostilium agminum cum paucis captum ab hastariis, quos ipse per iter aliud miserat ad diripienda tentoria Alamannica, suffixum patibulo. Ideóque iratus in Tribunum animaduertere statuit, ausum hoc inconsulta potestate superiore fecisse: eúmque damnasset, ni militari impetu commissum facinus atrox, documentis euidentibus constitisset. Et post hæc redeunti Parisios post claritudinem recte gestorum Imperator lætus occurrit: eúmque postea Consulem designauit: illo videlicet ad gaudij cumulum accedente, quòd iisdem diebus Procopij susceperat caput à Valente transmissum. Præter hæc, alia multa narratu minus digna conserta sunt prælia, per tractus varios Galliarum, quæ superfluum est explicare, quoniám neque

operæ pretium aliquod eorum habuere prouentus, nec historiam producere per minutias ignobiles decet. Hoc tempore vel paulò antè, noua portenti species per Annonariam apparuit Thusciam: ídque quorsum euaderet prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. In oppido enim Pistoriensi, propè horam diei tertiam spectantibus multis asinus Tribunali ascenso audiebatur destinatius rugiens: & stupefactis omnibus qui aderant, quíque didicerant referentibus aliis, nullóque conjectante ventura, postea quod portendebatur euenit. Terentius enim humili genere in Vrbe natus & pistor, ad vicem præmij, quia peculatus reum detulerat Orfitum ex Præfecto, hanc eandem prouinciam Correctoris administrauerat potestate. Eáque confidentia deinceps inquietius agitans, multa in nauiculariorum negotio falsò admisisse conuictus, vt ferebatur, periit carnificis manu, regente Claudio Romam. Multo tamen antequam hoc contingeret, Symmachus Aproniano successit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum atque modestiæ, quo instante Vrbs sacratissima otio copiísque abundantius solito fruebatur: & ambitioso ponte exultat atque firmissimo, quem condidit ipse, & magna ciuium lætitia dedicauit, ingratorum vt res docuit apertissima. Qui consumptis aliquot annis domum eius in transtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti, quòd vilis quidam plebeius finxerat illum dixisse sine indice vllo vel teste, libentius se vino proprio calcarias extincturum, quàm id vendíturum pretiis quibus sperabatur. Aduenit post hunc Vrbis moderator Lampadius ex Præfecto prætorio, homo indignanter admodum sustinens, si etiam cum spueret non laudaretur, vt id quoque prudenter præter alios faciens; sed nonnunquam seuerus & frugi. Hic cum magnificos Prætor ederet ludos, & vberrime largiretur, plebis nequiens tolerare tumultum, indignis multa donari sæpe vrgentis, vt liberalem se & multitudinis ostenderet contemptorem, accitos à Vaticano quosdam egentes opibus ditauerat magnis. Vanitatis autem eius exemplum, ne latius euagemur, hoc vnum sufficiet [illegible]

leue

leue quidem ſed cauendum iudicibus. Per omnia enim ciuitatis membra, quæ diuerſorum Principum exornarunt impenſæ, nomen proprium inſcribebat: non vt veterum inſtaurator, ſed conditor. Quo vitio laboraſſe Trajanus dicitur Princeps: vnde eum herbam parietinam iocando cognominarunt. Hic Præfectus exagitatus eſt motibus crebris: vno omnium maximo, cum collecta plebs infima, domum eius prope Conſtantinianum lauacrum injectis facibus incenderat & malleolis, ni ſeruitiorum & familiarium veloci concurſu à ſummis tectorum culminibus petita ſaxis & tegulis abſceſſiſſet. Eáque vi territus ipſe, fremitúque crebreſcentis ſeditionis in maius, ſeceſſit ad Miluium pontem (quem ſtruxiſſe ſuperior dicitur Scaurus) adlenimenta ibidem tumultus operiens, quem cauſa concitauerat grauis. ædificia erigere exoriens noua, vel vetuſta quædam inſtaurans, non ex titulis ſolitis parari iubebat impenſas: ſed ſi ferrum quærebatur, aut plumbum, aut æs, aut quidquam ſimile, apparitores immittebantur, qui velut ementes diuerſas raperent ſpecies, nulla pretia perſoluendo: vnde accenſorum iracundiam pauperum damna deflentium crebra ægrè potuit celeri vitare digreſſu. Aduenit ſucceſſor eius ex Quæſitore palatij Iuuentius, integer & prudens, Pannonius, cuius adminiſtratio quieta fuit & placida, copiâ rerum omnium fluens. Et hunc quoque diſcordantis populi ſeditiones terruere cruentæ, quæ tale negotium excitauêre. Damaſus & Vrſinus ſupra humanum modum ad rapiendam epiſcopalem ſedem ardentes, ſciſſis ſtudiis aſperrime conflictabantur, aduſque mortis vulnerúmque diſcrimina adjumentis vtriuſque progreſſis: quæ nec corrigere ſufficiens Iuuentius nec mollire, vi magna coactus ſeceſſit in ſuburbanum, & in concertatione ſuperauerat Damaſus, parte quæ ei fauebat inſtante. Conſtátque in baſilica Sicinini, vbi ritus Chriſtiani eſt conuenticulum, vno die centum triginta ſeptem reperta cadauera peremptorum: efferatámque diu plebem ægrè poſtea delinitam. Neque ego abnuo, oſtentationem rerum conſiderans vrbanarum, huius rei cupidos ob impetrandum

quod appetunt omni contentione laterum iurgari debere: cùm id adepti, futuri sint ita securi, vt ditentur oblationibus matronarum, procedántque vehiculis insidentes, circumspecte vestiti, epulas curantes profusas, adeo vt eorum conuiuia regales superent mensas. Qui esse poterant beati reuera, si magnitudine Vrbis despecta, quam vitiis opponunt, ad imitationem Antistitum quorundam prouincialium viuerent, quos tenuitas edendi potandíque parcissime, vilitas etiam indumentorum, & supercilia humum spectantia, perpetuo numini verísque eius cultoribus vt puros commendant & verecundos. Hactenus deuiasse sufficiet, nunc ad rerum ordines reuertamur. Dum aguntur antedicta per Gallias & Italiam, noui per Thracias exciti sunt procinctus. Valens enim vt consulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma concussit in Gothos ratione iusta permotus: quòd auxilia misere Procopio ciuilia bella cœptanti. Ergo conuenit pauca super harum origine regionum & situ transcurrere per breuem excessum. Erat Thraciarum descriptio facilis, si veteres concinerent stili: quorum obscura varietas quoniam opus veritatem professum non iuuat, sufficiet ea quæ vidisse meminimus expedire. Has terras immensa quondam camporum placiditate aggerúmque altitudine fuisse porrectas, Homeri perennis auctoritas docet, Aquilonem & Zephyrum ventos exinde flare fingentis: quod aut fabulosum est, aut tractus antehac diffusi latissime, destinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum vocabulo censebantur. Et partem earum habitauere Scordisci, longe nunc ab iisdem prouinciis disparati, sæui quondam & truces, vt antiquitas docet, hostiis captiuorum Bellonæ litantes & Marti, humanúmque sanguinem in ossibus capitum cauis bibentes auidius: quorum asperitate post multiplices pugnarum ærumnas sæpe res Romana vexata, postremo omnem amisit exercitum cum rectore. Sed vt nunc cernimus, eadem loca formata in cornuti sideris modum, effingunt theatri faciem speciosam. Cuius in summitate occidentali montibus præruptis densatæ Succorum patescunt angustiæ, Thra-

cias dirimentes & Daciam. Partem verò sinistram arctois obnoxiam stellis Hæmimontanæ celsitudines claudunt, & Hister quà Romanum cespitem lambit, vrbibus multis & castris contiguus & castellis. Per dextrum, quod australe est latus, scopuli tenduntur Rhodopes: vnde eoum iubar exurgit, finitur in fretum: cui vndosius ab Euxino ponto labenti, pergentíque fluctibus reciprocis ad Ægæum, discidium panditur terrarum angustum. Ex angulo tamen orientali Macedonicis iungitur collimitiis per arctas præcipitésque vias, quæ cognominantur Acontisma: cui proxima Arethusa conuallis & statio, in qua visitur Euripidis sepulchrum tragœdiarum sublimitate conspicui, & Stagira, vbi Aristotelem, vt Tullius ait, fundentem aureum flumen, natum accepimus. Hæc quoque priscis temporibus loca barbari tenuêre, morum sermonúmque varietate dissimiles. E quibus præter alios vt immaniter efferati timebantur Odrysæ, ita humanum fundere sanguinem assueti, vt cùm hostium copia non daretur, ipsi inter epulas post cibi satietatem & potus, suis velut alienis corporibus imprimerent ferrum. Verum aucta republica, dum consulare vigeret imperium, has gentes antehac semper indomitas, vagantésque sine cultu vel legibus, Marcus Didius ingenti destinatione pressit, Drusus intra fines continuit proprios, Minucius prope amnem Hebrum, à celsis Odrysarum montibus fluentem, superatos prælio strauit: post quos residui ab Appio Claudio proconsule sunt infesta concertatione deleti. Oppida enim in Bosphoro sita & Propontide, classes obtinuere Romanæ. Aduenit post hos Imperator Lucullus, qui cum durissima gente Bessorum conflixit omnium primus: eodémque impetu Hæmimontanos acriter resistentes oppressit. Quo imminente, Thraciæ omnes in ditionem veterum transiere nostrorum: hócque modo post procinctus ancipites, reipub. sex prouinciæ sunt quæsitæ. Inter quas prima, quæ ex fronte Illyriis est confinis, Thracia speciali nomine appellatur: quam Philippopolis Eumolpias vetus, & Berœa amplæ ciuitates ex:

ornant. Post hanc Hæmimontus Hadrianopolim habet, quæ dicebatur Vscudoma, & Anchialon, ciuitates magnas. Dein Mysia, vbi Marcianopolis est, à sorore Traiani Principis ita cognominata, & Dorostorus, & Nicopolis, & Odyssus: iuxtáque Scythia, in qua celebriora sunt aliis oppida Dionysopolis, & Tomi, & Calatis. Europa omnium vltima, præter municipia vrbibus nitet duabus, Apris & Perintho, quam Heracleam posteritas dixit. Rhodopa huic annexa Maximianopolim habet, & Maroneam, & Ænum, qua condita & relictâ Æneas Italiam auspiciorum prosperitate perpetua post diuturnos occupauit errores. Constat autem, vt vulgauêre rumores assidui, omnes penè agrestes, qui per regiones prædictas montium circumcolunt altitudines, salubritate virium & prærogatiua quadam vitæ longius propagandæ nos anteire: ídque inde contingere arbitrantur, quòd colluuione ciborum abstinent calidis, & perenni viriditate roris asperginibus gelidis corpora constringente, auræ purioris dulcedine potiuntur, radiósque solis suapte natura vitales primi omnium sentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarum infectos. His ita digestis pedem referamus ad cœpta. Procopio superato in Phrygia, internarúmque dissensionum materia consopita, Victor Magister equitum ad Gothos est missus, cogniturus aperte quam ob causam gens amica Romanis, fœderibúsque ingenuæ pacis obstricta, armorum dederat adminicula bellum Principibus legitimis inferenti. Qui vt factum firma defensione purgarent, literas eiusdem obtulêre Procopij: vt generis Constantiani propinquo imperium sibi debitum sumpsisse commemorantis, veniáque dignum asserentes errorem. Quibus eodem referente Victore compertis, Valens paruipendens excusationem vanissimam, in eos signa commouit, motus aduentantis iam præscios: & pubescente vere, quæsito in vnum exercitu, prope Daphnem nomine munimentum est castra metatus: pontéque contabulato supra nauium foros flumen transgressus est Istrum, resistentibus nullis. Iámque sublatus fiducia, cum vltro citróque discur-

rens nullum inueniret quem superare posset vel terrere: omnes enim formidine perciti militis, cum apparatu ambitioso propinquantis, montes petiuêre Serrorum arduos, & inaccessos nisi perquam gnaris. Ne igitur æstate omni consumpta sine vllo remearet effectu, Arinthæo Magistro peditum misso cum prædatoriis globis, familiarum rapuit partem, quæ antequam ad dirupta venirent & flexuosa capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hócque tantum quod fors dederat impetrato, rediit cum suis innoxius, nec illato graui vulnere nec accepto. Anno secuto ingredi terras hostiles pari alacritate conatus, fusius Danubij gurgitibus vagatis impeditus mansit immobilis, prope Carporum vicum statiuis castris adusque autumnum locatis emensum. Vnde, quia nihil agi potuit, dirimente magnitudine fluentorum, Marcianopolim ad hiberna discessit. Simili pertinacia tertio quoque anno per Nouidunum nauibus ad transmittendum amnem connexis perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Greuthungos, bellicosam gentem, adgressus est: póstque leuiora certamina Athanaricum ea tempestate iudicem potentissimum, ausum resistere cum manu quam sibi crediderit abundare, extremorum metu coëgit in fugam: ipséque cum omnibus suis Marcianopolim rediuit ad hiemem agendam, vt in illis tractibus habilem. Aderant post diuersos triennij casus finiendi belli materiæ tempestiuæ. Prima, quòd ex Principis diuturna permansione metus augebatur hostilis. Dein, quòd commerciis vetitis, vltima necessariorum inopia barbari stringebantur: adeo vt legatos supplices sæpe mittentes venialem poscerent pacem. Quibus Imperator rudis quidem, verum spectator adhuc æquissimus rerum, antequam adulationum perniciosis illecebris captus remp. funeribus perpetuo deflendis affligeret, in commune consultans pacem dare oportere decreuit. Misśique vicissim Victor & Arinthæus, qui tunc equestrem militiam agerent: qui cùm propositis conditionibus assentiri Gothos docuissent literis veris, præstituitur componendæ paci conueniens locus. Et quoniam

asserebat Athanaricus sub timenda execratione iurisiurandi se esse obstrictum, mandatísque prohibitum patris, ne solum calcaret aliquando Romanorum, & adigi non poterat, indecorúmque erat & vile ad eum Imperatorem transire, recte noscentibus placuit, nauibus remigio directis in medium flumen, quæ vehebant cum armigeris Principem, gentísque iudicem inde cum suis, fœderari, vt statutum est, pacem. Hócque composito & acceptis obsidibus, Valens Constantinopolim rediit, vbi postea Athanaricus, proximorum factione genitalibus terris expulsus, fatali sorte decessit, & ambitiosis exequiis ritu sepultus est nostro. Inter hæc Valentiniano magnitudine quassato morborum, agitantéque extrema, conuiuio occultiore Gallorum, qui aderant in commilitio Principis, ad imperium Rusticus Iulianus tunc Magister memoriæ poscebatur, quasi afflatu quodam furoris, bestiarum more, humani sanguinis auidus, vt ostenderat cum Proconsulari potestate regeret Africam. In præfectura enim vrbana, quam adhuc administrans extinctus est, tempus anceps metuens tyrannidis, cuius arbitrio tanquam inter dignorum inopiam ad id ascenderat culmen, lenis videri cogebatur & mollior. Contra hos nitebantur aliqui studiis altioribus in fauorem Seueri Magistri tunc peditum, vt apti ad hoc impetrandum: qui licet asper esset & formidatus, tolerabilior tamen fuit, & modis omnibus præferendus antedicto. Sed dum hæc cogitantur incassum, Imperator remediis multiplicibus recreatus, vixque se mortis periculo contemplans extractum, Gratianum filium suum, adulto iam proximum, insignibus principatus ornare meditabatur. Et paratis omnibus, militéque firmato vt animis id acciperet promptis, cum Gratianus venisset, progressus in campum tribunal ascendit: splendoréque nobilium circumdatus potestatum, dextera puerum apprehensum productúmque in medium, oratione concionaria destinatum Imperatorem exercitui commendabat. *Auctum erga me vestri fauoris indicium, hunc loci principalis circumferens habitum, quo potior aliis indicatus sum*

multis & claris, consiliorum sociis votorúmque auspicibus vobis, pietatis officiis adgrediar tempestiuis, prospera Deo spondente: cuius sempiternis auxiliis stabit Romana res inconcussa. Accipite igitur, quæso, placidis mentibus, viri fortissimi, desiderium nostrum, id reputantes, quòd hæc quæ fieri caritatis sanciunt iura, non tantum transire voluimus per conscientiam vestram, verumetiam probata firmari, vt congrua nobis & profutura. Gratianum hunc meum adultum, quem diu versatum inter liberos vestros commune diligitis pignus, vndique munienda tranquillitatis publicæ causa, in Augustum sumere commilitium paro, si propitiæ cælestis numinis vestraque majestatis voluntas parentis amorem iuuerit præeuntem: non rigido cultu ab incunabulis ipsis vt nos educatum, nec tolerantia rerum coalitum asperarum, nec capacem adhuc Martij pulueris, vt videtis: sed familiæ suæ laudibus, majorúmque factis præstantibus concinentem, paucioribus inuidiæ metu, vt dicitur, protinus surrecturum. Vt enim mihi videri solet, mores eius & appetitus, licet nondum maturos, sæpe pensanti ineunte adolescentia, quoniam humanitate & studiis disciplinarum solertium expolitus, librabit suffragiis puris merita recte secusve factorum, faciet vt sciant se boni intelligi, in pulchra facinora procursabit signis militaribus & aquilis adhæsurus, solem niuésque & pruinas & sitim perferet & vigilias, castris si necessitas adegerit, aliquotiens propugnabit, salutem pro periculorum sociis objectabit: & quod pietatis summum primúmque munus est, remp. vt domum paternam diligere poterit & auitam. Nondum finita oratione dictis cum assensu læto auditis, pro suo quisque loco & animo milites alius alium anteire festinans, tanquam vtilitatis & gaudiorum participes Gratianum declararunt Augustum, classicorũ amplissimo sono blandum fragorem miscentes armorum. Quo viso, maiore fiducia Valentinianus exultans, corona indumentísque supremæ fortunæ ornatum filium osculatus, iámque fulgore conspicuum, alloquitur aduertentem quæ dicebantur. *En*, inquit, *habes, mi Gratiane, amictus, vt sperauimus omnes, Augustos, meo commilitonúmque nostrorum arbitrio delatos ominibus faustis. Accingere igitur pro rerum vrgentium pondere, vt patris & patrui collega: & assuesce impauidus penetrare cum agminibus*

peditum gelu peruios Istrum & Rhenum: armatis tuis proximus stare: sanguinem spiritúmque consideratè pro his impendere, quos regis: nihil alienum putare quod ad Romani imperij pertinet latus. Hæc pro tempore præcepisse sufficiat, cetera monere non desinam. Nunc reliqui vos estis rerum maximi defensores: quos rogo & obtestor, vt adcrescentem Imperatorem fidei vestræ commissum seruetis affectione fundata. His dictis solemnitate omni firmatis, Eupraxius Cæsariensis Maurus, Magister ea tempestate memoriæ, primus omnium exclamauit, *Familia Gratiani hoc meretur.* statímque promotus Quæstor, multa & prudentibus æmulanda bonæ fiduciæ reliquit exempla, nusquam à statu naturæ discedens intrepidæ, sed constans semper legúmque similis, quas omnibus vna eadémque voce loqui in multiplicibus aduertimus caussis: qui tunc magis in suscepta parte iustitiæ permanebat, cum eum recta monentem exagitaret minax Imperator & nimius. Consurrectum est post hæc in laudes maioris Principis & nouelli: maximéque pueri, quem oculorum flagrantior lux commendabat, vultúsque & reliqui corporis iucundissimus nitor, & egregia pectoris indoles: quæ Imperatorem implesset cum veterum lectissimis comparandum, si per fata proximósque licuisset, qui virtutem eius etiamtum instabilem adnubilarunt actibus prauis. In hoc tamen negotio Valentinianus morem institutum antiquitus supergressus, non Cæsares sed Augustos germanum nuncupauit & filium, beniuole satis. Nec enim quisquam antehac adsciuit sibi pari potestate collegam, præter Principem Marcum, qui Verum adoptiuum fratrem absque diminutione aliqua maiestatis Imperatoriæ socium fecit. His ex sententia Rectoris & militum ordinatis vix dies intercessêre pauci, cum Mamertinum Præfectum prætorio ab vrbe regressum, quò quædam perrexerat correcturus, Auitianus ex Vicario peculatus detulerat reum. Cui ideo Vulcatius successit Rufinus omni ex parte perfectus, & velut apicem senectutis honoratæ prætendens, sed lucrandi oportunas occasiones occultationis spe nunquam prætermittens. Qui

nactus

nactus copiam Principis, Orfitum ex Præfecto vrbis solutum exilio, patrimonij redintegrata iactura, remitti fecit in lares. Et quanquam Valentinianus homo propalam ferus, inter imperitandi exordia, vt asperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnunquam in potestate animi nitebatur: serpens tamen vitium & dilatum aliquamdiu, licentius erupit ad perniciem plurimorum: quod auxit ira acerbius efferuescens. Hanc enim esse vlcus animi diuturnum, interdúmque perpetuum prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitie consuetum: id asserentes argumento probabili, quòd iracundiores sunt incolumibus languidi, & feminæ maribus, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi. Eminuit tamen per id tempus inter alias humilium neces, mors Dioclis ex Comite largitionum Illyrici, quem ob delicta leuia flammis iussit exuri: & Diodori ex Agente in rebus, triúmque apparitorum potestatis Vicariæ per Italiam, ob id vexatorum atrociter, quòd apud eum questus est Comes, Diodorum quidem aduersus se ciuiliter implorasse iuris auxilium, officiales verò iussu iudicis ausos monere proficiscentem, vt responderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc vsque Christiani, locum vbi sepulti sunt, *Ad innocentes* appellant. Dein cùm in negotio Maxentij cuiusdam Pannonij, ab executione à iudice recte maturari præcepta, trium oppidorum ordines mactari iussisset, interpellauit Eupraxius tunc Quæstor; &, *Parcius*, inquit, *agito, piißime Principum: hos enim quos interfici tanquam noxios iubes, vt martyras, id est, diuinitati acceptos, colit religio Christiana.* Cuius salutarem fiduciam Præfectus imitatus Florentius, cum in re quadam venia digna audisset eum percitum ira iussisse itidem ternos per ordines vrbium interfici plurimarum. *Et quid agetur*, ait, *si oppidum aliquod Curiales non haberet tantos? Inter reliqua id quoque suspendi debet, vt cum habuerint occidantur.* Ad hanc inclementiam illud quoque accedebat, dictu dirum & factu: quòd si quis eum adisset iudicium potentis inimici declinans, aliúmque sibi postulans dari, hoc non impetrato, ad eundem quem metuebat, licet multa

prætenderet iusta, remittebatur. Itémque aliud audiebatur horrendum: quòd vbi debitorum aliquem egestate obstrictum nihil reddere posse dicebatur, interfici debere pronuntiabat. Hæc autem & similia licentes ideo altiore fastu quidam Principes agunt, quòd amicis emendandi secus cogitata vel gesta copiam negant: inimicos loqui terrent amplitudine potestatis. Nulla vacat quæstio prauitatum apud eos, qui quod volunt ipsi, maximas putant esse virtutes. Profectus itaque ab Ambianis, Treuerósque festinans, nuntio percellitur graui, qui Britannias indicabat barbarica conspiratione ad vltimam vexatas inopiam: Nectaridúmque Comitem maritimi tractus occisum, & Fullofaudem Ducem hostilibus insidiis circumuentum. Quibus magno cum horrore compertis, Seuerum etiamtum Domesticorum Comitem misit, si fors casum dedisset optatum, correcturum sequius gesta: quo paulò postea reuocato, Iouinus eadem loca profectus, Prouentusidem celeri gradu præmisit, adminicula petiturus exercitus validi. Id enim instantes necessitates flagitare firmabant. Postremò ob multa & metuenda, quæ super eadem insula rumores assidui perferebant, electus Theodosius illuc properare disponitur, officiis Martiis felicissime cognitus: ascitáque animosa legionum & cohortium pube, ire tendebat præeunte fiducia speciosa. Et quoniam cum Constantis Principis actus componerem, motus adolescentis & senescentis oceani, tractúmque Britanniæ pro captu virium explanaui, ad ea quæ digesta sunt semel, reuolui superfluum duxi: vt Vlyxes Homericus apud Phæacas ob difficultatem nimiam replicare formidat. Illud tamen sufficiet dici, quòd eo tempore Picti in duas gentes diuisi, Dicalidonas & Vecturiones, itidémque Attacotti bellicosa hominum natio, & Scotti, per diuersa vagantes multa populabantur: Gallicanos verò tractus Franci & Saxones iisdem confines, quò quisque erumpere potuit terrâ vel mari, prædis acerbis incendiísque, & captiuorum funeribus hominum violabant. Ad hæc prohibenda si copiam dedisset fortuna prosperior, orbis extrema dux efficacissi-

mus petens, cùm venisset ad Bononiæ littus, quòd à spatio controuerso terrarum, angustiis reciproci distinguitur maris, attolli horrendis æstibus adsueti, rursúsque sine vlla nauigantium noxa in speciem complanari camporum, exinde transmeato lentius freto defertur Rutupias, stationem ex aduerso tranquillam. Vnde cum consecuti Bataui venissent & Heruli, Iouiíque & Victores, fidentes viribus numeri, egressus tendénsque ad Lundinium vetus oppidum, quod Augustam posteritas appellauit, diuisis plurifariam globis, adortus est vagantes hostium vastatorias manus, graues onere sarcinarum: & propere fusis qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excussit, quam tributarij perdidere miserrimi. Denique restituta omni, præter partem exiguam impensam militibus fessis, mersam difficultatibus suis antehac ciuitatem, sed subito quà salus sperari potuit recreatam, in ouantis speciem lætissimus introiit. Vbi ad audenda maiora prospero successu elatus, tutáque scrutando consilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam variarum gentium plebem & ferocientem immaniter, non nisi per dolos occultiores & improuisos excursus superari posse, captiuorum confessionibus & transfugarum indiciis doctus. Denique edictis propositis impunitatéque promissa, desertores ad procinctum vocabat, & multos alios per diuersa libero commeatu dispersos. Quo monitu vt rediere plerique, incentiuo percitus, retentúsque anxiis curis, Ciuilem nomine recturum Britannias pro Præfectis ad se poposcerat mitti, virum acrioris ingenij, sed iusti tenacem & recti: itidémque Dulcitium, Ducem scientia rei militaris insignem. Hæc in Britanniis agebantur. Africam verò iam inde ab exordio Valentiniani imperij exurebat barbarica rabies, per procursus audentiores & crebris cædibus & rapinis intenta. Quam rem militaris augebat socordia, & aliena inuadendi cupiditas, maximéque Romani nomine Comitis. Qui venturi prouidus, transferendæque in alios inuidiæ artifex, sæuitia morum multis erat exosus, hac præcipue causa, quòd superare hostes in vastandis prouinciis festinabat,

affinitate Remigij, tunc Magistri officiorum, confisus: quo praua & contraria referēte, Princeps (vt præ se ferebat ipse) cautissimus, lacrymosa dispendia diutius ignorauit Afrorum. Gestorum autem per eas regiones seriem plenam, & Ruricij Præsidis legatorúmque mortem, & cetera luctuosa, cum adegerit ratio, diligentius explicabo. Et quoniam adest liber locus dicendi, quæ sentimus, aperte loquamur: Hunc Imperatorem omnium primum in maius militares fastus ad damna rerum auxisse communium, dignitates opésque eorum sublimius erigentem, & quod erat publice priuatímque dolendum, indeflexa sæuitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus; qui tanquam peccatis indulta licentia, ad labes delictorum immanium consurgebant: qui ex eo anhelantes, ex nutu suo indistanter putant omnium pendere fortunas. Horum flatus & pondera inuentores iuris antiqui mollientes, etiam insontes quosdam aliquotiens suppliciis aboleri censuere lethalibus. Quod sæpe contingit, cùm ob multitudinis crimina, nonnulli fortis iniquitate plectuntur innoxij: id enim nonnunquam ad priuatorum pertinuit causas. At in Isauria globatim per vicina digressi prædones, oppida villásque vberes libera populatione vexantes, magnitudine iacturarum Pamphyliam affligtabant & Cilicas. Quos cùm, nullis arcentibus, interneciue cuncta disperdere Asiæ Vicarius ea tempestate Musonius aduertisset, Athenis Atticis antehac magister rhetoricus, deploratis nouissimis rebus, luxúque adiumento militari marcente, adhibitis semiermibus paucis, quos Diocmitas appellant, vnum grassatorum cuneum, si patuisset facultas, adoriri conatus, per angustum quendam transiens deuexitatis amfractum, ad ineuitabiles venit insidias: & ibi cum his confossus est quos ducebat. Tali successu latrones prætumidos, palantésque per varia confidentius, interfectis aliquibus, ad latebrosa montium saxa quæ incolunt excitæ tandem copiæ contruserunt: vbi cùm eis nec quiescendi, nec inueniendi ad victum vtilia, copia laxaretur, per indutias pacem sibi tribui poposcerunt,

Germanicopolitanis auctoribus, quorum apud eos vt signiferæ manus semper valuere sententiæ: obsidibúsque datis, vt imperatum est, immobiles diu mansere, nihil audentes hostile. Hæc inter Prætextatus præfecturam Vrbis sublimius curans, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adolescentiæ rudimentis inclaruit, adeptus est id quod raro contingit, vt cum timeretur, amorem non perderet ciuium, minus firmari solitum erga iudices formidatos. Cuius auctoritate iustisque veritatis suffragiis tumultu lenito, quem Christianorum iurgia concitarunt, pulsóque Vrsino, alta quies pari iam proposito ciuium Romanorum aptissima adolescebat, gloria præclari rectoris plura & vtilia disponentis. Namque & mæniana sustulit omnia, fabricari Romæ priscis quoque vetita legibus: & discreuit priuatorum parietes ab ædibus sacris, iisdem inuerecunde connexos: ponderáque per regiones instituit vniuersas, cum auiditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinandis verò litibus ante alios id impetrauit, quod laudando Brutum Tullius refert, vt cum nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata viderentur esse quæ factitabat. Sub idem fere tempus Valentiniano ad expeditionem caute, vt rebatur, profecto, Alamannus regalis Rando nomine, diu præstruens quod cogitabat, Mogontiacum præsidiis vacuam cum expeditis ad latrocinandum latenter irrepsit. Et quoniam casu Christiani ritus inuenit celebrari solemnitatem, impræpedite cuiusquemodi fortunæ virile & muliebre secus cum supellectili non parua indefensum abduxit. Paruo inde post interuallo inopina rei Romanæ spes lætiorum affulsit. Cum enim Vithicabius rex, Vadomarij filius, specie quidem molliculus & morbosus, sed audax & fortis, ardores in nos sæpe succenderet bellicos, opera nauabatur impensior, vt qualibet concideret strage. Et quia attentatus aliquotiens nullo genere potuit superari vel prodi, fraude citerioris vitæ ministri, studio sollicitante nostrorum, occubuit: cuius post necem, aliquatenus hostiles torpuere discursus. Interfector tamen præ metu pœnarum, quas vere-

batur si patuisset negotium, ad Romanum solum se celeri transtulit gradu. Parabatur post hæc lentioribus curis & per copias multiformes in Alamannos expeditio solitis grauior, destinatius id publica tutela poscente: quia reparabilis gentis motus timebantur infidi, milite nihilominus accenso: cui ob suspectos eorum mores, nunc infimorum & supplicum, paulo post vltima minitantium, nullæ quiescendi dabantur induciæ. Contracta igitur vndique mole maxima cateruarum, armis & subsidiis rei cibariæ diligenter instructa, accitóque Sebastiano Comite cum Illyriis & Italicis numeris quos regebat, anni tempore iam recente Valentinianus cum Gratiano Rhenum transgressus, indiuisis agminibus quadratis ipse medius incedebat, Iouino & Seuero Magistris rei castrensis altrinsecus ordinum latera seruantibus, ne repentino inuaderentur assultu. Protinúsque inde ductantibus itinerum callidis, exploratis accessibus, per regiones longo itu porrectas, sensim gradiẽs miles irritatior ad pugnandum, velut repertis Barbaris minaciter infrendebat. Et quoniam aliquot diebus emensis nullus potuit qui resisteret inueniri, cuncta satorum & tectorum quæ visebantur, injectâ cohortium manu vorax flamma vastabat, præter alimenta, quæ colligi dubius rerum euentus adigebat & custodiri. Post hæc leniore gressu Princeps vlterius tendens, cum prope locum venisset, cui Solicinio nomen est, velut quodam obice stetit, doctus procursantium relatione verissima Barbaros longe conspectos, qui nullam ad salutem tuendam viam superesse cernentes, nisi se celeri defendissent occursu, locorum gnaritate confisi, vnum spirantibus animis montem occupauere præcelsum, per confragosos colles vndique præruptum & inuium, absque septentrionali latere, vnde facilem habet deuexitatem & mollem, signis illico fixis ex more cum vndique ad arma conclamaretur, imperio Principis & ductorum stetit regibilis miles, vexillum operiens extollendum, quod erat oportune subeundæ indicium pugnæ. Ergo quia spatium deliberãdi aut exiguum dabatur aut nullum, hinc impatientia militis perterrente, inde horrenda circumso-

nantibus Alamannis, id consilium ratio celeritatis admisit: vt arctoam montium partem, quam clementer diximus esse procliuem, Sebastianus cum suis occuparet, fugientes Germanos, si fors ita tulisset, leui negotio confossurus: quo, vt placuit, maturato, Gratianóque apud signa Iouianorum retrò detento, cuius ætas erat etiam tum præliorum impatiens & laborum, Valentinianus vt dux cunctator & tutus, centurias & manipulos capite intecto conlustrans, nullo potentium in conscientiam arcani adhibito, remota multitudine stipatorum, speculatum radices aggerum auolauit cum paucis, quorum industriam norat & fidem: prædicans, vt erat sui arrogans æstimator, inueniri posse aliam viam ducentem ad arduos cliuos, præter eam quam inspexere proculcatores. Per ignota itaque & palustres vligines deuius tendens, insidiatricis manus locatæ per obliqua subito oppetiisset adcursu, ni necessitatis adiumento postremo, per labilem limum incitato iumento digressus, legionum se gremiis immersisset post abruptum periculum: cui adeo proximus fuit, vt galeam eius cubicularius ferens auro lapillísq; distinctam, cum ipso tegmine penitus interiret, nec postea viuus reperiretur aut interfectus. Proinde quiete reficiendis corporibus datâ, signóque erecto, quod solet ad pugnam hortari, tubarum minacium accendente clangore, fidentissimo impetu acies motas prompte ante alios præiere duo iuuenes lecti in principiis adeundi discriminis Saluius & Lupicinus, Scutarius vnus, alter è schola Gentilium, fragore terribili concitantes: hastásque crispando cum ad rupium obiecta venissent, trudentibúsque Alamannis euadere ad celsiora conarentur, aduenit omne pondus armorum, iisdémque antesignanis per hirta dumis & aspera magno virium nisu in editas sublimitates erepsit. Acri igitur partium spiritu conflictus cuspidibus tentatur infestis: & hinc arte belli doctior miles, inde licet feroces, sed incauti barbari dexteris coïere collatis: quos latius sese pandens exercitus infusis vtrimque cornibus adflictabat, per fremitus territos & equorum hinnitus & tubas. Nihilominus tamen ipsi assumpta fi-

ducia restiterunt: æquatáque parumper præliorum forte, haud parua mole certatum est, dum turmarum funeribus mutuis res gerebatur. Disiecti denique Romanorum ardore, metúque turbati, miscentur vltimis primi: dúmque in pedes versi discedunt, verutis hostilibus forabãtur & pilis. Postremo dum anheli currunt & fessi, pandebant sequentibus poplites & suras & dorsa. Stratis denique multis, lapsorum partem Sebastianus, cum subsidiali manu locatus post montium terga, trucidauit ex incauto latere circumuentam: dispersi ceteri siluarum se latebris amandarunt. In hac dimicatione nostri quoque oppetiêre non contemnendi: inter quos Valerianus fuit Domesticorum omnium primus, & Natuspardo quidam Scutarius, exercitus ita bellator, vt Sicinio veteri comparetur & Sergio. Hísque tali casuum diuersitate peractis, milites ad hiberna, Imperatores Treueros reuerterunt. Per hæc tempora Vulcatio Rufino absoluto vita dum administrarat, ad regendam præfecturam prætorianam ab Vrbe Probus accitus, claritudine generis & potentia & opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem vniuersum penè patrimonia sparsa possedit, iuste an secus non iudicioli est nostri. Hunc quasi genuina quædam, vt fingunt poëtæ, fortuna præpetibus pinnis vehens, nunc beneficum ostendebat & amicos sublimius erigentem, aliquotiés insidiatorem dirum, & per cruentas noxium simultates. Et licet potuit quoad vixit ingentia largiendo & interuallando potestates assiduas, erat tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celsior: vt videretur cum sibi fideret, de cothurno strepere tragico, & vbi paueret, omni humilior socco. Atque vt natantium genus elemento suo expulsum, haud ita diu spirat in terris, ita ille marcebat absque præfecturis: quas ob iurgia familiarum ingentium capessere cogebatur, nunquam innocentium per cupiditates immensas, vtque multa perpetrarent impune, dominum suum mergentium in rempub. Namque fatendum est, nunquam illa magnanimitate coalitus, clienti vel seruo agere quidquam iussit illicitum; sed si eorum quenquam crimen vllum compererat admisisse,

admisisse, vel ipsa repugnante iustitia, non explorato negotio, sine respectu boni honestique defendebat. Quod vitium reprehendens ita pronuntiat Cicero: *Quid enim interest inter suasorem facti & probatorem? Aut quid refert vtrum voluerim fieri, an gaudeam factum?* Suspiciosus tamen & minutus suopte ingenio fuit, & subamarum arridens, blandiénsque interdum vt noceat. id autem perspicuum est in eiusmodi moribus malum, tum maxime, cum cælari posse existimatur. ita implacabilis & diruptus, vt si lædere quenquam instituisset, nec exorari posset, nec ad ignoscendum erroribus inclinari: ideóque aures eius non cera, sed plumbis videbantur obstructæ. In summis diuitiarum & dignitatum culminibus anxius & sollicitus, ideóque semper leuibus morbis afflictus. Hæ per occidentales plagas rerum series fuere gestarum. Rex verò Persidis longæuus ille Sapor, & ab ipsis imperitandi exordiis dulcedini rapinarum addictus, post Imperatoris Iuliani excessum, & pudendæ pacis icta fœdera, cum suis paulisper nobis visus amicus, calcata fide sub Iouiano pactorum, injectabat Armeniæ manum, vt eam, velut placitorum abolita firmitate, ditioni iungeret suæ. Et primo per artes fallendo diuersas, nationem omnem renitentem dispendiis leuibus afflictabat, sollicitans quosdam optimatum & Satrapas, alios excursibus occupans improuisis. Dein per exquisitas perjuriisq; mixtas illecebras captum regem ipsum Arsacem, adhibitúmque in conuiuium iussit ad latentem trahi posticam: eúmque effossis oculis, vinctum catenis argenteis, quod apud eos honoratis vanum suppliciorum existimatur esse solatium, exterminauit ad castellum Agabana nomine, vbi discruciatus cecidit ferro pœnali. Deinde ne quid intemeratum perfidia præteriret, Sauromace pulso, quem auctoritas Romana præfecit Hiberiæ, Aspacuræ cuidam potestatem eiusdem detulit gentis, diademate addito, vt arbitrio se monstraret insultare nostrorum. Quibus ita studio nefando perfectis, Cylaci spadoni & Artabanni, quos olim susceperat perfugas, commisit Armeniam (horũ alter antè gentis Præfectus, alter Magister fuisse dicebatur armo-

rum) iisdémque mandarat, vt Artogerassam intentiore cura exscinderet, oppidum muris & viribus validum, quod thesauros & vxorem cum filio Arsacis tuebatur. Iniere, vt statutum est, obsidium duces. Et quoniam munimentum positum in asperitate montana, rigente tunc cælo niuibus & pruinis, adiri non poterat, eunuchus Cylaces aptúsque ad muliebria palpamenta, Artabanne adscito, prope mœnia ipsa, fide non amittendæ salutis accepta, propere venit: & cum socio ad interiora susceptus, vt postulauit, suadebat minaciter defensoribus & Reginæ, motum Saporis inclementissimi omnium lenire deditione veloci. Multis post hæc vltro citróque dictitatis, ejulantéque muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi compulsores in misericordiam flexi mutauêre consilium: & spe potiorum erecti, secretis colloquiis ordinarunt, hora præstituta nocturna reclusis subito portis validam manum erumpere, vallúmque hostile cædibus aggredi repentinis, vt lateant id tentantes, polliciti se prodituros. Quibus religione firmatis egressi, biduumque ad deliberandum quid capessere debeant sibi concedi clausos petiisse asseuerantes, in desidiam obsessores traduxerunt. & vigiliis quibus ob securitatem altiore stertitur somno, ciuitatis aditu reserato iuuentus exiluit velox: passibúsque insonis expeditis mucronibus repens, cùm castra nihil metuentium inuasissent, iacentes multos nullis resistentibus trucidarunt. Hæc inopina defectio necésque insperatæ Persarum, inter nos & Saporem discordiarum excitauêre causas immanes: illo etiam accedente, quòd Arsacis filium Param, suadente matre cum paucis è munimento digressum susceptúmque Imperator Valens apud Neocæsaream morari præcepit, vrbem Polemoniaci ponti notissimam, liberali victu curandum & cultu. Qua humanitate Cylaces & Artabannes illecti, missis oratoribus ad Valentem, auxilium, eundémque Param regem sibi tribui poposcerunt. Sed pro tempore adjumentis negatis, per Terentium ducem Para reducitur in Armeniam, recturus interim sine vllis insignibus gentem: quod ratione iusta est obseruatum, ne fracti fœde-

ris nos argueremur & pacis. Hoc comperto textu gestorum Sapor vltra hominem efferatus, concitis maioribus copiis Armenias aperta prædatione vastabat. Cuius aduentu territus Para, itidémque Cylaces & Artabannes, nulla circumspectantes auxilia, celsorum montium petiuêre secessus, limites nostros disterminantes & Lazicam: vbi per siluarum profunda & flexuosos colles mensibus quinque delitescentes, Regis multiformes lusêre conatus. Qui operam teri frustra contemplans, sidere flagrante brumali, pomiferis exustis arboribus, castellísq; munitis & castris quæ ceperat superata vel prodita, cum omni pondere multitudinis Artogerassam circumseptam, & post varios certaminum casus lassatis defensoribus patefactam, incendit: Arsacis vxorem erutam inde cum thesauris abduxit. Quas ob causas ad eas regiones Arinthæus cum exercitu mittitur Comes, suppetias laturus Armeniis, si eos exagitare procinctu gemino tentauerint Persæ. Inter quæ Sapor immensum quantum astutus, & cum sibi conduceret, humilis aut elatus, societatis futuræ specie Param vt incuriosum sui per latentes nuntios increpabat, quòd maiestatis regiæ velamento Cylaci seruiret & Artabanni: quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit, capitáque cæsorum ad Saporē vt ei morigerus misit. Hac clade late diffusa Armenia omnis perisset, inpropugnata, ni Arinthæi aduentu territi Persæ eam incursare denuo distulissent: hoc solo contenti quod ad Imperatorem misêre legatos, petentes nationem eandem, vt sibi & Iouiano placuerat, nō defendi. Quibus repudiatis, Sauromaces pulsus, vt ante diximus, Hiberiæ regno, cum duodecim legionibus & Terentio remittitur: & eum amni Cyro iam proximum Aspacures orauit, vt socia potestate consobrini regnarent, causatus ideo se nec cedere, nec ad partes posse transire Romanas, quòd Vltra eius filius obsidis lege tenebatur adhuc apud Persas. Quæ Imperator doctus, vt concitandas ex hoc quoque negotio turbas consilio prudentiáque molliret, diuisioni adquieuit Hiberiæ: vt eam medius dirimeret Cyrus, & Sauromaces Armeniis finitima retineret & Lazis, Aspacures Al-

baniæ Persisque contigua. His percitus Sapor, pati se exclamans indigna, quòd contra fœderum textum iuuarentur Armeniæ, & euanuerit legatio quam super hoc miserat corrigendo, quódque se non assentiente nec conscio diuidi placuit Hiberiæ regnum: velut obseratis amicitiæ foribus vicinarum gentium auxilia conquirebat, suúmque parabat exercitum, vt serenata cæli temperie subuerteret omnia, quæ ex re sua struxere Romani.

EXPLICIT LIB. XXVII.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXVIII.

DVM apud Persas, vt suprà narrauimus, perfidia regis motus agitat insperatos, & in Eoïs tractibus bella rediuiua consurgunt, anno sextodecimo & eo diutius post Nepotiani exitium, sæuiens per Vrbem æternam vrebat cuncta Bellona, ex primordiis minimis ad clades excita luctuosas: quas obliterasset vtinam iuge silentium: ne forte paria quandoque tententur, plus exemplis generalibus nocitura, quàm delictis. Ac licet ab hoc textu cruento gestorum, exquisite narrando, iustus me retraheret metus multa reputantem & varia, tamen præsentis temporis modestia fretus carptim, vt quæque memoriâ digna sunt, explanabo:

nec pigebit quid ex his, quæ apud veteres acciderint, timuerim, docere succinctè. Bello Medico primo cum diripuissent Asiam Persæ, obsidentes Miletum molibus magnis, minantésque defensoribus cruciabiles neces, iniecere clausis necessitatem, vt omnes magnitudine malorum adflicti peremptis caritatibus propriis, proiectóq; in ignem mobili censu, arsuros se certatim congererent in communem pereuntis patriæ rogum. Hoc argumentum paulò postea digestum tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: paulispérque iucunde auditus, cum cothurnarius stilus procederet lacrymosus, indignatione damnatus est populi, arbitrati non consolandi gratia, sed probrose monendi quæ pertulerat amabilis ciuitas, nullis auctorum adminiculis fulta, hos quoque dolores scenicis adnumerasse fabulis insolenter. Erat enim Atheniensium colonia Miletus, deducta inter Ionas alios per Nileum filium Codri, qui fertur pro patria bello se Dorico deuouisse. Sed ad proposita veniamus. Maximinus regens quondam Romæ Vicariam præfecturam, apud Sopianas Valeriæ oppidum obscurissime natus est, patre Tabulario præsidialis officij, orto à posteritate Carporum, quos antiquis excitos sedibus Diocletianus transtulit in Pannoniam. Is post mediocre studium liberalium doctrinarum, defensionémque causarum ignobilem, & administratas Corsicam itidémque Sardiniam, rexit deinde Tusciam. Vnde morato in itinere diutius successore, progressus ad curandam Vrbis annonam, etiam prouinciæ moderamina retinebat: egítque consideratione triplici inter exordia cautius. Primò, quòd recalebant in auribus eius parentis effata, quid augurales alites vel cantus monerent oscinum apprime callentis, adusque sublimia regimenta, sed periturum ferro pœnali: dein, quòd nactus hominem Sardum, quèm ipse postea per dolosas fallacias interemit, vt circumtulit rumor, eliciendi animulas noxias & præsagia sollicitare laruarum perquàm gnarum, dum superesset ille, timens ne proderetur, tractabilis erat & mollior: postremò, quòd tanquam subterraneus serpens per humilio-

ra reptando, nondum maiores funerum excitare poterat causas. Principium autem vnde latius se funditabat, emersit ex negotio tali. Chilo ex Vicario & coniunx eius Maxima nomine, questi apud Olybrium ea tempestate Vrbi Præfectum, vitamque suam venenis petitam asseuerantes, impetrarunt vt ij quos suspectati sunt, illico rapti compingerentur in vincula: organarius Sericus, & Asbolius palæstrita, & aruspex Campensis. Verùm negotio tepescente propter diuturnam morborum asperitatem, qua tenebatur Olybrius, morarum impatientes hi, qui rem detulerunt, libello petiuerunt oblato, vt examinandum iurgium Præfecto mandaretur annonæ: ídque studio celeritatis concessum est. Accepta igitur nocendi materia Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo adfixam: vt sæpe faciunt amphitheatrales feræ, diffractis tandem solutæ posticis. Cúmque multiformiter, quasi in proludiis, negotium spectaretur, & quidam sulcatis lateribus nominassent nobiles aliquos, tanquam vsos artificibus lædendi per clientes, alióſque humiles notos reos & indices, supra plantam (vt dicitur) euagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit Principem, non nisi suppliciis acrioribus perniciosa facinora scrutari posse vel vindicari, quæ Romæ perpetrauere complures. His ille cognitis efferatus, vt erat acer vitiorum inimicus magis quàm seuerus, vno proloquio in huiusmodi causas, quas arroganti proposito maiestatis imminutæ miscebat, omnes quos iuris prisci iustitia, diuorúmque arbitria quæstionibus exemere cruentis, si postulasset negotium, statuit tormentis affligi. Vtque congeminata potestas erectáque sublatius altiores consarcinaret ærumnas, Maximino Romæ agere disposito pro Præfectis, sociauit ad hæc cognoscenda, quæ in multorum pericula struebantur, Leonem Notarium, postea officiorum Magistrum, bustuarium quendam latronem Pannonium efflantem ferino rictu crudelitatem, etiam ipsum nihilominus humani sanguinis auidissimum. Auxit obstinatum Maximini ingenium ad lædendum aduentus collegæ similis, & literarum cum ampla dignitate

dulcedo. Ideoque pedes huc & illuc exultando contorquens, saltare non incedere videbatur, dum studebat inter altaria celsius gradientes, vt quidam memorant, imitari Brachmanas. Iámque lituis cladium concrepantibus internarum, rerum atrocitate torpentibus cunctis, præter multa cruda & immitia, quorum nec diuersitas comprehendi nec numerus potest, mors Marini causarum defensoris eminuit: quem vt ausum Hispanillæ cuiusdam artibus prauis adfectasse coniugium, transeunter indiciorum fide discussa, supplicio lethali damnauit. Et quoniam existimo forsitan aliquos hæc lecturos, exquisite scrutando notare, strepentes id actum esse prius, non illud, aut ea quæ viderint prætermissa: hactenus faciendum est satis, quòd non omnia narratu sunt digna, quæ per squalidas transiere personas: nec si fieri fuisset necesse, instructiones vel ex ipsis tabulariis suppeterent publicis, tot calentibus malis, & nouo furore sine retinaculo imis summa miscente: cum iustitium esse quod timebatur, non iudicium aperte constaret. Tunc Cethegus senator adulterij reus delatus, ceruice periit abscissa, & Alypius nobilis adulescens ob leuem relegatus errorem, aliíque humiles publica morte oppetiuerunt: in quorum miseriis, velut sui quisque discriminis imaginem cernens, tortorem & vincula somniabat & diuersoria tenebrarum. Eodem tempore etiam Hymetij præclaræ indolis viri negotium est actitatum: cuius hunc fuisse nouimus textum. Cum Africā Proconsule regeret, Carthaginensibus victus inopia iam lassatis, ex horreis Romano populo destinatis frumentum dedit: paulóque postea cum prouenisset segetum copia, integre sine vlla restituit mora. Verum quoniam denis modiis singulis solidis indigentibus venundatis, emerat ipse tricenos, interprecij compendium ad Principis ærarium misit. Ideoque Valentinianus per nundinationem suspicatus parum quàm oportuerat missum, eum bonorum parte mulctauit. Ad cuius cladem exaggerandam, id quoque iisdem diebus acciderat non minus exitiale. Amantius aruspex ea tempestate præ ceteris notus, occultiore indicio proditus,

quòd ob praua quædam implenda, ad sacrificandum ab eodem esset adscitus Hymetio, inductúsque in iudicium, quamquam incuruus sub equuleo staret, pertinaci negabat instantia. Quo inficiante, secretioribus chartis ab eius domo prolatis, commonitorium repertum est manu scriptum Hymetij, petentis vt obsecrata ritu sacrorum solemnium numina erga se Imperatoris delinirent: cuius extima parte quædam inuectiua legebantur in Principem, vt & auarum & truculentum. Hæc Valentinianus relatione iudicum doctus, asperius interpretantium facta, vigore nimio in negotium iussit inquiri. Et quia Frontinus consiliarius antedicti, minister fuisse conceptæ precationis arguebatur, concisus virgis atque confessus, ablegatus est in exilium ad Britannos: Amantius verò damnatus postea rerum capitalium interiit. Post hanc gestorum seriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum, audiendus ab Ampelio vrbi Præfecto & Maximino Vicario, confestímque perdendus vt apparebat, data sibi copia rectius Imperatoris præsidium appellauit, nominísque eius perfugio tectus seruabatur incolumis. Super hoc Princeps consultus, senatui negotium dedit. Qui cum rem librata iustitia comperisset, eúmque ad Boas Dalmatiæ locum exterminasset, ægrè Imperatoris iracundiam tulit, perciti vehementer, quòd hominem addictum, vt ipse proposuerat, morti, clementiori sententia didicerat plexum. Ob hæc & huiusmodi multa, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri sunt cœpta. Et ne tot malis dissimulatis paulatímque serpentibus, acerui crescerent ærumnarum, nobilitatis decreto legati mittuntur: Prætextatus ex vrbi Præfecto, & ex Vicario Venustus, & ex Consulari Mineruius, oraturi ne delictis supplicia sint grandiora, neue senator quisquam inusitate & illicito more tormentis exponeretur. Qui cum intromissi in consistorium hæc referrent, negantem Valentinianum se id statuisse, & calumnias perpeti clamitantem, moderate redarguit Quæstor Eupraxius: hácque libertate emendatum est crudele præceptum, supergressum omnia diritatis exempla. Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis

lanuginis adulescens, Lampadij filius ex Præfecto, exploratius causam Maximino spectante, conuictus codicem noxiarum artium nondum per ætatem firmato consilio descripsisse, exúlque mittendus vt sperabatur, patris impulsu prouocauit ad Principem: & iussus ad eius comitatum duci, de fumo (vt aiunt) in flammam, traditus Phalangio Bæticæ Consulari cecidit funesta carnificis manu. Super his etiam Tarracius Bassus postea vrbi Præfectus, & frater eius Camenius, & Marcianus quidam, & Eusaphius, omnes clarissimi, arcessiti in crimen, quod eiusdem conscij veneficij aurigam fouere dicebantur Auchenium, documentis etiamtum ambiguis, suffragante absoluti sunt Victorino, vt dispersus prodidit rumor, qui erat amicus Maximino iunctissimus. Nec minus feminæ quoque calamitatum participes fuere similium. Nam ex hoc quoque sexu peremptæ sunt originis altæ complures, adulteriorum flagitiis obnoxiæ vel stuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas & Flauiana: quorum altera cum duceretur ad mortem, indumento quo vestita erat abrepto, ne velamen quidem secreto membrorum sufficiens retinere permissa est. Ideoque carnifex nefas admisisse conuictus immane, viuus exustus est. Paphius quinetiam & Cornelius senatores, ambo venenorum artibus se polluisse confessi, eodem Pronuntiante Maximino sunt interfecti. Pari sorte etiam Procurator monetæ extinctus est. Sericum enim & Asbolium supradictos, quoniam cùm hortaretur passim nominare quos vellent, adiecta religione firmarat, nullum igni vel ferro se puniri iussurum, plumbi validis ictibus interemit. Et post hæc flammis Campensem aruspicem dedit, in negotio eius nullo sacramento constrictus. Oportunum est, vt arbitror, explanare nunc causam, quæ ad exitium præcipitem Aginatium impulit, iám inde à priscis maioribus nobilem, vt locuta est pertinacior fama: nec enim super hoc vlla documentorum rata est fides. Anhelans flatu superbo Maximinus etiamtum Præfectus annonæ, nactúsque audaciæ incitamenta non leuia, tendebat adusque Probi contemptum, viri summatum omnium maximi, iuréque

præfecturæ prætorianæ regentis prouincias. Quod Aginatius indignissime ferens, dolénsque in examinandis caussis Maximinum ab Olybrio sibi prælatum, cùm esset ipse Vicarius Romæ, familiari sermone docuit Probum occulte, facile vanum hominem recalcitrantem sublimibus meritis posse opprimi, si ille id fieri censuisset. Has literas, vt quidam asseuerabant, Probus ad Maximinum, eruditiorem iam in sceleribus commendatúmq; Principi pertimescens, nullo conscio præter baiulum misit. Hísque recitatis ita homo ferus exarsit, vt machinas omnes in Aginatium deinde commoueret: velut serpens vulnere noti cuiusdam adtritus. Accessit his alia potior insidiarum materia, quæ eundem Aginatium obruit. Victorinum enim defunctum insimulabat, vt Maximini actus, dum superesset, venditantem: cuius ex testamento legata ipse sumpserat non aspernanda. Parique petulantia Anepsiæ quoque eius vxori lites minabatur & iurgia. Quæ hæc metuens, vt Maximini etiam muniretur auxilio, finxit maritum in volũtate quam condiderat nuper, argenti tria millia pondo eidem reliquisse. Qui auiditate nimia flagrans, (nec enim hoc quoq; vitio caruit,) petit hereditatis medietatem. Verùm etiam hoc vt parum sufficienti nequaquam contentus, aliud commentus est, vt arbitrabatur, honestum & tutum: & ne amitteret ansam sibi oblatam lucrandi vberis patrimonij, Victorini priuignam Anepsiæ filiam petit filio coniugem: ídque assentiente muliere prompte firmatum est. Per hæc & alia simili mœrore deflenda, quæ decolorabant speciem Vrbis æternæ, grassabatur per strages multiplices fortunarum homo cum gemitu nominandus, vltra forenses terminos semet extentans. Namque & resticulam de fenestra prætorij quadam remota dicitur semper habuisse suspensam, cuius summitas quædam velut clausa colligaret, nullis quidem indiciis fulta, sed nocitura insontibus multis: & Mucianum Barbarúmque apparitores aliquotiens discretim trudi iubebat, ad fallendum aptissimos. Hi tanquam eiulando casus, quibus se simulabant oppressos, iudicis exaggerando crudelitatem, remedium nullum aliud

reis ad obtinendam vitam superesse eadem replicando sæpe adseuerabant, ni criminibus magnis petissent nobiles viros: quibus ad sui societatem adnexis, facile eos absolui posse firmabant. Ob quæ implacabilitate vltra apposita iam pergente, manus vinculis sunt arctatæ complurium: ortúque nobiles inculti videbantur & anxij. Nec eorum culpari quisquam debuit, cùm salutantes humum penè curuatis contingentibus membris, persæpe clamantem audirent spiritus ferini latronem, nullum se inuito reperiri posse insontem. Quæ verba effectui propere iuncta, terruissent profecto Numæ Pompilij similes & Catonem. Prorsus enim sic agebatur, vt nec in alienis malis quorundam exarescerent lacrymæ: quod in variis & confragosis actibus vitæ plerumque contingit. A iure tamen iustitiáque crebro discedens ferreus cognitor, erat vno quasi præcipuo tolerabilis. Interdum enim exoratus parcebat aliquibus, quod propè vitium esse in hoc loco legitur apud Tullium: *Nam si implacabiles iracundiæ sunt, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa leuitas, quæ tamen, vt in malis, acerbitati anteponenda est.* Post hæc prægresso Leone, acceptóque successore, ad Principis comitatum Maximinus accitus, auctúsque præfectura prætoriana, nihilo lenior fuit, etiam longius nocens, vt basilisci serpentes. In id tempus aut non multo prius, scopæ florere sunt visæ, quibus nobilitatis curia mundabatur: ídque portendebat extollendos quosdam despicatissimæ sortis ad gradus potestatum excelsos. Et quamlibet tempestiuum est ad ordinem redire cœptorum, tamen nihil impedituri temporum cursus immorabimur paucis, quæ per iniquitatem curantium Vicariam præfecturam in Vrbe contra quam oportuerat gesta sunt, quia ad nutum Maximini & voluntatem, iisdem ministris velut apparitoribus gerebantur. Post hunc venit Vrsicinus ad mitiora propensior: qui quoniam cautus esse voluit & ciuilis, retulerat Esaiam cum aliis, ob commissum adulterium in Rufinam detentis, Marcellum maritum eius ex Agente in rebus, reum imminutæ maiestatis deferre conatis: ideoque, vt cunctator, contemptus, & ad hæc for-

titer exequenda patum conueniens, è vicaria potéstate discessit. Huic successit Hemonensis Simplicius, Maximini consiliarius, ex Grammatico, post administratam nec erectus nec tumidus, sed obliquo aspectu terribilis: qui compositis ad modestiam verbis acerba meditabatur in multos. Et primo Rufinam cum vniuersis auctoribus adulterij commissi vel consciis interfecit, super quibus Vrsinum retulisse prædiximus: alios deinde complures nullo noxiorum discrimine vel insontium. In cruento enim certamine cum Maximino velut antepilano suo contendens, superare eum in succidendis familiarum nobilium neruis studebat: Busirim veterem & Antæum imitatus, & Phalarim, vt taurus ei solus deesse videretur Agrigentinus. His in hunc modum ac talibus exactis, Hesychia quædam matrona ob intentatum crimen, in domo apparitoris, cui custodienda est tradita, multa pertimescens & sæua, fulcro plumeo vultu contracto incubuit, & animam occluso narium spiramento effudit. Adiunctum est his aliud haud mitius malum. Eumenius enim & Abienus ambo ex cœtu amplissimo, infamati sub Maximino in Fausianam feminam non obscuram, post Victorini obitum, quo iuuante vixere securius, Simplicij aduentu perterrefacti, non secus volentis magna cum minis, ad secreta receptacula se contulerunt. Sed Fausianâ damnatâ inter reos recepti vocatíque edictis, semet abstrusius amandarunt: quorum Abienus apud Anepsiam diu delitescebat. Sed vt solent insperati casus adgrauare miserabiles clades, Apaudulus nomine seruus Anepsiæ, verberatæ coniugis dolore percullsus, negotium ad Simplicium detulit nocte progressus: missíque apparitores indicatos è latebris abstraxerunt. Et Abienus quidem exaggerato crimine stupri, quod intulisse dicebatur Anepsiæ, morte mulctatus est. Mulier verò vt continendæ vitæ spem firmam dilato posset habere supplicio, appetitam se nefariis artibus, vim in domo Aginatij perpessam asseuerauit. Hæc vt gesta sunt mugitus ad Principem Simplicius retulit: agénsque ibi Maximinus, infestus ob causam quam suprà docuimus Aginatio,

simultate vnà cum potestate in maius accensa, orauit impense vt rescriberetur eum occidi: & impetrauit facile male sanus incitator & potens. Metuénsque grauioris inuidiæ pondus, ne pronuntiante Simplicio & consiliario suo & amico, periret homo patriciæ stirpis, retinuit apud se paulisper imperiale præceptum, hæres & ambigens, quemnam potissimum exsecutorem atrocis rei fidum inueniret & efficacem. Tandémque vt solent pares facile congregari cum paribus, Doryphorianus quidam repertus est Gallus, audax adusque insaniam: cui hanc operam implere breui pollicito deferri prouidit vicariam, & commonitorium cum Augusti literis tradidit: instruens hominem sæuum quidem sed rudem, qua celeritate Aginatium sine vllo deleret obstaculo, dilatione qualibet inuenta forsitan euasurum. Festinauit, vt mãdatum est, Doryphorianus magnis itineribus Romam: & inter salutandi initia magnâ quæritabat industriâ, qua vi senatorem perspicui generis interficeret, iuuantibus nullis. Cognitóque eum iam pridem repertum in villa propria custodiri, ipse tanquam caput sontium paritérque Anepsiam horrore medio tenebrarum audire disposuit, quo tempore hebetari solent obstrictæ terroribus mentes: vt inter innumera multa Aiax quoque Homericus docet, optans perire potius luce, quàm pati formidinis augmenta nocturnæ. Et quoniam iudex, quinimo prædo nefandus, ad id solum quod promisit intentus, cuncta extollebat in maius, iusso Aginatio statui, agmina fecit introire carnificum: catenísque sonantibus triste, mancipia squalore diuturno marcentia in domini caput adusque vltimum lacerabat exitium: quod in stupri quæstione fieri vetuere clementissimæ leges. Deniq; cum iam contigua morti tormenta ancillæ voces expressissent obliquas, indicij fide parum plene discussa, Aginatius ad supplicium duci pronuntiatus abrupte, nec auditus cùm magnis clamoribus appellaret nomina Principum, sublimis raptus occiditur, pari sententia Anepsia interfecta. hæc agitante cum adesset, pérque emissarios cum procul ageret, Maximino, funera Vrbs deplorauit æterna. Sed ac-

celerarunt vltrices diræ cæsorum. Namque vt postea tempestiue dicetur, & idem Maximinus sub Gratiano intoleranter se efferens, damnatorio iugulatus est ferro, & Simplicius in Illyrico truncatus: & Doryphorianum pronuntiatum capitis reum, trusúmque in carcere Tulliano, matris consilio Princeps exinde rapuit, reuersúmque ad lares in Galliis per cruciatus oppressit immensos. Nunc vnde huc fleximus reuertamur: is vrbanarum rerum status vt ita dixerim fuit. At Valentinianus magna animo concipiens & vtilia, Rhenum omnem à Rhetiarum exordio adusque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat, castra extollens altius & castella, turrésque assiduas per habiles locos & oportunos, quà Galliarum extenditur longitudo: nonnunquam etiam vltra flumen ædificiis positis subradens barbaros fines. Denique cum reputaret munimentum celsum & tutum, quod ipse à primis fundarat auspiciis, præterlabente Nicro nomine fluuio, paulatim subuerti posse vndarum pulsu immani, meatum ipsum aliorsum vertere cogitauit: & quæsitis artificibus peritis aquariæ rei, copiosáque militis manu arduum est opus adgressus. Per multos enim dies cõpaginatæ formæ è roboribus, conjectǽque in alueum, fixis refixísque aliquotiens prope ingentibus stilis, fluctibus erectis confundebantur, auulsǽque vi gurgitis interrumpebantur. Vicit tamen Imperatoris vehementior cura, & morigeri militis labor, mento tenus dum operaretur sæpe demersi. tandémque non sine quorundã discrimine, castra præsidiaria inquietudine errantis ingentis amnis exempta, nunc valida sunt. Ac talibus lætus exultánsque, pro anni & temporis statu dilapsos conducens, reipublicæ curam habuit, vt officio Principis congruebat. Ratúsque aptissimum ad id quod deliberabat implendum, trans Rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus est, munimentum exstruere disposuit raptim. Vtque celeritas effectum negotij faceret tutum, per Syagrium tunc Notarium, postea Præfectũ & Consulem, Aratorem monuit Ducem, vt dum vndique actum esset silentium, id arripere conaretur. Transiit cum Notario Dux vt

iussum est statim, fodereque per militem quem duxit fundamenta exorsus, Hermogenem susceperat successorem: eodémque puncto quidam optimates Alamanni venêre obsidum patres, quos lege fœderis mansuræque diutius pacis haud aspernanda pignora tenebamus. Qui flexis poplitibus supplicabant, ne Romani securitatis improuidi, quorum fortunam sempiterna fides cælo contiguam fecit, prauo deciperentur errore, pactísque calcatis rem adorirentur indignam. Verum hæc & similia loquentes incassum, cum nec audirentur, nec quietum aliquid vel mite referri sentirent, filiorum flentes exitium discesserunt. Iisdémque digressis, ex abdito collis propinqui barbaricus prosiluit globus, optimatibus danda responsa, vt intelligi dabatur, operiens: adortúsque milites seminudos, humum etiamtum gestantes, expeditis agiliter gladiis obtruncabant: inter quos etiam duces ambo sunt cæsi. Nec indicaturus gesta superfuit quisquam, præter Syagrium: qui deletis omnibus ad comitatum reuersus, irati sententia Principis sacramento exutus abiit ad lares, id cōmeruisse sæuo iudicatus arbitrio, quod euaserit solus. Hæc inter per Gallias latrociniorum rabies sæua scatebat in perniciem multorum, obseruans celebres vias, fundénsque indubitanter quidquid inciderat fructus. Denique præter complures alios, quos absumpserunt insidiæ tales, Constantianus Tribunus stabuli impetu est clandestino exceptus, móxque interfectus, Valentiniani adfinis, Cerealis & Iustinæ germanus. At procul tanquam horum similia agitantibus furiis per omne latus, Maratocupreni grassatores acerrimi vagabantur, vici huius nominis incolæ in Syria prope Apamiam positi, nimium quantum numero & exquisitis fallaciis abundantes: ideóque formidati, quòd mercatorum militúmque honoratorum specie, sine vllo discrimine domos & villas & oppida peruadebant. Nec quisquam aduentum eorum cauere poterat inopinum, non destinata sed varia petentium & longinqua, & quoquò ventus duxerat irrumpentium: quam ob causam præ ceteris hostibus Saxones timentur vt repentini. Et quamlibet conjurati multo-

rum opes attriuerint, œstróque concepti furoris exagitati strages edidere luctificas, sanguinis nihilo minus auidi, quàm prædarum: tamen ne per minutias gesta narrando, operis impediam cursum, id vnum sufficiet eorum exitiale poni commercium. Quæsitus in vnum impiorum hominum globus, imitatus Rationalis officium ipsúmque iudicem, vespertinis tenebris lugubre clamante præcone ciuitatem ingressi, ambitiosam domum cuiusdam primatis, vt proscripti iussique interfici, cum gladiis obsederunt: raptáque suppellectili pretiosa, quia subito percussi familiares hebetatis sensibus non defenderant dominum, cæsis pluribus, ante reuolutam lucem gressu discessere veloci. Verùm cùm exuuiis repleti multorum parandi dulcedine nihil prætermitterent, intercepti imperiali motu oppressi interiêre omnes ad vnum: eorúmque soboles parua etiam tum, ne ad parentum exempla subcresceret, pari sorte deleta est, larésque euersi, quos ambitiose luctuosis aliorum dispendiis construxerunt. Et hæc quidem textu processere narrato. Theodosius verò dux nominis inclyti, animo vigore collecto ab Augusta profectus, quam veteres appellauere Lundinium, cum milite industria comparato solerti, versis turbatísq; Britannorum fortunis opem maximam tulit: oportuna vbique ad insidiandum barbaris præueniens loca, nihilque gregariis imperans, cuius non ipse primitias alacri capesseret mente. Hócque genere cùm strenui militis munia & præclari ducis curas expleret, fusis variis gentibus & fugatis, quas insolentia nutriente securitate adgredi Romanas res inflammabat, in integrum restituit ciuitates & castra multiplicibus quidem damnis adflicta, sed ad quietem temporis longi fundata. Euenerat autem eodem hæc agente facinus dirum, erepturum in periculum graue, ni inter ipsa conatus principia fuisset extinctum. Valentinus quidam in Valeria Pannoniæ superbi spiritus homo, Maximini illius exitialis Vicarij, postea Præfecti, conjugis frater, ob graue crimen actus in Britannias exul, quietis impatiens malefica bestia ad res perniciosas consurgebat & nouas, in Theodosium tumore quodam,

quem

quem ſolum reſiſtere poſſe nefandis cogitationibus aduertebat. Multa clam tamen palámq; circũſpiciens, creſcente flatu cupiditatis immenſæ exules ſollicitabat & milites, pro tẽporis captu auſorum illecebroſas pollicendo mercedes. Iámque propinquãte tentatorum effectu, doctus hæc vnde conuenerat dux alacrior ad audendum, & corde celſo ad vindictam compertorum erectus, Valentinum quidem cum paucis arcta ſocietate iunctiſſimis lethali pœna plectendos Dulcitio dediderat Duci: militari verò ſcientia, qua ſuperabat præſentes, futura conjiciens, de conjuratis quæſtiones agitari prohibuit, ne formidine ſparſa per multos, reuiuiſcerent prouinciarum turbines compoſiti. Hinc ad corrigenda plura conuerſus & neceſſaria, periculo penitus demto, cum aperte conſtaret nulla eius cœpta propitiam deſeruiſſe fortunam, inſtaurabat vrbes & præſidiaria, vt diximus, caſtra, limitéſque vigiliis tuebatur & prætenturis: recuperatámque prouinciam, quæ in ditionem conceſſerat hoſtium, ita reddiderat ſtatui priſtino: vt eodem referente & rectorem haberet legitimum, & Valentia deinde vocaretur arbitrio Principis . . . . * . . . * . . . Areanos genus hominum à veteribus inſtitutum, ſuper quibus aliqua in actibus Conſtantis retulimus, paulatim prolapſos in vitia, à ſtationibus ſuis remouit: aperte conuictos, acceptorum promiſſorúmque magnitudine præmiorum allectos, quæ apud nos agebantur aliquotiens barbaris prodidiſſe. Id enim illis erat officium, vt vltro citróque per longa ſpatia diſcurrentes, vicinarum gentium ſtrepitus noſtris ducibus intimarent. Ita ſpectatiſſime antedictis rebus aliiſque adminiſtratis ſimilibus, ad comitatum accitus tripudiantéſque relinquens prouincias, vt Furius Camillus vel Curſor Papirius, victoriis crebris & ſalutaribus erat inſignis. Et fauore omnium aduſque fretum deductus, leni vento tranſgreſſus venit ad commilitium Principis: cúmque gaudio ſuſceptus & laudibus, in locum Valentis Iouini ſucceſſit, qui equorum copias tuebatur. Diu multúmque à negotiis diſcurſus vrbanis, adigente cumulo foris geſtorum, ad ea ſtrictim exſequenda regrediar, exor-

ſus ab Olybrij præfectura, tranquilla nimis & leni: qui nunquam ab humanitatis ſtatu dejectus, ſollicitus erat & anxius, ne quod vſquam factum eius aſperum inueniretur aut dictum: calumniarum acerrimus inſectator, fiſci lucra vnde poterat circumcidens, iuſtorúmque diſtinctor & arbiter plenus, in ſubjectis admodum temperatus. Sed obnubilabat hæc omnia vitium parum quidem nocens rei communi, ſed in alto iudice maculoſum, quòd citeriorem vitam penè omnem vergentem in luxum per argumenta ſcenica amoréſque peregerat, nec vetitos, nec inceſtos. Poſt hunc vrbem rexit Ampelius, cupidus ipſe quoque voluptatum, Antiochiæ genitus, ex Magiſtro officiorum ad proconſulatum geminum, indéque multo poſtea ad præfecturæ culmen euectus, lætus alia, & ad populi fauorem adipiſcendum aptiſſimus: nonnunquam tamen rigidus, atque vtinam in propoſito perſeuerans. Correxiſſet enim ex parte licet exigua, irritamenta gulæ & ganeas tetras, ni flexus in molliora amiſiſſet gloriam diu victuram. Namque ſtatuerat ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, néue aquam vulgarium calefaceret quiſquam, vel vſque ad præſtitutum diei ſpatium lixæ coctam proponerent carnem: vel honeſtus quidam mandens videretur in publico. Quæ probra aliáque his maiora diſſimulatione iugi neglecta ita effrenatius exarſerunt, vt nec Epimenides ille Cretenſis, ſi fabularum ritu ab inferis excitatus rediſſet ad noſtra, ſolus purgare ſufficeret Romam: tanta pleroſque labes inſanabilium flagitiorum oppreſſit. Et primum nobilitatis, vt aliquoties pro locorum copia fecimus, dein plebis digeremus errata, incidentia veloci conſtringentes exceſſu. Prænominum claritudine conſpicui quidam, vt putant, in immenſum ſemet extollunt, cum Reburri, & Fabunij, & Pagonij Gerionéſque appellentur, ac Dalij cum Tarraciis & Perraſiis, aliiſque ita decens ſonātibus originum inſignibus multis. Nonnullos fulgentes ſericis indumentis, vt ducendos ad mortem, vel vt ſine diritate ominis loquamur, prægreſſo exercitu arma cogentes, manipulatim concitato fragore ſequi-

tur multitudo seruorum. Tales vbi comitantibus singulos quinquaginta ministris tholos introierint balnearum, vbi ubi sunt, minaciter clamantes, si apparuisse subito ignotam compererint meretricem, aut oppidanæ quondam prostibulum plebis, vel meritorij corporis veterem lupam, certatim concurrunt, palpantésque aduenam deformitate magna blanditiarum ita extollunt, vt Semiramim Parthi, vel Cleopatras Ægyptus, aut Artemisiam Cares, vel Zenobiam Palmyreni. Et hæc admittunt ij, quorum apud maiores censoria nota adflictus est senator, ausus dum adhuc non deceret, præsente communi filia coniugem osculari. Ex his quidam cum salutari pectoribus oppositis cœperũt, osculãda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua suauianda vel manus, id illis sufficere ad beate viuendum existimantes: & abundare omni cultu humanitatis peregrinum, cuius forte etiam gratia sunt obligati, interrogatum quibus thermis vtatur aut aquis, aut ad quam successerit domum. Et cum ita graues sint & cultores virtutũ, vt putant, si venturos vndelibet equos aut aurigas quendã didicerint nũtiasse: ita velociter imminent, vident & percunctantur, vt Tyndaridas fratres eorũ suspexêre maiores, cùm priscis illis victoriis indicatis gaudio cuncta cõplessent Horum domus ociosi quidã garruli frequentant, variis adsentandi figmentis ad singula altioris fortunæ verba plaudentes, parasitorum in comœdiis ..... etas affectando. Vt enim illi sufflant milites gloriosos, obsidiones vrbium & pugnas & millia hostium iisdem vt heroïcis æmulis assignantes: ita hi quoque columnarum constructiones alta fronte suspensas mirando, atque parietes lapidum circumspectis coloribus nitidos, vltra mortalitatem nobiles viros extollunt. Poscuntur etiam in conuiuiis aliquoties trutinæ, vt appositi pisces & volucres ponderentur & glires: quorum magnitudo sæpius delicata non sine tædio præsentium, vt antehac inusitata, laudatur assidue: Maxime cum hæc eadem numerantes Notarij propè triginta adsistant cum thecis & pugillaribus tabulis, vt deesse solus Magister ludi literarij videretur. Quidam dete-

ſtantes vt venena doctrinas, Iuuenalem & Marium Maximum curatiore ſtudio legunt, nulla volumina præter hæc in profundo ocio contrectantes: quam ob cauſam, non iudicioli eſt noſtri. Cùm multa & varia pro amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent, audientes deſtinatum pœnæ Socratem, conjectúmque in carcerem, rogaſſe quendam ſcite lyrici carmen Steſichori modulantem, vt doceretur id agere dum liceret: interrogantéque muſico, quid ei poterit hoc prodeſſe morituro poſtridie, reſpondiſſe, vt aliquid ſciens amplius è vita diſcedam. Ita autem pauci ſunt inter eos ſeueri vindices delictorum, vt ſi aquam calidam tardius attulerit ſeruus, trecentis adfligi verberibus iubeatur: ſi hominem ſponte occiderit propria, inſtantibus plurimis vt damnetur, vnus dominus hactenus exclamat, quid faciat manioſus & nequam? & ſi quis aliquid eiuſmodi deinceps auſus fuerit, corripietur. Ciuilitatis autem hoc apud eos eſt nunc, quod expedit peregrino fratrem interficere cuiuſlibet, quàm rogatus ad conuiuium, excuſare: defectum enim patrimonij ſe oppido perpetiſſe nator exiſtimat, ſi is defuerit, quem aliquoties libratis ſententiis inuitauerit ſemel. Pars eorum ſi agros viſuri proceſſerunt longius, aut alienis laboribus venaturi, Alexandri Magni itinera ſe putant æquiparaſſe vel Cæſaris: aut ſi à lacu Auerni lembis inuecti ſunt pictis Puteolos vel Caietam, maxime cum id vaporato audeant tempore. Vbi ſi inter aurata flabella laciniis ſericis inſederint muſcæ, vel per foramen vmbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis, queruntur quod non ſunt apud Cimmerios nati. Dein cum à Siluani lauacro vel Mammeæ aquis ventitāt ſoſpitalibus, vt quiſquam eorum egreſſus tenuiſſimiſe terſerit linteis, ſolitis preſſoriis veſtes luce nitētes arbitra diligenter explorat, quæ vna portantur ſufficientes ad iuuandos homines vndecim: tandémq; electis aliquot inuolutus, receptis anulis, quos ne violentur humoribus, famulo tradiderat, digitis vt metatis abit. Enimuero ſi quis è militia Principis recens digreſſus abierit in larem, æui prouectus, tali præſente ..... irio ..... Lenij Præſul exiſtima-

tur: ceteri taciturni audiunt dicta...... solus paterfamilias rectus narrãs aliena & placentia referens &... pleraque fallendo. Quidam ex iis, licet rari, aleatorum vocabulum declinantes, ideoque se cupientes appellari tesserarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures & latrones. Hoc tamen fatendum est, quod cum omnes amicitiæ Romæ tepescant, aleariæ solæ, quasi gloriosis quæsitæ sudoribus, sociales sunt, & adfectu nimio firmitate plena connexæ: vnde quidam ex his gregibus inueniuntur ita concordes, vt Quintilios esse existimes fratres. Ideoque videre licet ignobilem, artis tesserariæ callentem arcana, vt Catonem Porcium ob repulsam præturæ nec suspectam antea nec speratam, incedere grauitate composita mœstiorem, quòd ei in maiore conuiuio vel consessu Proconsularis quidam est antelatus. Subsident aliqui curiosos homines, senes aut iuuenes, orbos vel cælibes, aut etiam vxores habentes & liberos (nec enim in hoc titulo discrimen aliquod obseruatur) ad voluntates condendas allicientes eos technis miris: qui cùm supremis iudiciis ordinatis, quæ habebant reliquerint iis, quibus morem gerendo testati sunt, illico pereunt, vt id impleri sorte fatorum opperiente. *** Alius cum dignitate licet, ceruice tumida gradiens, notos antea obliquato contuetur aspectu, vt post captas Syracusas existimes reuerti M. Marcellum. Multi apud eos negantes esse superas potestates in cælo, nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lauari arbitrantur se cautius posse, antequam ephemeride scrupulose sciscitata didicerint, vbi sit, verbi gratia, signum Mercurij, vel quotam cancri sideris partem polum discurrens obtineat luna. Alius si creditorem suum flagitare molestius aduerterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eúmque vt veneficum curat vrgeri: vnde non nisi reddita cautione, dispendióque adflictus graui discedit. Et additur huic, debitorem voluntarium includit vt proprium, nec ante eius profectionem absoluit. Parte alia vxor, vt prouerbium loquitur vetus, eandem incudem diu noctúque tundendo, maritum testari compellit, hócque idem vt fa-

ciat vxor, vrget maritus instanter: & periti iuris altrinsecus adsciscuntur, vnus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnantia tractaturi: iisdémque subseruntur genitalium extorum interpretes controuersi, hinc præfecturas profusius largientes & sepulturas diuitum matronarum, inde ad exequias virorũ iam aduentantes necessaria parari oportere innuentes. & testatura .... ancillas suapte natura pallidi aspirati pridie cõsumpta defuncta ..... vt Tullius ait; *Nec in rebus humanis quidquam bonum norunt, nisi quod fructuosum sit: & amicos tanquam pecudes eos potissimum diligunt, ex quibus se sperant maximum fructum esse capturos.* Cúmque mutuum illi quid petunt, soccos & Miconas videbis & Lachetas: cum adiguntur vt reddant, ita cothurnatos & turgidos, vt Heraclidas illos Cresphontem & Temenum putes. Hactenus de senatu. Nunc ad otiosam plebem veniamus & desidem: in qua nitent & nominibus cultis quidam calceorum expertes, Cimessores, Statarij, Semicupæ, & Serapini, & Cicimbricus cum Gluturino, & Trulla, & Lucanicus cum Pordaca & Salsula, similésque innumeri. Hi omne quod viuunt vino & tesseris impendunt & lustris, & voluptatibus, & spectaculis: eísque templum & habitaculum, & concio, & spes omnis Circus est maximus: & videre licet per fora, & compita, & plateas, & conuenticula circulos multos collectos in se controuersis iurgiis ferri, aliis aliud vt fit defendentibus. Inter quos hi qui ad satietatem vixerunt, potiores auctoritate longæua, per Ianos & fora clamitant sæpe, rempublicam stare non posse, si futura concertatione quem quisque vindicat, carceribus non exiluerit princeps, & funalibus equis parum cohærenter circumflexerit metam. Et vbi negligentiæ tanta est caries, exoptato die equestrium ludorum inlucescente, nondum solis puro iubare, effusius omnes festinant præcipites, vt velocitate currus ipsos anteeant certaturos: super quorum euentu discissi votorum studiis, anxij plurimi agunt peruigiles noctes. Vnde si ad theatralem ventum fuerit vilitatem, artifices scenarij per sibilos exploduntur, si quis sibi ære humiliorem non conciliauerit plebem. Qui si de-

fuerit ſtrepitus, ad imitationem Tauricæ gentis peregrinos vociferantur pelli debere, (quorum ſubſidiis ſemper niſi ſunt ac ſteterunt) & tetris vocibus & abſurdis: quæ longe abhorrent à ſtudiis & voluntate veteris illius plebis, cuius multa facetè dicta memoria loquitur & venuſta. Id enim nunc repertum eſt pro ſonitu laudum impenſiore, per applicatos homines ad loquendum, vt in omni ſpectaculo, exodiario, venatori, aurigæ, & hiſtrionum generi omni, & iudicibus celſis itidémque minoribus, necnon etiam matronis clametur adſidue, *per te ille diſcat:* quid autem debeat diſci, nemo ſufficit explanare. In his plerique diſtentioribus ſaginis addicti, præeunte nidoris indagine acutiſque vocibus feminarum, à galliciniis ipſis, in modum pauonum inanitate clangentium, humum ſummis pedum vnguibus contingentes aulis adſiſtunt, digitos prærodentes dum patinæ deferueſcunt: alij nauſeam horridæ carnis dum excoquitur intentius deſpectantes, vt diſciſſarum pecudum exta rimari cum anatomicis Democritum putes, docentem quibus modis poſteritas mederi doloribus poſſit internis. Sit ſatis interim hæc digeſſiſſe ſuper rebus vrbanis: nunc redeamus ad cetera, quæ per prouincias agitauere multiplices caſus. Erupit Auguſtis ter Coss. Saxonum multitudo: & Oceani difficultatibus permeatis, Romanum limitem gradu petebat intento, ſæpe noſtrorum funeribus paſta: cuius eruptionis primæ procellam Nannenus ſuſtinuit Comes, regionibus iiſdem appoſitus, diuturno bellorum labore compertus. Sed tunc ad mortem deſtinatæ plebi congreſſus, cum milites quoſdam ruiſſe, & ſe vulneratum imparem fore certaminibus aduerteret crebris, docto Imperatore quid agi deberet, id eſt adeptus, vt peditum Magiſter Seuerus opitulatum rebus dubiis adueniret. Qui ducens militem rei ſufficientem cum veniſſet ad loca, diſcriminatis ordinibus, barbaros ante colluctationem adeo terruit & turbauit, vt nec controuerſas opponerent manus, ſed ſignorum aquilarúmque fulgore præſtricti venialem poſcerent pacem. Diúque variatis conſiliis, cum id reipub. conducere videretur, pactis indutiis, & datis ex

conditione proposita iuuenibus multis habilibus ad militiam, discedere permissi sunt Saxones, sine impedimento vnde venerant reuersuri. Quibus omni iam formidine vacuis reditúmque parantibus, occulte pedites missi insidias in abdita quadam valle struxerunt, vnde prætereuntes adgredi negotio poterant leui: sed longe secus accidit quàm sperabatur. Sonitu enim aduentantium perciti exiluere quidam intempestiue, visíque subito dum se firmare festinant vlulantibus lugubre barbaris vertuntur in pedes. Stetêre tamen mox conglobati, extremáque sorte vires licet non integras suggerente confligere cogebantur: multáque cæde perculsi concidissent nullo relicto, ni cataphractorum equitum cuneus, ad inferendum periculum transeuntibus barbaris ex alio latere prope diuortium itineris pari modo locatus, clamore percitus tristi, agiliter subuenisset. Exin concursum infestius, firmatísque pectoribus hincinde incumbentes Romani clausos hostes eductis gladiis obtruncabant: nec quisquam eorum genitales reuisere potuit lares, ne vno quidem cædibus concorporalium superesse permisso. Ac licet iustus quidam arbiter rerum factum incusabit perfidum & deforme, pensato tamen negotio non feret indigne, manum latronum exitialem tandem copia data captam. Post hæc ita prospere consummata, Valentinianus versando sententias multiformes, anxia sollicitudine stringebatur: reputans multa & circumspiciens, quibus commentis Alamannorum & Macriani regis frangeret fastus, sine fine vel modo rem Romanam irrequietis motibus confundentes. Immanis enim natio iam inde ab incunabulis primis varietate casuum imminuta, ita sæpius adolescit, vt fuisse longis sæculis existimetur intacta. Seditque consilia alia post alia Imperatori probanti, Burgundios in eorum excitari perniciem bellicosos, & turbæ immensæ viribus affluentes, ideoque metuendos finitimis vniuersis. Scribebátq; frequenter ad eorum reges per taciturnos quosdam & fidos, vt iisdem tempore præstituto superuenirent, pollicitus ipse quoque transito cum Romanis agminibus Rheno occurrere pauidis, pondus armorum vi-

tantibus

tantibus insperatum. Gratanter ratione gemina Principis acceptæ sunt literæ: primâ, quòd iam inde temporibus priscis, sobolem se esse Romanam Burgundij sciunt: dein, quòd salinarum finiúmque causa Alamannis sæpe iurgabant, cateruas misere lectissimas: quæ antequam miles congregaretur in vnum, adusque ripas Rheni progressæ, Imperatore ad extruenda munimenta districto, terrori nostris fuere vel maximo. Igitur paulisper morati, cum neque Valentinianus vt spoponderat, die prædicto venisset, nec promissorum aliquid aduerterent factum, ad comitatum misere legatos, poscentes adminicula sibi dari rediturisad sua, ne nuda hostibus exponerent terga. Quod vbi negari per ambages sentirent & moras, mœsti exinde discesserunt & indignati. Hócque comperto reges, vt ludibrio habiti, sæuientes captiuis omnibus interfectis genitales repetunt terras. Apud hos generali nomine rex appellatur Hendinos, & ritu veteri potestate deposita remouetur, si sub eo fortuna titubauerit belli, vel segetum copiam negauerit terra: quemadmodum solent Ægyptij casus eiusmodi adsignare rectoribus. Nam sacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Sinistus: & est perpetuus, obnoxius discriminibus nullis vt reges. Per hanc occasionem impendio tempestiuam, Alamannos gentis antedictæ metu dispersos aggressus per Rhetias Theodosius ea tempestate Magister equitum, pluribus cæsis, quoscunque cepit ad Italiam iussu Principis misit, vbi fertilibus pagis acceptis iam tributarij circumcolunt Padum. Hinc tanquam in orbem migrantes alium, ad Tripoleos Africanæ prouinciæ veniamus ærumnas, quas, vt arbitror, Iustitia quoque ipsa defleuit: quæ vnde instar exarsere flammarum, textus aperiet absolutus. Austuriani his contermini partibus barbari, in discursus semper expediti veloces, viueréque adsueti rapinis & cædibus, paulisper pacati, in genuinos turbines reuoluti sunt, hanc causam prætendentes vt feriam. Stachao quidam nomine popularis eorum, nostra peragrando licentius, agebat quædam vetita legibus: inter quæ illud potius eminebat, quòd prouinciam omni fallaciarum via prodere cona-

batur, vt indicia docuere verissima: quocirca supplicio flammarum absumptus est. Huius necem vlcisci, vt propinqui damnatique iniuste causantes, ferarum similes rabie concitarum exsiluere sedibus suis, Iouiano etiamtum imperante: veritique prope Leptim accedere, ciuitatem muris & populo validam, suburbano eius vberrimo insidere per triduum: mactatísque agrestibus, quos inopinus hebetauerat pauor, vel confugere coëgerat ad speluncas, incensa supellectili multa quæ vehi non poterat, aucti rapinis reuerterunt ingentibus, trahentes captiuum Siluam quoq; casu cũ caritatibus in agro inuẽtum, ordinis sui primatem. Hac subita clade Leptitani perterriti, ante incrementa malorũ, quæ intentabat barbaricus tumor, præsidium implorauere Romani Comitis per Africam recens prouecti. Qui cum venisset militares copias ducens, ferréque opem rebus rogaretur adflictis, non nisi abundanti commeatu adgesto, & camelorum quatuor millibus apparatis, castra firmabat esse moturum. Hoc responso miserandis ciuibus stupefactis, atque negantibus sufficere se posse post vastationes & incendia, ita enormibus instrumentis remedia quærere damnorum immanium, dissimulanter diebus ibi quadraginta consumptis, nullo tentato idem discesserat Comes. Qua spe Tripolitani frustrati, formidantésque extrema, adlapso legitimo die concilij, quod apud eos est annuum, Seuerum & Flaccianum creauere legatos, Victoriarum aurea simulacra Valentiniano ob imperij primitias oblaturos: vtque lacrymosas prouinciæ ruinas docerent intrepide. Quibus compertis Romanus, misso equite velocissimo Magistrum officiorum petit Remigium, affinem suum vel rapinarum participem, vt prouideret Imperatoris arbitrio cognitionem huius negotij Vicario sibique deferri. Venerunt in comitatum legati: aditóque Principe, verbis quæ perpessi sunt ostenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. Quibus lectis, cum neque relationi officiorum Magistri fauentis Romani flagitiis, nec contraria referentibus crederetur, promissa disceptatio plena dilata est ex more, quo solent inter potio-

rum occupationes ludi poteſtates excelſæ. Dum remedia quædam à commilitio Principis expectantur, ſuſpenſis Tripolitanis diúque anxiis, rurſus globi ſuperuenere barbarici, fiducia ſublati præteritorum: Leptitanóque agro & Oeenſi interneciua populatione tranſcurſis, expleti prædarum aceruis ingentibus abſceſſerunt, occiſis decurionibus multis: inter quos Ruſticianus ſacerdotalis & Nicaſius enitebat ædilis. Hæc autem eruptio ideo arceri non potuit, quòd ad legatorum preces negotiorum quoque militarium cura Præſidi delata Ruricio, mox tranſlata eſt ad Romanum. Et iam recens inflictæ cladis nuntius miſſus ad Gallias, excitauit acrius Principem. Ideoque Tribunus & Notarius Palladius mittitur, vt & militi diſperſo per Africam præberet ſtipendium debitum, & geſta per Tripolim fide congrua ſcrutaretur. Inter tales tamen conſulendi moras expectandíque reſponſa, Auſturiani ſucceſſu gemino inſolentes, vt rapaces alites aduolarunt, irritamento ſanguinis atrocius efferatæ: cunctíſque, niſi quos fuga diſcriminibus eximeret, interemptis, prædas quas antehac reliquerant auexerunt, arboribus exectis & vitibus. Tunc Mychon quidam nobilis oppidanus & potens, captus in ſuburbano, lapſúſque antequam vinciretur, quia pedibus æger euadere penitus vetabatur, in puteum aquis vacuum ſeſe coniecit: vnde coſta diffracta leuatus à barbaris, ductúſque prope portas, coniugis miſeratione redemptus eſt, & ad pinnas muri fune ſublatus, poſt biduum interiit. Vnde elati in pertinaciam ſæuiſſimi graſſatores ipſa pulſauere mœnia Leptitana, funeſtis plangoribus reſonantia feminarum, quas nunquam antea hoſtiliter clauſas pauor exanimabat inſolitus: obſeſſaque vrbe per octo continuos dies, cùm quidam oppugnatores ſine vllo vulnerarentur effectu, redierunt ad propria triſtiores. Ob quæ ſuper ſalute dubij ciues, vltimaque tentantes, profectis ante legatis nondum reuerſis, Iouinum mittunt atq; Pancratium, quæ viderint, quæque ipſi perpeſſi ſint, Imperatorem fida relatione docturos: qui Seuerum apud Carthaginem inuentum & Flaccianum, ſuperiores illos legatos, percontãdo quid egerint,

cognouerunt eos audiri à Vicario iussos & Comite. E quibus Seuerus illico periit vexatus acerbitate morborum: nihilominus tamen properarunt ad comitatum magnis itineribus antedicti. Ingresso post hæc Palladio Africam, Romanus quas ob res venerat ante præstructus, vt securitatem suam in tuto locaret, numerorum Principiis per quosdam secretorum mandauerat conscios, vt ei tanquam potenti & palatij sumptibus proximo, stipendij quod pertulerat præstarent maximam partem: & ita est factum. Confestímque ille ditatus perrexit ad Leptim: vtque ad veritatis perueniret indaginem, Erechthium & Aristomenem facundos municipes & insignes, libere suas ciuiúmque & finitimorum retexentes ærumnas, ad loca vastata secum eduxit. Quibus aperte cuncta monstrantibus, luctuosis prouinciæ cineribus visis reuertit: Romanúmque vt desidem increpans, relaturum se cuncta verissime quæ viderat minabatur ad Principem. Atque ille ira percitus & dolore, se quoque mox referre firmauit, quòd missus vt Notarius incorruptus, donatiuum militis omne in quæstus auerterit proprios. qua gratia, flagitiorum arbitra conscientia, cum Romano deinde Palladius concordabat: reuersúsque ad comitatum, arte mendaciorum impia Valentinianum fefellerat, Tripolitanos frustra queri commemorans. Ideoque rursus ad Africam cum Iouino postremo omnium legatorum remittitur (Pancratius enim decesserat apud Treueros) vt cum Vicario ipse merita legationis quoque secundæ spectaret: præter hæc linguas Erechthij & Aristomenis præcidi iusserat Imperator, quos inuidiosa quædam locutos idem Palladius intimarat. Secutus, vt statutum est, Vicarium Notarius venit ad Tripolim. Hócque comperto Romanus, Domesticum suum illuc voluciter misit, & Cæcilium Consiliarium in ea prouincia genitum: per quos, incertum pretio an fallaciis, circumuenti municipes omnes grauabant Iouinum, destinatius adserentes nihil eorum mandasse, quæ docuerat Principem: eousque iniquitate grassante, vt ipse quoque Iouinus ad salutis suæ discrimen confiteretur, se Imperatori mentitũ. Quibus per

Palladium regressum cognitis, Valentinianus ad acerbitatem procliuior, Iouinum quidem, vt auctorem, Cælestinum verò Concordiúmque & Lucium, vt falsi conscios & participes, puniri supplicio capitali præcepit: Ruricium autem Præsidem, vt mendacem, morte multari: hoc quoque accedente, quod in relatione eius verba quædam (vt visum est) immodica legebantur. Ac Ruricius quidem apud Sitifim cæsus: reliqui apud Vticam sententia Vicarij Crescentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorum interitum, cùm à Vicario audiretur & Comite, constanter saluti suæ propugnans, adclamationibus iratorum militum impetúque cum conuiciis penè confossus est: objiciëtium ideo Tripolitanos non potuisse defendi, quòd ipsi ad expeditionales vsus præbere necessaria detrectarunt. Et ob hęc trusus in carcerem, dum consultus super eo quid conueniret agi decerneret Imperator, sollicitatis, vt dabatur opinari, custodibus, in vrbem Romam abierat profugus: ibíque delitescens fatali lege decessit. Hoc memorando fine externis domesticísque cladibus vexata conticuit Tripolis non indefensa: quia vigilauit Iustitiæ oculus sempiternus, vltricésque legatorum & Præsidis diræ. Diu enim postea huiusmodi casus emersit. Solutus sacramento Palladius, destitutúsque fastu quo tumebat, discessit ad otium. Et cùm Theodosius ductor exercituum ille magnificus, oppressurus Firmum perniciosa cœptantem venisset in Africam, & præscripti Romani rem mobilem, vt iussum est, scrutaretur: inter chartas eius inuenta est & Meterij cuiusdam epistola, id continens: *Domino patrono Romano Meterius*, & in fine post multa nihil ad rem pertinentia: *Salutat te Palladius projecticius: qui non aliam ob causam dicit se esse proiectum, nisi quod in causa Tripolitanorum apud aures sacras mentitus est.* His literis ad Comitatum missis & lectis, Valentiniani iussu Meterius raptus suam esse confitetur epistolam: ideóque Palladius exhiberi præceptus, cogitans quas criminum coxerit moles, in statione primis tenebris obseruata custodum absentia, qui festo die Christiani ritus in ecclesia pernoctabant, innodato gutture laquei nexibus in-

teriit. Hoc fortunæ ſecundioris indicio plene comperto, deletóque triſtium concitore turbarum, exiluerunt Erechthius & Ariſtomenes è latebris, qui cum ſibi iuſſas abſcidi linguas didiciſſent, vt prodigas, ad lõge remota declinarũt & abdita: doctóque ſuper nefanda fraude Gratiano Imperatore fidentius (Valentinianus enim obierat) ad Heſperium Proconſulem & Flauianum Vicarium audiendi ſunt miſſi: quorum æquitas auctoritate nixa iuſtiſſima, torto Cæcilio, aperta confeſſione cognouit ipſum ſuaſiſſe ciuibus, grauarent mentiendo legatos. Hæc acta ſecuta eſt relatio, geſtorum pandens pleniſſimam fidem, ad quam nihil reſponſum eſt. Et ne quid cothurni terribilis fabulæ relinquerent intentatum, hoc quoque poſt depoſitum acceſſit aulæum. Romanus ad Comitatum profectus ſecum Cæcilium duxit, cognitores accuſaturum, vt inclinatos in prouinciæ partem: íſque Merobaudis fauore ſuſceptus, neceſſarios ſibi plures petierat exhiberi. Qui cùm Mediolanum veniſſent, fruſtráque ſe tractos obſimulatis documentis probabilibus oſtendiſſent, abſoluti redierunt ad lares. Valentiniano tamen ſuperſtite, poſt ſuperiora quæ narrauimus, Remigius quoque digreſſus ad otium laqueo vitam eliſit, vt congruo docebimus loco.

EXPLICIT LIB. XXVIII.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXIX.

XACTA hieme rex Persarum gentis Sapor pugnarum fiducia pristinarum immaniter arrogans, suppleto numero suorum abundéque firmato, erupturos in nostra cataphractos & sagittarios & conductam misit plebem. Contra has copias Trajanus Comes & Vadomarius ex Rege Alamannorum cum agminibus perrexere perualidis, hoc obseruare Principis iussu appositi, vt arcerent potius quàm lacesserent Persas. Qui cum venissent Vagabanta legionibus habilem locum, rapidos turmarum procursus hostilium in se ruentium acriter exceperunt inuiti: operáque consulta retrocedentes, ne ferro violarent aduersorum quemquam primi, & iudicarentur disciſſi fœderis rei, vltima trudente necessitate congressi sunt: confossisque multis discessere victores. Inter moras tamen vtrimque secus tentatis aliquotiens leuibus præliis, varióque finitis euentu, pactis induciis ex consensu, æstatéque consumpta, partium discessêre ductores etiamtum discordes. Et rex quidem Parthus hiemem Ctesiphonte acturus rediit ad sedes: & Antiochiam Imperator Romanus ingressus. Qui dum ibi moratur securus interim hostium externorum, intestinis penè perierat fraudibus, vt aperiet series delata gestorum. Procopius quidam inquies homo, turbarum cupidi-

tati semper addictus, Anatolium detulerat & Spudasium Palatinos, exigi quæ de ærario interceperant iussos, insidiari Comiti Fortunatiano, molesto illi flagitatori. Qui animi asperitate confestim ad insanum percitus modum, pro potestatis auctoritate quam regebat, Palladium quendam obscurissime natum, vt veneficum à memoratis conductum, & Heliodorum fatorum per genituras interpretem, adigendos prodere quæ scirent, prætorianæ iudicio tradidit præfecturæ. Cúmque ad facti vel tentati quæstionem acrius veniretur, exclamabat Palladius confidenter, leuia esse hæc de quibus agitur & prætereunda: alia se, si licuerit dicere, monstraturum metuenda & potiora, quæ ingenti molimine iam præstructa, nisi prospectum fuerit, vniuersa confundent. Iussúsque docere fidenter quæ norat, rudentem explicuit immensum: adfirmans Fidustium præsidialem, & cum Irenæo Pergamium, nomen imperaturi post Valentem detestandis præsagiis didicisse secretim. Et correptus Fidustius illico (namque aderat forte) occultéque inductus, viso indice, nulla inficiatione obumbrare iam publicata conatus, rei totius calamitosum aperit textum: absolutè confessus se cum Hilario & Patricio vaticinandi peritis, quorum Hilarius militauerat in palatio, de imperio consuluisse futuro: motásque secretis artibus sortes, & nuncupationem Principis optimi, & ipsis consultoribus luctuosos exitus prædixisse. Atque cunctantibus quisnam ea tempestate omnibus vigore animi antistaret, visus est aliis excellere Theodorus, secundum inter Notarios adeptus iam gradum. Et erat reuera ita vt opinati sunt. Namque antiquitus claro genere in Galliis natus, & liberaliter educatus à primis pueritiæ rudimentis, modestia, prudentia, humanitate, gratia, literis ornatissimus, semper officio locóque quem retinebat superior videbatur, altis humilibúsque iuxta acceptus. Solúsque penè omnium erat, cuius linguam non infrenem, sed dispicientem quæ loqueretur, nullius claudebat periculi metus. His addebat idem Fidustius, excarnificatus iam ad interitum, omnia quæ prædixit, se indicante Theodorum per Euserium didicisse,

didicisse, virum præstabili scientia literarum, abundéque honoratum: Asiam quippe paulò antè rexerat pro Præfectis. Quo in custodia condito, gestorúmque volumine Imperatori recitato de more, prodigiosa feritas in modum ardentissimæ facis fusius vagabatur, elata turpi adulatione multorum, maximéque omnium Præfecti prætorio tunc Modesti. Qui dum formidine successoris agitaretur in dies, obumbratis blanditiarum concinnitatibus cauillando Valentem subrusticum hominem sibi variè commulcebat, horridula eius verba & rudia flosculos Tullianos appellans, & ad extollendam eius vanitiem sidera quoque, si iussisset, exhiberi posse promittens. Igitur & Theodorus à Constantinopoli, quam ex negotio familiari petierat, rapi celeri iubetur effectu. & dum ille reducitur, ex præiudiciis variis, quæ diebus exercebantur & noctibus, plures à disiunctissimis regionibus trahebantur, dignitatibus & nobilitate conspicui. Cúmque nec carceres publici iam distenti inclusorum iam cateruas, nec priuata domicilia sustinerent, constipatione vaporata confertas, quoniam vinculis maxima pars eorum attinebatur, & suam & proximi cuiusque vicem omnes horrebant. Aduenit aliquando tamen ipse quoque Theodorus, præmortuus & attratus: quo in deuia parte territorij abscondito, paratis omnibus quæ indagines futuræ poscebant, internarum cladium litui iam sonabant. Et quia fallere non minus videtur qui gesta præterit sciens, quàm ille qui numquam facta fingit: non abnuimus, (neque enim ambigitur) salutem Valentis & antea sæpius per occultas coïtiones, & tunc in extrema demersam: ferrúmque ad iugulum eius propè adactum à militaribus, fato reflectente depulsum, quem lacrymosis in Thracia discriminibus destinarat. Namque & in nemoroso quodam inter Antiochiam & Seleuciam loco, leni quiete post meridiem consopitus, à Sallustio tunc scutario, & sæpe aliàs appetitus insidiantibus multis, vitæ terminis à primigenio ortu adscriptis ausa immania frenantibus, euadebat. vt sub Principibus Commodo & Seuero nonnumquam accidebat, quorum summa vi salus crebro op-

pugnabatur: adeo, vt post intestina pericula multa & varia, alter in amphitheatrali cauea, cùm adfuturus spectaculis introïret, à Quintiano senatore inlicitæ cupidinis homine ad debilitatem penè pugione vulneraretur: alter inopinabili impetu, tempore ætatis extremo, à Saturnino centurione consilio Plautiani Præfecti in cubiculo iacens confoderetur, ni tulisset suppetias filius adolescens. Quocirca etiam Valens erat venia dignus, vitam, quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile illud erat, quòd regaliter turgidus, pari eodémque iure, nihil inter se distantibus meritis, nocentes innocentésq; maligna insectatione voluciter perurgebat: vt dum adhuc dubitaretur de crimine, Imperatore non dubitante de pœna, damnatos se quidam prius discerent, quàm suspectos. Adolescebat autem obstinatum eius propositum, admouente stimulos auaritia, & sua & eorum qui tunc in regia versabantur: nouos hiatus aperientium, & si qua humanitatis fuisset mentio rara, hanc appellantium tarditatem: qui cruentis adulationibus institutum hominis, mortem in acie linguæ portantis, ad partem pessimã deprauantes, omnia turbine intempestiuo perflabant, euersum ire funditus domus opulentissimas festinantes. Erat enim expositus accessui insidiantium & reclusus, vitio gemino perniciose implicitus: quòd intolerãter irascebatur tunc magis, cùm eum puderet irasci: & quæ facilitate priuati opertis susurris audierat, an vera essent excutere tumore Principis superfidens, pro veris accipiebat & certis. Inde factum est vt clementiæ specie penatibus multi protruderentur insontes, præceps in exilium acti: quorum in ærarium bona coacta & ipse ad quæstus proprios redigebat, vt damnati cibo precario victitarent, angustiis formidandæ paupertatis adtriti: cuius metu vel in mare nos ire præcipites, suadet Theognis poëta vetus & prudens. Quæ etiamsi recta fuisse concesserit quisquam, erat tamen ipsa nimietas odiosa. Vnde animaduersum est recte hoc definitum: nullam esse crudeliorem sententiam ea, quæ est cùm parcere videtur asperior. Igitur cũ Præfecto prætorio summatibus quæsitis in vnum,

quibus cognitiones commissæ sunt, intenduntur eculei, expediuntur pondera plumbea, cum fidiculis & verberibus. resultabant omnia truculentæ vocis horroribus, inter catenarum sonitus, tene, claude, comprime, abde, ministris officiorum tristium clamitantibus. Et quoniam addici post cruciabiles pœnas vidimus multos, vt in tenebrosis rebus confusione cuncta miscente, summatim quia nos penitissima gestorum memoria fugit, quæ recolere possumus expeditius absoluemus. Primo introuocatu post interrogatiunculas leues Pergamius, à Palladio, vt dictum est, proditus, quædam imprecationibus præscisse nefariis, sicut erat impendio eloquentior, & in verba periculosa projectus, inter ambigentes iudices quid prius quæri debeat quidve posterius, dicere audacter exorsus, multa hominum millia quasi consciorum sine fine strependo fundebat, modo non ab extremo Atlante magnorum criminum arguendos poscens aliquos exhiberi. Quo, vt consarcinante nimis ardua, morte multato, aliísque gregatim post illum occisis, ad ipsius Theodori causam, quasi ad Olympici certaminis puluerem peruenitur. Eodem die inter complura alia hoc quoque euenerat triste: quod Salia thesaurorum paulo ante per Thracias Comes, cùm de vinculis educitur audiendus, & calceo inserit pedem, quasi ruina incidentis immensi terroris repente perculsus, animam inter retinentium manus efflauit. Constituto itaque iudicio, & cognitoribus præscripta ostentantibus legum, sed ex voluntate dominantis moderantibus momenta causarum, horror peruaserat vniuersos. Totus enim deuius ab æquitate dilapsus, iámque eruditior ad lædendum, in modum arenariæ feræ, si admotus quisquam fabricæ diffugisset, ad vltimam rabiem sæuiebat. Inducti itaque Patricius & Hilarius, ordinémq; replicare iussi gestorum, cùm inter exordia variarent, fodicatis lateribus, illato tripode quo vtebantur, adacti ad summas angustias, aperiunt negotij fidem, ab ipsis exordiis replicatam. Et prior Hilarius, *Construximus*, inquit, *magnifici iudices, ad cortinæ similitudinem Delphicæ diris auspiciis de laureis virgulis infaustam hanc mensulam, quam videtis: & imprecationibus*

carminum secretorum, choragiisque multis ac diuturnis ritualiter consecratam mouimus tandem: mouendi autem, quoties super rebus arcanis consulebatur, erat institutio talis. Conlocabatur in medio domus emaculatæ odoribus Arabicis vndique, lance rotunda pure superposita, ex diuersis metallicis materiis fabrefacta: cuius in ambitu rotunditatis extremo elementorum viginti quatuor scriptiles formæ incisæ perite, disjungebantur spatiis examinate dimensis. Hac linteis quidam indumentis amictus, calceatusque itidem linteis soccis, torulo capite circumflexo, verbenas felicis arboris gestans, litato conceptis carminibus numine præscitionum auctore, cæremoniali scientia superstitit. cortinulis pensilem anulum librans arctum ex Carpathio filo perquam leui, mysticis disciplinis initiatum: qui per interualla distincta retinentibus singulis literis incidens saltuatim, heroos efficit versus interrogationibus consonos, ad numeros & modos plene conclusos: quales leguntur Pythici, vel ex oraculis editi Branchidarum. Ibi tum quærentibus nobis, qui præsenti succedet imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur, & adsiliens anulus duas perstrinxerat syllabas ΘΕ *cum adjectione literæ postrema, exclamauit præsentium quidam, Theodorum præscribente fatali necessitate portendi. Nec vltra super negotio est exploratũ: satis enim apud nos constabat, hunc esse qui poscebatur.* Cúmque totius rei notitiam ita signate sub oculis iudicum subjecisset, adjecit beniuole, id Theodorum penitus ignorare. Post hæc interrogati, an ex fide sortium quas agitabant, ea præscierint quæ sustinerent: versus illos notissimos ediderunt, clare pronuntiantes capitalem eis hanc operam scrutandi sublimiora cito futuram: nihilominus tamen ipsi quoque cum cognitoribus Principi cædes incendiáque flagitantes furias imminere: quorum tres ponere sufficiet vltimos.

Οὐ μὴν ἀτίμητόν γε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
Τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοπλίσσει κακὸν οἶτον
Ἐν πεδίοισι Μίμαντος ἀρλα κηιομένοις χέρ.

Quibus lectis, vnguibus male mulcati separantur exanimes. Postea vt cogitati sceleris officina pateret aperte, honoratorum inducitur globus, vertices ipsos continens rerum. Cúmque nihil præter se quisque cernens, ruinam

suam impelleret super alium, permisso quæsitorum cœptans dicere Theodorus, primo in precem venialem prostratus, dein coactius respondere compulsus, ostendit se cognita per Euserium, ne ad Imperatorem referret vt conatus est aliquoties, ab eo prohibitum, adferente non appetitu regni occupandi inlicito, sed ratione quadam indeclinabilis fati, id quod sperabatur vltrò venturum. Deinde hæc eadem Euserio sub cruenta quæstione confesso, confutabant Theodorum literæ suæ, per ambages obliquas ad Hilarium scriptæ: quibus spe iam firma concepta ex vatibus, de re non cunctabatur, sed tempus patrandæ cupidinis quæritabat. Quibus post hæc cognita sequestratis, Eutropius Asiam Proconsulari tunc obtinens potestate, vt factionis conscius arcessitus in crimen, abscessit innocuus, Pasiphilo eximente philosopho, qui vt eum mendacio iniusto peruerteret crudeliter tortus, de statu robustæ mentis non potuit deturbari. His accessit philosophus Simonides, adolescens ille quidem, verum nostra memoria seuerissimus. Qui cùm audisse negotium per Fidustium deferretur, & causam non ex veritate, sed ex vnius nutu pensari sensisset, didicisse se dixit prædicta, & commissa pro firmitate animi tacuisse. Queîs omnibus perspicaciter inquisitis, Imperator cognitorum consultationi respondens, sub vno proloquio cunctos iubet occidi: & vix sine animorum horrore funestum spectaculum multitudine innumera contuente, & onerante questibus cælum (namque singulorum mala omnium esse communia credebantur) ducti vniuersi flebiliter iugulantur præter Simonidem: quem solum sæuus ille sententiæ lator, efferatus ob constantiam grauem iusserat flammis exuri. Qui vitam vt dominam fugitans rabidam, ridens subitas momentorum ruinas, immobilis conflagrauit: Peregrinum illum imitatus Protea cognomine, philosophum clarum: qui cum mundo digredi statuisset, Olympiæ quinquennali certamine sub Græciæ conspectu totius, ascenso rogo quem ipse construxit, flammis absumptus est. Et post hunc diebus secutis omnium ferè ordinum multitudo, quam nomi-

natim recensere est arduum, in plagas calumniarum coniecta, percussorum dexteras fatigauit, tormentis & plumbo & verberibus ante debilitata: sumptúmque est de quibusdam sine spiramento vel mora supplicium, dum quæritur an sumi deberet: & vt pecudum vbique trucidatio cernebatur. Deinde congesti innumeri codices, & acerui voluminum multi, sub conspectu iudicum concremati sunt, ex domibus eruti variis vt inliciti, ad leniendam cæsorum inuidiam, cum essent plerique liberalium disciplinarum indices variarum & iuris. Neque ita multò post Maximus ille philosophus, vir ingenti nomine doctrinarum, cuius ex vberrimis sermonibus ad scientiam copiosus Iulianus exstitit Imperator, oraculi suprà dicti versus audisse insimulatus: séque comperisse adsensus, sed reticenda professionis consideratione non effudisse, verùm vltro prædixisse, consultores ipsos suppliciis pœnalibus perituros, Ephesum ad genuinam patriam ductus, ibíque capite truncatus, sensit docente periculo postremo, quæsitoris iniquitatem omnibus esse criminibus grauiorem. Constrictus etiam Diogenes laqueis impiæ falsitatis, vir nobili prosapia editus, ingenio, facundia forensi, suauitatéque præstans, dudum Bithyniæ rector, vt opimum patrimonium eius diriperetur, capitali est pœna adfectus. Ecce autem Alypius quoque ex Vicario Britanniarum, placiditatis homo iucundæ, post otiosam & repositam vitam (quoniam huc vsque iniustitia tetenderat manus) in squalore maximo volutatus, vt veneficij reus citatus est cum Hierocle filio, adolescente indolis bonæ, vrgente Diogene quodam & vili & solo, omníque laniena excruciato, vt verba placentia Principi, vel potius arcessitori loqueretur: quo cùm pœnis non sufficerent membra, viuo exusto, ipse quoque Alypius post mulctationem bonorum exulare præceptus, filium miserabiliter ductum ad mortem, casu quodam prospero reuocatum excepit. Per id omne tempus Palladius ille coagulum omnium ærumnarum, quem captum à Fortunatiano docuimus primum, ipsa sortis infirmitate ad omnia præceps, clades alias super alias cumulando, lacrymis

vniuersa perfuderat luctuosis. Nactus enim copiam nominandi sine fortunarum distantia quos voluisset, vt artibus interdictis imbutos, ita vt ferarum occulta vestigia doctus obseruare venator, multos intra casses lugubres includebat, quosdam veneficiorum notitia pollutos, alios vt appetitoribus imminuendæ conscios maiestatis. Et ne vel coniugibus maritorum vacaret miserias flere, immittebantur confestim qui signatis domibus inter scrutinia supellectilis pœnis addicti, incantamenta quædam anilia vel ludibriosa subderent amatoria, ad insontium perniciem concinnata: quibus in iudicio recitatis, vbi non lex, non religio, non æquitas veritatem à mendaciis dirimebat, indefensi bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiscue iuuenes aliíque membris omnibus capti ad supplicia sellis gestatoriis ducebantur. Inde factum est per Orientales prouincias, vt omnes metu similium exurerent libraria omnia: tantus vniuersos inuaserat terror. Namque, vt expressius loquar, omnes ea tempestate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria conuiuis Siculi Dionysij pauitantes: qui cùm epulis omni tristioribus fame saginarentur, ex summis domorum laqueariis, in quibus discumbebant, setis nexos equinis & occipitiis incumbentes gladios perhorrebant. Tunc & Bassianus procerum genere natus, Notarius militans inter primos, quasi prænoscere altiora conatus, licet ipse de qualitate partus vxoris consuluisse firmaret, ambitioso necessitudinum studio, quibus tegebatur, morte ereptus, patrimonio opimo exutus est. Inter fragores tot ruinarum, Heliodorus tartareus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus, vt memorat vulgus, colloquiis ex aula regia præpigneratus abstrusis iam funebres aculeos excitabat, omni humanitatis inuitamento ad prodenda quæ sciret vel fingeret lacessitus. Nam & sollicitius cibo mundissimo fouebatur, & ad largiendum pellicibus merebat æs conlaticium graue, & incedebat passim elate, os circumferens vultuosum, omnibúsque formidatus: ea fiducia sublatior, quòd ad lupanar, quo sicut ipse voluit, liberius seruabatur, Cu-

bicułariis officiis præpositus assidue propalam ventitabat, elogia parentis publici præferens futura pluribus luctuosa. Pérque eum vt forensium causarum patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, vt proficere possit facilius Valens, quibusve figurarum commentis splendida loca adtentare debeat, præmonebatur. Et quoniam longum est, quæ cruciarius ille conflauit, hoc vnum edisseram, quanquam præcipiti confidentia patriciatus columina ipsa pulsauit. Qui ex clandestinis, vt dictum est, regiorum confabulationibus immaniter atrogans, & ipsa vilitate ad facinus omne venalis, egregium illud par consulum Eusebium & Hypatium germanos fratres, Constantij principis quondam adfines, ad cupidinem altioris fortunæ erectos, & consuluisse & agitasse quædam super imperio detulit: addens itineri ad mendacium ficte constructo, quòd Eusebio etiam principalia indumenta parata sint. Quibus haustis auenter, fremebundus & minax, cui nihil licere debuerat, quia omnia sibi licere etiam iniusta existimabat, intremisse ab extremis regionum interuallis exhibitis omnibus, quos solutus legibus accusator perduci debere profunda securitate mandarat, suscipi quæstionem criminose præcipit. Cúmque nodosis coarctationibus, æquitate diu iactata, & nexibili adseueratione perditi nebulonis durante, nullam confessionem exprimere tormenta grauia potuissent, ablegatósque ab omni huiusmodi conscientia veritas ipsa viros ostenderet claros, calumniator quidem ita vt antea honorabiliter colebatur: illi verò exilio & pecuniariis adflicti dispendiis, paulò postea reddita sibi mulcta sunt reuocati, dignitatibus integris & splendore. Nec tamen post hæc tam pœnitenda repressius actum est vel pudenter: non reputante alta nimium potestate, quòd recte institutis ne cum inimicorum quidem incommodis iam delicta conuenit tuere voluntaria: nihílque sit tam iniquum, quàm ad ardua imperij supercilia etiam acerbitatem naturæ adiungi. Sed Heliodoro incertum morbo an quadam excogitata vi mortuo (nolim dicere, vtinam nec ipsa res loqueretur!) funus eius per vespillones elatum

pullati

pullati praecedente honorati complures, inter quos & fratres iussi sunt Consulares. Ibi tunc rectoris imperij caries tota stoliditatis apertius est profanata: qui cum abstinere inconsolabili malo rogaretur, obnixe inflexibilis mansit: vt videretur aures occlusisse ceris, quasi scopulos Sirenios transgressurus. Superatus tamen precibus destinatis, tandem nudatis capitibus infaustam bustuariam ubi flamma ardebat sepulcrum incedentes & pedibus, quosdam etiam complicatis cruribus, praeire mandauit. Horret animus reminisci, quanto ludibrio humiliati tot viri, ubi apices visebantur, & praecipue Consulares, post scipiones & trabeas & fastorum monumenta mundana. Inter quos omnes adolescentia & virtutum pulcritudine commendabilis noster Hypatius praeminebat, vt quieti placidique consilij, honestatem leniorum morum velut ad perpendiculum librans: qui & maiorum claritudini gloriae fuit, & ipse posteritatem mirandis actibus praefecturae geminae decorauit. Accesserat hoc quoque eodem tempore ad Valentis ceteras laudes: quod cum ita in eius senio infestus, & vt poenarum moras aegre ferret fuit, cum Pollentianum Tribunum malitia quadam exsuperantem, iisdem diebus conuictum confessumque quod ex secto viuae mulieris ventre, atque intempestiuo partu extracto, inferis manibus excitis de permutatione imperij consuluerat ausus est: familiaritatis eius conscientia, contradicentibus cunctis, absolui iussit indemnem, salutem & integras opes & militiae statum integrum retentaturum. O praeclara informatio doctrinarum, munere caelesti indulta felicibus, quae vel vitiosas naturas saepe excoluisti: quanta in illa caligine temporum correxisses, si Valenti scire per te licuisset, nihil aliud esse imperium, vt sapientes definiunt, nisi curam salutis alienae: bonique esse moderatoris, restringere potestatem, resistere cupiditati omnium rerum & implacabilibus iracundiis: nosseque, vt Caesar dictator aiebat: *Miserum esse instrumentum senectuti recordationem crudelitatis*: ideoque de vita & spiritu hominis, qui pars mundi est & animantium numerum complet, laturum sententiam diu multumque cunctari oportere;

nec præcipiti studio vbi irreuocabile factum est agitari: vt exemplum est illud antiquitati admodum notum. Apud Proconsulem Asiæ Dolobellam Smyrnæa materfamilias filium proprium & maritum venenis necasse confessa, quòd filium ex priore viro ab eis occisum comperisset, & comperendinata, cum consilium, ad quod res ex more delata est, anceps quid inter vltionem & scelus statui debeat hæsitaret, ad Areopagitas missa est, Athenienses iudices tristiores: quorum æquitas deorum quoque iurgia dicitur distinxisse. Hi causa cognita, centesimo post anno cum accusatore mulierem adesse iusserunt: ne aut absoluerent veneficam, aut vltrix necessitudinum puniretur. Ita nunquam tardum existimatur, quod est omnium vltimum. Post commissa iniquitatibus variis antedicta, & impressas fœde corporibus liberis quæ superuixerant notas, inconniuens Iustitiæ oculus, arbiter & vindex perpetuus rerum, vigilauit attente. Namque cæsorum vltrices diræ, perpetium numeratione querelarum iustissima commouente, Bellonæ accenderant faces vt fides oraculi firmaretur, quod nihil impune prædixerat perpetrari. Dum hæc quæ suprà digesta sunt, Antiochiæ Parthico fragore cessante, per intestinas dilatantur ærumnas, cœtus furiarum horrificus post inconuolutos multiplices casus ab eadem vrbe digressus, ceruicibus Asiæ totius insedit hoc modo. Festus quidam Tridentinus vltimi sanguinis & ignoti, in nexum germanitatis à Maximino dilectus vt sodalis & contogatus, decernentibus fatis ad Orientem transgressus est: ibique administrata *Syria*, Magisterióque memoriæ peracto, bona lenitudinis & reuerentiæ reliquit exempla: vnde regere Asiam Proconsulari potestate exorsus, velificatione tranquilla (vt aiunt) ferebatur ad gloriam. Audiens autem Maximinum optimo cuique exitialem, obtrectabat subinde actibus eius, vt perniciosis & fœdis. Sed cùm impie peremptorum exequiis suffragantibus ad præfecturam venisse hominem comperisset immeritum, exarsit ad agenda sperandáque similia; & histrionis ritu mutata repente persona, studio

nocendi concepto, incedebat oculis intentis ac rigidis, præfecturam autumans adfore propediem, si ipse quoque se contaminasset insontium pœnis. Et quamquam sint multa & varia, quæ vt leuius interpretemur, egit asperrime: pauca tamen dici sufficiet, quæ sunt nota ac peruulgata, ad æmulationem eorum commissa, quæ facta sunt Romæ. Ratio enim eadem est vbique recte secusve gestorum, etiamsi magnitudo desit dissimilis rerum. Philosophum quendam Cœranium, haud exilis meriti virum, ea causa tormentorum immanitate inultum occidit, quòd ad coniugem suam familiariter scribens id sermone addiderat Græco: σὺ δὲ νόει, καὶ στέφε τὴν πύλην: quod dici prouerbialiter solet, vt audiens altius aliquid agendum agnoscat. Anum quandam simplicem, interuallatis febribus mederi leni carmine consuetam, occidit vt noxiam, postquam filiam suam ipso conscio curauit accita. In chartis cuiusdam municipis clari, scrutari ex negotio iussis, genitura Valentis cuiusdam inuenta est: repellénsque calumnias is cuius intererat, cum obiectaretur ei quamobrem constellationem Principis collegisset, fratrem suum fuisse Valentem, dudúmque obiisse documentorum plena fide monstrare pollicitus, inexpectato veritatis indicio laniatus, lacer trucidatus est. Visus adolescens in balneis admouere marmori manus vtriusque digitos alternatim & pectori, septémque vocales literas numerasse, ad stomachi remedium prodesse id arbitratus, in iudicium tractus, percussus est gladio post tormenta. His & mihi vertenti stilum in Gallias confunditur ordo seriésque gestorum, inter multa & sæua Maximinum reperiens iam Præfectum: qui potestate late diffusa scæuum Imperatori accesserat incentiuum, maiestati fortunæ miscenti licentiam grauem. Quisquis igitur dicta considerat, perpendat etiam cetera quæ tacentur: veniam daturus vt prudens, si non cuncta complectimur, quæ consiliorum prauitas crimina in maius exaggerando commisit. Adolescente enim acerbitate rationum inimica rectarum, trux suopte ingenio Valentinianus, post eiusdem Maximini aduentum nec me-

liora monente vllo nec retentante, per asperos actus velut æstu quodam fluctuum ferebatur & procellarum: adeo vt irascentis sæpe vox & vultus & incessus mutaretur & color. Quam rem indicia varia testantur & certa, è quibus pauca sufficiet poni. Adultus quidam ex iis, quos Pædagogianos appellant, ad obseruandam venaticiam prædam Spartanum canem retinere dispositus, ante prædictum tempus absoluit, adsultu eius euadere conantis appetitus & morsu: ideoque necatus ad exitium fustibus, eadem humatus est die. Præpositum fabricæ oblato thorace polito fabrerrime, præmiúmque ideo exspectantem, ea re præcepit occidi, quòd pondus paulò minus habuit species ferrea, quam ille formarat. Epiroten aliquem ritus Christiani presbyterum .... tem Octauianum ex Proconsule .... offensarum auctore, licet tardius, ad sua redire permisso. Constantianus Strator, paucos militares equos ex iis ausus mutare, ad quos probandos missus erat in Sardiniam, eodem iubente lapidum ictibus oppetiit crebris. Athanasius fauorabilis tunc auriga, suspectus ei vulgari leuitate, vt viuus incendi iuberetur, si quid tentasset huiusmodi: cuius non multò postea beneficiis vsum ferebatur, nulla delata voluptatum artifici venia, ignibus aboleri præceptus est. Africanus causarum in vrbe defensor adsiduus, post administratam prouinciam ad regendam aliam adspirauit: cuius suffragatori Magistro equitum Theodosio id petenti, subagresti verbo responderat: *Abi*, inquit, *Comes: & muta ei caput, qui sibi mutari prouinciam cupit*. & hoc elogio periit homo disertus, ad potiora festinans vt multi. Cladium & Sallustium ex Iouianorum numero, adusque tribunatus dignitates progressos, accusabat quidam vilitate ipsa despectus, quòd cum imperium Procopius affectasset, aliqua pro eo locuti sunt bona. Cúmque nihil quæstiones reperirent adsiduæ, mandare Magistris equitum auditoribus Princeps, vt agerent Cladium in exilium, & Sallustium pronuntiarent capitis reum, pollicitus quod eum reuocabit ad supplicium raptum: hóceque ita, vt statutum est, obseruato,

nec Sallustius morte exemptus esset; nec Claudius nisi post eiusdem Valentiniani obitum, deportationis mœstitia liberatus. * * * longè .. cusauerit, cum illi sæpissime torquerentur. Replicatis igitur quæstionibus de ipse, & quibusdam vi nimia tormentorum absumptis, ne vestigia quidem vlla delatorum reperta sunt criminum. In hoc negotio Protectores ad exhibendas missi personas, dicuntur fustibus præter solitum cæsi. Horrescit animus omnia recensere, simúlque reformidat, ne ex professo quæsisse videatur in vitia Principis, aliàs commodissimi. Illud tamen nec præteriri est æquum, nec sileri: quòd cum duas haberet vrsas sæuas hominum ambestrices, Micam auream & Innocentiam, cura agebat enixa, vt earum caueas prope cubiculum suum locaret, custodésque adderet fidos, visuros sollicitè, ne quo casu ferarum rumperetur luctificus calor. Innocentiam denique, post multas quas eius laniatu cadauerum viderat sepulturas, vt benemeritam in siluas abire dimisit innoxiam * * Et hæc quidem morum eius & propositi cruenti sunt documenta verissima: solertis verò circa rempublicam nusquam digredientis, neque eum vel obtrectator peruicax incusabit; illud contemplans quod maius pretium operæ forsitan fecerat regendis veteri limite barbaris quam pellendis. Et cum dedisset * * * * e speculis, si quis hostium se commouisset, desuper visus obruebatur. Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum & potissimum, vt Macrianum regem auctum inter mutationes crebras sententiarum, iámque in nostros adultis viribus exsurgentem, vi superstitem raperet vel insidiis, vt multo ante Vadomarium Iulianus: & prouisis quæ negotium poscebat & tempus, cognitóque transfugarum indiciis, vbi comprehendi nihil operiens poterit antedictus, tacite quantum concessit facultas, ne qui conserendo officeret ponti, iunxit nauibus Rhenum. Et antegressus contra Mattiacas aquas primus Seuerus, qui pedestrem curabat exercitum, perpensa militum paucitate territus stetit, timens ne resistere nequiens, irruentium opprimeretur ho-

ſtilium agminum mole. Et quia ſuſpicabatur venalia ducentes mancipia ſcurras, caſu illic repertos, id quod viderat excurſu celeri nuntiare, cunctos mercibus direptis occidit. Aduentu itaque plurium copiarum animati Iudices, caſtríſque ad tempus breuiſſimum fixis, quia nec ſarcinale iumentum quiſquam, nec tabernaculum habuit præter Principem, cui tapetes ſuffecerant pro tentorio, parumper ob tenebras morati nocturnas, exiliente luna procincti pergebant vlterius, itinerum gnaris ducentibus, equitatu cum Theodoſio rectore præire diſpoſito * * tempore iaceat, extento ſtrepitu ſuorum eſt impeditus: quibus aſſidue mandans, vt incendiis & rapinis abſtinerent, impetrare non potuit. Ignium enim crepitu diſſoníſque clamoribus ſatellites exciti, ídque quòd acciderat ſuſpicati, carpento veloci impoſitum regem anguſto aditu circumfractis collibus abdiderunt. Hac Valentinianus gloria defraudatus, nec ſua culpa, nec ducum, ſed intemperantia militis, quæ diſpendiis grauibus ſæpe rem Romanam afflixit, aduſque quinquageſimum lapidem terris hoſtilibus inflammatis, rediit Treueros mœſtus. Vbi tanquam leo, ob ceruum amiſſum vel capream morſus vacuos concrepans, dum hoſtium diſiecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus, quæ contra Mogontiacum gens eſt Alamanna, regem Fraomarium ordinauit: quem paulo poſtea, quoniam recens excurſus eundem penitus vaſtauerat pagum, in Britanniam tranſlatum, poteſtate Tribuni Alamannorum præfecerat numero, multitudine viribúſque ea tempeſtate florenti. Bitheridum verò & Hortarium nationis eiuſdem primates item regere milites iuſſit: è quibus Hortarius proditus relatione Florentij Germaniæ Ducis, contra remp. quædam ad Macrianum ſcripſiſſe, barbaróſq; optimates, veritate tormentis expreſſa conflagrauit flamma pœnali. Abhinc inter * * * * * proximo, hæc narratione differri continua placuit, ne dum negotiis longe diſcretis & locis alia ſubſeruntur, cognitio multiplex neceſſario confundatur. Nubel velut regulus per nationes Mauricas potentiſſimus vita di-

grediens, & legitimos & natos è concubinis reliquit filios: è quibus Zamma Comiti nomine Romano acceptus, latenter à fratre Firmo peremptus, discordias excitauit & bella. Eius enim necem vlcisci impensiore studio properans Comes, ad insidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. Vtque rumores distulerunt assidui, nauabatur opera diligens in palatio, Romani quidem relationes, multa & aspera congerentes in Firmum, libenter suscipi recitarique Principi, in earum fauorem concinentibus multis: ea verò, quæ contrà Firmus salutis tuendæ gratia docebat crebro per suos, accepta diutius occultari: Remigio tunc officiorum Magistro, adfine amicóque Romani, inter potiores Imperatoris necessitates hæc velut minima & superflua non nisi oportune legi posse adseuerante. Quæ cum ad obruendam defensionem suam agitari animaduerteret Maurus, vltimorum metu iam trepidans, ne amandatis quæ prætendebat, vt perniciosus & contumax condemnatus occideretur, ab imperij ditione desciuit, & adjumenta * * tium ad vastandum, ... hostis implacabilis incrementis virium adolesceret, ad abolendum cum comitatensis auxilio militis pauci Theodosius Magister equitum mittitur, cuius virtutes, vt impetrabilis ea tempestate præ ceteris nitebant: Domitij Corbulonis & Lusij veterum simillimi: quorum prior sub Nerone, alter Traiano rem regente Romanam, pluribus inclaruêre fortibus factis. Proinde ab Arelate secundis egressus auspiciis, emeatóque mari cum classe quam ductabat, nullo de se rumore prægresso defertur ad Sitifensis Mauritaniæ littus, quod appellant accolæ Igilgitanum. Ibíque inuentum casu Romanum leniter adlocutus, misit ad vigilias ordinandas & prætenturas, parum super iis quæ verebatur increpitum. Quo ad Cæsariensem digresso, Gildonem Firmi fratrem & Maximum misit correpturos Vincentium: qui curans Romani vicem, inciuilitatis eius erat particeps & furtorum. Recepto itaque tardius milite, quem amplitudo morabatur maris, Sitifim properans, Romanum cum domesticis custodiendum Protectoribus committi mandauit:

agénsque in oppido sollicitudine diducebatur, ancipiti multa cum animo versans, qua via quibúsue commentis, per exustas caloribus terras pruinis adsuetum duceret militem: vel hostem caperet discursatorem & repentinum, insidiísque potius clandestinis, quàm præliorum stabilitate confisum. Quòd vbi Firmo leui rumore, dein apertis est indiciis cognitum, spectatissimi ducis aduentu præstrictus, veniam confessionis præteritorum missis oratoribus poscebat & scriptis, docentibus eum non sponte sua ad id erupisse quod norat scelestum, sed iniquitate grassante licentius, vt monstrare pollicebatur. Quibus lectis pace que obsidibus acceptis promissa, dux ad recensendas legiones, quæ Africam tuebantur, ire pergebat ad Panchariani stationem, quò conuenire præceptæ sunt. Ibi magnificis verbis, atque prudentibus spe cunctorum erecta, reuersus Sitifim, conciliato indigena milite cum eo quem ipse perduxerat, ægrè perpetiens moras ad procinctus ire ocyus festinabat. Inter residua autem multa & clara, id amorem eius auxerat in immensum, quòd à prouincialibus commeatum exercitui prohibuit dari, messes & condita hostium virtutis nostrorum horrea esse, fiducia memorans speciosa. His ita cum lætitia possessorum dispositis, ad Tubusuptum progressus, oppidum Ferrato contiguum monti, legationem secundam Firmi repudiauit, qui obsides, vt ante statutum est, non duxerat secum. Vnde omnibus pro loco & tempore cautius exploratis, concito gradu Tyndensium gentem & Masinissensium petit, leuibus armis instructas, quas Mascizel & Dius fratres Firmi ductabant. Cúmque essent hostes iam in conspectu membris omnibus celeres, post missilia hincinde crebrius iacta, committitur certamen asperrimum: intérque gemitus, mortes, & vulnera audiebantur barbarorum ylulabiles fletus captorum & cæsorum: pugnáq; dirempta plures agri populati sunt & incensi. Inter quos clades eminuere fundi Petrensis, excisi radicitus, quem Salmaces dominus, Firmi frater, in modum vrbis exstruxit. Hoc successu victor elatus, mira velocitate Lamfoctense oppidum occupauit, inter gentes positum antedictas,

dictas, vbi abunde rei cibariæ copiam condi effecit: vt si pergens interius alimentorum offendisset penuriam, iuberet è propinquo conuectari. Quæ dum ita procedunt, Mascizel reparatis viribus nationum confinium adminicula ductans, conserta manu cum nostris, fusis è parte suorum pluribus, ipse equi pernicitate ægrè discrimine mortis exemptus est. Fessus ærumnis gemini prælij Firmus, imóq; æstuans corde, ne quid vltimæ rationis omitteret, Christiani ritus antistites oraturos pacem cum obsidibus misit. Qui quoniam suscepti lenius, pollicitíque victui congrua militibus, vt præceptum est, læta retulere responsa, præmissis muneribus Maurus ipse fidentius ad Romanum perrexerat ducem, equo insidens apto ad ancipites casus. cúmq; propè venisset, fulgore signorum & terribili vultu Theodosij præstrictus, iumento desiliit: curuatáque ceruice humi penè adfixus, temeritatem suam flebiliter incusabat, pacem obsecrando cum venia. Susceptúsque cum osculo, quoniam id reipublicæ conducebat, bonæ spei iam plenus, sufficientiá præbuit alimenta: & quibusdam propinquis suis ad obsidum vicem relictis, abscessit, captiuos, vt spoponderat, redditurus, quos primis turbarum exordiis rapuit. biduóque post Icosium oppidum, cuius supra docuimus conditores, militaria signa & coronam sacerdotalem cum ceteris quæ interceperat, nihil cunctatus restituit, vt præceptum est. Exinde cum discursis itineribus magnis Tipasam noster dux introïret, legatis Mazicum, qui se consociauerant Firmo, suppliciter obsecrantibus veniam, animo elato respondit: se in eos, vt perfidos, arma protinus commoturum. Quibus imminentis periculi metu defixis, reuertíque iussis ad sua, Cæsaream ire tendebat, vrbem opulentam quondam & nobilem, cuius itidem originem in Africæ situ digessimus plenè: eámque ingressus, cum omnem penè incendiis late dispersis vidisset exustam, horridásque canitie silices, Primam & Secundam legionem ad tempus ibi locari disposuit, vt fauillarum egerentes aceruos, agitarent ibi præsidium, ne repentino barbarorum impetu vastaretur. Quæ cum rumores veri distulissent, prouinciæ

rectores Tribunúsq; Vincẽtius è latibulis quibus sese commiserant egressi, tandem intrepidi ad ducem ocyus peruenerunt. Quibus ille gratanter visis atque susceptis, agénsque etiam apud Cæsaream, fide rerum diligentius explorata, comperit Firmum per speciem fauentis & supplicis tectiore consilio id moliri, vt nihil hostilé metuentem exercitum in modum tempestatis subitæ conturbaret. Quamobrem conuersus hinc venit ad municipium Sugabarritanum, Transcellensi monti adcline: vbi inuentos equites quartæ Sagittariorum cohortis, quæ ad rebellem defecerat, vt contentum se supplicio leniori monstraret, omnes contrusit ad infimum militiæ gradum: eósque & Constantianorum peditum partem, Tigauias venire iusserat cum Tribunis: è quibus vnus torquem pro diademate capiti imposuit Firmi. Dúmque hæc aguntur, reuerterunt Gildo & Maximus, Bellenem è principibus Mazicum & Fericium gentis Præfectum ducentes, qui factionem iuuerant quietis publicæ turbatoris. * * * * producerent vinctos. Quo ita vt statutum est facto, lucis primo exortu ipse egressus, cum inuenisset eos in exercitu circumseptos: *Quid de istis nefariis*, inquit, *proditoribus fieri oportere, contubernales deuoti, censetis?* Secutúsque adclamationem rogantium sanguine vindicari, eos qui inter Constantianos merebant, prisco more militibus dedit occidendos. Sagittariorum verò primoribus manus incidit, residuos supplicio capitali multauit: ad æmulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui Dardanorum ferociam in modum Lernææ serpentis aliquotiens renascentem hoc genere pœnarum extinxit. Sed obtrectatores maliuoli vetus factum laudantes, hoc vt dirum vituperant & asperrimum, Dardanos hostes memorantes internecivos, & iuste quæ sustinuere perpessos: hos verò subsignanos milites debuisse lenius corrigi, ad vnum prolapsos errorem. Quos scientes forsitan admonemus, hanc cohortem & facto & exemplo aduersam. antedictos Bellenem & Fericium, quos duxerat Gildo, Tribunúmq; Sagittariorum Curandium ea re iussit occidi, quod nec ipse vn-

quam cum hostibus congredi voluit, nec suos, vt pugnarent hortari. Agebat autem hæc Tullianum illud aduertens, quòd *salutaris vigor vincit inanem speciem clementiæ.* Exin profectus fundum nomine Gaionatis, muro circumdatum valido, receptaculum Maurorum tutissimum, arietibus admotis euertit: & cæsis omnibus incolis mœnibúsque complanatis, ad Tingitanum castellum progressus, per Ancorarium montem, Mazicas in vnum collectos inuasit, iam tela reciprocantes volitantia grandinis ritu. Et cum esset vtrimque discursum, agmina viris armísque incitata nostrorum non perferentes Mazices, licet bellicosum genus & durum, diuersis stragibus implicati fœdo diffluxere terrore: ruentésque in fugam cæsi sunt, absque iis qui reperta copia discedendi, supplici prece veniam quam dari tempus flagitauerat, impetrarunt, Suggene eorum ductore * * * Romano successerat, in Sitifensem Mauritaniam ire disposito ad agitanda præsidia, ne prouincia peruaderetur, ipse præteritis elatior casibus gentem petit Musonum: quam conscientia rapinarum & cædium actibus congregauerat Firmi, vt sperabatur maiora mox adepturi. Progressúsque aliquantum, iuxta Adense municipium comperit, dissonas cultu & sermonum varietate nationes plurimas vnum spirãtibus animis, immanium exordia concitare bellorum, adigente hortantéq; maxima spe præmiorum sorore Firmi, nomine Cyria: quæ abundans diuitiis, & destinatione feminea, nisibus magnis instituit iuuare germanum. Quocirca Theodosius veritus, ne Marti sese committeret impari, congressúsque multitudini immensæ cum paucis (tria enim armatorum millia ductabat atque quingentos) amitteret vniuersos, inter pudorem cedendi pugnandíque ardorem gradiens retro paulatim, trudente pondere plebis abscessit. Hócque euentu barbari nimium quantum elati sequentésque pertinaciter * * * certare necessitate compulsus, semetipsum & ad internecionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concussio, procul Mazicum visis auxiliis, quos anteibant quidam Romani, arbitrata in

ſe impetum agminum ferri complurium, verſa in pedes aperuiſſet noſtris exitus antehac interſeptos. Exinde cum militem ducens incolumen Theodoſius ad fundum veniſſet nomine Mazucanum, exultis deſertoribus paucis, aliíſque ad Sagittariorum exemplum, quibus manus ademptæ ſunt, contruncatis, Tipatam menſe Februario venit. Vbi diutius agens, vt antiquus ille Cunctator, pro negotio conſultabat, commentis potius & prudentia, quàm periculoſis congreſſibus, hoſtem pugnacem & impetrabilem iactu telorum, ſi fors copiam dederit, oppreſſurus. Mittebat tamen adſidue ſuadendi quoſdam peritos ad gentes circumſitas, Baiuras, Cantaurianos, Auaſtomates, Caſaues, Dauaréſque, & finitimos alios, nunc timore, nunc nummis eos ad ſocietatem alliciens, veniámque petulantiæ interdum promittendo, cum * * vlterius per ambages & moras hoſtem frangentem ſuos impetus oppreſſurus, vt quondam Pompeius Mithridatem. Qua cauſa declinans perniciem proximam Firmus, licet præſidiorum magnitudine communitus, relicta plebe quam coëgerat magna mercede, quoniam latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienſes montes longe remotos penetrauit, & diruptis rupibus inacceſſos. Cuius abitu clandeſtino multitudo diſperſa, ſine rectore particulatim diffluens, inuadendi eius caſtra noſtris copiam dedit. Híſque direptis, & interfectis qui reſiſtebant vel in deditionem acceptis, regionum maxima parte vaſtata, gentibus per quas tranſibat dux conſultiſſimus adpoſuit fidei compertæ Præfectos. Hac inopina ſequendi confidentia territus perduellis, ſeruis comitantibus paúcis, digreſſu celeri conſulturus ſaluti, ne quo præpediretur obſtaculo, abjecit pretioſarum ſarcinas ſpecierum, quas auexerat ſecum. Vxorem namque feſſam labore continuo & perancipiti * * * Theodoſius, nullíq; cadentium parcens, mundiore victu ſtipendióq; milite recreato, Caprariẽſibus Abanníſq; eorum vicinis prælio leui ſublatis, ad municipium properauit........ enſe: veríſque nuntiis doctus, barbaros occupaſſe iam tumulos, per amfracta vndique

spatia in sublime porrectos, nullisque peruios nisi indigenis locorum perquam gnaris, repedando dedit hostibus facultatem per inducias licet breues Æthiopum iuxta agentium adminiculis augeri vel maximis. Qui concateruatis copiis fremitúque minaci sine sui respectu ruentes in pugnam, auerterunt eum inæstimabilium turmarum specie dira perterrefactum: statímque redintegratis animis commeatus vehens abunde reuertit, & conglobatis suis scutáque in formidabilem mouentibus gestum, controuersas iisdem opposuit manus. Quamquam igitur immite quiddam barbaricis concrepantibus armis manipuli furentium imminebant, ipsi quoque parmas genibus illidentes: tamen vt pugnator ille cautus & prudens, militis paucitate diffisus, audacter agmine quadrato incedens, ad ciuitatem nomine Contensem flexit iter intrepidum, vbi captiuos nostros Firmus vt in munimento abstruso locarat & celso: cunctísque receptis, in proditores satellitésque memorati animaduertit acriter, vt solebat. Hoc ei magni nominis adiumento gerenti prosperrime, verus indicat explorator, confugisse ad Isaflensium populum Firmum: ad quem reposcendum vnà cum fratre Mazuca, ceterísque necessitudinibus illuc ingressus, cum adipisci non posset, genti bellum indixit. Et prælio atroci commisso, ferocientibus barbaris vltra modum aciem in rotundo habitu figuratam opponit; adeóque Isaflenses pondere cateruarum ingentium inclinati sunt, vt plurimi caderent, & ipse Firmus ferox, & sæpe in suam perniciem præceps, equo auferretur in fugam, per saxa & rupes discurrere citus adsueto: Mazuca verò frater eius caperetur lethaliter saucius. Qui Cæsaream mitti dispositus, vbi sæua inusserat monumenta facinorum pessimorum, dilatato vulneris hiatu decessit. Caput tamen eius auulsum residuo corpore, cum magno visentium gaudio vrbi inlatum est antedictæ. Post hæc Isaflensium gentem, quæ obstitit, superatam dux nobilis incõmodis multis, vt æquitas poscebat, adflixit. Ibi Euasium potentem municipem, Florúmque eius filium, & quosdam alios, per secretiora consilia temeratorem quietis iuuisse

confutatos apertè, flammis abſumpſit. Exindéque pergens interius, nationem Iubalenam ſpiritu adgreſſus ingenti, vbi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulſus altitudine montium & flexuoſis anguſtiis ſtetit. Et quamlibet facto in hoſtem impetu, pluribúſque peremptis, aperuerit viam: formidans tamen ſublimia collium ad inſidiandum aptiſſima, ducens ſuos incolumes reuertit ad Audienſe caſtellum: vbi Ieſalenſium gens fera ſemet dedit, voluntaria auxilia præſtare ſpondens & commeatus. His & eiuſmodi glorioſis actibus exultans ampliſſimus ductor, ipſum ôtij turbatorem petebat valido virium niſu: ideoque prope munimentum nomine Medianum diu conſiſtens, per multas prudentéſque ſententiarum vias eundem ſibi prodi poſſe ſperabat. Hæcque cogitationibus anxiis altioréque proſpiciens curâ, rurſus ad Iſaflenſes hoſtem comperit reuertiſſe: quos nihil moratus, vt antea, agminibus adoritur incitatis. Cui rex Igmazen nomine, ſpectatus per eos tractus opibúſque inſignis, progreſſus obuiam confidenter; *Cuius loci es tu?* inquit: *vel quid acturus huc veniſti? reſponde.* Quem Theodoſius fundata mente intuens toruum: *Comes,* ait, *Valentiniani ſum, orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereum miſſus: quem niſi ſtatim reddideris, vt inuictus ſtatuit Imperator, peribis funditus cum gente quam regis.* Quo audito Igmazen, poſt conuicia multa quæ congeſſit in ducem, ira doloréque perculſus abſceſſit. Et ſecutæ principio lucis, vtrimque occurſuræ ſibi ad confligendum proceſſerunt acies minaciſſimæ: & barbarorum viginti penè millia in ipſis locata ſunt frontibus, occultatis ponè terga ſubſidialibus globis, vt adſurgentes paulatim noſtros multitudine clauderent inſperata: híſque Ieſſaleni auxiliares arceſſere quamplures, quos adiumenta & commeatus noſtris docuimus promiſiſſe. Contrà Romani quamuis admodum pauci, tamen fortibus animis victoriiſque antegreſſis elati, denſatis lateribus, ſcutiſque in teſtudinis formam cohærenter aptatis, reſtiterunt gradibus fixis: & à ſole orto vſque ad diei extimum pugna protenta, paulò ante veſperam viſus eſt Firmus equo celſiori inſidens,

sago puniceo porrectius panso, milites clamoribus magnis hortari, vt dedant Theodosium oportune, truculentum eum appellans & dirum, & suppliciorum sæuium repertorem, si discriminibus eximi vellent quæ perferebant. Hæ insperatæ voces ad dimicandum quosdam acrius incitarunt, alios deserere prælium inlexerunt. Proinde vbi noctis aduenit quies prima, partibus tenebrarum obuolutis errore, dux reuersus ad Duodiense castellum, militésque recognoscens, eos quos à pugnandi proposito pauor & verba detorserant Firmi, diuerso genere pœnarum extinxit: alios ademptis dexteris, quosdam viuos combustos. Excubiásque agens cura peruigili, barbarorum aliquos, ausos cum apparere non possent post occasum lunæ castra sua tentare, fudit, vel irruentes audentius cepit. Digressus exinde passibus citis, Iessalenses vt ambiguæ fidei per tramites adortus obliquos, vnde parum sperari potuit, ad penuriam vastauit extremam: pérque Cæsariensis Mauritaniæ oppida reuersus Sitifim, Castorem & Martinianum, rapinarum flagitiorúmque Romani participes, ad interitum tortos incendit. Redintegratur post hæc cum Isaflensibus bellum: primóque conflictu barbarorum pluribus pulsis & interfectis, rex eorum Igmazen vincere antehac adsuetus, terrore fluctuans mali præsentis, nihílque commerciis vetitis ad vitam spei sibi restare, si obstinatius egerit, arbitratus, quantum caute fieri potuit, & occulte prorupit ex acie solus: visúmque Theodosium suppliciter petiit, vt Masillam Mazicum optimatem ad se venire iuberet. Per quem, vt rogauerat, missum, clandestinis colloquiis monuit ducem suopte ingenio pertinacem, vt ad præbendam sibi copiam agendi quæ vellet, popularibus suis acriter immineret, eósq; adsiduitate pugnandi mutaret in metum, promptos quidem ad perduellis fauorem, sed iacturis multiplicibus fessos. Paruit Theodosius dictis: & crebritate certaminum Isaflenses ita protriuit, vt iisdem labentibus more pecudum, Firmus latenter euaderet, & auiis & diuturnis latebris amandatus, inibi dum de fuga consultat, tentus ab Igmazene custodiretur. Et quoniam obscurius gesta didi-

erat per Masillam, in extremis rebus vnum remedium superesse contemplans, calcare viuendi cupiditatem voluntaria statuit morte: vinóque consultò distentus, & crapulentis silenti nocte oppressis altiore somno custodibus, peruigil ipse impendentis ærumnæ terrore, insonis gradibus relicto cubili manibus repens & pedibus, longius sese discreuit: repertúmque funiculum, quem finiendæ vitæ parauere casus, de clauo parieti adfixo suspendit: vbi collo inserto, animam absque moris cruciabilibus exhalauit. Quod dolenter ferens Igmazen, ereptámque sibi gloriam gemens, quia non contigerat ad castra Romana vinctum ducere perduellem, interposita fide publica per Masillam, ipse camelo necati cadauer impositum ferens, cùm tentoria exercitus aduentaret ad Subicarense castellum locata, in iumentum transtulit sarcinale, & Theodosio obtulit exultanti. Qui conuocatis armatis simul atque plebeis, interrogatísque an agnoscerent vultum, cum eiusdem esse sine vlla didicisset ambage, ibi paulisper moratus Sitifim triumphanti similis rediit, ætatum ordinúmque omnium celebrabili fauore susceptus. Dum hoc puluere per Mauritaniam Dux antedictus anhelat & Africam, Quadorum natio mota est insultu repentino, parum nunc formidanda, sed immensum quantum antehac bellatrix & potens, vt indicant properata: quoniam raptim obsessa ab iisdem ac Marcomannis Aquileia diu, Opitergiúmque excisum, & cruenta complura per celeres acta procinctus: vix resistente perruptis Alpibus Iuliis primicerio, quem ante docuimus, Marico. Et erat vt barbaris ratio iusta querelarum. Valentinianus enim studio muniendorum limitum glorioso quidem, sed nimio ab ipso principatus initio flagrans, trans flumen Istrum in ipsis Quadorum terris, quasi Romano iuri iam vindicatis, ædificari præsidiaria castra mandauit: quod accolæ ferentes indigne, suique cautiores, legatione tenus interim & susurris arcebant. Sed Maximinus in omne auidus nefas, & genuinos mitigare nequiens flatus, quibus præfecturæ accesserat tumor, increpabat Æquitium per Illyricum eo tempore Magistrum armorum,

rum,

rum, vt peruicacem & desidem, nec dum opere quod maturari dispositum est consummato: addebátque vt consulens in commune, quòd si paruo suo Marcelliano deferretur potestas per Valeriam Ducis, munimentum absque vlla causatione consurgeret. Vtrumque mox est impetratum. Qui promotus profectúsque cùm venisset ad loca, intempestiue turgens vt filius, nullis adfatibus delinitis iis, quos nunquam tentatæ cupiditatis figmenta regionum suarum faciebant extorres, opus paulò antè inchoatum adgreditur, admissa copia rogandi suspensum. Denique Gabinium regem ne quid nouaretur modeste poscentem, vt adsensurus, humanitate simulata cum aliis ad conuiuium corrogauit: quem digredientem post epulas, hospitalis officij sanctitate nefarie violata, trucidari securum effecit. Cuius rei tam atrocis disseminatus rumor illico per diuersa, & Quados & gentes circumsitas efferauit: Regísque flentes interitum, in vnum coactæ misere vastatorias manus. quæ Danubium transgressæ cum nihil expectaretur hostile, occupatam circa messes agrestem adortæ sunt plebem: maioréque parte truncata, quidquid superfuit, domum cum multitudine varij pecoris abduxerunt. Euenisset profecto tunc inexpiabile scelus, numerandum inter probrosas rei Romanæ iacturas (paulò enim abfuit quin filia caperetur Constantij cibum sumens in publica villa, quam appellant Pistrensem, cùm duceretur Gratiano nuptura) ni fauore propitij numinis præsens Messala, prouinciæ rector, eam iudiciali carpento impositam ad Sirmium vicesimo sexto lapide disparatam cursu reduxisset effuso. Hoc casu prospero regia virgine periculo miseræ seruitutis exempta, cuius nisi potuisset impetrari redemptio captæ, magnas inussisset reipublicæ clades, latius se cum Sarmatis Quadi pandentes ad raptus & latrocinia gentes aptissimæ, prædas hominum (virile & muliebre secus) agebant & pecorum, villarum cineribus exustarum, cæsorúmque incolentium exultantes ærumnis, quos nec opinantes sine vlla parsimonia deleuerunt. Per omnia itaque propinqua malorum similium dispersa formidine, Præfectus prætorio agens

tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus adsuetus, rerum nouarum lugubri visu præstrictus, oculósque vix attollens, hærebat diu quid capesseret ambigens: & cùm paratis velocibus equis noctem proximam destinasset in fugam, monitus tutiore consilio mansit immobilis. Didicerat enim omnes secuturos confestim qui mœnibus claudebantur, tegendos latebris oportunis: quod si contigisset, impropugnata ciuitas venisset in manus hostiles. Proinde parumper lenito pauore, ad arripienda quæ vrgebant acri animo adsurgens, retersit obrutas ruderibus fossas, murorúmq; maximam partem pacis diuturnitate contemptam, & subuersas adusque celsarum turrium minas expediit, studio ædificandi coalitus: hac ratione opere velociter absoluto, quòd impensas ædificandi causa theatri dudum congestas, sufficientes ad id, quod efficere maturabat, inuenit. Atque huic spectato consilio salutare addidit aliud: & Sagittariorum cohortem ex statione proxima, adfuturam obsidio, si venisset, acciuit. His velut obicibus barbari ad oppugnanda vrbe depulsi, parum ad has calliditates dimicandi solertes, sarcinisque impediti prædarum, ad Æquitij vertuntur indaginem. Et cùm ad Valeriæ spatia longe remota secessisse captorum didicissent indiciis, illuc properato pergebant gradu frendentes, hácque ex causa iugulo eius intenti, quod per ipsum circumuentum regem existimabant insontem. Quibus concito cursu ruentibus infestius, obuiam legiones motæ sunt duæ, Pannónica & Mœsiaca, valida præliis manus: quæ si conspirasset, abierat proculdubio victrix. Sed dum discretim grassatores adoriri festinant, ortis inter se discordiis impediti de honore certabant & dignitate. Quo intellecto Sarmatæ sagacissimi, non expectato certandi signo solemni, Mœsiacam primam incessunt: dumque milites arma tardius per tumultum expediunt, interfectis plurimis aucti fiducia aciem perrupere Pannonicam: disiectáque agminis mole, geminatis ictibus omnem penè delessent, ni periculo mortis aliquos citum extraxisset effugium. Inter hæc fortunæ dispendia tristioris, Dux Mœsiæ Theodosius iu-

nior, prima etiamtum lanugine iuuenis, Princeps postea perspectissimus, Sarmatas liberos ad discretionem seruorum rebellium appellatos, conlimitia nostra ex alio latere inuadentes, aliquotiens expulit & adflixit, congressibus densis adtritos: adeóque obsistentes fortissime turbas confluentes oppressit, vt cæsorum plurimùm alites iuste sanguine satiaret & feras. Vnde residui tumore iam deflagrante metuentes, ne idem dux, virtutis vt apparuit expeditæ, in primo finium aditu incursantes cuneos sterneret aut fugaret, vel insidias per siluarum locaret occulta, post multos perrumpendi conatus subinde tentatos incassum, abiecta pugnandi fiducia concessionem petiuere præteritorum & veniam: victíque ad tempus indultæ fœderibus pacis nihil egere contrarium, eo maxime timore perculsi, quod ad tutelam Illyrici, Gallicani militis validum accesserat robur. Dum hæc tot ac talia per turbines agitantur assiduos, Claudio regente Vrbem æternam, Tiberis qui media interſecans mœnia cloacis & fluuiis abundantibus multis Tyrrheno mari miscetur, effusione imbrium exuberans nimia, & supra amnis speciem pansus, omnia penè contexit. Et stagnantibus ciuitatis residuis membris quæ tenduntur in planitiem molliorem, montes soli & quidquid insularum celsius eminebat, à præsenti metu defendebatur: & ne multi inedia contabescerent, vndarũm magnitudine nusquam progredi permittente, lembis & scaphis copia suggerebatur abunde ciborum. At verò vbi tempestas molliuit, & flumen retinaculis ruptis rediit ad solitum cursum, absterso metu nihil postea molestum expectabatur. Hic ipse Præfectus egit admodum quiete, nullam seditionem super querela iusta perpessus: & instaurauit vetera plurima. Inter quæ porticum excitauit ingentem, lauacro Agrippæ contiguam, Euentus Boni cognominatam, ea re quòd huius nominis prope visitur templum.

EXPLICIT LIB. XXIX.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER XXX.

NTER has turbarum difficultates, quas Percha dux rege Quadorum excitauit occiſo, par ſcelus dirum in Oriente committitur, Para Armeniorum rege clandeſtinis inſidiis obtruncato: cuius materiæ impio conceptæ conſilio hanc primordialem fuiſſe nouimus cauſam. Conſarcinabant in hunc etiamtum adultum crimina quædam apud Valentem exaggerantes male ſolertes homines, diſpendiis ſæpe communibus paſti. Inter quos erat Terentius dux demiſſe ambulans, ſempérque ſubmœſtus, ſed quoad vixerat, acer diſſenſionum inſtinctor. Qui adſcitis in ſocietatem gentilibus paucis, ob flagitia ſua ſuſpenſis in metum, ſcribendo ad comitatum adſidue Cylacis necem replicabat & Artabannis: addens eundem iuuenem ad ſuperbos actus elatum, nimis eſſe in ſubiectos immanem. Vnde quaſi futurus particeps ſuſcipiendi tunc pro inſtantium rerum ratione tractatus, idem Para regaliter vocatus, & apud Tarſum Ciliciæ obſequiorum ſpecie cuſtoditus, cum neque ad Imperatoris caſtra accipi, nec vrgentis aduentus cauſam ſcire cunctis reticentibus poſſet, tandem ſecretiore indicio comperit, per literas Romano rectori ſuadere Terentium, mittere propediem alterum Armeniæ regem: ne odio Paræ ſpéque quòd reuer-

tetur, natio nobis oportuna deficeret ad iura Persarum, eam rapere vi vel metu vel adulatione flagrantium. Quæ reputans ille, impendere sibi præsagiebat exitium graue. Et doli iam prudens, nec aliam nisi cito discessu salutis reperiens viam, suadentibus iis quibus fidebat, conglobatis trecentis comitibus secutis eum è patria, cum equis velocissimis, vt in magnis solet dubiísque terroribus audacter magis quam considerate, pleráque diei parte emensa egressus cuneatim properabat intrepidus. Cúmque eum prouinciæ moderatoris apparitor qui portam tuebatur, percitus festinato studio reperisset in suburbanis, vt remaneret enixius obsecrabat: & parum hoc impetrato, mortis auersus est metu. Nec minus paulo postea legionem secutam iámque aduentantem, ipse cum promptissimis retrorsus excurrens, fundénsque in modum scintillarum sagittas, sed voluntate errans, in fugam compulit, vt cum Tribuno milites vniuersi perterrefacti, viuidius quàm venerant, remearent ad muros. Exin solutus omni formidine, biduo & binoctio exanclatis itinerum laboribus magnis, cum ad flumen venisset Euphraten, & inopia nauium voraginosum amnem vado transire non posset, nandi imprudentia pauentibus multis, ipse omnium maxime cunctabatur: & remansisset, ni cunctis versantibus varia id reperire potuisset effugium, in necessitatis abrupto tutissimum. Lectulos in villis repertos binis vtribus suffulserũt, quorum erat abundans prope in agris vinariis copia: quibus singulis proceres insidentes & regulus ipse, iumenta trahentes, prçruptos vndarum occursantium fluctus obliquatis meatibus declinabant: hócque commento tandem ad vlteriorem ripam post extrema discrimina peruenerũt. Residui omnes equis inuecti natantibus, & circumluente flumine sæpe demersi iactatíque, infirmati periculoso madore expelluntur ad contrarias margines: vbi paulisper refecti, expeditius quàm diebus præteritis incedebant. Hoc nuntiato Princeps antedicti fuga perculsus, quem elaqueatum fidem rupturum existimabat, cum sagittariis mille succinctis & leuibus Danielum mittit & Barzimerem reuocaturos eum, Comitem

vnum, alterum Scutariorum Tribunum. Hi locorum gnaritate confisi, quòd ille properans, vt peregrinus & insuetus mæandros faciebat & gyros, compendiosis vallibus eius itinera præuenerunt: & diuisis inter se copiis, clausere vias proximas duas, trium millium interuallo distinctas, vt transiturus per vtramuis, caperetur improuidus: sed euanuit cogitatus hoc casu. Viator quidam ad citeriora festinans, cum biuium armato milite vidisset oppletum, per posterulam tramitem medium squalentem frutectis & sentibus vitabundus excedens, in Armenios incidit fessos: & ductus ad regem, arcano sermone solum quæ viderat docet, ac retinetur intactus. Móxq; metu dissimulato eques mittitur clandestinus ad dextrum itineris latus, diuersoria paraturus & cibum: quo paulum progresso, in læuum tractum item alius talia facturus ire iubetur ocissime, alterum aliorsum nesciens missum. Quibus ita vtiliter ordinatis, rex ipse cum suis dumeta per quæ viator venerat relegens, eo rursus monstrante, per hispidam & iumento onusto exiguam callem post terga relictis militibus euolauit: qui captis eius ministris, missis ad mentes obseruantium præstringendas, quasi venaticiam prædam modo non porrectis brachiis expectabant. Dúmque hi venturum operiuntur, ille regno incolumis restitutus, & cum gaudio popularium summo susceptus, in eadem fidei certitudine mansit immobilis, injuriis quas pertulerat omnibus demussatis. Danielus post hæc & Barzimeres cum lusi iam reuertissent, probrosis lacerati conuiciis, vt inertes & desides, vt hebetatæ primo appetitu venenatæ serpentes, ora exacuere lethalia, cum primum potuissent, lapso pro virium copia nocituri. Et leniendi causa flagitij sui, vel fraudis quam meliore consilio pertulerunt, apud Imperatoris aures rumorum omnium tenacissimas incessebant falsis criminibus Param, incentiones Circeas in vertendis debilitandísque corporibus miris modis eum callere fingentes: addentésque quod huiusmodi artibus offusa sibi caligine mutatus, vasorúmque forma transgressus, tristes sollicitudines, si huic irrisioni superfuerit, excitabit. Hinc in illum inexplica-

bile auctum Principis odium, & doli struebantur indies, vt per vim ei vel clam vita adimeretur: agentique tunc in Armenia Trajano, & rem militarem curanti, id secretis committitur scriptis. Qui inlecebrosis regem insidiis ambiens, & modo serenæ mentis Valentis indices literas tradens, modo ipse sese eius conuiuiis ingerens, ad vltimum composita fraude ad prandium verecundius inuitauit: qui nihil aduersum metuens venit, concessóque honoratiore discubuit loco. Cúmque apponerentur exquisitæ cupediæ, & ædes pulsu neruorum & articulato flatilique sonitu resultarent, iam vino incalescente, ipso conuiuij domino per simulationem naturalis cuiusdam vrgentis egresso, gladium districtum intentans toruo lumine normal ferociens quidam immittitur barbarus asper, ex his quos Supras appellant, confossurus iuuenem, ne exilire posset etiamtum præpeditum. Quo viso regulus forte prominens vltra torum, expedito dolone adsurgens, vt vitam omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit victima, ictibus multiplicatis fœde concisa. Hócque figmento nefarie decepta credulitate, inter epulas, quæ reuerendæ sunt vel in Euxino ponto, hospitali numine contuente, peregrinus cruor in ambitiosa toralia sparsus & spumans satietati superfuit conuiuarum, horrore maximo dispersorum. Ingemiscat, si quis vita digressis est dolor, huius adrogantiam facti Fabricius ille Luscinus: sciens qua animi magnitudine Democharen, vel vt quidam scribunt Niciam, ministrum repulerit regium, colloquio occultiore pollicitum, quòd Pyrrhum Italiam tunc bellis sæuissimis exurentem veneno proculis necabit infectis: scripseritque ad regem, vt ab interiore caueret obsequio. Tantum reuerentiæ locum apud priscam illam Iustitiam, vel hostilis mensæ genialitas obtinebat. Verùm excusabatur recens inusitatum facinus & pudendum necis exemplo Sertorianæ: adulatoribus forsitan ignorantibus, quòd, vt Demosthenes perpetuum Græciæ decus adfirmat, nunquam similitudine aut impunitate alterius criminis diluitur id, quod contra ac liceat arguitur factum. Hæc per Armeniam notabiliter gesta sunt. Sapor

verò post suorum pristinam cladem comperto interitu Paræ, quem sociare sibi impendio conabatur, mœrore graui perculsus, augentéque nostri exercitus alacritate formidinem, maiora sibi præseminans, Arsace legato ad Principem misso, perpetuam ærumnarum causam deleri penitus suadebat Armeniam: si id displicuisset, aliud poscens, vt Hiberiæ diuisione cessante, remotísque inde partis Romanæ præsidiis, Aspacures solus regnare permitteretur, quem ipse præfecerat genti. Ad quæ Valens in hâc respondit sententiam; Nihil derogare se posse placitis ex consensu firmatis, sed ea studio curatiore defendere. Glorioso proposito contrariæ regis literæ hieme iam extrema perlatæ sunt, vana causantis & tumida. Adseuerabat enim non posse semina radicitus amputari discordiarum, nisi interuenissent conscij pacis fœderatæ cum Iouiano, quorum aliquos vita didicerat abscessisse. Ingrauescente post hæc altius cura, Imperator eligere consilia quàm inuenire sufficiens, id conducere rebus existimans, Victorem Magistrum equitum & Vrbicium Mesopotamiæ Ducem ire propere iussit in Persas, respõsum absolutum & vniusmodi perferentes: quòd rex iustus & suo contentus, vt iactitabat, scelestè concupiscat Armeniam, ad arbitrium suum viuere cultoribus eius ex pacto permissis: & ni Sauromaci præsidia militum impertita principio sequentis anni, vt dispositum est, inpræpedita reuerterint, inuitus ea complebit, quæ sponte sua facere supersedit. Quæ legatio recta quidem & libera, ni deuiasset in eo, quòd absque mandatis oblatas sibi regiones in eadem Armenia suscepit exiguas. Qua regressa aduenit Surena potestatis secundæ post regem, has easdem Imperatori offerens partes, quas audacter nostri sumpsere legati. Quo suscepto liberaliter & magnifice, sed parum impetrato quod poscebat remisso, parabantur magna instrumenta bellorum, vt mollita hieme Imperatore trinis agminibus perrupturo Persidem, ideóq; Scytharum auxilia festina celeritate mercante. Proinde parum adeptus ea quæ spe vana conceperat Sapor, vltráque solitum asperatus, quod ad expeditionem accingi rectorem compererat

perérat nostrum, iram eius occultans Surenæ dedit negotium, vt ea quæ Victor Comes susceperat & Vrbicius, armis repeteret si quisquam repugnaret, & milites Sauromacis præsidio destinati, malis adfligerentur extremis. Hæcque, vt statuerat, maturata confestim, nec emendari potuerunt nec vindicari, quia rem Romanam alius circumsteterat metus totius Gothiæ, Thracias licentius perrumpentis: quæ funera tunc explicari poterunt carptim, si ad ea quoque venerimus. Hæc per eoos agitata sunt tractus. Quorum inter seriem Africanas clades, & legatorum Tripoleos manes inultos etiamtum & errantes, sempiternus vindicauit Iustitiæ vigor, aliquoties serus, sed scrupulosus quæsitor gestorum recte vel secius, hoc modo. Remigius, quem populanti prouincias retulimus Comiti fauisse Romano, postquam Leo in eius locum Magister esse cœpit officiorum, à muneribus reipublicæ iam quiescens, negotiis se ruralibus dedit prope Mogontiacum in genitalibus locis. Quem ibi morantem securius, Præfectus prætorio Maximinus reuersum ad ocium spernens, vt solebat diræ luis ritu grassari per omnia, lædere modis quibus poterat affectabat: vtque rimaretur plura quæ latebant, Cæsarium antehac eius Domesticum, postea Notarium Principis, raptum, quæ Remigius egerit, vel quantum acceperit, vt Romani iuuaret actus infandos, per quæstionem cruentam interrogabat. Quibus ille cognitis, cum esset, vt dictum est, in secessu, conscientia malorum vrgente, vel rationem formidine superante calumniarum, innodato gutture laquei nexibus interiit. Secuto post hæc anno, Gratiano adscito in trabeæ societatem Æquitio Consule, Valentiniano post vastatos aliquos Alamanniæ pagos munimentum ædificanti prope Basileam, quod appellant accolæ Robur, offertur Præfecti relatio Probi, docentis Illyrici clades. Quibus ille, vt cunctatorem decuerat ducem, examinatius lectis, attonitus cogitationibus anxiis, Paterniano Notario misso negotium scrupulosa quæsiuit indagine: moxq; veris per eum nuntiis gestorum acceptis, euolare protinus festinabat, ausos temerare limitem barbaros primo fragore,

vt mente conceperat, oppreſſurus armorum. Quia igitur abeunte autumno multa impediebant & aſpera, adnitebantur omnes per regiam optimates, vt aduſq; principium veris oratum eum pertinerent & exoratum: primum, durata pruinis itinera, vbi nec adultæ in paſtum herbæ reperirentur, nec cetera vſui congrua, penetrari non poſſe firmantes: dein, vicinorum Galliis regum immanitatem, maximéque omnium Macriani, vt formidati tunc prætendentes, quem conſtabat impacatum relictum etiam ipſa vrbium mœnia tentaturum. Hæc memorantes addentéſque vtilia, reduxere eum in meliorem ſententiam. ſtatimque, vt conducebat rei communi, prope Mogontiacum blandius rex antedictus accitur, procliuis ipſe quoque ad excipiendum fœdus, vt apparebat. Et venit immane quo quantóque flatu diſtentus, vt futurus arbiter ſuperior pacis: diéque prædicto colloquij ad ipſam marginem Rheni caput altius erigens ſtetit, hincinde ſonitu ſcutorum intonante gentilium. Contrà Auguſtus aſcenſis amnicis lembis, ſeptus ipſe quoque multitudine caſtrenſium ordinum, tutius prope ripas acceſſit, ſignorum fulgentium nitore conſpicuus: & immodeſtis geſtibus murmuréque barbarico tandem ſedato, poſt dicta & audita vltro citróque verſus, amicitia mediâ ſacramenti fide firmatur. Híſque perfectis diſceſſit turbarum rex artifex delinitus, futurus nobis deinceps ſocius: & dedit poſtea aduſque vitæ tempus extremum, cõſtantis in concordiam animi facinorum documentum pulchrorum. Periit autem in Francia poſtea: quã dum interneciue vaſtando perrumpit auidius, oppetiit Mallobaudis bellicoſi regis inſidiis circumuentus. Poſt fœdus tamen ſolenni ritu impletum, Treueros Valentinianus ad hiberna diſceſſit. Hæc per Gallias & latus agebantur arctoũ. At in Eois partibus alto externorũ ſilentio inteſtina pernicies augebatur, per Valentis amicos & proximos, apud quos honeſtate vtilitas erat antiquior. Nauabatur enim opera diligens, vt homo rigidus audire cupiens lites, à ſtudio iudicandi reuocaretur, metu ne ita vt Iuliani temporibus defenſione innocentia reſpirante, frangeretur potentium tumor

adsumpta licentia latius solitus euagari. Ob hæc & similia concordi consensu dehortantibus multis, maximéque Modesto Præfecto prætorio, regiorum arbitrio spadonum exposito, & subagreste ingenium nullis vetustatis lectionibus expolitum coacto vultu fallente, & adserente quòd infra imperiale culmen causarum essent minutiæ priuatarum, ille ad humiliādam celsitudinem potestatis negotiorum examina spectanda instituta esse arbitratus, vt monebat, abstinuit penitus, laxauítque rapinarum fores: quæ roborantur indies iudicum aduocatorúmq; prauitate sententium paria: qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus, vel intra palatium validis venditantes, aut opes, aut honores quæsiuere præclaros. Hanc professionem oratorum forensium, iure πολιτικῆς μορίου εἴδωλον, id est, ciuilitatis particulæ vmbram, vel adulationis partem quartam esse definit amplitudo Platonis: Epicurus autem κακοτεχνίαν nominans inter artes numerat malas. Tisias suasionis opificem esse memorat, adsentiente Leontino Gorgia. Quam à veteribus ita determinatam, orientalium quorundam versutia adusque bonorum extulit odium: vnde etiam retinaculis temporis præstituti frenatur. Ergo absolutis super eius indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus sum, ad cœptorum cursum regrediar institutum. Florebant elegantiæ priscæ patrociniis Tribunalia, cum oratores concitæ facundiæ, attenti studiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis ornamentísque dicendi pluribus eminebant: vt Demosthenes, quo dicturo concursus audiendi causa ex tota Græcia fieri solitos monumentis Atticis continetur: & Callistratus, quem nobilem illam super Oropo causam (qui locus in Eubœa est) perorantem, idem Demosthenes Academia cum Platone relicta sectatus est: vt Hyperides, & Æschines, & Andocides, & Dinarchus, & Antiphon ille Rhamnusius, quem ob defensum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepisse mercedem. Nec minus apud Romanos Rutilij, & Galbæ, & Scauri, vita, moribus, frugalitatéque spectati, & postea per varias æui sequentis ætates censorij, & Consulares multi, & trium-

phales, Craſſi & Antonij, & cum Philippis Scæuolæ aliiſque numeroſi, poſt exercitus proſperrime ductos, poſt victorias & trophæa, ciuilibus ſtipendiorum officiis floruerunt: laureáſque fori ſpecioſis certaminibus occupantes, ſummis gloriæ honoribus fruebantur. Poſt quos excellentiſſimus omnium Cicero, orationis imperioſæ fulminibus ſæpe depreſſos aliquos iudiciorum eripiens flammis: *Non defendi homines ſine vituperatione fortaſſe poſſe, negligenter defendi ſine ſcelere non poſſe*, firmabat. At nunc videre eſt per eoos omnes tractus violenta & rapaciſſima genera hominum, per fora omnia volitantium, & ſubſidentium diuites domos, vt Spartanos canes aut Cretas, veſtigia ſagacius colligendo, ad ipſa cubilia peruenire cauſarum. In his primus eſt cœtus eorum, qui ſeminando diuerſa iurgia per vadimonia mille iactantur, viduarum poſtes & orborum limina terentes, & auidi inter diſcordantes amicos aut propinquos vel affines, ſimultatum ob leuia ſcrinij receptacula odia ſtruentes infeſta: in quibus ætatis progreſſu non vt aliorum vitia intepeſcunt, ſed magis magíſque roborantur: inter rapinas inſatiabiles inopes, ad capiendam verſutis orationibus iudicum fidem, quorum nomen ex Iuſtitia natum eſt, ſicam ingenij diſtringentes. Horum obſtinatione libertatem temeritas, conſtantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi: quarum artium ſcæuitate, vt Tullius adſeuerat, nefas eſt religionem decipi iudicantis. Ait enim: *Cúmq; nihil tam incorruptum eſſe debeat in republica quàm ſuffragium, quàm ſententia, non intelligo cur qui ea pecuniâ corruperit pœnâ dignus ſit: qui eloquentiâ, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur qui oratione, quàm qui pretio iudicem corrumpit: quòd pecuniâ corrumpere prudentem nemo poteſt, dicendo poteſt.* Secundum eſt genus eorum, qui iuris profeſſi ſciẽtiam, quam repugnantium ſibi legum aboleuere diſcidia, velut vinculis ori impoſitis reticentes iugi ſilentio vmbrarum ſunt ſimiles propriarum. Hi velut fata natalicia præmonſtrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, vultus grauitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque ven-

ditant quod oscitantur. Hi vt altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur, & Cascellium, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorúmq; iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc sæculis obrutas multis. Et si voluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragantes absolutionem lectiones reconditas pollicentur, si te senserint esse nummatum. Tertius eorum est ordo, qui vt in professione turbulenta clarescant, ad expugnandam veritatem ora mercenaria procudentes, per prostitutas frontes vilésque latratus, quò velint aditus sibi patefaciunt crebros: qui inter sollicitudines iudicum per multa distentas inresolubili nexu vincientes negotia, laborant vt omnis quies litibus implicetur, & nodosis quæstionibus de industria iudicia circumscribunt: Quæ cùm recte procedunt delubra sunt æquitatis, cum deprauantur, foueæ fallaces & cæcæ: in quas si captus ceciderit quisquam, non nisi per multa exiliet lustra, adusque ipsas medullas exuctus. Quartum atque postremum est genus impudens, peruicax, & indoctum, eorum qui cum immature à literariis eruperint ludis, per angulos ciuitatum discurrunt; mimiambos non causarum remediis congrua commentantes, fores diuitum deterendo, cenarum ciborúmque aucupantes delicias exquisitas. Qui cùm semel vmbratici lucris, & inhiandæ vndique pecuniæ sese dediderint, litigare frustra quoslibet innocentes hortantur: & ad defendendam causam admissi, quod rarò contingit, suscepti nomen & vim negotij sub ore disceptatoris inter ipsos conflictuum articulos instruuntur, circumlocutionibus indigestis ita scatentes, vt conluuionis teterrimæ audire existimes vlulabili clamore Thersiten. Cùm autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrenatam deflectunt conuiciandi licentiam: quo nomine, ob adsidua in personas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties sunt damnati: è quibus ita sunt rudes nonnulli, vt nunquam se codices habuisse meminerint. Et si in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piscis aut edulij peregrinum esse vocabulum arbitrantur: si verò aduena quisquam inusi-

tatum sibi antea Marcianum verbo tenus quæsierit oratorem, omnes confestim Marcianos appellari se fingunt. Nec iam fas vllum præ oculis habent: sed tanquam auaritiæ venundati & vsucapti, nihil præter inseminatam petendi licentiam norunt. Et si quem semel intra retia ceperint, cassibus mille impedicant, per morborum simulationem vicissim consulto cessantes: vtq; peruulgati iuris proferatur lectio vna, septem vendibiles introitus præparant, dilationum examina longissima contexentes. Et cùm nudatis litigatoribus dies cesserint, & menses, & anni, tandem obtrita vetustate controuersia; intromissa ipsa capita splendoris ingressa alia secum aduocatorum simulacra inducunt. Cúmque intra cancellorum venerint septa, & agi cœperint alicuius fortunæ vel salus, atque laborari debeat vt ab insonte gladius, vel calamitosa detrimenta pellantur, contrugatis hincinde frontibus, brachiisque histrionico gestu formatis, vt concionaria Gracchi fistula post occipitium desit, consistitur altrinsecus diu. tandémque ex præmeditato conludio, per eum qui est in verba fidentior suaue quoddam principium dicendi exeritur, Cluentianæ vel pro Ctesiphonte orationum æmula ornamenta promittens: & in eam conclusionem cunctis finem cupientibus desinit, vt nondum se patroni post speciem litis triennium editam causentur instructos: spatióque prorogati temporis impetrato, quasi cum Antæo vetere colluctati, perseueranter flagitant pulueris periculosi mercedes. Veruntamen hæc cum ita sint, non desunt aduocatis incommoda plurima, parum sustinenda recte victuro. Namque sellulariis quæstibus inescati, inter se hostiliter dissident, & rupta maledicendi ferocia, vt dictum est, multos offendunt; quam tunc effutiunt, cum commissarum sibi causarum infirmitatem rationibus validis conuallare non possunt. Et iudices patiuntur interdum doctos ex Philistionis aut Æsopi cauillationibus, quàm ex Aristidis illius iusti vel Catonis disciplina productos: qui ære graui mercati publicas potestates, vt creditores molesti opes cuiusquemodi fortunæ rimantes, alienis gremiis excutiunt prædas. Ad vltimum id

habet caussidicina cum ceteris metuendum & graue, quod hoc ingenitum est penè litigantibus cunctis, vt cum iurgia mille casibus cadant, accidentia secus in potestate esse existiment patronorum: & omnem certaminum exitum iisdem soleant adsignare, & non vitiis rerum, aut iniquitati aliquoties disceptantium, sed solis defensantibus irascantur. Verùm vnde huc declinauimus reuertamur. Pubescente iam vere Valentinianus à Treueris motus, per nota itinera gradu celeri contendebat: eíque regiones aduentanti quas petebat, legatio Sarmatarum offertur: pedibúsque eius prostrata orabat pacifica prece, vt propitius veniret & lenis, nullius diri facinoris participes populares suos inuenturus aut conscios. Quibus sæpe eadem iterantibus, hactenus perpensa deliberatione respondit: hæc in locis vbi dicuntur admissa, quærenda verissimis documentis & vindicanda. Cúmque exinde Carnuntum Illyriorum oppidum introisset, desertum quidem nunc & squalens, sed ductori exercitus perquam oportunum, vbi fors copiam dedisset aut ratio, è statione proxima reprimebat barbaricos adpetitus. Et quamquam terrori cunctis erat, dum sperabatur, vt acer & vehemens, mox Iudices damnari iussurus, quorum perfidia vel secessione Pannoniarum nudatum est latus, cum illuc venisset ita intepuit, vt neque in Gabinij regis inquireret necem, neque inusta reipublicæ vulnera, quo sinente vel agente segnius euenissent, accuratius vestigaret: eo videlicet more, quo erat seuerus in gregariis corrigendis, remissior erga maiores fortunas vel verbis asperioribus incessendas. Solum tamen incitato petebat odio Probum, nunquam, ex quo eum viderat, minari desinens vel mitescens: cuius rei causæ nec obscuræ fuerunt, nec leues. Hic præfecturam prætorio tunc primitus nactus, eámque multis atque vtinam probabilibus modis in longum proferre gestiens, non vt prosapiæ suæ claritudo monebat, plus adulationi quàm verecundiæ dedit. Contemplatus enim propositum Principis, quærendæ vndique pecuniæ vias absque iustorum iniustorúmque discretione scrutantis, errantem non reducebat ad æquitatis trami-

tem, vt sæpe moderatores fecere tranquilli: sed ipse quoque flexibilem sequebatur atque transuersum. Vnde graues obedientium casus, exitialia prouisorum nomina titulorum, iuxta opulentas & tenues eneruatas succidêre fortunas, argumentis aliis post validioribus aliis, vsu lædendi reperiente longæuo. Denique tributorum onera vectigaliúmque augmenta multiplicata, optimatum quosdam, vltimorum metu exagitatos, mutare compulerunt sedes: & flagitãtium ministrorum amaritudine quidam oppressi, cum nõ suppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini: è quibus aliquos cum vitæ iam tæderet & lucis, suspendiorum exoptata remedia consumpserunt. Hæc ita inlecebrosius atque inhumanius agi loquebatur quidem pertinax rumor. Valentinianus verò tanquam auribus cera illitis ignorabat, indifferenter quidem lucrandi vel ex rebus minimis auidus, ídque tantum cogitans quod offerebatur; parsurus tamen fortasse Pannoniis, si hæc antè ingemiscenda compendia comperisset, quæ nimium sero tali didicit casu. Ad prouincialium residuorum exemplum etiam Epirotæ acturos sibi gratias à Præfecto mittere compulsi legatos, Iphiclem quendam philosophum, spectatum robore pectoris hominem, adegere non sponte propria pergere ad id munus implendum. Qui cùm Imperatorem vidisset, agnitus aduentúsque sui causam interrogatus Græcè respondit: atque vt philosophus veritatis professor, quærente curatius Principe, si hi qui misere, ex animo bene sentiunt de Præfecto, gementes, inquit, & inuiti. Quo ille verbo tanquam telo perculsus, actus eius vt sagax bestia rimabatur, genuino percunctando sermone quod noscitabat: vbinam ille esset, verbi gratia, honore inter suos antecellens & nomine, vel ille diues, aut alius ordinis primus. Cúmque disceret periisse aliquem laqueo, abisse alium trans mare, consciuisse sibi alium mortem, aut plumbo vita erepta extinctum, in immensum excanduit, vrente irarum nutrimenta tunc officiorum Magistro Leone, pro nefas! ipso quoque præfecturam, vt è celsiore scopulo caderet, adfectante: quam si adeptus rexisset, præ iis quæ erat

ausurus

ausurus, administratio Probi ferebatur in cælum. Agens itaque apud Carnũtum Imperator per continuos tres menses æstiuos arma parabat & alimenta, si qua fors secundasset, peruasurus oportune Quados, tumultus atrocis auctores: in quo oppido Faustinus, filius sororis Iuuentij Præfecti prætorio, Notarius militans, Probo spectante negotium, carnificis manu peremptus est post tormenta: vocatus in crimen, quòd asinum occidisse dicebatur ad vsum artium secretarum, vt adserebant quidam vrgentes: vt autem aiebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium capillorum. Alio quoque in eum perniciose composito, quòd petenti per iocum cuidam Nigrino vt eum Notarium faceret, exclamauit ille hominem ridens, fac me Imperatorem si id volueris impetrare. Hócque ludibrio inique interpretato, & Faustinus ipse, & Nigrinus, & alij sunt interfecti. Præmisso igitur Meróbaude cum militari peditum manu, quam regebat, ad vastandos cremandósque barbaricos pagos, Comite adiũcto Sebastiano, Valentinianus Acincum propere castra commouit. nauigiísque ad repentinum casum coniunctis, & contabulato celeri studio ponte, per partem aliam transiit in Quados, speculantes quidem ex diruptis montibus eius aduentum, quò plerique ancipites, incertíque accidentium cum suis caritatibus secesserunt: sed stupore defixos cùm in regionibus suis, contra quam opinabantur, augusta cernerent signa: Progressus ergo coacto gradu inquantum res tulit, iugulatáque ætate promiscua, quam etiamtum palantem subitus occupauit excursus, & tectis combustis, rediit cum incolumibus cunctis quos duxerat secum: itidémque apud Acincum moratus autumno præcipiti, per tractus conglaciari frigoribus adsuetos commoda quærebat hiberna: nulláque sedes idonea reperiri præter Sabariam poterat, quamuis eo inualidam tempore assiduísq; malis adflictam. Vnde hoc etiamsi magni intererat, paulisper sequestrato, impigre motus, peragrata fluminis ripa, castrísque præsidio competenti munitis atque castellis, Bregetionem peruenit: ibique diu compositum ad quietem Principis fatum sortem de

nunciabat ei supremam prodigiis ingerentibus multis. Namque diebus antè paucissimis ruinas fortunarum indicantia celsarum arsere crinita sidera cometarum, quorum originem suprà docuimus: Ante apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excussum, palatij & curiæ partem incendit & fori: & apud Sabariam eodem adhuc constituto, bubo culminibus regij lauacri insidens, occentánsque funebria, nulla iacientium sagittas & lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licet ardenti studio peteretur. Item cùm ab vrbe prædicta tenderet ad procinctum, per portam voluit, vnde introiit, exire, vt omen colligeret quòd cito remeabit ad Gallias. Cúmque locus adgestis ruderibus neglectus purgaretur, lapsam forem ferratam, quæ exitum obserauit, multitudo remouere non potuit viribus magnis enisa; & dum frustra tereret diem, coactus per aliam egressus est portam. Noctéque quam lux erептura eum vitâ secuta est, vt per quietem solet, videbat coniugem suam absentem sedere passis capillis amictu squalenti cōtectam: quam æstimari dabatur Fortunam eius esse, cum tetro habitu iam discessuram. Progressus deinde matutinus contractiore vultu subtristis, cùm eum obiatus non susciperet equus, anteriores pedes præter morem erigens in sublime, innata feritate concitus, vt erat immanis, dexteram Stratoris militis iussit abscidi, quæ eum insilientem iumento pulserat consueto: perissétque cruciabiliter innocens iuuenis, ni Tribunus stabuli Cerealis dirum nefas cum sui periculo distulisset. Post hæc Quadorum venêre legati, pacem cum præteritorum obliteratione suppliciter obsecrantes: quam vt adipisci sine obstaculo possent, & tirocinium & quædam vtilia rei Romanæ pollicebantur. Quos quoniam suscipi placuit, & redire indutiis quæ poscebantur indultis, (quippe eos vexari diutius nec ciborum inopia, nec alienum tempus anni patiebantur) in consistorium Æquitio introducente sunt intromissi. Cúmque membris incuruatis starent metu debiles & præstricti, docere iussi quæ ferebant, vsitatas illas causationum species iurandi fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente procerum gentis deli-

ctum adſeuerantes in noſtros, ſed per extimos quoſdam latrones amníque confines eueniſſe, quæ inciuiliter geſta ſunt: etiam id quoque addendo vt ſufficiens ad facta purganda firmantes, quòd munimentum extrui cœptum nec iuſtè nec oportunè, ad ferociam animos agreſtes accendit. Ad hæc Imperator ira vehementi perculſus, & inter exordia reſpondendi tumidior, increpabat verborum obiurgatorio ſono nationem omnem, vt beneficiorum immemorem & ingratam. Paulatímque lenitus & ad molliora propenſior, tanquam ictus è cælo, vitalíque via vocéque ſimul obſtructa, ſuffectus igneo lumine cernebatur: & repente cohibito ſanguine, lethali ſudore perfuſus, ne laberetur ſpectantibus exulibus, concurſu miniſtrorum vitæ ſecretioris ad conclaue ductus eſt intimum. Vbi locatus in lecto, exiguas ſpiritus reliquias trahens, nondum intelligendi minuto vigore, cunctos agnoſcebat adſtantes, quos Cubicularij, ne quis eum necatum ſuſpicaretur, celeritate maxima conrogarant. Et quoniam viſcerum flagrante compage, laxanda erat neceſſario vena, nullus inueniri potuit medicus, hanc ob cauſam, quòd eos per varia ſparſerat, curaturos militem peſtilentiæ morbo tentatum. Vnus tamen repertus, venam eius iterum ſæpiúſque pungendo, ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum ambuſtis: vel, vt quidam exiſtimabant, areſactis ideo membris, quòd meatus aliqui, quos hæmorrhoïdas nunc appellamus, obſerati ſunt gelidis frigoribus concruſtati. Senſit immenſa vi quadam vrgente morborum, vltimæ neceſſitatis adeſſe præſcripta: diceréque conatus aliqua vel mandare, vt ſingultus ilia crebrius pulſans, ſtridórque dentium & brachiorum motus velut cæſtibus dimicantium indicabat, iam ſuperatus liuentibúſque maculis interfuſus, animam diu colluctatam efflauit, ætatis quinquageſimo anno & quinto, imperij, minus centum dies, ſecundo & decimo. Replicare nunc eſt oportunum, vt aliquoties fecimus, & ab ortu primigenio patris huiuſce Principis adúſque ipſius obitum actus eius diſcurrere per epilogos breues, nec vitiorum prætermiſſo diſcrimine vel bo-

norum, quæ potestatis amplitudo monstrauit, nudare solita semper animorum interna. Natus apud Cibalas Panoniæ oppidum Gratianus maior ignobili stirpe, cognominatus est à pueritia prima Funarius, ea re, quòd nondum adultus venalem circumferens funem, quinque militibus eum rapere studio magno conatis nequaquam cessit: æmulatus Crotoniaten Milonem, cui malæ sæpe cohærenter læua manu retinenti vel dextra, nulla vnquam virium fortitudo abstraxit. Ob ergo validi corporis robur, & peritiam militum more luctandi notior multis, post dignitatem Protectoris atque Tribuni, Comes præfuit rei castrensi per Africam: vnde furtorum suspicione contactus, digressúsque, multò postea pari potestate Britannum rexit exercitum, tandémque honeste sacramento solutus reuertit ad larem: & agens procul à strepitu, mulctatione bonorum adflictus est à Constantio hoc nomine, quòd ciuili flagrante discordia, hospitio dicebatur suscepisse Magnentium, per agrum suum ad proposita festinantem. Cuius meritis Valentinianus ab ineunte adulescentia commendabilis, contextu suarum quoque suffragante virtutum, indutibus imperatoriæ maiestatis apud Nicæam ornatus, in Augustum collegium fratrem Valentem adsciuit, germanitate concordi sibi iunctissimum, inter probra medium & præcipua, quæ loco docebimus competenti. Igitur Valentinianus post periculorum molestias plures dum esset priuatus emensas, imperitare exorsus, arces prope flumina sitas & turbines, & Gallias petiit Alamannicis patentes excursibus, reuiuiscentibus erectius cognito Principis Iuliani interitu, quem post Constantem solum omnium formidabant. Ideo autem etiam Valentinianus merito timebatur, quòd & exercitus auxit valido supplemento, & vtrobique Rhenum celsioribus castris muniuit atque castellis, ne latere vsquam hostis ad nostra se proripiens possit. Vt quo multa prætereamus quæ egit moderatoris auctoritate fundati, quæque per se vel duces correxit industrios, post Gratianum filium in societatem suæ potestatis adsumptum, Vithigabium regem Alamannorum Vadomarie genitum,

adulescentem in flore primo genarum nationes ad tumultus cientem & bella, clam, quia non potuit aperte, confodit: & Alamannis congressus prope Solicinium locum, vbi insidiis penè perierat circumuentus, ad exitium vltimum delere potuit vniuersos, ni paucos velox effugium tenebris amandasset. Inter hæc tamen caute gesta, iam conuersos ad metuendam rabiem Saxonas, semper quo libet inexploratò ruentes, delatósque tunc ad maritimos tractus, quorum spoliis bene redierant onusti, malefido quidem sed vtili commento peremit, præda raptoribus vi fractis excussa. Itidémque Britannos, cateruas superfusorum hostium non ferentes, spe meliorum adsumpta, in libertatem & quietem restituit placidam, nullo penè redire permisso grassatorum ad sua. Efficacia pari Valentinum quoque Pannoniun exulem, vt per has prouincias molientem otium turbare commune, antequam negotium efferuesceret, oppressit. Africam deinde, malo repentino perturbatam, discriminibus magnis exemit: cùm voraces militarium fastus ferre nequiens Firmus, ad omnes dissensionum motus perflabiles gentes Mauricas concitasset. Similíque fortitudine clades ingemiscendas Illyrici vindicasset, ni morte præuentus reliquisset rem seriam imperfectam. Ac licet operâ præstabilium ducum hæc quæ retulimus consummata sunt, tamen ipsum quoque satis constat, vt erat expeditæ mentis vsúque castrensis negotij diuturno firmatus, egisse complura: inter quæ illud elucere clarius potuit, si Macrianum regem ea tempestate terribilem, viuum capere potuisset, vt industria magna tentarat, postquam eum euasisse Burgundios, quos ipse admouerat Alamannis, mœrens didicisset & tristis. Hæc super actibus Principis breui sunt textu percursa: nunc confisi, quod nec metu nec adulandi fœditate constricta posteritas, incorrupta præteritorum solet esse spectatrix, summatim eius numerabimus vitia, post & bene merita narraturi. Adsimulauit nonnunquam clementiæ speciem, cum esset in acerbitatem naturæ calore propensior: oblitus profecto, quod regenti imperium omnia nimia, velut prærupti scopuli, sunt deuitanda. Nec

enim vſquam reperitur miti coërcitione contentus, ſed aliquoties quæſtiones multiplicari iuſſiſſe cruentas, poſt interrogationes funeſtas nonnullis aduſque diſcrimina vitæ vexatis: & ita erat effuſior ad nocendum, vt nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte ſubſcriptionis elogio leni, cum id etiam Principes interdum fecerint ſæuiſſimi. Atqui potuit exempla multa contueri maiorum, & imitari peregrina atque interna humanitatis & pietatis, quas ſapientes conſanguineas virtutum eſſe definiunt bonas: è quibus hæc ſufficiet poni. Artaxerxes Perſarum ille rex potentiſſimus, quem Macrochira membri vnius longitudo commemorauit, ſuppliciorum varietates, quas natio ſemper exercuit cruda, lenitate genuina caſtigans, tiaras ad vicem capitum quibuſdam noxiis amputabat: & ne ſecaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia præcidebat: quæ temperantia morum ita tolerabilem eum fecit & verecundum, vt adnitentibus cunctis multos & mirabiles actus impleret Græcis ſcriptoribus celebratos. Præneſtino Prætore, qui bello quodam Samnitico properare iuſſus ad præſidium venerat ſegnius, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Curſor ea tempeſtate dictator ſecurem per lictorem expediri, hominéque abiecta purgandi ſe fiducia ſtupefacto, viſum propè fruticem iuſſit abſcidi: hócque ioci genere caſtigatum eum abſoluit, non ideo contemptus, vt qui bella diuturna per ſe ſuperauit & grauia: ſolus ad reſiſtendum aptus Alexandro Magno, ſi calcaſſet Italiam, æſtimatus. Hæc forſitan Valentinianus ignorans, miniméque reputans adflicti ſolatia ſtatus ſemper eſſe lenitudinem Principum, pœnas per ignes augebat & gladios: quod vltimum in aduerſis rebus remedium pietas reperit maiorum, vt Iſocratis memorat pulchritudo: cuius vox eſt perpetua docentis, ignoſci debere interdum armis ſuperato rectori, quam iuſtum quid ſit ignoranti. Vnde motum exiſtimo Tullium præclare pronuntiaſſe cum defenderet Oppium: *Etenim multum poſſe ad ſalutem alterius, honori multis: parum potuiſſe ad exitium, probro nemini vnquam fuit.* Auiditas plus habendi ſine honeſti prauique differen-

tia, & indagandi quæstus varios per alienæ vitæ naufragia, exundauit in hoc Principe flagrantius adolescens. Quam quidam, prætendentes Imperatorem Aurelianum, purgare tentabant, id adfirmando, quòd vt ille post Gallienum & lamentabiles reip. casus exinanito ærario, torrentis ritu ferebatur in diuites: ita hic quoque post procinctus Parthici clades magnitudine indigens impensarum, vt militi supplementa suppeterent & impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miscebat: dissimulans scire, quòd sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamsi licet. Themistoclis illius veteris dissimilis: qui cum post pugnam agmináque deleta Persarum licenter obambulans, armillas aureas vidisset humi projectas & torquem: *Tolle*, inquit, *hæc*, ad Comitum quendam prope adstantem, *tu qui Themistocles non es*: non quodlibet probans in duce magnanimo lucrum. Huius exempla continentiæ similia plurima in Romanis exuberant ducibus: quibus omissis, quoniam non sunt perfectæ virtutis indicia (nec enim aliena non rapere laudis est) vnum ex multis constans innocentiæ vulgi veteris specimen ponam. Cùm proscriptorum locupletes domus diripiendas Romanæ plebi Marius dedisset & Cinna, vulgi rudes animi sed humana soliti respectare, alienis laboribus pepercerunt: vt nullus egens reperiretur aut infimus, qui de ciuili luctu fructum contrectare pateretur sibi concessum. Inuidia præter hæc antedictus medullitus vrebatur: & sciens pleraque vitiorum imitari solere virtutes, memorabat adsidue, seueritatem, rectæ potestatis esse indiuiduam sociam. Vtque sunt dignitatum apices maximi licere sibi cuncta existimantes, & ad suggillandum contrarios exturbandósque meliores pronius inclinati, bene vestitos oderat, & eruditos, & opulentos, & nobiles: & fortibus detrahebat, vt solus videretur bonis artibus eminere: quo vitio exarsisse Principem legimus Hadrianum. Arguebat hic idem Princeps timidos sæpius, maculosos tales appellans & sordidos, & infra sortem humilem amandandos: ad pauores irritos aliquoties abjectius pallens, & quod nusquam erat inattente formidans.

Quo intellecto Magister officiorum Remigius, cùm eum ex incidentibus ira feruere sentiret, fieri motus quosdam barbaricos inter alia subserebat: hócque ille audito, quia timore mox frangebatur, vt Antoninus Pius erat serenus & clemens. Iudices nunquam consulto malignos elegit: sed si semel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos inuenisse se prædicabat & Cassios, columina Iustitiæ prisca: scribénsque hortabatur adsidue, vt noxas vel leues acerbius vindicarent. Nec adflictis, si fors ingruisset inferior, erat vllum in Principis benignitate perfugium: quod semper, vt agitato mari iactatis, portus patuit exoptatus. Finis enim iusti imperij, vt sapientes docent, vtilitas obedientium æstimatur & salus. Consentaneum est venire post hæc ad eius actus sequendos recte sentientibus & probandos: cùm quibus si reliqua temperasset, vixerat vt Trajanus & Marcus. In prouinciales admodum parcus, Tributorum vbique molliens sarcinas: oppidorum & limitum conditor tempestiuus: militaris disciplinæ censor eximius, in hoc tantum deerrans, quòd cum gregariorum etiam leuia puniret errata, potiorum ducum flagitia progredi sinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquoties obsurdescens: vnde Britannici strepitus, & Africanæ clades, & vastitas emersit Illyrici. Omni pudicitiæ cultu domi castus & foris, nullo contagio conscientiæ violatus obscenæ, nihil incestum: hácque ob causam tanquam retinaculis petulantiam frenarat aulæ regalis. quod custodire facile potuit, Necessitudinibus suis nihil indulgens: quas aut in ocio reprimebat, aut mediocriter honorauit, absque fratre: quem temporis compulsus angustiis in amplitudinis suæ societatem adsumpsit. scrupulosus in deferendis potestatibus celsis: nec imperante eo prouinciam numularius rexit, aut administratio venundata, nisi inter initia, vt solent occupationis spe vel impunite quædam scelesta committi. Ad inferenda propulsandáque bella solertissimus, cautus æstu Martij pulueris induratus, boni prauíque suasor & dissuasor admodum prudens, militaris rei ordinum seruantissimus. scribens decore, venustéque pingens & fingens,

fingens, & nouorum inuentor armorum: memoria sermonéque incitato quidem, sed raro, facundiæ proximo vigens; amator munditiarum, lætúsque non profusis epulis sed excultis. Postremò hoc moderamine principatus inclaruit, quòd inter religionum diuersitates medius stetit, nec quemquam inquietauit, neque vt hoc coleretur imperauit aut illud: nec interdictis minacibus subjectorum ceruicẽ ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes, vt reperit. Corpus eius lacertosum & validum, capilli fulgor colorísque nitor, cum oculis cæsiis semper obliquum intuentis & toruum, atque pulchritudo staturæ, lineamentorúmque recta compago, maiestatis regiæ decus implebat. Post conclamata Imperatoris suprema, corpúsque curatum ad sepulturam, vt missum Constantinopolim inter diuorum reliquias humaretur, suspenso instante procinctu, anceps rei timebatur euentus cohortibus Gallicanis, quæ non semper dicatæ legitimorum Principum fidei, velut imperiorum arbitræ, ausuræ nouum quoddam in tempore sperabantur: hoc tentandæ nouitati res adjuuante, quod gestorum ignarus etiamtum Gratianus agebat tum apud Treueros, vbi profecturus eum morari disposuerat pater. Cùm negotium in his esset angustiis, & tanquam in eadem naui futuri periculorum si accidisset participes, omnes eadem formidarent, sedit summatum consilio, auulso ponte, quem compaginarat ante necessitas inuadens terras hostiles, vt superstitis Valentiniani mandato Merobaudes protinus acciretur. Hócque ille, vt erat solertis ingenij, quod euenerat ratus, aut forte doctus ab eo per quem vocabatur, rupturum concordiæ iura Gallicanum militem suspicatus, missam ad se tesseram finxit redeundi cum eo ad obseruandas Rheni ripas, quasi furore barbarico crudescente: vtque erat secrete mandatum, Sebastianum Principis adhuc ignorantem excessum, longius amandauit, quietum quidem virum & placidum, sed militari fauore sublatum, & eo maxime tunc cauendum. Reuerso itaque Merobaude, altiore cura prospectum, expedito consilio Valentinianus puer defuncti filius tum qua-

drimus, vocaretur in Imperium cooptandus, centesimo lapide disparatus, degénsque cum Iustina matre in villa quam Murocinctam appellant. Hócque concinenti omnium sententia confirmato, Cerealis auunculus eius ocius missus, eundem puerum lecticâ impositum duxit in castra: sextóque die post parentis obitum Imperator legitime declaratus, Augustus nuncupatur more solenni. Et licet cùm hæc agerentur, Gratianum indigne laturum existimarent, absq; sui permissu Principem alium institutum, postea metu sollicitudine discussa vixêre securius, quòd ille, vt erat beniuolus & peritus, consanguineum pietate nimia dilexit & educauit.

EXPLICIT LIB. XXX.

AMMIANI MARCELLINI

RERVM GESTARVM LIBER XXXI.

INTEREA & Fortunæ volucris rota, aduersa prosperis semper alternans, Bellonam furiis in societatē ascitis armabat, mœstósq; transtulit ad Orientem euentus, quos aduentare præsagiorum fides clara monebat & portentorum. Post multa enim quæ vates augurésque prædixêre veridice, resultabant canes vlulantibus lupis, & querulum quiddam nocturnæ volucres gemebant & flebi-

le, & squalidi Solis exortus hebetabant matutinos diei candores: & Antiochiæ per rixas tumultúsque vulgares id in consuetudinem venerat, vt quisque vim se pati existimaret, *Viuus ardeat Valens*, licentius clamitaret: vocésque præconũ audiebantur assidue, mandantiũ congeri ligna ad Valẽtini lauacri succensionem, studio ipsius Principis conditi. Quæ hunc illi impendere exitum vitæ modo non aperte loquendo monstrabant. Super his laruale simulachrum Armeniæ regis, & miserabiles vmbræ paulò ante in negotio Theodori cæsorum, per quietem stridendo carmina quædam nimirum horrenda, multos diris terroribus agitabant. Vagula gurgulione confecto exanimis visa est iacens: cuius mors publicorum funerum ærumnas indicabat amplas & peruulgatas. Denique cum Chalcedonos subuerterentur veteres muri, vt apud Constantinopolim ædificaretur lauacrum, ordine resoluto saxorum, in quadrato lapide, qui structura latebat in media, hi Græci versus incisi reperti sunt, futura plene pandentes.

Ἀλλ᾽ ὁπόταν νύμφαι δροσερῇ κατὰ ἄστυ χορείῃ
Τερπόμεναι στρέφωνται ἐϋστεφέας κατ᾽ ἀγυιὰς,
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ·
Δὴ τότε Οὔννια φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον περόωντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ μυσίδα γαῖαν.
Παιονίης δ᾽ ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν
Αὐτοῦ καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆρις ἐφέξει.

Totius autem sementem exitij & cladium originem diuersarum, quas Martius furor incendio solito miscendo cuncta conciuit, hanc comperimus causam. Hunnorum gens, monumentis veteribus leuiter nota, vltra paludes Mæoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. Vbi quoniam ab ipsis nascendi primitiis infantum ferro sulcantur altius genæ, vt pilorum vigor tempestiuus emergens corrugatis cicatricibus hebetetur, senescunt imberbes absque vlla venustate, spadonibus simi-

les: compactis omnes firmísque membris, & opimis ceruicibus prodigiose deformes & pandi, vt bipedes existimes bestias, vel quales in conmarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incompte in hominum figuras. Sic & in sua vita visi sunt asperi, vt neque igni, neque saporatis indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestium, & semicruda cuiusuis pecoris carne vescantur, quam inter femora sua & equorum terga subsertam, fotu calefaciunt breui. Ædificiis nullis vnquam tecti: sed hæc velut ab vsu communi discreta sepulchra declinant. Nec enim apud eos vel arundine fastigatum reperiri tugurium potest. Sed vagi montes peragrantes & siluas, pruinas, famem, sitímque perferre ab incunabulis assuescunt. Peregre tecta, nisi adigente maxima necessitate, non subeunt: nec enim apud eos securos existimant esse sub tectis. Indumentis operiuntur linteis, vel ex pellibus siluestrium murium consarcinatis: nec alia illis domestica vestis est, alia forensis. Sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta non antè deponitur aut mutatur, quã diuturna carie in pannulos defluxerit defrustrata. Galeris incuruis capita tegunt, hirsuta crura coriis munientes hœdinis: eorúmque calcei formulis nullis aptati, vetant incedere gressibus liberis. Qua causa ad pedestres parum accommodati sunt pugnas: verùm equis prope affixi duris quidem, sed deformibus, & muliebriter iisdem nonnunquam insidentes, funguntur muneribus consuetis. In ipsis quiuis in hac natione pernox & perdius emit & vendit, cibúmque sumit & potum, & inclinatus ceruici angustæ iumenti, in altum soporem adusque varietatem effunditur somniorum. Et deliberatione super rebus proposita seriis, hoc habitu omnes in cõmune consultant. Aguntur autem nulla seueritate regali, sed tumultuario optimatum ductu contenti, perrumpunt quidquid inciderit. Et pugnant nonnunquam lacessiti, sed ineuntes prælia cuneatim variis vocibus sonantibus toruum. Vtque ad pernicitatem sunt leues & repentini, ita subito de industria dispersi vigescunt, & imposita acie cum cæde vasta discurrunt: nec inuadentes vallum, nec castra inimica pilantes præ nimia

parte decernuntur. Eóque omnium acerrimos facile dixeris bellatores, quòd procul missilibus telis, acutis ossibus pro spiculorum acumine arte mira coagmentatis, sed distinctis: cominus ferro sine sui respectu confligunt, hostésque dum mucronum noxias obseruant, contortis laciniis illigant, vt laqueatis resistentium membris equitandi vel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat, nec stiuam aliquando contingit. Omnes enim sine sedibus fixis, absque lare vel lege aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium similes, cum carpentis in quibus habitant: vbi coniuges tetra villis vestimenta contexunt, & coëunt cum maritis, & pariunt, & adusque pubertatem nutriunt pueros. Nullúsque apud eos interrogatus, respondere vnde oritur potest, alibi conceptus, natúsque procul, & longius educatus. Per inducias infidi, inconstantes, ad omnem auram incidentis spei nouæ perquam mobiles, totum furori incitatissimo tribuentes. Inconsultorum animalium ritu, quod honestum inhonestumve sit, penitus ignorantes: flexiloqui & obscuri, nullius religionis vel superstitionis reuerentia aliquando districti: auri cupidine immensa flagrantes: adeo permutabiles, & irasci faciles, vt eodem aliquoties die à sociis nullo irritante sæpe desciscant, itidémque propitientur nemine leniente. Hoc expeditum indomitúmque hominum genus, externa prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorum grassatum & cædes, adusque Achaiam peruenit. Restant Massagetæ, qui vnde sint, vel quas incolant terras (quoniam huc res prolapsa est) consentaneum est demonstrare, geographica perplexitate monstrata, quæ diu multa luda . . . . . . & varia, tandem reperit veritatis interna . . * . . * . . ad Ister aduenarum magnitudine fluenti Sauromatas prætermeat adusque amnem Tanaim pertinentes, qui Asiam terminat ab Europa. Hoc transito, in immensum extentas Scythiæ solitudines Alani inhabitant, ex montium appellatione cognominati, paulatímque nationes conterminas crebritate victoriarum attritas ad gentilitatem sui vocabuli traxerunt vt Persæ. Inter hos Neuri mediterranea incolunt lo-

ca, vicini verticibus celsis, quos præruptos geluque torpentes aquilones adstringunt. Post quos Vidini sunt & Geloni perquam feri, qui detractis peremptorum hostium cutibus indumenta sibi, equísque tegmina conficiunt, bellatrix gens. Gelonis Agathyrsi collimitant, interstincti colore ceruleo corpora simul & crines: & humiles quidem minutis atque raris, nobiles verò latis fucatis & densioribus notis. Post hos Melanchlænas & Anthropophagos palari accepimus per diuersa, humanis corporibus victitantes: quibus ob hæc alimenta nefanda desertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoque plaga omnis Orienti æstiuo obiecta, vsque dum venitur ad Seras, inhabitabilis mansit. Parte alia prope Amazonum sedes Alani sunt Orienti acclines, diffusi per populosas gentes & amplas, Asiaticos vergentes in tractus, quas dilatari adusque Gangen accepi fluuium, intersecantem terras Indorum, maréque immeantem australe. Ibi partiti per vtramque mundi plagam Alani (quorum gentes varias nunc recensere non refert) licet dirempti spatiis longis, per pagos, vt Nomades, vagantur immensos: æui tamen progressu ad vnum concessere vocabulum, & summatim omnes Alani cognominantur * mores & media & efferatam viuendi, sed iam immaturam * Nec enim vlla sunt illisce tuguria, aut versandi vomeris cura: sed carne & copia victitant lactis, plaustris supersidentes, quæ operimentis curuatis corticum per solitudines conserunt sine fine distentas. Cúmque ad graminea venerint, in orbiculatam figuram locatis sarracis ferino ritu vescuntur: absumptísque pabulis, velut carpentis ciuitates impositas vehunt, maréque suprà cum feminis coëunt, & nascuntur in his & educuntur infantes. & habitacula sunt hæc illis perpetua: & quocunque ierint, illuc genuinum existimant larem. Armenta præ se agentes cum gregibus pascunt: maximéque equini pecoris est eis sollicitior cura. Ibi campi semper herbescunt, intersitis pomiferis lucis: atque ideo transeuntes quolibet, nec alimentis nec pabulis indigent: quod efficit humectum solum & crebri fluminum prætermeantium cursus. Omnis

igitur ætas & sexus imbellis circa vehicula ipsa versatur, muniisque distringitur mollibus: iuuentus verò equitandi vsu à prima pueritia coalescens, incedere pedibus existimat vile: & omnes militari disciplina prudentes sunt bellatores. Vnde etiam Persæ, qui sunt originitus Scythæ, pugnandi sunt peritissimi. Proceri autem Alani penè sunt omnes & pulcri, crinibus mediocriter flauis, oculorum temperata toruitate terribiles, & armorum leuitate veloces, Hunnísque per omnia suppares, verum victu mitiores & cultu: latrocinando & venando adusque Mæotica stagna & Cimmerium Bosphoron, itidémque Armenios discurrentes & Mediam. Vtque hominibus quietis & placidis otium est voluptabile, ita illos pericula iuuant & bella. Iudicatur ibi beatus, qui in prælio profuderit animam: senescentes enim & fortuitis mortibus mundo digressos, vt degeneres & ignauos, conuiciis atrocibus insectantur. nec quidquam est, quod elatius iactent, quàm homine quolibet occiso: próque exuuiis gloriosis, interfectorum auulsis capitibus detractas pelles, pro phaleris iumentis accommodant bellatoriis. Nec templum apud eos visitur, aut delubrum, ne tugurium quidem culmo tectum cerni vsquam potest: sed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eúmque vt Martem, regionum quas circumeunt præsulem, verecundius colunt. Futura miro præsagiunt modo: nam rectiores virgas vimineas colligentes, easque cum incantamentis quibusdam secretis præstituto tempore discernentes, aperte quid portenditur, norunt. Seruitus quid sit ignorabant, omnes generoso semine procreati: Iudicésque etiam nunc eligunt, diuturno bellandi vsu spectatos. Sed ad reliqua textus propositi reuertamur. Igitur Hunni peruasis Alanorum regionibus, quos Greuthungis confines Tanaïtes consuetudo nominauit, interfectísque multis & spoliatis, reliquos sibi concordandi fide pacta iunxerunt. eísque adiunctis confidentius Ermenrichi late patentes & vberes pagos repentino impetu perruperunt bellicosissimi Regis, & per multa variáque fortiter facta vicinis nationibus formidati. Qui vi subitæ procellæ per-

culsus, quamuis manere fundatus & stabilis diu conatus est, impendentium tamen diritatem augente vulgatius fama, magnorum discriminum metum voluntaria morte sedauit. Cuius post obitum Rex Vithimiris creatus restitit aliquantisper Alanis, Hunnis aliis fretus, quos mercede sociauerat partibus suis. Verum post multas, quas pertulit clades, animam effudit in prælio, vi superatus armorum. Cuius parui filij, Viderichi nomine, curam susceptam Alatheus tuebatur & Saphrax, duces exerciti & firmitate pectorum noti: qui cùm tempore arcto præuenti abiecissent fiduciam repugnandi, cautius discedentes ad amnem Danastum peruenerunt, inter Istrum & Borysthenem per camporum ampla spatia diffluentem. Hæc ita præter spem accidisse doctus Athanaricus Theruingorum Iudex (in quem, vt antè relatum est, ob auxilia missa Procopio dudum Valens commouerat signa) stare gradu fixo tentabat, surrecturus in vires, si ipse quoque lacesseretur, vt ceteri. Castris denique prope Danasti margines ac Greuthungorum vallem longius oportunè metatis, Munderichum Ducem postea limitis per Arabiam, cum Lagarimano & optimatibus aliis, adusque vicesimum lapidem misit, hostium speculaturos aduentum, ipse aciem nullo turbante interim struens. Verùm longe aliter quàm rebatur, euenit. Hunni enim (vt sunt in coniectura sagaces) multitudinem esse longius aliquam suspicati, prætermissis quos viderant, in quietem tanquam nullo obstante compositis, rumpente noctis tenebris luna, vado fluminis penetrato, id quod erat potissimum elegerunt: & veriti, ne præcursorius index procul agentes abstraheret, Athanaricum ipsum ictu petiuere veloci. Eúmque stupentem ad impetum primum, amissis quibusdam suorum coëgerunt ad effugia properare montium præruptorum. Qua rei nouitate maioréque venturi pauore constrictus, à superciliis Gerasi fluminis adusque Danubium Taifalorum terras præstringens, muros altius erigebat: hac lorica diligentia celeri consummata, in tuto locandam securitatem suam existimans & salutem. Dúmque efficax opera suscitatur, Hunni passibus cum

citis

citis vrgebant: & iam oppresserant aduentantes, ni grauati prædarum onere destitissent. Fama tamen late serpente per Gothorum reliquas gentes, quòd inusitatum antehac hominum genus modo ruens vt turbo montibus celsis, ex abdito sinu coortum apposita quæque conuellit, & corrumpit, populi pars maior, quæ Athanaricum attenuata necessariorum penuria deseruerat, quæritabat domicilium remotum ab omni notitia Barbarorum: diúque deliberans quas eligeret sedes, cogitauit Thraciæ receptaculum gemina ratione sibi conueniens, quòd & cespitis est feracissimi, & amplitudine fluentorum Istri distinguitur ab aruis patentibus iam peregrini fulminibus Martis: hoc quoque idem residui velut mente cogitauere communi. Itaque duce Alauiuo ripas occupauere Danubij: missísque oratoribus ad Valentem, suscipi se humili prece poscebant, & quiete victuros se pollicẽtes, & daturos, si res flagitasset, auxilia. Dum aguntur hæc in externis, nouos maiorésque solitis casus versare gentes Arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne quidquid ad Pontum à Marcomannis prætenditur & Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum vi subita sedibus pulsam, circa flumen Istrum vagari cum caritatibus suis, disseminantes. Quæ res aspernanter à nostris inter initia ipsa accepta est, hanc ob causam, quòd illis tractibus non nisi peracta aut sopita audiri procul agentibus consueuerant bella. Verùm pubescente iam fide gestorum, cui robur aduentus gentilium addiderat legatorum, precibus & obtestatione petentium citra flumen suscipi plebem extorrem, negotium lætitiæ fuit potius quàm timori, eruditis adulatoribus in maius fortunam Principis extollentibus: quòd ex vltimis terris tot tirocinia Thracenses nec opinanti offerrent, vt collatis in vnum suis & alienigenis viribus inuictum haberet exercitum, & pro militari supplemento quod prouinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet auri cumulus magnus. Hácque spe mittuntur diuersi, qui cum vehiculis plebem transferant truculentam. Et nauabatur opera diligens, ne qui Romanam rem euersurus derelin-

quereretur, vel quassatus morbo lethali. Proinde permissu Imperatoris transeundi Danubium copiam colendíque adepti Thraciæ partes, transfretabantur in dies & noctes, nauibus ratibúsque & cauatis arborum alueis agminatim impositi: atque par amnem longe omnium difficillimum, imbriúmque crebritate tunc auctum, ob densitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam & natare conati, hausti sunt plures. Ita turbido instantium studio orbis Romani pernicies ducebatur. Illud sanè neque obscurum est neque incertum, infaustos transuehendi barbaram plebem ministros, numerum eius comprehendere calculo sæpe tentantes, conquieuisse frustratos: quem qui scire velit (vt eminentissimus memorat vates) Libyci velit æquoris idem discere, quàm multæ zephyro turbentur harenæ. Resipiscant tandem memoriæ veteres, Medicas acies ductantes ad Græciam: quæ dudum Hellespontum occupantes, & discidio quodam fabrili maris, vbi montonis * pede quæsitum exponuntur, & turmatim apud Doriscum exercitus recensetur, concordante omni posteritate, vt fabulosæ sunt lectæ. Nam postquam innumeræ gentium multitudines per prouincias circumfusæ, pandentésque se in spatia ampla camporum, regiones omnes & cuncta oppleuere montium iuga, fides quoque vetustatis recenti documento firmata est. Et primus cum Alauiuo suscipitur Fritigernus, quibus & alimenta pro tempore & subigendos agros tribui statuerat Imperator. Per id tempus nostri limitis reseratis obicibus, atque vt Ætnæas fauillas armatorum agmina diffundente barbaria, cùm difficiles necessitatum articuli correctores rei militaris poscerent aliquos claritudine gestarum rerum notissimos, quasi læuo quodam numine deligente, in vnum quæsiti potestatibus præfuere castrensibus homines maculosi: quibus Lupicinus antistabat & Maximus, alter per Thracias Comes, Dux alter exitiosus, ambo æmulæ temeritatis: Quorum insidiatrix auiditas materia malorum omnium fuit. Nam (vt alia omittamus, quæ memorati, vel certe sinentibus iisdem alij, perditis rationibus in com-

meantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur (quod nec apud sui periculi iudices absoluere vlla poterat venia) triste & inauditum. Cùm traducti Barbari victus inopia vexarentur, turpe commercium duces inuisissimi cogitarunt: & quantos vndique insatiabilitas colligere potuit canes, pro singulis dederunt mancipiis, inter quæ ducti sunt optimatum. Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorum rex cum Alatheo & Saphrace, quorum arbitrio regebatur, itémque Farnobio, propinquans Istri marginibus, vt simili susciperetur humanitate obsecrauit Imperatorem, legatis propere missis. Quibus vt communi rei conducere videbatur repudiatis, & quid capesserent anxiis, Athanaricus paria pertimescens abscessit, memor Valentem dudum cum fœderaretur concordia despexisse, affirmantem se religione deuinctum, ne calcaret solum aliquando Romanum, hácque causatione Principem firmare pacem in medio flumine coëgisse: quam simultatem veritus vt adhuc durantem, ad Caucalandensem locum altitudine siluarum inaccessum & montium, cum suis omnibus declinauit, Sarmatis inde extrusis. At verò Theruingi iamdudum transire permissi, prope ripas etiamtum vagabantur, duplici impedimento astricti, quòd Ducum dissimulatione perniciosa nec victui congruis sunt adiuti, & tenebantur consulto nefandis nundinandi commerciis. Quo intellecto ad perfidiam, instantium malorum subsidium, vertendi mussabant. & Lupicinus ne iam deficerent pertimescens, eos admotis militibus adigebat ocius proficisci. Id tempus oportunum nacti Greuthungi, cùm alibi militibus occupatis, nauigia vltrò citróque discurrere solita transgressum eorum prohibentia quiescere prospexissent, ratibus transiere male contextis, castráque à Fritigerno locauere longissime. At ille genuina præuidendi solertia venturos muniens casus, vt & imperiis obediret & Regibus validis iungeretur, incedens segnius, Marcianopolim tarde peruenit itineribus lentis. Vbi aliud accessit atrocius, quod arsuras in commune exitium faces furiales accēdit. Alauiuo & Fritigerno ad conuiuium cor-

rogatis, Lupicinus ab oppidi mœnibus barbaram plebem opposito milite procul arcebat, introire ad comparanda victui necessaria, vt ditioni nostræ obnoxiam & concordem, per preces assidue postulantem: ortisque maioribus iurgiis inter habitatores & vetitos, adusque necessitatem pugnandi est ventum. Efferatique acrius Barbari, cùm necessitudines hostiliter rapi sentirent, spoliarunt interfectam militum manum. Quæ accidisse idem Lupicinus latenti nuntio doctus, dum in nepotali mensa ludicris concrepantibus diu discumbens vino marcebat & somno, futuri coniiciens exitum, satellites omnes, qui pro prætorio honoris & tutelæ causa duces præstolabantur, occidit. Hócque populus qui muros obsidebat dolenter accepto, ad vindictam detentorum Regum, vt opinabatur, paulatim augescens, multa minabatur & sæua. Vtque erat Fritigernus expediti consilij, veritus ne teneretur obsidis vice cum ceteris, exclamauit grauiore pugnandum exitio, ni ipse ad leniendum vulgus sineretur exire cum sociis: quod arbitratum humanitatis specie ductores suos occisos, in tumultum exarsit. Hócque impetrato, egressi omnes, exceptique cum plausu & gaudiis, ascensis equis volarunt, moturi incitamenta diuersa bellorum. Hæc vbi fama rumorum nutrix maligna dispersit, vrebatur dimicandi studio Theruingorum natio omnis. & inter metuenda multa, periculorúmque præuia maximorum, vexillis de more sublatis, auditísque triste sonantibus classicis, iam turmæ prædatoriæ concursabant, pilando villas & incendendo, vastísque cladibus quidquid inueniri poterat permiscentes. Aduersus quos Lupicinus properatione tumultuaria coactis militibus temere magis quàm consulte progressus, in nono ab vrbe milliario stetit paratus ad decernendum. Barbaríque hoc contemplato, globos irrupere nostrorũ incautos, & parmas suppositis corporibus illidendo, obuios hastis perforabant & gladiis: furoréq; vrgente cruento, & Tribuni & pleraque pars armatorum periere signis ereptis: præter ducem infaustum, qui ad id solum inuentus, vt confligentibus aliis proriperet ipse semet in fugam, vrbem cursu concito petiit.

Post quæ hostes armis induti Romanis, nullo vetante per varia grassabantur. Et quoniam ad has partes post multiplices ventum est actus, id lecturos (si qui erunt vnquam) obtestamur, ne quis à nobis scrupulose gesta vel numerum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, veritate nullo velata mendacio, ipsas rerum digerere summitates, cùm explicandæ rerum memoriæ vbique debeatur integritas fida. Negant antiquitatum ignari tantis malorum tenebris obfusam aliquando fuisse Remp. sed falluntur malorum recentium stupore confixi. Namque si superiores vel recens præteritæ reuoluantur ætates, tales támque tristes rerum motus sæpe contigisse monstrabunt. Inundarunt Italiam ex abditis Oceani partibus Teutones repente cum Cimbris: sed post inflictas rei Romanæ clades immensas, vltimis prælijs per duces amplissimos superati, quid potestas Martia de habitu prudentiæ valeat, radicitus extirpati discriminibus didicere supremis. Marco itidem moderante Imperium, in vnum spirando vesania gentium dissonarum, post bellorum fragores immensos, post vrbium captarum & direptarum & pessum * concitas proratoris * interitus, partes eorum exiguas reliquisset intactas. Verùm mox post calamitosa dispendia res in integrum sunt restitutæ: hæc gratia, quòd nondum solutioris vitæ mollitie sobria vetustas infecta, nec ambitiosis mensis, nec flagitiosis quæstibus inhiabat: sed vnanimanti ardore summi & infimi inter se congruentes, ad speciosam pro Repub. mortem, tanquam ad portum aliquem tranquillum properabant & placidum. Duobus nauium millibus perrupto Bosphoro & littoribus Propontidis Scythicarum gentium cateruæ transgressæ, ediderunt quidem acerbas terra maríque strages, sed amissa suorum parte maxima reuerterunt. Ceciderunt dimicando cum Barbaris Imperatores Decij pater & filius. Obsessæ Pamphyliæ ciuitates, insulæ populatæ complures, inflammata Macedonia: omnis diu multitudo Thessalonicam circumsedit, itidémque Cyzicum. Anchialos capta, & tempore eodem Nicopolis, quam indicium victoriæ

contra Dacos Trajanus condidit Imperator. Post clades acceptas illatásque multas & sæuas, excisa est Phillipopolis, centum hominum millibus (nisi fingunt annales) intra mœnia iugulatis. Vagati per Epirum Thessaliámque & omnem Græciam licentius hostes externi: sed assumpto in imperium Claudio glorioso ductore, & eodem honesta morte prærepto, per Aurelianum acrem virum & seuerissimum noxarum vltorem pulsi, per longa sæcula siluerunt immobiles: nisi quòd postea latrocinales globi vicina cum sui exitio rarius incursabant. Verùm ea persequar vnde diuerti. Hoc gestorum textu circumlato nuntiis densis, Sueridus & Colias, Gothorum optimates, cum populis suis longe ante suscepti, & curare apud Hadrianopolim hiberna dispositi, salutem suam ducentes antiquissimam omnium, ociosis animis accidentia cuncta contuebantur. Verùm Imperatoris literis repente perlatis, quibus transire iussi sunt in Hellespontum, viaticum, cibos, biduique dilationem tribui sibi sine tumore poscebant. Quod ciuitatis Magistratus ferens indigne (succensebat enim iisdem ob rem suam in suburbano vastatam) imam plebem omnem cum Fabricensibus, quorum illic ampla est multitudo, productam, in eorum armauit exitium: iussisque bellicum canere buccinis, ni abirent ocyus, vt statutum est, pericula omnibus minabatur extrema. Quo malo præter spem Gothi perculsi, & concito quàm considerato ciuium assultu perterriti, steterunt immobiles: laceratique ad vltimum detestatione atque conuiciis, & tentati missilium iactibus raris, ad defectionem erupere confessam: & cæsis plurimis, quos impetus deceperat petulantior, auersisque residuis & telorum varietate confixis, habitu iam Romano cadaueribus spoliatis armati, viso propius Fritigerno iunxerunt semet, vt morigeri socij, vrbémque clausam obsidionalibus ærumnis vrgebant. In qua difficultate diutius positi passim & promiscue ruebant: eminénsq; aliquorum audacia peribat inulta, multique sagittis & rotatis per fundas lapidibus interibant. Tunc Fritigernus frustra cum tot cladibus colluctari homines ignaros obsidendi contemplans, relicta

ibi manu sufficiente, abire negocio imperfecto suasit, *Pacem sibi esse cum parietibus* memorans, suadénsque vt populandas opimas regiones & vberes absque discrimine vllo, vacuas præsidiis etiamtum adorirentur. Laudato Regis consilio, quem cogitatorum norant fore socium efficacem, per Thraciarum latus omne dispersi caute gradiebantur, dediticiis vel captiuis vicos vberes ostendentibus, eos præcipue vbi alimentorum reperiri satias dicebatur: eo maxime adjumento præter genuinam erecti fiduciam, quòd confluebat ad eos in dies ex eadem gente multitudo, dudum à mercatoribus venundati, adjectis plurimis quos primo transgressu necati inedia, vino exili vel panis frustis mutauere vilissimis. Quibus accessere sequendarum auri venarum periti non pauci, vectigalium perferre non sufficientes sarcinas graues: susceptíque libenti consensione cunctorum, magno vsui iidem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta & latebras hominum & receptacula secretiora monstrando. Nec quidquam, nisi inaccessum & deuium, præeuntibus iisdem mansit intactum. Sine distantia enim ætatis vel sexus, cædibus incendiorúmque magnitudine cuncta flagrabant: abstractísque ab ipso vberum suctu paruulis & necatis, raptæ sunt matres, & viduatæ maritis conjuges ante oculos cæsis, & puberes adultíque pueri per parentum cadauera tracti sunt. Senes denique multi, ad satietatem vixisse clamantes, post amissas opes cum speciosis feminis, manibus post terga contortis, defletísque gentilium fauillis ædium, ducebantur extorres. Hæc ex Thraciis magno mœrore accepta Valentem Principem in sollicitudines varias distraxerunt. & confestim Victore Magistro equitum misso ad Persas, vt super Armeniæ statu pro captu rerum componeret impendentium, ipse Antiochia protinus egressurus, vt Constantinopolim interim peteret, Profuturum præmisit & Trajanum ambo Rectores, anhelantes quidem altius, sed imbelles. Qui cum ad loca venissent, vbi particulatim pérque furta magis & latrocinia multitudo minui deberet hostilis, ad id quòd erat perniciosum intempestiue con-

uersi, legiones ab Armenia ductas opposuere, vesanum adhuc spirantibus Barbaris, opere quidem Martio sæpe recte compertas, sed impares plebi immensæ, quæ celsorum iuga montium occuparat & campos. Hi numeri nondum experti, quid cum desperatione rabies valeret indomita, truso hoste vltra Hæmi montis abscissos scopulos faucibus insedere præruptis, vt Barbaros locis inclusos nunquam reperiens exitum diuturna consumeret fames, & operirentur ipsi Frigeridum ducem cum Pannonicis & transalpinis auxiliis aduentantem, quem petitu Valentis Gratianus ire disposuit in procinctum, laturum suppetias iis, qui ad vltimum vexabantur exitium. Post quem Richomeres Domesticorum tunc Comes, imperatu eiusdem Gratiani motus è Galliis properauit ad Thracias, ductans cohortes aliquas nomine tenus: quarum pars pleraque deseruerat (vt iactauere quidam) Merobaudis suasu, veriti ne destitutæ adminiculis Galliæ vastarentur, licenter Rheno perrupto. Verùm articulorum dolore Frigerido præpedito, vel certe vt obtrectatores finxere maliuoli, morbum causante ne feruentibus præliis interesset, vniuersos regens ex communi sententia Richomeres Profuturo sociatur & Trajano, tendentibus prope oppidum Salices: vnde haud longo spatio separatum vulgus inæstimabile Barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digesta plaustrorum, tanquam intramuranis cohibita spatiis, ocio fruebatur & vbertate prædarum. Præuia igitur spe meliorum Romani duces, si fors copiam attulisset, ausuri aliquid gloriosum, Gothos quidquid molirentur sagaciter obseruabant: id scilicet præstruentes, vt si aliorsum castra mouissent, quod fecere creberrime, terga vltimorum adorti plures perfoderent confisi, magnámque spoliorum auerterent partem. Hoc intellecto hostes, vel transfugarum indiciis docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manserunt: sed oppositi exercitus metu præstricti, aliorúmque militum, quos affluere iam sperabant, tessera data gentili, per diuersa prope diffusas acciuere vastatorias manus, cuique optimatum acceptas: statimque incensi malleoli ad carraginem

ginem

ginem (quam ita ipsi appellant) aliti velocitate regressæ, incentiuum audendi maiora popularibus addiderunt. Nihil post hæc inter partes, præter indutias laxatum est breues. Reuersis enim his, quos necessitas euocarat, plebs omnis intra septorum ambitum etiamtum contrusa, immaniter fremens, animísque concita truculentis, experiri postrema discrimina, nec principibus gentis qui aderant renuentibus, cruditate festinabat. Et quoniam hæc sole agebantur extremo, nóxque aduentans ad quietem inuitos retinebat & mœstos, capto per ocium cibo somni manserunt expertes. Contrà Romani his cognitis, ipsi quoque exsomnes verebantur hostes, & male sanos eorum ductores, vt rabidas feras: euentum licet ancipitem, vt numero satis inferiores, prosperum tamen ob iustiorem sui causam mentibus expectantes inpauidis. Cadente itaque protinus die, signo ad arma capienda ex vtraque parte per lituos dato, Barbari postquam inter eos ex more iuratum est, tumulosos locos appetere tentauerunt: quo exinde per procliue rotarum modo obuios impetu conuoluerent acriore. Hocque viso ad suos quisque manipulos properans miles, stabili gradu consistens, nec vagabatur, nec relictis ordinibus procursabat. Ergo vbi vtrinque acies cautius incedentes gressu steterunt immobili, toruitate mutua bellatores luminibus se contuebantur obliquis. Et Romani quidem voce vndiq; Martia concinentes, à minore solita ad maiorem protolli, quam gentilitate appellant barritum, vires validas erigebant. Barbari verò maiorum laudes clamoribus stridebant inconditis: interq; varios sermonis dissoni strepitus leuiora prælia tentabantur. Iámque verutis & similibus aliis vtrimque semet eminus lacessentes, ad conserendas coïere minaciter manus: & scutis in testudinum formam coagmentatis, pes cum pede collatus est Barbaríq; reparabiles semper & celeres, ingẽtes clauas in nostros conjicientes ambustas, mucronésque acrius resistentium pectoribus illidentes, sinistrum cornu perrumpunt: quod inclinatum subsidialis robustissimus globus, è propinquo latere fortiter excitus, hærente iam morte ceruicibus sustentauit. Fer-

uente igitur densis cædibus prælio, in confertos quisque promptior ruens, ritu grandinis vndique volitantibus telis oppetebat & gladiis: & sequebantur equites hincinde fugientium occipitia lacertis ingentibus præcidentes & terga: itidémque altrinsecus pedites lapsorum, timore impeditorum, secantes suffragines. Et cum omnia cæsorum corporibus opplerentur, iacebant inter eos quidam semianimes, spem vitæ inaniter vsurpando, alij glande fundis excussa, vel arundinibus armatis ferro confixi. quorundam capita, per medium frontis & verticis mucrone distincta, in vtrumque humerum magno cum horrore pendebant. Et pertinaci concertatione nondum lassatæ æquo Marte partes semet altrinsecus afflictabant: nec de rigore genuino quisquam remittebat, dum vires animorum álacritas excitaret. Diremit tamen interneciua certamina cedens vespero dies: & cunctis qua quisque potuit incomposite discedentibus, residui omnes repetunt tentoria tristiores. Humatis denique pro locorum & temporis ratione honoratis quibusdam inter defunctos, reliqua peremptorum corpora diræ volucres consumpserunt, assuetæ illo tempore cadaueribus pasci, vt indicant nunc vsque albentes ossibus campi. Constat tamen in numero longe minore Romanos, cum ea copiosa multitudine colluctatos, funerea multa perpessos, non tamen sine deflendis ærumnis exagitasse barbaram plebem. His casibus præliorum ita luctuose finitis, nostri proximos Marcianopoleos petiuere secessus. Gothi intra vehiculorum anfractus sponte sua contrusi, nunquam exinde per dies septem egredi vel videri sunt ausi. ideóq; oportunitatem milites nacti, immensas alias Barbarorum catervas inter Hæmimontanas angustias clauserunt, aggerum objectu celsorum: hac spe nimirum, vt inter Istrum & solitudines perniciosa hostium multitudo compacta, nullósq; reperiens exitus, periret inedia, cunctis vtilibus ad viuendum in ciuitates validas comportatis: quarũ nullam etiamtum circumsedere conati sunt, hæc & similia machinari penitus ignorantes. Post quæ repetiuit Gallias Richomeres, ob majorem præliorum fremitum, qui sperabatur, inde ad-

minicula perducturus. Hæc Gratiano quater & Merobaude Consulibus agebantur, anno in autumnum vergente. Inter quæ Valens audito lugubri bellorum direptionúmque euentu, Saturninum, equestris exercitus ad tẽpus cura commissa suppetias Trajano ferentem misit & Profuturo. Fortéque iisdem diebus per Scythiæ regiones & Mœsiæ omnibus quæ poterant mandi consumptis, feritate vrgente pariter & inopia, Barbaríque molibus magnis ardebant. Hócque sæpe tentato cum obruerentur vigore nostrorum, per asperitates scruposas valide resistentium, adacti necessitate postrema, Chunorum & Alanorum aliquos ad societatem spe prædarum ingentium asciuerunt. Quo cognito Saturninus (iam enim aderat & prætenturas stationésque disponebat agrarias) paulatim colligens suos, digredi parabat consilio non absurdo: ne subita multitudo, vt immanis pulsus vndarum obicibus ruptis emissus, conuelleret leui negotio cunctos, suspecta loca accuratius obseruantes. Deinde post reseratas angustias, abitúmque militis tempestiuum, incomposite qua quisque clausorum potuit, nullo vetante turbandis incubuit rebus: & vastabundi omnes per latitudines Thraciæ pandebantur impune, ab ipsis tractibus quos prætermeat Ister exorsi, adúsque Rhodopen & fretum quod immensa disterminat maria, rapinis & cædibus, sanguinéque & incendiis, & liberorum corporum corruptelis omnia fœdissime permiscentes. Tunc erat spectare cum gemitu facta dictu visúque prædira, attonitas metu feminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus gravidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem impia tolerantibus multa: implicatos alios matribus paruulos, & puberum audire lamenta puellarúmque nobilium, quarum stringebat fera captiuitas manus. Post quæ adulta virginitas, castitásque nuptarum ore affecto flens vltima ducebatur, mox profanandum pudorem optans morte, licet cruciabili, præuenire. Inter quæ cum belluæ ritu traheretur ingenuus paulo ante diues & liber, de te Fortuna, vt inclementi querebatur & cæca, quæ eum puncto temporis breui opibus exutum & dulcedine caritatum do-

móque extorrem, quam concidisse vidit in cinerem & ruinas, aut lacerandum membratim, aut seruiturum sub verberibus & tormentis crudo deuouisti victori. Barbari tamen, velut diffractis caueis bestiæ, per spatiorum amplitudines fusius incitati, oppidum petiuere nomine Dibaltum, vbi Tribunum scutariorum Barzimerem inuentum cum suis, Cornutísque & aliis peditum numeris, castra ponentem assiliunt, eruditum puluere militari rectorem. Qui confestim (vt adigebat necessitas instantis exitij) iussa canere bellicum tuba, lateribus firmatis, prærupit cum promptis accinctis ad prælium: fortitérque resistendo pari pugnandi sorte discessisset, ni eum equitum accursus complurium anhelum circumuenisset & fessum. Et ita cecidit interfectis barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat. Re in hunc modum peracta, Gothi quid postea molirentur incerti, quæritabant Frigeridum, tanquam obicem validum vbi reperirent excisuri: & cultiore victu somnóque parumper assumpto, eum sequebantur vt feræ: docti quòd Gratiani monitu reuersus in Thracias, & prope Berœam vallo metato, euentus rerum speculabatur ancipites. Et hi quidem ad patrandum propositum discursione rapida maturabant. Ille verò regendi conseruandíque militis non ignarus, id quod cogitatum est suspicatus, vel exploratorum relatione quos miserat aperte instructus, per montium celsa siluarúmque densitates ad Illyricum redit, erectus prosperitate nimia, quam ei fors obtulit insperata. Repedando enim, congregatósque in cuneos sensim progrediens, Gothorum optimatem Farnobium cum vastatoriis globis vagantem licentiùs occupauit, ducentémque Taifalos nuper in societatem adhibitos: qui si dignum est dici, nostris ignotarum gentium terrore dispersis, transiere flumen, direpturi vacua defensoribus loca. Eorum cateruis subito visis, certare cominus dux cautissimus parans, adortúsque nationis vtriusque grassitores minantes etiamtum acerba: trucidassétq; omnes ad vnum, vt ne nuntius quidem cladis pòst appareret, ni cum aliis multis perempto Farnobio, metuendo antehac

inoensore turbarum, obtestatus prece impensa superstitibus pepercisset: viuósque omnes circa Mutinam, Regiúmque & Parmam, Italica oppida, rura culturos exterminauit. Hanc Taifalorum gentem turpem ac obscenæ vitæ flagitiis ita accepimus mersam, vt apud eos nefandi concubitus fœdere copulentur maribus puberes, ætatis viriditatem in eorum pollutis vsibus consumpturi. Porro si qui iam adultus aprum exceperit solus, vel interemerit vrsum immanem, colluuione liberatur incesti. Hæc autumno vergente in hiemen funesti per Thracias turbines conuerrebant: quæ temporum rabies, velut cuncta cientibus Furiis, ad regiones quoque longinquas progrediens late serpebat. Et iam Lentiensis Alamannicus populus, tractibus Rhetiarum confinis, per fallaces discursus, violato fœdere dudum concepto, collimitia nostra tentabat: quæ clades hinc exitiale primordium sumpsit. Ex hac natione quidam inter Principis armigeros militans, poscente negotio reuersus in larem, vt erat in loquendo effusior, interrogantes multos, quid ageretur in palatio, docet arcessitu Valentis patrui Gratianum Orientem versus mox signa moturum: vt duplicatis viribus repellantur plagarum terminalium accolæ, ad Romanorum excidium coniurati. Quibus auide Lentienses acceptis, ipsi quoque hæc quasi vicini cernentes, vt sunt veloces & rapidi, conferti in prædatorios globos, Rhenum gelu peruium pruinis Februario mense tendentes prope cum Petulantibus Celtæ, non sine sui iactura afflictos, grauiter adultis viribus auerterunt. Verùm retrocedere coacti, Germaníque noscentes exercitus pleramque partem in Illyricum, vt Imperatore mox affuturo prægressam, exarsere flagrantius: maioráque conceptantes, pagorum omnium incolis in vnum collectis, cum quadraginta armatorum millibus vel septuaginta, vt quidam laudes extollendo Principis iactitarunt, sublati in superbiam nostra confidentius irruperunt. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, reuocatis cohortibus quas præmiserat in Pannonias, conuocatísque aliis quas in Galliis retinuerat dispositio prudens, Nannieno negotium

dedit virtutis sobriæ duci: eique Mallobaudem iunxit pari potestate collegam, Domesticorum Comitem, Regémque Francorum, virum bellicosum & fortem. Nannieno igitur pensante fortunarum versabiles casus, ideoque cunctandum esse censente, Mallobaudes alta pugnandi cupiditate raptatus, vt consueuerat, ire in hostem differendi impatiens angebatur. Proinde horrifico aduersum fragore terrente, primum apud Argentariam signo per cornicines dato, concurri est cœptum: sagittarum verutorúmque missilium pulsibus crebriores hincindéque sternebantur. Sed in ipso præliorum ardore infinita hostium multitudine milites visa, vitantésque aperta discrimina, per calles consitas arboribus & angustas, vt quisque potuit, dispersi, paulò postea stetere fidentius: & splendore consimili, procúlque nitore fulgentes armorum, Imperatorij aduentus iniecêre Barbaris metum. Qui repente versi in terga, resistentésque interdum, ne quid vltimæ rationis omitterent, ita sunt cæsi, vt ex prædicto numero non plusquam quinque millia, vt æstimabatur, euaderent, densitate nemorum tecta, inter complures alios audaces & fortes Rege quoque Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum. Hac læti successus fiducia Gratianus erectus, iámque ad partes tendens Eoas, læuorsus flexo itinere latenter Rheno transito, spe incitatior bona, vniuersam (si id tentanti fors affuisset) delere statuit malefidam & turbarum auidam gentem. Hócque vrgentibus aliis super alios nuntiis cognito, Lentienses ærumnis populi sui ad internecionem penè deleti, & repentino Principis aduentu defixi, quid capesserent ambigentes, cùm neque repugnandi neque agendi aliquid aut moliendi laxamentum possent inuenire vel breue, impetu celeri obsessos petiuerunt inuiis cautibus colles: abruptísque per ambitum rupibus insistentes, rebus caritatibúsque suis quas secum duxerant, omni virium robore propugnabant. Qua difficultate perpensa, velut murorum obicibus opponendi per legiones singulas quingenteni leguntur armati, vsu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum aucta fiducia, quod ver-

sari inter antesignanos visebatur acriter Princeps, montes scandere nitebantur, tanquam venaticias prædas, si calcassent editiora, confestim sine certamine vllo rapturi: exorsúmque prælium vergente in meridiem die tenebræ quoque occupauere nocturnæ. Quippe magno vtriusque partis pugnabatur exitio: cædebant cadebántque nostrorum non pauci. simul arma Imperatorij comitatus auro colorúmque micantia claritudine, iaculatione ponderum densa confringebantur. Et quoniam diu reputante Gratiano cum optimatibus, perniciosum apparebat & irritum contra asperitates aggerum prominentium intempestiua contendere pertinacia: multis (vt in tali negotio) variatis sententiis, otioso milite circumuallari placuit Barbaros inedia fatigatos, quia locorum iniquitate defendebantur. Verùm cùm obstinatione simili renitentes Germani peritíque regionum petissent alios montes, iis quos antè insederant altiores, conuersus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua antea fortitudine semitas ducentes ad ardua quæritabat. Quem Lentienses intentum iugulis suis omni perseuerandi studio contemplantes, post deditionem, quam impetrauere supplici prece, oblata (vt præceptum est) iuuentute valida nostris tirociniis permiscenda, ad genitales terras innoxij ire permissi sunt. Hanc victoriam oportunam & fructuosam, quæ gentes hebetauit Occiduas, sempiterni numinis nutu Gratianus, incredibile dictu est quanto cum vigore exerta celeritate aliorsum properans expediuit: præclaræ indolis adolescens, facundus & moderatus & bellicosus & clemens: ad æmulationem lectorum progrediens Principum, dum etiamtum lanugo genis inserperet speciosa, ni vergens in ludibriosos actus natura, laxantibus proximis semet ad vana studia Cæsaris Commodi conuertisset, licet hic incruentus. Vt enim ille quia perimere iaculis plurimas feras spectante consueuerat populo, & centum leones in amphitheatrali circulo simul emissos, telorum vario genere, nullo geminato vulnere contruncauit, vltra hominem exultauit: ita hic quoque intra septa, quæ appellant viuaria, sagittarum pulsibus cre-

bris dentatas conficiens bestias, incidentia multa parui ducebat & seria: eo tempore quo etiam si Imperium Marcus regeret Antoninus, ægrè sine collegis similibus & magna sobrietate consiliorum lenire luctuosos Reip. poterat casus. Dispositis igitur quæ pro temporum captu per Gallias res nationésque poscebant, & punito Scutario proditore, qui festinare Principem ad Illyricum, Barbaris indicarat: Gratianus exinde digressus per castra, quibus Felicis-arboris nomen est, per Lauriacum ad opitulandum oppressæ parti porrectis itineribus ire tendebat. Iisdémque diebus Frigerido multa atque vtilia pro securitate communi solertissime cogitanti, muniréque properanti Succorum angustias, ne discursatores hostes & leues, tanquam exæstuantes vi torrentes per Septentrionales prouincias fusius vagarentur, successor Maurus nomine mittitur Comes, venalis ferociæ specie & ad cuncta mobilis & incertus: is quem præteritorum textu retulimus, ambigenti super corona capiti imponenda Iuliano Cæsari, dum inter eius armigeros militaret ac regiam custodiret, torquem obtulisse collo abstractam. Remotúsque in ipsa vertigine pereuntium rerum dux cautus & diligens, cum etiam si dudum discessisset in otium, ad procinctum reduci negotiorum magnitudine poscente deberet. His forte diebus Valens tandem excitus Antiochia, longitudine viarum emensa venit Constantinopolim: vbi moratus paucissimos dies, seditionéque popularium leui pulsatus, Sebastiano paulò antè ab Italia vt petierat misso, vigilantiæ notæ ductori, pedestris exercitus curâ commissâ, quem regebat antea Traianus, ipse ad Melanthiada villam Cæsarianam profectus, militem stipendio fouebat, & alimentis & blanda crebritate sermonum. Vnde cùm itinere edicto per tesseram Nicen venisset, quæ statio ita cognominatur, relatione speculatorum didicit, refertos opima Barbaros præda à Rhodopeis tractibus prope Hadrianopolim reuertisse: qui motu Imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus iungere festinant, circa Berœam & Nicopolim gentibus præsidiis fixis: atque ilico vt oblatæ occasionis

maturitas

maturitas postulabat, cum trecentenis militibus per singulos numeros lectis, Sebastianus properare dispositus est, conducens rebus publicis aliquid (vt promittebat) acturus. Qui itineribus celeratis conspectus prope Hadrianopolim, obseratis portis iuxtà adire prohibebatur: veritis defensoribus, ne captus ab hoste veniret & subornatus, atque contingeret aliquid in ciuitatis perniciem, quale per alium acciderat Comitem: quo per fraudem Magnentiacis militibus capto, claustra patefacta sunt Alpium Iuliarum. Agnitus tandem licet serò Sebastianus, & vrbem introire permissus, cibo & quiete curatis pro copia quos ductabat, secuta luce impetu clandestino erupit. vesperáque intendente, Gothorum vastatoriis cuneis prope flumen Hebrum subito visis, paulisper opertus aggeribus & frutectis, obscura nocte suspensis passibus incompositos aggressus est: id quoque præstans, vt præter paucos quos morte velocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes; prædámque retraxit innumeram, quam nec ciuitas cepit, nec planities lata camporum. Qua causa percitus Fritigernus, & extimescens ne dux, vt sæpe audierat, impetrabilis dispersos licenter suorum globos raptuíque intentos consumeret, improuisos adoriens, reuocatis omnibus prope Cabylen oppidum cito discessit, vt agentes in regionibus patulis, nec inedia, nec occultis vexarentur insidiis. Dum hæc aguntur in Thraciis, Gratianus docto literis patruo, qua industria superauerit Alamannos, pedestri itinere præmissis impedimentis & sarcinis, ipse cum expeditiore militum manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit: & quatriduum ibi moratus, per idem flumen ad Martis castra descendit, febribus interuallatis afflictus; in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus amisit sequentium paucos. Iisdémque diebus exagitatus ratione gemina Valens, quòd Lentienses compererat superatos, quódque Sebastianus subinde scribens facta dictis exaggerabat, è Melanthiade signa commouit, æquiparare facinore quodam egregio adolescétem properans filium fratris, cuius virtutibus vrebatur:

ducebátque multiplices copias nec contemnendas, nec segnes. quippe etiam veteranos iisdem iunxerat plurimos: inter quos & honoratiores alij, & Trajanus præcinctus est, paulò antè Magister armorum. Et quoniam exploratione sollicita cognitum est, cogitare hostes fortibus præsidiis itinera claudere, per quæ commeatus necessarij portabantur, occursum est huic conatui competenter, ad retinendas oportunitates angustiarum, quæ prope erant, peditibus sagittariis & equitum turma citius missa. Triduóque proximo cum Barbari gradu incederent leni, & metuentes eruptionem per deuia quindecim millibus passuum à ciuitate discreti stationem peterent Nicen, incertum quo errore procursatoribus omnem illam multitudinis partem quam viderant, in numero decem millium esse firmantibus, Imperator procaci quodam calore perculsus iisdem occurrere festinabat. Proinde agmine quadrato incedens prope suburbanum Hadrianopoleos venit: vbi vallo sudibus fossáque firmato, Gratianum impatienter operiens, Richomerem Comitem Domesticorum suscepit, ab eodem Imperatore præmissum cum literis, ipsum quoque venturum mox indicātibus. Quarum textu oratus vt præstolaretur paulisper periculorum participem, neve abruptis discriminibus temere semet committeret solum, adhibitis in consilium potestatibus variis, quid facto opus esset, deliberabat. Et cùm Sebastiano auctore quidam protinus eundum ad certamen vrgerent, Victor nomine Magister equitum armatus, sed cunctator & cautus, eadem sentientibus multis, Imperij socium expectari censebat: vt incrementis exercitus Gallicani adscitis, opprimeretur leuius tumor barbaricus flammans. Vicit tamen funesta Principis destinatio, & adulabilis quorundam sententia regiorum: qui ne penè iam partæ victoriæ (vt opinabantur) consors fieret Gratianus, properari cursu celeri suadebant. Et dum necessaria parabantur ad decernendum, Christiani ritus presbyter (vt ipsi appellant) missus à Fritigerno legatus cum aliis humilibus venit ad Principis castra: susceptúsque leniter, eiusdémque ductoris obtulit scripta, petentis

propalam vt sibi suisque, quos extorres patriis laribus rapidi ferarum gentium exegere discursus, habitanda Thracia sola cum pecore omni concederetur & frugibus, hoc impetrato, spondêtis perpetuam pacem. Præter hæc idem Christianus, vt conscius arcanorum & fidus, secretas alias eiusdem Regis obtulit literas, qui astu & ludificandi varietate nimium solers docebat Valentem, quasi mox amicus futurus & socius, aliter se popularium sæuitiam mollire non posse, vel ad conditiones rei Romanæ profuturas allicere, nisi subinde armatum iisdem iuxta monstraret exercitum, & timore imperatorij nominis intentato, eos à pernicioso pugnandi reuocaret ardore. Et legati quidem vt ambigui frustra habiti discesserunt. Exoriente verò aurora diei, quem quintum Iduum Augustarum numerus ostendit annalis, signa præpropere commouentur, impedimentis & sarcinis prope Hadrianopoleos muros cum legionum tutela congrua collocatis. Thesauri enim & principalis fortunæ insignia cetera, cum Præfecto & Consistorianis ambitu mœnium tenebantur. Decursis itaque viarum spatiis confragosis, cum in medium torridus procederet dies, octauo tandem hostium carpenta cernuntur, quæ ad speciem rotunditatis detornata digestáque exploratorum relatione affirmabantur. Atque, vt mos est, vlulante barbara plebe ferum & triste, Romani duces aciem struxêre; & anteposito dextero cornu equitum primo, peditatus pars maxima subsidebat. Cornu autem equitum læuum disiectis adhuc per itinera plurimis, summa difficultate conductum properabat passibus citis. Dúmque idem cornu, nullo etiamtum interturbante extenditur, horrendo fragore simulantibus armis, pulsúque minaci scutorum territi Barbari, quoniam pars eorum cum Alatheo & Safrace procul agés, & accita, nondum venerat, oraturos pacem misêre legatos. Eorum dum vilitatem despicit Imperator, vt firma fierent paciscenda, optimates poscens idoneos mitti, illi de industria cunctabantur, vt inter fallaces inducias equites sui redirent, quos affore iam sperabant: & miles feruore calefactus æstiuo, siccis faucibus commarceret re-

lucente amplitudine camporum incendiis, quos lignis nutrimentisque aridis subditis vt hoc fieret, iidem hostes vrebant. Cui malo aliud quoque accedebat exitiale, quòd homines & iumenta cruciabat inedia grauis. Inter quæ Fritigernus, callidus futuri coniector, Martémque pertimescens ancipitem, velut caduceatorum vnum è plebe suo misit arbitrio, petens nobiles quosdam & electos ad se propediem obsides mitti, impauidus ipse vim militarem laturus & necessaria. Laudato probatóque formidati Ducis proposito, Tribunus Æquitius cui tunc erat cura palatij credita, Valentis propinquus, assentientibus cunctis ire pignoris loco mature disponitur. Quo renitente, quia semel captus ab hostibus, lapsúsque à Dibalto, verebatur eorum irrationabiles motus, Richomeres se sponte obtulit propria. iréque promiserat libens, pulcrum hoc quoque facinus & viro conuenire existimans forti: iámq; pergebat indicia dignitatis & natalium daturus. Eo ad vallum hostile tendente, Sagittarij & Scutarij, quos Bacurius Iberus quidam tunc regebat & Cassio, auidius impetu calenti progressi, iámque aduersis connexi, vt immaturè proruperant, ita inerti discessu primordia belli fœdarunt: Hócque impedimento conatus intempestiui, & Richomeris alacritas fracta est nusquam ire permissi, & equitatus Gothorum cum Alatheo reuersus & Safrace, Alanorum manu permixta, vt fulmen prope montes celsos excussus, quoscunque accursu veloci inuenire cominus potuit, incitata cæde turbauit. Cúmque arma ex latere omni concuterentur & tela, lituósque Bellona luctuosos inflaret, in clades Romanas solito immanius furens, cedentes nostri multis interclamantibus restiterunt: & prælium, flammarum ritu crescens, terrebat militum animos, confixis quibusdam rotatis ictibus iaculorum & sagittarum. Deinde collisæ in modum rostratarum nauium acies, trudentésque se vicissim, vndarum specie motibus sunt reciprocis agitatæ. Et quia sinistrum cornu adusque plaustra ipsa accessit, vltra (si qui tulissent suppetias) processurum, à reliquo equitatu desertum, multitudine hostili vrgête, sicut ruinâ aggeris magni,

oppressum atque dejectum est, steterunt improtecti pedites, ita concateruatis manipulis, vt vix mucronem exerere, aut manus reducere quisquam posset. Nec iam objectu pulueris cælum patere potuit ad prospectum, clamoribus resultans horrificis. Qua causa tela vndique mortem vibrantia destinata cadebant & noxia, quòd nec prouideri poterant, nec caueri. Verùm vbi effusi immensis agminibus barbari iumenta conterebant & viros, & neque ad receptum confertis ordinibus laxari vsquam poterat locus, & euadendi copiam constipatio dẽsior adimebat: nostri quoque vltimo cadendi contemptu occursantes receptis gladiis obtruncabant, & mutuis securium ictibus galeæ perfringebantur atque loricæ. Videréque licebat, celsum ferocia Barbarum, genis stridore constrictis, succiso poplite aut abscissa ferro dextera, vel confosso latere, inter ipsa quoque mortis confinia minaciter circumferentem oculos truces: ruináque confligentium mutua ad humum corporibus stratis, campi peremptis impleti sunt: & morientium gemitus profundísque vulneribus transfixorum cum timore audiebantur ingenti. In hoc tanto támque confusæ rei tumultu exhausti labore & periculis pedites, cum deinceps neque vires illis, neque mentes suppeterent ad consilium, distractis hastarum plerisque collisione assidua, gladiis contenti districtis in confertas hostium turmas mergebantur, salutis immemores, circumspectantes ademptum esse omne euadendi suffugium. Et quia humus riuis operta sanguineis gressus labiles euertebat, conabantur modis omnibus vitam impendere non inultam: Adeò magno animorum robore oppositi incumbentibus, vt etiam telis quidam propriis interirent. Atra denique cruoris facie omnia conturbante, & quocunque se inflexerant oculi aceruis cæsorum aggestis, exanimata cadauera sine parsimonia calcabantur. Sólque sublimior decurso Leone ad domicilium cælestis Virginis transiens, Romanos magis attenuatos inedia sitíque confectos, etiam armorum grauantibus sarcinis exurebat. Ad vltimum incumbente Barbarorum pondere, acies inclinatæ nostrorum, quod solum postremis malis habuere

ſubſidium, inconditè (qua quiſque poterat) vertuntur in pedes. Dúmque omnes diſperſi per ignotos tramites cedunt, Imperator diris pauoribus circumſeptus, paulatímque inſiliens funerum moles, ad Lancearios confugit & Mattiarios: qui dum multitudo tolerabatur hoſtilis, fixis corporibus ſteterant inconcuſſi. Eóque viſo Trajanus exclamat, ſpem omnem abſumptam, ni deſertus ab Armigeris Princeps ſaltem aduenticio tegeretur auxilio. Hócque audito Victor nomine Comes, Batauos in ſubſidiis locatos haud procul, ad Imperatoris præſidium raptim cogere properans, cùm inuenire neminem poſſet, gradiens retro diſceſſit: paríque modo Richomeres periculo ſemet exemit & Saturninus. Sequebantur itaque furore ex oculis lucente Barbari noſtros, iam linquente venarum calore torpentes: quorum aliqui percuſſoribus cadebant incertis, nonnulli ponderibus ſolis vrgentium obruti, ictúque ſuorum aliqui trucidati: nec enim ſæpe renitentibus cedebatur, aut parcebat cædentibus quiſquam. Super his obſtruebant itinera iacentes multi ſemineces, cruciatus vulnerum non ferentes: cum quibus aggeres quoque equorum conſtrati cadaueribus campos implerunt. Diremit hæc nunquam penſabilia damna (quæ magno rebus ſtetere Romanis) nullo ſplendore lunari nox fulgens. Primáque caligine tenebrarum, inter gregarios Imperator, vt opinari dabatur (neq; enim ſe quiſquam vidiſſe, vel præſto fuiſſe aſſeuerauit) ſagitta pernicioſe ſaucius ruit: ſpiritúque mox conſumpto deceſſit, nec poſtea repertus eſt vſquam. Hoſtium enim paucis, ſpoliandi gratia mortuos per ea loca diu verſatis, nullus fugatorum vel accolarum illuc adire eſt auſus. Simili clade Cæſarem accepimus Decium, dimicantem cum Barbaris acriter, equi lapſu proſtratum, quem feruentem retinere non valuit, abjectúmque in paludem nec emergere potuiſſe, nec inueniri. Alij dicunt, Valentem animam non exhalaſſe confeſtim, ſed cum Candidatis & ſpadonibus paucis prope ad agreſtem caſam relatum, ſecunda contignatione fabre munitam, dum fouetur manibus imperitis, circumſeſſum ab hoſtibus qui eſſet ignorantibus, dede-

tore captiuitatis exemptum. Cùm enim oppessulatas ianuas perrumpere conati, qui secuti sunt, aperte pensilis domus sagittis incesserentur, ne per moras inexpedibiles populandi amitterent copiam, congestis stipulæ fascibus & lignorum, flammáque supposita, ædificium cum omnibus torruerunt. Vnde quidam de Candidatis per fenestram lapsus, captúsque à Barbaris, prodidit factum, & eos mœrore afflixit, magna gloria defraudatos, quòd Romanæ rei rectorem non cepere superstitem. Is ipse iuuenis occulte postea reuersus ad nostros, hæc ita accidisse narrauit. Pari clade, recuperatis Hispaniis, Scipionum alterum cremata turri, in quam confugerat, absumptum incendio hostili comperimus. Illud tamen certum est, nec Scipioni, nec Valenti sepulturam, qui supremitatis honor est, contigisse. In hac multiplici virorum illustrium clade, Trajani mors eminuit, & Sebastiani: cum quibus xxxv. oppetiuere Tribuni Vacantes, & numerorum Rectores, & Valerianus atque Equitius: quorum alter stabulum, alter curabat palatium. Inter hos etiam Promotorum Tribunus Potentius cecidit in primæuo ætatis flore bono cuique spectatus, meritis Vrsicini patris Magistri quondam armorum suísque commendabilis. Constátque vix tertiam euasisse exercitus partem. Nec vlla annalibus præter Cannensem pugnam, ita ad internecionem res legitur gesta, quamquam Romani aliquoties reflante Fortuna fallaciis lusi bellorum iniquitati cesserunt ad tempus: & certamina multa fabulosæ neniæ fleuêre Græcorum. Periit autem hoc exitu Valens, quinquagesimo anno contiguus, cum per annos quatuor imperasset & decem paruo minus. Cuius bona, multis cognita, dicemus & vitia. Amicus fidelis & firmus, vltor acer ambitionum, seuerus militaris & ciuilis disciplinæ corrector: peruigil semper & anxius, ne propinquitatem eius prætendens altius semet ferret: erga deferendas potestates vel adimendas nimium tardus. prouinciarum æquissimus tutor; quarum singulas vt domum propriam custodiebat indemnes, tributorum onera studio quodam molliens singulari, nulla vectigalium admittens

augmenta, in adærandis reliquorum debitis non molestus: furibus & in peculatu deprensis iudicibus inimicus asper & vehemens. Nec sub alio Principe in huiusmodi negotiis melius secum actum esse meminit Oriens. Super his omnibus liberalis erat cum moderatione: cuius rei licet abundent exempla, vnum tamen sufficiet poni. Vt sunt in palatiis nonnulli alienarum rerum auidi, si qui caducum vel aliud petisset ex vsu, cum magna iustorum iniustorúmque distinctione contradictori copia seruata, donabat ei qui petierat, tres vel quatuor alios absentes aliquoties impetratorum participes iungens: vt castigatius agerent inquieti, lucra quibus inhiabant, hoc minui commento cernentes. Super ædificiis autem, quæ per diuersas vrbes & oppida vel instaurauit, vel à primis instruxit auspiciis (ne sim longior) taceo, potioribus ipsis id apertius monstrare concedens. Hæc bonis omnibus æmulanda sunt, vt existimo: nunc eius vitia percurramus. Magnarum opum intemperans appetitor, laborum impatiens, duritiámque magis affectans immanem, in crudelitatem procliuior, subagrestis ingenij, nec bellicis, nec liberalibus studiis eruditus: alienis gemitibus libenter emolumenta fructúsque conquirẽs, túncque magis intolerabilis, cùm incidentia crimina ad contemptam vel lęsam Principis amplitudinem trahens, in sanguinem sæuiebat & dispendia locupletum. Illud quoque ferri non poterat, quòd cum legibus lites omnes quæstionésque committere videri se vellet, destinatísque velut lectis iudicibus negotia spectanda mandabat, nihil agi contra libidinem suam patiebatur: injuriosus aliàs & iracundus, & criminantibus sine differentia veri vel falsi facillime patens: quæ vitiorum labes etiam in his priuatis quotidianísque rationibus impendio est formidanda. Cessator & piger: nigri coloris, pupula oculi vnius obstructa, sed ita vt non eminus appareret: figura bene compacta membrorum, staturæ nec proceræ, nec humilis, incuruis cruribus, extantéque medioeriter ventre. Hæc super Valente dixisse sufficiet, quæ vera esse, æqualis nobis memoria plene testatur. Illud autem præteriri non conuenit, quòd cum

oraculo

oraculo tripodis, quem mouisse Patricium docuimus & Hilarium, tres versus illos fatidicos comperisset, quorum vltimus est, Εν πεδίοισι Μίμαντος αιλα χωομένοις χέρ; hoc, vt erat inconsummatus &rudis, inter initia contemnebat. processu verò luctuum maximorum abjectè etiam timidus, eiusdẽ sortis recordatione Asiæ nomen horrebat: vbi Erythræo oppido superpositũ montem Mimanta, & Homerum scripsisse & Tullium doctis referentibus audiebat. Denique post interitum eius discessúmque hostilem, prope locum in quo cecidisse existimatus est, inuentus dicitur saxeus monumenti suggestus, cui lapis affixus incisis literis Græcis, sepultum ibi nobilem quendam Mimanta veterem indicabat. Post exitialem pugnam, cùm iam tenebris nox terras implesset, ij qui superfuêrè, dextra pars, alij læua, vel quò metus traxerat, ferebantur: quisque proximos quærẽs: cùm præter se nihil singuli licere poterant, occipitiis propriis ferrum arbitrantes hærere. Audiebantur tamen, licet longius, eiulatus miserabiles relictorum, singultúsque morientium, & vulneratorum cruciabiles fletus. Luce verò cœptante victores, vt bestiæ sanguinis irritamento atrocius efferatæ, spei inanis illecebris agitati Hadrianopolim agminibus petiuêre densatis, eam vel cum discriminibus excisuri postremis: docti per proditores & transfugas, potestatum culmina maximarum, & fortunæ principalis insignia thesaurósque Valentis, illic vt arduo in munimento conditos. Et ne interuallatis ardor intepesceret moris, hora diei quarta ambitu cincto murorum infestissime certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad præceps exitium festinantibus, contráque defensorum vigore validis viribus incitato. Et quia militum calonúmq; numerus magnus, ciuitatem cum iumentis introire prohibitus, affixus parietibus mœnium ædibúsque continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, superarátque rabies imminentium adusque horam diei nonam, subito pedites nostri trecenti, ex his qui prope ipsas stetêre loricas, conferti in cuneum desciuerunt ad Barbaros: eósque illi auide raptos, confestim (incertum quo consilio) trucidarunt: & ex eo

Nnn

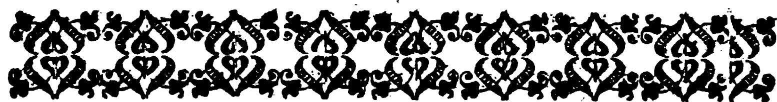
deinceps obseruatum est, neminem huiusmodi aliquid vel in desperatione rerum vltima cogitasse. Feruente itaque tot malorum congerie, repente cum fragore cælesti imbres nubibus atris effusi dispersere circumfrementium globos: reuersique ad vallum dimensum tereti figura plaustrorum, immanes spiritus latius porrigentes, iubebant nostris per minaces literas, & legatum * ætatem, fide retinendæ salutis accepta. Verùm introire non auso qui missus est, per Christianum quendam portatis scriptis & recitatis, vtque decebat contemptis, parandis operibus reliquum diei, & nox omnis absumpta. Nam intrinsecus silicibus magnis obstrusæ sunt portæ, & mœnium intuta firmata, & ad emittenda vndique tela vel saxa, tormenta per locos aptata sunt habiles, aggestáque prope sufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam siti adusque ipsa vitæ discrimina vexati sunt. Contrà Gothi reputantes difficiles Martis euentus, anxiique cùm sterni & sauciari cernerent fortiores, & particulatim vires suas conuelli, astutum iniere consilium, quod ipsa indicante Iustitia publicatum est. Partis enim nostræ Candidatos aliquos, qui die præterito ad eos defecerant, pellexere, vt simulata fuga velut ad propria remeantes, intra muros suscipi se curarent, ingressique latenter quandam incenderent partem: vt tanquam signo erecto occultius, dum circa extinguendum incendium distringitur multitudo clausorum, ciuitas perrumperetur impropugnata. Perrexere, vt statutum est, Candidati: cúmque prope fossas venissent, manus tendentes orantésque, vt Romanos semet admitti poscebant. Et recepti (quia nulla erat suspicio quæ vetaret) interrogatique super consiliis hostium, variarunt: vnde factum est, vt cruenta quæstione vexati ceruicibus perirent abscissis, quid acturi venerant aperte confessi. Omni itaque bellandi apparatu præstructo, aduentante vigilia tertia, Barbari abolito præteritorum vulnerum metu, in vrbis obseratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, & obstinatione magnatium maiore. At cum armatis prouinciales & palatini ad obruendos eos excitatius exurgebant: & huiuscemodi tela, in mul-

titudine tanta vel temere missa, cadere sine noxa non poterant. animaduersum est à nostris iisdem telis Barbaros vti quibus petebantur. Ideóque mandatum est, vt neruis ferrum lignúmque connectentibus ante iactum incisis, emitterentur arcu sagittæ: quæ volitantes, vires integras seruabant: infixæ verò corporibus, nihil vigoris perdebant, aut certe si cecidissent, in vanum ilico frangebantur. Dedit autem rebus ita flagrantibus graue momentum casus admodum inopinus. Scorpio, genus tormenti, quem Onagrum sermo vulgaris appellat, è regione contra hostium aciem densam locatus, lapidem contorsit ingentem: qui licet humo frustra illisus est, visus tamen ita eos metu exanimauit, vt stupore spectaculi noui cedentes è medio, abire tentarent. Sed buccinis optimatum monitu occinentibus, instauratum est prælium: & pari modo res Romana superior stetit, nullo fermè alio telo vel fundæ amento incassum excusso. Agmina enim præeuntium Ductorum, quos rapiendi Valentis malis lucubrationibus quæsiti cupiditas incendebat, secuti ceteri præ se ferebant æquiperasse discrimina potiorum: námque semineces aliqui, aut magnis obtriti ponderibus, vel confixi iaculis pectora, voluebantur: nonnulli scalas vehendo, ascensumq; in muros ex latere omni parantes, sub oneribus ipsis obruebantur, contrusis per pronum saxis, & columnarum fragmentis, & cylindris. Nec quemquam furentium cruoris horrenda species ad serum vsque diem ab alacritate faciendi fortiter auertebat: hoc incitante, quòd etiam defensorum plurimos cadere diuersis ictibus videntes eminus, lætabantur. Ita sine requie vlla vel modo, pro mœnibus & contra mœnia ingentibus animis pugnabatur Et quia nullo ordine iam, sed per procursus pugnabatur & globos, quod desperatiónis erat signũ extremæ, flexo in vesperam die digressi omnes rediere ad tentoria tristes, inconsideratæ dementiæ alter alterum arguẽtes, quòd non, vt suaserat antea Fritigernus, obsidionales ærumnas vbiq; declinarunt. Conuersi post hæc per omne tempus noctis (vt æstiuæ non longum) ad vulnerum curas artésq; medẽdi gentiles, reddita luce, in varias consilio-

rum vias diducebantur, quorsum tenderent ambigentes: multisque dictatis & controuersis, occupare statuunt Perinthum: exinde quæque diuitiarum referta, docentibus omnia perfugis, etiam domorum nedum vrbium interna noscentes. Hanc secuti sententiam, quam vtilem existimarunt, itineribus lentis, miscentes cuncta populationibus & incendiis, nullo renitente pergebant. Obsessi verò apud Hadrianopolim, post eorum abitum, cum vacare hoste loca proxima compertæ fidei nuntiassent exploratores, egressi media nocte, vitatis aggeribus publicis, per nemorosa & deuia pars Philippopolim exindéque Serdicam, alia ad Macedoniam, cum intemeratis opibus quas habebant, omni studio ad properandum excogitato currebant, velut in regionibus illis reperiendo Valente: quem inter medios certaminum turbines oppetiisse, vel certe ad tugurium confugisse (vbi existimatus est vi periisse flammarum) penitus ignorabant. At Gothi Hunnis Alanísque permixti nimium bellicosis & fortibus, rerúmque asperarum difficultatibus induratis, quos miris præmiorum illecebris sibi sociarat solertia Fritigerni, fixis iuxta Perinthum castris, ipsam quidem vrbem, cladium memores pristinarum, nec adire, nec tentare sunt ausi: agros verò fertiles, late distentos & longe, ad extremam vastauere penuriã, cultoribus cęsis aut captis. Vnde Constantinopolim, copiarum cumulis inhiantes amplissimis, formas quadratorum agminum insidiarum metu seruantes, ire ocius festinabant, multa in exitiũ vrbis inclitæ molituri. Quos inferentes sese immodice, obicésq; portarum pænè pulsantes, hoc casu cæleste repulit numen. Saracenorum cuneus (super quorum origine moribúsq;, diuersis in locis retulimus plura) ad sortem magis expeditionalium rerum, quam ad concursatorias habilis pugnas, recens illuc accersitus, cõgressurus Barbarorum globo repente conspecto à ciuitate fidenter erupit: diúq; extento certamine pertinaci, æquis partes discessere momentis. Sed Orientalis turma nouo neque ante viso superauit euentu. Ex ea enim crinitus quidam, nudus omnia præter pubem, subraucum & lugubre strepens,

educto pugione, agmini se medio Gothorum inseruit, & interfecti hostis iugulo labra admouit, effusúmque cruorem exuxit. Quo monstruoso miraculo Barbari territi, postea non ferocientes ex more, cùm agendum appeterent aliquid, sed ambiguis gressibus incedebant. Processu dein audaciæ fracto, cùm murorum ambitum, insularum spatiis immensis oblongum, & inaccessas pulcritudines vrbis, & incolentium plebem considerarent immensam, iuxtáque fretum, quod Pontum disterminat & Ægæum, disiectis bellorum officinis, quas parabant, post accepta maiora funera quam illata, exinde digressi sunt effusorie per Arctoas prouincias: quas peragrauere licenter, adusque radices Alpium Iuliarum, quas Venetas appellabat antiquitas. His diebus efficacia Iulij Magistri militiæ trans Taurum enituit salutaris & velox. Comperta enim Fatorum sorte per Thracias, Gothos antea susceptos, dispersósque per varias ciuitates & castra, datis tectioribus literis ad eorum Rectores Romanos omnes, quod his temporibus raro contingit, vniuersos tanquam vexillo erecto, vno eodémque die mandauit occidi, expectatione promissi stipendij securos ad suburbana productos. Quo consilio prudenti sine strepitu vel mora completo, Orientales prouinciæ discriminibus ereptæ sunt magnis. Hæc vt miles quondam & Græcus à principatu Cæsaris Neruæ exorsus, adusque Valentis interitum, pro virium explicaui mensura: opus veritatem professum nunquam (vt arbitror) sciens silentio ausus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua potiores ætate, doctrinis florentes. Quos id (si libuerit) aggressuros, procudere linguas ad maiores moneo stilos.

AMMIANI MARCELLINI
RERVM GESTARVM LIBER XXXI.
EXPLICIT.

DE CONSTANTIO CHLORO, Constantino Magno, & aliis Impp.

Excerpta Auctoris ignoti.

DIOCLETIANVS cum Herculio Maximiano imperauit ann. XX. Constantius Diui Claudij optimi Principis nepos ex fratre, Protector primùm, exin Tribunus, postea Præses Dalmatiarum fuit. Iste cum Galerio à Diocletiano Cæsar factus est. Relicta enim Helena priore vxore filiam Maximiani duxit vxorem, ex qua postea sex liberos Constantini fratres habuit. Sed de priore vxore Helena filium iam Constantinum habuit, qui postea princeps potentissimus fuit. Hic igitur Constantinus natus Helenâ matre vilissimâ in oppido Naiso atque eductus, quod oppidum postea magnificè ornauit, literis minus instructus, obses apud Diocletianum & Galerium sub iisdem fortiter in Asiâ militauit. quem post depositum imperium Diocletiani & Herculij Constantius à Galerio repetiit: sed hunc Galerius obiecit antè pluribus periculis. Nam & in Sarmatas iuuenis equestris militans, ferocem barbarum capillis tentis raptum ante pedes supplicem Galerij Imperatoris adduxerat. Deinde Galerio mittente per paludem equo ingressus suo viam ceteris fecit ad Sarmatas, ex quibus, plurimis stratis, Galerio victoriam reportauit. Tunc eum Galerius Patri remisit. Qui vt Seuerum per Italiam transiens vitaret, summâ festinatione veredis post se truncatis Alpes transgressus, ad Patrem Constantium venit apud Bononiam, quam Galli priùs Gesoriacum vocabant. Post victoriam autem Pictorum Constantius Pater Eboraci mortuus est, & Constantinus omnium militum consen-

su Cæsar creatus. Interea Cæsares duo facti, Seuerus & Maximinus: Maximino datum est Orientis imperium. Galerius sibi Illyricum, Thracias & Bithyniam tenuit. Seuerus suscepit Italiam, & quicquid Herculius obtinebat. Postquam verò Constantius in Brittaniâ mortuus est, & Constantinus filius successit, subitò in vrbe Româ Prætoriani milites Maxentium filium Herculij Imperatorem crearunt. Sed aduersùm Maxentium iussu Galerij Seuerus duxit exercitum. Qui repente ab omnibus suis desertus est & Rauennam fugit: Dehinc Galerius cum ingentibus copiis Romam venit minatus ciuitatis interitum, & castra Interamnæ ad Tiberim posuit. Tunc legatos ad vrbem misit Licinium & Probum, per conloquium petens vt gener apud Socerum, id est Maxentius apud Galerium precibus magis quàm armis optata mercaretur. Qui contemptus agnouit promissis virorum Maxentij partes suas deseruisse. quibus perturbatus retro versus est, & vt militi suo prædam quamcunque conferret, * flamminia iussit auferri. Ille ad Constantinum refugit. Tunc Galerius in Illyrico Licinium Cæsarem fecit. Deinde illo in Pannoniâ relicto, ipse ad Serdicam regressus, morbo ingenti occupatus sic distabuit, vt aperto & putrescente viscere moreretur, in supplicium persecutionis iniquissimæ ad auctorem scelerati præcepti iustissimâ pœnâ redeunte. Imperauit ann. XVIIII. Seuerus Cæsar ignobilis & moribus & natalibus, ebriosus & hoc Galerio amicus. Hunc ergo & Maximinum Galerius Cæsares fecit, Constantino nihil tale noscente. Huic Seuero Pannoniæ & Italiæ vrbes & Africæ contigerunt. Quo Cæsar Maxentius factus est Imperator. Nam desertus Seuerus à suis fugit Rauennam. Pro Maxentio filio euocatus illuc venit Herculius, qui per periurium Seuerum deceptum custodiæ tradidit, & captiui habitu in vrbem perduxit, & in villâ publicâ Appiæ viæ tricesimo milliario custodiri fecit. Postea cùm Galerius Italiam peteret, ille iugulatus est, & deinde relatus ad octauum milliarium conditus in Galieni monumento. Igitur Galerius sic ebriosus fuit, vt cum iuberet temulentus ea

quæ facienda non essent, à Præfecto admonitus constitueerit, ne iussu eius aliquis post prandium faceret. Interea Constantinus apud Veronam victis ducibus Tyranni, Romam petiit. Cùm autem ad vrbem Constantinus venisset, egressus ex vrbe Maxentius campum suprà Tiberim in quo dimicaret elegit. Vbi victus fugatis omnibus suis, inter angustias arcentis populi periit equo præcipitatus in fluuium. Postera die corpus ipsius leuatum flumine, & caput eius incisum in vrbem perlatum est. De cuius origine Mater eius cùm quæsitum esset, Syro quodam genitum esse respondit. Imperauit ann. . . Licinius itaque ex nouâ Daciâ vilioris originis, à Galerio factus Imperator velut aduersùm Maxentium pugnaturus. Sed oppresso Maxentio cùm recepisset Italiam Constantinus, hoc Licinium fœdere sibi fecit adiungi, vt Licinius Constantiam sororem Constantini apud Mediolanum duxisset vxorem. Nuptiis celebratis Gallias repetit Constantinus, Licinio ad Illyricum reuerso. Post aliquantum deinde temporis Constantium Constantinus ad Licinium misit, persuadens vt Bassianus Cæsar fieret qui habebat alteram Constantini sororem Anastasiam, vt exemplo Diocletiani & Maximiani inter Constantinum & Licinium Bassianus Italiam medius obtineret. Et Licinio talia tractante, per Senitionem Bassiani fratrem in Constantinum Bassianus armatur. Qui tamen in conatu deprehensus, Constantino iubente conuictus & stratus est. Cùm Sinicius auctor insidiarum posceretur ad pœnam, negante Licinio, fracta cōcordia est, additis etiam causis quod apud Æmonam Constantini imagines statuásque deiecerat. Bellum deinde apertum conuenit ambobus. vtriusque ad Cibalensem campum ductus exercitus. Licinio xxxv. peditum & equitum fuere. Constantinus xx. peditum equitum duxit. Cæsis post dubium certamen Liciniani viginti peditum millibus & equitum ferratorum. Item Licinius cum magnâ parte equitatus noctis auxilio peruolauit ad Sirmium. Sublata inde vxore ac filio & thesauris tetendit ad Daciam. Valentem ducem militis Cæsarem fecit. Inde apud Hadrianopolim Thraciæ ciuita-

tem per Valentem collectâ ingenti multitudinè legatos ad Constantinum de pace misit apud Philippos constitutum: quibus frustrà remissis, iterum reparato bello, in campo Mardiense ab vtroque concurritur, & post dubium ac diuturnum prælium Licinij partibus inclinatis profuit noctis auxilium. Licinius & Valens credentes Constantinum, quod & verum erat, ad persequendum longius à Byzantio processurum, flexi in partem Beroëam concesserunt. Ita Constantinus vehementer in vlteriora festinans deprehendit Licinium remansisse post tergum: fatigatis bello & itinere militibus missus deinde Mestrianus legatus pacem petiit, Licinio postulante & pollicente se imperata facturum. Denuò, sicut antè, mandatum est, Valens priuatus fieret. quo facto pax ambobus firmata est, vt Licinius Orientem, Asiam, Thraciam, Mœsiam, minorem Scythiam possideret. Deinde reuersus Serdicam Constantinus hoc cum Licinio absente constituit, vt filij Constantini Crispus & Constantinus, filius etiam Licinij Licinius Cæsares fierent, & sic ab vtroque concorditer regnaretur. Itaque Constantinus & Licinius simul Consules facti. In Orientis partibus Licinio, Constantino, repentinâ rabie suscitatus Licinius omnes Christianos à palatio iussit expelli. Mox bellum inter ipsum Licinium & Constantinum efferbuit. Item cùm Constantinus Thessalonica esset, Gothi per neglectos limites eruperunt. Tunc Constantini terrore & impetu repressi, captiuos illi impetratâ pace reddiderunt. Sed hoc Licinius contra fidem factum questus est, quod partes suæ ab alio fuerint vindicatæ. Deinde cùm variasset inter supplicantia & superba mandata, iram Constantini merito excitauit. Per tempora quibus nondum gerebatur bellum ciuile, sed item parabatur, Licinius scelere, auaritia, crudelitate, libidine sæuiebat: occisis ob diuitias pluribus, vxoribus eorum corruptis. Ruptâ iam pace vtriusque exercitus, Constantinus Cæsarem Crispum cum grandi classe ad occupandam Asiam miserat, cui de parte Licinij similiter cum naualibus copiis Amandus obstabat. Licinius verò circa Hadrianopolim maximo

exercitu latera ardui montis impleuerat. Illuc toto agmine Conſtantinus inflexit. Cùm bellum terrâ maríque traheretur, quamuis per arduum ſuis nitentibus, attamen diſciplina militari & felicitate Conſtantinus Licinij confuſum & ſine ordine agentem vicit exercitum leuiter femore ſauciatus. Dehinc fugiens Licinius Byzantium petit. quo dum multitudo diſſipata contenderet, clauſo Byzantio Licinius obſidionem terrenam maris ſecurus agitabat: ſed Conſtantinus claſſem collegit ex Thraciâ. Dehinc ſolita vanitate Licinius Martinianum ſibi Cæſarem [fecit.] Criſpus verò cum claſſe Conſtantini Callipolim peruenit, vbi bello maritimo ſic Amandum vicit, vt vix per eos qui in littore remanſerant, viuus Amandus effugeret. Claſſis verò Licinij vel oppreſſa vel capta eſt. Licinius deſperatâ maris ſpe per quod ſe viderat obſidendum, Calcedonam cum theſauris refugit. Byzantium Conſtantinus inuaſit, victoriam maritimam Criſpo conueniente cognoſcens. Deinde apud Chryſopolim Licinius maxime auxiliantibus Gothis quos Aliquaca Regalis deduxerat. cùm Conſtantini pars vincens xxv. armatorum fudit partis aduerſæ ceteris fugientibus. Poſtea cùm legiones Conſtantini per Liburniam venire vidiſſent, proiectis armis ſe dediderunt. Sequenti autem die Conſtantia ſoror Conſtantini, vxor Licinij, venit ad caſtra fratris, & marito vitam popoſcit & impetrauit. Ita Licinius priuatus factus eſt, & conuiuio Conſtantini adhibitus: & Martiniano vita conceſſa eſt. Sed Herculij Maximiani ſoceri ſui motus exemplo, ne iterum depoſitam purpuram in perniciem Reipublicæ ſumeret, tumultu militari exigentibus in Theſſalonicâ iuſſit occidi; Martinianum in Cappadocia. qui regnauit ann. xviiii. filio & vxore ſuperſtite. quamuis omnibus iam miniſtris nefariæ perſecutionis extinctis, hunc quoque in quantum exercere [potuit,] perſecutorem digna punitio flagitaret. Conſtantinus autem ex Byzantio Conſtantinopolim nuncupauit ob inſigne victoriæ: quam velut patriam cultu decorauit ingenti, & Romæ deſiderauit æquari. deinde quæſitis ei vndique

ciuibus diuitias multas largitus est, vt prope in ea omnes thesauros, regias facultates exhauriret. Ibi etiam Senatum constituit secundi ordinis, claros vocauit. Deinde aduersum Gothos bellum suscepit, & implorantibus Sarmatis auxilium tulit. Ita per Constantinum Cæsarem centum prope millia fame & frigore extincta sunt. Tunc & obsides accepit, inter quos & Ariarici Regis filium. Sic cum his pace firmata, in Sarmatas versus est qui dubiæ fidei probantur. Sed serui Sarmatarum aduersùm omnes dominos rebellarunt: quos pulsos Constantinus libenter accepit, & amplius trecenta millia mixtæ ætatis & sexus per Thraciam, Scythiam, Macedoniam, Italiámque diuisit. Item Constantinus Imperator primus Christianus, excepto Philippo qui Christianus admodum ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, vt millesimus Romæ annus Christo potius quàm idolis dicaretur. A Constantino autem omnes semper Christiani Imperatores vsque hodiernum diem creati sunt, excepto Iuliano, quem impia, vt aiunt, machinantem exitialis vita deseruit. Item Constantinus iusto ordine & pio vicem vertit. Edicto siquidem statuit, citra vllam cædem hominum, Paganorum templa claudi. Gothorum fortissimas & copiosissimas gentes in ipso barbarico solo, hoc est, in Sarmatarum regione deleuit. Calocærum quendam in Cypro aspirantem nouis rebus oppressit. Dalmatium filium fratris sui Dalmatij Cæsarem fecit. Eius fratrem Annibalianum data ei Constantiana sorore suâ, Regem Regum & Ponticarum gentium constituit. Ita vt Gallias Constantinus minor regebat, Orientem Constantius, Africam Illyricum & Italiam Constans, Ripam Gothicam Dalmatius tuebatur. Item Constantinus cùm bellum pararet in Persas, in suburbano Constantinopolitano villa publicâ iuxta Nicomediam, dispositam bene Rempublicam filiis tradens. Regnauit ann. XXXI. Sepultus est Constantinopoli.

Et post multa quæ nihil scitu dignum continebant, sequebantur hæc in ms.

Igitur imperante Zenone Augusto Constantinopoli, superueniens Nepos Patricius ad Portum vrbis Romæ deposuit de imperio Glycerium, & factus est Episcopus, & Nepos factus Imperator Romæ. Mox veniens Rauennam: quem persequens Orestes Patricius cum exercitu, metuens Nepos aduentum Orestis, ascendens nauim fugam petit ad Salonam. & ibi mansit per annos quinque: postea verò à suis occiditur. Mox eo egresso factus Imperator Augustulus.

Augustulus qui ante regnum Romulus à parentibus vocabatur, à patre Oreste Patricio factus est Imperator. Superueniente Odoacre cùm gente Scyrorum occidit Orestem Patricium in Placentia, & fratrem eius Paulum ad Pineta foris Classem Rauennæ. Ingrediens autem Rauennam, deposuit Augustulum de regno, cuius infantiæ misertus concessit ei sanguinem. & quia pulcher erat, tamen donauit ei reditum sex millia solidos, & misit eum intra Campaniam cum parentibus suis libere viuere. Etenim pater eius Orestes Pannotos qui eo tempore quando Attila ad Italiam venit, se illi iunxit, & eius Notarius factus fuerat. Vnde profecit & vsque ad patriciatus dignitatem peruenit. Ergo postquam factus est Imperator Zeno à filio suo Leone, qui natus fuerat de filia Leonis Ariadne nomine, regnat cum filio suo anno vno: & merito Leonis regnum remansit apud Zenonem. Zeno verò cum filio iam regnãs anno vno, imperauit annos XIV. Isauriæ nobilissimus, qui dignus esset filiam Imperatoris accipere, exercitus in arma. Perhibent de eo quia patellas in genucula non habuisset, sed mobiles fuissent vt etiam cursu velocissimo vltra modum hominum haberetur. In Republica omnino prouidentissimus, fauens gentis suæ. Huic insidiabatur Basiliscus ipse primus Senator. quo cognito Zeno cum aliquantis diuitiis petiit Isauriam. At vbi ille egressus est, mox Basiliscus qui ei, vt dictum est, insidiabatur, arripuit imperium. Basiliscus imperauit annos II. Zeno confortans Isauros in-

tra prouinciam, deinde misit ad ciuitatem Nouam in qua erat Theodericus dux Gothorum, filius Walameris, & eum in solatium sibi aduersus Basiliscum objectans militem post biennium veniens, obsidens ciuitatem Constantinopolim. sed quia Senatus & populus Zenonem metuentes ne quid mali pateretur ciuitas, relicto Basilisco se illi omnes dederunt aperta ciuitate. Basiliscus fugiens ad Ecclesiam intra baptisterium cum vxore & filiis ingreditur. Cui Zeno dato sacramento securum esse de sanguine, exiens inclausus cum vxore & filiis intra cisterna sicca ibidem frigore defecerunt. Zeno recordatus est amore Senatus & populi, munificus omnibus se ostendit, ita vt omnes ei gratias agerent. Senatu Romano & populo tuitus est, etiam ei imagines per diuersa loca in vrbe Roma leuarentur. Cuius tempora pacifica fuerunt. Odoacer verò cuius suprà fecimus mentionem, mox deposito Augustulo de imperio, factus est Rex. mansitque in regno annos XIII. Cuius pater Ædico dictus, de quo ita inuenitur in libris vitæ beati Seuerini monachi intra Pannoniam, qui eum admonuit & prædixit regnum eius futurum. Ita reperis ad locum. Quidam barbari cum ad Italiam pergerent, promerendæ benedictionis ad eum intuitu diuerterunt, inter quos & Odoacar, qui postea regnauit Italiæ, vilissimo habitu iuuenis statura procerus aduenerat. qui dum humillimo tecto cellulæ eius suo vertice contingeret, inclinās se, à viro Dei gloriosum se fore cognouit. Cui etiam vale dicenti, vade, inquit, ad Italiam, vade vilissimis nunc pellibus coopertus, sed multis cito plurima largiturus. Interim vt Dei famulus ei prædixerat, mox in Italia ingressus est regnum accepit. Eodem tempore Odoachar rex memor factus quod à viro sancto prædictum audierat, statim familiariter literas ad eum dirigens, si qua speranda duceret, dabat suppliciter optionem. Ergo vir Dei tantis itaque eius alloquiis per literas inuitatus, Ambrosium quendam exulantem rogat absolui. cuius Odoachar gratulabundus paruit imperatis. Igitur Odoachar rex bellum gessit aduersus Rugos, quos in secundo vicit, & funditus

deleuit. Nam dum ipse esset bonæ voluntatis, & Arrianæ sectæ fauorem præberet, quodam tempore dum memoratum regem multi nobiles coram sancto viro humana, vt fieri solet, adulatione laudarent, interrogat quem regem tantis præconiis prætulissent. Respondentibus Odoacrem, inquit, qui dixit eis inter tredecim, & quatuordecim: annos videlicet integri eius regni significans. Zeno itaque recompensans beneficiis Theodericum quem fecit Patricium & Consulem, donans ei multum, & mittens eum ad Italiam, pactuatus est, vt si victus fuisset Odoachar, pro merito laborum suorum loco eius dum adueniret tantum præregnaret. Ergo superueniente Theoderico Patricio de Ciuitate Noua cum gente Gothica missus ab Imperatore Zenone de partibus Orientis ad defendendam sibi Italiam. Cui occurrit venienti Odoachar ad fluuium Sontium, & ibi pugnans cum eodem victus fugit. At vero Odoacer abiit in Veronam, & fixit fossatum in campo minore Veronense v. Kalendas Octobris. Itaque persecutus est eum Theodericus, & pugnâ factâ ceciderũt populi ab vtraque parte. tamen superatus Odoachar fugit Rauennam pridie Kalendas Octobris. Et perambulauit Theodericus Mediolanum, & tradiderunt se illi maxima pars exercitus Odoacris, necnon & Tufa magister militum quem ordinauerat Odoachar cum optimatibus suis Kal. Aprilis. Eo anno missus est Tufa magister militum à Theoderico contra Odoacrem Rauennam. Veniens Fauentiam Tufa, obsedit Odoacrem cum exercitu cum quo directus fuerat, & exiit Odoachar de Rauenna, & venit Fauentiam, & Tufa tradidit Odoacri comitem Patricij Theoderici, & missi sunt in ferro, & adducti Rauennam. Favsto et Longino. his Consulibus Odoachar rex exiit de Cremona, & ambulauit Mediolanum. Tunc venerunt Wisigothæ in adiutorium Theoderici, & facta est pugna super fluuium Adduam, & ceciderunt populi ab vtraque parte. & occisus est Pierius Comes Domesticorum III. Idus Augustus, & fugit Odoachar Rauennam, & mox subsecutus est eum Patricius Theodericus veniens in Pi-

neta, & fixit fossatum, obsidens Odoacrem clausum per triennium Rauenna, & factum est vsque ad sex solidos modius tritici. Et mittens legationem Theodericus Festum caput Senati ad Zenonem Imperatorem, & ab eodem sperans vestem se induere regiam. OLYBRIO V.C. hoc Consule exiit Odoachar rex de Rauenna nocte cum Herculis ingressus in Pineta, in fossato Patricij Theoderici, & ceciderunt ab vtraque parte exercitus, & fugiens Leuila Magister militum Odoacris occisus est in fluuio Veiente. & victus Odoacer fugit Rauenna Idibus Iuliis. Igitur coactus Odoachar dedit filium suum Thelane obsidem Theoderico, accepta fide securum se esse de sanguine. Sic ingressus est Theodericus: & post aliquot dies dum ei Odoachar insidiaretur, detectus conte ab eo præuentus in Palatio manu sua Theodericus eum in Lauretum præueniente gladio interemit. Cuius exercitus in eadem die omnes interfecti sunt, quis vbi potuit reperire cum omni stirpe sua. & moritur Constantinopoli Zeno Imperator, & factus est Imperator Anastasius.

THEODERICVS enim qui in legationem direxerat Faustum Nigrum ad Zenonem. At vbi cognita morte eius antequam legatio reuerteretur, vt ingressus est Rauenna, & occidit Odoacrem, Gothi sibi confirmauerunt Theodericũ Regem, non exspectantes iussionem noui principis. Vir enim bellicosissimus, fortis, cuius pater Walamir dictus Rex Gothorum, naturalis tamen eius fuit: mater Ereleiua dicta Gothica, Catholica quidem erat, quæ in baptismo Eusebia dicta. Ergo præclarus, & bonæ voluntatis in omnibus, qui regnauit annos XXXIII. cuius temporibus felicitas est secuta Italiam per annos XXX. ita vt etiam pax pergentibus esset. nihil enim perpere gessit. sic gubernauit duas gentes in vno Romanorum & Gothorum, dum ipse quidem Arrianæ sectæ esset, tamen militia Romanis sicut sub principes esse præcepit. Dona & annonas largitus. quanquam ærarium publicum ex toto fæneum inuenisset, suo labore recuperauit, & opulentum fecit. nihil contra religionem Catholicam tentans. exhibens ludos

Circensium,

Circenſium, & amphitheatrum, vt etiam à Romanis Trajanus vel Valentinianus, quorum tempora ſectatus eſt, appellaretur & à Gothis ſecundum edictum ſuum quem eis conſtituit rex fortiſſimus in omnibus iudicaretur. hic dum inliteratus eſſet, tantæ ſapientiæ fuit, vt aliqua quæ locutus eſt in vulgo vſque nunc pro ſententia habeantur, vnde nos non piget aliqua de multis eius poſuiſſe. Dixit aurum & dæmonem qui habet, non eum poteſt abſcōdere. Item Romanus miſer imitatur Gothum, & vtilis Gothus imitatur Romanum. quidam defunctus eſt, & reliquit vxorem, & paruulum filium neſcientem matrem. Ab aliquo ſublatus eſt filius eius paruulus, & datus in aliam prouinciam, & educatus, factus iuuenis quoquomodo reuertitur ad matrem. mater enim iam deſponderat virum. Cùm vidiſſet mater amplectitur filium, benedicens Deum ſe filium reuidiſſe, & fecit cum eo dies xxx. & ecce veniens ſponſus matris videns Iuuenem, interrogauit quis eſſet, quæ reſpondit eſſe ſuum filium. At vbi comperit eſſe filium eius, cœpit repetere arras & dicere, aut nega filium tuum eſſe, aut verò abſcede ſine. Mulier compellitur ab ſponſo, & cœpit negare filium quem ipſa antè confeſſa eſt, & dicere. Vade iuuenis de domo mea, quia peregrinum te ſuſcepi. Ille enim dicebat regreſſum ſe ad matrem in domum patris ſui. Quid multa? dum hæc aguntur, filius rogauit regem aduerſus matrem, quem rex iuſſit in cōſpectu ſuo ſiſti: cui & dixit. Mulier, filius tuus aduerſus te rogat, quid dicis? eſt filius tuus annon? quæ dixit, Non eſt meus filius, ſed peregrinum ſuſcepi. & dum per ordinem omnia filius mulieris intimaſſet in auribus regis, dicit mulieri denuo. Eſt filius tuus, annon? quæ dixit, Non eſt filius meus. Dicit ei Rex, & quæ eſt facultas tua mulier? quæ reſpondit vſque ad mille ſolidos. & dum aliud ſeſe non eſſe facturum ſub iuſiurando pollicitus niſi ipſum non alium acciperet maritum. Tunc confuſa eſt mulier, & confeſſa eſt ſuum eſſe filium. ſunt eius & multa alia. Poſtea verò accepit vxorem de Francis nomine Angofledam. Nam vxorem habuit ante regnum de qua ſuſceperat filias, vnam

dedit nomine Areuagni Alarico regi Wisigotharum in Gallia: & aliam filiam suam Theodegotham Sigismundo filio Gundebai Regis. facta pace cum Anastasio Imperatore per Festum de præsumptione regni, & omnia ornamenta palatij quæ Odoachar Constantinopolim transmiserat remittit. Eodem tempore intentio orta est in vrbe Roma inter Symmachum & Laurentium. Consecrati enim fuerant ambo. ordinante Deo qui eo dignus fuit superauit Symmachus. Post facta pace in vrbe Ecclesiæ, ambulauit rex Theodericus Romam, & occurrit B. Petro deuotissimus ac si Catholicus. Cui Papa Symmachus & cunctus Senatus, vel populus Rom. cum omni gaudio extra vrbem occurrentes. deinde veniens ingressus vrbem venit ad Senatum, & ad Palmam populo adlocutus se omnia, Deo iuuante, quod retro principes Romani ordinauerunt inuiolabiliter seruaturum promittit. Per tricennalem triumphans populo ingressus palatium, exhibens Romanis ludos Circensium. Donauitque populo Rom. & pauperibus annonas singulis annis centum viginti millia modios, & ad restaurationem palatij, seu vel recuperationem mœniæ ciuitatis singulis annis libras ducentas de arca vinaria dari præcepit. Item Amalafrigda germana sua in matrimonium tradens regi Wandalorum Transimundo. Liberium Præfectum prætorij quem fecerat in initio regni sui, fecit Patricium, & dedit ei successorem in administratione præfecturæ. Itaque Theodorus filius Basilij, Odoin Comes eius insidiabatur ei. Dum hæc cognouisset in palatio quod appellatur Sessorium caput eius amputari præcepit. verba enim promissionis eius quæ populo fuerat adlocutus, rogante populo in tabula ænea iussit scribi, & in publico poni. Deinde sexto mense reuertens Rauennam alia germana sua Herminifrido regi Toringorum: & sic sibi per circuitum placuit omnibus gentibus. Erat enim amator fabricarum, & restaurator ciuitatum. Hic aquæductum Rauennæ restaurauit quem princeps Trajanus fecerat, & post multa tempora aquam introduxit. Palatium vsque ad perfectum fecit, quem non dedicauit. Por-

tica circa palatium perfecit. Item Veronæ thermas, & palatium fecit, & à porta vsque palatium porticum reddidit. Aquæductum quod multa tempora destructum fuerat, renouauit, & aquam intromisit. Muros alios nouos circuit ciuitatem. Item Ticinum palatium, thermas, amphitheatrum, & alios muros ciuitatis fecit. Sed & per alias ciuitates multa beneficia præstitit. sic enim oblectauit vicinas gentes, vt se illi sub fœdus darent, sibi eum regem sperantes. Negotiantes verò de diuersis prouinciis ad ipsum concurrebant. Tantæ enim disciplinæ fuit, vt si quis voluit in agro suo argentum vel aurum dimittere, ac si intra muros ciuitatis esset, ita existimaretur. & hoc per totam Italiam augurium habebat, vt nulli ciuitati portas faceret: nec in ciuitate portæ claudebantur: quis quod opus volebat faciebat, qua hora vellet ac si in die. Sexaginta modios tritici in solidum ipsius tempore fuerunt, & vinum triginta amphoras in solidum.

Eodem itaque tempore habebat Anastasius Imp. tres nepotes, id est Pompeium, Probum, & Hypatium. cogitans quem de ipsis faceret post se Imperatorem, quadam die iussit eos secum prandere, & intra palatium post prandium meridiari, & singula lecta eis sterni. & in vno lecto iussit ad capite regnum poni, & quis de ipsis in eodem lecto elegisset dormire, in hoc se debere cognoscere cui regnum postea traderet. Vnus quidem in vno lecto se iactauit, duo enim in alio amore fraterno se conlocauerunt. Et ita contigit, vt in illo lecto vbi regnum positum erat, nullus eorum dormiret. Dum hæc vidisset, cœpit cogitare intra se & dicere, eò quòd nullus eorum regnaret. cœpit orare Deum, vt illi reuelatio fieret, vt scire possit dum aduiueret, qui post occasum eius regnum susciperet. hæc eodem cogitante & orante cum ieiunio, quadam noctu, vidit hominem, qui ita eum admonuit. Crastino qui tibi primus intra cubiculum nuntiatus fuerit, ipse accipiet post te regnum tuum. Ita factum est vt Iustinus, qui Comes erat excubitorum dum aduenisset, vbi directus fuerat ab Imperatore, renunciaret: ipse ei nunciatus est primus per

Præpositum cubiculi. Cúmq; hæc cognouisset, cœpit gratias Deo referre, qui ei dignatus est reuelare successorem. Cúmque hæc apud se tacitè habuisset, quodam die procedens Imperator, dum festinus vellet à latere Imperatoris transire obsequium ordinare vellens, calcauit chlamydem Imperatoris. cui Imperator hoc tantùm dixit, quid festinas? Nam vltima vita regni sui temptans eum Diabolus, volens sectam Eunomianam sequi. quem populus fidelis repressit. ita vt ei in Ecclesia clamaretur, in Trinitate lanceolam non mittis. Non post multùm temporis in lecto suo intra vrbem Constantinopolim morbo tentus extremo clausit diem.

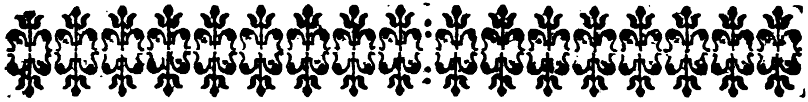
Igitur Rex Theodericus inliteratus erat, & sic obruto sensu, vt in decem annos regni sui quatuor literas subscriptionis edicti sui discere nullatenus potuisset. De qua re laminam auream iussit interrasilem fieri, quatuor literas regis habentem, vnde vt si subscribere voluisset, positâ laminâ super chartam per eam penna duceret, & subscriptio eius tantum videretur. Ergo Theodericus dato Consulatu Eutharico Romæ & Rauennæ triumphauit, qui Eutharicus nimis asper fuit, & contra fidem Catholicam inimicus. Posthæc Theoderico Veronæ consistente propter metum gentium, facta est lis inter Christianos & Iudæos Rauennæ. quare Iudæi baptizatos nolentes dum liuident frequenter oblatam in aqua fluminis iactauerunt. Dehinc accensus est populus non reseruantes neque regi, neque Eutharico, aut Petro qui tunc Episcopus erat, consurgentes ad Synagogas mox eas incenderunt. quod & in cena eadem similiter contigit. Mox Iudæi currentes Veronem vbi Rex erat, agente Trivvaue Præposito cubiculi. & ipse hæreticus fauens Iudæis insinuans regi factum aduersus Christianos, qui mox iussit propter præsumptionem incendij, vt omnis populus Romanus Rauennates Synagogas, quas incendio concremauerunt data pecunia restaurarent: qui verò non habuisset vnde dare, frustati per publicum sub voce præconis ducerentur. Data præcepta ad Euchericum Cilligam, & Petrum Episcopum se-

cundum hoc tenore præcepit. & ita adimpletum est. Ex eo enim inuenit Diabolus locum quemadmodum hominem bene rempublicam sine querela gubernantem subriperet. Nam mox iussit ad fonticlos in proastio ciuitatis Veronensis oratorium S. Stephani, idem situm altarium S. Siluestri. Item vt nullus Romanus arma vsque ad cultellum vteretur vetuit. Item mulier pauper de gente Gothica, iacens sub porticu, non longè à palatio Rauennæ, quatuor generauit dracones: duo de Occidente in Orientem ferri in nubibus à populo visi sunt, & in mari præcipitati, duo portati sunt vnum caput habentes. Stella cum facula apparuit, quæ dicitur Cometes, pendens per dies xv. & terræ motus frequenter fuerunt. Post hæc cæpit aduersus Romanos rex subinde fremere inuenta occasione. Cyprianus qui tunc Referendarius erat, postea Comes Sacrarum & Magister, actus cupiditate insinuans de Albino Patricio, eò quòd literas aduersus regnum eius Imperatori Iustino misisset. quod factum dum reuocitus negaret, tunc Boëtius Patricius qui Magister officiorum erat, in conspectu Regis dixit. falsa est insinuatio Cypriani, sed si Albinus fecit, & ego, & cunctus Senatus vno consilio fecimus. falsum est, Domine Rex. Tunc Cyprianus hæsitans non solum aduersus Albinum, sed & aduersus Boëtium eius defensorem, deducit falsos testes aduersus Albinum. Sed rex dolum Romanis tenebat, & quærebat quemadmodum eos interficeret, plus credidit falsis testibus quàm Senatoribus. Tunc Albinus & Boëtius ducti in custodia ad baptisterium Ecclesiæ. Rex verò vocauit Eusebium Præfectum vrbis Ticini, & inaudito Boëtio protulit in eum sententiam. Qui mox in agro Caluentiano vbi in custodiâ habebatur, misit rex, & fecit occidi. qui acceptâ chordâ in fronte diutissimè tortus, ita vt oculi eius creparent, sic sub tormenta ad vltimum cum fuste occiditur. Rediens igitur ex Rauenna tractans non vt Dei amicus, sed legi eius inimicus, immemor factus omnis eius beneficij, & gratiæ quam ei dederat, confidens in brachio

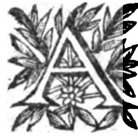
suo. Item credens quod eum pertimesceret Iustinus Imp. mittens & euocans Rauennam Ioannem Sedis Apostolicæ Præsulem, & dicit ad eum; Ambula Constantinopolim ad Iustinum Imp. & dic ei inter alia vt reconciliatos hæreticos in Catholica restituat religione. Cui Papa Ioannes ita respondit. Quod facturus es Rex, facito citius. Ecce in conspectu tuo adsto. Hoc tibi ego non promitto me facturum, nec illi dicturus sum. Nam in aliis causis quibus mihi iniunxeris, obtinere ab eodem annuente Deo potero. Iubet ergo rex iratus nauem præparari, & superimpositum eum cum aliis Episcopis, id est, Ecclesiam Rauennatem & Eusebium Fanestrem, Sabinum Campanum, & alios duos simul, & Senatores Theodoro, Importuno, Agapito & alio Agapito. Sed Deus qui fideles cultores suos non deserit, cum prosperitate perduxit. Cui Iustinus Imp. venienti ita occurrit, ac si B. Petro, cui data legatione, omnia repromisit facturum præter reconciliatos qui se fidei Catholicæ dederunt, Arrianis restitui nullatenus posse. Sed dum hæc aguntur, Symmachus caput Senati, cuius Boëtius filiam habuit vxorem, deducitur de Roma Rauennam. Metuens verò Rex ne dolore generi aliquid aduersus regnum eius tractaret, obiecto crimine iussit interfici. Reuertens igitur Ioannes Papa à Iustino, quem Theodericus cum dolo suscepit, & in offensa sua eum esse iubet. qui post paucos dies defunctus est. Ergo euntes populi ante corpusculum eius, subito vnus de turba adestus dæmonio cecidit, & dum peruenisset cum lectulo vbi lectus erat vsque ad hominem, subito sanus surrexit, & præcedebat in exsequias. Quod videntes populi & Senatores cœperunt reliquias de veste eius tollere. Sic cum summo gaudio populi deductus est corpus eius foris ciuitatem. Igitur Symmachus Scholasticus Iudæus iubente non rege, sed tyranno, dictauit præcepta die quarta feria, septimo Kalend. Septemb. Indictione IV. Olybrio Consule, vt die Dominico adueniente Arriani basilicas Catholicas inuaderent. Sed qui non patitur fideles culto-

res ſuos ab alienigenis opprimi, mox intulit in eum ſententiam Arrij auctoris religionis eius. fluxum ventris incurrit, & dum intra triduo euacuatus fuiſſet, eodem die quo ſe gaudebat Eccleſias inuadere, ſimul regnum & animam amiſit. Ergo antequam exhalaret, nepotem ſuum Athalaricum in regnum conſtituit. Se autem viuo fecit ſibi monimentum ex lapide quadrato miræ magnitudinis opus, & ſaxum ingentem quem ſuperponeret inquiſiuit.

FINIS.

NOMINA AVCTORVM QVI AB AMMIANO MARCELLINO LAVDANTVR.

INDEX

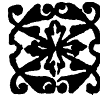

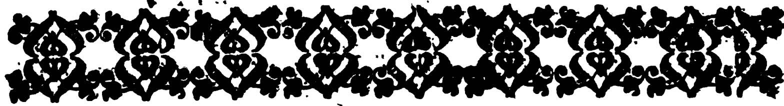
INDEX RERVM VBERRIMVS QVARVM POTISSIMA APVD AMMIANVM MARCELLINVM TRACTATIO.

Phi.

V

Vuu

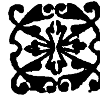

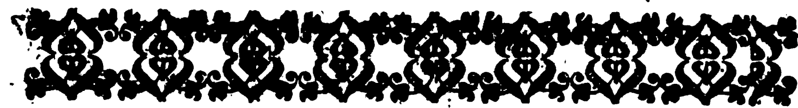

INDEX CHOROGRAPHICVS.

Flumen

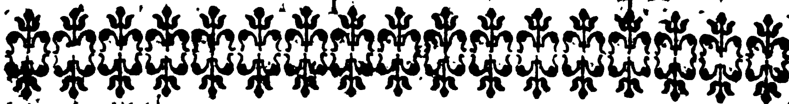
N

INDEX DIGNITATVM PALATINARVM, ALIORVMQVE OFFICIORVM CIVILIVM ET MILITARIVM.

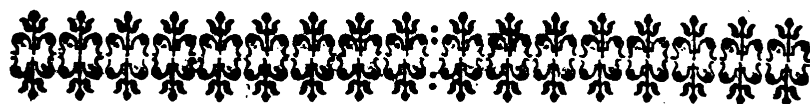
Yyy

INDEX RERVM MILITARIVM.

EXPLICIT.

HENRICI

HENRICI VALESII ADNOTATIONES

IN LIBRVM XIV. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 1. CVIVS *acerbitati vxor graue accesserat incentiuum.*] Idem de hac femina scribit Zonaras his verbis, quæ prope putes ex Marcellini historiâ translata. τὰ δὲ τῆς ἑῴας ἐταράττετο μοίρας. ὁ Γάλλος γὰρ τῷ εὐτυχήματι ἐπαρθεὶς ἐπεὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐγένετο, βαρὺς τοῖς ὑπ' αὐτὸν προσεφέρετο, κακουμένοις πολυειδῶς πρὸς αὐτοῦ, ἔχοντες καὶ τὴν ὁμόζυγον πρὸς τοῦτο αὐτὸν ἐρεθίζουσαν. Id est. *At Orientis partes erant afflictæ. Quippe Gallus rebus secundis elatus, cùm Antiochiam venisset, in subditos sæuire cœpit, eósque multifariam diuexare. quam ad rem coniux etiam ei stimulos admouebat.*

Hanniballiano Regi.] Regis vocabulum non hîc nudam Nobilissimi dignitatem significat, vt putauit Lindembrogius. Hannibalianus enim reuera Rex Ponti, Cappadociæ & Armeniæ minoris à Constantino est creatus, indutúsque chlamyde coccinea, Cæsaream Cappadociæ missus est Iulio Constantio & Rufio Albino Coss. vt Auctor Chronici Alexandrini memorat. Κωνσταντίου καὶ Ἀλβίνου. καὶ Ἀνιβάλιον ῥῆγα προχειρισάμενος ἐνέδυσε κοκκινὸν χλαμύδα, καὶ κατὰ Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας ἀπέστειλε. Idem refertur in Excerptis MSS. de Gestis Constantini, quorum exemplar mihi communicauit Iacobus Sirmondus, vir de sanctioribus iuxta & humanioribus literis optimè meritus. *Dalmatium filium fratris sui Dalmatij Cæsarem fecit; Eius fratrem Anniballianum data ei Constantiana filia sua, Regem Regum & Ponticarum gentium constituit.* In Victoris autem Epitome sic habetur. *Delmatius Thraciam Macedoniámque, & Achaiam habebat: Annibalianus Delmatij Cæsaris consanguineus Armeniam nationésque circum-socias.* Accedunt & nummi veteres in quibus Hannibalianus Rex nuncupatur. quorum vnum penes se habet vir Cl. doctissimúsque Ioannes Tristanus Sanctamantius: alterum nobis ostendit R. P. Iacobus Sirmondus, in quo sculptum erat. CL. HANNIBALLIANO REGI.

Fratris filio.] Fuit Hannibaļlianus filius Dalmatij, qui frater erat Constantini Magni. quod, præter Excerpta illa de gestis Constantini quæ proxime addixi, docet Ausonius de Professoribus Burdigalens. Carmine 18. de Exuperio,

Narbo inde recepit.
Illic Dalmatio genitos, fatalia Regum
Nomina, tum pueros grandi mercede docendi,
Formasti Rhetor metam prope puberis æui.
Cæsareum qui mox indepti nomen, honorem
Præsidis, Hispanúmque tibi tribuere tribunal.

Fl. Iulium Delmatium Nob. Cæsarem, & Fl. Hanniballianum Regem intelligit, qui erant Dalmatij Censoris filij. Sic enim Auctor Chronici Alexandrini: καὶ Δαλμάτιον τὸν υἱὸν ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δαλματίου τοῦ Κένσωρος καίσαρα ἀνηγόρευσεν. id est: *Dalmatium fratris sui Dalmatij Censoris filium Cæsarem creauit.* Athanasius quoque in Apologia ad Constantium Aug. pagina 782. Dalmatium hunc Censorem vocat his verbis: γράφει δὲ Κωνσταντῖνος εἰς Ἀντιόχειαν Δαλματίῳ τῷ Κήνσωρι ἀκοῦσαι περὶ τῆς τοῦ φόνου δίκης· ὁ τοίνυν Κήνσωρ ἐπιστέλλει μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογίαν. quæ Athanasij verba Socrates lib. 2. hist. Eccl. & Theophanes de Dalmatio Cæsare perperam accepit. Nam Dalmatius tum quidem temporis nondum Cæsaris dignitatem acceperat. Quæ enim eo loci ab Athanasio referuntur de iudicio cædis & calumniis Eusebianorum, gesta sunt antequam Synodus haberetur in vrbe Tyro. Ea autem Synodus habita est consulatu Constantij & Albini: sub cuius anni exitum Dalmatius à patruo Cæsar est declaratus. quare quæ ibi ab Athanasio memorantur, de Dalmatio Cæsare nullatenus intelligi possunt. Ceterùm & illud notandum est, Dalmatium eum qui cum Zenophilo Consul fuit, non esse hunc Censorem, sed eius filium qui tertio post anno Cæsar est factus. vt didici ex Itinerario Burdigalensi, in quo ita scriptum est. *Item ambulauimus Dalmatio f. Dalmatij & Zenofilo Coss. 3. Kal. Iunias à Calcedonia.* idque plane confirmat Chronicum Alexandr. ἦν δὲ Δαλμάτιος ὁ υἱὸς Δαλματίου τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου στρατηγὸς ῥωμαίων καὶ ὕπατος πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀναγορευθῆναι καίσαρα.

Constantinus iunxerat pater.]Operæpretium facturus mihi videor, si

ad illustrationem non huius modò loci, sed & aliorum omnium qui passim in his historiis occurrent, totam seriem generis Constantini ob oculos proposuero. Igitur Constantius Chlorus Helenam primùm coniugem aut pro coniuge habuit, ex qua Constantinum Magnum sustulit. Hac deinde repudiata cùm Cæsar esset adscitus, Flauiam Maximianam Theodoram duxit Maximiani Herculij priuignam, ex qua sex liberos suscepit, vt testatur Eutropius lib. 9. Constantinum scilicet, Dalmatium (quem Hanniballianum Zonaras aliique appellant) & Iulium Constantium: filias Anastasiam, Flauiam Valeriam Constantiam, & Eutropiam. Dalmatio Censori Dalmatius & Hanniballianus, vt dixi, filij fuere. Iullius Constantius ex Galla vxore Gallum Cæsarem; ex Basilina, quam postea duxit, Iulianum Augustum genuit. De Constantino quem primo loco posui, secutus auctoritatem Zonaræ, nihil ab auctoribus traditum comperi. Eum tamen esse puto qui cum Mamo Consul fuit. Iam ex filiabus Constantia quidem nupsit Licinio, ex quo Licinius Cæsar natus est, Anastasiam Bassianus Cæsar vxorem est sortitus, vt docent Excerpta illa de gestis Constantini. Eutropiæ maritus ignoratur, sed filius proditur Nepotianus, qui Romæ imperium arripuit. Constantinus autem Magnus priùs Mineruinam concubinam habuit, ex qua natus est Crispus. Deinde Fl. Maximianam Faustam duxit Maximiani Herculij filiam: ex qua Constantinum, Constantiúmque & Constantem filios sustulit, filias Constãtinam & Helenam. Quarum Constantina quidem primùm Hanniballiano Regi, postea Gallo Cæsari nuptui data est: Helena verò Iuliano. Constantinus primò quidem vxorem à patre Constantino sibi desponsam duxit, vt ait Eusebius lib. 4. de vita Constantini. Postea iam Augustus virginem ex Hispania nobilissimam sibi missa legatione despondit, vt est in Monodia quam de eius interitu scripsit auctor incertus. Constanti desponsa erat Olympias Ablabij filia. At Constantius primùm Constantij patrui filiam, Galli sororem à Constantino patre sibi traditam duxit vxorem: deinde Eusebiam: ac postremò Faustinam, ex quâ Constantia Postuma nata est, quæ postea Gratiano nupsit.

Pag. 2. *Calumnias insontibus adfingebant.*] Malim *adfigebant*, vt habent codices Regius ac Florentinus, quibus subscribunt Editio Romana & Augustana. Sic enim locutos esse animaduerti Arnobium lib. 6. Hieronymum in Ep. ad Præsidium. Facundum lib. 1. & Boëthium lib. 1. de Consolatione, & Hegesippum sæpissimè. Vulgata tamen lectio auctoritate non caret. Nam & apud Propertium legitur,

Quid mihi desidiæ non cessas fingere crimen?

& in Arnobij libro 1. *Summo seruientibus regi crimen impietatis affingit.*

Clementij cuiusdam Alexandrini.] De cuius cæde loquitur Libanius in Epistola ad Chromatium, his verbis: Ἐγὼ δέ σε ἐξ ἐκείνου καὶ φιλῶ καὶ θαυμάζω τοῦ χρόνου, ἐν οἷς ἀπὸ τῆς παρ' ὑμῶν ἀρχῆς ἥκων Κλημάτιος ἐκεῖνος, ὃς ἐπὶ δι-

καίῳ βίῳ τελευτὴν οὐ δικαίαν ἐδέξατο, πολλὰ μὲν τὴν Παλαιστίνην ἐπῄνει, &c. id est: *Ego vero te iam inde ab eo tempore & amo & suspicio, quum Clematius (is qui post vitam iustissime actam iniusta morte periit) administrata prouincia vestra huc veniens, ipsam quidem Palæstinam multum prædicabat.* Ex quibus verbis apparet hunc Clematium Consularem fuisse Palæstinæ, quod etiam clarius affirmat idem Libanius in Epist. ad Clematium, qua ei Rhetorium quemdam commendat.

Cuius Socrus cum commisceri sibi generum.] Huius loci emendatio codici Regio debetur, in quo ita plane exaratus est vt edidimus. Primus autem hunc locum corruperat Petrus Castellus auctor Editionis Bononiensis, cuius audaciam & imperitiam in Proloquio ad lectorem satis notauimus. Certe in Editione Romana scriptum erat, *non impetraret,* perinde vt in Regio codice: vt iam de hac emendatione dubitari non debeat. Tantum mallem sic legi. *cùm misceri sibi generum, flagrans eius amore, non impetraret.* Nec dubito quin ita scripserit Marcellinus. Ceterùm de hoc Socrus amore in Clematium videtur aliquid elici posse ex Epistola 315. Libanij ad Clematium. in cuius fine hæc leguntur. *ἡ πενθερὰ δέ σοι τίμιον ὥσπερ ἡ μήτηρ ἔστω· φρένες τε γὰρ ἀγαθαί, καὶ σε παῖδα μᾶλλον ἢ κηδεστὴν ἡγεῖται. καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων τὸ ὁδοῦ τὸ μῆκος, ἣν ἤνυσεν, ἄξιον αἰδεσθῆναι· καὶ τὸ μέγιστον. ἀνδρὸς γὰρ αὐτῆς δεόμενον, καὶ οἶκον ἀφεῖσα, σοὶ τὴν θυγατέρα ἄγουσα ἔρχεται, τερπομένη τε οἷς ἐπαίνει, καὶ τὸ τοιαῦτα ἀκούειν τοῦ πολλὰ κεκτῆσθαι πρότερον ποιουμένη.* id est. *Socrum verò non secus ac matrem obserua. Nam & prudentiâ valet, & te non tam generum quàm filium suum ducit. Atque, vt cetera omittam, ipsa itineris, quod suscepit, longinquitas reuerentiam meretur. Et quod præcipuum est. viro qui ipsius opera indiget, & lare suo relictis, filiam suam ad te ducens proficiscitur. & delectatur laudibus tuis easque multis diuitijs anteponit.*

Honoratum tum Comitem Orientis.] Paulò antè fuerat Consularis Syriæ, teste Libanio in Epist. 240. ad Honoratum, qua Olympium Antiochenum, Senatorem nouæ Romæ ei commendat. *Ὀλύμπιος οὗτος, ὃν δὶς εὖ πεποίηκας· δὶς γὰρ ἡμῶν ἦρξας.* id est. *Olympius hic, de quo bis bene meritus es. bis enim nobis præfuisti.* Et in Epist. 376. ad eundem Honoratum, *γενομένης γὰρ σοὶ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἀρχῆς, τῆς μείζονος λέγω.* Comitiuam Orientis intelligit, quàm *ἀρχὴν μείζονα* vocare solet. Idem postea Præfectus prætorio Galliarum, ac deinde Præfectus vrbi Constantinop. primus fuit Eusebio & Hypatio Coss. vt scribit Hieronymus in Chronico, & Idatius in Fastis. Præfecturam quidem Galliarum etiam Libanius commemorat in Epist. 376. *Γαλατῶν ἀρχὴ τῶν ἑσπερίων καὶ Κρείττω κλῆσις εἰς κοινωνίαν πόνων.* De Præfectura autem vrbana idem Libanius loquitur in Epist. 240. *πολλὰ τῇ πόλει νῦν ἐπὶ τὸ βέλτιον μετέστη· τί δὲ οὐκ ἔμελλε σοῦ γε ἐφεστηκότος; σχῆμα ἀρχῆς, οἰκοδομημάτων κάλλη,* &c.

Comitem Orientis.] Comes Orientis erat vir ſpectabilis, ſub cuius diſpoſitione erant Orientis prouinciæ, quas Marcellinus noſter infrà in hoc libro, & Notitia Imperij recenſent: eáque ciuilis, non militaris dignitas fuit. Eius officium ſic deſcribit Zoſimus in lib. v. ὁ δὲ κόμητα τῆς ἑώας πεποίηκεν. αὕτη δὲ ἡ ἀρχὴ βούλεται τῶν προβεβλημένον αὐτῆς, ἐφεστάναι πᾶσι τοῖς τὰς τῆς ἑώας ἐπαρχίας ἰθύνουσι, καὶ ἐπὶ τοῖς οὐ κατὰ τὸ δέον πραττομένοις εὐθύνειν. id eſt. *Hic verò eum Comitem Orientis fecit. qua dignitate qui præditus eſt, is omnibus qui Orientis prouincias adminiſtrant praeſſe debet, & ſi quid ab illis ſecius geſtum eſt, inquirere.* Ex quibus apparet cur μείζονα ἀρχὴν eam dignitatem Libanius vocauerit in loco quem proxime laudaui. & in Oratione de vita ſua, cum dicit φιλάγγελος δὲ ἀνὴρ ἐνδοξότατος ἐπὶ τὸν μείζω θρόνον ἥκων &c. Scholia in Nouellam 17. Iuliani Anteceſſoris ad illa verba. *Velut Comes Orientis. Sedet in Antiochena, & habet ſub ſe multas prouincias.* Ceterum cùm hæc ciuilis, vt dixi, poteſtas fuerit, miror S. Ambroſium in Ep. 29. ad Theodoſium hæc dixiſſe. *Relatum eſt à Comite Orientis militarium partium incenſam eſſe Synagogam.* Sed hunc nodum ſoluent peritiores.

Formula miſſa letali.] Formula proprie eſt norma quam Magiſtratus iudici præſcribit. Sic apud Ambroſium in Epiſt. 24. *Duobus arbitris Sacerdotibus, te qui formam prior dediſti, me qui ſententiam promſi.* Et in Epiſt. 64. *Ergo iudicandi accepiſti formulam. Quales illi qui volunt præſcribere Sacerdotibus quid ſequi debeamus? Liberauimus itaque te à cognitionis grauiſſima neceſſitate, ne neceſſe habeas formulam mandatam exequi.* Hinc etiam interdum pro ſententia ſumitur, vt apud eundem Ambroſium in Ep. 20. *Ex te forma iudicij in te procedit.* & apud Facundum Hermian. in lib. 2. cap. 3. *Ab illorum enim damnatione procedere debet forma iudicij, à quorum errore proceſſit forma peccati.* Valerius quoque Maximus in lib. 8. cap. 2. Formulam pro ſententia vſurpat. In Suidæ lexico legitur φορμαεία παρὰ ῥωμαίοις ἀπόφασις θανάτου.

Pag. 3. *Etiam parietes arcanorum ſoli conſcij timebantur.*] Eandem atrocitatem temporum ſimili figura deſcripſit Tacitus in libro 4. Annalium. *Non aliàs magis anxia, & pauens ciuitas egere. aduerſum proximos congreſſus, colloquia, nota ignotaque aures vitari: etiam muta atque inanima tectum, & parietes circumſpectabantur.* Eadem quoque figura licet in re longe diſpari vtitur Euripides in Hippolyto coronato. Loquitur enim de mulieribus quæ fidem tori prodiderunt.

Αἳ πῶς ποτ' ὦ δέσποινα ποντία Κύπρι
βλέπουσιν εἰς πρόσωπα τῶν ξυνευνετῶν·
οὔτε σκότον φρίσσουσι τὸν ξυνεργάτην,
τέρεμνά τ' οἴκων μή ποτε φθογγὴν ἀφῇ.
Quæ quo modo, ô Regina ponto proſata
Venus, virorum adſpicere vultum ſuſtinent?

Nec extimescunt conscium noctem stupri,
Nec ipsa domuum tecta, ne rem detegant.

Nec dissimile est illud Ciceronis in lib. 2. Ep. xx. ad Atticum. *Iam enim charta ipsa ne nos prodat pertimesco.*

Maximini truculenti illius Imp. coniugem.] Eius præstantissimæ feminæ hodie nomen latet. Nam quod Ioach. Camerarius in Notis ad Nicephori Patriarchæ Chronologiam scribit, Maximini coniugem fuisse Calpurniam lectissimam feminam, fraudi fuit viro erudito locus Pollionis in libro de 30. Tyrannis: vbi de Tito id intelligendum est, non de Maximino. Quod si conjecturam eorum qui veteres nummos tractarunt, sequi placet, Paulina erit vxor Maximini, quam is mortuam consecrauit. In nummis enim legitur DIVA PAVLINA.

In vrbe vbi pernoctantium luminum splendor dierum.] Idem de hac vrbe testatur quoque Libanius in fine Antiochici. καὶ τὴν ἡλίου λαμπάδα λαμπτῆρες ἕτεροι διαδέχονται τὴν Αἰγυπτίων λυχνοκαΐαν πλειόντες. Sic enim legendum est, non πλειοντας, vt vulgata habet editio. id est, *Solis porro facem aliæ faces excipiunt, quæ illam Ægyptiorum in Mineruæ Saiticæ festo lucernarum accensionem longe superant.* Addit ibidem Libanius tota nocte operari solitos in tabernis opifices, cùm interim saltantium & canentium vocibus compita personarent: Macellum ipsum æque ac interdiu pateret, in eoque omnis generis edulia essent proposita. Idem in Oratione aduersus Tisamenum ait miseros opifices à Curatoribus regionum cogi solitos, vt ea lumina accenderent, oleumque lucernis infunderent. Erant autem hæc lumina inter ornamenta ciuitatum, vt idem Libanius scribit in Orat. Gratulatoria ad Ellebichum. ἐλθόντες ἐπὶ τὸ πλησιάζον βαλανεῖον, κάλωα ὧν ἐξήρτηντο τὰ τὸ φῶς ἐν νυκτὶ παρέχοντα μαχαίραις ἀπέκοπτον· δεικνῦντες ὅτι δεῖ τὸν ἐν τῇ πόλει κόσμον ταῖς αὐτῶν βουλήσεσιν ὑποχωρεῖν. id est. *Cum venissent ad vicinum balneum, funes quibus appensæ sunt lucernæ quæ noctu lucere solent, gladiis præciderunt, vt ostenderent ornamentum ciuitatis suo furori cedere debere.* Hinc est quod Basilius Magnus in Epist. 379. ad Martinianum, qua calamitates patriæ suæ deplorat, hoc inter cetera recenset. γυμνάσια δὲ κεκλεισμένα καὶ νύκτες ἀλαμπεῖς. Et Procopius in Anecdotis pag. 114 Iustinianum accusat qui omnes ciuitatum redditus sustulerit: quo factum est, vt nec lumina in publico singulæ haberent, nec solatium vllum ac delinimentum incolis reliquum esset οὔτε λύχνα ταῖς πόλεσιν ἐν δημοσίῳ ἐκαίετο, οὔτε τις ἦν ἄλλη παραψυχὴ τοῖς ταύτας οἰκοῦσι. Itaque in publico luctu ac mœrore hæc lumina vel penitus, vel magna ex parte remouebantur. Sic Libanius in Orat. ad Antiochenses de Imperatoris ira, suadet ciuibus, vt has lucernas tantisper seponant, aut rariores accendant. τὸ πολὺ καὶ μάταιον τοῦτο φῶς καὶ τρυφὴν ἄχρηστον βαλανείων δεικνύον, τὸ περὶ τῶν βασιλείων κρεμάμενον. εἰς πολλοστὸν τοῦ νῦν ὄντος κατασήσωμεν.

Thalassius verò Præfectus prætorio.] In Codice Regio, & in Editione

Romana atque Augustana Thalassus legitur: sed paulò post in iisdem libris Thalassius scribitur. Hic antea Comes fuerat teste Athanasio in Epistola ad solitariam vitam agentes, & à Constantio ad Constantem fratrem missus erat Petobionem, vt ait idem Athanasius in Apologia ad Constantium, initio. καὶ ὅτι οἱ περὶ Θάλασσον ἦλθον ἐπὶ τὴν Πετοβίωνα. De eiusdem apud Constantium auctoritate & gratia Zosimus scribit lib. 2. in prælij Mursensis descriptione. μόνοι Λατῖνος καὶ Θάλασσος τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεῖ φέροντες. Idem Synodo Sirmiensi & disputationi Basilij cum Photino interfuit vnà cum Datiano & Cereale & Tauro, vt testatur Epiphanius in hæresi 71. Quo maxime argumento refellitur opinio Illustr. Card. Baronij, qui illam Synodum anno Domini 357 celebratam esse contendit: cùm Thalassius qui iussu Constantij ei Synodo interfuit, mortuus sit anno 353. teste Marcellino nostro.

Præfectus prætorio præsens.] Franc. Lindenbrogius hoc loco Præsentis dignitatem intelligit, quæ tamen in Præfectis quidem Prætorio nulla fuit. fuit quidem inter Magistros militum vnus, qui Præsens dictus est seu Præsentalis, propterea quod in procinctu, seu comitatu principis ageret, & præsentalibus numeris præesset, vt docet Notitia Imperij Romani. Iordanes de successione regnorum in Iustino. *Vitalianum ad se euocatum Magistrum militum præsentem, & Consulem ordinarium fecit.* In scholiis Iuliani Antecessoris Magister militum præsentum dicitur, & apud Euagrium lib. 4. cap. 2. Et sic intelligendus est locus Theophylacti Simocati in lib. 1. de Comentiolo, qui à Mauricio Magister militum præsentalis est constitutus. στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὖθις χειροτονηθεὶς ἀποστέλλεται, τήν τε τοῦ πραισέντου τῆς παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένης, ἔνοπλον ἡγεμονίας τιμὴν ἀποφέρεται. Præsens enim cum dignitatis nomen significat, de Magistro militum intelligitur qui in præsenti erat, cùm alij per Thracias, alij in Oriente constituti essent armorum Magistri. At cum de Præfecto prætorio aliisque Magistratibus dicitur, nihil addit dignitati.

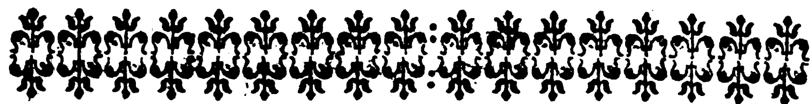
Eum ad rabiem potius euibrabat.] Sic ex Regio codice & Editione Augustana hunc locum & emendaui, & interpunxi.

Pag. 4. *Iconium Pisidiæ oppidum.*] Antea Lycaoniæ fuerat teste Strabone, & Plinio ac Ptolemæo: sic dictum ab imagine Medusæ quam ibi suspendit in columna Perseus, vt ait Eustathius in Dionysium. τῶν Λυκαόνων ἐστὶ καὶ τὸ Εἰκόνιον τῇ εἰκόνι τῆς γοργόνος παρωνομαζόμενον, ἣν αὐτόθι ἀναστηλῶσαι λέγεται Περσεύς. Sed Stephanus aliam eius nominis affert originem. postea rursus Lycaoniæ Metropolis facta. Basilius Ep. 8. & 397.

Feris obiecti sunt præter morem.] Certum est moris olim fuisse, vt hostes populi Rom. bello capti feris objicerentur. idque præter Hegesippi locum à Lindenbrogio hîc laudatum docet Seneca in Epist. 70. *Nuper in ludo bestiariorum vnus è Germanis, &c.* Vnde & Constantinus Asca-

EXPLICIT.

HENRICI

HENRICI VALESII ADNOTATIONES IN LIBRVM XIV. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 1. CVIVS *acerbitati vxor graue accesserat incentiuum.*] Idem de hac femina scribit Zonaras his verbis, quæ prope putes ex Marcellini historiâ translata. τὰ δὲ τῆς ἑῴας ἐταράττετο μοίρας. ὁ Γάλλος γὰρ τῷ εὐτυχήματι ἐπαρθεὶς ἐπεὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐγένετο, βαρὺς τοῖς ὑπ' αὐτὸν προσεφέρετο, κακουμένοις πολυειδῶς πρὸς αὐτοῦ, ἔχοντες καὶ τὴν ὁμόζυγον πρὸς τοῦτο αὐτὸν ἐρεθίζουσαν. Id est. *At Orientis partes erant afflictæ. Quippe Gallus rebus secundis elatus, cùm Antiochiam venisset, in subditos sæuire cœpit, eósque multifariam diuexare. quam ad rem coniux etiam ei stimulos admouebat.*

Hanniballiano Regi.] Regis vocabulum non hîc nudam Nobilissimi dignitatem significat, vt putauit Lindembrogius. Hanniballianus enim reuera Rex Ponti, Cappadociæ & Armeniæ minoris à Constantino est creatus, indutúsque chlamyde coccineâ, Cæsaream Cappadociæ missus est Iulio Constantio & Rufio Albino Coss. vt Auctor Chronici Alexandrini memorat. Κωνσταντίου καὶ Ἀλβίνου. καὶ Ἀννιβάλιον ῥῆγα προχειρισάμενος ἐνέδυσε κοκκηρὰν χλαμύδα, καὶ κατὰ Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας ἀπέστειλε. Idem refertur in Excerptis MSS. de Gestis Constantini, quorum exemplar mihi communicauit Iacobus Sirmondus, vir de sanctioribus iuxta & humanioribus literis optimè meritus. *Dalmatium filium fratris sui Dalmatij Cæsarem fecit; Eius fratrem Anniballianum data ei Constantiana filia sua, Regem Regum & Ponticarum gentium constituit.* In Victoris autem Epitome sic habetur. *Delmatius Thraciam Macedoniámque, & Achaiam habebat: Anniballianus Delmatij Cæsaris consanguineus Armeniam nationésque circum socias.* Accedunt & nummi veteres in quibus Hanniballianus Rex nuncupatur. quorum vnum penes se habet vir Cl. doctissimúsque Ioannes Tristanus Sanctamantius: alterum nobis ostendit R. P. Iacobus Sirmondus, in quo sculptum erat. CL. HANNIBALLIANO REGI.

Fratris filio.] Fuit Hanniballianus filius Dalmatij, qui frater erat Constantini Magni. quod, præter Excerpta illa de gestis Constantini quæ proxime addixi, docet Ausonius de Professoribus Burdigalens. Carmine 18. de Exuperio,

Narbo inde recepit.
Illic Dalmatio genitos, fatalia Regum
Nomina, tum pueros grandi mercede docendi,
Formasti Rhetor metam prope puberis æui.
Cæsareum qui mox indepti nomen, honorem
Præsidis, Hispanúmque tibi tribuêre tribunal.

Fl. Iulium Delmatium Nob. Cæsarem, & Fl. Hannibaliianum Regem intelligit, qui erant Dalmatij Censoris filij. Sic enim Auctor Chronici Alexandrini: καὶ Δαλμάτιον τὸν υἱὸν ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δαλματίου τοῦ Κένσορος καίσαρα ἀνηγόρευσε. id est: *Dalmatium fratris sui Dalmatij Censoris filium Cæsarem creauit.* Athanasius quoque in Apologia ad Constantium Aug. pagina 782. Dalmatium hunc Censorem vocat his verbis: γράφει δὲ Κωνσταντῖνος εἰς Ἀντιόχειαν Δαλματίῳ τῷ Κήνσορι ἀκοῦσαι περὶ τοῦ φόνου δίκης· ὁ τοίνυν Κήνσωρ ἐπιστέλλει μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογίαν. quæ Athanasij verba Socrates lib. 2. hist. Eccl. & Theophanes de Dalmatio Cæsare perperam accepit. Nam Dalmatius tum quidem temporis nondum Cæsaris dignitatem acceperat. Quæ enim eo loci ab Athanasio referuntur de iudicio cædis & calumniis Eusebianorum, gesta sunt antequam Synodus haberetur in vrbe Tyro. Ea autem Synodus habita est consulatu Constantij & Albini: sub cuius anni exitum Dalmatius à patruo Cæsar est declaratus. quare quæ ibi ab Athanasio memorantur, de Dalmatio Cæsare nullatenus intelligi possunt. Ceterùm & illud notandum est, Dalmatium eum qui cum Zenophilo Consul fuit, non esse hunc Censorem, sed eius filium qui tertio post anno Cæsar est factus. vt didici ex Itinerario Burdigalensi, in quo ita scriptum est. *Item ambulauimus Dalmatio f. Dalmatij & Zenofilo Coss. 3. Kal. Iunias à Calcedonia.* idque plane confirmat Chronicum Alexandr. ἦν δὲ Δαλμάτιος ὁ υἱὸς Δαλματίου τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου στρατηγὸς ῥωμαίων καὶ ὕπατος πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀναγορευθῆναι καίσαρα.

Constantinus iunxerat pater.]Operæpretium facturus mihi videor, si

ad illustrationem non huius modò loci, sed & aliorum omnium qui passim in his historiis occurrent, totam seriem generis Constantini ob oculos proposuero. Igitur Constantius Chlorus Helenam primùm coniugem aut pro coniuge habuit, ex qua Constantinum Magnum sustulit. Hac deinde repudiata cùm Cæsar esset adscitus, Flauiam Maximianam Theodoram duxit Maximiani Herculij priuignam, ex qua sex liberos suscepit, vt testatur Eutropius lib. 9. Constantinum scilicet, Dalmatium (quem Hannibalianum Zonaras aliique appellant) & Iulium Constantium: filias Anastasiam, Flauiam Valeriam Constantiam, & Eutropiam. Dalmatio Censori Dalmatius & Hannibalianus, vt dixi, filij fuere. Iullius Constantius ex Galla vxore Gallum Cęsarem; ex Basilina, quam postea duxit, Iulianum Augustum genuit. De Constantino quem primo loco posui, secutus auctoritatem Zonaræ, nihil ab auctoribus traditum comperi. Eum tamen esse puto qui cum Mamo Consul fuit. Iam ex filiabus Constantia quidem nupsit Licinio, ex quo Licinius Cæsar natus est. Anastasiam Bassianus Cæsar vxorem est sortitus, vt docent Excerpta illa de gestis Constantini. Eutropiæ maritus ignoratur, sed filius proditur Nepotianus, qui Romæ imperium arripuit. Constantinus autem Magnus priùs Mineruinam concubinam habuit, ex qua natus est Crispus. Deinde Fl. Maximianam Faustam duxit Maximiani Herculij filiam: ex qua Constantinum, Constantiúmque & Constantem filios sustulit, filias Constãtinam & Helenam. Quarum Constantina quidem primùm Hannibaliano Regi, postea Gallo Cæsari nuptui data est: Helena verò Iuliano. Constantinus primò quidem vxorem à patre Constantino sibi desponsam duxit, vt ait Eusebius lib. 4. de vita Constantini. Postea iam Augustus virginem ex Hispania nobilissimam sibi missa legatione despondit, vt est in Monodia quam de eius interitu scripsit auctor incertus. Constanti desponsa erat Olympias Ablabij filia. At Constantius primùm Constantij patrui filiam, Galli sororem à Constantino patre sibi traditam duxit vxorem: deinde Eusebiam: ac postremò Faustinam, ex quâ Constantia Postuma nata est, quæ postea Gratiano nupsit.

Pag. 2. *Calumnias insontibus adfingebant.*] Malim *adfigebant*, vt habent codices Regius ac Florentinus, quibus subscribunt Editio Romana & Augustana. Sic enim locutos esse animaduerti Arnobium lib. 6. Hieronymum in Ep. ad Præsidium. Facundum lib. 1. & Boëthium lib. 1. de Consolatione, & Hegesippum sæpissimè. Vulgata tamen lectio auctoritate non caret. Nam & apud Propertium legitur,

Quid mihi desidiæ non cessas fingere crimen?

& in Arnobij libro 1. *Summo seruientibus regi crimen impietatis affingit.*

Clementij cuiusdam Alexandrini.] De cuius cæde loquitur Libanius in Epistola ad Chromatium, his verbis: Ἐγὼ δέ σε ἐξ ἐκείνου καὶ φιλῶ καὶ θαυμάζω τῶν χρόνων, ἐν οἷς ἀπὸ τῆς παρ' ὑμῶν ἀρχῆς ἥκων Κλημάτιος ἐκεῖνος, ὃς ἐπὶ δι-

καίῳ βίῳ τελευτὴν ἐ δικαίαν ἐδέξατο, πολλὰ μὲν τὴν Παλαιστίνην ἐπῄνει, &c. id est: *Ego vero te iam inde ab eo tempore & amo & suspicio, quum Clematius (is qui post vitam iustißime actam iniusta morte periit) administrata prouincia vestra huc veniens, ipsam quidem Palæstinam multum prædicabat.* Ex quibus verbis apparet hunc Clematium Consularem fuisse Palæstinæ, quod etiam clarius affirmat idem Libanius in Epist. ad Clematium, qua ei Rhetorium quemdam commendat.

Cuius Socrus cum commisceri sibi generum.] Huius loci emendatio codici Regio debetur, in quo ita plane exaratus est vt edidimus. Primus autem hunc locum corruperat Petrus Castellus auctor Editionis Bononiensis, cuius audaciam & imperitiam in Proloquio ad lectorem satis notauimus. Certe in Editione Romana scriptum erat, *non impetraret*, perinde vt in Regio codice: vt iam de hac emendatione dubitari non debeat. Tantum mallem sic legi. *tùm misceri sibi generum, flagrans eius amore, non impetraret.* Nec dubito quin ita scripserit Marcellinus. Ceterùm de hoc Socrus amore in Clematium videtur aliquid elici posse ex Epistola 315. Libanij ad Clematium. in cuius fine hæc leguntur. *ἡ πενθερὰ δέ σοι τίμιον ὥσπερ ἡ μήτηρ ἔστω· φρένας τε γὰρ ἀγαθαί, καὶ σε παῖδα μᾶλλον ἢ κηδεστὴν ἡγεῖται. καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, ἣν ἐπῄει, ἄξιον αἰδεσθῆναι· καὶ τὸ μέγιστον. ἄνδρα γὰρ αὐτῆς δεόμενον, καὶ οἶκον ἀφεῖσα, σοὶ τὴν θυγατέρα ἄγουσα ἔρχεται, τερπομένη τοῖς ἐπαίνοις, καὶ τὸ τοιαῦτα ἀκούειν τοῦ πολλὰ κεκτῆσθαι πρότερον ποιουμένη.* id est. *Socrum vero non secius ac matrem obserua. Nam & prudentiâ valet, & te non tam generum quàm filium suum ducit. Atque, vt cetera omittam, ipsa itineris, quod suscepit, longinquitas reuerentiam meretur. Et quod præcipuum est. viro qui ipsius opera indiget, & lare suo relictis, filiam suam ad te ducens proficiscitur. & delectatur laudibus tuis easque multis diuitijs anteponit.*

Honoratum tum Comitem Orientis.] Paulò antè fuerat Consularis Syriæ, teste Libanio in Epist. 240. ad Honoratum, qua Olympium Antiochenum, Senatorem nouæ Romæ ei commendat. *Ὀλύμπιος οὗτος, ὃν δὶς εὖ πεποίηκας· δὶς γὰρ ἡμῶν ἦρξας.* id est. *Olympius hic, de quo bis bene meritus es. bis enim nobis præfuisti.* Et in Epist. 376. ad eundem Honoratum, *γενομένης γὰρ σοι μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἀρχῆς, τῆς μείζονος λέγω.* Comitiuam Orientis intelligit, quàm *ἀρχὴν μείζονα* vocare solet. Idem postea Præfectus prætorio Galliarum, ac deinde Præfectus vrbi Constantinop. primus fuit Eusebio & Hypatio Coss. vt scribit Hieronymus in Chronico, & Idatius in Fastis. Præfecturam quidem Galliarum etiam Libanius commemorat in Epist. 376. *Γαλατῶν ἀρχὴ τῶν ἑσπερίων καὶ Κρείττω κλῆσις εἰς κοινωνίαν πόνων.* De Præfectura autem vrbana idem Libanius loquitur in Epist. 240. *πολλὰ τῇ πόλει νῦν ἐπὶ τὸ βέλτιον μετέστη· τί δὲ οὐκ ἔμελλε σοῦ γε ἐφεστηκότος; σχῆμα ἀρχῆς, οἰκοδομημάτων κάλλη,* &c.

Comitem Orientis.] Comes Orientis erat vir spectabilis, sub cuius dispositione erant Orientis prouinciæ, quas Marcellinus noster infrà in hoc libro, & Notitia Imperij recensent: eáque ciuilis, non militaris dignitas fuit. Eius officium sic describit Zosimus in lib. v. ὁ δὲ κόμητα τῆς ἑώας πεποίηκεν. αὕτη δὲ ἡ ἀρχὴ βούλεται τὸν προβεβλημένον αὐτῆς, ἐφεστάναι πᾶσι τοῖς τὰς τῆς ἑώας ἐπαρχίας ἰθύνουσι, καὶ ἐπὶ τοῖς οὐ κατὰ τὸ δέον πραττομένοις εὐθύνειν. id est. *Hic verò eum Comitem Orientis fecit. qua dignitate qui præditus est, is omnibus qui Orientis prouincias administrant præesse debet, & si quid ab illis secius gestum est, inquirere.* Ex quibus apparet cur μείζονα ἀρχὴν eam dignitatem Libanius vocauerit in loco quem proxime laudaui. & in Oratione de vita sua, cum dicit φιλάγειος δὲ ἀνὴρ ἐνδοξότατος ἐπὶ τὸν μείζω θρόνον ἥκων &c. Scholia in Nouellam 17. Iuliani Antecessoris ad illa verba. *Velut Comes Orientis. Sedet in Antiochena, & habet sub se multas prouincias.* Ceterum cùm hæc ciuilis, vt dixi, potestas fuerit, miror S. Ambrosium in Ep. 29. ad Theodosium hæc dixisse. *Relatum est à Comite Orientis militarium partium incensam esse Synagogam.* Sed hunc nodum soluent peritiores.

Formula missa letali.] Formula proprie est norma quam Magistratus iudici præscribit. Sic apud Ambrosium in Epist. 24. *Duobus arbitris Sacerdotibus, te qui formam prior dedisti, me qui sententiam promsi.* Et in Epist. 64. *Ergo iudicandi accepisti formulam. Quales illi qui volunt præscribere Sacerdotibus quid sequi debeamus? Liberauimus itaque te à cognitionis grauissima necessitate, ne necesse habeas formulam mandatam exequi.* Hinc etiam interdum pro sententia sumitur, vt apud eundem Ambrosium in Ep. 20. *Ex te forma iudicij in te procedit.* & apud Facundum Hermian. in lib. 2. cap. 3. *Ab illorum enim damnatione procedere debet forma iudicij, à quorum errore processit forma peccati.* Valerius quoque Maximus in lib. 8. cap. 2. Formulam pro sententia vsurpat. In Suidæ lexico legitur φορμαλία παρὰ ῥωμαίοις ἀπόφασις θανάτου.

Pag. 3. *Etiam parietes arcanorum soli conscij timebantur.*] Eandem atrocitatem temporum simili figura descripsit Tacitus in libro 4. Annalium. *Non aliàs magis anxia, & pauens ciuitas egere. aduersum proximos congressus, colloquia, nota ignotaque aures vitari: etiam muta atque inanima tectum, & parietes circumspectabantur.* Eadem quoque figura licet in re longe dispari vtitur Euripides in Hippolyto coronato. Loquitur enim de mulieribus quæ fidem tori prodiderunt.

Αἳ πῶς ποτ' ὦ δέσποινα ποντία Κύπρι
βλέπουσιν εἰς πρόσωπα τῶν ξυνευνετῶν·
οὐδὲ σκότον φρίσσουσι τὸν ξυνεργάτην,
τέρεμνά τ' οἴκων μή ποτε φθογγὴν ἀφῇ.
Quæ quo modo, ô Regina ponto prosata
Venus, virorum adspicere vultum sustinent?

Nec extimescunt conscium noctem stupri,
Nec ipsa domuum tecta, ne rem detegant.

Nec dissimile est illud Ciceronis in lib. 2. Ep. xx. ad Atticum. *Iam enim charta ipsa ne nos prodat pertimesco.*

Maximini truculenti illius Imp. coniugem.] Eius præstantissimæ feminæ hodie nomen latet. Nam quod Ioach. Camerarius in Notis ad Nicephori Patriarchæ Chronologiam scribit, Maximini coniugem fuisse Calpurniam lectissimam feminam, fraudi fuit viro erudito locus Pollionis in libro de 30. Tyrannis: vbi de Tito id intelligendum est, non de Maximino. Quod si conjecturam eorum qui veteres nummos tractarunt, sequi placet, Paulina erit vxor Maximini, quam is mortuam consecrauit. In nummis enim legitur DIVA PAVLINA.

In vrbe vbi pernoctantium luminum splendor dierum.] Idem de hac vrbe testatur quoque Libanius in fine Antiochici. καὶ τὴν ἡλίου λαμπάδα λαμπτῆρες ἕτεροι διαδέχονται τὴν Αἰγυπτίων λυχνοκαΐαν παρελθόντες. Sic enim legendum est, non πλειόντες, vt vulgata habet editio. id est, *Solis porro facem aliæ faces excipiunt, quæ illam Ægyptiorum in Mineruæ Saiticæ festo lucernarum accensionem longe superant.* Addit ibidem Libanius tota nocte operari solitos in tabernis opifices, cùm interim saltantium & canentium vocibus compita personarent: Macellum ipsum æque ac interdiu pateret, in eoque omnis generis edulia essent proposita. Idem in Oratione aduersus Tisamenum ait miseros opifices à Curatoribus regionum cogi solitos, vt ea lumina accenderent, oleumque lucernis infunderent. Erant autem hæc lumina inter ornamenta ciuitatum, vt idem Libanius scribit in Orat. Gratulatoria ad Ellebichum. ἐλθόντες ἐπὶ τὸ πλησιάζον βαλανεῖον, κάλωα ὧν ἐξήρτηντο τὰ τὸ φῶς ἐν νυκτὶ παρέχοντα μαχαίραις ἀπέκοψαν· δεικνύντες ὅτι δεῖ τὸν ἐν τῇ πόλει κόσμον ταῖς αὐτῶν βελτίστων ὑποχωρεῖν. id est. *Cum venissent ad vicinum balneum, funes quibus appensa sunt lucernæ quæ noctu lucere solent, gladiis præciderunt, vt ostenderent ornamentum ciuitatis suo furori cedere debere.* Hinc est quod Basilius Magnus in Epist. 379. ad Martinianum, qua calamitates patriæ suæ deplorat, hoc inter cetera recenset. γυμνάσια δὲ κεκλεισμένα καὶ νύκτες ἀλαμπεῖς. Et Procopius in Anecdotis pag. 114 Iustinianum accusat qui omnes ciuitatum redditus sustulerit: quo factum est, vt nec lumina in publico singulæ haberent, nec solatium vllum ac delinimentum incolis reliquum esset οὔτε λύχνα ταῖς πόλεσιν ἐν δημοσίῳ ἅπτεσθαι, οὔτε τις ἦν ἄλλη παραψυχὴ τοῖς ταύτας οἰκοῦσι. Itaque in publico luctu ac mœrore hæc lumina vel penitus, vel magna ex parte remouebantur. Sic Libanius in Orat. ad Antiochenses de Imperatoris ira, suadet ciuibus, vt has lucernas tantisper seponant, aut rariores accendant. τὸ πολὺ καὶ μάταιον τοῦτο φῶς καὶ τρυφὴν ἄχρηστον βαλανείων δεικνύον, τὸ περὶ τῶν βασιλείων κρεμάμενον εἰς πολλοστὸν τοῦ νῦν ὄντος κατασπάσωμεν.

Thalassius verò Præfectus prætorio.] In Codice Regio, & in Editione

Romana atque Augustana Thalassus legitur: sed paulò post in iisdem libris Thalassius scribitur. Hic antea Comes fuerat teste Athanasio in Epistola ad solitariam vitam agentes, & à Constantio ad Constantem fratrem missus erat Petobionem, vt ait idem Athanasius in Apologia ad Constantium, initio. καὶ ὅτι οἱ περὶ Θαλάσσιον ἦλθον ἐπὶ τὴν Πετοβίωνα. De eiusdem apud Constantium auctoritate & gratia Zosimus scribit lib. 2. in prælij Mursensis descriptione. μόνοι Λατῖνος καὶ Θαλάσσιος τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεῖ φέροντες. Idem Synodo Sirmiensi & disputationi Basilij cum Photino interfuit vnà cum Datiano & Cereale & Tauro, vt testatur Epiphanius in hæresi 71. Quo maxime argumento refellitur opinio Illustr. Card. Baronij, qui illam Synodum anno Domini 357 celebratam esse contendit: cùm Thalassius qui iussu Constantij ei Synodo interfuit, mortuus sit anno 353. teste Marcellino nostro.

Præfectus prætorio præsens.] Franc. Lindenbrogius hoc loco Præsentis dignitatem intelligit, quæ tamen in Præfectis quidem Prætorio nulla fuit. fuit quidem inter Magistros militum vnus, qui Præsens dictus est seu Præsentalis, propterea quod in procinctu, seu comitatu principis ageret, & præsentalibus numeris præesset, vt docet Notitia Imperij Romani. Iordanes de successione regnorum in Iustino. *Vitalianum ad se euocatum Magistrum militum præsentem, & Consulem ordinarium fecit.* In scholiis Iuliani Antecessoris Magister militum præsentum dicitur, & apud Euagrium lib. 4. cap. 2. Et sic intelligendus est locus Theophylacti Simocati in lib. 1. de Comentiolo, qui à Mauricio Magister militum præsentalis est constitutus. στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὖθις χειροτονηθεὶς ἀποστέλλεται, τήν τε τοῦ πρεσεντίου τῆς παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένην, ἔνοπλον ἡγεμονίας τιμὴν ἀποφέρεται. Præsens enim cum dignitatis nomen significat, de Magistro militum intelligitur qui in præsenti erat, cùm alij per Thracias, alij in Oriente constituti essent armorum Magistri. At cum de Præfecto prætorio aliisque Magistratibus dicitur, nihil addit dignitati.

Eum ad rabiem potius euibrabat.] Sic ex Regio codice & Editione Augustana hunc locum & emendaui, & interpunxi.

Pag. 4. *Iconium Pisidiæ oppidum.*] Antea Lycaoniæ fuerat teste Strabone, & Plinio ac Ptolemæo: sic dictum ab imagine Medusæ quam ibi suspendit in columna Perseus, vt ait Eustathius in Dionysium. τῶν Λυκαόνων δὲ καὶ τὸ Εἰκόνιον τῇ εἰκόνι τῆς γοργόνος παρωνομαζόμενον, ἣν αὐτόθι ἀναστηλῶσαι λέγεται Περσεύς. Sed Stephanus aliam eius nominis affert originem. postea rursus Lycaoniæ Metropolis facta. Basilius Ep. 8. & 397.

Feris obiecti sunt præter morem.] Certum est moris olim fuisse, vt hostes populi Rom. bello capti feris objicerentur. idque præter Hegesippi locum à Lindenbrogio hîc laudatum docet Seneca in Epist. 70. *Nuper in ludo bestiariorum vnus è Germanis, &c.* Vnde & Constantinus Asca-

ricum Regaisumque Francorum reges captos in acie, bestiis obiecisse dicitur ab Eutropio in breuiario, & ab Eumenio in panegyrico. Sed & latrones, quales erant Isauri verius quàm iusti hostes, feris in amphitheatro objiciebantur teste Athenæo lib. 3. Cur ergo id factum esse præter morem ait Marcellinus? an quia Isauri non solebant bestiis objici, sed potius ad gladium damnari: quod quidem etiam hostium fuisse supplicium docet Florus lib. 3. cap. 12. Dio Cocceianus in fragmentis quæ nuper vulgauimus pag. 674. Vopiscus in Probo & Symmachus lib. 2. Ep. 46. Certe Cilices finitimi Isauris lanistæ ministrabant, vt testis est Iuuenalis:

pugnas Cilicis laudabat & ictus.

An potius præter morem fieri dixit, quod fieret malo & improbato more. Est enim prorsus inhumanum sæuissimis cruciatibus illudere, & quasi insultare hostibus in acie captis. An denique Isauri isti quos bestiis objectos prodit Marcellinus, non in prælio capti fuerant, sed pacis tempore. Potest etiam subaudiri ἀπὸ κοινοῦ, *vt sactitabant.* Sic lib. 28. de Austurianis. *Huius necem vlcisci, vt propinqui damnatique iniustè causantes ferarum similes exsiliere.*

Vt etiam fera fame monita.] In Editione Rom. & Aug. adeóque in codice Regio deest vox *fera*. Vnde adducor, vt credam legendum esse, *Vt etiam bestia fame monita.* Sic enim legitur apud Tullium in Cluentiana. *Iam hoc non ignoratis, iudices, vt etiam bestia fame domita ad eum locum, vbi pasta aliquando sint, reuertantur.*

Ancoralia.] Funes sunt quibus ancora religatur. Græci σπεῖρα dicunt & πρυμνήσια. Latinam vocem vsurpat Liuius lib. 22. & 37. Plinius lib. 16. Apuleius lib 11. Stroppos ancorales dicit. *Nauis absoluta stroppis ancoralibus peculiari serenóque flatu pelago redderetur.* Sic enim malo quam strophiis vt vulgo legitur.

Pilatorum cæsorúmque funeribus.]. Ita edidi ex auctoritate scriptorum codicum, quibus editio quoque Romana & Augustana subscribit. Sic Marcellinus in lib. vltimo loquitur de Hunnis. *Nec castra inimica pilantes.* & rursus. *pilando villas & incendendo.* Eamque vocem ab antiquis vsitatam fuisse testis est Festus in v. Pilare. quæ & in idiomate nostro adhud manet.

Pag. 5. *Congressione stataria.*] Conflictus planarios alibi vocat Marcellinus. Græci σταδίαν μάχην dicunt, vt sæpe Zosimus, & Strabo in lib. x. Sed frequentius Græci τὴν σταδίαν καὶ ἐν χερσὶ μάχην dicere solent. Eodem sensu statarius miles dicitur à Tito Liuio in lib. 9. vbi militem Romanum cum Macedonico comparat. *Statarius vterque miles ordines seruans.* Et lib. 22. *Hostem grauem armis statariumque pugna genere facile elusit.*

Legiones quæ hiemebant tunc apud Siden, iisdem.] Antea legebatur, *apud Sidenistem.* Sed cum in Ms. Florentino ac Regio Sidenisdem extare

tare vidissem, non dubitaui quin duæ voces malè in vnam coaluissent ex prauo vsu scribendi veterum illorum, qui nobis codices suis manibus scriptos reliquerunt. Ii enim nullas inter singula vocabula distinctiones adhibebant: vnde multi errores propagati sunt, cùm in aliis auctoribus multis, tum etiam in Marcellino quem præ manibus habemus. Ita igitur nullo negotio hunc locum distinxi. *Legiones quæ hiemabant tunc apud Siden, iisdem impetu occurrere veloci.* Est autem Side vrbs Pamphyliæ notissima, quam quidem Pamphyliam tum petebant Isauri, vt Marcellinus suprà retulit. Cumæorum colonia teste Strabone. de qua Auienus in descriptione orbis loquitur his versibus.

Pamphylia in fines. hic idem Cragus habetur
Nomine sub gentis: prope celsam surgit in arcem
Prisca Side. fomes calidis adoletur in aris
Sæpe Dioneæ Veneri quamquam Dionysius, ὁ περιηγητής, quem Auienus interpretatur, Aspendum dicit, non Siden.

Tentatis ad discrimen vltimum artibus multum.] Legendum esse arbitror, *artibus multis*, rectius.

Pag. 6. *Oppidum Laranda.*] Strabo in lib. 12. τὰ Λάρανδα vrbem Isauriæ facit. Ptolemæus & Stephanus Lycaoniæ.

Militibus omne latus Isauria defendentibus.] Pollio in triginta tyrannis. *Denique post Trebellianum*, ait, *pro barbaris habentur. & cùm in medio Romani nominis solo regio eorum sit, nouo genere custodiarum quasi limes includitur, locis defensa non hominibus, &c.*

Comes tuebatur Castricius tresque legiones.] Comes militaris per Isauriam memoratur in Notitia imperij Romani, sub cuius dispositione erat legio 2. & legio 3. Isaurica. Ex quo apparet primam legionem Isauricam post obitum Constantij aliò abductam fuisse.

Calycadni fluminis ponte.] Seleucia enim caput Isauriæ supra Calycadnum amnem posita est teste Strabone ac Plinio. quem Calydnum alij etiam dixere, vt scribit Stephanus in ὑρία. ἔστι ὑρία καὶ ἡ κατ' ἰσαυρίαν σελεύκεια· ἣ παραρρεῖ ὁ Καλύκαδνος ὃν Καλυδνόν τινες καλοῦσι. Sic legendus est hic locus Stephani ex Eustathio in lib. 2. Iliados. Seleucia enim prius dicebatur Hyria & Olmia. postea à Seleuco Nicatore condita, & à mari relata, nomen conditoris accepit, vt tradit idem Stephanus in v. σελεύκεια. fuit autem primo quidem Ciliciæ Trachiæ ciuitas, vnde & Tracheotis cognominata teste Plinio, Strabone ac Stephano.

Hac isti persuasione.] Sic habet editio Romana, quam ceteræ deinceps secutæ sunt. sed in Ms. Florentino legitur. *hac vti.* ex quo conjeceram legendum esse. *hac vtili persuasione.* sed magis placet lectio quam in codice Regio postea reperi. *hac ita.* nisi malis *itaque.*

Pag. 7. *Se proripuisset interius.*] Antea legebatur *vlterius* ex conjectura P. Castelli, qui cum in Editione Romana haberetur *proripuisset .....terius*, ita excudit, vt dixi. quod tamen ferri omnino non potest.

Emendationem verò nostram confirmat similis locus in lib. xx. *Talorumque genere omni ad interiora ferocius se proripientes arcebant.*

Comes Orientis Nebridius.] Is Honorato successerat, vt docet Epistola Libanij 390. ad Mantitheum. Idem postea Quæstor palatij Iuliano Cæsari datus est à Constantio, tandémque Præfectus constitutus prætorij, cùm sacramentum Iuliano præstare aduersus Constantium recusasset, priuatus in Tusciam, quod ei natale solum erat, recessit, vt est in lib. xx.

Prætenturis & stationibus seruabantur agrarijs.] Prætenturæ sunt præsidia militum, quæ pro castris securitatis causa collocantur. sunt enim dictæ à prætendendo, id est, antè tendendo, tanquam quædam castra ante tendentia, vt rectè explicat Turnebus lib. 4. Adu. cap. 7. sic prætendere sumitur ab auctore Panegyrici qui dictus est Constantino Aug. *Iam obliti deliciarum Circi Maximi, & Pompeiani theatri, & nobilium lauacrorum Rheno Danubióque prætendunt.* Claudianus quoque de bello Gothico.

Venit & extremis legio prætenta Britannis.

Hanc vocem videtur mihi Zosimus exprimere voluisse, cùm scribit in lib. 4. τὸ μὲν στρατόπεδον τῇ ὄχθῃ τοῦ ἴστρου συμπαρατείνας. Sed vnus hac voce mirum in modum delectatus est Ambrosius. Nam præter illos locos quos laudauit Turnebus, vtitur etiam in Epist. 16. *Postremo quasi bonum bellatorem sumere arma Dei, ac prætendere semper non solum aduersus carnem,* &c. Et in Ep. 26. ad Gratianum Augustum. *Nocte ac die in tuis castris cura, & sensu locatus orationum excubias prætendebam.* Item in Ep. 27. ad Valentinianum Iuniorem. *Dum tu militem Rom. occupas, dum is aduersum se vtrinq; prætendit in medio Rom. imperij sinu, Iuthungi populabantur Rhetias.* denique in Ep. 82. *Stat autem speculator prouidus, peruigil custos qui prætendit in castris.* Et in libris de Excidio Hierosol. qui Hegesippo tribuuntur, cum sint Ambrosij. Veteres Latini præsidere dicebant, vt apud T. Liuium crebro occurrit, & præsidia, quas postea prætenturas sequior ætas appellauit. sic enim scribit Varro in lib. 1. de lingua Lat. *Præsidium est dictum, quia extra castra præsidebant in loco aliquo, quô tutior regio esset.* Non omiserim, prætenturam olim propriè dictum esse locum in castris ad vallum, vbi cohortes primæ, & exploratores, & Classici cum Auxiliariis equitibus prætendebant teste Hygino.

Stationibus agrariis.] Stationes agrariæ sunt præsidia militum quæ in castellis, aut aggeribus publicis explorandi gratiâ constituuntur. Moris enim fuit Romanis, cùm hostis non procul abesset, ex omni exercitu certos milites deligere quos in castellis tumultuariis, aut aggeribus publicis collocabant, partim vt commeatuum subuectioni securitas præstaretur, partim ne inopinato hostium incursu turbaretur exercitus. idque etiam pacis tempore obseruabatur circa limitem, vn-

de hostium excursus timebantur. Has Vegetius lib. 3. cap. 8. & Auctor vetus post Notitiam imperij editus, simpliciter agrarias appellant. sic autem dictas existimo, ad differentiam castrẽsium quæ fiunt in castris, de quibus loquitur Tacitus in lib. 1. Annalium. *Portas stationibus firmant*. Ceterùm agrarias à pretenturis parum differre existimo, nisi quod prætenturæ fere de peditibus tantùm dicútur. Itaque Marcellinus suprà de Isauris, quos pedites fuisse constat, scribit variis eos intersepsisse itinera pretenturis. Potest etiam id discrimen fuisse, vt prætenturæ quidem sub dio, agrariæ verò etiam in oppidis, & castellis muro cinctis agerentur, quod & Vegetius docet in loco citato.

Osdroene subsederat extimas partes.] Ita hunc locum corrigendum putaui, qui antea turpissimo mendo laborabat. legebatur enim *astimans partes*. Meam conjecturam viri cl. & doctissimi Ant. Loiselli auctoritas mihi postea confirmauit, qui ad oram codicis sui ita emendauerat: an conjecturâ, an ex fide Valentini codicis quem contulerat, incertum est. Est autem subsidere quod Græci ἐφεδρεύειν dicunt, cùm manus militum post virgulta, aut maceriam, aut collem insidias struens occultatur: vnde & subsessæ dicuntur à Vegetio.

Cuncta vastarat.] Sic restitui ex codice Regio & editione Romana, cùm antea legeretur *vastaret*. valet autem vastarat, idem quod, vastasset. eáque locutio græcanica est, & familiaris Marcellino, non infrequens tamen apud alios quoque Latinos auctores. Sic enim Ambrosius in Sermone 87. *Si enim tardius hoc fecisset, interueniente sterilitate ciuitas sine habitatore remanserat*.

Batne municipium.] In Editione Augustana legitur πληθυντικῶς Batnæ. & ita fere id oppidum efferri solet cùm ab aliis auctoribus, tum ab ipso Marcellino. Sed tamen nihil hoc loco mutandum esse existimaui, cùm scirem apud Procopium lib. 2. Persicorum hoc idem oppidum Βάτνην vocari. quod quidem oppidum Procopius ibidem exiguum esse dicit, & ab Osdroenæ metropoli Edessa abesse diei itinere.

In Anthemusia.] Anthemusiam Strabo lib. 16. τόπον τῆς Μεσοποταμίας appellat. Plinius oppidum Mesopotamiæ facit, cui subscribit Isidorus Characenus, qui & χώραν ἰδίαν dici ab incolis scribit. Tacitus lib. 6. Anthemusiada vrbem nominat, quam & à Macedonibus sitam esse testatur. Proinde nomen ei inditum videtur ab Anthemunte vrbe Macedoniæ. Ptolemæus tamen cum Strabone consentit, & Anthemusiam ait esse regionem Mesopotamiæ qua contingit Armeniam. falluntur itaque Eutropius ac Rufus Festus, qui Anthemusiam opimam Persidis regionem vocant, quasi eadem sit Persis ac Mesopotamia.

Pag. 8. *Abor aque amnis.*] Hunc per Anthemusiam fluere atque in Euphratem egeri Strabo ac Isidorus Characenus auctores sunt. Sed Isidorus ἀβούῤῥαν nominat. Straboni est ἀβόῤῥας. Zosimus in lib. 3. ἀβώῤῥαν appellat. In Procopij exemplaribus modò ἀβόῤῥας, modò ἀβόῤῥαν.

scribitur. Ptolemæo est, χαλκ̀ιρις, quem & Masio ac Singaræ montibus fluere testatur. Postremo Theophylactus Simocatus lib. 3. cap. x. ἀϐοῤῥᾶν ποταμὸν vocat.

Saraceni nec amici nobis vnquam, nec hostes optandi.] Perfidiam genti insitam tangit his verbis. de qua etiam Menander protector pag. 125. paria sentit, cum ait, ὅτι τὸ λέγω Σαρακηνοὺς ἀναλογίζεσθαι τὸ ἀλλόκοτον καὶ παλίμβολον τοῦ ἔθνους. & suprà de iisdem, πλουτοῦσι μάλιστα γὰρ τὸ φῦλον. Huiusmodi autem hominum, neque amicitia, neque odium optandum est, quippe qui & amicitiæ specie plus noceant, & grassandi occasionem nanciscantur: & in bello infestissimi hostes sint. Accedit quod amicitia Saracenorum oneri ac damno cedebat Romanis, qui graue stipendium quotannis eis donabant, vt docet Marcellinus lib. xxv.

Miluorum rapacium similes.] Huius loci emendatio codici Regio debetur. antea enim excusum erat, *rapaci vita similes.* inepte vt apparet. paulò post legendum videtur, *aut nisi impetrauerint non immorantur.*

In actibus principis Marci.] At scriptorum qui res Marci nobis reliquerunt, nemo Saracenorum aut Arabum meminit. Quo magis desiderare mihi subit libros illos Historiarum Marcellini, qui antiquitatis incuriâ perierunt. Illos enim quantâ diligentiâ contexuerit, testes esse possunt ij qui supersunt etiamnum. Ceterùm quod commercium, aut quando habuerit cum Saracenis Marcus, conijcere difficile est. videtur tamen id ei contigisse, cùm occiso Cassio Syriam & Ægyptum perlustraret. Tum enim, vt ait Capitolinus, multa egit cum regibus, & pacem confirmauit sibi occurrentibus cunctis regibus, & legatis Persarum. Inter quos etiam Phylarchos Saracenorum fuisse credibile est.

Has gentes quarum exordiens initium ab Assyriis.] Arabiæ gentes omnes Saracenorum vocabulo complecti videtur Marcellinus. Arabia enim vsque ad Babyloniam (quam hic Assyriam vocat) pertingit, teste Strabone ac Ptolemæo: Habétque ab occasu Ægyptum, & Nili catarractas. Propriè tamen Saraceni sunt Arabes Scenitæ, seu Nomades. atque initio quidem portio exigua Arabiæ felicis Saraceni dicebantur, vt testis est Plinius lib. 6. & Ptolemæus: postea verò in maximam potentiam aucti, omnibus Scenitis Arabibus nomen suum dedere, perinde, vt Lazi Colchicæ. Nihilo tamen minus præter commune vocabulum Saracenorum, singulæ gentes propriam appellationem quoque retinebant. Alij enim Maaddeni dicebantur, alij Assanitæ, alij Anthropophagi, alij aliter, vt Nonnosus in legatione, Procopius in Persicis, & Marcellinus noster affirmant. Ex quibus alij Persas, alij Romanos colebant: Menander Protector p. 124. τὰ γὰρ Σαρακηνικὰ φῦλα, μυρία δὴ ταῦτα, καὶ τὸ πλεῖστον αὐτῶν ἐρημονόμοι εἰσὶ καὶ ἀδέσποτοι· καὶ μάλιστα ... [illegible]

Ad Nili cataractas & confinia Blemmyarum.] Blemmyes enim ad Nili cataractas sedes habebant, Nubis proximi, vt præter ceteros testatur Dionysius Characenus de situ Orbis his versibus,

Τῶν πέρας αἰθαλέων Βλεμύων ἀνέχουσι κολῶναι
Ενθεν ποταμοῖο κατέρχεται ὕδατα Νείλου.

Ad quem locum rectè Eustathius annotat κολώνας esse Nili Cataractas seu Catadupos. Idem confirmat Procopius lib. 1. Persic. vbi & limitem Romanum ea parte Nubis ac Blemyis confinem fuisse prodit. Claudianus de Nilo,

populísque salus sitientibus errat
Per Meroem Blemyásque feros atrámque Syenem.

Blemyas autem dictos esse à Blemye quodam Deriadis Indorum regis legato fabulantur poëtæ, qui victus à Baccho in eam partem Libyæ se contulit, vt ex Dionysio in Bassaricis scribit Stephanus. Nonnus lib. 17. in fine.

Καὶ Βλέμυς αὐχὴν ἔκλινεν ἐς ἑπταπόρου στόμα Νείλου,
Ευσύμβυος στιχάρχος ὁμόχρονος [lege ὁμόχροος.] Αἰθιοπήων,
Καὶ μιν ἀειθαρέος Μερόης ἐπελέξατο πυθμὴν
Τηλεφάνοις Βλεμύεσσι παρώνυμον ἡγεμονῆα.

Ex quo patet scribendum esse Blemyas cum vnico m. Strabo tamen ac Ptolemæus & Heliodorus, & Ammiani nostri exemplaria Blemmyas tuentur.

Seminudi, coloratis sagulis pube tenus amicti.] Hunc habitum fuisse Saracenorum testis est Hieronymus de vita Malchi. *Et ecce subito equorum camelorúmque sessores Ismaëlitæ irruunt, crinitis vittatísque capitibus, pallia & latas caligas trahentes.* Strabo autem in commune de Arabibus dicit, eos nudos & subligaculo cinctos, ac sandaliis calciatos incessisse ἀχίτωνας δ' ἐν περιζώμασι καὶ βλαυτίοις πορειᾶν. Et Eustathius in Dionysium refert quosdam nomen Arabum, quod geminata canina literâ, scribebant, inde deduxisse ἀπὸ τοῦ μὴ ῥάπτειν τὰ ἱμάτια ἀλλὰ περιπλέκειν τὰ ὑφάσματα. quod tunicas & pallia non consuerent, sed texta corpori circumjicerent.

Die VI. Idus Octob. qui imperij eius annum 30. terminabat.] Anno Christi 324. Crispo 3. & Constantino 3. Coss. Cæsar à patre creatus fuerat Constantius VI. Idus Nouembres, vt scribit Idatius in Fastis, & auctor Chronici Alexandrini. à quo anno ad Consulatum Constantij Augusti 6. & Constantij Cæsaris 2. anni sunt viginti nouem solidi. Itaque memoriâ lapsus videtur hîc Marcellinus, qui pro nono ac vicesimo tricesimum posuit. Ac vereor ne & VI. Idus Octob. pro Nouemb. posuerit. Certè Idatius & Chronicum Alex. VI. Idus Nouemb. Cæsaris dignitatem delatam esse Constantio narrant. Ceterùm hos ludos theatrales ac Circenses tanto apparatu editos, ad tricennalia referendos esse non dubito, quæ hoc anno exhibuit Constãtinus ineūte anno

imperij tricesimo. Quod fortasse erroris ansam præbuit Marcellino.

Pag. 9. *Vtque ægrum corpus quassari etiam leuibus solet.*] Eadem similitudine vtitur Seneca in libro 1. de Ira sub finem. *Vt exulcerata & ægra corpora ad ictus leuißimos gemunt, ita muliebre maximè & puerile vitium est iracundia.*

Si quis enim militarium vel honoratorum.] Militares sunt viri militari dignitate præditi, vt Tribuni, Duces, Comites rei militaris & Magistri militum. Ita Ammianus Marcellinus cùm alibi, tum in libro 21. de Constantio. *Nunquam erigens cornua militarium. nec sub eo Dux quisquam cum clarißimatu prouectus est: Nec occurrebat Magistro equitum prouincia rector.* Honorati verò sunt qui ciuiles dignitates gessere vel in vrbe vel in prouinciis. Sic in lege 8. de priuilegiis eorum qui in sacro Palatio militant, Codice Theod. *qui vel post administratam prouinciam honorati auctoritate fulcitur.* & lege 1. 2. & 3. ne quid publicæ lætitiæ nuntij. Marcellinus quoque noster in lib. 29. *abundéque honoratum. Asiam quippe rexerat pro Præfectis.* Porrò vt in antiquis Inscriptionibus sæpissimè Honorati & Decuriones coniunctim occurrunt, ita & Libanius in Orat. ad Theodosium de seditione, τοὺς ἐν ἀρχαῖς γεγενημένους, id est honoratos, & τοὺς πολιτευομένους, id est decuriones coniungit. Et rursus in Oratione in laudem Ellebichi, pag. 530. εἰσκαλοῦντο μὲν ἔσω ὁ δικαστὴς κατήγετο τῶν τε ἀρξάντων οἱ ὀλίγοι καὶ τῆς βουλῆς ὁπόσον οὐκ ἀπεφεύγει. id est. In Prætorium iudicis, Honorati & Decuriones qui nondum fugerant, vocabantur. Et in Epistola 187. ad Modestum Præfectum prætorio. ἡ βουλὴ μὲν ἀπαιτεῖ σιγῇ· τῶν δ' ἐν ἀρχαῖς γεγενημένων οἱ μὲν τοῦτον ἐπαίνοις ποιοῦσιν· εἰσὶ δὲ οἷς δοκεῖ τὸ πρᾶγμα δεινὸν, οἷς ἀξία μὲν ἔστι, δύναμις δὲ οὐκ ἔστι. Postremò Gregorius Nazianzenus in Orat. 1. quæ σιωπητικὸς inscribitur, vtrosque iungit ὅσοι τε τὰ πολιτικὰ διῴκουν καὶ ὅσοι τῶν ἐπ' ἀξίας. Sunt igitur Honorati, οἱ ἐν ἀρχαῖς γεγενημένοι, οἱ ἄρξαντες, οἱ ἐπ' ἀξίας. Seu, οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, vt loquitur Libanius in Oratione in Lucianum initio. dicebantur etiam ἀξιωματικοὶ, vt videre est in Glossario Meursij. hi autem multis & magnis priuilegiis fruebantur. Nam & iudicibus occurrere eósque salutare eorúmque secretaria ingredi, & cum iis residere poterant, vt docet lex 1. codice Theod. de officio Iudicum Ciuilium. & lex 5. & 7. de proximis, & Comitibus dispositionum. quæ quidem plebeiis hominibus non licebant. vnde Seuerus cùm eum plebeius quidam municeps Leptitanus tum legatum Procos. præcedentibus fascibus esset amplexus, fustibus hominem cædi iussit sub hoc elogio. Legatum Procos. homo plebeius temere amplecti noli. vt refert Spartianus. Plebeio quidem opponitur Honoratus, vt apud Ambrosium in Ep. 82. *quanto magis in Ecclesia vbi & diues & pauper, & seruus & liber, & honoratus & plebeius, omnes in Christo vnum sumus.* In Notis Valerij Probi plebs vrb. & hon. v. explicatur *& honoribus vsi.* Ceterùm etsi propriè honorati dicantur ij qui ciuiles dignitates gessere, tamen non negaue-

rim etiam sumi posse de iis qui militari dignitate persuncti sunt. quod euincit vel vnus Marcellini locus ex lib. 21. *Inter alios honore conspicuos adoraturi Imperatorem peregrè venientem ordinantur etiam ex Tribunis insignibus.*

Quod nominatus esset, aut delatus, aut postulatus.] Nominatum dicit eum qui rumore tenus insimulatus est, vt paulò antè dixerat. Delatum verò qui aut ad Iudicem, aut ad Imperatorem alicuius indicio denunciatus est. At postulatus is dicitur qui legibus inter reos est receptus, subscribente aduersario. Postulationem sequebatur interrogatio in qua accusator reum interrogabat coram Prætore hoc modo. *Aio te Siculos spoliasse.* quod si reus tacebat, lis ei æstimabatur vt victo. Sin negabat, petebatur à magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio, vt ait Asconius in 4. Verrinam. quod inquisitionem postulare dicit Plinius in lib. 5. Epist. ad Vrsum. Interrogatio igitur in criminalibus causis plane respondebat litis contestationi in ciuilibus.

Accedebant enim eius asperitati.] Hunc locum fœdè conspurcauerat Petrus Castellus. Ac nescio vtrum magis mirari debeam an hominis illius impudentiam qui tam secure ac confidenter lectoribus ausus sit illudere, an potius patientiam doctorum virorum qui Marcellini historias postea edidere. Editio Romana hunc locum sic exhibet. *Accidebant enim eius asperitate vbi imminuente .... amplitudo imperij dicebatur, & iracundiæ suspicionum quantitati.* Neque aliter Ms. Florentinus & Regius, nisi quod in Regio legitur *imminuta.* Ex quo procliue erat veram lectionem elicere: quam confirmat alter locus planè geminus ex libro 21. sub finem. *Addebatur miserorum ærumnis qui rei maiestatis imminutæ vel læsæ deferebantur acerbitas eius & iracundæ suspiciones.*

Si Principis perditur vita.] Mallem *proditur.* Idem error insederat quemdam locum in fine lib. 25. *Nisibi perdita.* vbi Regius codex habet *prodita.*

Oblato de more elogio.] Elogia damnatorum interdum offerebantur principibus, putà si iudici sententiæ pro criminis merito ferendæ ius non esset leg. 6. D. de interdictis. aut si fortè damnatus nomen principis appellasset, aut si à iudicibus Consistorianis causa esset cognita principe absente ac iudicata. Ferè tamen antequam sententiam ferrent, Principem consulebant, vt patet ex lib. 29. in causa Theodori, & ex libro x. Epist. Symmachi. Est autem elogium proprie quidem breuis annotatio criminis, seu titulus criminis, vt dicitur in lege 3. D. Stellionatus. Græcè ἔλεγχος καὶ ἀναγκαῖον, vt est in veteribus Glossis. Sic elogium sumitur apud Suetonium in Caligula, & lege vlt. Codice Th. de nauicalariis. Interdum tamen pro sententia & condemnatione sumitur quæ causam criminis habet adiunctam. Ita Marcellinus tum hic, tum

infrà in hoc libro. *Multos sub vno elogio iussit occidi.* quod in libro 19. dicit. *Cunctos sub vno proloquio iubet occidi.* Et rursus in libro 19. *Perque principis elogium torqueri praeceptus.* Hieronymus quoque in Epistola ad Paulum Concordiensem ita vsurpat cùm dicit. *Maledicti hominis distulerat elogium.*

Glabro quidam sub vultu latens.] In Regio ac Florentino codice legitur *glaber quidam*, neque aliter Editio Romana & Augustana. Est autem Græcismus Marcellino nostro vtpote homini Græco familiaris ψιλός τις.

Ausos conspirasse Magnentio cùm reniti non possent.] Arguit his verbis atrocitatem Constantij, qui sine vllo discrimine cunctos qui Magnentium erant secuti, damnauit. neque vllum discrimen habuit eorum qui suopte motu, & eorum qui coacti id fecissent. Etenim in bellis ciuilibus præsidia militum arci imposita, præoccupata itinera, aliæque eiusmodi necessitates inuitos plerumque ad partes trahunt. Eorum hominum fortuna magis est miseratione quàm supplicio digna. vt de Atheniensibus qui à Sulla oppugnabantur Velleius scribit. *Oppreßi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis cùm ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis: & animos extra mœnia, corpora neceßitati seruientes intra muros habebant.* Itaque Seueri inhumanitas omnibus sæculis detestanda habebitur: qui cùm quidam hostium, quem tamen vt bellis ciuilibus solet, conditio loci ad Albinum detulerat, causa exposita nouissime conclusisset. Quid, quæso, faceres si tu esses? Respondit. Ea perferrem quæ tu. Quanto clementiùs Aurelianus, princeps alioqui asperioris ingenij. Is enim Antiochenses qui à partibus Zenobiæ steterant, eáque capta se ad barbaros receperant, propositis edictis promissa impunitate reuocauit. τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαστῷ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀναθεὶς, vt ait Zosimus lib. 2. Præclarè etiam Iulianus Augustus, qui capta Aquileia ipsos quidem tumultus auctores extremo supplicio affecit. residuis autem omnibus pepercit, quos in certaminum rabiem necessitas egerat, non voluntas, sicut loquitur Marcellinus lib. 21. Denique Themistius in Orat. 9. Valentem laudat, qui prudenter scelus ab errore & calamitate distinxerit. οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν ὑποκύψαντας· ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω· τοῖς δὲ συνήλγησας.

Pag. 10. *Martinus agens illas prouincias pro Praefectis.*] Antea legebatur, *regens illas pr. pro Praefecto.* Sed lectionem quam vulgauimus tuentur codex Regius, & Florentinus cum Editione Rom. & Augustana. Et ita loqui solet Marcellinus. vt in lib. 21. de Gumoario. *Quem cùm Scutarios ageret, latenter prodidisse Veteranionem suum principem audiebat.* Et in lib. 26. *Agens scholam Scutariorum secundam.* Neque aliter Capitolinus in gestis Albini. *Egit Tribunus equites Dalmatas, egit &* legionem

legionem primanorum. Et Aurelius Victor in Diocletiano, de Iuliano quodam. *Cùm Venetos correctura ageret.* Denique Anastasius Aug. in Epistola ad Hormisdam Papam. *Theopompum virum inlustrem agentem sacri nostri Palatij scholam.*

Pro Præfectis.] Id est, Vicarius Britanniarum, vnde Marcellinus paulò post eundem Martinum Vicarium vocat. Sic lib. 23. de Alypio Antiochensi. *qui olim Britannias curauerat pro Præfectis.* Hanc potestatem describit etiam Rutilius libro 1. Itinerarij his versibus:

Conscius Oceanus virtutum, conscia Thule
Et quacunque ferox arua Britannus arat:
Qua Præfectorum vicibus frenata potestas
Perpetuum magni fenus amoris habet.

Aliud est agere pro Præfecto, aliud agere pro Præfectis. Agere enim pro Præfecto dicitur is, cui Præfectus vrbi seu Præfectus prætorio in speciali negotio vices suas mandauit. At verò pro Præfectis agere dicitur, qui ordine codicillorum Vicariam potestatem exercet. Constantin. in Epist. ad Macarium, Διοικητῇ τῷ διέποντι τὰ λαμπροτάτων ἐπάρχων μέρη, apud Eusebium & Theodoritum. Sic apud Marcellinum tum in locis suprà citatis, tum in lib. 29. *Asiam quippe rexerat pro Præfectis.* & in lege 4. Codice Th. de Proximis & Comitib. *Proximos ita Vicariorum honore cumulamus, vt inter eos habeantur, qui pro Præfectis diœceses sibi creditas temperarunt.* Eleganter Cledonius Senator Romanus. *Sæpe quæsitum est*, inquit, *vtrum Vicarius dici debeat etiam is cui magnificentissimi Præfecti vices suas in speciali causa mandauerant. nequaquam. Nam Vicarius dicitur is qui ordine codicillorum vices agit amplissimæ præfecturæ. Ille verò cui vices mandantur propter absentiam Præfectorum, non Vicarius, sed vices agens; nec præfectura, sed Præfectorum dicitur tantum.* Ita Cassiodorus Præf. præt. Ambrosium cui vices suas delegarat, agentem vices vocat, non vicarium. in lib. xi. Neque tamen negauerim Vicarium dici posse pro Præfecto agere. Sanè Aurelius Victor in Diocletiano ita dicit. *Ea tempestate apud Pœnos Alexander pro Præfecto gerens.* quod Zosimus in lib. 2. sic expressit. Ἀλέξανδρος τοίνυν ἐπέχειν τὰ ὑπάρχου ἐν ἄφρικῃ ἐν λιβύῃ ταχθέμενος.

Exitio vrgente abrupto.] Antea legebatur. *exitio vrgente, abrepto ferro eundem aderitur Paulum.* Sed cum in Ms. Florentino & editione Romana legeretur, *abrupto*, locum sic interpungendum esse existimaui. Codex Regius scriptum habet *rupto.* In eodem codice & in Editione Rom. legitur. *qua percitus ille.* & ad oram codicis Regij emendatum est ex coniectura. *qua re.* Ceterùm abruptum exitium, & periculum & discrimen voces sunt Marcellino nostro familiares, adeo vt exempla afferre superuacuum sit. sic etiam loquuntur Imperatores in lege 28. Cod. Th. de petitionibus.

Remittamus fin. misi. casus leuare multorum.] Editio Romana quæ pri-

ma recens tum inuenta arte typographica prodiit, hoc loco habet, *remota*: neque aliter codex Regius, ad cuius interiorem marginem ex coniectura emendatum est, *reuera*. quod quidem mihi quoque in mentem venerat, antequam eum codicem nactus essem. Sed minimè satisfacit. Possit etiam legi ac melius fortasse. *remoto*, supple Paulo.

Proscripti sunt plures, actique in exilium alij.] Proscripti sunt quorum bona publicata sunt, seu deportati, vt in Codice, toto titulo de bonis proscriptorum: acti autem in exilium sunt relegati. Ita Marcellinus noster hæc distinguere solet. Vt, exempli gratia, in lib. 26. sub finem. *Exin cum superata luctibus ferocia deflagrasset, proscriptiones & exilia & quæ leniora videntur, quamquam sint aspera, viri pertulere summates.* & Prosper in Chronico hæc perinde distinxit, cum ait Aëtio & Sigisuulto Coss. *Primum proscripti, deinde in exilium acti, tum atrocissimis supplicijs excruciati.* Glossæ veteres. δημεύω proscribo. δήμευσις proscriptio. Capitolinus in Antonino Pio. *Publicatio,* inquit, *bonorum rarior quàm vnquam fuit, ita vt unus tantum proscriberetur.*

Orfitus Præfecti potestate.] Memmius Vitrasius Orfitus V. Cl. præfecturam vrbanam iniit 6. Idus Decembris, Constantio Aug. 6. & Constantio Gallo 2. Coss. vt est in libro Fastorum vrbis Romæ, quem primus edidit Cuspinianus.

Seditiones ob inopiam vini.] Præfectus vrbi annonam populi Rom. curabat; non tantùm vt panes ciuiles singulis ciuibus gratis erogarentur ex more: sed etiam vt frumētum vænale in foro ad populi vsus abunde suppeteret. Neque enim panis gradilis ad integram familiā pascendam sufficere poterat. Oleum præterea ac porcinam carnem idem curabat & vinum. Vnde in Notitia imperij sub eius administratione Præfectus annonæ, & Tribunus fori Suarij & Rationalis vinorum fiscalium recensetur. Vinum igitur, perinde atque oleum ac porcina, gratuito erogabatur populo Rom. ex instituto Constantini Magni, teste Suida in v. παλατῖνοι, & Codino in libro de Originibus Constantinop. Mansítque ea solemnis erogatio vini diu post Constantinum, vt docet lex 3. Codice Th. tributa in ipsis speciebus inferri, & lex 4. de pistoribus. Porrò annonam iam inde ab Augusti temporibus populus Rom. gratuitam accipiebat: sed initio quidem menstruam tantùm & in frumento, vt testis est Dionysius Halic. lib. 4. pag. 228. οἱ δὲ ἵνα τὸ δημοσίους διδομένον σῖτον λαμβάνοντες κατὰ μῆνα. & Suetonius in Augusto. Hinc tesseræ frumentariæ dicuntur in lege 52. D. de iudiciis. Postea verò panes quotidie distribui cœpere, vt docet Vopiscus in Aureliano, Themistius in Orat. 4. & lex 4. Cod. Th. de annonis ciuicis & pane gradili. Codinus ἄρτους ἡμερησίους appellat. Porcinam autem primus gratuitam populo Rom. præberi constituit Aurelianus, teste Vopisco. Oleum verò gratuitum primus præbuit Seuerus, vt auctor est Spartianus. At vinum primus, vt dixi, Constantinus gratis erogari statuit, cùm id Aurelianus tantum cogitauisset.

Pag. 11. *Ab incunabulis primis adusque pueritiæ tempus.*] Præter locum Flori, quem hîc attulit Lindembrogius, alter est Senecæ apud Lactantium in lib. 7. quem ob elegantiam integrum adſcribam. *Non inſcitè Seneca Romanæ vrbis tempora diuidit per ætates. Primam enim dicit infantiam ſub rege Romulo fuiſſe, à quo & genita & quaſi educata ſit Roma. Deinde pueritiam ſub cæteris regibus, à quibus & aucta ſit, & diſciplinis pluribus inſtitutíſque formata. At verò Tarquinio regnante cum iam quaſi adulta eſſe cœpiſſet, ſeruitium non tuliſſe, & reiecto ſuperbæ dominationis iugo, maluiſſe legibus obtemperare quàm regibus. Cúmque eſſet adoleſcentia eius fine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus cœpiſſe iuueneſcere. Sublata igitur Carthagine, quæ diu æmula imperij Rom. fuit, manus ſuas in totũ orbem terra mariq́ue porrexit, donec Regibus cunctis & nationibus ſubiugatis, cum iam bellorũ materia deficeret, viribus ſuis malè vteretur, quibus ſe ipſa confecit. Hæc fuit prima eius ſenectus, cùm bellis lacerata ciuilibus, atque inteſtino malo preſſa, rurſus ad regimen ſingularis imperij recidit, quaſi ad alteram infantiam reuoluta. Amiſſa enim libertate quam Bruto duce & auctore defenderat, ita conſenuit, tanquam ſe ipſa ſuſtentare non valeret, niſi adminiculo regentium niteretur.*

Olim licet otioſæ ſint tribus pacatæque centuriæ.] Quia ſcilicet nullæ tum erant tribus, nullæ centuriæ. Neque enim ex eo quod otioſas tribus pacatáſque centurias iamdudum fuiſſe ait Marcellinus, tunc tribus ac claſſes fuiſſe putandum eſt. Nam centuriæ quidem diu ante Marcellini ætatem eſſe deſierant, vt teſtis eſt Arnobius in lib. 2. *qui in mores alios atque alios ritus priorum condemnatione tranſiſtis. Nunquid enim quinque in claſſes habetis populum diſtributum veſtri olim vt habuere maiores?* Tribus quoque paulatim ſub imperio Cæſarum collapſæ, tandem penitus deſierunt paulò poſt tempora Antonini Caracallæ, vt opinor, cùm is omnibus in orbe Rom. degentibus ciuitatem dediſſet. Sanè poſt ea quæ dixi tempora, rara ac prope nulla tribuum mentio fit in vetuſtis inſcriptionibus, cum antea paſſim ante cognomen tribum adſcribi videamus. Nec me mouet quod Iulianus Aug. in Oratione 3. ad Euſebiam Auguſtam τ̃ φυλῶν ἐπάρχους Romæ commemorat. Non enim tribuum Præfectos, ſed Curatores regionum intelligit, vt & Libanium loqui ſæpiſſimè deprehendi.

Vt domina ſuſpicitur & Regina] Non is ſum qui vulgatas editiones temerè damnem. Sed tamen conſenſus librorum admonet me vt ſcriptam lectionem non diſſimulem. Codex certè Florentinus ac Regius cum Editione Rom. & Auguſtana ſcriptum exhibent. *vt domina ſuſcipitur.* quæ fortaſſe verior lectio eſt. Sic in lib. 15. *Cæſarem admiratione digna ſuſcipiebant.* Sanè apud Græcos ἀποδέχεσθαι, quod propriè ſignificat ſuſcipere, fere de venerantibus dicitur. vt apud Polybium in lib. 5. pag. 360. τ̃ ϑ Φίλιππον ἀποδέχεσθαι καὶ θαυμάζειν. & apud Diodorum Siculum lib. 16. de Timoleonte Corinthio. οἱ ϑ εὐεργετηθέντες μεγάλως ἀποδε-

διδόμενα τὰ αἴδεσθαι διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργετημάτων. Sic etiam apud Artemidorum in lib. 3. & apud Iulianum in Misopogone.

Populique R. nomen circunspectum & verecundum.] Hic apertè Græcissat Marcellinus. Est enim Græcè τὸ περίβλεπτον ὄνομα καὶ αἰδέσιμον. Circunspectum quidem eo sensu vsurpat etiam in lib. 27. *procedántque vehiculis insidentes, circunspectè vestiti.* & in lib. 28. *parietes lapidum circunspectu coloribus nitidos.* Verecundum verò occurrit quoque eodem quo hîc sensu in lib. 21. *Marti illius dissimilis principis verecundi.* & in lib. 30. de Artaxerxe. *qua temperantia morum ita tolerabilem eum fecit & verecundum.* Ita Hesiodus reges αἰδοίους appellat, & Homerus αἰδοίους vocat τοὺς ἱκέτας supplices. quod idem valet atque αἰδεσίμους, id est, venerabiles.

Vt Simonides Lyricus dicit.] Eandem sententiam Euripidi tribuit Plutarchus in vita Demosthenis initio. ὁ μὲν γράψας τὸ ἐπὶ τῇ νίκῃ εἰς Ἀλκιβιάδην ἐγκώμιον εἴτ᾽ Εὐριπίδης, ὡς ὁ πολὺς κρατεῖ λόγος, εἴθ᾽ ἕτερός τις ἦν, φησὶ χρῆναι τῷ εὐδαίμονι πρῶτον ὑπάρχειν τὴν πόλιν εὐδόκιμον. id est. *Is qui Epinicium in Alcibiadem scripsit, siue Euripides, vt vulgò existimant, siue quis alius fuit, viro ait felici patriam primùm illustrem esse oportere.* Eò respexit etiam Themistius in Orat. 19. ἀνδρὶ μὲν γὰρ οἶμαι πολιτικῷ δεῖν φησὶ δὴ πρῶτον κατὰ τὴν ποιητὴν τὴν πόλιν εὐδόκιμον. Ceterùm ex eo quod Plutarchus scribit de eius Carminis auctore inter veteres fuisse dubitatum, non sine ratione fortasse quis coniiciat Marcellinum nostrum eos sequi maluisse qui Simonidi tribuerent. Sed ætas Simonidis id videtur refellere. Vixit enim longè ante Alcibiadem.

Pag. 12. *In carrucis solito altioribus.*] Editio Romana habet caruchis. quam scripturam tuetur Hesychius & vetus Glossarium. In Pandectis Florentinis carrucha semper scribitur, quo modo etiam in hoc loco codicem suum habuisse, testis est Lindembrogius. Est autem Carrucha, τετράκυκλον ὄχημα, seu reda. Hesychius ῥέδιον. καρούχων. Glossæ Græcolatinæ, καρούχιον, reda. Galli aliquantum corrupto vocabulo carrocas vocamus. in quibus eandem ambitionem hominum nostrorum hodie cernimus, quam apud Romanos sui sæculi fuisse testatur Marcellinus.

Sudant sub ponderibus lacernarum.] Ironicè id dictum accipio in homines delicatos, quibus oneri erant lacernæ sericæ. Simili sensu Claudianus lib. 2. in Eutropium. onerique vel ipsa Serica.

Quas collis insertas cingulis ipsis adnectunt.] Editio Romana cui adstipulantur scripti omnes codices, scriptum habebat. *quas in collis inserta.* Ex quo Petrus Castellus excogitauit eam lectionem quam ceteri editores secuti sunt. Sed non dubito quin Marcellinus ita scripserit vti edendum curaui. Sic enim in lib. 31. initio de Hunnis. *Sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta non antè deponitur quàm in pannos diffluxerit defrustata.* Quod verò attinet ad alteram emendationem, qua

cingulis restituimus pro *singulis*, de eius veritate non dubitabit, qui meminerit in omnibus fere omnium auctorum scriptis exemplaribus singula pro cingulis perperam scribi. Vulgata certè lectio nullum habet sensum. Itaque P. Faber in lib. 1. Semestrium emendauerat *fibulis ipsis adnectunt*. In codice autem Regio ex conjectura exscriptoris emendatum est, *insertas ingulis ipsis adn.*

Nimia subteminum tenuitate perflabiles.] Ita hunc locum emendaui ex vestigiis veterum exemplarium, in quibus legitur, *tenuitatę perpianilis.* Corruptioni ansam dederat literarum affinitas. Sic suprà, vbi legitur *per flexuosas*, scripti codices habent, *per plexuosas.*

Filis extantes crebris à locis omnibus.] Multum sibi indulsit hoc in loco P. Castellus. In Editione enim Romana, quam corrigere erat aggressus, sic legebatur. *Perpianilis expectantes crebris à cogitationibus.* Et ita fere reliqui codices scripti, nisi quod post τὸ *expectantes* lacunam exhibent, quæ in Regio exemplari denotari videtur vno puncto. Etsi autem in tam corrupto loco difficile est veram emendationem assequi, videtur tamen legi commodè posse. *Expandentes eas crebris agitationibus.* Quod sequentibus verbis confirmatur. sequitur enim. *Vt longiores fimbriæ tunicæque perspicua luceant varietate liciorum.* Homines enim delicati cùm lacernas è serico haberent pellucidas, eas insuper crebris motibus agitabant, vt tunicæ eorum opere plumario textæ ab omnibus conspicerentur: idque maximè sinistra parte faciebant, quo gladius, & capulus auro fortasse collucens ac gemmis, oculos spectantium feriret.

Vt longioris fimbriæ tunicæ.] In Editione Romana erat. *Vt longiores fimbriæ tunicæque* Quod cur Petro Castello placuerit corrigere, non video. Editioni certè Romanæ subscribunt codex Regius & Florentinus cum editione Frobeniana. fimbriæ igitur ad lacernas referendæ sunt, quas fimbriatas fuisse docet vetus interpres Persij, & ex illo Isidorus in Originum libris. Possunt etiam de tunicis intelligi, & sic erit figura quam Græci ἓν διὰ δυοῖν vocant, non infreqùens Marcellino nostro. vt cum ait infrà in hoc libro. *Cùm glorioso Marte Mediam vrgeret & Parthos.* & clarius in lib. 16. *Ingenti prælio superatus à Romanis, & Pompeio rex prædictus.* denique in fine lib. 23. *Post Lydiam victam & Croesum.*

Effigiata in species animalium multiformes.] Asterius Amasiæ Episcopus in Homilia de Diuite & Lazaro, ait nouam quandam texendi rationem sua ætate inuentam fuisse, qua in connexione staminis cum subtemine picturæ virtus exprimeretur, omnisque generis animalium formæ vestibus intexerentur. addit etiam à pueris mirantibus digito monstrari solitas huiusmodi animantium figuras, leonum puta, pardorum, vrsorum: siluas quoque, & canes, & rupes, & venatores tunicis, & palliis intextos: qui autem religiosi præ ceteris videri vellent,

historias ex Euangelio sumtas simili arte vestibus inlusisse. Idem scribit Prudentius in Hamartigenia his versibus.

Vellere non ouium, sed eos ex orbe petitis
Ramorum spoliis fluitantes sumere amictus
Gaudent, & durum scutulis perfundere corpus.
Additur ars, vt fila herbis saturata recoctis
Illudant varias distincto stamine formas.

Cultorum, vt putant, feracium.] Mallem, *vtputa feracium*, vel, *vtpote*.

Subsidiis amicorum mariti.] Valerius Max. in lib. 4 cap. 4. non subsidiis amicorum Reguli, sed decreto Senatus alimenta conjugi eius ac liberis præbita esse scribit. Cui subscribit Dio in fragmentis, quæ nuper vulgauimus pag. 593. ὁ γὰρ Ῥήγουλος ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ ἦν, ὥστε μήτε τὴν ἀρχὴν ῥᾳδίως ἐθελῆσαι δι᾽ αὐτὴν ὑποστῆναι, καὶ τῇ γυναικὶ τοῖς τε παισὶν αὐτοῦ τὴν τροφὴν ἐκ τοῦ δημοσίου δίδοσθαι ψηφισθῆναι. id est ad verbum. *Regulus enim tanta premebatur inopia, vt eius causa Magistratum suffragiis populi sibi delatum suscipere vix sustinuerit: utque coniugi eius ac liberis alimenta ex ærario decreta sint.*

Cum nobilitas florem adultæ virginis, diuturnam absentiam.] In codice Regio & editione Romana reperi, *diuturnum*. vnde quis conjicere possit legendum esse. *Cum nobilitas florem adultæ virginis diuturnum absentiâ pauperis erubesceret patris.* Et ita diuturnus flos erit quem alij obsolescentem dicerent. Nolim tamen quidquam temere mutari, præsertim cum diuturna absentia Cn. Scipionis iure dicatur, qui octo annis Proconsul bellum in Hispania gessit teste Liuio in lib. 25. Ceterùm de hac liberalitate Senatus eleganter Valerius Max. lib. 4. cap. 4. & Zonaras ex Dione. mirùmque est id à Tito Liuio prætermissum fuisse.

Vt pæniteat ob hæc bona.] Hic locus ex MSS. codicum auctoritate sic à nobis est restitutus. tantùm emendauimus, *ob hæc bona*, cùm in MSS. & in Editione Romana legeretur, *vt hæc bona*.

Vt incognitus heredis.] Sic habet editio Augustana à Mariangelo Accursio viro doctissimo emendata. In Editione Romana *heredis* legebatur, vnde Petrus Castellus emendauerat *heres*. Nos lectionem Augustanæ editionis sequi maluimus, quippe quæ & ad scriptum codicem propius accederet, & cum antecedenti oratione melius conuenirет. In regio exemplari tria hæc vocabula omissa erant. Ceterùm quod incognitum, & repentinum iungit hîc Marcellinus, videtur sumtum ex Cicerone in Bruto, qui sic dicit. *Ignoti homines & repentini, quæstores celeriter facti sunt.*

Hortatore illo Hesterno..... numerando.] Ita primus hunc locum edidit Sig. Gelenius vir exacti iudicij, cui vni plurimum debet noster Marcellinus. Neque aliter habuit editio Romana, quæ omnes lacunas

scripti exemplaris fideliter exhibuerat. Sed Petrus Castellus sine vllo codice scripto, sola fretus non dicam conjectura, sed audacia, omnes lacunas expleuit. Atque hunc quidem locum sic suppleuerat. *Illo hesterno dies numerando.*

Per totidem defueris tempus.] Non dubitaui hanc scripturam hic restituere, quam præter Florentinum codicem Regius quoque seruauit. Existimo tamen quiddam adhuc deesse, *dierum* puta, aut *mensium.* Arguit enim superbiam, & iniquitatem illorum nobilium, quos cùm adsiduo officio per triennium colueris, si fortè triduo, aut trimestri spatio absis, prioris obsequij tui obliuio subit. Et sic tollitur barbarismus, qui vulgatam lectionem inquinat.

Pag. 13. *In stipite conteres submittendo.*] Stipitem vocat hominem stupidum, & in quo nullus resident sensus non magis, quàm in stipite. Sic Terentius in Heautontimor. *Actu 5.*

——in me quiduis harum rerum conuenit
Quæ sunt dictæ in stultum. caudex, stipes, asinus, plumbeus.

Et Cicero de Haruspicum responsis, Ælium quemdam Ligurem vocat stipitem. Claudianus quoque in Eutropium lib. 1.

Et nihil exhausto caperent in stipite lucri.

Cùm autem interuallata temporibus.] Hoc loco MSS. codices omnes, & editio Romana atque Augustana vocem interserunt hoc modo. *Cùm autem commotus interuallata temporibus.* Vnde non absurde quispiam legendum esse conjecerit. *Cùm autem commodis interuallata temporibus.*

Exceptis iis quibus vicißitudo debetur.] Id est, præter eos quibus vicem reddere opportet, cùm ab iis, aut conuiuio exceptus prior, aut sportula honoratus sis. Sic Marcellinus in lib. 16. *Armatorúmque millia triginta, & quinque partim mercede, partim pacto vicißitudinis reddendæ quæsita.*

Qui pro domibus excubat aurigarum.] Viles de plebe homines intelligit, qui totos dies in Circo perstabant, de equis Circensibus, & de agitatoribus satagentes, vt scribit Marcellinus infrà, vbi de plebis Romanæ studiis agit. quinetiam pro domibus aurigarum factionis eius quam fouebant, excubare erant soliti. Quod quidem in plebeis hominibus mirum videri non debet, quum Caius Caligula prasinæ factioni ita deditus fuisse dicatur à Suetonio, vt cenaret assiduè in stabulo, & maneret. Marcellinus in lib. 28. de iisdem. *Eisque templum & habitaculum, & concio, & cubitorium, & spes omnis Circus est maximus.*

Eo quoque accedente quod & nomenclatores.] In hoc loco emendando, quid & quantum licentiæ mihi sumpserim, nolo dissimulare. Cùm igitur in Regio codice, & in Editione Romana scriptum esse vidissem, *Vitant è quoque accedente, quod & nomenculatores, &c.* Vnius literæ

adiectione locum sic sanaui. Ceterùm id nomenclatorum officium fuisse docet Seneca in Epist. 19. *Habebis conuiuas quos ex turba salutantium nomenclator digesserit.* Athenæus lib. 2. μετ' ταῦτα κατακλίσεως ὡς ἤθελεν ἕκαστος, ἢ περιμείναντες ὀνομακλήτορα τὸ τ δεῖπνον ταξίαρχον. Neque verò solum digerebant eos, qui venturi essent ad cænam, sed etiam eos qui sportulam accepturi essent, vt testatur Marcellinus verbis quæ proximè sequuntur. *Mercede accepta lucris quosdam, & prandiis inserunt subdititios ignobiles, & obscuros.* Lucra enim sunt sportulæ quæ in auro, aut argento dabantur. De hac autem nomenclatorum auaritia, qui infimis hominibus operam suam venditabant loquitur Lucianus in dialogo περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων, his verbis, περιμένειν αὐθύμως καὶ ἀποκλειόμενον· καὶ ἀναίσχυντον ἐνίοτε καὶ ὀχληρὸν δοκοῦντα ὑπὸ θυρωρῷ κακῶς συρίζοντι, ἢ ὀνομακλήτορι λιβυκῷ τελούμενον, καὶ μισθὸν τελοῦντα τ μνήμης τοῦ ὀνόματος.

Subuersásque silices sine periculi metu properanter.] Vias vrbis intelligit quæ silice stratæ erant. Sic Iuuenalis in Satyra 6.

Nec melior, pedibus silicem qua conterit atram. Et Prudentius in lib. 1. contra Symmachum.

Quique terit silicem variis discursibus atram.

Equos velut publicos signatis, quod dicitur, calceis agitant.] Equos publicos vocat animalia cursus publici. quia verò sine diplomatis cursum publicum vsurpare non licebat, teste Capitolino in Pertinace, & l. 2. de curiosis, & l. 3. cod. de cursu publico, idcirco signati calcei dicebantur eorum, qui eiusmodi diplomata seu euectiones habebant, aut tractorias, aut angariales, tot enim nominibus dicuntur. Græci συνθήματα appellant. Vetus glossarium, *Euectio* σύνθημα. Item σύνθημα *sigillum, euectio.* Iulianus Augustus in Epistola nondum edita ad Libanium quæstorem. Ὡς ὤνησε γε τὸ σύνθημα ἡμῖν μέλλησιν. αὐτὸ γὰρ τοῦ τρέμειν καὶ δεδιέναι φερόμενον ἐπὶ δημοσίας ἀπήνης, &c. Hieronymus quoque in Ep. ad Iulianum. *Iam dimisso synthemate equus publicus sternebatur.*

Quos imitata matrona complures.] Huius loci emendatio codici Regio debetur: In quo priùs quidem scriptum erat *quos emitate*, prout editio quoque Romana exhibet. sed eadem manu ita emendatum est, vt edidimus. Obseruaui autem in manuscriptis exemplaribus fere scribi *emitari* pro *imitari*.

Opertis capitibus & basternis.] Basternæ enim matronales erant opertæ, planéque similes earum quas hodie lecticas vocamus, vt docet vetus Epigramma.

Aurea matronas claudit basterna pudicas,
Quæ radians patulum gestat vtrinque latus. &c.

Præpositis vrbanæ familiæ suspensa digerentibus.] Sensus est seruos præpositos vrbanæ familiæ quæ tunc suspensa est, & otiosa ab omni opere vacat, ordines curare.

Oblurida

obluridi dist. lin. compage deformes.] Sic habent codex Regius ac Florentinus, & Editio Romana. Sed Petrus Castellus cum eam locutionem contra leges grammaticæ peccare existimaret, correxit *obluri- da distortáque lin. compage deformis.* Extitit postea Sigismundus Gelenius, qui Frobenianam curauit editionem. Is audacter satis vocem addidit hoc modo. *Coloris obluridi, distortáque lin. compage deformis* Quod equidem institutum probare non possum, cùm ea vox absit tum à codice Regio, tum ab editione Romana. Quinetiam in Romana edit. legitur, *á senibus in pueros desinetis.* Vnde suspicari quis possit legendum esse *desinentes.* Cuiusmodi locutio Marcellino est familiaris.

Mutilorum hominum agmina.] De hac matronarum ambitione loquitur Hieronymus in Epistola ad Furiam. *Noli in publicum subinde procedere, & spadonum exercitu præeunte viduarum circumferri libertate.*

Semiramidis reginæ quæ ten. mares castrauit omnium prima.] Consentit quidem Claudianus in Eutropium, vt iampridem notauit Delrio. Sed Clearchus Solensis Aristotelis discipulus in lib. 4. de moribus gentium præclarum hoc inuentum Medis tribuit teste Athenæo in lib. 12. Κλέαρχος δ' ὁ Σολεὺς ἐν τετάρτῳ βίων προθεὶς τὴν τῶν Μήδων τρυφὴν, καὶ ὅτι διὰ ταύτης πολλοὺς εὐνουχίσειαν τῶν περιοικούντων. Mulieres verò castrare primi cœperunt Lydi, vt docet idem Athenæus in libro cit. & Constantinus Manasses. Gyges enim Lydorum rex primus puellas castrasse dicitur, vt iis adolescentibus diutius vteretur, quemadmodum scribit Xanthus Lydus in 2. rerum Lydicarum apud Suidam in ξανθός. At Græci hanc fœdam inhumanitatem semper detestati sunt. Argumento sit Periander Corinthius, qui cum Corcyrensibus infensus esset, principum liberos ad Regem Lydorum Alyattem castrandos misit Sardes, vt narrat Herodotus lib. 3. & Diogenes Laertius. quippe cum nullus esset tota Græcia nedum Corinthi Medicus, qui id facinus suscipere auderet.

Pag. 14. *Vocali sono, perflabili tinnitu fidium.*] Sic restitui ex fide codicum scriptorum, Regij & Florentini quibus editio Rom. & Augustana adstipulantur. Sed nondum mihi persanatus locus videtur. Ac nisi me conjectura fallit, sic scripserat Marcellinus. *Vocali sono ac perflabili, tinnitúque fidium resultantes.* Eodem enim modo loquitur initio libri 30. *Et ades pulsu neruorum, & articulato flatilíque sonitu resultarent.* Quibus verbis duas musicæ species complectitur, organicam & vocalem. sed organica duplex est: quarum altera in percussione consistit, altera in flatu. Organorum quippe alia sunt ἐντατὰ καὶ καθαπτά, alia ἐμπνευστὰ quibus etiam Hydraulica continentur, vt ait Athenæus in fine libri 4. Omnia hæc complexus est Cicero in Orat. pro Sexto Roscio his verbis. *Vt quotidiano cantu vocum, & neruorum,*

& tibiarum tota vicinia personaret. Nec secus Marcellinus noster in locis quos adduximus. Sed & Cassiodorus in libro de Musica. *Symphonia*, inquit, *est temperamentum sonitus grauis ad acutum, & acuti ad grauem, modulamen efficiens siue in voce, siue in percussione, siue in flatu.* Græci perinde ὀργανικὴν καὶ ᾠδικὴν μοῦσαν distingunt, vt videre est apud Dionysium Halic. in libro de compositione vocabulorum, & nominatim apud auctores, qui de Musica scripserunt Græcè, Gaudentium, Aristidem, & ceteros: Apud quos nihil frequentius occurrit quàm hæc λέξεως καὶ κρούσεως distinctio, id est vocalis & organicæ musicæ. ac seorsim vtrique proprias notas adsignant: quarum superiores quidem vocalem, inferiores organicam metiebantur: in vsum, vt equidem iudico, auloedorum, citharoedorum, corúmque qui ad Lyram canebant.

Cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alim. inopiam.] Sic Octauianus Augustus magna quondam sterilitate ac difficili remedio omnes peregrinos exceptis medicis, & præceptoribus vrbe expulit, vt ait Suetonius. Cuius exemplum secuti deinceps Romani, crebro id vsurpauerunt, adeo vt vrbs æterna hanc ob causam male audiret. Libanius in Antiochico pag. 366. de fecunditate agri Antiocheni loquens sic ait. οὕτω τῇ τε γῇ πρέπων ὄχλος ὁ παρ' ἡμῖν, τῷ τε ὄχλῳ τὸ τῆς γῆς ἡ φύσις· δι' ἣν οὐδεπώποτε τὸν ξένιον ἠναγκάσθημεν ἀδικῆσαι Δία διὰ τὴν περὶ τοὺς ξένους φιλότητος: καίτοι τὸ παράδειγμα τῆς Ῥώμης ἔχοντες, ἣ τὴν τῶν ἀναλογίαν αὐτῶν, ἡνίκα ἂν τοῦτο συμπέσῃ, τῇ τῶν ξένων ἐλάσει πρὸς ἀφθονίαν μεθίστησι. id est. *Ita & agro conueniens incolarum multitudo apud nos est, & multitudini incolarum bonitas agri respondet. cuius ope nunquam coacti sumus sæuitia in peregrinos Iouem hospitalem offendere: tametsi nobis exemplum suppeteret vrbis Romæ, quæ quoties inopia premitur annonæ, peregrinorum expulsione huic malo mederi solet.* Themistius quoque in Orat. 6. vbi Theodosium Imperatorem Orientis ab annonæ solicitudine commendat. οὐκοῦν, inquit, δεῖ ἡμῖν ξενηλασίας συνεχοῦς καθάπερ τῇ μητροπόλει, φαρμάκου τῆς ἐνδείας χαλεπωτέρου. id est. *Quare nihil nobis continua ac prope assidua peregrinorum expulsione opus est, perinde ac Origini nostræ; quod quidem omni penuria atrocius remedium est.* Quibus verbis Romam innuit, quam μητρόπολιν quoque appellat in Orat. 4. Ceterùm peregrinos aliter sumit Marcellinus, quàm in dicto loco Suetonius. Apud Suetonium enim, & illius æui scriptores peregrini opponuntur ciuibus Romanis. Post legem autem illam Caracallæ qua omnibus in orbe Rom. agentibus ciuitas data est, peregrini Romæ dicti sunt, qui non essent oriundi ex vrbe Roma, vrbicariisque prouinciis.

Cum choris totidémque remanerent magistris.] Choros intelligo qui saltatricibus, seu pantomimis præcinebant, de quibus præter Hieronymum in Chronico loquitur & Libanius in Orat. aduersus Tisamenum initio. ἀπομυλίγας δὲ τυχέας εἰς ὀρχηστὰς, καὶ μαγείρους αὐτούς τε καὶ ἄρα

ὑπὲρ αὐτοὺς, ἥδιστα μὲν ἂν ἡγεμὼν ἐγένετο τοῦ χοροῦ. τούτου δὲ πολλοῖς εἰργασμένος αἰτιάμασι, δι' ᾀσμάτων, ἃ ποιῶν παρεῖχεν αὐτοῖς, ἦν ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Quibus in verbis ἡγεμὼν τοῦ χοροῦ, is est qui Magister chori dicitur in hoc Marcellini nostri loco: Et à Philargyro in Eclogam 6. Virgilij. Apud Philonem de vita contemplatiua. ἡγεμὼν καὶ ἔξαρχος vocatur. Hi Magistri in medio chori stantes complosione pedum ac strepitu cymbalorum, aut manus percussione modos dabant: vnde & Mesochori sunt dicti. Philo in lib. de mercede meretricis. ὃν ἐν μέσοις καθάπερ ἡγεμὼν χοροστατοῦσι. De Cymbalorum strepitu locus est elegans apud Arrianum in Indicis. εἶδον δὲ ἔγωγε καὶ κυμβαλίζοντα ἤδη ἐλέφαντα, καὶ ἄλλους ὀρχεομένους· κυμβάλοιν τῷ κυμβαλίζοντι πρὸς τοῖν σκελοῖν τοῖσιν ἔμπροσθεν προσηρτημένοιν, καὶ πρὸς τῇ προβοσκίδι ἄλλο κύμβαλον. ὁ δὲ ἐν μέρει τῇ προβοσκίδι ἔκρουε τὸ κύμβαλον ἐν ῥυθμῷ πρὸς ἑκατέρῳ τοῖν σκελοῖν. οἱ δὲ ὀρχεόμενοι ἐν κύκλῳ τε ἐχόρευον ἐν ῥυθμῷ καθότι ὁ κυμβαλίζων σφίσιν ὑφηγέετο. id est. *Vidi ego aliquando elephantum cymbalum pulsantem aliis saltantibus, duobus cymbalis ad anteriora crura, alio ad proboscidem appenso. Ipse alternatim proboscide cymbalum in numerum ad vtrumque crus pulsabat. reliqui circunstantes choreas ducebant, ac procedebant in numerum prout ille cymbalo praeibat.* Vt plurimum tamen ferream regulam habebant Mesochori ex crepidis prominentem, qua & Chori cantum, & Pantomini ipsius gestum ac saltationem regebant, quemadmodum docet Libanius in Orat. pro saltatoribus aduersus Aristidem, vbi inter cetera sic ait. κλόπου δεῖ τοῖς ὀρχησταῖς οὐ δαιμόνιε μείζονος, ὅς τέ τι τοῦ χοροῦ διοικήσεται πρὸς τὴν χρείαν, καὶ τοῖς ὀρχησταῖς συμβαλεῖ πρὸς εὐρυθμίαν· οὗτος δὲ ἀπὸ ψιλοῦ τοῦ ποδὸς οὐκ ἂν ἀποχρῶν εἴη· δεῖ δή τινα κανόνα σιδηροῦν ἀπὸ τῆς βλαύτης ἡρμοσμένον ἀρκοῦσαν ἠχὴν ἐργάσασθαι. Ceterùm saltante Pantomimo pauci chori canticis attendebant, nec nisi pastores, nautæ eiúsque farinæ homines. vnius Pantomimi schemata ac gestus conspiciebantur. quem quidem ita moderari gestum oportebat, vt simul cum chori cantico procederet, simul inciperet, simulque desineret, quod συγκαταλῦσαι τῷ ᾄσματι dicit Libanius in Orat. citata.

Pedibus pauimenta tergentes.] Restitui scripturam veterum librorum, quam Editio quoque Romana ac Frobeniana confirmant. Primus Mariangelus Accursius *terentes* ediderat vitiosè. tergere enim pauimentum saltantes propriè dicuntur, quòd præ nimia corporis agilitate vix tangunt, nedum terunt. Pauimentum autem Scenæ hic intelligi clarum est, quæ tessellato opere sternebatur.

Iactari volubilibus gyris.] In codice Regio reperi *voluetur gyris.* neque secus in editione Rom. nisi quod *tyris* in ea legitur. Vulgata lectio est ex emendatione P. Castelli, quam equidem non damno. Malim tamen legere. *Iactari volucribus gyris.*

Velabris vmbraculorum theatralium.] Apud Valerium Maximum, ex quo hæc desumpta sunt, legitur *velorum vmbraculis.* magis Latine.

Ceterùm de his theatralibus velis loquitur Propertius lib. 4. Elegia I.

Nec sinuosa cauo pendebant vela theatro.
Pulpita solennes non oluere crocos.

Quod Distichon imitatus videtur Ouidius in Arte amandi lib. I.

Tunc neque marmoreo pendebant vela theatro,
Nec fuerant liquido pulpita rubra croco. Plura de his velis notauit Lipsius in lib. de Amphitheatro cap. 17.

Pag. 15. *Catulus in ædilitate sua.*] Valerius Maximus id à Q. Catulo in ædilitate factum esse non dicit. Itaque id de suo admensus est noster Marcellinus. in quo vereor ne eum ratio fugerit. Plinius enim lib. 19. initio, Catulum scribit primum omnium velis texisse theatrum cùm Capitolium dedicaret. Dedicauit autem Capitolium Catulus Q. Metello & Q. Hortensio Coss. Olympiade 177. anno vltimo, vt scribit Cassiodorus in Chronico, & Phlegon in Olypiadum fragmento apud Photium. quod confirmat Cicero in Verrem de signis, quam orationem habuit Pompeio & Crasso Coss. sub anni finem, cùm Metellus & Hortensius iam Consules designati essent. *Hoc loco*, inquit, *Q. Catule te appello. tuus est enim honos in illo templo, Senatus populique R. beneficio. tui nominis æterna memoria simul cum templo illo consecratur, &c.* Quibus verbis satis innuit Cicero nondum eo tempore quo agebat, Capitolium dedicatum fuisse. quod sequentibus demum Coss. vt dixi, à Catulo dedicatum est. At eo anno Catulus & Consularis erat, & Censorius, ne dum Ædilis: Imò & princeps ciuitatis, vt scribit Valerius Max. lib. 6. cap. 9. Agellius lib. 2. cap. x hunc Catulum curatorem Capitolij reficiundi nominat.

Latius iam dissimulata licentia.] Facilius sensum intelligas quàm verba. Imò verba sensum plane subuertunt. quid enim sibi volunt hæc? dissimulata licentia. Omnino *disseminata* voluit dicere.

Antiochensis ordinis vertices.] Vt Romæ & Constantinopoli erat album Senatorium, in quo Senatorum omnium erant nomina perscripta, ita & in ciuitatibus reliquis erat Album Decurionum cuius mentio fit apud Iulianum in Misopogone, & in iure creberrime. Qui primores erant in hoc albo, ij ordinis vertices dicuntur hoc loco. Procopius in Anecdotis sub finem. Ἀνατόλιος τις ἦν ἐν Ἀσκαλωνιτῶν λευκώματι τὰ πρωτεῖα ἔχων. id est. *Anatolius erat quidam inter primores curiæ Ascalonitarum.* hos primarios curiarum vocat lex 39. Cod. Theod. de Decurionibus, his verbis. *tam primarios curiarum quàm hos qui magistratus gerunt atque gesserunt, sinceritas tua incitare debebit.* Vide titulum in Pandectis de albo scribendo.

Peryssentque ad vnum, &c.] De hac Galli Cæsaris crudelitate intelligendus est Libanius in Orat. de vita sua, pag. 4. cùm ait. ζάλη τις κατειλήφει τὸ κοινὸν, ὀργῇ βασιλέως εἰς φόνον ἀφιγμένου· καὶ οἱ μὲν ἔκειντο, τοὺς δὲ ὡς ἀποθανουμένους ἦγον, ἅπαντας ἀγαθούς. Inter quos & magistrum suum fuisse

dicit: quem qua arte ex Galli manibus seruauerit ibidem docet.

Vetitis certaminibus pugilum.] Lipsius lib. 1. Saturnalium cap. 12. hæc verba de gladiatoribus accepit, quorum cruenta spectacula lege Constantini Magni vetita fuerant. Equidem gladiatores *πύκτας* dici, & *πυκτεύειν* libens concesserim, quippe cùm & Artemidori locus ille quem indicat Lipsius, id probet: & alter eiusdem auctoris in lib. 5. cap. 59. *ἀπεγράψατο εἰς μονομαχίαν, καὶ πολλοῖς ἔτεσιν ἐπύκτευσεν ἀπότομον πυγμήν.* & Eusebius lib. 8. hist. cap. 17. & 18. Sed tamen gladiatores Latinè pugiles dici vix in animum meum inducam. Nec quicquam obstat, quominus hic locus intelligatur de pugilibus qui castibus dimicabant. nam cruenta huiusmodi pugilum fuisse certamina satis constat ex poëtis. apud quos victus semper male mulcatus & cruentus abit ex certamine.

Insidias ei latenter obtendi.] Codex Regius habet, *insidias in eum latenter obtendi*. In Editione Rom. *ein latenter obtendi.* Ceterùm hanc historiam fusius enarratam apud Zonaram vnum reperi. Is in gestis Constantij scribit Magnentium post Mursense prælium rebus iam desperatis quendam ex familiaribus clam misisse, qui Gallum Cæsarem Antiochiæ interficeret: eo consilio vt Constantium variis curis distineret, & ad Orientis tutelam auerteret. Miles igitur cui cædes Galli mandata fuerat, quo occultior esset, apud anum quandam diuertit iuxta fluuium Orontem. Iamque structis insidiis, ac multis militibus ad societatem adiunctis, vesperi inter cenam cum quibusdam consciis de ea re apertius loqui cœpit coram hospite anu, quam ob senium facile contemnebant. Sed illa perceptis omnibus, cùm hospitem vino grauem obdormisse sensisset, clam tugurio egressa vrbem petit, rémque omnem Cæsari aperit. Missi illico milites Magnentianum illum corripiunt. atque ille tormentis admotis insidias confessus est. de confesso & consciis omnibus supplicium sumptum. hæc Zonaras.

Pag. 16. *Consularem Syriæ Theophilum.*] Tres omnino erant prouinciæ Syriarum ætate Marcellini, vt ipse infrà testatur, Phœnice, Cœle, & Palæstina. quarum singulæ Consularem habuere, vt est in Notitia Imperij Romani. Sed Cœle proprie Syria dicta est, teste Ammiano Marcellino infrà in hoc libro vbi Orientis prouincias describit, & Itinerario Burdigalensi. Ex quo apparet aliter apud veteres Syriam Cœlen, aliter posteriori ætate terminatam fuisse. Nam antiqui Syriam Cœlen vocabant, proprie quidem eam quæ Libano atque Antilibano montibus concludebatur: latius verò sumpto vocabulo omnem eam regionem quæ supra Seleucidem in Ægyptum & Arabiam vsque protenditur, vt docet Strabo lib. 16. Posteriores verò etiam Seleucidem ipsam vsque ad Comagenem Cœles Syriæ nomine complexi sunt. Eiúsque caput fuit Antiochia: Eunapius in vita Libanij. Λιβάνιον δὲ Ἀντιόχεια μὲν ἤνεγκεν ἡ τῆς κοίλης καλουμένης Συρίας προέχουσα πόλεων. In Tabula Peu-

tingerorum, *Syria Cœle* perperam nominatur. Sed hæc, vt dixi, propriè & κατ' ἐξοχὴν Syria dicebatur. vt apud Spartianum in Hadriano. *Antiochenses inter hæc ita odio habuit, vt Syriam à Phœnice separare voluerit, ne tot ciuitatum metropolis Antiochia diceretur.* Ætate quippe Hadriani vnus legatus Syriæ omnibus Syriarum prouinciis præerat, ísque Antiochiæ sedebat. sed postea id quod Hadrianus cogitarat, impletum fuit. Syria enim à Phœnice separata est, seu potius Syriaca iurisdictio à iurisdictione Phœnices disiuncta. vtraque enim proprium Consularem habuit, sed Consularis Cœles Syriæ proprie, & ἐξόχως Consularis Syriæ dictus. Hanc Consularis Syriæ dignitatem ita describit Marcellinus in lib. 23. *Antiochiam egressurus Heliopoliten quendam Alexandrum Syriacæ iurisdictioni præfecit.* Consulares autem hi senis fascibus ornabantur, vt docet Rutilius Numatianus lib. 1. Itinerarij.

Namque pater quondam Thyrrenis præfuit aruis,
Fascibus & senis credita iura dedit.

Hinc Consularitatis fasces in Codice Theod. dicuntur, lege vlt. ad legem Iul. de ambitu. Nec solum fasces, sed & secures habebant, teste Cassiodoro lib. 6. formula 20.

Famis & furoris impulsu, Eubuli cuiusdam, &c.] Ita hunc locum & emendaui & interpunxi, partim ex MSS. codicibus, partim ex editione Augustana. Emendationem verò hanc nostram egregie confirmat Libanius in Oratione de vita sua, vbi hanc Antiochensis plebeculæ seditionem sic perstringit. ἀναβὰς ἐμὸς ἀνεψιὸς ἀσθμαίνων τὸν μὲν ἄρχοντα ἔφη τεθνεῶτα ἕλκεσθαι, παιδιὰν ποιουμένων τῶν κτεινάντων τὸν νεκρόν. Εὔβουλον δὲ σὺν τῷ παιδὶ δρασμῷ τοὺς ἐκείνων ἀποφυγόντα λίθους εἰς ὀρῶν ποῖ κορυφὰς ἀναφυγοῦν. τοὺς δὲ ἁμαρτόντας τῶν σωμάτων. εἰς οἰκίαν τὴν ἐκείνων ἀφεῖναι τὸν θυμόν, καὶ καπνὸς εἶπε τοῦ πυρὸς ἄγγελος. id est. *Cognatus meus anhelans Consularem quidem occisum per summum ludibrium ab interfectoribus trahi nunciat. Eubulum verò vnà cum filio euitatis furentis populi lapidibus ad montium vertices euasisse: at populum cui corpora illorum elapsa essent, in ædes eorum effudisse iram. & hic, inquit, fumus incendij index est.* Iulianus quoque in Misopogone ad calcem, eandem tangit historiam his verbis. εἰδὲν ὑμᾶς ὑπομνήσας ἂν ἐνιαυτοῖς ἔμπροσθεν ἐννέα δίκαια δρῶντες εἰς ἀλλήλους εἰργάσασθε. φέρων μὲν ὁ δῆμος ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν δυνατῶν τὴν φλόγα, καὶ ἀποκτείνας τὸν ἄρχοντα.

Calcibus incessens & pugnis, conculcans seminecem.] Sic interpungendum esse hunc locum existimaui. Ceterùm Libanius in Orat. ad Theod. de seditione Antiochena ait hunc Theophilum, optimum alioqui Rectorem, dum Circenses spectaret, à quinque aut sex fabris ærariis proturbatum atque humi afflictum fuisse. ac Constantium eo facinore grauiter commotum, illico misisse Strategium Præfectum Præt. (quem Musonianum aliter dictum fuisse, testatur Marcellinus in fine libri 15.) vt in cædis auctores animaduerteret. Venit igitur Antiochiam Strategius post Thalassij Præf. obitum, antequam Domitianus successor in

locum Thalaſſij miſſus fuiſſet. Theophilo autem Conſulari Syriæ ſucceſſit Nicentius, vt ſcribit Libanius in Orat. de vita ſua. quanquam ibi Νοχέντιος, exaratum eſt: & in Ms. codice quem vidi, ἰνοχέντιος legitur. Sed Nicentium malo ex Libanij Epiſtolis, quas aliquando, ſi Deus iuuerit, in lucem edemus.

Serenianus ex Duce.] Ex Duce Phœnices intellige, quod confirmãt ea quæ ſequuntur. *Cuius ignauia populatam in Phœnice Celſen antè retulimus.*

In Phœnice Celſen.] Reſtituimus hoc loco Regij codicis ſcripturam, quam Editio quoque Romana agnoſcit. Primus P. Caſtellus *Cœlen* ediderat, imperite vt ſolet. Nam Cœle pars eſt Syriæ, vt & Phœnice. Celſe igitur caſtellum fuit in Phœnice, cuius tamen nulla, quod ſciam, mentio fit apud veteres. Niſi fortè eadem ſit Thelſea, caſtellum in Phœnice, cuius mentio fit in Notitia imperij Romani.

Iure poſtulatus ac lege.] Sic correxi ex codice Regio.

Firmum portenderetur imperium vt cup. & cunctum.] In omnibus exemplaribus hic locus praua interpunctione corruptus erat. Primus Sigiſmundus Gelenius, quem Frobenianæ editioni præfuiſſe monuimus, emendauit. *Et iunctum dupléxque iiſdem, &c.* contra fidem omnium librorum, & ſine ratione. Cur enim iunctum diceret Marcellinus vtrumque facinus? Nos ſola interpunctione commutata locum priſtino nitori reſtituimus.

Modo-non reclamante publico vigore.] Modo-non idem valet ac *tantumnon*, quæ ὑφ' ἓν, ſcribi ac legi debent. Vt apud Græcos, μονονοὺχ, & ὅσονοὺκ apud Thucydidem.

Ne quod militare otium ferè tumultuoſum.] In Editione Romana inter primam ac tertiam vocem relicta erat lacuna. Sed P. Caſtellus, cui id propoſitum erat, vt nullam in editione ſua lacunam relinqueret, inſerto eo vocabulo quod hactenus retinuere editiones omnes, lacunam expleuit prorſus infeliciter. Nam & dictio illa ſenſum hic nullum habet, & à ſcripta lectione nimium quantum diſcedit. In Regio enim codice legitur. *ne vitiaet militare otium.* neque aliter habuit codex Florentinus quo vſus eſt Lindenbrogius. Vnde non abſurdè quis conjiciat ita legendum eſſe. *ne, vti eſt militare otium ferè tumultuoſum, &c.*

Soliſque ſcholis iuſsit eſſe contentum Palatinis.] Scholæ generaliter dicuntur ædificia vbi conuenire ſolent homines plurimi, aut ſtudendi, aut præſtolandi, aut conferendi, aut alterius rei gratia. Sic Scholæ in balneis dicebantur; vbi poſteriores occupato à prioribus labro conſiſtebant, teſte Vitruuio in lib. 5. cap. 10. Eadem ratione Schola Quæſtorum, ſchola Galli, ſchola Capulatorum, ſchola Caſſij, & ſchola Xantha dicuntur apud Rufum & Victorem in deſcriptione vrbis Romæ. Erant enim loca in quæ conueniebant Scribæ, præcones Quæ-

storij, aut Ædilicij, aut aliorum Magistratuum. Verbi gratia, Scholæ Quæstorum, erant ædes in quas Scribæ, Librarij Quæstorij coibant. Plerumque autem eæ Scholæ à Curatoribus aut instauratoribus nomen sumebant, vt Schola Xantha dicta est quam A. Fabius Xanthus curator scribis, librariis, & præconibus Ædilium Curulium refecerat, signísque & marmoribus ornauerat de sua pecunia, quemadmodum est in veteri inscriptione apud Philandrum. Hæ scholæ ferè porticibus adiungebantur, vt præter Plinium lib. 36. docent Festus & Victor suprà citati. Solebántque statuis & imaginibus ornari. Vetus Inscriptio. SCHOLA. CVM. STATVIS. ET. IMAGINIBVS. ORNAMENTISQVE. Habuerunt & milites scholas suas. Nam scholæ speculatorum mentio fit in veteri Inscriptione. SCHOLA *speculatorum legionum* I. *&* II. *adiutricum* P. F. *refecta per eosdem quorum nomina infrà scripta sunt.* Ab hac origine scholæ Palatinæ dictæ videntur cohortes militum qui pro palatio excubabant: eò quod, scilicet scholas seu ædes haberent iuxta Palatium. Quo referre soleo locum veteris scriptoris apud Suidam in διέδειον. ὡς δὲ ἐν ἰσχύον τῇ εἰσόδῳ χρήσασθαι, ἄραντες αὐτὸν διέδειον κατὰ τοὺς οἴκους τῶν λεγομένων σχολῶν εἰσεκόμιζον. harum scholarum meminit iterum Marcellinus infrà in hoc libro, cùm dicit. *Palatinarum primos scholarum allocutus est mollius.* Erant autem omnes sub dispositione Magistri officiorum, vt docet Notitia Imperij Romani, vbi ordine recensentur. Singulæ tamen scholæ Tribunos atque etiam Comites habuerunt, vt patet ex lege vnica. Cod. de Comitibus & Tribunis Scholarum. lege 3. Cod. de Magistro officiorum. lege 8. de erogatione militaris annonæ. Marcellinus Comes in chronico. *Romanus*, inquit, *Comes Domesticorum, & Rusticus Comes sholariorum.* Denique Procopius in lib. 4. Gotthicorum, pag. 363. de Indigisal qui ad Iustinianum confugerat loquens, sic ait. ἄρχοντά τε κατεστήσατο ἑνὸς τῶν ἐπὶ τῇ τοῦ παλατίου φυλακῇ τεταγμένων λόχων, οὕσπερ σχολὰς ὀνομάζουσι. *Eum Iustinianus Tribunum seu Comitem constituit vnius ex cohortibus quæ ad Palatij custodiam deputatæ sunt, quas vulgò Scholas appellant.* Atque hæ propriè scholæ & simpliciter dicuntur, & milites qui in iis militant, Scholares, lege 1. Cod. Th. qui à præbitione tironum. & in Codice Iustiniani non semel. Procopius in Anecdotis & Agathias in lib. vlt. σχολαρίους appellant, eósque ter mille ac quingentos numero fuisse, & ampliora ceteris militibus accepisse stipendia testantur. Præter has scholas, variæ quoque scholæ fuerunt: sed eæ nonnisi cum additamento scholæ dicebantur, vt scholæ domesticorum. scholæ protectorum. scholæ exceptorum, singulariorum, chartulariorum in vtroque codice. Est & schola Palatina in Codice Iustiniani lege 2. De Iudiciis: schola scilicet Palatinorum, qui sacris largitionibus ministrabant. De quibus infrà dicturi sumus. sed hæc Palatinorum schola nihil ad hunc Marcellini nostri locum. Quippe constat Cæsares eo

tempore nec priuatum ærarium, nec largitiones habuisse. vt docet Marcellinus lib. 22. initio, his verbis. *Cum enim Cæsar in partes mitteretur occiduas, nulla potestate militi quidquam donandi data, Vrsulus datis literis ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros, quicquid posceret Cæsar, iusserat dari.*

Et protectorum.] Præter Scholares, de quibus modò dixi, erant in Palatio dignioris ordinis milites alij, qui maiora quoque stipendia merebant, vtpote qui maiore pretio eam dignitatem assequerentur. Ij Domestici ac Protectores dicebantur, vt Procopius scribit in Anecdotis. Ac de Domesticis quidem dicemus infrà. Protectores autem dicti sunt ex eo quod Principis latus protegerent, vt docet lex 9. Codice Theod. de Protectoribus. In Glossis Græcis ὑπασπισταὶ & ὑπερασπισταὶ dicuntur. Hegesipp. lib. 1. cap. 44. *Hic erat protector meus, cui credebam corporis senilis custodiam.* quæ conuersa sunt ex his Iosephi. ὁ ὑπερασπιστὴς ὁ ἐμὸς, ὁ σωματοφύλαξ. Horum alij in Comitatu manebant, alij in prouincias cum Comitibus & Magistris militum mittebantur, vt ex variis Marcellini nostri locis colligitur. idque disertè testatur Procopius loco citato. quidam etiam ad custodiam limitis ex ea schola erant deputati. Menander Protector lib. 8. historiæ. ὁ δέ γε τῶν μεθορίων λεγόμενος προτίκτωρ (δηλοῖ δὲ παρὰ Ῥωμαίοις τὸν εἰς τοῦτο κατειλεγμένον ἀξίας τὸ βασίλειον προασπίζειν) &c. id est. *Protector autem limitis (quo nomine appellant Romani eum qui Principis latus protegit) &c.* Addit Menander Protectorum limitis iam inde à priscis temporibus id officium fuisse vt tabernacula appararent, in quibus Legati Rom. ac Persarum congrederentur. Huiusmodi protectorum qui limites & itinera custodiebant, mentio fit lege 1. Cod. Theod. de Protectoribus, & lege 3. de littorum & itinerum custodia. Horum schola videtur fuisse sub dispositione Comitis Domesticorum. Primus autem eam instituit Gordianus iunior si Cedreno credimus. Sanè ante Constantinum eam fuisse docent Excerpta de gestis Constantini, in quibus Constantius eius pater, primùm Protector, dein Tribunus fuisse dicitur. & vetus Inscriptio ante Constantini tempora. FLORIO. BAVDIONI. VIRO. DVCENARIO. PROTECTORI. Spartianus in Caracalla Protectorum meminit.

Cum Scutarijs & gentilibus.] Hi inter Palatinas scholas fuerunt, vt constat ex Notitia Imperij. Est itaque hic figura, ἓν διὰ δυοῖν, quam Marcellino familiarem fuisse suprà monuimus. Ac Scutariorum quidem duas scholas recenset Marcellinus. Nam lib. 26. meminit Equitij scholæ primæ Scutariorum Tribuni. libro autem 25. Valentinianum memorat agentem scholam Scutariorum secundam. Vtriusque meminit Zosimus lib. 3. τῶν ἀμφὶ τὸν βασιλέα δύο ταγμάτων οἱ σκουτάριοι προσαγορευόμενοι. Præter has fuit etiam schola Scutariorum clibanariorum, cuius meminit lex 9. Codice Theod. de annona ciuica. & schola Scutariorum sagittariorum.

Et Gentilibus.] Et hi in Comitatu Principis inter Scholares militabant, vt dixi. Sic autem appellati videntur, quòd ex gentilibus, seu barbaris conscripti essent. Sanè Procopius in Anecdotis scholares omnes ferè ex barbaris, Armenijs putà & Isauris conscriptos fuisse testatur. Gentiles autem propriè dicuntur barbari. & sic in Codice Theod. sumuntur lege vnica de nuptiis Gentilium. & lege 1. de terris limitaneorum. & apud Ausonium in gratiarum actione ad Gratianum. *Voca Germanicum deditione gentilium: Alamannicum traductione captorum.* Huius autem scholæ vetus & Constantino anterior appellatio est. Nam in Menologio Græcorum de Sergio & Bacchio legimus. ὁ μὲν Σέργιος πεϱιμμικήϱιος ἦν τῆς σχολῆς τῶν γεντιλίων.

Pag. 17. *Gallum quem crebro acceperat.*] Hunc locum mendosum esse arbitror. Sic autem esse legendum existimo. *Gallum, quem crebro acciuerat, ad Italiam properare blandè hortaretur & verecundè.*

Contempto Cæsare, quem videri decuerat.] Videri in hoc loco idem est ac salutari. Ita etiam Marcellinus vsurpauit suprà, cùm dixit. *Excogitatum est adminiculum sospitale ne quis amicum perseuerantem similia videat.* Neque aliter ἰδεῖν sumitur à Dione in fragmentis quæ nuper edidimus, pag. 722. de Marco, ἠσπάζετό τε τοὺς ἀξιωτάτους ἐν τῇ Τιβεϱιανῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει, πρὶν τὸν πατέρα ἰδεῖν. & apud Socratem lib. 6. cap. 20. hist. eccl.

Relationibus quas subinde dimittebat.] Sic emendaui ex Codice Regio, cui editio Rom. & Aug. subscribunt. De omnibus autem maioris momenti negotiis referre ad Principem iudices & rectores solebant. eáque relatio propriè dicebatur. Exempla passim apud Marcellinum, & Symmachum, & priorem iis Plinium lib. vlt. Epist. & in codice. Græcis ἀναφορὰ dicitur. Glossæ, ὑποβολὴ ἡ ἀναφορὰ πρὸς βασιλέα ἢ ἄρχοντα, *suggestio*. Suggestio tamen proprie sumpta in hoc differt à relatione, quod relatio est actorum & gestorum insinuatio. Suggestio autem est cùm Magistratus quilibet principi salubre consilium suggerit. De his relationib. Domitiani loquitur Iulianus in Epist. ad Athen.

Et tuas & Palatij tui auferri iubebo p. annonas.] Ministris ac palatio Cæsaris annonæ & salaria ab Augusto dabantur. Ipse etiam Cæsar non secus ac apparitor aliquis annonas ab Augusto accipiebat. quod præter hunc locum docet Marcellinus in lib. 16. de Iuliano loquens adhuc Cæsare. *Cùm enim legeret libellum quem Constantius descripserat, prælicenter disponens quid in conuiuio Cæsaris impendi deberet.* Porrò Palatinam annonam curabat Præfectus prætorio, vt testatur Cassiodorus in formula Præfecturæ prætorianæ. Inde est quod Domitianus Præfectus præt. minatur Cæsari nisi quamprimum proficiscatur, annonas ipsius Palatio se adempturum. Quod etiam refert Zonaras his verbis, quæ cum Marcellino vnice consentiunt. ὁ δὲ εἰς Ἀντιόχειαν παραγενόμενος, πάνυ ἀδεξίως τὸ πρᾶγμα μετεχειρίσατο, ἀναμεῖναι δὲν ἐπιτάξας

τὰ χείσαιμι πορεύεσθαι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἀπειλήσας εἰ μὴ πείθοιτο, τοὺς στρατιώτας τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπάξειν. Notetur interim inscitum & illiberale Domitiani ingenium planéque origini suæ respondens. Fuit enim vilis operarij filius, vt Libanius docet in Orat. pro Thalassio nondum edita. ὁ δὲ Δομετιανὸς ὁ χάλκοις μὲν ἀποδώσων ἀδίκοις καὶ ἐλέγξων· ὢν δὲ καὶ αὐτὸς τοῦ πατρὸς ἀπὸ τῶν χειρῶν ζῶντος.

Asper quidem, sed ad lenitatem propensior.] Si ad lenitatem propensior fuit, qua ratione asper dicitur? & si asper fuit, quomodo idem ad lenitatem propensior? Sunt hæc planè ἀσύστατα. In Editione Romana legebatur, *Asen quidem.* neque aliter in codice Regio priùs scriptum fuerat. Sed emendatum est eadem manu, *Vafer quidem.* quam emendationem longè præferendam existimauimus vulgatæ lectioni, quæ P. Castellum habet auctorem.

Addénsque voces obiurgatorio sono.] Coniecturæ nostræ hic aliquantum indulsimus. Edi enim curauimus, *vocis obiurgatorio sono.* quod & longè elegantius est, & Marcellini ipsius auctoritate firmatur. Nam in lib. 18. ad finem, similiter loquitur. *Antoninus ambitiosè prægrediens agmina ab Vrsicino agnitus & obiurgatorio sono vocis increpitus, &c.* & in lib. 27. initio.

Post statuas Constantini deiectas.] Id est, post apertam ac professam rebellionem. Nam perduelles ferè à deiectione statuarum & imaginum Augusti, defectionem auspicabantur. Sic apud Capitolinum in Maximino. *In oppido vicino statim Maximini statuæ atque imagines depositæ sunt.* & in Gordianis. *Appellato igitur Gordiano Imp. iuuenes qui auctores eius facinoris erant, statuas Maximini deiecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus euaserunt.* Nihil frequentius occurrit apud historiarum scriptores, vt id exemplis firmare, penè idem sit quod meridie facem accendere. Ceterùm ex his quæ diximus, satis perspicuum fit legendum esse, *post statuas Constantij deiectas.* quod confirmat Zonaras his verbis. Μοντίου δὲ τοῦ Κοιαίστορος αἰτιωμένου τὴν πρᾶξιν καὶ εἰς σαφῆ τυραννίδα ταύτην ἀνάγεσθαι λέγοντος, ἔτι χαλεπήνας ὁ Καῖσαρ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τῆς γυναικὸς εἰς ὀργὴν ἐξαφθεὶς, καὶ αὐτὸν ὑπὸ δεσμοῖς ἐποιήσατο, καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ ἄμφω παρέδωκε. Id est. *Cum autem Montius Quæstor factum reprehenderet, & in apertam tyrannidem id erumpere diceret, indignatus magis Cæsar, & ab vxore quoque incitatus, eum in vincula compegit, ac breui ambos militibus tradidit.*

Domitianum præcipitem per scalas.] Scalæ sunt gradus quibus ad superiora ædium ascenditur: quam vocem hodie quoque vernacula Gallorum lingua retinet. Græci quoque à similitudine κλίμακας vocant. Artemidorus lib. 4. cap. 48. τὸν δὲ ἱπποκόμον δύο κλίμακας ἀναγαγόντα τὸν ἵππον, εἰς τὸν κοιτωνίσκον εἰσαγαγεῖν. Id est. *Equisonem verò duabus scalis perductum equum in cubiculum induxisse.* Sic etiam loquitur Martialis in eo versiculo.

Et scalis habito tribus sed altis.

Pag. 18. *Luscus quidam Curator vrbis.*] Curator est is qui pecuniam reipublicæ & generaliter quicquid ad rem ciuitatis pertinet administrat, vt notum est ex Pandectis Iuris. qui Græco vocabulo Logista nuncupatur, quemadmodum est in lege 3. Cod. de modo mulctandi. Glossæ veteres de Magistratibus. *Curator*, φροντιστὴς καὶ λογιστὴς. Eorum officium λογιστεία dicitur in lege 15. D. de excusatione tutorum. λογιστεία πόλεως οὐδὲ εἰς ἀριθμὸν μιᾶς ἐπιτροπῆς προχωρεῖ. quæ minus rectè interpretatus est doctissimus vir Ant. Augustinus. *Rationes ciuitatis ne pro vna quidem tutela cedunt.* Cùm vertere debuisset. *Curatio ciuitatis ne pro vna quidem tutela cedit.* Et λογιστεύειν curatoris officio fungi dixit Eusebius lib. 9. hist. cap. 2. Horum Curatorum non mediocrem fuisse dignitatem vel illud euincit, quod Marcus curatores multis ciuitatibus è Senatu dedit, quo latiùs Senatorias tenderet dignitates, teste Capitolino. Et alioqui mos fuit Curatores ab Imperatoribus dari, vt docet vetus Inscriptio. *Curator. Reip. Bergomensium. Datus. ab. Imp. Traiano. Curator. Reip. Comensium. Datus. ab. Imp. Hadriano.* Certè Curator celsæ Carthaginis vir Clarissimus dicitur in Collatione Carthaginensi. Sic explicare soleo locum illum Procopij in lib. 2. Gothic. pag. 266. ἦν δέ τις Δημήτριος κεφαλλὴν τὸ γένος· ὅπερ ἐπιτροπεύων βασιλεὺς αὐτὸν τῆς Νεαπόλεως κατεστήσατο. & in Anecdotis, pag. 55. ὁ γὰρ τὴν πόλιν Δάρας ἐπιτροπεύων. Sanè in lege xx. Codice Theod. de Decurionibus, Procuratores ciuitatum cum Curatoribus iunguntur. *Nullus Decurionum ad procurationes vel curas ciuitatum accedat, nisi omnibus omnino muneribus satisfecerit patriæ, vel ætate, vel meritis.* Curatores Kalendarij Reip. cum his aut iidem fuerunt, aut sanè iis subditi. Eorum mentio in lege vlt. D. de muneribus & honoribus. vbi Curatores Calendarij distinguuntur à Curatoribus qui ad colligendos publicos ciuitatum reditus eligi solent.

Eos vt eiulans baiulorum præcentor.] Princeps editio Romana hunc locum sic exhibet. *Eoque vt enilaus bai. præcentor.* Ex quo P. Castellus audacter eam lectionem exsculpserat. *Cúmque eo vt enilaus.* Secuta est editio Augustana quæ portentum nominis *Vtenilaum* nobis prodidit. Sed Sigismundus Gelenius, qui id nomen merito rejiciendum censebat, edere maluit. *Cúmque eo Stenelaus.* Nos in codice Regio disertè scriptum reperimus. *Eósque vt eiulans baiulorum præcentor.* Quam veram esse scripturam minimè dubitamus. hæc enim cuncta referuntur ad Curatorem illum vrbis nomine Luscum, (nisi tamen Luscus ibi μονόφθαλμον significat.)

Baiulorum præcentor.] Baiuli videntur hîc esse νεκροφόροι, qui aliter vespillones dicuntur. Glossæ veteres *bispillo* νεκροφόρος. Fulgentius Planciades in expositione sermonum antiquorum, *Vispillones*, inquit, *dicti sunt baiuli.* Sic apud Petrum Chrysologum sermone 121. *In obsequium*

diuitis migrat hic tota ciuitas cùm funus effertur. pauper vadit solus: pauperem duorum portat ministratio baiulorum. Itaque baiulorum eiulans præcentor erit tibicem qui vispillonibus præcinebat. Nam funera olim efferebantur ad tibiam, vt notum est. vnde Antigenidas celebris tibicen nihil æque se laborare, & animo angi dicebat, quàm quod monumentarij ceraulæ tibicines dicerentur, vt ait Apuleius in Florida 1. quanquam Dio in Orat. 49. id dictum Ismeniæ tribuit. ἔφη δὲ τις τῶν ὀλίγῳ πρότερον φιλοσόφων τὸν Ἰσμηνίαν τοῦτο μάλιστα ἀγανακτεῖν, τὸ καλεῖσθαι αὐλητὰς τοὺς τυμβαύλας. Hanc explicationem confirmat vox *eiulans*, quæ additur præcentori. Aliter quoque explicari potest hic locus, vt præcentores baiulorum sint ij, qui Græce ἐργοδιῶκται dicuntur, qui baiulos seu ἀχθοφόρους ad opus excitant, non secus ac portisculi seu celeustæ remiges, qualis Meriones apud Homerum ιλ. ψ. & hanc explicationem confirmant ea quæ sequuntur.

Epigonius è Lycia philosophus.] Regij codicis auctoritatem secutus Epigonium vbique scribendum curaui, quomodo & Rom. editio habet interdum. fuit & quidam Epigonus philosophus paulò post hæc tempora, Lacedæmone oriundus, teste Eunapio in vitis Sophistarum, nisi etiam Ἐπιγόνιος ibi scribendum est. In Concilio Carthaginensi Ἐπιγόνιος ἐπίσκοπος memoratur, qui in veteri versione Latina fere Epigonus dicitur.

Eusebius è Mysia pietatis cognomento.] Longe variant MSS. codices, quos & Lindenbrogius & Gruterus viderunt. In iis enim legitur. *Eusebius ad dimissa pictacas cognomento.* Regius codex semper reliquis fidelior habet. *Eusebius ab dimissa pithacas cognomento.* Ex quibus legendum esse apparet. *Eusebius ab Emissa pictacas cognomento.* Quod & viro doctissimo in Notis ad historiam Augustam placuisse postea animaduerti. *Pictacas* autem non dubito quin perperam scriptum sit pro *pittacas*, eodem errore quo pictacium vulgo scribi solet pro pittacio. Tractúmque illud cognomentum videtur à pittaciis quæ secum fortè Eusebius semper circumferebat.

Tribunos fabricarum insimulasset.] Antiochiæ erant fabricæ scutorum & armorum, vt docet Notitia Imperij Romani, sub dispositione Magistri officiorum. His fabricis præerant Tribuni. Vt præter hunc locum docet alter in libro 15. *Ad Tribunum miserat fabricæ Cremonensis.* Fabricæ Antiochensis mentio est quoque in lege 1. Codice Theod. de fabricensibus, & in lege 8. de Metatis.

Promittentes armorum si noua res agitari comperissent.] Duplici barbarismo fœdatus est hic locus: qui fortasse sic supplendus est. *Adminicula promittentes armorum si nouas res agitari comperissent.*

Carnifex rapinarum sequester.] Id est internuntius. videtur enim Marcellinus ex Cicerone id mutuatus esse, qui in Oratione de suppliciis in Verrem sic dicit: *Quis dubitet quin seruorum animos summa fer-*

midine oppresserit, cum viderent ea facilitate Pratorem, vt ab eo seruorum sceleris coniurationisque damnatorum vita, vel ipso carnifice internuntio redimeretur. Atque ita apud Lucanum sumitur Sequester in lib. x. *Orator regis pacisque sequester.*

Et Capitum obductio.] Obductionem pro obnuptione posuit. Alludit enim ad illud antiquum. I lictor, caput obnubito.

Pag. 19. *Et Ægypto.*] Miror certè Ægyptum inter prouincias Orientis recenseri: quippe cùm & ex Notitia imperij, & ex innumeris auctoribus constet Ægyptum ab Orientis prouinciis sejunctam fuisse.

Claudiopolis.] Huius ciuitatis mentio apud Constantinum Porphyrogennetum in libro I. περὶ θεμάτων cap. x. Et inter Episcopos qui Nicæno & Chalcedon. Conciliis subscripsere Etesius & Theodorus recensentur Episcopi Claudiopolis in Isauria.

Isaura enim antehac nimium potens.] Ex prouinciæ nomine vrbem fecimus. Nam cùm *Isauria* prius legeretur, restituimus *Isaura* quæ vrbs fuit Isauriæ. Atque hæc emendatio debetur codici Valentino: à quo non multum discrepat codex Regius. In eo enim scriptum reperi. *Isaurenim.* Editio Romana habebat *Isaurmin.* sed vera lectio est Isaura, de qua hæc scribit Stephanus Byzantius Ἴσαυρα οὐδετέρως πόλις Ἰσαυρίας· ἡ δὲ Ἰσαυρία μεταξὺ λυκαονίας καὶ κιλικίας πρὸς τῷ Ταύρῳ. Χάραξ δὲ θηλυκῶς· τὸ ἐθνικὸν ἰσαυρεὺς καὶ ἴσαυρος. Sic enim eum locum legimus. *Isaura,* inquit, *in neutro genere vrbs Isauriæ est. Est autem Isauria Lycaoniam inter & Ciliciam Tauro monti acclinis. Charax tamen Isauram in feminino dixit. Incolæ Isaurenses dicuntur, & Isauri.* Sanè Strabo τὰ ἴσαυρα semper appellat in neutro. Ptolemæo quoque ἴσαυρα ambigua generis notatione dicitur. Florus Isaurum vocat lib. 3. cap. 6. Diodorus Siculus lib. 18. τὴν ἰσαυρέων πόλιν. Apud Plinium in lib. 4. Isaura Ciliciæ mediterranea vrbs ponitur. Bis autem euersam olim hanc vrbem in historiis legimus: primùm à Perdicca sub Alexandri Magni obitum, vt narrat Diodorus lib. 18. Postea à Seruilio Isaurico, vt testatur Strabo lib. 14. Et Florus, cuius hæc sunt verba. *Validissimas vrbes eorum, & diutina præda abundantes Phaselin, & Olympon euertit; Isaurúmq; ipsam arcem Ciliciæ. vnde conscius sibi magni laboris, Isaurici cognomen adamauit.* Huius vrbis meminit etiam Pollio in Trebelliano. *Palatium sibi in arce Isauræ constituit.* vulgo legitur *Isauria.*

Tarsus. hanc condidisse Perseus memoratur.] Idem scribit Solinus cap. 41. & Cedrenus ac Suidas in μέδουσα. Vetus scholiastes Iuuenalis ad illum versum Satyræ 3.

——ripa nutritus in illa
Ad quam Gorgonei delapsa est pinna caballi.

Sic annotat. *Apud Tarsum ciuitatem Ciliciæ, quam præterfluit amnis Cydnus. cuius vrbis conditor Perseus, qui nomen ciuitati ex facto dedit, quia ibi vna ex talaribus pinnis ei excidit.* Doctè quidem, nam ταρσὸς

talum significat Græcè: sed præter mentem Iuuenalis, qui de pinna Pegasi, non Persei loquitur, vt satis patet. Et verò à Pegasi pinna denominatam Tarsum prodit Dionysius de situ Orbis. Sed à talaribus Persei ita dictam celebrior ac testatior fama est. vnde Persea Tarsos à Lucano dicitur in libro 3. Et Nonnus in lib. 18. Dionysiac. de Perseo Tarsi conditore canit his versibus.

——εὔπτερος ἤλυθε περσεὺς
Γείτονα κωρυκίοιο διαυγέα Κύδνον ἐάσας·
Ὦ σὺ φίλος, καὶ ἔφασκεν ἐπώνυμον ὠκεῖ ταρσῷ
Ἀνδρομέδη παρ' Κιλίκεσσι νεόκτιτον ἄστυ χαράξαι.

Idem in libro 41. inter antiquissimas vrbes memorat Tarsum.

Οὐ τότε Τάρσος ἔην περιμήκετος. Et paulò post.
Ταρσὸς ἀειδομένη πρεσβύπολις.

Ex Æthiopia profectus Sandan.] Sane Sandan nomen vsitatum fuit apud Tarsenses. Sic enim dictus est pater Athenodori Tarsensis illius philosophi, qui Augusti præceptor fuit teste Strabone in lib. 14. A Plutarcho in Poplicola Ἀθηνόδωρος ὁ σάνδων dicitur, eo more quo Apollodorus Molo, & Herodes Atticus, & Apion Plistonices dicti fuere. Ceterùm σάνδων an σάνδαν dixeris parum refert. Sunt enim hæ literæ apud Græcos permutabiles, vt ταιὼν & ταιὰν· θῶκος & θᾶκος ac similia. Præter hunc Sandonem fuit & quidam affinis nominis Sandocus Assyrius, qui in Cilicia Celenderim condidit teste Apollodoro in bibliotheca.

Anazarbus auctoris vocabulum referens.] Azarbas enim eius verbis conditor fuisse dicitur à Stephano Byzantio. Ἀνάζαρβος πόλις Κιλικίας ἀπὸ Ἀζάρβα τοῦ κτίσαντος. In Suidæ Lexico Zarbas nominatur. Hanc prius Cyindam ac deinde Diocæsaream appellatam, ait vetus scriptor apud Suidam. eáque terræ motu subuersa Neruæ temporibus, Anazarbum quendam Senatorem eò missum à principe, vrbem instaurasse, ac suo nomine appellasse. sed hæc futilia sunt, cùm satis constet Anazarbum ante Neruæ tempora vocitatam fuisse. Nam & Dioscorides ἀναζαρβεὺς indigatatur: & Plinius in lib. 4. eius vrbis meminit. *Intus*, inquit, *dicendi Anazarbeni qui nunc Cæsaraugustani.* Taceo quod Diocæsaream ab Anazarbo distinguit Ptolemæus in Ciliciæ descriptione. Duas enim vrbes Ciliciæ ponit Διοκαισάρειαν. & Καισαρείαν τὴν πρὸς ἀναζάρβῳ· Hæc vrbs postquam Cilicia in duas prouincias discissa est, metropolis fuit Ciliciæ secundæ, vt docet Euagrius lib. 4. & Hierocles in itinerarij Comite. ἐπαρχία Κιλικίας δευτέρας ὑπὸ ἡγεμόνος· πόλεις θ. Ἀνάζαρβα μητρόπολις. Anazarba quoque dicitur in Suidæ Lexico, & apud Zonaram in Nicephoro Phoca, vbi Ἀνάβαρζαν habent vulgatæ editiones.

Mopsuestia vatis illius dom. Mopsi quem.] Hîc sine dubio fallitur Marcellinus qui duos Mopsos inter se confundit: Mopsum scilicet Mantus, & Apollinis filium cum altero Mopso Ampyci filio, & Chlo-

ridis Orchomeni filiæ. Prior Argiuus, alter Titaresius, seu Titaronius fuit, qui locus est in Thessalia. Et hic Argonautarum Comes extitit, vt canit Apollonius Rhodius in lib. 1.

Ἤλυθε δ' αὖ Μόψος Τιταρήσιος, ὃν περὶ πάντων
Λητοΐδης ἐδίδαξε θεοπροπίας ἀνθρώπων.

De quo etiam Hesiodus in hoc versu.

Μόψον τ' Ἀμπυκίδην Τιταρήσιον, ὄζον Ἄρηος.

Vterque porrò vates fuit teste Strabone in fine libri 9. sed Mopsuestiam non hîc Thessalus Mopsus, verum alter ille Argiuus condidit: qui post Troiæ excidium vnà cum Amphilocho in Ciliciam profectus Mallum, & alias vrbes in ora Ciliciæ condidit. vt scribit Strabo in lib. 14. Et Euphorion poëta apud scholiastem Lycophronis pag. 78. Cicero lib. 1. de Diuinatione. *Amphilochus*, inquit, *& Mopsus Argiuorum reges fuerunt, sed iidem augures, iique vrbes in ora maritima Ciliciæ Græcos condiderunt*. Vnde & Mopsi oraculum in Cilicia fuisse dicitur à Tertulliano in lib. de Anima.

Cùm aureo vellere direpto redirent.] Primus Sig. Gelenius hunc locum interpolauerat. In Romana enim editione legebatur *direptore diem terrore abstractum*. Quod mutare minimè ausus erat P. Castellus. Sed Gelenius cùm nullum in his verbis sensum esse cerneret, ita emendauit. *Quem à commilitio Argon. cum aureo vellere direpto reducem, & errore abstractum, &c.* Quod equidem probare non possum. hi enim reduces dicuntur, qui salui & incolumes in patriam reuersi sunt. At Mopsus tempestate abreptus in Africam, ibi periit, vt subjicit noster Marcellinus. Quo modo igitur eundem reducem appellaret? sed omnino vera est lectio quam ex optimo codice Regio restituimus. In eo enim legitur. *Cùm aureo vellere direpto redirem, terrore abst. &c.* Vnde nos nulla propemodum mutatione veram illam lectionem exsculpsimus.

Delatúmque ad Africæ littus mors rep. consumpsit.] De Mopso Lapitha Ampyci filio Argonautarum Comite id verissimum est, non de illo Mopsuestiæ conditore. Apollonius lib. 1. Argonaut.

——— αἶσα γὰρ ἦεν
Αὐτὸν ὁμῶς, Μόψον τε δαήμονα μαντοσυνάων
Πλαγχθέντας Λιβύης ἐνὶ πείρασι δηωθῆναι.

Et lib. 4. eum à serpente percussum in Africa periisse memorat, atque ibidem sepultum. Lycophron in Cassandra, in Pentapoli iuxta vrbem Teuchira humatum perhibet his versibus.

Ἄλλοι δὲ Σύρτις, οἵ τε Τευχείρων πέλας
Μύρμηκες αἰάζουσιν ἐμβεβρασμένους·
Μόψον Τιταιρώνειον ἔνθα ναυάται
Θανόντα ταρχύσαντο·

Idque confirmat Clemens Alex. in lib. 1. Stromatum, cuius locum mox producemus. Quod si ita

si ita est, malè hic Africæ littus, & cespitem Punicum posuit Marcellinus. Sed aliorum auctoritate facile defenditur, qui in Africa Mopsum periisse prodiderunt, inter quos est Apuleius, & Tertullianus Apollonius certè in Libya dixit, itemque Seneca in Medea. Actu 3.

——Libycis arenis
Omnibus verax, sibi falsus vni,
Concidit Mopsus.

Manes eius heroici morborum varietati medentur.] Mopsi templum oraculo celebre fuit in Cyrenaica prouincia, quod oraculum primus composuisse dicitur Battus Cyrenæus, vt tradit Clemens Alex. in lib. 1. Strom. Vbi Mopsum Argiuum cum Thessalo confundit. Ait enim Mopsum & Amphilochum floruisse belli Troiani temporibus: Mopsum tamen paulo antiquiorem videri, quippe qui comes fuerit Argonautarum. addítque, quod ad hunc locum facit, Φασὶ δὲ τὴν Μόψου καλουμένην μαντικὴν πρῶτον συντάξαι τὸν Κυρηναῖον βάττον. Apuleius in libro de Deo Socratis Mopsum passim in Africa cultum perhibet. *Quippe cùm eos Deos appellent, qui ex eodem numero iustè ac prudenter vitæ curriculo gubernato, prænomine postea ab omnibus præditi, fanis & cerimoniis vulgo aduertuntur, vt in Bœotia Amphiaraus, in Africa Mopsus.* Tertullianus denique in lib. 2 ad Nationes cap. 7. inter heroas numerat Mopsum Africanum, & Boeotum Amphiaraum. Ceterum Mopsi quoque alterius Argiui oraculum fuit in Cilicia, vt scribit Tertullianus in lib. de Anima. *Nam & oraculis hoc genus stipatus est orbis, vt Amphiarai apud Oropum, Amphilochi apud Mallum, Mopsi in Cilicia.* vulgo *in Sicilia* legitur mendose.

Et hæ quidem prouinciæ velut in prominenti terrarum lingua.] Lingua dicitur promuntorij genus non excelsi, sed molliter in planum deuexi, vt ait Festus Pompeius. Sic Pacuuius in Chryse apud Agellium in lib. 4. cap. 17. *Id promunturium cuius lingua in altum projicit.* Liuius lib. 37. Vbi Phocææ situm describit. *Inde*, inquit, *in altum lingua mille passuum excurrens, medium fere sinum velut nota distinguit.* Et lib. 44. de Cassandrea. *Eminet namque in altum lingua in qua sita est.* Eodem sensu sumitur apud Cæsarem & Lucanum in lib. 2.

Ab orbe eo.] Sic correxi cum prius legeretur, *ab orbe eo.* quam emendationem in Loiselli quoque codice postea reperi.

Nicanor Seleucus.] In Editione Hier. Frobenij legitur *Nicator*, rectius sine dubio vt patet ex iis quæ sequuntur. Subjicit enim Marcellinus. *Efficacia impetrabilis Rex, vt indicat cognomentum.* Et rursus in libro 23. de Arsace Partho. *Superato Nicanore Seleuco eiusdem Alexandri successore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum.* Strabo certè & Appianus in Syriacis, Stephanúsque Byzantius & Eunapius νικάτορα eum appellant. In nummis quoque ΣΕΛΕΥΚΟΥ ΝΙΚΑΤΟΡΟΣ legitur: quanquam Goltzius in Thesauro ΝΙΚΑ-

NOPOC posuit, vulgi errorem secutus: cùm constet Nicanorem nomen proprium esse ducis cuiusdam inter successores Alexandri, non verò cognomen.

Efficacia impetrabilis.] Impetrabiles eos vocant Latini, quos Græci δραστηρίους, & πρακτικοὺς, ac δεινοὺς dicere solent. Sic apud Plautum in Mercatore Actu 3. ——*pulchre os subleuit patri.*

Impetrabilior qui viuit nullus est.

Et apud eundem in Epidico Actu 3.

Proh Dij immortales! mihi hunc diem dedistis luculentum,
Vt facilem atque impetrabilem.

Et impetrare in veteribus glossis redditur ἀνύσαι quod est perficere. eóque sensu Plautus in Pœnulo dixit.

Incipere multò est quàm impetrare facilius.

Et in veteri inscriptione VETTIO. AGORIO. PRAETEXTATO. LEGATO. AMPLISSIMI. ORDINIS. ET. AD. IMPETRANDVM. REBVS. ARDVIS. SEMPER. OPPOSITO.

Pap. 20. *Comagena nunc Euphratensis.*] Eadem & Augusteuphratensis dicta, vt præter Victoris Epitomen docet Notitia Episcoporum, qui Chalcedonensi Synodo subscripserunt. quanquam ibi corruptum est id vocabulum. Nam *Augustus Euphratensis* vulgo legitur, quasi Episcopi nomen sit, cùm sit prouinciæ, vt dixi.

Hierapoli, vetere Nino.] scribendum est absque virgula, *Hierapoli vetere Nino.* Sic in libro 22. *Constantinopolis vetus Byzantium.* & rursus in eodem libro. *Philippopolim petiit Eumolpiadem veterem.* Cæterùm Hierapolim priùs dictam esse Ninum, ægre mihi persuaserim. Bambyce quidē proprio nomine dicta est, & Magog à Syris, vt scribit Plinius in lib. 4. Plutarchus in Antonio & Strabo lib. 14. Ninus verò à nemine, quod sciam, appellata est. Quippe Ninus sita olim fuit in Aturia trans Euphratem teste Strabone ac Plinio, cùm Hierapolis in Comagene posita sit cis eundem fluuium. Sed fortasse alios auctores secutus est Marcellinus, qui Ninum cis Euphratem ponebant. Sanè eam cis Euphratem ponit Philostratus lib. 1. de vita Apollonij. ait enim è Nino profectum cum Damide Apollonium ad Zeugma venisse, ac traiecisse in Mesopotamiam. Igitur ex Philostrati sententia nihil obstat, quo minus Hierapolis sit eadem cum Nino.

Seleucia inde à primis.] In Regio codice reperi *Seleuciam inde, &c.* Ex quo effeci *Seleucia iam inde, &c.* Sic enim loqui solet Marcellinus.

Gazam & Iulian.] Duas vltimas voces expunxi, quippe quæ à codice Regio abessent. In Editione Romana legebatur *Gazam.......... superiore extructas.* Sed P. Castellus qui nullam lacunam pati poterat, eam sic expleuit. *Gazam & Iuliam à parte superiore exstructas.* Ineptissimè, vt solet. Secutus est Mariangelus Accursius, qui rectè qui-

dem ex scripto codice emendauit, *ano superiore exstructas.* Sed Iuliam ex fide Castelli boni inprimis auctoris retinuit. At Gelenius eam ex editione sua audacter expunxit, quod & nos fecimus, iure merito: cùm nulla eius nominis vrbs in Palæstina referatur.

In prouinciarum speciem rectori delata iurisdictione.] Editio Rom. hunc locum sic præferebat. *In prouincias reciem delata iurisd. &c.* Neque aliter codex Regius, & Vaticanus. Primus P. Castellus locum ita emendauit, cuius emendationem ceteri postea amplexi sunt, neque equidem damno. quanquam mallem *in prouinciæ speciem.* Emendatio tamen Castelli confirmari potest altero loco, qui est in lib. 14. *Sic in prouinciarum speciem redactam videam Daciam.* Vox *rectori* abest quidem à codicibus scriptis, sed sine ea sensus vacillat. Huc autem transtulisse eam videtur P. Castellus ex sequenti loco de Arabia. *Hanc prouinciæ imposito nomine rectoréque attributo, &c.*

In prouinciæ speciem.] Antonio & Cicerone Coss. Iudæa à Pompeio capta, & in prouinciæ speciem redacta est, & imposito tributo parere Magistratui Rom. iussa, quod Iosephus tam disertè, ac toties inculcat, vt mirer virum doctum nuper in Variis suis lectionibus, id negare ausum fuisse. De tributo sic Ioseph. in lib. 1. belli Iudaïci. τῇ τε χώρᾳ καὶ τοῖς ἱεροσολύμοις ἐπιτάττει φόρον. idem dicit in lib. 14. Antiquitatum. vbi hæc amplius addit. τήν τε γὰρ ἐλευθερίαν ἀπεβάλομεν καὶ ὑπήκοοι ῥωμαίων κατέστημεν. quibus verbis nihil clarius dici potest. Vide eundem in lib. 2. belli Iudaïci cap. XVI.

Pag. 21. *Et Gerasam.*] Huius vrbis meminit D. Hieronymus in interpretatione locorum Hebraïcorum. *Gargazi ciuitas trans Iordanem iuncta monti Galaad quam tenuit tribus Manasse. & hac esse nunc dicitur Gerasa vrbs insignis Arabia.* Et in Catalogo Episcoporum qui Chalcedonensi Synodo subscripserunt, recensetur Flaccus Gerasorum prouinciæ Arabiæ Episcopus. Stephanus in Coele Syria locat. γέρασα, inquit, πόλις τῆς κοίλης συρίας. Sed ex Ptolemæo discimus duas eo nomine vrbes fuisse, alteram in Syria Coele, cuius meminit Stephanus, alteram in Arabia Petræa.

Ædificet onerariam nauem.] Idem legitur in Expositione totius mundi quam Iac. Gothofredo viro doctissimo debemus. *Dicitur non indigens alterius prouinciæ quicquam pro fabrica nauium. Necessaria ipsa insula habet omnia inferius declarata, ligna, æramentum, ferrum, picem, necnon linteamen pro velaria, & funium vsu.*

Ptolemao Rege fæderato nobis & socio.] Ita quoque eum appellant Florus in lib. 3. & Rufus Festus in breuiario. Sed Cicero in Orat. pro Sextio disertè affirmat nondum à Senatu socium appellatum fuisse, Ptolemæum cùm publicatus est. *Rex*, inquit, *& Ptolemaus, qui si nondum erat ipse à Senatu socius appellatus, erat tamen socius eius regis, qui cùm esset in eadem causa, iam erat à Senatu honorem eum consecutus: erat*

eodem genere, iisdémque maioribus, eadem vetustate societatis. denique erat Rex, si nondum socius, at non hostis, &c. Prorsus admirabili grauitate, plena miserationis, plena inuidiæ in Clodium. Porro hunc Ptolemæum nullo iure à Romanis esse proscriptum narrant historici. Strabo in fine lib. 14. & Appianus in lib. 2. Ciuilium, id per vindictam à Clodio Trib. pl. factum esse commemorant. Captus enim à piratis Clodius Calpurnio Pisone, & Acilio Glabrione Coss. anno V. 587. teste Dione lib. 35. in fine, & Cicerone de Haruspicum responsis, ad Ptolemæum Cypri regem miserat quosdam è suis, petens vt pecuniam ad se quamprimum mitteret, qua se à piratis liberaret. Qui cùm modicam summam, ac vix duo talenta dedisset, Cilices Clodium gratis dimittere maluere. Is igitur postea Tribunus pl. cùm esset infensus Ptolemæo rogationem tulit ad populum, vt Cyprus insula cum omni pecunia regia publicaretur. Quod vbi Ptolemæo nunciatum est, omni pecunia in naues imposita procedere in altum statuit, vt classe perforata, & pecuniam mergeret, & ipse suo arbitrio periret. Sed homo auarissimus simul & ignauissimus, cùm mergere opes suas non sustinuisset, mutato consilio in aulam reuersus, hausto veneno mortem sibi consciuit, vt refert Valerius Max. lib. nono, cap. 14.

A Nisibi quam tuebatur accitus Vrsicinus.] Vltimam vocem ex codice Fauchetij addidimus, quæ in reliquis codicibus deerat. In editione Romana legebatur, *à Nisibi quam tuebatur acrius.* Confusis in vnum duobus vocabulis, vt conjicere est.

Pag. 22. *Adsistebant hinc inde Notarij.*] Notarios & Tribunos intelligo, qui erant in comitatu Cæsaris Galli. Habebant enim Cæsares Notarios aliquot, ab Augusto tamen attributos. vt docet Zosimus lib. 3. In rebus Iuliani Cæsaris, & Marcellinus in lib. 17. *Calumniis appetitus est à Gaudentio tunc Notario, ad explorandos eius actus diu morato per Gallias.* Longe autem differunt Notarij ab exceptoribus. Nam Notarij sunt βασιλικοὶ ὑπογραφεῖς, vt passim Zosimus appellat, qui in Consistorio acta excipiebant: & ita semper apud Marcellinum sumuntur. At verò exceptores sunt. ταχυγράφοι, qui notis scribunt acta præsidum, vt dicitur in lege 33. D. ex quibus causis maiores. De his Eunapius in Proæresio. ἀξιῶ, φησὶ, δοθῆναί μοι τοὺς ταχέως γράφοντας καὶ στῆναι κατὰ τὸ μέσον. οἳ καθ' ἡμέραν μὲν τὰ τῆς Θέμιδος γλώττας ἀποσημαίνονται, σήμερον δὲ τοῖς ἡμετέροις ὑπηρετήσονται. Quæ verba quoniam ab interprete parum intellecta sunt; hic vertere operæpretium fuerit. *Peto*, inquit, *vt exceptores mihi dentur, atque in medio consistant. qui quotidie quidem Themidis oracula notis excipiunt, hodie verò nobis ministrabunt.* De iisdem loquitur Damascius in Isidori vita, quòd neque interpres animaduertit. ὑπηρεσίαν ἐτέλει ἣν πρὸς τάχος ἐπιτέτακτο γράφειν τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων προσταττόμενα. Ceterùm cur hunc Marcellini locum de Notariis & Tribunis potius quàm de Exceptoribus accipi malim, duplex ratio

est: prima quòd hæc causa Antiochiæ in Consistorio ventilata est iussu Cæsaris Galli. In Consistorio autem non Exceptores, sed Tribuni & Notarij acta excipiebant, vt dicemus in libris sequentibus. Deinde quòd Marcellinus noster Notarij nomine semper Notarium Principis intelligit.

Cuius imperio trucis tum à stimulis regina.] Huius lectionis auctor est Sig. Gelenius. in Ms. codice Regio legitur. *truces tima stimulis regina.* Atque ita ferè in Editione Romana, nisi quod *cruces* habet. Mariangelus Accursius ediderat. *Cuius imperio, trucis cum stimulis Regina.* in parte editionem P. Castelli secutus. Mihi sic legendus is locus videbatur. *Cuius imperio truci, ac stimulis Regina.* Resectis aliquot vocibus ab imprudente, vt videtur, antiquario malè repetitis.

Nec confessus nec confutatus.] Id est, nec confessus nec conuictus. Sic confessus atque conuictus iungi solent, vt in lege 7. Codice Theod. quorum appellat. non recipiantur. & in lege 31. de Episcopis & Ecclesiis. Certè apud Marcellinum confutatus semper pro conuicto sumitur.

Zenonem illum veterem Stoicum.] Vltima vox delenda est, aut Marcellinus memoriæ vitio laborauerit necesse est, qui Zenoni Stoico tribuit, quod Eleatæ Zenoni contigisse ceteri testantur. Cicero lib. 2. Tusculanarum. Philo in libro quod omnis probus liber, & Diogenes Laertij f. in Zenone Eleate. Sed nec in eo solum labitur Marcellinus, quòd Zenonem Stoicum cum Eleate confundit, verum insuper alterum errorem adiungit, cùm dicit eum linguam in oculos Cyprij Regis præcisam conspuisse. Neque enim à Cyprio Rege tortus est Zeno, sed à Nearcho Myso Eleatarum tyranno, seu, vt alij dicunt, Demylo. quemadmodum tradit Clemens Alex. lib. 4. strom. Sanè Plutarchus hunc Demylum vocat in libro περὶ στωικῶν ἐναντιωμάτων. & aduersus Colotem Epicureum. Quare apud Diogenem, vbi legitur, καθελεῖν δὲ θελήσας Νέαρχον τὸν τύραννον (οἱ δὲ Διομέδοντα) συνελήφθη. Rescribendum putauerim, οἱ δὲ Δημύλον. Sed Nearchum plures eum vocant, inter quos est Diodorus Siculus in Excerptis quæ nuper publicaui. Philostratus initio lib. 7. & Valerius Maximus in lib. 3. cap. 3. qui tamen ex vno Zenone Eleate duos perperam fecit.

Pectoralem tuniculam sine manicis.] Hanc ad colobium referunt viri doctissimi, cuiusmodi tunica diaconi in Ecclesia etiamnum vtuntur. Ita P. Pithœus lib. 1. aduersariorum. Laur. Pignorius in Syntagmate de seruis, & Dionys. Petauius in Notis ad Themistium. Postea Dalmaticarum vsus ac nomen inualuit, vt docet Anselmus: quas à colobiis in hoc diuersas fuisse volunt, quòd erant manuleatæ, cum in colobiis vel nullæ essent manicæ, vel admodum breues, citra cubitum desinentes, quales in Ægypti monachorum colobiis fuisse, testis est Cassianus. Existimo tamen laicorum tam colobia quàm dalmaticas vulgò manu-

leata fuisse, idque suadere videtur Dorotheus in doctrina 1. *διὰ τί φορῦμεν κολόβιον μὴ ἔχον χειρίδια, τῶν ἄλλων ἐχόντων πάντων χειρίδια.* Sed Monachorum & Diaconorum tam colobia quàm dalmaticæ absque manicis fuerunt cum clauis purpureis.

Pag. 23. *Consulatu suo septies & Cæsaris iterum.*] Scribendum ex Fastis. *Consulatu suo* VII. *& Cæsaris* III. quod est consulatu suo septimo, & Cæsaris tertio. Seu consulatu suo septies, & Cæsaris ter. Sic enim loquuntur Imperatores in lege 8. & 9. Codice Theod. de Indulgentiis debitorum. *Consulatus nostri septies, & Theodosij iterum.*

Herculanus Hermogenis filius.] In editione Romana *Arculanus* scribitur. Mariangelus Accursius *Hirculanus* ex suo codice emendauit. Sed vera lectio est *Herculanus*, quam codex Regius seruat, seu *Herculianus.* Fuit hic Libanij discipulus, cui vxorem ducenti Libanius carmen nuptiale cecinit, tametsi ad eiusmodi scribenda carmina ægrè admodum impelli posset, vt ipsemet dicit in Epistola 724. ad Gaianum Consularem Phœnices. *Ἅπασι μὲν τοῖς τῶν ἐμῶν μετεσχηκόσι διατελῶ, ὅσοι οἷός τε ἦν συνεπηνώρθωσα τῶν πραγμάτων. Ἑρκυλιανὸν δὲ τὸν Ἑρμογένους ὅπου δὴ βέλτιστον ἡγησάμην, ὥστε αὐτῷ καὶ ᾆσμα ἐποίησα γαμοῦντι, φυγὼν ἀεὶ δή ποτε τὸ τὰ τοιαῦτα ᾄδειν.*

Protector Domesticus.] Hi Domestici simpliciter dicuntur haud rarò: & à Protectoribus, de quibus suprà dixi, distinguendi sunt, vt docet lex 6. & 9. Codice Theod. de Protectoribus & Domesticis. Eorum duæ scholæ fuerunt, altera Domesticorum equitum, altera Domesticorum peditum, quarum vtraque suum Comitem habuit, vt docet Notitia Imperij Romani. Porrò inter domesticos alij in præsenti erant, vt dicitur in lege 1. codice citato. qui præsentiales vocantur in lege 6. Codice de aduocatis diuersorum iud. *Inferendos præsentalibus domesticis, alterum equitum, alterum scholæ peditum* & in lege 4. Codidice de Domesticis. Alij verò certis officiis deputati publicas exequebantur iussiones, vt dicitur in lege 5. Codice Theod. de Protectoribus. Nam præter certum numerum eorum qui in Comitatu esse debebant, reliqui in Galatia aut in limite ac terminis sibi adsignatis manebant perinde ac protectores, teste Procopio in Anecdotis. Vnde intelligenda sunt verba Imperatoris, in lege 1. Cod. Th. de Protectoribus. *Ceteris qui vltra numerum in præsenti esse voluerint, scias neque annonas, neque capitum esse dandum, sed omnes cogendos ad manipulos suos ac terminos redire.* Sic enim legendus est hîc locus. Interdum etiam pro necessitatibus publicis in prouincias cum Comitibus ac Magistris militum mittebantur, vt testatur Marcellinus lib. 15. *Protectoribus domesticis* X *ad iuuandas necessitates publicas secum iunctis.* qui locus mirificè emendationem legis supradictæ confirmat. Nam X domestici manipulum efficiunt, teste Vegetio in lib. 2. Sed & in libro 16. idem testatur Marcellinus, cùm dicit. *Prouectus è consortio nostro ad regendos*

milites natu maioribus adolescentes eum sequi iubemur, quicquid pro Rep. mandauerit impleturi. Ex his intelligenda est lex 27. Cod. Theod. de erogatione militaris annonæ.

Populari quondam turbela discerpti.] Anno Domini 342. Constantio 3. & Constante 2. Augg. Consulibus Hermogenes Magister equitum qui à Constantio Aug. Constantinopolim missus fuerat, vt Paulum Episcopum sua sede exturbaret, à populo interfectus & tractus est, vt scribit Socrates lib. 2. hist. Eccl. & Sozomenus lib. 3. Hieronymus in Chronico, & Idatius in Fastis. Extántque acta Pauli Constantinop. Episcopi in bibliotheca Photij, quibus tota res fusè memoratur. Hanc seditionem intelligit Libanius in Oratione quæ βασιλικὸς inscribitur, cùm ait. κατεῖχε ταραχή τις οὐ μετρία τὴν μεγίστην μετὰ τὴν τῇδε πόλεων, τὴν δὲ ἁπασῶν μεγίστης δευτέραν, &c.

Rufinus Præfectus prætorio ad discrimen trusus.] Quippe militaris annonæ cura ad Præfectum prætorij pertinebat, vt docent Pollio in Macriano, & Vopiscus in vita Probi. Zosimus in lib. 2. hanc dignitatem à Constantino Maximo valdè imminutam esse scribit. Nam cum ad Præfectos prætorij non modò annonæ militaris cura, sed etiam delictorum militarium castigatio pertineret, eámque ob causam miles peccare dubitaret ne annona mulctaretur, Constantinus Magistros militum primus creauit, iisque militare forum attribuit: quo facto Præfectura prætoriana contemni à militibus cœpit. Eius verba sunt inter cetera. τῶν ὑπάρχων τὰς ἁπανταχοῦ φόρους διὰ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτοῖς εἰσπραττόντων, καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐκ τούτων ποιουμένων δαπάνην, &c. Ex quibus intelligendus est locus Procopij in 1. Vandalicorum. Αρχέλαος ἤδη μὲν τῆς αὐλῆς ὕπαρχος ἔν τε Βυζαντίῳ καὶ Ιλλυριοῖς γεγονὼς, τότε δὲ τοῦ στρατοπέδου καταστὰς ὕπαρχος (οὕτω γὰρ ὁ τῆς δαπάνης χορηγὸς ὀνομάζεται.) Et in lib. 2. Vandal. de Symmacho. ὕπαρχός τε καὶ χορηγὸς τῆς δαπάνης ἐσόμενος. Neque aliter apud eundem Procopium in lib. 1. Persicorum sub initium. χορηγὸς δέ τις τοῦ στρατοπέδου δαπάνης Απίων αἰγύπτιος ἐστάλη. Et in libro 2. de Tatiano. Non solum autem annonæ militaris curam gerebat Præfectus prætorij, sed ciuicæ etiam ac Palatinæ. Ac de ciuica quidem annona, testis est Cassiodorus in formula Præfecturæ annonæ. De Palatina verò illustre testimonium Marcellini nostri suprà vidimus, vbi Domitianus Præf. præt. minatur Gallo Cæsari se palatij eius annonas sublaturum. & Iulianus Imp. in lege 1. Cod. Theod. de Protectoribus mandat Secundo Præfecto præt. ne annonas néve capita det domesticis iis qui vltra numerum in comitatu manere voluerint. Postremò Cassiodorus in formula Præfecturæ præt. id disertè affirmat his verbis. *Palatium sua prouisione sustentat, seruientibus nobis procurat annonas.*

In ordinarias dignitates.] Id est ciuiles. Ordinarias enim dignitates militaribus solet opponere Marcellinus, vt in lib. 16. cùm dicit. *sub hoc enim ordinum singulorum auctores infinita cupidine diuitiarum arse-*

runt, inter ordinarios iudices Rufinus primus Praef. praetorio. inter militares equitum Magister Arbetio. Et in fine libri 21. *Sed cuncta Castrenses & ordinaria potestates vt honorum omnium apicem prisca reuerentia more Praefectos semper suspexere praetorio.* Alias ordinarij iudices strictius sumuntur, & maioribus potestatibus opponuntur: vt nominatim in lege 3. Codice Theod. de suariis & pecuariis, vbi Imperator sic dicit. *Nam quia maiorum potestatum officiales solent esse prouincialibus perniciosi, per ordinarios iudices atque Curias etiam hanc exactionem conuenit celebrari.* Eóque semper sensu ordinarij iudices accipiuntur in codice vtroque: pro Consularibus scilicet & Correctoribus ac Praesidibus, qui sunt duntaxat clarissimi. Proconsules autem ac Praefecti qui sunt spectabiles & illustres eo nomine haudquaquam continentur, vt disertè docet lex 7. Cod. Th. de honorariis codicillis, & Nouella Theodosij de tributis fiscalibus. Et ita quidem in codice. Sed in hoc Marcellini loco quem prae manibus habemus, ordinariae dignitates pro ciuilibus sumuntur, vt dictum est. Nec obstat quod de Praefectis praet. hic sermo est. Nam Praefectura praetorij iam inde à temporibus Constantini Maximi ciuilis dignitas haberi coepta est. Ante Constantinum quidem negari non potest quin ea dignitas fuerit militaris: quippe cùm Praefectus praetorio praetorianis cohortibus cunctísque per Italiam militibus praeesset, vt docet Dio in lib. 52. Sed Constantinus primus praetoriarum cohortium nomen extinxit, vt docet Aurelius Victor, omnémque rei militaris potestatem ad Magistros militum transtulit, quemadmodum ex Zosimo annotaui. Meritò itaque queritur Aurelius Victor in Tito. *Móxque victorem Titum Vespasianus Praefectura prat. extulerat. vnde etiam honos is ingens à principio, tumidior & alter ab Augusto imperio fuit. Verùm hac tempestate dum honorum honestas despectatur, mistique bonis indocti ac prudentibus inertes sunt, fecere nomen plerique potentia vacuum, insolens per iniurias. & annona specie rapax.*

Galli periret auunculus.] Gallus enim Caesar matre natus erat Galla sorore Rufini, vt scribit Marcellinus in calce huius libri. Huius, ni fallor, Rufini meminit Petrus Patricius in Excerptis legationum, inter legatos qui à Magnentio & Vetranione ad Constantium missi erant. quos omnes Constantius praeter Rufinum Praef. praet. in vincula compegit. Causam hinc discimus, quia scilicet affinis erat Constantij. Idem videtur esse cuius mentio fit in lege 6. Cod. Theod. de annona & tributis. & qui Consul cum Eusebio fuit anno Domini 347. vide Marcellinum infrà p. 31. Dicebatur autem Vulcatius Rufinus, teste Marcellino in sequentibus libris.

Pag. 24. *Hócque delato.*] Non sine causa rescribendum censeo *dilato.* Sic enim in libro xv. vbi de Vrsicino quem clam è medio tollere decreuerant, ait Marcellinus. *Facinus impium ad deliberationem secundam differri praeceptum est.* quo in loco Regius codex & Editio Romana

atque

atque Augustana scriptum habent *deferri*, eodem errore.

Honoratioris militiæ cura commissa.] Regius codex habet *honoratioris militis*. cui subscribunt editiones optimæ Romana & Augustana. Itaque non dubito quin vulgata lectio ab emendatione Gelenij sit profecta.

Latinum Domesticorum Comitem.] Huius Latini meminit quoque Zosimus in lib. 2. vbi prælium Mursense describit, eúmque in aula Constantij plurimum voluisse commemorat: μόνοι Λατῖνος καὶ Θαλάσσιος τὰ πρῶτα παρὰ βασιλεῖ φέροντες. Scudilonis quoque Scutariorum Tribuni ibidem mentionem facit Zosimus. sed nomen aliquantisper deprauatum est. legitur enim Σκολιδόαν καὶ Μάνάδον ταξιάρχους, cùm legi debeat Σκουδίλωνα.

Domesticorum Comitem.] De Domesticis abundè dictum est suprà, vbi & de Comite Domesticorum nonnulla. Vnum duntaxat hic addemus, hanc scilicet dignitatem diu ante Constantini tempora institutam fuisse. Etenim Diocletianus ex Comite Domesticorum ad imperium euectus esse dicitur. Zonaras in Diocletiano. ἐξ ὀυπλῶν στρατιωτῶν ὁ Δὲξ Μυσίας ἐτύγχανε· ἄλλοι δὲ κόμητα δομεστίκων αὐτὸν τηνικαῦτα φασί. Sanè Aurelius Victor id scriptum reliquit. *Ducum consilio Tribunorúmque Valerius Diocletianus domesticos regens ob sapientiam deligitur.* Sed & imperante Æmiliano, tanto ante Diocletianum Paulinus quidam Comes fuit Domesticorum, vt docet vetus Inscriptio. D. N. C. AEMILIANO. FORTISSIMO. PRINCIPI. HERCVLI. CONSERVATORI. L. VIRIVS. PAVLLINVS. V. C. COMES. DOMESTICORVM.

Dirimentibus fortè auspicijs.] Alamanni auspiciis admodum dediti fuêre, iisque præcipuè in bello vtebantur. Cuius rei insigne exemplum est apud Agathiam in lib 2. Nam cùm Buccellinus in Italia cum Narse pugnaturus consisteret, vates Alamannorum ne eo die prælium committeret edixerunt: alioqui exercitum internecione deletum iri. προειρημένον αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Αλαμαννικῶν μάντεων μὴ δεῖν ἐκείνης τῆς ἡμέρας διαμάχεσθαι, ἢ γνώσεσθαι εἰς ἄρδην ἅπαντας ἀπολουμένους. Paulò post idem Agathias eos χρησμολόγους Αλαμαννικοὺς appellat. Porrò hunc morem Alamanni à Germanis vtpote maioribus suis hauserant: de quorum religione in auspiciis maximè per bella obseruandis scribit Tacitus in libro de moribus Germanorum: adeo vt etiam virginum vaticiniis fidem adhibuerint. Notæ enim sunt Veleda & Ganna, de quibus Tacitus, & Statius in Siluis, & Suidas in Θειάζουσι ex Dionis libro 67. Penè omiseram hunc Marcellini nostri locum in Editione Rom. & in codice Regio sic scribi. *dirimentibus fortè auspicibus.*

Vel congredi prohibentibus.] Hæc verba glossæ, quod aiunt, cuiuspiam potius quàm Marcellini esse iure quis suspicetur. Sed aliò nos trahunt scripti codices, editio scilicet Romana ac liber Regius. In vtro-

que enim scriptum reperi, *vel congredi prohibentia.* vnde non dubito quin totus locus ita legi debeat. *Dirimentibus fortè auspicibus vel congredi prohibente auctoritate sacrorum, mollito vigore quo fidentius resistebant, optimates misere, &c.* Causam enim subitæ mutationis Alamannorum exponit Marcellinus, qui cum antea acerrime resisterent Romanis, repente missis legatis pacem expoposcerint. ait igitur eos religione motos id fecisse: religionem autem eorum animis iniectam siue ab auspiciis, siue ab sacrificiis.

Pag. 25. *Rationes populorum cognoscit.*] Hæc quàm insulsa sint nemo non videt. In Romana editione legebatur *ratio*...... deinde relicta erat lacuna paulò plus quàm dimidiatæ lineæ, neque aliter in exemplari Regio, nisi quod breuior erat lacuna vnius voculæ capax. Est quidem totus hic locus pessime affectus, ac tum mendis tum lacuna deformatus. Sed coniectura Petri Castelli quasi tertia quædam labes accessit. Quod si quid in loco tam desperato conijcere licet, sic commodius legi posse existimo. *Imperator verò officiorum dum æquis omnibus, vt aliena custos salutis, nihil ad sui spectare tutelam, sed rationes rerum ac temporum ponderare, & remedia cuncta quæ status negotiorum admittit, arripere debet, &c.* Ac prima quidem illa vt erant mendosa reliquimus. quid enim illud est. *Imperator officiorum.* Sequentia ex codice Regio, & editione Rom. sunt emendata. in iis enim legitur *æquis omnibus*, melius, vt puto, quàm in editione Petri Castelli, *dum æquus omnibus.* quanquam, vt ingenuè fatear, neque illud satisfacit. Sed in loco corrupto satius semper est scriptorum codicum lectionem exprimere. Paulò post scripsi, *nihil ad sui spectare tutelam,* expuncta altera negatiua particula quæ glossa erat præcedentis. Certè sensus & collationis ἀκολουθία ita postulat.

Si vestra voluntas adest.] Animaduerte quanta ciuilitate & modestia, quamque æquo propemodum iure cum militibus agat Imperator populi Romani. Qui non contentus eos commilitones appellare, infrà etiam arbitros vocat. Quippe Imperatores Rom. pacem cum hostibus ferire nisi consulto priùs milite non solebant. Cuius rei celebre extat exemplum in historia Dexippi de Aureliano Aug. qui Vandalos deuicerat. τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τὸ τὸ πλῆθος τῶν ῥωμαίων στρατιωτῶν αὖθις ἠθροίσθη· καὶ ἐρομένου βασιλέως, ὅτι σφίσι περὶ τῶν παρόντων λῷον εἶναι δοκεῖ, βοῇ τὸ βουλόμενον σημαίνοντες σύμπαντες εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου ἐχώρησαν. Apud Malchum quoque in historia Byzantina Zeno Aug. cum militibus & scholaribus de inferendo bello deliberat, & his ad eos verbis vtitur. νῦν οὖν ἔχετε γνώμην, παρ' ὑμῶν ἀκοῦσαι βουλόμενος ὑμᾶς παρεκάλεσα· οἶδα γὰρ τῶν βασιλέων τούτους ἀσφαλῶς περιεῖναι, οἳ ἂν τὰ βουλεύματα τοῖς στρατιώταις κοινώσωσι. Id est. *Nunc igitur vt sententiam vestram de hoc negotio intelligerem, huc vos conuocaui. Scio enim eos demum Imperatores tuto agere, qui consilia sua cum militibus communicant.* Plura exempla suppeditabit Marcellini nostri

historia, quæ studioso lectori notanda relinquimus.

Tanquam nodum Gordium difficillimum.] Sic primus edidit Lindembrogius, cùm anteriores editiones ac princeps omnium Romana *nodum & odium* haberent. In Regio codice scriptum reperi *nodum & odiem*, perinde vt erat in Ms. Florentino. sed coniecturam Lindembrogij libens sequor. hoc tantum addo vocem, *difficillimum*, glossam videri, quæ à nescio quo scholiaste ad marginem adscripta, in textum irrepsit.

Pag. 26. *Per simulationem tractatus publici, minis abiectis.*] Aliter in editione Rom. & Augustana excusus hic locus habetur. *tractatus publici nimiis arguentis.* Ex quo dudum conieceram scribendum esse *nimis vrgentis*. Coniecturam meam codex Regius mihi postea confirmauit, in quo disertè scriptum reperi *nimis vrgentis*. Proinde non dubitaui eam lectionem hic restituere, eiecta illa Gelenij coniectura.

Per multiplicem armaturæ scientiam.] Armatura species fuit exercitij militaris quo milites à Campidoctoribus instituebantur in campo, vt docet Vegetius in lib. 1. & 2. seu vt ad rem propius accedam, Armatura scientia est saltandi in armis, vno verbo Pyrricha. Vetus Interpres in Ptolemæi Tetrabiblum lib. 4. ὁπλοσχιστὰς οἵδε γάρ εἰσιν οἱ μεθ' ὅπλων ὀρχούμενοι, οὓς καλοῦσιν ἀρματούρας. Armaturas intelligit milites qui sub campidoctore erant, & armaturæ artem discebant. Nam olim quidem cuncti milites armaturæ artibus instituebantur. Postea verò soli ex eo dicti Armaturæ (ij erant inter principia legionis) ea exercitatione imbui cœpere, teste Vegetio. Duplex porrò erat armatura, altera pedestris. de qua Marcellinus noster loquitur in fine lib. 21. de Constantio. *artiúmque armaturæ pedestris perquam scientissimus.* altera equestris, quam egregiè describit Procopius in lib. 4. Gotthic. sub finem, de Totila loquens moras pugnandi nectente, diémque consulto terente: καὶ αὐτὸς ὑπερφυεῖ ὀχούμενος ἵππῳ παιδιὰν ἐν μεταιχμίῳ ἔπαιζε τὴν ἐνόπλιον ἐπιστάμενος· τόν τε γὰρ ἵππον ἐν κύκλῳ περιάγων, ἐπὶ θάτερά τε ἀναστρέφων κυκλοτερεῖς ἐποιεῖτο δρόμους· καὶ ἱππευόμενος μεθίει τὰς αὔρας τὸ δόρυ, ἀπ' αὐτῶν τε κραδαινόμενον ἁρπασάμενος, εἶτα ἐκ χειρὸς ἐς χεῖρα παραπέμπων συχνὰ ἐφ' ἑκάτερα καὶ μεταβιβάζων ἐμπείρως ἐφιλοτιμεῖτο τῇ περὶ τὰ τοιαῦτα μελέτῃ, ὑπτιάζων καὶ ὀκλάζων καὶ πρὸς ἑκάτερα ἐγκλινόμενος, ὥσπερ ἐκ παιδὸς ἀκριβῶς τὰ ἐς τὴν ὀρχήστραν δεδιδαγμένος. Id est. *Ipse generoso insidens equo in planitie quæ inter castra sita erat militari proludio ludebat perite. Namque & equum in orbem agitans & altrinsecus reflectens, cursus in orbem ciebat. Et inter equitandum iactabat in auras hastam, eandémque vibratam recipiens, tum de manu mittens in manum ac crebro permutans cum singulari peritia, dexteritatem suam ostentabat: corpus resupinans, lumbos flectens & huc illac inclinans vtpote qui à puero Pyrricham accuratè esset edoctus.* De hac equestri armatura sensit Firmicus in sphæra barbarica, cùm dicit. *Aut qui stans quadrigis transeat, aut* [illegible] *equo militares*

armaturas exerceat. Itaque Scaliger in lib. v. Manilij Firmicum immeritò reprehendit, quòd ex equo militares armaturas exerceri dixerit. Ipse potius Scaliger armatura quid esset penitus ignorauit, vt ex eius verbis liquido apparet. Ait enim. *Armatura est ὁπλοδιδαξία, & à campidoctore in castris docebatur diebus festis.* Primò confundit armaturam cum exercitatione armorum; isque eius error iam notatus est à Cl. Salmasio in Notis ad Historiam Augustam. Deinde armatura non tradebatur in castris, sed in campo à Campidoctoribus: neque diebus festis, sed quotidie, vt docet Vegetius lib. 2. cap. 23. Exhibebatur quidem ab Impp. in Circo diebus festis, vt ibi Vegetius dicit, & Spartianus in Hadriano aliíque testantur. sed quotidiana meditatione à militibus discebatur. Addit paulò post Scaliger. *Armatura etiam dicebantur cùm armati currebant.* & ad eius rei confirmationem affert primò testimonium veteris interpretis, quem quidam Proclum existimant, in Tetrabiblum Ptolemæi, quem nos suprà explicauimus: deinde locum Artemidori. Quæ omnia in gratiam Scaligeri vna litura vellem esse deleta. Neque enim Interpres ille Tetrabibli de alio genere armaturæ loquitur quàm de eo quod à Campidoctore tradebatur, vt suprà ostendi. Et locus Artemidori longè aliò spectat. Loquitur enim Artemidorus de sacris certaminibus quibus Athletæ certabant: corúmque certaminum vltimum esse dicit ὅπλον, id est, ὁπλίτην δρόμον, vt loquitur Pausanias in Eliacis.

Inter quotidiana proludia.] Proludiorum nomine omnes exercitationes militares complectitur Marcellinus. Sic in lib. 16. de Iuliano. *Cùm exercere proludia disciplinæ castrensis philosophus cogeretur vt princeps, artémque modulatius incedendi per Pyrrhicham concinentibus disceret fistulis.* Et in libro 23. de Persis. *Militari cultu ac disciplina proludiísque continuis rei castrensis, & armatura quam sæpè formauimus metuendi.* Eodem sensu Vegetius prolusiones sumit in lib. 1. cap. 13. & in lib. 2. c. 23. Hæ porrò exercitationes armorum quotidie fiebant, vt idem Vegetius passim inculcat. Petrus Patricius & Magister de Tullio Menophilo duce Moësiæ, οὗτος γὰρ δοὺξ ἦν Μυσίας, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ στρατὸν ἐγύμναζε. Narses quoque Eunuchus quotidie militem exercebat, teste Agathia in lib. 2. quò fortiore animo ad pugnam accederent. καὶ ἐπεγείροντες τὸν θυμὸν τῇ καθ' ἡμέραν μελέτῃ.

Proludia exercitos.]. Restitui scripturam codicis Regij & Rom. editionis. *Inter quotidiana proludia exercitus consulto consilio cognitos.* quomodo hic locus laudatur alicubi à Iacobo Cujacio V. Cl.

Varia animo tum miscente consilia.] Huius loci emendatio cum aliis compluribus codici Regio debetur, in quo ita disertè scriptum est. *Vario animo tum miscente consilia, tandem vt optimum factum elegit.* Sed eadem manu emendatum est *varia.* In Editione Romana legebatur, *vario animo tumescente consilia tandem dat optimum factum elegit,*

Neque dubito quin etiam in eo exemplari, ex quo codex Regius est descriptus, ita exaratum fuerit. Obseruaui enim virum doctum, qui eum codicem descripsit, coniecturæ suæ sæpius indulsisse. Proinde non veritus sum vnius literulæ adiectione locum hunc pristinæ integritati restituere hoc modo. *Tandem id vt optimum factu elegit.*

Itineribus properauit magnis.] In Ms. Florentino scribitur *properamus*, teste Lindenbrogio. Ego veram lectionem esse non dubito *properauimus*, quam in editione Rom. & codice Reg. postea reperi. Ammianus enim noster iamtum cum Vrsicino in Oriente versabatur, vt ipsemet docet paulò suprà his verbis. *Interea à Nisibi quam tuebatur Vrsicinus accitus, cui nos obsecutures iunxerat imperiale præceptum.* Eundémque haud multo post secutus est in Gallias, cùm ad opprimendum Siluanum illuc à Constantio missus esset. Inde cum eodem rursus ad Orientem transiuit. Hinc est quòd tantopere illum vbique dilaudat.

Pag. 27. *Canos Gallicanos.*] Huius stationis mentio fit in Itinerario Antonini. *Totaie m. pass.* 28. *Dablis m. p.* 28. *Canum Gallicanum m. p.* 18. *Dadastana m. p.* 21. Ex Galatia igitur in Bithyniam venientibus prima hæc statio occurrebat.

Perfidia proximorum ratione bifaria deferebatur quod, &c.] Huius lectionis auctor fuit Sig. Gelenius. Nam in Editione Rom. & Regio codice legitur. *Perfidiam prox. ratione bifaria ferebatur.* Vnde non dubito quin verissima sit ea lectio, quam ex Mar. Accursij editione restitui.

Augusti vehiculum pedes antegressus est Galerius.] Galerius Maximianus inter Callinicum Carrasque congressus cum Persis longe militum numero superioribus, victus recessit. Et ad Diocletianum profectus cùm ei in itinere occurrisset, tanta insolentia fertur à Diocletiano exceptus, vt per aliquot passuum millia purpuratus tradatur ad vehiculum eius cucurrisse, vt scribit Eutropius & Rufus Festus. Et hoc primũ fuit prælium quo Galerius cum Persis dimicauit, teste Rufo Festo ac Zonara, atque Eutropio. Sed Eutropij verba aliquantisper obscura sunt, vnde erroris ansam tum Orosio, tum auctori Miscellæ historiæ præbuere. Sic enim se habent. *Maximianus primò aduersum prælium, exin secundum habuit: inter Callinicum Carrásque congressus, &c.* Quibus verbis Eutropius primum illud prælium describit, vt dixi. tum deinde alterum subiicit, quo Galerius in Armenia maiore Persas debellauit. At Orosius quidem in lib. 7. hæc Eutropij verba sic accepit, vt quater cum Persis conflixerit Galerius: Auctor verò historiæ Miscellæ verbis Eutropij interpolatis, tria Galerij aduersus Persas prælia posuit, cùm tamen duo tantùm fuerint.

Aduenit post multos Scudilo.] In Codice Regio prius quidem scriptum fuit, *Post multos Cudiculo.* Sed emendatum est eadem manu.

Post multo scutulo. Quæ lectio minimè displicet, ita tamen, vt vulgatam non damnem.

Vtque solent manum iniectantibus fatis hebetari sensus.] Hæc fuit opinio veterum pene omnium, quæ multis exemplis, tum ex sacra, tum ex profana historia petitis confirmari potest. Eleganter Velleius in lib. 2. *Sed profectò ineluctabilis fatorum vis cuiuscumque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* & multo post de Quintilio Varo. *sed prævalebant iam fata consiliis, omnèmque animi eius aciem præstinxerant. Quippe ita se res habet, vt plerumque qui fortunam mutaturus est Deus, consilia corrumpat.*

Pag. 28. *De fumo, vt prouerbium loquitur, in flammam.*] Huius prouerbij meminit Diogenianus τὸ καπνὸν φεύγων εἰς τὸ πῦρ ἐνέπεσον. cui affine est illud Germanici Cæsaris in lib. 1. Antologiæ. Ἐκ πυρὸς, ὡς αὐτὸς, πέσεις ἐς φλόγας.

Capiti Coracis aurigæ coronam imposuit.] Moris fuit, vt agitatores qui ludis Circensibus vicerant, ab editore coronarentur. Quare & Imperatores quoties equestres ludos edebant, victores aurigas coronabant. Ex his intelligendus est locus Libanij in Oratione funebri de obitu Iuliani, vbi Saporem cum Constantio componit. ὁ μὲν (Sapor scilicet) αἰχμαλώτων ἐβρεμύετο πλήθεσιν ὁ δὲ (Constantius) τῶν ἵππων ἁμίλλαις· τῷ μὲν ἐστεφάνουν αἱ πόλεις· ὁ δὲ τοὺς ἡνιόχους.

Per stationes locat confines.] Hic locus procul dubio corruptus est. Neque enim Gallus Cæsar Thebæas legiones in stationibus proximis collocauit, quippe cùm ante Galli aduentum in vicinis opidis hiemarent teste Marcellino. Adde quòd Marcellinus subjungit Gallum Cæsarem nullam videndi, vel audiendi eos facultatem futari potuisse. Itaque rescribendum puto. *Sui fiducia abunde per stationes locati confines.* Vt ad milites Thebæos hæc referantur, qui consortes suos ad Gallum miserant, hortaturos eum, vt fretus ipsorum fide ac numero inibi remaneret. *fiducia* igitur *sui locati*, idem valet ac *fiducia ipsorum locatorum.* Quæ locutio durior quidem est, vt fateor, sed nihilominus videtur vera.

Pag. 29. *Solutus enim corporeis nexibus animus.*] Hoc Peripateticorum dogma est. Aiunt enim Peripatetici animum interdiu quidem circumplexum corpori ministrare, nec veritatem sincere intueri posse. noctu verò solutum à corporis ministerio, ac veluti in orbem collectum circa pectus, prospicere futura, vnde & somnia existunt teste Æliano in lib. 3. Variæ hist. cap. xj. Sanè hæc opinio fuit Aristotelis, vt docet Sextus in lib. 8. aduersus dogmaticos initio. ὅταν γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ ὕπνῳ καθ' ἑαυτὴν γένηται ἡ ψυχὴ, τότε τὴν ἴδιον ἀπολαβοῦσα φύσιν προμαντεύεταί τε καὶ προαγορεύει τὰ μέλλοντα id est. *Nam cùm in somnis animus liber est ac sui iuris, tum propria quasi postliminio recuperata natura præsagit; ac prædicit multo antè ventura.* Id autem ita explicabat Aristoteles ad

Peripatetici.] non vt somniandi causa extrinsecus immitteretur à Deo, sed vt in animis nostris quiddam natura inesse diceret, quod eos ita afficeret, ac moueret. Quippe omnem à Deo profectam vaticinationem remouebat Aristoteles, vt docet Origenes contra Celsum. Vide Artemidorum in libro 1. cap. 7. ab iis verbis θεόπεμπτα δὲ λέγω οὐχ ὡς Ἀριστοτέλης, &c. Sic enim emendanda sunt. & in libro 4. cap. 3. & 61. vbi somnia animi opus esse inde ait apparere, quod sapientibus quidem sapientia ac φιλόλογα, contraria autem idiotis eueniunt.

Animus semper vigens motibus indefessis.] Eandem causam somniorum affert Philo in lib. 2. allegoriarum his verbis. πολλάκις νύκτωρ ἠρεμουσῶν τῶν αἰσθήσεων ἐγρηγορυῖαι, ἀτόπους περὶ πολλῶν καὶ διαφερόντων λαμβάνομεν αὐτοὺς τῆς ψυχῆς ἀεικινήτου ὑπαρχούσης καὶ μυρίας τροπὰς ἐνδεχομένης. *Saepenumero noctu cunctis sensibus quietis ac tacitis mira quadam de multis rebus atque diuersis cogitationes subeunt, idcirco quod animus noster semper in motu est, & innumerabiles suscipit conuersiones.* Vnde & Artemidorus somnium definit motum, aut conformationem animi multiplicem, significantem futura: ὄνειρός ἐστι κίνησις ἢ πλάσις ψυχῆς πολυσχήμων, σημαντικὴ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ἢ κακῶν.

Cogitationibus subiectus & curis.] Codex Regius cum editione Rom. habet. *subiectis.* vnde libens efficerem *abiectus.*

Itineribus rectis per mutationem iumentorum emensis.] In Editione Rom. legitur. *itineribus eiectis permutationem ium. em.* neque aliter Regius codex. At Sig. Gelenius qui Basiliensi præfuit editioni, sic edidit hunc locum. *Itineribus interiectis per mutationem ium. emensis.* Cui longe meo quidem iudicio præferenda est lectio editionis Augustanæ quæ est huiusmodi, *itineribus interiectis permutatione ium. emensis.* Nam & in libri 15. initio Marcellinus sic loquitur. *Raptos eius calceos vehens equorum permutatione veloci.* Et Synesius in Epistola ad Petrum Presbyterum καὶ ἀμοιβῇ ζώων ἐφ' ἑκάτερα πέμψατε. id est. *Equorum permutatione vltro citróque mittite.* διαδοχὰς ὀχῶν appellat Libanius in Tomo 2. Orationum non semel.

Armatis omnes circumsedit.] Emendatum est ex codice Regio, *Omne circumdedit.* cui lectioni in partem subscribit editio Rom. & Augustana quæ sic habent. *Armatis omne circumsedit.*

Prope oppidum Polam.] Iuxta insulam Flanonam, siue Flauonam occisum esse Gallum scribit Socrates ac Sozomenus. Idatius in ipsa insula Flanona peremptum prodit. Auctor Chronici Alexandrini ἐν ἴσῳ τῇ νήσῳ id accidisse dicit (Issam fortè voluit dicere.) Est autem Flanona non insula quidem, sed maritima ciuitas in ora Liburniæ posita non procul à Nesactio. Nesactium autem iuxta Polam teste Plinio ac Ptolemæo. Vnde Italiæ finem alij Polam esse dicunt, inter quos est Strabo, alij Nesactium, vt Ptolemæus.

Opidum Polam.] Pola colonia Iulia pietas dicta est teste Plinio: quod

confirmat etiam auctor Panegyrici Flauiensium nomine Constantino dicti in fine. *Bibracte quidem hucusque dicta est Iulia, Pola, Florentia: sed Flauia est ciuitas Heduorum.* In vulgatis editionibus legitur confusè, *Iulia Polla Florentia.* Quasi Bibracte his omnibus cognominibus affecta esset.

Vbi peremptum accepimus Crispum.] Hunc à Fausta nouerca delatum quasi ipsam de stupro sollicitasset, insontem occidi iussit Constantinus Anno Christi 326. Constantino 7. & Constantio Cæsare Coss. vt ait Idatius in Fastis, cùm ipse Romæ resideret teste Zosimo in lib. 2. Móxque ob id scelus ab Helena matre increpitus, Faustam balneo calenti inclusam necauit, vt refert Zosimus, & Sidonius. At Chrysostomus in Homilia 15. in Philippenses, Constantinum ait vxorem quidem adulterij suspectam, ex qua multos liberos Cæsares habebat, in montibus alligasse, ac bestiis vorandam obiecisse: filium quoque ab eodem occisum esse, seu potius ab eius fratre. Nam licet eo loci neminem nominet, constat tamen eum de Constantino loqui.

Armaturarum Tribunus.] Armaturæ milites fuere in Comitatu Imperatoris. Horum duæ scholæ in Noticia imperij recensentur, sub dispositione magistri officiorum: armaturæ scilicet seniores, & armaturæ iuniores. ab his distinguendi sunt armaturæ, quos Vegetius inter principia legionum, seu principales milites numerat in lib. 2. cap. 7. de quibus suprà aliquid memini dicere.

Adrastéo pallore.] Adrastéum pallorem dixit, ab Adrasto Talaï filio Argiuorum rege, qui omnium mortalium infelicissimus fuit, vtpote qui ambos generos in bello occidi vidit. Alij fortasse pallorem Adrasteum ab Adrastea dictum esse existimabunt, de qua Marcellinus noster inferiùs disserit. sed alteram explicationem magis probo.

Pag. 30. *Eum capitali supplicio destinauit.*] Zonaras citra iussum Constantij occisum esse Gallum memorat. Nam cùm eum Cæsaris dignitate spoliatum primò tantùm relegasset, postea incitatus à proximis misit qui eum interficerent. Mox pœnitentia ductus datis literis interfectores reuocauit. Sed Eusebius cubiculi præpositus, vt literæ cæde demum peracta redderentur curauit. Ceterùm de hac Constantij crudelitate sic Chrysostomus in eo loco quem suprà notaui. τῶν παίδων δ' αὐτοῦ ὁ μὲν ἑαυτὸν ἀνεῖλεν· ὁ δὲ τὸν ἀνεψιὸν τὸν αὐτοῦ, κοινωνὸν τῆς βασιλείας αὐτῷ, ὃν αὐτὸς ἐνεχείρισεν.

Gallum actus oppreßit crudelis.] Emendaui ex codice Regio *actus oppressere crudeles.* Cui lectioni fauet editio Romana, in qua scriptum est *actus oppresse crudelis.* Petrus Castellus ediderat, *Gallum obitu oppreßit crudeli.* Quam eius coniecturam & Accursius, & Gelenius amplexi sunt.

Anima in ludibrioso obitu parentauit.] Vox *anima* videtur esse glossema vocis antecedentis. Itaque scribendum puto: *Extincti per falla-*

ciam

eius Cæsaris manibus lacrymoso obitu parentauit. sic in libro 15. *Velut impiis eorum manibus Rom. sanguine parentantes.* Apuleius in lib. 8. *Et sanctis manibus eius istis oculis parentabo.* Denique Hyginus in Astronomico Poëtico. *Cui mortua canis spiritu suo parentauit.* In Regio codice totus hic locus legitur hoc modo. *Animam lacrymoso obitu parentauit.*

Fingentes Iustitiæ filiam.] Hesiodus in Theogonia, Nemesin Noctis filiam facit.

> Τίκτε δὲ καὶ Νέμεσιν πῆμα θνητοῖσι βροτοῖσι,
> Νὺξ ὀλοή.

Smyrnæi quoque apud quos Nemeses præcipuo honore cultas accepimus, eas nocte satas esse dicebant, vt testatur Pausanias in Achaïcis. quod quidem idcirco veteres Theologi videntur mihi finxisse, quod fata hominum in abstruso latent. Nemesis enim nihil aliud est quàm sors cuiusque. Vnde etiam idem Hesiodus Parcas, quas Latini quoque Fata appellabant, Noctis filias fingit. Nihil tamen obstat, quo minus etiam Iustitiæ filia dicta sit Nemesis. Etenim prisci illi Theologi, qui per ambages, & allegorias loquebantur, vni eidémque numini diuersos sæpe parentes assignabant, quemadmodum apparet in libris Tullij de natura Deorum. Et Hesiodus in Theogonia cùm Parcas Noctis filias dixisset, nihilo minus easdem paulò post Themidis filias facit. In quo minimè putandum est eum sui oblitum pugnantia loqui: sed potius diuersam vim numinis ea re significari. Nam quod Noctis filias fecit, occultam esse mortalibus prouidentiam numinis denotat, vt suprà dixi. Quod verò Themidis filiæ postmodum dicuntur, significat iustitiam numinis singulis pro merito cuiusque pœnas, aut præmia tribuentem. Idem sentiendum est de Nemesi cùm Iustitiæ filia dicitur. νέμεσις enim dicta est ex eo quod suum cuique tribuat, ἀπὸ τοῦ τὰ ἴσα νέμειν ἑκάστῳ· Vnde Iustitiæ nuntia vocatur à Platone in lib 4. de rep. Eleganter Dio Chrysostomus in Orat. 64. de Fortuna. ὠνόμασται δὲ, inquit, ἡ τύχη πολλοῖς ποτ᾽ ἐν ἀνθρώποις ὀνόμασι. τὸ γὰρ ἴσον αὐτῆς Νέμεσις, τὸ δὲ ἄδηλον ἐλπὶς, τὸ δὲ ἀναγκαῖον μοῖρα, τὸ δὲ δίκαιον Θέμις. *Fortuna autem variis nominibus à nobis appellatur. æquitas enim eius Nemesis dicta est: incertitudo Spes: necessitas Parca: iustitia Themis.*

Mortalitatis vinciens fastus tumentes incassum.] Crediderunt veteres quandam esse numinis vim quæ superbos frangeret, & excelsa quæque conuelleret. φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν, vt ait eleganter Artabanus apud Herodotum in lib. 6. eámque numinis vim φθόνον vocabant, seu νέμεσιν. Nam νέμεσις inuidiæ affinis est, eamque inter φθόνον, & ἐπιχαιρεκακίαν mediam locat Aristoteles in lib. 2. Ethic. Itaque Solon à Crœso interrogatus apud Herodotum in 1. quid de ipsius felicitate sentiret, sic respondet ὦ Κροῖσε ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες ἐπειρωτᾷς ἀνθρωπηΐων πρηγμάτων πέρι; *Quid me in-*

terrogas, Croese, de rebus humanis, qui sciam omne numen inuidum esse ac turbulentum? Et Artabanus apud eundem Herodotum in lib. 7. iisdem verbis alloquitur Xerxem. ὁ δὲ θεὸς γλυκὺν γεύσας τὸν αἰῶνα, φθονερὸς ἐν αὐτῷ εὑρίσκεται ἐών. *At Deus qui suaui perfruitur æuo, inuidus ipse esse deprehenditur.* Quæ quidem Herodoti verba immerito reprehendit Plutarchus in libro quem de malicia Herodoti conscripsit. Nam si Nemesis rectè dicitur de Deo, cur non & φθόνος dicetur? Vtraque enim in hominibus quidem æque vitiosa est. Sed cùm hæc & similia Deo tribuuntur, quicquid adjunctum habent vitij, statim exuunt: ac proinde benigne sunt interpretanda. Alioqui ipse Plutarchus eadem culpa tenebitur, qui in Æmilio hæc dicit. οὐδενὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἀνεπίφθονον, πλὴν εἴ τι δαιμόνιον ἄρα τῶν μεγάλων καὶ ὑπερόγκων εἴληχεν εὐτυχιῶν ἀπαρύτειν καὶ μιγνύναι τὸν ἀνθρώπινον βίον, &c.

Tumentes incassum. Codex Regius cum Editione Romana habet, *tumentis incassum.* vt referatur ad *mortalitatis.*

Pag. 31. *Cùm quadriennio imperasset.*] Consentit & Victoris Epitome, & annorum ratio. Nam Fl. Constantius Gallus Cæsar à Constantio creatus est post Consulatum Sergij, & Nigriniani, idibus Martiis teste Idatio in Fastis, & Chronico Alexandrino. id est anno Christi 351. Cæsus autem est anno 354. Constantio 7. & Constantio 3. Coss.

Patre Constantio.] Is Iulius Constantius est dictus. fuit autem Patricius, & Consulatum gessit cum Rufio Albino, anno Christi 335. vt docet Athanasius in Apologia ad Constántium Aug. ὑπατείᾳ Ἰουλίου Κωνσταντίου τοῦ λαμπροτάτου πατρικίου, ἀδελφοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου, καὶ Ρουφίνου (lege Ρουφίου) Ἀλβίνου τοῦ λαμπροτάτου.

Sorore Rufini & Cerealis.] De Vulcatio Rufino, suprà dictum est. Neratius autem Cerealis Præfectus vrbi fuit Constantio 5. & Constantio Cæsare Coss. ex ante diem 6. Cal. Octobris, eúmque magistratum gessit vsque ad 6. idus Decembres anni sequentis. Eius præfecturam vrbanam memorat etiam Vetus Inscriptio, quam protulit Lindembrogius initio Obseruationum. & Vetus Interpres Iuuenalis ad illa ex Satyra 6.

——vt maxima toto
Nostra sit arca foro.

Vsque ad Cerealem, inquit, *Præfectum in foro Traiani arcas habuerunt Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutius deponebant.* Idem postea Consul fuit cum Datiano, anno Christi 364. Extat eius elogium apud Hieronymum in Epitaphio Marcellæ his verbis. *Cúmque eam Cerealis cuius clarum inter Consules nomen est, propter ætatem & antiquitatem familiæ, & insignem quod maxime in viris placere consueuit, decorem corporis ac morum temperantiam ambitiosus peteret, &c.*

Et præfectura prouinciarum. forma, &c.] In Editione Romana hic locus sic legebatur. *Et præfectura..............autem forma conspicuus.*

Quam lacunam Petrus Castellus ita suppleuit. *Et praefecturae prouinciarum. Forma conspicuus, &c.* Eius emendationem secuti sunt Gelenius & Accursius, nisi quod Accursius ex Ms. suo addidit. *Fuit autem forma conspicuus.* Nos ex Regij codicis auctoritate locum purgauimus, ejecta voce insiticia quam Castellus intruserat imperite. Praefecturae nomine tam vrbana, quàm praetoriana intelligitur Praefectura. & Cerealis quidem Praefectura vrbana multis suprà testimoniis confirmata à nobis est. De Rufino autem Praefecto praet. loquitur Marcellinus tum in hoc, tum in 16. libro.

Ob Pseudophilippi nomen euexit.] Quanto elegantius editio Augustana, quae sic habet. *ad Pseudophilippi nomen euexit.* & ita quoque ad oram Regij codicis emendatum est. In textu enim scriptum est, *A Pseudophilippo nomen euexit.* Hunc porro Pseudophilippum in Fullonio natum fuisse testatur & Lucianus πρὸς ἀπαίδευτον his verbis. κα-δάφ ὁ ψευδαλέξανδρος καὶ ψευδοφίλιππος ἐκεῖνος γναφεύς.

Persei legitimum filium artem ferrariam.] De quo sic Orosius in lib. 4. cap. 20. *Filius eius iunior fabricam aerariam ob tolerandam inopiam Romae didicit, ibique consumptus est.* Plutarchus in vita Aemilij eum Alexandr[…] nominat, aitque egregium artificem fuisse in tornando, & eiusmodi tenui opere elaborando. Romanis quinetiam literis ac lingua perceptis scribae operam Magistratibus cum summa industria praebuisse. τὸν δὲ τρίτον Ἀλέξανδρον εὐφυᾶ μὲν ἐν τῷ τορεύειν καὶ λεπτουργὸν γενέσθαι φασίν· ἐκμαθόντα δὲ τὰ ῥωμαϊκὰ γράμματα καὶ τὴν διάλεκτον, ὑπογραμματεύειν τοῖς ἄρχουσιν, &c. Quo in loco deesse videtur quidpiam. Neque enim Alexander Rom. Magistratibus, sed Albanis scribae ministerium exhibuit, teste Zonara his verbis, μόνος δὲ ὁ νεώτατος τοῖς τῶν Ἀλβανῶν ἄρχουσιν ὑπογραμματεύων ἐπί τινα χρόνον διήρκεσεν. Quod etiam confirmat Tzetzes Chil. 6. hist. 41:

Ὁ τούτου παῖς δ' Ἀλέξανδρος, οἶμαι, τὴν κλῆσιν φέρων
Τινὸς λατίνου γραμματεὺς γίνεται, πλὴν τῶν κάτω.

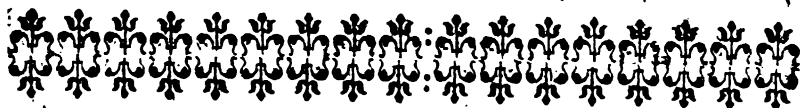
Mancinum post imperium dedit Numantinis.] Malim *dedidit*. de deditione Mancini nota res est, & ab historicis omnibus celebrata. Qui cum à Numantinis receptus non esset, à genero in castra reductus est, & lege lata, vt ciuis Romanus esset, Praeturam postea gessit, vt Pomponius in lege vlt. D. de legationibus, & Aurelius Victor in libro de viris inlustribus scribunt. Ceterùm hanc deditionis ignominiam adeò despexit Mancinus, vt statuam sibi eodem habitu instituerit, quo erat deditus, teste Plinio in lib. 34. cap. 5. sed ex verbis Victoris ac Pomponij nascitur non leuis difficultas, quomodo Mancinus Praetor factus sit, qui iam Consul fuerat. Hanc quaestionem soluit Plutarchus in vita Ciceronis. Ait enim id moris fuisse apud Romanos, quoties vir Consularis, aut Praetorius Senatu motus in pristinum locum restitueretur, vt is denuo Praetor fieret. Loquitur autem de Cornelio

Lentulo Sura. *ἀνὴρ γένους μὲν ἐνδόξου, βεβιωκὼς δὲ φαύλως, καὶ δι' ἀσέλγειαν ἐξεληλαμένος ἐκ τῆς βουλῆς πρότερον, τότε δὲ στρατηγῶν τὸ δεύτερον, ὡς ἔθος ἐπὶ τοῖς ἐξ ὑπαρχῆς ἀνακτωμένοις τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα.* Idem ſcribit de hoc Lentulo Dio in lib. 37. Et in fine libri 42 id etiam nos docet moris interdum fuiſſe, vt qui ſenatoriam dignitatem recuperare vellent, Prætores fierent. Sic enim de Saluſtio dicit. *στρατηγὸς γὰρ ἐπὶ τῷ τὴν βουλείαν ἀναλαβεῖν ἀπεδέδεικτο.* P. etiam Ventidius bis Prætor factus eſt eandem ob cauſam teſte Dione in lib. 43. & 47. Nam cum à Senatu hoſtis publicus eſſet vnà cum Antonio iudicatus, poſtea vt reſtitueretur ordini ſuo, iterum Prætor eſt factus. Item M. Marius Gratidianus iterum Prætor fuiſſe dicitur, ſed ob aliam cauſam, quod nimirum eſſet ſummè popularis, vt ait Aſconius in Orationem in toga candida. Quod non adeò nouum fuiſſe declarat Liuij locus ex lib. 23. pag. 369.

Summa atrocitate Veturium.] Ita primus edidit Caſtellus, cum in Editione Rom. legeretur *ſummi.........atrocitate Veturium.* Regius codex ſcriptum habet *ſummana.......atrocitate.* Vnde non ſine cauſa ſcribendum eſſe conjeci. *Samnitum atrocitati Veturium, &c.* Titus enim Veturius cum ad furcas Caudinas incluſo exercitu turpiſſimum fœdus cum Samnitib. percuſſiſſet, populi iuſſu hoſtibus eſt deditus, vt populus ſenatúſque Rom. religione ſolueretur, vt narrat Liuius in lib. 9.

Claudium Corſis.] De M. Claudio Clinia qui turpem cum Corſis pacem fecerat, præter Valerium Maximum in lib. 6. cap. 3. videndus eſt Zonaras, & excerpta ex Dione nuper à nobis publicata.

Montium pondera ſcrutari poterit.] Hæc libri totius clauſula nimis languidè ſonat, nec cothurnatis Ammiani numeris reſpondet. In Mſſ. codicibus, Florentino ſcilicet, & Vaticano atque Fauchetij legitur *putauit*: neque aliter habet Editio Romana. Vndè legendum eſſe conjicio *ſcrutari poſſe putabit.* Vt loquitur noſter Marcellinus initio libri 26. Regius tamen liber vulgatam lectionem, quæ ex emendatione Caſtelli profecta eſt, tuetur.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRVM XV. AMMIANI MARCELLINI.

Pag.32. VÆQVE *videre non licuit per ætatem.*] Totum initium huius libri multis & maximis mendis fœdatum erat: in quo emendando Sig. Gelenius citra controuersiam palmam tulit. Vnum in eo damno, quod contra fidem omnium librorum negationem huic loco inseruit: quæ quantum aliena sit ab auctoris nostri sententia, nemo non videt. Etenim Ammianus Marcellinus cùm sub initium Constantij Aug. militiam auspicatus esset, rerum aliquam notitiam hauserat, sed eam confusam & imperfectam vtpote qui adhuc adolescens esset. Postea verò cùm virilem ætatem attigisset, iam firmiore iudicio cuncta dispexit. Itaque cum ad scribendam historiam se contulisset, res quidem Romanas ab exordio Neruæ ad Constantini Magni obitum ex annalibus & historiis & fastis publicis conscripsit. Cùm verò ad Constantij tempora peruenisset, ea quæ se adolescente gesta erant, prout viderat ipse aut ab aliis in medio versatis acceperat, commemorauit, verbi causa bellum Magnentij, facinora & cædem Cæsaris Galli. Nunc verò inchoans narrationem earum rerum quas ipse virilem ingressus ætatem spectauerat, vberiorem & accuratiorem rerum gestarum descriptionem lectori promittit.

Nihil subtrahit cognitioni iustorum.] Mallem legi *gestorum.*

Ad sententiam totam facilitate completam.] Scribe, *tota facilitate completam.* quæ locutio solemnis fuit apud auctores illius sæculi. Sic enim loquuntur Imperatores in lege 80. Codice Theod. de Decurionibus. & in lege 33. de Hæreticis. & D. Ambrosius in sermone 62. 77. 83.

Veteranio] Hic Fl. Vetranio in Nummis antiquis dicitur: atque ita scribi solet tum apud Latinos, tum apud Græcos auctores. nisi quod apud Græcos interdum transpositis elementis βρετανίων exaratur. Sed

Veteranio ſcribi debet, vt teſtatur Themiſtius in Orat. 14. his verbis. ὁπόσον δὲ ἦν τὸ ἀληθινῷ φιλοσόφου λόγῳ ἁλῶναι, ᾔσθετο ἀκριβῶς ὁ καὶ τοὔνομα καὶ τὴν τύχην παλαιστρατιώτης. Id eſt. *Quantum verò ſit à germano philoſophi oratione ſuperari, ſenſit is qui & nomine erat & loco Veteranus.* Vides hic Themiſtium apertè ad Veteranionis nomen alludere. Eſt enim παλαιστρατιώτης Veteranus. vt eſt in Gloſſis Latinogræcis, & apud ipſum Themiſtium orat. 6. in calce, & Herodianum in fine libri 7. cùm dicit, ὁ δὲ Βαλβῖνος καὶ Μάξιμος ἐκ τοῦ ἱππικοῦ τάγματος τοὺς νέους, παλαιοὺς στρατιώτας τε οἱ ἐν ῥώμῃ διέτριβον πείσαντες quod minimè intellexit Politianus, qui vrbanos milites interpretatur, cùm vertere debuiſſet, *Veteranos qui Romæ agebant.* Appianus quoque παλαιοὺς ἐστρατευμένους appellat Veteranos.

Pag. 33. *Vt æternitatem eam aliquoties aſſereret, & ipſe.*] Hunc locum ex fide Regij codicis reſtituimus, cui ſubſcribit Editio Romana & Auguſtana: niſi quod in Romana *ſubſeret* perperam ſcriptum eſt. Ceterùm hinc Conſtantium egregie reprehendit Athanaſius, quòd æternitatem ſibi quidem arrogabat, Dei autem filio detrahebat. Sic enim loquitur in tractatu de Synodis Arimini & Seleuciæ aduerſus Arianos, quorum partes Conſtantius fouebat. πρὸς τούτοις περὶ τοῦ κυρίου προσποιούμενοι γράφειν, ἄλλον δεσπότην ὀνομάζουσι Κωνστάντιον· καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν οἱ τὸν υἱὸν ἀΐδιον ἀρνούμενοι. Id eſt. *Adhæc de Domino fingentes ſcribere, alium ſibi dominum nominant Conſtantium: & qui Filium Dei negant æternum, ipſum æternum Auguſtum dixerunt.* Sic enim Chartula Valentis & Vrſacij in Ariminenſi Synodo habuit. ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου βασιλέως Κωνσταντίου αὐγούστου τοῦ αἰωνίου σεβαστοῦ.

Poſt horrendam deleti Cæſaris cladem.] Mirè hoc in loco variant ſcripti codices. Florentinus & Vaticanus habent, *poſt petiſerandam.* Regius, *poſt deſiderandam.* Fauchetij liber, *poſt peſtiferam.* In Editione Romana reperi, *poſt petis errandam.* Vnde Petrus Caſtellus vulgatam lectionem exſculpſit.

Impugnabat eum per ficta benign. illecebras collega.] Scribo, *Collegam & virum fortem ſæpè prop. appellans Arbetio.* Notæ ſunt autem hæ aulicorum artes, palam laudare eum quem clam oppugnent, vt de Fabio Valente ſcribit Tacitus in lib. 1. hiſt. *Secretis eum criminationibus infamauerat Fabius ignarum, & quo incautius deciperetur, palam laudatum.* Quæ artes præcipuè in aula Conſtantij viguerunt, vt præter Marcellinum noſtrum docet Iulianus Aug. in Epiſtola 12. his verbis, σύνισμεν γὰρ ἀλλήλοις οὐ μετὰ τῆς αὐλικῆς ὑποκρίσεως, ἧς οἶμαί σε μέχρι τοῦ δεῦρο πεπειρᾶσθαι, καθ' ἣν ἐπαινοῦντες μισοῦσι τηλικοῦτον μῖσος ἡλίκον οὐδὲ τοὺς πολεμιωτάτους. Id eſt, *A congreſſibus autem & colloquiis noſtris omnis abeſt aulica ſimulatio, quam te hactenus expertum eſſe credo: qua quidem ij qui laudant, eos ipſos quos laudant, maiore odio proſequuntur quàm inimiciſſimos.* Et Mamertinus

in Panegyrico quem Consul Iuliano dixit, ab eiusmodi calumniatoribus vexatum esse ait Iulianum tum Cæsarem. *Et cum sancti principis mores atque instituta falsarum opinionum vituperationúmque licentiam submouerent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant; in omnibus conuenticulis quasi per beneuolentiam illa iactantes. Iulianus Alamanniam domuit, &c.* non vulgaris elegantiæ. Quibus addi debet locus Polybij ex lib. 4. sanè illustris. Καινὸς γὰρ δή τις οὗτος εὕρηται τρόπος διαβολῆς, τὸ μὴ ψέγοντας, ἀλλ' ἐπαινοῦντας λυμαίνεσθαι τοὺς πέλας· εὕρηται δὲ μάλιστα καὶ πρῶτον τοιαύτη κακεντρέχεια καὶ βασκανία καὶ δόλος ἐν τῷ περὶ τὰς αὐλὰς διατριβόντων καὶ τῆς τούτων πρὸς ἀλλήλους ζηλοτυπίας καὶ πλεονεξίας.

Ita ille addens etiam potestati ladendi militia munus.] Hæc spuria esse satis per se apparet. In Editione Rom. legebatur. *ita ille ad diem è sortes etiã post .... militia munus.* Vnde P. Castellus hanc lectionem effinxit. *ita ille addens etiam post ladendi militia munus.* Sed cùm in ea lectione sensum esse nullum videret Gelenius, emendauit, *addens etiam potestati ladendi,* haud multò meliore sensu. Ego ex codice Regio veræ lectionis vestigia mihi videor deprehendisse. Sic enim habet. *ita ille ad ima sortis etiam post ..... militia munus.* Ex quibus hanc scripturam elicio. *ita ille ab ima sortis gregario ad summum euectus militia munus.* quæ quidem emendatio non mediocriter confirmatur altero loco qui est in lib. 16. *Instabátque ei (Arbetioni) strepens immanis Comes Verißimus nomine, arguens coram quod à gregario ad magnum militiæ culmen euectus, &c.* Et in libro 22. de Eusebio Præposito cubiculi. *quem ab ima sorte adusque iubendum Imperatori penè elatum, &c.*

Cùm Imperatore sententiam rogante id egerat.] Hunc locum primus ita edidit Sig. Gelenius, siue quis alius auctor fuit editionis tertiæ Basiliensis. In Editione Romana perinde vt in ceteris MSS. codicibus legitur, *sententia .... id sederat.* Mariangeli quoque editio agnoscit *id sederat.* quod probo. Sic enim Marcellinus noster in lib. 18. initio loquitur. *sedítque tandem multa & varia cogitanti, id tentare.* Valerius Argonaut. 1.

Hinc Danaûm de fine sedet. & lib. 2.
Si sedet Ægai scopulis habitare profundi.

Pag. 34. *A Marcelli fundo.*] Sic primus edidit Mariangelus Accursius. Nam in editione Rom. & Bononiensi legitur, *à Macelli fundo,* quo modo in codice quoque Regio reperimus scriptum. Neque aliter hunc fundum appellat Sozomenus in lib. 5. cap. 2. & post eum Cedrenus ac Nicephorus Callistus in lib. x. In eo fundo Iulianus quasi in carcere inclusus sex annos cum fratre mansit ab omni æqualium congressu seiunctus, cùm nulli ex æqualibus, aut paternis amicis ad ipsos visendos introire sinerentur, vt ipse Iulianus memorat in Epistola ad ordinem & populum Atheniensem. Vbi etiam feritatem illam & asperitatem ingenij quæ erat in fratre Gallo, agresti ac montanæ illi edu-

cationi adscribendum esse asserit: à qua feritate ipse se philosophiæ ope liberauit.

Per Constantinop. transeuntem viderat fratrem.] Iulianus à Macelli fundo digressus, lenita iam aduersus eos Imperatoris ira, Constantinop. petiit, ibique pergulas magistrales priuato habitu frequentauit: postea Imperatoris iussu Nicomediam translatus est. Interea Gallus qui post Macellianam custodiam Ephesi degebat, studiis liberalibus operam nauans, à Constantio euocatus Cæsar creatur in Illyrico, qui cum Orientem peteret, Iulianum fratrem Nicomediæ in Bithynia conuenit, vt narrat Libanius in oratione funebri in laudem Iuliani, p. 264. ὁπηνίκα μὲν εἰ καὶ διὰ τῆς Βιθυνίας δορυφορούμενος ἐχώρει. καὶ εἶδον ἀλλήλους. Idem scribit Socrates in lib. 3. & ex eo Nicephorus Callistus in lib. x. Sed Marcellinus noster Constantinopoli, non autem Nicomediæ Gallum à fratre Iuliano visum esse commemorat. Post hunc congressum Iulianus fratrem non vidit, vt ipse in Epistola supradicta testatur his verbis. καίτοι μὰ τοὺς θεοὺς οὐδὲ ὄναρ μοι φανεὶς ὁ ἀδελφὸς ἀπαγγέλλει ὅσα γε ἐπεπράχει· καὶ γὰρ οὐδὲ συνῆν αὐτῷ, οὐδὲ ἐφοίτων παρ' αὐτόν. quibus verbis crimen indicat quod ipsi imponebatur. Arcessebatur enim conscius fuisse facinorum fratris Galli.

Ad Græciam ire permissus esset.] Libanius in Oratione quæ προσφωνητικὸς inscribitur, Athenas relegatum esse Iulianum, eáque vrbe digredi prohibitum scribit: idémque dicit in Oratione Consulari ad Iulianum. At Iulianus in Epistola ad Athen. ait Constantium audita hinc seditione quadam in Pannonia, illinc defectione Siluani in Galliis, mandasse sibi vt paulisper in Græciam secederet. Eundem vide in Orat. 3. ad Eusebiam Augustam.

Quæ dispiceret secundis auribus contigisse.] In Editione Rom. legitur, *quæ dispice secundis auribus contigisse*: quemadmodum etiam codex Regius & Vaticanus scriptum habent. Proinde non dubitaui quin locus ita emendandus esset vt edidimus.

Quibus exigua res erant ad tuendam salutem.] Tota hæc linea in editione Romana deerat: Quam partim Sig. Gelenius ex Hirsfeldensi codice, partim Mariangelus Accursius ex fide scripti exemplaris expleuit. Ego editionem Accursij hoc in loco sequi malui, quippe quæ auctoritate Regij codicis confirmaretur. Sic enim in eo scribitur. *quibus exiguæue res erant ad redimendam salutem aut nullæ.*

Pag. 35. *Ad quos audiendos Arbera missus est.*] Romana editio hunc locum sic præferebat. *ad quos auedos Arborum missus est*: neque aliter Regius codex, nisi quod *Arborus* habet. Equidem crediderim *Arborius* scribendum esse. Arborij cuiusdam viri præfectorij meminit Sulpicius in lib. 1. de vita Martini.

Quosdam ad infimum trafero militiam.] Inter pœnas militares fuit olim gradus deiectio, vt ait Modestinus in lege 3. D. de re militari,

quæ

quæ vno verbo regradatio dicitur Latinè, Græcis καταβιβασμός, vt est in veteribus Glossis. Eam regradationem intelligit noster Marcellinus in lib. 24. cùm dicit. *Reliquos ex ea coborte qui abiecte sustinuerant impetum grassatorum ad pedestrem compegit militiam qua onerosior est, dignitatibus imminutus.* vbi non solum regradatio, sed & militiæ mutatio est. Sed solemnem regradationis morem nemo luculentius explicat quàm D. Hieronymus in Epistola ad Pammachium contra Origenis sectatores. *Finge*, inquit, *aliquem Tribunicia potestatis suo vitio regradatum per singula militia equestris officia ad tironis vocabulum deuolutum. Non ex Tribuno statim fiet tiro, sed antè primicerius, deinde senator, ducenarius, biarchus, circitor, eques, deinde tiro. Et quanquam Tribunus quondam miles gregarius sit, tamen ex Tribuno non tiro, sed primicerius factus est.* Hæc autem regradationis pœna Impp. rescriptis addi solebat, vt nominatim in lege 2. Cod. Theod. de cursu publico. *promotus regradationis humilitate plectetur.*

Cibyrata illi Verrini tribunal vnius legati lambentes.] Imitatur Ciceronem qui in actione 3. in Verrem sic ait. *quid ista cohors, quorum hominum est? Volusij haruspicis, & Cornelij medici, & horum canum quos tribunal meum vides lambere.* vbi canum nomine Tlepolemum & Hieronem intelligit fratres Cibyratas, quos etiam Cibyraticos canes appellat in lib. 4. in Verrem, his verbis. *Simul atque in oppidum aliquod venerat, immittebantur illi continuò Cibyratici canes, qui inuestigabant & perscrutabantur omnia.* & alio loco. *Mirum in modum canes Venaticos diceres ita odorabantur omnia & peruestigabant.*

Ille natus in Dacia.] Paulus scilicet Notarius. Atqui in lib. 14. non procul ab initio hunc eundem Paulum in Hispania natum esse dixerat: vt in altero horum locorum mendum esse necesse sit.

Ille minister triclinij Rationalis.] Restituimus hîc lectionem editionis Romanæ, cui codex Vaticanus & Valentinus subscribunt: ea est huiusmodi. *Notarius ille, hic à ministro triclinij Rationalis.* Ait enim Marcellinus Mercurium hunc Rationalem fuisse, cùm priùs minister fuisset sacri triclinij. ídque sibi volunt hæc verba, *à ministro triclinij.* vt apud Tacitum in lib. 2. hist. de Vitellio. *Præposuerat prætorianis P. Sabinum à præfectura cohortis.* Malim tamen scribi, *ex ministro triclinij.* neque aliter à Marcellino scriptum fuisse existimo. Sed corruptioni causam dedit *a* & *x* literarum quædam inter se affinitas. Eodem enim errore in lib. 14. sub finem, vbi de Adrastia sermo est, in codice Regio & editione Rom. scriptum offendi, *vltra facinorum impiorum*, pro *vltrix.* & *disceptatria*, pro *disceptatrix.* Et initio huius libri, *perpleae*, pro *perplexe.*

A ministro triclinij.] Hi ministeriani dicuntur in codice, & cum Castrensianis iunguntur in titulo de Castrensianis & Ministerianis. In Notitia Imperij Rom. ministeriales dominici appellantur sub disposi-

tione viri ſpectabilis Caſtrenſis ſacri Palatij. De iiſdem loquitur Marcellinus in lib. 14. cùm dicit. *relicto palatio omni præter paucos thori miniſtros & menſæ.* Horum officium Corippus in lib. 3. deſcribit his verſibus:

Adfuit obſequio caſtorum turba virorum,
Illis ſumma fides & plena licentia ſacris
Deſeruire locis, atque aurea fulcra parare:
Regales menſas epulis onerare ſupernis.

Tetra venena ſerena variéque diſperdens.] Huius lectionis primus auctor fuit P. Caſtellus. Nam in editione Rom. ſcriptum erat. *Intra inuenerunt ſeſe varietate diſpendens.* neque aliter in Vaticano ac Florentino codicibus: niſi quod hi habent *inuenerum.* Antiquarius qui codicem Regium deſcripſit, cùm hunc locum nimis deprauatum videret, lacunam relinquere maluit: duas tantum vltimas voces diſtinctè retinuit, prout in ſcriptis exemplaribus legi diximus. Quod ſi quis noſtram de huius loci emendatione ſententiam, aut potius coniecturam requirit, ſic commodè legi poſſe arbitramur integrum locum: *Et Paulo quidem, vt relatum eſt ſuprà, Catenæ inditum eſt cognomentum, eò quod in complicandis calumniarum nexibus erat indiſſolubilis, tetra innexorum ſeſe varietate diſtendens; vt in colluctationibus callere nimis quidam ſolent artifices palæſtritæ.*

Calce tenere quidam ſolent.] Hæc eſt coniectura P. Caſtelli, quam ceteræ deinceps editiones amplexæ ſunt. At in Romana editione longè aliter ſcriptum erat: ſic enim habet. *calce renem. in quidam ſolent.* neque aliter codex Vaticanus & Florentinus. In Regio legitur, *calce & .... quidam ſolent.* Nobis coniectura noſtra quam ſuprà propoſuimus non diſplicet. Comparat enim hîc Marcellinus nodoſos calumniarum nexus cum palæſtricis nexibus luctatorum, quæ Græcè *ἅμματα* dicuntur. Apollodonis in bibliotheca de lucta Herculis cum Antæo. τούτῳ δὲ παλαίειν ἀναγκαζόμενος Ἡρακλῆς, ἀράμενος ἅμμασι μετέωρον κλάσας ἀπέκτεινε. Libanius in eiuſdem luctæ deſcriptione δεσμοὺς & συμπλοκὰς vocat. Latini nodos vocant. Sic enim Aurelius Victor in Commodo. *Ibi per miniſtrum vngendi faucibus quaſi arte exercitij, brachiorum nodo validius preſſis expirauit.* & Statius in lib. 6. Thebaïdos de Tydeo:

Mox latus & firmo celer implicat ilia nexu.
Poplitibus genua inde premens, euadere nodos
Nequicquam, & lateri dextram inſertare parantem
Suſtulit, &c.

Calcis quoque in lucta vſum fuiſſe non ignoro. Nam & σφυρῷ προσπαλαίειν, id eſt, calce luctari ſolitos docet Philoſtratus in Arrichione: & ὑποσκελίζειν id propriè dictum eſſe docet Pollux & Lucianus in Anacharſi. Sed ſi calcis ſolius mentio hîc fiat, quomodo ſtare poſſit Mar-

cellini nostri similitudo, non video.

Artifices palæstritæ.] Palæstritas dixit impropriè pro luctatoribus, quos Græci παλαιστὰς dicunt. Palæstritæ verò ministri sunt palæstræ qui athletas curabant & vngebant. Sic apud Ciceronem lib. 2. in Verrem. *Nunquam vos Prætorem tam palæstricum vidistis. Verùm ita palæstritas defendebat vt ab ijs ipse vnctior discederet.* Sanè in Victoris Epitome Narcissus palæstrita dicitur, quem Aurelius Victor ministrum vngendi dixerat. Neque alio sensu palæstritas sumit Persius hoc versu:

Quinque palæstritæ licet hæc plantaria vellant,
Haud tamen ista filix vllo mansuescet aratro.

Lampridius tamen in Alex. Seuero palæstritam perinde vt Marcellinus vsurpat. *Palæstrites*, ait, *primus fuit.* sed *palæstes* legendum est ex MSS.

Mercurius solemniorum appellatus Comes.] Exercere lectorem hæc scriptura merito potest. Nam quid sibi vult hæc solemniorum Comitis appellatio, & quam habet connexionem cum ἀπολογία quæ mox subiungitur? Scripti quidem codices nihil hic variant. Sed nihil certius est quàm legendum esse. *Somniorum appellatus Comes.* Hic enim Mercurius ita facetè cognominatus est, eò quòd aliena somnia ita perspicuè nouerat & imperatori narrabat, vt somniorum quidam quasi comes videretur ac socius.

Pag. 36. *In conuiuio Africani.*] Huius rei historiam perstringit Iulianus in Epistola ad Curiam & populum Atheniensem, his verbis. συκοφάντης τις ἀνεφάνη περὶ τὸ Σίρμιον, ὃς τοῖς ἐκεῖ πρᾶγμα συνέρραψεν ὡς νεώτερα διανοουμένοις. ἴστε δήπουθεν ἀκοῇ τὸν Ἀφρικανὸν καὶ τὸν Μαρῖνον. οὐκοῦν ὑμᾶς οὐδὲ ὁ Φῆλιξ ἔλαθεν, οὐδὲ ὅσα ἐπράχθη περὶ τοὺς ἀνθρώπους. Sic enim legendus est hic locus; qui in editione vltima corruptus est. vbi συκοφάντης est Gaudentius, quem delatorem etiam Marcellinus appellat: Africanus & Marinus à Marcellino quoque nominantur. Sed Felicis nulla fit mentio.

Gaudentius magnis in rebus.] Emendatum à nobis est *Agens in rebus.* quæ emendatio, cùm ipsa per se clara est, tum mirificè confirmatur ex alio loco libri 16. vbi noster Marcellinus hanc eandem perstringit historiam. *Quo indicante quædam cognita per Gaudentium Agentem in rebus, Consularem Pannoniæ tunc Africanum cum conuiuis retulimus interfectum.* Quid quod & in Editione Romana legebatur. *Gaudentius magis in rebus.*

Agens in rebus.] Agentum in rebus munus id fuit, vt consulum nomina, victorias Augustorum, & edicta prouincialibus nuntiarent, vt docet Libanius in Oratione pro Aristophane Corinthio, pag. 203. Et in Oratione funebri in laudem Iuliani, p. 305. hinc ἀγγελιαφόροι ferè dicuntur à Græcis Agentes in rebus, vt apud Libanium in Orat. funebri citata, pag. 294. & apud Priscum Rhetorem in Excerptis legationum, pag. 26. & 36. Aliud etiam vel præcipuum munus eorum fuit, vt in

prouinciis positi explorarent ac scrutarentur, si quod aduersus principem nefarium consilium iniretur. Atque hi propriè Curiosi dicebantur, qui erant è schola Agentum in rebus, vt docet Imperij Notitia. à Græcis κουριώσων eleganter appellati. Sic Libanius in Orat. aduersus Florentium, pag. 425. Et aduersus Icarium, p. 472. Denique in Oratione funebri iam laudata, his verbis. εἰς ἀγγελιαφόρους τελέσαντες ἐπόθουν μὲν κουριώσους καταστῆναι· καὶ τὸ σχῆμα ἦν φυλάκων, ὅπως μηδὲν ἀγνοοῖ βασιλεὺς τῶν ἐπ' αὐτὸν συντιθεμένων. Id est. *Relati in scholam Agentum in rebus, enitebantur vt Curiosi fierent. ac specie quidem ipsa custodes erant, ne quicquam eorum quæ aduersus principem ineuntur consilia, ipsum lateret: reipsa autem calumnijs & concussionibus omne genus mortalium vexabant.* Quibus simillima sunt quæ Aurelius Victor in Diocletiano de iisdem prodit. *Remoto pestilenti frumentariorum genere, quorum nunc Agentes rerum simillimi sunt: Qui cùm ad explorandum annuntiandúmque qui fortè in prouincijs motus existerent, instituti viderentur; compositis nefariè criminationibus iniecto passim metu, cuncta fœdè diripiebant.* Ex his Curiosis videtur fuisse Gaudentius, quem hoc loco commemorat Marcellinus: quod & sequentibus verbis apertius confirmatur. *Quo facto*, inquit, *delator funestus biennio id quod agebat, vt postularat, continuare præceptus est.* id est enim Curiosi officio in iis partibus fungi.

Vltimorum semper auidum hominem.] Id est sanguinis ac suppliciorum. quo sensu dixit in lib. 14. *Eò necessitatis adductus, vltimáque ni vigilasset operiens, principem locum si patuisset copia, affectabat.* Et in lib. 30. *quosdam vltimorum metu exagitatos, &c.* Et D. Ambrosius in Oratione de obitu Valentiniani ita vsurpat, cùm dicit. *Signare aliquid de Valentiniani iunioris vltimis cordi fuit.*

Marinus ex Campiductore.] Hoc loco vocem inserui necessariam, vt arbitror. Nam cùm in Mss. codicibus Florentino ac Regio, & in editione Rom. post vocem *Marinus*, vacuum spatium esse relictum viderem, non dubitaui quin locus ita explendus esset, vt edidi. *Marinus Tribunus ex Campidoctore ea tempore vacans.* Sic enim Marcellinus loquitur in fine lib. 18. *& Vacans quidem Tribunus cuius non suppetit nomen.* Et in lib. 18. sub initium. *Hariobaudem Vacantem Tribunum.* Denique in fine libri 31. *Vacantes* porrò Tribuni dicuntur, qui honorem quidem Tribunorum & annonas ac salaria accipiunt, sed nullum habent certum numerum quem regant. Vnde Vacantes numerorum Rectoribus opponit Marcellinus in lib. 31. citato *Triginta quinque oppetiuere Tribuni Vacantes & numerorum rectores.* Ferè tamen milites ex aliis cohortibus lecti & in subsidiis locati, Vacantibus Tribunis regendi committebantur, quemadmodum docet Vegetius in lib. 3. cap. 17. Vt autem Tribuni Vacantes, ita & Comites & Præfecti & ceteri Vacantes dicebantur, qui codicillos quidem earum dignitatum à Principe acceperant, sed in actu minimè erant positi. quare præcincti honore

otiosi cinguli dicuntur in lege vlt. Cod. de primiceriis & sec. Ita *ἔπαρχον μέχρι προσηγορίας* Præfectum præt. Vacantem dixit Eunapius in Libanio. *τῶν δὲ μετὰ ταῦτα βασιλέων καὶ τὸ ἀξιωμάτων τὸ μέγιστον αὐτῷ προσθέντων τὸ γὰρ τῆς αὐλῆς ἔπαρχον μέχρι προσηγορίας ἔχειν αὐτὸν ἐκέλευον.* id est. *Cum vero subsecuti principes amplißimum dignitatis gradum ei tribuissent, Nam præfectura præt. honorarios codicillos ei offerebant, ipse recusauit.*

Ex Campiductore.] Regius liber scriptum habet *ex Campidoctore* quæ scriptura magis placet, tum quia in Glossis veteribus, & apud Lampridium in Alexandro, ac Vegetium ita appellantur, tum maximè propter auctoritatem antiquæ inscriptionis, quam hic profert Lindembrogius. Sunt autem Campidoctores qui scientiam armorum, & omnes armaturæ numeros militibus tradunt, vnde *ὁπλοδιδάκται* in Glossis veteribus appellantur. Casaubonus tum ad Theophrasti Characteres, tum in Polybij lib. 2. pag. 150. *ὁπλομάχους* campidoctores vertit, quod equidem probare non possum. Quippe *ὁπλομάχοι* artem tractandorum armorum Ephebis tradebant in Græcia, vt docet Teles apud Stobæum. *ἔφηβος γέγονε· τὸν κοσμητὴν φοβεῖται, τὸν παιδοτρίβην, τὸν ὁπλομάχον, τὸν γυμνασίαρχον.* Sextus Empiricus lib. 2. de Philosophia, cap. de Demonstratione *ὥσπερ*, inquit, *ὁ παιδοτρίβης καὶ ὁ ὁπλομάχος ἐσθ' ὅτε μὲν λαβόμενος τῶν χειρῶν τοῦ παιδὸς ῥυθμίζει καὶ διδάσκει τινὰς κινεῖσθαι κινήσεις· ἐσθ' ὅτε δ' ἀπωθεν ἑστὼς καὶ πῶς κινούμενος ἐν ῥυθμῷ παρέχει ἑαυτὸν ἐκείνῳ πρὸς μίμησιν.* id est. *Vt exercitator, & doctor armorum interdum quidem apprehensis pueri manibus eum format, certósque motus docet, interdum verò procul stans atque ipse ex artis præcepto motus quosdam corporis edens, imitandum se ei proponit.* Denique Theophrastus in descriptione *τῆς ὀψιμαθείας*, *ὁπλομάχους* in palæstris specimen sui edidisse testatur. Quare armorum doctores, seu magistros cum Vegetio libentius verterim. Differunt autem armorum doctores à Campidoctoribus, vt genus à specie. Certè Vegetius in lib. 1. cap. 3. Campidoctores ab armorum doctoribus videtur distinguere. quippe armorum doctores tractandorum armorum scientiam solis fere tironibus tradebant: at Campidoctores armaturæ numeris, ac motibus milites imbuebant, vt in libro superiore dixi.

Pag. 37. *Extenditur penes Lepontios.*] Totus hic locus mirifice interpolatus erat. In Editione quidem Romana sic legebatur. *Inter montium celsorum anfractus impulsu immani Rhem .... pulos extenditur.............. nes adoptas, vt....... ...cataractas inclinatione præteriti funditur Nilus........., ab ortu poterat ad primogenio copiis.......... propriis in ruenti curreret fim............................ iámque ad......... solutus altaque diuortia riparum arradens, &c.* Has omnes lacunas Petrus Castellus prorsus infeliciter expleuerat hoc modo. *Impulsu immani Rheni discurrentis extenditur penes Alepontios, vt deciduas cataractas inclinatione pernici funditur Nilus, torrente ab ortu protinus primigenio copiis*

aquarum propriis inruenti cursu simplici. Iámque adiutus niuibus liquatis ac solutis, altáque diuortia, &c. Secuti deinde Accursius, & Gelenius hanc stupidissimi hominis emendationem retinuerunt, quod equidem satis mirari non possum. Ego verò scriptæ lectionis vestigiis insistens, huius loci verissimam emendationem deprehendisse mihi videor.

Rhenus exoriens per præruptos scopulos extenditur.] Lacunam quæ tum in Editione Romana, tum in MSS. codicibus, Vaticano, Florentino, ac Regio extat, suprà exhibui. Eam autem aliter expleri non posse, quàm eo modo quo à nobis expleta est, quisquis animum intenderit confitebitur. Quid enim, hi apices scriptæ lectionis........*pulos extenditur*, nonne apertè significant *scopulos* prius scriptum fuisse. quod clarius etiam demonstrat sequens Rheni comparatio cum cataractis Nili.

Nullis aquis externis adoptatis.] Sic ferè à Marcellino scriptum fuisse, tum vestigia veteris scripturæ testantur, tum aliorum locorum collatio, vbi Marcellinus eodem modo locutus est. Nam in fine lib. 18. ita dicit. *Vbi tenuis fluuius prope originem & angustus, nullísque adhuc aquis aduenis adolescens facilè penetrari poterit, vt vadosis.* Et in libro xv. infrà de Rhodano. *Hinc Rhodanus aquis aduenis locupletior.* Ceterùm adoptatæ aquæ eleganti metaphora dicuntur, quæ in potioris fluuij nomen transeunt. quo etiam sensu infrà de Rhodano scribit. *Ararim quem Sauconnem appellant inter Germaniam primam fluentem suum in nomen adsciscit.*

Vt per.........cataractas inclinatione præcipiti funditur Nilus.] Non placet, imò displicet prorsus conjectura Castelli, qui *deciduas* suppleuit: quod Latinum non est. Quòd si conjecturæ locus esset, mallem equidem *declines*. sed cum absque hac voce constet sensus, nihil hic conjectura opus esse existimaui. Restitui autem *inclinatione præcipiti*, explosa illa Castelli emendatione: cùm hanc scripturam & elegantiorem esse intelligerem, & propius ad veterum exemplarium lectionem accedere. Nam in vetustis codicibus obseruaui, plerúmque caninam literam scribi instar p seu ῥῶ Græcanici.

Et nauigari ab ortu poterat primigenio.] Hæc quidem & sequentia ita à Marcellino, vt edidimus scripta fuisse, quouis pignore contenderim. Nec magnæ difficultatis erat veram huius loci scripturam ex his vestigiis elicere. Sic enim habent scripti codices Regius, Vaticanus, ac Florentinus. *Et.........gari ab ortu poterat primigenio copiis eduenans propriis inruenti curreret sim...........s quam fluenti.* Etsi autem hæc emendatio adeò illustris est, vt nullam auctoritatem desideret, tamen Marcellini ipsius testimonio à me confirmabitur. Is enim in lib 22. de Nilo perinde locutus est. *Exundatione ditißima ad cataractas, id est præruptos scopulos venit, vnde præcipitans ruit potius quàm fluit.* Quem-

admodum Plinius etiam ac Solinus de Nilo dixerunt.

Iamque absolutus.] In Editione Romana perinde, vt in ceteris Mss. exemplaribus scriptum est. *Iámque ad.........solutus.* Vnde Petrus Castellus egregiam hanc nobis lectionem effinxit. *Iámque aditurus niuibus liquatis ac solutis.* Quasi verò ea sit mens Marcellini. Neque enim vult dicere Marcellinus, hinc augeri flumen Rhenum, quippe qui antè dixerat eum ab ipso statim fonte grandem fluere, ac copiis propriis exuberare: sed id tantùm dicit, postquam confragosa loca permeauit, per valles eum tantisper fluere, ac mox in Brigantinum lacum ferri. Rectius ergo hic rescripsi. *Iámque absolutus, &c.* Quod quidem ad veterum codicum scripturam propius accedit. Ac fortasse etiam aliquot præterea desunt vocabula, est enim major lacuna: quæ suppleri possunt in hunc fere modum. *Iámque angustiis absolutus, &c.*

Quem Brigantiam accola Rhetus appellat.] Hodie lacus Constantiensis dicitur, ab vrbe Constantia. Brigantinum lacum vocat Solinus in cap. 24. Qui sic dictus videtur à Brigantiis populis, quos Vindelicis proximos facit Strabo, vrbésque habere dicit Brigantiam, & Campodunum.

Vetus illa Rom. virtus & sobria.] Sobrios eo sæculo dicebant viros prudentes, & graues ac moderatos. Sic Atilius Fortunatianus in lib. de metris. *Hexametrum autem & Heroum volunt quidam ab eo dictum, quòd hoc metro magna, & sobria canantur, vt Heroes magni & sobrij.* Et Arnobius in lib. vlt. aduersus gentes. *Vir alioqui grauis, & sobriæ religionis.* Iosippus, quem vulgo Hegesippum vocant, in lib. 1. de excidio Hierosol. de Hyrcano. *Moderator egregius, & pulchrè sobrius.* Et in lib. 4. cap. 2. *Itaque ille præstantissimus, qui inter aduersa sobrius colluctatur casibus.* Quod Iosippus ex quo hæc conuersa sunt, ita scribit Græcè. χαλεπῶς ἄριστος, ὁ κἂν τοῖς ἀτυχήμασι νήφων· Quomodo & Antoninus Aug. loquitur in lib. 1. de vita sua, cùm ait μήτε περὶ τοὺς θεοὺς δεισίδαιμον, μήτε περὶ ἀνθρώπους δημοκοπικὸν ἢ ὀχλοχαρὲς, ἀλλὰ νῆφον ἐν πᾶσι καὶ βέβαιον· & paulò post συννήφειν ἑκατέρῳ, dicit quod est moderatè in vtroque se gerere, & sobriè. Ac quemadmodum Antoninus τὸ νῆφον opponit τῷ δημοκοπικῷ ἤθει, ita D. Ambrosius in Ep. 6. Sobrium populari. sic enim dicit. *Nihil in sacerdotibus plebeium requiri, nihil populare, nihil commune cum studio atque vsu, & moribus incondita multitudinis. Sobriam in turbis grauitatem, singulare pondus dignitas sibi vindicat sacerdotalis.*

Velut finali interfecat libramento.] Antonius Loisellus ad oram codicis sui adnotarat legendum videri *funali*: vt funale libramentum idem sit quod libella, quæ Græcè σάθμη· Potest tamen vulgata lectio defendi.

Et confusum misceri non potest corpus.] Editio Romana hunc locum

sic exhibet, *Flumens & confusum.* neque aliter in exemplari bibliothecæ Reg. prius scriptum erat: sed ab exscriptore vltimum illud σῦγμα erasum est: quod tamen ad sententiam huius loci necessarium esse existimo. Scribo itaque. *Sed confusum misceri non potest corpus.*

Adusque amata confinia progreditur.] In Editione Romana sic legitur hic locus. *Adusque amata confinia progrentúsque barbaros.* Sequitur deinde lacuna quatuor linearum. Petrus autem Castellus partim suppleuit, partim emendauit hoc modo. *Adúsque amata confinia proruit nympha. Arbetio qui aduentus barbarorum nuntiarent, non expectans.* Quæ quidem spuria ac temerè insita esse nemo est qui non videat. Ac profectò major huius loci lacuna est, quàm vt conjecturâ cuiusquam suppleri possit. Ceterùm τὸ *progreditur* est ab emendatione Sig. Gelenij profectum, quam tamen proprietas Latini sermonis refutat. In codice Regio ea vox deest.

Aspera orsa bellorum.] Quod vnum in tam fœdè corrupto loco possum, id sedulo facio, vt lectorem admoneam, quid genuinum, quid spurium, & à correctoribus insertum sit. In Editione igitur Rom. & in Regio codice ita scribitur hic locus. *Dum adessent licet sciret........orta bellorum in occultas delatus insi.........immobilis malo repentino perculsus...........visi è latebris hostes exiliunt, & sine pars..........nia quidquid offendi poterat, &c.* Quæ quidem hoc modo edi cum lacunis scriptorum codicum præstabat, quàm suppleri adeo infeliciter, vt à Castello factum est.

Insidias veluti immobilis.] Rectè, vt arbitror, & certissima conjectura sic restitui. *In occultas delatus insidias stetit immobilis.* Ita enim loqui solet noster Marcellinus omnibus propemodum paginis.

Et sine aliqua intermißione.] Ex lectionis scriptæ vestigiis, quam suprà proposuimus, apparet legendum esse. *Et sine parsimonia.* Quæ phrasis Marcellino nostro familiaris est, adeo vt exempla congerere putidæ, & odiosæ diligentiæ sit.

Pag. 38. *Et in tuto fore residua credens.*] Sic primus edidit Sigism. Gelenius. Nam Castellus locum suo more corruperat. Videndum est tamen ne satius sit sic legere. *Et intuta fore residua credens.* In Ms. enim codice Regio, & in Editione Rom. scriptum reperi. *In tota fore residua.*

Qui equestrem turmam Comitum tuebatur.] Hi Comites diuersis cognominibus appellati inter vexillationes militabant sub Magistris militum. Alij enim Comites seniores, alij iuniores, alij Comites clibanarij, alij sagittarij, alij aliter dicebantur. De Comitibus Sagittariis loquitur Marcellinus noster in fine lib. 18. his verbis. *Aderat Comitum quoque sagittariorum pars maior, equestres videlicet turmæ vbi merent omnes ingenui barbari.*

Et Bappo ducens Promotos.] Promoti quoque inter vexillationes merebant.

rebant. Equites Promoti in Notitia Imperij Rom. appellantur. Eorúmque iterum meminit Marcellinus in lib. vlt. hisce verbis. *Inter hos etiam Promotorum Tribunus Potentius cecidit.* Ceterùm quod ad Bapponis ipsius nomen attinet, nescio an idem sit qui postea Præfectus vrbi Constantinop. fuisse dicitur Modesto & Arintheo Coss. in lege 21. Codice Th. de Prætoribus.

Cùm commißis sibi à Principe.] In huius loci corruptione apparet præcipuè temeritas Petri Castelli. Nam cùm in Editione Rom. quam velut Anchetypum habebat, sic legeretur perinde vt in codice Regio. *Et Bappo ducens promoto.................. mißis sibi.................. causa communis velut propria.................. veterum exemplo vsuentare fulminis hostibus superfusi, &c.* Castellus hoc edidit modo. *Et duces promotorum cùm mißis sibi à principe ruebant auxiliis.* Vrgebat causa communis velut propriam viri cunctis arcentibus, veterum exemplo accolarum fluminis hostibus superfusi. quæ quidem delirantis hominis somnia esse nemo erit qui non fateatur. Itaque Gelenius cui de correctoris facinore aliquid suspicionis obuenerat, nonnulla ex his resecuit, alia in meliorem sensum planiorémque reformauit. Sed vir doctissimus in eo quidem lusit operam.

Causa communis velut propria.] Huius loci licèt mutili sensum deprehendere facile est. vult enim dicere Marcellinus, milites ducum exemplo incitatos, publicum dedecus, cladem scilicet Arbetionis temeritate acceptam vlcisci properasse, non secus ac si priuata ipsorum res ageretur. quo sensu Nazarius in Panegyrico in Constantini quinquennalibus dicto. *Secuti*, inquit, *hunc ardorem fortißimi milites, & dignos se ductu eius imperióq; testati, sic viritim laborauerunt, quasi summa res singulorum manu niteretur.* Eodemque penè modo Pacatus in Panegyrico. *Milites*, ait, *pristinæ virtutis, Romani nominis, imperatorum denique memores causam publicam manu agere.*

Vim cunctis arcentibus veterum exemplo accolarum fluminis.] Nihil potuit ineptius excogitari. Nam primò Romani non iam vim arcent, sed ipsi vltro lacessunt barbaros. deinde quid sibi volunt hîc exempla accolarum fluminis. Quòd si nobis hîc ariolari licet, sic fere scriptum esse à Marcellino censeo. *Et Bappo ducens Promotos. Iámque propilatis mißilibus ac verutis cùm vrgeret causa communis velut propria, animati milites rectorum exemplo, instárque fluminis hostibus superfusi, &c.* Extrema quidem ita ab Marcellino consignata fuisse non dubito. Sic enim loqui solet. vt in lib. 14. de Paulo. *Iussa licentius supergressus, fluminis modo fortunis complurium sese repentinus infudit,*

Non iusto prælio, sed discursionibus prædatoriis.] Extrema vox à P. Castello ex conjectura suppleta est, cùm in Editione Rom. vacuum spatium esset relictum; quemadmodum etiam in exemplari Regio deprehendi.

Pag. 39. *Pedestris militiæ rector iratus.*] Etiam tacente me facilè conjiciat lector vltimam vocem à Castello huc intrusam fuisse. quid enim sibi vult iratus hîc Siluanus? Sanè nec editio Rom. nec Regius codex eam vocem agnoscunt. Sic enim Rom. præfert editio. *Pedestris militiæ rector id efficax ad hæc corrigenda.* Regius autem liber. *rector in efficax, &c.*

Primum ipsis superuenit.] Longe aliam lectionem seruant Manuscripti codices Regius, Florentinus, Vaticanus, Fauchetij, quibus consentit etiam editio Romana. Sic enim habent. *Primum ipsius superrexit.* Ex quibus licet corruptissimis veram huius loci emendationem elicui. *Principis iussu perrexit.*

Grauabatur, periculosæ molis onus impingeret.] Et hæc spuria sunt ex Castelli conjectura profecta. In Editione enim Rom. perinde vt in ceteris codicibus Mss. legitur hoc modo. *grau*.......... Sequitur deinde lacuna trium circiter linearum.

Actuarius sarcinalium principis iumentorum.] Nomen quidem huius Actuarij supplere nequaquam difficile est, quippe cùm ex sequentibus appareat Dynamium intelligi: Cuius etiam meminit Iulianus in Epist. ad Curiam, & populum Athen. his verbis. ἀλλ᾽ ὡς τοῦτο αὐτῷ κατεμηνύθη τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐξαίφνης Δυνάμιος ἄλλος συκοφάντης ἐκ Κελτῶν ἤγγειλεν, ὅσον οὔπω τοῦ Νείλου κἂν ἐν αὐτῷ πόλεμον ἀναφανεῖσθαι. Quæ sic emendanda sunt ὅσον οὔπω τὸν Σιλουανὸν αὐτῷ πολέμιον ἀναφανεῖσθαι. Eiusdem Dynamij meminit Zosimus in fine lib. 2. Sed halucinari idem videtur, qui Galli Cæsaris cædem Dynamio adscribat. Siluanum enim, non Gallum is calumnia perculit. Ceterùm actuarius sarcinalium principis iumentorum is dicitur, qui curam gerebat describendi equos sarcinales principis. Eodem modo actuarius Thymelæ equorumque curulium dicitur in lege 21. & 22. Codicis Th. de diuersis officiis. Glossæ veteres ὑπομνηματογράφον actuarium, & memoralium vertunt. hæc autem iumenta principis sarcinalia ad bastagam referre soleo, ita vt actuarius sarcinalium iumentorum nihil aliud sit, quàm actuarius bastagæ, seu largitionalis, seu priuatæ, de quibus mentio fit in Notitia imperij, & in Codice. Petrus Patricius in historia Rom. οἱ τοῦ Λικινίου ἐφόδῳ λανθανούσῃ χρησάμενοι τὴν βασταγὴν αὐτοῦ μετὰ βασιλικῆς ὑπηρεσίας κατέσχον. id est. *Liciniani subita incursione, nec opinantes aggressi sarcinalia principis iumenta, cum omni regio ministerio ceperunt.*

Lampadio Præfecto prat.] Cuius meminit Zosimus lib. 2. vbi eum cum Dynamio & Picentio cædis Galli Cæsaris auctorem fuisse prodit. sed, vt suprà dicebam, fallitur grauiter.

Mattiocopa.] D. Petauius vir longe doctissimus in Notis ad orat. 4. Themistij emendat ματτιοκόπτην, vt parcus ac sordidus quidam intelligatur Eusebius: quos Græci ματτιολοιχοὺς appellant, hoc est χρυσομέτρας, vt explicant Grammatici, seu ζυγοχρύσας, vt loquitur Artemidorus in lib.

4. cap. 59. In Regio codice scribitur *Mattiacoba*, neque secus in Editione Romana, Augustana, & Basiliensi. Quare quis primus vulgatæ scripturæ auctor fuerit, incompertum habeo.

Aedesio ex Magistro memoriæ.] Videtur is esse cuius mentio extat in veteri inscriptione huiusmodi. SEXTILIVS. AGESILAVS. AEDESIVS. V.C. CAVSARVM. NON. IGNOBILIS. AFRICANI. TRIBVNALIS. ORATOR. ET. IN. CONSISTORIO. PRINCIPVM. ITEM. MAGISTER. LIBELLORVM. ET. COGNITIONVM. SACRARVM. MAGISTER. EPISTVLARVM. MAGISTER. MEMORIAE. VICARIVS. PRAEFECTVRAE. PER. HISPANIAS, &c. Posita autem hæc statua est Valente 5. & Valentiniano iuniore Coss. vt subditum habet inscriptio: cùm ea quæ narrat hîc Marcellinus gesta sint Consulatu Arbetionis & Lolliani, id est anno 22. ante huius statuæ dedicationem.

Ex Magistro memoriæ.] Magister memoriæ annotationes omnes, id est breues principis manu subscriptos dictabat & emittebat, vt est in Notitia imperij Romani. Vnde *ἀντιγραφεὺς τῆς μνήμης* dicitur à Petro Patricio in Excerptis legationum. id est ad verbum qui dictat ad memoriam, vt loquitur Vopiscus in Caro. Similiter apud Socratem in lib. 5. hist. Eccles. Eugenius tyrannus *ἀντιγραφεὺς τοῦ βασιλέως* fuisse dicitur, hoc est Magister scrinij sacri, Epistolarum vt opinor. Sozomenus lib. 7. cap. 13. Officium Magistri memoriæ describit his verbis *μεταχαλουμένη τοίνυν Βενίβολον τὸν ἐπὶ τοῖς γραμματεῦσι τῶν θεσμῶν τότε τεταγμένον.* Beniuolum eum Magistrum memoriæ tum fuisse & Rufinus, & Gaudentius Brixiensis affirmant: quem Iustina euocatum aduersus fidem Catholicam legem dictare compellebat. At id potius erat officium Quæstoris, sub cuius dispositione erant leges dictandæ, vt scribitur in Notitia imperij Romani. Proinde auctor historiæ tripertitæ cùm supradicta Sozomeni verba interpretaretur, Quæstorem vertit, doctè quidem sed parum verè. fuit enim tum Beniuolus, vt dixi, Magister memoriæ.

Ad Consulatum, vt amicos iunctißimos idem curarat subrogari.] Veterem scripturam quam Castellus temere rejecerat, hîc quasi postliminio restituimus: præsertim cùm & Regius codex, & Florentinus editioni Romanæ subscriberent. Sed antiqui moris ignoratio Castellum induxit, vt locum praua correctione interpolaret. Sciendum igitur est moris fuisse, vt Consules designati amicos suos ad officium Consulare, quod erat Kalendis Ian. euocarent. quod dicebant rogare ad Consulatum Pollio in Gallieno. *Matronas ad Consulatum suum rogauit, iisdémque manum sibi osculantibus quaternos aureos dedit.* Et Symmachus in lib. 6. Ep. 10. & 37. Atque interdum Consules designati non suis duntaxat literis amicos euocabant, sed etiam Principis ipsius

literis per Agentem in rebus eos ad Consulatum suum rogari curabant. quem honorem sibi primo delatum esse scribit Libanius in Oratione de vita sua pag. 67. de Richomere Consule loquens. καὶ μέλλων τελεῖν εἰς τὸν τῶν ὑπάτων χορὸν διπλοῖς με ἐκάλει γράμμασι· τοῖς μὲν αὐτοῦ, τὸ τῶν ἄλλων ποιῶν· τοῖς δὲ τοῦ βασιλέως, ὃ οὔπω πρότερον ἐγεγόνει. id est. *Et cum Consulatum esset initurus, duplicibus me literis euocauit: cum suis, in quo consuetudinem aliorum secutus est: tum Augusti, quod quidem nemini antea contigerat.* Sed an primùm id Libanio tributum sit, aliis disquirendum relinquo. Sub ea autem tempora id frequentissimè vsurpatum esse docent Symmachi Epistolæ in lib. 5. & 6. Eiusdem generis est Epist. 20. Iuliani Augusti ad Eustochium, in qua hæc leguntur inter cetera. ἧκε τοίνυν μεθέξων τῆς ὑπατείας αὐτός. id est. *Venito igitur, vt sportulam Consularem ipse accipias.* Ex his patere existimo, quis sit sensus eius loci quem præ manibus habemus. Ait enim Marcellinus Lampadium Præfectum præt. curasse vt Eusebius, & Ædesius sibi amicissimi ad officium Consulare, Arbetionis vt puto, (is enim hoc anno Consul fuit) seu si mauis Lolliani, euocarentur.

Propediem solium principis aditurum iuuarent.] Et hanc lectionem excogitauit Castellus cùm in Editione Romana legeretur hoc modo. *Propediem locis principalis aditurum.* Absque extrema voce, quam neque Regius codex, neque ceteri, vt opinor, agnoscunt. Quocirca sic legendum puto. *Vt se altiora cæptantem, & propediem loci principalis adiuuarent.* Ita in lib. 16. de Arbetione. *Hoc quoque non contentus, vt paruo locum appeteret principalem.* & suprà in lib. 14. de Gallo. *Principem locum si copia patuisset affectabat.* Sanè in Regio codice, & Valentino distinctè scriptum erat, *loci principalis.*

Ad arbitrium figmenti commisit.] Totus hic locus non minus ad arbitrium figmenti interpolatus est à Castello, quàm illæ Siluani epistolæ à Dynamio interpolatæ sunt. Romanæ quidem editionis scriptura hæc est. *Hunc fascem ad arbitrium figmenti co............fit vitam pulsaturus insontes Adynamus captum Præfectus Imperatori auide scrutari hac & similia censue terreret e....................id sole ingressus intimum caperem tempore, deinde sperans, vt peruigilem salutis custodem.* Atque ita prorsus habet Regius codex, nisi quod *pulsaturum* scribit, & *salutis eius custodem.* Mihi in tam desperato loco, vt vulgò dicitur, aqua hæret. Priora tamen sic videntur legi posse commodius. *Hunc fascem ad arbitrium figmenti compositum, multos pulsaturum insontes, à Dynamio susceptum Præfectus Imperatori auido scrutari hac & similia censuit offerendum.* Quæ emendatio firmatur ex iis quæ paulò post sequuntur. *Dynamius compositas literas his concinentes, quas obtulerat principi per præfectum.*

Vitam pulsaturus insontis.] Multis de causis displicet hæc lectio. Primò enim parum Latina huiusmodi locutio est: deinde non solum

Siluani vita calumniis appetebatur, sed eorum quoque omnium ad quos scriptæ erant epistolæ. Quare potior videtur Regij codicis scriptura, ac Rom. editionis. Sic Marcellinus noster infrà de Proculo Siluani domestico. *Memor*, inquit, *somnij quo vetitus erat per quietem pulsare quemquam insontem*. Et in lib. 29. de Heliodoro. *quàm præcipiti confidentia patriciatus columina ipsa pulsauit.*

Consistorium solus ingressus intimum.] Ita suppleuit P. Castellus ineptè vt solet: quasi hæc de Dynamio intelligerentur homine vilissimo, ac non potius de Lampadio Præfecto prætorij, qui fasçem Epistolarum à Dynamio susceptum ipse principi obtulit, vt suprà notaui. Quod si coniecturæ locus esset, sic ferè scriptum esse existimarem. *Et illucescente vix sole conclaue ingressus est intimum, &c.* vt in fine lib. 30. de Valentiniano ictu sanguinis percito scribit. *concursu ministrorum vitæ secretioris ad conclaue ductus est intimum.*

Vt peruigilem salutis Imp. custodem.] Non assentior Castello qui hæc ad Siluanum retulit. Mihi non dubium est, quin de Dynamio aut potius Lampadio intelligenda sint, qui de industria in palatium diluculo venerat, Siluani literas principi oblaturus, vt peruigil ipse salutis imperatoriæ custos haberetur. Sic Marcellinus in lib. 16. de Rufino delatore quodam Dynamij simillimo. *Quo cognito*, inquit, *Constantius gemens, & tanquam vindicem salutis suæ lugens extinctum.*

Pag. 40. *Qui incidens principi in Gallijs.*] Longè aliter scriptum erat in editione Romana. Sic enim habet. *qui incidentis . . . . cùm ventis & in Gallias dissidens à mandatis quæ proficiscenti sunt data.* eodémque planè modo scriptum est in Regio exemplari. At Castellus vir ad delirium vsque fatuus, locum sic pro libidine refinxit: *qui incidens principi in Gallijs dissidens à mandatis conuentis quæ proficiscenti, &c.* Quanto sapientior Gelenius, qui in editione Basiliensi sic edi iussit. *qui incidentis . . . . cum venisset in Gallias, dissidens à mandatis conuentis, &c.* Equidem si quid mei iudicij est, sic à Marcellino nostro scriptum fuisse censeo. *qui incidentia parui ducens cùm venisset in Gallias, dissidens à mandatis quæ, &c.* explosa illa insiticia voce *conuentis*, quam Castellus ex corrupta editionis Rom. scriptura *cùm ventis* temere huc intruserat. Coniecturæ autem nostræ suffragatur ipsemet Marcellinus, qui in lib. 31. de Gratiano, sic ait. *incidentia multa parui ducebat & seria.*

Adscitóque Rationali.] Rationales in prouinciis bona caduca & vacantia fisco vindicabant. horum duo genera fuêre: alij Rationales rerum priuatarum, alij largitionum sacrarum, vt patet ex lege 4. Cod. Theod. de appellationibus., lege 6. de diuersis officiis & apparitionibus. hi sub dispositione Comitis largitionum: illi sub Comite rei priuatæ, vt declarat Imperij Notitia. Vtrum verò Rationalis rei priuatæ an largitionum hîc intelligatur, difficile est dicere. Obseruaui tamen

ferè fundos ac prædia rei priuatæ applicari ſolita, aurum vero & argentum largitionibus. Iulianus in Epiſt. 43. ad Ecebolum, τὰ χρήματα τῆς Ἐδεσσηνῶν ἐκκλησίας ἅπαντα ἐκελεύσαμεν ἀναληφθῆναι δοθησόμενα τοῖς στρατιώταις, καὶ τὰ κτήματα τοῖς ἡμετέροις προστεθῆναι πριβάτοις. atque hinc intelligenda eſt lex 7. & lex 20. codice Theod. de bonis proſcriptorum. Inde etiam eſt quod Comes Gildoniaci patrimonij & Procurator rerum Iuliani ſub diſpoſitione Comitis rei priuatæ ponuntur in Imperij Rom. Notitia. Præter Rationales erant & Magiſtri rei priuatæ de quib. lex 2. & 4. Cod. Th. de iure fiſci. & lex 14. de Decurionibus. De his intelligendus eſt Euſebius in lib. 8. hiſt. cap. 23. de Adaucto. διὰ πάσης προελθὼν ἀρχῆς τῆς παρὰ βασιλεῦσι τιμῆς ὡς καὶ τὰς καθόλου διοικήσεις τῆς παρ' αὐτοῖς καλουμένης μαγιστρότητός τε καὶ καθολικότητος διεξελθεῖν. & Athanaſius in Apologia ad Conſtantium p. 679. ῥουφῖνος καὶ στέφανος, ὧν ὁ μὲν καθολικὸς, ὁ δὲ μάγιστρος ἦν ἐκεῖ. vbi vides Magiſtros ſemper Rationalibus adiungi. Vnde adducor vt credam mendoſam eſſe legem 26. Cod. Theod. de Decurionibus, in qua legitur. *Cunctos ex Comitibus & ex præſidibus & rationalibus & Magiſtris ſtudiorum, &c.* Scribendum enim videtur *& Magiſtris priuatæ*, vt planè confirmat lex 14. eodem titulo.

Tumultuabatúrque factis inſidiis.] Sic primus edidit Gelenius, ex coniectura vt videtur. In codice enim regio, atque in editione Auguſtana legitur hoc modo. *tumultua.......factis inſidiis.* Mihi non dubium eſt quin legendum ſit *tumultuando patefactis inſidijs.*

Conſiſtorianis & militaribus vniuerſis.] Conſiſtorium locus eſt in quo princeps conſultat aut iudicat: θεῖον συνέδριον eleganter interpretatur Heſychius. Quotieſcunque autem Princeps in conſiſtorio ſedebat, adſiſtebant ferè Præfectus præt. præſens, Quæſtor palatij, Magiſter officiorum cum Comitibus ac Tribunis ſacri conſiſtorij. Hi omnes Conſiſtorianorum nomine continentur. Neque enim ſolos Comites ac Tribunos Conſiſtorianos hîc intelligi crediderim vnquam: præſertim cum Florentius agens tunc pro Magiſtro officiorum in hoc ſediſſe negotio paulò poſt referatur. Ceterùm etſi Conſiſtoriani iudices in hac cauſa fuerunt, non tamen in Conſiſtorio rem actam eſſe exiſtimandum eſt. Etenim, vt ſuprà dixi, Conſiſtorium non dicitur niſi vbi princeps eſt. Et acta in Conſiſtorio ita concipiebantur, *Acta habita apud Imp. N. Auguſtum, N. & N. Conſulib. x. Kal. Apr. Conſtantinop. in Conſiſterio, &c.* vt apparet ex lege 5. & 8. Cod. Theod. de fide teſtium. Huic autem iudicio quod refert Marcellinus noſter, non interfuit Conſtantius Aug. ſicuti ex ſequentibus apparebit, vbi ait. *Imperator doctus geſta relatione fideli, &c.*

Pag. 41. *Tum factum ex priore textu.*] Hic locus beneficio Regij codicis à nobis eſt emendatus, quem Gelenius antea & Caſtellus corruperant: ſed & coniectura noſtra nonnihil eſt adiutus. Nam cùm in exemplari Regio, perinde atque in editione Rom. ſcriptum eſſet, *longè*

ali quàm dictarat Siluanus, emendaui, *longè alia quàm dictarat Siluanus.*

Statui sub quæstione præcipit.] In Augustana editione Mar. Accursij reperi *præcepit.* quod magis probo.

Suspensus autem Eusebius.] Suspensum in eculeo intellige. vt infrà pag. 46. quod cùm non intelligeret Castellus, vocem temere inseruerat hoc modo. *Suspensus autem Eusebius ex Comite priuatarum, qui se conscio hæc dixerat concitata.*

Cum correctoris dignitate abijt, necnon corrigere, &c.] Multa hîc mala fide inserserat P. Castellus, quæ hactenus pro veris ac probis retenta sunt in omnibus editionibus. Nos resectis hominis deliri somniis, veram germanámque scripturam ex fide scriptorum codicum Regij, Vaticani & Fauchetij quasi postliminio restituimus: quam editio quoque Romana ex parte seruauerat: sic enim habet *correctoris dignitate regere iussus est Tuscus.* deinde à capite, *Agens inter hæc, &c.* Hæc autem lacuna quæ & in scriptis codicibus reperitur, Castello persuaserat quidpiam hic deesse, cùm tamen reuera nihil desit. Solent enim tum in editione Rom. tum in exemplari Regio eiusmodi interualla relinqui, præsertim vbi noua narratio à capite instituitur, vt obseruaui non semel.

Principis in dicta causa, timens ne absens.] Aliter codex Regius, hoc scilicet modo. *Principis .... aretur absens, & indemnatus in difficultate positus maxima, &c.* Atque ita quoque habet editio Romana, nisi quod extrema illa vocis exesæ portio deest. Mihi quidem sic commodè legi posse hic locus videtur. *& sciens animum tenerum versabilis principis, timens ne proscriberetur absens & indemnatus.* aut quod equidem verius puto. *timens ne damnaretur absens & inauditus.* Sic in lib. 26. de Procopio. *Veritus*, inquit, *ne hac ex causa indemnatus occideretur, è medio se conspectu discreuit.*

Dum militaret Candidatus.] Duæ erant scholæ Candidatorum: alij enim Candidati seniores, alij iuniores dicebantur: hi septimæ, illi sextæ erant scholæ. At seniores quidem Gordianus senior instituit, lectis è scholarium ordine fortissimis ac maximæ proceritatis: Iuniores autem Gordianus iunior vt Cedreno placet, aut iunior Philippus, vt est in Chronico Alexandrino. De his Candidatis intelligendus est locus D. Hieronymi de vita Hilarionis, vbi dicit. *Namque Candidatus Imperatoris Constantij rutilus coma & candore corporis indicans prouinciam, &c.* & Victor Tunonensis in chronico. *cui nepos Iustinianus vocabulo fuit Candidati militis functus.* & paulò post. *ex Candidato Magister militum ordinarius constituitur.* Nec omittenda est vetus inscriptio quam Romæ in æde S. Petri ad vincula abs se descriptam mihi communicauit Iacobus Sirmondus quem honoris causa nomino.

HIC. POSITVS. EST. ANTIOCHOS. CANDIDATVS.

PRIMICER. Vide Cuiacium ad legem 5. Codice, qui militare possunt. Ab his autem Candidatis distinguendi sunt Candidati ij quos inter principia legionum recenset Vegetius in lib. 2.

Solum adfuisse morituro Constanti.] Constans Aug. factione Magnentij circumuentus, apud Helenam oppidum à Gaisone cum lectissimis misso cæsus est Sergio & Nigriniano Coss. ab omnibus militibus suis destitutus ac proditus. vt testatur Zosimus in lib. 2. his verbis. *καταληφθεὶς δὲ ὑπὸ Γαΐσωνος εἰς τοῦτο μετά τινων ἐπιλέκτων σταλέντος ἀνῃρέθη, πάσης αὐτὸν βοηθείας ἀπολιπούσης.* Solus Laniogaisus qui tunc Candidatus militabat, principem suum non deseruit, vt scribit hîc Marcellinus. Turbat tamen Regius codex, in quo scriptum reperi *moritura Constantiæ.* In editione certè Romana legitur *moriture.* sed hanc scripturam non probo. Porrò Constantem cum à Magnentio comprehendendus esset, sibi manus intulisse, ait Chrysostom. homilia 15. in Philipp. *τῶν παίδων δ' αὐτοῦ ὁ μὲν ἑαυτὸν ἀνεῖλεν ὑπὸ τυράννου καταληφθείς.* quod omnium historicorum consensu refellitur, & auctoritate S. Athanasij in Apologia ad Constantium, vbi & Constantem paulò post susceptum baptismum ait occisum fuisse.

Accepto præmio prodituros.] Malè hinc audiebant Franci: quibus familiare ait fuisse Vopiscus in Proculo, ridendo fidem frangere. Idémque scribit scriptor morosus ac querulus Saluianus in lib. 7. de gubernat. & Procopius, vt notat Casaubonus ad Vopiscum. Iidem tamen constantissimi fuerunt in seruanda fide, postquam Gallis permixti humaniorem cultum induerunt,

Cum principiorum verticibus.] Principia sunt principales milites qui priuilegiis muniuntur. Principiorum igitur vertices sunt Tribuni, Centuriones, Ordinarij, Draconarij, & similes, vt optimè declarat Vegetius in lib. 2. cap. 13. Eósdem proceres appellare videtur Marcellinus noster sub initium lib. 20. cum dicit. *Ad conuiuium proceribus corrogatis, petere iure si quid in promptu esset edixit.* Libanius verò in Oratione funebri de laudibus Iuliani, eandem rem narrans, *τοὺς ἄκρους τῶν λόχων* appellat *ὧν ἐξήρτηται τὸ λοιπόν.*

Cultu purpureo à Draconum & vexillorum insignibus.] Cùm imperij *παράσημον* esset purpura, quam conficere sub pœna capitis interdictum erat, qui tyrannidem arripiebant, purpuram de signis aut vexillis ac statuis detrahere necesse habebant: donec imperio confirmato confici sibi purpuream vestem iuberent. De vexillis testatur Capitolinus in Gordianis. *sublata de vexillis purpura imperatores eos dicemus.* de statuis auctor est Vopiscus in Saturnino. *Deposita purpura ex simulacro Veneris Cyclade vxoria militibus circunstantibus amictus & adoratus est.* Et Pollio in Celso tyranno. Libanius quoque in Antiochiensi pag. 363. de Eugenio quodam Tribuno qui Diocletiani temporibus tyrannidem arripuit: *τυραννίδος ἐρᾷ καὶ οὐκ ἔμελλε· καὶ, ἦν γὰρ ἁλουργὲς ἄγαλ-*

μά Π

μὴ τι πεικεῖμαι, ταύτω ἐνδὺς ἔργου εἴχετο. Interdum etiam ex gynæceo ſegmentum aliquod rapiebant purpuræ. Sic Procopius à Fauſtina Conſtantij quondam vxore purpuram accepiſſe dicitur in lib. 26. Et Iulianus in Oratione 1. & 2. ad Conſtantium, Siluanum ait non ex ſignis, ſed ex gynæcéo purpuram ſumpſiſſe: quod quidem in contemptum tyranni probabiliter ab oratore confictum exiſtimo.

Pag. 41. *Per Admißionum Magiſtrum.*] Magiſter admiſſionum is erat qui viros honoratos in Conſiſtorium introducebat. huius meminit Vopiſcus in Aureliano, & lex 12. Cod. Theod. de glebali onere, & alibi mentio eius dignitatis occurrit. Sub eo fuit officium admiſſionum, qui admiſſionales dicuntur in lege 3. & 7. Cod. de priuilegiis eorum qui in palatio militant. Fuit & proximus admiſſionum cuius meminit Marcellinus in lib. 22. *Manumittendis ex more inductis per admiſſionum proximum.* Is erat primus poſt Magiſtrum. vnde intelligitur quare honoratius fuiſſe dicat Marcellinus per Magiſtrum acceſſiri. Ab his admiſſionalibus non multum diuerſi ſunt inuitatores, qui admittendos vltro inuitabant, de quibus loquitur lex vltima, Cod. de diuerſis officiis. Hi porrò omnes erant ſub diſpoſitione Magiſtri officiorum, vt ex Notitia imperij conſtat, ad quem ſpectabat viros clariſſimos & legatos omnium gentium in Conſiſtorium inducere, vt teſtis eſt Caſſiodorus lib. 6. in formula Magiſteriæ dignitatis.

Offertur purpura.] Id eſt adorandæ ſacræ purpuræ copia datur. Solebant enim Imperatores vltro ipſi venientibus chlamydis laciniam porrigere, quô maiore animo accederent. Vnde Iulianus Aug. Lucilliano ait. *Maieſtatis inſigne non vt conſiliario tibi, ſed vt deſinas pauere porrexi.* infrà in lib. 21. Adorandæ autem purpuræ ritus erat eiuſmodi, vt Patricij quidem ad dextram principis papillam adorarent, Princépſque eorum caput deoſcularetur: Senatores verò ac ceteri genu dextro ante principem flexo abſcederent, quemadmodum ſcribit Procopius in Anecdotis ſub finem. quem habitum exprimit Marcellinus paulò poſt, cùm de Vrſicino hæc dicit. *adactúſque inclinante negotio ipſo ceruices adorare ſolemniter anhelantem celſius purpuratum.* vide Suidam in προσκυνῆσαι. & Euſebium lib. 4. de vita Conſt. cap. 57.

Omnium primus extero ritu.] Ante hæc verba lacuna eſt in omnibus codicibus ſcriptis, adeoque in editione Romana. quam quidem lacunam P. Caſtellus infeliciter ſupplere tentauerat hoc modo. *offertur purpura multa quam ante principis pedes explicitam ſtrauerunt.* Sed Sigiſmund. Gelenius hæc deliramenta ex editione ſua expunxit. Extitêre poſtea qui illam Caſtelli coniecturam reconcinnarent, vt videre eſt in editione Lindembrogij. Sed hæc vtpote ſpuria, & ex ea, quam dixi, officina profecta nos quoque deleuimus. Deeſt autem in hac lacuna, vt equidem iudico, vnum aut alterum vocabulum hoc modo. *Diocletianus Auguſtus omnium primus, &c.* Certè id Diocletiano tribuunt

Eutropius, & Aurelius Victor, Eusebius in chronico, & Zonaras in tomo 2. annalium, his verbis. οὐκέτι προσαγορευόμενος παρὰ τῆς γερουσίας ἠνείχετο, ἀλλὰ προσκυνεῖσθαι ἐθέσπισε· καὶ τὰς ἐσθῆτας ἑαυτοῦ· καὶ τὰ ὑποδήματα χρυσῷ καὶ λίθοις καὶ μαργάροις ἐκόσμησε, καὶ πλείονα πολυτέλειαν τοῖς βασιλικοῖς παρασήμοις ἐνέθετο. οἱ πρὸ αὐτοῦ γὰρ βασιλεῖς κατὰ τοὺς ὑπάτους τετίμηντο, καὶ τῆς βασιλείας παράσημον μόνον εἶχον πορφυροῦν περιβόλαιον. Id est. *Non iam amplius à senatu salutari sustinuit, sed adorari se iußit: vestésque & calciamenta auro & lapillis & margaritis ornauit: ac regijs insignibus plus magnificentiæ addidit. Nam superiores Principes instar Consulum obseruabantur, & imperij insigne purpuream tantum Chlamydem habebant.* Ceterùm integra hæc de Diocletiano seu quouis altero periodus per me quidem expungi potest. à Grammatico enim quopiam ad oram libri adnotata, ac postea in contextum irrepsisse videtur.

Constantini M. fuerat commilito.] Id est, fuisse prædicabatur. Simili idiotismo Gallicanus in Cassio dixit. *qui si obtinuisset imperium, fuisset non modo clemens, sed bonus, sed vtilis, sed optimus Imperator.*

Publicas ...... coniunctis.] In Ms. Florentino, atque in editione Augustana legitur *publicas .... & coniunctis.* Neque aliter Regius codex, nisi quod lacunam habet nullam. Equidem non dubito quin legendum sit vt edidi. *protectoribus domesticis decem ad iuuandas necessitates publicas ei coniunctis.* Nam & sensus ita postulat, & obseruaui hanc particulam *&* poni solere pro *ei*, tum in codice Regio, tum in editione Romana.

Residui omnes propinqui & familiares.] Tres postremæ voces additæ sunt à P. Castello. Nam in MSS. codicibus Regio & Florentino, atque in editione Rom. legitur tantum. *residui omni .... iamque, &c.* quod monitum volui, ne quis spuria pro legitimis acciperet.

De se metu quisque.] Hunc locum sic lego & interpungo. *Iamque eum egressum, solùm de se metuens quisque per longa spatia deducebat.* Certè in exemplari Regio legitur *metum.*

Pag. 43. *Ex internis veritatis ipsius promulgatam.*] Hæc est scriptura Regij codicis, & omnium, vt opinor, scriptorum exemplarium. Editio Rom. habet *in externis Ver. ips. promulgatam.* vnde P. Castellus hanc lectionem effinxerat, *in æternis veritatis ipsius adytis prom.* Mihi potior scriptorum codicum lectio visa est. quæ confirmatur ex lib. 31. p. 437. Ceterùm hæc Tulliana sententia hodie in libris Ciceronis non reperitur. Altera tamen similis legitur in Oratione ad pontifices, his verbis. *Nam etsi optabilius est cursum vitæ conficere sine dolore & sine iniuria, tamen ad immortalitatem gloriæ plus affert desideratum esse à suis ciuibus, quàm omnino nunquam esse violatum.*

Erratica quædam anteuolans p. fama.] In editione Rom. excusum est *erraria.* In Regio autem codice scriptum inueni *æraria.* proinde le-

gendum esse arbitror *aëria*. sic infrà in lib. 18. *Credimus, neque enim dubium est, per aërios tramites famam præpetem volitare.* quo in loco editio Romana habet *per errarios tramites* planè simili errore.

Anhelantem celsius purpuram.] Non intelligo qua ratione dicatur anhelans celsius purpura. Etenim celsius anhelare nonnisi de homine dici potest qui ad maiora aspiret. vt in lib. 26. de Procopio. *velut imperatoris cognatus altius anhelabat.* & in lib. 27. *qui ex eo anhelantes, ex nutu suo indistanter putant omnium pendere fortunas.* Quocirca saniorem esse existimaui scripturam codicis Vaticani, qui sic habet. *anhelantem celsius purpuratum.* Accedit quod in editione Rom. & Regio codice legitur *purpuratam.*

Pag. 44. *Cautis spei ministris.*] In exemplari Regio est scriptum, *cauti spei ministris*: atque ita in reliquis exemplaribus scriptum esse non dubito. Legendum igitur est, *cautis rei ministris.* Nam vt omnes sciunt, *p* pro *r* in libris manu exaratis sæpissimè visitur, quod in codice Regio frequentissimè deprehendi.

Gladiorum ictibus trucidarant.] De cæde Siluani sic loquitur Zonaras. σταλεὶς γὰρ Οὐρσικῖνος ἐκεῖ καὶ χρήμασι τῶν ἐκείνου στρατιωτῶν τινὰς ὑποφθείρας, δι' ἐκείνων ἀνεῖλε τὸν Σιλβανόν. Id est. *Missus enim illuc Vrsicinus Siluanum corruptis pecunia ipsius militibus interemit.* quem quidem locum eò libentius adscripsi, quòd Vrsicini in eo fit mentio, de quo apud ceteros scriptores altum silentium est. Hæc Siluani defectio simul ac cædes contigit Arbetione & Lolliano Coss. Anno Domini 355. Extántque nummi in quibus DN. FL. SILVANVS. P. F. AVG. appellatur, teste Goltzio.

Cum Armaturis proditionem ante Mursense pr.] Siluanus Armaturarum Tribunus paulò ante Mursense prælium à Magnentio ad Constantium vnà cum militibus suis transierat: quo facto Constantius ad persequendum Magnentium longè alacrior est factus, vt narrat Iulianus in Orat. 1. ad Constantium. τῶν στρατευμάτων δὲ τὴν εὔνοιαν τίς ἂν ἀξίως διηγήσαιτο; τάξις μὲν ἱππέων πρὸ τῆς ἐν Μύρσῃ παρατάξεως μεθειστήκει. & Orat. 2. in fine. ἴλη δὲ τῶν ἱππέων σὺν τοῖς σημείοις καὶ τὸν συστρατηγὸν ἄγουσα, τούτῳ τοὺς κινδύνους ξυμμετέχειν μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ εὐτυχίας ἤξίου. quibus in locis notandum est Iulianum eius defectionis gloriam Siluano, quippe ob perduellionis crimen occiso, adimere, & ad milites ipsos transferre. Zonaras tamen Siluano eam proditionem assignat. Σιλβανὸς εἷς τῶν αὐτοῦ ταξιαρχῶν μετὰ πλήθους ὁπλιτῶν ἐκεῖνον λιπὼν Κωνσταντίῳ προσῆλθε τῷ αὐτοκράτορι. & Aurelius Victor. *Is namque Siluanus ortus in Gallia barbaris parentibus, ordine militiæ, simul à Magnentio ad Constantium transgressu, pedestre ad magisterium adolescentior meruerat.* Ex Iuliani verbis suprà allatis Armaturas equites fuisse apparet; quanquam Zonaras pedites videtur vocare.

Patris quoque Bonitij.] In Editione Romana legitur *Poniti.* Regius

codex habet *Boniti.* quod prætulerim equidem. Nam & apud Pollionem in Regilliano Bonitus quidam stipator Gallieni memoratur: Et apud Paulum in lib. 5. historiæ Longob. Bonitus recensetur quintus à Benedicto Abbas montis Cassini.

De Gallicanis intercepta thesauris.] Hi thesauri ad sacras largitiones pertinebant. vnde Præpositi thesaurorum per Gallias sub dispositione Comitis largitionum in Notitia imperij recensentur. Eorum meminit Marcellinus in lib. 22. *datis literis ad eum qui Gallicanos tuebatur thesauros quicquid posceret Cæsar, proculdubio iusserat dari.* loquitur de Vrsulo largitionum Comite. Erant autem duo genera largitionum seu thesaurorum. Alij enim comitatenses dicebantur thesauri, qui scilicet in comitatu principis vnà cum ipso Comite versabantur: Alij prouinciarum seu vrbium singularum, vt patet ex lege 2. & 3. Codice Theod. de priuilegiis eorum qui in sacro pal. Vnde pari ratione Palatini sacrarum largitionum alij Comitatenses, alij Mittendarij dicebantur, vt scriptum est in Glossis Nomicis. Comitatensium largitionum meminit Petrus Alexandrinus in epistola quadam apud Theodoritum lib. 4. hist. ὁ τῶν κομιτατησίων δὲ λαργιτιόνων κόμης. & Marcellinus in lib. 31. cùm dicit. *Thesauri enim & fortunæ principalis insignia cum Præfecto & Consistorianis ambitu mœnium tenebantur.*

Rationario apparitionis armorum Magistro.] Id est officialis Magistri militum, qui militarium numerorum rationes tractabat. Sic Marcellinus lib. 25. initio. *Leo adhuc sub Dagalaïpho Magistro equitum rationes militarium numerorum tractans.* Et in lib. 18. de Antonino quodam sic ait. *Rationarius apparitor Mesopotamiæ Ducis.* Statimque id officium ita describit. *Et vtriusque linguæ literas sciens circa ratiocinia versabatur, qui quarumve virium milites vbi agant, &c.* Hi aliter & communiori vocabulo Numerarij dicebantur. Nam in imperij Notitia in officio Magistri militum Numerarij ponuntur statim post Principem totius officij seu apparitionis. Et ita quoque Marcellinus noster in lib. 19. *Iacobus*, inquit, *& Cæsius numerarij apparitionis Magistri equitum.* Vide titulum in Cod. de numerariis, actuariis. Hos Græci ψηφιστὰς seu διαψηφιστὰς vocant. Basilius in Epist. 250. ad Dorotheum, τῷ διαψηφιστῇ τῆς τάξεως τῶν ἐπάρχων ἔδωκα τὴν ἐπιστολήν. vertendum est. *Numerario officij Præfecturæ præt.* Et Sozomenus in lib. 4. cap. 26. de Marathonio quodam. ὃς ἀπὸ ψηφιστοῦ δημοσίου τῶν ὑπὸ τοὺς ὑπάρχους στρατιωτῶν. quæ eodem modo vertenda sunt. Eunapius λογιστὰς eos appellat, vbi de Harbazacio, qui in chronico Marcellini Comitis & Iordanis corrupte Narbazaicus nominatur. καὶ οἱ γε παρεστήκοντες αὐτῷ λογισταὶ τῶν στρατιωτικῶν ἔργων, τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν ᾔδεσαν· τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἑταιρῶν καὶ τῶν ἐν χερσὶν ἀριθμὸν αὐτῶν διέφυγεν. Id est. *Ac numerarij qui illi apparebant ex more, militum quidem numerum norant. meretricum verò copia omnem eorum calculum superabat.* Extat illustris hic locus apud Suidam in Ἀρβαζάκιος.

Quibus addo Themistium in Orat. 17.

Vitam in causa Trip. legat. rupit.] Scripti codices vno omnes consensu habent *erupit*. Augustana editio, *eripuit*. quod huic clausulæ conuenientius esse existimaui.

Pag. 45. *Siluani Domesticus.*] Domestici erant apparitores, seu officiales iudicum, tam ciuilium, quàm militarium in lege 3. Cod. Th. de assessorib. lege 16. & 17. de numerariis, & actuar. Et lege 8. de principib. Agentum in reb. Et ita apud Symmachum Domestici sumuntur aliquoties. Domestici officium dicitur in lege 1. Cod. de priuilegiis scholarum. Domestici militia in lege 17. citata. Cod. Th. de numer. & apud Cassiodorum in Epist. 6. lib. xj. Iidem & Cancellarij dicebantur, nec ordine militiæ, sed lectione iudicis ad eum locum veniebant teste Cassiodoro, & l. 3. Cod. Theod. de assess. Eorumque videtur honoratior fuisse militia. Nam Heraclianus Comes Africæ Sabinum Domesticum suum generum sibi elegisse dicitur ab Orosio in lib. 7. Et Imperatores in lege 3. Cod. Th. ad legem Iul. repetund. satis innuunt altissimum hunc fuisse militiæ gradum his verbis. *Natalem quondam ducem ad prouinciam quam nudauerat ire præcipimus, vt non solum quod eius non dicam Domesticus, sed manipularius ac minister accepit, &c.* Basilius in Epist. 285. ad Iulittam. ἐπέστειλα δὲ καὶ Ἑλλαδίῳ τῷ οἰκείῳ τοῦ ἐπάρχου. id est. *Scripsi etiam ad Helladium Domesticum Præfecti:* Eumdémque maxima libertate cum Præfecto agere testatur. Isidorus Pelusiota ep. 300. lib. 1. δομέστικον τοῦ ἐπάρχου dicit Latino vocabulo. Ceterùm hi Domestici omnium fere consiliorum participes erant. quare periclitantibus iudicibus ipsi quoque in periculum rapiebantur, quemadmodum docent leges suprà laudatæ: Et Orosius in libro citato. Marcellinus noster in lib. 30. *Cæsarium*, inquit, *antehac eius Domesticum, quæ Remigius egerit, vel quantum acceperit, vt Romani iuuaret actus infandos, per quæstionem cruentam interrogabat.* Hinc Malchus in historia Byzantiaca conciliatores ac Ministros furtorum Domesticos iudicum dici notat. καὶ τοὺς θεραπευτὰς τῶν λημμάτων τῆς ἀρχῆς, οὓς δομεστίκους καλοῦσι ῥωμαῖοι ἐκπέμπειν ὡς τάχιστα λόγον δώσοντας ὧν ἔλαβον. id est. *Et ministros atque interpretes furtorum, quos Romani Domesticos vocant, ad se mitti, rationem redditturos eorum quæ acceperant.* Non sunt autem confundendi hi officiales cum Domesticis Protectoribus, neque item cum Domesticis thematis & cohortis, vt fecit Lindembrogius ad hunc locum.

Pondus expenderet vt suum.] Sic primus edidit Gelenius, cùm Castellus excudi fecisset hoc modo. *Pondus repeteret vt suum.* In Editione Rom. perinde atque in Ms. Florentino legitur *pondus giretur.* in Regio modicum spatium inter has duas voces relictum, vt appareat legendum ita esse, vt edidi.

Pag. 46. *Septizonium.*] In codice Regio & in Editione Rom. legitur

Septemzodium. Apud Capitolinum quoque in Seuero, & apud Hieronymum in Chronico *septizodium* in MSS. legi Scaliger Salmasiusque testantur. proinde verior ac melior mihi videtur hæc scriptura, quàm aut Septenzonium vt edidit Castellus, aut Septizonium vt Gelenius. quanquam haud ignarus sum hæc confundi solere. Nam Beda in lib. de Embolismorum ratione, & in Ephemeride laterculum feriarum hebdomadæ Septizodium vocat, quod Græci ἑπτάζωνον dicunt teste Scaligero in lib. 3. Isagogic. canonum.

Nymphæum Marcus condidit.] Ex his verbis apparet Septemzodium vetus hîc intelligi, quod in 12. vrbis regione collocant Victor, aliique. In eadem regione fuêre & thermæ Antoninianæ, quas fortasse hic intelligit Marcellinus. Nolim id tamen pertinaciter affirmare, cùm sciam Nymphæa à thermis esse diuersa. Sunt enim propriè Nymphæa ædes Nymphis sacratæ, marmorum varietate, & columnarum altitudine, ac pictis tabulis, aquarum denique copia spectabiles. Ita Libanius in Antiochico, pag. 372. Nymphæum Antiochiæ describit. Νυμφῶν ἱερὸν ὑπεραινόμενον, λίθων αὐγαῖς καὶ κιόνων χρόαις καὶ γραφῆς αἴγλῃ καὶ ναμάτων πλούτῳ πάντα ὀφθαλμὸν ἐπιστρέφον. Et Philostratus cap. 4. libri 8. de Nymphæo Puteolano. ἐκάθηντο, inquit, ἐς τὸ Νυμφαῖον ἐν ᾧ ὁ πίθος λευκοῦ λίθου ξυνέχων πηγὴν ὕδατος. id est. *sederunt in Nymphæo in quo dolium erat ex lapide candido, fontem aquæ continens.* Aliam eius nominis originem afferunt Zonaras & Cedrenus in Leonis Augusti vita. Aiunt enim Nymphæum dici ædem publicam vbi nuptias celebrarent, qui domos non satis capaces haberent, τὸ καλούμενον Νύμφαιον, οἶκον εἰς τὸ τοὺς γάμους γίνεσθαι ἐν αὐτῷ χρηματίζοντα τῶν μὴ κεκτημένων οἴκους χωροῦντας πλῆθος ἐν ἑαυτοῖς ait Zonaras. Potuerunt quidem Nymphæa huic rei inseruire. Sed tamen ab hoc vsu ita appellata esse, nec Zonaras, nec Cedrenus vnquam mihi persuaserint. Scio virum doctissimum in Notis ad Capitolinũ in Gordianis, Nymphæa cepisse pro salientib. seu fontibus manu structis, qui aquam ejaculantur in publicum: sed sine auctore.

Ab omni toga apparitionéque.] Id est, ab omnibus togatis & apparitoribus. Togati autem hoc in loco dupliciter accipi possunt: vel pro aduocatis præfecturæ vrbanæ. Aduocati enim togati frequenter appellantur, vt notum est. vel sanè pro viris honoratis, qui officij causa Præfectum vrbis prosequebantur. Sic Mamertinus in Panegyrico ad Iulianum, de officio Consulari loquens, *Mixtus*, inquit, *agmini togatorum præire cœpit pedes, gradum moderans pene ad lictoris nutum & viatoris arbitrium.* De apparitoribus seu officialibus præfecturæ vrbanæ consulenda est imperij Notitia. Hos obsequentes infra vocat Marcellinus noster his verbis. *Adeo vt eum obsequentium pars desereret licet in periculum festinantem abruptum.* & Saluianus in lib. 5. *Et hoc non summi solùm, sed etiam infimi; non iudices solùm, sed etiam iudicibus obsequentes.*

Difficilisque ad pauorem recti.] Codex Florentinus teste Lindenbrogio habet. *Difficilis ad pauorem rectè tetendit.* Certè particula copulatiua deest in omnibus exemplaribus, & à Gelenio primum inserta est, ad sensum, vt opinari datur, explendum. Sed commodius, vt arbitror, locus ita suppleri potest. *Sed ille difficilis ad pauorem, rectè tetendit. Rectè* idem valet ac rectâ. vt apud Apuleium in lib. 9. Miles. *Hortulanus inscenso me concito gradu rectè festinat ad ciuitatem.*

Tanquam in iudiciali secreto.] Secretum seu secretarium locus est in quo sedent iudices pro tribunali. Hesychius in Lexico σίκρετον συνέδριον reddit. Suidas in στήλη ἔνθα, inquit, Ζήνων ἔκρινε τοὺς μετ' Βασιλίσκου, καὶ σίκρετον τὸν τόπον ἐποίησε. Et in codice Canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 97. Patres postulant ab Imperatoribus, vt Defensoribus Ecclesiarum liceat ingredi iudicum secretaria. εἰς τὰ σήκρητα τῶν δικαστηρίων εἰσιέναι. quod quidem honoratis tantùm licebat, vt notauimus suprà. Ab hoc iudicum sæcularium more manasse videtur, vt secretaria in Ecclesiis haberent Episcopi ac Presbyteri, vbi audiendis ac dirimendis fratrum negotiis vocabant. De quibus elegans est locus Seueri Sulpicij in lib. 3. de vita Martini, quem hic ponam. *Deinde secretarium ingressus (Martinus Episcop.) cùm solus, vt erat ei consuetudo resideret, hanc enim sibi etiam in Ecclesia solitudinem permissa clericis libertate præstabat, cùm quidem in alio secretario Presbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati, &c.* Nempe Martinus Missarum solennia acturus cum ad Ecclesiam venerat, amore solitudinis se in secretarium recipiebat dimissis clericis ac Presbyteris. Cúmque moris esset, vt populus præsertímque honorati, qui ad Missarum solemnia veniebant, Episcopum osculo salutarent, ipse eiusmodi salutationum officiis Presbyteros delegauerat, vt sacris mox celebrandis totus animum intenderet. De hoc autem more, ne quid sine teste affirmare dicamur, loquitur Ambrosius in Sermone 34. *Interrogo vos qui in quadragesima prandetis, si non vobis rubor est cum exitis in publicum, ne quis vobis ieiunus occurrat; aut si non cogitatis cum ad Ecclesiam proceditis quemadmodum pacem Episcopo porrigatis, ne fortè ipso Spiritu osculi vestri vos reprobet.* Et Saluianus in lib. 8. *Ipsam quodammodo Ecclesiæ salutationem idolo præstiterunt.* Inde locus in quo salutationibus audiendis vacabant Episcopi aut Presbyteri, salutatorium dicitur in histor. tripartitæ lib. 9. cap. 30. Quem ἀσπαστικὸν οἶκον Græcè dixerat Theodoritus in lib. 5. cap. 17. Ita accipe salutatorium apud Gregorium Turon. lib. 2. hist. Franc. cap. 21. & lib. 6. cap. xj. Scio Scaligerum in lib. 2. Ausonian. Lectionum cap. 23. de ἀσπαστικῷ οἴκῳ aliter sentire. Sed qui hæc legerit, is vt opinor, sententiam illius non magni faciet. Porro salutariorum an à secretario distinctum fuerit, ignotum habeo. Certè ex loco illo Seueri consequi videtur vnum idémque fuisse. Ceterùm etsi secretariorum in Ecclesiis mos est antiquissimus, initio tamen non

fuisse docet epistola Patrum Concilij Antiocheni aduersus Paulum Samosat. Ep. *βῆμα μὲν καὶ θρόνον ὑψηλὸν ἑαυτῷ κατασκευασάμενος οὐχ ὡς χριστοῦ μαθητὴς, σήκρητόν τε ὥσπερ οἱ τοῦ κόσμου ἄρχοντες ἔχων τε καὶ ὀνομάζων* apud Eusebium lib. 7. id est. *Qui tribunal & sublime solium sibi non vt Christi discipulus constituit, & secretarium perinde ac sæculi magistratus habet nominátque*. Quanto modestius Martinus, qui in secretario sedens nunquam cathedra vsus est teste Seuero in lib. cit.

Supplicio ob id capitali addictus.] Nescio quid in mente habuerit Lindenbrogius, cùm ad hunc locum notauit id ex iure antiquo, & ad præscriptum legis Iuliæ factum fuisse. Imò vero stupri pœna lege Iulia capitalis non fuit, vt satis constat Non ergo ex præscripto legis Iuliæ fecit Patruinus Consularis Piceni, sed Iulianus, de quo sic narrat Marcellinus noster in lib. 16. *Aditus à parentibus virginis raptæ eum qui violarat, conuictum relegari decreuit.* Reuera enim pœna legis Iuliæ fuit relegatio, vt docuit V. Cl. B. Brissonius in libro ad legem Iuliam de adult. Quæ tamen pœna à sequentibus Impp. pro arbitrio aucta est. vnde subjicit Marcellinus in loco citato lib. 16. *Hísque indigna pati querentibus, quod non sit morte mi[..]atus, &c.*

Ad comitatum mitti.] Mediolanum scilicet, vbi tunc temporis agebat Constantius teste Sulpicio Seuero in lib. 2. historiæ sacræ.

Synodus vt appellant remouit à Sacramento.] Metaphora est ducta ab exauctoratione militari. Tribus autem in Synodis exauctoratus fuerat Athanasius. primum in Synodo Tyri habita superstite adhuc Constantino Magno, Consulatu Constantij & Albini, qui annus erat 335. Natalis Dominici. Iterum in Concilio Antiochiensi quod in Encæniis magnæ Ecclesiæ celebratum est Marcellino, & Probino Coss. anno Domini 341. Postremò in Synodo Mediolanensi, quæ Mediolani coacta est præsente Constantio anno Christi 355. Consulatu Arbetionis & Lolliani.

Quæue augurales portenderent alites.] Videtur id intelligi quod narrat Sozomenus in lib. 4. hist. Eccl. cap. 9. & post eum Nicephorus in lib. 9. cap. 35. Athanasium scilicet cum & futura multò ante prospiceret, & imminentia pericula summâ dexteritate vitaret, Arianis iuxta atque Gentilibus magicarum artium suspectum fuisse. Cúmque eum Alexandriam aliquando ingredientem Græci, qui tum fortè aderant, de quadam cornice quæ supra modum crocitabat, per ludibrium interrogassent ecquid prædiceret, crastinum, inquit, diem vobis male cessurum. quod perinde accidit. Nam crastino allatæ sunt principis literæ, quibus Gentiles qui illum diem festissimum erant habituri, templa deorum adire vetabantur.

Auctoritate quoque qua potiores Rom. vrbis Episcopi.] Melius meo quidem iudicio Regius codex sic habet *auctoritate quoque potiore, &c.* Atque ita ferè Romana editio, nisi quod *potiores* scriptum habet. Ceterùm

terùm hic locus notabilis est de aụctoritate Pontificis Rom. vel maximè ob testimonium hominis Ethnici.

Iulianum ab Achaïa contractum accitu.] In Regio codice reperi *contractu accitum.* quare amplexus sum emendationem Lindembrogij, qui in Notis monuerat legendum sibi videri *ab Achaïco tractu accitum.* Iulianus ipse in Orat. 3. ad Eusebiam Aug. ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος euocatum se esse testatur, id est ex Achaïa. Zosimus in lib. 3. & Libanius in Oratione Consulari ex ipsa vrbe Athenis accitum esse memorant, quod confirmat Eunapius in Maximo, & Iulianus ipse in Epist. ad ordinem & populum Atheniensem, vbi se Athenis discedentem vbertim flesse ac præ discessu mortem optauisse dicit. Addit Libanius in Oratione funebri, p. 268. sanguinem ei quoque ex naribus effluxisse præ metu ac pauore.

Infatuabant hominem.] Verbo vsus est admodum proprio. Reuera enim nihil tam infatuat principes quàm adulatio. Nam cùm præcipua pars sapientiæ sit seipsum nosse, adulator maximè id agit mendaciis & assentationibus suis, ne nos ipsi nosse possimus. Proinde aduersus adulationes vnicum remedium est, quod ait Seneca in Ep. 59. eis nihil credere. *Idem*, inquit, *nos faciamus cùm pro sua quemque portione adulatio infatuat, dicamus. Vos quidem dicitis me prudentem esse. Ego verò video quàm multa inutilia concupiscam, &c.* Eodem verbo vtitur Hirtius lib. 5. de bello Africo. *Quid tu*, inquit, *miles tiro tam feroculus es? vos quoque iste verbis infatuauit?* Sed & Cicero id verbum ita vsurpat in Orat. pro Flacco & in Philipp. 3. Rectè itaque Sulpicius Seuerus adulantium verba fatua appellat in lib. 3. de vita Martini. *Quis enim nostrum est*, inquit, *quem si vnus homunculus vilis salutauerit, aut fatuis atque adulantibus verbis femina vna laudauerit, non continuò elatus sit in superbiam? &c.*

Pag. 48. *Augustus inscendens eumque manu retinens.*] Sic primus hunc locum edidit Gelenius. In Editione Rom. legebatur *Augustus insigmensinmque manu, &c.* At in codice Regio ita scriptum reperi *Augustus insign. ensemque manu retinens dextra.* Quod ex conjectura viri docti qui eum librum descripsit, profectum esse non dubito. Sed amplector emendationem Gelenij: tantùm mallem legere *Augustus insistens*, vt loqui solet Marcellinus. Sic in lib. 14. *Tribunali adsistens.* Et in lib. 21. *saxeo suggestu insistens.* Et iterum in eodem libro. *Tribunali celso sistens.* Denique in lib. 23. *Ipse aggere glebali adsistens.*

Restat vt rerum spem quam gero.] Codex Regius habet. *Restat vt vestram spem, &c.* In Editione Rom. scriptum erat *restiturum.* Primúsque Gelenius vulgatam lectionem ex conjectura, vt videtur, restituit.

Etiam vestra concessione firmandis.] Legendum arbitror *vestra consensione*

Pag. 49. *Mecum vbique videberis præsens.*] Hæc idcirco dici videntur, quia Cæsarum imagines vnà cum imaginibus Augustorum, tum in signis militaribus, tum per ciuitates, & opida poni mos erat. In rescriptis etiam ac legibus, Cæsaris nomen simul cum Augusti nomine apponebatur, vt apparet in codice Theodosiano.

Ad summa mihi propera.] Longe melius meo quidem iudicio legeretur, *Ad summam i, propera.* Certè in Editione Augustana legitur *Ad summam*, & in co dice Regio. Sic autem loquitur Marcellinus in lib. 23. *Ad summam polliceor vniuersis, &c.* Et ne quis parum Latine dictum putet, Horatius lib. 1. Epist. Apuleius 3. Florid. Ambrosius in Ep. 22. aliique sic loquuntur.

Hac die octauo Id. Nouemb.] Consentit Idatius in Fastis, & Socrates in lib. 2. cap. 27. τῇ ἕκτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, quod idem est. Malè in Fastis Siculis legitur πρὸ η' ἰδῶν ὀκτωβρίων cùm νοεμβρίων legi debeat. Porro id gestum esse Mediolani docet Hieronymus in Chronico. *Anno Domini 355. Iulianus frater Galli Mediolani Cæsar appellatur.* Quod ex præcedenti Marcellini narratione, & ex Sulpicio Seuero satis colligitur.

Cùm Arbetionem Consulem ann. hab. & Lollianum.] Socrates ὑπατείᾳ Ἀρβιτίωνος καὶ Λολλιανοῦ. Arbitionem quoque eum appellat Zosimus. Neque aliter præferunt hoc in loco codex Regius & Editio Romana: Apud Athanasium tamen in Epistola ad Solitarios Arbæthio perscribitur, p. 868. πῶς μετὰ τὴν ὑπατείαν Ἀρβαιθίωνος καὶ Λολλιανοῦ ἀποδειχθησομένοις ὑπάτοις. Idem in Apologia 2. Episcopum quemdam eiusdem nominis memorat Arbethionem.

Pag. 50. *Comitatu paruo suscepto.*] Trecentis ac sexaginta militibus, vt docet Zosimus in lib. 3. Quod etiam confirmat Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum. ὁρμηθεὶς τοίνυν ἐξ Ἰταλίας σὺν ὁπλίταις ἐλάττοσιν ἢ τετρακοσίοις ἐν ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος. id est. *Profectus ex Italia cum militibus minus quàm quadringentis hieme adulta.* Idem in Oratione funebri in laudem Iuliani, trecentos tantùm ponit, eósque nullius precij Iuliano datos. Sed numerum à Zosimo memoratum firmat Iulianus ipse in Epistola ad curiam & populum Athen.

Adusque locum qui Laumellum interjacet.] Videtur intelligi mutatio quæ Duriis dicebatur. Nam in Itinerario Burdegalensi legitur. *Mansio Laumello millia* x. *mutatio Duriis m.* ix. *Ciuitas Ticino m.* xii.

Timagenes.] Alexandrinus Rhetor, regij nummularij filius. Hic captus à Gabinio Romam perductus est. Ex captiuo deinde coquus, ex coquo lecticarius, ex lecticario denique vsque ad amicitiam Augusti felix, vsque eo vtramque fortunam contempsit, vt cum illi multis de causis iratus Cæsar interdixisset domo, combureret historias rerum ab illo gestarum. vt scribit Seneca lib. x. Controuers. 5. Idem postea in contubernio Asinij Pollionis consenuit à tota ciuitate dilectus, teste

altero Seneca in lib. 3. de Ira. De hoc Quintiliani iudicium est in lib. x. *Longo pòst interuallo natus Timagenes, vel hoc est ipso probabilis, quòd intermissam historias scribendi industriam noua laude reparauit.* Laudatur à Q. Curtio in lib. 9. & à Iosepho in lib. 2. contra Apionem. Horatius in Epist. 3. ad Mæcenatem, vrbanum & disertum appellat. De eo Suidas in Τιμαγένης accurate scribit.

Pag. 51. *Aborigines primos.*] Aborigines hîc sunt indigenæ, quemadmodum in veteribus Glossis legitur. *Aborigines* αὐτόχθονες. Sic etiam Aborigines eos qui primi Romam habuisse dicuntur quidam ideo sic appellatos esse scribunt quod essent indigenæ, vt ait Dionysius Halic. lib. 1. καὶ τὴν ὀνομασίαν αὐτοῖς τὴν πρώτην φασὶ τεθῆναι διὰ τὸ γενέσεως τοῖς μετ᾽ αὐτοὺς ἄρξαι, ὥσπερ ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν γενάρχας ἢ πρωτογόνους. Propriè tamen Aborigines sunt qui ab origine, seu patriis sedibus profecti, exteras regiones occupauerunt, sicut indicat Festus Pompeius. Et ita loquitur Tertullianus in lib. de Anima, his verbis. *Inuenimus autem apud commentarios etiam humanarum antiquitatum humanum genus paulatim exuberasse, dum aborigines, vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupant terras, vt Scythæ Parthicas, vt Athenienses Asiam, vt Phryges Italiam, vt Phœnices Africam: dum solemnes etiam amigrationes, quas* ἀποικίας *appellant, consilio exonerandæ popularitatis in alios fines examina gentis eructant. Nam & origines nunc in suis sedibus permanent, & alibi amplius gentilitatem feneraurerunt.* Locum integrum adscripsi prout ex Agobardi codice legi debet. Aborigines Tertullianus vocat eos, qui è sedibus suis migrant. Eos autem aut vagando terras occupare dicit, quo referendi sunt Phryges: aut extorres, id est pulsos patria, quales fuêre Scythæ, qui Parthos condidêre, vt ad lib. 31. dicam: atque Phœnices à Iesu filio Naue expulsi teste Procopio. aut denique gloriosos, vt Athenienses qui imperij propagandi studio Asiam frequentarunt colonis. Expunximus autem illa verba quæ in omnibus editionibus habentur. *Vt Amyclæ Peloponesum*, quæ sunt certè ineptissima. Neque enim Amyclæi Peloponesum occuparunt vnquam. Nec verius est quod ex vestigiis codicum Rhenani substituunt viri doctissimi. *Vt Temenidæ Peloponesum.* Nam Temenidæ Peloponesum minimè occuparunt, sed Heraclidæ duce Tenieno ac Cresphonte & Aristodemo. In illis verò postremis verbis. *Nam & origines, &c.* Assentior virò Cl. doctissimoque Nic. Rigaltio, qui origines rectè dici ipsos ex quibus profecti sunt conditores adnotauit. Sic enim Latini vocabant, vt Salustius in bello Iugurthino. *Vrbes in ora maritima condidêre. Hæque breui multùm auctæ, pars originibus suis præsidio, alia decori fuêre.* Liuius in lib. 26. *Albam vnde oriundi erant, à fundamentis proruerunt, ne stirpis, ne memoria originum suarum extaret.* Et in lib. 38. *Iliensibus Rhæteum & Gergithum addiderunt, non tam ob recentia vlla merita quàm originum memoria.*

Celtas nomine regis.] Parthenius in Eroticis cap. 30. ſcribit Herculem cùm ab Erithia rediret, regionem quam nunc Celtæ habitant peragraſſe, & ad Bretannum quemdam veniſſe: cuius filia Celtine amore Herculis capta, boues Geryonis ei occultauit, nec reddere prius voluit quàm Hercules ſecum coiſſet. Ex hoc coïtu natus Celtus, à quo Celtæ dicti fuêre.

Draſidæ memorant.] Scribendum videtur *Dryſidæ.* quod idem valet ac Druidæ. Sanè in antiquis Plinij editionibus *Dryſidæ* ſcribitur. & apud Aurelium Victorem in Claudio codex Ms. ſic habet teſte Schotto. *Compreſſa per eum vitia, ac per Galliam Dryſudarum famoſæ ſuperſtitiones.* In ſecunda quoque eiuſdem nominis ſyllaba variatum eſſe comperio. Nam Origenes in lib. 1. contra Celſum. τοὺς Γαλατῶν Δρυάδας vocat. Porrò emendationem hanc noſtram confirmat C. Cæſar in lib. 6. de bello Gallico. *Galli ſe omnes à Dite patre prognatos prædicant, idque à Druidibus proditum dicunt.*

Alluuione feruidi maris ſedibus ſuis expulſos.] Id quidem de Cimbris & Ambronibus veteres prodiderunt teſte Strabone in lib. 7. & Feſto Pompeio. Sed eas fabulas iampridem refutauit Poſidonius. Nam cùm mare quotidie & accedere, & recedere ſoleat, idque ſtatis horis, & huiuſmodi æſtus omnibus Oceani accolis ſolemnes ſint atque innoxij, nequaquam credibile eſt non dico gentem vniuerſam, ſed ne vnum quidem hominem tam ſtupidum extitiſſe, qui patriam idcirco relinquendam ſibi putauerit.

Pars Veliam, alia condidit in Vien. Maßiliam.] De Veliæ conditu conſentit Herodotus in lib. 1. & Antiochus Xenophanis filius apud Strabonem in principio lib. 6. φησὶ δ' Ἀντίοχος φωκαίας ἁλούσης ὑφ' Ἁρπάγου τοῦ Κύρου στρατηγοῦ τοὺς δυναμένους ἐμβάντας εἰς τὰ σκάφη πανοικίᾳ, πλεῦσαι πρῶτον εἰς Κύρνον καὶ Μασσαλίαν μετὰ Κρεοντιάδου, ἀποκρουσθέντας δὲ τὴν Ἐλέαν κτίσαι. id eſt. *Antiochus verò ſcribit Phocæa capta ab Harpago* (Marcellinus Harpalum vocat) *Cyri Præfecto, ciues omnes quibus copia erat cum familia vniuerſa conſcenſis nauibus, primùm in Corſicam, & Maßiliam nauigaſſe duce Creontiade; deinceps expulſos inde, Veliam condidiſſe.* De Maſſiliæ autem conditu duplex opinio eſt. Alij enim à Phocenſibus Harpali vim ac dominationem Perſarum fugientibus conditam ſcribunt, inter quos eſt Iſocrates in Archidamo, & Hyginus apud Agellium in lib. x. cap. 6. his verbis quæ imitatus eſſe videtur Marcellinus noſter. *Nam qui ab Harpalo,* inquit, *regis Cyri præfecto ex terra Phocide fugati ſunt, alij Veliam, partim Maßiliam condiderunt.* Aitque id geſtum eſſe Ser. Tullio regnante Romæ, poſt annum amplius ſexcenteſimum quàm Æneas in Italiam venit: hoc eſt Olympiade circiter 57. Alij autem affirmant Maſſiliam à Phocæenſibus mercatoribus longe antea conditam fuiſſe. Et ita ſentit Ariſtoteles in Rep. Maſſilienſium teſte Harpocratione in Μασσαλία· Ισοκράτης μὲν φησιν ἐν Ἀρχιδάμῳ ὡς Φω-

χαῖς φυγόντες τ̃ τοῦ μεγάλου βασιλέως δεσποτείαν, εἰς Μασσαλίαν ἀπῴκισαν. ὅτι δὲ περὶ τούτων τ̃ χρόνων ἤδη ὑπὸ Φωκαέων ᾤκισο ἡ Μασσαλία καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Μασσαλιωτῶν πολιτείᾳ δηλοῖ. Verba ipsa Aristotelis habemus apud Athenæum in lib. 13. Ἀριστοτέλης, inquit, ἐν τῇ Μασσαλιωτῶν πολιτείᾳ γράφει οὕτως. Φωκαεῖς οἱ ἐν Ἰωνίᾳ ἐμπορείᾳ χρώμενοι ἔκτισαν Μασσαλίαν, &c. quæ operæpretium fuerit legere & cum narratione Iustini in lib. 43. componere. Tempus huius coloniæ fuit Olympias 45. Tarquinio Prisco Romæ regnante, vt tradunt Timæus apud Marcianum Heracleotam in descriptione orbis, Solinus cap. 8. & Iustinus in lib. cit. Quanquam Solinus pugnantia inter se dicit atque contraria. *Phocenses*, ait, *quondam fugati Persarum aduentu Massiliam vrbem Olympiade 45. condiderunt.* Atqui Phocæenses Persarum aduentu fugati non sunt nisi Olymp. 57. vt dixi. Olympiade autem 45. nondum institutum erat Persarum imperium. Itaque Solinus duas de Massiliæ conditu veterum sententias confudisse deprehenditur.

Bardi quidem.] In Manuscripto Regio, & editione Romana *Vardi* legitur vtrobique. Græci Βάρδους vocant. Posidonius apud Athenæum in lib. 6. ait Celtas secum in exercitu circunducere parasitos qui suas laudes vbique decantent. τὰ δὲ ἀκούσματα αὐτῶν εἰσὶν οἱ καλούμενοι Βάρδοι· ποιηταὶ δ' οὗτοι τυγχάνουσι μετ' ᾠδῆς ἐπαίνους λέγοντες. Eosdem Bardos memorat etiam Diodorus Siculus in lib. 5. his verbis. εἰσὶ παρ' αὐτοῖς καὶ ποιηταὶ μελῶν, οὓς Βάρδους ὀνομάζουσιν. οὗτοι δὲ μετ' ὀργάνων τ̃ λύραις ὁμοίων οὓς μὲν ὑμνοῦσιν, οὓς δὲ βλασφημοῦσι. Id est. *Sunt etiam apud eos Melici poëtæ quos Bardos nominant. hi ad instrumenta quædam lyris similia, horum laudes, illorum vituperationes decantant.* Quippe dominos suos ac reges quorum mensas sectabantur Bardi laudabant: inimicos verò hostésque regum suorum conuiciis incessebant. Cuius rei exemplum illustre est apud Athenæum in lib. 4. ex Posidonij historiis. vbi Posidonius de Luernio Bituiti patre narrans, sic ait. ἀφορίσαντος δ' αὐτοῦ προθεσμίαν ποτὲ τ̃ θοίνης, ἀφυστερήσαντά τινα τ̃ βαρβάρων ποιητῶν ἀφικέσθαι· καὶ συναντήσαντα μετ' ᾠδῆς ὑμνεῖν αὐτοῦ τ̃ ὑπεροχήν, ἑαυτὸν δ' ὑποθρηνεῖν ὅτι ὑστέρηκε. Id est. *Cùm aliquando tempus certum constituisset ad epulum, quidam ex poëtis barbaris cùm serius venisset, illum adijt: & eius quidem majestatem cantu celebrauit, suam verò calamitatem defleuit qui tardius adfuisset.* Appianus etiam in Celtico idipsum confirmat, de Bituiti regis Aruernorum legato loquens. μουσικὸς ἡ ἀνὴρ εἵπετο βαρβάρῳ μουσικῇ τ̃ βασιλέα Βιτύιτον εἶτ' Ἀλλόβριγας, εἶτε ἡ πρεσβευτὴν αὐτὸν ἐπαινῶν, εἰς ἡ γένος καὶ ἀνδρείαν καὶ περιουσίαν ὑμνῶν. οὗ δὴ καὶ μάλιστα ἕνεκα αὐτοὺς οἱ τ̃ πρεσβευτῶν ἐπιφανεῖς ἐπάγονται. Id est. *Sequebatur & Musicus quidam barbaro cantu Bituitum regem seu Allobrogas, seu legatum ipsum celebrans, tum à splendore generis, tum ab opibus ac fortitudine. Cuius rei causa nobiliores legati eos secum circunducere solent.* Ex his patet Bardos nil aliud fuisse quàm parasitos, planéque similes eorum quos Latini Scurras vocabant. vt enim scurræ

exercitum sequebantur, iocis ac gesticulationibus milites inter conuiuia delinire soliti, ita etiam Bardi. De his scurris sic Spartianus in Seuero scribit. *Æthiops quidam è numero militari clara inter scurras fama & celebratorum semper iocorum, &c.* Et Plautus in Truculento.

Non placet quem scurræ laudant, manipulares mussitant.

De iisdem intelligere soleo Ciceronis locum in Epist 20. libri 9. & Hieronymi in lib. 2. contra Iouinianum cap. 49. Eos eleganter depingit Gregorius Nazianz. in Inuectiua 2. in Iulianum. ὡς γὰρ ἄλλοι τῶν γελοιαστῶν βαρβάρων τινὰ τοῦτο τολμῶσι, οἳ τοῖς στρατιώταις ἐπορτάζουσι λύπης τῆς ψυχαγωγία, καὶ πότοις ἥδυσμα.

Heroicis composita versibus.] Non videtur probabile Bardos hexametris versibus cecinisse. neque id veterum quisquam scripsit. Itaque id admensus de suo videtur noster Marcellinus. Nisi fortè heroicos versus appellauit quibus heroum præclarè facta canebantur à Bardis, non autem hexametros.

Eubages verò scrutantes summa.] In Regio exemplari scriptum reperi *Euhagis* vtrobique, prout in editione Romana legitur. Proinde non dubitaui eam scripturam hîc restituere, præsertim cùm à Strabone in lib. 4. dicantur οὐάτεις. οὐάτεις δὲ, inquit, ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι. quod præclarè conuenit cum his quæ habet Marcellinus. *Euhages verò scrutantes seriem & sublimia naturæ pandere conabantur.* sic enim legitur in Regio codice. Editio Romana habet *scrutantes seruiani.* vt & Ms. Florentinus.

Vt auctoritas Pythagoræ decreuit.] Hæc Marcellini verba sic intelligenda sunt, quasi diceret Druydas ex præcepto Pythagoræ non modò sodalitiis adstrictos viuere, sed etiam animas immortales affirmare. vtrumque enim pariter à Pythagora decretum est. Ac de sodalitiis quidem Pythagoreorum Iustinus in lib. 20. *Sed triginta ex iuuenibus cùm sodalitio iure sacramento quodam nexi, separatam à ceteris ciuibus vitam exercerent, &c.* & Agellius in lib. 1. cap. 9. De iisdem multa dixerat Cicero in Oratione pro Vatinio, ea, vt opinor, causa, quòd Vatinius Pythagoreum se esse iactabat, sicut testis est idem Tullius in Orat. contra Vatinium. Hieronymus in lib. 2. aduersus Rufinum in fine. *Lege*, inquit, *pro Vatinio oratiunculam, & alias vbi sodalitiorum mentio fit: reuolue dialogos Tullij: Respice omnem oram Italiæ, quæ quondam magna Græcia dicebatur: & Pythagoreorum dogmatum incisa publicis literis æra cognosces.* huius porro orationis pro Vatinio meminit Valerius Max. in lib. 4. cap. 2. Hæc Pythagoreorum collegia Polybius in lib. 2. συνέδρια vocat. Strabo in lib. 6. συσσίτια. scribítque Iamblichus in lib. 1. de vita Pythagoræ cap. 6. κοινοβίους ob id dictos esse Pythagoræ sectatores.

Sodalitijs adstricti consortijs.] Sodalitiis hîc sumitur adiectiuè, vt apud Iustinum in eo loco quem suprà laudauimus, *sodalicio iure.* Sic

enim habent omnes MSſ. codices. Et ſimiliter in lege 1. D. de collegiis, *Collegia ſodalicia.* Quæ quidem locutio Marcellino noſtro familiaris eſt: vt cùm in calce lib. 21. dicit. *matrimonio iure copuláta eſt Gratiano.* & in lib. 22. *Dein Syene in qua ſolſtitio tempore, &c.* Sic enim habet vtrobique codex Regius. Denique in lib. 23. *mari iunguntur Oceano.*

Pronuntiarunt animas immortales.] Singulare eius rei teſtimonium eſt quod refert Valerius Max. in lib. 2. *Gallos*, inquit, *memoria proditum eſt pecunias mutuas quæ ſibi apud inferos redderentur, dare; quia perſuaſum habuerint animas hominum immortales eſſe. Dicerem ſtultos, niſi idem Braccati ſenſiſſent quod palliatus Pythagoras ſenſit.*

Pag. 52. *Aduſque ſtationem nomine Martis.*] Manſio Martis dicitur in Itinerario Burdigalenſi. Sed Marcellinus ſtationem indiſtinctè tam pro manſione militari quàm pro mutatione curſus publici vſurpare ſolet. Sic Dadaſtanam vocat ſtationem quæ in illo Itinerario manſio eſt: & Arethuſam ſtationem, quæ ibidem mutatio dicitur. Statio igitur nomen generale eſt, vt σταθμὸς Græcè. Scribit enim Euſtathius in Iliad. β. ſub finem, σταθμὸν dici τὴν μονὴν καὶ τὴν λεγομένην ἀλλαγήν.

Caſtrum Virgantiam.] Legendum eſt *Brigantiam.* In Tabula Peutingerorum, & Itinerario Antonini, & apud Ennodium in Itinerario Alpium dicitur *Brigantio.* In Burdigalenſi verò Itinerario *Byrigantum* corruptè. Sed locum integrum hic adſcribere operæpretium fuerit.

Manſio Hebriduno. m. 16. Inde incipiunt Alpes Cotticæ.
Mutatio Rame m. 17.
Manſio Byrigantum m. 17. Inde aſcendis Matronam.
Manſio Ad Marte m. 19.
Ciuitas Secuſsione. m. 16. Inde incipit Italia.

Lego *Brigantium.* Ptolemæo enim Βριγάντιον dicitur in Alpibus Graiis, itémque à Strabone in lib. 4. Hodie *Briançon* vocamus opidum in Delphinatu noſtro, vt notauit vir præfata reuerentia nominandus Iac. Sirmondus in Notis ad Ennodium. Iulianus in Epiſtola ad ordinem & populum Athen. Βριγάντιαν perinde ac Marcellinus. ἐν τῇ Βριγαντίᾳ τοιοῦτον εἶπεν ἐπὶ (leg. περὶ) τὰς Κοττίας Ἄλπεις, &c.

Pag. 53. *Hicque harum indidit nomen.*] Graias ſcilicet vocauit, teſte Plinio in lib. 3. cap. 16. & Cornelio Nepote in Hannibalis vita, qui ſic ait. *Ad Alpes poſtea quam venit quæ Italiam ab Gallia ſeiungunt, quas nemo vnquam cum exercitu ante eum traiecerat. quo facto is hodie ſaltus Graius appellatur.* Quare in hoc Marcellini loco melius legeretur, *Hiſque Graiarum indidit nomen.*

Per Tricaſsinos & oram Vocontiorum.] Reſcripſi *per Tricaſtinos*, vt Auguſtana ac Baſilienſis editiones præferunt: firmátque T. Liuius in lib. 21. his verbis quæ Marcellinus noſter exſcripſit. *Cùm Alpes peteret, non iam recta regione iter inſtituit: ſed ad læuam in Tricaſtinos flexit: inde per extremam oram Vocontiorum agri tetendit in Tricorios, &c.* Manéu-

que etiamnum Tricastinorum appellatio in Delphinatu nostro. De Tricoriis loquitur Plinius in lib. 3. & Appianus in Celticis. Strabo in lib. 4. eos supra Cauares locat cum Vocontiis ac Medullis.

Pag. 54. *Post circumclausum ambitu ins. Parisiorum castellum.*] Atqui paulò suprà Parisios Matrona in Sequanam influit, vt Marcellinum falli necesse sit, qui infra Luteciam influere scribit. Tamen si propius attenderis, nihil hic peccat Marcellinus. Neque enim negat supra Luteciam Parisiorum Matronam misceri Sequanæ: imo idipsum tacite significat, cùm dicit hos duos amnes post circumclausam ambitu insulari Luteciam sociatim meare: Proximè enim supra Parisios coniuncti Parisiorum insulam cingunt, deinde sociatim meant. Verum illud æquè excusari non potest, quod subjicit prope castra Constantia in mare euolui.

Superiorem & inf. Germaniam Belgásque duæ iurisdictiones, &c.] Si de Iulij Cæsaris temporibus intelligitur hic locus, quo modo ferri possit nescio. Tunc enim Galliæ omnes vnica iurisdictione regebantur, ab eo cui senatus eam prouinciam decreuerat. Postea Augustus noua Galliæ diuisione facta quatuor iurisdictiones constituit. Sed ne tum quidem Belgicæ iurisdictio à iurisdictione vtriusque Germaniæ separata est, vt docet Dio in lib. 53. nec diu postea. quod ex Plinio & Ptolemæo colligitur qui sub Belgica prouincia vtramque Germaniam comprehendunt.

Secundam enim Lugdun. Rothomagi & Turini.] Hunc locum sic legendum atque distinguendum esse existimo. *& Turoni, Mediolanum ostendunt & Tricassini.* Turoni enim in tertia Lugdunensi locantur in Notitia prouinciarum Galliæ. Mediolanum verò quod in Lugdunensi etiam Ptolemæus ponit, intelligo Mediolanum Aulercorum, cuius mentio fit in Itinerario Antonini. Porrò duas tantum Lugdunenses agnoscit noster Marcellinus, perinde ac Rufus Festus in Breuiario, qui iisdem ferè temporibus scripsit. Postea Honorij, vt videtur, temporibus quatuor sunt factæ.

Habent & Auenticum.] Imò Auenticus est in Sequanis, vt docet Notitia Prouinciarum & ciuitatum Galliæ.

Pag. 55. *In Aquitania.*] Ex his verbis apparet Marcellinum Gallias omnes in duas partes distinguere, Galliam scilicet & Aquitaniam; Ac Galliæ quidem septem prouincias suprà recensuit. Nunc prouincias Aquitaniæ aggreditur, primámque ex his ponit Aquitanicam. quod quidem nemini mirum videri debet. Nam & Rufus Festus in Breuiario eandem distinctionem agnoscit, cùm ait. *Sunt Galliæ cum Aquitania & Britannijs prouinciæ septemdecim.* & Ausonius in Arelate,

populósque alios & mœnia ditas:
Gallia queîs fruitur, gremióque Aquitania lato.

Denique Sulpicius Seuerus in lib. 3. de vita Martini. *Sed dum cogito me*

homi-

hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, &c. & in lib. 1. historiæ sacræ. *Sed nostris, id est Aquitanis, Gallis, Britannis indecens visum est, &c.* Apparet igitur Galliæ & Aquitaniæ nomen modò strictius, modò latius sumi. Ceterùm miror à Marcellino vnicam prouinciam Aquitanicam poni: quippe cum Rufus Festus qui ante eum scripsit, duas iamtum Aquitanias agnoscat.

In Narbonensi clusa est Narbona.] Editio Romana habet *clusa & Narbona & Tolosa & principatum vrb. tenent.* Primus Sigism. Gelenius vulgatam lectionem commentus est. Sed non dubito quin ita scripserit Marcellinus, prout in Regio codice & Augustana editione scriptum reperi. *In Narbonensi Elusa & Narbona & Tolosa princip. &c.* quomodo etiam in Valentino codice Ms. exaratum fuisse vir Cl. Antonius Loisellus ad oram libri sui annotauerat. In Tabula quoque Itineraria Peutingerorum *Clusa* legitur pro *Elusa*, eodem errore. Scio quidem Elusam fuisse in Nouempopulania, olim etiam Metropolim: mediam inter Auscos & Vasatas, vt docet Notitia prouinciarum Galliæ, & Burdigalense Itinerarium. Sed nihilominus ita hîc scriptum fuisse, tot codicum testimoniis non possum non credere: Et Marcellinum in hoc lapsum esse facilè concedam.

Salluij sunt.] Quos Saluios vocat Prologus libri 61. Titi Liuij. Strabo σάλυες. Ptolemæus σάλυιες corruptè vt videtur. In Regio exemplari Saluuij dicuntur.

Summitates vndæ præterlabens quæritans exitus.] Cùm in omnibus scriptis exemplaribus Regio, Vaticano ac Florentino, adeoque in editione Rom. legeretur *præterlabens segniores,* non sum veritus sic emendare. *summitates vndæ præterlabens segnioris.* sic suprà de Rheno in Constantiensem lacum immeante dixit. *Et vndarum quietem permeans pigram, &c.* Mox pro *quæritans exitus* in editione Romana excusum erat *eritans exitus,* quemadmodum etiam in vno è Vaticanis codicibus segnioris notæ. Sed in vetustissimo codice Vaticano legitur *entans exitus, i* litera inter *n* ac *t* suprapicta. In exemplari Regio reperi *eruptans exitus.* vnde quis conjicere possit legendum esse *scrutans exitus.* aut sanè *tentans exitus.*

Per densa paludium fertur & Sequanos.] Nihil hac coniectura Castelli excogitari potuit infelicius aut ineptius. Nam cùm in editione Romana legisset, *per pensa paudium fertur, &c.* quemadmodum etiam in MSS. Regio & Vaticano legitur, nec quid hæc sibi vellent intelligeret, suo more interpolauit. Ego verò primùm coniectura ductus ex lectionis scriptæ vestigiis emendaui *per Sapandiam fertur & Sequanos.* Deinde verò cùm eam coniecturam à clarissimis & doctissimis viris Iac. Sirmondo & Nicolao Rigaltio, quibus eam communicaueram, valde probari intellexissem, non dubitaui eam in textu ipso restituere, explosa illa Castelli παρορθώσει. Neque ambigo lectores qui rem ar-

tentè perpenderint, tantorum virorum auctoritati libenter accessuros. Etenim Sapaudia olim dicta est tractus ille Galliæ Riparensis, quem olim Allobroges habuere: in eáque Ebrudunum & Cularonem, quæ nunc Gratianopolis dicitur, ponit Imperij Notitia. Eadem postea Burgundionibus data est cum indigenis diuidenda anno xx. Theodosij, vt scribit Prosper in chronico. Maior difficultas est in Sequanis per quos ferri Rhodanum ait Marcellinus postquam è lacu Lemanno erupit.

Qui locus exordium est Galliarum: exindéque non millenis pass.] A Lugduno quod est ad confluentes Rhodani & Araris, leugis itinera non milliaribus metiri incipiebant. Vnde in Itinerario Antonini post Lugdunum leugæ coniunctim cum milliaribus ad interualla notanda ponuntur. Et in Tabula itineraria Peutingerorum id sic notatum est. *Lugdunum caput Galliarum: vsque hic leugas.* Est autem id vocabulum mere Gallicum, 1500 passuum spatium significans, teste Iordane & aliis. Hesychius, λεύγη, inquit, μέτρον τι γαλατικόν.

Per patulum sinum quem vocant Ad gradus.] Quia scilicet plures erant gradus in eo sinu, per quos ascensio & exscensio fiebat in naues. Ac Gradus quidem Massilitanorum, qui vnus erat ex illis gradibus, & quidem, vt credere est, notissimus, mentio fit in Itinerario Antonini. Sed præter hunc multi alij erant, quorum nomen etiamnum manet, vt videre est in tabulis Geographicis. Gradum eo sensu sumpsit Valerius Max. lib. 3. cap. 6. *P. Scipio*, inquit, *cum in Sicilia augendo exercitum, trajiciendóque in Africam oportunum quæreret gradum.* Posteriores Græci σκάλαν scalam Latino vocabulo dixerunt, vt est in Chronico Alexandrino & descriptione vrbis Constantinop. Ceterùm non tacendum est hanc annotationem debere me suggestioni fratris mei Hadriani Valesij, quod quidem libenti animo profiteor. Inde etiam dicta videtur Gradus insula & vrbs Venetiæ.

Pag. 56. *Quos iocaliter Murcos appellant.*] In editione Romana ac Ms. Regio scriptum reperi *localiter.* quod equidem vulgatæ lectioni quæ ex Castelli coniecturâ nata est prætulerim. Sic enim Marcellinus in fine lib. 19. *Hic*, inquit, *Besæ Dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat.* Porrò Murcus vox Latina videtur esse non Gallica. idque indicat Marcellinus, cùm ait, in Italia multos sibi pollicem præcidere solitos, quos localiter appellant Murcos. Ab eadem origine Murcidum dixit Pomponius & Plautus, id est, desidem & ignauum, vt Festus explicat, & Augustinus in lib. 4. de Ciuitate Dei.

Ebrietate quam furoris voluntariam speciem esse.] Eandem sententiam Græcè expressit Isidorus Pelusiota in Epistola 203. libri 1. cùm αὐθαίρετον μανίαν appellat ebrietatem.

Paulatim lenius odere.] Coniecturam Lindembrogij confirmat codex Regius, in quo distinctè scriptum inueni *paulatim leni sudore.* Vnde bonitatem eius codicis agnoscere licet, quæ & aliis multis iisque

illustribus argumentis testata est.

Tentata per Fuluium.] M. Fuluius Flaccus is dictus est M. Plautij Hypsæi in consulatu collega qui de Gallis triumphauit, vt est in Prologo 60. libri Titi Liuij. apud Velleium in lib. 2. Plutarchum in Gracchis. Sextius verò quem secundum nominat Marcellinus, est C. Sextius Caluinus qui cum C. Cassio Longino Consul fuit. de quo Strabo in lib. 4. Velleius in 1. & Prologus 61. Titi Liuij. De Q. Fabio Maximo Allobrogico loquitur Cæsar in lib. 1. Appianus in Celtico, aliique. Consule Fastos Sigonij.

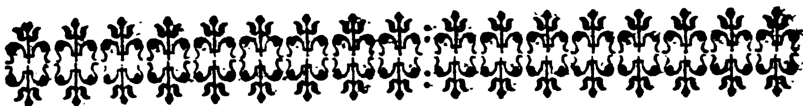
Musonianus.] Is est Arianus cuius meminit Athanasius in Epistola ad solitarios, vbi ait Eusebianos Sardicense ad concilium venientes, secum adduxisse Comitem Musonianum Hesychiúmque Castrensem. de eodem loquitur in Apologia ad Constantium. Idem postea Proconsul Achaïæ à Constantio factus est extincta iam Magnentij factione, vt scribit Libanius in Orat. de vita sua. vbi etiam eius *πραότητα* & *χρηστότητα* commendat, quemadmodum Marcellinus noster. Eundem denique Præfectum præt. Orientis fuisse testatur his verbis. *πρότερον δὲ τὴν ἀριθμοῦ ἀρχὴν ἔχων ἢ τῶν ἄλλων ἄρχει στρατηγός.* Fuit autem domo Antiochenus, teste eodem Libanio in Epistola 384. & 451. qui quidem semper eum Strategium nominat pristino nomine. Sunt ad eum scriptæ lex 14. Cod. Theod. de nauiculariis. & lex 5. de cursu publico, Constantio Aug. 7. & Constantio Cæsare Coss.

Pag. 57. *In quæstionibus super morte Theophili.*] Libanius in Oratione ad Theodosium de seditione Antiochena, Constantij in castigandis ciuitatum seditionibus clementiam valde laudat. Aitque eum Theophili Consularis cædem grauiter & molestè tulisse: Strategio tamen Præfecto quem ad puniendos tumultus auctores miserat mandasse vt id facinus, quàm fieri posset mitissimè vindicaret: cuius mandatis Præfectum paruisse subiungit. Sed Iulianus in Misopogone sub finem inclementius animaduersum innuit his verbis. *δίκην δ' ἀποτίνων αὖθις ὑπὲρ τούτων ὧν ὀργιζόμενοι δικαίως ἐπέπραξαν, καίτοι μετρίως.*

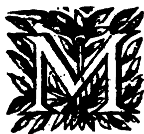
Vt ait Comicus, arte desp. furt. rapiens propalam.] Intelligit Plauti locum in Epidico sub initium, vbi Terpsio ait,

Minus iam furtificus sum quam antehac.

Ep. *quid ita?* Terp. *rapio propalam.* Eadem venustate dicit Cicero in Pisonem. *Olim furunculus, nunc verò etiam rapax.* Sed ad Marcellini mentem magis appositè Plutarchus in Ciceronis vita. *ἐν ᾧ καιρῷ τῆς φιλοπλουτίας ἀκμαζούσης καὶ τῶν πεμπομένων στρατηγῶν καὶ ἡγεμόνων ὡς τοῦ κλέπτειν ἀγεννοῦς ὄντος ἐπὶ τὸ ἁρπάζειν τρεπομένων, οὐ τὸ λαμβάνειν ἐδόκει δεινὸν, ἀλλ' ὁ μετρίως τοῦτο ποιῶν ἠγαπᾶτο.* Id est. *Quo tempore vigente auaritia, cùm Prætores ac Proconsules qui in prouincias mittebantur, prorsus quasi furari pusilli animi foret, ad rapiendum incumberent, non videbatur graue esse accipere, sed qui id moderatè faceret, laudabatur.*

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRVM XVI. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 58. ARCO *ad cuius æmulationem.*] Cui magis hac potissimum de re credi par est quàm Iuliano ipsi? Is igitur in Epistola ad Themistium sibi cum Alexandro Macedone & Marco Aurelio certamen quoddam virtutis & gloriæ ait esse susceptum. καί μοι πάλαι μὲν οἰομένῳ πρός τε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Μάρκον καὶ εἴ τις ἄλλος γέγονεν ἀρετῇ διαφέρων, εἶναι τὴν ἅμιλλαν, φρίκη τις προσῄει μὲν τοῦ μὴ ἀπολείπεσθαι τῇ ἀνδρείας δόξῃ τοῦ δὲ τῆς τελείας ἀρετῆς οὐδὲ ἐπ' ὀλίγον ἀφίκωμαι.

Pag. 59. *Vt Erechtheus in secessu Mineruæ nutritus.*] Hic est qui vulgò Erichthonius dicitur à Mythologis. quem Homerus in Catalogo Erechtheum appellat his versibus:

Δῆμον Ἐρεχθῆος μεγαλήτορος, ὅν ποτ' Ἀθήνη
Θρέψε Διὸς θυγάτηρ, τέκε δὲ ζείδωρος ἄρουρα,
Κὰδ δ' ἐν Ἀθήνῃσ' εἷσεν ἑῷ ἐνὶ πίονι νηῷ.

Hunc Minerua occultatum in cista cum geminis serpentibus Cecropis filiabus commendauerat: vnde mos manauit, vt omnes eius posteri alerentur in cunis quæ auro ductos angues haberent appositos, quemadmodum scribit Euripides in Ione sub initium. Eidem Erechtheo templum fuit Athenis in arce positum, cuius meminit Herodotus in 8. lib. vbi & serpentes illi erant duo custodes arcis, quibus mellita quotidie apponebantur placenta. vt notat Hesychius ad illa verba ex Aristoph. Lysistrata οἰκουρὸν ὄφιν. Ab hoc Erechtheo distinguendus alter Erechtheus Pandionis filius, Erichthonij seu Erechthei prioris nepos. à quo denominatos Ἐρεχθεΐδας tribules scribit Pausanias & Demosthenes ἐν ἐπιταφίῳ λόγῳ.

Veteranos concursatione peru. defendisse.] Narrat id quoque Libanius in Orat. funebri pag. 271. καί τινα καὶ νυκτερινὴν ἐπιδρομὴν νεανίσκων ἀπεκρούσαντο πολλῶν γέροντες ὀλίγοι γήρᾳ τῶν ὅπλων ἀφειμένοι: quod facinus cum

Myronidis Athen. victoriæ confert.

Octauo Kal. Iulias.] Ita iusserat Constantius Augustus teste Iuliano in Epistola ad ordinem & populum Atheniensem his verbis. τούτων δὲ ὃν ἔφην τρόπον γενομένων, περὶ τὰς τροπὰς τὰς θερινὰς ἐπιτρέπει μοι βαδίζειν εἰς τὰ στρατόπεδα, ὄχημα καὶ τὴν εἰκόνα περιοίσοντι τὴν ἑαυτοῦ. id est. *His ad eum quem dixi modum perfectis, circa æstiuum solstitium proficiscendi ad Gallicanos exercitus facultatem mihi concedit; habitum & imaginem ipsius circumlaturo.* Nec assentiri possum doctissimo interpreti, qui pro æstiuo solstitio, hibernum legendum affirmat. Etenim hic locus Iuliani non de eo intelligendus est anno, sub cuius exitum Iulianus in Gallias est missus: sed de anno subsequente, quo primum iniit Consulatum cum Constantio: qui fuit annus Christi 356. Ab æstiuo autem solstitio Gallicani milites in expeditionem proficisci solebant, vt docet Marcellinus noster in lib. 17. his verbis. *Operiensque Iulium mensem vnde sumunt Gallicani precinctus exordia.* Et Iulianus in Epist. citata. καὶ στρατεύω μετ' ἀκμάζοντος τοῦ σίτου. Denique Cassiodorus in lib. 1. Ep. 24. Pene omiseram in superiore Iuliani loco pro ὄχημα legendum esse σχῆμα.

Aliis per arborosam.] Ita quidem primus edidit Castellus, sed in Editione Rom. atque in codice Regio legitur *per Arbor........* quod equidem retinere satius esse duxi, quàm Castelli somnium lectori obtrudere.

Quibusdam per sedes leucorum.] Huius lectionis auctor est Gelenius. Nam Castellus ediderat hoc modo, *Quibusdam de lacu & corbitis iri debere firmantibus*, fœdè prorsus ac monstrosè. In Editione Romana sic legebatur *Quibusdam de lauc. & orairi debere firm.* At codex Regius veram nobis scripturam conseruauit huiusmodi. *Quibusdam per Sedelauco & Cora iri debere firmantibus.* Nam ab Augustoduno Antosiodorum petentibus per Sedelaucum iter est, vt patet ex Antonini Itinerario sic.

Augustoduno	*millia plus minus 33. leugæ 22.*
Sidoloucum	*m. p. m. 27. leugæ 18.*
Aballone	*m. p. m. 24. leugæ 16.*
Antosidorum	*m. p. m. 33. leugæ 22.*

Ita enim eum Antonini locum restituimus, cùm vulgatæ editiones pro leugis legiones vbique præferant contra scriptorum codicum auctoritatem: quod Hieronymi Suritæ commentum est. In Tabula quoque Peutingerorum eadem leugarum spatia notata sunt hoc modo. *Antesiodure 22. Aballo 16. Sidoloco 18. Augustodunum 29.* In Epistola Amulonis Lugdun. Episcopi ad Theodboldum Sedelocus dicitur. manétque hodie nomen *Saulieu.* De Cora autem maior difficultas est. In Notitia quidem imperij legitur Præfectus Sarmatarum Gentilium à Chora Parisios vsque.

Pag. 60. *Exercitum Vesuntij iusserat operiri.*] Hanc scripturam excogitauit P. Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur exercitum *vehentem iusserat operiri*. Sed in MSS. Regio ac Florentino & in Editione Basiliensi, inter *vehentem*, & inter *iusserat*, aliquantulum interjectum est spatij. Equidem vulgatam lectionem prorsus ferre non possum, cùm Marcellini sententiæ repugnet. Neque enim Vesuntij, sed Remis milites in vnum coacti Cæsarem expectare erant iussi, vt per Decempagos (quod opidum est in agro Metensi, 30. millibus distans à Metis teste Paulo VVarnefrido de Metensibus Episcopis) proficiscerentur aduersus Alamannos. Cui consilio quid magis contrarium est quàm Vesuntij milites imperatorem operiri? Adde quod saltem Vesuntione diceret non Vesuntij. sic enim Cæsar & Xiphilinus in Nerone, & Antoninus eam appellant in Itinerario. Ammianus in lib. superiore Bisontios vocat in lib. 21. *Besantionem*. Sed vt conjecturam meam proponam, sic fere à Marcellino scriptum puto. *Vbi in vnum congregatum exercitum vehentem mensis cibaria iusserat operiri præsentiam suam.*

Legiones duas arma cogentes.] Sic Latini vocant quos Græci οὐραγοὺς & ὀπισθοφύλακας. Et sic loquitur sæpissimè Marcellinus. Liuius lib. 37. *Ita & explicuere ordinem primæ in conspectu Prætoris, & coactum agmen ab Rhodiis est.*

Nam ipsa oppida, vt circundata retibus lustra declinant.] Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum 45. vrbes à barbaris captas esse dicit: quarum agros barbari arabant cùm ipsa opida diruissent. Idem scribit Iulianus in Epist. ad Athenienses. πολλῶν πάνυ Γερμανῶν περὶ τὰς πεπορθημένας ἐν Κελτοῖς πόλεις ἀδεῶς κατοικούντων· πέντε που καὶ τεσσαράκοντα ἐπὶ τείχη δίχα τῶν πύργων, &c. Zosimus initio lib. 3. Quadraginta tantùm ponit vrbes ad Rhenum sitas quas Alamanni & Franci, & Saxones euerterant. Huiusce porro Galliarum vastationis causam Libanius in Oratione funebri confert in Constantium: qui vt Magnentium tyrannum distineret, datis ad barbaros literis vltro erat adhortatus, vt Rom. limitem irrumperent. quod & Zosimus in lib. 2. Et Socrates Sozomenusque confirmant.

Vt circundata retibus lustra.] Quis hanc scripturam vel suspicetur de vitio? Eam tamen vt vitiosam & à Mar. Accursio primum fabricacatam audacter expunxi, restituta MSS. codicum omnium lectione quam editio quoque Romana seruauerat. Confirmatur autem hæc scriptura simili quodam loco qui est in lib. 31. de Hunnis. *Ædificiis nullis vnquam tecti: sed hæc velut ab vsu communi discreta sepulcra declinant.* Eadem sententia Carolus 9. Francorum Rex, cùm esset suopte ingenio actuosus, nec morari sub tecto eodem diutius posset, dicere solebat ædes sepulcra esse viuorum hominum, vt in eius vita proditum est à P. Masone.

Brotomagum occupauit.] In Itinerario Antonini Brocomagum dici-

tur. Vnde Marcellini nostri locum corrigendum esse monuerat Hieronymus Surita, præsertim cum à Ptolemæo *Βρευκόμαγος* nominetur in Triboccis. Sed & vetus Peutingerorum Tabula Brocomacum eam appellat. Postremò ne scrupulus quisquam supersit, ita distinctè in exemplari Regio scriptum reperi. *Primam ex iis Brocomagum occupauit.* Tametsi paulò superius in eo scriptum sit. *Brotomago, Tabernas, Salisone, &c.*

Pag. 61. *Marcellus Mag. equitum.*] Hunc quasi custodem Iuliano apposuerat Constantius vnà cum Salustio. eísque belli totius administrationem commiserat, solo Cæsaris titulo penes Iulianum manente, vt narrat Zosimus in lib. 3. Et Eunapius apud Suidam in *ἐξιστάμενος* his verbis. *ὁ γοῦν Μάρκελλος κύριος ἦν τῶν πραγμάτων, ὀνόματος μόνου καὶ σχήματος τῷ Ἰουλιανῷ ἐξιστάμενος, τὸ δ' ἀληθέστερον αὐτὸς ἀρχὴν μεταχειριζόμενος.* Et in V. *σαλούστιος.* Hanc Constantij calliditatem tangit Libanius in Orat. funebri Iuliani p. 271. & in Oratione Consulari.

Ex Rhetris Lycurgi & axonibus.] *Ῥῆτρα* propriè dicta est responsio Apollinis Delphici, quæ Lycurgo consulenti de Senatoribus, & de populi in concionibus potestate data est. Eáque à Plutarcho refertur in Lycurgi vita. Generaliter tamen omnes à Lycurgo latæ leges *ῥῆτραι* videntur dictæ, vt innuit Plutarchus in Laconicis Apophth. & in dialogo de oraculis Pythiæ. De Solonis axonibus notior res est quàm vt monere opus sit. Illud tamen non silendum est in Codice Regio, & in Editione Rom. ac Basiliensi legi *ex Rhetris Lycurgi, id est, axibus.*

Pag. 62. *Tusculanus Cato cui cogn. Censorij castior vita indidit.*] M. Porcius Cato ortus Tusculo municipio ad summos honores virtute sua aditum sibi patefecit. Censuram quoque gessit qui honorum omnium apex tum habebatur. Vnde Censorius est cognominatus. Non enim assentior Marcellino, qui à castitate & sanctitate vitæ id ei cognomentum inditum esse pronuntiat. Fefellit Marcellinum quod sua ætate Censorios dici audiebat homines qui castius viuerent. Sic Pollio in Valeriano & in Censorino. & Marcellinus ipse in lib. 25. de Iuliano principe. *Censorijs moribus.*

Cultus magna, inquit, cura tibi.] Sic corruperat hunc locum P. Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur. *Cui cogn. Censorij castior vita indidit cultus. Magna, inquit, cura tibi.* Neque aliter codex Regius & editio Augustana, nisi quod scriptum habent. *Magna, inquit, cura cibi, &c.* Eleganter. hîc enim non de cultu ac vestitu, sed de cibis loquitur Marcellinus.

Cùm legeret libellum assiduè.] Libellum pro Epistola ponit, quã Constantius Imp. annonas & salaria tam Iuliano Cæsari quàm palatio eius constituerat. similes Imperatorum epistolas refert Pollio in Claudio, Vopiscus in Aureliano ac Probo. Ne quis autem miretur libellum hic pro epistola sumi, cùm apud Suidam in Lexico legatur *βιβλίον*,

ἐπιστολή. Et Themiſtius in Orat. 14. βιβλίον appellet epiſtolam Conſtantij ad Senatum. Denique Marcellinus noſter in lib. xx. p. 171. volumen edicti dicit.

Munificis militis vili & fortuito cibo contentus.] Munifices dicuntur milites gregarij qui munia facere coguntur, & diſtinguuntur à Principalibus qui priuilegiis muniuntur, & immunes ſunt, teſte Vegetio in lib. 2.

Sed ex tapete & σισύρᾳ.] Tapetem hoc in loco Marcellinus plumis opponit: ſiſurnam verò ſtragulis ſericis diuerſicoloribus. Huiuſmodi erant militum lecti. Stramentum & algam colligabant: ſuper iis tapetem ponebant villoſum, vt docet Varro in lib. 4. de lingua Lat. & Plinius in lib. 8. Qui lecti à Græcis dicebantur χαμεῦναι & στιβάδες. vnde adagium στιβάδες φορμίωνος apud Suidam. & ob hanc cauſam Syneſius in Orat. de regno, milites χαμευνήτας appellat. Ouidius in lib. 1. Amorum, vbi militiam amantum cum armata comparat.

Peruigilant ambo: terra requieſcit vterque.

De hac porro Iuliani humicubitione Mamertinus in Gratiarum actione ſic loquitur. *Neque enim comparandæ ſunt picturatæ marmorum cruſtæ, & ſolido auro tecta laquearia ei qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, & cælo tantùm tegatur.* Et Iulianus ipſe de ſe in Antiochico. τὰς δ' ἔνδον, ἄγρυπνοι νύκτες ἐν στιβάδι καὶ τροφὴ παντὸς ἧττον κόρου πικρὸν ἦθος ποιεῖ. Denique Libanius in Orat. funebri, de Iuliano loquens lethaliter vulnerato, κομίζεσθαι πρὸς τὴν σκηνὴν καὶ τὴν μαλακὴν εὐνὴν, τὴν λεοντῆν καὶ τὸν φορυτόν· ταυτὶ γὰρ ἦν κείνῳ στρωμνή. id eſt. *Defertur ad tabernaculum & mollem lectum: pellem ſcilicet leoninam & ſtoream. hoc enim ſtratum erat illius.* Poſtremò Marcellinus noſter in lib. 25. *Relictóque humi ſtrato cubili, adulta iam excitus nocte, &c.*

Vulgaris ſimplicitas Siſurnam app.] Grammatici tamen, plerúmque nimis ſcrupuloſi σισύραν & σισύρναν diſtinguunt. Nam σισύραν quidem pellem eſſe dicunt: σισύρναν verò tunicam ex pellibus caprinis conſarcinatam, vt videre eſt apud Heſychium & Ammonium. & ſcholiaſtes Lycophronis σίσυν, & σισύραν, & σισύρναν differre ſcribit: ac σίσυν eſſe quoduis vile amiculum: σισύραν verò gunam, ſeu amiculum è pelle villoſa: σισύρναν denique pellem abſque villis. ſed hanc Grammaticorum diſtinctionem ſæpè auctores negligunt. Certè Polyænus in lib. vlt. σισύραν γαλατικὴν dixit Sagum Gallicum, vbi de Scipione loquitur. Porrò Siſurnam veteres Latini appellabant Segeſtre, vt docet Varro in lib. citato.

Exploranter curabat.] Cùm in Ms. Florentino Lindembrogius ſic legi monuiſſet *exploranter ei p. m. curabat*, conjeceram ita à Marcellino ſcriptum fuiſſe *explorate remp. curabat.* Dixit enim Marcellinus Iulianum Cæſarem tripertita habuiſſe noctis officia: quietis ſcilicet, reipublicæ, & muſarum. quod etiam repetit in lib. 25. hiſce verbis.

Vbi verò exigua dormiendi quiete recreasset corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per semetipsum vigiliarum vices & stationum, post hæc serias ad artes confugiens doctrinarum. Sensum itaque conjectura assecutus fueram. Sed cùm in Regio codice longè optimo scriptum offendissem sic. *Exploranter ei p. munera curabat.* & suprascriptum eadem manu, *explorate rei*, non sum veritus præeunte eius libri auctoritate locum hunc emendare. In libro quoque Ant. Loiselli ad oram scriptum erat *explorate*, ex codice Valentino.

Latinè quoque disserendi.] Emendaui ex conjectura *disserenti*, quia sensus omnino ita postulabat. Vide Libanium p. 248.

Hippias Eleus.] Hic artem memoriæ quandam excogitasse dicitur à Xenophonte in Conuiuio, & à Platone in Hippia minore: vbi Socrates vanam circunforanei Sophistæ περιεργίαν deridens sic ait. καίτοι τό γε μνημονικὸν ἐπελαθόμην σου, ὡς ἔοικε, τέχνημα, ἐν ᾧ σὺ οἴει λαμπρότατος εἶναι. Idem tradit Philostratus in Hippia. De Simonidis autem excellenti memoria Quintilianus in lib. 11. accuratè tractat. suamque ipsemet memoriam disticho testatus est, quod refert Aristides περὶ τοῦ παραφθέγματος.

Μνήμῃ δ' οὔτινα φημὶ Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν
Ὀγδωκονταέτει παιδὶ Λεωπρέπεος.

Et in Marmoribus Arundellianis de eo sic scribitur. Ἀφ' οὗ Σιμωνίδης ὁ Λεωπρέπους, ὁ Κεῖος, ὁ τὸ μνημονικὸν εὑρὼν, ἐνίκησεν Ἀθήνησιν διδάσκων.

Pag. 63. *Artémque modulatius incedendi per pyrricham.*] Inter exercitationes militares fuit olim pyrricha, quam χορείαν ἐν τοῖς ὅπλοις Iulianus appellat in Orat. 1. ad Constantium. Aliter etiam dicebatur armatura, vt ad lib. 14. notaui. Armatura enim generaliter quidem vocatur omnis armorum exercitatio. vnde & Semiarmatura dicebatur dimidiata quædam prolusio. Glossæ iuris. σημίσιον· ἥμισυ μέρος. ὅθεν σημισαρμάτουρα ἡ ἡμίσεια μελέτη τῶν ὅπλων. Propriè tamen & specialiter sic data est pyrricha. Vnde cùm Vegetius in lib. 2. cap. 23. armaturam festis diebus exhibitam esse dicit in Circo, de pyrricha id accipiendum est. Sic enim Hadrianus, referente Spartiano, *militares pyrrichas populo frequenter exhibuit.* Ad quem Spartiani locum Casaubonus notat *militares* superfluè additum esse. sed pace eius dixerim, aliter se habet. Nam militares pyrrichæ in eo loco sunt militum pyrrichæ, quas milites armati saltabant: ita dictæ ad distinctionem aliarum, quas pueri ac puellæ è Græcia, aut ex Asia in theatro saltabant, de quibus Suetonius, Dio, & vetus Epigramma, quod Vir Cl. Salmasius protulit ad dictum Spartiani locum: vel quas damnati coram populo saltabant in veste purpurea statim arsuri. de quibus loquitur Iclus in lege 8. §. 9. D. de pœnis. *Quicumque*, inquit, *in ludum venatorium fuerint damnati, magis est, vt hi quoque serui efficiantur. Hoc enim distant à ceteris, quòd instituuntur venatores, aut pyrrichary, aut in aliam quam*

voluptatem, gesticulandi, aut taliter se mouendi gratia. Et Plutarchus in lib. de sera numinis vindicta. ἀλλ' οὐδὲ ἔνιοι διαφέρουσι παιδαρίων, ἃ τοὺς κακούργους ἐν τοῖς θεάτροις θεώμενα πολλάκις ἐν χιτῶσι διαχρύσοις καὶ χλαμυδίοις ἁλουργοῖς ἐστεφανωμένους καὶ πυῤῥιχίζοντας, ἄγαται καὶ τέθηπεν ὡς μακαρίους, ἄχρις οὗ κεντούμενοι καὶ μαστιγούμενοι, καὶ πῦρ ἀνιέντες ἀπὸ τῆς ἀνθινῆς ἐκείνης ἐσθῆτος ὀφθῶσι. *Sed nonnulli planè similes sunt pueris, qui sæpenumero in theatris cùm vident noxios tuniculauratis, & purpureis vestibus amictos, & coronatos pyrricham saltantes, mirantur vt beatos. donec illos compungi, & flagellis cædi, & ex florida illa veste flammam emittere videant.*

Concinentibus disceret fistulis.] Pyrrichæ ad signum tubæ committi ac finiri solebant, vt docet Apuleius in lib. x. & Vegetius in lib. 2. cap. 22. Virgilius in lib. 5.

At tuba commissos medio canit aggere ludos.

Vbi Seruius notat. *Sanè ista sunt prolusiones bellorum: vnde etiam ad tubam geruntur.* Et in Dialogo Hadriani, & Epicteti, tuba dicitur arenæ admonitio, scenæ commissio. Videntur tamen tubis additæ esse fistulæ in pyrrichæ saltatione, atque etiam tibiæ. quod præter hunc Marcellini locum ostendit alter in lib. 18. de Sabiniano. *Militari pyrricha sonantibus modulis pro histrionicis gestibus in silentio summo delectabatur.* & Vetus Epigramma de pyrricha.

Nam remeare iubent organa blanda pares.

Pansa clamyda.] Is erat habitus Agentum in rebus, vt docet Libanius in Apologia aduersus eos, qui suam docendi methodum accusabant. ἀναξυρὶς καὶ ζωστὴρ ὁ τῶν διακονούντων ταῖς βασιλέως ἐπιστολαῖς ἃς ἐκ βασιλείων ἀνάγκη φέρεσθαι πανταχοῦ τῆς γῆς. id est. *Bracca & balteus eorum qui principis epistolis ministrant, quas ex palatio per orbem terrarum ferri necesse est.* Agentes in rebus intelligit, ad quorum militiam vtpote quæstuosam, plerosque sua ætate deposito philosophico pallio aspirasse scribit. Idem in Orat. contra Florentium, pag. 426. χλαμύδας καὶ ἀναξυρίδας tribuit militantibus. Et Paulinus in Carmine ad Licentium, in palatio militantes chlamydem, & balteum gestasse dicit, quemadmodum & Hieronymus de obitu Nepotiani.

Hactenus incusent iura clementiam.] Hunc locum sic legendum & interpungendum puto. *Responderat hactenus. Incusent iura clementiam, &c.* Ita enim in lib. 30. pag. 423. *Quibus sæpè eadem iterantibus, hactenus perpensa deliberatione respondit.*

Pro capitibus singulis tributi nomine.] Ea pecunia pro capitibus dicitur ab Arcadio in lege 18. de muneribus, itémque capitatio. quam soluebant plebeij tantùm: Honorati verò & decuriones ab hac præstatione erant immunes, vt docet lex 2. de Protostasia. lex 36. de Decurionibus in Codice Theod. Quinetiam in Orientalibus prouinciis plebs vrbana à capitatione erat immunis: & rusticana plebs sola pro capitatione sua conueniebatur, vt est in lege 2. Cod. Th. de censu.

Hinc lucem accipit Tertulliani locus in Apologetico. *Sed enim*, inquit, *agri tributo onusti viliores : hominum capita stipendio censa ignobiliora.* Soli enim plebei ac viles capitis tributum pendebant: non pro suis duntaxat capitibus, sed etiam pro vxoribus, & adultis liberis, vt docet lex 4. & 6. Cod. Th. de censu & adscript. & lex. 4. de excusatione artificum, Cod. eodem. Auctor Panegyrici Flauiensium Constantino dicti. *Certè*, inquit, *& nunc liberi parentes suos cariores habent, & mariti vxores non grauatè tuentur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera sibi remissa lætantur.* Adde legem x. in Cod. Iust. de Agricolis & censitis. Ceterùm non dissimulandum est in MSS. Regio & Fauchetiano, & in Editione Rom. legi. *pro capitulis singulis.* In Regio tamen exemplari suprascripta est vulgata lectio.

Ne per indulgentias rei trib. concederet reliqua.] Mos fuit principibus Romanis, vt tributorum reliqua subditis indulgerent: ídque non semel, sed iterum ac sæpius singuli factitabant, ne inopes prouinciales qui soluendo non erant, perpetuo metu cruciarentur : néue susceptoribus occasio daretur aduersus eos qui soluerant calumnias struendi, vt scribit Procopius in Anecdotis, p. 100. quæ Indulgentiæ dicebantur. Glossæ veteres. Θεῖα δωρεὰ *indulgentia.* Ausonius in gratiarum actione ad Gratianum. *Indulgentias sæculares per singula horarum momenta multiplicas. vel illud cuiusmodi est de condonatis residuis tributorum.*

Pauperes vbique inter ipsa dictorum exordia.] Idem queritur Saluianus in lib. 4. de Gubern. Dei. his verbis. *Ecce enim remedia pridem nonnullis vrbibus data quid aliud egerunt, quàm vt diuites cunctos immunes redderent, miserorum tributa cumularent, &c.* Quibus iungi potest alter eiusdem Saluiani locus ex lib. 5. quem affert Lindembrogius. Notum porro est tributa fiscalia per anni curriculum tripertita pensione inferri consuesse, vt est in lege 15. & 16. Cod. Th. de annona & tributis.

Pag. 64. *Ex Medico Scutariorum.*] Singulæ legiones ac scholæ suos Medicos habuêre. sic Medici II. legionis Adjutricis mentio fit in Codice Iust. lege I. de Professoribus & Medicis. & in veteri inscriptione memoratur MEDICVS. COHORTIS. V. PR. Plura vide in Thesauro Goltzij, & Inscriptionibus Gruteri.

Nitentium rerum Centurionem.] Sic disertè scriptum Romana habet editio, & Augustana, vt de Regio codice nihil dicam. Centurio autem rerum nitentium is dicebatur, qui signorum ac statuarum ex ære ac marmore in vrbe curam gerebat: noctúque cum militibus obseruabat, ne quis ea confringeret aut mutilaret. pro Centurione, postea Tribunus rerum nitentium factus est, erátque sub dispositione Præfecti vrbis, vt est in imperij Notitia. Tandémque pro Tribuno Comes huic officio præfectus, vt præter Magnonem à Lindenbrogio ci-

tatum docet Cassiodorus in lib 7. Ep. 13. quæ est formula Comitiuæ rerum nitentium vrbis Romæ. vbi inter cetera id legitur. *Iustè tales persequitur publicus dolor, qui decorem veterum fœdant detruncatione membrorum: faciuntque illa in monumentis publicis quæ debent pati.*

Adelphium vrbi Præfectum.] Clodius Adelphius is dicebatur, qui Præfectus vrbi fuit post Consulatum Sergij & Nigriniani, anno Domini 351. vt docet fragmentum vetus Fastorum, quod primus edidit Cuspinianus. *Magnentio & Gaisone Coss.* VII. *Idus Iunias Clodius Adelphius Præf. vrbi.* XV. *Cal. Ianuarias Valerius Proculus Præf. vrbi.*

Tanquam per Satyram.] Id est tumultuariè & confusè. Sic Eumenius in gratiarum actione ad Constantinum. *Separatè*, inquit, *itaque dicam: neque enim quasi per Satyram confundenda sunt tanta beneficia.*

Pag. 65. *Magistro enim armorum.*] Marcellum Magistrum militum intelligit. Sic suprà in lib. 15. *Interrogato Remigio etiamtum Rationario apparitionis armorum Magistri.* & alibi sæpè. Cassiodorus etiam in lib. 6. hist. trip. cap. 1. & lib. 10. cap. 24. quos στρατηγοὺς Socrates ac Sozomenus dixerant, Magistros interpretatur armorum. Hæc autem dignitas à Constantino Maximo primùm instituta est: qui teste Zosimo in lib. 2. duos Magistros militum creauit, alterum peditum, equitum alterum. quem numerum postea filij eius auxère. Quatuor enim Magistros militum eodem tempore Marcellinus memorat in hoc libro: Arbetionem in præsenti constitutum, Vrsicinum per Orientem, Seuerum in Galliis successorem Marcelli, Barbationem denique Siluano suffectum. Sed Theodosius Aug. quinque & amplius Magistros militiæ constituit: quo facto remp. annonis grauauit, vt ei semper infestus obiicit Zosimus in lib. 4. Et hic quidem eos semper στρατηλάτας. aut στρατηγοὺς appellat. Rectéque in veteribus Glossis στρατηλάτης vertitur Magister militum. Sic apud Basilium in Epistolis Βίκτορι στρατηλάτῃ. in Epistolis Gregorij Naz. Μοδαρείῳ στρατηλάτῃ. Et in Actis Pauli Constantinop. apud Photium Hermogenes στρατηλάτης dicitur, & alibi sexcentis in locis, in quibus Latinè vertendis omnes penè Interpretes labi solent. Eunapius in vita Ædesij στρατοπεδάρχας vocat, & in Proæresio his verbis. ὁ δὲ Κώνστας καὶ ταῦτα ἔδωκε, καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀξιωμάτων στρατοπεδάρχην ἐπιτρέψας καλεῖσθαι, &c. vbi *castrorum Præfectum* malè vertit Had. Iunius. Sic & Iosippus (quem vulgò Hegesippum vocant, cum sit Iosippus ab S. Ambrosio versus in Latinum sermonem) lib. 1. de excidio vrbis Hier. cap. 41. *Missóque*, ait, *Volumnio militiæ Magistro & Olympio.* quod Iosippus in lib. 1. Græcè dixerat πέμπει Βολόμνιόν τε στρατοπεδάρχην καὶ τὸν φίλον Ὀλύμπον. Ceterùm quod dixi Magistros militum à Constantino Magno primùm institutos refelli, videtur ex eo quod Modestus de vocabulis rei militaris ad Tacitum Aug. qui Constantinum antecessit, co-

rum meminit: Et quod Hieronymus in chronico, ac Iordanes de successione regnorum, Saturninum qui regnante Probo arripuit imperium, Magistrum militum vocant. Sed Modestum quidem, quisquis sit, (nam suppositicium esse equidem suspicor) post Constantinum scripsisse non dubito, cùm & Comitiuam ordinis primi memoret, & nihil aliud sit quàm exscriptor Vegetij. Hieronymum autem ex more ætatis suæ locutum esse palam est, quippe qui Vespasianum Magistrum militiæ in eodem Chronico appellet, quem Legatum dicere debuerat, si propriè & conuenienter ætati Vespasiani loqui voluisset. Idem de Hegesippo, seu potius Iosippo suprà citato sentiendum est. Certè Vegetius in lib. 2. de re militari, rectè notauit in locum legatorum Cæsaris viros illustres Magistros militum successisse. Idem de Vopisco quoque censeo qui in Aureliano Magistros equitum commemorat. *Equites*, ait, *omnes sub Claudio Aurelianus gubernauerat, cùm offensum magistri eorum incurrissent, quod temerè Claudio non iubente pugnassent.*

Carptim præcipua.] Hoc in loco codex Regius vocem inserit necessariam, vt arbitror. *carptim eius præcipua*, id est, dotes atque virtutes. vt in lib. 14. *equorúmque præcipua vel delicta scrutantes.* Et paulò post in hoc libro. *Inter præcipua enim quæ eorum quisque studio possederat vel ingenio.* & alibi sæpius.

Abstractis geminis.] Sic restitui auctoritatem secutus editionis Romanæ. geminos autem vocat testes, more Græcorum qui διδύμους nominant. Sed & Solinus ita appellat cùm de fibro dicit. *ne captus prosit, ipse geminos suos deuorat.*

Vbi paulatim arte curáque.] Hanc scripturam commentus est P. Castellus, cùm in editione Rom. excusum esset hoc modo. *vbi paulatim .....aculesc........ irationem rectè viuendi, &c.* nec ab editione Romana quicquam discrepat codex Regius & Florentinus. Itaque scriptæ lectionis vestigiis insistens, sic à Marcellino scriptum fuisse existimaui. *vbi paulatim adulescens rationem rectè viuendi solertiámque ostendebat:* qua coniectura equidem nihil certius esse duco. dixit enim Marcellinus ea quæ Eutherius etiamtum paruulus tulit: tum subiicit de eodem adulescente: deinde ea subjicit quæ *ex adulto*, id est, virilem ingressus ætatem factitauit in aula Constantis Augusti.

Ex adulto spectasset, pluráque tanquam maturum.] Et hic locus à Castello inquinatus est, quem nos, quod præfiscine dictum sit, pristino nitori restituimus. In Rom. editione legitur *ex adulto .... tanquam maturum.* In Regio autem codice *támque maturum.* Ergo vnius literæ mutatione sic locum emendaui. *Quem si Constans Imperator olim ex adulto iámque maturum audiret honesta suadentem & recta, nulla vel veniâ certè digna peccasset.* Ex quibus patet Eutherium Cubicularium fuisse Constantis.

Venia certè digna peccasset.] Malè audierat Constans ob pueros

cubicularios nimis comptos cultósque, vt testatur Aurelius Victor his verbis. *Quarum gentium obsides pretio quæsitos, pueros venustiores quòd cultius habuerat, libidine eiusmodi arcisse pro certo habetur.* & Zosimus in lib. 2. cuius verba non pigebit adscribere, vt obiter emendentur. Βαρβάρους γὰρ συναγοράσας ὠνημένους καὶ ἔχων ἐν ὁμήρων τάξει παρ' ἑαυτῷ, πάντα τὸ περιττὸν ἐφιεὶς κατὰ τῶν ὑπηκόων αὐτοῖς οἷα τὸ ὡραῖον ἐπιδιδοῦσιν αὐτῷ πρὸς διαφθοράν, &c. lege meo periculo, διὰ τὴν ὥραν ἐπιδιδοῦσιν, &c. Id est. *Barbaros enim pretio quæsitos, obsides iuxta se habens, eisdémque in prouinciales impunè grassandi licentiam tribuens, quippe qui florem ætatis sibi polluendum darent.* Denique Zonaras qui in Constantini filiorum historia solito diligentior fuit, hæc de Constante narrat: Eum supra modum venationi deditum fuisse: ac per speciem venationis solitum se in siluas abdere vnà cum formosis adolescentibus, quos vndique conquisitos cultósque elegantissimè in deliciis habebat. Eóque diutius in siluis morabatur, quò modestiorum hominum congressum effugeret. Vexabatur autem assiduè articulari morbo, quem ex immoderatis libidinibus vitæque intemperantiâ contraxerat.

In primus consistens.] Legendum videtur *inprimis constans.* Ait enim Marcellinus. *Semper sobrius & inprimis constans ita fidem continentiámque virtutes coluit amplas, &c.* Itaque vt sobrius ad continentiam refertur, constans referri debet ad fidem.

Pag. *66. Vel diligentibus nimium blandus.*] Huius scripturæ auctor est Gelenius. Nam in anterioribus editionibus perinde vt in codice Regio ac Florentino legebatur *vel ligendimus.* Ego verò non dubito quin locus sic legendus sit. *vel clientibus nimium blandus, aut potentia fastu superbior.*

Dripetinam.] Melius scriberetur meo quidem iudicio *Drypetin.* Sic vocata est & Darij filia quam Alexander Hephæstioni vxorem dedit, teste Diodoro Siculo & Arriano.

In castello Sinhorio.] Regius codex habet *Synorio.* rectius. Scribit enim in lib. 12. Strabo Mithridatem 75 castella in minore Armenia exstruxisse, in quibus gazam suam conderet: & ex his nobilissimum fuisse Synoria, quod quia in confinio maioris ac minoris Armeniæ situm erat, Theophanes in historiis συνωρείαν vocauit. τούτων δ' ἦν ἀξιολογώτατα ταῦτα, Ὕδαρα καὶ Βασγοιδάριζα, καὶ Συνώρεια ἐπιπεφυκὸς τοῖς ὁρίοις τῆς μεγάλης Ἀρμενίας χωρίον. διόπερ Θεοφάνης Συνωρείαν παρωνόμασε. Hoc idem castellum σινόρηγα φρούριον appellare videtur Appianus in Mithridatico, vbi thesauros Regios conditos fuisse prodit. Apud Plutarchum in Pompeio ἰνώρα scribitur mendose.

Manlio Prisco Imperatoris legato.] In Regio codice scriptum reperi *Mallio.*

Similis signi gratia consuluisset quenquam peritum.] Hæc referendæ sunt leges 4. & 5. Cod. Theod. de Math. & maleficis latæ Constantio

9. & Iuliano 2. Coss. *Nemo*, inquit, *haruspicem consulat aut mathematicum, nemo hariolum, &c.*

Per id tempus fertur fuisse virum quendam.] Agrestis & barbara locutio, mirum ni à Castello conficta esset. In editione certè Rom. legebatur. *Per id tempus fer............ quendam nomine Danum uxor, &c.* Regius autem codex scriptum sic habet *fer........num quendam, &c.* vt editio Romana.

Reum non libet accusare, indefensum tamen Rufinus eluserat.] Magna audacia hîc grassatus est P. Castellus. Cùm enim in editione Rom. scriptum esset. *Vxor rerum leuium incusarat .... certum an incertum indensotam Rufinus subseda.* ipse omnia pro arbitrio inuertens sic edidit. *rerum leuium incusarat: certum an incertum, reum non libet affirmare, indefensum, &c.* Non igitur sine causa aliquot voces ab eo perperam intrusas expunxi. Quod si quis fortasse coniecturam de hoc loco nostram scire desiderat, sic ferè à Marcellino scriptum putamus. *Vxor rerum leuium incusarat: quem incertum vnde infenso animo Rufinus subsidebat.*

Pag. 67. *Retulisse in Praefectum apparitionis.*] Hic locus non vno mendo laborat, quem nos praeeuntibus MSS. codicibus ita legendum esse affirmamus. *quo indicante quaedam cognita per Gaudentium Agentem in reb. Consularem Pann. tunc Africanum cum conuiuis retulimus interfectum: apparitionis praefecturae praetorianae tunc etiam princeps ob deuotionem.* Quae emendatio confirmatur ex ipso Marcellino. Nam in lib. 15. vbi totam hanc historiam fusius narrat, sic scribit. *E quorum numero Gaudentius Agens in reb. rem vt seriam detulerat ad Rufinum apparitionis praefecturae praet. tunc principem.* Neque tamen eo in loco Africanus dicitur interfectus: quin potius significare videtur post diuturnam custodiam tandem absolutum esse cum reliquis consciis. Nihilominus stat emendatio nostra, quam ex vestigiis scriptorum codicum odorati sumus. Sic enim habent codices omnes. *retulissent effectum apparitionis, &c.*

Apparitionis praefecturae pr. tum etiam princeps.] Notum est in omni officio seu apparitione aliquem primum fuisse, qui princeps officij dicebatur. Sic in militia etiam armata erant quidam principes, qui & principia legionis dicebantur. Optatus in lib. 2. *Erat ibi filius sine patre, tiro sine principe, discipulus sine magistro.* Ergo etiam in officio seu apparitione Praefecti praet. quidam erat Princeps, vt ex Notitia quoque imperij constat: qui vir deuotissimus dicebatur, teste Symmacho in lib. x. ep. 36. hi stipendiorum ordine paulatim in eum locum promouebantur, & lucra atque emolumenta multò maiora capiebant quàm ceteri: exactóque biennio vt plurimum, decedebant, ac sequentibus locum dabant. Quare vt nouum in Rufino notat id Marcellinus, quod tamdiu Princeps esset, idque ob deuotum ac dicatum imperatori

animum præmij loco consecutum esse significat, vt suprà in lib. 15. p. 36. de Gaudentio. Porrò Princeps apparitionis Præf. præt. erat è schola Agentum in rebus, vt docet Cassiodorus in lib. 6. Var. in formula Magisteriæ dignitatis, & in lib. XI. ep. 35. quæ est delegatoria data Principi apparitionis Prætorianæ. Sed & Principes officij omnium ferè Magistratuum ex eadem schola Agentum in rebus sumebantur, vt ex Notitia Imperij colligitur, & ex codice Theod. tit. de Principibus Agentum in rebus. Specialiter tamen Princeps officij Præf. præt. vtpote omnium primus, Princeps Agentum in reb. dicebatur. qui quoniam ex alio officio, puta Magistri officiorum, ad eum locum veniebat, ideo Cassiodorus in lib. XI. vbi promotiones omnium officialium facit, Principem ipsum omisit. Neque enim audiendus est vir doctissimus, qui in Notis ad historiam Aug. affirmat eum quem Cassiodorus ibi Primiscrinium vocat, esse principem. Atqui Cassiodorus Primiscrinium post Cornicularium ponit. Princeps verò Cornicularium anteibat, vt docet Notitia Imperij, & lex 4. & 5. Cod. Theod. de iis qui administrantibus. Ex his patet cur Gaudentius Agens in rebus sermonem illum conuiuatum Africani retulisse dicitur ad Rufinum apparitionis præt. Principem. erant quippe ambo ex eadem schola. Corippus in Panegyr. ad Anastasium Magistrum Officiorum, idem se officium gessisse dicit.

Summe Magistrorum, sub cuius nomine gesto
Principis officium.

Erat ergo Corippus è schola Agentum in reb. quæ sub dispositione Magistri Off. fuit. Libanius initio Orat. ad Eustath. de honoribus κορυφαῖον τῆς στρατιᾶς appellat Principem officij. Rectè autem Asconius in 3. Verr. notat hæc nomina Princeps, Commentariensis, & Cornicularius de legionaria militia sumpta esse.

Bis vt loquebantur iactantius.] Existimaui hunc locum sic legendum esse minima mutatione. *Is, vt loquebatur iactantius, &c.* plano iam sensu, qui antea erat nullus.

A Diocletiani sepulcro.] Quod erat haud procul Salonis in castro Aspalato. Hieronymus in chronico. *Diocletianus*, inquit, *haud procul à Salonis in villa sua Aspalato moritur.* vnde fornices illos & cameras subterraneas eleganti opere structas Aspalato, quas describit Constantinus Porphyrog. in cap. 29. de administrando imperio, penè adducor vt credam sepulcrum ipsum fuisse Diocletiani. Huic vni post homines natos contigisse ait Eutropius, vt cùm priuatus obiisset, inter diuos tamen referretur. Sanè velamen purpureum in eius sepulcro positum, cuius hic meminit Marcellinus, consecrationis certissimum indicium est.

Mauortius vir sublimis constantiæ.] Is, vt opinor, est Mauortius Lollianus, cui Iulius Firmicus Astronomicorum libros dicauit: & in lib. 8. cap. 15. seueritatis merito ordinarij consulatus insignia consecutum

cutum esse dicit. Consul fuit cum Arbæthione. Idem Præfectus vrbi fuerat Constantio 3. & Constante 2. Coss. Fuit autem Præfectus præt. per Italiam eodem anno quo Consul, vt est in lege 25. Cod. Theod. de appellat.

Legibus contemptis multa vltrò citróque discussa.] Alia omnia habet codex Regius, editióque Romana. *legibus contem.* deinde post lacunam dimidiatæ lineæ sequitur. *ordo & iustitia.* In codice autem Regio legitur *ordes & iustitia.* & superscriptum est eadem manu *concordes*, ex coniectura exscriptoris, vt patet. Ego verò sic ferè à Marcellino scriptum esse diuinabam. *tandémque legib. contemplatis: velut ipsa dictante iustitiâ ambos sententiâ damnauere lethali.* vt loquitur Marcellinus in lib. 22. pag. 209.

Linteorum toralium par.] Latini lectum à toro distingunt. lectum enim propriè vocant opus illud è ligno, aliáue nobiliori materia, cui torum imponebant. Ouidius in 8. Metam.

——in medio torus est de mollibus vluis
Impositus lecto.

Ac viliorum quidem hominum tori è stramento erant, aut vlua palustri probe concisa: cuiusmodi etiam in castris tori militum fuere. teste Plinio in lib. 8. Nobiliorum verò ex tomento Lingonico, aut pluma. Eosdem toros stragulis sternebant, deinde lodices circumponebant ne stragula serica macularentur. Martialis in lib. 14. in Epigrammate cui lemna *Lodices.*

Nudo stragula ne toro paterent,
Iunctæ nos tibi venimus sorores.

Quod ergo in lectis cubitoriis erant lodices, idem in triclinaribus videntur fuisse toralia: quæ τείκλινα & τείκλιτα vertuntur in Veterib. Glossis. Hæc toralia ex lino fuisse præter Marcellinum in hoc loco, docet Pollio in Claudio: vbi accubitalia Cypria duo memorat, id est, toralia è lino Cyprio. Eadem purpurea fuisse testatur scriptor noster, & Martialis in lib. xi.

Constringatque tuos purpura picta toros.

Mensamque operimentis parib. tectam.] Duobus scilicet clauis purpureis. Veterum enim mantelia purpura & cocco clauata erant, itémque auroclauata, & aurea in principum vsum. vt docet Lampridius in Alex. Seuero, Pollio in Gallieno. Mappæ quoque clauatæ erant. Vnde Petronius laticlauiam Trimalcionis mappam describit fimbriis hinc atque illinc pendentibus. Mensam igitur hoc in loco intelligimus mantelibus stratam lineis laticlauiis, perinde atque torus duobus toralibus lineis laticlauiis erat stratus.

Principaléśque res.] Hunc locum sic legendum esse arbitror. *Intrinsecus structuram omnem vt amictus adornauerat principales quærens, patrimonium diues euertit.* & ita necessariò sensus postulat. Nam cum

maliciosus delator rapuisset è mensa duos illos purpuræ clauos, progressus in publicum, anteriorem chlamydis Imper. partem esse strepebat. Totam itaque domum scrutari cœpit vt regale indumentum quod in ea domo integrum latere affirmauerat, reperiret: & re ad Iudicem, vt credere est, delata, infelicem domum peruertit.

Pag. 68. *Inferentes vesp. lumina pueros exclamasse audisset ex vsu.*] Moris antiqui fuit exclamare ac plaudere cum in conuiuio lumen afferretur. Varro in lib. 5. de lingua Lat. citatus à Lindembrogio, ait Græcos ad eiusmodi religionem cùm lumen adfertur dicere solere φῶς ἀγαθόν. Sed & Themistius apud Stobæum in sermone 274. eius moris meminit, καὶ φῶς ἐπεισενεχθὲν ἐξαίφνης συμποσίῳ θόρυβον καὶ κρότον ὑφ' ἡδονῆς ἐποίησεν. Atque eò referre soleo Virgilij versus in 1. Æneid.

Postquam prima quies epulis mensæque remota
Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocémque per ampla voluntant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi.

In quibus versibus est ὕστερον πρότερον. Lychnis enim accensis tum demum consecutus est clamor. Sequitur postea.

tum facta silentia tectis:

ad quem locum sic notat Seruius. *Mos erat apud veteres vt lumine incenso silentium præberetur, vt optatiuam sibi laudem loquendo nullus auerteret. Apud Romanos etiam cena edita sublatísque mensis primis, silentium fieri solebat, quoad ea quæ de cena libata fuerant, ad focum ferrentur, & in ignem darentur, ac puer Deos propitios nuntiasset: vt Dijs honos haberetur. qui mos cùm intercessit inter cenandum, Græci quoque θεῶν παρουσίαν dicunt.* Sed tamen non assentior Seruio. neque enim explicat quam ob caussam repente in conuiuio strepitus & clamor est excitatus. Planéque persuasum habeo Virgilium ad eum quem dixi morem alludere. Hodie etiam in plerisque Galliæ opidis cùm lumen infertur, *benedictum sit lumen*, exclamare mos est.

Vincamus .... solemne interpr.] In Mss. omnibus, Regio scilicet, Vatic. & Florentino itémque in editione Augustana legitur hoc modo. *Vincamus perun .... lemne .... interpretatum atrociter, &c.* Lipsius in lib. 1. Saturn. cap. vlt. emendat. *Viuamus, pereundum est.* Sanè in conuiuiis acclamari solitum *Viuas* & *Viuamus*, docet Dio in Commodo. Cùm enim Commodus in amphitheatro fatigatus frigidam biberet, ait repente omnes illud in conuiuiis acclamari solitum *Viuas* succlamasse, τοῦτο δὴ τὸ ἐν τοῖς συμποσίοις εἰωθὸς λέγεσθαι ζήσειας ἐξεβοήσαμεν.

Damnatorum petita bona.] Petita scilicet à principe. vide titulum in Codice Theod. de petitis & vltro datis.

Essétque materia per vicinitates eorum latè grassandi.] Duplex huius

loci ſenſus afferri poteſt: primò vt dicatur potentes in regia idcirco Conſtantium ad cædes & ſupplicia incitaſſe, vt ipſi cæſorum bona impetrarent, ſuppeterétque ipſis materia graſſandi in vicinos ſuos, quorum prædia ſuis adiungere cupiebant. Alter ſenſus eſſe poteſt huiuſmodi, vt eſſet materia ſicariis ac latronibus, ſeruíſque quos diuites illi in ergaſtulis habebant, per eorum latifundia graſſandi.

Proximorum fauces.] Ita Marcellinus vocare ſolet Imperatoris amicos & comites: quos Græci τοὺς συνόντας, Dio, Eunapius & Zoſimus eleganti vocabulo παραδυναστεύοντας amant dicere: Macedones verò ἑταίρους, vt præter ceteros docet Iſocrates in Philippo. Sic Tacitus Neruam continuum principis & proximum amicorum vocat. & in lib. 13. *Et proximi*, inquit, *amicorum metuebant orabántque caueri inſidias mulieris.* & alibi ſæpè. Sed diſtinctius Sulpicius Seuerus in lib. 2. hiſt. ſacræ. *Quod vbi*, ait, *Danieli compertum, proximum regis appellat.* & rurſus. *Qua tempeſtate Mardochæus inter proximos regis erat.*

Primus aperuit Conſtantinus.] Vnde decem nouiſſimis annis pupillus ob profuſiones immodicas nominatus eſt, teſte Victore. Et Auctor de reb. bellicis poſt Imperij Notitiam. *Conſtantini temporibus*, ait, *profuſa largitio aurum quod antea magni pretij habebatur, vilibus commerciis aſſignauit.*

Et Vrſicinus equeſtris ordinis Præfectus.] Magnam iniuriam cùm Vrſicino tum ipſi Marcellino fecit P. Caſtellus, qui Marcellinum finxerit hæc de Vrſicino dicentem, quem omnibus propemodum paginis tantopere dilaudat. Quid autem ſibi vult hæc locutio? *equeſtris ordinis Præfectus.* Ecquis verò ita locutus eſt ſcriptor Latinus cùm Magiſtrum equitum vellet dicere? Et ſi Marcellinus de Vrſicino ſenſit, cur eum Præpoſito cubiculi poſtponebat, nec iungebat cum Arbætione Magiſtro militum? Nam dignitates hîc ordine ſuo ſingulas recenſet. In codice Regio, perinde ac in Florentino legitur ſic. *Præpoſitúſque cubiculi . . . . lapſ. . . . . anus Quæſtor.* . Deſideratur itaque Quæſtoris ſacri palatij nomen, Lucillianus fortaſſe. neque enim eius Quæſtoris nomen reperire vſquam potui.

Anicius qui in regiam æmul. poſteritate.] Hanc ſcripturam fabricauit ſuo more Caſtellus, cùm in editione Rom. ſic eſſet excuſum. *Anicij quæ . . . . æmulationem poſteritas tendens, &c.* In Regio & Flor. codicibus hoc amplius. *Anicij quæ . . . . uorum æmul. &c.* Vnde non ſine ratione, vt arbitror, ſic locum emendaui. *& in vrbe Anicij, quorum in auorum æmulationem poſteritas tendens ſatiari nunquam potuit cùm poſſeßione multo maiore.* ſenſu facili & expedito. Anicianæ domus inuidendas opes perſtringit & Zoſimus in lib. 6. μόνον δὲ τὸν τῶν λεγομένων Ἀνικίων οἶκον ἐλύπουν τὰ κοινῇ δεδογμένα λυσιτελεῖν· ἐπειδὴ μόνοι τῶν πάντων ὡς εἰπεῖν ἔχοντες πλοῦτον ἐπὶ τῶν κοιναῖς ἐδυσχέραινον εὐπραγίαις. Id eſt. *Vna Aniciorum domus moleſtè ferebat ea quæ è rep.*

fore omnes iudicauerant. Nam cum soli omnium penè opes possiderent, felicitati publicæ inuidebant. vt merito de ea familia Cassiodorus in lib. x. Ep. xi. dixerit. *Anicios penè principibus pares ætas prisca progenuit.* Erat autem hæc domus Christiana iam inde ab Anicio, de quo Prudentius contra Symmachum,

> *Fertur enim ante alios generosus Anicius vrbis*
> *Illustrasse caput.*

Proinde non mirum si & Marcellinus noster & Zosimus homines Deorum cultui mancipati, Anicios infestius allatrent.

Pag. 69. *Tamen Saporem ducem.*] Primus hunc locum corruperat P. Castellus, cùm in editione Rom. *Tamsaporem* legeretur rectè, quemadmodum etiam in Ms. Flor. legi testatus est Lindembrogius. Mariangelus Accursius *Tansaporem* vbique in editione sua excudi iussit: quod equidem prætulerim. Sic Tanchosdro Chosdrois Persarum regis ducem appellat Menander protector in lib. 8. hist. quanquam ibi & ταχοσδρῷ & ταναχοσρῷ scribitur librariorum vitio. Nam Suidas qui Menandri locum citat, ταγχοσδρῷ semper eum nominat in V. ταγχοσδρῷ & ἐμβεσθῦ & δουμάαους. Euagrius tamen in lib. 5. ταμχοσδρῷ vocat: prorsus vt parum intersit Tamsaporem an Tansaporem scribas. Quid autem ea vox *Tan* significet apud Persas, Orientalium linguarum peritis indagandum relinquo.

Pacem postulat precariam.] Sic primus edidit Gelenius. Nam anteriores editiones omnes sic præferebant *postulat pacem precantium.* In Regio exemplari scriptum est *pacem postulat precatium.* & eadem manu suprascriptum *precariam.* Sed non dubito quin scripserit Marcellinus *pacem postulat precatiuam.* Sic enim loquitur Marcellin. p. 94.

Constantius concluso Iani templo.] Huius lectionis auctor est Gelenius. In editione Rom. legebatur, *Constantius quam eeluso, &c.* vnde P. Castellus, alter scilicet Oedipus edidit. *Constantius quidem recluso Iani templo.* At Mariang. Accursius qui eius scripturæ ineptiam perspiciebat, excudi iussit. *Constantius quidem clauso Iani templo.* Regius tamen ac Florentinus codex scriptum habent, *quam recluso Iani templo.* Proinde re attentius considerata legendum esse arbitror, *quasi recluso Iani templo statisque hostibus cunctis, &c.* vel potius *tanquam recluso, &c.* vt recludi hîc sumatur non pro aperiri, vt vulgò solet, sed pro denuò claudi. quo sensu reclusum vsurpat Iust. §. pen. Inst. de leg. agn. success. & reclausos quoddam monachorum genus posterior latinitas dixit, quos Græci ἐγκλείστους. Particula autem illa *quasi* magnam ἔμφασιν habet, adeo vt absque ea sensus vacillet. Neque enim Marcellinus dicit Constantium de cunctis hostibus victoriam retulisse: imo contrarium affirmat. Subjicit enim. *Nec enim gentem vllam bella cientem per se superauit, aut victam fortitudine suorum comperit ducum.*

Et pulchritudinem stipatorum.] Protectores & Scholares intelligi-

de quibus suprà notata sunt multa. Hi erant plerúmque iuuenes pulchritudine, & robore, & statura præstantes, elegantius culti pexique, aureis hastis, & clypeis insignes. vt describit Synesius in Orat. de regno καὶ γάρ πού τι τῶν δορυφόρων τούτων. ἀπὸ τῆς στρατιᾶς στρατιά τις ἔκκριτος· νέοι πάντες, εὐμήκεις, τὴν κόμην ξανθοί τε καὶ περιττοί· ἀεὶ δὲ λιπαροὶ κεφαλὰς καὶ τὰ πρόσωπα· χρυσάσπιδες καὶ χρυσολόγχαι· οἷς, ἄν ποτε ὀφθῶσι, τὸν βασιλέα σημαινόμεθα, καθάπερ οἶμαι ταῖς προεξανισχούσαις ἀκτῖσι τὸν ἥλιον. Et Procopius in Anecdotis, p. 108. imbelles eos fuisse dicit, vt qui ostentationis tantùm ac pompæ gratia in palatio militarent. Denique Agathias in lib. 5. εἰσὶ δὲ οἱ πολλοὶ ἀστικοί τε καὶ φαιδροείμονες, καὶ μόνον οἶκοι τοῦ βασιλείου ἕνεκα καὶ τῆς ἐν ταῖς προόδοις μεγαλαυχίας ἐξευρημένοι.

Lictoribus fuisse contentos.] Imperatoribus Romanis lictores cùm 12. fascibus semper præibant iam inde ab Augusto, cui Senatus id primum decreuit anno V. C. 735. Sentio & Lucretio Coss. vt refert Dio. Mamertinus in Panegyrico ad Maximianum Aug. *Trabeæ*, inquit, *vestræ triumphales, & fasces consulares, & sellæ curules, & illa obsequiorum stipatio, & fulgor, vestrorum sunt ornamenta meritorum.* Plura vide apud Lipsium in Notis ad lib. 13. Taciti. Inter principes porro qui lictoribus contenti fuerunt, Trajanum numerauerim, de quo idipsum testatur Dio in lib. 68. & Marcum, de cuius ciuilitate loquitur Eutropius, & idem Dio in lib. 71. Et Marcus ipse in lib. 1. de vita sua hanc sententiam meo iudicio mirabilem, & principibus inculcandam posuit. δυνατὸν εἶναι ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεων χρῄζειν μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν μήτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων τοιῶνδέ τινων καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου· ἀλλ' ἔξεστιν ἐγγυτάτω ἰδιώτου συστέλλειν ἑαυτόν. id est. *Imperator in palatio degens, & stipatoribus, & vestibus clauatis, & igne præferri solito, & statuis illis atque huiusmodi fastu facilè potest carere. Licétque ei quamproximè ad priuati hominis modum semel coercere.*

Alium anhelanter auido flatu ventorum.] Emendaui ex conjectura non vana, vt opinor. *Anhelante rabido flatu ventorum.* Absque vlla apicum mutatione. Et ita loquitur Marcellinus noster in fine lib. 26. *Ingentes aliæ naues extrusæ rabidis flatibus, &c.* Sic enim ibi præfert Regius codex.

Alium hostilia castra per semetipsum.] Galerium Maximianum Cæsarem intelligit, qui in Armenia maiore cum Narseo pugnaturus Rege Persarum, speculatoris munus cum altero ac tertio equite suscepit, vt ait Eutropius in Breuiario. Legati enim habitu ad Narseum profectus, castra eius speculatus est, ac deinde conserto prælio ingentem victoriam retulit, quemadmodum scribit Synesius in Orat. de regno. καὶ γὰρ δὴ οὐδὲ εἰκὸς ἀνήκοόν τινα εἶναι βασιλέως ἑαυτὸν ἐπιδόντος εἴσω τῆς πολεμίας γενεᾶς, ἐν χρείᾳ κατασκοπῆς μιμησαμένου σχῆμα πρεσβείας. Et Rufus Festus de eodem Galerio. *Ipse*, inquit, *Imperator cum duobus equitibus explorauit hostes, & cum xxv. millibus superueniens, subitò innumera*

Persarum agmina aggressus, ad internecionem cecidit.

Vt gloriosas suas res.] Postrema vox tam in Editione Rom. quàm in exemplari Regio deest, & à P. Castello primùm est addita. Nec sine causa quis suspicetur à Marcellino scriptum fuisse, *Vt glorias suas posteritati celebri memoria commendarent.* Sic enim loqui solet passim.

In apparatu regio, pro meritis cuilibet munera reddita.] Hæc temere infersit P. Castellus, cùm in Editione Romana post verbum *apparatu* lacuna esset paulo minus quàm dimidiatæ lineæ. Neque aliter præferunt Mss. codices. Ad oram autem Regij codicis annotata sunt eadem manu hæc verba. *Hic ait Blondus deesse folium, vt in exemplari vetusto legisse dicit.* Sed ego Blondo non credo. ac si quid sentio, deest tantùm quo die Constantius Romam ingressus est, puta IV. Kal. Maias, vt scribit Idatius in Fastis.

Secunda Orfiti Præfectura.] Constantio Aug. IX. & Iuliano Cæsare II. Consulibus anno Domini 357. Primam quidem Præfecturam vrbanam gesserat Orfitus Constantio Aug. VI. & Constantio Cæsare II. Coss. teste Marcellino in lib. 14. Et in fragmento Fastorum quod primus edidit Cuspinianus sic legitur. *Constantio 6. & Constantio Gallo 2. Coss. Neratius Cerealis Præf. vrbi fuit* VI. *Idus Decemb. Vitrasius Orfitus Præf. vrbi fuit. Constantio 7. & Constantio Gallo 3. Coss. Vitrasius Orfitus Præf. vrbi fuit.* Hæc fuit vnica Præfectura, tametsi duobus Consulib. acta. Nam 6. Idus Decemb. magistratum iniit Orfitus Consulatu Constantij 6. deinde anno sequenti gessit. Vtrámque Orfiti Præfecturam commemorat vetus hæc inscriptio.

MEMMIO. VITRASIO. ORFITO. V.C.
NOBILITATE. ACTIBVS. QVE. AD. EXEMPLVM.
PRAECIPVO. PRAEFECTO. VRBI. ET. ITERVM.
PRAEFECTO. VRBI. PROCONSVLI. AFRICÆ, &c.

Meminit & Symmachus in lib. 1. Epist. 1. Et in lib. vlt. Ep. 47. Socerum suum fuisse testatur.

Pag. 70. *Asylum mundi totius.*] Glorioso & insolenti elogio Marcellinus videtur gratificari voluisse Patribus conscriptis, ex quorum numero eum fuisse credibile est. Ætate tamen Marcellini nihil minùs erat Senatus Rom. quàm asylum orbis terrarum. ne quidem æuo Ciceronis id Senatui conuenisse testatur ipse Cicero in lib. 2. de Officiis, qui eam laudem Senatus intra Punicum bellum, & Syllæ tempora includit. *Regum*, inquit, *populorum, nationum portus erat ac refugium Senatus.* Idem in Orat. pro Sextio. *Senatum*, inquit, *reipublicæ custodem, præsidem, propugnatorem collocauerunt.*

Aureo solus ipse carpento.] Inciuilitatem & arrogantiam perstringit Constantij, tum quod aureo curru qui erat imperatorum triumpho dicatus, tum quod solus nullo in consessum vehiculi admisso vrbem ingressus sit. Vtrumque morem notatum habemus apud Philostr. in

Dione Chrysostomo. Τραϊανὸς αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν χρυσῆν ἅμαξαν, ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολεμίων πομπὰς πομπεύουσιν, &c. *Traianus Imp. eum Romæ secum impositum aureo carpento, in quo sedentes Augusti de hostibus triumphare solent.* Helagabalus tamen simili curru quotidie vsus esse dicitur ab Herodiano in fine libri 5.

Alternúmque potestatis gressus multiplices.] Inter locos qui egregiè restituti sunt in hac editione nostra, hunc non postremo loco numerauerim. In editione Rom. legebatur sic. *Alterneúmque post tante gressus, &c.* In exemplari Regio *gressos.* In Florentino Ms. *alternaeúmque, &c.* Vnde ne vno quidem apice mutato legendum esse conjeci. *Quo micante lux quadam misceri videbatur alterna. Eúmque post antegressos multiplices alios purpureis subteminib. texti circumdedere dracones.* Eleganter lux alterna misceri dicitur, auri scilicet & gemmarum quibus Constantij currus collucebat. Eodem sensu Nonnus in lib. 40. Dionys. de Baccho Tyrum ingresso dicit.

Καὶ οἱ ὀπιπεύοντι λιθογλώχινες ἀγυιαὶ
Μαρμαρυγὴν ἀνέφαινον ἀμοιβαίοιο μετάλλου.

Vocum lituorúmque intonante fragore.] In Editione Rom. legitur. *appella.........otium lictorúmque intonante fragore.* Vnde P. Castellus eam lectionem effinxerat. *Appellatus, vocum lictorúmque, &c.* Secutus est Sig. Gelenius, qui cùm scripturam illam improbaret, edi iussit *vocum lituorúmque intonante fragore.* Sed nos veram, vt arbitror, lectionem deprehendimus. sic enim legi debet. *Montium littorúmque intonante fragore.* Sanè in codice Regio distinctè scriptum est *Litorúmque.* Et Marcellinus noster in lib. 17. Nicomediæ cladem describens, montium, & littorum fragorem similiter conjungit his verbis. *Pulsorum auditus est montium gemitus, & elisi littoris fragor.*

Pag. 71. *Populúmque pro tribunali.*] In MSS. omnibus, & in Editione Rom. penultima vox deest quam P. Castellus suppleuit. Poterat tamen minore audacia locus sic restitui. *Allocutus nobilitatem in Curia, populúmque è tribunali.*

Nec superba, nec à libertate coalita desciscentis.] Hoc temperamento erga Principes se gerebat populus Rom. vt nec nimia insolentia efferretur, nec se nimis seruiliter, & abjectè deprimeret, quod testatur & Nazarius in Panegyrico ad Constantinum his verbis. *Populi verò Rom. vis illa & magnitudo venerabilis ad imaginem antiquitatis relata, non licentia effrenis exultat, non abjecta languidè iacet: sed sic assiduis diuini Principis monitis temperata est, vt morigeram se non terrori eius prabeat, sed benignitati.* Ipsi quinetiam Impp. collectam in Circo plebem vicissim adorabant, cùm interim & annonam, & voluptates eidem subministrare non desisterent. Legant hos versus Claudiani Principes hodierni in 6. Consulatu Honorij. & simul cogitent quota pars sint imperij Rom.

O quantum populo secreti numinis addit
Imperij praesens species, quantámque rependit
Maiestas alterna vicem, cùm regia Circi
Connixam gradibus veneratur purpura vulgus.

Quicquid erat primum.] Solebant olim antiquarij quoties aliquod vocabulum terminaretur iis literis quæ sequentis vocis initium facerent, compendii gratia eas literas minimè iterare, ídque & in Pandectis Florentinis occurrit sæpissimè, & in Regio exemplari Marcellini nostri non raro deprehendi. Exempli gratia. *Allocutus nobilitatem in Curia populúmque tribunali.* pro è *tribunali.* Ita etiam in hoc loco quem præ manibus habemus legendum est *quicquid viderat primum.*

Elatósq. vertices scansili suggestu.] Columnas intelligo cochlides, super quibus positæ erant principum statuæ. Harum columnarum meminit Victor in descript. Vrbis. Pollio in Claudij gestis. *Illi totius orbis iudicio in Rostris columna posita est palmatâ statuâ superfixa.* Et Vopiscus in Aureliano. *Vbi*, inquit, *& in columnis Diuo Aureliano statua constituta sunt.* Earundem crebra fit mentio apud Marcellinum Comitem, Zonaram & Nicetam. Erant autem eæ columnæ intrinsecus excauatis gradibus peruiæ, vt docet Victor in descript. Vrbis Romæ, & descriptio vrbis Constantinop. Ex quo intelligitur cur Marcellinus verticem scansilem dixerit. Latini has statuas columnis impositas vocant Colossæas, vt Lampridius in Alexandro Seuero. Et Statius Silu. 1.

Quæ superimposito moles geminata Colosso,
Stat latium complexa forum.

Græci posteriores στήλας quòd erant, vt dixi columnis superpositæ. Malchus initio historiarum. τας τ' ζήνωνος στήλας κατέβαλλον πάσας. Suidas in βρείνη, & in στήλη. tandémque vt pro omni statuarum genere id vocabulum sumeretur, obtinuit. Glossæ veteres *statua* ἀνδριὰς, στήλη. Penè omiseram legendum esse hunc locum prout Gelenius edidit. *Elatósque vertice scansili suggestus.* Sic Marcellinus in lib. vlt. ait *Iuuentus dicitur saxeus monumenti suggestus.* & alibi. *saxeo suggestu insistens.* Cęterùm aliter hunc locum interpretatur Lipsius in lib. 3. de Magnitudine Rom. cap. 8. cui non assentior.

Vrbis templum forúmque Pacis.] Hunc locum in editione sua corrupit Accursius hoc modo. *Vrbis forum templúmque Pacis.* Atqui Marcellinus iam de foro Romano locutus est suprà. Sed quia Accursius de foro Pacis nihil legerat, ideò locum sic emendandum putauit. Eius tamen meminit Marcellinus Comes in Chronico Basso, & Philippo Coss. & Magno in lib. de Notis. Fuitque in Regione 4. vrbis, eo in loco quo templum Pacis olim fuerat teste Procopio in lib. 4. de bello Gothico, ἣ ἐστι πρὸ τ' ἀγορᾶς ἣν φόρον εἰρήνης καλοῦσι Ῥωμαῖοι. ἐνταῦθα γάρ τοι ὁ τ' εἰρήνης νεὼς κεραυνόβλητος γεγονὼς ἐκ παλαιοῦ κεῖται. Iam vrbis templum notissi-

notissimum est quod primus condidit Hadrianus anno v. 874. quando & Natalem vrbis Romæ celebrauit; vocaríque exinde sanxit eum diem, qui antea Parilia erat dictús. vt elicuisse videor ex Athenæi lib. 8. τὰ παρίλια μὲν πάλαι καλέμενα, νυῦ δὲ Ῥωμαῖα τῇ τ πόλεως τύχῃ ναοῦ καθιδρυμένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀδριανοῦ. Et ex nummo ipsius Hadriani quem Goltzius & Scaliger in Notis ad Eusebium retulere, qui sic habet. ANNO. DCCCLXXIV. NAT. VRBIS. R. CIR. CON. S.C. id est. *Natali vrbis Romæ Circenses concessi Senatusconsulto.* Actum id est Olymp. 225. anno 2. qui erat v. imperatoris Hadriani. Hoc vrbis templum postea cum incendio consumptum fuisset Maxentij Augusti temporibus, à Maxentio restauratum, sub Constantij M. titulo dedicatum est sicut refert Aurelius Victor.

Regalis Hormisda cuius è Perside discessum.] Hic Saporis Persarum Regis frater fuit, & quidem natu maior: qui cùm fortè in conuiuio superuenienti sibi optimates non assurrexissent, minatus est Marsyæ eis supplicium se irrogaturum. Cuius vocis memores optimates mortuo Narseo Saporem in regnum substituerunt. à quo mox Hormisda in vincula conjectus, postea vxoris industria liberatus ad Constantinum transfugit, vt refert Zosimus in lib. 2. & Suidas in v. μαρσύας. Sed Zonaras aliquantisper dissentit à ceteris. Vocem enim illam, & minas Adanarsi tribuere videtur non Hormisdæ. deinde eos Narsei filios facit: cùm ceteri Hormisdæ filios faciant, Narsei nepotes. sic enim & Marcellinus noster in lib. 17. & Eutropius & Agathias scribunt.

Respondit gestu Gentili.] Placet magis codicis Regij scriptura. *Respondit astu gentili.* Maximè cùm in Editione Rom. & Ms. Florentino legatur *augustu gentili.* Sanè astum Persis vbique tribuit Marcellinus, & in hoc responso inest astus non vulgaris.

Id tantùm sibi placuisse aiebat.] Non omittenda est conjectura eius qui codicem Regium descripsit, hominis sine dubio docti & ingeniosi. Is igitur ad oram libri annotauerat legendum videri *displicuisse.* quod certè εἰρωνείαν habet elegantem.

Pag. 72. *De fama quer. vt inualida, vel maligna.*] In Editione Rom. legitur *Imperatori fama querebatur, vt inualida, vel magna.* Neque aliter in Regio codice & Florentino. Primus hunc locum, vt hodie legitur emendauit Accursius. Nam in Basiliensi editione cui Gelenius præfuit, scriptum est *vel magna.*

In proximo Circo erigeret obeliscum.] Legendum videtur *in Maximo Circo*, vt suadet Marcellinus ipse in lib. 17. vbi de hoc eodem loquitur obelisco. Neque enim dici potest Circum Maximum proximum esse foro Trajani.

Secundam pop. Pannoniam.] Quæ Pannonia inferior olim dicta, in qua est Sirmium, & Cibalis, & Mursa. Sicut Pannonia prima dicta est quæ superior antè appellabatur. vt patet ex imperij Notitia. Rufus

Festus. *Amantinis*, inquit, *inter Sauum & Drauum prostratis regio Sauiensis ac secundorum loca Pannoniorum obtenta sunt.* In Itinerario Burdigalensi, Pannonia inferior vocatur, quæ superior dici debet, & superior quæ inferior dicenda est.

XXX. *postquam ingressus est die* IV. *Kal. Iun.*] Romam ergo ingressus erat 4. Kal. Maias, seipso IX. & Iuliano iterum Coss. vbi & septima quinquennalia edidit, vt scribit Idatius in Fastis. Itaque ad hæc septima quinquennalia referri debet hæc pompa ludíque Circenses quos Marcellinus à Constantio exhibitos esse dicit populo Rom. De hac ipsa celebritate extat oratio Themistij XIII. qua docet eiusmodi dies per totum orbem Rom. festos fuisse, & ab Agentib. in rebus nuntiari per prouincias solitos: Senatum autem Constantinop. legatos ad Principem mittere consueuisse ei gratulaturos, ipsúmque interdum Principem ad hanc festiuitatem quosdam è Senatu nominatim euocasse. De hac etiam pompa loquitur Symmachus in lib. X. epist. 54. *Constantius per omnes vias æternæ vrbis latum secutus senatum vidit placido ore delubra, legit inscripta fastigiis Deûm nomina, percontatus est templorum origines, miratus est conditores.* Ex quibus colligi videtur Constantium, vel antea nondum, vel certè admodum puerum Romæ fuisse.

Pag. 73. *Secuturus vt ductorem morigerum miles.*] Amplector emendationem D. Petauij viri de literis optimè meriti, qui sic corrigit. *Vt ductorem morigerus miles.* Sic Marcellinus in fine lib. 27. *Capita*, inquit, *cæsorum ad Saporem, vt ei morigerus misit.* Ceterùm his verbis satis indicat Marcellinus tunc primum Iuliano Cæsari à Constantio esse concessum, vt suo iure ageret, & exercitus pro imperio regeret. Námque antea sub Marcello nihil nisi Cæsaris nomen atque insignia circuntulerat. hoc est quod Iulianus ipse significat in Epist. ad Athenienses. ἐξ ὧν ὁ Κωνστάντιος νομίσας ὀλίγῳ μὲν ἐπιδώσειν, οὐκ εἰς τοσοῦτον δὲ μεταβολῆς ἥξειν τὰ τῶν Κελτῶν πράγματα, δίδωσί μοι τῶν στρατοπέδων ἡγεμονίαν ἦρος ἀρχῇ. Idque precibus Eusebiæ Augustæ exoratum Constantium Iuliano concessisse scribit Zosimus in lib. 3. Eodem referenda sunt hæc Libanij verba in Orat. funebri. p. 272. ταυτὶ μὲν καὶ ἔτι πλείω τούτων τὴν χώραν ἐπιὼν ἴσχυσεν, οὔπω τοῦ πᾶν ὃ διανοηθείη πράττειν εἰς ἐξουσίαν ἥκων. ὡς δὲ ἀπήλλακτο μὲν ὁ τοὺς πολεμίους δεδιὼς στρατηγός, εἰς δὲ τοὺς οἰκείους ὑβρίζων, ἧκε δὲ διάδοχος ἀνὴρ τά τε ἄλλα βέλτιστος καὶ πολέμων οὐκ ἄπειρος, καὶ τῶν κωλυμάτων τὰ πολλὰ ἐπέπαυτο, τότε τῷ βασιλεῖ καιρὸς ἐπιδείξεως ἀκριβοῦς παρῆν. id est. *Hæc & multo plura regionem peragrans effecit. Sed postquam remotus est Magister militum, vir timidus quidem aduersus hostem, erga Romanos verò insolens, isque eius successor aduenit, qui & alia vir bonus, & artis bellicæ peritus erat, tunc Cæsari tempus adfuit ostendendæ virtutis.*

Cùm 25. millib. armatorum.] In codice Regio legitur tantùm XXIII. Libanius tamen in Oratione funebri, vbi totam hanc historiam accu-

ratè describit, xxx. millia militum cum Barbatione missa fuisse narrat. *ὡς γὰρ ἐδόκει τῷ πρεσβυτέρῳ δεῖν γενέσθαι διάβασιν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, τούτου δὲ ὁ νεώτερος ἤρα πάλαι καθάπερ ἵππος δρόμου, μικρὰν οὖσαν ὁ Κωνστάντιος ὁρῶν τὴν ἐκείνου δύναμιν καὶ τοῦ τολμήματος ἥττω πέμπει τὴν αὐτοῦ διπλασίαν τρισμυρίους ὁπλίτας. Nam cùm Constantio placuisset suscipi expeditionem trans Rhenum aduersus barbaros, & Cæsar iampridem id optaret, vt equus cursum, Constantius qui eius copias exiguos, & tanta rei impares sciret, suas copias duplo maiores misit, xxx. millia militum.*

Forcipis specie.] Forceps vocabulum est rei militaris: & forcipe præliari veteres dicebant quoties exercitu duas in partes diuiso hostes coartati, & compressi quasi forcipib. cæderentur. Cato de re militari. *Siue fortè*, inquit, *opus sit globo, aut cuneo, aut forcipe, aut turribus, aut serra vti adoriare.* Quæ verba leguntur apud Festum in *Serra præliari.* Meminit etiam Agellius in lib. x. cap. 9. Quo autem modo instruenda sit acies, vt forcipem facias docet Vegetius in lib. 3. cap. 17. his verbis. *Si cuneus sit agendus aut forfex, superfluos habere debes post aciem, de quibus cuneum, aut forficem facias.*

Læti barbari.] Aliter in animum meum inducere non possum, quin *Læti* nomen hîc proprium sit barbarorum. alioqui inutile, & ineptum sit, si pro adjectiuo vocabulo sumatur. Sanè Lætos quosdam barbaros ita dictos reperio in Notitia Imperij Romani. Eorum meminit Zosimus in lib. 2. *Μαγνέντιος ἕλκων μὲν γένος ἀπὸ βαρβάρων, μετοικήσας δὲ εἰς Λετοὺς ἔθνος γαλατικόν.* Et Auctor Panegyrici dicti Constantio Cæsari. *Sicut pridem tuo Diocletiane Aug. iussu impleuit deserta Thracia translatis incolis Asia, sicut postea tuo Maximiane Aug. Neruiorum, & Treuirorum arua iacentia Lætus postliminio restitutus, & receptus in leges Francus excoluit, &c.* Vbi vulgo *Lætus* adjectiuè legitur, eodem errore, quo hîc apud Marcellinum nostrum. Atqui de Francis dici non potest eos fuisse postliminio restitutos in Gallia: quod de Lætis optimè intelligitur, qui ab origine Galli erant teste Zosimo. Hi igitur à Maximiano Herculio in Gallias reducti, Neruiorum arua colenda acceperunt. Vnde in Notitia imperij Rom. Læti Neruij appellantur, quia scilicet ex illorum posteris erant oriundi. Corruptum est Lætorum nomen in lege 12. Cod. Th. de veteranis.

Nisu auido concremassent.] Sic primus edidit Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur *visu............concremassent.* Codex Regius præfert *vi sua concremassent*, ex conjectura exscriptoris, vt apparet. Ego *nisu valido* legere malui. Sic enim loquitur Marcellin. in lib. 14. pag. 5. & 26.

Nec quod destinauerat irritum fuit.] Huius quoque scripturæ auctor est Castellus. Nam in Editione Rom. excusum erat *nec............irritus fuit.* Mariangelus Accursius edi iussit, *nec conatus destinanti irritus fuit*, ex vestigiis scriptæ lectionis, vt opinari licet. In Ms enim Flo-

rentino legitur eodem ferè modo. *nec o.......a.......nanti irritus fuit.* Codex Regius ita scriptum habet, vt edidimus.

Et incommeabiles.] Lacunam Editionis Rom. ita suppleuit P. Castellus. Qui si scriptos codices consuluisset, veram vtique reperisset huius loci scripturam. In Ms. Florentino & Valentino legitur *concedibus*, neque aliter habet editio Augustana. In codice Regio scriptum inueni *concasis.* tamen eadem manu *concadibus* suprascribitur. Certè Paulus Diaconus in lib. 3. hist. Longob. cap. 4. concisas vocat. *Factis etiam concisis per densa siluarum irruit super eos.* Quæ ex Gregorij Turonensis lib. 4. cap. 36. sunt desumpta, & paululum immutata. sic enim Gregorius dicit. *Actísque concidibus per diuortia siluarum irruit super eos.* Vtitur eadem voce Ambrosius in Orat. de excessu fratris sui Satyri. *Quàm doleres*, inquit, *in Alpium valle summam nostræ salutis consistere., lignorúmque concædibus construi murum pudoris.* Polybius δένδρων ἐκκοπὰς dicit. Agellius in lib. 19. cap. 12. Lignorum cædem. In lib. 3. Vegetij cap. 22. corruptum esse videtur id nomen. vbi legitur *Post se præcisis arborib. vias claudunt quas compedes vocant.* lege *concades.*

Pag. 74. *Nando ad insulam venere prop.*] Idem narrat Libanius in Orat. funebri de laudib. Iuliani, οἱ δ' εἰς τὰς νήσους, ἃς ὁ Ῥῆνος ποιεῖ, τῶν βαρβάρων καταφεύγοντες θήρα τοῖς νέουσί τε καὶ πλέουσι τῶν ἡμετέρων ἦσαν· καὶ τοῖς ἐκείνων βοσκήμασιν αἱ πόλεις εἱστιῶντο. *Barbari verò qui ad insulas quas Rhenus facit confugerant, partim nantib. partim nauigantib. nostris prædæ erant. eorúmque pecorib. vrbes epulabantur.*

Virile & muliebre secus.] In Romana Editione legitur *secum.* atque ita in exemplari Regio prius scriptum fuerat. Castellus & Accursius *virile & muliere sexus* edidere. Quod ferri potest.. Nam Plautus in Rudente *hoc sexus* protulit, vt notat Priscianus in lib. 5. Ianus Parrhasius in Epistola ad Iac. Varronem Cremonensem, hunc Marcellini nostri locum adducens legit *Virile & muliebre secus.*

Tres tabernas munimentum.] Tabernas intelligit quæ sunt in Elsatia propè Argentoratum & Salisonem, vt Scaliger notauit in lib. 1. Ausonianarum lectionum, & Lindembrogius ad hunc locum: non verò Tabernas Rhenanas quæ ad Rhenum sunt in Nemetibus, vt perperam censet Cluuerius in lib. 2. Germaniæ antiquæ, cap. 12. quem doctè refellit D. Petauius in Notis ad Iuliani Epistolas.

Ex barbaricis meßibus.] Quod prædicat etiam Libanius in illa Oratione funebri his verbis ὁ βασιλεὺς δὲ ἐνεπίμπλη πυρῶν καὶ φρούρια καὶ πόλεις ἀπὸ τῶν ἐκείνοις εἰργασμένων λῃίων, ταῖς τῶν στρατιωτῶν χερσὶν ὅπως οἷόν τε ἦν ἀπὸ τούτου χρώμενος. καὶ τὰ κείμενα αὔξει, &c. *Cæsar verò castra, & vrbes frumento ex barbaricis meßib. rapto muniebat, quam ad rem militum opera quantum fieri poterat vtebatur.*

Nefanda multa tentabat, id temporis latuit.] Sic primus emendauit Gelenius. Nam antea legebatur in cunctis editionibus. *Nefandi*

multi tentabant qua in id temporis latuit. In Regio codice ita scriptum reperi, *nefanda multi tentabatur qua in id temp. latuit.* Vnde legendum sic esse conjicio. *nefanda multi tentabant, vsque in id temporis latuit.*

Vt posset per bella deleri sauissima.] Id quidem à multis dictum esse ait Socrates in lib. 3. & Sozomenus in lib. 5. initio. Sed eam calumniam vterque à Constantio amoliri conatur. Quod si verum dicere licet, Constantij Iulianum Cæs. ad Gallias mittentis id fuisse consilium apparet, vt aut eius virtute Gallias à barbaris recuperaret, aut certè Iulianus in eo bello interiret, vt cum Vrsicinum ad extinguendam Siluani tyrannidem misit. vide p. 42.

Pag. 75. *Gallico vallo discretum.*] Id est, vallo separatum ab exercitu Gallicano, quem regebat Seuerus Magister militum. Sic suprà dixit Marcellinus. *ij solum innoxij absoluti sunt qui per vallum Barbationis transiere securi.* Nam Constantius Barbationis copias iam Gallicanis militibus proximas, eisdem coniungi vetuerat, ne Iulianus Cæsar victoriæ particeps diceretur, vt narrat Libanius in Orat. funebri, καὶ ἔδει στράτευμα ἓν ταῦτα ἀμφότερα γενέσθαι. καὶ ὡς ἦν οὐ πολὺ τι ἐς συνιέναι τὸ μέσον, δείσας ὁ πρεσβύτερος μὴ μετάσχοι τῆς νίκης ἅτερος, κελεύει τῷ μὲν μηκέτι συμμίξαι, διαβῆναι δὲ μόνον. *Ac vtrasque copias iungi oportebat. Sed cùm non longo spatio iam à se inuicem abessent, veritus Constantius ne Cæsar in partem victoriæ veniret, mandat Barbationi ne Cæsari iungeret copias, sed solus Rhenum trajceret.*

Sequénsque fugientes adusque Rauracos.] Quædam hîc scitu digna addit Libanius. γεφυροῦντι δὲ αὐτῷ πλοίοις τὸν ποταμὸν, τεμόντες τῆς ὕλης ἀφιᾶσιν ἄνω οἱ βάρβαροι κατὰ ῥοῦν πάχη ξύλων, ἃ προσπίπτοντα ταῖς ναυσὶ, τὰς μὲν διέσπασε, τὰς δὲ διέρρηξε, τὰς δὲ καὶ κατέδυσε. διολλυμένης δὲ τῆς πρώτης πείρας ὁ μὲν ᾤχετο φεύγων καὶ αἱ τρεῖς μυριάδες. οἱ βάρβαροι δὲ διαβάντες ἐδίωκον καὶ ἔκτεινον, &c. Id est. *Cúmque ille fluuium nauibus iunxisset, barbari cæsis arboribus ingentes stipites secundo amne dimiserunt. qui incidentes in naues, alias dissiparunt, alias confregerunt, nonnullas etiam submerserunt. Igitur cùm primus conatus malè cessisset, hic quidem cum triginta illis militum millibus fugam capessit. At barbari fugientes persequi & cædere, &c.*

Vt solebat grauiter semper incessens.] Tres postremæ voces à P. Castello adiectæ sunt ex coniectura, cùm in editione Rom. lacuna esset relicta. Sed cùm in Ms. Regio & Flor. desint, nec lacuna vlla in eis relicta sit, meritò eas expunxi, quod & alibi feci, eiusdem codicis auctoritatem secutus.

Missis legatis satis pro imperio mandauerunt.] Huius legationis meminit Libanius in Oratione illa funebri, vbi ait caduceatorem missum à barbaris ostendisse Iuliano literas Constantij, quibus eas regiones inuadere Germanis permiserat: Iulianum verò cùm caduceatori illi dixisset eum ad speculanda consilia sua venisse, neque enim principem

quo missus esset, tanta audacia præditum esse, hominem apprehensum detinuisse.

Decentium Cæsarem.] Fratrem Magnentij, quem Magnentius ad tuendas Gallias Cæsarem miserat, vt scribit Eutropius & Aurelius Victor. Vnus Zosimus non fratrem sed cognatum facit Magnentij. τῷ γένει συνηπτόμενον. Consul fuit cum Paulo, anno Domini 352. vt est in Fastis editis à Cuspiniano. Ex eius nomine appellati sunt milites Decentiaci, quorum meminit Marcellinus noster.

Pag. 76. *Digressus periculis.*] In editione Rom. legebatur *digresso*, perinde ac in MSS. omnib. Primus P. Castellus cùm eam scripturam non intelligeret, temere mutauit. Quis enim sensus esse potest si vulgatam scripturam, id est, Castelli coniecturam admiseris? At in veterum librorum scriptura sensus est apertus. *digresso periculis*, supple Barbatione, de cuius fuga suprà locutus est. Ne quem verò hæc sermonis insolentia terreat, similes auctoris nostri locos hic proponam. Primùm in lib. 15. de Vrsicino. *Solusque ad extinguendum* (supple Siluanum) *probis quidem, sed insidiosis rationibus poscebatur.* & in lib 17. initio. *ea re vt viginti sursumuersum decurso* (subaudi Rheno) *egressi.* Et in principio lib. 19. *Credentémque quod viso* (supple se) *statim obsessi omnes metu exanimati, supplices venirent in preces.* Adhæc in lib. 21. *His ac talibus noua negotia commouente* (subauditur Iuliano) Et in lib. 23: *quo comperto omnes euolant ex hibernis, transmissóque* (supplendum Euphrate) Denique in lib. 28. de Simplicio. *Post administratam* (supple Vicariam præfecturam) *nec erectus, nec tumidus.* Similis locutionis exempla obseruare memini apud Gregorium Turon. tribus in locis, & in Prologo 34. Trogi Pompeij. Sed Græci eiusmodi exemplis scatent.

Sagittarij formidabile genus armorum.] Homeri quidem ætate sagittarij ob vilitatem eius artis contemptui habebantur. quippe inermes absque clypeo aut hasta pedites in pugnam procedere solebant amici cuiuspiam clypeo protecti, aut sub cippo ad quempiam tumulum subsidentes: vbi nec victi euadere, nec victores hostem persequi poterant. nec aperto marte sed latrocinij more pugnabant. Præterea artis suæ adeo erant imperiti, vt cùm neruum ad papillam suam adduxissent, sagittam emitterent, ictu valde infirmo & vulneratis plerumque innoxio. Huiusmodi heroicis temporibus ars sagittandi fuit. Sed neque secuta postea ætate cùm res Græcorum florerent, magnum pugnæ momentum in sagittariis fuit, qui ferè Cretenses erant, vt ex historiis colligere est. Adeo vt Achæi & Peloponnenses omnes inter se pacti sint ne sagittis vterentur in bello, vt refert Polybius in lib. 13. Sed Marcellini nostri æuo longè alia fuit conditio sagittariorum. Lorica enim & ocreis genuum tenus probe contecti pugnam inibant, dextra arcum & sagittas, ensem sinistro lateri appensum gestantes. Sunt & quibus hasta appensa est & breuis super humeros clypeos absque

cassa, quo vultum & ceruicem tegere possint. Erant autem equites optimi, & currentibus cummaximè equis arcum facillimè tendebant, hostémque aut fugientem aut insequentem conuulnerabant. Neruum porro adducebant ad frontem, versus dextram maximè auriculam, tanta vi vt quemcunque sagitta percussissent, statim is interiret, nec scutum aut lorica impetum teli frangeret. Hæc ferè Procopius in principio libri 1. qui Persica inscribitur.

Pag. 77. *Anno nuper emenso.*] Constantio 7. & Constantio 3. Coss. anno Domini 354. Nam procul dubio expeditionem intelligit Constantij aduersus Gundomadum & Vadomarium fratres Alamannorum Reges, de qua dixit in lib. 14. pag. 23. quod planè demonstrant verba quæ proximè sequuntur. *quodque Imperatore terras eorum ingresso, nec resistere ausi nec apparere, pacem impetrauerunt, &c.* Proinde non possum assentiri viro doctissimo qui in Notis ad Iuliani Epistolam hunc Marcellini locum aliter interpretatur.

Vadomarij plebs vt asserebant.] In editione Rom. legitur *vt asserebat.* Sed ante ea verba aliquantulum vacui spatij relictum est, perinde vt in ceteris MSS. exemplaribus. quod P. Castellus nullo negotio sic suppleuit. *Vadomarij plebs subinde vt asserebat, &c.* Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitauit, quam equidem improbo. Vult enim dicere Marcellinus populum Vadomarij, vt ipse Vadomarius asserebat, Germanis se sponte sua adiunxisse. Nam Vadomarius ei prælio minime interfuit ob fœderis religionem quo obstrictus erat Constantio, vt ait Marcellinus hîc & in lib. 14.

Pag. 78. *Iis rebus efficiet excitatus.*] Sic primus edidit Gelenius. In editione Rom. & in codice Regio legitur, *vt rebus efficiet excitatis.* Vnde non absurdè quis conjiciat, sic omnino legendum esse *viribus efficiet excitatis.* Mar. Accursius emendauerat *in reb. efficiet excitatis.*

Antepilanis hastatisque & ordinum primis.] Antepilani sunt qui antesignani aliàs dicuntur, quòd in prima acie ante signa pugnarent. Sic Marcellinus in lib. 28. de Simplicio quodam. *Cum Maximino*, inquit, *velut antepilano suo contendens, &c.* Antepilani tamen paulò aliter sumuntur apud Liuium in lib. 8. pro militib. scilicet qui in prima ac secunda acie pugnabant, hastatis nempe ac principibus, fortè ex eo quod pila vtrique gestabant, quorum loco hastas habebant Triarij, teste Polybio in lib. 6. At Ouidius in 3. Fastorum Pilanos pro Triariis posuit.

Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora.

Ideo fortasse quod ordines Triariorum primumpilum vocabant. Iam Hastati in prima acie pugnabant etiam Reipub. Rom. temporibus. quanquam apud Marcellinum aliter sumuntur hastati quàm apud Liuium atque Polybium, pro signiferis scilicet, seu draconariis, qui signa,

id est dracones & aquilas hastis appensas gestabant, vt docet Marcellinus in lib. 20. his verbis. *Maurus Petulantium tunc hastatus abstractum sibi torquem quo vt Draconarius vtebatur, capiti eius imposuit.* Signiferi autem seu draconarij inter principia legionis militabant, teste Vegetio in lib. 2. Superest vt de ordinum primis pauca dicamus. Obseruandum est igitur primos ordines bifariam dici: primò de militibus vniuersis qui in prima atque etiam secunda acie pugnant, vt apud Vegetium in lib. 3. cap. 14. Secundò pro iis qui in prima acie primos ordines ducunt, quos ordinarios vocat Vegetius in lib. 2. & quinque fuisse in prima cohorte commemorat. De his Quintilianus in Declamat. 3. pro milite. *Enimuero auctorem habet. hoc primi ordines iubent. Æquum est Tribuno militem parere.* Et Frontinus in lib. 1. strateg. cap. xi. *Imperauitque ad eius rei fidem Tribunis & primis ordinibus & centurionibus.* Denique Marcellinus noster in lib. 19. pag. 140. *Mortem Tribunis vetantibus primisque ordinibus minitantes si deinceps prohiberent.* Mitto Hyginum aliosque.

Velut insolubili muro.] Sic Vegetius grauem armaturam muro ferreo comparat in lib. 2. cap. 17. *Excipiebat*, inquit, *eos grauis armatura qua tanquam murus, vt ita dixerim, ferreus stabat.* & in lib. 3. cap. 14.

Vt antedictus docuerat perfuga.] De quo vide pag. 75. Porrò omnem hunc locum valde illustrat Libanius in Orat. citata. *καὶ ἐδόκει δεῖν κέρας μὲν ἑκατέρων τοὺς ἱππέας ἔχειν, τὸ μέσον δὲ εἶναι τῶν ὁπλιτῶν· τοὺς δὲ ἀμείνους ἑκατέρων τούτων ἐν τῷ δεξιῷ περὶ τὸν βασιλέα. καὶ τοῦτο ἔδει μὲν τοὺς πολεμίους λανθάνειν, λαθεῖν δὲ οὐκ εἴασεν αὐτομόλων τινῶν κακία.* Et paulò post. *τοῖς βαρβάροις δὲ πάντα πεπυσμένοις τὸ μὲν ἀνδρειότερον τῆς στρατιᾶς πρὸς τὸ κρεῖττον ἀντιτέτακτο. τῷ δεξιῷ δὲ κέρᾳ σύμμαχον ἔδωκαν λόχον ὃν ἔκρυψαν ὑπὸ ὀχετῷ μετεώρῳ, καλάμων πυκνῶν (καὶ γὰρ ἦν ὑδρηλὸν τὸ χωρίον) τοὺς ὑποκαθημένους ἀφανιζόντων.* Id est. *Ac visum quidem fuerat equites in vtroque cornu locari oportere, pedites autem in medio: optimum verò quemque ex ijs circa ipsum Cæsarem. Atque id quidem latere hostes debuerat, sed latere non fuit quorundam perfugarum malitia.* Et paulò post. *Igitur barbari qui cuncta resciuerant, omne exercitus robur dextro quod validißimum erat, cornu oppo suere. Dextro autem cornu suo subsidiariam adiecerunt manum, quam sub aquaductu edito occultarunt, arundinibus densis, locus enim erat vliginosus, subsidentes occultantibus.*

Prudentem ex equo bellatorem.] Sic loquitur Hegesippus in lib. 3. cap. 4. *Sed vir acrioris ingenij & ex equo prudens bellator.*

Pag. 79. *Regalesque decem.*] Regales dicebantur Regum filij & agnati. Sic in lege 9. Cod. Theod. de re milit. Vetus Grammaticus de differentiis vocum. *Inter regem, ait, & Regalem hoc interest quod Regis puer Regalis est, rex qui regnum regit.* Sic Eustathius in Iliad. x. Astyanactem Hectoris filium *βασιλικὸν* appellat. & in Iliad. 8. Teucrum quoque *βασιλικὸν* fuisse dicit, ex Hesiona Priami sorore genitum. Lucianus de saltatione

tatione τῆ γὰρ ἐκ τοῦ πόντου βαρβάρων βασιλικός τις, &c. & Priſcus in hiſtoria Byzantina τοὺς βασιλικοὺς σκύθας paſſim nominat, id eſt Regales. Interdum etiam Regales pro Regulis vſurpantur.

Quod ſibi ſoli deberi Auguſtus exiſt.] Conſtantius Aug. maieſtatis ſuæ ſtudioſior ſibi ſoli licere putabat vniuerſum pariter exercitum ex tribunali alloqui. Itaque Iulianus qui Cæſar duntaxat, id eſt, reuera Auguſti miniſter & apparitor quidam erat, hoc ſibi arrogare noluit. Circumiens ergo ſingulas cohortes ad fortiter faciendum hortabatur. qualiter autem Imperator alloqueretur exercitum, patet ex veteribus nummis, in quibus ſtans in tribunali ſignis aquiliſque circundatus ſtipatúſque prætorianis cohortibus exerto brachio conſpicitur cum hac inſcriptione ADLOCVTIO. Claſſico autem ad concionem conuocabantur milites per cornicinem. Itaque Claſſicum ſignum imperij rectè Vegetius appellat, quòd ſolum caneret imperatore præſente. Et exempla paſſim occurrunt in libris Marcellini noſtri.

Pag. 81. *Equites noſtri cornu tenentes dextrum.*] Ἑξακοσίων ἱππέων ἴλην ſexcentorum equitum cohortem dicit Zoſimus in lib. 3. vbi & pœnam addit quam ipſis ob ignauiam Iulianus inflixit. Ait enim indutos veſte muliebri per caſtra circunductos fuiſſe.

Velut ſenectutis pendentis exuuias.] Primus hunc locum corrupit P. Caſtellus, cùm in editione Rom. perinde vt in Mſſ. omnibus legeretur *pandentis*, ſupple *Draconis*. & rectè Mar. Accurſius eam ſcripturam in editione ſua reſtituit. Eleganter lacinias illas ſericas Draconum quæ ventis agitabantur, exuuiis Draconum comparat. ſed quod pandere ait exuuias, rationem non habet. Neque enim dracones & ceteri ſerpentes, animalia denique omnia quæ exuuias deponunt, eas pandere ſolent, ſed poſitas abſcondere, ac tum ex antris prodire. vt Virgilius canit in lib. 2. Æn.

Nunc poſitis nouis exuuijs nitidúſque iuuenta
Lubrica conuoluit ſublato pectore terga.

quibus in verſibus imitatus videtur Nicandrum in Theriacis, qui ſic ait:

Μηδ᾽ ὅτε ῥικνῆεν φολίδων ἀπὸ γῆρας ἀμέρσας
Ἄψ ἀναφοιτήσῃ νεαρῇ κεχαρημένος ἥβῃ.

huiuſmodi ſenectutis exuuias Græci vocant γῆρας.

Non relinquimus.] Negatiuam particulam quæ in cunctis exemplaribus deerat, ex Mar. Accurſij editione ſuppleuimus.

Salua differentia.] Honeſtè id addi ſolet & verecundè, quoties viri excellentis factum cum alterius facto componitur, ne cuiuſquam dignitati fiat iniuria. Nos Galli dicere ſolemus *ſine comparatione*. In codice tamen Valentino ſcriptum erat *ſalua reuerentia*, vt Loiſellus ad oram libri ſui annotarat. Eadem verecundia dixit Pollio in Claudio: *vt ſit omnibus clarum Conſtantium & Auguſta ipſum familia eſſe, & Auguſtos multos daturum ſaluis Diocletiano & Maximiano Aug. &*

eius fratre Galerio. Antiqui autem dicere solebant *pace tua vel illius.* vt apud Petronium & Martialem aliosque occurrit.

Syllam qui cum contra Archelaum.] Idem narrat Frontinus in lib. 2. strat. cap. 8.

Excipiunt eos iam gestiurientes.] Hunc locum sic corrupit Gelenius, inserta prima voce quæ abest ab omnibus libris. In quibus sic legitur, *eos iam gestu terrentes*, quo quid apertius? Sic sanè in lib. 14. locutus est noster. *hastisque feriens scuta, qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem, proximo iam gestu terrebat.* solum pro *ciere* quod erat in omnibus libris, emendare ausi sumus *ciuere.*

Pag. 82. *Nexámque scutorum compagem.*] De qua suprà dixit. *& muniret latera sua firmius pedes, frontem artißimis conserens parmis.* Eodem modo locutus est sub initium lib. 14. *denseta scutorum compage semet scientißimè præstruebant.* hæc pugnandi forma testudo dicebatur. Vnde addit hoc in loco Marcellinus. *qua nostros in modum testudinis tuebatur.* Duplex enim testudo fuit in re militari. Vna propriè dicta cùm milites in genua subsidentes scutis super capita elatis se protegunt, ita vt secundus ordo paulùm emineat altius quàm primus, & tertius quàm secundus, ac sic deinceps, prorsus in modum imbricati tecti per quod aqua labitur. Eiusmodi testudinem describit Liuius lib. 44. & Polybius in Excerptis quæ nuper edidimus p. 206. Alterum testudinis genus est cùm milites non iam supra capita extollunt scuta, sed densati ac conferti ante se struunt. Sic Liuius in lib. x. *Galli*, inquit, *structu ante se scutis conferti stabant.* & paulò post testudinem id vocat. Eam testudinis formam describit Homerus in Iliad. ν.

Φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκει προθελύμνῳ
Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Quos versus imitatus est Nonnus in lib. 22. Dionys.

καὶ ἣν κηλέοισι μαχηταὶ
Μιμηλὴν σακέεσσιν ἐπυργώσαντο χελώνην.
Ἔγχεϊ μὲν στατὸν ὄχος ἐρείδετο, κεκλιμένη δὲ
Ἀσπὶς ἑὴν προθέλυμνος ἀμοιβαδὶς ἀσπίδι γείτων
Στεινομένη, καὶ ἔνευσε λόφῳ λόφος.

Vbi hanc pugnandi formam à militibus χελώνην, id est, testudinem dici testatur. Græci Tactici συνασπισμὸν vocant. Sic Polybius pag. 328. editionis Casauboni, vbi & συμφράττειν τοῖς ὅπλοις pro eodem vsurpat. Et Dio in lib. 40. pag. 130. vbi malè Xylander vertit, *in orbem pugnare.* Etsi enim in orbem pugnantes, necessariò testudinem, seu συνασπισμὸν facere debeant, tamen vbi testudo fit, non semper in orbem pugnatur. Leo in Tacticis σύσκυτον appellat. Iosephus lib. 4. de bello Iudaico, συνασπίζει τοὺς ἅμα αὐτῷ quæ sic Hegesippus vertit. *& sese in arma colligens consertis clypeis, cum paucis quos præsentes habebat, imperterritus stetit.*

Exerciti consurgebant.] In Mss. omnibus legitur *exercitus*. Vnde conjici potest legendum esse, *exertius consurgebant*, aut sanè *excitatius consurgebant.* vt in libro vltimo versus finem. *At cum armatis prouinciales & Palatini ad obruendos eos excitatius consurgebant.*

Milites vsu nimio dociles.] Milites κατ' ἐξοχὴν Romani dicuntur. idque obseruaui non semel in libris Cornelij Taciti. Hinc intelligendus est locus Pollionis in Claudio, in quo vir doctissimus hæsit, vt ex eius Notis apparet. *Factus miles barbarus & Colonus ex Gotho.* id est, Barbarus factus est miles legionarius, & Gothus factus est incola agri Romani.

Lassatisque impressa genibus.] Sic Gelenio placuit. In editione Romana legitur, *lassatis atque impressis genibus.* In Regio autem codice *lassatisque impressis genibus*, quod magis probo, nisi malis *impressus.* vt apud Statium in lib. 6.

humique
Pressus vtroque genu, collecto sanguine discum
Ipse super sese rotat atque in nubila condit.

Sic Marcellinus noster in huius prælij descriptione suprà dixit. *& obnixi genibus quidam barbari peritissimi bellatores hostem propellere laborabant.* & Cornelius Nepos in Chabria. *Fugatis*, inquit, *iam ab eo conducticijs cateruis reliquam phalangem loco vetuit cedere, obnixóque genu scuto proiectáque hasta impetum excipere hostium docuit.* Denique Liuius in lib. 6. *Sed obnixos vos stabili gradu impetum hostium excipere.*

Primanorum legionem.] Primani sub Magistro militum præsentali inter Palatinas legiones recensentur in Notitia Imperij Romani Orientalis: quia scilicet in Orientem translati fuerant, tunc cùm Valentinianus cum fratre legiones partitus est, aut alio quo casu. In editione Rom. *Primariorum* legitur, & sic in codice Regio superscriptum est. In Notitia quoque Imperij Ms. habet *Primarij.*

Castra prætoria dictitatur.] Fortè quia Imperator, quoties in exercitu est, eo in loco quasi tutiore consistere solet. vt patet ex lib. 24. initio.

Pag. 83. *Nautici properant vectores.*] Codex Regius editióque Romana sic habent scriptum. *Nautici properante victores.* Vnde non dubito quin legendum sit. *vt è medijs sæuientis pelagi fluctibus eijci nautici properant & vectores.* Vectores sunt epibatæ, quo modo in codice Regio emendatum erat. Nautici verò sunt nautæ. vt in lib. 15. *Ne imitari videar desides nauticos attrita lintea quæ licuit parari securius, inter fluctus resarcire coactos.*

Tela eorum vitalibus immergebat.] Tela eorum dixit, quod alius diceret magis Latinè tela sua: Græcorum more qui αὐτοὺς indifferenter vsurpant. τὰ αὐτῶν βέλη.

Cursu ab armis concito.] Longè elegantius in codice Regio. *Cursu*

sub armis conc. Atque ita editio Rom. & Aug. & Basil. vt mirer quis vulgatæ Lindembrogio lectionis auctor fuerit. Atqui ita vt edidimus loquuntur Ennius, Virgilius, Silius, & postremò Imp. in lege 1. quibus equorum vsus.

Pag. 84. *Prope Tribuncos & Concordiam.*] Concordia prope Brocomagum in Triboccis sita erat, vt docet Itinerarium Antonini.

In secretis secessibus euaderet.] Ita correxit Gelenius, cum antea legeretur in cunctis editionibus *emendaret.* In Regio codice scriptum est *demandaret.* vnde facilè erat veram scripturam elicere, præsertim cùm Marcellino nostro familiaris sit hæc locutio, vt p. 290. & alibi.

Scutorúmque ordine multiplicato vallatus.] Munitio castrorum fiebat olim generibus quinque. fossa, vallo, ceruulo, aggere, & agminibus. Quoties ceruuli deerant, & erat locus suspectior, agminibus seu armorum ordinibus quatuor castra muniebant, vt per singulos ordines vigiliæ ordine ponerentur: & equites alterna vice castra circuibant. si in pacato castra essent, vnus ordo armorum sufficiebat, vigiliæ rariores ponebantur, vt scribit Hyginus in Gromatico.

Pag. 85. *Sex millia corporum.*] At Zosimus plus æquo Iuliani gloriæ studens, sexaginta millia Alamannorum dicit in campo constrata, totidémque vi fluminis consumpta. quod est falsissimum, cùm ante hanc pugnam xxxv. duntaxat armatorum millia in Germanorum exercitu numerarentur, vt Marcellinus noster testatus est suprà, seu xxx. millia, vt ait Libanius in Orat. citata. Idem Libanius octo millia Germanorum in acie dicit interempta his verbis. καὶ ἐκεκάλυπτο μὲν τὸ πεδίον ὀκτακισχιλίοις νεκροῖς. ἐκρύπτετο δὲ ὁ ῥοῦς τοῖς ἀπειρίᾳ τοῦ νεῖν ἀποπνιγεῖσι. Sic enim supplemus eum Libanij locú ex Ms. codice. nam in vulgatis exemplarib. numerus occisorum deest. Quæ cum ita sint, penè adducor; vt credam in Zosimo legendum, ἓξ μὲν ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ χιλιάδων ἀπολομένων, &c. non μυριάδων. Contigit autem insignis hæc Iuliani victoria in Argentoratensibus campis Constantio 9. & Iuliano 2. Coss. anno Domini 357.

Concilio Chonodomarium iussit offerri.] In codice Regio scriptum est, *Concilio . . . . mus speciare Cnodomarium sibi iussit offerri.* & sic ferè in Ms. Florentino legi testatus est Lindembrogius. Vnde conjici potest ita à Marcellino scriptum fuisse. *Concilio conuocato captiuos omnes, specialiter Cnodomarium sibi iussit offerri.* In exemplari Regio Cnodomarius vbique scribitur, præterquam vno aut altero in loco. Iulianus in Epist. ad Athenienses χνοδομάριον vocat. In Victoris Epitome dicitur Nodomarius in Mss.

Gentilique pace veniam poscens.] Emendandum esse existimaui *gentili prece.* quomodo Marcellinum alibi locutum esse memini, sed locus in præsenti non succurrit.

Inuictissime Victorinum.] Sic primus excudi iussit Gelenius. ex con-

iectura, vt opinari datur. Nam in Ms. Flor. legitur *inurisme*. Ego verò cum in codice Regio reperissem scriptum *inurisiue*, vna litera expuncta legendum esse putaui *iurisiue*. In Editione certè Rom. legitur *.....siue Victorinum*.

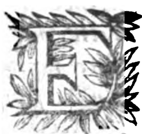
Felicibus eius auspiciis assignabant.] Non omnino absque iure, vt ait Aurelius Victor: cuius hæc sunt verba, vbi de Iuliani Cæsaris rebus gestis loquitur. *Quæ quanquam in eius fortuna, Principis tamen & consilio accidere. Quod adeo præstat, vt Tiberius Galeriúsque subiecti aliis egregia pleraque, suo autem ductu atque auspicio minus patria experti sint.*

Laureatas literas ad prouinc. signa mittebat.] Rectè in Editione Rom. perinde ac in MSS. omnibus legitur *ad prouinciarum damna*. Quanto damno prouincialibus hæ fuerint literæ, satis docet Saluianus in lib. 5. & titulus totus in Codice Th. ne quid publicæ lætitiæ nuntij ex descriptione, vel ab inuitis accipiant. Verba Saluiani sunt hæc. *Veniunt plerumque noui nuntij, noui epistularij à summis sublimitatib. missi, qui commendantur illustrib. paucis ad exitia plurimorum. decernuntur his noua munera, noua indictiones. decernunt potentes quod soluant pauperes: decernit gratia diuitum quod pendat turba miserorum.* Accedit testimonium Libanij ex Orat. pro Aristophane Corinthio, p. 213. cuius verba facere non possum quin hîc adscribam. καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις ἐπιδείξει τοῦτον ἢ ἐπιμελητὴν ὁρίων, ἢ ἄγγελον ὑπάτων, ἢ νίκης μηνυτὴν, οὐδὲ ἄλλο τι τοιούτων ὑπηρετηκότα, ὃ τὰς μὲν πόλεις ἀπώλλυεν, τοὺς δὲ δοκοῦντας διακονεῖν μετ᾽ ἁμαξῶν χρυσοῦ ἀγόντων ἀπέπεμψε. *Neque quisquam ostendet hunc aut limitis inspiciendi, aut Consulum nuntiandorum, aut indicandæ victoriæ, aut aliorum similium ministerio functum esse, quæ omnia ciuitatib. quidem perniciem creabant, ipsos verò ministros cum currib. auro onustis dimittebant.* Loquitur de Aristophane qui fuerat Agens in rebus.

In tabulariis pr. publicis condigne scriptis.] Hunc locum prout in Regio codice legebatur, excudendum curaui, explosa conjectura P. Castelli qua nihil absurdius. Quòd si conjecturæ locus esset, sic ferè scriptum à Marcellino fuisse existimarem *Extant denique eius principis edicta in tabulariis publicis condita, in quibus ambitiosè delata narrando, extollendóque semet in cælum, ab Argentorato, &c.*

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRVM XVII. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 87. ORVM *viginti sursumuersus.*] Cùm hæc sensu omni careant, sic legenda esse existimamus. *Ea re vt vi inginti sursumuersum decurso* (supple Rheno) *egressi, quicquid inuenire potuerint ferro violarent & flammis.*

Propè siluam venisset.] Hercyniam siluam videtur eam vocare Zosimus in lib. 3. & Iulianus Aug. apud Suidam in voce χεῦμα.

Pag. 89. *Francorum Val. cuneos in sexcentis velitib.*] Mille dicit Libanius in Orat. funebri his verbis, ἀλλ' ἐν χειμῶνι μέσῳ τοῦτο μὲν Φράγκους χιλίους, οἷς ταυτὸν εἰς ἡδονὴν χιών τε καὶ ἄνθη, κώμας τινὰς πορθήσαντας, ὧν ἐν μέσῳ φρούριον ἔρημον, περιστοιχισάμενος καὶ κατακλείσας εἰς τοῦτο, λιμῷ λαβὼν ἔπεμψε δεδεμένους τῷ μείζονι. id est. *Sed adulta iam hieme Franci numero mille, quibus niues perinde voluptati sunt ac flores, vastatis aliquot vicis, quorum in medio castrum erat desertum, circumsessi à Iuliano, & in illud castrum inclusi sunt. Eosque cùm fame ad deditionem coëgisset, vinctos ad Augustum misit.* Addit deinde Libanius Constantium hos barbaros Iuliani munus ad se missum videri voluisse, eósque suis legionibus miscuisse.

Castellum opidum quod.] Tria hæc verba Castellus ex ingenio suppleuit, cùm in Editione Rom. vacuum spacium esset relictum, perinde vt in Regio codice. Libanius in loco suprà laudato φρούριον ἔρημον appellat. Castellum quidem Menapiorum memorat Ptolemæus iuxta Mosam. hodie Kessel vocant. Sed ita à Marcellino scriptum fuisse vix possum in animum meum inducere.

Pag. 90. *Ex conquisitis se supplere firmaret.*] Tria sunt genera pensitationum: Canonis, oblationis, Indictionis, vt notat Asconius in 3. Verrinam. Et Canon quidem seu Canonici tituli, vt in lege 36. Cod. Th. *De annona & tributis*, seu Canonicæ præbitiones, vt in lege 4.

tributa in ipsis speceb. inferri. Cod. eod. sunt solemnes, & antiquæ præstationes. vnde & solemnia dicuntur ab Hermogeniano in lege 1. D. de muneribus. & à Marcellino nostro infrà. *Gratandum*, inquit, *esse si prouincialis hinc inde vastatus saltem solemnia præbeat, nedum incrementa.* Indictio verò est quidquid præter canonem indicitur. Plinius in grat. actione. *Nec nouis indictionib. pressi ad vetera tributa deficiunt.* Sunt & superindicticij tituli, qui præter indictionem prouincialib. imponuntur ob necessitatem aliquam puta ob tironum, aut equorum, aut vestium comparationem. Nam in Codice diuersi tituli sunt *de Indictione* & *de superindicto*. Tamẽ superindicticij tituli indictionis nomine comprehendi possunt. Indictionale augmentum, & incrementa, & conquisita Marcellinus appellat hoc in loco. In libro autem 19. exquisitorum detestanda nomina titulorum. & in lib. 30. exitialia prouisorum detestanda nomina titulorum. Denique oblatio est propriè auri & argenti quod largitionib. inferebatur, non arcæ Præfectorum præt. vt Canonici & indictionales tituli.

Huiusmodi prouisionum.] Sic prouisiones Præf. præt. dicuntur in lege 169. C. Th. de Decur. Et Pollio in Balista prouisionem annonariam dixit Balistæ, qui Præfectus præt. fuit. Corippus in lib. 3.

—— *gratisque dari prouisa iubemus.* Id est annonas.

Indictionale augmentum oblatum sibi nec recitare.] Hoc ipsum est quod intelligit Iulianus Cæsar in Epistola 17. ad Oribasium, vbi de Florentio queritur Præf. præt. quem μιαρὸν ἀνδρόγυνον appellat. Sed operæpretium fuerat verba ipsa apponere πολλάκις αὐτοῦ τοὺς ἐπαρχιώτας ἀδικήσαντος ἐσιώπησα παρὰ τὸ πρέπον ἐμαυτῷ, τὰ μὲν οὐκ ἀκούων, τὰ δὲ οὐ προσιέμενος ἄλλοις δὲ ἀπιστῶν, ἔνια δὲ εἰς τοὺς συνόντας αὐτῷ τρέπων. ὅτι (lege ὅτε) δέ μοι μεταδοῦναι τῆς τοιαύτης ἠξίωσεν αἰσχύνης, ἀποστείλας τὰ μιαρὰ ὑπομνήματα, τί με πράττειν ἐχρῆν; ἆρα σιωπᾶν ἢ μάχεσθαι. id est. *Qui cùm prouinciales multis iniuriis affecisset, tacui sæpè, contra quam dignitas mea postulabat: cùm quadam non audirem, alia minimè admitterem, nonnulla non crederem, multa in eius familiares verterem. Sed quando eiusdem infamia me participem facere voluit, missis ad me commentariis omni scelere & iniuria refertis, quid tum mihi faciendum fuit? tacendum, an pugnandum?* Addit deinde quod præteriri hoc in loco non debet. τί τοίνυν ἐποίησα; πολλῶν παρόντων οὓς ᾔδειν ἀπαγγελοῦντας αὐτῷ, εἶπον. διορθώσει τὰ ὑπομνήματα οὗτος ὁ δεῖνα, ἐπεὶ δεινῶς ἀσχημονεῖ, &c. id est. *Quid igitur feci? Multis præsentib. quos ei relaturos intelligebam; Omnino, inquam, ille commentarios suos corriget. prorsus enim immodestè agit.* Hoc planè est quod hîc ait Marcellinus, Iulianum nec recitari indictionale augmentum Florentij siuisse, nec subscribere ei voluisse.

Conaretur Camelasij nomine inique.] Camelos plurimos fiscus alebat quibus commeatus militib. ad bellum euntib. veherentur. idque & militib. ipsis commodo erat & prouincialibus, qui hoc facto angaria-

rum molestia liberabantur, vt docet Procopius in Anecdotis sub finem. & Camelasia quidem inter personalia munera censebatur. Vnde cogi quis poterat, vt Camelarius esset, & Camelos ageret, vt docet Ictus in lege 1. D. de muneribus. Inter patrimonij tamen munera eam fuisse hic locus Marcellini conuincere videtur. Sed sciendum est hæc verba *Camelasij nomine* in Editione Rom. & MSS. omnibus deesse, & à P. Castello per summam audaciam inserta fuisse, cùm lacuna esset tam in Editione Rom. quàm in MSS. Equidem nihil deesse existimo, si ita scribatur. *Vt præter solita nemo Gallis quidquam exprimere conaretur. Denique inusitato exemplo, &c.*

Quos in curam æs alienum separat suam.] Ita hactenus editum fuerat ex conjectura P. Castelli. Sed codex Regius, optimus ille certè, & à docta manu scriptus, veram scripturam exhibet *quos in curam susceperat suam.* Sic etiam loquitur Symmachus in Ep. 122. libri 9. Codex Valentinus teste Loisello scriptum habebat sic. *Quos in curam.....Iulianus ceperat suam.*

Pag. 91. *Pugione quem aptatum femori dextro.*] Acinacem intelligit, qui erat pugioni similis, vt docet Iosephus in lib. xx. Antiquitatum. Accinacem autem Persæ in dextro latere gestabant, quemadmodum docet Valerius Flaccus in fine libri 6. Argon. vbi de Mirace Persa.

Insignis manicis, insignis acinace dextro.

Adde Herodotum in lib. 7.

Cornelius Gallus exhausit ciuitatem.] Causam vastationis huius Thebarum affert Strabo in lib. vlt. quòd scilicet Thebæi ob tributa seditionem concitauerant. De huius autem obitu ita scribit Dio in lib. 53. ob multa & varia quæ in procuratione Ægypti insolenter gesserat, à Largo amico eum delatum, Senatus iudicio infamia notatum esse bonísque multatum quæ in ærarium Augusti sunt redacta. quæ cum Gallus ferre non posset, mortem sibi consciuit. Gallo in Præfectura Ægypti successit Caius Petronius, Petronio Ælius Gallus, cui quidem Ælio Gallo familiaris fuit Strabo, vt ipsemet in lib. 2. dicit. Idem in lib. 17. hos duos Gallos manifestè distinguit. Postquam enim de Cornelio Gallo locutus est, statim de Petronio, ac mox de Ælio Gallo subjicit. Dio etiam in lib. 53. vtrumque distinxit. Sed apud Dionem, p. 516. editionis Leunclauij legitur Αἴλιος λάργος ex praua emendatione Xylandri, qui malo exemplo veterem lectionem Αἴλιος γάλλος expunxit, & nouam deteriorem substituit. Atqui etiam apud Zonaram qui Dionem exscribit, Αἴλιος γάλλος legitur. Hic est Ælius Gallus qui primus Rom. in Arabiam signa intulit teste Plinio in lib. 6. & Iosepho in lib. 15. & Galeno in lib. 2. de Antidotis. quam illius expeditionem describit Strabo in lib. 16. qui ei Comes fuit, & Dio in loco citato. Quem miror tamen successorem Cornelio Gallo Ælium Gallum ponere, Ælio verò Petronium. contra quam Strabo & Iosephus affirmant. Ex his

refellitur

refellitur error Casauboni qui in Notis ad Strabonem, & ad Suetonium in Augusto hos duos Gallos Præfectos Ægypti pro vno eodémque accepit. quem secutus est Gerardus Vossius in lib. 2. de historicis Græcis.

Pag. 92. *Velut pauentis ne quod penè ignotus.*] Legendum videtur *ne quod bene ignotus miserat Nilus, &c.* id est perinde ac si diceret, Tibridem quasi expauisse ne obeliscum illum quem feliciter miserat, seu deuexerat Nilus, ipse parum feliciter Romam veheret. eadem figurâ quâ Callisthenes in historiis dixit Pamphylium mare Alexandro nauiganti submisisse se ἐξυπτιασθῆναι, quasi vectoris sensum haberet, vt est apud Eustathium in Iliad. v. In Regio codice legitur *pene pauentis ne, &c.*

Chamulcis impositum.] In Glossis Latinogræcis *scladia* χαμουλκὶς & *sludio* χαμούλκιον dicitur. Genus id erat carpenti humilis, vt nomen ipsum demonstrat, cuiusmodi hodiéque in vsu sunt.

Pag. 93. *Facis imitamentum in figura areum.*] Hæc verba *in figura* videntur esse adposita ad explicationem vocabuli præcedentis. Quid enim aliud est imitamentum quàm figura, seu μίμημα? sic enim vsurpat Tacitus aliquoties, & Agellius in lib. 7. cap. 5. Proinde ea verba delenda esse censeo, nisi potius placeret ita scribi, *Facis imitamentum infigitur areum.*

Τάδε λέγει ἥλιος βασιλεῖ ῥαμέστῃ.] Græca omnia tam in Editione Rom. quàm in Regio exemplari deerant, primúsque ex codice Hirsfeldensi ea edidit Gelenius. quem tamen conjecturæ suæ sæpius indulsisse non dubito. Mar. Accursius duas tantùm priores lineas edidit literis capitalibus mendosissimè scriptas, vt fere Græca in libris Latinis corruptissimè scribebantur ab Antiquariis. Ex eorum tamen vestigiis hæc elicuimus distinctè notata. ἥλιος βασιλεῖ ῥαμέσῃ. δεδώρημαί σοι, &c.

Ἥλιος.] Hîc Sol Vulcani filius, Nili nepos fuit, cuius vrbem Ægyptij volunt esse eam quæ Heliopolis appellatur, vt ait Cicero in lib. 3. de Nat. Deorum. Idem scribit Suidas in ἥλιος. Et in prima Dynastia Regum Ægypti quæ est Deorum, & Semideorum, ponitur Ἥφαιστος, deinde ἥλιος Ἡφαίστου. Ab huius Solis regno ad transitum Alexandri in Asiam numerabant Ægyptij annorum 23. millia teste Diodoro in lib. 1. Themistius in Orat. 13. sub finem hunc Solem vocat Apollinis auũ. Sanè in 1. illa Dynastia regum Ægypti apud Manethonem post Solem reges recensentur Ἄρης ἡμίθεος. Ἀπόλλων ἡμίθεος. Ἄμμων ἡμίθεος, & postremus Ζεὺς ἡμίθεος. Quorum omnium in hac obelisci interpretatione distinctam mentionem habemus. Quare non assentior Ciceroni, qui Apollinem Ægyptium cum Sole confundit.

Βασιλεῖ ῥαμέσῃ.] Hic videtur esse qui Rhameses, seu Rhamesses dicitur ab Eusebio in Chronico, & à Iosepho in 2. lib. contra Apionem ῥαμέσσης & ῥαμέσσης. Qui etiam alio nomine Σέθωσις dicebatur, vt docet

ibidem Iosephus ex Manethone. Herodotus in lib. 2. Sesostrim appellat. Eundem enim esse Sesothim, seu Sethosim Manethonis cùm Herodoti Sesostri ex vtriusque rebus gestis inter se collatis rectè probauit Scaliger in Notis ad Eusebium numero 530. Eundem Tacitus in lib. 2. Ann. Ramsem vocat. *Regem, inquit, Ramsem Libya Æthiopia, Medisque, ac Persis, ac Bactriana, & Scythia potitum, &c.* Quæ optimè in Sesostrim conueniunt.

Pag. 94. Τῶ ἀλλω ἔθνεσ νικῶντος.] Restitui τῶν ἀλλοεθνῶν ex conjectura.

Misso cum munerib. Narseo.] Eius legationis meminit Idatius in Fastis. Datiano & Cereale Coss. *Introierunt Constantinop. legati Persarum die VII. Cal. Martias.* De eadem legatione loquitur etiam Themistius in Orat. 13. in laudem Constantij. ἀλλά γε ἐν Κελτοῖς στρατοπεδεύων πέρσας εἰρήνης ἐπιθυμεῖν ποιεῖ. καὶ εἶδον ἐγὼ ἔναγχος ἐν τῷ ἄστει τῷ ἀντιόχου ἄνδρας ἐκ σούσων καὶ ἐκβατάνων ἀφιγμένους σὺν κηρυκείῳ, καὶ γράμματα ἀρχαίῳ βυσσῷ λευκῷ ἐνεσφραγισμένα· τὰ δὲ γράμματα ἐξελιπάρει τὸν ὕπαρχον σπονδὰς πράττειν ἀχαμελίδαις. id est. *Adhuc in statiuis Gallia residens Persas ad poscendam pacem compellit. Et nuper Antiochia caduceatores vidi à Susis, & Ecbatanis missos cum literis bysso candida inuolutis. quibus petebatur à Præfecto, vt fœdus cum Imp. Persis impetraret.* Hîc Præfectus præt. erat Musonianus, vt Marcellinus docet. Huius legationis principem Narseum à lenitate morum commendat Petrus Patricius in Excerptis legationum. Addit Zonaras eos legatos Constantium Sirmij conuenisse, quod & Marcellinus noster affirmat.

Particeps siderum, solis frater.] Hîc Persarum Regum titulus primùm manauit ab Arsace, qui post obitum astris, vt Persæ existimant, ritus ipsorum consecratione permixtus est omnium primus: exindéque reges eius gentis appellari se patiuntur Solis fratres & Lunæ. vt ait Marcellinus in lib. 23. His autem magnificis titulis Reges Persici magnopere delectabantur, vt apud Menandrum protectorem in lib. 1. hist. literæ Chosrois ad Iustinianum hanc habent inscriptionem. θεῖος, ἀγαθὸς, εἰρηνοπάτριος, ἀρχαῖος χοσρόης βασιλεὺς βασιλέων εὐτυχὴς, εὐσεβὴς, ἀγαθοποιὸς, μέγας μεγάλων, ὃς ἐκ θεῶν χαρακτηρίζεται Ιουστινιανῷ ἀδελφῷ ἡμετέρῳ. Et apud Theophylactum Simocattam in lib. 4. Alter Chosroes Hormisdæ filius ad Baramum ita scribit χοσρόης βασιλεὺς βασιλέων, εἰρηνάρχης, τοῖς ἀνθρώποις σωτήριος, ἐν θεοῖς μὲν ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ αἰώνιος, ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις θεὸς ἐπιφανέστατος, ἡλίῳ συνανατέλλων καὶ τῇ νυκτὶ χαριζόμενος τὰ ὄμματα, &c. Quæ vltima Latinè sic sonant. *Cum Sole exoriens, & nocti lumina largiens.* Quod idem est ac si dixisset *frater Solis & Lunæ.*

Pag. 95. *Constantio Cæsari fratri meo.*] Inter Reges naturale quoddam consanguinitatis vinculum intercedit. Vnde fratres se vicissim appellare solent, æqualitatem quandam imperij significantes. Sic Achabus rex Israel Benadadum Syriæ regem fratrem nominat in 3. Regum

cap. xx. & in 1. Maccab. cap. x. legitur *Rex Alexander fratri Ionathæ S.* Et Æthiopum Rex Hydaspes apud Heliodorum in fine lib. 9. fratrem se Persarum regis vocat. Et in lib. 1. Persicorum Procopij Rufinus Siluani filius legatus ad Cabadem Persarum regem sic loquitur ἔπεμψέ με βασιλεὺς ὁ σὸς ἀδελφός. Item apud Menandrum protect. in lib. 1. Chosroes Iustinianum fratrem appellat. Denique Constantinus Magnus in Epistola ad Saporem Persarum Regem (eum ipsum cuius hîc meminit Marcellinus) eundem fratrem compellat, vt videre est apud Eusebium in lib. 4. de vita Const.

Mihi cordi est recordatio.] Scribendum videtur *moderatio*, aut quid simile.

Mesopotamiam auo meo comp. fraude præreptam.] Narseus Saporis auus à Maximiano Galerio ingenti prælio victus Maximiano Augusto V. & Maximiano Cæsare II. Coss. Anno Domini 297. vt est in Fastis Idatij, & in Chronico Alexandrino, Mesopotamiam cum quinque regionib. Transtigritanis reddere Romanis coactus est, vt vxorem & filias captas reciperet, sicut narrant Rufus Festus, Eutropius, Petrus Patricius in Excerptis legationum, & Zonaras. Hinc intelligendus est Aurelius Victor in Diocletiano, vbi narrata Maximiani victoria subjungit. *Verùm pars terrarum nobis vtilior quæsita, quæ cùm acrius repetuntur, bellum recens susceptum est graue admodum periculosúmque.* Per compositam autem fraudem, vel strategema illud Galerij intelligit, de quo in lib. superiore dixi: vel sanè fraudem aliquam in fœdere à Romanis factam Narseo.

Idque & bestias factitare.] Castorem vult dicere, qui cùm à venatorib. propter testiculos maximè expetatur, eos ipse sibi abscindit, & venatoribus projicit, vt narrat Scholiastes in Nicandri Theriaca, & Cicero in Scauriana. Iuuenalis.

Pag. 96. *Explicata sint aures quas inuidiæ.*] Sic Gelenius ingeniosè correxit, cùm in MSS. & in Editione Rom. legeretur *ordines placata sint aures inuidiæ*. Elegantius tamen, si quid sentio, sic legeretur. *Est enim absonum & insipiens cùm gestarum rerum ordine explicatæ sint aures inuidiæ, nobis multipliciter inclusæ, &c.* In codice Regio legitur *insidiens* & superscriptum est *insipiens*. Editio Rom habet *insidens*.

In summa verò bellorum.] Idem dicit Lucillius in lib. 26.

Vt Romanus populus victus vi & superatus prælijs
Sæpè est multis, bello verò nunquam, in quo sunt omnia.

Et Liuius in lib. 8. *Populus Rom. etsi nullo bello, multis tamen prælijs victus.*

Et Spectatus.] Antiochenus, affinis Libanij, vt docet ipse Libanius in Ep. 414. & 426. De eius ad Persas legatione idem passim in Epistolis loquitur. Nominatim in Epistola 321. ad Aristænetum, in qua eloquentiam Spectati prædicat, qui Regis Persarum petitionem egregiè

refutauerit. ἐπανῆκεν ἡμῖν ὁ Σπεκτᾶτος ἀπὸ τῆς πρεσβείας, &c. deinde ὡς γὰρ ἐχρημάτιζεν ὁ Πέρσης καὶ ὁ λόγος ἦν περὶ τῶν διαφορῶν, καὶ πολὺς ἐνέκειτο τοὺς πατρῴους ἀπαιτῶν ὅρους, καὶ πολλάκις ἐρωτῶν εἰ μὴ καὶ δίκαιον εἰς τοὺς παῖδας τὰ τῶν προγόνων καταβαίνειν, τὰ μὲν παρὰ τῶν ἄλλων ἐνταῦθα παλαίσματα αὐτὸς τότε ἀπαγγελεῖ, &c. *Nam cùm Persarum Rex legationem audiret, & magnopere contenderet; terminos maiorum flagitans, ac identidem rogaret num iustum esset bona auorum ad filios peruenire, &c.*

Tribunus & Notarius.] Notariorum tria erant genera. primi & præcipui sunt Tribuni, & Notarij principis de quibus Zosimus in lib. 5. Ἰωάννης τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων οὓς τριβούνους καλοῦσιν ἀρχὴν κεχειρισμένος. id est. *Ioannes Primicerius Notariorum.* Hi & Tribuni Notariorum dicuntur, vt in Chronico Marcellini Comitis Patricio, & Hypatio Coss. & apud eundem Zosimum in lib. 5 de Stilichone ἔσχεν αὐτὸν τῆς ἀξίας ἄχρι τῶν λεγομένων Νοταρίων τριβούνων. Secundi sunt Tribuni & Notarij Prætoriani. Tertij Domestici & Notarij. vt est in lege 2. & 3. Cod. Th. de Primicerio & Notariis. Tribuni & Notarij Prætoriani sunt, qui ex Cornicularíis & Primiscriniis officij Præfecturæ præt. ad eum locum peruenerunt, vt docet Cassiodorus in lib. 6. ep. 3. & in lib. xi. ep. 18. & 20. Eorundem mentio fit in lege 6. Cod. de Aduocatis. diu. iud. Et in lege vlt. & penult. de Palatinis sacrarum larg. & in Nouella 8. Iustiniani. Hi porro omnes sub Notariorum schola continebantur, & acta in Consistorio excipiebant. Vnde in lege 2. cit. de Primicerio & Not. ait imperator. *Primicerios si prout eorum voluntas fuerat de Consistorio nostro sine administratione decesserint, &c.* Et Sidonius in Carmine vlt. vbi vide quæ notauit vir nunquam sine laude nominandus Iac. Sirmondus. Erant autem xx. supra quingentos Theodosij temporib. vt docet Libanius in Orat. aduersus eos qui molestum ipsum appellauerant, quam manuscriptam penes me habeo.

Eustathius Philosophus.] Iamblichi discipulus, natione Cappadox, de cuius ad Saporem Regem legatione præclara quædam narrat Eunapius in vita Ædesij. Ad eundem extat epistola Magni Basilij, qui eiusdem ciuis fuit. in qua eius visendi incredibili desiderio se arsisse significat, atque ea causa orbem terrarum peragrasse. Additque ἢ τὴν ἐπὶ Πέρσας βαδίζειν ἤδη καὶ συμπεπτωκέναι εἰς ὅ τι μήκιστον τῶν βαρβάρων. ἦλθες γὰρ κἀκεῖσε. quibus verbis legationem eius Persicam intelligit.

Iuthungi.] In libris antiquis variè corruptum erat hoc nomen. Editio Rom vt *Thiuntugi*. Augustana & *Thiutungi*. Basiliensis *Iuthiuntugi*. Denique codex Regius habet *Vithiuntugi*. Errorum diuersitas inde orta esse videtur, quod partim *Iuthungi*, partim *Vithungi* dicerentur. Vnde antiquarius vtrumque initium nominis posuit. Aurelius Victor in Galieno *Alamannorum Vithungi Italiam, Francorum gentes direpta Gallia Hispaniam possiderent.* vulgo legitur *Alamannorum vi tunc æquè.* Sidonius quoque in Carmine 7. Vithungos vocat, & Auctor Panegy-

rici Constantio dicti. Sed ceteri Iuthungos appellant rectius. Ambrosius Ep. 27. Idatius in Chronico, Dexippus. In Tabula Peutingerorum cum Marcomannis iunguntur & Quadis. σκυθῶν ἀπόμοιρα. Scytharum pars dicuntur à Dexippo.

Pag. 97. *Die IX. Cal. Septembrium.*] Consentit Idatius in Fastis, Datiano & Cereale Coss. *Ipso anno terraemotus factus, ita vt ciuitas Nicomedensium funditus verteretur die IX. Cal. Sept. alia verò centum L. ciuitates partibus vexata sunt.* Et Aurelius Victor in Marco. *Asiaque*, ait, *Ephesus ac Bithynia Nicomedia constrata terramotu, aquè ac nostra atate Nicomedia Cereali consule.* Praeterea Socrates in lib. 2. cap. 31. hist. Eccl. ait Constantium qui initio quidem iusserat Concilium Episcoporum Nicomediae fieri, audita clade Nicomediae, Seleuciam Isauriae Concilij sedem constituisse. additque τοῦτο δὲ γέγονε Δατιανοῦ καὶ Κερεαλίου περὶ τὴν ὀγδόην εἰκάδα τοῦ Αὐγούστου μηνός. id est. IX. Cal. Sept. non V. vt malè vertit Interpres, qui formam loquendi Atticam esse non aduertit. Extat etiamnum Libanij Monodia de hac Nicomediae ruina: quam Ephrem etiam Diaconus elegiaco carmine planxerat, teste Gennadio & Marcellino Comite in chronico.

Fatales contorque manubias.] In libris Etruscorum lectum est fulminum iactus manubias dici, & certa esse numina possidentia fulminum iactus vt Iouem, Vulcanum, Mineruam, &c. teste Seruio in lib. 1. Æn. Etrusci tamen, si credimus Senecae in lib. 2. Nat. quaest. fulmina à Ioue mitti dicebant, trésque illi manubias dabant, de quarum differentia vide Festum & Senecam ibidem. ita vt alij Dij nonnisi commodatas à Ioue manubias haberent. Marcianus Capella in lib. 9. de Minerua. *huic pater tuas assereris credidisse manubias.*

Aristaenetus.] Nicaea Bithyniae oriundus, inter praecipuos Libanij amicos, vt docent Libanij plurimae ad eum epistolae, quibus facundiam illius morésque suauissimos commendat. Meminit etiam in Orat. de vita sua p. 21. his verbis, quae vt ex Ms. codice legenda sunt apponam. ὧν εἰ τὴν Ἀρισταινέτου φαίην ἂν ὑπερτέραν φιλίαν, οὐδένα ἂν νεμεσῆσαί μοι δοκῶ τῶν πεπειραμένων δευτέρων. ᾧ μοι καὶ ἡ μήτηρ καὶ εἰ τῷ ἄλλῳ λύπην ἐποίουν ἀπὼν εἰκότως ἂν ἴσχαλοι. De eiusdem Aristaeneti & Hieroclis obitu in hac Nicomediae ruina plenae sunt Libanij epistolae, nominatim 22. ad Acacium.

Pag. 98. *Obtemperantibus sacerdotijs cautum.*] In editione Romana legitur *caute.* Codex Regius scriptum habet, *obseruatur obtemperantibus sacerdotijs caute.* quod probo.

Vt Anaxagoras.] Qui terraemotum definiebat ὑπονόστησιν ἀέρος εἰς γῆν, teste Laertio, vbi vide quae Aldobrandus notat ex Aristotele in lib. 2. Meteorolog. & Plutarch. in lib. 3. de placitis Philosophorum.

Rhodus Ophiusa & Pelagia.] Ophiusa olim Rhodos dicta est ob multitudinem serpentum, vt scribit Heraclides de Rep. Rhodiorum.

Strabo in lib. 14. & Plinius in lib. 5. In Hesychij lexico sic legendum est. Ὀφιοῦσα ἡ Ῥόδος διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὄφεων. vulgò ὀφιῦς ἱερόδοτος legitur corruptissimè. Pelagiam tamen non nominat Plinius neque Strabo, qui plurima eius insulæ nomina afferunt. Ceterùm fabula de aureo imbre quo perfusa dicitur Rhodos, ex Homero fluxit qui in Catalogo sic ait de Rhodiis:

Καὶ σφιν θεσπέσιον πλοῦτον κατέχευε Κρονίων.

quam fabulam postea latius extendit Pindarus in ode 7. Olymp. Claudianus in lib. 3. de Stilichonis laudibus.

Auratos Rhodijs imbres nascente Minerua
Defluxisse ferunt.

Eleusis in Bœotia.] Falli videtur Marcellinus noster. neque enim Eleusis referri debet inter eas vrbes quæ terræmotu emerserunt, sed potius inter illas quæ pessum abierunt. vt auctor est Strabo in lib. 9. Plinius in lib. 2. & Pausanias in Bœoticis.

Vulcania.] In editione Rom. legitur *Vulcanus.* neque aliter Augustana & Basiliensis editio, & codex Regius scriptum habent. Ea est quæ Vulcani insula dicitur à Iulio Obsequente in lib. de prodigiis. *In Sicilia*, inquit, *Vulcani insula saxosa, deserta, quæ ex ternis crateribus flammas eructabat, magna hominum admiratione nata est anno vrbis* 567. Idem ait Orosius in lib. 4. cap. xx. In Tabula quoque Peutingerorum Insula Vulcani dicitur.

Aut climatia.] Hi terræmotus ἐπικλίνται dicuntur in libro de mundo qui Aristoteli tribuitur, & μυκηταὶ qui in Marcellino nostro mycematiæ: βράσται denique qui brasmatiæ. Aristoteles quoque in Republ. Massiliensium βράστας nominat, teste Strabone in lib. 4. Vetus auctor apud Suidam in σεισμός. πνεύματος εἰς τὰ κοιλώματα τῆς γῆς εἰσδιωρχθέντος. εἶναι δ' αὐτῶν τοὺς μὲν βρασματίας, τοὺς δὲ χασματίας.

Europæo orbe potior insula.] Figmentum est Platonis in Timæo, qui eam insulam finxit simul idémque destruxit, vt apud Homerum Neptunus murum Achæorum, ne locus arguendi mendacij superesset, vt ait Strabo in lib. 2. Ceterùm ex codice Regio emendaui *spatiosior*. cui ferè accedit editio Rom. in qua legitur *orbes potior insula*.

Pag. 99. *In Ciminia Italiæ parte op. Succinense.*] Ciminiæ quidem viæ mentio fit à P. Victore in Descriptione vrbis Romæ. Et in veteri Inscriptione CVRATORI. VIAE. CIMINAE. Ciminiæ siluæ meminit Liuius in lib. 9. Plinius in lib. 2. Ciminium lacum memorat Strabo in lib. 9. Virgilius in 7. Et in Tabula itineraria Peutingerorum, lacus & mons Ciminus prope Centumcellas ponitur via Aurelia. Opidum vero Succinense quodnam fuerit, alij quærent. In Regio & Flor. codice Saccumum dicitur. in editione Rom. Saccunium. Sed Castellus *succuninm* correxit, quem secuti sunt Accursius & Gelenius,

Ad vsus diuturnitatem excoctum buccellatum.] Duplex erat huius panis commoditas. prima, quod diutius integer seruabatur: deinde quod à militibus ipsis facilius portaretur. minus quippe ponderis habebat quàm panis vulgaris, quippe qui bis in furnum coniectus fuisset vnde & biscoctus dicitur. Itaque cùm annona militibus diuidebatur, si buccellatum eis datum erat, quarta parte minus quàm soliti erant, milites accipiebant, vt docet Procopius in lib. 1. Vandal. pag. 109. vbi Ioannis Præfecti præt. fraudem memorat. τὸν ἄρτον ᾧ δὴ μέλλουσιν ἐν τοῖς στρατοπέδοις οἱ στρατιῶται σιτίζεσθαι, δὶς μὲν ἐπιπέμψεις εἰς τὸ πνιγέα εἰσάγεσθαι, &c. Hinc est quod in Glossis Fr. Pithœi βυκέλατον explicatur ἄρτος ἐλαφρός.

Salios ausos olim apud Toxiandriam.] Toxiandria locus est ita dictus à Toxiandris seu Toxandris populis, quos in Belgica locat Plinius in lib. 4. cap. 17. non longè à Scaldi fluuio. Hoc in loco sedes fixerant Salij, tunc cùm à Saxonibus patria pulsi Batauiam insulam, & vicina loca occupauerunt, vt refert Zosimus in lib. 3.

Pag. 100. *Dedentes se suscepit.*] De hac Saliorum deditione præter Iulianum in Epist. ad Athenienses, sic loquitur Libanius in Orat. funebri: τῆς ὥρας τὸ σημεῖον αἴροντος εὐθὺς στρατεύει, καὶ περὶ τὸν ποταμὸν ἀστράψας ἔθνος ὅλον οὕτως ἐξέπληξεν, ὥστ' ἠξίουν μετοικεῖν καὶ μέρος εἶναι τῆς αὐτοῦ βασιλείας· καὶ γῆν ᾔτουν καὶ ἐλάμβανον καὶ βαρβάροις ἐπὶ βαρβάρους ἐχρῆτο. Id est. *Cùm tempus signum sustulisset, illico exercitum educit. & circa flumen instar fulguris visus, gentem integram adeo terruit, vt migrare in orbem Rom. peterent. Agros itaque petentibus dedit & barbaris aduersus barbaros auxiliaribus est vsus.* Quæ postrema planè confirmant id quod scribit Zosimus, Iulianum scilicet victis & in deditionem acceptis Saliis & Chamanis, selectos ex iis robustiores inter auxilia conscripsisse, eiusque numeri etiam ætate sua nomen permansisse. Certè in Notitia Imperij tam Orient. quàm Occid. Salij inter Palatina auxilia recensentur.

Chamauos itidem.] Hi ad ostia fluminis Rheni supra Batauiam sedes habebant, vt videre est in Tabula Peutingerorum. Sed tunc à Saxonibus, quorum ipsi pars erant, trans Rhenum missi fuerant vt Salios ex Batauia expellerent, sicut narrat Zosimus in lib. 3. & in Romano limite sedes sibi constituerant. Hoc enim est quod significat Marcellinus noster his verbis. *Chamauos itidem ausos similia.* Eorum regulus erat Nebisgastus, teste Eunapio qui hanc rem fusius narrat in Excerptis legationum.

Nec donatiuum meruit.] Hæc falsa sunt, si verum est quod narrat Sulpicius Seuerus in principio lib. 1. de vita B. Martini. *Iulianus,* inquit, *Cæsar coacto in vnum exercitu donatiuum cœpit erogare militibus apud Vangionum ciuitatem. vt est consuetudinis, singuli citabantur, donec ad Martinum ventum est.*

In Tagetis Thusci libris.] Sic primus ex coniectura correxit P. Castellus cùm in editione Rom. legeretur *in Tagetinucis libris.* Regius au-

tem & Flor. codex scriptum habent *Tagetinicis*. vnde non dubito quin verissima sit emendatio nostra.

Susceptorum vilium more.] Graui errore susceptos hic intelligi putauit Lindembrogius, id est, clientes: cùm susceptores intelligantur qui annonam militarem à prouincialibus exactam susceptámque in horrea inferebant, & pro illationis modo securitates, id est, apochas accipiebant. vt est in lege 16. Cod. Theod. de susceptoribus. Hi etiam annonam erogabant Actuariis & optionibus iuxta breues seu pittacia authentica quæ Actuarij semper parata habebant, in quibus quo die & quantum esset erogatum scribebatur. nec antequam pittacia hæc accepissent susceptores annonam ex horreis proferebant. Hi breues postea ad sacra scrinia mittebantur lege 11. & 14. Cod. Th. de erogatione milit. annonæ. Susceptorum autem varia genera fuêre. Nam præter susceptores specierum annonariarum, & susceptores Canonis, id est, annonæ populi Rom. & susceptores vestium & susceptores auri & argenti, seu susceptores aurarij memorantur in Codice, & in Glossis veteribus. Denique quot tituli, totidem erant genera susceptorum: qui vel ex Curia vel ex corpore diuersorum officiorum discussis prius facultatibus creabantur.

Charietoni viro fortitudinis miræ.] De eius proceritate ac præclaris facinoribus operæpretium erit Zosimi lib. 3. legere. Sed & Eunapius de eodem sic scribit. *Χαριέττων μὲν οὖν καὶ πρὸ τούτου φανερός τις ὢν καὶ ἀνυπόστατος, τῷ τε πλεονάζοντι τοῦ δραστηρίου φοβερὸν, ἀνεῖχεν ἀπὸ λῃστείας ἅπαντας.* Id est. *Charietto igitur qui & antea illustris & inuictus habebatur, & ob singularem audaciam terrori erat, omnes barbaros à latrocinando deterruit.* Eunapij verba refert Suidas in *ἀνεῖχε*. Hic idem Charietto postea per vtramque Germaniam Comes rei militaris fuit. teste Marcellino in principio lib. 27.

Pag. 101. *Multiplices regiones.*] Legendum videtur vno contextu. *Cum multiplices regionis vicorúmque cerneret reliquias exustorum.*

Carpenta & materias.] Huius rei meminit etiam Libanius in Oratione illa funebri. *ὠνεῖσθαι τὴν εἰρήνην ἐκέλευσε πόλεις μὲν ἐγείροντας, σώματα δὲ ἄγοντας. οἱ δὲ ὡμολόγουν τε καὶ οὐκ ἐψεύδοντο· καὶ ἐκομίζετο ξύλα τε καὶ σίδηρος εἰς ἀνάστασιν οἰκιῶν.* Id est. *Iulianus emere eos pacem iussit, opida quidem restaurantes, corporibus autem operas exhibentes. Quæ illi & polliciti sunt & fidem seruarunt. Ac materia ferrúmque ad restaurationem ædium conuehebantur.* Et in Prosphonetico ad Iulianum.

Pag. 102. *Æmilianum Scipionem vt somniculosum.*] Idem narrat Plutarchus in lib. qui inscribitur *πρὸς ἡγεμόνα ἀπαίδευτον*, in fine, his verbis. *καὶ τί δεῖ ταῦτα λέγειν; ὅπου καὶ τὰ σμικρότατα τῶν ἐλλειμμάτων περὶ τοὺς ἐπιφανεῖς καὶ τοὺς ἐνδόξους συκοφαντεῖται. Κίμωνος ἦν ὁ οἶνος διαβολὴ, Σκιπίωνος ὁ ὕπνος. Et quid opus est hæc dicere, quando etiam minima quæque vitia in illustribus viris reprehenduntur, vinolentia Cimoni, Scipioni somnolentia obijciebatur.*

Basso

Basso qui recens promotus.] Iunius Bassus Præfectus vrbi decessit neophytus 8. Cal. Sept. Eusebio & Hypatio Coss. Anno Domini 358. vt testatur vetus Inscriptio Romæ in arca sepulcrali, quam primus in lucem protulit Iac. Sirmondus in Notis ad Ennodium. HIC. DEPOSITVS. EST. IVN. BASSVS. V. C. QVI. VIXIT. ANNIS. XLII. MENS. II. IN. IPSA. PRAEFECTVRA. VRBI. NEOFITVS. IIT. AD. DEVM. VIII. CAL. SEPT. EVSEBIO. ET. HYPATIO. COSS. Atque hic primus è familia Bassorum ad Christianam fidem transiisse videtur, teste Prudentio contra Symmachum lib. 1.

Non Paulinorum non Bassorum dubitauit,
Prompta fides dare se Christo.

Pag. 104. *Hastæ sunt longiores.*] Longioribus hastis solitos vti Sarmatas testatur etiam Ælianus in Tacticis, ac Cornelius Tacitus in lib. 6. contis ac gladiis & arcu breuiore Sarmatas præliari scribit. Eiusmodi contos eleganter describit Valerius Flaccus in lib. 6. his versibus:

Sarmatica coiere manus, fremitúsque virorum
Semiferi. riget his molli lorica catena:
Id quoque tegmen equis. & equi porrecta per armos
Et caput, ingentem campis hastilibus vmbram
Fert abies obnixa genu, vaditque virûm vi,
Vadit equûm, docilis relegi docilísque relinqui,
Atque iterum medios non altior ire per hostes.

Et lorica ex cornibus rasis.] Hanc Sarmatarum armaturam optimè describit Tacitus in lib. 1. hist. *Namque*, ait, *mirum dictu vt sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos. nihil ad pedestrem pugnam tam ignauum: vbi per turmas aduenêre, vix vlla acies obstiterit. sed tum humido die & soluto gelu neque conti neque gladij quos prælongos vtraque manu regunt, vsui: lapsantibus equis & cataphractarum pondere. id principibus & nobilissimo cuique tegmen ferreis laminis aut prææduro corio consertum.* Theophrastus quoque in lib. de animalibus colorem simulantibus, ait Sarmatas ex Tarandi corio loricas sibi consuere. Sed Pausanias in Atticis refert eos ob inopiam ferri ex equorum vngulis rasis ac perforatis cataphractas conficere: eas autem vngulas equorum seu boum neruis consuere. Eiusmodi loricam abs se visam Athenis ait in Æsculapij templo, quam pomo pineo adhuc viridi non absimilem fuisse dicit. hæc λωρίκια κεράτινα, seu ἐκ κεράτων Leo & Constantinus in Tacticis appellant, vbi tamen viri docti κεράτινα & ἐκ κεράτων corrigunt. quibus ne assentiar facit Pausaniæ & Marcellini nostri auctoritas, & Scholiastes Ms. in Nonium Marcellum, quem hîc citat Lindembrogius.

Plumarum specie.] Pausanias draconum squammis comparat. συλλεξάμενοι τὰς ὁπλὰς, ἐκκαθήραντές τε καὶ διελόντες ποιοῦσιν ἀπ' αὐτῶν δρακόντων φολίσιν ἐμφερῆ. Sic etiam Virgilius squammas loricæ dixit,

Nec duplici squamma lorica fidelis & auro.

& aliquanto clarius in lib. XI. Æneidos,

quem pellis ahenis

In plumam squammis auro conserta tegebat.

Habebant autem principes Sarmatarum loricas ex ferreis laminis, vt testis est Tacitus, & Valerius Flaccus suprà citatus.

riget his molli lorica catena.

Planè intelligit quem Græci ἁλυσιδωτὸν χιτῶνα vocant, seu θώρακα.

Equorúmque plurimi castrati.] Idem etiam prodit Strabo in lib. 7. ἴδιον δὲ τοῦ σκυθικοῦ καὶ τοῦ Σαρματικοῦ παντὸς ἔθνους τὸ τοὺς ἵππους ἐκτέμνειν εὐπειθείας χάριν. Id est. *Proprium Scythicæ gentis ac Sarmaticæ est equos castrare, vt morigeri sint. Equos enim habent paruos quidem, sed acres & indociles.* Equi porrò castrati morsu quidem & calcibus ferocire desistũt, ceterùm nihilo minus vtiles & generosi sunt in bello. teste Xenophonte lib. 7. de institutione Cyri. Plinius autem in lib. 8. scribit Scythas per bella equabus vti malle, quòd vrinam cursu non impedito reddant.

Interdum & binos.] Idipsum testatur Ælianus in Tacticis qui eam ob causam ἀμφίππους eosdem dictos esse memorat, idque barbaris omnibus qui Istrum accolunt, commune ait fuisse. Sanè Valerius Flaccus in 6. Mœsis idipsum tribuit,

comitúmque celer mutator equorum

Mœsus, & ingentis frænatur Sarmata conti.

Sed Sarmatarum eum proprium fuisse morem satis probat, quod ludus Sarmaticus pro desultorio ponitur apud Vopiscum in Caro.

Contra Valeriam.] Id est, *è regione Valeriæ.* In Regio tamen & Vaticano codice legitur *cc* quod est *circa.* In editione autem Romana excusum erat *esse Valeriam*, errore librariorum qui eam notam minimè intelligebant. Gelenius vulgatæ scripturæ auctor est.

Pag. 105. *Ergo hac & similia leniturus.*] Eleganter hunc locum mihi restituisse videor, mutata tantummodo interpunctione. Nam cùm in editione Rom. & in Regio codice legeretur, *erga hac similia leniorus,* non dubitaui quin ita legendum esset vt edidi. Paulò post etiam emendaui. *Duxerat potior cum ceteris Sarmatis.* vbi vulgò legebatur *armatis.*

Subregulos.] Subreguli sunt Reges qui potentioribus Regibus obnoxij sunt. quos etiam regulos vocat Marcellinus noster in lib. 18. *Reges omnes & regales & regulos ad conuiuium corrogatos.* Ita Sulpicius Alexander in lib. 4. hist. Marcomerem & Sunnonem Francorum subregulos vocat, quos etiam Regales ibidem appellat.

Pag. 106. *Quorum plebem arcuit Imp.*] In editione Rom. perinde vt in Regio codice legitur, *quorum pl. acrius Imperator.* Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitauit. Ego verò cùm animaduertissem in

lib. 26. p. 317. vbi legitur, *veritus ne hac ex causa indemnatus occideretur*, tam Regium exemplar quàm editionem Rom. scriptum habere *bacritus*, hunc locum eodem modo corruptum esse suspicatus sum.

Sarmatæ vt semper Rom. clientes.] Id benignè intelligendum est. licet enim in Romanos sæpè insurrexerint Sarmatæ, tamen domiti & in fidem postea sunt recepti.

Fatum vinci principis pot. vel fieri.] Eodem sensu Claudianus de 4. Honorij consulatu dixit, *largitor honorum*

Pronus, & in melius gaudens conuertere fata,

Et Procopius in lib. 1. de fabricis Iustiniani initio. τοὺς δὲ βίῳ ἀπορουμένους πλούτῳ πεποιημένος κατακορεῖς, καὶ τὴν τύχην αὐτοῖς τὴν ἐπηρεάζουσαν βιασάμενος. Sed omnium elegantissimè Pacatus in panegyrico, his verbis. *Nullam maiorem crediderim esse principum felicitatem quàm fecisse felicem & intercessisse inopia, & dedisse homini nouum fatum.*

Vicerunt dominos.] Sarmatæ cùm à Scythis bello appeterentur, seruis suis arma dederant. qui cùm victoriam de Scythis retulissent, aduersus dominos arma vertentes, eos suis sedibus deturbarunt. Pulsi domini ad Constantinum Aug. confugere, qui validiores quidem militaribus numeris inseruit, aliis agros assignauit, vt narrat Eusebius in lib. 4. de vita Const. cap. 6. & amplius trecenta millia hominum mixtæ ætatis & sexus per Thraciam, Scythiam, Macedoniam, Italiámque diuisit, vt est in Excerptis de Gestis Constantini quæ cum Marcellini nostri historiis edidimus. Contigit ea res Optato & Paulino Coss. Anno Domini 334. teste Idatio in Fastis, & Hieronymo in Chronico, qui sic áit. Anno Domini 334. *Sarmatæ limigantes dominos suos qui nunc Arcaragantes dicuntur, facta manu in Rom. solum expulerunt.* Sarmatæ igitur à seruis pulsi, partim ad Rom. partim ad Victohalos confugerunt.

Ad Victobalos.] Regius codex *Victohalos* habet. A Pæanio qui Eutropium Græcè vertit, Βικτόαλοι dicuntur. Atque ita, vbicunque Victobalos legis, emendandum censeo. Error natus est ex affinitate literarum *b* & *h*, quæ in MSS. codicibus vix distinguntur. Sic Arabarium vulgatæ editiones habebant in hoc libro pro Arahario. Ita enim semper in codice Regio, & interdum in editione Rom. scriptum reperimus. Eodem errore *Eubages* in lib. xv. scriptum erat pro *Euhages*. Eutropius quidem *Victophalos* vocat in Traiano, sed Ms. Fuldensis *Victohalos* habet, teste Sylburgio: Hirsfeldensis *Victoalos*, teste Canisio.

Pag. 107. *Zisaim regem ijsdem præfecit.*] Non omittenda sunt verba Aurelij Victoris. *At Iulius Constantius annos tres atque xx. Augustum imperium regens cùm externis motibus modò ciuilibus exercetur, agrè ab armis abest. queis tyrannide tantorum depulsa, sustentóque interim Persarum metu, genti Sarmatarum magno decore considens apud eos regem dedit.* hæc Sarmatarum Regis creatio contigit Datiano & Cereale Coss.

Pag. 108. *Parthiscus irruens amnis.*] Plinius Parthissum amnem nominat in lib. 4. *Campos & plana tenent Iazyges: Sarmatæ montes & saltus. pulsi ab his Daci ad Parthissum amnem.* Est & Artiscus amnis apud Herodotum in 4. quem per Odrysas fluere dicit. sed alius est à Parthisco, cum Parthiscus sit vltra Danubium.

Pag. 110. *Picenses.*] Apud Ptolemæum πικῆνσι in Mœsia superiore ponuntur, à Sarmaticis fortè Picensibus profecti.

Pag. 112. *Plus æstimantes creare quàm afferre.*] Legendum videtur *quàm auferre.*

Sufficient ex hostibus captiuis.] Placet scriptura Regij exemplaris, in quo legitur. *vobis abundè sufficiet ex hostibus captis.* Nam Constantius hoc secundum huius expeditionis præmium esse dicit, quod militibus Romanis ex Sarmatarum captiuis mancipia abundè sufficient. Magnas enim opes ex pauperum hominum præda sperari non debuisse, & sibi superesse thesauros ait, quibus milites suos locupletet. Ceterùm captiui tunc inter milites diuidebâtur, quos milites deinde mercatoribus diuendebant. Dio in fine lib. 51. καὶ οἱ αἰχμάλωτοι τοῖς στρατιώταις διεδόθησαν. & Themistius in Orat. 17. & Tarquinius apud Dionysium Halic. in lib. 4.

Secundi Sarmatici cognomentum.] Mallem *secundò Sarmatici.* Sic suprà Marcellinus dixerat: *Militarique consensu secundò Sarmaticus appellatus ex vocabulo subactorum.* hoc est, δὶς σαρματικός. Sic enim in Edicto Maximiani Galerij apud Eusebium in lib. 8. hist. αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Γαλέριος Μαξιμιανὸς δὶς Καρπικὸς μέγιστος, ἕξάκις ἀρμένιων μέγιστος, &c. Id est. *Secundo Carpicus Maximus, sexto Armenicus Maximus.* Constantius igitur victoriam de Sarmatis iam antea retulerat; sed quando, incertum est.

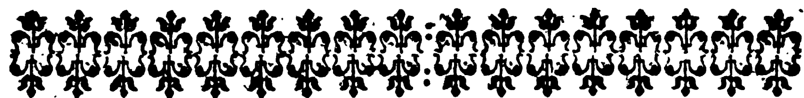
Demúmque ex vsu testata.] In Regio exemplari legitur *denique.* Scribendum igitur est. *Deúmque ex vsu testata non posse Constantium vinci.* quod confirmatur ex lib. 24. initio. *Impetrabilem principem superari non posse Deum vsitato clamore testati.* Et ex lib. 26. *Testati more militiæ Iouem, inuictum Procopium fore.* Huiusmodi autem erat exclamandi formula. *Tu scis Iupiter, Constantius vinci non potest.* Ita apud Lampridium in Diadumeno milites acclamasse dicuntur. *Tu scis Iupiter, Macrinus vinci non potest. Tu scis Iupiter, Antoninus vinci non potest.* Quibus in locis, *Tu scis,* idem valet ac *Testis es.* vt apud præcipuum poëtarum non semel legitur ἴστω Ζεύς. & ἴστω νῦν τόδε γαῖα, apud Apollonium in lib 2. Argon. denique apud Pollucem in sacramento ephebórum Atheniensium, quod relatum est in eius lib. 8. ἴστορες θεοὶ ἄγραυλοι Ἐνυάλιος, Ἄρης, Ζεὺς, Θαλλὼ, Αὐξὼ, Ἡγεμόνη. Id est. *Testes sunto Dij agrauli seu agrestes, Enyalius, Mars, Iupiter, Thallo, Auxo, Hegemone.* Sunt autem Auxo quidem & Hegemone Charitum apud Athenienses nomina, Thallo autem Horarū vnius, vt docet Pausanias in Arcadicis & in Bœo-

ticis. τιμῶσι γὰρ ἐν παλαιοῖς καὶ Ἀθηναῖοι χάριτας αὐξὼ καὶ ἡγεμόνην. τὸ γὰρ τῆς Καρποῦς ἐστὶν οὐ χάριτος ἀλλ' ὥρας ὄνομα. τῇ δ' ἑτέρᾳ τῶν ὡρῶν νέμουσιν ὁμοῦ τῇ πανδρόσῳ τιμὰς Ἀθηναῖοι θαλλὼ τὴν θεὸν ὀνομάζοντες. Apud Hyginum quoque in fabula 183. horarum nomina hæc sunt Auxo, Eunomie, Pherusa, Caria, Odice, (lege Carpo, Dice) Euporie, Irene, Orthesie, Thallo. Et hæc ad explicationem loci obscurissimi obiter sint dicta.

Sirmium cum pompa triumphali.] Hunc Constantij triumphum memorat simul ac deridet Iulianus in Ep. ad Athen. p. 513.

Iisdem diebus Prosper & Spectatus.] Spectatus ex legatione Persica redierat ante ruinam Nicomediæ, vt patet ex Epistola 321. quam Libanius de Spectati reditu scribit ad Aristænetum, qui eo terræ motu interiit: Quam quidem Epistolam suprà retulimus. Itaque hæc ante cladem Nicomediæ locari debuerant. Eadem incuria paulo suprà dicta sunt quæ de Bassi Præfectura posuit, quem ex allata Inscriptione constat sequenti anno, hoc est Eusebio & Hypatio, decessisse.

Pag. 113. *Lucillianus.*] Is videtur esse cui summam belli contra Persas gerendi mandatam esse a Constantio scribit Zosimus in lib. 2. cùm is Gallum Cæsarem in Orientem mitteret. & quem in lib. 3. scribit Nisibin à Sapore obsessam defendisse.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRVM XVIII. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 114. Ipse *iurgia dirimens.*] Hoc erat institutum Cæsaris Iuliani. de quo Mamertinus in gratiarum actione sic dicit. *Æstates omnes in castris, hiemes in tribunalibus degit.* Et Libanius in Orat. funebri.

Indeclinabilis iust. iniust. distinctor.] Hîc Marcellinus noster apertè græcissat. Indeclinabilem enim posuit pro eo quod Græci dicunt ἀκλινῆ. quo sensu Nicolaus Damascenus de vita sua, p. 422. editionis nostræ

dixit de seipso. πρὸς γε μὴν τὸ δικάζειν οὕτως ἀκλινὴς καὶ ἀδώπευτος.

Pro tribunali palam admissis volentib. audiebat.] Id est leuato velo, vt loquuntur Impp. in lege vlt. Cod. Th. de naufragis. Velum enim pro foribus Secretarij positum erat, quod si adductum erat, seu leuatum, omnes ad audiendum admitti posse significabat. sin erat reductum, neminem præter consilium admitti fas erat. Reducebatur autem fere in criminalibus causis vbi de capite hominis agebatur, quò Iudex attentius ac maturius cum consilio deliberaret, vt docet Basilius in Ep. 79. ad Eustathium Sebast. εἰ γὰρ οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχοντες, ὅταν τινὰ τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσι, ἐφέλκονται τὰ παραπετάσματα, καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν προκειμένων σκέψιν καὶ πολὺν ἐνδιαλάζουσι χρόνον, &c. quem locum imitatus esse videtur Clemens lib. 2. Const. Apost. cap. 5.

Et quis, ait, innocens esse poterit.] Hoc egregium Iuliani Cæsaris responsum refertur etiam à Zonara in Annalibus. cuius verba quia sunt Marcellini verbis simillima, hîc apponenda duxi. ποτὲ γοῦν δικάζειν τινὰ κεκλοφέναι κατηγορημένον καὶ τὴν κλοπὴν ἀρνούμενον, ἐπεὶ ὁ κατήγορος, τίς, ἔφη βασιλεῦ ἐπ' ἐγκλήματι δίκην ὑφέξει, εἰ ἐξ ἀρνήσεως ὠφελοῖντο οἱ αἰτιώμενοι; ἐκεῖνος ἀνθυπηνέγκατο· καὶ τίς ἔσται ἀναίτιος εἰ ἐλέγχων ἄνευ πιστεύοιντο οἱ κατήγοροι.

Annona à Britannis sueta transferri.] Hanc Britannicæ annonæ transuectionem Iulianus multò quàm antea faciliorem reddidit. Nam cùm fere omnes onerariæ naues ad annonam hanc transuehendam comparatæ, metu barbarorum mare infestantium subductæ computruissent, paucæque admodum nauigarent, quibus in portu exoneratis, inde annona vehiculis transportabatur: quod quidem maximo damno ac sumptui Gallis erat: Iulianus plures quàm antea naues fabricauit, vtque annona lembis per flumen Rhenum ex Britannia insula subueheretur, prout olim fieri solitum erat, sollicitè prouidit, vt narrat Libanius in Orat. funebri ad hunc annum. & Zosimus in lib. 3. & ipse Iulianus satis ambitiosè in Epist. ad Athenienses. De Britannicæ annonæ transuectione loquitur etiam Eunapius in legationib. χαμάζων γὰρ μὴ βουλομένων ἀδύνατον ἦν τὴν ἐκ τῆς βρεττανικῆς νήσου σιτοκομιδὴν εἰς τὰ ῥωμαϊκὰ φρούρια διαπέμπεσθαι.

Pag. 115. *Castra Herculis.*] Vrbem hanc intelligit Libanius in Orat. cit. his verbis. ἀλλὰ κατέβαινε μὲν ἐπ' αὐτὸν ἑκατὸν· πόλιν δὲ ἡράκλειαν ἡρακλέους ἔργον ἀνίστη, τὰ πλοῖα δὲ εἰς τὸν ῥῆνον εἰσῆγε. Eiusdem mentio fit in Tabula Itineraria Peuting. *Caruone* 13. *castra Herculis* 8. *Nouiomago* x. Hanc etiam intelligere videtur Stephanus Byzantius cum scribit Ἡράκλεια τρίτη Κελτικῆς.

Non rectoris amore. Romanis, &c.] Sic primus hunc locum Gelenius emendauit, audacter satis. Nam in Mss. deest negatiua particula, & *Romanos* legitur non *Romanis*. Equidem initio quid sibi vellet hæc Mss. lectio, videre non poteram. Adeò sæpè veritas in oculos nostros

incurrit; nec aduertitur tamen. Tandem verò animaduerti elegantem in scripta lectione sensum esse. *Idque claris indiciis apparet, vtilitati publica metu barbaros obedisse, rectoris amore Romanos.* Est igitur antithesis Barbarorum & Romanorum: Barbaros metu, Romanos amore Cæsaris paruisse dicit. quod sequentia manifestè euincunt. Subjicit enim. *Reges ex pacto, &c.* quod refertur ad Barbaros. deinde *& auxiliarij milites, &c.* Quod ad Romanos referendum est.

Et auxiliarij milites.] Plerique vt ait Vegetius in lib. 2. in auxiliis festinant militiæ sacramenta percipere, vbi & minor sudor & maturiora sunt præmia: vitantes laborem in legionibus militandi, vbi grauiora arma, plura munera, seuerior disciplina. Ex quo patet Romanos complures in auxiliis militasse. Auxilia tamen initio de alienigenis dicebantur, vt docet Varro in lib. 4. de lingua Latina. *Auxilia*, inquit, *appellantur ab auctu, cùm accesserint qui adiumento essent alienigena.* Et ita quoque Festus Pompeius. At Suidas αὐξίλια deriuat ἀπὸ τοῦ ὀξύ τινος τῆς βοηθείας. Sic enim apud eum in v. ψιλὸς vetus scriptor loquitur. αὐξίλια δὲ ἴσοι ῥωμαῖοι τὰ τοιαῦτα τέλη προσαγορεύουσι, τὸ τῆς βοηθείας ὀξὺ καὶ εὐκίνητον περὶ τὰς χρείας οὕτω προσαγορεύοντες.

Quinquagenarias longioresque materias.] Id est stipites quinquaginta pedum longitudine. Sic Vitruuius in lib. 8. cap. 7. Fistulas quinquagenarias dicit, quarum scilicet lamna quinquaginta digitos lata esset. Aliter Plinius quinquagenarium thoracem, & quinquagenaria ac centenaria pondera dicit in lib. 7. cap. xx. Tertullianus de Pallio promulsidem quinquagenariam. Lampridius in Elagabalo, vasa centenaria. id est quinquaginta pondo, centum pondo.

Ne pacatorum terra corrumperentur.] Idem refertur à Libanio in Oratione funebri. ὁ δὲ ἐχώρει διὰ τῆς ἐνσπόνδων παρεξιὼν, ὅπως μὴ δι᾽ αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἰὼν, ἀνάγκη τι βλάψαι. *Progrediebatur itaque fœderatorum agros præteriens, ne per eos in hostem transiens, quidquam necessario vastaret.*

In locum ad comp. pontem.] Ante hæc verba videtur quidpiam deesse in hunc fere modum. *Iri igitur placuit in locum, &c.* Vel sanè scribendum est *iri in locum.* & ita nihil deerit. Atque hanc emendationem confirmat Libanius in Orat. cit. ὡς γὰρ βαδίζων καὶ περισκοπῶν τὴν ἀντιπέρας ὄχθην, κατεῖδεν ἐπίκαιρον τόπον, οἷον καταληφθέντα παρέχειν ἀσφάλειαν τοῖς κατειληφόσι, πλοιάριά τινα καὶ μοῖραν τῆς δυνάμεως μικρὰν ἀφανῶς ἐν κοίλῳ τινι τῆς οἰκείας ὄχθης χωρίῳ καταλιπὼν, αὐτός τε ἐπορεύετο καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἠνάγκαζεν ἴσην πορείαν χωρεῖν. *Nam cùm progrediens & aduersum ripam circunspiciens, locum vidisset oportunum, qui occupatus securitatem præstare posset, nauigia aliquot & militum exiguam manum in valle quadam Romane ripe proxima occultauit. & ipse incedens, hostes quoque simul incedere coëgit.*

Pag. 118. *Et collecta nocte prouecta.*] Libanius post ea quæ proximè citaui subjicit. ἑσπέρας δὲ στρατοπεδευσάμενος τοῖς καταλειφθεῖσιν ἐκείνοις σημαίνεις

διεπλεύσαν κρατήσοντες τοῦ χωρίου. καὶ οἱ μὲν πειθαρχοῦντες ἐκράτουν. ὁ δὲ ἀναστρέψας ἐζεύγνυεν, ὁρμώμενός τε ἐξ οἰκείων καὶ τελευτῶντες εἰς τὸ κατειλημμένον. Sub vesperam autem castra metatus, militib. iis quos occultauerat signum dedit, vt traiecto flumine locum occuparent. Atque illi quidem imperata facientes locum occupant. Iulianus verò cum suis reuersus eo vnde discesserat, pontem iunxit à Romana ripa ad locum qui erat occupatus. Hæc Libanij verba clariùs quàm Marcellini nostri narratio, strategema illud Iuliani explicant.

Pag. 117. *Leniter susceptus est vt decebat.*] Duas vltimas voces addidi quæ in editionibus deerant. In Regio quidem codice, perinde vt in Editione Rom. legitur. *Susceptus est: ducebat, &c.* In Florentino Ms. scriptum erat *decebat*.

Pag. 118. *Ex primicerio Protectorum Tribunum.*] Primicerius protectorum is est, qui princeps est in schola protectorum: Cuius mentio fit in l. 9. Cod. Th. de Domest. & prot. Sic etiam inter Protectores domesticos erat quidam primicerius, vt legitur in eodem titulo. Marcellinus noster in lib. 25. *Iouianus eligitur Imperator Domesticorum ordinis primus.* Post Primicerium erat Secundicerius & decemprimi eiusdem scholæ. quorum mentio fit in vtroque codice. Ceterùm ex Primicerio protectorum ad Tribunatum perueniri mos erat. Vnde hîc legimus Valentinum ex Primicerio protectorum factum Tribunum. Id testatur Marcellinus in lib. 30. de Gratiano. *Post dignitatem Protectoris, atque Tribuni Comes præfuit rei Castrensi per Africam.* Et Imp. in lege XI. Cod. eodem. *Primicerius*, inquit, *post acceptum Tribunatum inter eos dignitate potiatur qui ducatum agere meruerunt.* Denique in Excerptis de gestis Constantini sic legitur. *Constantius D. Claudij opt. Principis nepos ex fratre, Protector primùm, exin Tribunus, postea præses Dalmatiarum fuit.* Ex quibus intelligendus est locus Marcellini nostri in lib. 16. *Prouectis ex consortio nostro ad regendos milites natu maiorib. adolescentes eum sequi iubemur.*

Vt quam rarissimè & iucundè.] Valerius Max. in lib. 7. cap. 2. *Aristoteles*, ait, *Callisthenem auditorem suum ad Alexandrum mittens monuit, vt cum eo aut quàm rarissimè, aut quàm iucundissimè loqueretur, quò aut silentio tutior, aut sermone esset acceptior.* Ex quo fonte Marcellinum nostrum hausisse perspicuum est.

Pag. 119. *Consilia tart. manibus miscens.*] Idem testatur vetus Epigramma inter Catalecta veterum poetarum.

Fata per humanas soliturn prænoscere fibras
Impius infandæ religionis Sapor.
Pectoris ingenui salientia viscera flammis
Imposuit, magico carmine rupit humum.
Ausus ab Elysiis Pompeium ducere campis, &c.

Quæ ad Saporem nostrum pertinere persuasum equidem habeo. In

his

his versibus notandus est ritus Persicæ religionis, viscera comburere, quem & Strabo, & Catullus commemorarunt.

Præstigiatores consulens.] In Editione Rom. perinde vt in Ms. Flor. legitur *præstionis*. Castellus & Accursius *prescitionis* edere maluerunt. Sic Marcellinus in lib. 29. *litato conceptis carminib. numine præscitionum auctore*. In Regio autem exemplari scriptum reperi. *Præstigiones consulens*, Antepenultimâ tamen syllabâ duobus punctis subnotatâ.

Comitatensis fabrica.] Metaphora est vt ex sequentibus patet. Intelligit enim eos qui in Comitatu Constantij potiorem locum obtinebant. Frustra igitur Lindembrogius nos ad Notitiam imperij rejecerat, quasi hic de Fabricensibus ageretur.

Apud quem multa Constantius potuit.] Vrbane & figurate id dictum esse nemo non videt. Nimiam enim Eusebij Eunuchi potentiam hoc scommate perstringit Marcellinus. Simile est quod memini legere apud Plutarchum in tractatu εἰ γέροντι πολιτευτέον Attalum Eumenis fratrem, egregium alioqui regem diuturnæ pacis desidia adeo infractum esse atque mollitum, vt Philopœmeni cuidam (cuius etiam meminit Pausanias in Achaicis) regendum se ac circumducendum traderet. Quamobrem, ait, Romani subinde rogabant eos qui ex Asia venerant, num Attalus apud Philopœmenem gratia valeret. εἴ τι δύναται παρὰ τῷ Φιλοποίμενι βασιλεύς. Porro de hac immoderata Eunuchorum potentia sub Constantio Libanius in Apologia aduersus doctrinæ suæ obtrectatores sic loquitur. ἠγάπα δὲ καὶ περὶ αὑτὸν εἶχε καὶ συμβούλους καὶ διδασκάλους ἐποιεῖτο ὀλέθρους τινὰς εὐνούχους εἰς ἀφανισμὸν τῆς βασιλείας ἔργον, αὐτὸς δὲ τοὔνομα περιεῖχε· καὶ ἡ μὲν ἐσθὴς ἐκείνου, ἡ δὲ ἐξουσία τούτων. *Amabat porro & circa se habebat, consiliorúmque participes & magistros sumebat pessimos Eunuchos, quibus imperij summam tradiderat, ipse nomine solo contentus. Ac vestis quidem Imp. penes eum, vis penes illos erat.* Idem queritur Libanius passim: & Athanasius in Epistola ad solitarios, p. 834. & Mamertinus in gratiarum actione ad Iulianum. sed de Eusebio specialiter id dicit Libanius in Orat funebri, p. 298. ὁ δ' αἰὼν τοῦ τῆς κοιτῶνος [illegible] δοῦλος αὐτοῖς ὤν.

Domo sua non cederet Antiochiæ.] Cùm tunc temporis Imperatores ob Parthici belli assiduitatem Antiochiæ diutius residere soliti essent, vrbis amœnitate capti, hinc factum est, vt omnes pene Impp. proximi domos in ea ciuitate splendidissimas haberent. Neque quisquam paullo beatior erat, qui Antiochiæ non ædificaret domum, aut emeret, vt testis est Libanius in Antiochico, p. 371. ἀλλ' οἱ γε τῆς περὶ τὴν βασιλεία γεγόνασι δυναμείας, [illegible] ἐξηγεῖσθαι οἰκοδομημάτων κάλλει τῷ ἄστει. Ex quibus intelligimus, cur eam Vrsicini domum Eusebius tantopere concupiscebat.

Emittebat cubicularios.] Has Eusebij artes commemorat etiam S. Athanasius in Epist. ad solitarios. [illegible]

μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰπεῖν εὐνοῦχοι περὶ Κωνστάντιον, καὶ πάντα δύνανται παρ' αὐτῷ. Mouet etiam alios Spadones. Multi autem, vel vt verius dicam, nulli alij circa Constantium sunt quàm Eunuchi, qui omnia apud illum possunt.

Pag. 120. *Et consertis.*] In Regio codice & in Editione Rom. legitur *concertis.* Vnde suspicor ita Marcellinum scripsisse. *Rumoribus densis audiuntur, & certis.* Sic enim loqui solet. exempli gratia, p. 119.

Confessúsque debitum per colludia in nomen fisci transl.] Hunc locum sic intelligo. Cùm Antoninus vrgenti creditori debere se confessus esset metu iudicis, qui in creditoris gratiam erat propensior, debitum illud in nomen fisci translatum est, & largitionum Comiti cognitio attributa, qui fiscalia debita per Palatinos exigebat. Eandem fraudem refert Symmachus in lib. v. ep. 61. *Piget dicere quibus technis apparitio Itali grassetur ærarij. fertur sub publici debiti specie priuatorum nominum falsa recitari. Inualidos quippe statim vincit impressio: validiores autem cum munimenta pro se iuris adsciuerint, criminosis verborum interpretationibus implicantur, vt ad damni patientiam sese inuidiæ timore submittant.* Creditor itaque ius suum & actionem fisco donauerat per conludium, ea fortasse conditione, vt iudex dimidiam debiti partem acciperet. quod vetitum est rescripto Gordiani in lege 2. Cod. ne fiscus vel resp. *Cùm allegas partem rerum, vel actionum dimidiam fisco, quo magis eius viribus protegaris, velle te donare, huiusmodi litium donationem admitti temporum meorum disciplina non patitur.*

Pag. 121. *Zopyri illius similis.*] Melius Demarati similem dixisset. Certè Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum, hunc Antoninum Demarati nomine appellat. *ὁ δὲ χαλκοῦς ἀπολέμμος Δημάρατος ὁ τὰ παρ' ἡμῶν ἐπαινῶν πρὸς ἐκεῖνον ἀγαθὰ, καὶ τοῦ χειμῶνος φάσκων αὐτῷ παραδώσειν ὥσπερ ἐν χυτρῷ τὰς πόλεις*, &c. Nota historia Demarati Spartani qui ad Persarum regem transfugit, ex Herodoto.

Palinodiam.] Pro veteri cantione posuit non pro contraria, vt sumi solet.

Vietus quidam senex.] Terentius in Eunucho actu 4. scena 4.

Hic est vetus, vietus, veternosus senex. Colore mustelino.

In castris Constantij.] Id est in comitatu, quo etiam sensu in lib. 14. dictum est. *Paulus cruore perfusus, reuersúsque ad Principis castra.* & in lib. 26. pag. 322. *è ciuitate occulte digreßi, Imperatoris castra petiuere itineribus festinatis.* Græci quoque comitatum principis, vocare solent *στρατόπεδον*, vt Athanasius in Ep. ad solitarios, Synesius & Iulianus in Epistolis, aliíque passim. Eius autem appellationis ratio est non obscura, eo quod Impp. semper circa se numeros militum præsentales cum scholis habebant.

Quasi per lustra aguntur & scenam.] Cur quasi per scenam hæc acta dicantur, satis intelligere videor. Nam Sabiniano prorsus quasi scenicæ personæ insignia Magisterij delata sunt, & Vrsicinus iisdem exutus.

Simili figura Iosephus in lib. 4. de bello Iudaico, de Phania quodam homine vilissimo, cui summum sacerdotium mandauerant Iudæi, dicit: *ἀπὸ γοῦν τῆς χώρας αὐτὸν ἄκοντα σύραντες, ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς ἀλλοτρίῳ κατεκόσμουν προσωπείῳ*. lustra autem pro ganeis forte sumit.

Diribitores.] Diribitores sunt qui populo ad ferenda suffragia tabulas diribebant, & suffragiorum puncta numerabant, vt indicat Varro in lib. 3. de re rustica, cap. 4. *Axius mihi. dum diribentur, inquit, suffragia, vis potius, vt villa publica vtamur vmbra, quàm priuati candidati tabella dimidiata ædificemus nobis.* Quem Varronis locum sanè illustrem accumen Ios. Scaligeri non intellexit. Est autem hic eius loci sensus. Vis vt villæ publicæ (ea erat in campo Martio vbi comitia habebantur) vmbra vtamur potius, quàm tabella dimidiata, in qua canditati nomen erat inscriptum, ad solem opposita vmbram nobis ædificemus. Sciendum est Varroni ac ceteris qui ad comitia venerant datum esse tabellam ex more, in qua omnium candidatorum nomina erant inscripta. Cùm igitur eam tabellam conscidisset Axius & Varro, & dimidiatam quidem, in qua scriptum erat candidati eius cui fauebant nomen, in cistam conjecissent, reliqua tabellæ parte vmbram sibi facere poterant. Sed vt ad diribitores nostros redeamus, solebant candidati eorum gratiam emercari, vt docet Ausonius in gratiarum actione. *Vocatus classib. non intremui, nihil cum sequestre deposui, cum diribitore nil pepigi.* Quanquam & Ausonius, & Marcellinus noster hoc in loco diribitores vocasse videntur, quos diuisores potius dicere debuerant cum Marco & Quinto Cicerone. Ij erant qui pecunia inter tribules diuisâ suffragia emebant canditatis.

Non contis nec remulco.] Contus est pertica longa qua nautæ ad promouenda ac regenda nauigia vtuntur, vt apud Virgilium in 6. Philo in legatione ad Caium *ὕλῃ χειρονόμοι πηδαλίοις, οἴαξι, κοντοῖς*. Vnde in lege 29. ad legem Aquiliam vbi dicitur. *Parum refert vtrum seruaculum ad nauem ducendo, an tua manu damnum dederis.* In Basilicis habetur *ὥσπερ ἢ χειρὶ ἢ κοντῷ ζημιώσας*, vt testatur Cujacius in lib. 5. obser. Seruaculum igitur est contus. Remulco autem agi dicitur nauis, cùm scaphæ ducitur fune, quod & promulco agi dicebant veteres, teste Festo. Græci *ῥυμουλκεῖν* dicunt, vt videre est apud Suidam in v. *ῥῦμα*. quare errant Festus & Isidorus qui remulcum deriuant à remo, cùm Græcæ originis id vocabulum sit. In Codice Regio & Vat. & Fauch. scribitur *ramulco*. Vnde suspicor à Marcellino scriptum fuisse *rymulco*. Sic Grambates pro Grymbate, & Rhandacus pro Rhyndaco in iisdem MSS. legebatur.

Id est non flex. ambagib. & obscuris.] Hæc omnia vnâ delenda sunt liturâ. sunt enim procul dubio scholia ad explicationem præcedentis metaphoræ annotata.

Vt Maharbal.] Sumpsit id ex T. Liuij lib. 22.

Pag. 122. *Apud Hileiam & Singaram ubi nocturna.*] Eleiam vocare videtur Rufus Festus in Breuiario. sic enim dicit. *Nocturna verò Eleiensi propè Singaram pugna, vbi præsens Constantius adfuit, &c.* Quanquam in Ms. Regio optimæ notæ quem vidi, deerat vox *Eleiensi*: Huius nocturni prælij historiam describit Libanius in Orat. quæ βασιλικὸς inscribitur, & Iulianus in Orat. 1. ad Constantium: quorum vterque filium Saporis Regis Persarum eo in prælio occubuisse testatur. Meminit & Marcellin. in fine libri. Adeo autem ambiguus eius pugnæ euentus fuit, vt tam Persæ quàm Romani se pro victoribus ferrent, quod declarat præter citatos auctores, Eutropius ac Rufus Festus. Contigit ea pugna anno Domini 348. Philippo & Sallia Coss. vt ponit Idatius in Fastis. Hieronymus in Chronico, anno insequente id retulit. Sed refellere videtur vtrumque Iulianus in Orat. 1. cit. Postquam enim Singarenam illam pugnam est executus, ad Magnentianum bellum sic transilit ἤγε μὲν γὰρ ὁ χειμὼν ἐπ' ἐξόδοις ἤδη, ὕστερον τῆς μάχης μεθ' ἣν πολεμῶν ἔτος οὐ συνῄδειν ἐμμήνων. Sed sine dubio legendum est τρίτον.

Pag. 123. *Puerum torquatum.*] Qui torquem gestabat. Apud barbaros enim & Syros torques signum erat ingenuitatis, vt olim apud Romanos bulla.

Pag. 124. *Apud Amidam.*] Editio Rom. habet *Amudum*, quam secuti sunt Accursius ac Gelenius Amida quidem ciuitas hic locum habere non potest, cùm de munimento eoque infirmo Marcellinus se loqui testetur. Codex Regius ac Flor. scriptum habent *Amudim*, quæ procul dubio vera scriptura est. Sic enim Procopius in lib. 2. Persic. pag. 85. appellat. Vbi Georgius Belisarij assessor legatum Regis Persarum cum maxima multitudine Daras ingredi cupientem monet, vt ceteros quidem in loco Amudi relinquat, ipse cum paucis Daras ingrediatur. χρῆναι γὰρ τοὺς μὲν ἄλλους ἅπαντας ἐν χωρίῳ Ἀμμώδιος καταλιπεῖν. Aberat hic locus ab opido Daras xx. stadiis, ac Persarum ditionis erat ætate Procopij, teste ipso Procopio in lib. 1. Pers. vbi Ἀμμώδιος χωρίον bis scribitur male. In 2. autem libro περὶ κτισμάτων, exaratum est Ἀμμώδιος χωρίον. At Theophylactus Simocata in lib. 5. hist. cap. 8. τὸ Ἀμμώδιον vocat, & XIV. duntaxat stadiis abesse ab vrbe Daras affirmat.

Summitatibus sagi contortis elatius.] Id solenne signum ait fuisse Marcellinus, cùm hostem appropinquare suis significare vellent. Eodem quoque modo apud Procopium in li. 3. Goth. p. 278. εἴς τε τὰς ἐπάλξεις ἀνέβαινον ἅπαντες, καὶ τὰ ἱμάτια σείοντες τοῖς ἐν ταῖς ναυσὶ σημαίνειν ἐβούλοντο μὴ πρόσω ἰέναι. *Omnes in murorum propugnacula ascendentes, motis vestibus significabant vectorib. ne vlterius progrederentur.* Et apud Marcellinum nostrum in lib. 25. pag. 298. *Efficacis audaciæ signum elatis manibus contortisque sagulis ostendebant.*

Meiacarire nomine.] Eodem itinere Cardarigan dux Persarum apud Theophylactum Simocattam in lib. 1. cap. 13. per castrum Meiacarire

Izalam montem petit. *διὰ τ. ἐχυρωμάτων τῶ Μαιακαρειρί.* Maiocariri dicitur in Notitia Imperij Rom. & sub dispositione ducis Mesopotamiæ collocatur. Addit Marcellinus, *cui fontes dedere vocabulum gelidi.* quod verissimum est. *Maia* enim seu *Maio* aquam significat. *carire* frigidum lingua Syrorum. vnde & Emmaus dicta. Hegesippus in lib. 4. *Ammaunta*, inquit, *repetit quæ de aquis calidis vocabulum sumpsit: quòd aquarum vapor Syro sermone Ammaus appellari fertur.*

Pag. 125. *Rex longæuus.*] Sic etiam in fine libri 27. Sapor longæuus dicitur, Agathias in lib. 4. scribit Saporem simul atque in lucem editus est, regem esse coronatum, & ad LXX. annum vitam simul cum imperio perduxisse: eundem anno imperij sui XXIIII. ex fœdere cum Romanis inito Nisibin accepisse. quod si ita est, regnare simul ac viuere cœpit Sapor Acindyno & Proculo Coss. Anno Domini 340. & hoc anno qui erat Eusebio & Hypatio Coss. annum duntaxat XX. attigerat. Quomodo igitur longæuus dicitur hîc à Marcellino? Annon hæc satis euincunt in Agathiæ codicibus numeros esse corruptos. Accedit quod in Singarena pugna (de qua suprà dixi) Saporis filius qui in spem imperij alebatur, occisus est, vt Libanius Iulianúsque prodiderunt. Quo argumento conficitur Saporem triginta vt minimùm annis ante eam pugnam regnare cœpisse. Libanius in Orat. quæ *βασιλικὸς* inscribitur, Saporem 40. ante Constantini M. obitum annis regnum tenuisse significat, his verbis. *ἀκούων δὲ τοὺς προγόνους ἑαυτῶ Δαρεῖον καὶ Ξέρξην εἶπεν δέχεσθαι τὰ κατὰ τῶν ἑλλήνων μακρὰ τροπαιουλῶν, αὐτὸς εἰς τέτταρας ἐτῶν δεκάδας ἐκτείνας τὸν χρόνον ἠξίωσε.* Scaliger in lib. 3. Isagogic. Canonum Saporem anno Christi 309. regnum iniisse scribit. At Theophanes anno XIX. Diocletiani initia regni Saporis ponit qui erat annus Christi 303. Sed ex Agathiæ rationibus initium Saporis in annum 312. cadere debet.

Satrapa Corduenæ.] Hæc regio cum aliis IV. Transtigritanis postea Persis dedita dicitur à Iouiano Aug. in lib. 24. Quare partem eius Romanis, partem Persis paruisse tunc oportet cum Marcellinus in Corduenam missus est. Nescio autem quo casu factum est, vt in editione nostra *Gorduena* excuderetur. Neque enim ita correxeram. Est quidem Corduene, vt existimo, eadem quæ Gorduene dicitur à Plinio, & Ptolemæo, & Appiano in Mithridatico. Strabo & Stephanus *γορδυαίαν* vocant, à Gordye Triptolemi filio nominatam. Sed apud Strabonem in lib. 1. initio *γορπωαίων ὄρη* scribitur corruptè. hi sunt montes quorum hîc meminit Marcellinus.

Pag. 126. *Quem iuxta læuus incedebat.*] Apud Persas honoratior locus existimatur medius in quo rex consistere solet, teste Plutarcho in lib. 1. Sympos. cap. 3. post hunc honoratior habebatur sinister, tertius dexter. post hunc rursus sinister, ac deinde dexter. ac sic deinceps, vt docet Xenophon in lib. 8. de institutione Cyri.

Pag. 127. *Inter rapienda momenta peric.*] Id est, momenta pericu-

lorum quæ rapi debent. Sic Lucanus lib. x. de Cæsare.

Insiluit Cæsar semper feliciter vsus
Præcipiti cursu bellorum & tempore rapto.

& Marcellinus noster in lib. 25. ad calcem.

Per Edessena sepulcra.] Olim sepulcra extra vrbes erant, vt notum est. Vnde Artemidorus in lib. 1. cap. 58. Si quis, ait, se in vrbem curru vectum introire somniauerit faustum esse somniũ ægro & athletæ. hic enim victor erit sacro certamine: ille conualescet. ex vrbe autem exire infaustum vtrisque somnium est. æger enim ad tumulum efferetur. Sciendum quoque est exercitationes olim militares extra pomœrium fieri consueuisse. vt testatur Libanius in προσφωνητικῷ ad calcem. Zosimus in lib. 4. de Valentiniano iuniore. τῷ βασιλεῖ τοίνυν ἐν βιέννῃ τὰς διατριβὰς ποιουμένῳ καὶ περὶ τὸ ταύτης τεῖχος ἅμα τισὶ τῶν στρατιωτῶν παιδιαῖς ἐνασχολουμένῳ. Denique Ennodius in panegyrico ad Theodericum. *Vrbis omne pomœrium simulacro congreßionis atteritur.* Sabinianus igitur extra Edessam milites exercebat in campo quodam, in quo cadauera humari solebant.

Militari pyrrichio.] Primus sic edidit Sig. Gelenius, cum in anterioribus editionibus, perinde ac in codice Regio & editione Rom. legeretur. *militari pyrricho.* Equidem *militari pyrricha* scribi mallem. Ait enim Marcellinus Sabinianum in bustis Edessenis non quidem exercuisse milites, sed militari pyrricha impendio esse delectatum vice saltationis histrionicæ. Nam cùm pantomimorum saltationibus vtpote flagrante bello careret, militaris pyrrichæ gestibus desiderium suum solabatur.

Futuros pronuntiant motus.] Hæc glossemata esse videntur, & abesse possunt absque vllo sensus incommodo.

Nisibi pro statione vili transmissa.] Zonaras auctor satis diligens prodit Nisibin à Sapore tunc obsessam fuisse, sed Saporem omissa statim obsidione cùm nihil proficeret, alia opida tentauisse frustra, tandémque Amidam cepisse. Quæ cum ita sint, placet scriptura quam in Regio & Flor. exemplari reperimus, & quæ in editione Rom. Aug. & Basiliensi seruatur. *Nisibi prostratione vili transmissa.* Sic in fine lib. 28. *Leptitanóque agro & Oeensi internecina populatione transcursis.*

Ad Constantiam vsque opidum.] Longè præferenda est scriptura codicis Florentini, in quo legitur *Constantinam.* Est enim Constantina opidum Mesopotamiæ in Osdroene situm haud procul ab Euphrate, supra Carras, vt testis est Procopius in lib. 2. Persic. vbi Chosrois ex Antiochia reditum in Persidem describit. Stephanus Byzantius scribit huic opido prius Nicephorij nomen fuisse. Νικηφόριον οὕτως φασὶν ἐκαλεῖτο κωνσταντίνα ἡ περὶ ἔδεσσαν πόλις. Quãquam in Suidæ lexico κωνσταντία legitur. Et apud Hieroclem in Itinerario ἐπαρχία ὀσροηνῆς. ἔδεσσα. κωνσταντία. In Excerptis quoque Procopij apud Photium Constantia dicitur. sed in

editionibus Procopij perpetuò Constantina tam in Persicis quàm in lib. 2. περὶ κτισμ. nominatur. Præterea in Notitia imperij Rom. sub Duce Mesopotamiæ Constantina ponitur, & apud Menandrum protect. in lib. 2. & 8. historiæ. Postremò Euagrius in lib. 1. hist. Eccl. Sophronium memorat Κωνσταντιναίων Episcopum, qui in Indice Episcoporum qui Chalcedon. Synodo subscripserunt, Constantinop. Episcopus dicitur prouinciæ Osdroenes: corruptè, cum Constantiniensis scribi debeat. Ex huius opidi nomine Constantiniensis pugna dicitur à Rufo Festo.

Pag. 129. *sublata tiara.*] Sic Persæ salitare consueuerant, vt docet Heliodorus in lib. 7.

Tiara quam capiti summo ferebat.] Apicem suprà vocauit Marcellinus. *Apicis*, inquit, *nobilitatis auctoritate, quo honore participantur mensæ regales, &c.* id erat ornamentum ex auro & margaritis contextùm, quo Persarum magnates Regis permissu capita redimibant. Etenim apud Persas nec anulo aureo, nec cingulo, nec fibula, nec alio eiusmodi ornatu cuiquam vti licet nisi cui rex concesserit, vt præter Xenophontem lib. 8. Cyrip. tradit Procopius in lib. 1. Pers. qui κόσμον τῆς κεφαλῆς apicem hunc appellat, eámque maximam esse dignitatem ait apud Persas. Idem in lib. 4. Goth. de Isdiguna legato Persarum, εἵποντο δὲ αὐτῷ καὶ δύο τῶν ἐν Πέρσαις λογιμωτάτων, οἳ δὴ καὶ διαδήματα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς χρυσᾶ ἐφόρουν. Id est. *sequebantur autem eum duo apud Persas clarissimi qui diademata aurea capite gestabant*

Amplißime Comes.] Magistri militum, qualis erat Vrsicinus, Comites etiam dicebantur Sic in lege 2. & 13. Cod. Theod. de re militari. & lege 18. de erog. milit. annonæ. Ita apud Marcellinum in lib. 29. Theodosius Magister militum. *Comes*, ait, *Valentiniani sum orbis terrarum domini*. & Ambrosius in Ep. ad Eugenium Aug. *Aderat*, inquit, *amplißimus honore magisterij militaris Bauto Comes.* Et in veteri inscriptione Stilicho dicitur Comes & Magister vtriusque militiæ.

Pag. 130. *Molinæ.*] Sic molas & pistrina sequior latinitas vocauit. In veteribus Glossis *molina* ὑδραλέται, & *molinarius* ὑδραλέτης. & ὑδρομύλη *aqua molina* explicantur. P. Victor in regione xiv. vrbis Romæ ponit *Dianæ molinas*. Extátque id vocabulum in lib. 8. legum Vvisigoth. quam etiamnum vocem Gallica lingua retinet. Porrò hic locus sic legendus videtur. *quem scißis collibus molinæ ad calles artandas ædificatæ densius constringebant.* In editione August. legitur, *quem scißis cautibus, &c.*

Geniculato Tigridis meatu.] Id est, inflexo in modum geniculi. Procopius tamen in lib. 1. Pers. ait Tigridem ortum ex Armeniæ monte absque vllo flexu rectâ Amidam ferri, & ad septentrionalem eius partem perlapsum in Assyriam pergere. quæ cum Marcellini historia pugnant.

Nymphæo amni.] Nymphæus amnis est in Sophanene seu Sophene Martyropoli proximus: trecentis autem stadiis distans ab Amida, vt testis est Procopius in lib. 1. Persicorum. Proinde quomodo vicina Nymphæo fl. dici possit Amida, equidem non video. Et Procopius quidem Nymphium semper hunc fl. appellat perinde vt Theophylactus Simocatta, & Pisides diaconus in rebus gestis Heraclij his versibus qui leguntur apud Suidam.

Καὶ τὸ μέγιστον ἐκπεράσας Νυμφίον
Ὃς Τίγριτος τοῖς ῥοαῖς ἐπιρρέων
Ἀποστερεῖται τὸ καλεῖσθαι Νυμφίος.

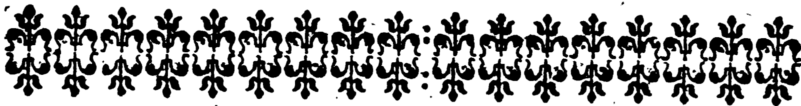
Pag. 131. *Vt fallaces & turb. ad Orientem venire.*] Milites erant à Magnentio conscripti, atque ex suo ac fratris nomine Magnentiaci ac Decentiaci nuncupati, quos confecto bello Constantius ad Orientem transtulit prudenti consilio, ne seditiones amplius concitarent. Sic etiam Vitellius Othonianos milites in Britannias ablegauit, vt scribit Tacitus in lib. 4. hist.

Tricensimani Decimanique fortenses.] Tricensimani dicebantur qui in legione xxx. Vlpia militabant, cuius meminit vetus Inscriptio. *Bramista. leg.* xxx. *Vlpia.* Decimani verò fortenses milites sunt legionis x. fortensis quæ in vetustis Inscriptionibus legio x. Fretensis dicitur, & in Notitia Imperij sub Duce Palæstinæ. Vetus Inscriptio. *A. Atinio. Trib. mil. leg.* x. *Fretens.* Ij postea Fortenses dicti, corrupto per vsum vulgi vocabulo, vt videre est in Notitia Imperij Romani, & fortasse ob fortitudinis gloriam. Sic enim Vopiscus in Probi vita de iisdem loquitur. *Qui Aurelianus Probo Decimanos fortissimos exercitus sui & cum quibus ipse ingentia gesserat tradidit.*

Charcha.] Theophylactus Simocatta in lib. 5. *χαρχὰς* vocat vrbem Mesopotamiæ supra Nisibin, omni fructuum genere & incolarum frequentia abundantem. In Notitia Imperij Charta dicitur sub Duce Mesopotamiæ.

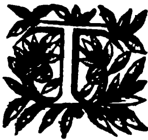
Pag. 132. *Virgines Christiano ritu cultui diu. sacratas.*] Adeo etiam Gentiles reuerebantur hoc præcipuum Christiani nominis decus, quod etiam testatur Athanasius in Apologia ad Constantium. *πάντες δὲ Ἕλληνες ὁρῶντες ὡς ναὸν ἴσασι τοῦ θεοῦ θαυμάζουσι. παρ' οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ οὐράνιον ἐπάγγελμα κατορθοῦται ἢ παρὰ μόνοις ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς. Has cum vident Gentiles, non secus ac templum Dei suspiciunt. Etenim nullibi gentium graue illud ac cæleste præceptum nisi apud nos Christianos serio exercetur.* Similia apud Origenem contra Celsum, Basilium legas & Chrysostomum, aliosque sanctissimos Patres. Quamobrem meritò reprehendendi sunt Nouatores nostri, qui eius grauissimi propositi ne vestigium quidem vllum apud se extare voluerunt.

HENRICI

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRVM XIX. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 133. HORACE *perforato perfodit.*] Editio Romana habet *præfudit.* eodémque modo Vatican. & Fauchetij codex. At in exemplari Regio, & Augustana editione legitur *profudit.* quod equidem prætulerim.

Pag. 134. *In argenteam vrnam contecta.*] Scribendum videtur esse *coniecta.* Ceterùm hic sepulturæ ritus ad Chionitarum morem referendus, non autem ad Persarum, vt fecit Gruterus in Notis ad hunc locum. Etenim Persæ tunc quidem temporis cadauera non cremabant, sed nuda & insepulta projiciebant extra opida, eósque beatissimos putabant quorum cadauera à bestiis aut volucribus quamprimum essent laniata, vt scribit Agathias in lib. 2. Hinc est quòd fœdere illo quod inter Iustinianum Aug. & Chosroem ictum fuit, cautum est vt Christianis in Perside positis liceret mortuos humo condere, eisque more Rom. iusta facere, vt refert Menander in lib. 1. hist. Denique Procopius in lib. 1. Persic. legibus Persarum nefas esse dicit cadauera humo condere.

Pag. 135. *Achamenem appellantibus & Artoxerxem.*] Eleganter hunc locum restituimus, quem P. Castelli audacia corruperat. Nam cùm in editione Rom. legeretur *Saan Saan app. & Pirose,* hæc portenta quædam esse nominum ratus, ita correxit vt hactenus editum est. Ego verò cùm in codice Regio & Vaticano editionis Rom. scripturam deprehendissem, non sum veritus eam postliminio restituere. Est autem Saansaan lingua Persica Rex regum, vt testatur Marcellinus. Saa enim Persicè regem significat. Vnde Vararanem regem Persarum cognominatum esse Segansaa, seu σεγανσαά, vt in veteri scheda reperi, tradit Agathias in lib. 4. quòd eius pater Segestanos (quorum etiam hîc meminit Marcellinus) bello vicisset. δύναται γὰρ τοῦτο τῇ ἑλλήνων φωνῇ σεγεστανῶν βασιλεύς. Idem de altero Vararane scribit, qui Germasaa est cognomi-

natus: quem P. Teixera in relatione de Regibus Persarum lib. 2. cap. 27. Baharon Kermonxa indigitat, quod est Carmaniæ rex. Iam quod spectat ad Pirosis nomen quo bellorum victorem significari ait Marcellinus, eius origo difficilior est indagatu. Nisi placet id deriuari à Persico vocabulo *Phiras*, quod victorem significat, vt ex vocabulario Persico docuit me vir Cl. doctissimúsq; I. Gauminus. Fuitque hoc nomine quidam Persarum rex, pater Cauadis, auus magni illius Chosrois qui Iustiniani ac Iustini Tiberiique temporibus imperauit. Ab hoc Pirose dicti videntur milites Pirositæ, vt à Chosdroe Chosdroitæ, quorum mentio fit in hist. Misc. lib. 18. In Regio codice scriptum reperi *Pyrosen*. Sed Vaticanus & Flor. *Pirosen* habent. Valentinus, teste Loisello, *Picorsen*. Fauchetianus *Pyorsen*.

Cunctis temere prorumpentibus.] Codex Regius scriptum habet *cunctis de more pr.* Editio Romana *demere*.

Pag. 136. *Exurgebant enim.*] In codice Regio legitur. *Exurebant enim terrentiúmque clamores.* in editione Rom. etiam legitur *terrentiúmque clamores*, vt deesse quidpiam facilè appareat. Placet autem *exurebant*. Sic in pag. 139. *clamoris vlulabilis incendio.*

Prostrati animis in ventum, &c.] Huius loci vulnus texit potius quàm sanauit P. Castellus. Sic enim in editione Rom. erat excusum. *prostrati curam animis in ventum solutis proiiciebantur extincti.* neque aliter Valentinus codex habuit quem Loisellus inspexerat. In codice regio ita scriptum inueni. *prostati cum iam animis, &c.*

Pag. 138. *Cauatis fornicibus subterraneis.*] Græci σύριγγας appellabant eiusmodi meatus, per quos ad hauriendam aquam furtim descendere obsessi solebant. Sic Strabo in lib. 12. de Amasia. ἐκεῖ δὲ, inquit, ὑδρεῖα ἐντὸς ἀναφέρεται συρίγγων τετμημένων δυοῖν, τῆς μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, &c. Eustathius in Il. τ. συριγγόμβολον dici ait, δι' οὗ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὕδωρ πορίζονται οἱ πολιορκούμενοι. *per quod plerumque obsessi aquam petere solent.* idque corruptè τυρέμβολον sua ætate dictum esse testatur in Il. 7. Eiusmodi fornices fuisse Hierosolymis prodit Dio in lib. 66. & Tacitus hist. lib. 5. Gregorius Turon. de Conuenis loquens in lib. 7. *Fons*, ait, *magnus ad radicem montis erumpens, circundatus turre tutissima, ad quem per cuniculum descendentes ex vrbe latenter aquas hauriunt.*

Scalæ.] Id est, via cauatis gradibus in modum scalarum excisa. κλίμακας eodem sensu dixit Polybius in lib. 5. vbi Seleuciam ad Orontem describit, & Strabo in libro 17. de Heptastadio loquens.

Pag. 140. *Si prosperior illuxisset euentus.*] Ita correxit Sig. Gelenius, cùm ex Castelli coniectura ante legeretur, *si prosperior isset euentus.* In editione Rom. perinde atque in codice Regio legitur *si prosperioribus isset euentus.* vnde conjicio ita à Marcellino scriptum fuisse *si prosperior iuuisset euentus.*

Audito ruentium sonitu.] Et hæc scriptura Gelenium habet aucto-

rem. Nam in editione Rom. excusum erat. *audito licet reue . . . dentium sonitu.* Ex quo P. Castellus hanc lectionem effinxerat. *audito lixarum ruentium sonitu.* quod merito improbatum est à Gelenio. Etenim inter cæsos non lixæ tantum sed optimates erant ac Satrapæ, vt subjicit Marcellinus. In exemplari Regio scriptum est. *audito licet reuertentium sonitu.* & ad oram emendatum est *ruentium.* In Ms. Flor. legitur. *audito licet reuetempdentium son.* Quamobrem non ineptè conjecerit quispiam ita esse scribendum. *audito licet breui tendentium* (supple Gallorum) *sonitu, gemitúque cæsorum.* Etsi enim Galli quantum fieri poterat occultè ac tacitè properabant, fieri tamen non poterat quin armis suis sonitum ederent.

Pag. 141. *Cum iam vndique.*] Ante hæc verba punctum in Mss. & editionibus omnibus, Romana scilicet, Aug. & Basiliensi notatum est, eaque interpunctio mihi quidem magis arridet.

Vrbis oppositi mœnibus.] Legendum arbitror *appositi.* sed sequentia longè corruptiora sunt. In Regio codice sic leguntur scripta. *vrbis opp. mœnib. nudaret ni porta viri fortes susciperentur innoxij.* In editione verò Romana sic excusum est. *nudarent nupta viri fortes, &c.* Ms. Florentinus, teste Lindembrogio, scriptum habet *nudarent nuperia viri f. &c.*

Pag. 141. *Horum Campiductoribus.*] De Campidoctoribus & Armorum doctoribus abundè diximus suprà. Ceterùm dubitari potest sintne iidem Campiductores cum Campidoctoribus. Diuersum enim eorum munus fuisse reperio. Quippe Campiductores, quod & ipsius nominis origo demonstrat, agmen præibant. Vnde Chrysostomus in Ep. ad Innocentium Papam. χαμπιδούκτορας, inquit, ἀντὶ διακόνων πρεσβυτέρους ἔχοντες. Et in Mauricij Tacticis Campiductores explorare loca & itinera complanare iubentur. Iidem etiam Campigeni videntur dicti. Vegetius in lib. 2. *Campigeni*, ait, *hoc est antesignani, ideo sic nominati, quod eorum opera atque virtute exercitu vis crescit in campo.* quæ cum Marcellini verbis optimè conueniunt. Sic enim ait Marcellinus. *horum Campiductoribus vt fortium factorum antesignanis, &c.* Si quis tamen Campiductores nihil à Campidoctoribus differre contenderit, equidem non vehementer repugnabo.

Pag. 142. *Retinere Magistri non poterant.*] In Ms. Flor. *recere* scriptum esse testatur Lindembrogius. vnde quis suspicari possit legendum esse *regere*, quod etiam ad oram Regij exemplaris adscriptum inuenimus.

Pag. 143. *Itinerario aggere aut sup. ponte.*] Vtrumque iungit etiam Tacitus in lib. 1. Annal. *Præmisso Cæcina vt occulta saltuum scrutaretur, pontésque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret.* Idem in lib. 4. *Proxima*, inquit, *æstuaria aggerib. & pontibus traducendo grauiori agmini firmat.* Similiter & Liuius in lib. 26. & 30. Porrò

vtrumque fuit inter munera militaria, vt patet ex Herodiano in lib. 4. πάντα ὡς στρατιώτης ἐποίει, εἴτε ὄρυγμα τι ὀρύττειν ἔδει, σκάπτων πρῶτος, εἴτε ῥεῖθρον γεφυρῶσαι ἢ βάθος χῶσαι. Id est. *Omnia perinde ac gregarius miles factitabat: siue fossam fodere, siue riuo pontem imponere, siue aggerem struere opus erat, primus operi manum admouens.*

Pag. 144. *Indumenta lintea quibus tegebamur.*] Hæc ad tunicas lineas referre soleo, de quibus eleganter Hieronymus in Epist. ad Fabiolam de vestitu sacerdotali. *Solent*, inquit, *militantes habere lineas, quas camisias vocant, sic aptas membris & adstrictas corporibus, vt expediti sint vel ad cursum, vel ad prælium, dirigere iacula, tenere clypeum, ensem librare, & quocunque necessitas traxerit.* Idem in Epitaphio Nepotiani. *Referret*, inquit, *alius quod in palatij militia sub chlamyde & candenti lino corpus eius cilicio tritum sit.* Nonnus quoque in lib. 37. Dionys. de iisdem militum lineis loquitur his versibus:

Καὶ λινέῳ κόσμησε δέμας χιτῶνι πέπλῳ
Οἷον ἔσω θώρηκος ἀεὶ φορέουσι μαχηταί.

Posteriores Græci ἐπιλώρικα dixerunt, teste Eustathio in Iliad. χ. vbi contendit χιτῶνα simpliciter non esse tunicam interulam. Libanius in Orat. ad Curiam Antiochensem contra Seuerum pag. 621. λιτὸν χιτῶνα λινοῦν appellat.

Centonem quem sub galea.] Pileum intelligo quem sub galea milites interdum gestare solent, ne ferri asperitate caput oblædatur. In Suidæ lexico πῖλος κέντουκλον. Quam ad rem vsui fuit apud veteres Ἀχίλλειος σπόγγος Achillea spongia, ita ab Achille inuentore dicta, ne ferreæ cassidis rigor ceruicem offenderet σπογγίσιμος ἁπλῶς τῆς περικεφαλαίας καθ' ὑπερον ἴσως Ἀχιλλέως ἵνα μὴ σίδηρος τείβη τὴν κεφαλήν, vt ait Eustathius in Il. ιχ. spongiæ autem dicebantur huiusmodi centones, quòd essent ex lana coacta, molles spongiarum instar. Vnde & spongiam vocarunt Romani, teste Liuio, munimentum pectoris eandem ob causam. Sed vt ad centonem nostrum redeamus, Græci πῖλον eum appellabant. Homerus de Vlyxis casside in Iliad. κ. πῖλος δ' ἐνὶ μέσσῃ ἀρήρει. vbi notat Eustathius omnibus galeis secundum antiquos commune esse vt pileum seu centonem intus habeant: Recentiores verò quasi nouum ac proprium quiddam in Homerico versu intelligeretur, pictoribus persuasisse vt pileum Vlyxi adderent. quod primus fecisse dicitur Apollodorus ὁ σκιαγράφος. Quanquam Plinius in lib. 35. primùm à pictoribus Nicomachum Vlyxi pileum dedisse scribit. Erat autem hic pileus prorsus similis ei quam vernaculo sermone calottam dicimus, vt in Vlyxis imaginibus visitur etiamnum. Idque testatur D. Hieronymus in Ep. ad Fabiolam. *Quartum*, ait, *genus est vestimenti rotundum pileolum, quale pictum in Vlyxea conspicimus, quasi sphæra sit diuisa, & pars vna ponatur in capite.*

Sitim qua hauriebamur.] Mallem *vrebamur*, vt coniecit etiam Gruterus.

Pag. 145. *Interea Sapor & Persæ.*] Sic primus restituit Gelenius, cùm in editione Rom. aliisque eam secutis editionibus legeretur. *Iam imperator & Persa.* Codex Regius scriptum habet. *Iam peracta re Persa.*

Per Zagrum montem.] Hæc scriptura tolerari non potest, cùm Zagrus mons sit in Media, teste Ptolemæo. Strabo eum locat in Chalonitide, & Mediam à Babylonia eo monte dirimi scribit. cui accedit Polybius in lib. 5. Merito igitur scripturam Editionis Rom. restituimus quæ Regij codicis & Valentini ac Flor. auctoritate firmatur. Est autem Izala mons in Mesopotamia non procul à Nisibi, vt testis est Marcellinus in lib. 18. his verbis. *Audissentque Vrsicinum paulò ante vrbem ingressum montem Izalam petere.* Porro Izalæ monti alter adnexus est Aizumas nomine, instar iugi seu verticis, è quo duo veluti pedes procurrunt: ex quibus deinde Izalas surgit, paulatimque progrediens in altum, & exinde rursus paulatim in decliue delabens vsque ad Tigridem porrigitur. Atque ad Caucasum vsque pertingeret, nisi breui discidio vtrumque montem natura disiunxisset. Arzamon autem fluuius ad pedes Izalæ præterfluit. Mons ipse vino atque omnium fructuum genere abundat, & incolarum multitudine frequentatur, vt prodit Theophylactus Simocatta in lib. 2. initio.

Castella duo Maride & Lorne.] Procopius in lib 2. de ædificiis Iustiniani, σμαρδις τ' ἢ καὶ λύρνης nominat castella sita in itinere, quod est Daras inter & Amidam. Theophylactus in lib. 2. τὸ μάρδις vocat, idque castellum in diœcesi Amidensis Episcopi fuisse scribit. Idem in lib. 3. & 5. μάρδις appellat, & ab vrbe Darus parasangis tribus abesse memorat. μάρδις etiam vocatur à Menandro protectore in lib. 8.

Postliminio reuersus.] Notum est seruum qui in hostium potestatem peruenit, si ad suos postea redierit, reuerti in eius potestatem cuius antea fuerat, idque iure postliminij, vt scribit Ælius Gallus. Sed quando in eum locum de postliminiis incidimus, pauca de veteri iure annotare placet. Sciendum igitur est apud veteres postliminium in eo locum habuisse, qui in aliam ciuitatem liberam, aut fœderatam sese dicauerat, si in suam ciuitatem postea redire vellet, vt eleganter disputat Cicero pro Balbo. Dicatio autem illa de Romanis tantùm ciuibus intelligenda est, qui duarum simul ciuitatum ciues esse non poterant, vt ibidem docet Tullius. Veruntamen Ciceroni non assentitur Proculus in lege 7. D. de capt. & postlim. *Non dubito*, inquit, *quin fœderati & liberi nobis externi sint: non tamen inter nos atque eos postliminium esse. Etenim quid inter nos atque eos postliminio opus est, cùm & illi apud nos libertatem, & dominium rerum suarum æque atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant?* Sed Proculo responderi facile potest retineri quidem integrum ius libertatis, amitti tamen ciuitatem: si verbi gratia ciuis Rom. Athenas profectus in eam se ciuitatem dicauerit. quo facto ciuis Rom. esse desinit. Is postea si Romam rediisset, iu-

re postliminij ciuitatem recuperabat, vt præter Ciceronem docet Ælius Gallus in lib. I. signif. quæ ad ius pertinent. *Cum populis liberis & cum fœderatis, & cum regibus postliminium nobis est ita, vti cum hostibus.* Quæ verba refert Festus in v. Postliminium. sed fatendum est saltem post edictum Caracallæ quo omnibus in orbe Rom. agentib. ciuitas data, hoc iure postliminij opus non fuisse.

Pag. 146. *Quam paucos per menses amiserat.*] Editio Rom. eámque consecutæ omnes excusum habent *paucos post menses*. nec secus codex Regius. quare conjectura adductus sic purgandum hunc locum existimaui. *Quam paucos post menses amisit, erat, &c.* plano sensu & aperto.

Securitatem referens vultu.] Legendum esse videtur *præferens*.

Pag. 147. *Apud Ostiá in æde sacrificat Castorum.*] Ostiam vrbem intelligit, quam in neutro Ostia vocat secutus nominis originem, & Græcos auctores qui ita appellant. Ceterùm de hoc solemni Castorum sacro præter Æthicum quem hîc citat Lindembrogius, loquitur vetus Epigramma.

Littoribus nostris quoniam certamina lætum
Exhibuisse iuuat Castor venerandéque Pollux,
Munere pro tanto faciem certaminis huius,
Magna Iouis proles vestra pro sede locaui
Vrbanus Tacius gaudens me fascibus auctum.

Aliquid molirentur inimicum.] In Editione Rom legitur *aliquid molirentur in eum*, inepte vt apparet. Codex Regius scriptum habet *molirentur in con.* quo fere modo in Ms. quoque Flor. scriptum esse testatus est Lindembrogius. fortè scripserat Marcellinus *aliquid molirentur incommodum*, vt loquitur in principio lib. XXI. *Comperit Alamannos à pago Vadomarij exorsos, vnde nihil post ictum fœdus sperabatur incommodum.*

Anatolio regente tunc per Illyr. præfecturam.] Anatolius Syrus Beryto oriundus, cùm scientiam iuris ciuilis in patria didicisset, Romam profectus, admissusque in palatium per omnes honorum gradus ad præfecturæ culmen ascendit. Vir etiam inimicorum iudicio admirabilis, vt scribit Eunapius in Proæresio quem iucundum erit legere. Erat autem sacrificiis & Græcanicæ religioni inprimis addictus, teste ibidem Eunapio. Vnde fere adducor, vt credar eum ipsum esse quem Photius in Bibliotheca Vindanium Anatolium appellat Berytium, qui de re rustica scripsit, cultu Ethnicum, vt Photius testatur. In Excerptis Geoponic. Vindamonius Anatolius Berytius nominatur: quod vnius viri nomen est, non trium, vt Cornarius interpres existimauit. Eius porro industriam, vigilantiam, integritatem, magnitudinem animi, & eloquentiam magnopere commendat Libanius in Epist. XV. Qui cùm Præfecturæ codicillis donatus, iámque in Illyricum profecturus

Imperatori valediceret, hæc inter cetera dixisse fertur. Posthac Imperator, neminem nocentem dignitas à supplicio liberabit: sed quisquis leges violarit, siue iudex, siue militaris non abibit impune, vt narrat Libanius in Ep. 451. Fuerat primò Consularis Galatiæ teste Libanio in Epist. 572. deinde Vicarius Africæ lege 18. Cod. Th. de appellat. & lege 28. de Decurionib. quæ leges conjungi inter se debent. Postea Præfectus præt. fuit Limenio & Catullino Coss. vt est in eodem tit. Cod Th. de Decurionib.

Pag. 148. *Vehicularia rei iacturis releuata.*] Idem quoque testatur Aurelius Victor in Trajano his verbis. *Simul noscendis ocius quæ è republ. gerebantur, admota media publici cursus. quod quidem munus satis vtile, in pestem orbis Rom. vertit posteriorum auaritia: nisi quod his annis suffecta vires Illyrico sunt Præfecto medente Anatolio.*

Et censuali professione.] Censualis professio duo continebat, modum agrorum, & numerum capitum, tam liberorum, quam seruilium. Modus agrorum iugatio, numerus capitum capitatio dicitur in Codice vtroque sæpissimè. Hinc iugatio & capitatio interdum iungi solent, vt in lege 9. Cod. de agricolis & censitis. terrenæ, & animales functiones in lege 23. de censib. & censit. quæ sunt synonyma. terrenæ enim functiones iugationem significant, animales capitationem. Adde legem vnicam in Cod. de colonis Thracensibus. Vtrumque etiam iungit Auctor Panegyrici Constantino dicti Flauiensium nomine. *Habemus enim*, inquit, *& hominum numerum qui delati sunt, & agrorum modum.*

Censuali professione releuata.] Quoties seu priuati, seu ciuitates fundos suos nimio censu grauatos esse conquesti erant, adeo vt agri steriles, & inculti modum adscripti census ferre non possent, mittebatur à principe peræquator seu inspector, qui an iustæ essent querimoniæ diligenter inspiceret. qui prout retulerat ad principem, censum princeps releuabat. hanc reuelationem intellexit Spartianus in Nigro. *Palæstinis*, ait. *rogantib. vt eorum censitio leuaretur respondit: Vos terras vestras leuari censitione vultis; ego verò etiam aërem vestrum censere vellem.* Et auctor Panegyrici Flauiensium ad Constantinum. *Releuaturus censum definisti numerum*, & paulò post. *septem millia capitum remisisti, quartam amplius partem nostrorum censuum.* Sanè Eusebius in lib. 4. de vita Constantini, cap. 2. Quartam partem censuum possessorib. ab eo quotannis donatam esse testatur. Ad hanc etiam releuationem referre soleo locum Eunapij in Proæresio sub finem ἐμέτρει μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς τὴν γῆν τοῖς ἄλλοις εἰς τὴν φοράν. Et hæc de releuatione census ciuitatum. de priuatarum autem possessionum releuatione passim loquuntur Impp. in Cod. tit. de Censitorib. peræquat. & Priscus Rhetor in Excerptis legationum συνεισφέρειν πάντας ἠνάγκασε δασμὸν εἰσπραττομένους καὶ τοὺς κατὰ χρόνον τινὰ τὴν βαρυτάτην κουφισθέντας τῆς γῆς ἀποτίμησιν εἴτε δικαστῶν χάριτι εἴτε

βασιλέων φιλοτιμίαις. *Omnes conferre cogebantur etiam ij qui olim grauissimo censu agrorum releuati fuerant siue iudicum sententia, siue liberalitate principum.* Eusebius in lib. 4. de vita Constantini, cap. 3. ἐπεὶ δ' ἕτεροι τὰς τῶν πρότερον κρατούντων τῆς γῆς καταμετρήσεις κατεμέμφοντο, βεβαρῆσθαι αὐτῶν τὰς χώρας καταιτιώμενοι, πάλιν κἀνταῦθα ἄνδρας ἐξισωτὰς κατέπεμπε τοὺς τὸ ἀζήμιον τοῖς δεηθεῖσι παρέξοντας. id est. *Cùm verò nonnulli descriptiones agrorum à superiorib. principib. factas reprehenderent, & possessiones suas prægrauatas esse quererentur, his rursus peræquatores misit, qui à supplicantibus damnum omne remouerent.* Vide Cassiodorum in formula qua census releuatur ei, qui vnam casulam possidet prægrauatam in lib. 7.

Per offerentes suscipientésque.] Offerentes sunt possessores qui tributa inferunt, qui frequentius collatores dicuntur in Codice. Sic offerentes dicuntur in lege 7. & 8. Cod. Th. de Tironib. Et apud Cassiodorum in Epist. 7. lib. xi. Glossæ veteres *Oblator* συντελεστής. Suscipientes verò sunt qui vulgo Susceptores nominantur, de quibus abunde notaui in superiorib. libris. Hi à Græcis ὑποδέκται dicuntur. Athanasius in Epistola ad solitarios, Georgium ὑποδέκτην τοῦ ταμιακοῦ appellat. Glossæ χρυσοϋποδέκτης *susceptor aurarius.*

His propagari sibi nitentib. potestates.] Nollem Sig. Gelenium huius deprauatæ scripturæ auctorem fuisse. Quomodo enim ferri potest de susceptoribus vilissimis potestates dici, quæ nonnisi de summis Magistratibus dici solent? Ego verò cùm in Editione Rom. & Mss. omnibus legi scirem *his propugnari*, vnius apicis mutatione locum integritati suæ restitui. Sensus autem hic est. dum prouinciales enituntur, vt iudices prouinciarum sibi propugnent, seque ab susceptorum auaritia tueantur, contráque susceptores properant collatorum opes euertere, ac se ita demum tutos fore sperant, iudicib. fortè cum Susceptore colludentib. miseros possessores ad inopiam redactos, partim proscriptos, partim suspendio vitam finiisse. Intelligit autem Valentiniani, & sequentium Principum tempora, quibus Illyrici tributorum onere funditus oppressi sunt, vt ipse dicit in lib. 30. Ceterùm ad pleniorem huius loci notitiam sciendum est moris tunc fuisse, vt prouinciales sese in potentiorum ac militarium maximè ducum patrocinia conferrent, vt sibi aduersus Susceptores auxilio essent. Ac sæpè Susceptores ipsi qui ad suscipiendos publicos titulos venerant, male multati è vicis reuertebantur, vt queritur Libanius in Orat. περὶ προστασιῶν.

Cùm necdum soluta niues amnem peruium fac.] Hic mos Barbaris qui trans Danubium agebant. Florus in fine lib. 4. *Daci*, inquit, *quoties concretus gelu Danubius iunxerat ripas, decurrere solebant, & vicina populari.* Et Plinius in grat. actione. *An audeant*, inquit, *qui sciant te adsedisse ferocissimis populis eo ipso tempore, quod amicissimum illis,*

stis, difficillimum nobis, cum Danubius ripas gelu iungit, duratusque glacie ingentia tergo bella transportat. Et vt ad Constantij tempora veniamus, idem scribit Libanius in βασιλικῷ. ταῖς πρότερον, inquit, καταδρομαῖς, πρὸς ἃς ἀντιβλέπειν οὐκ ἐνῆν, μίαν δὲ συνῆς πολεμίων εὐχὴν ἐγίγνετο σώζεσθαι ... μὴ παγῆναι βέβαιον ἐν ἴσῳ κρύσταλλον, ὥστε καὶ ἐπελθεῖν παρέχειν. *Priores excursiones Scytharum, aduersus quas ne oculos quidem attollere licebat. sed vnicum supererat votum eius competes salui essemus: ne scilicet Danubius solida glacie constringeretur, adeo vt transitum barbaris daret.*

Quietem colentes tanquam salut. Deam.] Eadem figurâ Chion in Epist. ad Clearchum Heracleotarum tyrannum σεβασμίαν θεὸν vocat ἡσυχίαν. ἡ σεβασμία inquit, ὅπερ αὐτὴν θεὸς ἡσυχία καὶ πάντα λέγω, &c.

Pag. 149. *Aurum gratanter prou. corporib. dabunt.*]. Sensus est prouinciales libentius aurum quàm tirones daturos esse. Sic corpora pro tironibus sumuntur in lege 2. 7. & 14. Cod. Th. de tironib. & in lege 1. de filiis milit. Eodem sensu σώματα Græci interdum pro tironibus vsurpant, vt Procopius in lib. 4. Goth. de Narsete χρήματα τέ καὶ σώματα καὶ ὅπλα ἐπαξίως πρὸς τῷ βασιλέως κομισάμενος τῆς ἀρχῆς. *Gratanter* igitur hîc positum est pro *gratantius*, positiuus pro comparatiuo: quæ locutio familiaris est Marcellino. sic in lib. 17. *obsequi defensorib. vt in malis, optabile, quàm seruire suis mancipiis arbitrati.* Et in lib. 28. *suspicatus parum quam oportuerat missum.* Et alibi tum in auctore nostro, tum apud Tacitum aliosque.

Quæ spes rem Rom. aliquoties aggrauauit.] Ea certè auaritia Valentem ac simul remp. Rom. pene perdidit, vt docet Marcellinus in lib. 31. & Socrates in lib. 4. hist. Eccles. cap. 28. Præclarè Vegetius in lib. 1. cap. 7. *Quantum*, ait, *vsu experimentisque cognouimus, hinc tot vbique ab hostibus illatæ sunt clades; dum longa pax militem negligentius incuriosiusque legit.*

Prope Acunineum.] In exemplari Regio & editione Augustana *Aciminceum* scribitur, neque aliter in Notitia Imperij Rom. sub Duce Pannoniæ secundæ. Sed à Ptolemæo Ακίμινκον dicitur opidum inferioris Pannoniæ.

Innocentio quodam Agrimensore.] Ioannes Sichardus in prologo quem editioni Codicis Theod. præfixit, eum ipsum esse existimat, qui de Notis Iuris scriptum librum reliquit. Sane librum Innocentij de Notis literarum, vnà cum ceteris Agrimensoriæ rei scriptoribus in biblioth. extare dudum accepi. eúmq; non semel in scriptis suis adducit Cl. Salmasius. Memoratur etiam ab Eunapio in Chrysanthij vita Innocentius quidam Iurisconsult. auus Chrysanthij ὃς νομοθετικὴν εἶχε δύναμιν παρὰ τῶν τότε βασιλέων ἐπιτετραμμένος. qui an idem sit cum agrimensore nostro, alij viderint.

Nil tamen præceps fingentes] Ita primus excudit Gelenius. Nam in

Editione Rom. legitur *nil tamen præter fingentes*. In codice autem Regio. *Nil tamen preces fingentes*. Fortasse iunctis vtriusque codicis lectionibus scribendum est. *Nil tamen præter preces fingentes, &c.*

Cum militib. vidisset.] Et hanc lectionem primus Gelenius excogitauit. In Rom. certè editione legebatur *cum milibus vid. retectisque gl. & ver. iam propinqua pernicie*. Accursius autem sic edi iussit, ex coniectura, vt arbitror. *Cum missilib. vidisset retectisque gladiis, & verutis, iam propinqua pernicie, &c.* Optimè meo quidem iudicio. In Regio codice exaratum est *cum millibus*.

Pag. 150. *Pro securitate militum.*] Mallem scribi *limitum*.

Sæpè dicendus ille Notarius.] In Regio codice perinde, vt in Flor. scriptum reperi *sæpè dictaneus*. in Editione Rom. *sæpè dictanes*. quodquidem quid sibi velit nescio. Ceterùm huius pestiferi Pauli meminit Iulian. in Epist. ad Athen. & Libanius in Orat. pro Aristophane. & in Orat. funebri, pag. 298.

Ex commerciis libitinæ vel ludi.] Libitinæ nomine intelligo funebres ludos. quippe in funeribus optimatum gladiatores dare moris olim fuit. eos gladiatores Cicero bustuarios appellat. De iisdem Hieronymus ad Sabinianum diaconum. *Hoc*, ait, *plango quod te ipse non plangis, quod te non sentis mortuum, quod quasi gladiator paratus libitinæ in proprium funus ornaris*. Ludi verò nomine familiam gladiatoriam intelligi notum est. quanquam ludi vocabulo possunt etiam intelligi spectacula gladiatorum quæ à Magistratibus exhibebantur populo Romano.

Besa dei.] Frustra nos Lindembrogius ad P. Pithœi aduersaria reiecit. Is enim vir alioqui doctissimus atque inter præcipua Galliæ ornamenta censendus, parum feliciter in hoc Marcellini loco explicando versatus est. quare ad huius loci illustrationem nihil ex eo afferri potest. Sed Casaubonus in Notis ad Historiam Augustam existimare se dicit Besam Deum fuisse apud Ægyptios, à quo vrbs appellata sit Besa, quæ postea Besantinous dicta est Helladij patria, ex duobus numinib. Besa & Antinoo composita dictione. cuius doctissimi viri coniecturæ eò libentius accedo, quod obseruaui multa similia vocabula præsertim propria, ex binorum nominib. Deorum ab Ægyptiis compingi solita. Sic Serapammon & Heraclammon apud Vopiscum, Hermammon in historia Eusebij, Phœbammon & Nilammon in Synesij, & Isidori Pelusiotæ Epistolis, Hermapion apud Marcellinum nostrum, Horapollon & alia alibi memorantur. Adeo verum est quod ait Lucianus in dialogo pro imaginib. Ægyptios tametsi sint omnium hominum religiosissimi, tamen Deorum nomina sibi imponere, adeo vt plerique apud eos nomen è cælo tractum habeant.

Pag 151. *Desideriorum indice missa scriptura.*] De Heliopolitani Dei oraculo, idem tradit Macrobius in lib. 1. Saturn. cap. 23. *Consulunt*

hinc Deum & absentes missis diplomatib. consignatis: rescribitque ordine ad ea quæ consultatione abdita continentur. Ad eum morem referenda sunt Libanij verba in προσφωνητικῷ sub finem. ἔχω σοῦ γράμματι παρὰ τοῦ θεοῦ χείρωμα.

Supplicationibus expressè conceptis.] Erant apud veteres illos supplicationum solemnes formulæ, quas migrare religiosum habebatur. Ideoque mos erat, ne quid verborum præteriretur, de scripto præire aliquem rursúsque alium custodem dari qui attenderet, vt ait Plinius in lib. 28. cap. 2. Iuuenalis Sat. 6.

——stetit ante aram, nec turpe putauit
Pro cithara velare caput, dictatáque verba
Protulit vt mos est.

Hi custodes à Tertulliano in Apologetico Monitores dicuntur. *Illuc,* ait, *suspicientes Christiani manibus expansis quia innocuis, capite nudo quia non erubescimus, denique sine monitore, quia de pectore oramus.* Vbi Tertullianus habitum orantium Christianorum opponit Gentilium mori. Gentiles enim fere complicitis manib. & capite velato, & adhibito custode seu monitore orabant.

Audiri efficeret causas.] Audiri efficeret ait, non autem audiret. Nam causarum cognitio Modesto Comiti mandata erat. Paulus autem Notarius ad vrgendum iudicium duntaxat erat missus, vt Modestum in accusatos læsæ maiestatis acrius incitaret. Neque dubito quin Paulus Notarius honoris causa Modesto iudicanti adsederit cum aliis honoratis. Interdum etiam Notarij à principe missi pro tribunali cognoscebant. sic in collatione Carthaginensi iudex sedebat Marcellinus V. Cl. Tribunus & Notarius: & Sozomenus in lib. 4. cap. IX. Notarium à Constantio missum Alexandriam, multos ciuium supplicio affecisse dicit. βασιλικὸν τις ταχυγράφος ἐκ τοῦ τάγματος τῶν καλουμένων νοταρίων ἀποσταλεὶς τιμωρῆσαι πολλὺς Ἀλεξανδρέων ἱστοροῦσι. Denique apud Sulpicium in lib. 3. de vita Martini, Tribuni (non militares, sed Notarij, vt opinor) summa potestate præditi, & cum iure gladij ad Hispanias delegantur à Maximo. Ceterùm nomina eorum qui præsentes adsisterant cum causa iudicaretur, adnotabantur in actis, vt patet ex Collatione Carth. & ex lege 5. Cod. Th. de fide testium.

Hermogenes enim Pont. Præf. præt.] Hic Musoniano seu Strategio successerat, vt ait Libanius in Orat. de vita sua; vbi eum à lenitate morum commendat perinde ac Marcellinus hoc in loco.

Philippus enim Præfectus & Consul.] Consul fuit cum Sallia anno Domini 348. eodemque anno Præfectus prætorij Paulum ex Constantinop. sede quam Romani Pontificis literis munitus receperat, expulit iussu Constantij, impiumque Macedonium restituit, vt ex Athanasij apologia ad Constantium, & ex Actis Pauli Constant. aliisque discimus. Idem

Athanasius in Ep. ad solitarios eundem Philippum nondum vertente anno quo Paulum crudeliter occiderat, præfectura bonísque spoliatum ac relegatum miserè periisse testatur. quod equidem demiror. Nam Zosimus in lib. 2. vbi Magnentianum bellum commemorat, eiusdem meminit paulò ante Mursense prælium. Κωνστάντιος ἐν τιμῇ τε φίλτατον. ἐν μεγίστοις ἀξιώμασιν ἄνδρα καὶ φρονήσει προέχοντα.

Lata fuga.] Exilij triplex genus esse ait Marcianus in lege 5. D. de interdictis & releg. aut certorum locorum interdictionem, puta cum alicui interdicitur ne Ægyptum adeat. aut latam fugam, vt omnium locorum interdicatur præter certum locum, verbi gratia cùm quis extra territorium ciuitatis suæ digredi prohibetur: aut denique insulæ vinculum. Lata fuga igitur est latum exilium collatione facta ad insulare vinculum. Id genus exilij intellexisse videtur Libanius in Orat. pro Aristophane. μόνος δὲ οὗτος ἐκολάζετο περιγραφαῖς ὅρων ὧν ἐκτὸς οὐκ ἐξῆν... *Hic autem solus punitus est circumscriptis finibus extra quos egredi non licebit.*

Parnasius ex Præfecto Ægypti.] Huius meminit Libanius in Epist. 352. & in Oratione luculenta pro Aristophane Corinthio ἐπιδυμιου, ait, ... τὴν Αἰγυπτίων ἀρχὴν Παρνάσιος, &c. vbi multa de toto hoc negocio Parnasij habes, quo inuolutus & ambustus fuit Aristophanes. Eidem Parnasio ob reditum ab exilio gratulatur in Epistola 718. quæ sic incipit. καὶ ὅτι μὲν τοῖς πολλοῖς Ἀβυδηνοῖς ἐνέπεσες περιπεπτωκὼς ἤλγουν, καὶ νῦν ἐν... Κόρινθον καὶ τῶν πατρῴων ἀγαθῶν χαίρω. id est. *Et cum in multos illos Abydenos incidisti dolebam: & nunc Corinthum, & paterna te bona recuperasse gaudeo.* Vbi in Abydenorum nomine iocus est elegans. nam Abydeni Græco prouerbio calumniatores dicebantur, & negocium illud quo vexatus fuerat Parnasius, ex Abydo initium sumpserat, vt Marcellinus hîc docet. In illis autem verbis καὶ τῶν πατρῴων ἀγαθῶν videtur ad Patras alludere, quæ fuit Parnasij patria.

Pag. 152. *Andronicus claritudine carminum notus.*] Huius meminit Libanius in Epistola ad Themistium 69. Ἀνδρόνικος ὁ ποιητὴς ἦν... πρὸς αὐτὴν τὴν μέχρι Αἰθιόπων πόλιν, &c. Eiusdem meminit in Orat. de vita sua, pag. 58. Photius in bibliotheca post excerpta ex Helladio ait in eodem volumine fuisse opera Andronici Decurionis Hermopolitani ad Phœbammonem Comitem Cynopolitanum: eumque fabulas & diuersi generis poemata scripsisse. qui an diuersus sit ab hoc nostro, alij viderint.

Demetrius Cythras cognom. philosoph.] Hic est ni fallor philosophus Cynicus, qui Chytron dicitur à Iuliano in Orat. ad Heraclium quomodo Cynice sit philosophandum, vbi Cynicos omnes recenset qui ad Constantij Aug. comitatum se contulerant. ... ὁ Ἀσκληπιάδης, ... ὁ Χύτρων, ... ἐν ἄλλοις ... καὶ ...

ἄπα σύ. quid enim hæc Marcellini verba, *& corpore durus & animo*, an non apertè Cynicum denotant? χύτρων autem & Chytras (sic enim scribendum est) planè idem est. Obseruaui tamen huiusmodi scurrilia cognomenta ferè per ας efferri solere. Sic suprà Eusebius pittacas, & alter Eusebius Mattiocopas commemorati sunt. Et Dioscorides φακᾶς cognominatus est, teste Suida: Ammonius philosophus σακκᾶς. Constantinus Magnus τραχηλᾶς, teste Cedreno, in Victoris Epitome *Trachala*: Ioannes quidam Iustiniani temporibus φαγᾶς, Procopio teste, iisdémque temporibus alter Ioannes λιχνᾶς est dictus, vt refert Agathias in lib. 4.

Quas è prompt. cella.] Eleganter Regius codex scriptum habet *quasi è prompt. cella*. Sic Plautus in Amphitryone Actu 1. *Quasi è promptuaria cella depromar ad flagrum*. In editione Rom. excusum est *quasce prompt. cella*.

Egitque complures.] In Regio & Flor. codice, & in editione Rom. legitur *egerénque complures*. vnde nulla propemodum mutatione locum à Castello mirificè corruptum pristino nitori restitui hoc modo. *Paulo succentore fabularum crudelium quasi è prompt. cella fallaciarum & nocendi species suggerente complures*. quam scripturam veram huius loci esse vel sonus ipse demonstrat. Posset etiam legi *egerente*. Porrò succentor fabularum is est, qui ὑποβολεὺς Græco vocabulo dicitur, qui actoribus modos ac numeros suggerebat, vt docet Plutarch. in tractatu: qui πολιτικοῖς παραγγέλμασι inscribitur. μιμεῖσθαι τοὺς ὑποκριτὰς τοῦ ὑποβολέως ἀκούοντας καὶ μὴ παραβαίνοντας τοὺς ῥυθμούς. Et Dio in fine libri 61. de Nerone qui citharœdico habitu prodibat in Scenam. καὶ αὐτῷ, inquit, ὁ Βοῦρρος καὶ ὁ Σενέκας καθάπερ τινὲς διδάσκαλοι ὑποβάλλοντές τι παρεστήκεσαν. nec aliunde sumpta metaphora S. Athanasius dixit in Orat. 1. contra Arianos sub finem, ὑποκείνων μὲν ἔτι ἄλλων αὖ αὐτοῖς ὑποβαλλόντων. & sic intelligo quod in titulo Comœdiarum Terentij toties legitur. *Modos dedit Flaccus*.

Si qui remedia quartanæ.] Huc referenda est lex 6. Cod. Theod. de Maleficis & Mathem. data ad Taurum Præf. præt. Eusebio & Hypatio Coss. Sic enim emendanda subscriptio.

Fatum eius ingens.] In codice Regio scribitur *vigens*.

Pag. 153. *Corneliæ leges.*] Legem Corneliam maiestatis memorat Cicero in Pisonem. Sed postquam Iulius Cæsar leges Cornelias emendauit ac suppleuit, lex Iulia Majestatis exinde semper dicta est; vt patet ex Iure Ciuili. Atque hinc est quòd Suetonius in Nerone legem Iuliam vocat, quæ est Cornelia de sicariis & veneficis. Nam Locustæ excusanti minus veneni datum ad occultandam fraudis inuidiam, respondet Nero. *Sanè*, inquit, *legem Iuliam timeo*.

Lauricius adiecta Comitis dignitate.] Huius Lauricij Comitis per Isauriam meminère scriptores historiæ Eccl. eumque vnà cum Leone

(quem Marcellinus in lib.xx. quæstorem nominat) interfuisse ex more narrant Synodo quæ Seleuciæ in Isauria habita est hoc ipso anno Eusebio & Hypatio Coss. Apud Socratem in lib. 2. λαυρίκιος ὁ τῶν κατὰ τὴν ἰσαυρείαν στρατιωτῶν ἡγούμενος dicitur.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRVM XX. AMMIANI MARCELLINI.

Pag.154. ICINA *vastarentur.*] Cum in MSS. omnibus, atque in editione Rom. legatur *vastarent*, sic totum locum scribendum esse censeo. *cum Scotorum, Pictorúmque gent. fer. excursus rupta quiete condicta, loca lim. vicina vastarent.*

Fecisse Constantem.] Constans Aug. in Britanniam insulam traiecit vt barbaros coerceret qui insulam infestabant, quam expeditionem Marcellinus noster in gestis Constantis non prætermiserat: quinetiam occasione sumpta vt solet, tractum Britanniæ descripserat, vt ipsemet testatur in lib. 27. Ea autem Constantis expeditio contigit post victoriam de Francis, teste Libanio in Orat. quæ βασιλικὸς inscribitur. Hæc porrò victoria de Francis refertur ab Idatio & Socrate consulatu Constantij 3. & Constantis 2. qui annus erat Domini 341. Proinde in sequentem annum cadit expeditio Britannica. quod etiam ex subscriptione legis 5. Cod. Theod. de extraordin. acutè notauit Iac. Gothofredus in Notis ad Expositionem totius mundi.

Mittere igitur ad hac loca ad rationes componendas.] Hæc est P. Castelli coniectura: Nam in editione Rom. excusum erat hoc modo. *Ire igitur ad hac ratione vel componenda, &c.* prout etiam in Regio ac Flor. codicibus scriptum reperi. Vnde procliue erat veram scripturam deprehendere. Sic enim in fine libri superioris locutus est auctor noster. *Ad quos vi vel ratione sedandos Lauricius missus est Rector.*

Pag. 155. *In speciem auctam semestrem.*] Semestrem pro semimen-

strua posuit, quam speciem Græci διχόμηνον vocant. Sic in Glossis veteribus; *semenstre* ἡμιμήνιον. *semenstris* ἡμιμηνιαῖος. Vetus poëta Astronomicōn in Catalectis Scaligeri.

Iam cur semenstri non semper palleat orbe
Inflexi præstant obliquo tramite cursus.

Intermenstruum lunæ.] Intermenstruum pro plenilunio vsurpat Marcellinus infrà, cùm ait nonnisi tempore intermenstrui deficere visam vsquam lunam. Sed hoc in loco quem præ manibus habemus, ineptum est de plenilunio intelligere. Itaque penè adducor vt credam sic Marcellinum ipsum scripsisse. *cùm iter menstruum luna ad idem reuocatur initium.*

Pag. 156. Ἐκλειπτικοῖς συνδέσμοις.] Cleomedes in lib. 2. etiam συναφὰς dici annotat ὥστε οὕτως ἔχων τ̃ διαμέτρου κτ' δύο σημεῖα τέμνει ἀναγκαίως ὃς ἡλιακὸς καὶ ἐκλειπτικὸς καλεῖται· ταύτας οὖν τὰς τομὰς οἱ μὲν συναφὰς, οἱ δὲ συνδέσμοις καλοῦσι. Hinc Sol apud Nonnum in lib. 38. Dionys. monens Phaëtontem sic loquitur:

Ἄκρα δὲ συνδέσμοιο φυλάσσεο, μὴ σχέδον ἕρπων
Ἀρμασιν ἡμετέροις ζοφοειδέα χῶνον ἑλίξας
Φέγγος ὅλον κλέψειεν ἀποσκιόων σέο δίφρῳ.

Adde Chalcidium in Timæum Platonis.

Pag. 157. Μήνης Græcè σύνοδος.] Luna à Græcis olim dicebatur μήνη. Varro in lib. 5. de lingua Lat. *Sic mensis,* ait, *à luna motu dictus, dum ab Sole profecta rursus redit ad eum luna, quòd Græcè olim dicta μήνη: vnde illorum μῆνες, ab eo nostri.* & D. Ambrosius in Ep. 83. denique Theon in Arati prognostica: μήνη etiam à Græcis vocata est luna, vt scribit Cleomedes in lib. 2. vbi quatuor τ̃ μήνης significationes affert: Prima est lunæ tunc cum corniculata est. ἡ σελήνη ὅταν ᾖ μηνοειδὴς τῷ σχήματι μήνη καλεῖται. Ceterùm editio Rom. excusum habet hoc in loco *vnine Græcè synodos.* Codex autem Regius, *quæ Græcè synodos dicitur.*

Ad quintum peruenerit signum.] Scribendum est *ad quartum.* vt ex sequentib. patebit. Nam luna cum LXXXX partibus, quos vulgò gradus vocant, à Sole recesserit, tum διχότομον σχῆμα exhibet: quam diuiduam seu dimidiam lunam vocant Apuleius & Marcianus Capella.

Διχόμηνος.] In Regio & Flor. exemplari, & editione Rom. legitur *dichomenis* quod idem est. διχόμηνον autem pro διχοτόμῳ hic ponitur. vt apud Alexandrum Aphrod. in lib. 1. problem. de luna. ἐν μὲν γὰρ τῷ διχομήνῳ σχήματι ὑγρὰ καὶ θερμὴ ποσῶς ἐστιν, ἐν δὲ τῷ πανσελήνῳ θερμὴ καὶ ξηρὰ ποσῶς· ἐν δὲ τῇ ἀποκρούσει ξηρὰ καὶ ψυχρά. ὅτε δὲ ἀφώτιστος ὑγρὰ καὶ ψυχρά. vbi manifestè διχόμηνον posuit pro διχοτόμῳ. Similiter Nonnus in lib. 4. Dionys. Ἀμφιφαὴς, διχόμηνις, ὅλῳ σελάγιζε προσώπῳ. Aliàs διχόμηνος, & frequentius, pro plenilunio sumitur, vt apud Geminum & Achillem Tatium in Arati phænomena. Et Scholiastes Apollonij διχόμηνις ait, idem est ac πανσέληνος. vnde Gelenius cùm mendum hîc esse putaret, δι-

διχότομον correxerat. sed falsus est vt dixi.

Disiunctißimoque signo arrepto.] Sic primus edidit Castellus ineptè, quem miror tamen comitem erroris habuisse Sig. Gelenium. Sed Accursius edere maluit prout in Ms. codice suo repererat, *Disiunctißime quintóque signo.* Neque aliter habet editio Rom. & codex Reg. ac Flor. Proinde non dubitaui quin ita scribendum esset leuissima mutatione. *Procedens deinde iam disiunctißime, quintóque signo, &c.*

Αμφικύρτι.] Cleomedes in lib. 2. scribit antiquos tres tantum lunæ formas atque habitus agnouisse τὸ μηνοειδὲς, τὸ διχότομον, τὸ πληρωθέν. id est, corniculatam lunam, dimidiam ac plenam: Recentiores verò quartum addidisse τὸ ἀμφίκυρτον σχῆμα quam protumidam lunam vocat Apuleius de Deo Socratis: quæ maior quidem est dimidia, minor autem plena. quod ego inuentum à Philippo Medmæo Astrologo existimo. Sic enim Plutarchus in libro quo docet non posse iucundè duci vitam ex Epicuri secta. Ευκλείδην γράφοντα τὰ διοπτικὰ, καὶ φίλιππον ἀποδεικνύντα περὶ τοῦ σχήματος τῆς σελήνης. Seleuco tamen id tribuit Clemens lib. 6.

Vocamus ἀπόκρουσιν.] Cùm in Ms. Fl. & Falch. extare intellexissem ἀσόκειον, in Regio autem reperissem αὐτόκειον, non dubitaui quin legendum esset ἀπόκρουσιν, maximè cùm in editione Basiliensi ἀπόκρισιν legeretur. Est autem ἀπόκρουσις ille lunæ habitus quem medici barbaro vocabulo declilunium vocant: vt in Alexandri Aphrod. loco quem proximè citaui, & apud Clementem Alex. in lib. 6. stromat. In Glossis *interlunium* vertitur ἀπόκρουσις σελήνης.

In mundo interiore.] Mallem *inferiore.*

Terra spiritus cuiusdam interni motu suspensa.] Plerique veterum terram sustineri ab aëre crediderunt. Sed ex his alij ab aëre externo quasi comprimi, & in statione sua contineri eam aiebant, quod egregie explicat vetus Isagoge in Arati phænomena. Anaximenes quidem qui terram planam esse dicebat, eam ab aëre vehi affirmabat, teste Plutarcho in lib. 3. cap. 15. de placitis philosoph. Alij verò ab aëre interno, & quasi congenito portari terram aiebant, teste Seneca in lib. 6. Nat. quæst. cap. 16. in qua opinione videtur fuisse Marcellinus noster. Vide & Macrobium lib. 1. Saturn. cap. 21. vt Lucanum Claudianúmque prætercam.

Vrebant Iuliani virtutes.] Vrere propriè de inuidia dicitur. Sic Horatius:

Vrit enim fulgore suo qui prægrauat artes
Infra se positas.

& Liuius in lib. 40. *Quin tu*, inquit, *omissa ista nocturna fabula ad id quod doles, quod inuidia vrit, prauerteris.* & generaliter quidquid pulchritudine excellit, vrit oculos, vt apud Terentium in Eunucho, & eundem Horatium in Odis, *Vrit me Glyceræ nitor, &c.*

Metuénsque ne augeretur in maius.] Inuidia igitur & metu (quæ

vitia

vitia principibus familiaria sunt) adductus Constantius Iulianum Cæsarem deprimere constituerat. Ac de inuidia quidem testatur Mamertinus in Panegyrico ad Iulianum, & Libanius in Orat. Consulari his verbis. ἀλλὰ γὰρ ὡς τοὺς πολεμίους ἐξέκοπτες, τὸ διὰ σοῦ νικῶντα ἠνίας. ὑπὸ δυσμαχὲς τι τόσημα φθόνος. Idem in Orat. funebri pag. 282. & Zosimus in lib. 3.

Stimulante vt ferebatur Florentio.] Ita certè prodit Iulianus ipse in Epist. ad Athen.

Pag. 158. *sintula iubetur.*] *singula* dicitur tum in editione Rom. tum in Ms. Regio ac Florentino. In Epistola Iuliani ad Athen. γειτόνιος, τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν ἀδιακρίτως τὸ μαχιμώτατον ἀπαγαγεῖν τῆς γαλατίας ἐκέλευσεν, ἐπιτάξας τοῦτο τὸ ἔργον λευκιλλιανῷ τῷ καὶ γειτονίῳ.

Si procurare dißimulasset.] In Regio codice suprascriptum est eadem manu *procurrere*, quam equidem coniecturam valde probo.

Pag. 159. *Interitum sibi aßignari.*] Sic primus edidit Gelenius, cùm in editione Rom. legeretur, *quam & prouinciarum interitum aßignari.* prout etiam in exemplari Regio scriptum reperi. Ego verò non dubito quin legendum sit, *quàm ei prouinciarum interitum aßignari.*

Via solemni.] In exemplari Regio, & editione Rom. legitur, *vita solemni.* Vnde Gelenius ex coniectura, vt arbitror, emendauit *via solemni*, id est, militari, seu publica. quod equidem non damno. Conjiciebam tamen aliquando grauius hîc vulnus latere, ac fortasse ita scribendum esse *tessera data solemni.* Sic in lib. 14. sub initium. *Rectores militum tessera data solemni armatos omnes celeri eduxêre procursu.*

Caritates verò nostra.] Libanius in Orat. funebri p. 284. ait vxores ex quibus milites liberos susceperant, pueros & infantes mammis applicitos militibus ostendisse, orantes & obtestantes ne seipsas, ne liberos proderent vellent. Ex quibus patet militibus tunc temporis licuisse vxores habere. quod confirmat etiam lex 6. & 7. Cod. Theod. de tironibus.

Clauularis cursus.] Clabularis (sic enim sempre in codice scribitur) cursus militibus concedebatur, quoties ex aliis in alia loca celeriter transferri eos oporteret, vt est in lege 22. Cod. de cursu publico. & Marcellinus noster in lib. 21. de Constantio. *Vt vehiculis*, ait, *publicis impositum paulatim præmitteret militem.* Denique Sulpicius in lib. 3. de vita Martini. *Interim*, inquit, *per aggerem publicum plena militantibus viris fiscalis rheda veniebat.* Ceterùm Clabulare à veredo, biroto, & rheda distinguit Imperator in lege 2. Cod. Theod. de curiosis. *Ne rhedam*, inquit, *vsurpet cui birotum vel veredum postulare vel clabulare permissum est.* Restat igitur vt clabularis cursus idem sit qui angarialis. quod confirmare videtur lex 5. Cod. cit. Angariæ autem erant capacissima vehicula ac solidissima, vtpote quibus mille & quingenta pondo imponerentur, cum rhedæ mille duntaxat imponi deberent, vt est

in lege 30. Cod. Theod. de cursu publico. Ægrorum autem militum duntaxat causa hic clabularis cursus permittebatur, vt opinor. & id innuit lex xi. Cod. eodem.

Placuit per Parisios homines transire.] Contra consilium & monita Iuliani, qui id maximè dissuaserat, veritus ne, id quod accidit, milites viso Cæsare res nouas agitarent, vt scribit Libanius in Orat. funebri, & Iulianus ipse in Epist. ad Athenienses.

Princeps occurrit ex more.] Sic existimaui locum hunc interpungi debere, quod Iulianus in dicta Epistola confirmat. ἦλθε τὰ τάγματα· ὑπήντησα κατὰ τὸ νενομισμένον αὐτοῖς. Id est. *Adueniunt militares ordines. Ego eis obuiam ex more processi.* Ipsi quinetiam Augusti legionib. obuiam procedere honoris solebāt causa. Orosius in lib. vlt. de Arcadio. *Et dum Imp. Arcadius secundum consuetudinem ad portas occurrit exercitui remeanti, &c.* Zosimus etiam in lib. 5. eandem narrans historiam. ὑπαντῆσαι τοῖς στρατιώταις εἰσιέναι μέλλουσιν παρεκάλεσε τὸν βασιλέα γαΐνης· ταύτης γὰρ τῆς τιμῆς ἠξιῶσθαι τοὺς στρατιώτας ἔλεγε συνήθες εἶναι. *Gainas Imperatorem militibus occurrere monuit. hunc enim militibus honorem haberi consueuisse.* Omitto Claudiani versus ex lib. 2. in Rufinum. Nec longè abhorret ab hac consuetudine quod refert Theophyl. Simocatta in lib. 3. initio. morem antiquum fuisse, vt Magister militum ad regendas legiones missus à principe, occurrentibus sibi honoris causa militibus equo descenderet, & inter armatos medius incedens vniuersos comiter salutaret. quem morem cum spreuisset Priscus, meritò in offensionem militum venit.

Pag. 160. *Nunc indignari semet ostentans.*] Hoc in loco triumphat Libanius, tum in Orat. funebri citata, tum in προσφωνητικῷ ad Iulianum. ὡς καλὸν μὲν σου τὸ διωθεῖσθαι τὴν δόσιν, κάλλιον δὲ ἐκείνων τὸ καταπλήττειν τὴν λῆψιν. Vide Iulianum in Ep. ad Athen. Ex quibus apparet vi ac militum seditione coactum Iulianum diadema sumpsisse. idque etiam confirmat Eutropius in lib. vlt. & ex Christianis Socrates atque Sozomenus. Quæ cum ita sint, immeritò S. Gregorius in στηλιτευτ. 1. objicit Iuliano. καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῷ τῆς αὐθαδείας καὶ ἀπονοίας ἑαυτὸν ἀναδῆσαι καὶ τῇ μεγάλῃ προσηγορίᾳ κοσμῆσαι, ἣν οὐχ ἅρπαγμα τύχης ἀλλ' ἀρετῆς ἆθλον ἢ χρόνος ἢ ψῆφος βασιλέως χαρίζεται ἢ τῆς συγκλήτου βουλῆς ὡς τὸ παλαιὸν κεῖνος. Id est. *Ac primum temeritatis eius ac vesaniæ illud fuit, quod ipse sibi diadema imposuit, ac Augustum nomen assumpsit. quod non fortuitò rapi, sed in præmium virtutis aut temporis lapsu, aut principis lectione, aut senatus, vt olim, iudicio dari consueuerat.* Ecquid verò amplius in tyrannum dixisset? Nam ἀπόνοια propriè de iis dicitur qui imperium per vim occupant. Tertullianus in lib. 1. ad Nationes, cap. 17. vesaniæ crimen appellat, & Marcellinus Comes in Chronico vbi de Gildone. Aurelius Victor in Seuero dementiam appellat. *cum omnes præcipuéque posteri sic habent, illa ingenia nisi publico latrocinio ac per dementiam opprimi*

non potuisse. Item in Constantio vbi de Siluano loquitur. Quo etiam pertinent verba illa Ciceronis in 4. Catilinaria. *qui autem ex numero ciuium dementia aliqua deprauati hostes patriæ semel esse cœperunt*. & similiter in Philipp. 4. ac 5. Denique Liuius in lib. 4. de Sp. Mælio.

Nullo silente.] Sic Accursius emendauit non malè, atque ita coniecit P. Pithœus in lib. 2. Aduers. Sed cùm Ms. Regius & Flor. editioque Rom. præferant *pullo silente*, erit fortasse qui eam scripturam tuebitur: vt Marcellinus his verbis designet horam diei, qua Iulianus àb exercitu coronatus est. Id autem contigisse ὥρα πυ τρίτη, ait Iulianus in Ep. ad Athen. Igitur *pullo silente* hora est qua silent galli, quos pullos antiqui vocabant. Sic apud Euangelistam in Ms. bibliothecæ Regiæ legitur *tertio pullo ter me negabis*.

Impositúsque scuto pedestri.] Libanius in προσφωνητικῷ de hoc scuto, ὦ μακαρίας ἀσπίδος ᾗ τὸ τῆς ἀναῤῥήσεως ἐδέξατο νόμον βελτίω λιθίνης σοὶ παντὸς εἰωθότος βήματος. *O felix scutum in quo solemnis inaugurationis mos peractus est, omni tibi tribunali conuenientius.*

Abstractum sibi torquem.] Idem tradit Libanius in Orat. funebri, & Iulianus in Ep. citata. Sed omnium optimè Zonaras, cuius verba planè cum Marcellini verbis consentiunt. ζητουμένου δὲ τοῦ διαδήματος ἵν' αὐτίκα τούτῳ ταινιωθείη, ἐκεῖνος μὴ ἔχειν ἐξώμνυτο. τινῶν δὲ κόσμον αἰτούντων γυναικεῖον τινα, ἵν' ἐκ τούτου σχεδιάσειν διάδημα, παρῃτήσατο τοῦτο Ιουλιανὸς ὡς ἀπαίσιον οἰωνόν. ἐπεὶ δὲ χρύσεον τις τῶν ταξιαρχῶν ἐφόρει στρεπτὸν λίθοις ἔχοντα χρυσοδέτοις, τοῦτον λαβόντες τῇ ἐκείνου περιήρμοσαν κεφαλῇ. Id est. *Cùm autem diadema quæreretur, quo confestim coronari posset, ipse quidem iurabat sibi nullum esse. sed cùm illi ornamentum aliquod muliebre poscerent, ex quo tumultuarium diadema componeretur, Iulianus id tanquam omen infaustum recusauit. Cùm igitur quidam Ordines ducens, torquem aureum haberet in quo lapilli erant auro vincti, eum capiti ipsius circundederunt.*

Aliquis Palatij Decurio.] Decuriones Palatij viri Clarissimi dicebantur ætate Symmachi, vt legitur in Auctario Epistolarum eiusdem. Præerant autem vt videtur Silentiariis. Nam in Codice Iustin. titulus peculiaris est de Silentiariis & Decurionibus eorum. ac ferè cùm Silentiariis iunguntur, vt in lege 5. Cod. Theod. de diuersis officiis, & lege 4. de glebali onere, in qua sacri Consistorij Decuriones vocantur. Eorundem mentio fit in lege vn. Cod. Theod. qui à præbitione tironum. Iulianus in Epist. ad Athen. hanc rem commemorans Decurionem hunc palatij sic designat. τις τῶν ἐπιτεταγμένων τῇ προόδῳ τῆς ἐμῆς γαμετῆς. Id est. *Qui præcedentes in publicum vxoris meæ anteambulonib. & officijs præpositus erat.* Decanum describere voluisse existimes. Nam Decani cum fascibus imperatori præibant, vt postea dicam. Sanè Decanus & Decurio parum inter se differunt.

Pag. 161. *Clam interemptum.*] Libanius in Orat. funebri reuera conspirationem in caput Iuliani initam esse testatur, corrupto eius

cubiculario à Constantij fautoribus: sed conspiratione breui patefacta, ne cubicularium quidem ipsum pœnas dedisse. Iulianus in Epist. ad Athen. ait à Constantianis diuisam clam esse pecuniam inter milites, eo consilio vt aut discidium inter eos excitarent, aut in Iulianum ipsum impetum facerent.

Signis aquilísque circundatus & vexillis.] Hæc ferè semper occurrunt in his libris, quoties Imp. milites ad concionem classico conuocatos alloquitur. Inest autem in iis mos antiquus obiter notandus: quem vnicè declarat Georgius Cedrenus. Scribit enim vexilla à Latinis dici vela quadrangula ex auro & purpura contexta. Ea longis suspensa contis gestantes circa Imperatoris latus incedunt, cúmque sic protegunt. ταῦτα ἐξαρτῶντες ἐπὶ μακρῶν δοράτων· κύκλῳ περιπτερυσσόμενοι τῶν βασιλέων κατασκέπουσιν αὐτούς. Exemplum est apud Tacitum in lib. 1. hist. *Tantúsque, ait, ardor, vt non contenti agmine & corporibus in suggestu, in quo paulò antea Galba statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circundarent.* Et in lib. 2. *Laudantes gratantésq. circundatum aquilis signísque in tribunal ferunt.*

Septúsque totis.] In Ms. Regio, & editione Rom. legitur *septúsque tutius.* vnde effeci *septúsque tutius.*

Pag. 162. *Pro Actuarijs.*] Actuarij numerorum militarium ratiocinia tractabant, vt dicitur in lege 16. Cod. Theod. de erogatione militaris annonæ. Marcellinus in lib. 25. ad calcem. *Ex Actuario, ait, ratiocinijs scrutandis incubuit.* hi annonam à susceptoribus accipiebant, iisque authentica pittacia dabant, in quibus continebatur quantum à susceptoribus accepissent. Ipsi deinde annonam militibus erogabant, vt patet ex Cod. Theod. de erogatione milit. annonæ, & in titulo de Num. Actuariis. De his Aurelius Victor in Victorini gestis. *Tantum Actuariorum in exercitu factiones vigent: genus hominum præsertim hac tempestate nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes, velandásque quasi ab natura factum, annonæ dominans, eóque vtilia* (leg. vilia) *curantibus & fortunis aratorum infestum.* Hos Constantinus lege lata conditionales esse iussit vt & annonarios susceptores: eosque absque cingulo vtilitati publicæ inseruire, post exactum integrè officium dignitatibus afficiendos lege 3. Cod. Theod. de Num. Actuariis. Erant autem sub dispositione Præfecti præt. vt leges de eorum officio latæ testantur: ad quem cura militaris annonæ spectabat, vt suprà dixi.

Olim Iuliane.] Eadem fere leguntur apud Suetonium in Galba. *Sumpta, ait, virili toga somniauit fortunam dicentem stare se ante fores defessam, & nisi ocius reciperetur, cuicumque obuio prædæ futuram.* Quæ Dio Cocceianus Græcè sic dicit τήν τε γὰρ τύχην ἔδοξεν αὐτῷ λέγειν ὅτι χρόνον ἤδη συχνὸν αὐτῷ παρεδρεύει, καὶ ὅτι εἰ μὴ ταχέως αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐσδέξηται. καὶ ἐπὶ τῷ πλάνῳ ἐμπεσοῦσα, πρὸς ἕτερόν τινα μεταστήσεται.

Pag. 163. *Vnde reseratam vrbem obsidio superiore.*] Tunc cùm Singara quam Persæ traiecto Tigride occupauerant ac munierant, à militib. Romanis capta & expugnata est, vt narrat Libanius in βασιλικῷ, & Iulianus in Orat. 1. ad Constantium. Philippo & Sallia Coss. vt suprà annotaui.

Madoréque etiamtum infirmium.] Sic loquitur etiam in lib. 30. *Infirmati periculoso madore.* Quam locutionem hausisse videtur ex Salustio qui in lib. 4. hist. *Quasi par*, inquit, *in opido festinatio, & ingens terror erat, ne ex latere noua munimenta madore infirmarentur.* Ceterùm τὸ *infirmium* restituimus ex fide codicis Regij & Basiliensis editionis. Ac ne quis barbarismum putet, sciat Fl. Caprum in lib. de Orthographia affirmare vtrumque dici tam *infirmus* quàm *infirmis*. Eadem licentia Marcellinus noster in lib xv. p. 51. dixit *Geryonis & Taurici sæuium tyrannorum.* Sic enim scriptum est in exemplari Regio, & in Editione Rom. Et in lib. 29. p. 407. *suppliciorum sæuium repertorem*, vt habent codex Valentinus & Regius.

Pag. 164. *Nunquam labenti Singare.*] At Theophylactus Simocatta ob eam maximè causam inexpugnabilem esse Singaram dicit, quòd omnis in circuitu regio arida ac siticulosa sit. Et hic quidem τὸ σίγγαρον φρούριον appellat familiari ipsi terminatione. Iulianus in Orat. 1. τὰ σίγγαρα. Apud Athanasium in Epist. ad solitarios perperam excusum est εἰς τὰ σίγγαρα τῆς μεσοποταμίας. Sita est autem Singara ad fluuium Tigrim, vt Ptolemæus dicit, & in Tabula Peutingerorum notatum. quadraginta millibus distans à ciuitate Nisibi. Proinde aut fallitur Vranius apud Stephanum, qui Singara vrbem esse ait Arabiæ iuxta Edessam, hoc est in vicinia Euphratis, aut de altera eiusdem nominis vrbe loquitur, de qua etiam Plinius in lib. 4.

Memor nimirum quæ sæpius ibi pertulerat.] Ter omnino est à Persis obsessa Nisibis, sed maiore sui detrimento dum obsedit hostis affectus est, vt ait Rufus Festus. Prima quidem Nisibis obsidio contigit anno Domini 337. Feliciano & Titiano Coss. ipso anno quo Constantinus Magnus excessit, vt ait auctor Chronici Alexandrini. σαπώρης ὁ περσῶν βασιλεὺς ἐπελθὼν τῇ μεσοποταμίᾳ ἐπολιόρκει τὴν νίσιβιν ἐπὶ ἡμέρας ξγ´ καὶ μὴ κατισχύσας αὐτῆς ἀνεχώρησεν. Hieronymus in Chronico hanc obsidionem ponit anno Domini 338. *Sapor*, inquit, *Mesopotamia vastata duobus ferme mensib. Nisibin obsidet.* Sed priorem Chronici Alex. sententiam sequi malo. Etenim Libanius in βασιλικῷ Persas ait post obitum Constantini ripam Tigridis superare ausos non esse. Secunda autem obsidio Nisibis accidit anno Domini 350. Sergio & Nigriniano Coss. vt legitur in Chronico Alexandrino, & apud Cedrenum rectè. Etenim Iulianus in Orat. 1. & 2. in quibus eam obsidionem elegantissimè describit, Persas ait tempus obseruantes, quo Constantius aduersus tyrannos in Occidentem erat profectus, maximis cum copiis in-

Mesopotamiam irrupisse, & Nisibin quatuor prope mensium spatio obsedisse. sic enim dicit in Orat. 2. ταύτην δὲ τὴν πόλιν στρατὸς πολὺς πλήθει παρθυαίων σὺν ἰνδοῖς περιέχων, ὅ τοῦ νῦν ἐπὶ τὴν ἑσπέραν βαδίζειν ἀρχόμενος ... Idem confirmat Themistius in fine Orat. 14. Denique Zonaras qui in gestis Constantini filiorum commemorandis solito diligentior fuit. Ex quo & ex Volagesi Nisibeni Episcopi qui Iacobo successerat epistola, tota huius obsidionis historia petenda est. Eius Epistolæ partem refert auctor Chronici Alexandrini. Ex his apparet falli Hieronymum, qui anno Domini 348. scribit. *Rursus Sapor tribus mensib. obsidet Nisibin.* Nam hæc trimestris obsidio biennio post contigit, vt dixi. Volagesus centum dies durasse scribit. Tertia demum obsidio fuit anno Domini 359. Eusebio & Hypatio Coss. cuius meminit Ammianus noster in lib. 18. p. 127. & Zonaras vt ad eum locum annotaui: ac postremo Zosimus in lib. 3. sed hic tertiam hanc obsidionem paucorum dierum cum secunda illa confudit, vt rectè notauit vir eruditissimus D. Petauius in Iuliani Orat. 1.

Sagittariis plurib. Zabdicenis.] Horum mentio fit in Notitia imperij sub Duce Mesopotamiæ. *Cohors quartadecima Valeria Zabdenorum Maiocariri.* Hos Romano tunc imperio paruisse ait Marcellinus: sed paulò post cum aliis regionib. transtigritanis dedita est à Iouiano Zabdicena, vt Marcellinus, Zosimus Petrusque Patricius affirmant. In ea regione erat opidum Bezabde teste Marcellino; quod vocabulum Zabdicenorum domum Syro sermone significare videtur, seu potius domum Zabdæ, vt Scaliger ad Eusebij Chronicum annotauit. Eandem & Phœnicam Græco vocabulo Macedones appellarunt ab vrbe Epiri Phœnica.

Pag. 166. *Virtam adoriri disposuit.*] Βίρθα dici videtur à Ptolemæo opidum in Mesopotamia iuxta Tigrim.

Pag. 167. *Auxilia super his Scytharum.*] Id inter præcipuas Constantij laudes numerat Libanius in Orat. quæ βασιλικὸς inscripta est, quod Scythas infensissimos antea pop. Rom. non solùm pacauerit, sed etiam, quod nunquam antea contigerat, aduersus Persas auxiliares habuerit. πάλαι ἐξήλασε στρατοπέδων σκυθικὸν, τῇ μὲν ῥωμαίων χειρὶ συμβαλλόμενον, τῇ δὲ δυνάμει περσῶν ἀντιταξόμενον, &c. Post Constantium ceteri Impp. Scytharum auxiliis aduersus Persas vsi sunt: vt Iulianus, teste Marcellino in lib. 23. principio. & postea Valens, vt est in libro 30.

Ne videretur subito declinasse.] Sic placuit P. Castello; cùm in Editione Rom. legeretur *redinasse*, quod equidem prætulerim, metaphora sumpta ab equis immorigeris qui se reclinant, vt sessorem excutiant. ἀφηνιάζειν & ἀναχαιτίζειν Græci dicunt. In Ms. Flor. & Valentino legitur *redundasse*. In Regio codice *repugnasse* ex coniectura, vt opinor: quam tamen minimè probo, cùm superiore linea id verbum positum sit. Et in prima sententia acquiesco, quam confirmat alius locus

ex lib. 14. vbi Gallus dicit. *Mentiris nos vt rebelles, & maiestati recalcitrantes Augusta per hæc quæ strepit incusat.* & in lib. 22. p. 223.

Pag. 168. *Salutem mussatione quæritabam.*] Hæc emendatio à Gelenio profecta est. In Editione Rom. excusum est. *salutemus latione* perinde ac in Ms. Flor. Vnde Castellus ineptissimè correxerat. *salutem cum latibulo quæritabam, & latebris.* quæ ταυτολογία ferri non potest. Aut igitur ex Codice Regio scribendum est *salutem simulatione quær. &c.* aut emendationi Gelenij acquiescendum.

Mecumque ipse contestans.] Ad oram codicis Regij scriptum est *coniectans* eadem manu.

Equos præbebo curules Hispanos, &c.] Eadem tradit Zonaras his verbis ἐπαγγελλόμενος δὲ καὶ τοὺς ἁμιλλητηρίους ἵππους ἐξ Ἰσπανίας ὡς ἔθος, καὶ τοὺς ἐπιλέκτους ἄνδρας ἐκ Γαλατῶν ὁμοίως στέλλειν αὐτῷ. Additque Iulianum Cæsaris, non Augusti nomen literis inscripsisse, ne inscriptione statim offensus Constantius eas auersaretur. quod confirmat etiam Iulianus in Ep. ad Athen.

Pag. 169. *Desperatione pereunt.*] In Ms. Regio & Editione Rom. Aug. & Bas. legitur *pereant.* & paulò ante *affliguntur* scriptum habet codex Regius cum Editione Romana. Quocirca sic scribendum esse conjecerim. *Ne consumpta penitus iuuentute, vt affliguntur præterita recordantes, ita desperatione pereant impendentium.*

Secretiores alias Constantio offerendas.] Has mordaces literas non eo tempore, sed postea missas à Iuliano scribit Zonaras, tunc cum Leonas qui legatus ad Iulianum fuerat, re infecta ad Constantium rediit. ἀπογνοὺς μέντοι διανύσεσθαί τι τῶν αὐτῷ προστεταγμένων ἀνύσαι, ὑπέστρεψε μετὰ γραμμάτων τοῦ τυραννήσαντος ἀναιδῶς ὀνειδιζόντων τὸν αὐτοκράτορα ὡς πλεῖστα ἐξαμαρτόντα κατὰ τοὺς γένους αὐτοῦ, καὶ ἀπειλούντων αὐτὸν γενήσεσθαι τιμωρὸν τῶν ἀδίκως παθόντων. *Leonas igitur desperans se quicquam eorum quæ sibi mandata erant perficere posse, reuersus est cum Iuliani literis, quibus impudenter Imp. obiurgabat, vtpote qui in propinquos suos multa deliquisset, & minabatur se eorum iniurias vlturum.*

Pag. 170. *Leonem Quæstorem suum.*] Is qui Seleucensi Synodo interfuit, vt suprà dixi. Eius dignitatem sic describit Socrates in lib. 2. συμπαρῆν δὲ αὐτοῖς εἷς τῶν ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἐμφανῶν ὄνομα Λεωνᾶς. Sozomenus autem in lib. 4. συνεληλύθει δὲ αὐτοῖς καὶ Λεωνᾶς ὁ ἐν ἀξιώμασι λαμπροῖς ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευόμενος. Sed neuter Quæsturæ honorem satis expressit. Vnus Zosimus in lib. 5. sic Quæsturam egregiè circunscribit. Σάλλιος ὁ τὰ βασιλεῖ δοκοῦντα τεταγμένος ὑπαγορεύειν ὃν Κοιαίστωρα καλεῖν οἱ ἀπὸ Κωνσταντίνου δεδώκασι χρόνοι. id est. *Saluius cuius officium erat iussa principis dictare, quem inde à temporib. Constantini Quæstorem appellari mos est.* Ex quibus conjicere est eam dignitatem à Constantino primùm institutam fuisse. Idem officium sic describit Rutilius in lib. 1.

Huius facunda commissa palatia lingua

Primatum meruit principis ore loqui.

Quippe Quæstor leges dictabat, vt est in Notitia imperij, & apud Cassiodorum in formula Quæsturæ. Dicebantur autem hi Quæstores sacri palatij, ad differentiam Quæstorum qui erant in Senatu Rom. de quibus agit Vlpianus in tit. de officio Quæstoris. Isti de quibus posteriore loco dixi, magistratus erant populi Rom. Et ex iis quidam Candidati principis dicebantur, vt ait Vlpianus: qui scilicet commendati erant à principe, sine repulsa & ambitu designandi quemadmodum loquitur Tacitus in lib. 1. Ann. Eodémque sensu Prætores Candidati & Tribuni Candidati dicebantur. Vt in veteri Inscriptione Græca. ΤΑΜΙΑΝ ΚΑΝΔΙΔΑΤΟΝ. ΔΗΜΑΡΧΟΝ ΚΑΝΔΙΔΑΤΟΝ. & in hac Latina. *C. Carelio, &c. Quæstori. Candidato. Imp. Cæsaris. M. Aurelij. Antonini. Trib. pl. Candidato.* Et in altera *Prætor. Kandidatus. Quæstor. Kand.* Ex quibus intelligendus est Spartiani locus in Seuero. *Prætor designatus à Marco est non in Candida, sed in competitorum grege.* Id est non inter Candidatos principis. Verùm vt dixi ab his distinguendus est Quæstor sacri palatij.

Intra Cæsaris se potestatem continere.] Idem scribit Victoris Epitome. *Hinc à militib. Gallicanis Augustus pronuntiatur. Hunc Constantius vrgere legationib. vt in statum nomenque pristinum redeat. Iulianus mandatis mollioribus refert se sub nomine celsi imperij multo officiosius pariturum.*

In locum Florentij.] Quod etiam refertur à Zonara his verbis. τῷ μέντοι Καίσαρι ἐπέστειλε καὶ τοὺς τὰς ἀρχὰς ἐκεῖσε ἀνύοντας περιλῦσαι τῆς ἐξουσίας, καὶ αὐτὸν τὸν πραιτωρίων ἔπαρχον· ἑτέρους δὲ ἐς ταύτας ἐγκαταστῆσαι ὡς ἐκεῖνος εἰς ἐκείνων ὠνόμασεν. *Quæstori mandauit, vt eos qui promoti ad magistratus erant in Galliis, potestate discingeret, & in his Præfectum ipsum prat. alios verò quos ipse nominauerat, in eorum locum subrogaret.*

Pag. 174. *Libellis antea respondentem.*] Id est Magistrum libellorum. quatuor enim erant scrinia sacra, singulis præerant Magistri. Post Magistros erant proximi qui & priores dicebantur: iique in vnoquoque scrinio plures fuere, vt patet ex lege x. Cod. Th. de proximis, proximos sequebantur mello proximi, deinde exceptores. lege 16. Cod. cit. Ex his patet proximos scriniorum à Magistris distingui. Quare non assentior doctissimo viro qui in Notis ad Historiam Aug. proximos scriniorum ait dici Magistros. Atqui diuersi sunt in Codice tituli de Magistris scriniorum, & de proximis. Et in lege vnica Cod. Th. qui à præbitione tironum, proximi scriniorum à scriniorum Magistris longo interuallo separantur. Deinde proximi Vicariis exæquebantur, vt est in tit. de proximis. At Magistri præferebãtur Vicariis lege vn. de Magistris scrin. Denique ad proximatum quidem ordine militiæ perueniebatur, vti docet lex 6. & 17. Cod. cit. Magisterium verò à principe conferebatur. Sic in lib. 29. Festus quidam ex Aduocato Consularis

laris Syriæ, ex Consulari Magister memoriæ, deinde Proconsul Asiæ fuisse dicitur.

Nullas ciere potuit turbas.] Callide excusat factum Iuliani, qui Lupicinum ex Britannia reuersum comprehendi iussit, & in libera custodia habuit, cùm aliquot aliis: quod Constantius objiciebat Iuliano. vt refert Iulianus in Ep. ad Athen.

Obtricensi Mosa oppido.] Sic primus edidit Gelenius, cùm in Editione Rom. legeretur *obtricensima*, prout etiam habet Editio Augustana, & codex Regius, Flor. & Valentinus. At Castellus audacter emendauerat *Tasandio*, quod opidi nomen alicubi legerat. Ego verò non dubito quin legendum sit *Tricensima opido*. cuius meminit in lib. 18. *Castra Herculis, Quadriburgium, Tricensima, Neuesium, Bonna.*

Rheno exinde transito.] Ter cum adhuc Cæsar esset, Rhenum trajecit Iulianus, vt ipse dicit in Ep. ad Athen. primùm post Argentoratensem pugnam, vt memorat Marcellinus initio lib. 17. Anno D. 357. deinde anno 358. & 359. teste Marcellino nostro. Hæc autem quarta trajectio tunc contigit cum iam Augustus esset anno D. 360. Constantio IX. & Iuliano III. Coss. De hac autem sua in Germaniam expeditione loquitur Iulianus in Ep. ad Maximum philosophum, eámque trimestrem fuisse testatur. Meminit etiam Libanius in Orat. funebri. ἐλθὼν δ' ἐπὶ τὸ ῥῆνον καὶ δείξας τοῖς βαρβάροις τὴν κεφαλὴν καὶ δευτέροις ὅρκοις τὰς ὁμολογίας ἐνδήσας ἤπειγεν ἐπὶ τὸν ἐμφύλιον ἀγῶνα. *Cum venisset ad Rhenum, ostenso barbaris vultu, ac iteratis sacramentis firmato fœdere, ad ciuile bellum se inuitus accinxit.* Quinta demum ac postrema trajectio accidit Tauro & Florentio Coss. vt est in lib. 21.

Quos Attuarios vocant.] Horum mentio fit in Gestis Francorum Epitomatis, cap. 19. de Danis *Theoderici pagum Attuarios, vel alios deuastantes.*

Pag. 172. *Olympiada ei copulauerat coniugem, sponsam fratris.*] Id quidem Constantio inter cetera crimina objicit Athanasius in Ep. ad solitarios, p. 856. οὕτω γὰρ καὶ εἰς ἀδελφὸν ἀσεβεῖν τετόλμηκε· καὶ προσποιεῖται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτῷ μνημεῖον, τὴν δὲ μνηστὴν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα βαρβάροις ἐξέδωκεν, ἣν ἐκεῖνος ἄχρι τελευτῆς ἐφύλαττε, καὶ ὡς ἰδίαν ἀνέτρεφεν ἑαυτῷ γυναῖκα. *Adeo enim etiam in fratrem impius esse sustinuit, ac sepulcrum quidem ei se ædificare præ se fert: sponsam autem ipsius Olympiadem barbaris dedit, quam ille quoad vixit custodiebat, nec secus ac propriam coniugem educabat.*

Qui ærarium tuebatur.] Duo fuere tunc temporis æraria: alterum priuatum, alterum publicum, quæ vtriusque ærarij nomine frequenter in Codice designantur. Priuatum ærarium id est, quod frequentius res priuata dicitur. Sic apud Symmachum in Epist. 43. lib. 4. Cui præerat Comes rei priuatæ. publicum autem ærarium erat illud, quod sacræ largitiones vulgo dicebatur. Et hoc est quod nunc intelligit Marcellinus. Vrsulus enim de quo hic sermo est, Comes erat lar-

gitionum sacrarum, vt videre est in lib. 22. ad quem spectabat stipendia militib. erogare, vt docet Vopiscus in Probo. *Annonam è prouincialib. daret nullus; stipendia de largitionib. nulla erogarentur.* Et Mamertinus in grat. actione. *Nam cum me*, ait, *ærarium publicum curare voluisti, milites anteactis temporibus ludo habiti præsens stipendium flagitarent, quoquo modo videbar honorem onere pensare.* Denique Agathias in lib. 3. de Rufino quodam Comite largitionum. παρῆν δὲ αὐτός τε οὐχ ὥστε στρατηγὸς ἢ ταξίαρχος, ταμίας δὲ μόνον τῶν βασιλέως χρημάτων, οὐ μὴν τῶν ἐκ τῆς δασμοφορίας ἐρανιζομένων, (ἄλλῳ γὰρ ἐπετέτραπτο ταῦτα) ἀλλὰ τῶν ὅσα ἐκ τῶν βασιλείων θησαυρῶν ἐπεπόμφει ἐφ᾽ ᾧ τοὺς ἀριστεύοντας ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα κομίζεσθαι γέρα. *Aderat autem ille neque vt Magister militum, neque vt Tribunus: sed dispensator ærarij regij, non quidem eius pecuniæ quæ ex re tributaria colligitur (hæc enim alteri commissa est*, nempe Præf. præt.) *sed illius quæ ex principis thesauris aduecta erat, ob id vt qui in prælio fortiter fecissent, munerarentur.*

Pag. 173. *Atque cùm illi.*] Hunc locum sic legendum esse existimo. *Ad quæ cùm illi obstinatione natiua reniterentur, vt clare nati, periculísque & laborib. indurati, cuncta obsidioni congrua parabantur.* Simili locutione in lib. 16. dixit *Cassiano Comite stipendiis, & discriminibus indurato diuersis.*

Laxatis d. ad diem vnum animis.] Sic primus edidit Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur *ad diem vnum indomis*, prout etiam codex Regius scriptum habet & Florentinus. Videndum tamen ne potius ita scripserit Marcellinus. *Laxatis deinde ad diem vnum indutiis.*

Cùm spes nostrorum inferior.] Hæc scriptura à Gelenio profecta est. Nam in anterioribus Editionibus, Romana scilicet aliísque eam secutis legebatur *interior*, quemadmodum etiam in Ms. Flor. & Regio. Mihi non dubium est quin scribendum sit *cum spes nostrorum interiora cuncta mœrore compleret.* Quam emendationem postea in exemplari Regio suprascriptam reperi. Confirmatur autem ex simili loco, p. 163.

Omni arte.] Et hæc scriptura auctorem habet Gelenium. Castellus enim & Accursius Editionis Rom. scripturam retinuerant quæ est huiusmodi. *Omni argenteo* perinde ac in Ms. etiam Flor. scriptum est. In Codice Regio exaratum distinctè reperi *omni argumento* quemadmodum conjecerat Lindembrogius. Est autem argumentum idem quod argutia, & industria seu μηχανή. ab eadémque origine *Ars* dicta est. Sic apud Virgilium in lib. 7. Argumentum ingens pro opere eximio ponitur.

Pag. 174. *Vncta alumine, vt ignis per eas laberetur.*] Vide Agellium in lib. 15. initio, vbi idem aluminis miraculum refert ex Annalibus Quadrigarij.

Pag. 175. *Latiusque sese pandente.*] Supple *certamine*. Sed hæc scri-

ptura meo quidem iudicio ferri non potest. Itaque emendo. *Latiusque sese pandentes Romani*, *&c.* Quod cum sequentibus verbis optimè conuenit. Atque ita loquitur Marcellinus in fine libri 27. *Latius sese pandens exercitus*, *&c.*

Tanquam per transennam.] Transenna funis est extensus, vt est apud Seruium & Isidorum, qui scilicet olim extendi solebat in curriculis, vt dato signo & demisso fune ex æquis spatiis cursores exilirent. Glossæ veteres βρόχος ἐν ἀφετηρίαις τεταμένος *transenna*. Sic Marcellinus noster in lib. 25. *Tanquam*, inquit, *è transenna simul emissi spe citius ripas occupauere contrarias.*

Pag. 176. *Expositio de rebus ostendet.*] Ita primus hunc locum restituit Gelenius, quem Castellus mirum ac prodigiosum in modum ante corruperat. Sed emendationem Gelenij equidem probare non possum. Nam quis vnquam sic locutus est *expositio de rebus ostendet*. In codice Regio & Editione Rom. totus hic locus sic legitur. *Vnde itaque igurari & solita exposita durebis ostendet*. Nisi quod in Editione Rom. excusum est *durabis*. Ex cuius licet inquinatissimæ scripturæ vestigiis hanc verissimam loci huius emendationem sum odoratus. *Qua speciat vnde ita figurari sit solita, expositio breuis ostendet.*

Splendida facta.] Codex Regius Editióque Rom. scriptum habent *Splendide facta*. Vnde suspicor Marcellinum vno verbo scripsisse *splendefacta*.

Receptatione spiritus.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Castellus ediderat *pro receptatione spiritus* cùm in Editione Rom. sic legeretur. *Pro recitatione spiritus fulgores eius purissimi è regione deflorat*. In Ms. Flor. *Pro reticatione* legi monuit Lindembrogius. Ego verò in codice Regio scriptum reperi *pro reciprocatione spiritus*.

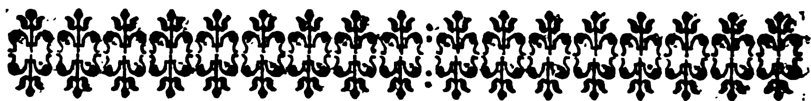
Radiorum splendorem conspuens.] Huius scripturæ auctor est Gelenius. Castellus enim, & Accursius Romanæ editionis scripturam retinuerant, quæ omnium scriptorum exemplarium consensu firmatur. Ea autem est *radiorum splendor conspiciens*, *&c.* Vnde sic scribendum esse conjicio. *Quòd intermicante asperginum densitate, per quas hauritur radiorum splendor, conspicientibus ostendit aspectum flammeo propiorem.* Ceterùm de coloribus Iridis eorúmque causis videndus est Arist. in lib. 3. Meteor. cap. 3. Est etiam elegans arcus cælestis descriptio in Ep. 44. Magni Basilij ad Gregorium Nyssenum.

Pag. 177. *Cum pr. rerum sit status mutatio.*] Hic locus ex Augustana editione egregiè est restitutus, quem Gelenius fœde pro arbitrio corruperat. In Editione Rom. & Ms. Flor. verba transposita erant hoc modo. *Legimus sæpè nimirum hinc verti necesse mitti cùm præsentium rerum sit status. Suppetunt*, *&c.* Sed Accursius siue ex Ms. suo codice, siue ex conjectura eam luxationem restituit, laudem certè non mediocrem meretur. In exemplari Regio scriptum inueni. *Legimus sæpè ni-*

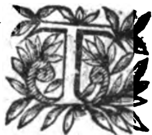
mirum de cælo mitti, cum verti necesse sit præsentium rerum statum.

Velut patefacta ianua diuitis domus.] Metaphora est à plebeis hominibus, qui postquam iudicis domum vix exorato ostiario ingressi sunt, haud impetrato quod acturi venerant reuertuntur: vel certè translatio est ab effractoribus, qui noctu expugnata diuitis cuiuspiam domo, concursu tamen familiæ frustrati repelluntur. Ita Constantius post maximos apparatus trajecto Euphrate, re infecta nec expugnata Bezabde redire cogebatur.

Ærumnosam perpessus æstatem.] Hanc scripturam excogitauit Castellus, temere & absque iudicio vt solet. Quippe Constantius post æquinoctium autumnale Euphratem trajecerat, vt Bezabdem obsessum iret teste Marcellino, pag. 172. suprà. Autumnum igitur non æstatem corrigere debuerat. sed longe aliter Editio Rom. *Ærumnosam perpessus etulerint, sed atrocia diuque deflende.* Atque ita plane Regius codex, nisi quod *eculerint* habet.

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRVM XXI. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 178. VTISSIMVM *ratus inimicum se monstrare.*] Huius consilij sui rationem explicat ipse Iulianus in Ep. ad Iulianum auunculum. *Primum*, inquit, *Dij ita iusserant, vt ei bellum inferrem, salutem quidem polliciti si parerem, cunctanti verò perniciem. Deinde ita existimabam si me ei hostem ostenderem, fore vt ei incuterem metum, atque eo facto ad æquiores conditiones res esse venturas: quod si prælio res decerneretur, fortunæ ac Dijs immortalibus euentu permisso, quæcunque ij decreuissent, expectare.*

Diademate lapidum fulgore distincto.] Libanius in Orat. Consulari de Iuliani leuatione loquens. προσιδεῖσα θαλαττίῳ χλαμύδος βαφῇ λιθοκόλλητον ταινίαν φέρουσί τι καὶ αὐτὴν χρηστοῦ θαλαττίου. *Adjiciens marina palu-*

damenti tinctura diadema lapillis ornatum, in quo inest etiam nescio quid fœtus marini. quibus verbis margaritas intelligit. Idem in Orat. funebri τιάραν χρυσῆν nominat. Primus autem ex Impp. Romanis Aurelianus diadema capiti innexuit, vt legitur in Victoris Epitome. Mamertius in Panegyrico ad Maximianum Aug. *Trabea,* inquit, *vestra triumphales & fasces Cons. & sella curules, & hæc obsequiorum stipatio & fulgor, & illa lux diuinum verticem claro orbe complectens vestrorum sunt ornamenta meritorum.* Cedrenus tamen huius consuetudinis auctorem facit Constantinum Magnum. φασὶ δὲ αὐτὸν πρῶτον τῶν βασιλέων πάντων διαδήματι χρυσῷ καὶ μαργαρίταις καὶ ἄλλοις λίθοις πολυτελέσιν κοσμηθῆναι. quæ verba ex Victoris Epitome versa videntur, in qua sic legitur de Constantino. *habitum regium gemmis, & caput exornans perpetuò diademate.* Sed ne Victorem pugnantia loqui dicamus, Aurelianum quidem primùm ex Rom. principibus diadema capiti innexuisse sentiendum est: sed non perpetuò vsum fuisse, verum in festis duntaxat, ac solemnioribus diebus, perinde ac Reges hodie solent. Constantinus verò primus perpetuum diadema gestauit: idque exinde inter insignia Augusti imperij haberi cœptum est, nec Cæsaribus erat concessum, vt ex superiore Libanij loco & Marcellini nostri perspici potest. In diademate autem principum Christianorum signum crucis erat depictum, vt testatur D. Hieronymus in Ep. ad Lætam de institutione filiæ. *Regum purpuras & ardentes diadematum gemmas patibuli salutaris pictura condecorat.* Ceterùm Constantinus ob religionem potius quàm ambitionis causa videtur diadema perpetuò gestasse. Clauus enim dominicæ Crucis illud connectebat, vt narrat D. Ambrosius in Orat. de excessu Theodosij.

Xystarcha similis purpurato.] Xystarchæ sunt qui frequentiori vocabulo Gymnasiarchæ dicuntur, vt ex Hesychio & Suida notum est, quos purpuratos fuisse præter Marcellinum, docet Lucianus in Anacharsi. ἀλλ' ἤδη ὁ ἄρχων οὑτοσὶ διΐστησιν αὐτοὺς καὶ λύει τὴν μάχην. τεκμαίρομαι γὰρ τῇ πορφυρίδι τὸν ἀρχόντων τινὰ τοῦτον εἶναι. Hos etiam coronatos fuisse hic Marcellini locus videtur euincere, quod alibi legere non memini. Agonothetas quidem coronatos fuisse constat & purpuratos, ex Suetonio in Domitiano cap. 4. & Libanio in Orat. de vocationibus ad epulum Olympiorum: vbi φαιστρίας τὸν στέφανον ἔχοντος idem valet atque ἀγωνοθετοῦντος. Eodem refero verba hæc Dionis in lib. 60. de Nerone. ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανεν.

Helena coniugis defuncta.] Quam alij in puerperij dolorib. interiisse in palatio Iuliani, alij expulsam è palatio scripsere, vt ait Zonaras. ἐν τούτοις καὶ ἡ αὐτοῦ γυνὴ τελευτᾷ ὡς μὲν τινές φασι, τίκτουσα παρ' αὐτῷ, ὡς δέ τινες, ἤδη ἐκβεβλημένη. Fuerunt & quidam qui veneno à Iuliano necatam esse dicerent, vt docet Libanius in Oratione Ms. aduersus Polyclem. Decessit autem postquam Iulianus ab exercitu creatus erat Augustus, teste

Iuliano in Ep. ad Athen. In Nummis antiquis FL. IVLIA. HELENA. AVG. dicitur, si Goltzio fides.

Sepulta est Constantina.] In Regio codice *Constantia* scribitur non hîc solum, sed etiam in lib. 14. & ita plerique scriptores eam nominant, Zosimus in lib. 2. Petrus Patricius in Excerptis legationum, Zonaras, Auctor Chronici Alexandrini, denique Nicephorus Callistus. Sed Constantina scribi debet. Sic enim in veteribus nummis insculptum esse testatur Goltzius, FL. IVL. CONSTANTINA. AVG. Et ita eam appellat Victoris Epitome. In Excerptis de gestis Constantini Constantiana dicitur manifesto duplicis scripturæ vestigio. Hæc porrò adhuc virguncula ædem in suburbano viæ Nomentanæ construxerat Diuæ Agnæ sacratam, in qua postea sepulta est. Hinc porta Nomentana hodie D. Agnes appellatur: ædes autem ipsa ab auctoris nomine Sanctæ Constantiæ dicitur, corrupto, vt fieri solet, vocabulo. Nam Constantinam dici debere testatur vetus Acrostichis quæ in eo templo etiamnum visitur, & à doctis viris publicata est.

Pag. 179. *Accidebat autem.*] In editione Rom. legitur *Accidat*. In Regio codice *Accendit*.

Sed loquuntur diuina.] Id est, Dij ore eorum loquuntur. Sic apud Græcos τὸ θεῖον pro Deo sumitur: & apud Marcellinum in fine libri 22. *Sed si intelligendi diuini aditionem multiplicem, &c.* Ita Arnobius in lib. 6. initio. *Ipsum caput ac dominum summum, ipsum regem, cui debent nobiscum diuina quod esse se sentiunt.* Omitto Cassiodorum lib. XI. Ep. X.

Pag. 180. *Tullius.*] Locus est in lib. 2. de Natura Deorum.

Quatiens scutum.] Inter exercitationes militares fuit olim scuti concussio atque rotatio. Sic enim Vegetius in lib. 2. cap. 14. *Qui*, inquit, *dimicare gladio & scutum rotare doctissime nouerit, qui omnem artem didicerit armaturæ.* Et in lib. 4. cap. 1. *Norit iactare scutum & obliquis ictibus venientia tela deflectere.* Et Sidonius in panegyrico ad Maiorianum Aug.

clypeúmque rotare
Ludus, & intortas præcedere saltibus hastas.

& Lucanus in panegyr. ad Pisonem.

Arma tuis etiam si fortè rotare lacertis, &c.

Veteres Latini id *ventilare* dicebant. vnde in Glossis legitur γυμνάσαι *exercere, ventilare.* & *ventilator* ὁπλοπαίκτης. Eámque ventilationem intellexit Propertius in lib. 4. de Tarpeia.

Vidit arenosis Tatium proludere campis
Pictáque per flauas arma leuare iubes,

& Manilius in lib. 5.

Aut solo vectatus equo nunc arma mouebit.

quem quidem versum rectè Firmicus de militaribus armaturis accepit, & immerito ab Scaligero reprehenditur. Etenim inter armaturæ seu

pyrrichæ partes non postrema fuit hæc ventilatio, vt egregiè docet Claudianus in Consulatu VI. Honorij. De hoc etiam more intelligendus est Hegesippi locus in lib. 5. cap. 37. *Namque is*, inquit, *successu lætus certaminis dum tripudiat atque exultat, concussóque clypeo simul ac gladio proludit*. Hæc cum ita sint, non assentior Turnebo qui in lib. 27. aduers. hunc Ammiani nostri locum de trocho intellexit.

Axiculis quibus orbis erat compaginatus.] Orbem pro scuto posuit, non pro trocho, vt putabat Turnebus. Sic Valerius Flaccus in lib. 1. Arg. *clari decus adijcit orbis*
Quem genitor gestauit Abas.
& Claudianus de bello Gildonico:
clypeique recanduit orbis.
Denique Ennodius in Epiphanij vita, *licet pectus meum lorica non deserat, & assiduè manum orbis aratus includat*.

Ansa remanserat sola.] in editione Rom. hîc & vbique pro *ansa*, scriptum reperi *ampla*. neque aliter in codice Regio. Quid quod & apud Seruium in 7. Æneidos eodem modo corruptum hoc nomen est. Ad hoc enim Hemistichium, *& picti scuta Labici.*
Glaucus, inquit, *Minois filius venit ad Italiam, & cum sibi imperium posceret, nec acciperet, eò quod nil præstabat sicut pater eius præstiterat, Zonam eis transmittendo cum antehac discincti essent, ostendit scutum, à quo & ipse labicus dictus est, & ex eo populi ἀπὸ λαβῆς quam Latinè amplam vocamus*, lege *ansam*. Castellus autem hunc nodum cum soluere non posset sic edidit. *ochana remanserant sola*. audacter quidem, non tamen contra mentem auctoris. Etenim *ansa* idem est quod Græcè ὄχανον. teste Hesychio & Scholiaste Aristophanis ac Sophoclis in Aiace. Carum id inuentum fuisse, docet Herodotus in lib. 1. Et auctor Etymologici Magni in v. κανόνες. vnde Anacreon χειροεργέος ὀχάνοιο dixit alicubi, teste Eustathio in Iliad. θῆτα. Dicebantur & πόρπακες eiusmodi ansæ scutorum, erántque χιαστοὶ, vt ait Eustathius in Iliad. 2. & 12. id est, decussati in formam X literæ. quanquam aliter quoque formabantur, quemadmodum apparet in veteri pictura Thorachomachi post Notitiam Imperij Rom. Huius ansæ ope scutum in orbem mouebatur, quod & Scholiastes Aristoph. in Equitibus declarat. περιφερὴς δ' ἐστὶν ἡ ἀσπὶς ἐκινεῖτο κυκλικῶς διὰ τοῦ πόρπακος.

A quo iampridem occultè desciuerat.] In Asia scilicet, inductus à Maximo, Prisco, & aliis Ædesij discipulis, vt narrat Eunapius in vita Maximi, & Libanius in προσφωνητικῷ. vnde Nazianzen. Gregorius in stelitent. 1. Asiam Iuliano impietatis, & magicarum artium scholam fuisse dicit.

Pag. 181. *Die quem Christ. Epiphania dictitant.*] Idem narrat Zonaras, ἤδη δὲ τὴν ἐν Χριστῷ ἐξομολογούμενος πίστιν, εὐλαβεῖτο διὰ τοῦτο τοὺς στρατιώτας, εἰδὼς σχεδὸν ξύμπαντας χριστιανοὺς ὄντας. διὸ συνεορτάζων τῇ ἑαυτῆς κεχάρει, ἕκαστον ἐπέ-

λειν θρησκεύειν ὡς βούλοιτο. αὐτὸς δὲ τῇ ἑορτῇ τῇ τῶν σωτηρίων ἡμέρας ἐφεστηκυίας σύνελθων εἰς τὸν ναὸν, καὶ προσκυνήσας ἦν. ὁ μόδοξος τοῖς στρατιώταις δοκῇ ἀπῆλθε. Cùm verò iampridem Christianam eiurasset fidem, verebatur ob id milites: quos propè vniuersos Christianos esse norat. Quare malitiam suam occultans, vnumquemque pro arbitrio suo cultum sequi quem vellet praecepit. Ipse Natali Domini Ecclesiam ingressus, adorato numine discessit quo eiusdem cum militibus cultus esse videretur. vbi notandum est Natalem Domini dici quē Marcellinus Epiphania dixerat. quæ non sunt inter se pugnantia. Nam Orientales diutissimè crediderunt Christum 8. Idus Ian. & natum & baptizatum esse, & vtramque solemnitatem non bifariam vt in Occidente, sed vno eodémque die celebrabant qui Epiphania dicebatur. Vide Cassianum Collatione x. cap. 2.

Propè opidum Sanctionem.] In Regio codice reperi *Sancionem*, cuius alibi quod sciam mentio extat nulla. Ac videndum ne scribendum sit *Besantionem*. vt suprà in lib. 20.

Fecialem mandauerat.] Sic Castellus emendauit, cùm in editione Rom. reperisset ita scriptum *effacitatem mandabat*, prout etiam in Ms. Regio legitur ac Flor. & Valentino. vnde iampridem conieceram sic scribendum esse. *Hunc sibi fore existimans fidum, secretorúmque taciturnum executorem & efficacem, mandabat, &c.* Atque ita ad oram Regij codicis eadem manu annotatum esse postea comperi. Quid quod & Loisellus ad marginem sui libri ita emendauerat.

Scribebátque assiduè.] Id quidem affirmat Libanius in Orat. funebri, p. 286. *πάλιν ἐπὶ τωὐτὸ πάλαισμα Κωνστάντιος ἀφῖκτο καλῶν γράμμασι τοὺς βαρβάρους ὡς πρότερον, καὶ χάριν αἰτῶν καταδουλῶσαι τὰ ῥωμαίων, ἔπεισεν ἐπιορκεῖν ἐκ πολλῶν ἕνα. Rursus ad eandem palaestricam artem Constantius se conuertit, barbaros per literas euocans vt prius* (Magnentiano scilicet bello) *& gratiam hanc ab ijs poscens, vt Rom. prouincias in seruitutem redigerent, vni è multis persuasit vt peieraret.* Ipsas etiam Constantij literas quibus barbaros aduersus ipsum concitauerat, à se interceptas esse, ait Iulianus in Ep. ad Athen. quas cùm aduersus Constantium proficisceretur, singulis ciuitatibus & militibus legendas dabat, teste Libanio in Orat. funebri, & Socrate in lib. 3.

Pag. 182. *Philagrium Orientis postea Comitem.*] Comes fuit Orientis imperante Theodosio, Antonio & Syagrio Coss. Anno Domini 382. vt apparet ex lege 41. Cod. Th. de cursu publico. quod confirmat etiam Libanius in Orat. de vita sua p. 64. vbi de penuria annonæ loquitur quæ fuit Antiochiæ Theodosij temporib. *Φιλάγριος δὲ ἀνὴρ εὐδοκιμώτατος ἐπὶ τὸν μείζω θρόνον ἥκων*, &c. Id est. *Philagrius vir Cl. superiori potestate praeditus.* quibus verbis Comitiuam Orientis designat, vt notaui ad librum 14. Eiusdem Philagrij meminit Libanius in Responsione ad cuiusdam pædagogi maledicta p. 638. Oriundus autem erat ex minore Armenia, vt didici ex Epist. 102. Libanij ad Philagrium.

Vado-

Vadomarium fortiter apprehensum.] Hunc intellexit Libanius in Orat. funebri p. 286. ὁ δὲ ὁμοῦ μὲν ἐλῄστευεν ὁμοῦ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς οὓς εἰλήφει μισθὸν ἐτρύφα. καὶ ὡς ἂν ἄκακός τις συνειδείπνει τοῖς ἐνταῦθα στρατηγοῖς. καὶ τὸν μὲν λύσαντα τὰς σπονδὰς ὑπομείναντα πίνοντα εἶχε. *Hic autem simul latrocinabatur, simul in agris quos mercedis loco acceperat, genio indulgebat. ac velut simplex aliquis & minimè malus, cum nostris ducibus cenabat. hunc igitur qui fœdus violare sustinuerat, potantem comprehendi iussit Iulianus.* Idem narrat Libanius in προσφωνητικῷ. pag. 180. vbi quod dicit Vadomarium captum noxiorum more sulcatis lateribus esse vexatum, auctoritate Marcellini refellitur.

Pag. 183. *Superato Rheno.*] Huius postremæ Iuliani expeditionis aduersus Alamannos & Vadomarij pagos meminit & Libanius in Oratione illa funebri, quam verius historiam rerum Iuliani dixeris p. 286. Adeo vbique historiæ quam orationi seu πολιτικῷ λόγῳ similior est.

Abiectis absoluam.] Legendum videtur *abiectius*, id est, *simplicius*.

Pag. 184. *Vtque est mos fidentium ducum.*] Sic primus edidit Gelenius, cùm & editiones & MSS. codices omnes scriptum haberent. *vt quos ex more fid.* Vnde Lindembrogius coniecerat, *vósque ex more, &c.* Sed coniectura nostra à vestigiis priscæ scripturæ minus recedit.

Quod ita nos illustrarunt.] Elegantior existet sententia si particulam negatiuam addideris hoc modo. *quod haud ita nos illustr. &c.*

Praefectus repugnauit Nebridius.] Idipsum sic narrat Libanius in Oratione funebri p. 287. τοῦ δὲ ὅρκου διὰ πάντων χωροῦντος, Νεβρίδιός τις ἀνήρ, μᾶλλον δὲ ἀνδρόγυνος ὕπαρχος ὢν παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦτο λαβών, ἐπετίμα τοῖς γιγνομένοις καὶ τὸν ὅρκον ἐμέμφετο τε καὶ ἔφυγε, &c. *Hoc sacramento per omnes ordine currente, Nebridius quidam vir seu potius semivir, Praefectus pratorij, quem honorem à Constantio Aug. acceperat, arguebat ea qua fierent, & sacramentum vituperabat aspernabatúrque, barbaros vocans eos qui iurauerant.*

Imp. paludamento protexit.] Quod etiam testatur Libanius hæc subiungens. πᾶσιν ὀργὴν δὲ ἐφελκυσάμενος, καὶ χεῖρα καὶ δικαίως ἂν καταχοπεὶς, ὑπὸ τῇ τοῦ πρῶτον πλήξαντος ἂν εἰκότως, ὥσπερ νεφέλῃ καλυφθεὶς, διεσώζετο. *Cùm igitur omnium iram in se concitasset, ac meritus esset vt manus ei amputaretur, sub illius qui primus eum percutere debuerat, manum, quasi nube tectus, seruatus est.* Quæ verba Libanij vt in vulgatis editionib. versa sunt, nemo est qui intelligat: Et hoc non solum in hoc loco, sed omnibus propemodum in lineis. Quo fit vt libentius hîc ea adducamus.

Pag. 185. *Discordiarum seuisse causas inter priores fratres.*] Post Constantini obitum diuiso inter filios imperio Constantinus natu maximus Gallias & Hispanias est sortitus. Qui postea iniquam hanc diuisionem esse conquestus, missis ad Constantem legatis petiit vt aut parte aliqua imperij sibi cederet, Africa scilicet aut Italia, vel sanè vt diuisio noua institueretur. Ipse etiam cum maximo comitatu Italiam petijt de ea ac

cum fratre coram acturus. Sed Constans pessimorum hominum consilio qui ipsum ad bellum incitabant, militares copias aduersus Constantinum misit, à quibus Constantinus interceptus & cæsus est, vt narrant Zonaras, & Cedrenus & Victoris Epitome. De iisdem maleuolis discidij inter fratres auctoribus loquitur Auctor incertus Monodiæ in Constantini iunioris obitum, quam edidit Fed. Morellus: qui quidem Auctor acerbè in illos inuehitur.

Amissa iampridem Eusebia.] Hæc cùm virum haberet tum natura tum etiam morbis languidiorem & segniorem in venerem, vteri doloribus correpta, quos Græci *μητρομανίαν* vocant, paulatim contabuit, vt narrant Zonaras ac Cedrenus. Sed D. Chrysostomus homilia 15. in Philippenses pessis quibusdam medicatis quos ei mulier quædam ad conceptus iuuandos dederat, interiisse testatur. καὶ τὴν γυναῖκα εἶδεν ὑπὸ ποτῶν διαφθαρεῖσαν· ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔτικτε, γυνή τις ἀθλία (ἀθλία γὰρ καὶ ταλαίπωρος ἡ τὸ τοῦ Θεοῦ δῶρον ἤλπιζεν δι' οἰκείας παρέξειν σοφίας) ποτοὺς δοῦσα διέφθειρε τὴν βασιλίδα καὶ συνδιεφθάρη καὶ αὐτή. *Quinetiam vxorem suam vidit pessis necatam. Nam cùm parere non posset, mulier quædam infelix (infelicem enim & miseram appello, quæ Dei maximi munus industria sua præstituram se sperauit) datis pessis & illi & sibi simul mortem attulit.* Duxerat autem Eusebiam Constantius profligata Magnentij tyrannide, vt docet Iulianus in Orat 3. ad Eusebiam. Aurelia Eusebia dicitur in Nummis, teste Goltzio.

Pag. 186. *Vestem armáque exhibens.*] Vestem de publico tunc milites accepisse rectè notauit Lindembrogius ex Vegetio & Codice Theodosij. quibus addi potest locus hic Iuliani ex Orat. 2. ad Constantium. τὸ δὲ ἐν τοῖς ἀγροῖς τῶν γεωργῶν φῦλον ἀροῦντες ἢ φυτεύοντες τροφὴν ἀποίσουσι τοῖς φύλαξι καὶ ἐκπονοῦσι σφῶν μισθὸν καὶ ἐσθῆτα τὴν ἀναγκαίαν. & lex 23. Cod. Th. de cursu publico. Sed & Reip. Rom. temporib. vestem interdum militibus ex ærario datam fuisse docet Polybius in lib. 6.

Ad præfecturam promouetur Helpidius.] Fuit hic Christiano cultui deditus. quare non mirandum si eum Marcellinus noster acerbius perstrinxit. Cui vxor Aristænete fuit, mulier ob pietatem eximiam celebranda, quæ S. Antonium & Hilarionem magnopere coluit, vt docet Hieronymus in Hilarionis vita. *Aristænete*, inquit, *Helpidij qui postea Præfectus præt. fuit vxor, valde nobilis inter suos, sed inter Christianos nobilior, reuertens cum marito & tribus liberis à B. Antonio, &c.* Eundem Helpidium proscripsit Libanius in Orat. aduersus Polyclem. Eius mentio fit lege 4. & seq. Cod. Theod. de erogat. mil. annonæ, & in lege xi. de cursu publico, Tauro & Florentio Coss.

Helpidius.] Hoc nomen passim in Latinis auctoribus aspiratur, cùm tamen Græci spiritu leni pronuntient. Sic etiam in veteri Inscriptione legitur. *pro. salute. sua. &. Helpidis. suæs.* Olim Græci in huiusmodi πνευματισμῶν magnopere variarunt. Nam vt ab eadem voce non

discedam, ἐλπὶς alij spiritu leni, alij aspero pronuntiarunt, vt patet ex eo quod ἀπηλπισμένος & ἀφηλπισμένος multi dicebant, teste veteri Glossario. Plura exempla suppeditat Eustathius in lib. 1. Odyss. vbi Atticos aspiratione delectatos esse refert ex Ælio Dionysio. Sed obseruaui Latinos Græca nomina ferè aspirare solere, vt cum Herodotum & Herophilem & Herodicum scribunt, cum Erodotus & Erophile & Erodicus emendate scribi debeant. Erodotum quidem passim in Græcis editionibus aspirari hodie videas: sed id mendum esse non dubito.

Pag. 187. *Cretione Comite.*] Cuius iterum meminit in lib. 26. Extat etiam lex 4. Cod. Theod. de re militari ad Cretionem Comitem V. Cl. Intellige autem Africæ Comitem, qui Comes militaris rei per Africam constitutus dicitur in lege 3. Cod. Theod. de erog. mil. annonæ.

Aquitania & Gallia.] Sic placuit Castello, cùm editio Rom. præferret *Aquitania & Halia*, quemadmodum codex Regius & Florentinus. Ego verò *Italia* legere malim, quod & propius abest à veterum exemplarium scriptura, & sequentibus verbis planè confirmatur.

Mamertino largitiones curandas.] Id ipsemet testatur Mamertinus in gratiarum actione his verbis. *Nam cùm me ærarium publicum curare voluisti.* & alio loco. *Mihi certè tertia vnius anni vbertas est Consulatus. primùm thesaurorum omnium mandata custodia & dispensatio largiendi. secundum locum tenet in honorum meorum fructibus præfectura: additus his prouentium meorum tertius, Consulatus.* Dicebatur autem Claudius Mamertinus, vt ipse testis est in eadem elegantissima oratione.

Pag. 188. *Rerum miserè exaggerat fidem.*] Scribendum puto *rerum mirè exagg. fidem.*

Pag. 189. *Succos.*] Infra Succorum angustias & claustra & confinia appellat. Meminit & alibi frequenter Marcellinus: apud alios verò scriptores nullam Succorum mentionem adhuc reperi. nisi quod apud Socratem in lib. 2. hist. Eccl. cap. 22. corruptum id nomen est. Cùm enim dixisset Episcopos tum eos qui Serdicæ, tum qui Philippopoli conuenerant, peracto seorsim concilio rebusque prout vtrisque visum erat constitutis, in suas quemque ecclesias recessisse, subdit exinde Orientalem Ecclesiam ab Occidentali discissam; terminum autem & confinium vtriusque Ecclesiæ fuisse Succorum angustias. καὶ ἦν ὄρος τῆς κοινωνίας αὐτοῖς τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον σοῦκις ὅπερ ἐστὶν ἰλλυριῶν καὶ θρακῶν. lege meo periculo οἱ σοῦκοι, nisi malis σοῦκις. quod confirmatur sequentibus Socratis verbis. Subdit enim eum montem Illyrios à Thracibus distinguere. quod non potest alteri conuenire quàm Sucis.

Quorum alter ab Istri marginibus.] Hæmus scilicet, vt docet Marcellinus in lib. 27. & Strabo.

Pag. 190. *Sub hac altitudine agg. vtrobique spat. planities.*] Id egre-

giè describit Lucianus in Dialogo qui *Δραπέται* inscribitur (si tamen Luciani est, quod non credo) *δύο μὲν ὄρη μέγιστα καὶ κάλλιστα ὀρῶν ἁπάντων. Αἷμος μὲν τὸ μεῖζον· ἡ καταντικρὺ δὲ Ῥοδόπη· πεδίον δὲ ὑποπεπταμένον πάμφορον ἀπὸ τῶν προπόδων ἑκατέρων εὐθὺς ἀρξάμενον.* Deinde Philippopolim vrbem iis vicinam fuisse dicit. quod verissimum est. Erant enim Succorum angustiæ Philippopolim inter & Serdicam, quod etiam apertè designatum est in Tabula itineraria Pentingerorum.

Reuertitur Næssum copiosum opidum.] Naisum vrbem intelligit, vt patet ex Zosimi narratione in lib. 3. Sed Marcellinus eam vrbem semper Næssum appellat. Sed ceteri omnes tam Græci quàm Latini Naisum seu Naissum. Opidum Daciæ Mediterraneæ, vt est in Itinerario Burdegalensi, Constantini Magni ortu nobilitata. Sic enim scribit Stephanus Byzantius. *Ναΐσσος πόλις Θράκης* (leg. *Δακίας*) *κτίσμα καὶ πατρὶς Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως.* Idem tradit Constantinus Porphyrog. in lib. 2. *περὶ θεμάτων.* & Firmicus in lib. 1. Matheseos sub initium, de Constantino Magno loquens. *Apud Naisum*, inquit, *genitus, à primo ætatis gradu gubernacula imperij retinens, &c.* Sic enim in duobus MSS. codicibus legi dudum viri docti monuerunt, cum vulgò excusum sit *Apud Tharsum.* Denique in Excerptis de gestis Constantini idem distinctè traditur his verbis. *Constantinus natus Helena matre vilissima in opido Naiso atque eductus, quod opidum postea magnificè ornauit.* Accedit quod Cedrenus *περὶ τὴν Δακίας πόλιν* Constantinum natum esse memorat.

Quo inde expeditè cuncta disponeret.] Sic Gelenius emendauit, cùm superiores editiones scriptum haberent *quo inde præpedite.* neque aliter codex Reg. & Florentinus. vnde conjicere est scribendum potius esse in hunc modum. *quo impræpedite cuncta disponeret.*

Sobrietatis gratia multilaudum.] Monstrum hoc nominis ex officina P. Castelli prodiit. Nam in editione Rom. legebatur *sobrietatis gratie mutilandum.* Atque ita in codice Regio scriptum est ac Flor. nisi quod in Regio *gratia* legitur. Proinde commodius sic videtur legi posse. *sobrietates gratia æmulandum.*

Auctori tuo reuerentiam rogamus.] Subaudi *præstes.* Iulianum enim Senatores hac acclamatione admonebant vt parcius ageret ac modestius, & Imp. Constantio à quo Cæsaris dignitate auctus fuerat, honorem debitum exhiberet. Id enim significat ea vox *Auctori tuo.* Sic in lib. 16. *Apparitorémque fidum auctori suo quoad vixerit fore obligata ceruice sua spondebat.* & Ausonius in Macrino.

sumptum pro principe ferrum
Vertit in auctorem cæde Macrinus iners.

Porrò in his acclamationibus Senatus solemne verbum erat *Rogamus.* Sic apud Lampridium in Commodo. *Honores innocentium restitui rogamus.*

Barbaros omnium primus.] Idem in eo reprehendit Aurelius Victor his verbis. *Cunctáque diuino ritus paria viderentur, ni parum dignis ad publica aditum concessisset.* Quippe Constantinus superato Maxentio multos etiam barbaros, qui fortem sibi operam in bello nauauerant, in præmij vicem allegit in curiam, quemadmodum testatur Nazarius in Panegyrico ad Constantinum. Et Eusebius in lib. 4. de vita Constantini, cap. 7. loquens de barbarorum legatis qui munera ei obtulerant, ait Constantinum nobilissimos eorum Romanis honoribus ornauisse. *ἐτίμα δὲ καὶ ῥωμαϊκοῖς ἀξιώμασι τοὺς ἐν αὐτοῖς διαφανεστέρους, ὡς ἤδη πλείους τὴν ἐνταῦθα στέργειν διατριβὴν, ἐπανόδου τῆς εἰς τὰ οἰκεῖα λήθην πεποιημένους.*

Pag. 191. *Hostiliter repente clausere.*] Idipsum intelligit Nazianzenus Gregorius in Inuectiua priore in Iulianum, vbi ipsum quasi furore quodam occæcatum in perniciem ante oculos positam properasse dicit. *τεκμήριον δέ. καὶ γὰρ ἔτι προϊὼν καὶ ἀγνοούμενος ὡς ἐνόμιζεν, ὑπὸ τῇ τοῦ γενναιοτάτου βασιλέως στρατιᾷ περιλαμβάνεται προϋποτεμνούσῃ καὶ τὴν φυγήν· ὡς δῆλον γέγονεν· καὶ γὰρ ἤδη τὸ κράτος ἔχοντι τὸ κρατῆσαι τούτους οὐ μικρὸν ἔργον ἐγένετο.* *Cuius rei argumentum illud est, quod cùm ipse progrederetur occulte, & latens, vt putabat, ab exercitu bellicosissimi Imperatoris circumuentus est, qui ei etiam fugam interclúserat, vt postea apparuit. Nam cùm imperium sine controuersia iam obtineret, eos superare vix potuit.*

Erat tum etiam amicum.] In MSS. Regio & Flor. atque in Editione Rom. legitur. *erat tum etiam initium.* Primus Gelenius vulgatam lectionem excogitauit, quam tamen veram esse non puto. sed facilius est quid falsum sit videre, quàm diuinare quid verum sit. Videtur tamen transpositio vocabulorum hunc locum corrupisse, quæ sic fortasse restituenda est. *Iuuante indigena plebe tumultus initium, cui Constantij nomen erat tum etiam honori.*

Qui Comitatum sequebantur aut signa.] Huius loci duplex mihi occurrit explicatio. prima vt per eos qui Comitatum sequuntur, intelligantur scholæ de quibus suprà affatim dixi: per eos autem qui sequuntur signa, legiones intelligantur & auxilia quæ sunt sub Magistris militum. secunda explicandi via est, vt qui Comitatum sequuntur, milites sint omnes qui Magistro militum præsentali obsecundant: posteriores verò sint ij qui sub cæteris Magistris per prouincias sunt constituti. Sed prior explicatio magis arridet.

Pag. 192. *Certius fore id obsidium.*] In Editione Rom. & codice Reg. legitur *centius.* Vnde procliue erat emendare *lentius fore id obsidium quàm verendum.* Nam & ipsa literarum affinitas id confirmat, & sententia ipsa planè ita postulat. Valeat ergo conjectura illa Castelli.

Ordine scutorum gemino.] Duabus partibus obsessam esse significat Aquileiam. sic enim loqui solet. vt in principio libri XIX. de obsidione Amidæ. *Quinquies ordine multiplicato scutorum cingitur ciuitas.* Etenim ab Oriente quidem tendebant Chionitæ ad Meridiem Vertæ,

Albani à Septentrione, ad occasum Segestani: Persæ verò ipsi omnes murorum ambitus circumsidebant, vt ibidem testatur Marcellinus. Idem infrà in hoc libro *obsidione gemina Bezabden aggressurus.* Alij dicerent duplici acie, vel gemino agmine, vt Hegesippus in lib. 3. cap. 9. & lib. 5. cap. 14. & Scholiastes Thucydidis ad hæc ex lib 1. ἐπολιόρκει περὶ τείχεσι τὴν πόλιν. notat τουτέστι περὶ τὰ χώμασι. ιν. *castris* Florus lib. 2. cap. 18.

Per oportuna torrentis.] Hunc locum sic legendum ac distinguendum esse existimaui. *Mentibúsque fundatis, & compositis per oportuna tormentis, &c.* Quæ emendatio confirmatur ex simili quodam loco in lib. 18. ad finem. *Tormenta qua non erat voraginosum locis oportunis aptantes.* Et in lib. xx. *Aliis tormenta componentib.* Denique in lib. vlt. *Tormenta per locos aptata sunt habiles.*

Pag. 193. *Naualium sociorum.*] Milites intelligit qui turribus supra naues impositis insistebant. At non sic veteres Latini. Hi enim nauales socios dicebant quos nunc remiges vocamus, vt patet ex Liuij historia. Quo sensu Florus in lib. 4. cap. 8. de Sex. Pompeio dicit. *Quàm diuersus à patre. Ille Cilicas extinxerat: hic secum piratas nauales agitabat.*

Munitorum enim mœrores.] Munitores vocat oppugnatores. Qua voce vtitur Liuius in lib. 5. de Camillo Veios obsidente. *in partes sex munitorum numerum diuisit.* vbi pro cunicularijs sumuntur.

Ferratas portarum obices.] Sic loquitur Tacitus in lib. 3. hist. de Cremona. & in lib. 13. Annalium. *Nudati propugnatoribus muri, obices portarum subuersi.* Olim enim vrbium portæ ferro tegebantur ne subiecto igne ab hostibus exurerentur, vt docet Vegetius in capite 4. lib. 4. & Zosimus in lib. 2. de Magnentio loquens Mursam oppugnante. Procopius in lib. 3. Goth. τάς τε πύλας τεκτηνάμενος καὶ σιδήρῳ περιβαλὼν, &c. Denique Appianus in lib. 4. ciuilis belli de Xantho Lyciæ opido. Omitto Æneam in poliorcet. cap. 18. & Claudianum in bello Getico qui sic canit.

Ferrataque Getis vltro se pandere porta.

χαλκόδετα ἔμβολα vocat Euripides in Phœnissis, quæ sic explicat scholiastes Ἄλλοι ἔμβολα φασὶ τοὺς καθέτους, τὰ νῦν καλούμενα πλεκτά. deinde eorum fabricam sic describit θύραν κατασκευάσαντες ἴσον κατά γε μῆκος καὶ πλάτος τῆς θύρας τοῦ τείχους, ἔξωθεν αὐτῆς χαλκοπέταλα καθηλοῦσιν, ὡς ὁλόχαλκον τὴν θύραν νομίζεσθαι. ταύτην ἐπάνω τῆς θύρας ἱστᾶσιν οὐχ ἑδραίαν ἀλλ' ἄνωθεν κρεμαμένην. τῶν δὲ πυλῶν κλειομένων καθιᾶσιν ἄνωθεν, &c. Manifestè cataractam intelligit de qua loquitur Vegetius in loco cit. Quam etiam in hoc Ammiani loco intelligi nihil vetat.

Peritia bellorúmque artibus.] Ita correxit P. Castellus cum in Editione Rom. legeretur. *Turicitia bellorúmque, &c.* Vt in Ms. Flor. scriptum esse monuit Lindembrogius. Ego verò cum in exemplari Regio reperissem *turiciaca*, emendare malui *duritia bellorúmque artib. antestarent.* Sic enim locutus est Marcellinus in lib. *Rex suorum duritia fiducia transiturus.*

Pag. 195. *Solicitudinum mole.*] Legendum videtur, *Contrua instantium solicitudinum moli ipse quoque agitans, efficaciter Illyricum contrahebat exercitum.*

In tempore afflagranti.] Regius codex scriptum habet *afflagitanti*, & eadem manu superscriptum *efflagitanti.*

Symmachum & Max. legatos ad Constantium.] Hic est Symmachus qui postea Præfectus vrbi fuit, Valentiniano & Valente Coss. vt scribit Marcellinus in lib. 26. de cuius ad Constantium legatione loquitur Libanius in Epist. ad Symmachum eius filium: vbi ait Symmachum quidem cum tribus aliis Senatorib. venisse Antiochiam, in qua tum Constantius morabatur. Sed Symmachum totius ciuitatis oculos in se vnum conuertisse tum ob ceteras virtutes, tum ob eloquentiam, ὅπως ἡμῖν ἦ καὶ διὰ δὴ τὸν ἄριστον Σύμμαχον· ὃς τέταρτος μὲν ἧκε, μόνος δὲ εἰς αὐτὸν ἐπέστρεφε τὴν πόλιν ἀγαθῶν ἀμείνων δεικνύμενος, &c. Eiusdem legationis meminit vetus inscriptio. *LVCIO. Aurelio Auianio. Symmacho. V. C. Præfecto. Vrbi. Proconsuli. pro. Præfectis. prætorio. in. vrbe. Roma. finitimisque. prouinciis. multis. legationib. pro. amplissimi. Ordinis. desideriis. apud. Diuos. Principes. functo.*

In locum Tertulli Maximum vrbi præfecit.] Anicium Maximum hunc vocat Onufrius in Fastis absque auctore vt solet: Idem Tertullum eius prædecessorem Anicium Tertullum appellat. sed si conjecturæ locus est, Iunium Tertullum vocare mallem, vt sit is Iunius Tertullus qui pro Titiano Præf. vrbi cognouisse dicitur in veterib. Fastis Cuspiniani, Acindyno & Proculo Coss. Quod verò ad Maximum spectat, eum Clytholiam Maximum disertè nominat Symmachus in lib. x. Epistola 47. & Tertullo Præf. vrbis memorabili viro successisse dicit.

Pag. 196. *Equestrisque militiæ ministros.*] Sribendum videtur. *Arbetionem & Agilonem pedestris equestrisque militiæ Magistros.* Etenim Arbetio quidem erat Magister equitum: Agilo verò peditum. Et alioqui Ministros pro Magistris poni non insuetus error est librariorum. Simili modo Suidas Magisterianos cum Ministerianis confudit cum scribit. Μαγιστριανὸς. χαρτίσιος. Atqui μινιστεριανὸς debuit dicere.

Referrent citius pedem.] Hoc perfugium est eorum qui se numero inferiores esse sentiunt. Persæ autem qui summam victoriæ in multitudine sitam esse existimabant, cum ingentibus copiis in Mesopotamiam irrumpere consueuerant. Itaque Romani cùm eos fluuium trajicere aduerterent, à stationibus agrariis in firmiora castella, & opida se recipere solebant, idque consilium Constantij laudat Libanius in βασιλικῷ assentans Constantio: sed in Orat. funebri, p. 309. valde illud idem reprehendit.

Propugnaturus opida.] Hanc scripturam primus Gelenius excogitauit, quam equidem nullo modo possum probare. Nam Marcellinus

numquam diceret *propugnaturus opida*, sed potius *opidis*. sic enim semper eum loqui obseruaui, more Græcorum qui προπολεμεῖν τῆς πόλεως dicunt. Apuleius quoque & Macrobius similiter loquuntur, ne quis eam loquendi rationem parum Latinam existimet. & Priscianus in lib. 18. *Propugno tibi & te* dici testatur. Accedit quod inepta esset repetitio si diceret *propugnaturus opida quæ tuebatur*. Quamobrem cum in Editione Rom. & codice Regio legatur *pugnaturus opidaque*, sic legendum existimo. *Curabat urgentia velut pugnaturus, opidaque tuebatur excursu.*

Magnam diff. ad cap. consilium afferente delegit.] In Ms. Regio & Editione Rom. scriptum est *Magnam & difficultatem ad capessendum consilium adferrent ei delegit*. Vnde nulla propemodum mutatione emendaui. *Re tamen magnam ei diff. ad cap. cons. afferente id elegit.* Quam emendationem nemo erit, vt spero, qui non illi Gelenianæ anteponet.

Reuocatis omnibus præter eos.] Duæ vltimæ voces absunt ab exemplari Regio, quæ tamen retinendæ mihi quidem videntur. Etsi enim Constantius ad bellum ciuile iam profecturus, optimos milites à Mesopotamia abstraxit, non omnes tamen limitis eius copias abduxit. Neque enim id ei obijcere oblitus esset Libanius, qui hæc tantùm dicit in Panegyrico ad Iulianum Consulem. γυμνώσας δὲ τὴν ὁπλιτῶν ἀκμῆς τὴν ἕω, ἐπορεύετο τοῖς φαυλοτάτοις τῆς στρατιᾶς πιστεύσας τὰς πόλεις, οἳ φυλάκων ἔχοντες σχῆμα, τῶν φυλαξόντων ἐδέοντο· καὶ μετὰ τῶν φρουρούντων οἱ φρουροῦντες ἔτρεμον, &c. *Cùm autem Orientem lectißimorum militum robore nudasset, iter arripuit, umbratili & ignauo militi commissis vrbibus. Qui cùm speciem præsidij ac custodiæ haberent, ipsi præsidio indigebant: & præsidiarij ipsi non minus quàm ij quibus præsidio erant, tremebant.*

Pag. 197. *Ad securitatis speciem fiducia.*] Deesse videtur particula copulatiua hoc modo. *ad sec. speciem & fiducia.*

Tanquam fauillas effecturam.] Sic primus edidit Gelenius, cum anteriores editiones haberent *tanq. fau. se facturam.* prout legitur in codice Regio & Editione Romana. Ex quo procliuius erat ita emendare vt edidi.

Vt scelestè lætorum vltricem.] Placet codicis Regij scriptura. *Vt scelestorum vltricem.*

Pag. 198. *Nec oculorum vestrorum vibratæ lucis ardorem.*] Eadem figura vsus est Plinius in grat. actione ad Trajanum. *Nec tibi opima defuerint, si quis regum venire in manus audeat. nec modo telorum tuorum, sed etiam oculorum minarúmque conjectum toto campo totóque exercitu opposito perhorrescat.* Et Pacatus in Panegyrico ad Theodosium. Sed & Seuerus in Oratione ad milites apud Herodianum in lib. 2. eadem vtitur clausula. οὐδ' αὖ τῆς βοῆς ἡμῶν ἀνέξοιντο μήτι γε τῆς μάχης.

Traxerat in sententiam.] Prima illa vox abest tum à Codice Regio, tum

tum ab Editione Rom. & à Gelenio primum addita est.

Cum Lancearius & Mattiarius.] Lanceariј & Martiarij in Notitia imperij dicuntur sub dispositione Magistri militum præsentalis. vbi tamen Ms. codex scriptum habet Lanciarij, & Mattiarij. Atque ita appellat etiam Zosimus in lib. 3. in oppugnatione Maiozamalchæ vrbis ὄντων δ' ἔτι τρεῖς λόχοι ματτιαρίων ϗ λαγκιαρίων ϗ βίκτορες. neque aliter scriptum hîc habet codex Regius, & Cassiodorus in hist. trip. lib. 6. cap. 37. Ceterùm dicti videntur Mattiarij à quodam teli genere quod Mattium, seu Mattiobarbulum vocabant. vnde Mattiobarbulos quosdam milites esse dictos ait Vegetius in lib. 1. cap. 17.

Cum Letis.] In codice Regio & Editione Rom. scriptum est *Letis*, de quibus suprà notaui.

Ἀηδεῖ συμπορεύσεται.] Apud Plutarchum in libro περὶ εὐθυμίας, vbi hic Menandri versus refertur, legitur ἀηδεῖ συμπορευτῇ rectius.

Μυσταγωγὸς τοῦ βίου.] Præclarè Genium vocat Mystagogum. vt enim Mystagogus olim hospites ducere ad ea quæ visenda erant in ciuitatibus, & singula eis ostendere solebat, teste Cicerone in Verrem de signis, ita etiam Genius homines per huius vitæ spatia deducit, & quid agendum, quid fugiendum sit ostendit. Mystagogi tamen propriè dicebantur qui Mystas, hoc est initiatos deducebant, vt ipsa nominis origo significat. vnde Origenes in lib. 8. contra Celsum τελεστὴν & μυσταγωγὸν iungit.

Pag. 199. *Hermésque ter Maximus.*] Cuius hodiéque Dialogi leguntur, à Platonico quodam philosopho conscripti, sub Mercurij illius Ægyptij nomine, vt rectè Casaubonus obseruauit in Exercitationibus. Eum antiquiorem Apollonio Tyaneo videtur hîc facere Marcellinus.

Quas tanquam gremiis suis fusi.] Cùm in codice Regio & Editione Rom. legi vidissem *castanquam, &c.* leuissima mutatione correxi *eas tanquam, &c.* Quod sensus omnino flagitare videbatur. Parrasius in Orat. pro Milone legit *Castas quead licitum est tuentur.*

Mopsucrenas.] Miris modis corruptum eius stationis nomen est in veteribus itinerariis. In Itinerario enim Antonini Namsucrone dicitur. In Burdegalensi Mansuerine hoc modo. *Mutatio Pylas finis Cappadociæ & Ciliciæ. Mansio Mansuerine m. 12. Ciuitas Tarso m. 12. Mut. Pargaiа m. 13. Ciu. Adana m. 14. Ciu. Mansista m. 18.* Vbi vides Mansuerinem pro Mopsucrene, & Mansistam pro Mopsuestia poni simili errore. Libanius in Orat. funebri Κρήνας vocat.

3. Nonarum Octobr.] Aliter scribit Idacius in Fastis. Tauro & Florentio. *His Coss. diem functus Constantius Aug. Mopsucrenas in fines Ciliciæ. Phœniciæ prouinciæ 3. Non. Nouemb.* Cum Idatio consentit Socrates, Cedrenus, Chronicum Alexandr. aliique qui 3. Nouembris mortuum esse Constantium narrant.

Imperij vitaque anno quadragesimo.] Hic locus non vno ac simplici mendo corruptus est. Primùm itaque emendo. *imperij anno* XXXVIII. quam quidem emendationem præter Eutropium, & Socratem, ac Sozomenum ipse confirmat Marcellinus in lib. 14. *die quarto Cal. Octobres, qui imperij eius annum tricesimum terminabat.* Ab eo enim anno quo Constantius 6. & Constantius Gallus 2. Coss. fuerant, ad Consulatum Tauri & Florentij octo sunt anni. Quod si ad exactum calculum res reuocetur, annos duntaxat 37. solidos Constantius tam Cæsarianum, quàm Augustum obtinuit imperium. Cæsar enim factus est anno Domini 324. 6. Idus Nouemb. Obiit verò anno 361. 3. Nonas Nouemb. Deinde emendo *vitaque anno* XLIV. *& mensib. paucis.* Ita enim Victoris Epitome & Eutropius ac Socrates aliique ponunt. Igitur natus fuerit Constantius anno Domini 317. Gallicano & Basso Coss. ipsis Idib. Augustis, idque in Illyrico, vt docet Iulianus in Orat. 2. Diem quidem natalem didici ex lege 2. Cod. Th. de Prætorib. & ex Calendario veteri quod edidit Heruuartius. Vulgata certè scriptura prorsus ferri non potest. scribit enim Nazarius in Panegyrico quem Constantino dixit anno illius imperij XV. in quinquennalibus Crispi & Constantini. *Tantorum Roma compos bonorum haurit insuper ingentis spei fructum, quem propositum sibi ex Cæsarib. nobilißimis habet, eorúmque fratrib. quorum iam nomina ipsa veneramur.* Fratres illi Cæsarum erant Constantius & Constans: Cùm ergo Constantius iamtum natus fuerit Crispo 2. & Constantino 2. Coss. quo anno hic Panegyricus est dictus, sequitur Constantium plusquam 43. annos vixisse.

Pag. 200. *Eiusque nomine appellata.*] Fl. Max. Constantia Augusta dicitur in veteribus nummis teste Goltzio. Nupsit autem Gratiano post Consulatum Gratiani 3. & Equitij, cùm annum ætatis 14. iam attigisset, vt docet Marcellinus in fine lib. 29. Eadem haud multis post annis obiit, & Constantinop. relata est, vt inter parentum reliquias humaretur Merobaude 2. & Saturnino Coss. Sic enim scribit Idatius in Fastis, & Auctor Chronici Alexandrini. quanquam vtrobique Constantini Aug. filia dicitur mendosè. Post eius obitum Gratianus Lætam duxit Pissamenæ filiam, quæ marito superstes diu vixit, & Alaricho Romam obsidente, magnâ annonæ penuria infimam plebem aluit, vt narrat Zosimus in lib. 5.

Erant enim, vt nos q. mem. perfectißimi.] Perfectissimatus dignitas minor erat clarissimatu, vt Marcellinus Lactantiúsque testantur. Eos Græci διασημοτάτους vocant. sic enim in Glossis veteribus Διασημότατος. *Perfectißimus.* In Epistola Constantini apud Eusebium lib. 10. hist. cap. 6. ἔδωκα γράμματα πρὸς Οὖρσον τὸν διασημότατον Καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς. *Literas dedi ad Vrsum virum perfectißimum Rationalem Africa.* Et in lib. 3. de vita Constantini, cap. 51. Denique in lib. 4. cap. 1. quibus in locis interpretandis semper labitur interpres Latinus. Hi Perfectissimi apud

Vicariam Præfecturam conueniebantur, vt Clarissimi apud Præfectum vrbi, lege vn. Cod. Th. de his qui veniam æt. impetr. Ceterùm hæc dignitas ante Constantini tempora instituta est, vt constat ex Oratione Eumenij pro scholis.

Examinator merit. nonn. scrupulosus.] Editio Rom. *subscrupulosus* Codex Valentin. scriptum habet *subscruposus* teste Loisello. & ita fere Ms. Florentinus. Ceterùm de Constantio idem scribit Zonaras ἐν ταῖς τῶν ἡγεμονιῶν καὶ ταῖς τῶν ἀξιωμάτων διανομαῖς τοῦ πρέποντος στοχαζόμενος. *In Magistratib. dignitatibúsque tribuendis decorum spectans.*

Pag. 201. *Omnes genere se contingentes stirp. interemit.*] Patruos scilicet duos, Constantium atque Dalmatium, quorum Constantius etiam socer ipsius erat: cognatos autem vi. Dalmatium & Hannibalianum Dalmatij filios. Gallum eiusque fratrem maiorem natu filios Constantij. ceteri duo ignorantur. tot enim numerat Iulianus in Epistola ad Athenienses. & confirmat Athanasius in Epist. ad solitarios. τί δ' ἂν θαυμαστὸν εἰ οὕτω κατὰ τῶν ὁποιονοῦν ἐστὶν ὠμὸς ὅτε γε οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ἐφείσατο. τοὺς μὲν γὰρ θείους κατέσφαξε, καὶ τοὺς ἀνεψιοὺς ἀνεῖλε· καὶ πενθεροῦ μὲν ἔτι τὴν θυγατέρα γαμῶν αὐτοῦ, συγγενεῖς τε πάσχοντας οὐκ ἠλέησεν. Vbi soceri nomine Constantiam intelligit, cuius filiam, sororem Cæsaris Galli Constantius Aug. duxerat vxorem teste Iuliano in Epist. cit.

Pag. 202. *Mortem factura crimina ab. lenius vindicabat.*] Idem de Gallieno testatur Zonaras his verbis ἔτι μὴν τοὺς ἐπαναστάντας αὐτῷ ἢ προσθεμένους τοῖς τυραννοῦσιν ἐτιμωρήσατο. *Nec tamen eos qui aduersus se insurrexerant, aut se tyrannis adiunxerant, supplicio affecit.*

Túmque in eiusmodi titulis.] Huius loci emendatio codici debetur Fauchetij, in quo scriptum est *Iustúmque in eiusm. &c.*

Ergo in perditis impiísque consiliis.] Eandem sententiam Cicero sæpius inculcat. Nam & in lib. v. Tuscul. sic dicit de Cinna. *Beatiorne igitur qui hos interfecit? Mihi contrà non solùm eo videtur miser, quòd ea fecit, sed etiam quod ita se gessit, vt ea facere ei liceret. etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur, id cum licere dicimus quod cuique conceditur. Vtrum tandem beatior C. Marius, tunc cùm Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communicauit, an cum ciuilis belli victor iratus necessariis Catuli deprecantib. non semel respondit, Moriatur. in quo beatior ille qui huic nefariæ voci paruit.* Et in Phillipica 1. sic M. Antonium alloquitur. *Itaque vt omittam res aui tui prosperas, acerbissimum eius illum supremum diem malim quàm L. Cinnæ dominatum, à quo ille crudelissimè est interfectus.*

Pag. 203. *Concertatione verborum.*] Mirum ni eas voces intelligit τὸ ὁμόουσιον & τὸ ὁμοιούσιον, quæ orbem terrarum illo tempore collisesunt.

Ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium.] Suspicor equidem scribendum esse *conatur*, vt de Constantio id intelligatur, qui ad arbi-

arium suum cuncta reuocabat, & in Episcoporum caussis agebat iudicem, crebróque ad palatium euocabat Episcopos, quo eos ad arbitrium suum, id est ad Arij sectam impelleret. Idque eius studium maximè apparet in Epistola quam ad Aizanam, & Sazanam Axumitarum Regulos scripsit, quæ legitur in Apologia Athanasij. Sed & cùm omnes Episcopos Athanasij condemnationi, quod reuera nihil erat aliud quàm Arianæ hæresi, subscribere tantopere cupiebat, nonne apertè ritum omnem ad suum trahere conabatur arbitrium? A quo quidem instituto Hosius eum epistola quadam reuocare voluerat, *μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου*, &c. apud Athanasium in Epist. ad solitarios. id est: *Noli te rebus Ecclesiasticis immiscere, neque de iis caussis nobis præscribere. sed potius ea disce ex nobis. Nam imperium quidem tibi Deus tradidit, nobis verò negocia Ecclesiæ commisit. Et quemadmodum qui imperium tuum inuadit, is Deum impugnat à quo id constitutum est, sic tu dum causas Ecclesiæ ad te trahis, vide ne in offensionem Dei venias.* Adde Epistolam 3. D. Ambrosij ad Valentinianum.

Rei vehicularia succideret neruos.] Eadem Episcoporum querela legitur in fragmentis Hilarij. *sed & publicus cursus ad nihilum deducitur.*

Iouianus Protector.] Idem refert Cedrenus *τὸ σῶμα Ἰοβιανὸς ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεὺς, προτίκτωρ τότε ὤν, ἀπέθετο πλησίον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῷ ἡρῴῳ μετ' Εὐσεβίας τῆς αὐτοῦ προτέρας γυναικός.* *Cuius cadauer Iouianus is qui postea imperauit, tunc Protector, iuxta patrem eius in Mausoleo deposuit vnà cum Eusebia priore eius vxore.*

Annona militaris off. indicia, vt ipsi nom. proba.] Proba hoc in loco est specimen, Græcè *δεῖγμα*, quæ Imp. offerri solebat. Nam principes ipsi annonam eo tempore probabant ac præcipuè militarem, quippe qui seditiones militum formidarent quæ ob inopiam annonæ moueri consueuerant. Itaque Hadrianus, vt scribit Spartianus in eius vita, laborabat, vt condita militaria diligenter agnosceret. Idem tradit Lampridius de Alexandro Seuero, & Capitolinus de Gordiano. Neque eam laudem omittendam putauit Themistius in Orat. 6. de laudibus Theodosij. *τὰ σιτοφυλάκια δ' οὐκ ὀκνεῖ ἰδεῖν ἐπιστὰς αὐτὸς ποιεῖται αὐτὸς μετρῶν.* Marcellinus Comes in Chronico, Antiocho & Basso Coss. *Dum ad horrea publica Theodosius processum celebrat; tritici in plebe ingruente penuria Imperator ab esuriente populo lapidib. impetitur.* Sed hi duo postremi loci de horreis annonæ ciuicæ destinatis intelligendi sunt. Ceterum id olim Tribuni erat officium annonam militum probare, vt docet lex. 12. D. de re militari.

Occursúsque & alia.] Hunc locum absque vlla literarum mutatione sic restitui. *Et ex vsu crebrescebant occursus, quæ; &c.* Occursus intelligit militum, & Curialium, & Honoratorum, qui Constantij cada-

ueri obuiam vndique procedebant honoris causa. Cùm verò ad ipsum Byzantij portum nauis cui cadauer impositum erat, appulisset, effusæ legiones tanquam spiranti adhuc imperatori occurrere: quinetiam Iulianus ipse vnà cum ceteris obuiam processit, & funus ad Apostolos vsque deduxit, ac feretrum ipsum manu tetigit & adorauit posito diademate, vt narrat Gregorius Naz. in Orat. στηλιτ. 2. & Libanius in Oratione funebri, & Mamertinus in grat. actione ad Iulianum, ac postremò Zonaras, qui & publicum in ciuitate luctum à Iuliano indictum esse memorat.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRVM XXII. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 204. XTVLERAT *celsum, &c.*] Tota hæc linea primùm à Gelenio addita est, coniecturáne an ex fide codicis scripti, incompertum habeo. sed & aliis in locis doctus ille vir lineas inseruit, vt suo loco indicabimus. Quod si auctoritate exemplaris Ms. ab eo præstitum est, næ illud exemplar ceteris omnibus nostris præstantius atque integrius fuit: sin ex ingenio, audaciam eius nec laudo nec vitupero. Ceterùm editio Rom. hunc locum sic præferebat. *qui eum ad cultum & velut fixa tumen, &c.* Neque quicquam mutauit editio Bononiensis. Sed Accursius sic edidit. *qui eum ad cultum euexit. fixa &c.* ex Ms. codice, vt opinor. Nam in Regio ita exaratum reperi. *qui ίum ad culmen euexit. fixa &c.*

Pag. 205. *Rapidos circumgressus aëris.*] Mirum est tam ineptam & fatuam scripturam ab hominibus doctis tamdiu tolerari potuisse. quid enim sibi vult hæc loquendi forma *circumgressus aëris.* Ego verò non dubito quin ita scripserit Marcellinus. *quem ob rap. circumgressus, aëriis serpentibus & pinnigeris sub. vetustas imposuit.* Atque ita in codice Regio

ſuperſcriptum poſtea reperi. Sanè in editione Rom. & Aug. legitur, *& pinnigeris*.

Heracleam ingr. eſt Perinthum.] Quidam emendare conati ſunt *veterem Perinthum*. Sed hac illorum emendatione nihil opus erat. Etenim hæc Heraclea Thraciæ, Perinthus cognominata eſt ad differentiam aliarum eiuſdem nominis vrbium. Sanè in Itinerario Antonini quod manu ſcriptum habeo *Perintho Heraclea* coniunctim vocatur: & Sozomenus in lib. 4. cap. 7. κατὰ τὴν Ἡρακλείας τῆς Περίνθου ἐπώνυμον dicit. Poſtremò Procopius in lib. 4. de fabricis Iuſtiniani. Ἡράκλεια δὲ, inquit, ἡ πόλις ἡδὲ ἡ παράλια ἡ ἐν γειτόνων ἡ Πέρινθος, ἣ πάλαι μὲν τὰ πρωτεῖα τῆς Εὐρώπης ἐδίδοσαν, νῦν δὲ δὴ μετά γε Κωνσταντινούπολιν τὰ δεύτερα παρέχονται. Id eſt. *Heraclea autem illa ad mare ſita, vicina Byzantio Perinthus, quæ olim quidem Europæ metropolis habebatur, nunc poſt Conſtantinop. ſecundum locum obtinet.* De hac vrbe Claudianus in Rufinum lib. 2.

Deſeritur Rhodope, Thracúmque per ardua tendunt
Donec ad Herculei perventum nominis vrbem.

Tertio Id. Decembr.] Conſentit Idatius in Faſtis, Tauro & Florentio Coſſ. *introiuit Iulian. Aug. Conſtantinopolim die 3. Idus Decembr.* Neque aliter auctor Alexandrini Chronici quod quidem ad diem ſpectat. Moratus autem eſt in ea ciuitate quinque admodum menſes, vt ex Marcellino noſtro colligitur, non x. vt Zoſimus dicit.

Senatus officijs.] De hac pompa idem ſcribit Zonaras ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ὥρμησε· καὶ οἱ προσυπήντησεν καὶ ἡ σύγκλητος καὶ ὁ δῆμος καὶ σὺν εὐφήμοις φωναῖς προῆλθεν εἰς τὰ βασίλεια.

Sec. Saluſtio promoto Præfecto.] Hic locus anſam erroris præbuit Onuphrio, qui in Faſtis ſuis Conſularibus hunc Secundum Saluſtium Promotum appellat, cùm tamen promotus hoc in loco participium ſit. Sic in lib. 21. Marcellinus. *Saluſtium*, inquit, *Præfectum promotum remiſit in Gallias.* Nec omittendum eſt hunc Secundum Saluſtium in Cod. Theod. non ſemel Secundum ſimpliciter appellari, vt in lege 1. de Domeſticis. lege 2. de Agentib. in reb. & alibi ſæpè.

Cauſas vehementius æq. b. ſpectauerunt.] Id quidem ſic excuſare conatur Iulianus ipſe in Epiſt. ad Hermogenem Præfectum Ægypti. τούτους δὲ ἀδίκως τι παθεῖν οὐκ ἂν ἐθέλοιμι. ἴστω Ζεύς· ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἐπανίστανται πολλοὶ κατήγοροι, δικαστήριον ἀποκεκλήρωται. *Iſtos autem iniuſtè quidpiam pati nolim, teſtis eſt Iupiter. ſed quoniam multi aduerſus eos accuſatores exiſtunt, iudices ijs dedi.*

Pag. 106. *Conſulatu Tauri & Flor. inducto ſub pr. Tauro.*] Hæc erat forma actorum publicorum, vt primò quidem Conſules notarentur, deinde verò nomen apponeretur rei qui in iudicium erat adductus; quemadmodum apparet in actis paſſionis S. Cypriani & aliorum. Sic etiam in geſtis purgationis Cæciliani, quæ poſt Collationem Carthag. edita ſunt, hoc initium legitur. *Conſtantino Max. Aug. & Conſtantino*

iuniore Nob. Cæs. Coss. Idib. Decemb. Sexto Thamugadensi inducto, &c. Et in Collatione Carth. quoties acta recitantur, semper Consulis nomen præfixum est.

Euagrius Comes rei priuatæ.] Res priuata seu priuatum ærarium illud dicebatur quod priuatis Imp. vsibus erat dicatum, sicut largitiones seu publicum ærarium publicis necessitatibus inseruiebant. Zosimus in lib. 5. Comitem rerum priuatarum sic Græcè circunscribit. Πεντάνιος ὁ τῶν θησαυρῶν προεστὼς, id est, *Comes largitionum.* καὶ ὁ τῶν ἰδίᾳ τῷ βασιλεῖ ἀνηκόντων ταμιείων προβεβλημένος, id est, *Comes rei priuatæ.* Res igitur priuatæ sunt quæ priuatim ad principem pertinent, non quæ ad eundem tunc cum adhuc priuatus esset pertinebant, vt videtur voluisse Iuretus in Notis ad Epist. 43. lib. 3. Symmachi. Etenim proscriptorum bona ad ærarium rei priuatæ spectabant, vt ad lib. XV. annotaui. Quin & procuratio ipsa rerum priuatarum inde originem sumpsit. Cùm enim Seuerus in multos factionum conscios animaduertisset, ditatus proscriptorum bonis, procuratorem rei priuatæ primùm instituit, vt testatur Lampridius in eius vita. Deinde prædia omnia priorum Impp. ad res priuatas pertinebant. Et tamen neque hæc neque illa in bonis principis fuerant tum cum esset priuatus. Ceterùm sub re priuata etiam largitiones priuatæ continentur, vt docet Notitia Imperij Rom. Earúmque mentio fit in Codice Theod. sæpissimè. vt in lege 20. de palatinis sacr. larg. lege 7. de priuilegiis eor. lege 2. Cod. de cupressis. & in Nouella 3. Marciani Imp. & alibi.

Vrsuli verò necem.] Huius cædis atrocitatem & inuidiam eodem modo excusare nititur Libanius in Orat. funebri p. 298. ὁ γε μὴν τρίτος ὀργῇ μὲν τῇ στρατιᾶς ἀνηρπάσθη, δώρων βασιλικῶν αὐτοὺς ὡς ἔλεγον ἀποστερηκώς. *Tertius verò* (Vrsulus scilicet) *militum iracundia ad exitium abreptus est, quòd eos Principis largitionibus fraudauisset.* Quod tamen falsum esse docet Marcellinus in hoc loco. Ceterùm addit Libanius id solatij loco Iulianum Vrsuli manibus præstitisse, eius vt filia superstes maxima patrimonij parte frueretur.

Pag. 207. *Apodemium enim.*] De horum cæde Libanius in προσφωνητικῷ ad Iulianum his verbis. δίκην μὲν ἐπράξω παρ᾽ ὧν μὴ λαβεῖν ἄδικον, αἰτίαν δ᾽ ἐκ ἐπήνεγκας οἷς ὑπῆρχεν ἀναχώρησις. Id est. *Supplicio quidem eos affecisti, de quibus iniustum fuisset pœnas non sumere. ceteros autem qui aufugerant, nullo modo vexasti.* vide eundem in Orat. funebri p. 298.

Conuersus d. ad Palatinos omnes.] Id fusè & eleganter narrat Libanius in Orat. cit. p. 292. & sequentib. cuius hîc verba Latinè interpretata apponere non inutile fuerit. *Hæc cùm ille de diuinis rebus constituisset, oculos ad imperatorium ministerium reflectens cùm turbam inutilem frustra ali vidisset, coquos quidem mille, totidem tonsores, pincernas autem plures, ministrorum examina, iam Eunuchos muscarum quæ verno tempore pastores circumuolitant numerum superantes, & innumeros*

eiusmodi generis fungos. Etenim otiosis & ad consumendam annonam natis hominibus id erat perfugium vt ministri principis vocarentur & haberentur. & numerato pretio statim in eum numerum adscribebantur. hos igitur quos Imp. annona inutiliter alebat, damno potius quàm ministerio esse ratus confestim expulit. Subjicit deinde de schola Notariorum & Agentum in reb. quos eodem modo proiecit. Idem scribit Socrates in lib. 3. hist. qui hæc à nonnullis laudata, à plerisque autem ait improbata fuisse. Remotis enim tot Palatij ministris, qui si non aliud, certè ornamentum ac pompam aulæ afferebant, vilem & contemptum Principis comitatum videri necesse est. Ceterùm Gregorius Naz. in στηλιτ. 1. id in odium Constantij à Iuliano factum esse dicit, & Christianissimum quemque è Palatio pulsum. καὶ διὰ τοῦτο μεταποιεῖ μὲν τὰ βασίλεια, τοὺς μὲν θανάτῳ προσυπεξαγαγὼν, τοὺς δὲ παρωσάμενος, οὐχ ὡς εὔνοις τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ μόνον ἀλλὰ καὶ ὡς συνευσέβεις τῷ μείζονι.

Pasti enim q. templorum spolijs.] Idem etiam dicit Libanius p. 293. Contra eosdem inuehitur in tractatu quod diuitiæ iniquitate partæ infeliciores sunt egestate, his verbis. οἱ δὲ καὶ τεμένη καὶ ναοὺς κτήματα αὑτῶν ἐποιήσαντο, εἶτα μάλα εὐχερῶς ἐκρίψαντες τὰ ἕδη, ξύλων καὶ ἀχύρων τοὺς ναοὺς ἔπλησαν. οἱ δ' αὖ ἀνδρειότεροι καὶ καθελόντες, οἰκίας ᾤκησαν τῶν ἐκείνων λίθων πεποιημένας. Id est. *Hi verò templa & delubra prædiorum loco habuerunt, ac simulacris facilè exturbatis, lignis ac paleis repleuerunt. Alij autem magis generosi, eisdem dirutis ex eorum saxis ædes sibi construxerunt.* Idem queritur in Monodia de obitu Iuliani, & in Orat. aduersus obtrectatores suos, vbi templorum spolia Eunuchis largitum esse Constantium grauiter indignatur. sed Iulianus Aug. postea lege lata quicquid templis ademptum fuisset, restitui iussit, vt docet idem Libanius p. 291. & Sozomenus in lib. 5. hist. cap. 5.

Pag. 208. *Per ambitionem.*] Restituimus veterem editionis Rom. scripturam, quam codex Regius & editio Augustana confirmant. Et sic loquitur Marcellinus in fine lib. 31. de Valente *dditor acer ambitionum.* quibus in locis ambitio sumitur pro gratia & suffragio virorum potentium qui honores clientibus aut amicis impetrabant, vt patet ex lege 1. Cod. Theod. ad legem Iuliam de ambitu, & ex Marcellino nostro suprà p. 162. Græci περιδρομὴν appellant voce ex Latino vocabulo detorta. Sic apud Isidorum Pelusiotam in Ep. 145. & Memnonem in Excerptis hist. apud Photium. Rectè Suidas ἐξ ἀμβιτίωνος, ἐκ περιδρομῆς τι πράττων. vnde intelligendus est locus quidam in Actis Ephesini Concilij. κἂν δὲ τοῦτο προσαχθῇ ἐξ ἀμβιτίωνος. vbi interpres nescio quid de Amphictryonib. somniauit.

Post sacculum Parthicum.] Prima vox deest in omnibus exemplaribus, & à Gelenio primùm adiecta est. Sed minori audacia emendari sic poterat. *sacculo Parthico in quo erant margaritæ reperto, &c.* Non omittendum est in codice Valentino scriptum fuisse *saccum Parthycum,* vnde

de

de Loisellus non ineptè coniecerat legendum esse *scutum Parthicum*. Sanè in editione sua sic Castellus emendauerat, cùm in Rom. legeretur *sequutum Parthicum*. Et scuta Persarum pellibus operiri solita docet Marcellinus noster in lib. 23.

Pellis nitore.] Pelles Parthicæ olim in pretio fuêre, ex quibus Imperatorum calcei fieri solebant, vt Pollio & Corippus testantur. Earum meminit Marcianus in lege 16. D. de publicanis, & vetus Scholiastes Iuuenalis ad hunc versum Satyræ 5. *& signum de paupere loro.* *Corrigiam*, inquit, *Parthicam unde solet bulla pendere signum ingenuitatis*. Denique Constantinus Porphyrog. in cap. 6. de administrando imperio δερμάτα ἀληθινὰ παρθικὰ memorat, id est, *pelles Parthicas purpureas*. At in vulgatis editionibus legitur παρθικὰ graui errore.

Non Rationalem iussi sed tonsorem acciri.] Idem refert Zonaras his verbis. τὸ πολὺ δὲ τῆς βασιλικῆς θεραπείας ἀπεπέμψατο· κουρέα τὸν ζητήσας ὡς προσῆλθεν αὐτῷ τοῦ Κωνσταντίου κουρεὺς, πολυτελῶς ἐσταλμένος, κουρέα ζητεῖν εἶπεν ἀλλ᾽ οὐ συγκλητικόν. Id est. *Maximam partem regiorum ministrorum expulit. Et cùm aliquando tonsorem aduocasset; tonsórque Diui Constantij venisset magnificè vestitus, tonsorem se accersisse dixit, non Senatorem.* Addunt Socrates & Cedrenus Iulianum cùm tonsores Palatio ejiceret, id adiecisse, vnum pluribus sufficere. quanquam apud Cedrenum κυρίους legitur puerili errore.

Vicenas diuinas annonas.] Id est, xx panes diurnos. Quippe annona Palatina in panibus distribuebatur quotidie vt & ciuica. Procopius in Anecdotis μιᾶς ἀπολιπὼν σύνταξιν εἰς ἡμέραν ἑκάστῳ. de Palatinis loquitur quorum annonas Iustinianus imminuit.

Quæ vulgò dict. capita.] Hæc vox occurrit in Hesychij lexico. κάπτει· κτηνῶν τροφή. & iterum, κάπτων· παράβλημα ἀλόγων. Capita in vtroque Codice dicuntur, & capitatio in lege 8. & x. Cod. Theod. de erogat. mil. annonæ. Quam vocem non desunt qui Græcæ originis esse dicant. inter quos est Florens Christianus qui in Notis ad Aristophanis εἰρήνην à verbo κάπτειν eam deriuat, quem secutus est Cl. Salmasius.

Omnes eiusmodi cum coquis, &c.] Mamertinus in Panegyrico ad Iulianum id meritò prædicat. *Ingentes aulicorum caterua legionum sumptum facilè vincebant.* Et paulò post. *Neque enim comparanda sunt picturata marmorum crusta ei qui maiorem anni partem in nuda humo cubet, neque turba institutorum ad delicias ministrorum cui tam pauca sint ministranda.*

Pag. 209. *Vt dissensiones augente licentia.*] Notetur hominis testimonium Deorum cultui dediti, qui has Iuliani in excitandis inter Christianos discidiis artes non probauit. Non igitur ea humanitas ac benignitas fuit, cùm ille Episcopos à Constantio relegatos ab exilio reuocauit. quippe & odio Constantij & malo consilio id agebat Iulianus, quorum vtrumque ab omni virtute longè abest. Præclarè itaque So-

zomenus in lib. 5. cap. 5. λέγεται δὲ μὴ φειδοῖ περὶ αὐτοὺς ταῦτα πεφάξαι, ἀλλ' ὥστε ἡ ὑπὸ τ πρὸς ἀλλήλους εἴδος ἐμφυλίῳ μάχῃ πολεμεῖσθαι τ ἐκκλησίαν, ὁ Κωνστάντιον διαβάλλων. Adde Chronicum Alexandr.

Audite me.] Imitatus potius videtur dictum Augusti, qui cùm legibus Iuliis iuuentutem coerceret, iuuenésque Rom. tumultuarentur, dicere solebat. *Audite me iuuenes senem, quem senes iuuenem audierunt*, vt refert Plutarch. in πολιτ. παραγγελμ.

Vobis inquietiores inueni.] Primus hanc scripturam inuexit Gelenius, cùm in superioribus editionibus legeretur *inertiores*, perinde ac in Ms. Flor. & Regio. quod tamen non erat reiiciendum. hic enim sensus est eorum verborum. O Sarmatæ tandem alios offendi qui cùm vobis inertiores sint, haud tamen mihi paulò minus negotij facessant. Mirum est tamen eam scripturam etiam Accursio displicuisse qui sic edidit, *alios vobis deteriores inueni.*

Si compulsori quidquam dederit.] Compulsor est qui fiscalia debita exigit, & lentos debitores ad soluendum compellit. Horum mentio in lege 34. Cod. Theod. de annona & trib. & lege 15. de exaction. Eos κατεπείγοντας vocat Libanius in Orat. contra Florentium vbi de Chrysargyro loquitur. Glossæ veteres *Compulsionem* εἰσπραξιν, ἀπαίτησιν. Erant autem, vt videtur, milites quibus Susceptores seu Apparitores Præsidum tributarios, à quibus tributa ipsi exigere non poterant, delegabant. vnde delegatoriæ dictæ eiusmodi Præsidum epistolæ quæ Compulsoribus & Opinatoribus dabantur, vt est in lege xv. cit. & apud Cassiodorum in lib. xi.

Modo non ante LXX. *annum extorquentes.*] De his Ægyptiorum querelis intelligendus est Libanius in Orat. pro Aristophane Corinthio. τ δὲ ἐξ Αἰγύπτε χρημάτων ὅταν μνημονεύσῃς, κ τ κυκλοφόρον εἶναι νομίσῃς Αριστοφάνη, ἐπαινῶ μὲν σε τῆς μίσους ὅτι μισεῖς τοὺς ὅσιν ἐ δίκαιον λαμβάνοντας. Et paulò post sic dicit. κ ταῦτα Αἰγύπτιος ὢς ἐκ ὀκνοῦντας ὁρῶμεν ὧν ἔδωκαν μνησθῆναι, ἀλλὰ μάλ' εὐχερῶς εἰσπράττοντας ἃ μὴ δέδωκ. *Idque Ægyptius. cuius gentis homines nequaquam lentos videmus in commemorandis quæ dederunt, sed potius ea quæ nunquam dederint acriter exigentes.* Vide finem huius libri.

Eorum negotia finiturus.] Ante hæc verba quædam voces legebantur in editione Rom. quas primus expunxit Sig. Gelenius. Sed cùm easdem in codice Regio reperissem, non dubitaui quin pro *cum & eorum*, scribendum esset *cuncta eorum negotia fin.* Sic enim memineram corruptum esse locum alterum p. 201. vbi pro *suspiciones in huiusmodi cuncta distenta.* Codex Reg. & editio Rom. scriptum habent *cum & a distenta.*

Princeps visus est in officio.] Non prætereunda sunt verba Mamertini in grat. actione. *Itaque matutino crepusculo palatium petimus.* & mox. *Ægre remotis populi, qui nos prægrediebatur agminibus vt quam-*

longißimè nobis obuiam procederet laborauit. Et post. *Penè intra ipsas Palatinæ domus valuas lecticas Consulares iußit inferri. & cum honori eius venerationique cedentes sedile illud dignitatis amplißimæ recusaremus, suis nos prope manibus impositos mixtus agmini togatorum præire cœpit pedes, &c.* Consulari autem officio adesse Imperatores eo sæculo vsitatum fuit. Spartianus in Hadriano. *Consulum & Præt. officia frequentauit.* Vnde Ausonius in Consulatu dicit:

Iam venit Augustus, nostros vt comat honores
Officio exornans quos participare cupisset.

Idem in gratiarum actione. *Ipsa autem*, ait, *sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officij, &c.* Denique Claudianus in Eutropium lib. 1.

Candida pollutos comitatur Curia fasces,
Forsitan & Dominus.

Sic enim eum locum distinguendum & explicandum censeo. Ceterùm ex allato Mamertini loco discimus Mamertinum Consulem ex palatio processisse: qui honos non omnibus Coss. tribui solebat. Itaque notat Plutarch. in Galba, eum cum esset affinis Liuiæ, Consulem è palatio Kal. Ian. processisse. λιβίας παρέχούσης ὕπατος ἐκ παλατίου προῆλθε.

Mamertino ludos edente Circenses.] Ludos intellige quos mense Ianuario Coss. edere consueuerant ex ante diem 3. Non. Ian. per continuum triduum, vt notatum est in Calendario Rom. quod primus edidit Heruuartius. Et ita quidem in vrbe. At per prouincias in maioribus ciuitatibus Circenses quoque a. d. 3. Nonas Ian. à Magistratibus edebantur, vt docet Libanius in Orat. εἰς τὰς καλάνδας his verbis. τρίτη δ᾽ ἱππικῶν ζεύγνυσι τὰ ἁμιλλητήρια ἅρματα· πολὺς δὲ εἰς αὐτὸ ὁ ἵλιγξ.

Manumittendis ex more inductus.] Consules annum auspicantes, seruos aliquot manumittere solebant: quem morem eiusque pariter originem primus ex recentioribus in lucem protulit P. Faber V. Cl. in lib. 2. Semestrium, & in Commentario ad Tit. 2. de origine iuris, ita vt nihil amplius dici possit. Tantum moneo Claudiani versum malè distingui in 4. Cons. Honorij vbi hunc ritum eleganter describit. Sic enim distinguendus est:

Tristis conditio pulsata fronte recedit.
In ciuem rubuere genæ.

Id est, non iam alapis seruilibus os obtunditur, sed ingenuo rubore perfunditur.

Pag. 210. *Ipse lege agi dixerat.*] Manumissio erat actus legitimus, vt præter Iuris auctores docet Varro in lib. 5. de lingua Lat. In eiusmodi verò actibus hæc solemnis erat formula, vt lege agi iuberet is penes quem erat iurisdictio. Vnde apud Vopiscum in Aureliano Crinitus Aurelianum apud principem adoptaturus sic ait. *Iube vt lege agatur, sitque Aurelianus heres sacrorum, nominis & bonorum totiusque iuris Vlpij*

Crinito. Ceterùm quod hîc legitur Iulianum lege agi iussisse, sic accipio vt Iuliani præsentis honori venerationique id dederit Mamertinus.

Admonit. ea die iurisd. ad alterùm pertinere.] Hic locus magnam habet obscuritatem. An fortè intelligit iurisdictionem eo die non ad Mamertinum Coss. sed ad collegam eius Neuittam, aut ad Præfectum vrbis pertinuisse. Sanè Coss. olim in rep. alternis mensibus fasces habebant iam inde à Bruto qui primus Consul fuit, vt docet Dionysius in lib. 5. initio, & in lib. 9. pag. 600. Morísque erat vt ante Consulem quo mense fasces non haberet accensus iret, lictores pone sequerentur, teste Suetonio in Iulio, & T. Liuio in lib. 3. vbi de Decemuiris. vide & Agellium in lib. 2. cap. 15. Quoties autem ambo Coss. erant in castris, alternis diebus imperium habebant, vt declarat Polybius in narratione pugnæ Cannensis lib. 3. Sed hæc explicatio huic loco conuenire non potest. An ergo potius intelligit iurisdictionem non ad Iulianum, sed ad Mamertinum Coss. pertinuisse.

Vt errato obnoxiam Decembris aurorum.] Hîc verò planè opus est Oedipo. Quis enim est qui hîc quidquam intelligat. In codice Vaticano ante quadringentos plus minus annos descripto sic legitur, *vt terrato obnoxium Decembris aurorem & ipse mutauit.* neque aliter refert editio Rom. nisi quod in ea excusum est *aurorum.* At codex Regius prorsus cum Vaticano consentit. Tantum in eo vox illa *Decembris* deest: quæ quid in hoc loco faciat, equidem non video. Suprà enim de Calendis Ian. locutus est Marcellinus. Proinde prope est vt credam ita scribi debere. *vt errato obnoxium morem & ipse mutauit.*

Frequentabant inter hæc Curiam aggere diuerso.] Stulta & inepta lectio nescio vnde in Lindenbrogij editionem irrepsit. In editione certè Rom. legitur *agere diuerso diuersásque diuisiones mult. ingerebant.* quod nec Accursius nec Castellus mutauerunt. Sed Gelenius ita edere maluit. *frequentabant inter hæc Curiam agendo diuersi, diuersásque occasiones mult. ingerebant.* Sed cùm in Ms. Regio ac Flor. & Valentino legi comperissem *agendo diuerso diuersáque diuisiones multip.* existimaui sic à Marcellino scriptum fuisse. *frequentabat inter hæc Curiam agendo diuersa, quæ diuisiones m. ing.* vt hæc de Iuliano ipso dicantur. quod egregiè confirmat Libanius in Orat. funebri p. 298. εἰσῄει καὶ εἰς τὸ συνέδριον, καὶ τὴν μεγάλην βουλὴν περὶ αὐτὸν ἐκάθισε, πολλῶν δὴ χρόνων ταύτης τῆς τιμῆς ἐστερημένην· εἰς μὲν γὰρ τὸ βασίλειον εἰσεκαλεῖτο πρότερον ἑστηκυῖά τε καὶ μικρὰ ἀκουσομένη, &c. Id est. *Introibat etiam in Curiam, & Senatores circa se sedentes habuit: quo honore diu illi caruerant. Accersebantur enim in palatium vt stantes pauca quædam audirent, &c.* Idem de Iuliano tradit Socrates in lib. 3.

Exiluit indecore.] At id eius factum prædicat Libanius p. 299. his verbis, λέγοντος δὲ αὐτῷ ἀγγέλλει τις προσήκειν τὸν διδάσκαλον ἄνδρα Ἴωνα φιλόσοφον, ἐξ Ἰωνίας κεκλημένον. ὁ δὲ ἐκ μέσων ἀναπηδήσας τῶν γερόντων ᾔει πρὸς τὰς

ϑύρας & mox. περιβαλὼν οὖν καὶ ἀσπασάμενος ὡς νόμος τοῖς ἰδιώταις ἀλλήλους ἢ βασιλεῦσι γε ἀλλήλους, εἰσῆγεν οὐ μετέχοντα τῆς βουλῆς. *Hæc cum in Senatu ageret, nuntiatur à quodam adesse magistrum ipsius ex Ionia accitum. Ipse igitur ex medio patrum Conscript. exiliens, ad vestibulum cucurrit.* Et mox. *Cúmque hominem amplexus osculatúsque esset, perinde ac priuati, aut potius perinde ac Reges inter se solent, induxit eum in Curiam, tametsi ille in Senatum relatus non esset.*

Per ostentationem intemp.] Longe dissimilis Marci Imp. quem tamen velut exemplar sibi proposuerat. Ille enim in colenda philosophia moderatum se, & æqualem semper præstitit, vnde in lib. de vita sua id à Vero fratre didicisse se fatetur τὸ ἀμιγὲς καὶ ὁμαλὸν ἐν τῇ τιμῇ τῆς φιλοσοφίας. Idem studiosè elaborabat, vt eundem tenorem vbique seruaret quod ἀνεπιτηδεύτως τὸ σεμνὸν dicit eleganter iis in libris.

Agentes in rebus ex iis qui proiecti sint.] Hos Agentes in rebus vnà cum ceteris Palatinis fere omnibus Iulianus in exordio principatus palatio expulerat. Atque ipse scholam quidem omnem noménque Agentum in rebus aboleri iusserat: sed Magister officiorum cui præcepti executio mandata fuerat, alios ejecit, ceteros retinuit, vt docet Libanius in Orat. funebri, p. 294. vbi multa de eorum calumniis, & rapinis subjicit. Porro Agentes in rebus XVII. omnino habuit Iulianus, cùm secuti principes ad x. mille habuerint teste Libanio in Orat. πρὸς τοὺς βαρὺν αὐτὸν καλέσαντας.

Prætextatus quem Achaiæ proconsulari pr. pot.] Eum Magistratum gessit Prætextatus vsque ad initium imperij Valentiniani senioris, vt docet Zosimus in principio lib. 4. Πραιτεξτάτος ὁ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνθύπατον ἔχων ἀρχὴν ἀνὴρ ἐν πάσαις διαπρέπων ταῖς ἀρεταῖς. *Prætextatus Achaiæ Proconsul, vir omnibus virtutibus excellens.* Vettius Agorius Prætextatus hic dicebatur, vt docet Vetus Inscriptio. qui postea Præfectus vrbi fuit Valentiniano 2. & Valente 2. Coss. vt scribit Marcellinus noster. ac multo post Præfectus prætorio sub Theodosio decessit cum esset Consul designatus, vt testatur D. Hieronymus, & Symmachus. Eundem intelligere videtur Hieronymus in Epist. ad Marcellam de exitu Leæ.

Nec tamen omisit Castrensia.] Zonaras idem quoque scribit. καὶ τὰ στρατεύματα δὲ ἐπεσκέπτετο καὶ ἐξήταζε.

Mercatores Galatas.] Galatæ venaliciarij erant, & seruitia vendebant. quod testatur etiam Claudianus in Eutropium lib. 1.

Hinc fora venalis Galata ductore frequentat.

Ceterùm & illud notandum est veteres Latinos à venaliciariis mercatores distinxisse, nec mercaturæ nomine mancipia censuisse. Plautus.

Mercaturamne an venales habuit? vbi rem perdidit.

Cicero in Corneliana 2. *Neque me diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos, & Lælios multi venaliciarij mercatorésque superarunt.* Neque

obstat vetus Inscriptio quæ sic habet L. VALERIVS. ZABDAE. MERCAT. VENALICII. L. Nam libertus patronum suum Mercatorem venalitium honoris causa appellat.

Pag. 211. *Legationes vndiq; solicitius concurrebant.*] De his legationib. ita loquitur Zonaras. ἐχρημάτιζε δὲ καὶ πρέσβεσιν ἐκ διαφόρων ἐθνῶν σταλεῖσι πρὸς τὸν Κωνστάντιον. Quasi verò hæ legationes ad Constantium missæ essent, non ad Iulianum ipsum. Porro Editio Rom. hunc locum sic exhibet *vndique solito eius concurre.* neque aliter Ms. Flor. At in Regio codice ita scriptum reperi *vndique solito magis conc.* Sed emendatum est eadem manu *solito crebrius* vtrumque ex conjectura, vt ex ipsa emendationis inconstantia apparet. Quam tamen equidem malim sequi quàm illam Castelli. *vndique solicite ad eum concurrebant.*

Abusque Indis & Serindis.] Sic primus correxit Gelenius cùm in Editione Rom. scriptum esset *abusque diuisisset Serendi ius.* Ego verò codicis Regij, & Flor. scripturam sequi malui quæ sic habet *Diuis & Serendiuis.* Sunt autem gentes Indicæ sic appellatæ. Diui quidem iidem esse videntur quos Diuas vocat Expositio totius mundi.

Regionibus Solis.] Fortè quia Æetes Solis filius iis regionibus imperauit, vt scribit Apollodorus. Quod si *solis* adjectiue sumitur, idem erit ac *desertis.*

A Thessalo mari distingunt Ægæum.] Primus eam scripturam excogitauit Gelenius cum in antiquioribus editionibus legeretur. *Controuersaria Thessamalitis cingitur Ægeum.* Neque aliter in Codice Regio, nisi quod in eo legitur *tingunt Ægeum.* Initium maris Ægæi hoc in loco definiebat Marcellinus. Quod alij à Sunio Atticæ promuntorio, vt Mela, alij ab Acioceranniis Epiri montibus initium capere dicunt, inter quos est Plinius, & Solinus. Myrtoum enim Ægæi partem faciunt, aliósque sinus. Ægæum tamen propriè dictum ab Myrtoi fine incipit, vt testis est Strabo in lib. 2. & in Hellespontum desinit. Marcellinus autem noster à Caphareo Euboeæ incipere dicit. sed quod ait Caphareo & Atho montibus Ægæum à Thessalo mari distingui, prorsus intelligere nequeo. Nec dubito quin locus aliter sit corrigendus.

Patriam Deorum insignem.] Emendaui *partu D.* cùm in MSS. omnibus legeretur *parte.*

Melana sinum oppositum Zephyro.] In MSS. Regio & Editione Rom. scribitur *Zephyri*, & in Regio superscriptum est *Zephyrus.* Est autem Melas sinus ad occasum oppositus Chersoneso Thraciæ.

Ænus qua diris auspiciis cœpta.] Ænum Thraciæ vrbem ab Ænea conditam esse testatur Conon in Narratione 46. & Mela in lib. 2. cap. 2. & Origo gentis Romanæ. At Dionysius Hal. in lib. 1. non Ænum, sed Æneam vrbem ab eo conditam scribit in Cherroneso, quam Pallenem vocant: eámque ad Cassandri tempora stetisse dicit. sed cùm

Caſſander Theſſalonicam conderet, Æneatas in eam vrbem tranſtulit. Æneatæ tamen quotannis ab Theſſalonica proficiſcebantur Æniam ſolemne ſacrum in memoriam conditoris Æneæ facturi, vt ſcribit Liuius in lib. 40. initio. Cum Marcellino tamen conſentit Virgilius in lib. 3. principio, & vrbem in Thracia ædificatam ab Ænea canit, Ænum procul dubio ſignificans. Sed quod addit.

Æneadáſque meo nomen de nomine fingo.

obſtare videtur. neque enim ab Æno patronymicum fit Æneades, ſed αἰνῖοι, vt docet Polybius, & Liuius. Ab Æneia quidem de qua diximus gentile fit Αἰνειᾶται. Et Ænum ab Ænea condi non potuiſſe rectè probat Seruius ex eo quòd Homerus inde auxilia ad Troiam veniſſe dicat: Et quod Callimachus, & Euphorion à ſocio Vlyſſis illic ſepulto, eo tempore quo miſſus eſt ad frumenta apportanda, cognominatam ſcribant. Vide ſcholia in Homeri Iliad. 13.

Eiúſque partem ad ſe iungens.] Codex Regius & Editio Rom. ſcriptum ſic habent *ad ſeuncens*. In Regio tamen ſuperſcriptum eſt prout edidit Gelenius. Sed Editionis Auguſtanæ ſcripturam præferendam eſſe exiſtimaui, niſi cui placet emendare *eiuſque partem adſciſcens.*

Pag. 212. *Cœla prœterlabitur.*] In Actis Epheſini Concilij Cyrillus Cœlorum Epiſcopus recenſetur. Eiuſdem opidi meminit Nicetas Choniates in lib. 5. de rebus Manuelis Comneni. κατάγεται εἰς τὰ κοῖλα ταῦτα δὴ τὰ περὶ σηστόν τε καὶ ἄβυδον. Malè ergo in Ptolemæi libris ſcribitur Κύλλα· σηστός in Helleſponto. In Chronico quoque Alexandrino inter vrbes quinti Climatis numerantur Χεῤῥόνησος· Κύλα· σηστός eodem errore pro Κοῖλα. Cœlos portus dicitur à Mela in lib. 2. & à Plinio in 4.

Iaſionis filius Parius.] Iaſion Electiæ & Coryti filius ex Cerere Plutum, & Philomelum ſuſtulit, inter quos non bene conueniſſe dicitur. Plutus enim cum eſſet opulentior, nec fratri quidquam dare vellet, Philomelus neceſſitate coactus, quodcunque habebat vendito, eo boues duos emiſſe dicitur, & plauſtrum primus fabricaſſe, itaque arandò ſemet aluiſſe. Ex hoc Parium Petelidas ait natum, qui de ſuo nomine Parin, & opidum Parion appellauit, vt ſcribit Hyginus in Aſtronomico poetico, Cap. de Arctophylace. Alij tamen à Paride Priami filio Parion opidum dictum volunt, inter quos eſt Ioannes Antiochenus in Excerptis quæ abhinc biennio publicaui, & Suidas in πάριον. Sane in eo opido Paridis ſtatua fuit in foro magicis ceremoniis conſecrata, cui publicè ſacra fiebant, vt docet Athenagoras in Apologetico τὸ δὲ πάριον Ἀλεξάνδρου καὶ πρωτέως, &c.

Ex eo latere.] Emendaui *ex eo latere* quam emendationem confirmant ea quæ ſtatim ſubnectuntur. *Qua in occaſum procedit, Cherroneſum pulſat, &c.*

Athyras portus.] Sic dictus ab Athyra fluuio, qui iuxta in Propontí-

dem euoluitur, vt tradit Agathias in lib. 5. Meminit eiusdem vrbis Procopius in lib. 4. de ædificiis Iustiniani, & Zonaras ac Nicetas. Erátque vicinum huic opido fanum τȣ̃ ἀρχιςρατήγȣ id est S. Michaëlis celeberrimum, in loco qui Damocrania dicebatur teste Cedreno in Michaële Calaphate. Eius situm discimus ex Itinerario Burdigalensi. *Mansio Sylembria M. X. Mutatio Callum M. X. Mansio Atthyra M. X. Mans. Regio M. XII. Ciuitas Constantinop. M. XII.*

Byzantium Atticorum colonia.] Byzantium condidêre Megarenses anno 2. Olymp. 30. vt ponit Eusebius in Chronico anno 17. postquam Chalcedon condita fuerat, teste Herodoto in lib. 4. Chalcedon autem Olymp. 26. anno 2. à Megarensib. duce Archia constituta dicitur in Eusebij Chronico. Post Megarenses deinde Milesij Byzantium colonis frequentarunt, si credimus Velleio in lib. 2. Denique Pausanias Lacedæmonius paulò post bella Medica coloniam eo Lacedæm. deduxit, vt tradit Iustinus in lib. 9. Inter hos Atheniensium nulla occurrit mentio. Nisi fortè quia Atheniensium coloni erant Milesij, à quibus Byzantium conditum esse Velleius dicit, Atheniensium coloniam dici eam posse putemus.

Pharos appellatur.] Sic primus edidit P. Castellus cum in Editione Rom. legeretur *Elatas appellatur.* neque aliter in Codice Regio, & Florentino. Vnde conjicere quis posset scribendum esse *quapropter Selatas appellatur*, corrupta voce ἀπὸ τȣ̃ σέλατος quod Græcè lumen significat. Sed fortasse simpliciter scribendum est *quap. & Ceras appellatur.* Vt hæc ratio nominis sit, quod in eius promuntorij vertice Pharus esset. Quanquam Strabo in lib. 6. & Polybius in 4. Ceras sinum esse dicunt vicinum Byzantio, sic dictum à Ceruini cornu similitudine. Plinius tamen promuntorium ipsum Chrysoceras vocat, situm in eo sinu.

Et vetus inde fons Euripi.] Sic Castellus & Gelenius hunc locum correxerunt, qui in Editione Rom. sic legebatur *Vetus inde fuetus Oripi.* & ita quoque in codice Regio. Quid autem intelligat Marcellinus facilius est dicere quàm quid scripserit. Scribit enim Solinus, & Plinius in lib. 4. *Tenuis deinde Euripus porrigitur ad Asiæ vrbem Priapum.* Eundem Euripum Thracij Bospori qui Byzantium, & Chalcedonem interfluit memorat Plinius in lib. 9. cap. 15.

XXIII. Dimensa millib. stad.] Polybius in lib. 4. Ponti περίμετρον XX. circiter stadiorum millia complecti auctor est. Strabo verò in fine lib. 2. XXV. millia. Plinius in lib. 4. varias de Ponti circuitu veterum opiniones affert. *Circuitus verò*, inquit, *totius Ponti vicies semel stadia mille, vt auctor est Varro, & fere veteres. Nepos Cornelius 300. stadia adijcit. Artemidorus vicies nouies mille stad. facit. Agrippa XXIII. millium LX. Mucianus XXVIII. mill. LXV.*

Qua Sol Oceano exurgit eoo. palud. cl. Mæotidos.] Imo Mæotis ad Septen-

Septentrionem Ponto incumbit, vt testis est Dionysius Characenus.

Pag. 213. *Extremitates arcus duo exprimunt Bospori.*] Arcus illius Scythici quem efficit Pontus extremitates seu anguli sunt ex altera parte Bosporus Thracius, ex altera verò littus illud corniculatum ad Colchos vbi Pontus desinit, vt docet Mela in fine lib. 1. & Procopius in lib. 4. Goth. hos duos angulos sic describit Dionysius.

Σχῆμα δ' ἔχει κεράων σκαιὸς πόρος, ὅς ἐπὶ δισσὴν
Εἰλεῖται στροφάλιγγα βίῃ κεράεσσιν ἐοικώς.

Apparet igitur Marcellinum in altero arcus angulo designando peccasse. Nam Cimmerius Bosporus in medio flexu est maris Pontici teste Plinio. Sed tamen cum in hac sententia semper sibi constet Marcellinus, suos potius auctores secutus esse quàm errasse dicendus est.

Dextram igitur inflexionem Bospori Thracij.] Hæc est scriptura Regij codicis, quam vulgatæ longe anteponendam esse duxi. Primùm enim Bospori Thracij dextrum latus Marcellinus describendum aggreditur: ac deinde pergit ad sinistrum, pag. 216. In dextro autem latere Ponti prima occurrit Bithyniæ pars, deinde Mariandyni, Paphlagones, & Cappadoces. & hæc omnis ora dextra appellatur τὰ δεξιὰ τοῦ πόντου Græci vocant, vt docet Strabo in lib. 2. & 12. & Dionysius Characenus, Herodotus lib. 3. aliíque. Dextrum latus vocat Solinus, cap. 18. de Delphinis. *Intrant dextro latere, læuo exeunt.* Plinius dextram ripam vocat. Ouidius in lib. 4. de Ponto, Elegia x.

Qui quanquam dextra regione licentius erret.

Eodémque modo Græci qui περίπλους scripsere, in omni mari τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ distinguere solent.

Et Psylis.] Cùm in Codice Regio & Flor. scriptum esse vidissem *Fullis*, non dubitaui eam scripturam Marcellino restituere. Nam & Apollonius eius fluuij meminit, p. 4. in lib. 2. Argon.

Τῇ δ' ἄρ ἐπὶ προχοὰς φυλλήϊδας

Vbi scholiastes notat φύλλις ποταμὸς Βιθυνίας. ita & Stephanus Byzantius. At Editio Rom. scriptum sic habet. *et Sulis.* vnde M. Accursius *Psilis* ediderat corruptè. Psilis enim scribi debet, vt testatur Stephanus. Certè Euphorion in Chiliadib. primam syllabam corripuit.

Καὶ ψίλιν, Ἀσκάνιόν τε, ῥέεθρά τε Ναυαίθοιο.

Qui versus refertur à Stephano in Ἀσκανία.

Extranea sunt Symplegades.] Legendum puto *Cyanea sunt S.* Græci enim κυανέας συμπληγάδας appellant conjunctim interdum, vt memini legere apud Euripidem, & à colore cyaneo ita dictas esse notat scholiastes Apollonij lib. 2.

Insulaque ardua Trap. et Pityunta.] Sanè Theodoritus in lib. v. hist. Eccl. cap. 34. Pityunta πολίχνιον vocat, & finem imperij Rom. ex ea parte fuisse dicit.

Vltra hac loca Acherusium specus est.] Mela in lib. 2. *Iuxta Heracleam*, inquit, *specus est Acherusia, ad Manes, vt aiunt, peruius.* Describit hunc specum Quintus Smyrnæus in lib. 6. p. 392. & iuxta Nymphæum Fl. situm esse canit sacrum Nymphis Ponti & Paphlagoniæ. In eo Canthari, & Panes, & Nymphæ, & fusi colique visuntur sculpta. Aqua per medium frigida delabitur. Duos autem habet aditus: quorum alter Aquilonem spectat, hominibus inaccessus. Illic enim vorago ad inferos vsque porrecta est. Alter ad Austrum, quâ descensus liber est. Adde Apollonium in lib. 2. Argon. qui in Mariandynis hunc specum ponit, vt Mela. Non igitur dicere debuit Marcellin. *vltra hac loca*, sed *citra*.

Acheron.] Hunc Fl. in Mariandynis locat Apollonius iuxta Acherusium specum: & à Megarensibus qui Heracleam condidêre, σωναύτην mutato nomine dictum canit. quod confirmat scholiastes Lycophronis. Eiusdem meminit Nicander in Alexipharmacis

Πυνθείης δ' ἀκόνιτον, ὃ δή ῥ' Ἀχερωνίδες ὄχθαι.
Φύουσιν ποτὶ χάσμα δυσέκδρομον Εὐβουλῆος.

Vbi scholiastes notat Ἀχέρων ὁ ποταμὸς ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ τῇ ποντικῇ, ἔνθα τὸν τοῦ Ἅδου κύνα ὁ Ἡρακλῆς ἐξήγαγε.

Portus Acone.] Ita & Solinus vocat. scribendum tamen *Acona.* ex Strabone, Stephano, aliísque.

Itidémque Arcadius.] Ptolemæo in Ponto Cappadocico ἀρκάδιος fluuij ostia ponuntur. Arcadis itaque dici debuit in recto.

Pag. 214. *Tembrius.*] Sic Castellus emendare maluit, quàm Editionis Rom. scripturam retinere quæ est *Tibris*. Sanè in Regio codice *Tybris* legitur, neque aliter in Ms. Florentino. Procopius in lib. 5. de fabricis Iustiniani, fluuium ait esse in Galatia, & ab incolis dici Tibrim. ἔστι δὲ ποταμὸς ἐν γαλάταις ὅνπερ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι τίβεριν. & Liuius in lib. 28. *Sangarius*, inquit, *ex Adorio monte per Phrygiam fluens miscetur ad Bithyniam Tymbri fluuio.* Sed Tymbrius dicitur à Strabone in lib. 13. & Stephano.

Ab Armonio desc. monte.] Scribendum videtur *Armenio.* sic enim Dionysius.

Ἔνθ' ἀμαζονίδεσσιν ἀπ' οὔρεος Ἀρμενίοιο
Λευκὸν ὕδωρ προΐησιν ἐνυάλιος Θερμώδων.

Armenij montis meminit etiam Herodotus in Clio, ex quo Halym fluere scribit.

Hisque propinqua.] Hic locus ex Editione Augustana à nobis est restitutus, cui subscribit Regius codex.

Attollitur Carambis placidi collis.] Rectius in Ms. Regio, & in Editione Rom legitur *placide.* quanquam Apollonius Rhodius in lib. 2. ex quo hæc conuersa videntur, non placidum hunc collem, sed arduum ac præruptum dixerit.

Ἔστι δέ τις ἄχρι ἑλίκης κατεναντίον ἄρκτου
Πάντοθεν ἠλίβατος· καὶ μιν καλέουσι Κάραμβιν.

Quæ ſic Latinè vertit Marcellinus. *Attollitur Carambis placide collis contra Septentrionem Helicem exurgens.* minùs rectè, vt patet. Nam ἠλίβατος eſt arduus, & præruptus, vt dixi. & hæc verba κατεναντίον ἄρκτου ſenſum hunc habent: Carambin quidem ad Auſtrum eſſe, Criumetopon ad Septentrionem.

Hócque ex loco ora maritima nerui efficit ſpeciem.] Suprà in angulis ſeu ſummitatibus arcus Scythici deſignandis errorem Marcellini notaui. Conſequens erat, vt qui in iis errauerat, neruum quoque perperam deſignaret. Ait enim oram maritimam à Carambi promontorio, & Haly flumine adúſque Criumetopon nerui ſpeciem facere: quod eſt abſurdum. Nam dextrum latus Ponti à Chalcedone ad Phaſim vſque directum nerui perſpicuè locum obtinet, vt rectè ait Dionyſius.

Ἀλλ' εἴη νευρῆς ἐναλίγκια δεξιὰ πόντου
Ἰθὺ διαγραφθέντα

Et Mela in lib. 2. cap. 19. & 20.

Et Tapires.] Sic correxit Caſtellus, cùm in Editione Rom. *Sapires* legeretur. Editioni Rom. ſubſcribit Auguſtana & Codex Regius. Certè Apollonius in lib. 2. Sapires eos barbaros vocat, apud quos etiam σαπφείρην gemmam abundare notat Scholiaſtes. Herodotus in lib. 3. & 7. Saſpires nominat. quam διττογραφίαν agnoſcit etiam Stephanus in βέχειρ. ὡς σάπειρ, inquit, ἢ μετὰ τοῦ σασπειρ. Eoſdem ſua ætate σάβειρας dictos eſſe teſtatur ibidem Stephanus. Sanè Sabires Hunnorum gens in hiſtoriis eorum temporum ſæpiſſimè memorantur.

In quibus Sthelenus eſt humatus.] Scribe *Sthenelus.* Is eſt Actoris filius Amazonico bello lethaliter vulneratus, vt canit Apollonius in lib. 2. Argon. & in Paphlagonia ab Hercule ſepultus. De quo loquitur etiam Valerius Flaccus in V.

It Sthenelus qualem mauortia vidit Amazon
Cúmque ſuis comitem Alcides vt condidit armis.

Alion antrum eſt.] Corrige *Aulion antrum* auctore Apollonio, qui de Bacchi triumphalib. ludis loquens ſic ait.

Ἐξ οὗ Καλλίχορον ποταμὸν περιναιετάουσιν
Ἠδὲ καὶ αὔλιον ἄντρον ἐπώνυμον καλέουσι.

Meminêre & Stephanus, & auctor Etymologici.

Pag. 215. *Camaritarum pagi ſunt celebres.*] Sumpſit ex Dionyſio de ſitu Orbis.

Καὶ Καμαριτάων φῦλον μέγα, τοί ποτε Βάκχον, &c.

Colchos Ægyptiorum ſobolem.] Id primus ſcripſit Herodotus in 2. & poſt eum Diodorus Siculus in 1. Apollonius in lib. 4. Argon. & Dionyſius Characenus. & Valerius Flaccus in lib. 5. his verſib.

——cunabula gentis
Colchidos hîc ortúsque tuens. vt prima Sesostris
Intulerit rex bella Getis: vt clade suorum
Territus, hos Thebas patriúmque reducat ad amnem,
Phasidis hos imponat agris, Colchósque vocari
Imperet. Arsinoen illi tepidaque requirunt
Otia lenta Phari.

Amphitus & Telchius.] Hæc est lectio P. Castelli, qui illam Editionis Rom. scripturam *Amph. & Cercius.* non probauit. Atqui Codex Regius & Flor. cum Valentino eam tuentur, & scripta Solini exemplaria, vt testis est Delrio. Isidorus quoque in lib. 15. Originum ex Solino, vt solet: *Dioscuriadem*, ait, *Colchorum vrbem Amphit. & Cercius auriga Castoris, & Pollucis condidêre.* A Strabone in lib. XI. ῥέκας καὶ ἀμφίστρατος dicuntur fortè pro Κρέκας. Vnde Latini Crecium ac mox Cercium finxêre.

Victum sibi cum periculis rapto parare assuefacti.] Horum loco in Editione Rom. sic legitur. *Virium & anisibicum peculis rapto, &c.* Vnde Castellus hanc lectionem exsculpserat. *Annuum sibi victum peculiis rapto p. assuefacti.* In Regio autem codice ita scriptum reperi *Viriuinctum sibi cum peculis rapto, &c.* Et superscriptum eadem manu *victum sibi cum periculis* prout Gelenius emendauit. Ego integrum locum sic scribendum esse existimo, *Horrore cæli districtioris, victum sibi cum periculis rapto viuere assuefacti, &c.* De Achæis idem scribit Salustius in hist. his verbis. *Namque omnium ferocissimi ad hoc tempus Achæi atque Tauri sunt, quod quantum conjicio, locorum egestate rapto viuere assueti, &c.* Apud Scholiastem Iuuenalis Sat. 15. Cui adde Aristotelem in lib. 8. Polit. Dionysium Halic. in fine lib. 1. Strabonem, & Dionysium de situ orbis. Memorabile est quod de eorum feritatis caussa scribit Appianus in Mithridatico. eos enim à Troia redeuntes, tempestate ait abreptos in Pontum, ibique à barbaris grauiter esse vexatos: Cúmque quosdam è suis in Græciam misissent, qui auxilium aduersus barbaros postularent, repulsam passos, in tantum Græci nominis odium venisse, vt posthae quotquot Græcos cepissent, Scythico ritu Diis immolarent. primo quidem vniuersos: postea pulcherrimum duntaxat quemque, postremo solos sorte ductos.

Prætexit Hypanis.] In Editione Rom. legitur *pergagit Hisanus.* In Regio autem & Flor. Codice *pergagyt Hiphanis.* vnde apparet scribendum esse *perstringit Hypanis.*

Maraccus & Rh. & Theophanes.] Marabius à Ptolemæo dicitur pro Maracco, & pro Theophane Thespanius, & Varadanus pro Totordane in Sarmatia Asiatica. Rhombitem memorat etiam Strabo.

Per Patares angustias.] Hæ angustiæ seu fauces Cimmerius Bosporus dicebantur teste Polybio in lib. 4. & Plinio. *Patares* autem quid sit, equidem ignoro.

Insulæ sunt Phanagorus & Hermonassa.] Φαναγόρεια dicitur à Strabone, neque secus à Mela ac Plinio. Alij Phanagoram vocant insulam ipsam, teste Stephano. Idem in Ταυρική sic dicit τῇ δὲ ταυρικῇ δύο παράκεινται νῆσοι φαναγόρα καὶ ἑρμώνασσα. Procopius in lib. 4. Gotth. φαναγορείς.

Iaxamata.] Sic Ptolemæus vocat & Stephanus. In MSS. tamen & editione Rom. *Ixomata.* Valerius Flaccus in lib. 6. *Exomatas* dicit.

Pag. 216. *Noctem εὐφρόνην.*] Veteres Græci *noctem εὐφρόνην* vocabant quòd bonum prudensque consilium afferret, vt docet Plutarch. de curiositate, & Phornutus de Diis, & Eustathius in Iliad. 2. Eleganter Libanius in progymnasm. ἀλλὰ τὸ πανταχοῦ περιφερόμενον τίς οὐκ οἶδε λόγον ὅς φησι δεῖν ἐν νυκτὶ βουλῆς ἔχεσθαι. ὁ δὲ σοφὸς σοφοκλῆς τί μαθὼν εὐφρόνην ἀνόμασε τὴν νύκτα; οὐχ ὅτι τὸ φρονεῖν ὡς μάλιστα τότε τοῖς ἀνθρώποις παραγίνεται. Alij εὐφρόνην ab eo deducebant, quòd homines exhilararet. Id enim est Græcè εὐφραίνειν. Sic auctor Etymologici εὐφρόνη, ait, ἡ νὺξ παρὰ τὸ εὖ φρονεῖν ἡμᾶς ἐν αὐτῇ, ἢ παρὰ τὸ εὐφραίνειν τὸ σῶμα διὰ τῆς ἀναπαύσεως. Sed Marcellinus noster εὐφρόνην à contrario dictam esse, & κατ' ἀντίφρασιν affirmat, vel quòd minimè læta sit, vel quòd parum consilij afferat.

Diana quæ apud eos dicitur Orsiloche.] Antoninus Liberalis in cap. 27. μεταμορφ. scribit ex Nicandri ἑτεροιουμένων lib. 4. Iphigeniam cum à patre immolaretur, subreptam à Diana, & in Euxinum pontum delatam fuisse, in quâ tum regione regnabat Borysthenis filius Thoas. Et gentem quidem Diana Tauros vocauit, eo quod pro Iphigenia taurum ad aram supposuerat: Ipsam autem Iphigeniam sacerdotem Dianæ Tauropoli constituit. Post aliquantum deinde temporis eandem in Leucem insulam transtulit & immortalitate donatam, mutato nomine Oreilochiam vocauit, & Achilli coniunxit. καὶ ὀνόμασεν αὐτὴν ἀντὶ τῆς ἰφιγενείας ὀρειλοχίαν. Ex quibus patet hîc scribendum esse *Oreiloche.*

Leuce insula Achilli dicata.] Describunt hanc insulam Philostratus in Heroicis, & Pausanias in Laconicis. Sed hic falli videtur bifariam, tum in eo quod ad Istri ostia sitam esse dicit. Est enim ostio Borysthenis obiecta, teste Mela ac Dionysio Characeno & Plinio. tum quod xx. duntaxat stadiorum eius ambitum facit. At Philostratus xxx. stad. longitudinem, iv. latitudinem ei tribuit.

Ibi & aquæ sunt.] In Regio codice superscriptum est *aquilæ* ex coniectura exscriptoris. sed nil mutandum existimo.

Candidæ aues nascuntur.] De quibus Philostratus in Achille scribit: eas quasi æredituas esse Achillis fani, & quotidie templum aquis aspergere. Nullam porrò ex iis Achillis templum volatu transcendere posse scribit Antigonus cap. 134. de admirandis. Ab his autem candidis auibus Leucem insulam dictam esse præter Dionysium Characenum scribit auctor Magni Etymologici. Vnde intelligitur, cur Euripides in Iphigenia Taurica dixerit τὰν πολυόρνιθον ἐπ' αἶαν λευκὰν ἀκτὰν Ἀχιλῆος.

Hactenus arcus apex.] Id est, ad os Mæotidis paludis, Cimmerium scilicet Bosporum arcus summitas seu angulus protenditur. Sed hunc errorem iam notauimus.

Scythici soli vel Parthici.] Formam arcus Scythici egregiè designat Agatho tragicus in Telepho, vbi rusticus quidam literarum ignarus Thesei nomen ita delineat.

Ο πρῶτος ἦν μεσόμφαλος κύκλος.
Ορθοί τε κανόνες ἐξυγωμένοι δύο.
Σκυθικῷ δὲ τόξῳ τρίτον ἦν προσεμφερές.

Tertiam literam in Thesei nomine, arcui Scythico comparat Agathon, quam Euripides & Theodectes cicinno comparauerat. Ea litera sine dubio est C, vt rectè Ciacconius scripsit, quo modo Græci olim σῖγμα suum scriptitare consueuerant. At Scaliger in Notis ad Eusebium, Ciacconium reprehendit, qui stibadium simile esse dixerat arcui Scythico. Sanè immerito. quid enim aliud est stibadium quàm sigma, sigma autem non quodcunque, sed ita, vt dixi, formatum? haud satis tamen formam arcus Scythici expressit Agatho. Melius Terentianus in lib. de Metris initio arcus Scythici formam describit his versibus:

Neruis mollibus inuicem
Iunctis in teretrem struem
Ceu Parthus solet aut Scythes
Arcus cornibus extimis
Læuem nectere lineam.

Et Marcellinus noster hoc in loco *effigiem lunæ decrescentis ostendunt, &c.* Arcus ergo Scythicus probe tensus figuram ἀμφίκυρτον refert, id est, vtrimque gibbosam.

Arimaspi habitant iusti homines.] Sic primus edidit Castellus, cùm in editione Rom. legeretur *Armephi*. Editioni Rom. subscribunt codex Reg. & Flor. Ex quo procliue erat emendare *Arimphæi*, quorum æquitas ab plurimis scriptorib. celebrata est, Herodoto scilicet, Mela, ac Solino. Cùm de Arimaspis nihil tale dicatur. Ceterùm mirandum non est quod Marcellinus eos in Europa locat contra quam Mela ac Plinius. Nam eos Scythiæ populos, partim Asiæ, partim Europæ attribuunt Geographi.

Pag. 217. *Chronius & Bisula.*] Lege *Chronus & Vistula*, vt docet Ptolemæus in Sarmatia Europæa, quem in sequentibus ferè describit Marcellinus.

Sindi ignobiles.] Inter Europæos Plinius numerat in lib. 4. Verum Scylax, Strabo, & Dionysius Characenus & Ptolemæus adscribunt Asiæ, & ab iis Sindicum portum & opidum nomen accepisse dicunt. De his Stephanus, Σινδοί, ait, ἀπὸ μεσημβρίας τῆς μαιώτιδος λίμνης, εἰσὶ δὲ καὶ τὸ σινδικὸν γένος φασὶν εἶναι μαιωτῶν ἀπόσπασμα. λέγεται καὶ τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον. Hecatæus in lib. 1. περὶ ἐθνῶν apud Scholiastem Apollonij lib. 4. Βό-

ἐστι δὲ πλεύσαντι σινδοί· ἄνω δὲ τούτων μαιῶται σκύθαι. καὶ Ἱππῶναξ δὲ μνημονεύει, ὡς τὸ σινδικὸν διάσφαγμα. Quanquam Hipponax σινδικὸν διάσφαγμα dixit non à Sindis populis, sed ἀπὸ τῆς σίνδιος quæ vox meretricem significat, teste Hesychio quem consule. De his Valerius Flaccus in 7.

Degeneréſque ruunt Sindi, glomerántque paterno
Crimine, nunc etiam metuentes verbera turmas.

Achilleos vocant indigenæ dromon.] Peninsula est ad formam gladij in transuersum directa, vbi Achilles infesta classe mare Ponticum ingressus se suosque cursu exercitasse dicitur victoriali ludicro, teste Mela ac Plinio. 125.millib. pass. ab insula Leuce distans. Graui errore eorum qui Leucem cum Achilleos dromo eandem fecêre, inter quos Arrianus est ac Stephanus, & prior iis Euripides in Iphigenia Taurica. Eius peninsulæ longitudinem 80.millia passuum tradidit Agrippa, teste Plinio. Sed Tzetzes in Lycophronis Cassandram id littus ait esse mille stadiorum longitudine, Achilleos dromon dictum eo quod Achilles id spatium solus cursu confecerit.

Tyros colonia Phœnicum.] Nugæ, non enim Tyros sed Tyras dicitur vrbs à præfluente Tyra, teste Ptolemæo & Stephano, cui accedunt Mela ac Plinius.

Oriens prope Rauracos montes.] Plinius in lib. 4. de Danubio. *Ortus hic in Germania è iugis montis Abnobæ exaduerso Raurici Galliæ opidi, &c.* Solinus quoque. *Ister*, ait, *Germanicis iugis oritur effusus monte qui in Rauracos Galliæ spectat.* Non igitur prope Rauracos oritur, sed ex aduerso: neque prope Rauracos montes, sed è montibus Abnobis seu Aunobis, vt Ptolemæus vocat. Quare ita scribendum videtur. *Danubius oriens propè Rauracos monte confine limitibus Rhæticis.*

Pag. 218. *Pontus & nebulosus est.*] Pomponius Mela in lib. 1. de Ponto loquens. *Breuis, atrox, nebulosus, raris stationibus non molli neque arenoso litore, vicinus aquilonibus, & quia non profundus est fluctuosus atque feruens.*

Dulcior æquorum ceteris.] Sallustius in hist. *Mare Ponticum dulcius quàm cetera*, vt refert Macrobius in lib. 7. Saturn. Eandem dulcedinis aquarum causam affert Valerius Flaccus in 4.

Quas Tanais fluuiúſque Lyces Hypaníſque Meláſque
Addat opes: quantóſque ſinus Mæotia laxent
Æquora. flumineo ſic agmine fregit amari
Vim ſalis, hinc Boreæ cedens glacialibus auris
Pontus & exorta facilis concreſcere bruma.

Quibus versibus etiam hoc poëta significat, causam cur glacietur Pontus, ab horum magnitudine fluminum oriri. Sed & Mæotidis paludis aquas dulces esse ob eandem causam affirmat Polybius in 4. quòd scilicet fluminum incursus id euicerit. Cùm ergo aquæ ex Mæotide in Pontum assiduè influant, minimè mirum est aquas Pontici maris dulciores esse.

Cornucopiam fortuna gestans.] Fortuna eo habitu fingi solebat, dextra gubernaculum, cornu Amaltheæ sinistra gestans, vt ait Dio in Orat. 64. & 65. de Fortuna. & Pausanias in Achaicis. Arnobius in lib. 6. Prudentius in lib. 1. contra Symm.

Formatum fortunæ habitum cum diuite cornu.

denique Marcellinus Comes in chronico Boethio solo Coss.

Nec motibus internis.] De hac profunda pace quæ per orbem Rom. regnante Iuliano mansit sic Libanius in Epilogo Orationis funebris. τοῦτον δυνηθεὶς πρός γε τὸ πάντα ἡσυχάσαι ἀπών τε ὁμοίως καὶ παρών· οὔτε γὰρ βάρβαρος ὅπλων ἥψατο παρὰ τὰς συνθήκας, οὔτ' ἔνδοθεν ἀνεφάνη θόρυβος οὐδὲ εἷς. *Qui ad hoc vt omnes se in officio continerent, non minus absens valuit quàm præsens. Nam neque barbarorum quisquam arma corripuit, neque intestinus tumultus exortus est.* Magna certè ac vera laus, nisi Christianos, hoc est totum prope orbem Rom. vt ait Gregorius Nazianzenus, intestinis motibus, ac subdola persecutione vexasset.

Pag. 219. *Ad ea expedienda incitanti.*] Sic partim Castellus, partim Gelenius correxêre, cùm in editione Rom. sic excusum esset. *ad expedienda incitent.* quemadmodum etiam in codice Reg. scriptum fuerat, sed ea scriptura ab antiquario deleta & interpolata est. Equidem sic legendum existimo. *stipendióque competenti ad expedienda incidentia promptius animatis.*

Constantinop. incrementis max. fultam.] Id est, beneficiis auctam ac locupletatam. Eodem sensu incrementa liberalitatis dixit Spartianus in Hadriano. Porrò quænam sint ea beneficia quæ Iulianus Constantinopoli largitus est, docet Zosimus in lib. 3. Primò vt senatum haberet perinde ac vrbs Roma. deinde portum maximum ædificauit qui à meridie periclitantibus perfugium præberet. Is portus D. Iuliani dicitur in l. vlt. Cod. Theod. de calc. coct. adhæc porticum semirotundam quæ sigma ex formæ similitudine dicebatur, ad eum portum pertinentem. Postremò bibliothecam in Palatio dedicauit. Hæc Zosimus. Sed quod de Senatu dixit, vix credi potest. Quippe iam à Constantino Max. Senatum Constantinopolis acceperat, vt docet Libanius in Orat. ad Theodosium de seditione. τὸν τῆς αὐξηθέντα τῇ ῥωμαίων βουλῇ τῆς νέας, &c. & Auctor Chronici Alexandrini, Excerpta denique de gestis Constantini pag. 476. huius editionis. Verùm hæc fortasse ita conciliari possunt, si Constantinum quidem primum ea in vrbe Senatum instituisse dicamus, Iulianum verò eius priuilegia ac dignitatem auxisse. quod quidem confirmat egregiè Mamertinus in gratiarum actione his verbis. *An metuenda tibi est Curia, cùm Senatui non solum veterem reddideris dignitatem, sed etiam plurimum noui honoris adieceris?*

Cuius mœnia.] Id est, opera publica & ædificia, ab anterioribus Principibus extructa. Quo sensu de hac eadem ciuitate Nicomedia Aurelius Victor in Diocletiano dixit. *Ac mirum in modum nouis adhuc cultisque*

tisque mœnibus Romana culmina & cetera vrbes ornata, maximè Carthago, Mediolanum, Nicomedia. Et Ambrosius in Ep. 33. Suetonius in Nerone cap. 38. Vide Isidorum in lib. 15. Originum cap. 2.

Hoc maximè ærumnis eius illachrymans.] De his Iuliani lacrymis loquitur Libanius in Ep. 29. ad Iulianum his verbis. μακαρίζω ἔγωγε τὴν νικομήδειαν καὶ κειμένην· ἔδει μὲν γὰρ ἔσεσθαι δακρύοισ σοῖς· τοῦτο δὲ οὐ μεῖον τῶν θρήνων οὓς ἐπ' ἀχιλλεῖ μούσας ἐγεῖραι λόγος, οὔτε τῆς αἱματηρὰς ψεκάδος, &c. *Ego verò Nicomediam tametsi collapsam beatam prædico, quam lacrymis tuis excitari ac restitui oportebat. Illud verò nihilo inferius est fletibus illis quos Musæ Achille mortuo edidisse dicuntur: nec sanguinea gutta quam Iupiter in Sarpedonis fudit obitu.*

Ordo occurrit populi.] Hunc locum egregiè mihi videor restituisse. Nam cùm in Mss. Flor. & Regio, atque in editione Rom. legatur *populus*, ita scribendum esse existimaui. *squallens ordo occurrit & populus.* Sic enim Marcellinus noster in lib. 18. *Quo*, inquit, *rumore percitis prouincijs, ordines ciuitatum & populi detinebant penes se publicum defensorem.* Et rursus in lib. 25. *Et hæc quidem suppliciter ordo & populus precabatur.* Nihil frequentius occurrit in antiquis inscriptionibus. Verbi gratia. *Ordo & populus Neapolitan.* vel *Senatus populúsque,* aut denique *Decuriones & plebs.* hæc enim omnia idem significant. Sic etiam Eusebius in lib. 3. de vita Constantini cap. 1. vtrosque coniunxit. τῶν καθ' ἔθνος δήμων τε καὶ πολιτευτῶν ἀνδρῶν πατρῴοις νόμοις κυβερνωμένων. Id est. *Cùm populi & ordines ciuitatum patrijs institutis regerentur.* Et Leo Augustus in Ep. ad Anatolium, quam refert Euagrius in lib. 2. hist. cap. 9. ὃν ὁ τε τῆς Ἀλεξανδρέων δῆμος καὶ ἀξιωματικοὶ καὶ πολιτευόμενοι ἐπίσκοπον αἰτοῦσι. Id est. *quem populus Alexandr. & Honorati & Decuriones sibi episcopum poscunt.* quibus in locis vertendis labuntur Interpretes Latini. Atqui πολιτευόμενοι sunt Decuriones apud Artemidorum in lib. 1. cap. 52. & apud Libanium passim in tomo 2. Orationum: qui & πολιτευταὶ dicuntur ab eodem Artemidoro in cap. 82. libri 1. & in cap. 16. libri 3. Athanasio in Epist. ad Solitarios, vbi dicit. πολλῶν πολιτευτῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου. & mox. βουλευτὰς καὶ δημότας pro eodem vsurpat.

Ibidem ab Eusebio educatus Episcopo.] Hic est ille Nicomediensis Eusebius Arianæ factionis columen, qui vt narrant Scriptores rerum Eccles. primò Beryti, deinde Nicomediæ fuit Episcopus, tandémque pulso Paulo Constantinop. sedem tenuit. Decessit è vita paulò ante Sardicense concilium, teste Athanasio in Apologia ad Arianos. Ab hoc Eusebio educatum esse Iulianum testatur etiam Zonaras. Refert enim matrem Iuliani adhuc grauidam visam sibi esse in somnis Achillem parere: statimque experrectam dum marito somnium narrat, partum absque doloribus edidisse: atque hinc magna de puero concepta spe parentes eum Eusebio Nicomediæ Episcopo tradidisse, sacris literis imbuendum.

Dextrorsum itinere declinato Pessinunta conuertit.] Idem prædicat Libanius in Orat. Consulari p. 247. ὃς γε καὶ τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν τοσούτων ἐκδεχομένων, εἰς Φρυγίαν ἐλθὼν, τῇ τεκούσῃ ἡμῖν τοὺς θεοὺς πολλοῖς καὶ μεγάλοις τιμήσας ἐπανῆλθε. & rursus in Monodia de Iuliani obitu p. 254.

Ilum Trois filium.] Hæc translata sunt ex Herodiani lib. 1. Cui iungendus est Scholiastes Lycophronis, qui sic ait. τὸ παλλάδιον δὲ τὸ Ἀθηνᾶς τοιοῦτο ἦν· τρίπηχυ ξύλινον ἐξ οὐρανοῦ καταπεσὸν ἐν Πεσσινοῦντι τῆς Φρυγίας, ὅθεν Διόδωρος καὶ Δίων τὸν τόπον κληθῆναι φασιν· ἕτερος δέ τις ἱστορικὸς οὕτω λέγει τὸν τόπον κληθῆναι ἀπὸ τῶν πολλοὺς ἐκεῖ πεσεῖν ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ πολέμου, ὅπότε διὰ τὴν ἁρπαγὴν Γανυμήδους ἐμάχοντο Τάνταλος ὁ ἐραστὴς Γανυμήδους καὶ Ἶλος ὁ ἀδελφός.

Midam affirmat.] Hic Phrygiæ Deæ Cybelæ magnificentissimum templum primus Pesinunte condidisse dicitur à Diodoro Siculo in lib. 3. Cui consentit Arnobius in lib. 2. contra nationes. *Quid Phrygiam matrem, cuius esse conditor indicatur vel Midas vel Dardanus.* Eundem Midam tempore matris M. & Atyis vixisse scribit Arnobius in 5. Sanè filius matris Idææ dicitur Hygino fab. 191.

Pag. 220. *Iudicibus Caßijs tristior & Lycurgis.*] L. Cassius Prætor fuit Scipione Nasica & Calpurnio Bestia Coss. magna integritatis fama, vt docet Sallustius in Iugurthino. Idem summæ seueritatis in iudicando. Vnde eius tribunal scopulus reorum dicebatur, vt scribit Valerius Max. in lib. 3. cap. 7. de eo lege Asconium in Milonianam. Ab hoc Cassio postea iudex Cassianus pro tristi ac seuero dici cœpit, vt apud Ciceronem 3. in Verrem, & in ea pro Roscio Amerino. Et hæc de Cassio. Quod spectat ad Lycurgum, non assentior Lindenbrogio qui Lycurgum hic intelligit Legislatorem Spartanorum. Lycurgum enim Athen. Oratorem arbitror intelligi, cuius in reos seueritas celebrata est. Diodorus Siculus in lib. 16. de eo dixit. ἦν δὲ πικρότατος ἐν τοῖς λόγοις κατήγορος. Vnde etiam Ibis cognominatus esse videtur, quod scilicet vt Ibis angues, sic ipse noxios ciues & peregrinos expelleret. Aristophanes in Auibus,

Ἶβις Λυκούργῳ, Χαιρεφῶντι νυκτερίς.

Quanquam scio Scholiastem eius cognominis aliam afferre causam, quòd scilicet Ægypto oriundus, aut quòd longis cruribus esset Lycurgus. Sed nostram sententiam confirmare videtur Plutarchus in Lycurgi Rhetoris vita: vbi & versum illum Aristophanis adducit, sed mendosum. Ab hoc Lycurgo viri qui in gerenda rep. seueri essent, Lycurgi dicebantur. Cicero in Ep. x. lib. 1. ad Atticum. *Nosmetipsi*, ait, *qui Lycurgei à principio fuissemus, quotidie demitigamur.*

Pylas venisset.] Huius stationis mentio fit in Itinerario Burdigalensi.

Mans. Opodanda m. 12. Scribe *Spodendo* ex Constantini lib. περὶ θεμάτων 1. & Basilio in Ep. 361. & 379. & ex Cedreno in Basilio & in Ioanne Tzimisce.

Mutatio Pylas m. 14. finis Cappadociæ & Ciliciæ.

Meminit Pylarum etiam Q. Curtius in lib. 3. Describuntque hunc aditum Ciliciæ Xiphilinus & Herodianus in Seuero. Sunt & aliæ pylæ in Amano, quæ Ciliciam à Syria diuidunt, quas describit Xenophon in lib. 1. expeditionis Cyri. Dio in lib. 48. Cicero in lib. 5. Epist. 20. ad Atticum.

Rectorem pr. nomine Celsum.] Fuit hic discipulus Libanij, natione Cilix, Hesychij filius qui Iuliano principi Ciliciam ingresso panegyricum dixit, vt ait Libanius in Orat. funebri p. 300. & in Epist. 634. ad Celsum. hoc discipulo se iactat Libanius in Orat. aduersus doctrinæ suæ obtrectatores, eumque cùm Athenas venisset, ait, auctorem fuisse decreti illius quo Libanius ad sophisticum thronum Athenas euocatus est. Athenas autem profectus erat Celsus suasu Basilij magni, vt docet Libanius in Ep. 143. ad Basilium.

Pag. 221. *Iisdem dieb. Adonia.*] Ex his apparet Iulianum sub exitum mensis Iunij Antiochiam introisse, Mamertino & Neuitta Coss. anno Domini 362. Adonia enim quæ tunc temporis actitata scribit Marcellinus, mense Iunio quotannis recurrebant circa solstitium æstiuum, vt docet Hieronymus in caput 8. Ezechielis, & Macrobius.

Assidenti Præfecto.] Sallustio, vt opinor. Porrò Præfecti præt. Imperatori iudicanti assidere solebant. Hinc Domitius Vlpianus assessor fuisse Alex. Seuero dicitur ab Eutropio, quem Aurelius Victor Præfectum fuisse dicit prætorij. & Vopiscus in Aureliano. *assidentibus Memmio Fusco Consule ordinario, & Bæbio Macro Præfecto prat.* Quæstores etiam sacri palatij Imp. assidebant, vt de Proculo ait Procopius in lib. 1. Persic. & in lib. 1. Goth. de Fideli Athalarichi quæstore. ὃς δὴ Ἀταλαρίχῳ παρέδρευε πρότερον· κοιαίστορα δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην καλοῦσι ῥωμαῖοι. Nec eos solum, sed Iurisconsultos etiam & amicos in consilio habebant Principes cum iudicabant, vt de Hadriano Spartianus scribit. Procopius in lib. 1. Persic. initio de Arcadio Aug. κοινολογησάμενος τῶν λογίων τισὶν, οἷοι πολλοὶ βασιλεῖ παρεδρεύειν εἰώθασιν. Stephanus Byzantius hos intelligere videtur, cùm dicit πάρεδρος ὁ τῷ βασιλεῖ συγκαθήμενος. Et Eunapius in Ædesio de Sopatro.

Quod breui euenit.] Thalassius quippe relicto Christi cultu ad Deorum cultum transijt, & ita cum Iuliano in gratiam rediit. Plerique eo tempore idem factitarunt, muneribus & huiusmodi assentationibus à Iuliano deliniti, vt narrat Socrates in lib. 3. cap. 12. & Asterius in Homilia 3. contra auaritiam, his verbis, quæ ob elegantiam apponam Latinè. *Quid enim eos impulit qui Christiani erant, vt ad dæmonum cultum desciscerent? Nonne cupiditas habendi & alienas opes occupandi? Nonne spes & pollicitatio opum & dignitatum eis ab impijs hominibus ostensa, induxit miseros vt religionem quasi vestem mutarent? Et priorum quidem temporum exempla adhuc memoria nostra recolit. sed & quædam recentia eius rei testimonia ætas nostra vidit. Cùm enim Imp. ille, posita repente perse-*

na, quod diu dißimulauerat retexit, & numinibus palam sacrificauit, aliosque varijs premijs ad idem faciendum illexit, quot relicta ecclesia ad numinum aras transierunt? quàm multi varijs illecebris inducti impietatis hamum sorbuerunt. qui nunc quasi fugitiui notu compuncti oberrant, omnium odio ac ludibrio expositi, &c.

Pag. 222. *Vt fidenter impetus suos, &c.*] Hæc cuncta vsque ad vocem *monstrabat* inclusis terminis absunt ab editione Rom. & codice Regio. Primùmque à Gelenio adiecta sunt, ex coniectura ni fallor. In libro autem 25. vbi idem repetit Marcellinus, id tantum habetur. *emendatis se cùm deuiaret à fruge bona permittens.* quod etiam ita Zonaras refert. ἐφ' οἷς δ' ἐσφάλλετο διορθούμενος ὑπὸ τῶν φίλων οὐκ ἤχθετο.

E numero Protectorum.] Audaciam P. Castelli aperuit mihi editio Romana in qua legitur *proiectorum* perinde ac in codice Regio. quod cur Castello displicuerit, equidem non video. Vult enim dicere Marcellinus hunc Palatinum fuisse ex numero eorum quos Iulianus in ipso imperij primordio eiecerat. sic suprà p. 208. *vt parum sibi necessarios data quo velint abeundi potestate proiecit.* & p. 210. *Agentes in reb. ex ijs qui proiecti sunt.* Denique in lib. 28. ad finem. *salutat te Palladius proiecticius, &c.* Ceterùm adeo necessaria erat hæc emendatio, vt absque ea nullus huius loci sensus elici posset. Cur enim mulier illa viso Palatino præter spem cincto tantopere querebatur? nisi quod balteum seu cingulum per ambitum & gratiam aduersario redditum esse ægrè ferebat.

Prosequere.] Verbum iuris est. vnde prosecutiones dicuntur in Codice.

Arcebat docere Magistros Rhetor.] Nihil attinet hîc repetere ea quæ abhinc biennium ad Excerpta Ioannis Antiocheni annotaui. Addam duntaxat eam Iuliani legem non ad solos Grammaticæ ac Rhetoricæ Magistros, sed etiam ad Medicinæ professores pertinuisse, quod docet me Chrysostomus in homilia 40. in Iuuentinum & Maximum, ἰατροὺς καὶ στρατιώτας καὶ σοφιστὰς καὶ ῥήτορας ἅπαντας ἀφίστασθαι τῶν ἐπιτηδευμάτων ἢ τῆς πίστεως ἐξόμνυσθαι ἐκέλευσεν. *Medicos & milites & Sophistas ac Rhetores omnes à professione sua desistere, aut fidem Christi abnegare iußit.* Extátque Edictum ipsum Iuliani Ep. 42. cuius pars esse videtur lex v. Cod. Theod. de Medicis & professoribus. Sed ea lex postea à Valentiniano abrogata est, & professores Christiani thronis suis restituti lege 6. ibidem.

Artemius ex Duce Ægypti.] Στρατηγὸν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτῶν appellat Theodoritus in lib. 3. hist. Eccl. cap. 17. & bonis à Iuliano mulctatum ac capite truncatum ob id memorat, quod cum Dux esset Ægypti regnante Constantio, plurima simulacra contriuerat. Eiusdem Artemij meminit auctor Chronici Alex. & Nicephorus Callistus. Atque hic esse videtur, quem Iulianus in Epist. x. ad Alexandrinos βασιλέα τῆς Αἰγύπτου ὡς [illegible] appellat, qui Georgio Ariano templa ac donaria Ale-

xandriæ spolianti ministerium ac satellitium militare præstitit.

Marcelli ex Mag. eq. filius.] Hunc aduersus Iulianum conspirasse dicit Eunapius, & à Salustio capite truncatum. ᾧ γε τοσοῦτον ἡμερότητος καὶ πρᾳότητος ὑπῆρχεν εἰς ἅπαντας ὥστε τὸν Μάρκελλον, τὸν ἡνίκα ἦν Καῖσαρ, ὑβριστικῶς αὐτῷ χρησάμενον πάνυ περιδεᾶ ὄντα διὰ τὰ προγεγενημένα, καίτοι τοῦ παιδὸς ἐλεγχθέντος ἐπαναστάσεως διὰ τὴν πρὸς Κωνστάντιον φιλίαν, τῷ νεανίσκῳ τὴν δίκην ἐπέθηκε· τὸν δὲ Μάρκελλον καὶ διαφερόντως ἐτίμησε. *Cui tantum lenitatis & clementia in cunctos superfuit, vt Marcellum eum, à quo cùm ipse Cæsar esset, multis iniuriis affectus erat, ob hac terrore correptum, cum etiam eius filius ob beneuolentiam in Constantium res nouas agitasse conuictus esset, iuuenem quidem supplicio affecerit, patrem verò magnopere ornauerit.* Quæ verba de Sallustio dici perperam censuit Suidas, cùm Iuliano conueniant.

Romanus q. & Vincentius Scutar.] Hanc conspirationem intelligit Libanius in Orat. Funebri, p. 307. vbi ait milites circiter decem insidias aduersus Iulianum struxisse, & diem quo milites exercendi erant in campo, ad id facinus constituisse: sed præ vino quosdam ex iis consilium suum detexisse. ac deinde subindicat eos milites ob Gentilium sacrorum restaurationem Iuliano infensos fuisse. Iuliani autem clementiam in hac conjuratione punienda idem prædicat Libanius in Orat. Consulari, p. 246. Annon enim hæc apertè de Scutariis, id est Imp. armigeris dicuntur. οἳ (θεοὶ) φρουροῦσι μὲν αὐτὸν μετὰ τῶν δορυφόρων, φυλάττουσι δὲ τοὺς δορυφόρους αὐτούς, &c. Ex horum militum numero fuerunt Iuuentinus & Maximus teste Theodorito in lib. 3. hist. cap. 14. Nam & eos ἀσπιδηφόρους καὶ τοῦ βασιλέως πεζεταίρους fuisse dicit, id est Scutarios, vt rectè vertit Epiphanius Scholasticus: & reliqua narratio egregiè conuenit. Ait enim in quodam conuiuio impietatem principis eos deplorasse, & cùm ad Iulianum delati fuissent, in exilium missos esse, Iuliano iis martyrij gloriam inuidente. Idem narrat S. Chrysostomus in Homilia 40. in Iuuentinum & Maximum.

Pag. 223. *Natus apud Epiphaniam Cilicia opidum.*] At hunc Georgium Cappadocem vbique vocat Athanasius in Epistola ad solitarios, & in Epist. ad Orthodoxos: & susceptorem titulorum sacri ærarij priùs fuisse ait Constantinopoli, deinde cùm omnia depeculatus esset aufugisse.

In ciuitate qua suoptè motu seditionibus agitatur.] Seditiosum Alexandrinorum ingenium à multis scriptoribus notatum est, Græcis Latinísque. Nam vt omittam historias Polybij, Pollio in xxx. tyrannis, eos ob res leuissimas ad grauissimas seditiones erumpere solitos dicit. Idem ait Vopiscus in Saturnino. & Euagrius in lib. 2. hist. Eccl. cap. 8. Postremò Q. Curtius in 4. *Ægyptij*, inquit, *vana gens, & nouandis quàm gerendis aptior rebus.*

Quamdiu sepulcrum hoc stabit.] Veteres Christiani templa Genti-

lium per contemptum ſepulcra vocabant, quod vbi Dij illorum ſepulti fuerant, templa exſtrui cœpere. Id ex Minucio Felice, Arnobio aliiſque notiſſimum eſt. ſed poſtea Gentiles id in Chriſtianos retorquere cœperunt ob martyrum ſcilicet reliquias in Baſilicis conditas & cultas. Vnde Chriſtianorum Eccleſias non aliter vocabant quam τάφους. ſic Libanius in Orat. funebri ad calcem ἡμεῖς δὲ ᾠόμεθα τοῖς ἱεροῖς ὑποχωρήσειν τοὺς τάφους, πάντων ἑκόντων ἐπὶ τοὺς βωμοὺς τρεχόντων, &c. *At nos ſperabamus ſepulcra templis ceſſura eſſe, cùm omnes ſponte ad aras currerent.* Idem in Orat. aduerſus doctrinæ ſuæ obtrectatores οἱ περὶ τοὺς τάφους pro Chriſtianis ponit. Nec aliter Iulianus in Miſopogone τοῖς περὶ τοὺς τάφους καλινδουμένοις γραϊδίοις, & iterum paulò infrà. Denique Antoninus quidam apud Eunapium in Ædeſio ἔφασκεν τὰ ἱερὰ τάφους γενήσεσθαι.

Cirros puerorum lic. detondebat.] Id eſt, vt exiſtimo, lectores ordinabat. Nam iis temporibus ingenui adoleſcentes admodum pueri ad id officium cooptabantur, vt de Gallo & Iuliano ſcribunt auctores hiſt. Eccl. Paulinus in Epithalamio Iuliani, & in Natali S. Felicis.

——Primis lector ſeruiuit in annis.

Quicunque autem Clerici capiebantur, iis ſtatim demebatur coma: vnde tonderi dicuntur abſolutè qui clero mancipantur apud Gregorium Turon. alióſque. Sed fortaſſe nihil hoc in loco eiuſmodi intelligendum eſt, maximè cùm Diodorus de quo hîc ſermo eſt, Comes dicatur non Epiſcopus.

Pag. 224. *Vexit ad lacus.*] In codice Reg. legitur *ad litus.* melius ni fallor.

Recentibus etiamtum.] Mſſ. codicum lectionem hic reſtitui, quam primus Gelenius mutauerat. Sic autem loquitur Marcellinus noſter in fine huius libri. *Et recalet adhuc apud quoſdam licet raros conſideratio mundani motus.* Et in Collatione 3. Carthaginenſi Petilianus Epiſcopus dicit. *Me id petiſſe adhuc recalent geſta.*

Obtrectatores deſides, & maligni.] Chriſtianos intelligit, qui hanc Perſicam Iuliani expeditionem, vt intempeſtiuam, nondum rebus Romanis intus probe conſtitutis, reprehendebant. vt videre eſt in Philippica 2. Gregorij Nazianzeni.

Pag. 225. *Theodamas agreſtis b. lindius.*] Apollodorus in Bibliotheca bubulcum illum Rhodium qui Herculem conuiciis lacerauit, tacito nomine memorat: ſed Thiodamantem ab eo diſtinguit, quem quidem Dryopium bubulcum facit.

Aueſque candidas.] Reſtitui ſcripturam codicis Regij ac Florentini. In Editione Rom. legebatur *auréſque*, ex quo Caſtellus correxerat *ouéſque* ineptè: quippe cùm Marcellinus innumeros varij pecoris greges iam dixerit. Adde quod oues candidas inuenire non magni laboris eſt. Aues itaque ſcripſit Marcellinus, quas Iulianus ſuis ſæpè manibus proſecabat, vt prædicat Libanius in Orat. Conſulari, p. 246.

Ex publicis ædibus.] Templa Deorum intelligit, in quibus Iulianus victimas immolabat, & idolothyta militib. diuidebat. Addit Marcellinus. *Vbi vindicandis potius quàm cedendis conuiuijs indulgebant.* Non quòd nouum insolénsque esset Gentiles in templis conuiuari. id enim in vsu fuisse docet Vopiscus in Tacito, aliíque plures. Eóque alludit Tertullian. de Corona cùm dicit. *Et excubabit pro templis quibus renuntiauit, & cenabit illic vbi Apostolo non placet.* Sed Marcellinus vindicanda hæc conuiuia appellat, cùm homines in templis Deorum immortalium fœdè inebriantur. Sic autem scribendum esse hunc locum existimo. *Vbi vindicandis potius quàm sedandis conu. indulgebant.* Quemadmodum loquitur Diocletianus in lege contra Manichæos. *Cùm vel cohibenda sint, vel etiam vindicanda.* Idem error in Ep. Ambrosij 24. occurrit. *Malui iurgium compositione cedere quàm pronuntiatione acerbare.* Scribendum enim est *sedare.*

Quisque cum imprap. liceret, scientiam vaticin. professus.] Quod quidem capitale fuerat sub Constantio, vt præter Marcellinum nostrum tot in locis, docet Libanius in Orat. de vita sua, p. xi. & tot leges Constantij de maleficis, & mathematicis in codice relatæ. Eleganter Mamertinus in gratiarum actione ad Iulianum. *Suspicere*, inquit, *in cælum licet, & securis contemplari astra luminib. qui paulò ante pecorum ritu in humum visus trepidos figebamus. quis enim spectare auderet ortum sideris, quis occasum? Ne agricolæ quidem quorum opera ad motum signorum cælestium temperanda sunt, tempestatum præsagia rimabantur. Ipsi nautæ qui nocturnos cursus ad astra moderantur, stellarum nominibus abstinebant.* Sub Iuliano itaque Mathematicis, & haruspicibus, & ariolis libera fuit artes suas exercendi licentia, adeo vt modum in eo etiam Marcellinus desiderarit. Libanius in Orat. funebri, p. 291. inter laudes Iuliani prædicat καὶ μάντεις ἐλεύθεροι φόβου. & in vita sua, p. 41.

Castalij fontis.] De quo Gregorius Naz. in Orat. 2. in Iulianum, quas Philippicas soleo vocare πάλιν ἡ Κασταλία σεσίγηται καὶ σιγᾷ, καὶ ὕδωρ ἐστὶν οὐ μαντευόμενον ἀλλὰ γελώμενον. Vbi quæ Nonnus scholiastes annotat.

Athenienses ins. purgauerant Delum.] Bis est ab Atheniensibus purgata Delos ex Apollinis responso. Primò enim eam purgauit Pisistratus, vt narrat Herodotus in Clio. Sed cùm Pisistratus haud totam insulam purgauisset, sed quantum duntaxat è templo quaquauersus prospici poterat, rursus eam Athenienses integram iussu oraculi lustrauerunt anno 6. belli Peloponesiaci, vt fusè narrat Thucydides in lib. 3. Diodorus Siculus in 12.

Daphnæi Apollinis fanum quod Epiphanes Antioch.] Imo Seleucus Nicator id templum primus constituisse dicitur teste Libanio in Antiochico, p. 349. & Sozomeno in lib. 5. cap. 19. Nam cùm ei inter ve-

nandum in eo loco aureus teli mucro è terra se ostendisset, simúlque Draco capiti superuolâs apparuisset, memor veteris oraculi quo Daphnem Apollini consecrare monitus fuerat, locum Apollini sacrauit, nemúsque ac templum addidit, vt ait Libanius: in quo legendum est καὶ αὐτίκα τέμενός τε ἀπεδέδεικτο καὶ φυτὰ καὶ νεὼς ἐδέχετο, &c. Sed fortasse Antiochus Epiphanes hoc Apollinis templum auxit, & donariis ornauit. Ludos certè magnificentissimos ab eo Daphnæ celebratos fusè describit Polybius apud Athenæum.

Pag. 226. *Suspicabatur enim id Christianos.*] Id certè affirmat Iulianus in Misopogone his verbis. ἐπεὶ δὲ ἀπεπεμψάμεθα τὸν νεκρὸν τῆς Δάφνης, οἱ μὲν ἀφοσιούμενοι τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ἐξ ὑμῶν ἀπέδωκαν τοῖς ὑπὲρ τῶν λειψάνων ἠγανακτηκόσι τοῦ νεκροῦ τὸ τέμενος τοῦ Δαφναίου θεοῦ. οἱ δὲ εἴτε λαθόντες εἴτε μὴ, τὸ πῦρ ἐδείξαν ἐκεῖνο. *Postquam verò cadauer ex Daphne amouimus, quidam ex vobis minus erga Deos Religiosi, templum Daphnai Apollinis tradiderunt ijs qui ob mortui reliquias amotas erant insensi. At illi seu clam, seu aliter, templum incendio consumpserunt.*

Asclepiades philosophus.] Hic Asclepiades Cynicæ sectæ philosophus ad Constantij comitatum venerat tempore Magnentiani belli, vt Marcellinus indicat. Iulianus in Orat. ad Heraclium τοῖς κυνικοῖς eius meminit αὐτὸς ἦλθεν ὁ Ἀσκληπιάδης, &c.

Dea Cælestis.] Cælestem Deam Carthagine præcipuè cultam esse peruulgatum est, quam Leoni insidentem fingere solebant, vt docet Apuleius in principio lib. 6. *Magna Iouis germana, & coniuga, seu tu Sami tenes vetusta delubra, siue celsa Carthaginis quæ te virginem vectura Leonis cælo commeantem percolit, beatas sedes frequentas.* Vnde Tertullianus in Apologet. cap. 12. *Ad bestias*, inquit, *impellimur. Certè quas Libero, & Cybelæ, & Cælesti applicatis.* Et Dio in Helagabalo scribit eum cùm Vraniam Carthaginensium Deo suo despondisset, dona propter nuptias à subditis exegisse: dotem autem accepisse Leones duos aureos qui Vraniæ appliciti erant. Ceterùm huius Cælestis cultum Carthaginenses à Phœnicib. quippe Phœnicum coloni didicerant. Phœnices enim & Assyrij Venerem οὐρανίαν magnopere colebant teste Herodoto in lib. 1. & Pausania in Atticis. Herodianus etiam in lib. 5. refert quam Afri vraniam, seu cælestem vocant, eam à Phœnicibus dici ἀστροάρχην, quod cônfirmat Marcianus Capella in lib. 8. principio. *Astroarchémque, Vraniam certè Libyssam apparuisse rati, locum confessionis honoratissimæ præbuère.*

Aquarum incessit inopia.] Ex qua caritas annonæ consecuta est, vt docet Libanius in Orat. quæ πρεσβευτικὸς seu legatio inscribitur, & in vita sua, p. 42. in qua quidem penuria Iulianus tredecim millia modiorum tritici Antiochensib. largitus est. Libanius in legatione, p. 168. & Iulianus in Misopogone,

Suscepta popularitatis amore.] Casaubonus ad Historiam August. anno-

annotauit scribendum esse *suscepto*, sed cum in codice Regio & Editione Rom. scriptum inuenerim *suscepta*, auctoritatem eorum exemplarium sequi malo. Quid enim planius hac scriptura? *Nulla probabili ratione suscepta, popularitatis amore, vilitati studebat venalium rerum.* Iulianus enim cùm plebem infimam, statim atque Antiochiam ingressus est, in theatro clamantem audisset, annonam nimis caram esse, annonæ pretium constituit, aureum scilicet pro xv. modiis. Et ipse primus frumentum quod ex Ægypto sibi aduectum fuerat, venale in foro propositum, eo quo dixi pretio vendidit. sed Curiales cùm eam vilitatem viderent, frumentum quidem principis emerunt, suum autem in agris suis extra Antiochiam maiore pretio vendiderunt. Quod cùm indignè ferret Iulianus, Curiales omnes in Palatium accitos acerbè increpuit, & in custodiam duci iussit. sed mox misso milite vnumquemque in domum suam dimitti præcepit; vt narrat Libanius in Orat. funebri, p. 306. & Iulianus in Misopogone.

Vilitati studebat.] Adeo non puduit maximos olim principes curam publicæ annonæ gerere, petentíque populo vilitatem proponere. Exemplum suppeditat Tacitus in fine lib. 2. de Tiberio. & Lampridius in Alexandro Seuero. Idatius denique in Fastis, Constantio 4. & Maximiano 4. Coss. *Vilitatem*, inquit, *Imperatores iusserunt esse.* Id tamen moderatè, & cum iudicio fieri debet. alioqui, vt ait Marcellinus in hoc loco, vilitas aliter quàm conuenit ordinata, inopiam gignit & famem. Quod sanè de Commodo testatur Lampridius. *Ipse verò*, inquit, *sæculum aureum Commodianum nomine assimulans, vilitatem proposuit, ex qua maiorem postea penuriam fecit.* Itaque in Iuliano id meritò reprehendit Socrates in lib. 3. cap. 15.

Volumen composuit inuectiuum quod Ant. vel Misopogonem.] Hic locus fraudi fuit viro doctissimo, qui Misopogonem annotauit à Iuliano scriptum esse sub finem anni 362. Mamertino & Neuitta Coss. sed Iulianus ipse in eo elegantissimo Satyrico apertè significat sequenti anno scriptum fuisse. Etenim & Calendarum Ian. meminit, quibus Consul ipse processit, & votorum. εἶτα ἡ παγχοινος ἑορτὴ, &c. quem locum in Notis ad lib. 23. explicabimus. Et Iuliani auunculi sui mortem commemorat, qui anno D. 363. interiisse dicitur à Marcellino. Postremò in pag. 66. Antiochenses inducit conquerentes quod grauitatem ac tristitiam ipsius septimo iam mense tolerarent. Ingressus autem erat Antiochiam sub exitum mensis Iunij, vt suprà notaui. Igitur affecto iam mense Ianuario id opus Iulianus edolauit. Proinde malè Consulatu Mamertini & Neuittæ id retulit Marcellinus: qui neque causam ipsam, propter quam id volumen est scriptum, satis expressisse mihi videtur. Consule Socratem in lib. 3. cap. 15. & Sozomenum in v.

Pag. 227. *Grandiáque incedens.*] Apertè græcissat. est enim planè id quod apud Homerum sæpè occurrit μακρὰ βιβάς.

Et victimarius.] Idem dicit Zonaras οἱ Ἀντιοχεῖς ἀποσκώπτοντες εἰς αὐτὸν, θύτην ἔλεγον, ἀλλ' οὐ βασιλέα σφίσιν ἐπιδημῆσαι· καὶ διὰ τὸ καθειμένον ἔχειν ἐκεῖνον τὸν πώγωνα, τράγον αὐτὸν ὠνόμαζον. *Antiochenses eum irridentes, Victimarium aiebant non regem ad se venisse. & ob demissam barbam hircum eundem appellabant.* Sanè Iulian. victimas sæpè instar popæ ipse iugulabat. eúmque ab huiusmodi in sacrificando αὐτουργίᾳ commendat Libanius in Orat. Consulari.

Pro sacricola.] Eadem voce vtitur Tacitus in 3. hist. *Domitian. linteo amictu turba sacricolarum immixtus, &c.* Et Apuleius in lib. 4. Floridorum. *Sum enim non ignotus illius sacricola, nec recens cultor.* denique Solinus.

Vehens lic. pro sacerdotibus sacra.] Proprium sacerdotum est sacra ferre. Vnde Virgilius cùm in 2. Georgic. ait.

Me verò primùm dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero.

Musarum se sacerdotem esse significat, vt rectè notauit Seruius. Ministri autem qui sacra ferebant, propriè ἱεραφόροι dicuntur à Græcis, vt est apud Plutarchum de Iside, & Osiride. Firmicus in lib. 3. cap. xi. *Prophetas aut vestitores diuinorum simulacrorum faciet, aut diuinarum baiulos ceremoniarum.* In Græco vnde ea transtulit Firmicus, sic fuisse non dubito προφήτας ἢ ἱεροστόλους ποιήσει ἢ ἱεραφόρους. Nam & Plutarchus ἱεροστόλους (ἱεροστολιστὰς vocat Porphyrius in 4. de abstinentia) & ἱεραφόρους conjungit.

Casium montem.] Qui Antiochiæ erat ad meridiem, vt docet Libanius in Antioch. p. 372. Hegesippus in lib. 3. cap. 5. sic dictus à Caso Cretensi, qui Casiotem partem Antiochiæ condidit teste ibidem Libanio. hinc ὀρεοκασιώτας arx Antiochiæ dicta, vt ait Procopius in 2. de fabricis.

Ioui faceret rem diu.] Ioui scilicet Casio. Libanius in legatione ad Iulianum sub finem. ἱκετεύει σε πόλις πολλοὺς σοι θεοὺς παρασχομένη συμμάχους οἷς ἔθυσας· τὸν Δία, τόν τε ἐπὶ τῇ κορυφῇ καὶ τὸν ἐν ἄστει παρ' ὃν εἰσῆλθες ὕπατος. *Supplicat tibi ciuitas quæ multos tibi auxiliares Deos præstitit: Iouem tum eum qui in montis vertice, tum illum qui in vrbe est cuius templum Consul adiisti.* Iouem Casium, & Philium intelligit. De Ioue Cassio Libanius loquitur in Antiochico, p. 354. & in Epist. 637.

Præsidalem esse Theodotum.] Præsidalis dicitur qui præsidatu functus est. sic Fidustius quidam Præsidalis dicitur in lib. 29. initio. & Bonosus quidam à Symmacho in Epist. 71. lib. 4. vir præsidalis vocatur, quem in lib. 5. geminæ administrationis integritate conspicuum appellat. Eadem forma qua Sacerdotalis, & Proconsularis dicuntur qui Sacerdotium prouinciæ, & Proconsulatum gessere. In veteribus Glossis Præsidalis ἡγεμονικὸς dicitur. Sanè Græci illos quos Latini Præsides, ἡγεμόνας vocant. Sic apud Eusebium in lib. 2. de vita Constantini, cap.

23. & alibi. & apud Hieroclem ἐν συνεκδήμῳ, (quem librum Constantinus περὶ θεμάτων laudat frequenter) ἐπαρχία ὑπὸ ἡγεμόνος est prouincia Præsidalis.

Vt prudens definiuit.] Socrates teste Themistio in Orat. IX.

Pag. 228. *Nec nisi semel ei in anno.*] huius lectionis primus auctor fuit Accursius. Nam in Editione quidem Rom. perinde vt in MSS. Regio & Flor. sic legitur *Necatur horago arei bos fem. inu. cùm notis cert. offertur. quo perempto alter, &c.* Vnde P. Castellus hanc emendationem effinxerat, quam Gelenius quoque est secutus. *Necatur Io Inachi bos femina, &c.* Prorsus insulse. Sic autem scribendum videtur. *Necatur eadem hora, & bos femina quæ ei semel in anno inuenta cùm notis cert. offertur. quo perempto, &c.* Ita enim Solinus in cap. 35. ex quo hæc Marcellinus noster exscripsit. & Plinius in lib. 8. cap. 46.

Vrbem præstantem præsentiáque.] Sic primus edidit Gelenius. Nam Castellus ita emendauerat *vrb. præst. frequentiáque num. Asclepij claram*, cùm in Editione Rom. legeretur. *Vrbem præsentiam frequentia hominis Æsculapis claram.* Quemadmodum etiam legitur in codice Regio, nisi quod in eo τὸ *præsentiam* desideratur. Equidem hunc locum sic malim legere *ducitur Memphim vrbem frequentem, præsentiáque num. Æsculapij claram.*

Indicijs aduersari videtur.] De Apidis oraculo illustre extat exemplum apud Diogenem Laërtij f. in Eudoxo. Sed Pausanias in Achaïcis aliud in templo Apidis oraculi captandi genus fuisse significat. Nam cùm Pharis in templo Mercurij hanc rationem captandi oraculi esse dixisset, vt accenso thure Deum ad aurem accedentes interrogarent: deinde aures sibi obturarent donec è foro egressi essent: ac tum demum amotis inde manibus quam primam ab obuio quoque vocem audissent, eam oraculi instar acciperent: sic subjungit. τοιαύτη καὶ αἰγυπτίοις ἑτέρα περὶ τοῦ Ἄπιδος τὸ ἱερὸν μαντεία καθέστηκεν. Sanè Ægyptios in obseruandis, vel fortuitis puerorum sermonibus superstitiosos fuisse docet Plutarch. de Iside.

Super antiquitate certat cum Scythis.] Hanc contentionem fusè narratam legere est in lib. 2. Iustini, qui tandem concludit antiquiores semper habitos esse Ægyptiis Scythas. Sed Herodotus in lib. 2. & Pausanias in Atticis illud certamen inter Ægyptios, & Phrygas fuisse testantur: Videsis Scholiastem Apollonij ad hunc versum lib. 4.

Μήτηρ Αἴγυπτος προτερηγενέων αἰζηῶν.

Vbi & primam omnium vrbem Thebas Ægyptias conditam esse scribit. cui consentit Diodorus Siculus in lib. 1. & Plinius in lib. 7. cap. 56.

A meridiali latere Syrtes maiores.] Hîc verò omnia sus déque miscuit Marcellinus. Syrtes enim maiores, & Borium promontorium

ab occasu habet Ægyptus: à Meridie Elephantinem, & Meroen, & Æthiopiam. ab ortu verò Arabiam, & Syriam Palæstinam, & mare rubrum. Denique à Septentrione mare Ægyptium, vt docent Ptolemæus, Strabo, Orosius aliíque.

Ißiaco diß. mari quod q. nom. Parthenium.] In Regio codice *Isaico* scriptum reperi. in Editione Rom. *Isiaco*. Primus Gelenius vulgatæ lectionis auctor fuit, qui de Issico sinu hunc locum intellexit. cui fauere videtur alter Marcellini locus, p. 23. vbi dicit, *Cùm quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, &c.* Parthenium igitur mare Marcellinus ad dextram Ægypti collocat, Libycum ad sinistram. Cui refragatur Eustathius in Scholiis ad Dionysium de situ orbis, vbi φαείαν θάλασσαν, quod est mare Libycum, ab aliis παρθένιον κόλπον dici auctor est. cui subscribit Macrobius in lib. 7. Saturnalium.

Pag. 229. *Rex autem Iuba.*] Hic est Mauritaniæ rex, filius eius Iubæ qui cum Scipione in Africa aduersus Iulium Cæsarem infeliciter pugnauit: ipse in Cæsaris triumpho ductus, postea in amicitiam Cæsaris Octauiani adscitus, paternum regnum recepit, teste Plutarcho in Cæsaris vita, & Appiano in lib. 2. de bellis ciuilibus. De eo Suidas.

Ad Cataractas id est prarupt os scopulos.] At id non placet doctissimo viro qui Marcellinum nostrum in Exercitationibus suis acerbè reprehendit. Sed tamen ferri potest interpretatio Marcellini. Certè Eustathius in Dionysium non aliter interpretatur, καταῤῥάκτας, ait, ἤγουν καταδύτους καὶ κρημνούς, & paulò post, καταῤῥάκται δὲ λέγονται οἱ πετρώδεις τόποι εἰς οὓς οἱ ποταμοὶ ἀναχαιτίζοντες τὸ ῥεῦν συνεόντες ὑπερβαίνουσι, &c. Idem in lib. vlt. Iliados notat καταῤῥάκτας dici μέρος ποταμῶν οἳ διὰ πετρῶν καταῤῥέουσιν. Denique vetus scriptor apud Suidam Catarractas in Istro ait esse scopulos quosdam instar montium, qui aquarum cursum impediunt. Sed tamen explicationem Aristidis equidem prætulerim, qui in Ægyptiaca Cataractas sic definit ἡ διὰ τῶν ὀρῶν τοῦ ποταμοῦ κατάβασις, id est, descensum, seu defluxum Nili per montes. & 36. ferè cataractas in Nilo esse testatur. Eodem modo ὑετοῦ καταῤῥάκται dicuntur in sacris literis: & Hesychius καταῤῥάκτης, inquit, ὀχετός. ῥύαξ.

Ad editiora coëgit.] Sic primus emendauit Gelenius, cùm in prioribus editionibus perinde ac in Mss. legeretur *atque ditiora coëgit.* sed ipsemet in Epistola quam Hieronymi Frobenij nomine editioni suæ præfixit, emendationem suam retractauit. Ait enim scribendum videri *ad quietiora coëgit.* quam scripturam vulgatæ equidem longè antepono.

Aquis ext. adjutus dilatatur.] In Editione Rom. *Delectatur* excusum est. Vnde Castellus vulgatam hactenus scripturam exsculpsit. In Vaticano tamen, & Florent. codicibus legitur *electatur*. in Regio *elabitur*.

Bolbiticum.] Sic ostium illud appellat Pomponius Mela. Plinius au-

tem & Ptolemæus Bolbitinum. Sic dictum à Bolbitine ciuitate Ægypti, cuius meminit Stephanus Byzantius. Βολβίτινη, inquit, πόλις Αἰγύπτου. τὸ ἐθνικὸν Βολβιτινήτης καὶ Βολβιτῖνος· ἔστιν καὶ Βολβιτινὸν ἄρμα. lege στόμα.

Pharniticus.] Rectius in editione Basiliensi legitur *Phatniticus*. Ita enim ostium hoc appellat Plinius, & Diodorus Siculus in lib. 20. quanquam in Diodori editis exemplaribus, corruptè φαγνητικὸν στόμα perscribitur. Strabo Phatnicum dicit. Sed cùm à Phatnite præfectura dictum esse videatur, malim equidem Phatniticum scribi. Mela tamen & Ptolemæus Pathmiticum vocant, quemadmodum hoc in loco scriptum habent codex Reg. & Flor. cum editione Augustana.

Pag. 230. *Capreoli vesc. & bucali.*] Assentior Lindenbrogio qui legendum esse monuit *bubali*. atque ita in codice Regio superscriptum est. Certè Capreoli cum bubalis ferè iungi solent. vt exempli gratia in Deuteronomij cap. 14. apud Herodotum in lib. 4. Aristotelem in 3. de animalib. & Strabonem in 17. Inde apud Hesychium βούβαλος seu βούβαλις, δορκάδιον esse dicitur. & Plinius in lib. 8. nasci ait in Germania bisontes & vros, quibus imperiti bubalorum nomen imponant, cùm tamen bubalos gignat Africa vituli potius ceruiue quadam similitudine. Bubalorum quibus Ægyptus abundat, meminit etiam Palladius in Lausiaca, de Macario loquens Alexandrino.

Pisturnitia.] In Regio codice *pisturnicia* legitur. Quare non dubito quin vera sit P. Pithœi doctissimi viri coniectura, qui *spinturnicia* emendauit ex Plauti Milite. vbi sic ait Palæstrio,

Pithecium hæc est pra illa & spinturnicium.

ad quem versum sine dubio allusit noster Marcellinus. Nec displicet coniectura Cl. Salmasij qui in tomo 1. ad Solinum, Spinturnícia per diminutionem, seu ὑποκορισμὸν à Spinturnice deduci annotauit: Spinturnicem autem esse quam Græci dicunt σφίγγα. vt enim ab ὄρτυξ Latini fecerunt *coturnix*, ita à σφίγξ *spinturnix*.

Ordine dentium pectinato.] Solinus & Plinius de Crocodilo *stipante se dentium serie pectinatim*. Achilles Tatius in lib. 4. de Clitophontis amoribus, p. 108. vbi Crocodilum luculentè describit, ὀδόντες δὲ πολλοὶ καὶ ἐπὶ πλεῖστον τεταμένοι. φασὶ δὲ ὅτι τὸν ἀριθμὸν τυγχάνουσιν, ὅσας ὁ θεὸς εἰς ὅλον ἔτος ἀνάπτει τὰς ἡμέρας. *dentes multi & in longam seriem extenti. Aiunt nonnulli tot esse quot anni dies.* nempe 360. Ex quibus corrigendus esse videtur Ælianus in lib. x. de animalibus.

Oua edens fetus anserini sim.] Sic emendauit Gelenius, ineptè vt apparet. Neque enim Crocodil. oua edit fetibus anserum, sed ouis anserum similia. Rectius itaque in codice Regio & editione Rom. legitur *per oua edens fetus anserinis similia.*

Ad cubitorum en. longit. decem.] In Augustana Accursij editione legitur XVIII. cui scripturæ suffragantur Herodotus ac Plinius. At Diodorus in lib. 1. vsque ad cubitos XVI. Crocodilum ait crescere. Qui-

dam etiam dixêre solum eum excunctis animalibus crescere quandiu viuit, teste Aristotele ac Plinio. viuit autem diutissimè.

Diebus humi vescitur.] Sic emendauit Castellus, cùm in editione Rom. esset excusum *diebus humi veheperatur.* quemadmodum in Ms. Florentino. At in codice Reg. *veperatur* scriptum reperi, & eadem manu superscriptum *reptatur.* Ego verò libentius scriberem *versatur.*

Pag. 231. *Hydrus Ichneumonis genus.*] Est quidem Hydrus νεῖλε θρέμμα, vt scribit Ælianus in principio variæ hist. Cedrenus ad annum XVIII. Mauricij Hydrim appellat, & Hylam aliter vocari scribit, canis specie. Sed tamen cum Hydrus genus sit serpentis aquatilis, & hæc omnia ex Solino Marcellinum hausisse constet, malim *Enhydrus* legere. Sic enim ait Solinus. *Quod Enhydrus conspicatus alterum Ichneumonis genus, penetrat belluam, populatisque vitalibus erosa exit aluo.* Enhydrum etiam vocat Isidorus in lib. 9. Originum, ex Solino vt solet. ἐνυδριν vocare videtur Herodotus in lib. 2. & 4. Aristophanes in Acharnensibus ἰκτίδας, ἐνύδρεις, ἰσχάλεις κωπαΐδας. & Hesychius Enhydrum ait esse animal amphibium simile castori.

Ichneumonis genus.] Hunc ferè mustelæ, quæ Gallinis insidiatur, similem esse ait Nicander in Theriacis, vbi & ἰχνεύτην vocat perinde atque Herodotus in lib. 2. pag. 115. ὡσαύτως δὲ τῇσι κυσὶν οἱ ἰχνευταὶ θάπτονται. Rectè in Glossis Hesychij ἰχνευταὶ οἱ νῦν ἰχνεύμονες λεγόμενοι. Ichneumona marem dici, ἰκτίδα seu mustelam, dici feminam scribit Artemidorus in lib. 3. Vide Athenæum in lib. X.

Ad speciem equorum bifidas hab. vngulas] Imo vel hoc maximè differunt ab equis Hippopotami, vt rectè notat Achilles in lib. 4. de Clitoph. ἐστι μὲν ἵππος τὴν γαστέρα καὶ τοὺς πόδας πλὴν ὅτι σχίζει τὴν ὁπλήν, &c. *quod ad ventrem pedésque attinet equus est, nisi quod bifidas habet vngulas.* & Plinius in lib. 8. *vngulis bifidis quales bubus.* Ex quibus apparet malè hunc locum à Gelenio esse suppletum. In editione Rom. & codice Regio scriptum reperi *ad speciem equorum bifides caudásque breues.* & ad oram Regij exemplaris antiquarius deficere aliquid sibi videri annotauit.

Caudásque breues.] Achilles Tatius in lib. 4. οὐρὰ βραχεῖα καὶ ψιλή. *Cauda*, inquit, *breuis & glabra.* Reliquam eius descriptionem ibidem vide, sanè accuratam, & vt ab homine Ægyptio, id est, oculato teste, dignam fide. Adde & P. Gillij viri diligentissimi descriptionem.

Auersis vestigijs disting.] At Solinus auersum pergere ad pastum ait. & Plinius in lib. 8. *Depascitur*, inquit, *segetes destinatione ante determinatas in diem, & ex agro ferentibus vestigijs.* & Nicander in Theriacis elegantissimis versibus.

Τόσσον ἐπισείων λείπει βυθὸν, ὁσσάτιόν περ
Ἐκτέμνεται φύτευσι, παλινστιβὲς ὄγμον ἐλαύνων.

Nunc inueniri nusquam possunt.] Hippopotamos in Nilo defecisse,

testatur etiam Themistius qui Marcellini nostri ætate vixit. Is enim in Orat. x. sic ait, καὶ δυσχεραίνομεν ἐξηρημμένων ἐκ Λιβύης μὲν ἐλεφάντων, ἐκ Θετταλίας δὲ λεόντων, ἐκ δὲ τῶν ἑλῶν τῶν περὶ τὸν Νεῖλον τῶν ἵππων τῶν ποταμίων. *& moleste ferimus quod defecerint in Africa quidem Elephanti, Leones in Thessalia, in paludibus autem circa Nilum Hippopotami.* Ceterùm Romani id ea propter molestè ferebant quòd in amphitheatrali spectaculo huiusmodi belluas amplius non videbant. Nonnus tamen qui multùm ab Ammiani sæculo abfuit, Hippopotamos adhuc sua ætate visos esse significat, cùm in lib. 26. dicit,

Οἷος ἐμοῦ Νείλοιο θερειγενὲς οἶδμα χαράσσων, &c.

Pag. 232. *Magnitudine & dec. aspis f. superem.*] Magnitudinem aspidis testatur etiam Nicander in Theriacis, vbi aspidem luculentè describit.

Τῆς ἤτοι μῆκος μὲν ὃ κύντατον ἔτρεφεν αἶα
Ὀργυιὴ μετρητόν· ἀτὰρ πάχος ἀγρεύεται ὧρος
Ὅσσον τ' αἰγανέῃ δορυτοξόος ἰθύνει τέκτων.

Galenus quoque in lib. de theriaca ad Pisonem, longam ei ceruicem tribuit, quam eo vsque extendit, quoad venenum in viatores facilè possit inspuere. quod quidem & Nicander ibidem testatur, & Lucanus in 9.

Aspida somniferam tumida ceruice leuauit.

Nusquam sponte sua fl. egreditur Nili.] Ex Lucano id sumpsisse videtur Marcellinus, sed eius locum minimè intellexit. Sic enim ait in lib. 9. *Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem*
Sponte sua, Niloque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur
Huc Libycæ mortes, & fecimus aspida mercem.

Quibus versibus non id dicit Lucanus, aspidem nunquam egredi Nilum. quippe eam in desertis Libyæ reperiri affirmat: sed duntaxat ait eam nunquam sponte sua ex Libya & Ægypto in alium orbem migrare. ac perstringit auaritiam mercatorum qui eum serpentem in Europam inuexerint.

Sunt Therma lutra quæ Cythrus indigenæ vocant.] Hæc verba primus huc infulsit P. Castellus, quæ Sig. Gelenius ex editione sua meritò ablegauit: quippe cùm ab omnibus MSS. codicibus, & ab editione Rom. absint. Et sanè ab hoc loco prorsus aliena sunt. Sed ne quis scrupulus supersit cuiquam, locum aperiam ex quo ea huc transtulit P. Castellus. Scribit enim Herodotus in lib. 7. ad fauces Thermopylarum esse Therma lutra seu calidas aquas, quas indigenæ Chytrus appellant. ἔστι δὲ ἐν τῇ ἐσόδῳ ταύτῃ θερμὰ λουτρά, τὰ Χύτρους καλέουσι οἱ ἐπιχώριοι, &c. Ex hoc loco apparet hausisse Castellum. qui si fraudem suam occultam semper fore putauit, stolidus profectò fuit: sin cùm probè sciret rem aliquando in lucem esse venturam, nihilominus tantum facinus est ausus, næ ille gnauiter impudens fuit.

Vmbras q. mechanica ratione consumit.] Id quidem plerique veterum scripsere. sed tamen non ita accipere debemus, quasi id semper & vbique fiat. Sicut enim quod Lucanus cecinit in lib. x.

Atque vmbras nusquam flectente Syene.

tantum id die medio æstiui solstitij contingere intelligimus, teste Plinio, Arriano in Indicis, Achille Tatio in cap. 3. Isagog. ita etiam à pyramide vmbras absumi meridie duntaxat sentiendum est. & Heliæ Vineti in Notis ad Ausonium demonstratio id tantum euincit. Accedit quod ait Plutarch. in conuiuio sapientum, & Diogenes Laertij F. Thaletem scilicet defixo humi baculo ad metam vmbræ quam pyramis faciebat, altitudinem pyramidis deprehendisse. Denique vetus poëta in Catalectis Scaligeri idem dicit.

Pyramides medio quas fugit vmbra die.

Sunt & Syringes.] Primus Mercurius Thout dictus stelas multas hierographicis literis conscripserat, in quibus Deorum stemmata & sacrorum ritus consignauerat, easque in antris saxeo opere structis condiderat. quas deinde post diluuium secundus Mercurius qui & Agathodæmon pater Tat, è sacra dialecto interpretatas libris mandauit, & in adytis templorum custodiendas reposuit, vt scribit Manetho apud Eusebium in lib. 1. Chronici. Idem memorat & Marcianus Capella in lib. 2. *Erántque*, ait, *quidam libri sacra nigredine colorati, quorum literæ animantium credebantur effigies. quas librorum notas Athanasia conspiciens, quibusdam eminentibus saxis iußit adscribi. eademque saxa stelas appellans, Deorum stemmata præcepit continere.* Idem in lib. 8. initio. *Per immensa spatia sæculorum Ægyptiorum clausa adytis continebar. quippe quadringenta ferè ann. millia illic reuerenti obseruatione delitui. Atque vtinam post diluuialis consternationis excursum, &c.* Et hæc quidem de re ipsa. Nunc videamus vllusne ex antiquis auctoribus Syringas Ægypti nominauerit. Pausanias in lib. 1. sub finem, Syringas in Thebaide, quæ pars est Ægypti, collocat trans Nilum, vbi & illa celebris extabat Memnonis statua. Idem refert Callistratus in Ecphrasi prima. Ἀπηγὸν λιῶ, ait, περὶ Θήβας τὰς Αἰγυπτίας ὑπεσηκασμένοι σύριγξι, &c. Meminit & Synesius in Epist. 104. ad fratrem, & Heliodorus in lib. 2. Æthiop. Nec dubito quin eas Tacitus intellexerit, cùm in lib. 2. Annal. inter Ægypti miracula sic dicit. *Atque alibi angustiæ & profunda altitudo nullis inquirentium spatijs penetrabilis.*

Hieroglyphicas literas.] Diceres id consilium fuisse Castello vt omnia contaminaret. Quid enim causæ erat, cur editionis Rom. scripturam expungeret. Annon hierographicas literas æquè dicere possumus ac hieroglyphicas? Certè codex etiam Regius hierographicas tuetur. & Manetho, ἐκ τῶν ἐν τῇ σηριαδικῇ (lege συριγγικῇ) γῇ κειμένων στηλῶν ἱερᾷ φασὶ διαλέκτῳ καὶ ἱερογραφικοῖς γράμμασι κεχαρακτηρισμένων, &c.

Vbi per 90. dies vmbra nostris.] Idem ex Eratosthene scribit Plinius in

in tota Troglodytice euenire, quæ in eodem parallelo sita est ac Meroe.

Pag. 233. *Augustamnicam.*] In codice Regio & editione Rom. *Augustanica* scribitur vtrobique. In Notitia Imperij Rom. nunc Augustanica, nunc Augustamnica dicitur. Apud Athanasium in Ep. Apologetica ad Constantium ἀυγουσταμνικὴ.

Pentapolim à Libya sicc. disparatam.] Sic edidit Gelenius. In Vaticano codice, & editione Rom. legitur *disseratam*. Ego verò exemplaris Regij scripturam sequi malui. Ceterùm non assentior Marcellino, qui Pentapolim longo post tempore à Libya disiunctam fuisse dicit. Nam Pentapolis quæ & Cyrenaica, semper à Libya separata est. & ex diuisione Augusti sub Proconsule Cretæ erat, teste Strabone ac Dione. nec nisi sero Ægypti prouinciis contributa est.

Pelusium quod Peleus.] Nescio quos secutus auctores id asserit Marcellinus. Namque Peleum occiso fratre Phoco pulsum ab Æaco patre Phthiam confugisse ad Eurytum seu Eurytionem Actoris f. ab eoque lustratum esse omnes historici consentiunt. inter quos Diodorus Siculus in lib. 4. Apollodorus in bibliotheca, Antoninus Liberalis cap. 28. vt omittam Scholiastem Aristophanis, Apollonij, ac Lycophronis. Cúmque Peleus Eurytum inter venandum casu occidisset, Phthia relicta Iolcum se contulit ad Acastrum, vt quidam memorant. Probabilius itaque est quod ait Strabo ἀπὸ πηλοῦ καὶ τέλματος Pelusium esse dictum: nisi potius vocabulum est Ægyptiacum.

Cassium.] Sic etiam Ptolemæus appellat, & Tabula Peutingerorum. oppidum in Cassiotide, inter Ostracinem ac Pelusium. Ceteri Casium vocant, in quo delubrum erat Iouis Casij & statua iuuenili ætate, extensa manu dextra punicum malum tenentis: cuius rei significatio arcanum aliquid continet. Oracula etiam edere dicebatur, teste Achille Tatio in lib. 3. de Clitoph.

Darnis.] Huius mentio fit à Ptolemæo, & in Itinerario Antonini. quanquam apud Ptolemæum interdum Dardanis vitiosè perscribitur, procliui errore quem etiam apud Synesium deprehendi in Ep. 67. ad Theophilum Alexandr. ἐν αἰτίᾳ γὰρ ἐπεποίητο τῆς ἐρυθείτην ὁ Δαρδανίτης, lege meo periculo Δαρνίτης. Et paulò post. τοῦ Δαρνίτου μειδοῦ. In Actis Ephesini Concilij similiter corruptum id nomen est, vbi Daniel quidam memoratur Episcopus Dardaneos, & Dardaniæ Libyæ, & Dardanorum. sed vera scriptura est Darneos.

Berenice quas Hesperidas appellant.] Eadem forma dictum accipe qua Sallustius dixit. *Est locus in carcere quod Tullianum appellatur.* Plinius in descriptione Cyrenaicæ. *Berenice*, inquit, *quondam vocata Hesperidum.* & Ptolemæus quem ferè Marcellinus sequi solet. Βερενίκη ἡ καὶ ἑσπερίδες. neque aliter Stephanus Byzantius. Herodotus tamen non Hesperidas sed Euesperidas appellat: quem sequuntur Thucydides in lib. 7. ac

Pausanias in Messeniacis. Caue igitur existimes has v. vrbes Cyrenaicæ prouinciæ Hesperidas esse dictas, quo in errore versatus est Scaliger. Is enim ad Eusebij chronicum Num. 2304. Quinquegentianos eosdem scribit esse ac Pentapolitas: dictos autem Pentapolitas à v. opidis illius prouinciæ Cyrenis, Ptolemaide, Arsinoe, Darni, & Berenice, quas ciuitates Hesperidas vocabant. Vides vt hic Marcellini nostri locus virum doctissimum in errorem induxit. Neque verò Scaligero id concesserim Quinquegentianos esse eosdem ac Pentapolitas, quæ, vt memini, est etiam opinio Sylburgij in Notis ad Pæanium. Pentapolitæ quippe ij sunt qui Cyrenaicam incolunt: cùm Quinquegentiani sint barbari supra limitem Africæ positi, vt testatur Iulius Honorius vetus auctor quem Æthicus magna ex parte exscripsit. Atque hos viri maximi errores, non insultandi, sed veritatis studio notamus, quos & viri & operis magnitudo facilè excusat. Quid quod eadem pagina halucinatur idem ille vir, cùm inscriptionem illam Arreti Chanartæ Principis gentium Baquatium ad Bagaudas refert, cum Baquates illi sint Africæ populi de quibus Antoninus loquitur in principio Itinerarij.

In sicciore Libya.] Siccior Libya, quam & aridam infrà vocat Marcellinus, eadem videtur esse quæ Marmarice & Mareotis Libya dicitur à Ptolemæo ac Plinio, in qua erat Paratonium. ab occasu habens Cyrenaicam, ab ortu Ægyptum propriè dictam. Ex quo etiam apparet id quod suprà dicebam, falli Marcellinum qui Cyrenaicam prouinciam sero à Libya sicciore seiunctam esse scribit. Eiusdem Libyæ meminit Expositio totius mundi. *Post Pentapolitanam,* ait, *Libya est propinquans & ipsa ab occasu Alexandriæ quæ non accipit aquam de cælo.* ξηρολιβύην Græci vocabant, vt auctor est Seruius ad hunc versum 3. Æn.

Et deserta siti regio. *Inhabitabilis,* inquit, *vel raritate aquæ. Dicit autem Xerolibyem quæ est inter Tripolim ac Pentapolim.* Imo inter Pentapolim & Alexandriam dicere debuit. τὰ αὐχμηρὰ τῆς λιβύης vocat Iosephus in lib. 5. de bello Iud. cap. xi.

Chercela & Neapolis.] Ptolemæus in Cyrenaica vrbes mediterraneas recenset χαίρεκλα, νεάπολις. A Cyrenaica igitur prouincia abstractæ hæ ciuitates sicciori Libyæ postea sunt attributæ.

Regitur à Præfectis.] Ante hæc verba in MSS. Flor. & Regio, & in editione Rom. legitur *regio.* quam vocem vt superfluam primus Gelenius expunxit. Sed videndum est ne fortè sic scripserit Marcellinus. *Ægyptus ipsa quæ iam inde vti Rom. imperio iuncta est, regio iure regitur à Præfectis.* Nam Tacitus in lib. 1. hist. Ægyptum copiásque quib. coercetur iaminde à D. Augusto equites Rom. ait obtinere loco regum.

Ampla mœnia fund. & p. pen. calcis.] Primus hæc verba addidit Gelenius quæ in cunctis editionibus antea deerant. In editione enim Romana sic legitur hic locus, *qui cum ammonumentum parum repente om-*

Tis ambitus, &c. neque aliter in codice Regio & Vaticano.

Excogitauit in p. Cleopatra turrim exc. qua Pharus.] Hæc non ita accipienda sunt quasi ante Cleopatram Pharus non steterit, quam constat regnante Ptolemæo Philadelpho à Sostrato Cnidio fabricatam fuisse longè ante Cleopatræ tempora. Sed cùm à D. Iulio diruta esset Pharus bello Alexandrino, vt Cæsar ipse & Strabo in lib. vlt. memorant, à Cleopatra postmodum restaurata est. quod præter Tzetzen in Chiliade 2. testantur Excerpta Chronologica edita à Scaligero ad calcem Eusebij. *Omnes anni Ptolemaeorum à morte Alexandri vsque ad mortem Cleopatra, qua & in Alexandria Pharum condidit simul anni ducenti* XCIV. Quibus adde & Chronicum Alexandrinum.

Pandas oras & vacuas.] In Mss. Flor. & Regio, & in editione Rom. legitur *& fatumlas.* Sed amplector scripturam quam in Codice Vatic. & Fauchetij extare monuit Gruterus. *pandas oras & patulas.*

Pag. 234. *Heptastadium.*] Idem de hoc opere sentio quod de Pharo, antiquius scilicet illud esse Cleopatrâ. Nam Ioseph. in lib. 12. Antiq. c. 2. de LXX Interpretibus differens, qui regnante Philadelpho sacros libros in Græcũ vertêre. παραλαβὼν, ait, αὐτοὺς ὁ Δημήτριος καὶ διελθὼν τὸ ἑπταστάδιον χῶμα τῆς θαλάττης πρὸς τὴν νῆσον, καὶ διαβὰς τὴν γέφυραν, &c. *Demetrius ijs assumptis heptastadiũ transgressus aggerem in mari ad insulam pertinentem, & transito ponte, &c.* Cæsar etiam in lib. 3. de bello ciuili ad finem. *Hac insula,* ait, *obiecta Alexandria portum efficit. sed à superioribus regibus longitudine passuum* 900. *in mare iactis molibus angusto itinere & ponte cum oppido coniungitur.* Vbi dubium non est quin Cæsar de heptastadio loquatur. Nam & 900. passus heptastadium conficiunt, & cetera conueniunt. Relinquitur ergo heptastadium ante Cleopatram stetisse. Sed cùm id opus vetustate fortè collapsum Cleopatra refecisset, & ad insulam vsque perduxisset, affixis ob memoriam titulis nominis sui, hinc factum est vt heptastadium condidisse diceretur. De hoc stupendo Cleopatræ opere loquuntur Auctor Chronici Alexandrini, & Cedrenus & Tzetzes in Chil. 2. cap. 33. Hi scribunt Cleopatram cùm bellum sibi aduersus Augustum impendere cerneret, fretum illud quod est inter insulam Pharum & Alexandriam, 4. ferè milliarium seu stadiorum, vt ait Tzetzes, spatio, iactis in mare molibus complanasse, & continenti vindicasse Dexiphanis mechanici opera. Neque ambigo quin de heptastadio hi auctores loquantur. Erat autem Heptastadium medium inter magnum portum & portum Eunosti, vt docet Strabo in lib. 17. his verbis. ἔστι δὲ λιμένες συνεχεῖς ἐν βάθει (leg. βάθει) ἐκείνῳ τῷ ἑπταστάδίῳ καλουμένῳ χώματι, διειργόμενοι ἀπ' αὐτοῦ (leg. ὑπ' αὐτοῦ) παράκεινται. Id est, *Hi portus in mole illa contigui qua heptastadium dicitur, ab ea dirempti adiacent.* Iosephus in lib. 5. de bello Iud. cap. XI. χειροποίητα σκέλη appellat.

In quo bibliotheca fuerunt.] Editio Rom. & codex Regius hîc scriptum habent. *In quod vero biblioth. &c.* & in Regio superscriptum est *dua.* Epi-

phanius quidem in lib. de ponderibus, duas ait publicas fuisse bibliothecas Alexandriæ: primam in Bruchio à Ptolemæo Philadelpho constructam: secundam longo post tempore ædificatam esse in Serapeo, quæ & prioris soror dicebatur. De qua etiam loquitur Tertullian. in Apologet. cap. 18. *Hodie*, inquit, *Ptolemai bibliotheca apud Serapeum cum ipsis Hebraicis literis exhibentur.* Prior igitur à Philadelpho primùm extructa est, qui centum millia librorum collegisse dicitur ab Eusebio in Chronico p. 52. Græcorum Excerptorum & à G. Cedreno. Pòst à secutis Regibus aucta, contendentibus Ptolemæis ne ab Attalicis in eo studio vincerentur, septingenta voluminum millia habuit, vt præter Agellium & Marcellinum scribit Isidorus in lib. 6. Originum. Bello autem Alexandrino quod Cæsar Dictator gessit, 400. millia librorum huius bibliothecæ arsêre, vt scribit T. Liuius apud Senecam de tranquillitate, & Orosius in lib. 6. Neque enim putandum est vniuersam illam bibliothecam conflagrasse, quod plerisque persuasum video. Aphthonius in descriptione arcis Alexandrinæ, bibliothecam publicam in arce fuisse testatur.

Pag. 235. *Regionum maximam partem.*] Scaliger in Notis ad Eusebium numero 2274. hunc locum sic emendat. *regionum maximam qua Bruchion appellabatur.* Sed præridet emendatio quæ nobis repente in mentem venit. *amisit regionis max. partem qua Bruchion appellabatur.* Epiphanius Βρύχιον κλίμα, id est, regionem Bruchium dictam sua ætate desertam fuisse testatur. & Hieronymus in vita Antonij, monachos (quod genus hominum solitudinem sectari solet) ibi habitasse memorat.

Diuturnum præst. hominum domicilium.] Ante hæc verba punctum notatur in editione Augustana, vt hæc ad Alexandriam ipsam referantur: quod fortasse verius est. Tamen de Bruchio non incommodè intelligi possunt. Etenim eo loci Philadelphus bibliothecam exstruxerat, vt suprà ex Epiphanio annotaui. Circa hanc bibliothecam viros doctissimos diuersatos esse credibile est, quibus Philadelphus annonam & salaria è publico constituerat. Hic enim primus doctorum hominum collegium instituit, quod Museum dictum est, vt scribit Plutarchus in ea dissertatione qua probat non posse iucundè vitam agi ex Epicuri præceptis. & Timon Phliasius, quem Philadelpho carum fuisse ex Laertio scimus, hoc Museum τάλαρον in Sillis appellat, teste Athenæo in lib. 1. eò quod in eo Philosophi tanquam altiles aues in cauea saginarentur. Porrò Museum nil aliud erat quam Musarum templum, quibus etiam Philadelphus solemnes instituerat ludos μουσεῖα Græcè dictos, teste Vitruuio in principio lib. 7. Erat autem Museum pars Regiæ, vt refert Strabo. Regia autem ipsa maximam ciuitatis partem obtinebat. Ex his confici videtur Museum & Regiam in Bruchio sita fuisse. Quare iam intelligimus cur Bruchium in illa sub Aureliano obsidione tamdiu re-

ſiſtere potuerit. Erat quippe pars ciuitatis munitiſſima. Vide Euſebium in lib. 7. hiſt. cap. 32.

Grammaticæ rei doctrinis.] Editio Rom. *domis.* ex quo P. Caſtellus *donis* emendauerat. quam eius emendationem codex Regius confirmat.

Saccas Ammonius Plotini mag.] Saccas videtur ex eo dictus Ammonius, quòd mercibus ex portu Alexandrino comportandis victum ſibi quæſiuiſſet. cuiuſmodi homines Saccarios antiqui vocabant, vt videre eſt in Codice Th. tit. de Saccariis portus vrbis Romæ. Suidas *πλωτῖνος*, inquit, *μαθητὴς Ἀμμωνίου τοῦ πρώην γνωσθέντος σακκοφόρου.* Idem in Origene, Saccam cognominatum eſſe ſcribit Ammonium. Hierocles in lib. de prouidentia, hunc Ammonium *θεοδίδακτον* appellat, eúmque primum Platonicæ & Ariſtotelicæ philoſophiæ concordiam ait hominibus oſtendiſſe: ídque diſcipulis ſuis Plotino atque Origeni aperuiſſe, vt refertur in bibliotheca Photij. Atque hic tantus vir Chriſtianus cum fuerit, meritò inter ſcriptores Eccleſ. ab D. Hieronymo recenſetur. Quanquam Porphyrius in lib. 3. contra Chriſtianos, eum à Chriſti fide ad numinum cultum deſciuiſſe ſcripſit. ſed eum Euſebius in lib. 6. hiſt. refellit. huius Ammonij, quod ſciam, hodie nihil extat. Nam commentarij in Ariſtotelem, alterius ſunt Ammonij Hermiæ filij, qui Procli auditor fuit Anaſtaſij Aug. temporibus.

Cœpti memorabilis.] Legendum eſſe conjeceram *ſcriptis memorabilis.* Erit fortaſſe cui hæc Iani Gruteri conjectura magis arrideat *multiplicis ſcientiæ captu memorabilis.*

In illis VI. libris vbi Tullium repreh] Contra hos Didymi libros pro Cicerone ſcripſit Suetonius Tranquillus, teſte Suida.

Sillographos imitatus ſcriptores.] Silli Græcè dicuntur maledica & ſatyrica carmina, atque inter poeſim à Polluce recenſentur in lib. 4. Heſychius *σίλλος*, ait, *ἐμμετρον σκῶμμα.* Euſtathius in 2. Iliad. ait à veteribus criticis notatum eſſe, eo genere carminis primùm vſum eſſe Homerum in deſcribendo Therſite, & vbi Therſites reges irridet: Eſſe autem ſillos genus poeſis comicæ, qua qui vtuntur, Sillographos dici. Et Iulianus in tractatu quomodo Cynicè ſit philoſophandum, ait Archilochum ideò fabulas carminibus ſuis miſcuiſſe, vt poeta non autem ſillographus haberetur. Inter Sillorum poetas numeratur à Strabone in lib. 14. Xenophanes Colophonius phyſicus. ſed omnium celeberrimus fuit Timon Phliaſius, qui tribus libris omnes dogmaticos lacerauit, in quibus Xenophanem illum de quo dictum eſt, loquentem inducebat, vt ait Sextus in lib. 1. Hypotyp. & Diogenes Laërtij f. In eo autem opere Timon parodia frequenter vſus eſt, tranſlatis ex Homero verſibus, atque Hemiſtichiis. hoc eſt quod Diogenes ait in eius vita *σιλλαίνει τοὺς δογματικοὺς ἐν παρῳδίας εἴδει.* Exempli gratia de Cteſibio Menedemi diſcipulo dicit in Sillis.

Δειπνομανὴς, πικρῷ ὄμματ' ἔχων κραδίην δ' ἀχύλιστον,

qui versus annon ex hoc Homerico per parodiam translatus est.

Οἰνοβαρὲς, κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο.

Vanus Catulus.] Sic placuit P. Castello, cùm in Editione Rom. legeretur *canus catulus* perinde ac in Ms. Flor. At in Regio codice *canis catulus* scriptum reperi. Politianus in cap. 1. Miscellaneorum, vbi hunc locum vsurpat, lucernarium catulum dicit.

Licet atros.] Malim *licet raros.* sic ferè in lib. 19. sub finem. *nostri quoque licet rari videbantur exanimes.* Nam de Monachis pulla veste amictis intelligere, vt Lindembrogius conjiciebat, absurdum mihi videtur.

Haud numero pauci.] Hæc est emendatio P. Castelli. Nam in Editione Rom. perinde ac in codice Regio legitur *aut numeros pauci.* Vnde apparet sic à Marcellino scriptum fuisse *doctique sunt numeros haud pauci*, id est Arithmeticam.

Licet opus ipsum redoleat.] Id est, licet opere ipso prodatur Medici peritia. Simile est apud Græcos illud prouerbiale dicendi genus αὐτὸ δείξει τὸ ἔργον. de quo Suidas & Hesychius. Aristophanes in Lysistrata τοὔργον τάχ' αὐτὸ δείξει. Æschines contra Ctesiphontem καὶ αὐτὸ ἔδειξε τὸ ἔργον.. Vtitur etiam Iulianus in Epist. ad Alexandrinos. Sic apud Terentium in Eunucho. Actu 3. Scena 2.

Th. *Perpulchra credo dona haud nostris similia.*

Parm. *Res indicabit.*

Et iterum in actu 4. & alibi sæpè. Quæ cùm ita sint, non probo eam lectionem quam ex Fauch. codice profert Gruterus. *Licet opus id non red.*

Mathemata.] In Codice Regio & Editione Rom. lacuna erat quam Castellus *Matheseos* vocabulo suppleuerat. Extitit postea Gelenius qui *Mathemata* edidit, quod nullo modo hîc conuenire iudico.

Condita scribis arcanis.] In Fauchetij libro legitur *scriptis arc.* quod equidem probo. Intelligit enim ἱερὰς βίβλους quas à Mercurio Trismegisto patre Tat interpretatas in adytis Ægyptiorum reconditas esse tradit Manetho. ἱερατικὰ βιβλία vocat Clemens in lib. 6. Strom. quem vide. Ait enim 42. Mercurij libros fuisse. Ex his libris quidam fuit τὰ γενικὰ τοῦ ἑρμοῦ dictus. fuère & κυρανίδες βίβλοι, de quibus doctè Cl, Salmasius in Præfatione ad Solinum. fuère & τὰ φυσικὰ τοῦ ἑρμοῦ quæ citat Zosimus in lib. 9. de Chemia. Citatur & ἱερὸς λόγος à Stobæo in Physicis.

Pag. 236. *Lapides è cælo casuros.*] Vnicum lapidem è cælo casurum prædixit, vt ceteri omnes narrant. sed cum Ammiano plures dicit Philostratus in lib. 1. de vita Apollonij, cap. 2. & Tzetzes in Chiliade 6.

Solon sententijs adiut Ægypti.] Hæc cautè accipienda sunt: Nam

constat Solonem latis demum legibus in Ægyptum venisse, vt testatur Herodotus lib. 1. Heraclides de Republ. Athen. & Plutarchus in Solone.

Sermonum ampl. Iouis æmulus non visa Æg.] Legendum. *Iouis æmulus Plato visa Ægypto, &c.* Certè id de Platone intelligendum esse non dubito, de quo ab antiquis dictum accepimus, Iouem si Græcè loqui vellet, sicut Platonem esse locuturum. Dionysius Halic. *περὶ δημοσθένους δεινότητος. ἤδη δέ τινων ἤκουσα ἐγὼ λεγόντων ὡς εἰ καὶ παρὰ θεοῖς διάλεκτός ἐστιν ἣ τὸ τῶν ἀνθρώπων κέχρηται γένος, οὐκ ἄλλως ὁ βασιλεὺς ἂν αὐτῶν διαλέγεται θεὸς ἢ ὡς πλάτων.* Hoc de Platone dictum Ciceroni tribuit Plutarchus in eius vita. sed Cicero ipse in Bruto aliis tribuit. *Quis enim*, inquit, *vberior in dicendo Platone? Iouem aiunt philosophi, si Græcè loquatur, sic loqui.* Idem de Democrito veteres quidam dixerant. Sextus Empiricus lib. 7. *δημόκριτος δὲ ὁ τῇ Διὸς φωνῇ παρεικαζόμενος* ob certitudinem eius dictorum.

Nulla tormentorum vis.] Idem de Ægyptiis refert elegantissimus scriptor Ælianus lib 7. *ποικίλ ἱς* cap. 18. *αἰγυπτίους φασὶ δεινῶς ἐγκαρτερεῖν ταῖς βασάνοις, καὶ ὅτι θᾶττον τεθνήξεται ἀνὴρ αἰγύπτιος στρεβλούμενος ἢ τἀληθὲς ὁμολογήσει.* De furacitate Ægyptiorum videndus est Diodorus Siculus lib. 1. qui idcirco seuerissimas leges de furtis ab Ægyptiorum Regibus latas esse commemorat.

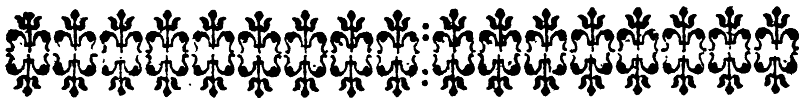
Supremo Apionis Regis.] Hæc & superiora omnia ex Ruffi Festi Breuiario propè ad verbum Ammianus exscripsit. *Cyrenas*, ait Festus, *cum cæteris ciuitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemæi antiquioris liberalitate suscepimus. Libyam supremo Apionis Regis arbitrio sumus adsecuti. Ægyptus omnis sub amicis Regibus fuerat, sed victa cum Antonio Cleopatra, prouinciæ formam Octauiani Cæsaris Aug. temporibus accepit.* Quin Ammianus noster à Festo mutuatus sit dubium non est. scripsit enim post Ruffum Festum. Hic Valenti Aug. opus suum nuncupauit, noster autem Ammianus historiam scripsit imperante Theodosio, vt in Prolegomenis ostendimus. Sola superest difficultas quis ille sit Ptolemæus antiquior Cyrenarum Rex, & an alius sit ab Apione. Hieronymus in Chronico Olymp. 171. *Ptolemæus*, ait, *Cyrenarum Rex moriens, Romanos testamento dimisit hæredes.* Idem Olymp. 178. anno 3. *Libya per testamentum Apionis Regis Romanorum relicta.* Ex quibus locis Scaliger in Eusebianis Animaduers. & ante eum Sigonius in lib. 1. de antiquo iure prouinciarum, duos fuisse Ptolemæos asserit, alterum Cyrenarum, alterum siccioris Libyæ siue Ammonis Regem, & vtrumque Apionem esse dictum. Verùm duos fuisse Ptolemæos Apionas nunquam mihi ipse persuadere potui, neque tanti est apud me horum trium scriptorum hac in parte auctoritas: maximè cùm Liuius & Eutropius, Iustinus, atque Appianus lib. 1. bellorum Ciuil. & in fine Mithridat. vnum Ptolemæum Apionem Cyrenarum regem agnoscant,

Ptolemæi Physconis ex pellice filium. quem Cicero in 2. contra Rullum, & Tacitus lib. 14. ac Eutropius Apionem simpliciter appellant. Atque hic Ptolemæus moriens Cyrenarum regnum pop. Rom. reliquit. Cyrenarum autem regno etiam siccior Libya tunc quidem continebatur, quæ longè postea à Cyrenaica seu Pentapoli disparata est, vt Ammianus suprà testatur. quo igitur Apionis illius Regis Libyæ commenticij testamentum? cùm ex Ptolemæi Cyrenarum Regis testamento hæc vniuersa pars Libyæ Romanis iam legata fuisset. An id vnquam tacuisset Titus Liuius, cuius etsi libri interciderunt, Epitomas tamen seu potius, vt appellare soleo, Prolegos maxima diligentia confectos habemus.

Cyrenas cum residuis Ciuit.] Quando primùm Cyrene in prouinciæ formam redacta sit, difficile est dicere. Neque enim statim post obitum Ptolemæi Apionis prouinciæ ius accepit. Decessit Ptolemæus Apion Cyrenarum Rex C. Cassio, & Cn. Domitio Coss. anno vrbis conditæ 657. vt docet Iulius Obsequens ex T. Liuio, & Cassiodorus in fastis ex D. Hieronymo in Chronico. Epitome Liuij lib. 70. *Ptolemæus Cyrenarum rex, cui cognomentum Apionis fuit, hæredem pop. R. reliquit. Eius regni ciuitates Senatus liberas esse iussit.* Diùque liberæ ac per id seditionibus obnoxiæ Cyrenæ manserunt, Romanis bello Mithridatico ac ciuili tum maximè occupatis. Certè anno vrbis 667. iamtum Cyrenæos legitimis Regibus spoliatos, ac libertate sua malè vsos comperio. Nam Plutarchus in Lucullo, initio, narrat Lucullum à L. Sylla Athenas oppugnante missum esse in Ægyptum ac Syriam ad classem comparandam (id autem gestum esse eo quo dixi anno testatur Sigonius in Fastis) eúmque cùm Cyrenas appulisset, Cyrenæos offendisse bellis ciuilibus ac continuis tyrannorum motibus vexatos. Ibi cùm eum Cyrenæi rogassent, vt sibi leges ferret, fecit id sapientissimè, eósque in meliorem statum reduxit. Quod si tyrannorum Cyrenensium nomina quis requirit, idem Plutarchus in lib. de fortibus mulierum gestis, docet Nicocratem filiúmque eius Leandrum fuisse, quos circa bellum Mithridaticum scribit tyrannidem Cyrenis inuasisse. Ex quibus patet verissimum esse id quod in Epitome Liuij memoratur, Senatum scilicet iussisse, vt Ptolemaïci regni ciuitates liberæ essent. Alioqui, si in prouinciæ formam redactæ fuissent Cyrenæ, quomodo in Prouincia populi Rom. pater ac filius tamdiu tyrannidem exercere potuissent. Confecto demum Cretico bello Cyrenaica prouinciæ formam accepisse mihi videtur circa annum vrbis 686. Mouet me Eutropius qui lib. 6. postquam Creticum bellum retulit, hæc subiungit. *Quo tempore Libya quoque Romano Imperio per testamentum Apionis, qui Rex eius fuerat, accessit, in qua inclytæ ciuitates erant Berenice, Ptolemaïs, & Cyrene.* Sic enim Eutropij verba intelligo, non vt Apion tunc mortuus sit, quem tot antea annis decessisse suprà probauimus,

sed

sed vt tunc primùm Cyrenaica prouincia pop. Rom. facta sit. Nam de fictitio Apione sicciores Libyæ Regulo Eutropij verba accipere, somniare est, & contra Eutropij mentem. Aut enim de Ptolemæo Cyrenarum rege verba Eutropij accipienda sunt, aut Cyrenas bis pop. Rom. legatas à duobus Ptolemæis, qui ambo Apiones dicantur, admittere oportet. quod cùm nullus omnino scriptor nos expressè docuerit, nonnisi temerè affirmari credique potest. Atque ex hoc Eutropij loco malè intellecto, Ruffi Festi atque Ammiani, Diuíque Hieronymi fluxisse error videtur. Ceterùm Appianus in lib. 1. Ciuil. paulò antea Cyrenaicam prouinciam factam indicat Olymp. 176. id est anno vrbis 677. τῷ δ' ἐπιόντος ἔτους ἐκ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ ἑκατοστῆς ὀλυμπιάδος οὔσης δύο ἐκ διαθηκῶν ἔθνη ῥωμαίοις προσεγίγνετο βιθυνία τε νικομήδους ἀπολιπόντος καὶ κυρήνη πτολεμαίου τοῦ λαγίδου. quæ eodem modo accipienda esse atque illa Eutropij apparet ex iis quæ modo disputauimus. Fallitur ergo Onuphrius, qui in libris de Imperio Romano Cyrenaicam ab Aug. prouinciam factam esse scribit, Cretæque insulæ contributam. Refellit Appianus, qui lib. 3. Ciuilium narrat Cretam ac Cyrenam prouinciam Bruto & Cassio decretas esse.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRVM XXIII. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 237. VATER *ipse ampl. inierat. Magistr.*] Hunc vltimum Consulatum Iulianus iniuit Antiochiæ, vt docet Libanius in oratione de vita sua, & in προσφωνητικῷ ad calcem. Eique feliciter annum auspicanti idem Libanius Panegyricum dixit ex more. Ita Themistij Panegyricum Iouiano Aug. & Valentiniano Iuniori nobilissimo puero Coss. dictum legimus: & Claudiani libros de Consulatibus Honorij. Neque Augustis tantùm, sed & priuatis idem honos habebatur. Itaque & Lupicino Consuli, & Richomeri Consuli ac Magistro Equi-

tum Panegyricum abs se dictum esse testatur Libanius in Orat. de vita sua. Claudiani quoque carmina de Consulatu Theodori, item Olybrij ac Probini habentur in manibus. Atque huius consuetudinis vestigium ante Iuliani tempora nullum reperio.

Quod post Diocletianum & Aristobulum.] Mirum est id ab Ammiano Marcellino asseri, ab his Coss. vsque ad 4. Iuliani Consulatum, nullum priuatum Augusto collegam fuisse. Atqui in Fastis, tribus post Dioclet. & Aristob. annis, Maximianum Aug. 2. Consulem Collega Ianuario legimus, vt scriptorem nostrum memoria labi necesse sit. Sed in Fastis potius error inoleuit. neque enim Maximinianus Aug. 2. sed Maximus 2. Collegam habuit Ianuarium, vt ex libro Fastorum Cuspiniani, & ex hoc Ammiani loco notauit Onufrius. Cæterùm cum hoc Aristobulo Carinus Augustus tertium Consul Calendis Ianuarij processerat. sed victo atque occiso ad Margum Mysiæ Carino Diocletianus victor, Carini tanquam tyranni nomen è Fastis expunxit, eiusque loco se Consulem renunciauit retento Collega Aristobulo, qui à partibus Carini steterat. Id docent Idatij Fasti, in quibus sic habetur Diocletiano 2. & Aristobulo. *His Coss. occisus est Carinus Margo, qui hoc ipso anno cum Aristobulo Consul processerat.* Quo loco V. Cl. Iacobus Sirmondus quædam ex conjectura inseruit duabus lineolis inclusa, quæ tamen absunt à Ms. Codice, vt mihi ipse testatus est, cùm hanc meam obseruationem ad eum detulissem. sic enim edidit. [*Et leuatus est Diocletianus Aug.*] *qui ipso anno cum Aristobulo Consul processerat.* Sed hæc lectio defendi non potest. Nam primùm longè antequam Carinus occideretur in vrbe Margo, Diocletianus ab exercitu Augustus fuerat renuntiatus: deinde si ita legimus, sequitur Diocletianum ante cædem Carini Coss. cum Aristobulo processisse: id enim sonat verbum illud, *processerat.* At quomodo fieri id potuit, cùm Aristobulus in castris Carini militaret, præcipuusque partium dux esset, quippe Præfectura prætorij succinctus: nec nisi occiso demum Principe suo ad Diocletianum transiuerit. vt docet Aurelius Victor his verbis, quæ nobis ad hanc obseruationem præiuêre. *Retentique hostium ferè omnes, ac maximè vir insignis Aristobulus Præfectus Prætorio per officia sua; quæ res post memoriam humanam noua atque inopinabilis fuit, ciuili bello, fortunis, fama, dignitate spoliatum neminem.*

Apud Hierosolymam templum.] Quod nouissimè Constantino Max. imperante Iudæi instaurare aggressi fuerant. sed eos Constantinus malè multatos varia in loca dispersit, vt narrat Chrysostomus Homil. 2. contra Iudæos. Cedrenus ad annum xx. Constantini. *καὶ ἰουδαίους περὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ πάλιν στασιάζοντας κωνσταντῖνος ὁ μέγας τιμωρησάμενος διεσκόρπισεν.* De hac autem euersione sub Iuliano loquitur Iulianus ipse in fragmento Epistolæ, quam D. Petauio viro doctissimo debemus, & Ambrosius in Ep. 29. ad Theodosium his verbis. *Non audisti Imp. quòd*

cum iussisset Iulianus reparari templum Hierosolymis, diuino qui faciebant repagulum igne flagrarunt.

Alypio.] Is est ad quem extant Iuliani Aug. epistolæ, quibus eum fratrem appellat. eiusdem meminit Libanius in Ep. ad D. Basilium. παρεκάθηντό μοι τῶν ἐν ἀρχῇ γεγενημένων ἄλλοί τε οὐκ ὀλίγοι, καὶ ὁ πάντα ἄριστος Ἀλύπιος Ἱεροκλέους αὐτανεψιὸς ἐκείνου. *Assidebant honorati plures, inter quos Alypius Hieroclis illius cognatus.* Huius Alypij filius fuit Hierocles prisco illi philosopho cognominis, de quo Marcellinus in lib. 29. & Libanius in Ep. 314. ad Alypium. Eundem intelligit Iulianus in Misopogone, p. 84.

Aproniamum.] Flauius Apronianus Præf. vrbi dicitur in leg. 3. Cod. Theod. de suariis, & pecuariis. Nec rectè Onuphrius in Fastis, L. Turcium Apronianum eum appellat. hic enim L. Turcius Apronianus Præfectus vrbi fuerat, Constantio 2. & Constante Coss. vt est in Fastis Cuspiniani relatum.

Rufinum Arabium.] Scribendum *Aradium*, vt disertè legitur in Regio cod. & Rom. ac Aug. editione Mariangeli Accursij. Atque ita conjecerat Iuretus ad Symmachi Auctarium, motus auctoritate veterum inscriptionum, in quibus Aradius Rufinus exaratur.

Auunculi sui Iuliani.] Hic Iuliani Præfecti præt. filius, Basilinæ frater, antea Præfectus Ægypti fuerat, teste Iuliano in epist. x. ad Alexandrinos. Postea Comes Orientis, Mamertino, & Neuitta Coss. lege 51. Cod. Th. de Decurionib.

Felice enim largitionum Comite.] Hic ob nefarium sacrilegium quod in sacrosancta vasa commiserat vnà cum Iuliano Comite Orientis, miserè periit, vt narrat Theodoritus lib. 3. Idem desertor fidei in gratiam Iuliani à Christi religione ad numinum cultum desciuerat, quod præter Theodoritum testatur & Libanius in Orat. pro Aristophane Corinthio. μετὰ τούτων ἐστὶ Φῆλιξ ὁ καλὸς καὶ γενναῖος, τούτῳ μὲν ἀρχαῖος ἑταῖρος, θεοῖς δὲ νεωστὶ φίλος, ἡγεμόνι σοι χρησάμενος ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῶν κρειττόνων. Suffragatores Aristophanis Libanius hîc producit præcipuos in amicitia Iuliani. Maximum in primis ac Priscum philosophos, deinde Elpidium. Sic enim legendum ἀλλ᾽ οὐδ᾽ Ἐλπίδιος, ὃν, &c. Malè vulgo ἐλπίδος legitur, quod quemuis vel doctissimum interpretem induxisset. Hic est Elpidius Comes rerum priuatarum, cuius ibidem meminit Theodoritus, & Libanius in Ep. 29. ad Iulianũ Aug. Vide Chrysost. Orat. 2. de S. Babyla.

Publicos continens titulos.] Statuarum scilicet atque imaginum Principis, quæ per fora atque in locis publicis visebantur. Erant autem huiusmodi. Dn. N. Claudius Iulianus P. F. Aug. De hoc porrò Antiochensium in Iulianum conuicio loqui videtur Iulianus in Misopog. p. 87. εἰς αὐτοὺς ὑβρίζοντες τοὺς ἄρχοντας καὶ τούτων εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ γενείου τρίχας, καὶ τὰ ἐν τοῖς νομίσμασι χαράγματα. quanquam χαραγμάτων vocabulo effigiem tauri nummis impressam intelligi satius est, in quam iocabantur Syri, teste Socrate in lib. 3.

Cal. Ian. ascendente eo gr. Genij templum.] Iulianus Aug. quartum Consul Antiochiæ processit Kal. Ian. & sacrificaturus ex more Genij publici templum ascendit. Postridie quod is dies ater habebatur, quieuit domi. Tertiò demum (qui dies erat votorum) in æde Iouis Philij vota pro salute sua ac pop. Rom. nuncupauit, vt ipse testatur in Misopog. p. 70. quem locum, quia illustris est, nec à Martinio interprete intellectus, hîc apponam, ἡ Σύρων ἧκε νουμηνία· εἶτα ὁ Καῖσαρ αὖθις εἰς φιλίου Διός· εἶτα ἡ πάγκοινος ἑορτή, καὶ ὁ Καῖσαρ εἰς τὸ τῆς τύχης ἔρχεται τέμενος· ἐπισχὼν δὲ τὴν ἀποφράδα, πάλιν εἰς φιλίου τὰς εὐχὰς ἀναλαμβάνει κατὰ τὰ πάτρια. *Venerunt Calendæ Syrorum: rursum Cæsar ad Iouis Philij. Deinde Calendæ Ianuariæ. & Cæsar Genij templum adit. tum intermisso atro die, rursum in æde Iouis Philij vota suscipit more maiorum.* πάγκοινος igitur ἑορτὴ sunt Cal. Ianuariæ, quòd is dies per totum orbem Rom. festus haberetur, etiamsi non omnes inde initium anni ducerent. Verbi gratia, Syri ab hyperberetæo, qui Octobri Iuliano respondet, annum tunc ordiebantur. Itaque in hoc Iuliani loco ἡ Σύρων νουμηνία, primus est dies mensis hyperberetæi. Explicationem verò nostram apertè confirmat Libanius in descriptione Calendarum in tomo 1. his verbis quæ Latinè breuitatis causa hîc afferam. *Ac festa quidem alia familiarum sunt, alia ciuitatum, quædam etiam populorum. Hoc autem vnum commune est omnibus qui sub imperio Rom. degunt. Celebraturque anno hoc quidem ineunte, illo verò exeunte.* Idem in Orat. de vita sua, pag. 75. τὴν μεγίστην ἑορτὴν ἣ τῆς κοινὴ τῶν ὑπὸ ῥωμαίοις ὄντων Calendas Ian. vocat, itémque in Apologia p. 604. Lucianus in Pseudologiste μεγάλην νουμηνίαν appellat. Sed & ipsa votorum commemoratio, de quibus ibi Iulianus loquitur, nullum dubitationi locum relinquit. Vota enim 3. Non. Ian. suscipi solebant, vt docet Lucianus in loco cit. & Calendarium Heruuartij. De Genij templo Antiochiæ Euagrius in lib. 1. cap. 16.

Constantinop. terræ pulsu vibratam.] De hoc terræmotu loquitur Libanius in Orat. funebri, vbi eum Iuliani sacrificiis & postulationibus sedatum esse scribit ἔσεισε μὲν ποσειδῶν τὴν μεγάλην ἐν Θράκῃ πόλιν, &c. quæ in editionibus vulgatis desiderantur, ingenti aliquot paginarum lacuna. Eiusdem terræmotus mentio fit in Victoris Epitome.

Pag. 239. *Alexandrum Syriacæ iurisd. pr. turb. & sæuum.*] De quo Libanius loquitur in Ep. 707. ad Iulianum Aug. vbi eum asperioris ingenij fuisse significat.

Tarsum Ciliciæ reuersurum.] Iulianum Antiochia proficiscentem Antiochensis ordo honoris causa prosecutus, cùm suppliciter rogaret vt delictorum veniam sibi concederet, Iulianus eis respondit, se nequaquam Antiochiæ, sed Tarso hiberna acturum, si saluus è Perside reuerteretur, teste Libanio de vita sua, p. 44. Id autem responsum cum his quæ ibidem refert Libanius, Curialibus Antiochenis à Iuliano datum est in mansione 1. quæ Litharbis dicebatur, vt testatur Iulianus

in Ep. 27. ad Libanium. Has porro Iuliani minas vt auerterent Antiochenses, eorum rogatu Libanius Orationem ad Iulianum scripsit, quæ πρεσβευτικὸς, seu legatio inscribitur: qua veniam pro ciuib. suppliciter poscit, orat ne imperator solita hibernacula dimittat, néue apud Tarsenses homines longè petulantissimos hiemare velit. Alteram quoque orationem ad Antiochenses idem Libanius scripsit de imperatoris ira, cuius meminit Socrates in lib. 3. cap. 17. quæ breui, si Deus dederit, à nobis edetur.

Memorium Præsidem.] De quo Libanius in Epist. 352. & Iulianus ipse in Orat. ad Heraclitum τῷ κυνικῷ.

Id enim curatius obseruarat.] Cùm enim esset Hierapoli, fidos exploratores præmiserat, qui cauerent ne quis ad Persas transfugeret, consilia sua, & profectionem hostibus proditurus, vt ipsemet scribit in Epist. ad Libanium quæstorem. Quod quidem Iuliani consilium non immeritò prædicat Libanius in Oratione funebri, p. 311. μεγάλην οὖσαν εἰδὼς ἐν ἀπορρήτοις ῥοπὴν, καὶ εἰσόδου χρόνον, καὶ εἰσβολῆς ὁδὸν, καὶ μηχανημάτων τρόπον, οὐδὲν ὧν ἔστρεφεν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐξήνεγκεν· εἰδὼς ὅτι πᾶν ἐκλαληθὲν εὐθὺς ἔστιν ἐν ὠσὶ κατασκόπων, &c. *Cùm maximum momentum in silentio esse cerneret, neque profectionis tempus, neque qua via irrupturus esset, neque machinarum speciem, neque quicquam eorum quæ voluebat animo, patefecit. gnarus simul atque quid euulgatum esset, ad exploratorum aures permanare.*

Scytharum auxiliis.] Præcipuè Gothorum. horum enim distinctè meminit Zosimus in lib. 3. in pugna illa ad Ctesiphontem. φεύγουσι δὲ ἐπικαθεζομένοντες οἱ ῥωμαῖοι καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ Γότθοι.

Venit ad Batnas.] De hoc opido Iulianum in Epist. 27. ad Libanium loqui Lindembrogius putauit. sed ex ipsa epist. facilè est hunc errorem refellere. Ait enim Iulianus ab Antiochia progressum se esse vsque ad Litharba, qui est viculus in Chalcide: inde Berroeam venisse, ibique diem integrum mansisse: tum ad Batnas locum ita dictum accessisse. Cúmque diei spatium Batnis moratus esset, Hierapolim contendisse: atque hinc ad Libanium se literas dare. Ceterùm Hierapoli triduum moratus Iulianus, Euphratem nauali ponte trajecit, Batnásque quod Osdroenæ opidum est, venit, vt Zosimus in lib. 3. Marcellinúsque testantur. Duæ igitur Batnæ in hoc Iuliani itinere occurrunt. Prior locus est in Syria cis Euphratem. Alterum est opidum Osdroenæ trans Euphratem satis celebre. Vtrumque opidum manifestè distinguitur in Antonini Itinerario. *Iter à Callecoma Edessam millia plus minus 85. sic. Batnas m. p. m. 24. Hierapoli m. p. m. 21. Thilaticomum m. p. m. x. Batnas m. p. m. 15. Edessam. p. m. 15.* Tabula quoque Peutingerorum vtrumque opidum apertè distinguit. ab Antiochia *Emma m. 23. Chalcida xx. Berrea 29. Bannis 27. Thiltauri 25. Bathna 12. Hierapoli 12. Zeugma m. 24.*

Pag. 240. *Vnde duæ duc. in Pers. via regia.*] Idem narrat Zosimus in

lib. 3. ex Eunapio, quem ferè integrum exscripsit teste Photio. δυοῖν τοίνυν ἐντεῦθεν ὁδοῖν παρακειμένων, τῆς μὲν διὰ τοῦ ποταμοῦ τίγρητος καὶ πόλεως νισίβεως τοῖς ἀδιαβηνῶν σατραπείαις ἐμβαλλούσης, τῆς δὲ διὰ τοῦ εὐφράτου καὶ τοῦ κιρκησίου, &c. *Cum autem duæ ex eo loco viæ ducerentur, quarum altera quidem per Fl. Tigrim, & Nisibenam ciuitatem in Adiabenam excurrit, altera autem per Euphratem, & Circesium Castrum, &c.*

Paludamentum purpureum.] Idem refert Zosimus libro 4. his verbis. τούτῳ γὰρ (Procopio) ὡς γένει συναπτομένῳ, μέρος τι τῆς δυνάμεως ἐμπιστεύσας ἐκέλευσεν ἅμα σεβαστιανῷ διὰ τῆς ἀδιαβηνῆς χωροῦντι ἀπαντῆσαι εἰ δὲ ἐπείγοι ὁδοῦ κατὰ τῶν πολεμίων ἰόντι, δοὺς αὐτῷ καὶ βασιλικὴν στολὴν ἔχειν.

Propinquo suo tradidisse Procopio.] Cedrenus Procopium Iuliani cognatum, seu ἀνεψιὸν nominat. Itaque consobrinos Iulianum ac Procopium fuisse existimo. Sanè in lib. 26. p. 318. Iuliani cognatus dicitur.

Triginta millia lect. militum.] Libanius in Oratione funebri, xx. duntaxat millia ponit. ἀποχρίσας τῆς δυνάμεως μυριάδας ὁπλιτῶν δύο, τούτους μὲν ἐπὶ τὸν τίγρητα πέμπει, φυλάξοντάς τι τῶν γῆν εἶτι ταύτῃ προσιέναι δεινόν, καὶ περιμενοῦντας κατὰ καιρὸν καλοῦντι· χρῆν δὲ ἄρα καὶ τὸν ἀρμένιον παραπλήσιόν τι ποιεῖν, & reliqua cum Ammiani narratione mirificè congruentia. Zosimus lib. 3. 18. millia peditum duntaxat Sebastiano & Procopio commissa esse memorat, quæ Tigridis ripam tuerentur. sed Sozomenus in lib. 6. xx. dicit.

Sebastianum ex Duce Ægypti.] Is est igitur Sebastianus Dux Ægypti, sectâ Manichæus, audax & petulans iuuenis, qui Gregorium pulso Athanasio in sede Alexandrina armis imposuit, vt scribit Athanasius in Ep. ad solitarios, & in Apologia qui eum δοῦκα & στρατηλάτην nominat passim. Erat autem filius Antiphili, à quo in disciplinam traditus Libanio, mox relicto eloquentiæ studio ad militiam se contulit, tametsi excellenti ingenio præditus, vt docet Libanius in Epist. 2. ad Antiphilum, quibus & aliam subjungit ad Sebastianum, exhortans vt redeat. Extant in editione Cracouiensi Lat. Libanius 308. 340. 494. Epistolas ad eum scribit.

Pag. 241. *Dauanam venit.*] Dabana dicitur in Notitia Imperij Romani sub duce Osdroenæ vnà cum Callinico. Procopius lib. 2. περὶ κτισμάτων, δαβάνας nominat.

Callinisum.] Scribe Callinicum, vt Eutropius, Zosimus ac Marcellinus Comes in Anastasio appellant. Hierocles Ms. in συνεκδήμῳ. ἐπαρχία ὀσδροηνῆς ὑπὸ ἡγεμόνος πόλεις αἵδε. λεοντόπολις ἡ πρὶν καλλίνικα. βίρθα. hæc vrbs condita est à Seleuco Callinico, vt docet Chronicum Alexandr. Olympiade 134. anno 1. σέλευκος καλλίνικος ἐν μεσοποταμίᾳ καλλίνικον πόλιν κτίζει. sed falli hunc auctorem docuit me Libanius. Is in Epist. ad Aristænetum ait Callinicum stationem esse in Mesopotamia circa Euphratem, ita vocatam ex eo quod Callinicus Sophista ibi occisus est. vnde apparet recentiorem fuisse eius loci appellationem. Callinicus enim Sophista cognomine Sutorius vixit sub Galieno, teste Suida. cui

Prosphoneticum scripsit. Rerum quoque Alexandrinarum historiam x. libris scripsit, quod opus citatur ab Hieronymo in Commentariis in Danielem.

Ad diem 6. Cal.] Scrib. *a. d. 6.* quod est ante diem 6. Porrò hic dies ex re ipsa lauatio dicebatur. 1. enim die qui erat *a. d.* 9. Cal. Aprilis, Galli comam iactantes crebris ictibus lacertos cruentabant, atque is dies sanguinis dicebatur teste Tertulliano in Carmine ad Senatorem, & Trebellio Pollione in Gestis Claudij. Idem Tertullianus in Apolog. hæc habet. *Archigallus ille sanctißimus nono Kalendarum earundem* (April.) *sanguinem impurum lacertos etiam castrando libabat.* Proximus dies magna omnium lætitia celebrabatur, eóque hilaria dictus teste Macrobio lib. 1. Saturn. tertio quiescebant, quarto demum die, qui erat ante diem 6. Cal. Apr. simulacrum Cybelæ carpento impositum Almonis aquâ abluebant. hic dies lauatio, ille requietio dicebatur, vt docet Calendarium Romanum Constantini æuo exaratum, quod Georgio Heruuarto debemus XI. *Arbor intrat.* X. *Tubilustrium* IX. *Kal. Apr. Sanguen.* VIII. *Hilaria.* VII. *Requietio.* VI. *Lauatio.* Quem locum valde illustrat Iulianus in Hymno quem in Deorum matrem composuit. τέμνεσθαι γὰρ φασὶ τὸ ἱερὸν δένδρον καθ' ἣν ἡμέραν ὁ ἥλιος ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ἰσημερινῆς ἀψῖδος ἔρχεται εἶθ' ἑξῆς σαλπισμὸς παραλαμβάνεται, τῇ τρίτῃ δὲ τέμνεται τὸ ἱερὸν καὶ ἀπόρρητον θέρος τοῦ θεοῦ γάλλου. ἐπὶ τούτοις ἱλάρια φασὶ καὶ ἑορταί. Igitur XI. Kal. Apr. quo primum die Sol Æquinoctialem circulum attingit, pinus succidebatur, & in Deum matris sacrarium inferebâtur, Arnobius lib. 5. *Quid enim sibi vult illa pinus, quam semper statis diebus in Deum matris intromittitis sanctuarium?* sic legendum. Postridie erat Tubilustrium quem σαλπισμὸν vocat Iulianus. Eo enim die tubæ, quarum in sacris frequens est vsus, lustrabantur teste Festo.

Claßis aduenit.] Sexcentarum nauium, teste Zosimo. præter quas quingentæ erant scorteæ, & quinquaginta tectæ, & alia plana nauigia ad compingendos pontes. alia item quæ alimenta, & machinas portabant. Idem Præfectos classis Constantium & Lucianum nominat.

Pag. 242. *Fulcimentum prosternitur ingens cilicium.*] In Regio codice ac Rom. edit. legitur *fulmentum*, quod placet. nam fulcimentum vox barbara videtur. apud Tertullianum legitur tamen & in Glossis. Græcis ἔρεισμα, quam vocem obseruaui ab interpretibus ferè fulcimentum verti. Phoca Grammaticus in vita Virgilij.

Terra ministrauit flores, & munere verno
Herbida supposuit puero fulmenta virescens.

Fulturam tabularum vocat Hegesip. lib. v. cap. xx.

Tormentum appellatur ex eo quod omnis explicatio torquetur.] Hæc, vt ingenuè fatear, non satis intelligo. An fortè scribendum. *Quòd funium implicatione torquetur.* aut sanè. *Funes implicati torquentur.* Sic à tor-

quendis funibus tormentum deduxerit Ammianus. Ita balistarum tortores, pag. 142. Potest tamen nec incommodè deduci ab eo quod lapides contorqueat. Porro scorpionem propriè dici tormentum docet Tertullianus in Scorpiace, initio. *Arcuato impetu hamatile spiculum in summo tormenti ratione restringit, vnde & bellicam machinam retractu tela vegetantem de scorpio nominant.* Charisius lib. 1. *Nam tam scorpium animal dicimus quàm militare tormentum.*

Pag. 243. *Instar assurgentis & cedentis armati.*] Dudum, *cedentis arietis*, legi debere conjeceram, atque ita nuper in Codice Regio scriptum esse didici.

Pag. 244. *Adscitis Saracenorum auxilijs quæ annuis obtulere prompt.*] Legatos enim Iulianus ad eos miserat qui admonerent, vt auxilia quamprimum mitterent si iis collibitum esset: velut qui parum sollicitus esset si non adessent. sic enim ipse scribit in Epist. ad Libanium quæstorem. *πρὸς τοὺς σαρακηνοὺς ἔπεμψα πρέσβεις ὑπομιμνήσκων αὐτοὺς ἥκειν εἰ βούλοιντο. Ad Saracenos legationem misi, admonens eos, vt venirent si libitum esset.*

Cercusium.] Zosimus in lib. 3. *κιρκήσιον* vocat: Rufus Festus *Circessum*. In Concilio Chalcedonensi inter Episcopos Osdroenæ prouinciæ, qui Synodo subscripsere, recensetur Abrahamus Castrocircon Episcopus.

Barbarorum confinijs interiores limites ordinaret.] Ea fuit in Rep. Diocletiani prouidentia, vt omnes limites Imperij Romani castris & castellis vndique communiret, & in iis idoneos milites locaret, qui barbarorum irruptionem arcerent. Suidas in *ἐσχατιά*. *ὁ διοκλητιανὸς λόγον ποιούμενος τῶν πραγμάτων, ᾠήθη δεῖν καὶ δυνάμεσιν ἀρκούσαις ἑκάστην ἐσχατιὰν ὀχυρῶσαι καὶ φρούρια ποιῆσαι.* Sed paulò postea Constantinus hanc vtilissimam dispositionem subuertit. Nam è præsidiariis illis castellis quæ Diocletianus extruxerat, ad alia oppida nullius præsidij egentia militem transtulit, quo facto latam barbaris viam ad peruadendos Rom. Imperij fines aperuit, vt quidem ei objicit Zosimus lib. 2. his verbis. *τῆς γὰρ ῥωμαίων ἐπικρατείας ἁπανταχοῦ τῶν ἐσχατιῶν τῇ διοκλητιανοῦ προνοίᾳ κατὰ τὸν εἰρημένον μοι τρόπον* (locus quem intelligit hodie deest, videtur tamen is esse quem è Suida produximus) *πόλεσι καὶ φρουρίοις καὶ πύργοις διειλημμένης, καὶ παντὸς τοῦ στρατιωτικοῦ κατὰ ταῦτα τὴν οἴκησιν ἔχοντος, ἄπορος τοῖς βαρβάροις ἦν ἡ διάβασις*, &c. In hac autem castrorum munitione id Diocletianus obseruabat, vt vltra ipsum limitem castella extrueret, & barbarorum fines subraderet, quemadmodum hoc loco Marcellinus memorat. Quod Idatius quoque confirmat in Fastis. Constantio & Maximiano. *His Coss. castra facta in Sarmatia contra Acinco, & Bononia.* Idque iam antè institutum fuerat à Probo Augusto, vt scribit Vopiscus his verbis. *Contra vrbes Romanas castra in solo barbarico posuit.*

Scenicis ludis.] Hæc ferè iisdem verbis transcripsit Hegesippus lib. 3.

de

de excidio Hier. cap. v. *Denique cum ludi scenici in ea celebrarentur urbe, ferunt quendam ex histrionibus mimorum elevatis oculis ad montem Persas vidisse aduenientes, & dixisse continuò, aut somnium video, aut magnum periculum. Ecce Persae.*

Mimum cum ux. imm. è medio sumta quaedam imitaretur.] Mimus à Graecis originem sumpsit, cui respondet apud Latinos Planipes, ut Diomedes lib. 3. notat. Definitur autem mimus à Graecis μῖμος ἐστὶ μίμησις βίου τά τε συγκεχωρημένα καὶ ἀσυγχώρητα περιέχων. Diomedes autem ita definit. mimus est sermonis cujuslibet, & motus sine reuerentia, vel factorum & turpium cum lasciuia imitatio. Inter Graecos mimorum auctores clarissimus fuit Sophron, quem Plato quoq; Philosophus tanti fecisse dicitur, ut eius carmina sub lectuli sui puluino semper habuerit. Scripsit μίμους ἀνδρείους, & μίμους γυναικείους teste Suida, & Athenaeo. Auctor Etymologici in v. ῥίκνος laudat Sophronem ἐν τοῖς ἀνδρείοις μίμοις. Idem in v. ἀμφισβητεῖν eiusdem γυναικείους memorat. sic autem inscripti esse videntur, quòd argumenta hi quidem muliebria, illi ad viros spectantia continerent. Eodem planè modo quo Pantomimorum, seu saltatorum argumenta partim ἀνδρεῖα, alia γυναικεῖα fuisse scribit Libanius in Orat. pro saltatoribus, pag. 496. Longo interuallo post claruit Philistion, qui Mimos Graecè scripsit. de quo in libris sequentibus dicemus. Hic à Suida Comoedias scripsisse dicitur, & tam Comicus poëta quàm Mimographus dici potest. Namque ea aetate Comoedia nil praeter Mimum erat. ut docet Marcus Antoninus lib. xi. de vita sua, his verbis. μετὰ δὲ τὴν τραγῳδίαν ἡ ἀρχαία κωμῳδία παρήχθη παιδαγωγικὴν παρρησίαν ἔχουσα, & paulò post, μετὰ ταῦτα τίς ἡ μέση κωμῳδία καὶ λοιπὸν ἡ νέα πρὸς τί ποτε παρείληπται, ἢ κατ' ὀλίγον ἐπὶ τὴν ἐκ μιμήσεως φιλοτεχνίαν ὑπερρύη ἐπισκέπτου. ὅτι μὲν γὰρ λέγεται, καὶ ὑπὸ τούτων τινὰ χρήσιμα, οὐκ ἀγνοεῖται. Cleon quoque Mimaulus cognominatus Italicorum Mimorum princeps fuisse memoratur ab Athenaeo in fine lib. x. qui Nymphodorum quoque superauit. hic suos ipse mimos actitauit. sic enim haec Athenaei verba intelligo. ἰταλικῶν μίμων ἄριστος γέγονεν αὐτοπρόσωπος ὑποκριτής. quo loco cauillationes aliquot mimicae referuntur, Mimisque simillimae sunt quas hodie farsas in Gallia vocamus, nisi quod pedestri sermone constant, quem tamen etiam in Mimis olim usitatum esse existimo. nam & Dio Orat. 2. de Regno, Mimos vocat γέλωτος ποιητὰς μετὰ σκωμμάτων ἐμμέτρων τε καὶ ἀμέτρων. Antiquitus autem Mimi ad symphoniam saltabant, ut de Antiocho Epiphane scribit Polybius lib. 31. ὑπὸ τῶν μίμων ὁ βασιλεὺς εἰσεφέρετο ὅλος συγκεκαλυμμένος, ἐτίθετο δ' ἐν γῇ ὡς ἓν τῶν μίμων· καὶ τῆς συμφωνίας προκαλουμένης ἀναπηδήσας ὠρχεῖτο, καὶ ὑπεκρίνετο μετὰ τῶν γελωτοποιῶν. Apud Rom. verò non saltabant Mimi. ut patet ex Theodora Aug. quae cum nec psallere, nec saltare nosset, cum Mimis in scenam prodiit, teste Procopio. Unde Libanius in Oratione aduersus Aristidem pro saltatoribus, initio, mimorum & saltatorum artes longè

dissimos esse ait. [illegible] autem Pantomimos intellige. Sic enim ferè Græci appellant. Philo in Orat. in Flaccum. [illegible] Iulianus in Misop. Asterius.

Et hæc quidem Galieni temporibus euenerunt.] Sub initium Galieni capta est à Persis Antiochia. Zonaras enim Persas ait capto Valeriano Aug. victoria elatos vsque Antiochiam, & Tarsum vrbem Ciliciæ celeberrimam, ac Cæsaream Cappadociæ, in qua 400. hominum millia erant, post diuturnam obsidionem fraude perfugæ tandem cepisse. Idem refertur in Excerptis Græcis Chronici Eusebiani, pag. 71. Sed Trebellius Pollio in xxx. Tyrannis, vbi de Cyriade loquitur, Antiochiam & Cæsaream ante Valeriani infelicem pugnam à Persis expugnatas esse indicat. In quo falli eum existimo. Cæterum Libanius in Oratione ad Theodosium de vlciscenda cæde Iuliani Aug. eius cladis meminit his verbis: [illegible] *Nequid tale accidat, quale illorum memoria, quibus in theatro sedentib. Persici sagittarij ex apice monte superuenere.*

Pagina 45. *Duitam venimus locum.*] Regius codex *Zaitham*. Zosimus lib. 3. [illegible] appellat, sed non eo in loco; verum Duris Gordiani tumulum fuisse memorat his verbis; [illegible] Verior autem mihi videtur Zosimi quàm Ammiani narratio. Namque Eutropius ac Rufus Festus Gordiani tumulum xx. millibus à Circesio castro abesse testantur. Zayta autem non plus quam diei vnius itinere à Circesio abesse potest, siquidem Ammianus & Zosimus omnes Romani exercitus mansiones accuratè notant. ac proinde xx. millibus abesse à Circesio nullatenus poterit. Gradu enim militari procedens exercitus in hostico tot millia conficere non debet. sed hoc argumentum parum firmum est. Illud grauius, quod Zayta non plus quàm 60. stadia à Circesio castro abest, vt testatur Zosimus, quæ septem tantum milliaria conficiunt.

Quoniam interuellum certiore iam spectaculi prosperioris clarum.] In Regio codice diuersam lectionem reperi: *iam spectatum*. quomodo ferè in Romana editione legitur. ea enim *spectatos* exhibet. fortasse igitur *spectatum* Ammianus scripserat.

obliquæ destinauerat Manlij] Manlij *designauerat*.

Amice, Æacida.] Sed hoc oraculum ab Ennio in Annalibus esse confictum Cicero demonstrat in lib. 2. de Diu. primum quod Latinè Apollo nunquam locutus est. deinde quod illa sors inaudita Græcis est. præterea Pyrrhi temporibus iam Apollo versus facere desierat. Certè absque hoc Ciceronis testimonio fuisset, Ennij Latinum carmen, ex hoc Apollinis Græco translatum esse dixissem. [illegible]

In Regionalibus libris.] In Regio codice & Romana Editione *Numeralibus* legitur, scribas forte illi: vid務 quinamq[illegible] qui ad expeditiones pertinebant: sic post *Vulgo* salos libri dicuntur, nam *viriales* nil ad hunc locum. Ea voce vtitur Cassiodorus lib. XII. cum Liberium exercitualem virum vocat.

Pag. 246. Interpretes arcessiti.] Lego *arcessiti*, interrogantque, vt habet Editio Augustana.

Fulmen Consiliarium.] Genera fulminum tria esse ait Cæcina: Consiliarium, Auctoritatis, & quod Status dicitur. Consiliarium ante rem fit, sed post cogitationem: cùm aliquid versantibus in animo nobis, aut suadetur fulminis ictu, aut dissuadetur: vt refert Seneca lib. 2. nat. quæst. Hic est Cæcina pater Auli Cæcinæ, cuius quem defendit Cicero. Erat autem domo Tuscus & Etruscæ disciplinæ callentissimus, de qua etiam librum scripsit Cicero lib. 16. Epist. 6. Plinius in Indice.

Hoc modo tacta loca nec intueri, nec calcari debere.] Romani pariter ac Græci loca de cælo tacta, propria quadam religione sacra esse existimabant. Fulmen enim ipsum sacrum esse arbitrabantur, vnde ignis sacer ab Ammiano hîc dicitur. Itaque ea loca studiosè aruspices muniebant, & hydriam cum operculo ibi collocabant. Pausanias in Heliacis: [illegible] κεραυνὸν φασὶν ἔνθα [illegible] καὶ [illegible] χαλκοῦ: ea loca Græci ἐνηλύσια vocabant. Hesychius ἐνηλύσια· τὰ κατασκηφθέντα χωρία λέγονται, οἱ δὲ [illegible] ἤλυθεν· ἄλλοι δὲ τὰς ἐν τοῖς [illegible] χωρίοις ἀφιδρυμένας [illegible] Auctor Etymologici idem dicit. [illegible] [illegible] κεραυνωθέντας ἀνέθεντο [illegible] λέγονται ἄβατα καὶ ἄδυτα. Ioui καταιβάτῃ sacra fuisse testis est & Pollux lib. 9. Dicebantur autem ἐνηλύσια, siue ἠλύσια, quòd fulmen in ea descendisset: ὅτι κεραυνὸς εἰς αὐτὰ ἐνήλυσε. vt indicat Pollux ibidem. Sed & hominem fulgure ictum ibidē sepeliebant, (cremare enim nefas erat) ac locum maceria circumdabant, vt docet Plutarchus lib. 4. sympos. quæst. 2. quo allusit Marcellinus in Hermogenem, pag. 108. νόμος δὲ [illegible] βληθέντα [illegible] Plinius lib. 2. *Hominem fulgure ictum cremari nefas, terra condi religio tradidit.*

Spiritus cursum ex æthere aliquâ vi ad inferiora detrusum.] Confundit Ammianus duas opiniones veterum philosophorum de fulmine. Nam Anaximenes quidem & Anaximander fulmen spiritum esse dicebant, vt refert Seneca lib. 2. Nat. quæst. & Plutarchus lib. 3. de placitis Philosoph. Anaxagoras verò ignem esse dicebat ex æthere in inferiora summâ vi delapsum, vt testatur ibidem Plutarchus, & ante eum Aristoteles lib. 2. Meteorol. in fine. quibus accedit Seneca lib. 2. Natur. quæst. cap. 12. & cap. 19. sed in capite 19. malè Anaximandrus pro Anaxagora scribitur. *Anaximandrus omnia ista spiritu fieri*

ut ex arbore aliqua vis in inferiora descendit, &c. Puto Marcellinum nostrũ hæc exscribere voluisse, adeò eius verba his Senecæ similia sunt.

Massagetas quos Alanos nunc app.] Massagetas tamen ab Alanis distinguit Claudianus lib. 2. in Rufinum.

Massagetes, patriamque bibens Mæotin Alanus.

Quin & Procopius non Alanos, sed Hunnos Massagetas passim appellat. cui subscribit Euagrius in lib. 3. cap. 2. Sed Isacius Tzetzes in Lycophronem, Massagetas ait esse, qui nunc Abasgi dicuntur.

Traianus & rursus Seuerus.] Regius codex autem, quod dicitur, nobis vellit, in quo *Traianus & Verus Seuerus* scriptum vidimus. Quare non dubito quin Ammianus scripserit. *Traianus & Verus, & Seuerus hinc rediere victores.* Neque enim verisimile foret Iulianum, qui omnes Augustos quicunque de Parthis triumpharant, hîc diligenter recenset, Lucium Verum Diui Marci collegam hîc præterisse, qui de Parthis triumphauit, & cognomen Parthici meruit teste Dione, & Capitolino. Cari autem Augusti mentionem hoc loco de industria vitauit, ne infelicem vitæ exitum perinde ac Caro contigit, sibi ominari videretur.

Apud Resainam superato.] In editione Mariangeli Accursij legitur, *apud Resanam* Est autem Resaina oppidum Osdroenæ, aut castrum in quo milites sub duce Osdroenæ constituti agebant, vt docet noticia Imperij Orient. Eius meminit Stephanus de vrbibus *ῥέσινα πόλις περὶ τ. ἀβόῤῥαν ποταμόν*. Ptolemæus in Mesopotamia inter mediterraneas numerat *ῥαισίναν*. Inter Episcopos quoque Prouinciæ Mesopotamiæ, qui Niceno Concilio subscripsere, memoratur Antiochus Resinates, seu Resinitanus. Neque hanc stationem Tabula Itiner. Peutigerorum omisit, in qua legitur. *A. Zeugmate transis Euphratem Thiar. mill. 33. Batnis 30. Charris 32. Sahia 35. Ressania 36.* lego *Ressaina*.

Velut clarente Iusticia.] At in Ms. Florentino & in prima Editione legitur *velut elabente Iusticia*, quam scripturam ad Regij quoque libri marginem reperi. Nam in ipso contextu scriptum est *velut elaborante Iusticia*. quod præ vulgata lectione mihi quidem præplacet. In Mariangeli Edit. legitur, *ellabente Iusticia*

Pag. 247. *Nos verò miseranda recens sæpe urbium.*] Deesse aliquid videtur, puta. *species*, aut quid simile.

Solemur socios.] Sic emendauit Gelenius, cùm in Editione Rom. legatur *somnium socijs.* In Ms. Reg. *ifomnium socijs.*

Omnibus secundis.] Lege *ominibus*, vt Editio Rob. Stephani præfert, quæ ex Basiliensi Sig. Gelenij editione profluxit.

Superesse victor.] In Mss. Flor. & Regio, & in Editione Rom. ac Mariangeli exaratum est, *victoria*, quare non dubito, totum hunc locum sic legi debere. *Deuicta est perplexo & diuturno Marte Carthago. sed eam Dux inclytus timuit superesse victoria. Euertit funditus Numantiam Scipio*

pio post multiplices casus obsidionis emensos. Qua emendatione nihil iam clarius. Interpunctiones enim ipsæ sunt ex Codice Regio, cui Editio Rom. & Mar. assentitur. Tantum ex vocabulo *dum*, *Dux* fecimus, moti simili loco libri XXVI. in quo, *partium dum in ancipiti Agilo*, habent omnes scripti codices eodem errore.

Vt suadere nobis laboret, &c.] Lucium Florum imitatus videtur qui lib. 1. ait. *Laborat Annalium fides, vt Veios fuisse credamus.* Eadem prope figura vsus Demosthenes, vt vrbium excidium à Philippo dirutarum Atheniensibus ob oculos poneret. Philipp. 3. ὄλυνθον μὲ καὶ μεθώνην καὶ ἀπολλωνίαν καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ θρᾴκης ἐῶ, ἃς ἁπάσας οὕτως ὠμῶς ἀνῄρηκεν, ὥστε μηδένα μηδ᾽ εἰ πώποτε ᾠκήθησαν εἶναι ῥᾴδιον προσελθόντ᾽ εἰπεῖν. quod Demosthenis dictum, vt & alia plurima studiosè imitatus est Philo in lib. de vita Mosis; τὰς μὲ ἐν πόλεις ἢ κατασκάψαντες ἢ ἐμπρήσαντες ἠφάνισαν ὡς μηδ᾽ εἰ τὴν ἀρχὴν ᾠκήθησαν εἰπεῖν ἔχειν.

Multa præsumentes bona, & æquata.] Hæc oratio satis languida est sed aliter in Regio codice, & Romana ac Mar. Editione concipitur. *Erigite animos vestros multa præsumentes & bona, æquata sorte nob.* &c. Quod sanè fortius & numerosius ad aures accidit. Est autem phrasis Græca. *multa præs. & bona.* πολλὰ καὶ ἀγαθὰ προσλαμβάνοντες ταῖς ἐλπίσι. vbi καὶ eleganter περιττόν. Cuius locutionis exempla passim apud Græcos tam oratores quàm historicos occurrunt. Apud Dionem Cocceianum lib. 44. pag 259. πολλῶν καὶ φρονίμων. vbi Leonclauius eam particulam tanquam otiosam inclusit, & expungendam putauit. sed idem Dio, pag. 287. similiter eam vsurpat.

Conclusa oratione ad hunc grauissimum finem.] Placet *gratissimum*, vt in Editione Rob. Stephani, & Mariangeli, & Rom. & Reg. Cod. exaratum est. quod sequentia planè confirmant. Cæterùm omittendum non est quod refert Zosimus in lib. 3. Iulianum finita hac oratione centum ac triginta nummos argenteos singulis militibus donatiui nomine erogasse. ἀπό τινος βήματος πᾶσιν ὁμοῦ τὰ χαριστήρια προσφωνήσας ἀργυρῶν τε νομισμάτων τριάκοντα καὶ ρ΄ τῶν στρατιωτῶν ἕκαστον δόσει τιμήσας, τῆς ἐπὶ πέρσας εἰσβολῆς ἐπεμελεῖτο. quod quidem si verum est, (neque enim Zosimo aut Eunapio quem exscripsit, hac in parte fidem derogare possumus) quo modo Amm. Marcellinus id prætermisit? Sanè existimo Amm. Marcellinum de hoc donatiuo intellexisse in fine lib. 22. cùm ait. *Et militibus orationibus crebris stipendiòque competenti ad expedienda incidentia promptius animatis, cunctorum fauore sublimis Antiochiam ire contendens.*

Spéque in prosperum elatior.] Fortè *spéque inde prosperorum elatior*, atque ita Ammianum scripsisse existimo. In Regio reperi. *spe prosperorum.* in Editione. Rom. *spe prosperum.*

Pag. 248. *Multisque antea nominibus appellatum.*] Primò enim Medorum regnum vocatum est debellatis Assyriis duce Arbace. Inde

Persarum, deuictis Medis duce Cyro. unde & Medorum imperium etiam post Cyrum à multis auctoribus dicitur, quod reuera Persarum erat; & bella illa Darij, & Xerxis τὰ μηδικὰ ab Herodoto, & Thucydide appellantur, quod etiam à scholiaste Thucydidis lib. 1. notatur. Postea Parthica Dynastia constituta est auctore Arsace Partho, de quo mox videbimus. ac deinde rursus Persarum imperium velut postliminio restitutum est ab Artaxerxe, Alexandri Seueri temporibus, vt scribit Herodianus, Zosimus, Agathias.

Arsacis Parthi.] Parthum fuisse Arsacem Herodianus ac Zosimus in Gestis Alexandri Seueri testantur. Strabo lib. xi. & Suidas in v. Ἀρσάκης Scytham eum nominant, leui vtique discrimine, cùm satis constet Parthos à Scythis originem ducere. Alij Bactrianum Arsacem faciunt, teste ibidem Strabone.

Superato Nicatore Seleuco.] Hîc fallitur Amm. Marcellinus. Neque enim Seleucus Nicator, verùm Seleucus alter cognomento Callinicus quartus à Nicatore Syriæ Rex ab Arsace superatus est, vt disertè docet Iustinus lib. 41. & Strabo lib. 11. vera autem Imperij Parthorum Epocha sic habet. Post obitum Alexandri Magni, Parthi primùm Antigono, inde Seleuco Nicatori paruerunt. à cuius nepote Antiocho Diuo primùm defecêre 1. Punico bello, L. Manlio Volsone. C. Attilio Regulo Coss. qui apud Græcos erat annus 2. Olymp. 132. Causa defectionis hæc fuisse dicitur. Arsaces ac Tiridates ambo fratres, Arsacis filij, Phriapiti nepotes erant. Horum alter Tiridates grauiter ferens se à Pherecle Satrapa, quem Antiochus Diuus Parthiæ præfecerat, de stupro sollicitatum esse, rem fratri aperuit. Arsaces mox adiuncto fratre, & quinque socijs Phereclem facto impetu obtruncat, & Parthos pulsis Macedonibus in libertatem asserit. Ipse à Parthis ob virtutem Rex salutatus est, vt scribit Arrianus in Parthicis, cuius verba refert Photius in Bibliotheca. Arriani tamen verba paulò aliter refert Georgius Syncellus in Chronico, pag. 54. Editionis Iosephi Scaligeri. Præfectum enim ipsum Agathoclem non Phereclem appellat. Ἀρσάκης, inquit, καὶ Τηριδάτης ἀδελφοὶ τὸ γένος ἕλκοντες ἀπὸ τοῦ περσῶν Ἀρταξέρξου, ἐσατράπευον βακτρίων ὑπὸ Ἀγαθοκλέους μακεδόνος ἐπάρχου τῆς περσικῆς· ὃς Ἀγαθοκλῆς ἐρασθεὶς Τηριδάτου ὥς Ἀρριανός φησι ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν, καὶ τῷ νεανίσκῳ σπουδάσας ἐπιβουλεῦσαι, διαμαρτήσας ἀνῃρέθη παρ᾽ αὐτοῦ καὶ Ἀρσάκου ἀδελφοῦ. Atque hoc Parthici Regni initium fuit. Cuius opes breui auctæ sunt, adeò vt Arsaces acie collata Seleucum Callinicum, qui Antiocho Diuo successerat, deuicerit. quem diem Parthi exinde solennem, vt initium libertatis obseruant. quemadmodum scribit Iustinus lib. 41. Duplex igitur Epocha Parthici imperij notanda est, prior ex defectione Parthorum sub Antiocho Theo consurgit, secunda à victoria insigni qua Seleucus Callinicus ab iisdem superatus est, deducitur. Atque ita dissensum scriptorum conciliare soleo; quorum alij sub Antiocho Theo

in quibus est Arrianus, & Trogus Pompeius, & Eusebius: alij sub Seleuco Callinico, vt Georgius Syncellus, & Appianus in Syriacis, & Iustinus ac Strabo, Parthici imperij initium collocarunt. hos enim de secunda, illos de priore Epocha sensisse existimo. Eusebius autem & Iustinus contraria ac sibi pugnantia dicunt: namque Eusebius Olymp. 133. anno 1. Antiochi Diui quartodecimo, Parthos à Macedonibus defecisse memorat. Atqui is erat annus primus Seleuci Callinici, qui anno 1. 133. Olymp. regnum exorsus est. Peccat enim Eusebius anachronismo biennij, ex eo quod Seleuci Nicatoris obitum biennio tardius assignat: quem Ptolemaeo Ceranno biennium superfuisse scribit, cùm constet eum à Ptolemaeo Ceranno esse occisum. quae maxima imprudentia est. Similiter & Iustinus Persas ait primùm à Seleuco Callinico pronepote Nicatoris desciuisse, Manlio Volsone, & Attilio Regulo Coss. qui Consulatus cum in annum 2. Olymp. 132. inciderit, apparet non Seleucum Callinicum, sed Antiochum Diuum tum in Syria imperasse.

Medium agens cursum aetatis placida mente q.] Iustinus lib. cit. *Sic Arsaces quaesito simul constitutoque regno, matura senectute decedit.* quod ab Ammiano Marcellino fortè non dissidet. senectus enim in aliquibus velocior & maturior est: alij autem tardius senescunt. sed Georgius Syncellus in Chronico prorsus ab Ammiano dissentit, biennio tantum regnasse Arsacem dicens, & violenta morte extinctum. ἐβασίλευσε Ἀρσάκης, ἀφ' οὗ οἱ Περσῶν βασιλεῖς Ἀρσακίδαι ἐχρημάτισαν, ἔτη β΄. καὶ ἀναιρεῖται· καὶ μετ' αὐτὸν Τηριδάτης ἀδελφὸς ἔτη λζ΄.

Pag. 249. *Adusque Propontidem & Thraciam.*] Vide infrà p. 295. hinc Sapor in Epistola ad Constantium Aug. quae refertur lib. 17. *Adusque Strymona flumen & Macedonicos fines tenuisse maiores meos antiquitates quoque vestrae testantur.* Sanè Megabyzus dux Darij Regis Persarum, Thraciam subegit, & ad Macedoniam vsque penetrauit: primusque Thraciae Satrapa constitutus est, teste Herodoto lib. 5. Eadem vanitas Artabani apud Tacitum in 6. Ann. ac deinde Artaxerxis apud Herodianum in principio lib. 6.

Tamyrin.] In Ms. Regio ac Mariangeli edit. *Tamyris* scribitur: neque alteram lectionem Lindembrogius praeferre debuit. vbicunque enim scriptum est *Tamyris*, mendosè scriptum esse non dubito. Τόμυρις enim ab Herodoto ac Diodoro Siculo aliisque appellatur. Iordanus in Geticis scribit Tomyrim in Moesiaco littore Tomes seu Tomos oppidum è suo nomine condidisse. quod procedere non potest, si Tamyris scribitur.

Et testamento nationem omnem.] Quidam scriptores testamento Alexandri singulis Praefectis distributas esse prouincias memorant. Sic enim Auctor libri primi Machabaeorum affirmat, & Excerpta Chronologica hominis semibarbari à Scaligero edita. *Veniens ad mortem*

Alexander testamentum scripsit, ut unusquisque Principum Alexandri regnarent singuli in proprias eorum prouincias &c. Sed Q. Curtius, & Arrianus, ac Diodorus Siculus fabulam hanc satis refutant. Curtij verba lib. x. in fine maximè hîc faciunt. *Credidêre quidam testamento Alexandri distributas esse prouincias, sed famam eius rei, quanquam ab auctoribus tradita est, vanam fuisse comperimus.*

Cuius ostia adeo esse perh. angusta.] Totus hic locus ex Eratosthene translatus esse videtur. cuius verba refert Strabo lib. 16. φησὶ δὲ περὶ αὐτῆς Ἐρατοσθένης διαλέγων ἱστορικῶς οὕτως ὅτι τὸ μὲν στόμα φησὶν εἶναι στενὸν οὕτως ὥστ' ἐξ Ἁρμόζοντος τῆς Καρμανίας ἀκρωτηρίου, ἡ Ἀραβία ἀφορᾶται τὸ ἐν Μάκαις. Plinius autem à seipso dissentit. Nam lib. 6. cap. 24. ait. *Persicum introitum alij 5. mill. pass. latitudinis, alij quatuor fecerunt.* Idem verò cap. 23. sic scribit. *Inde promontorium Carmaniæ est, ex quo in aduersam oram ad gentem Arabiæ Macas traiectus distat quinquaginta millibus passuum.* Eademque repetit cap. 28. sed vtrobique, *quinque mill.* scribendum esse existimo. Alioqui quomodo id verum esset quod Eratosthenes affirmat & noster Marcellinus, ex Harmozonte Carmaniæ promontorio contra oppositum Macarum promontorium facillimè cerni. ἁρμόζον ἄκρον memorat, & Ptolemæus in descriptione Carmaniæ.

Quod appellant incolæ Maces.] Eratosthenes dicit τὸ ἐν Μάκαις. quare ita Ammianum quoque scripsisse verisimile est, *quod appellant incolæ ἐν Μάκαις.* quod ab imperitis postea deprauatum est. Certè vulgata lectio ferri non potest. neque enim aut incolæ ipsi Maces, sed Macæ ab omnibus Geographis veteribus appellantur: aut promontorium ipsum dicitur Maces, sed Maceta, teste Arriano in libro qui Indica inscribitur.

In numerum xx. mill. st.] Consentit Eratosthenes his verbis quæ Amm. Marcellino lucem adferunt, ἀπὸ δὲ τοῦ στόματος ἡ ἐν δεξιᾷ παραλία περιφερὴς οὖσα κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπὸ τῆς Καρμανίας πρὸς ἕω μικρόν, εἶτα πρὸς ἄρκτον νεύει, καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἑσπέραν μέχρι Τερηδόνος καὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Εὐφράτου. περιέχει δὲ τήν τε Καρμανίων παραλίαν καὶ τὴν Περσῶν, καὶ Σουσίων, καὶ Βαβυλωνίων ἀπὸ μέρους, ὅσον μυρίων οὖσαν σταδίων. τὰ δ' ἐντεῦθεν ἑξῆς ἐπὶ τὸ στόμα, πάλιν ἄλλων τοσούτων. &c. Hinc intelligimus cur spatium detornatum dixerit Ammianus. Est enim Persicus sinus prorsus circulari ambitu nauigabilis. Præclarè igitur Plinius lib. 6. sinum eius humani capitis effigie esse dixit. Sed quod ibidem Plinius scribit, eiusdem circuitum esse 25. millium stadiorum, vt Eratosthenes tradit, ex loco ipso Eratosthenis quem proximè adduximus, falsi conuincitur.

Cautichus nomine pand. sinus.] In Reg. *Cauthicus.* In editione Mariangeli Accursij *Catamius* legitur, quod ex officina Petri Castelli illius manauit, qui editionem Bononiensem fabricauit. fortè *Mesaniticus* legendum est. μεσανίτης sinus Persici maris est apud Ptolemæum in Arabiæ desertæ situ, & apud Marcianum ac Stephanum.

Quem vocant Chalitem.] Ptolemæus lib. 6. in descriptione felicis Arabiæ σαχαλίτην κόλπον appellat, eique cognomines Arabiæ populos Sachalitas. Sed Marcianus, non ille Heracleota qui περιήγησιν versu Comico conscripsit, sed alter longè recentior, lib. 1. περίπλ., hunc sinum Aschalitem nominat. & maximum esse ait, vtpote qui ad ostium vsque sinus Persici penetret. Sed Arrianus in periplo maris Erythræi Sachaliten quoque nuncupat, & Stephanus.

Pag. 250. *Mare rubrum.*] Imò *mare rubrum* huic oræ prorsus ad meridiem est. Plinius cap. 25. lib. 9. Mesopotamia verò ab Occidente.

Scenitas Arabas quos Sarracenos post. app.] Sarracenos tamen à Scenitis distinguunt Plinius lib. 6. cap. 24. ac Ptolemæus. Notandum est autem quod ait Plutarchus in Lucullo, *Scenitas Arabas* ex suis sedibus esse translatos à Tigrane Armeniorum Rege, quos in Ciliciam Commagenémque deduxit teste Plinio lib. 6. & lib. 4. cap. 24. De Saracenorum Etymologia vide Scaligerum in Eusebij Chronicon. vbi tamen fallitur cum ait antiquiorem Ptolemæo neminem extare, qui Saracenorum meminerit. Atqui Plinius Ptolemæo vetustior eos disertè nominat.

Sub axe meridionali.] Regius codex habet *meridiali.* & sic postulat analogia. quare barbarè loquuntur qui meridionalem dicunt. apud Gellium lib. 2. cap. 21. codex Regius *meridialem ventum* habet.

Vitaxa, id est Magistri Equitum.] Hanc vocem Persicam in lexico Hesychij aliter interpretatam reperi. βίταξ, ὁ βασιλεὺς παρὰ Πέρσαις. vnde non immeritò quis suspicari posset hunc locum Ammiani transpositum esse, ac legendum. *Vitaxa, id est Reges, & Magistri equitum curant & satrapæ*, sed absque scriptorum Codicum auctoritate equidem id asserere nolim. Persicarum autem dignitatum nomina hæc memorantur à Procopio lib. 1. Persic. χαναράγγης quod est Magister militum seu dux limitis. & ἀδρασταδάραν quod quidem dignitatis nomen esse Procopius scribit, sed quid significet non expressit. & μιρράνης quod est Magister militum. Marcellinus lib. 25. initio. Merenem vocat equestris magistrum militiæ. Theophylactus quoque Simocatta lib. 1. ait Cardarigan nomen esse dignitatis apud Persas, ac solenne esse Persis ex dignitatibus nomen sortiri, vt qui à parentibus indita sibi nomina dedignentur. φιλαξιώματοι γὰρ ὄντες ἐκ τῶν ἀξιωμάτων ὀνομάζονται. Idem lib. 3. in fine Ἀδαρμαάνη dignitatem summam esse ait apud Persas, quam Rom. Curopalatem vocant. Libro autem 4. cap. 1. ἀργαπέτην ait dici à Persis quam Rom. Magisteriam dignitatem vocant. Zich quoque maximæ apud Persas dignitatis nomen teste Menandro Protectore lib. 1. Postremò Surena dignitatis nomen secunda post regem teste Ammiano, Zosimo, & Plutarcho. Est autem Surena Syriacè Dominus noster, *sur* enim Dominum significat. *ena* noster.

Babylonis sedes.] Restitui ex Regio Codice, & Roberti Stephani

Editione legitur *Paropanisadæ*. sic enim Ptolemæus lib. 6. & Tabula Peutingerorum. Strabo tamen *Paropamisadas*, montem ipsum *Paropamisum* vocat.

Gedrosia.] In Ms. Regio, & Romana Editione reperi *Cedrosia*. quod spernendum non est. Nam Alexander Polyistor ita scripserat κεδρωσία teste Stephano: quod exemplaris mendum fuisse frustra suspicatur Stephan. Nam & Diodorus lib. 18. sic nominat. & in Excerptis Chronolog. editis à Scaligero *Cedrusia* dicitur, & in Suidæ Lexico. Arrianus γαδρωσίαν semper appellat.

Naphtha picea specie glutinosa.] *Naphtham* vocabulum est barbarum quo Medi genus quoddam olei cedro similis appellant. Probus ex Salustio lib. 4. histor. *Hoc Naphthas genus est olei cedro similis.* Græcis ὁ νάφθας ferè dicitur: interdum tamen ἡ νάφθα. Corruptum autem id vocabulum legitur apud Gregorium Nyssenum de anima, καὶ ὥσπερ ὁ καλούμενος ἄφθας ἐξάπτεται τῷ πυρὶ οὐ μέσου μὴ πυρωθέντος, οὕτω δ' καὶ τὸ σῶμα ἀθρόον ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἀνάπτεται. legendum est ὁ νάφθας. Apud Simplicium quoque in Commentario in Categorias Aristotelis ferè eodem modo deprauatum est, ὡς αἱ τῆς λύρας χορδαὶ συνέχουσι (leg. συνηχοῦσι.) ἀλλήλων πόρρω διεστῶσαι, καὶ ὁ ἄφθας (leg. νάφθας) δέχεται πόρρωθεν τὸ τοῦ πυρὸς εἶδος. vtrumque errorem in versione sua retinuit interpres Latinus. Græci μηδείας ἔλαιον dixere naphtham teste Procopio in Persicis, & Suida. Nicander in Alexipharm.

Ἢ ἔτι τὸ μηδείης κολχηΐδος ἐχθόμενον πῦρ
Κεῖνο ποτὸν δέξηται ἐφήμερον.

Scholiastes. τὸ ἐφήμερον σκευαστόν ἐστι φάρμακον, τὸ καὶ οἱ βάρβαροι νάφθαν καλοῦσι, &c. Idem ait Sotion de fluminibus.

Cùm os eius excesserit latius.] Huius loci sensus valde obscurus est, quem sic intelligo. hunc pestiferum halitum è profundo puteo ortum, si os ipsum putei excederet, ac per aërem diffunderetur, eas regiones prorsus incultas ac desertas facturum fuisse. sed nimirum hic halitus ad crepidinem putei progressus, in imum rursus redit, ac sese ipse resorbet. Perinde ac fons ille qui ad Asbamæi Iouis templum in Cappadocia cernitur.

Antehac vt dissentiebat aliquis videbatur.] Atqui Damascius in vita Isidori qui multò post Ammianum vixit, hoc spiraculum Hierapoli Phrygiæ adhuc sua ætate visum esse memorat, sub templo Apollinis; quod ipsas etiam supervolantes aues lethali halitu conficeret, solisque initiatis Deo consecratis securum atque innoxium eius ingressum fuisse. seque adeo vna cum Doro Philosopho eò descendisse.

Pag. 231. *Apud Asbamæi quoque Iouis templum.*] Idem de hoc fonte scribit Philostratus in vita Apollonij lib. 1. cap. 4. his verbis. ἔστι δέ τι περὶ Τύανα ὕδωρ ὅρκιον Διός, ὥς φασι, καλοῦσι δ' αὐτὸ Ἀσβαμαῖον. οὗ πηγὴ ἀναδίδοται ψυχρά, παφλάζει δ' ὥσπερ ὁ θερμαινόμενος λέβης. &c. Nihil

autem à Philostrato dissentit noster Marcellinus, nisi quod cognomen Asbamæi Ioui ipsi tribuit, quod Philostratus aquæ cognomen esse dixerat. quem secutus est Suidas Ἀσβαμαῖον ὕδωρ οὕτω καλούμενον. Cæterum quod de eo fonte scribit Marcellinus, efferuescere eum subinde ac mox in se redire, idem testatur Philostratus cùm dicit πομφολύζει δ᾽ ὥσπερ θερμαινόμενος λέβης. id est. *Efferuescit autem more aquæ in lebete bullientis.* Simile est quod narrat Aristoteles lib. περὶ θαυμασίων ἀκουσμ. cap. 55. de fonte in Palicis Siciliæ, ad quem iurandi causa perinde, vt ad Asbamæum illum fontem conueniebant.

Diabas & Adiabas.] Existimo hos fluuios esse eos qui frequentius Zabas & Anzabas dicuntur. vt enim diaëta & zæta, Diabolus & Zabolus, Hippone Diarryto & Zarryto promiscuè dicitur, ita planè Diabas & Zabas. Zabæ autem Fl. mentio est apud Cedrenum, & in historia Miscella in rebus gestis Heraclij. hic è montibus celsis à Septentrione exortus modicus fertur. mox in Austrum procedens ac torrentibus multis auctus, inauigabilis fit, atque in Tigrim delabitur teste Theophylacto lib. 4. initio. Adiabas verò ab Ammiano Anzabas dicitur lib. 18. & in Adiabene ponitur.

Apamia Mesene cognominata.] Plinius lib. 6. cap. 27. Apamiam à Messene separat. *Circa Apamiam*, inquit, *Messenes oppidum.* & ita Stephanus in ἀπάμεια.

Vologessia.] Stephan. βολογεσσιὰς πόλις πρὸς τῷ εὐφράτῃ. Hæc ab eodem Plinio cap. 26. Vologesocerta dicitur condita à Vologeso Parthorum Rege non longè à Babylonia. *Certa* autem Persicè & Armenicè oppidū significare videtur. vnde Vologesocerta erit Vologesi opidum, vt Tigranocerta Tigranis. Hesychius. κέρτα πόλις ὑπὸ ἀρμενίων. In Tabula Peutingerorum ad ostia Fl. Tigris ponitur Volocessia; inde Babylonia 18. dein Seleucia 44. ab hinc Rache 60. lege *Raga*.

Babylon.] Quam sua ætate penè desertam fuisse scribit Diodorus Siculus in principio lib. 2. Pausanias autem in Arcadicis scribit suo æuo, id est Marci Antonini temporib. Babylonis nihil præter mœnia Belique fanum superfuisse. Cui subscribere videtur Libanius in Orat. funebri, pag. 59. de Ctesiphonte loquens & Coche. αἳ τῆς βαβυλωνίας γῆν ἀντὶ βαβυλῶνος κοσμοῦσι.

Ctesiphon quam Vardanes, &c.] Quis hic Vardanes fuerit obscurum est, à quo primùm esse conditam Ctesiphontem Marcellinus memorat. Rex autem Pacorus videtur is esse Orodis Regis filius, qui a Ventidio M. Antonij legato interfectus est. qui cùm Rex nunquam fuerit, à quibusdam tamen scriptoribus Rex vocatur. Frontinus enim lib. 1. Strateg. cap. 1. & Florus lib. 4. eum Regem cognominant. Quod si de hoc Pacoro Orodis filio loqui voluit Marcellinus, tum falsum erit quod subjicit, supradictam vrbem Græco cognomine κτησιφῶντα ab eo esse appellatam. Ctesiphontis enim appellatio Pacori illius ætate longè

antiquior est, cum à Polybio memoretur in historia illius belli quod Antiochus Magnus cum Molone Mediæ Præfecto gessit. lib. 5.

Simulacrum Chomei Apollinis.] Princeps Editio Romana habet *Comei.* cui Augustana quoque editio adstipulatur. Quare non dubito quin *Comei Apollinis* scribi debeat, quod est τῦ κωμαίυ Ἀπόλλωνος. Apollinem enim cognomento Comæum ab aliis quoque cultum esse docet Athenæus lib. 4. παρὰ δὲ ναυκρατίταις ὥς φησιν Ἑρμείας ἐν τῷ β' περὶ τῦ γρυνείυ Ἀπόλλωνος ἐν τῷ πρυτανείῳ δειπνῦσι γενεθλίοις Ἑστίας πρυτανίτιδος, καὶ διονυσίοις, ἔτι δὲ τῇ τῦ Κωμαίυ Ἀπόλλωνος πανηγύρει.

Pag. 152. *Marsias.*] In Regio Codice atque Editione Rom. *Marses.* vnde non absurdè coniecimus scribendum esse *Maarsares.* Sic enim Ptolemæus appellat in Babyloniæ descriptione; quem exscripsisse videtur noster Marcellinus. Audi enim hæc verba. *Perfluunt autem has terras potiores ante alios omnes Marses, & flumen regium, & Euphrates,* ex his Ptolemæi translata sunt: διαῤῥεῖται δὲ ἡ χώρα τό τε βασίλειος ποταμὸς καὶ ὁ καλύμενος Μααρσάρης, &c.

Susa sæpè domicilium Regum.] Hyemem Reges Persarum Susis, aut Babylone agebant, aut interdum Bactris: æstatem autem Ecbatanis Mediæ oppido, vt scribit Dio Orat. 6. & Maximus Tyrius Orat. xx. Xenophon lib. 8. ait Cyrum vernos menses tres exegisse Susis, æstiuos duos Ecbatanis.

Arsiana, Sela, & Anecha.] Rectius, vt solet, Codex Regius. *Sele & Aracha.* Ptolemæus in Susianæ situ ἄραχα, σέλη nominat. In Rom. Edit. *Sele & Archa.* sed Augustana editio Mariangeli. *Sele & Araca.*

Præstantior Oates, & Harax, & Mesæus.] Quod in scriptis codicib. ac præcipuè in Pandectis Florentinis occurrit, vt finis vnius vocabuli, & sequentis dictionis initium coalescant, id hoc loco euenisse non dubito. Itaque rectè fecit Mariangelus Accursius qui in Editione sua *Oroates* cudi iussit, sic enim Plinius eum vocat. Ptolemæus & Marcianus ὀροάτιν. Iam qui Mesæus ab Ammiano dicitur, is Mosæus est Ptolemæo: Marciano in periplo Susianæ *Magæus.* Mariangelus in Editione sua *Mogaus* exhibet. sed vir ille totam hanc Persidis descriptionem non ex MS fide, sed ad Ptolemæi exemplaria castigasse videtur.

Et harax.] Apud Ptolemæum in situ Susianæ χάραξ σπασίνυ. μωσαίυ ποταμῦ ἐκβολαί. εὐλαίυ ποταμῦ ἐκβολαί. Ex quibus deceptus fuisse videtur Marcellinus, qui Characem pro fluuio accepit, cum sit nomen oppidi satis celebre, quod in Tabula quoque Peutingerorum dicitur Spasinu Charax: cuius meminit Xiphilinus in Trajano, & Lucianus in Macrobiis. Atque in hac vrbe genitum esse Dionysium, qui de situ orbis versibus scripsit, docet Plinius lib. 6. cap. 27. quem qui Alexandrinum vulgo vocant, ij minimè quidem falluntur. Nam Characi prius Alexandriæ nomen fuit teste ibidem Plinio. Grauius errat Scali-

ger in Notis ad Eusebij Chronicum, qui eum Seueri Aug. temporibus scripsisse contendit: idque vnico Dionysij versiculo confecisse se existimat qui habet.

Ῥώμην τιμήεσσαν ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων.

Sed eum versum de Caio & Lucio Cæss. ab Augusto adoptatis intelligo. nam & Plinius Dionysium Caio Comitem in Orientem ituro, ab Augusto datum esse memorat. sed versus illi Dionysij de Parthis.

Ἀλλ' ἔμπης κατὰ δῆριν ἀρειμανέεσσιν ὑφ' υἱοῖς
Αὐσονίου βασιλῆος ὑποπτήξουσιν ἄνακτι.

An de alio quàm Augusto intelligi possunt?

Per arenosas angustias.] Intelligit *τύμβος ἀμμώδης*, quod notatur à Ptolemæo in Susianæ descriptione: sed quod addit Ammianus his angustiis à rubro prohiberi Caspium mare, non capio. ac fortasse Persicum pro Caspio scribendum est.

Asia reginam totius.] Codex Reg. & Flor. cum Editione Rom. & August. scriptum habent *regna totius*. fortè deest aliquod vocabulum; puta. *Asia regna tenuisse totius.*

In Atropatena.] Rectius Mariangeli Editio *Atropatena*. sic enim Ptolemæus, & Strabo eam prouinciam vocat, & Stephanus de vrbibus. in Tabula Peutingerorum, & apud Plinium Atrapatene scribitur, corruptè. dicta est enim *ἀπὸ τοῦ ἀτροπάτου ἡγεμόνος* teste Stephano. qui vnus fuit è successoribus Alexandri.

Equorum quos Nisaos appellant.] In castigatissimis Editionibus, Romanam dico, & Augustanam, & Roberti Stephani, *Nesaos* reperi. neque aliter Codex Regius præferebat. quid quod apud Græcos eandem *διλογίαν* reperias. Sanè Stephanus Byzantius, & Hesychius ac Arrianus *Νισαίους ἵππους* appellant. neque aliter scribitur apud Dionem in Borysthenitica, vbi de Magis Persarum. *ἐκεῖνοι δὲ πότε ἄλλα δρῶσι κατὰ λόγους ἱερούς, καὶ δὴ τῷ Διὶ τρέφουσιν ἅρμα Νισαίων ἵππων. οἱ δέ εἰσι κάλλιστοι καὶ μέγιστοι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν. τῷ δέ γε ἡλίῳ ἕνα ἵππον.* Subdit deinde quædam de illo Iouis quadrijugo curru satis recondita. Sanè in omnibus expeditionibus hic Iouis currus cum equo Solis olim apud Persas præire solebat, vt testatur Herodotus lib. 7. *ὄπισθεν δὲ τούτων τοῦ Διὸς ἵππων ἅρμα Διὸς ἱερὸν ἐπετέτακτο, τὸ ἵπποι μὲν εἷλκον λευκοὶ ὀκτώ. ὄπισθε δὲ τῶν ἵππων εἵπετο πεζῇ ἡνίοχος ἐχόμενος τῶν χαλινῶν. οὐδεὶς γὰρ δὴ ἐπὶ τοῦτον τὸν θρόνον ἀνθρώπων ἀναβαίνει.* sed & Q. Curtius lib. 3. *Currum deinde Ioui sacratum albentes vehebant equi. hos eximia magnitudinis equus quem solis appellant sequebatur.* Idque institutum à Cyro videtur. de quo vide Xenophontem lib. 8. de Instit. Cyri. Philostratus cap. xx. lib. primi de vita Apollonij. *λευκὸν δὲ ἄρα ἵππον τῶν σφόδρα Νισαίων κεκοσμημένον ὁ βασιλεὺς ἔμελλε τῷ ἡλίῳ.*

Pag. 253. *Bactrianus Zoroastres.*] De hoc Magorum auctore mira prodant veteres. Persæ quidem teste Dione in Borysten. cum dicunt sapientiæ ac iustitiæ studio in montem nescio quem secessisse, ac dein-

de eum montem igne cælitus lapso conflagrasse: cúmque is continuè arderet, Regem vnà cum proximis adorandi causa eo accessisse: ac tum Zoroastrem repente ex flammis illæsum apparuisse benigno vultu, iubentem, vt animo fidenti essent, ac certa sacrificia factitarent: Eo enim in loco præsentes esse Deos. Eadem ferè Suidas ac Georgius Cedrenus de Zoroastre produnt, eum scilicet vti à Diis immortalibus precatus fuerat fulmine arsisse, cùm Persis priùs mandauisset, vt cineres suos colerent ac seruarent tanquam mansuri penes eos imperij pignus. de Zoroastris antro Porphyrus ex Eubulo in antro Nympharum scribit. Quibus accedit Gregorius Turon. lib. 1. hist. Francorum his verbis. *Primogenitus Chami filij Noe fuit Chuz, hic ad Persas transiit quem Persæ vocitauere Zoroastrem, id est viuentem stellam. Ab hoc etiam ignem adorare consueti, ipsum diuinitus igne consumptum, ut Deum colunt.* Plures autem fuère Zoroastres, vt satis constat. sed omnium antiquissimus fuit Bactrianus, quippe Nini Assyriorum Regis æqualis, qui bellum inferente Nino, non armis tantùm, sed & Magicis artibus sese tutatus est, vt refert Arnobius in lib. 1. & Iustinus. hunc Semiramis Assyriorum Regina bello superauit, vt docet Theon in Progymnasim. cap. περὶ συγκρίσεως, οὐ γὰρ εἰ τοιμυρίους χρείων ... χειρ, ἢ τῷ ... διὰ σεμιράμιδος ζωροάστρου τοῦ βακτρίου, ἤδη συγχωρητέον τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος ἀνδρειότερον εἶναι. Alter fuit Pamphylus genere, Armenij filius quem hera vocat Plato lib. x. de Rep. vt scribit Clemens Alexandr. lib. 5. Strom. Arnobius lib. 1. ait hunc familiarem fuisse Cyro ex Ctesia lib. 1. histor. *Age nunc veniat quæso per igneam Zonam Magus interiori ab orbe Zoroastres, Hermippo ut assentiamur auctori, Bactrianus, & ille conueniat cuius Ctesias res gestas historiarum exponit in primo, Armenius Zostriani nepos, & familiaris Pamphylus Cyri.* Vbi notandum est Armenium dici ex Latinorum more pro Armenij filio τὸ ἀρμενίου. Sed in Arnobio suspectum habeo nomen Cyri. nam cùm dicat Ctesiam lib. 1. hist. huius Magi mentionem fecisse, certum autem sit Ctesiam libris sex prioribus de Assyriorum ac Medorum rebus scripsisse, ac in septimo libro res Persicas aggressum: quomodo in libro 1. Cyri meminisse potuit Ctesias non video. Itaque *Nini* fortasse in Arnobio legendum est. fuit & Zoroastres Proconnesius paulò anterior Xerxis temporib. teste Plinio in lib. 30. Hunc verò qui Magiæ Persis auctor fuit, Oromazis filium vocat Plato in Alcibiade 1.

Hystaspes Rex.] Falsum est *Hystaspem* Darij patrem Regem fuisse, neque id refutationem meretur. Cæterùm quod hoc loco Marcellinus *Hystaspi* tribuit, id Dario eius filio tribuitur ab aliis. hic enim sepulcro suo inter cetera id etiam inscripsisse fertur, quòd Magorum Magister fuisset. vt narrat Porphyrius lib. 4. περὶ ἀποχῆς.

Pag. 254. *Zombis & Pasigra, & Gazaca.*] Ζομβὶς πόλις τῆς μηδίας Stephano. Eidem γάζακα πόλις μεγίστη τῆς μηδίας. eius meminit Ptolemæus.

Pro *Patigra*, in Regio est *patigran*. fortè *Patigrana*. Ptolemæo πηγαία.

Arsacia & Europus.] Strabo lib. xi. Europum & Arsaciam eandem esse ait, cui consentit Stephanus.

Choaspes & Gyndes.] Hi fluuij nil videntur hîc conuenire. Nam *Gyndes* Dahas Ariosque disterminat teste Tacito xi. vide Herodotum. *Choaspes* tamen è Media in Tigrim influit teste Plinio 6. libro.

Amardus.] Ptolemæo μάρδον leui discrimine. sic Mardi iidem ἄμαρδοι dicuntur. In Regio codice *Arnardar*. In Edit. Rom. *Arriardus*.

Vatrachites, Rogomanis.] In MSS. Fl. & Reg. & in Editione Rom. *Rogomanius*, quod placet. Ptolemæo ῥογομάνιος in genitiuo. Apud Marcianum (non illum Heracleotam qui περιήγησιν versu comico scripsit ad Nicomedem regem Bithyniæ, sed alterum recentiorem, qui Epitomen Artemidori Ephesij duobus libris scripserat, teste Stephano in μάζακα: cuius Epitomes hodie duntaxat Epitome restat) apud hunc Marcianum inquam ῥογομανίας ποταμοῦ scribitur. *Vatrachites* quis sit obscurum est.

Orobatis.] In Ms. Flor. & Reg. *Habraatis*. Ptolemæo ἀϐράτης.

Tibiana, Phara; & Alexandria.] Pro *Tibiana* in MSS. Flor. & Reg. *Cadiana* legitur. Ptolemæo ταξιάνα. νῆσοι δὲ παράκεινται τῇ περσίδι ταξιάνα· σώφθα. ἀλεξάνδρου ἡ καὶ ἀραχία. Marcianus in periplo Persidis duas quoque memorat insulas. alteram σώφαθ, alteram νῆσος ἀλεξάνδρου. Araciam memorat & Plinius.

Choatres fluuius.] Nullus eius nominis Fl. quod sciam memoratur apud Parthos. Est quidem *Choatres* mons in Parthia celebris *Choatras* teste Solino, cap. 41. Ptolemæo & Orosio παραχοάτρας. Straboni παραχοάτρας. Cæterùm in Ms. Reg. & Editione Rom. *Choadres* legitur.

Genonia, Mæsia, Charax.] Ex Ms. Fl. & Reg. & Mar. editione *Mæsia* suppleuimus. quod firmat Ptolemæus αννία. μυσία. χάραξ. In Editione Romana legebatur *Genoniam Charax*.

Pag. 255. *Geapolis.*] In MSS. *Hierapolis* legitur, & in Editione Rom. & Mar. Ptolemæo in maritimis oppidis Arabiæ felicis γέρα πόλις. non displicet tamen γέα πόλις. Stephanus γέα πόλις πλησίον πηγῶν ἐν ἀραβίᾳ· ἐθνικὸν γέας. ἐν πηγαῖς δ' ὅπου ἐμφωλεύειν φασὶ γένος ὄφεων ἀλλ' οὐ τοιούτων ἀπερ τῶν δυσὶ ἴσως ἐκαλοῦντο. lego ὄφεων τοῖς σεισμοῖς. ex Suida in γέα. sed hæc longè differt ab ea de qua hîc sermo est. Est enim hîc sermo de Arabia Eudæmone. Ptolemæus agnoscit γαια πόλιν.

Mephra.] Ptolemæo μεφρὰ μητρόπολις. In Arabia quoque Petræâ *Mepha* castellum fuit, vt est in Notitia Imperij Romani. sed in Codice Regio, & Rom. Editione legitur *Mephre*.

Taphren.] In Ms. Reg. & Flor. *Taphra*. videtur esse quæ Ptolemæo σάπφαρα. Stephano τάφαρα in ταφάρα, & in v. ἀδυλία. Editio quoque Rom. habet *Taphra*.

Dioscuriada.] In Reg. & Rom. est *Dioscurida.* Intelligitur fortè ἡ Διοσκορίδου vrbs & insula in Arabia felice, teste Ptolemæo. Mox pro *Turgana* apud Ptolemæum est Ὀργάνα ἐν ᾗ ἱερὸν [illegible]. Neque aliter eam insulam vocat Arrianus in Indicis.

Sagareus & Saganis.] Ptolemæo *Saganus.* de *Sagares* nil compertum habeo, nisi is sit [illegible] ibidem à Ptolemæo positus.

Hermupolis.] In Reg. & Rom. *Hermupolis.* Ea videtur esse quæ à Ptolemæo ἁρμόζα πόλις. Porrò quæ Portospana hic dicitur, apud Ptolemæum est τῆς Καρμανίας, non Περσίδος, vt Lindembrogius dixit.

Gleba maxima auro micantes.] Restituimus hunc locum ex conjectura Cl. Salmasij, cui Codex Reg. & Editio Rom. suffragantur.

Quæ cuiusmodi solent capi commentis.] Quo astu Tigrides à venatoribus capi soleant docet Pomponius Mela lib. 3. cap. 5. Plinius lib. 8. cap. 18. ac Solinus cap. 21. quibus accedit Claudianus lib. 3. de raptu Proserpinæ his versibus.

Arduus Hyrcana quatitur sic matre Niphates,
Cuius Achæmenio Regi ludibria natos
Auexit tremebundus eques. fruit illa marito
Mobilior Zephyro, totámque virentibus iram
Dispersit maculis, iamiámque hausura profundo
Ore virum, vitrea tardatur imagine forma.

Id est solo occursu maris retardatur, cuius subsidio raptores euadunt. Idem scribit Philostrat. lib. 2. cap. 7. Valerius Argon. lib. 1. & lib. 6. vbi de Iaxamatis.

Iaxamatas venatus alit, nec clarior vllis
Arctos equis. abeunt hypatium fragilémque per vndam.
Tigridis aut sæua perfugi tum prole leana,
Mæstaque suspecta mater stupet aggere ripa.

Sunt & alij complures modi quibus Tigrides in Oriente capi solent. inter quos hîc refertur à Petro Teixera lib. 1. Relationis de Regibus Persarum, cap. 29. Venatores brachium lævum laminis ferreis ad cubitum vsque accuratè contegunt, dextro pugionem aut venabulum acutissimum præferunt: qui vbi primùm Tigridem adspexere, brachium iis sinistrum ad morsum offerunt. quod cùm illa apprehendit; illi è vestigio pugione in ventrem immisso feram conficiunt. Idem Teixera Tigridem ait licet sit ferocissima, tardam tamen nec paris ac cæteras feras bestias velocitatis esse. quare cæteras animantes eius impetum facillimè fuga euadere. quod si ita est, quæcumque auctores suprà allati de Tigridum venatu scripsere, longè à vero abesse oportet.

Pag. 256. *Secunda & Saramanna.*] Ptolemæo Σαραμάννη πόλις. [illegible] πόλις. Straboni lib. 11. Σαμαριανὴ in Hyrcania corruptè, vt opinor. In Reg. Ms. erat *Secunda.*

Azmornam & Solen.] In Reg. est *Amorna & Solen.* Ptolemæo ἀμάρμα

ἁμάρια. Τρχαρίαμιτεόπ. σάλη. ἄσμιεα. In Editione Rom. est. *Azinorna.*

Bactriani obediunt plures quas exuperant Tochari.] Antea edebatur *qua arua plana arant.* idque ex commento Castelli. In Reg. Ms. & Editione Rom. legitur *quas exiuperan thari.* ex quo veram lectionem elicuimus adiuuante Ptolemæo cuius hæc sunt verba in Bactrianæ descriptione κατέχουσι δὲ τὴν βακτριανῆς τὰ μὲν ἀρκτικὰ ζαριάσπαι· ὑπὸ δὲ τοὺς ζαριάσπας τόχαροι μέγα ἔθνος. De his loquitur & Dionysius de situ orbis, & Plinius. Malè apud Strabonem lib. xi. τόχαροι dicuntur.

Orchomanes.] In Reg. est *Orgomanes.* In Aug. Editione *Dargamanes.* Ptolemæο δαργομάνης. In Editione Rom. *Orchamones.*

Cathra & Charte.] In Reg. *Chatra & Carthe.* In Augustana Editione *Charrachatra* Ptolemæo χαταχάρτα. In Editione Romana *Chatra & Charte.*

Alicodra, & Astacia, & Menapila.] In Editione Aug. est *Astacana.* Ptolemæo ἀλίχορδα, ἀστάκανα, μένάπια.

Sub ipsis montium pedibus.] Sic distinxi hunc locum, vt & autoritas Regij Cod. & ratio ipsa suadebat. hinc enim orditur Ammianus descriptionem Sogdianæ. desunt autem hîc nonnulla quæ sic suppleri possunt. *Hinc Sogdiani agunt sub ipsis montium pedibus quos app. Sogdios.*

Inter quos amnes duo fluunt.] Si verum est hæc ex Ptolemæo esse descripta, vt verisimillimum est, multa hîc Ammianus peccauit. Neque enim Ptolemæus dicit duos amnes interfluere inter montes Sogdios, sed potius Sogdios montes protendi inter duos amnes Oxum sc. & Iaxartem. neque Oxiam paludem à Dyma ait effici, sed ab nesciò quo innominato fluuio. Postremò nec Sogdianam totam suppositam esse Sogdiis montibus dicit, sed exiguam eius partem.

Pag. 257. *Tribatra.*] In Ms. Flor. & Reg. *Crescata* legitur, nec secus in Editione Rom. sed Mariangeli editio ex coniectura, vt opinari datur *Cyreschata* præfert. quod sequi placet ex auctoritate Ptolemæi. hæc & κυρὰ simpliciter dicta est. Strabo lib. xi. μαρακάνδα δὲ τῆς σογδιανῆς καὶ τὰ Κύρα ἔσχατον ὂν Κύρου κτίσμα· ἐπὶ τῷ ἰαξάρτῃ ποταμῷ· ὅπερ ἦν ὅριον τῆς περσῶν ἀρχῆς. Apud Stephanum legitur Κύρα πόλις ἣ καὶ κυρέσχατα καλεῖται. Ab eadem causa dicta vrbs est ἀλεξανδρέσχατα apud Appianum in Syriacis. Ptolemæo ἀλεξάνδρεια ἐσχάτη.

Ascanimia mons & Comedus.] Mariangeli editio ad Ptolemæi codices castigata habet *Ascatanca.* Ptolemæo enim est ἀσκατάγκας. Comedum autem montem ipsum vocari Ptolemæus non dicit, sed tantùm regionem dici κωμηδῶν ὀρεινήν. à Comedis scilicet incolis.

Mercatoribus peruium ad Seras.] Neque id Ptolemæus distinctè dicit.

Rhœmnus, & Iaxartes, & Talicus.] In Mar. Editione legitur *Rhymmus & Daicus.* ex Ptolemæo vt apparet. Nam scripti codices nihil va-

Mm

riant. sed vulgatam lectionem equidem tueri malim: præsertim cùm sciam υ & οι literas esse permutabiles: cuius affinitatis infinita propemodum legentibus exempla occurrunt. Hinc Mœsiam Latini dixere, quæ Græcis est μυσία. In Lexico etiam Suidæ Ms. Bibliothecæ Regiæ, ante literam Υ obseruaui positam fuisse οι. quod tamen in editis minimè obseruatur. In singulis quoque literis is ordo seruatur in editionibus quoque vulgaribus Suidæ, vt οι ante literam υ proximè collocetur.

Talicus.] Ptolemæo. δάϊκος ποταμοῦ. Ammiano *Daicus*, eo more quo Rogomanius suprà, & Arcadius, & Thespanius, & similia multa. cùm Daix regulariter dicere debuisset.

Cauriana.] In Reg. *Chauriana* rectius. Apud Ptolemæum enim est χαυρανα & quæ *Saga*, ea σοῖτα apud Ptolemæum. vnde opinari datur σοῖγα fuisse scriptum in exemplari, quo vsus est Marcellinus, quod quidem corruptum fuisse satis apparet.

Annina & Nazanicium.] Ptolemæo αὔνιβα. αὐξάκια. pro Asmira. Ptolemæus habet ἀσμίραια. Itémque ὀττοροκόῤῥας pro opurocarra. Orosio lib. 1. *Ottorogorras*.

Oechardes & Bautis.] Ptolemæo οἰχάρδης & βαύτης.

Pag. 258. *Alitrophagi & Carambusi*.] In Ms. Reg. legitur *& anibusi*. In Editione Rom. *e Canibus*. Ptolemæo. ἀλιτροφάγοι & αὔνιβοι. Itidémque οἰχάρδαι non Chardi, ab Oechardo fluuio ita dicti.

Rabanna.] Ptolemæo ῥαβάννα.

Athagora.] Sic ex MSS. Regio & Fl. & Editione Rom. & Mar. emédauimus, cum *Athara* legeretur. Ptolemæo ἰσδάγωρα. Iidem esse videntur quos Plinius lib. 6. cap. 16. ex eóque Solinus & Capella Attacoras vocant, de quibus peculiare volumen scripsit Amometus teste Plinio.

Aspacara.] Sic disertè in Codice Regio reperimus, optimè. In Editione Rom. *Aspacarat Beata*. Ptolemæo ἀσπακάρα. Eorum vrbs quoque Aspacara. malè infrà *Aspatara* appellatur. pro *Beta* Ptolemæus βαῖται. sed errat Marcellinus qui *Betas* in meridiem vergere prodit. Nam de Ottorocarris id scribit Ptolemæus.

Et Phera.] In Reg. *Fera* scribitur. ex quo *Sera* legendum esse apparet. sic enim dicta est Sericæ caput. Ptolemæo σῆρα μητρόπολις. In Editione Rom. *Fere*.

Aspergínibus creb. molientes.] In Mar. & Rob. Stephani Editionibus legitur *mollientes* rectius sine dubio. Solinus cuius verba plerúmque mutuatur Marcellinus noster, sic habet. *Qui aquarum aspergine inundatis frondibus, vellera arborum adminiculo depectunt liquoris, & lanuginis teneram subtilitatem humore domant ad obsequium*. Plinius verò ex quo hausit Solinus, sic dicit: *Perfusam aqua depectentes frondium caniciem*. Capella lib. 6. lanuginem vocat.

Faciens lacum ingentem.] Id de suo admetitur Marcellinus. Nam Ptolemæus certè id non dicit.

Ortogordomaris.] Ptolemæus ἐμβάλλουσι δὲ εἰς τὴν χώραν ποταμοὶ ὅ τε δοργαμάνης ὁ ἀπὸ τῆς βακτριανῆς. videtur Marcellinus ὅτε δοργαμάνης pro vna voce accepisse. quod eo fortasse ipsi contigit, quia in MSS. veteribus, præsertim quæ capitalibus literis essent exarata, nulla distinctio esset literarum. Suprà in Bactrianæ descriptione hic idem fluuius Dorgomanes dicitur.

Pag. 259. *Naulibus & Ortopana.*] Ptolemæo ναυλιβίς. χάρουρα ἡ καὶ ὀρτοσπάνα, & ita planè exhibet editio Mariangeli. In Bononiensi autem editione quam Petrus Castellus inquinauit, *Naulibis & Artoarta* legitur ex eodem Ptolemæo, vt apparet.

Vnde littorea nauigatio.] Eratosthenes apud Strabonem lib. xi. ἀπὸ τῶν κασπίων πυλῶν εἰς ὀρτόσπανα διὰ τῆς ἐν βάκτροις τριόδου διοχιλίους σταδίους. & lib. 15.

Arabum nomine.] In Ms. Reg. sanè optimo, & in Editione Rom. *Arabium* reperimus. Ptolemæus. διαῤῥεῖ δὲ τὴν χώραν ποταμὸς ἀπὸ τῆς ἀράβιος ἐκτρεπόμενος. vnde hæc supplenda videntur in auctore nostro. *Collibus cohærentes. quos flumen interfluit Arabium nomine ideo appellatum quod inde exoritur.* Hic porro locus in Editione Lindembrogij corruptissimus est, legitur enim. *appellatis quod inde exorti.* Sed nostra lectio præter auctoritatem Regij Cod. ab Editione Rom. & Mar. & Stephani approbatur. Arrianus quoque in lib 6. de rebus Alexandri, & in Indicis Arabium vocat fluuium Indiæ, eiúsque accolas Arabios & Arabitas.

Prosphthasia.] Sic Lindembrogius ediderat. In Regio ac Rom. Editione *Prostasia* legitur. ex quo *Prophthasiam* edere malui ex auctoritate Strabonis, & Stephani, qui Phradam prius dictam prodit. φράδα πόλις ἐν δράγγαις ἣν ἀλέξανδρος προφθασίαν μετωνόμασεν. χάραξ ἐν ἕκτῳ χρονικῶν. Auctor est Plutarchus in 2. de fortuna Alexandri. Prophthasiam à Macedonibus conditam in Sogdianis. Quare cum id nomen Græcum esse constet, prophrasiam præfero. προφθασία enim Græca vox est. sic sacrum quoddam apud Clazomenios dictum docet Diodorus Siculus.

Artabio flumine.] Suprà Arabium dixerat. Apud Ptolemæum est ἀράβιος ποταμός. Marcianus tamen in periplo ἀρτάβιος dicit.

Montes barbitani.] Ptolemæo ὄρη καλούμενα ἄρβιτα. Fortè Harbitani legendum. sic suprà *Nazanicium* pro *Haxanicium.* & apud Marcellinum Comitem in Chronico *Narbazaicus* pro *Harbazacio.*

Sedratyra.] Reg. *Sedratira.* An fortè ea est quæ apud Ptolemæum συδράκα.

Mare pratentum à Caspijs.] Hanc oram describit Strabo lib. xi. pag. 508. sed spatia non exprimit.

Ab ostijs Nili fluminis.] Inter Nilum fl. & sinum Arabicum breue spatium interest 90. circiter stad. vt ex Eratosthene prodit Strabo.

Non indecoribus barbis.] Idem de Persis testatur Procopius in ἀνεκδότοις vbi ait Venetianos, & Prasinos mentum, & mustacas non rasisse ex more Romanorum, sed promissa vndecunque barba instar Persarum fuisse Iam de promissis eorumdem capillis testis est Seneca in Epist. vlt. Ex quibus interpretari soleo locum Libanij ex Orat. funebri in Iulianum, pag. 325. ἡμεῖς μὲν ᾀόμεθα γῆν σχεδὸν ἅπασαν μέρος τῆς ῥωμαίων ἔσεσθαι καὶ γλῶτταν ἀμείψειν, καὶ στολὴν μετακοσμήσειν, καὶ κερεῖν κόμας. Hinc in Epitaphio Æschyli Atheniensis Poëtæ Tragici.

Καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.

Gladijs cincti cernuntur.] Iosephus lib. 18. Antiq. cap. 3. de Persis idem dicit μαχαιροφορεῖν τε γὰρ ἔθος ἅπασι.

Quem Græcorum veterum morem.] De hoc more veterum Græcorum loquitur & Aristot. in 2. Polit. cap. 6. ἐσιδηροφοροῦντό τε γὰρ οἱ ἕλληνες καὶ τὰς γυναῖκας ἐωνοῦντο παρ᾽ ἀλλήλων.

Puerilium stuprorum expertes.] At contrarium de Persis tradit Sextus lib. 1. Pyrrhon. Hypotyp. παρὰ μὲν πέρσαις ἔθος ἐστὶν ἀῤῥενομιξίαις χρῆσθαι· παρὰ δὲ ῥωμαίοις ἀπαγορεύεται νόμῳ τοῦτο πράττειν.

Pag. 160. *superfluos sibi ingerit cibos.*] Bellaria intelligit ac secundas mensas quibus carebant Persæ. Sed contrarium dicit Herodotus lib. 1. Persas scilicet cibis vti paucis, bellariis autem plurimis. σίτοισι δὲ ὀλίγοισι χρέονται· ἐπιφορήμασι δὲ πολλοῖσι καὶ οὐ καλοῖσι. Persis quidem patrium id esse institutum tradit Xenophon τὸ μονοσιτεῖν. quod est semel tantum in die edere, idque sub vesperam vt docet Procopius lib. 1. Persic.

Nec ad requisita naturæ secedens.] Idem dicit Xenophon lib. 8. de institutione Cyri, κἀκεῖνο ἦν αὐτοῖς ἐπιχώριον τὸ μεταξὺ πορευομένοις μήτε ἐσθίειν μήτε πίνειν, μήτε τῶν διὰ ταῦτα ἀναγκαίων μηδὲν ποιοῦντας φανεροὺς εἶναι. Eandem Persarum verecundiam testatur & Dio Chrysostomus orat. 13. de exilio. καὶ τὸ γυμνοῦσθαι τὸ σῶμα αἴσχιστον αὐτοῖς ἐδόκει καὶ τὸ ὀπτύειν ἐν τῷ φανερῷ· Et ante vtrumque Herodotus lib. 1.

Insanumque loquentes ac ferum.] Persæ à puero assuescebant magnitudini vocis. Eustathius in Dionysium. ἀσκεῖν δὲ λέγονται καὶ μεγαλοφωνίαν οἱ Πέρσαι· Ex Strabone lib. xv.

Prostratis pellibus.] Pelles Persicæ in pretio fuere, vt superioribus libris notaui. Eæque variis coloribus eleganter erant pictæ. Callixenus Rhodius lib. 4. de Alexandria. ψιλαὶ δὲ περσικαὶ τὴν ἀνὰ μέσον χώραν ἐκάλυπτον, ἀκριβῆ τὴν εὐγραμμίαν τῶν ἐνυφασμένων ἔχουσαι ζωδίων. quem locum citat Athenæus lib. v. Plutarchus quoque in Agesilai vita de Pharnabazo Persa hæc dicit, ὑποβεβλημένων αὐτῷ κωδίων μαλακῶν καὶ ποικίλων δαπίδων. pro quo Xenophon lib. 4. rerum Græc. vbi eandem rem narrat, habet ὑποπεθέντων δὲ αὐτῷ τῶν θεραπόντων ῥαπτά. Eædem pelles etiam Babylonicæ videntur dictæ. distinguntur tamen in l. 16. D. de publicanis. Glossarium vetus. βαβυλωνικὸν δέρματος εἶδος. Earum mentio est apud Zonaram in rebus Constantij, vbi de Hormisda loquitur. σκηνή. ποτὲ τῷ πατρὶ αὐτοῦ

διακομισθῆ ἐκ Βαβυλῶνος δέρμασιν ἐσχαρείοις ποικιλώτερον εἰργασμένη. Hieronymus ad Lætam de institutione filiæ. *Diuinos codices amet, in quibus non auri & pellis babylonica vermiculata pictura, sed ad fidem placeat emendata & erudita distinctio.* His igitur pellibus tricliniares lectos sternere soliti erant Persæ.

Labra omnium vinciuntur.] Patrium fuit apud Persas in mensa silentium seruare, vt testis est Menander Protector lib. 2. hist. his verbis. ὁ δὲ Περσῶν πρεσβευτὴς τοῦ δὲ Ζαβέλου συντονώτερον ἐπεξελοῦντος περιφρονήσας τὸν νόμον τῆς σιωπῆς τὸν ἰσχύοντα παρ' αὐτοῖς ἐν ταῖς ἑστιάσεσιν, ἀπεσχεδίαζεν ἤρξατο διαλέγεσθαι. Accedit Theophylact. lib. v. hist. cap. 5. vbi ait Chosroem epulantem manu significasse vt nescio quis vltimo supplicio afficeretur. οὐ γὰρ εὐωχουμένοις θέμις τοῖς Πέρσαις διαλέγειν. Atque hinc fortè est quod apud Xenophontem lib. 8. Cyrus inducitur in solemni conuiuio nonnisi finitis epulis cum conuiuis loquens. Sunt alioqui Parthi natura taciturni, vt prodit Iustinus lib. 41.

Ob noxam vnius omnis propinquitas perit.] Hoc maximè supplicio plectebantur apud Persas ij qui regem interfecerant. Quo fiebat vt raro admodum principum illorum vita insidijs appeteretur, vt Claudianus canit ad Honorium.

> *Rarus apud Persas regum cruor: vnaque toto*
> *Pœna manet generi. quamuis crudelibus æque*
> *Paretur dominis.*

Facundos iurisque publici peritissimos post indoctorum collocat terga.] Assessores Magistratuum intelligit tam ciuilium quàm militarium, qui erant iuris publici, id est iuris ciuilis peritissimi. Nam cùm Magistratus ipsi plerumque illiterati interdum & barbari essent, necesse erat vt iuris peritos sibi adiungerent, quorum opera in iure dicundo subleuarentur. Itaque huiusmodi Assessores quasi ὑποβολεῖς necessaria pro tempore suggesturi post terga Magistratuum stabant. quod indignatur etiam Synesius in Orat. de regno. νῦν γε καὶ τὴν βουλαίαν Θέμιν αὐτὴν καὶ θεὸν οἶμαι τὸν στράτιον ἐγκαλύπτεσθαι, ὅταν ὁ σισυροφόρος ἄνθρωπος ἐξηγῆται χλαμύδας ἐχόντων. καὶ ὅταν ἀποδὺς τὸ ὃ περιῆπτο κώδιον περιβάληται τήβεννον, καὶ τοῖς Ῥωμαίων τέλεσι συμφροντίζοι περὶ τῶν καθεστώτων, προεδρείας παρ' αὐτὸν τὸν ὕπατον, νομίμων ἀνδρῶν ὀπίσω θακούντων. *Nunc verò & Themidem consilij publici præsidem & Martem ipsum arbitror erubescere, cùm vir pellitus praeest chlamyde indutis, & deposita pelle qua amictus erat, togam sumit, & cum Magistratib. Rom. de Rep. consultat, in primis subsellijs iuxta ipsum Consulem sedens, viris iuris peritis post tergum sedentibus.* Ac fortasse νομικῶν scribendum est pro νομίμων.

Supersedere corio damnati] Minimè verò id finxit vetustas vt suspicatur Marcellinus. Nam præter exemplum à Cambyse Rege editum in Sisamnem, quod refert Herodotus lib. v. alterum longè grauius refertur à Diodoro Siculo lib. 15. Cùm Tiribazus præfectus delatus esset

ab Oronte, quod cum Lacædemoniis occultè sentiret, Artaxerxes rex Persarum eius rei cognitionem tribus mandauit iudicibus. quos cùm pecuniâ corruptos fuisse postea comperisset, viuis cutem detrahi iussit, eamque cutem insterni sellis quibus noui iudices quos eorum loco legerat sessuri erant. Simile exemplum Pyrrus in Niciam Tarentinum statuisse memoratur, eo quod Tarentum prodere voluisset. Sellam enim constrictam loris de Niciæ occisi pelle reliquit Miloni, cui custodiam arcis cum præsidio militari mandabat, vt ait Zonaras lib. 2. hist.

In speciem Mirmillonum obtecti.] Sic lib. 16. in fine de Romano milite dixit Marcellinus. *ictibus declinandis intentus, séque in modum Mirmillonis operiens.* scilicet Myrmillones cum aduersus retiarium in arena pugnabant, oblongo scuto tegere sese ac genu inflexo subsidere solebant. Ausonius in Ep. Eidyllij 17. *Et Mirmillo in armis subsidens.* Hinc Myrmillonica scuta à veteribus dicta esse non dubito, eo quod scutis Mirmyllonum essent simillima. De his in Festi Pompeij Epitome hæc leguntur. *Myrmillonica scuta cum quibus solet pugnari de muro.* erant enim ad hoc ipsum apta. Ex quo patet Myrmillonem per y Græcum scribi debere, quemadmodum in edit. Rom. hîc & Regio codice vtrobique exaratur. placetque opinio Turnebi qui à Græca voce μορμύλος Latinam vocem deducit in lib. 3. Aduers. Porro Persicos pedites eiusmodi scuta gestasse docet Procopius lib. 1. τοὺς δὲ θυρεοὺς τοσούτους τὸ μέγεθος περιβέβληνται μόνον, ὅπως αὐτοὶ πρὸς τῶν πολεμίων ἥκιστα βάλλωνται. Sed quid vetat quominus Ausonij locum, quando hic se offert occasio, explicemus: quem Scaliger in lib. 2. Auson. lect. prorsus infeliciter enarrauit. Is sic habet. *Simile ludicro quod Græci στομάχιον vocauère. Oßicula ea sunt. ad summam 14. figuras Geometricas habent. harum versicularum varijs coagmentis simulantur species mille formarum: Elephantus bellua aut aper bestia. anser volans, & myrmillo in armis subsidens, &c.* his verbis loculum Archimedium intelligi dico, de quo Atilius Fortunatianus in lib. de metris sic scribit. *Nam si loculus ille Archimedius 14. eburneas lamellas, quarum anguli varij sunt, in quadratam formam inclusas habens componentibus nobis aliter atque aliter, modò galeam, modò sicam, modò nauem figurat, & innumerabiles efficit species: solebatque nobis pueris hic loculus ad confirmandam memoriam plurimum prodesse, &c.* Adde Ennodium in Epigram. 133. quod est de Stomatio.

Pag. 261. *Iussa faciunt vt calones.*] Idem testatur Procopius lib. 1. Persic. apud quem Belisarius hæc de peditibus Persicis dicit, τὸ γὰρ πεζὸν ἅπαν οὐδὲν ἄλλο ἢ ὅμιλός ἐστιν ἀγροίκων οἰκτρῶν· οἳ ἐς τὴν παράταξιν ἐπ' ἄλλῳ οὐδενὶ ἔρχονται ἢ τεῖχός τε διορύξαι καὶ τοὺς τεθνεῶτας σκυλεῦσαι. καὶ τἆλλα τοῖς στρατιώταις ὑπουργεῖν. hanc ob causam ab Agathia lib. 3. in Phasidis obsidione dicuntur ἀχθοφόροι & ἐργοπόνοι & ὑπηρέται. Et innominatus auctor apud Suidam Θῆτας vocat, οἳ αὐτοὶ εἰς τὸν πόλεμον ἀφ' οὗ Θητικὸν ἐπήγοντο πλεῖστον ὅσον, καὶ παιδία καὶ γυναῖκας οἳ κατά τινα δὴ πάτριον νόμον ἐς τοὺς κινδύνους θεατὰς τῆς οἰκείας

ἀρχῶν ἦρχη. quem locum equidem Dionis esse crediderim, stilus enim nescio quid Dionis refert. Sed quod seu Dio seu quis alius hic ait solitos esse Persas secum ad bella feminas quoque educere, idcirco vt fortitudinis ipsorum spectatrices sint, vereor vt omnino verum sit. Magisque placet quod Libanius scribit in βασιλικῷ. ideo mulieres à Persis in exercitu circunduci vt seruilia ministeria exhibeant, ἀγείρουσι δὲ καὶ γυναῖκας σκευοφόρους εἶναι τῇ στρατιᾷ. Huius Persici moris meminit etiam Herodianus lib. 6.

Nec stipendijs aliquando fulta.] Scribit Herodianus in lib. 6. Persas militantes nulla ab Rege stipendia accipere, sed quoties ad bella proficiscendum est, regis edicto promiscuam virorum, interdum & mulierum multitudinem conuenire, ac peracto bello suas quemque domos repetere, eáque duntaxat commoda militiæ habere quæ ex hostili agro diripere potuerit. Porrò non omiserim pedites à Persis vocari κάρδακας, vt docet Cornelius Nepos in Datame. *habebat Autophradates barbarorum equitum xx. peditum centum millia quos illi Gardates vocant.* lege *Cardaces.* Sic enim dicebantur milites apud Persas à voce κάρδα quæ fortem significat. quanquam Hesychius nomen id gentis videtur existimasse. sic enim scribit. Κάρδακες· οἱ στρατευόμενοι βάρβαροι ὑπὸ περσῶν. καὶ οἱ ἄνιαν οὕτω καλοῦσι τοὺς στρατιώτας ἀπὸ ἔθνους ἢ τόπου. Eorum meminit & Polybius lib. v. in exercitu Antiochi magni. καὶ κάρδακες οἱ μετὰ λυσιμάχου τοῦ γαλάτου χίλιοι. & Plutarchus in libro ὅτι οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν κατ' ἐπίκουρον. οὐδὲ γὰρ, inquit, ἱέρων γ' ἂν οὐδὲ ἄτταλος οὐδὲ ἀρχέλαος ἐπείσθησαν σιμωνίδην, καὶ εὐριπίδην καὶ μελανιππίδην καὶ κράτητας καὶ διοδότους ἀναστήσαντες κατακλῖναι κάρδακας καὶ ἀγριᾶνας μεθ' αὑτῶν καὶ καλλίας γελωτοποιούς. Denique Ammonius Grammaticus eorum quoque mentionem facit, & Eustathius in Iliad. lib. 2. ex Pausaniæ & Ælij Dionysij vocabulariis.

Stipendijs fulta.] Sic loquuntur Impp. in lege xi. codice Theod. de filiis militarium. *Si filij primipilarium reperti fuerint, qui ingressi legitimos annos nullis stipendijs fulciuntur.* Eodem sensu noster quoque Marcellinus in lib. 22. dixit de Iuliano ad expeditionem Persicam properante. *reliquit Constantinopolim incrementis maximis fultam.* & Paulinus in carmine ad Iouinum.

Huius diuino mortales munere fulti.

Apuleius quoque in Apologia. *Neque enim diu est cum te crebræ mortes propinquorum immeritis hereditatibus fulserunt.*

Vt in bellis ciuilibus & externis assiduè vexaretur.] Huius loci emendatio Codici Regio debetur, in quo ita perscriptus est. *ni bellis ciuilibus & ext. ass. vexarentur.* quemadmodum in vetustissima quoque editione Romana scriptum esse memini. Cuius lectionis veritatem pluribus confirmare nihil necesse est. Satis est eam lectori proponere. quod & alibi iam fecimus & postea facturi sumus, quoties manifesta veritas argumentis non egebit. Persas porrò ciuilibus & externis assiduè bellis

ab Oronte, quod cum Lacædemoniis occultè sentiret, Artaxerxes rex Persarum eius rei cognitionem tribus mandauit iudicibus. quos cùm pecuniâ corruptos fuisse postea comperisset, viuis cutem detrahi iussit, eamque cutem insterni sellis quibus noui iudices quos eorum loco legerat sessurierant. Simile exemplum Pyrrus in Niciam Tarentinum statuisse memoratur, eo quod Tarentum prodere voluisset. Sellam enim constrictam loris de Niciæ occisi pelle reliquit Miloni, cui custodiam arcis cum præsidio militari mandabat, vt ait Zonaras lib. 2. hist.

In speciem Mirmillonum obtecti.] Sic lib. 16. in fine de Romano milite dixit Marcellinus. *ictibus declinandis intentus, séque in modum Mirmillonis operiens.* scilicet Myrmillones cum aduersus retiarium in arena pugnabant, oblongo scuto tegere sese ac genu inflexo subsidere solebant. Ausonius in Ep. Eidyllij 17. *Et Mirmillo in armis subsidens.* Hinc Myrmillonica scuta à veteribus dicta esse non dubito, eo quod scutis Mirmyllonum essent simillima. De his in Festi Pompeij Epitome hæc leguntur. *Myrmillonica scuta cum quibus solet pugnari de muro.* erant enim ad hoc ipsum apta. Ex quo patet Myrmillonem per y Græcum scribi debere, quemadmodum in edit. Rom. hîc & Regio codice vtrobique exaratur. placetque opinio Turnebi qui à Græca voce μυρμιδόνος Latinam vocem deducit in lib. 3. Aduers. Porro Persicos pedites eiusmodi scuta gestasse docet Procopius lib. 1. τῶν δὲ θυρεοὺς τοιούτους τὸ μέγεθος περιβέβληνται μόνον, ὅπως αὐτοὶ πρὸς τῶν πολεμίων ἥκιστα βάλλωνται. Sed quid vetat quominus Ausonij locum, quando hic se offert occasio, explicemus: quem Scaliger in lib. 2. Auson. lect. prorsus infeliciter enarrauit. Is sic habet. *Simile ludicro quod Græci στομάχιον vocauêre. Ossicula ea sunt. ad summam 14. figuras Geometricas habent. harum versicularum varijs coagmentis simulantur species mille formarum: Elephantus bellua aut aper bestia. anser volans, & myrmillo in armis subsidens, &c.* his verbis loculum Archimedium intelligi dico, de quo Atilius Fortunatianus in lib. de metris sic scribit. *Nam si loculus ille Archimedius 14. eboreas lamellas, quarum anguli varij sunt, in quadratam formam inclusas habens componentibus nobis aliter atque aliter, modò galeam, modò sicam, modò nauem figurat, & innumerabiles efficit species: solebatque nobis pueris hic loculus ad confirmandam memoriam plurimum prodesse, &c.* Adde Ennodium in Epigram. 135. quod est de Stomatio.

Pag. 261. *Iussa faciunt vt calones.*] Idem testatur Procopius lib. 1. Persic. apud quem Belisarius hæc de peditibus Persicis dicit, τὸ γὰρ πεζὸν ἅπαν οὐδὲν ἄλλο ἢ ὅμιλός ἐστιν ἀγροίκων οἰκετῶν· οἳ ἐς τὴν παράταξιν ἐπ' ἄλλῳ οὐδενὶ ἔρχονται ἢ τεῖχός τε διορύξαι καὶ τοὺς τεθνεῶτας σκυλεῦσαι. καὶ τἄλλα τοῖς στρατιώταις ὑπηρετεῖν. hanc ob causam ab Agathia lib. 3. in Phasidis obsidione dicuntur ἀχθοφόροι & ἐργοπόνοι & ὑπηρέται. Et innominatus auctor apud Suidam θῆτας vocat, οἳ αὐτοὶ εἰς τὸν πόλεμον ἀφ' οὗ θητικὸν ἐπήγοντο πλεῖστον ὅσον, καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας οἳ κατά τινα δὴ πάτριον νόμον ἐς τοὺς πολεμίους θεατὰς τῆς ἀνείας

ἀγῶσιν ἦγεν. quem locum equidem Dionis esse crediderim, stilus enim nescio quid Dionis refert. Sed quod seu Dio seu quis alius hic ait solitos esse Persas secum ad bella feminas quoque educere, idcirco vt fortitudinis ipsorum spectatrices sint, vereor vt omnino verum sit. Magisque placet quod Libanius scribit in βασιλικῷ. ideo mulieres à Persis in exercitu circunduci vt seruilia ministeria exhibeant, ἀγέσθαι δὲ καὶ γυναῖκας σκευοφόρους εἶναι τῇ στρατιᾷ. Huius Persici moris meminit etiam Herodianus lib. 6.

Nec stipendijs aliquando fulta.] Scribit Herodianus in lib. 6. Persas militantes nulla ab Rege stipendia accipere, sed quoties ad bella proficiscendum est, regis edicto promiscuam virorum, interdum & mulierum multitudinem conuenire, ac peracto bello suas quemque domos repetere, eáque duntaxat commoda militiæ habere quæ ex hostili agro diripere potuerit. Porrò non omiserim pedites à Persis vocari κάρδακας, vt docet Cornelius Nepos in Datame. *habebat Autophradates barbarorum equitum xx. peditum centum millia quos illi Gardates vocant.* lege *Cardaces.* Sic enim dicebantur milites apud Persas à voce κάρδα quæ fortem significat. quanquam Hesychius nomen id gentis videtur existimasse. sic enim scribit. Κάρδακες οἱ στρατευόμενοι βάρβαροι ὑπὸ Περσῶν. καὶ εἰς ἀσίαν ὅπου κλίνει τὰς στρατείας ἀπὸ ἔθνους ἢ τόπου. Eorum meminit & Polybius lib. v. in exercitu Antiochi magni. καὶ κάρδακες οἱ μετ' λυσιμάχου τοῦ γαλάτου χίλιοι. & Plutarchus in libro ὅτι οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν κατ' ἐπίκουρον. οὐδὲ γὰρ, inquit, ἱερεῖον γ' ἂν οὐδὲ ἄπλους οὐδὲ ἀρχέλαος ἐπιδόντων στρωμνὴν καὶ συντίθην καὶ μελανιστόλην καὶ χρυσᾶς καὶ διοδόσεις ἀναστάσεις ποικίλας κάρδακας καὶ ἀγυιάτας μετ' αὐτῶν καὶ γάλλας γελωτοποιεῖν. Denique Ammonius Grammaticus eorum quoque mentionem facit, & Eustathius in Iliad. lib. 2. ex Pausaniæ & Ælij Dionysij vocabulariis.

Stipendijs fulta.] Sic loquuntur Impp. in lege xi. codice Theod. de filiis militarium. *Si filij primipilarium reperti fuerint, qui ingressi legitimos annos nullis stipendijs fulciuntur.* Eodem sensu noster quoque Marcellinus in lib. 22. dixit de Iuliano ad expeditionem Persicam properante. *reliquit Constantinopolim incrementis maximis fultam.* & Paulinus in carmine ad Iouinum.

Huius diuino mortales munere fulti.

Apuleius quoque in Apologia. *Neque enim diu est cum te crebra mortes propinquorum immeritis hereditatibus fulsferunt.*

Vt in bellis ciuilibus & externis assiduè vexaretur.] Huius loci emendatio Codici Regio debetur, in quo ita perscriptus est. *ni bellis ciuilibus & ext. ass. vexarentur.* quemadmodum in vetustissima quoque editione Romana scriptum esse memini. Cuius lectionis veritatem pluribus confirmare nihil necesse est. Satis est eam lectori proponere. quod & alibi iam fecimus & postea facturi sumus, quoties manifesta veritas argumentis non egebit. Persas porrò ciuilibus & externis assiduè bellis

exercitos esse præter Amm. Marcellinum testatur & Philo in lib. 2. de specialibus legibus, idque incestis eorum connubiis attribuit. ἀεὶ γὰρ ἐν στρατείαις καὶ μάχαις εἰσὶ, κτείνοντες καὶ κτεινόμενοι. καὶ τότε μὲν τοὺς πλησιοχώρους καταστρέχοντες, τότε δὲ τοὺς ἐπανισταμένους ἀμυνόμενοι. πολλοὶ δὲ πολλαχόθεν ἐπανίστανται τῷ βαρβαρικῷ μὴ πεφυκότι ἠρεμεῖν. πρὶν γοῦν καταλυθῆναι τὸν ἐν χερσὶ ἤδη, ἕτερος φύεται· ὡς μηδένα τοῦ ἔτους ὑπεξῃρῆσθαι καιρὸν εἰς ἡσυχίαν, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ὁπλοφορεῖν, πλείονα χρόνον ἐν ταῖς στρατοπέδοις ἐν ὑπαίθρῳ ταλαιπωροῦντας ἢ ἐν ταῖς πόλεσιν οἰκοῦντας διὰ πολλὴν ἔνδειαν εἰρήνης.

Lumine colorum vario.] Idem ait Herodianus lib. 4. ἐσθῆτι χρυσῷ καὶ βαφαῖς διαφόροις πεποικιλμέναι. Sextus quoque in lib. 1. hypotyp. Πέρσαι μὲν ἀνθοβαφεῖ ἐσθῆτι καὶ ποδήρει χρῆσθαι νομίζουσιν εὐπρεπὲς εἶναι. *Persæ vestibus varij coloris & talaribus uti decorum putant.*

Lateraque dissuta relinquant flatibus agitari.] Idem exprimit Herodianus lib. 3. de Persis. περιρρεομένοις ἐσθῆσι κοσμούμενοι. & lib. 4. χαύνην ἐσθῆτα vocat, itemque χαύνας περιρρεομένην περὶ τοῖς σκέλεσι. Iustinus fluidam dicit. Manilius. *Et Syriæ gentes & laxo Persis amictu.*

Post Indiam victam & Crœsum.] In Regio codice disertè scribitur, *post Lydiam.* quam scripturam veram esse arbitror. sic p. 71. *à Rom. & Pompeio.* Hegesipp. lib. 1. cap. 14. ex Iosepho p. 718. Ita enim scribit quoque Herodotus, Persas antequam subigerent Lydos, nihil lautum neque opiparum habuisse, neque in victu neque in vestitu. Πέρσῃσι γὰρ πρὶν Λυδοὺς καταστρέψασθαι ἦν οὔτε ἁβρὸν οὔτε ἀγαθὸν οὐδέν. Sed & Dionysius Characenus, eiusque interpres Ruffus Festus Auienus in situ Orbis idipsum testatur his versibus. *Iam longo tempore sæcli*

Ex quo Mæonios (id est Lydos.) *bello triuere cruento*
Illudunt auro vestes, & cuncta teguntur
Auro membra viris, auro vestigia condunt.

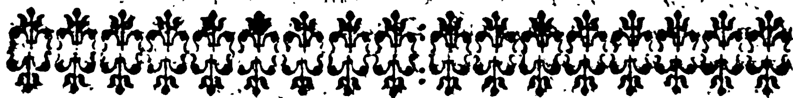
In his versibus *illudunt* scripsi. nam *illidunt* non placet. Sic apud Paulinum in Epithal. in Iulianum legitur. *horreat inlusas auro vel murice vestes.* & alibi apud eundem Paulinum camera musiuo inlusa dicitur. sed vt ad rem redeam, firmat hanc quoque emendationem Iustinus lib. 41. *Parthis vestis primum sui moris. posteaquam accessere opes, vt Medis perlucida ac fluida.* de aureis Persarum calceis loquitur etiam Libanius in eleganti epistola ad Modestum, qua illum podagra laborantem consolatur. μέγιστον δὲ ὅτι χρυσοφορεῖ περὶ τοῖν σφυροῖν κατὰ τοὺς ἀρχαίους σατράπας. Iulianus in Orat. 2. ad Constantium.

Res statuit vt.] In Regio Cod. & Rom. edit. deest particula *vt.* Sic enim scribitur. *Restatuit super.* quare amplector lectionem quam exhibet Mariangeli Accursij editio. *Restat vt.* In libro quidem 16 legitur. *Res monuit super eodem Eutherio.* & lib. 23. *Res allegit hæc prolapsa.*

Coitum quendam humoris.] Hunc locum sic distingui mallem. *Cupientes enim velut coitum quendam, humores ex lunari aspergine capiunt: &c.* hæc porrò omnia ferè transcripta sunt ex Solini cap. 56.

Flexuoses

Flexuosos contra & rutilos.] Hunc locum Cl. Salmasius in tomo 2. Solinianarum Exercit. sic corrigendum putauit. *vespertini vero fuscos: sol contra & rutilos & maculosos interdum.* Sanè Plinius in lib. 9. & ex eo Solinus concharum fetus sole subfuscere ac fuscari scribunt, ideoque conchas ut præcipuum custodiant, pelago altius mergi. sed nulla hîc emendatione opus est. Ait enim Marcellinus conchas magis de cælo quam ex mari fetus edere: idque ex eo probat quod pro qualitate roris & serenitate cæli margaritas edunt candidas aut obscuras. Quod vero Sole fuscentur, non probat conchis societatem esse cum cælo, non magis quàm hominibus, quorum vultus à Sole coloratur. Ceterùm quod de rotunditate & flexuositate margaritarum Marcellinus hîc dicit, admensus est de suo.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRVM XXIV. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 262. OST *exploratam alacritatem exercitus.*] In omnibus bellicis expeditionibus, siue ad cladem siue ad victoriam maximum momentum afferunt militum animi. qui perinde ac metu seu alacritate præditi fuerint, de euentu ac summa rei spes concipi potest. Proinde duces inprimis animos militum explorare debent, antequam prælium ineant, aut obsidionem aggrediantur, aut quiduis magni momenti agendum suscipiant. quod quidem prudentissimè factum ab Agamemnone docet Homerus ἰλ. β.

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι, ἣ θέμις ἐστί.

Idem præceptum frequenter inculcat Polybius. φήμην, ait, τὸ κατὰ τὸν πόλεμον ἀσφαλῶς ... ἐν τοῖς πολέμοις, ... ψυχαῖς ... quæ Polybij verba citat Suidas in λέξει ... & Vegetius in lib. 3. cap. vlt. & Leo in tacticis Constit. xx. §. 49. Exempla autem

in summis ducibus passim historiæ suppeditant. Tacitus in 2. Ann. initio de Germanico. Theophylactus in fine lib. 1. de Philippico.

Arintheo tradidit & Hormisdæ.] Zosimus in lib. 3. τῷ μὲν πεζῷ Βίκτορα στρατηγὸν καταστησάμενος, ὁρμίσδην δὲ τῆς ἵππου καὶ Ἀρινθαῖον σὺν αὐτῷ.

Osdruena Dux.] Melius scriberetur *Osdroena.* Sic enim semper Marcellin. & Latini omnes appellant: at Græci Ὀσροηνὴν ab Osroe quodam eius regionis tunc cum Persis pareret regulo. vt scribit Procopius in lib. 1. Persic. Est autem ὀσρόης idem qui χοσρόης, Latini Chosdroem dicunt. Sic Pausanias Eliac. 1. ὀσρόην vocat regem Parthorum sub Trajano, quem Arrianus χοσρόην apud Suidam in γυμνομαχ. Aurelius Victor *Chosdroem*.

Pag. 263. *Decimo ferè lapide.*] Consentit & Zosimus: τὸ δὲ λοιπὸν ἡ φρουρὰ εἶχε σταδίους διεστῶσα ἑβδομήκοντα.

Ciuitatem venim. Doram.] Rectius in Codice Regio & editione Rom. *Duram* legitur. Δοῦρα enim Zosimus appellat, & Stephanus πόλις μεσοποταμίας εἰς πολύβιος. locus Polybij est in lib. 5. vbi de Molone, τῆς μὲν παραποταμίας μέχρι πόλεως Εὐρώπου κατέσχε, τῆς δὲ μεσοποταμίας ἕως Δούρων. Marcellinus ait marginibus Euphratis appositam esse. Isidorus Characenus in descriptione Mesopotamiæ & Babyloniæ nominat Δοῦρα quam Seleucus condidit, Europum à Græcis vocatam. Est quidem Dura in Babylonia cuius meminit Daniel in cap. 3.

Imperitia principis.] Hæc de Iuliano dici ratio non patitur. Itaque aut *imperitia præceps,* scribendum est, aut *imperio principis.*

Anathan.] Isidorus Characenus in Babylonia memorat Αναθὼ νῆσος ἡ κατὰ τὸν Εὐφράτην. Theophylactus autem Simocatta in lib. 4. cap. x. Ανάθων vocat Castellum iuxta Euphratem trans Circessium. & ita in lib. 5. Libanius p. 312. φρούριον dicit ἐν χερρονήσῳ τοῦ ποταμοῦ.

Præ se bouem coronatum ag.] Mos hic Syrorum fuisse videtur. Sic Palmyreni ab Aureliano Imp. obsessi cùm deditionem fecissent, extra opidum effusi sunt dona & victimas adducentes, teste Zosimo in lib. 1. πρὸ τῆς πόλεως ἐξῄεσαν δῶρα καὶ ἱερεῖα προσάγοντες.

Pag. 264. *Pusæum eius præfect.*] Zosimus in lib. 3. πυσαῖον δὲ τὸν τούτων ἡγούμενον δοὺς ταξιάρχου φροντίδα, τὸ λοιπὸν ἐν τοῖς ἐπιτηδείοις ἀριθμοῦ πιστοῦ. *Pusæum castri Præfectum, Tribunatus honore donatum, deinceps in numero amicorum habuit, cùm fidum esset expertus.*

Et iterum ad agenda similia.] In editione Rom. & Ms. Flor. legitur *& minerat.* In Codice autem Regio *& munerat.* vnde certissima coniectura locum sic emendaui. *& munerati, &c.*

Cataractis auulsis ad diff.] Id quidem fusè narrat Libanius in Oratione funebri p. 313. & Assyriorum fraude non fortuito casu id factum esse testatur. De fossis & cataractis in Assyria loquitur Strabo in lib. 16. qui & στόμα τῶν διωρύχων ἐξανοίγειν Græcè dicit quod Marcellinus noster cataractas auellere. Polybius autem in lib. v. τὰς διώρυχας ἀνασπᾶν

Duplicem autem vsum cataractæ præstabant, tum ad rigandos agros, tum ad incursiones hostium cohibendas.

Pag. 265. *Hic vino grauis.*] Eam rem intelligit Libanius in Orat. funebri p. 313. ἤσθιον, ἔπινον, οὐ μὴν μέχρι μέθης· οὐ γὰρ εἴα τὸ διὰ μέθην ἀρτίως (sic Ms.) ἀπεσφαγμένος ὁ φόβος. *edebant ac potabant, citra ebrietatem tamen. Neque enim inebriari sinebat cædes illius qui nuper ob vinolentiam iugulatus fuerat.*

Vtpote regn. sequelas victoribus accessuros.] Sic loquitur Tacitus in lib. 1. hist. sub finem de Cæcina. *sed metu ne amitteret præmissas iam cohortes alasque, simul reputans plus gloriæ retenta Italia, & vbi certatum foret Noricos in cetera victoriæ præmia accessuros.*

Phylarchus Saracenorum.] Sarraceni in Phylas seu tribus diuisi erant duodecim, vt Nonnos. docet & Orosius in proœmio historiæ. Singulis tribubus præerant Phylarchi. Strabo in lib. 16. Scenitarum Arabum (quos Saracenos esse docet Marcellinus) Phylarchos commemorat, & partim Romanis, partim Persis obnoxios esse dicit. Dicebantur & φυλάρχαι, vt docet vetus auctor apud Suidam. ξυμβάλλει τῷ Τραιανῷ ὁ Ἄκβαρος ὃς τῆς Ὀσροηνῆς χώρας δυνάστης ἦν, οὓς φυλάρχας ὀνομάζουσιν ἐκεῖνοι, ἐπεὶ καὶ τὰ χωρία αὐτῶν φυλὰς ὀνομάζουσι. *Traiano occurrit Acbarus Osdroenæ regulus, quos illi Phylarchas vocant, eo quod regiones ipsæ phylæ seu tribus vocentur.* Rufus etiam Festus in Breuiario. *Phylarchi,* ait, *Sarracenorum in Osdroene superati.* Sed & barbari ferè omnes in tribus seu φυλὰς diuidebantur. Nam & Eunapius in fragmentis legationum, & Zosimus Optimates Gothorum τοὺς ἑκάστης φυλῆς ἡγουμένους vocant, & Olympiodorus Phylarchos Burgundionum memorat. Turcos quoque in XII. tribus diuisos fuisse docet Menander Protector. Eodem referre soleo Persarmeniorum φυλάρχας, quorum idem meminit Menander.

Pag. 266. *Animat. huiuscemodi primitijs.*] Hæc lectio ex coniectura Gelenij nata est. Nam priores editiones sic præferebant. *Animatus his vescendi primitijs.* prout editio quoque Rom. & Codex Regius scriptum habent. Sed quid facilius erat quàm veram scripturam inde elicere, hanc scilicet. *Animatus his vincendi primitijs miles, &c.* Sic enim loquitur Marcellinus in lib. 16. pag. 61.

Hinc pars fluminis scinditur.] Id quidem Zosimus sic narrat. εἰς τινα τοῦ Εὐφράτου διώρυχα ἦλθον, ἀπτεινομένην μὲν εἰς μῆκος ἄχρι τῶν ἀσσυρίων, συμπεριτεινομένην δὲ πάσῃ τῇ πέραν τοῦ Τίγρητος χώρᾳ. *Venit ad quandam fossam Euphratis quæ in latum quidem vsque ad Assyriam extenditur, pretenta autem est vniuersæ trans Tigrim regioni.* Meminit eiusdem Erodotus in lib. 1. vbi de rebus Assyriorum, & Plinius in lib. 4. cap. 26. qui circa vicum Massicen Euphratem scindi scribit. Massice igitur idem est qui Macebracta.

Ad ciuitatem Pirisaboram.] De qua sic loquitur Libanius, in Oratione funebri p. 315. ἦν πόλις Ἀσσυρίων μεγάλη τε ἀπὸ τοῦ βασιλεύοντος ἐπώνυ-

ψαι, &c. *Vrbi erat Assyriæ haudquaquam exiguæ, ei qui tunc regnabat cognominis.* Certè Pirisabora extremam partem nominis à Sapore Rege trahit quem Σαβώρην Agathias & Theophanes appellant & Sozomenus, aliique.

Scutis vimine firm. textis.] Eunapius in historia hanc Persarum armaturam egregiè describit. οἱ δὲ τῶν Παρθυαίων οἰσυΐνας ἀσπίδας ἔχοντες καὶ κράνη οἰσύϊνα πρός τινα πάτριον πεπλεγμένα. *At Parthi clypeos vimineos galeasque similiter gestantes patrio quodam more textas.* Ea scuta dicebantur γέρρα, vt notat Harpocration & auctor Etymologici ex Herodoti lib. 7. & Xenophonte. Vide Festum in *Cerrones.*

Pag. 267. *Argolici scuti.*] Sumptum id videtur ex Virgilij lib. 3. vbi legitur,

Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis instar.

ad quem locum Seruius notat: *Causa, inquit, magnitudinis. Græcorum enim clypei rotundi vt Cato l. Originum ait.* quod confirmat Scholiastes Comici in Vespis initio, & auctoritate Æschyli in Persis demonstrat. Sed & Homerus ἀσπίδας εὐκύκλους & ὀμφαλοέσσας passim nominat. Erant tamen & clypei quidam oblongi, ποδηνεκεῖς dicti, vt ex veteribus scholiis docet Eustathius in Il. ξ. Ceterùm etsi Virgilius Argolicum clypeum pro Græcanico videtur posuisse, peculiaris tamen clypei Argolici forma fuit, vt innuit in Argolicis Pausanias, & Iulius Pollux.

Pag. 268. *Æmilianam portam Carthag.*] Polybij locus in quo hæc fusè narrabantur, hodie desideratur. Itaque eius facinoris memoria obscura est. Nam neque Appianus in Libyco, neque Zonaras id distinctè memorant. Quippe vterque Scipionem ait perfractam à militibus, qui iam in vrbem intrauerant, portam introisse, non ipsum suffodisse portam. Zonaras tamen dicit, ὑπὸ τὴν πυλίδα ὑπορύξαντες καὶ τὸν μοχλὸν διακόψαντες, &c.

Pag. 269. *Decem vero milites ex ijs.*] Decimationis supplicium haud dubiè intelligit. Ceterùm hanc fiduciam, & auctoritatem Iuliani in puniendis fugacib. magnopere Libanius effert in Orat. funebri, pag. 313. inter cætera: ἀποσκευάζων ὁπλιτεύοντας πολλοὺς αὐτὸς ἔχων δορυφόρους οὐδὲ τρεῖς id est. *Exauctorans tot numero armatos, ne tres quidem circa se stipatores habens.*

Docuerunt principes auro quiete à barbaris redempta.] Constantinum intelligit, vt opinor, de quo etiam in Cæsaribus hæc dicit: τὰ γὰρ μὲν εἰς τοὺς βαρβάρους ἦν αὐτῷ γελοῖα. φόρους γὰρ ὥσπερ ἐτετελέκει. Idque eius filij postea factitarunt. vt de Constante scribit Aurelius Victor, eum obsides à Barbaris precio quæsitos accepisse. Porrò id semper & vbique facere, extremæ ignauiæ est. Sed interdum eæ necessitates temporum occurrunt, quæ omnino hoc remedio vti cogant. Ac tum demum nullum in eo dedecus est, modò cum moderatione fiat ac dignitate. Primus ex Impp. Rom. id vsurpauit Domitianus. at id quantopere Plinius vituperauit. Traianus deinde etiam ipse factitauit, sed parcè, & cum dig-

core ad dignitate. Armamus enim barbaris supplicantibus munera largitus est. Hoc verò laudat idem Plinius in illa gratiarum actione. *Accipimus obsides ergo, non emimus, nec ingentib. damnis immensisque muneribus paciscimur, vt vicerimus. rogant, supplicant: largimur negamus, vtrumque ex imperij maiestate.* Post Domitianum ignauissim. quisque iis artibus aduersus barbaros est vsus, vt Commodus & Caracalla de quibus id narrant Herodianus & Dio. Hadrianus autem & Iustinianus prudenti consilio id fecêre. De Iustiniano Agathias in lib. vlt. Menander in. 1.

Impetitum ærarium est.] Editio Rom. *impetum.* Codex Regius *impetum*, & ad marginem emendatur *inopi*.

Nec pudebit Imp. profiteri paupertatem.] Sic Pericles apud Thucydidem in lib. 2. καὶ τὸ πένεσθαι, inquit, οὐχ ὁμολογεῖν τινι αἰσχρὸν, ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν ἔργῳ αἴσχιον. *Neque turpe est paupertatem profiteri: sed eam non vitare opere multo turpius.*

Perfectos bellicarum o. genere doctr.] Hæc est quidem Editionis Rom. scriptura. sed Codex Regius cum Aug. editione scriptum habet *perfunctos*.

Pag. 270. *Quod autem vere dicitur solet armorum crepitu leni monstrari.*] Hic mos fuit etiam veterum Gallorum, vt testatur Cæsar in lib. 7. Nam post Vercingentorigis orationem sic ait. *Conclamat omnis multitudo, & suo more armis concrepat, quod facere in eo consueuerunt cuius orationem approbant.* In Militibus autem Rom. exempla passim suppeditat Marcellinus, vt in lib. 21. pag. 198.

Sic sub iugum mitterin Persas.] Antiqui per vota sua iurabant. vt Vatinius *Ita Consul fiam* quod tantam indignationem mouit Catullo, vt diceret.

Per Consulatum peierat Vatinius,
Miser Catulle quid moraris emori?

Et Cleopatra quoties iurare volebat, maximum id votum concipiebat. Sic in Capitolio iura reddam teste Dione in lib. 50. & Otho ipsum Neronem adhuc priuatus alloquens, sic iurauisse ab eodem dicitur οὕτως με καίσαρα ἴδοις, *sic me Cæsarem videas.* Omitto Plancum in Epist. 9. lib. x. M. Tullij. Senecam in Suasoria vlt. Senecam alterum in Epist. 117. Adiurandi etiam potentissima ratio hæc erat. Sic apud Virgilium, *per spem surgentis Iuli,* & alibi.

Sic tibi cum fluctus subter labere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat vndam.

Addo & Suidam in ὅρκος. Sed & omne iusiurandum tacitum habet, & votum, & execrationem pœnam enim imprecatur, qui iurat, si peierauerit, vt apparet in Iuramentis Græcorum apud Demosthenem, & Æschinem, & Romanorum apud Festum in *Lapidem*. & rectè Plutarchus in quæstionibus Romanis, cap. 44. πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ

τῆ ἐπιορκίας. *Omne iusiurandum in exsecrationem periurij desinit.* Et Seruius in lib. 2. Æn. *Exsecratio*, inquit, *est aduersorum deprecatio. iusiurandum verò optare prospera.* Vtrumque etiam iungit Aristophanes in Auibus vbi Pisthetærus ait.

Κατώμοσον νυν ταῦτα μοι.

Chorus resp. Ομνυμι ἐπὶ τούτοις πᾶσι νικᾶν τοῖς κριταῖς

Ει δὲ παραβαίην, ἑνὶ κριτῇ νικᾶν μόνον.

Vbi scholiastes fallitur, qui ὄμνυμι positum ait esse pro εὔχομαι, neque enim Chorum ibi iurare, sed optare tantùm. Illud ad extremum addam hanc mihi causam videri, cur antiqui illi exta quibus tactis conceptum erat iusiurandum in mare projicerent, neque quidquam de victima edendum putarent, quod testatur Eustathius in Il. τ. & Pausanias Eliac. 1. ob adjunctas scilicet iusiurando exsecrationes.

Et vtribus sublicisque nauibus.] Sic primus emendauit Castellus, quem cæteri deinceps secuti sunt. At in editione Rom. sic legebatur. *Constratis periculis m. & vtrib. & projici à nauib. itidem confectis palm. trabibus, &c.* Cui subscribunt Codex Regius & Florentinus, nisi quod in his legitur *procia nauib. itidémque, &c.* Ego verò sic emendandum hunc locum existimo. *Constratis ponticulis m. ex vtribus, & coriaceis nauib. itidémque confectis palmarum trabibus, &c.* quod confirmat Libanius, pag. 316. ἐντεῦθεν τοίνυν ἐχώρει ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἄλλον τε καὶ διώρυχας, & post nonnulla quæ operæprecium erit ibi legere, addit. καὶ αὐτίκα πλεῖστοι μὲν ἐπὶ γῆς οἱ φοίνικες. συχναὶ δὲ ἀπὸ τούτων αἱ γέφυραι. *Et confestim palmæ plurimæ cæduntur, ex quibus multi pontes facti sunt.* Quod spectat ad coriaceas naues, earum in apparatu bellico Iuliani meminit Zosimus, & νῆας ἀπὸ δερμάτων vocat, opponitque eas ταῖς ἀπὸ ξύλων. Libanius etiam, pag. 317. in obsidione Maiozamalchæ τὰ σκύτινα τῶν πλοίων appellat. Eorum nauigiorum frequens vsus fuit in Assyria, vt docet Herodotus in lib. 1. Denique pontes ex vtribus memorantur etiam in lib. 25. Ascogephyros Græco vocabulo recentiores Latini dixerunt, quos describit Auctor de rebus bellicis post imperij Notitiam editus.

Adúsque Mesenem.] Mesene regio est Parapotamiæ, vt docet Plinius in lib. 6. sic dicta, quod inter duo flumina sita sit media, vt ex Asinio Quadrato docet Stephanus. In ea celebre opidum est Apamia, & Oratha teste eodem. Stephanus Απάμεια, inquit, ἐν τῇ Μεσηνῶν γῇ τῷ Τίγρητι περιεχομένη, ἐν ᾗ σχίζεται ὁ Τίγρης ποταμός· καὶ ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ μοίρᾳ περιέρχεται ποταμὸς Δέλας, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ Τίγρης ὁμώνυμος τῷ μεγάλῳ. *Apamea est in Mesene regione, Tigri fl. cincta: vbi fl. Tigris in alueos duos scinditur. dexter Delas, sinistra Tigris labitur, magni illi cognominis.* Xiphilinus in Hadriano Messenem insulam esse dicit in Tigri. Incolæ Messenij dicuntur in Prologo 42. Trogi Pompeij.

Termites & spadica.] Σπάδικα Græci vocant auulsum è palma ter-

mitem cum fructu, vt ait Agellius in lib. 8. & 9. & Plutarchus in lib. 8. συμπος. cap. 4. Corrupta hæc dictio iamdudum est in lib. 4. Porphyrij de abstinentia. Κοῖται δ' αὐτοῖς ἐκ τῶν ὀπτάλων τῆ φοίνικος ἃς χαλοῦσι βαΐς ἐπίπλεκτο. quæ Porphyrij verba sic vertit D. Hieronym. in lib. 2. contra Iouinianum. *Lectus illis de folijs palmarum, quas baias vocant.* Apparet iamtum ætate D. Hieronymi eum locum deprauatum fuisse. Nam si tunc vera scriptura ἐκ τῶν σπαδίκων eo loci fuisset, nunquam folia palmarum vertisset Hieronymus, sed termites, aut spadices.

Quorum ex fructu mellis, & vini conf.] Herodotus in lib. 1. ait Assyrios ex palmis cibum, & mel, & vinum sibi conficere. De vino quidem ex palmis quem φοινικινὸν, seu φοίνικα vocat Athenæus, pleni sunt veterum libri. Nam & Xenophon in Expeditione Cyri, & Dioscorides, & Plinius eius meminêre. Plutarchus in lib. 8. Sympos. cap. 4. ait Babylonios præ cæteris arboribus palmam magnifacere, quippe quæ trecenta sex vtilitatum genera ipsis afferat.

Pag. 271. *Propè locum venit.*] Blithram hunc locum vocat Zosimus.

Ciuitas ab incolis Iudæis deserta.] Philo in legatione ad Caium ait plenum esse orbem terrarum Iudæorum coloniis: & regionem ferè omnem trans Euphratem, Babylonem & reliquas præfecturas quæ agrum fertilem habeant, à Iudæis incolis obtineri. Idem scribit & Iosephus. Theophylactus quoque in lib. 5. cap. 7. captis à Vespasiano Hierosolymis, & euerso templo plerósque Iudæorum metu atque odio nominis Rom. relicta Palæstina in Persidem migrasse dicit: atque ibi opibus auctos ad seditiones tandem erupisse.

Pag. 273. *Adusque Ctesiphonta.*] Quæ stadiis LIX. ab vrbe Maozamalcha distabat, vt Zosimus scribit.

Claudere & frustrari exit. impetus.] Scribendum videtur *eludere*.

Æquis manibus.] Metaphora videtur esse à Gladiatoribus ducta, quorum petitiones manus dicebantur, vt docet Quintilianus in lib. 5. instit. cap. 13. aut sanè à manibus in ludo aleæ, de quibus Suetonius in Augusto.

Pag. 274. *Ex vsu moris gentici iustitiam Fel. regis sui.*] Idem scribit Zosimus his verbis ἐπῄεσαν παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τοῖς πέρσαις ἄσματά τινα λέγοντες ἐπιχώρια, τὴν μὲν τοῦ σφῶν βασιλέως ἀνδρείαν ὑμνοῦντες, διαβάλλοντες δὲ τὴν τοῦ ῥωμαίων βασιλέως ἀνίσχυρον ἐπιχείρησιν. *Præter omnem expectationem superuenerunt Persis carmina quædam gentilia canentibus, quibus Regis quidem sui fortitudinem celebrabant, Romani autem principes conato irritos vituperabant.* Eiusmodi sunt acclamationes Persarum, & Romanorum antequam manus consererent, relatæ in lib. 19. *Nostris*, inquit, *virtutes Constantij Cæs. extollentibus, vt domini rerum & mundi. Persis Saporem, & Saansaam vocantibus, & Pirosem, &c.* Ad eundem morem pertinet etiam id quod scribit Libanius in Orat. funebri, p. 271.

de Augustodunensi obsidione [illegible] βοῶντες, καὶ ἐνίκων οἱ γέροντες [illegible]. *Pedibus præ senio debilitatis cucurrerunt nomen Cæsaris clamantes: & senes victoriam reportarunt, perinde ac illi quondam duce Myronide*, de quibus Thucydides in 1.

Moris gentici.] Sic loquitur Tacitus in lib. 6. Annalium.

Castra Lucanorum invadentis Luscinus.] Cùm Brutij, & Lucani duce Stenio Statilio Lucano, iam secundùm Thurios obsiderent, Romani Thurinis auxilium ferendum esse decreuerunt. Missus itaque aduersus Lucanos C. Fabricius Luscinus Consul, castra eorum cepit, & xx. millia hominum interfecit. Victoriæ tantæ Mars auctor creditus ob eam causam quam refert Valerius Maxim. in lib. 1. cap. vlt. Thurini obsidione liberati Fabricium ob id donauere statua, vt refert Plinius in lib. 34. cap. 6. Huius belli meminit etiam Dionysius Halic. in Excerptis legationibus. In Prologo lib. xi. Titi Liuij id relatum est his verbis. *Item contra Lucanos res gestas continet, contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuerant, scribamus periculo, Thurinis.*

Postridie cum recenseretur exercitus.] Hic mos erat Imperatorum Rom. vt postridie quàm pugnatum erat, exercitum recenserent, & eos qui strenuè se gesserant præmiis militaribus pro concione donarent. Plenæ sunt historiæ eius moris, quâ stante rep. obtinuit, sub Cæsaribus autem interdum etiam, quanquam non ita frequens, eius occurrit mentio. sic Theophylactus in lib. 2. post pugnam cum Persis: τῇ δ' ὑστεραίᾳ, ait, ὁ στρατηγὸς [illegible] ἐποιεῖτο, καὶ [illegible] τοὺς [illegible].

Pag. 275. *Fallaciis fenestrarum obscurus.*] Id ante obsidionem vrbis Maogamalchæ refert Libanius, pag. 316. [illegible], ὅπως τὸ μὲν ἄλλο στρατόπεδον ἐν χαρακώματι [illegible] τρισὶ [illegible] καὶ [illegible] εἴη [illegible], &c. *Frequenter requiescere faciebat exercitum, ac vt milites [illegible] in castris manerent, expeditio verò cum [illegible] regionem scrutarentur, quis subterranea domicilia deprehenderunt.*

Pag. 276. *Ædificiis cauatis extructa.*] Sic correxit P. Castellus, cùm in Editione Rom. legeretur *ædificiis cautis*, nec secus in Codice Regio. sed quanto expeditius erat ac satius ita emendare *ædificiis lauris extructa*. Sæpè enim monui has literas inter se confundi solere. In Regio Codice superscriptum est *cautius*.

Extentum [illegible] & rotundum.] Huius loci meminit Libanius, pag. 319.

Quibus Coche quam Seleuciam nominant.] Huius scripturæ primus auctor fuit Gelenius. Nam Castellus locum mirificè deprauerat. In editione quidem Rom. legebatur. *Qua loca pinguissima, & culta quibus equam Seleuciam nominant, &c.* At in Regio Codice sic exaratum inueni, *quo loca pingui sitas* (& superscriptum *situs*) *& culta quibus coharet*

haret quam Seleuciam nom. Certè non immerito dubitari potest, sitne Coche eadem quæ Seleucia. Nam Seleuciam tunc desertam fuisse, & à Vero principe quondam excisam subjicit Marcellinus. At Coche opidum tunc erat munitissimum, teste Nazianzeno in Philippica. 2. Deinde nonnisi diu post ea quæ hic euenisse narrat auctor noster, exercitus Cochen versùs signa promouit, vt patet ex p. 277. Postremò Arrianus in lib. x. Parthicorum Chochen à Seleucia apertè distinguit, his verbis, *καὶ βασιλεὺς ἐξελαύνει ἐκ σελευκείας ἐς μέσον τοῦ ποταμοῦ τοῦ τίγρεως ἐς κώμην ὅτῃ χωχὴ ὄνομα*, quæ Arriani verba citat Stephanus in *χωχή*.

Sacro principe q. excisam.] Affirmat quidem Lindembrogius scribendum esse *à Caro pr.* quam eius emendationem confirmare videtur Zosimus in lib. 3. Ego verò corrigendum potius esse arbitror. *Vero principe quondam excisam.* Et conjectura nostra ipsius Marcellini auctoritate nititur, qui in lib. 24. de Seleucia sic dicit. *Qua per duces Veri Cæsaris, vt antehac retulimus expulsata, &c.* Sanè Carus Cochen quidem cepisse, & Ctesiphontem dicitur, non autem Seleuciam.

Pag. 277. *Celsum castellum.*] Minossabatha videtur appellare Zosimus.

Qua causa concitus immane munimentum.] *Immane* non ad munimentum refertur, sed aduerbialiter sumitur. Est ergo *concitus immane* idem quod concitus ira immani, vt loquitur Marcellinus suprà, pag. 269.

Pag. 278. *Id antehac Traianus.*] Non omittenda sunt Libanij verba, pag. 319. *ἐζήτει διώρυχα ναυσιπόρον* (sic Ms. præfert) *καὶ ταύτην ἐκ βίβλων, ἔργον μὲν παλαιοῦ βασιλέως, ἄγουσαν δὲ τὸν Εὐφράτην ἐπὶ τὸν τίγρητα τῶν δυεῖν αὐτῆρ πόλεων.* *Captis quibusdam incolis fossam nauigabilem quærebat, eámque ex libris, quæ ab Imperatore quodam olim facta Euphratem Tigridi coniungeret, paulò supra duo opida Cochen scilicet, & Ctesiphontem.* At Dio in Trajano id quidem eum aggressum esse scribit, sed cum Euphratis alueum multo excelsiorem esse Tigridis alueo comperisset, ab incepto destitisse. Primum autem Seleucus Nicator eam fossam deduxerat, tunc cum Seleuciam conderet, vt docet Plinius in lib. 5. cap. 26. Post expeditionem Iuliani mansisse videtur hæc fossa, nec à Persis obruta fuisse, quod testatur Theophylactus in lib. 5. cap. 6.

Stadijs 30. repulsa.] In Editione Rom. & Mss. omnibus legitur *depulsis.* Vnde corrigendum puto *decursis.*

Diuersorium opacum est & amenum.] Zosimus *παράδεισον βασιλικὸν* appellat. Solebant enim Reges Persarum, vtpote venationi admodum dediti, quibusdam septis ac viuariis feras omnis generis includere, vt quoties se equosque exercere vellent, citra laborem venarentur. quam venationem, vt nimis mollem reprehendit Dio Chrysost. in Orat. 3. de regno, *ἐν εἱργμοῖς μὲν γὰρ περιειργμένα θηρία, ὥσπερ ἀνδράποδα, ἐξ αὐτῶν*

εἱρκτῇ τὰ θηρία ἐκτείνειν, &c. *Illi enim septis quibusdam quasi carceribus inclusas feras, quoties sibi libitum erat conficiebant absque labore & periculo.* Hæc autem septa ferè palatiis erant adjuncta, vt docet Xenophon in lib. 1. de expeditione Cyri sub initium. Et hic quidem ea loca παραδείσους appellat, non ibi tantùm, sed etiam in lib. 4. hist. vbi θῆρας ἐν παραδείσοις περιειργασμένοις opponit venationi ἐν ἀναπεπταμένοις τόποις. & rursus in Oeconomico. videtur autem hæc vox Persica esse: quanquam alij ab Hebraica lingua eam deducunt. Certè nullatenus Græcæ originis est.

Gentiles picturas regis bestias.] Petrus Teixera in lib. 1. cap. 29. Relationis rerum Persicarum, ait Persarum olim regem, & optimates maximè addictos fuisse venationi: & maximam partem facultatum in canes, & accipitres impendisse, easque picturas sua magnitudine dignas existimasse.

Decuerat octogenis impleuit.] In Ms. Regio *octingentis* legitur. hoc Iuliani strategema luculenter describit Libanius in Oratione illa funebri, pag. 320. κενὰς τῶν φορτίων ἐκ παραγγέλσεως ἦσαν αἱ νῆες, &c. quæ cum Marcellini nostri narratione mirificè consentiunt. Miror tamen Marcellinum nostrum nullam eius strategematis facere mentionem, quo Iulianus cùm ignaris hostibus milites trajicere vellet, ludos campestres per totum diem in ripa edidit, quemadmodum narrat Libanius in loco cit. & de vita sua, pag. 45. Rufus Festus in Breuiario, Sozomenus in lib. 6. cap. 1. & vetus scriptor apud Suidam in γυμνικοί.

Pag. 279. *Ni veloci frigore pectoris.*] Scribendum arbitror, *veloci vigore.*

Velut pedis anapæsti præcin. modulis.] Spartiatarum exercitus ad modum procedebat & tibiam, nec adhibebatur vlla sine anapæstis pedibus hortatio, vt ait Cicero in 3. Tuscul. & Valerius Max. in lib. 2. cap. 1. cuius verba sublegisse videtur Marcellinus. sic enim ait Maximus de Spartanis. *Non ante ad dimicandum descendere solebant, quam tibiæ concentu, & anapæsti pedis modulo cohortationis calorem animo traxissent.* Porro hæc anapæsta Tyrtæus composuerat Spartanis, teste Pausania in Messeniacis. Erant autem eiusmodi.

Ἄγετ' ὦ Σπάρτας εὐάνδρου
Κοῦροι πατέρων πολιητᾶν,
Λαιᾷ μὲν ἴτυν προβάλεσθε,
Δόρυ δ' εὐτόλμως βάλλοντες,
Μὴ φειδόμενοι ζωᾶς.
Οὐ γὰρ πάτριον τᾷ Σπάρτᾳ.

Vt refert Dio in Orat. 2. de regno, & Tzetzes in Chil. 1. hist. 26. qui hæc ἐμβατήρια μέλη appellant. Et alioqui anapæstis delectatos esse Spartanos patet ex Athenæi lib. 4. vbi Hyacinthiorum solemne describitur. Ait enim ibi Polycrates pueros canentes ad tibiam, pulsasse ci-

tharæ chordas simul omnes ad pedis anapæsti modum. ἐν ῥυθμῷ ἀναπαί-στῳ μετ' ὀξέως δὴ τόνυ τοῦ θεοῦ ᾄδοντ. Celeri quippe & incitato Laconum ingenio hic anapesticus modus acutus & creber ac vegetus conueniebat.

Et præpilatis missilib.] Malim *propilatis*, vt in lib. 16. *Propilabantur*, inquit, *missilia, &c.* id enim erat apud veteres initium pugnæ. Cæsar in lib. 1. & 2. de bello Gallico, *pilis missis* dicit. At præpilata missilia apud T. Liuium sunt quæ obtusa sunt, & mucronis loco pilam præfixam habent. Polybius ἐσφαιρωμένα dixerat, & Xiphilin. in Nerone.

Pag. 280. *Humus rapido turbine portabatur.*] Hoc verò nimis poëticum, & planè διθυραμβῶδες. sic Silius Italicus in lib. x.

—*sublatum puluere campum*
Vulturius rotat.

Et Statius in 5. Theb.

—*totúmque Notis portantibus æquor.*

Leni & inconcito gradu.] Sic Castello placuit, cùm in Editione Rom. excusum esset, *Leni ante inconcito gradu.* prout etiam in Ms. legitur Florentino. At Codex Regius ita scriptum habet. *Leni ante incitato gradu.* quam scripturam equidem verissimam esse iudico. sequitur enim *calefactis armis retrorsus gradiens*, vt appareat eum cursum incitatum fuisse, qui anteà lenis fuerat.

Cum Tigrane.] Non sum veritus Editionis Rom. scripturam auctori suo reddere, quam & auctoritas exemplaris Regij firmabat. Accedit Zosimus qui Pigraxem hunc nominat. τῆς φυγῆς ἡγησαμένων τῶν στρατηγῶν, ἦσαν δὲ οὗτοι Πιγράξης γένει καὶ ἀξιώσει προέχων ἁπάντων καὶ Ἀνάρεος καὶ Σουρήνας. *Fugæ initium Duces fecere: Pigraxes summo loco, & dignitate alios antecellens, & Anareus* (Narteus in MSS. Regio. Fl. & Valent. dicitur) *& Surenas.* Sex autem millia Persarum in hoc prælio occubuisse prodit Libanius p. 322. At Marcellinus II. millia tantùm dicit, & 10.

Perrupissétque ciuitatis aditus ni Victor.] Aliam eius rei causam affert Rufus Festus. *Persas*, ait, *terrore subito miscuerunt. versísque agminibus totius gentis, apertis Ctesiphontem portis victor miles intrasset, nisi maior prædarum occasio fuisset, quàm cura victoriæ.* Idem etiam disertè confirmat Libanius in Orat. funebri, pag. 322.

Pag. 281. *Nec resecrauit.*] Id est nec se religione soluit quam iurando contraxerat. Resecrare enim est soluere religione, vt ait Festus: sed propriè de obsecrantibus dicebatur. Cùm enim reus comitijs populum per Deos obsecrauerat, vt periculo liberaretur, iubebat magistratus eum resecrare, vt populus Rom. religione solueretur, qua se obligatos esse putabant, quod per Deos essent rogati. hinc quoties aliquid postulantes ab altero *obsecro* dixerant, statim religionis causa addebant *Resecro*, vt docet Plautus in Aulularia. Interdum ipsi qui

obsecrabantur, resecrabant, vt apud eundem Plautum in Persa Scena 1. Resecratio etiam exsecrationi nonnunquam opponitur, vt apud Cornelium Nepotem in Alcibiade. *Restituta ergo huic sunt publicè bona, iidémque illi Eumolpidæ ac Ceryces, qui eum deuouerant, rursus resecrare sunt coacti.* τὰς ἀρὰς ἀφοσιώσασθαι, dicit Plutarchus in Alcibiade. Diodorus Siculus in lib. 13. ἀρᾶς τὰς ἀράς. Callisthenes vno verbo ἀναθεματίσαι, teste Suida. Ritus autem exsecrationis ac deuouendi is erat Athenis, vt sacerdotes, & antistitæ stantes versus occasum imprecarentur dira quædam & puniceas vestes excuterent, vt tradit Lysias in Orat. contra Andocidem.

Latebra texere notissima.] Post hæc verba in Ms. Flor. Val. & Regio legitur, *hinc opulenta, sed ille, &c.* Neque aliter in Editione Romana. Quare accedo libenter conjecturæ viri docti qui Regium exemplar manu sua descripsit. Is enim ad oram libri annotat suspicari se plurima hîc deesse. Deest autem primo legatio Saporis ad Iulianum, de qua præter Libanium pag. 322. loquitur, & Socrates in lib. 3. cap. 18. Deinde desideratur narratio rerum quas exercitus Rom. duce Procopio & Sebastiano intra Tigrim relictus gesserat, & quam ob caussam Iuliano in Assyria, prout ipsis mandatum erat, occurrere non potuerit. Hæc autem desiderari ipse docet Marcellinus in fine huius libri, p. 282. his verbis, *Hisque accedebat aliud malum, quod nec adminicula quæ præstolabamur cum Arsace, & nostris ducib. apparebant, ob caussas impedita prædictas.* Vbinam prædictas nisi hoc in loco? Certè Libanius post legationem illam Saporis à Iuliano occultè dimissam, ne pacis mentione frangerentur ac mollirentur animi militum, subjicit de Arsace & exercitu Rom. Postremò desideratur in hac lacuna fraus Persicorum transfugarum, quorum suasu Iulianus inductus classem temere concremauit. De his enim se locutum hîc esse satis indicat Marcellinus sequentibus mox verbis.

Parui habitis vetantium dictis.] Ducum & Comitum, atque inter hos regalis Hormisdæ, qui transfugarum consilio ac promissis dolum subesse admonebant, vt scribit Zonaras.

Amitti suaderent penè iam.] Hanc integram περικοπὴν primus Gelenius ex conjectura, vt opinor adjecit. Nam in Ms. Regio & Editione Rom. desiderantur hæc verba.

Præter minores XII.] Consentit Zonaras qui 700. triremes cum 400. onerariis incensas fuisse dicit. at Libanius pag. 302. quindecim naues ad compingendos pontes ait esse seruatas. qui quidem eo loci multum laborat, vt hoc inconsultum, & imprudens Achillis sui facinus excuset. Adde Augustinum in lib. v. de Ciuitate Dei, cap. 29.

Tertique perfuga.] Id planè eodem modo refert Zonaras, ἤδη δὲ ἐκείνων ἐμπιπραμένων ἐπεὶ πολλοὶ τῶν ταξιαρχῶν ἐνέδειξαν καὶ δῆλον ἐποίησαν εἶναι τὰ παρὰ τῶν αὐτομόλων ἐκείνων λεγόμενα, μόλις τι κατασβέσαι ἐπιδόντων τὸ ψεῦδος

πιμέλῃ· οἱ ἐκολασθέντες βασάνοις ἐξέφηναν τὸ ἀπόῤῥητον. Cùm iam vniuersæ naues conflagrassent, plerisque Tribunorum contendentibus: ea quæ à transfugis dicerentur fraudem & insidias esse, vix permisit, vt quæstioni transfugæ subderentur. qui tormentis adacti tandem veritatem aperuere.

Pag. 282. *Ob causas impedita prædictas.*] Arsaces quidem Armeniæ rex seu proditione, vt ei objicit Libanius, seu quod regionem suam nudare Persis nolebat, copias suas Iuliano obuiam mittere supersedit. Chiliocomum tamen vastauit, vt legitur pag. 360. Exercitus autem Rom. qui cis Tigridem relictus fuerat, partim ignauia ac metu, quod consortes suos in Tigri lauantes sagittis Persarum occisos viderant, partim discordia Ducum, cùm sibi inuicem obtrectarent, & altero proficisci iubente, alter vt manerent hortaretur, inertia ibidem & otio commarcuit. Libanij verba sunt pag. 301. eo enim recurrendum est post finem paginæ 322. ob transpositionem paginarum, qua hæc oratio miserè deprauata est.

Captiuos graciles iußit in medium duci.] Hoc strategemate ad ingenerandum militib. hostium contemptum antiqui Imperatores sæpè vsi sunt: & Leo Imperator in Tacticis id magnopere suadet. Simili arte Agesilaus captiuos Persas nudos diuendi ante ora militum iussit, vt milites cum eorum mollitiem cernerent, cum mulierculis sibi bellum fore sperarent, teste Xenophonte in lib. 3. & Plutarcho in Agesilao.

Pag. 283. *Quod his squalidius videbatur.*] Emendaui *quod diu squa. videbatur.* cùm viderem in hac eadem pagina paulò suprà pro *diu fluctuantes & dubij*, in MSS. & Editione Rom. scriptum esse *diu fluct.* eodem errore.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRVM XXV. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 284. ORICÆ *niueis limbis circund.*] Sic emendauit Castellus cùm in Editione Rom. legeretur *niuibus lumbis.* Ego verò cùm in omnibus Mss. Regio, Val. & Flor. repererim *loricæ nimbis circumdata ferreis*, eam scripturam sequi malui. *Limbis* tamen equidem prætulerim. Sic enim loquitur Marcellin. in lib. 16. *Sparsique cataphracti equites quos Clibanarios dictitant Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti.* Hi sunt quos ὠμοβύρσους καὶ σιδηροῦς θώρακας vocat Plutarchus in Crasso.

Hinc recedentibus nobis.] Ad locum qui Baraphthas dicitur, teste Zosimo.

Machameus cecidit.] Zosimo in lib. 3. μαχαμαῖος. Eundem intelligit Libanius pag. 302. cùm dicit. πεσόντος δὲ τοῦ ἡμετέρου τινὸς (sic Mss.) προμάχου.

Ad Hucumbram nomine villam.] σύμβραν vocat Zosimus villam mediam inter duas vrbes Nischaram & Nischanabem, quæ cùm fluuio Tigri dirimantur, ponte ad vtilitatem commerciorum fabricato iunguntur.

Pag. 285. *Exercitu sedatius procedente.*] Ad locum qui est inter Danabam & Symam opida, teste Zosimo.

Adaces legatus q. ad Constantium.] Idem dicit Zosimus. ἀνῃρέθη γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ σατράπης τις τῶν ἐπιφανῶν ὄνομα Δάκης (scrib. Ἀδάκης) ὃς ἔτυχε πρότερον ἐπὶ πρεσβείαν πρὸς τὸν Κωνστάντιον ἀπεσταλμένος.

Pag. 286. *Pars contis dimicatura.*] Dio in lib. 40. de Persica armatura, ἀσπίσι δὲ μὴ, inquit, οὐδὲν νομίζουσιν· ἱπποτοξόται δὲ καὶ ἀκοντοφόροι (scribe ex Ms. κοντοφόροι) τὰ πολλὰ κατάφρακτοι στρατεύονται· *Clypeo quidem vti minimè curant. sagittarij autem ex equo, & contis dimicantes cataphracti plerúmque in pugnam prodeunt.* Adde Herodianum in fine lib. 4.

Vt neruo mammas præstringerent.] Vt apud Homerum Pandarus

Iliad. 4. Νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.
Quod sagittandi genus παρὰ μαζὸν dicebatur. Erat & altera iaculandi ratio παρὰ δεξιὸν ὦμον, itemque παρ' ὦμον, vt docet Eustathius in Il. ξ. Quibus adde & quartum iaculandi modum ab inguine, quem Parthis familiarem fuisse docet Persius in Sat. [illegible] Propertius in lib. 4. de Virdomaro. *Illi virgatis iaculantis ab inguine bracis.* Sic enim corrigendum eum versum existimo. Quintus denique modus sagittandi fuit, pede vicem manus implente. qua ratione vsos esse Arabas scribit Suidas in Ἄραψ. Vide & Seruium in lib. IX. Æn.

Accepta apud Nisibin memores cladis.] Tunc cum Nisibis à Sapore magnis operibus obsessa est, Sergio & Nigriniano Coss. vt suprà notaui. tum enim Elephanti Persici pars scorpionibus interfecti, pars in cœno fossarum mersi periere. alij repulsi, & retro conuersi in suos, decem hominum millia obtriuere, vt ex Volagesi Nisibeni Episcopi epistola refert auctor Chronici Alexandrini.

Exploratum est enim ab Hasdrubale.] Id Hasdrubalis consilium refert Zonaras in tomo 2. pag. 90. παρήγγειλεν ὁ Ἀσδρούβας τοῖς ἐπ' αὐτῶν καθημένοις τοὺς τιτρωσκομένους τῶν θηρίων παραυτίκα σφάζειν· ῥᾷστα δὲ σιδηρίῳ τινὶ ὑπὸ τὸ οὖς πληττόμενοι ἀπέθνῃσκον. *Pracepit Hasdrubal Indis qui belluis insidebant, vt vulneratos elephantos confestim interficerent. Cultro autem quodam sub aurem percussi facillimè necabantur.*

Maior vis & trucior.] In editione Rom. legebatur, *maior iussit atrocior.* quam scripturam Castellus miris modis deprauarat. Sed Accursius quidem sic edidit, *maior vis ita trucior.* Gelenius autem hoc modo, *maior vis ita atrocior.* quo modo in exemplari Regio scriptum reperi.

Elatis concit. signis fugitiv. impetum fregit.] Idem in illa celebri Marathonia pugna obseruauit Miltiades, qui Athenienses effuso cursu iussit Persas aggredi, quo scilicet ante ictus sagittarum ad hostem venirent, vt scribit Herodotus in VI. & Iustinus in 2. Vegetius quoque in lib. 1. cap. 9. hoc præceptum ducibus inculcat.

Pag. 287. *Qui legionem Tzannorum regebat.*] In Notitia Orientalis imperij Tzanni dicuntur sub dispositione Magistri militum per Thracias. Sic enim in Ms. codice legitur, cum vulgò Thaanni legatur & Thanni. Erant autem Tzanni populi Lazis finitimi & Armeniis, vt docet Procopius in lib. 1. Persic. Agathias in V. & Iustinianus in Nouella 28. de moderatore Hellesponti. Zanni dicuntur à Marcellino Comite in chronico sub Theodosio minore. Eustathius in Dionysium, [illegible], inquit, [illegible] Sanè Zanni, & Sanni, & Tzanni, & Thanni sola pronuntiandi ratione differunt, vt Zangæ & Tzangæ. Tabennesiotæ & Zabennesiotæ in chronico Victoris Tunonensis. Tzurullus & Tzurallus oppidum Thraciæ in Procopio & Suida. Ex his quæ diximus, apparet Tzannos longè ante Iustiniani tempora foederatos Rom. & auxiliares fuisse.

sententiis cuiusd. philosophi.] Sic conicit P. Castellus, cùm in editione Rom. & MSS. omnibus legeretur *senius cui.* Vnde scribendum existimo *obscuro nactiu*, (Sic in Ms. Reg. & edit. Rom.) *altitudine sensus cuiusd. phil. teneretur.*

Quem διαίσσοντα.] Id signum ab antiquis infaustum esse habitum docet Homerus Il. 4.

Οἷον δ' ἀστέρα ἧκε Κρόνου πάϊς ἀγκυλομήτεω
Η ναύτῃσι τέρας, ἠὲ στρατῷ εὐρέϊ λαῶν
Λαμπρόν· τοῦ δέ τε πολλοὶ ἀπὸ σπινθῆρες ἵενται.

vbi Eustathius rectè notat, ἀστέρα δὲ λέγει οὐ κυρίως, ἀλλά τι ἀστεροειδὲς, οἷον κομήτην ἢ ὁποῖοι οἱ φάλαγγες, ὧν ὁ ζῆλος ἀδόκιμος φησί· διὸ καὶ αἵμασι ὡς ἐπιπολὺ δηλοῦσι. Ventorum quidem id signum esse testatur Aratus in prognostico.

Scintillas ab atherio cadentes vigere.] Idem sentit Theon in Arati prognostica. Sic enim definit has imagines. σπινθῆρες εἰσὶν αἱ ἀποτρέψεις ὁ αἰθήρ. ὥστε τοῦ αἰθέρος ...... τὸ τοιοῦτο.

Pag. 288. *In æstum soluitur corpus.*] Sic primus emendauit Gelenius, cùm ex Castelli coniectura ante legeretur *iners tum solu.* At in editione Rom. sic legebatur *inertium solu. corpus*. Sed cùm in codice Regio scriptum reperissem *in artum sol. corp.* statim emendaui *in aërium soluitur corpus*. quæ emendatio confirmatur verbis sequentibus. *ad substantiam migrans cuius attritu incaluit nimio.* Quidam enim ex attritu aëris hæc prosilientia formari sidera dicebant, inter quos Anaxagoras teste Diogene: & Seneca in lib. 2. Natur. quæst. cap. 14.

Pag. 289. *Tarquitianis libris.*] Tarquitius libros de Etrusca disciplina, & Ostentarium Thuscum conscripserat, teste Plinio, & Macrobio. Is ipse est, vt opinor, cuius mentio fit in hac inscriptione veteri. *L. Tarquitio. L. F. Pom. Etrusco. Sulpiciano. Scribæ. Quæstorio.*

Oblitus loricæ.] Zonaras idem scribit ...... τῷ ἡλίῳ φλόγωσιν (θέρους γὰρ ἦν ἀκμὴ) ἀπέθετο ...... Id est. *Quippe loricam ob pondus, & Solis ardorem (media enim tunc temporis erat æstas) deposuerat.* At Libanius in Orat. funebri, pag. 303. colorem hîc affert minimè probabilem. Ait enim inermem tunc fuisse Iulianum eo quòd Persas vbique vicerat, quæ nimia sui fiducia in tanto duce nequaquam ferenda est. Itaque merito in Victoris Epitome reprehenditur.

Subitæ equestris hasta.] Libanius pag. 303. ...... κάμνων ἔπ' ἀυτὸν ...... &c. *Hasta equestris iugum inermem illum ...... brachium in latus irrepsit.* Et hic quidem eius cædis auctores Christianos fuisse contendit, quia Iuliano depressi ac vexati cùm insidias ..... compararent, tandem oblata occasione facinus peregerunt. Vnde in pag. 313. quem Libanii locum ...... & auxiliares fuisse.

cum profert etiam Sozomenus in lib. 6. Sed Eutropius qui huic Persicæ expeditioni interfuit, & Rufus Festus ac Victoris Epitome ab hostium equite, & quidem fugiente, conto percussum esse memorant.

Phrygiam appellari locum ubi ceciderat.] Iulianus, cùm esset Antiochiæ, noctu in somnis iuuenem viderat rutila coma, qui ipsum in Phrygia moriturum, ei visus erat prædicere. Cùm igitur lethaliter vulneratus, locum illum in quo castra habebat, Phrygiam appellari didicisset, exclamasse dicitur. O Sol, Iulianum perdidisti. vt narrat Zonaras, & auctor Chronici Alexandrini. sed in hoc μαία perperam exaratum est pro φρυγία.

Pag. 290. *Sicinium Dentatum.*] L. Siccius Dentatus emendatè dici debet. sic enim præter Dionysium Halic. vocat Zonaras in tomo 2. Annalium quos ex Dione composuit, pag. 27. Λεύκιος σίκκιος. & Fulgentius Planciades de verbis antiquis ex Varrone. De eodem Siccio Dentato vide Festum in *Obsidionalis corona.*

Occupato castelli vicini præsidio.] Id Zosimus paulò aliter refert his verbis: [illegible] *LX. milites, sui & dignitatis Rom. memores ad mortem usque audacter decertantes, castellum illud occuparunt, ex quo versa in Rom. iter facientes impetum fecerant: & ab hostibus per triduum obsessi, aggressi tandem oppugnatores ipsis incolumes euaserunt.* infrà, pag. 297. hoc castellum Vaccatum dicitur.

Vt debitor bonæ fidei redditurus exulto.] Sapienter id quidem & ex præcepto D. Marci, quem Iulianus sibi imitandum proposuerat. Hic enim in libris de vita sua nihil frequentius inculcat, quàm hilari ac libenti animo mortem esse expectandam, gratias quinetiam Deo habendas esse. In libro autem 4. eâdem vtitur metaphora qua Iulianus hoc in loco. [illegible] *signum receptui expectans expeditus, vt nec iuramento opus sit nec testibus.* Et paulò post subiicit hominem sapientem [illegible] facilitate & constantia digredi è vita, qua ad aliam quam actionem [illegible] decenter obeundam se conferret: neque vnquam imperfectam eius vitam tanquam fabulam nondum vltimo actu finito intercipi à fato.

Pag. 291. *Super imp. verà creando causà reticeo.*] Libanius, pag. 323. [illegible] *Cùmque amici rogarent, vt successorem imperij nuncuparet, ipse qui neminem sibi parem circumspiceret, suffragijs militum rem permisit.* Videtur autem Iulianus exemplum Galbæ

Aug. reformidasse; qui affecta ætate cùm Pisonem Cæsarem nuncupasset, & sibi, & Pisoni perniciem creauit. Namque Otho prælatum sibi Pisonem ægrè ferens, in principem conspirauit, vt in historiis refert Tacitus.

Auctoritate etiamtum integra increpabat.] Neque id omisit Libanius, cuius hæc sunt verba. ἐπιτείνων γὰρ τῶν παρεστηκότων εἰς θρῆνον καταλυόντων καὶ οὐδὲ τῶν φιλοσοφούντων δυναμένων καρτερεῖν, ἐπετίμα τοῖς τε ἄλλοις καὶ οὐχ ἥκιστα τούτοις, &c. *Et cùm circumstantes in fletum vniuersi effunderentur, neque ipsi philosophi à gemitu possent temperare, cunctos increpabat, sed hos maximè: quod cùm rebus à se in omni vita gestis aditum sibi ad Deorum sedes aperuisset, ipsi haud secus ac Tartaro dignum lugerent.* Deinde tabernaculum illud Iuliani carceri comparat, in quo moriturum Socratem amici conuenerant.

Anno ætatis altero & tricesimo.] Id est secundo ac tricesimo. Sic enim ferè loquuntur Latini, vt Quintilianus in dialogo de causis corruptæ eloquentiæ. *Vno & vicesimo Cæsar Dolabellam, altero & xx. Asinius Pollio C. Catonem insecuti sunt.* Neque aliter Eutropius in lib. 9. de Maximiani Galerij pugna, & alij passim. Obseruaui tamen interdum eam vocem pro vno sumi, vt apud Velleium alicubi legere memini. Sed hoc in loco à Marcellino pro secundo accipitur, vt dixi. Cui enim potius de Iuliani ætate quàm Iuliano ipsi credamus? At is in Epist. 51. ad Alexandrinos, 32. annos natum se esse dicit, tum cùm eam epistolam scriberet. Idem in Misopogone significat his verbis. ἐτῶν δὲ τεττάκοντα μέλλει ἀφιέναι παλαιάντων. ἐμοὶ δὲ καὶ πλείω τούτων ζῆν. At Socrates in lib. 3. Iulianum anno ætatis 1. & xxx. interiisse scribit. quod ex ipsomet Socrate refellere facillimum fuerit. Scribit enim in lib. 3. cap. 1. post obitum Constantini Magni cùm Dalmatius Cæsar esset occisus, Gallum & Iulianum in discrimen vitæ pariter adductos esse. Sed Gallum quidem morbo quo tunc grauissimo laborabat, instanti exitio ereptum: Iulianum verò ob teneram adhuc ætatem seruatum fuisse, quippe qui vix tum esset octennis. Idem etiam scribit Sozomenus in lib. v. Igitur si id discrimen Iuliano contigisse ponamus anno Domini 337. quo Constantin. est mortuus, efficietur profectò Iulianum 4. & 30. annis vixisse. Mortuus est enim anno Domini 363. Sed si Cedrenum sequimur, qui cædem Dalmatij, & discrimen illud Iuliani refert in annum 2. ab obitu Constantini M. tum id efficietur, quod nos posuimus, 32. annos vixisse Iulianum. Cassiodorus anno ætatis 32. Iulianum obisse dicit.

Et Basilina matre.] Supple ἀπὸ κοιτῆς destitutus. Nam Basilina cùm Iulianum primum, atque adeo vnicum peperisset, paucis post mensibus decessit, vt testatur Iulianus ipse in Misopogone. Hæc Basilina erat Iuliani filia Præfecti prætorio, quemadmodum scribit Libanius in Orat. funebri, pag. 260. Eiusdem meminit Athanasius in Epist. ad

Solitarios, vbi de Eutropio Hadrianop. Episcopo scribit, qui in exilium missus est, studio & instinctu Basilinæ. Βασιλίνα γὰρ ἦν ἡ πάνυ κατ' αὐτοῦ σπουδάζουσα. *Basilina enim magnoperè eum insectabatur.* Ideò fortasse quod Eutropius Eusebium Nicomed. Episcopum (affinem Basilinæ, vt suprà notaui) acriter reprehendebat. Meminit & Georgius Alex. in vita Chrysostomi, vbi id ait objectum fuisse Chrysostomo quòd prædium à Basilina Ecclesiæ Constantinop. legatum vendiderat, & precium in suos vsus verterat. ὅτι διαφέρον τῇ ἐκκλησίᾳ τόπον ὑπὸ Βασιλίνας ἡ τοῦ Ἰουλιανοῦ μήτηρ καταλείψασα, πωλήσας ἐσφετερίσατο. Basilinæ frater erat Iulian. Comes Orientis, auunculus Iuliani. Malè Chrysostomus in Orat. contra Gentiles θεῖον πρὸς πατρὸς vocat.

Vir profectò heroïcis conn. ingenijs.] Nihil mirum si vir Græcanicæ superstitioni deditus, in Iuliani sui laudes effunditur. Sed & Christiani quotquot absque affectu animi sincerè locuti sunt, Iuliano testimonium egregiæ indolis perhibuerunt. Audi Augustinum in lib. 5. de Ciuitate Dei, cap. 21. *Ipse apostata Iuliano, cuius egregiam indolem decepit amore dominandi sacrilega & detestanda curiositas, &c.*

Pag. 291. *Stans interdum more militia.*] Idem testatur Mamertinus in gratiarum actione: *Neque turba institutorum ad delicias ministrorum, cui tam pauca sint ministranda: neque tempus epularum ei, qui sapius stratarium prandium ad necessitatem humani corporis capiat, gaudens castrensi cibo, ministro obuio, poculo fortuito.* Hic porro mos erat militum Rom. vt in castris stantes cibum sumerent. vnde Quintilianus in Milite Mariano sic dicit: *Cùm alij excubent armati, alij claustra portarum tueantur, alij vallum fossásque scutis innixi cingant, cibum ipsum stantes capiant, Tribunus inter scorta volutabitur.* Plutarchus etiam in Apophth. & ex eo Polyænus narrant Scipionem cùm ad Numantiam venisset, iussisse vt milites stantes quidem prandium sumerent, cenarent autem sedentes. tricliniares enim, & cubiculares lectos ex castris sustulit, primus ipse vili stramento decumbens teste Appiano in Hispaniensi. Quam disciplinam postea Rom. duces seruarunt. Tiberius enim majorem partem æstiuarum expeditionum cenauit sedens, vt ait Velleius in lib. 2. Olim tamen in Rep. Rom. hunc morem non fuisse, vt stantes cibum sumerent, docet Liuius in lib. 34. vbi de Graccho qui id multæ ac pœnæ militaris loco militibus iis indixit, qui segnius se in pugna gesserant. *Citatósque singulos iureiurando adigam, nisi quibus morbus causa erit, non aliter quàm stantes quoad stipendia fecerint, cibum potumque capturos esse.*

Cibum breuem vilémque.] Libanius in Monodia de obitu Iuliani. ἃ λόχοι στρατιωτῶν ὡς ἀπήλαυε βασιλεὺς ταυτὰ τοῖς πολλοῖς ἐπὶ στρατιᾶς σιτούμενος. Idem in Orat. Consulari ad Iulianum, eius tenuitatem victus magnopere prædicat. quam profecto admirabilem fuisse Marcellino facile credo. Nam & Zonaras eiusmodi illam fuisse affirmat, vt ab

omni ructu & sputatione liber esset. Et saepenumero dicebat philosophum ne respirantem quidem exaudiri oportere. Itaque eleganter Libanius τεττίγων τροφὴν ei tribuit pag. 249. id est cibum cicadarum; quas aiunt solo aëre vivere, vt ait Philo in lib. quòd omnis probus liber est. Vnde nata est hæc prouerbialis locutio μὴ πνεῖν τῷ πνίγοντι ἐᾶν, qua vtitur idem Libanius in tomo 1. Declamat. 37.

Censor moribus regendis acerrimus] Nollem Sig. Gelenium huius loci deprauandi primum auctorem fuisse. Quid enim elegantius, & planius hac Editionis Rom. scriptura. *Censorijs moribus regendis acerrimus placidus*: Sanè in Ms. Regio & Flor. legitur *Censorijs morib.* in Valentino autem *Censorius*, teste Antonio Loisello.

Pag. 293. *Totis rationib. ordinatæ.*] Emondatum est ex coniectura nostra *tutæ rationib.* Quam emendationem confirmat alter Marcellini locus in lib. XVI. pag. 78. *Hostes miscuere distinctis stationes & leones, profecta ratione vana poscente.*

Exhortatum cum supplici concione.] Apparet scribendum hîc esse *simplici concione.*

Fortuna aliquand. bene gubernatricis.] Ex Terentio in Eunucho actu V. Scena 9. Vbi Chærea.

Quid commemorem primum aut laudem maximè?
Illum qui mihi dedit consilium, vt facerem; an me qui id ausus sim
Incipere, an fortunam collaudem quæ gubernatrix fuit?

Difficult. superaret immensas.] Nescio quid causæ fuit Castello, cur scripturam Editionis Rom. respueret *superstaret imm.* quæ & elegans est, & metaphoræ illi qua vtitur Marcellinus, melius conuenit. Sanè in Ms. Regio *superestaret* scriptum reperi. Sed media illa litera ibidem expuncta est.

Caduceo leniente mundano.] Hæc loquendi forma videtur posse confirmari altero loco lib. 22. qui sic habet. *Ei orbem Rom. placide iam regenti, velut mundanam cornucopiam fortuna gestans propitia, cuncta gloriosa deferebat & prospera.* Sed tamen magis nobis arridet coniectura nostra. *ac si q. caduceo leniente mundana.*

Pag. 294. *Indicta sunt tributorum adm. lenia.*] Hanc Iuliani laudem celebriorem reddidêre tributorum augmenta à secutis principibus excogitata. de qua illustris est locus S. Ambrosij in Orat. de obitu Valentiniani iunioris. *Prouincialib. nihil vnquam indici passus est. Præterita, inquit, non queunt soluere: noua poterunt sustinere. hoc laudant prouinciæ Iulianum. & ille quidem in robusta ætate: iste in processu adolescentiæ. Ille plurima reperit, & exhausit omnia. iste nihil inuenit, & omnibus abundauit.* Iulianus ipse de se in Misopogone. οὐκ ἐπεγράψαμεν τὸ χρυσίον οὐδ' ἀπῃτήσαμεν ἀργύριον. *Neque aurum indiximus, neque argentum exegimus.* Erátque ei id in votis, vt bellum ita sibi conficere à Dijs concederetur, vt ad antiquam formam tributa reducere liceret, teste Libanio in Orat. funebri, p. 326.

Coronarium indultum.] Aurum Coronarium illud erat quod coronarium nomine prouinciæ, ac ciuitates missis legationibus principi offerebant, vt docet Dio in fragmento illo luculentissimo lib. 77. quod abhinc biennio publicaui: idque vel ob imperij primitias, vt infra in hoc libro, pag. 304. & in lib. 28. pag. 378. vel ob victoriam de barbaris, vel ob vota quinquennalia ac decennalia. vt in lege 1. de auro Coronario Cod. Th. De his loquitur Themistius orat. 19. [illegible] στέφανον χρυσοῦ [illegible], [illegible], [illegible], &c. In his autem mittendis coronis inter se certabant ciuitates, vt pretio ac pondere sese mutuo superarent. Itaque hæ quidem mille solidos, hæ bis mille, aliæ aliquanto plus ponderabant. Quare cum Iulianus has non sine incommodo exigi sciret, legem tulit ne plusquam 70. solidorum pondo coronæ aureæ deinceps mitterentur, vt scribit Libanius in Orat. funebri pag. 305. eundem enim honorem esse in minori quem in grauiori pondere aiebat: Ceterum auaritiæ extremæ esse, lucrum honoris specie quærere. Quin etiam aurum coronarium arbitrio Decurionum reliquit, vt videre est in lege 1. Cod. Th. de auro Coronario. quo fortasse hæc illius verba referenda sunt in Misopogone, [illegible] τὸ χρυσίον. Ante Iulianum autem Impp. Romani aurum coronarium remiserant. primus Augustus, vt est in lapide Ancyrano, & apud Dionem in lib. 51. in v. Consulatu Augusti [illegible] τὸ χρυσίον τὸ τοῖς στεφάνοις [illegible]. deinde Hadrianus: cum Antoninus Pius, vt Spartianus scribit; & Alexander Seuerus, teste Lampridio. Ab hoc auro Coronario distinguendæ sunt coronæ aureæ, quæ olim liberæ rep. Prætoribus aut Consulib. dabantur a regib. ac prouinciis & ciuitatib. liberis ad ornamentum triumphi; quod aurum postea in ærarium referebatur. Sed cum imperatorum auaritia & cupiditas ciuitatib. damno maximo esset; Piso legem tulit, ne aurum coronarium nisi decreto triumpho decerni a ciuitatib. & ab imperatorib. accipi liceret, vt ait Cicero in Pisonem.

Remissa debita multa diut. congesta.] Idem prædicat de se Iulianus in Misopogone, [illegible] τὸ πέμπτον. *Sed præter indulgentiam reliquorum, etiam quinta pars solemnium tributorum omnibus remissa est.* Extat etiam epistola Iuliani 47. ad Thracenses, qua eis tributorum reliqua vsque ad indictionem tertiam remittit. Quæ cum ita sint, quo modo conciliari possint cum iis quæ in lib. XVI. dicta sunt, equidem non video, sic enim de Iuliano ibi loquitur Marcellinus. *Id eum adusque imperij finem scimus vtiliter obseruasse; ne per indulgentias, quas appellant rei tributariæ concederet reliqua.* An dicemus hic loqui Marcellinum de reliquis non tributorum, sed aliarum præstationum, puta Chrysargyri: quod confirmat lex 50. Cod. Th. de Decurion.

Aequata fisci iurgia cum priuatis.] Vt scilicet, quoties inter fiscum & priuatum lis esset, aequo iure vterque ageret, nec fisci causa potior haberetur. fecerat id Traianus, de quo Plinius in grat. actione sic dicit. *Dicitur actori atque etiam procuratori tuo, in ius veni.* & mox. *Sors & vrna fisco iudicem assignat, licet reijcere, &c. eodem foro vtuntur principatus & libertas. Quae praecipua tua gloria est, saepius vincitur fiscus, cuius mala causa nunquam est nisi sub bono principe.*

Vectigalia ciuitatibus restituta cum fundis.] Vectigalia sunt portoria & huiuscemodi reditus qui concessione principum ciuitatibus relicti sunt ad restaurationem operum publicorum & alias necessitates. Sic Alexander Seuerus, teste Lampridio, vectigalia ciuitatibus ad proprias fabricas deputauit. Itaque & legata quae ciuitatibus relicta erant, eo nomine continebantur: Capitolinus in Gordiano, de Timesicleo Praef. praet. *Moriens, inquit, testamento est, haerede Rom. rep. vt quidquid eius fuerat, vectigalibus vrbis accederet.*

Cum fundis.] Extat ipsa Iuliani lex in Cod. Theod. de locatione fundorum iuris emphyt. ad Secundum. *Possessiones publicas ciuitatibus iubemus restitui, ita vt iustis aestimationibus locentur, quo cunctarum possit ciuitatum reparatio procurari. PP. id. Mart. Constant. Mamertino & Neuitta Coss.* Huius legis pars esse videtur lex 1. Cod. Iust. de diuersis praediis templorum & ciuitatum. Eandem Iuliani constitutionem memorat etiam Libanius in προσφωνητικῷ sub finem. ἐς δὲ μὴν καὶ τὸ τὰς πόλεις ἐπανορθῶσαι τῶν πάλαι ἐξηλλαγμένας μεγάλων τῶν δικαίων κτημάτων· ὃ τοῖς μὲν ἰδίοις οἴκοις μεγάλους ἐποίησε, τοῖς δὲ κοινοῖς πολλὴν ἀμορφίαν. *Cuius & hoc eximium est, quod ciuitatum egestatem subleuasti, quae antiquis & legitimis possessionibus spoliatae fuerant: vnde priuatis quidem aedibus magnitudo & opes accesserant, publica vero deformata & neglecta iacebant.* Eodem pertinent lex 8. 9. & x. eiusdem Iuliani in Cod. Th. de operib. pub. Porrò haec praedia & agri ciuitatum dicebantur praedia vectigalia & agri vectigales quoties in perpetuum locabantur, vt est in lege 1. D. si ager vectigalis, &c. Dicebantur etiam praedia iuris ciuilis, vt in Nouella 59. Theodosij iunioris, & in Nouella 3. Marciani. Ceterum eos ciuitatum agros Decuriones inter se diuidere solebant, teste Libanio in Orat. pro Rhetorib. in fine.

Quos velut iure vendidere pr. potestates.] Puta Praefecti praetorio, Comites largitionum, & Rationales. Hi enim agros publicos ciuitatum occupare & vendere solebant ad iuuandas necessitates aerarij, vt patet ex Nouella 59. Theodosij, & Nouella 3. Marciani iam citatis. Maximè autem loca & praedia quae ad ius templorum pertinebant, à Diuis Constantino & Constantio vendita vel donata fuerant, vt suprà annotaui: quae Iulianus templis restitui praecepit. Sed postea Valentinianus eadem templis ablata, in fiscum suum redigi iussit, vt videre est in lege 7. Cod. Theod. de iure fisci. *Vniuersa, inquit, loca vel praedia quae nunc*

in iure templorum sunt, quaque à diuersis principibus vendita vel donata sunt, &c.

Ne transirent à numinum cultu.] Hæc quidem vt à Sig. Gelenio sunt edita, sensu omni carent. Causa enim cur Iulianus Christianos professores publicè docere vetuit, non ea fuit ne ipsi transirent à numinum cultu, nisi de discipulis id intelligatur. Sed cùm in Ms. Regio, & editione Rom. sic scribatur hic locus, *ne transissent niminum cultu*, non dubitaui quin ita corrigendus esset, eumque edidi, *ne transissent ad numinum cultum.*

Municipalium coetib. quos iniustè quosdam adnecti.] Erat certè Iulianus non sine causa in Curiarum fauorem propensior. Quippe plerique earum onera subterfugientes, alij ad militiam transferebant, alij vt Senatores vrbis Romæ aut Constantinop. essent, ambiebant, vt docet Libanius in Orat. funebri p. 296. Plerisque etiam Constantius immunitates & vacationes ciuilium munerum concesserat, quas Notarij & Eunuchi (qui eo imperante plurimum poterant) precio accepto vendebant, teste ibidem Libanio. At Iulianus lege lata cunctos sine discrimine ad Curias reuocandos esse iussit: quo facto Curiæ quæ antea vacuæ erant, vix iam multitudinem introeuntium capiebant. καὶ γὰρ δὴ πολλῶν ἐπαίνων ἄξιον ἐκεῖνο γράμμα, τὸ πάντας αὐτοὺς ἄγειν εἰς βουλὴν [illegible], καὶ μηδὲν ἔχοντας ἰσχυρὸν εἰς ἄφεσιν, [illegible], ὥστε τὰ συνέδρια [illegible], &c. ait Libanius, id est. *Etenim edictum illud summis laudib. dignum, omnes ad Curiam retrahendos esse, & qui nihil causæ ad immunitatem suam afferrent, albo inscribendos esse, adeo cuncta restituit, &c.* Illud tamen minimè ferendum erat, quod ad Curiarum fauorem nimis propensus, iniustè plures muneribus publicis adnectebat, vt testatur Marcellin. in lib. 21. pag. 195. adeo vt ægrè sub eo à Curialib. quisquam appetitus, licet priuilegijs, & stipendiorum numero, & originis penitus alienæ firmitudine communitus, obtineret æquissimum, vt idem scribit in lib. 22. pag. 220. qui locus cum hoc quem nunc præ manib. habemus componi debet. Adeo hîc penè ad verbum cuncta repetit, quæ illic commemorauerat.

Priuilegijs aut originis.] Inter cetera Clericos Christianos, quibus Constantinus & Constantius vacationem ciuilium munerum concesserat, ad Curiam reuocauit, vt scribit Sozomenus in lib. 5. cap. 5. Extátque lex ipsa Iuliani in Cod. Th. de Decurionib.

Venustate oculorum micantium.] Mamertinus in gratiarum actione de Iuliano loquens, *micantia sidereis ignibus lumina.*

Pag. 295. *Labro inferiore demisso.*] Sic in editione Rom. legitur. Sed huic scripturæ multum anteponenda est codicis Regij, & Val. & Fauch. scriptura, quam etiam Accursius in editione sua restituit, *labro inferiore demisso.* Certè hoc in veteribus nummis Iuliani euidentum apparet, labeonem illum fuisse. Eodem autem modo loquitur in Eunucho Te-

[illegible]

Cum Metrodori mendaciis avid. acquiescit.] Metrodorus quidam philosophus Constantini M. temporibus orbis perlustrandi gratia ulteriorem Indiam penetrasse dicitur, cumque ad Brachmanas venisset, frugalitatis & continentiae causa, & quia multa aquaria & balnea prius illis ignota fabricarat, ab iis dilectus, cum in adyta templorum religionis specie introire permitterent, multos lapillos & gemmas [illegible] surripuit. Multas quoque ingentis pretii gemmas a Rege Indorum accepit, quas Constantino Regis nomine offerret. Igitur cum Byzantium reversus, haec omnia Constantino non Regis Indorum, sed suo ipsius nomine obtulisset, admiranti gemmarum principi, se longe plura terrestri itinere praemisisse dixit, sed a Persis cum illa esse direpta. Quibus auditis Constantinus literas ad Saporem [illegible], quibus lapides [illegible] Regis Indorum [illegible] rem repeti flagitabat. Sed Sapor acceptis literis cum nihil respondisset, pax eam ob causam inter Romanos & Persas soluta est; ut scribit Georgius Cedrenus in Chronico, Anno xxx. Constantini M. cuius [illegible] explicationem huius loci debemus. Eiusdem Metrodori philosophi meminit Rufinus in lib. ii. Appendicis cap. ix. [illegible] & Sozomenus. Hieronymus denique in Chronico, Anno xxi. Constantini, *Metrodorus, ait, philosophus agnoscitur.* Suspicor autem hunc esse Metrodorum qui Cyclum festivum quem [illegible] Graeci vocant, conscripsit, de quo Photius in Bibl.

Vindictae sibi ad [illegible] nostri.] Hunc locum sic primus excudit Gelenius, qui in editione Rom. & codice Regio legebatur hoc modo: *vindictae [illegible].* Ego vero longe minori audacia locum pristino nitori restituisse mihi videor. Certe emendationem nostram magnopere confirmat alter locus lib. xx. p. 224. *[illegible]*

Bella interdum victi & naufragi repetant maria.] Ex Seneca lib. I. de beneficiis cap. I. haec translata sunt. Sic enim Seneca: *adeoque adversus experimenta pertinaces sumus, ut bella victi & naufragi maria repetamus.* Simile est illud Ovidii lib. I. de Ponto, Eleg. 6.

Saucius eiurat pugnam gladiator, & idem
Immemor antiqui vulneris arma capit.
Nil sibi cum pelagi dicit fore naufragus undis,
Et ducit remos qua modo navit aqua.

Adde Aristotelem in Rhet. Ex his autem apparet hunc locum sic corrigi debere. *Et cum [illegible]*, praesertim cum in Ms. Reg. & editione Rom. legatur *[illegible]*

Pag.

Pag. 296. *Itum est voluntate omnium in Salustium.*] At Zosimus & cum eo Zonaras, non tunc temporis, sed post Iouiani Aug. mortem imperium omnium consensu delatum esse Salustio narrant; quod quidem ipse senectutem causatus constanti animo recusauit: filio verò quòd adhuc is iunior esset, deferri noluit. Eundem Zosimus optimum & eminentissimum virum temporis sui verè nominat. Quid enim præstantius ad laudem, quàm ab omnibus vno consensu dignum imperio existimari? Quod contrà magni animi illustrius argumentum est quam imperium quod ceteri ferè omnes per ignes & gladios raptum ibant, id sibi vltro delatum aspernari? Quantus autem vir fuerit, præter iam dicta, abundè declarat testimonium Nazianzeni in στηλ. 1. his verbis. φασί σοι διὰ ταῦτα καὶ τὸν πλουσιώτατον ὕπαρχον (φησὶ γὰρ αὐτὸν ἕλληνα μετὰ τῆς θρησκείας, τὸν τρόπον δὲ ὑπὲρ Ἕλληνας καὶ τοὺς ἀρίστους τῶν πάλαι καὶ τῶν ἐπαινουμένων) &c. Eundem Phœnicem vocat Libanius in Orat. consulari p. 236. quod vt Achillem Phœnix, sic ipse Iulianum præceptis imbuerat.

Domesticorum ordinis primus.] Eutropius in lib. vlt. *Iouianus*, ait, *qui tunc Domesticus militabat*, &c. Hieronymus in Chronico. *Iouianus ex primicerio Domesticorum Imp. factus est.* Themistius in Orat. Consulari ad Iouianum, αἰχμοφόρον ἐξαφανοῦς ἐπιστὰς τὸν αὐτοκράτορα.

Varroniani notissimi Comitis filius.] Zonaras ψήφῳ κοινῇ ἰοβιανὸς εἰς τὴν αὐταρχίαν προχειρίζεται τότε χιλιαρχῶν, υἱὸς βαρωνιανοῦ χρηματίσαντος κόμητος. *Iouianus communi consensu ad imperium eligitur, tunc Tribunus, Varroniani Comitis filius.* Domesticorum eum Comitem fuisse prodit Zosimus.

Discessit ad Persas.] De hoc transfuga qui Iuliani necem Persis nuntiauit, Libanius de vita sua p. 45.

Pag. 297. *Iouiani & Herculiani.*] A Diocletiano Iouio & Maximiano Herculio ita dicti, vt testatur Vegetius in lib. 1. Victor *Huic postea cultu numinis, Herculii cognomentum accessit vt Valerio Iouij: vnde etiam militaribus auxilijs in exercitu præstantibus nomen impositum.* De iisdem Sozomenus in lib. 6. cap. 6. Erant etiam Iouij & Herculei indidem appellati, de quibus Suidas in ἰοβιοι. & Notitia imperij Rom.

Charcham.] Sic Gelenius quidem edidit. At in editione Aug. *Charcam*, in Regio codice *Carcham* scriptum inueni. in editione Romana *Chartam.*

Pag. 298. *Duram.*] Ciuitas est trans Tigrim sita, cuius meminit Polybius in lib. 5. p. 394. Differt à Dura Mesopotamiæ ciuitate, de qua superius notaui.

Exinde imperator vt fessi agminis & uff. [illegible] Galli.] Hæc omnia ex deprauatione P. Castelli nata sunt, qui cum in editione Rom. sic legeretur, *id imperator ut mutui cum Acrio efermaris Galli,* &c. ita emendauit vt dixi. Sed in Codice Vaticano & Fauch. hoc modo legitur, *id imperator aegerrime vomuisti cum Arctho ifarmaris Galli,* &c. Ego verò codi-

cis Regij scripturam amplexus sum, non quòd eam veram ipsius auctoris scripturam, sed quòd meliorem & planiorem ceteris esse existimarem. Ac videtur pro Sarmatis Germanos potius fuisse ponendos, vt elicitur ex pag. 301. Ceterùm etiam coniectura nostra huius loci emendationem adiuuimus. Restitui enim *id impetratum ægerrimè*.

Pag. 299. *Persæ præter sperata priores*.] Astum Saporis eum fuisse docet Libanius in Orat. funebri p. 324. qui consultò nomen pacis iniecit, vt Rom. militum animi ea spe decepti minuerentur. Cúmq; Romanos ad pacem omnes propensos esse sensisset, ipsumque ante omnes principem dulcedine quietis & otij delinitum esse, moras cœpit nectere, & interrogationibus ac responsis tempus terere, hoc admittendo, illud differendo: eo consilio vt dum crebræ legationes vltrò citróque commeant, alimenta Rom. consumerentur.

Mittitur Arinthæus.] Auctor Chronici Alexandrini scribit Regem Persarum Sabuarsacium (sic enim Saporem vocat, cognomento Arsacem) nondum comperto Iuliani interitu, perculsum graui timore, legatum ex Armenia misisse Surenam nomine, qui pacem suppliciterposceret. quam petitionem cum Iouianus libentissimè esset amplexus, Arinthæus Patricius cum summo imperio missus est, de pacis conditionibus cum Surena tractaturus. Et induciis tridui datis, tandem pax inter Rom. & Persas conuenit.

Pag. 300. *Quinque regiones transtigritanas*.] Persæ ingenti prælio in Armenia à Galerio Cæsare superati Mesopotamiam cum quinque regionibus transtigritanis reddiderant, vt scribit Ruffus Festus in Breuiario. Cur autem Transtigritanæ dicantur eæ regiones, sæpenumero dubitaui. Pleræque enim earum, Romanis quidem erant cis Tigrim, vt patet ex lib. 21. vbi Sapor traiecto Tigri Bezabden in Zabdicena vna è Transtigr. regionib. sitam oppugnat. Arzanene quoque trans Nymphium sita est non trans Tigrim, teste Procopio in lib. 1. & 2. Persic. & in lib. 3. de ædificiis. Adhæc Corduene ad Orientem erat fontibus fluuij Tigridis, teste Ptolemæo. quare Romanis in Corduenem euntibus nil opus erat Tigrim trajicere. Neque Ammianus noster cùm ad Iouinianum Corduenæ Satrapam mitteretur, Tigrim se traiecisse dicit in lib. 18. Denique Petrus Patricius in illa pace quæ inter Rom. & Persas inita est, qua Persæ v. gentes Transtigritanas restituerunt, cautum fuisse tradit vt Tigris vtriusque imperij limes esset. Non ergo trans Tigrim erant illæ regiones, sed potius circa aut supra Tigrim.

Arzanenam.] Sic etiam nominat Petrus Patricius in Excerptis legationum, vbi has v. Transtigritanas regiones sic enumerat: ὥστε κατὰ τὸ ἀνατολικὸν κλίμα τὴν ἰντηλινὴν μετὰ σοφηνῆς, καὶ Ἀρζανηνὴν μετὰ Καρδουηνῶν, καὶ ζαβδικηνῆς ῥωμαίους ἔχειν, καὶ τίγριν τὸν ποταμὸν ἑκατέρας πολιτείας ὁροθέσιον εἶναι. Arzanenam Theophylact. quoque vocat, & Procopius in 1. & 2. lib. Pers. Sed

in lib. 3. de ædificiis ἀρζανηνὴν appellat: quemadmodum & Menander Protector in lib. 8. hist. pag. 103. Agathias in ἀρσαρζανηνήν. A Strabone ἀραξηνὴ appellatur Armeniæ regio, & ἀραξηνὸν πεδίον. sic dictum ab Araxe fluuio, quem Barbari Eras nominant, teste Theophylacto in lib. 3. cap. 6. Socrates in lib. 7. cap. 18. Azazenam eam regionem videtur vocare.

Zabdicenam.] Petrus Patricius ζαβδικηνὴν appellat. Zosimus βαβδικηνὴν mendosè vt apparet. ζαβδίκων χωρίον Sozomenus in lib. 2. cap. xi.

Corduenam.] Καρδουηνὴν vocat Petrus Patricius & Zosimus. Sic etiam Rufus Festus de Traiano. *Carduenos*, inquit, *& Marcomedas obtinuit*. Xiphilinus in Traiano τὰ Καρδουχῶν ὄρη appellat. Sanè Gordyeni olim Carduchi dicebantur, teste Strabone ac Stephano Byzantio.

Reuerti ad nostra præf. Romana.] Scribendum est *Romani*, vt Accursius edidit. Pactus enim erat Iulianus vt v. regiones Transtigritanæ cum xv. castellis dederentur Persis vnà cum possessoribus & omni instrumento: Nisibis verò & Singara absque incolis traderetur. atque vt ex illis xv. castellis Romani quibus id libitum esset, ad alia Rom. castella migrare sinerentur.

Pag. 301. *Prope Hatram venimus.*] Hatræ dicitur hoc opidum in Tabula itineraria Peutingerorum, non longè à fluuio Tigri. Dio in lib. vlt. τὰ ἄτρα appellat. Sic enim in Ms. codice exaratum erat, ex quo nuper Dionis fragmenta edidimus. Opidum Traiani & Seueri principum obsidione memorabile. De Traiano quidem id refert Dio in lib. 68. p. 785. quanquam ibi τοῖς ἀγαρηνοῖς vitiosè perscriptum est pro ἀτρηνοῖς.

Pag. 302. *Abrotanum & absinthium.*] In editione Rom. *abrotonum* scribitur rectius. Sic enim Græci vocant. De absinthio quo abundat Assyria, Philostratus in lib. 1. de vita Apollonij. ἡ χώρα ἡ ἀπὸ ἡ ἐπὶ βαβυλῶνος ἀψινθίου πλήρης ἐστι, &c.

Mauricius pridem ob hoc missus.] Zosimus in lib. 3. idem sic narrat. μαυρίκιον μὲν τῶν λοχαγῶν ἕνα τροφὴν ἐκ νισίβιος ἀγαγεῖν ἐκέλευσε τῷ στρατοπέδῳ, ἀπαντῆσαι δὲ μετ' αὐτῆς εἰς ὅσον ἐστὶ πορρωτάτω. *Mauricium tribunum alimenta è Nisibi exercitui aduehere, & quàm longissimè posset occurrere iussit obuiam.*

Militaris Tribunus.] Sic dicuntur Tribuni militum, ad differentiam Tribunorum & Notariorum. & ita in lege vn. Cod. Th. qui à præbitione tironum, & apud Eutropium in Seuero.

Breues diffundere concinentes.] Hæc scriptura ex coniectura Gelenij profecta est. Nam in Editione Rom. perinde ac in Codice Regio legitur in hunc modum, *breuis diff. concinentibus.* Vnde conijci potest sic à Marcellino scriptum fuisse. *rumores quaqua irent breuis diffundere concinentibus.* Sunt autem breuia chartulæ seu pittacia, quæ illi à Iouiano missi spargere per opida ac prouincias iubebantur.

Pag. 303. *Vtque armorum pleraque projcerentur.*] Fœda ac miserabilis species exercitus Romani amisso duce redeuntis: quam optimè describit Libanius in Orat. funebri, p. 325. ὡς ἐκεῖ γε τὰ ὅπλα ῥίψαντες. ἀσπίδας ἔχειν, ὥσπερ ἐκ ναυαγίας γυμνοὶ σεσωσμένοι οἱ πλείους ἐπανῆκον, &c. *Adeo illi projectis armis, tanquam ex naufragio nudi plerique ac mendicantes redierunt. Quòd si quis dimidiatum clypeum, aut hastæ tertiam partem, aut ocrearum alteram super humeros retulerat, is verò Callimachus habebatur.* Adde Chrysostomum in Orat. 2. de S. Babyla.

Extra vrbem statiua castra posuit princeps.] Consentit Zosimus in lib. 3. & auctor Chronici Alexandrini. Proinde miror cur Ioannes Antiochenus in Excerptis, quæ abhinc biennio edita sunt, Iouianum biduo Nisibi commoratum esse scribat. Paulò post ex Ms Reg. & Editione Rom. sic scribendum est. *Vt ingressus, palatio more succederet principum.*

Pag. 304. *Gentis suæ signum ab arce ext.*] In Alexandrino Chronico id sic relatum est. ὁ δὲ Ἰούνιος ὁ τῶν Περσῶν σατράπης εἰσελθὼν ἐν τῇ πόλει κατὰ κέλευσιν τοῦ βασιλέως, εἰς ἕνα τῶν πύργων σημεῖον ἀρχικὸν ἐπέθηκε. *Iunius Persarum Satrapa permissu Imp. vrbem ingressus, signum Persicum ex quadam turre suspendit.*

Hibitam stationem intutam.] Eadem esse videtur quæ in Tabula Peuting. dicitur Thebeta 18 millib. distans ab vrbe Nisibi: & inter Episcopos Mesopotamiæ, qui Niceno Concilio subscripsere, Iacobus Hebetensis commemoratur.

Silvanus q. castrorum defensor.] Hunc Comitem & Decurionem appellat auctor Alexandrini Chronici, καὶ ἐξελθὼν πρὸς αὐτὸν Σιλβανὸς κόμης τῆς ἐξῆς καὶ πολιτευόμενος τῆς αὐτῆς πόλεως ἀκροσάμενος τῷ βασιλεῖ δεόμενος μὴ παραδοῦναι τὴν πόλιν Πέρσαις. ὡς δὲ οὐκ ἔπεισεν αὐτόν, ὀμωμοκέναι γὰρ ἔφασκε καὶ μὴ βούλεσθαι δόξαν ἐπιορκίας λαβεῖν, &c. *Et egressus Siluanus Comes, & Decurio Nisibenus ad principis genua affusus orauit, ne Persis Nisibin tradere vellet. Quòd cum persuadere non posset (aiebat enim Imp. se iuramento obstrictum esse, &c.*

Pag. 305. *Consummando iuueni.*] Sic honestè & verecundè dixit Marcellinus, cum ob maiestatem Augusti culminis inconsummatum nollet apertè dicere. Est igitur figura quam Græci εὐφημισμὸν dicunt. Qua vsus est etiam Demosthenes in Orat. aduersus Leptinem, vbi amplissima munera olim ab Athen. ciuitate quibusdam publicè data commemorat. τότε μὲν γὰρ ἡ πόλις ἡμῶν καὶ γῆν εὐπόρει καὶ χρημάτων νῦν δὲ εὐπορήσει. δεῖ γὰρ οὕτω λέγειν καὶ μὴ βλασφημεῖν. *Tunc enim ciuitas nostra & agris, & pecuniis abundabat. nunc verò abundabit. Sic enim satius est dicere quàm malè ominari.*

Dum extimescit æmulum potestatis.] Eutropium imitatus videtur Marcellinus, qui sic ait de Iouiano: *Sed dum æmulum imperij veretur, intra Orientem residens, gloriæ parum consuluit.*

Gallias & Illyricum.] Scribendum videtur *per Gall. & Illyricum versus quosdam sæpè subl. tentasse.*

Nisibi prodita, quæ iam inde, &c.] Seuerus quidem hac vrbe recepta gloriari solebat sese eam Syriæ propugnaculum reddidisse. προβόλαιον αὐτὴν τῆς συρίας πεποιηκώς. Sed Dio eam vrbem plurimorum & bellorum simul, & damnorum causam fuisse imperio Rom. prodit. Ceterùm ex quo à Iouiano Persis dedita est, à Rom. recuperari non potuit teste Zosimo & Agathia. Ciues quidem ipsi maxima pars Amidam se receperunt, cuius vrbis suburbanum Iouianus eis incolendum dedit, vt scribit Zosimus & auctor Alex. Chronici. Chrysostomus in Orat. 2. de S. Babyla contra Gentiles, Nisibin vocat propugnaculum orbis Romani. ὃ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ἁπάσης τεῖχος ἦν ἀρραγές, &c.

Nunquam enim ab vrbis ortu.] Hoc Marcellini dictum Casaubonus in Notis ad Spartianum in Hadriano, & post eum Lindembrogius ad hunc locum, falsi arguunt. Exemplum enim Hadriani & Aureliani objicit Casaubonus, & Diocletiani, qui Rom. imperij limitem à meridie supra Ægyptum arctauit teste Procopio. Sed quis non videt horum principum, & Iouiani longè dissimilem esse causam? Illi enim sapienti consilio regiones quasdam quas sine magno sumptu & incommodo tueri non poterant, citra fœdus vllum dimiserunt: at Iouianus turpi pactione quasi victus redemptionis loco prouincias pop. Rom. Persis tradidit. Verùm itaque est quod Marcellinus noster & Eutropius cum Rufo Festo asserunt, nunquam ab Vrbe condita ducem vllum Rom. pactione inita prouincias hostibus concessisse. Quo maximè pax illa Iouiani plena dedecoris, & infamiæ fuit, quantumuis eum excusare Christiani tentauerint, vt Gregorius Naz. in Philipp. 2. Augustinus in lib. 4. de Ciuitate Dei cap. 29. & in lib. 5. cap. 21. Itaque rectè Zonaras id fœdus indecorum, & indignum nomine Rom. fuisse dicit. κἀκεῖνος δεξάμενος τὴν ἀρχὴν, τοῖς Πέρσαις ἐσπείσατο οὐ πρεπούσας Ῥωμαίοις σπονδὰς ἐξ ἀνάγκης πεποιηκώς. & Agathias in lib. 4. ait Iouianum omnibus modis festinantem ex hostico digredi, & nunquam satis citò se in prouincias pop. Rom. venturum esse credentem, turpem & ignominiosam ac damnosam Reip. pacem fecisse.

In suburbano Tarsensi.] Vide Libanium in Orat. funebri, p. 331. Gregorius in Philipp. 2. Iuliani cadauer præeuntibus mimis, & Ludionib. scurriliter mortuum deridentib. Tarsum esse delatu[illegible], quòd non per contumeliam factum esse putandum est, sed ex [illegible] veteri, de quo Agellius in lib. 20. cap. 2. & Suetonius in Vespasiano, & ibi Casaubonus. Memorabile est, quod ait idem Gregorius in Carmine de Virginitate, Iuliani cadauer in tumulo quasi ebullire visum esse.

Οὐδ' ὅσιον πληγέντος ἐπὶ μόθον ἤρατο χριστῷ,
Θερμὸν ἔτι ζείουσα κόνις, μέγα θάμβος ἀλιτροῖς.

Pag. 306. *sphæram æream form. in sp. poli*] Sic ferè imagines Im-

peratorum pingi solebant, vt docet Basilius Seleuciæ Episcopus in Sermone I. de Adam his verbis. *ὥσπερ οἱ τὰς τῶν βασιλέων ἀποβλέποντες εἰκόνας, τῇ τῶν χρωμάτων λαμπρότητι μαρμαρυγὰς ἀφιείσας, ἁλουργίδα μὲν τὸ τῆς θαλάσσης ἀποστίλβουσαν ἄνθος, διάδημα δὲ ταῖς φέγγεσι τῶν λίθων ἀστράπτον, χεῖρας δὲ τῷ σφαιροειδεῖ σχήματι τοῦ κόσμου τὸν κύκλον τοῖς δακτύλοις φέρειν νομιζομένην, ἐκπλήττονται μὲν, &c. Vt qui imagines Impp. aspiciunt, qua colorum fulgore præstingunt oculos, chlamydem quidem purpuream marino flore collucentem, diadema autem lapillorum lumine coruscans, manum denique quæ orbem terrarum in modum sphæræ formatum digitis gestare creditur, hærent attoniti, &c.*

In vnum stellis mult. congregatis.] Quæ Democriti & Anaxagoræ fuit opinio, qui Cometam nil aliud esse dicebant, quàm concursum errantium siderum, teste Aristotele in lib. I. Meteor. & Diogene in Anaxagora. sed hanc sententiam refutat Seneca in lib. 7. Nat. quæst. Sequens autem opinio Cometas ex halitu ficciore terrarum nasci, Aristotelis est, & Peripateticorum, vt Spori apud Theonem in Aratum pag. 120. Postrema omnium opinio hîc relata, Pythagoram habet auctorem teste Aristotele, & Plutarcho in lib. 3. de placitis philos.

Exornari sepulcrum St. Iuliani.] Idem tradit Zonaras his verbis. *ἐξ ἀντιοχείας δ' εἰς ταρσὸν γενόμενος καὶ τὸ μνῆμα κοσμήσας τοῦ ἰουλιανοῦ ἐπανῄει.* Idem Iuliani cadauer Tarso Constantinopolim postea allatum esse scribit, quod confirmat Cedrenus.

Præterlaberetur Tiberis.] Sic primus emendauit Gelenius, cùm in Editione Rom. & Bononiensi legeretur *præterlaberet*. In Codice Regio scriptum reperi *præterlaberit Tyberis*. Ego verò non dubito quin legendum sit *præterlambere*. supple *deberet*. sic enim loquitur Marcellinus in lib. XVII. pag. 89. *Castellum opidum quod Mosa fl. præterlambit*. Certè in editione August. legitur *præterlabere*.

Diuorúmque veterum monumenta perstringens.] Mausolea enim Imperatorum erant in campo Martio iuxta ripam Tiberis. De Mausoleo quidem Augusti id notissimum est ex Strabone in lib. 5. & Suetonio, ac Tacito in lib. 3. Annalium, vbi de Pisone loquitur. *Nare ac mox Tiberi deuectus auxit vulgi iras, quia nauem tumulo Cæsarum applicuerat.* Sed & sequentium principum ferè omnium sepulcra ibidem fuisse scriptores Aug. historiæ testantur.

Pag. [illegible] *Capita scholarum.*] Horum mentio fit in lege pen. Cod. Iust. d[illegible]ar. milit. ann. Porro Capita scholarum sunt quos Capita contuberniorum vocat Vegetius in lib. 2. Contubernium enim in armata militia idem est ac schola. sic scholas idem Vegetius pro contuberniis posuit, seu manipulis in lib. 2. cap. 21. Non enim pro centuriis sumi possunt. Centuriis quippe præerant Centuriones, quos Centenarios sua ætate dictos esse testatur Vegetius. Cùm igitur legio in cohortes, hæ in centurias, centuriæ in contubernia distributæ olim

fuerint, ac cohortib. quidem Tribuni, Centuriones seu Centenarij centurijs, contubernijs verò capita contuberniorum præpositi, sequitur capita scholarum eosdem esse ac contuberniorum capita. At Lindembrogius multa hîc de scholaribus congessit, quæ profectò nihil ad hunc locum faciunt. Alij enim sunt Scholares, de quibus in superioribus libris affatim dixi. Eodem modo capita officiorum dicuntur in lege 4. Cod. Th. de extraord. & sord. & in lege 2. Cod. Iust. de proximis sacr. scrin.

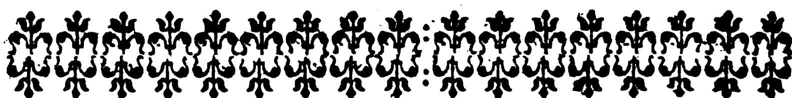
Vitalianus qui multo post auct. Comitis dign.] Vitalianus Comes rei militaris à Gratiano missus est in Illyricum. vbi agente eo duæ manus Gothorum, quarum alteri præerat Fritigernus, alteri Alatheus & Saphrax, cùm Galliis & Italiæ imminerent, eo necessitatis Gratianum adduxêre, vt ijs Pannoniam & superiorem Mœsiam quo à Galliis abscederent concesserit, vt scribit Zosimus in lib. 4. Id autem contigit Gratiano 5. & Theodosio Augg. Coss. anno Domini 380. paulò antequam Athanaricus à Gothis expulsus ad Theodosium se reciperet. Zosimus hunc στρατηγὸν βιταλιανὸν vocat ἄνδρα τοῖς πεπονηκόσι πράγμασι κατ' οὐδὲν ἀρκέσαι δυνάμενον.

Pag. 308. *Fertur enim.*] Ita quidem Socrates in lib. 3. Sozomenus in 6. Victoris Epitome aliique narrant: sed Zonaras quosdam ait scripsisse, Iouianum comestis fungis recentibus venenatis necatum esse: cui consentit vetus auctor apud Suidam in Ἰοβιανός. Quin etiam Chrysostomus in Homilia XV. in Philippenses, venenata potione extinctum esse Iouianum palam affirmat: eiusdémque filio Varroniano præ imminentium discriminum metu alterum oculum erutum esse. Adeo inuidiosum erat ac periculosum, Augusti filium, & Nobilissimum quondam nominatum fuisse. Verba Chrysostomi sunt hæc. ἕτερος πάλιν ὁ μετὰ τοῦτον ὑπὸ δηλητηρίων ἀπόρρητον φαρμάκων καὶ τὸ ποτήριον ἦν αὐτῷ οὐκ ἔτι πόμα, ἀλλὰ θάνατος. καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὸν ὀφθαλμὸν ἐξορύττετο φόβῳ τῶν μελλόντων, οὐδὲν ἠδικηκώς. Postremò Marcellinus noster annon satis apertè significat proximorum insidiis strangulatum esse Iouianum, cùm dicit: *Cúmque huic & Æmiliano Scipioni vita exitus similis contigisset, &c.* Æmiliano enim domi suæ quiescenti noctu vis illata est, vt refert Cicero pro Milone: eique C. Carbo Trib. pl. vim attulisse est existimatus, teste eodem Cicerone in lib. 9. Ep. 21. & Fuluius Flaccus teste Plutarcho in Gracchis.

Diu nullum indumentum.] Idem scribit Cedrenus ἦν δὲ τὴν ἡλικίαν εὐμήκης, ὡς μηδὲ ἓν τῶν βασιλικῶν ἱματίων ἁρμόζειν αὐτῷ.

Vino Venerique indulgens.] Eadem de Iouiano tradit Zonaras ὁ μὲν Ἰοβιανὸς εὐσεβὴς ἦν περὶ τὸ δόγμα καὶ ἀγαθοβουλος. οἴνῳ δ' ἥττητο καὶ ἀφροδισίοις· καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀναδρομὴν εὐμήκης, καὶ γραμμάτων οὐκ ἄπειρος. *Iouianus quidem religiosus fuit erga Christianam fidem, & beniuolus. Vino tamen, Venerique indulgens. Procerus statura, nec literarum expers.*

Adipisci non potuit aliud.] Iouianus quidem Varronianum patrem sibi in Consulatu collegam adsciscere decreuerat: sed eo dum interfaceret mortuo, Varronianum filium suum sibi collegam adiunxit, vt docet Themistius in Orat. Consulari, quam Cal. Ianuarij Iouiano in vrbe Ancyra consulatum ineunti dixit. Sed quia locus ille Themistij corruptus est, hîc eum vt ex Ms. legendus est, apponam. ποιεῖται γὰρ αὐτὸ βασιλείας ὁ μὲν ἆθλον, ὁ δὲ προοίμιον· κοινὸν δὲ ὑμῶν καὶ τὸ ἄδρομον τῆς εἰς τὰ ἀμείνω προόδου. ἄμφω γὰρ οὐδὲν προσδοκήσαντες, ὁ μὲν αὐτοκράτωρ ἐξ ἰδιώτου, ὁ δὲ ὕπατος, ἐφ' ἕτερον τῆς ὁρμῆς γεγενημένης. *Hunc enim (honorem Consulatus) alter vestrûm imperij præmium, alter primordium facit. Sed & vtrique vestrûm subita & repentina ad maiorem statum prouectio communis est. Cùm enim neuter id antea sperasset, tu ex priuato Imperator, hic Consul est factus cùm in alterum animus propenderet.*

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRVM XXVI. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 309. EFERRE *à veteribus pedem.*] Sic loquitur Solinus in Epistola ad Aduentum: cuius quidem Solini phrases Græculus noster sæpè vsurpat, vt obseruaui.

Ad Vrbani Prætoris officium.] Prætoris officium illud propriè dicitur, cum Prætor qui primum die Magistratum inierat (id autem tunc temporis fiebat Kal. Ian.) ab honoratis deducebatur & plebeijs officij causa. Sic Plinius in lib. 1. Epist. ad Voconium Romanum. *Ipse me Regulus conuenit in Prætoris officio.* & Spartianus in Hadriano. *Prætorum & Consulum officia frequentauit.* Eratque hæc singularis ambitio Prætorum & Consulum, vt quamplurimi & honoratissimi viri ad officium suum accederent.

Pag. 310. *Diebus decem.*] Decessit quidem Iouianus Aug. XIII. Cal. Mart. teste Eutropio, seu 17. mensis Februarij, vt Socrates dicit. Valentinianus

lentinianus verò Imp. renunciatus est v. Cal. Martias, vt Idatius in Fastis, Socrates in lib. 4. Marcellinusque testantur, quare ab obitu Iouiani ad Valentiniani inaugurationem x. omnino dies intersunt, si vtrumque terminum incluseris, & bis vi. Cal. numeraueris. fuit enim annus ille bissextilis, teste Marcellino nostro. Res clarior fuerit, si à die 17. Februarij ad 26. computaueris, quo leuatus est Valentinianus, non autem 25. vt perperam ait Scaliger in Notis ad Eusebij Chronicon Num. 2381. Hic autem annus erat Natalis Dominici 364. quem bissextilem fuisse cælestis motus ratio demonstrat.

Euctemon.] Huius meminit Plinius in lib. 18. cap. 25. In Indice quidem eius libri Eutemon perscribitur. Vitruuius quoque in lib. 9. cap. 7. eum inter celebres Astrologos recenset. *siderum & occasus & ortus, tempestatumque significatus Eudoxus, Euctemon, Callippus, Meto, Philipp. Hipparch. parapegmatarum disciplinam inuenerunt.*

Polo percussi signiferi.] Nihil hîc opus erat emendatione Scaligeri. Nam Lucanus in lib. 3. perinde dixit:

Atque ubicumque solum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione poli.

Pag. 311. *si à 2. particula elatus Arietis.*] Dubitari merito potest, cur secundam potius Arietis quàm primam dixerit partem. Dionysius quidem Petauius vir vndecunque doctissimus in lib. 3. cap. 2. Vranologij scribit Marcellinum in 2. parte Arietis cardinem verni æquinoctij videri ponere, idque ex veteribus Astrologis Eudoxo, Euctemone, & Metone. Atque id ita vir ille doctissimus ibidem explicat. Antiqui circulos in lx. partes diuidebant. Ergo singulis dodecatemoriis imputabantur partes v. quarum vnaquæque partes habebat, seu gradus hodiernos vi. Itaque octauus signorum gradus ad 2. partem pertinebat. Hoc sibi velle Marcellinum non quidem affirmat, sed conjicit tantum vir nunquam sine honore nominandus: cuius coniecturæ equidem, vt debeo, multum tribuo. Vix tamen in animum inducere possum, tantam subtilitatem in hoc loco contineri. Nam Marcellinus de spatio anni vertentis hîc agit, non de cardine Solaris circuitus Zodiaci. Annum autem à cardine, seu puncto, seu æquinoctiali, seu solstitiali incipere nihil necesse est. Igitur exempli gratia 2. particulam Arietis pro quouis determinato initio anni posuit. Etenim vt ait Macrobius in Somnium Scipionis lib. 2. cap. xi. annum solis vocamus non solum à Cal. Ian. vsque ad easdem Cal. sed & à sequente post Cal. die vsque ad eundem diem, & à quocumque cuiuslibet mensis die in diem eundem reditus, annus vocatur. & Theon in Arati phænomena. [illegible]

Pag. 312. *Atque princeps habitum circumdatus corona.*] Scutoque pedestri impositus, vt scribit Nicephorus Callistus in lib. 11. cuius verba quia ex optimo scriptore mihi videntur hausta, hîc adducere placuit.

βουλῇ τοῦ στρατοπέδου παντὸς καὶ τῶν τὰς μεγάλας διεπόντων ἀρχὰς, καὶ μάλιστα Δατιανοῦ τοῦ πατρικίου ἐκ γαλατίας διαμηνυσαμένου, Σεκούνδου τε τοῦ ὑπάρχου καὶ Ἀρινθαίου τοῦ στρατηγοῦ καὶ Δαγαλαΐφου (τῶν δομεστίκων δ' οὗτος ἡγεῖτο) εἰς τὸ βασιλεύειν αἱρεῖται· καὶ δὴ τὰ σύμβολα περιθέμενος, καὶ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος (ὡς ἔθος) ὀχούμενον στρατὸς ἐδεῖτο κοινωνὸν τῇ ἀρχῇ προσλαβεῖν. *Suffragijs exercitus & eorum qui summas dignitates gerebant, maximè Datiani Patricij, & Secundi Præfecti præt. & Arinthæi Magistri militum, & Dagalaiphi Domesticorum Comitis Valentinianus eligitur Imperator. Qui cum insignia imperij accepisset, & ex more scuto impositus esset, vniuersus exercitus rogare cœpit vt collegam imperij adsciseret.*

Quas nouit. potuit excogitare dulcedo.] Quid causæ fuit cur Castellus editionis Rom. scripturam interpolaret, equidem non video. Nonne enim recta erat hæc lectio. *laudibus amplius quas nouitatis pot. excitare dulcedo.* quo modo & Reg. codex & Augustana habet editio.

Vt princeps fiducia plenus.] Sic primus edidit Gelenius, cùm in Rom. eamque secutis editionibus legeretur *in principis fiducia pleni.* At in exemplari Regio scriptum reperi *ni principes fid. pleni.* & superscriptum ex coniectura *vt princ.* Ego verò si quid meæ sententiæ est, ita scriptum malim. *vi principis fiducia pleni.*

Pag. 313. *Diligenter scrutanti temperamentum.*] Huic Gelenij coniecturæ scripturam codicis Regij & editionis Rom. equidem multum antepono. *Dabit enim, vt spero, fortuna cons. adiutrix bon. quantum eff. & cons. possum, diligenter scrutantibus temperatum.* Id est. Dabit enim nobis fortuna diligenter inquirentibus, vt spero, moderatum & sobrium collegam. in editione Rom. ne quid dissimulem, excusum est *temperatum,* ex quo P. Castellus ineptam hanc scripturam excuderat. *diligenter perscrutari temperantiam.*

Ob nuncupat. Aug. debita.] Mos erat principibus Romanis, vt simulatque Augusti à militibus nuncupati erant, donatiuum eis erogarent, quo militum beneuolentiam conciliarent sibi. idque etiam Augustorum filij, cùm in imperium quasi hereditario iure succederent, nihilo minus obseruabant, vt de Commodo scribit Herodianus in lib. 1. Hoc donatiuum recentior Latinitas Augustaticum dixit. Sic Marcellinus Comes in Chronico Paulo solo Consule. *Augustatica,* inquit, *sue dudum Anastasius militibus præstitit. donatiuum quoque hoc fratre Consule tribuit.* Quinquennalibus etiam ac decennalib. quod hæc quædam quasi renouatio erat imperij vt scribit Dio, donatiuum militibus principes erogabant: singulis scilicet aureos quinque: quem solemnem principum morem tandem Iustinianus aboleuit, vt tradit Procopius in Anecdotis p. 108. De hac consuetudine loquitur Libanius in Orat. in Ellebichum p. 526. vbi causam seditionis illius Antiochenæ Theodosij Aug. temporibus hanc affert. χρημάτων ἰδίων βασιλεῖ πρὸς τῷ ὅλῳ στρατιώτῃ καὶ μάλιστα δὴ τῷ δέκατον ἔτος ἄγοντι, τῷ παιδὶ δὲ πέμπτον

βασιλέως δεηθέντος, νόμου δὲ ὄντος τοῖς τοιούτοις χρόνοις διδόναι ἱερὰ παρὰ τῶν χρημάτων τοῖς στρατιώταις εἰς χεῖρας. Principi ob necessitates imperij pecunia opus fuit, maximè cùm ipsi quidem decimus, filio autem quintus imperij annus procederet. Quo tempore solent Imperatores aurum militib. largiri. Ex quo interim loco annus seditionis Antiochenæ colligitur: Valentiniano scilicet 3. & Eutropio Coss. qui fuit annus Natalis Dominici 387. hoc enim anno Arcadij quinquennalia acta esse Marcellinus Comes, Idatiusque testantur.

In amphitheatrali curriculo.] Sic & Accursius & Gelenius ediderunt. At in editione Rom. legitur *in amphitheatrali circulo.* quod fortasse rectius est. Nam curriculum de amphitheatro quomodo dici possit, non satis capio. In Regio codice scriptum inueni *amphith. iudicio*, mendosè vt arbitror.

Pag. 314. *Tota consilia tanquam sibi pl.*] Hunc locum præclarè mihi videor restituisse. Nam cùm in codice Reg. & editione Rom. legi comperissem *tota cons. quam sibi placentia*, sic corrigendum esse existimaui. *tuta cons. quàm sibi pl. secuturus.* id est, *tuta potius quàm sibi placentia.* quod loquendi genus familiare Græcis, & Marcellino nostro non infrequens est, vt suprà annotaui.

Quare quem vestigas.] Laudo acumen Lindembrogij, qui ex Cedreni auctoritate hunc locum emendandum esse perspexit. Sic vestire dixit Idatius in Fastis. Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Coss. *His Coss. deposuerunt purpuram priuati effecti Diocletian. & Maximianus, & vestierunt Seuerum & Maximinum.* Et Themistius in Orat. 13. sub finem. *ἠμφίασε ὁμοῦ ἀμφοτέρῳ τῇ τε ἁλουργίδι τῷ κύκλῳ καὶ τῇ νέᾳ τῇ ἀνδρικῇ.*

Pag. 315. *Magnitudini vrgenti neg. iam sese parare.*] Hunc locum sic primus edidit Gelenius. Sed cùm in editione Rom. & codice Regio scriptum esse vidissem *magnitudine vrgentia neg. iam se separari*, leuissima mutatione veram vt puto scripturam assecutus sum. Quid enim elegantius & planius hac scriptura? *magnitudine vrgentium negociorum iam se superari considerans.*

Quintum Cal. Aprilis.] Idatius in Fastis & Chronicum Alexandrinum ante diem IV. Kal. Apr. Valentem Augustum à fratre renunciatum esse scribunt. Sed Marcellino nostro suffragatur Socrates in lib. 4. cap. 1. qui tricesimo post die quàm Valentinianus Aug. erat nuncupatus, id factum esse testatur.

Productum Valentem in suburbanum.] Hoc suburbanum Septimum dicebatur, quod septimo ab vrbe Regia milliario abesset. Idatius in Fastis, Iouiano & Varroniano Coss. *Ipso anno*, inquit, *leuatus est Valens Aug. Constantinop. in milliario VII. in tribunali à fratre suo Valentiniano die IV. Kal. Apr.* Quæ iisdem verbis in Chronico Alexandrino sic referuntur Græcè, *τούτῳ τῷ ἔτει ἐπήχθη Οὐάλης αὔγουστος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν τῷ ἑβδόμῳ, ὑπὸ Οὐαλεντινιανοῦ αὐγούστου πρὸ δ΄ καλανδῶν ἀπριλλίων.* In eo loco

Valens tribunal illud in quo creatus erat Augustus, gradibus marmoreis & tabulis ornauit, teste Themistio in fine Orat. 16. quæ Philadelphus inscribitur. *πῶς ἐν ἀγνοίᾳ τὸ βῆμα τὸ ἔχαπτον ἐφ᾽ οὗ τὸ ἀκρωτήριον ἀνῆψε, περιεστεφάνωσεν ποικίλοις χρυσίοις καὶ βήμασι καὶ ἀργυρίοις*, &c. Vnde etiam tribunal is locus dicebatur, teste Nicephoro Callisto in lib. 13. initio, & in lib. 18. cap. 41. Dicebatur etiam Campus, vt scribit Theophylactus Simocatta in lib. 8. cap. 12. quia scilicet lata ibi planities erat, quemadmodum canit Claudianus in Rufinum lib. 2.

Vrbs ab angusto tractu quà vergit in Austrum
Planities vicina patet: nam cetera Pontus
Circuit, exiguo dirimi se tramite passus.

& paulò post de Rufino loquens ait.

Increpat Augustum, scandat sublime tribunal.
Participem sceptri, socium declaret honoris.

Quippe post Valentem cuncti ferè Impp. eo loci coronabantur, vt de Arcadio & Honorio scribit Marcellinus Comes: de Leone Victor Tunonensis in Chronico.

Constricti rapidis febrib.] Idem scribit Zosimus in lib. 4. nisi quod Valentinianum solum febre correptum fuisse prodit, idque cum à Nicæa Constantinop. peteret.

Tanquam clandest. præstigijs læs.] Zosimus *ὑποψία*, inquit, *αὐτὸν εἰσῄει ψευδὴς ὡς ἐκ τινὸς γοητείας ἐκ τῶν Ἰουλιανοῦ φίλων αὐτῷ κακουργηθείσης νοσῶν*. *suspicio quadam eum perculit falsa, ne ex præstigijs amicorum Iuliani ac maleficijs in morbum incidisset.* Subijcit deinde Zosimus viros dignitate conspicuos eius rei insimulatos esse, sed industria & dexteritate Salustij Præfecti præt. discussas esse calumnias.

Quæ antea ad maiores s. pertinuisse.] Armenia primò quidem Persis paruit. eamque Satrapa missus à Rege Persarum administrabat. postea victis ab Alexandro Persis, in Macedonum ditionem venit, & Syriæ regibus obtemperauit vsque ad tempora Antiochi Magni. quo à Romanis superato Artaxias & Zariadres cùm antea Regis illius in Armenia Satrapæ fuissent, regnum occupauerunt, vt scribit Strabo in lib. xi. Tandem à Parthis regnum illud occupatum est, & Parthorum Rex fratrem suum Arsacem nomine Armeniis regem imposuit, vt colligo ex Procopij lib. 2. Pers. initio, & ex lib. eiusdem 2. de fabricis Iust.

Pag. 316. *Recinctus est.*] Recingi dicitur qui cingulum militare rursus accipit, quod *ἀναζωννύειν* Græci vocant. Sic Themistius in fine Orat. 6. *ἀλλ᾽ ἀπαυδῶντα καὶ παρειμένον οἷόν τινα εὐδόκιμον παλαιστρατιώτην ἀνακαλεῖται καὶ ἀναζώννυσι. Sed fatiscentem & fractum, tanquam magni nominis veteranum reuocat, & recingit.*

Ab Vrsacio tunc Magistro officiorum.] Magister Officiorum legationes tractabat, vnde & sub dispositione sua habebat scrinia sacra, vt

legationib. non ciuitatum solùm, sed etiam exterarum gentium respõderet. Scrinium quoque admissionum sub eius erat administratione, vt testatur imperij Notitia, quô legatos nationum in consistorium introduceret. Quocirca à Cassiodoro in lib. 6. epist. 6. aspectus regij haud irritus promissor dicitur, collocutionis Regiæ gloriosus donator, aulici consistorij quasi quidam Lucifer. & paulò post. *Per eum exteris gentib. ad laudem reip. nostra ordinatur humanitas, & volentes redeunt, quos mœrentes exceperat. per eum quippe legatorum quamuis festinantium prænuntiatur aduentus.* Quod sic intelligo. Sub Magistro Officiorum erat schola Agentum in rebus, ex qua schola Curiosi per omnes prouincias, & ad limites mittebantur. per eos Curiosos in limite constitutos nuntiabatur Magistro offic. si qua legatio à barbaris gentibus ad Imp. mitteretur. Nam vt ait Priscus Rhetor in historia pag. 26 πασῶν γὰρ τῶν βασιλέως βουλῶν ὁ μάγιστρος κοινωνὸς διὰ δὴ τῶν τὲ ἀγγελιαφόρων καὶ ἑρμηνέων καὶ στρατιωτῶν τῶν ἀμφὶ τὴν βασιλείαν φυλακὴν ὑπ' αὐτὸν τεταγμένων. *Omnium Imp. consiliorum Magister Offic. particeps est, tum propter veredarios, seu Agentes in rebus, & Interpretes, tum ob milites circa palatium excubantes, qui omnes sub illius administratione sunt positi.* Hinc apud eundem Priscum Legatos Gobazis regis Lazorum Euphemius Magister Off. in consistorium induxisse dicitur. & apud Corippum in lib. 3.

Legatos Auarum iussos intrare Magister,
Ante fores sacras diuinæ nuntiat aulæ,
Orantes sese vestigia sacra videre
Clementis Domini. quos voce & mente benigna
Imperat admitti.

Atque idcirco Magister Offic. ante velum sacri Consistorij stabat. vt præter Corippum in hoc quem adduxi loco testatur S. Athanasius in Apologia ad Constantium sub initium, vbi purgat sese, nec vnquam nisi honorificè de Constantio apud Constantem verba fecisse asserit: δύναται καὶ Εὐγένιος ὁ γενόμενος μάγιστρος μαρτυρῆσαι· αὐτὸς γὰρ εἱστήκει πρὸ τοῦ βήλου, καὶ ἤκουεν ἅπερ ἠξιοῦμεν αὐτὸν καὶ ἅπερ αὐτὸς κατηξίου λέγειν ἡμᾶς. *Potest etiam Eugenius qui tum Magister erat Off. testimonium dicere. hic enim ante velum stabat, & quæ petebamus nos, & quæ ille nos dicere volebat, audijt omnia.* Eidem Off. Magistro legati exterarum gentium referebant ea de quibus cum Imp. acturi venerant. Hinc apud Menandrum protect. in lib. 8. cùm is qui à secretis erat Hormisdæ Persarum Regis, legatos Rom. interrogasset, ecquid acturi venerant, nequaquam ipsi, sed illi qui à Latinis Magister Off. dicitur id enuntiandum esse dixerunt. Sed quando in tractationem hanc incidimus, operæpretium facturus mihi videor, si & reliquas illius dignitatis partes summatim attigero, quo perfectior eius notitia lectoribus ingeneretur. Igitur sub eius dispositione fuerunt officia Palatina, & scholæ. quod & Rutilius

in lib. 1. Itinerarij declarat.

Officijs regerem cum regia tecta Magister,
Armigerásque pij Principis excubias.

Posterior enim versus de scholis Palatij intelligendus est, de quibus ad lib. XIV. dixi, ídque testatur præter Notitiam imperij Cassiodorus in formula Magisteriæ dignitatis lib. 6. & totus titulus in Codice Iust. de officio Mag. Off. Prior autem versus ad officia regiæ domus pertinet, quæ Magister regebat, vnde etiam nomen habuit. Græci quoque ἡγέμονα τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων vocant, vt Zosimus in lib. 2. & 3. Zonaras in Constantio. At Procopius, & Agathias ac Menander μάγιστρον seu προεστῶτα vocant τῶν ἐν τῇ αὐλῇ ταγμάτων. quæ parum inter se differunt. τάξεις quidem propriè sunt officia, vt in Iuliani & Synesij epistolis occurrit; & in Glossis veterib. τάξις ἄρχοντος, *Officium. apparitio.* ταξεώτης *officialis*. Inter officia autem quæ Magistro off. parebant, primi numerantur Mensores in Notitia imperij. Hi erant qui hospitia singulis in palatio militantibus metabantur, vt docet lex 4. & 5. Cod. Th. de metatis, quæ ad Magistros Off. directæ sunt. Mensores etiam dici possunt qui mensuras & pondera annonæ publicæ tractabant: vnde & cum cellarijs recensentur in lege vlt. Cod. de diuersis off. Peræquatores victualium rerum vocat Cassiodorus in formula Magisteriæ dignit. Eius enim erat mensuras & pondera specierum annonar. in vrbe Regia constituere, vt ibi docet Cassiodorus. Quo sensu mensores dicuntur in Cod. Th. lege 1. de Canone frum. vrb. Romæ: & lege 9. de pistorib. & in antiquis Inscriptionib. Post Mensores sequuntur in Notitia Lampadarij; quos sub Magistro Off. fuisse docet Nouella Theod. de Lampadarijs data ad Opilionem Mag. Off. His iungendi sunt Cursores & Decani. hæc enim tria officia conjunctim numerantur in lege vlt. Cod. de diu. off. Cursores sunt qui ante agmen Imp. comitatus præcurrebant cum Lampadarijs ignem seu lampadem præferentib. De quibus Corippus in lib. 3.

——prænuntius ante
Signa dedit Cursor posita de more lucerna.

Horum Primicerius protocursor dicitur in lib. 17. hist. Miscellæ. De Lampadarijs vide Glossarium Meursij. Decani autem erant qui fasces principi præferebant. Cedren. enim ait Decanos à Romanis dici τοὺς ῥαβδούχους. De his Chrysostomus in Epist ad Hebræos, Homilia 13. καὶ τῶν λεγομένων δεκανῶν τόπον ἐπέχοντες ἐν τοῖς βασιλείοις. graui errore Meursij, qui in Glossario hos cum lecticarijs illis Ecclesiæ, qui sepulturas curabant confudit. quem refutant verba Chrysostomi, & Imp. in lege 2. Cod. de Decanis. Ambrosius in Epist. 33. Denique Corippus in lib. 3. qui & hos sub Magistro Off. fuisse satis indicat.

——schola cuncta Palati
Iussa suis adstare locis, iámque ordine certo

Turba Decanorum, Cursorum, in reb. Agentum,
Cúmque Palatinis stans Candida turba Tribunis
Et Protectorum numerus, mandante Magistro
Omnis sacrorum vis affuit Officiorum.

Vbi & Protectorum scholam sub Magistro Off fuisse significat, quod notandum est. Sed & lex 2. Cod. de Decanis ad Helionem Mag. Off. dirigitur. Adhæc scrinia sacra sub eius dispositione fuêre, vt Notitia declarat. vnde in sacris Scriniis militantes apud Magistrum Off. conueniri oportebat lege 12. Cod. de proximis sac. scrin. & totius ferè tituli leges ad Magistros Off. scriptæ cernuntur. Denique officium admissionum eis parebat, de quibus suprà dixi. Præter hos Castrensiani ac Ministeriani eius iurisdictioni subjacebant, vt obseruaui ex lege 3. & 4. de Castrens. quæ datæ sunt ad Mag Officium.

Pag. 317. *Equitio aucto Magisterij dignitate.*] Æquitius ex Comite rei militaris Magister militum à Valentiniano factus, postea etiam Consulatum gessit cum Gratiano, anno Domini 374. de quo Hieronymus in Chronico ad annum 373. hæc dicit: *Equitius Comes Illyrici iniquissimis tributorum exactionib. ante prouincias quas regebat, quàm à barbaris vastarentur euertit.* Æquitius autem in codice Regio ferè semper scribitur cum diphthongo, semel in editione Augustana. In Chronico Alexandr. & Fastis Idatij MSS. Æquitius similiter exaratur, & in Victoris Epitome, vt testatus est Schottus. Zosimus tamen & Socrates Equitium vocant. Αικύπος quidam recensetur eiusdem nominis in Canonib. Ecclesiæ Africanæ.

Egentes adminiculis eius.] Sic primus edidit Gelenius. Anteriores enim editiones sic præferebant. *adminiculis in eiusque legationes, &c.* Ego verò cum in Codice Regio & Flor. legi viderem *adminiculis manisque*, non dubitaui quin locus hunc in modum restituendus esset, *egentes adminiculis magnis. Iisque leg. &c.*

Vulcerium postea Consulem.] Huius viri nomen primus corrupit P. Castellus, quem ceteri postea sunt secuti. At in Editione Rom. excusum erat *ne Vulterium.* Ego verò cùm in Codice Reg. *Neulterium* distinctè perscriptum offendissem, leui negocio veram scripturam elicui: Neuterius in Fastis Idatij dicitur. in Codice Theod. Neotherius, quod magis placet. Est enim Græca vox νεώτερος. Hîc Præfectus præt. fuit in Occidente sub Valentiniano iuniore, consulatu Arcadij I. & Bautonis, vt colligitur ex Cod. Th. titulo de indulg. crim. & tit. de extraordin. siue sord. mun. & alijs ex locis. fuerat iam antea Præfectus præt. Gratiano V. & Theodosio Aug. Coss. vt est in Cod. Th. de Decurionib. Consul denique fuit anno Dom. 390. cum Valentiniano Aug. IV. cuique ob hanc dignitatem gratulatur Symmachus in lib. 5. Epist. eodémque anno Præfectus præt. lege 7. Cod. Th. de Curiosis.

Pag. 318. *Ad regenda communia.*] Et hic græcissat Marcellinus. Græci enim τὰ κοινὰ dicunt rempublicam, vt Themistius aliique.

Ab abdita longéque remota disc..] Zosimus in lib. 4. scribit Procopium Iuliano mortuo ad Iouianum venisse, eique chlamydem purpuream quam à Iuliano acceperat, tradidisse ac rogasse, vt militiæ sacramento solutus domum reuerti sineretur. Quo impetrato Cæsaream Cappadociæ cum vxore & liberis se contulit, vbi multa prædia possidebat. Post cùm Valentinian. & Valens qui hominem suspectum habebant eum comprehendi iussissent, ille milites missos frustratus in Euxinum pontum aufugit, & ibi conscensa naue ad Tauricam Chersonesum delatus est. Sed cùm incolas suspectos haberet, inde Byzantium noctu profectus diuertit apud quendam notum sibi vetusta consuetudine. tandémque re cum Eugenio Eunucho communicata imperium arripuit.

Pag. 319. *Ex Palatino milite Senatorem.*] Palatini propriè dicebantur, qui rei priuatæ & largitionales titulos exigebant, de quibus vide titulum in vtroque Cod. de Palat. sacr. larg. Qui verò in hoc officio militauerant, transactis stipendiis inter Senatores seu Clarissimos allegebantur: & quidem inter Consulares, vt ex lege Theodosij 19. apparet in Cod. Th. de Palatinis, & lege vlt. eodem tit. Solebant enim qui post laboriosæ militiæ decursa stipendia in vicem præmij allegebantur in senatum, inter Prætorios aut Consulares allegi, vt onere Præturæ ac Quæsturæ, quæ maximis ludorum impensis gerebantur, immunes forent. quod docet Symmachus in lib. 7. Epist. 95. his verbis. *Sed adiicienda est ei prærogatiua militiæ, vt beneficio allectionis vtatur. His quippe tantum munia relaxari Diualia statuta voluerunt, quos transfunctis honor illuminat. Si igitur & hoc insigne detuleris, primo cursu inter Consulares allegetur.* Sic Domestici protectores cum transactis stipendijs exibant, inter Clarissimos ex Consularibus allegebantur; nec ad vllas Senatorij ordinis expensas vocabantur lege 7. & seqq. Cod. Th. de Domesticis. huiusmodi allectionum frequentia à Constantini M. temporibus cœpit, qui innumeros ex omni hominum genere in senatum allegit, vt scribit Nazarius in Panegyr. ad Constantinum. Commodus quoque cùm plerosque inter Prætorios allegisset Senatum miscuit. vt in Pertinacis vita scribit Capitolinus.

Ex Præposito Mintensium.] Præpositi à Tribunis distinguuntur in lege vn. Cod. Th. de Comitib. & Trib. schol. & in lege II. de erogat. militaris annonæ. lege 1. de commeatu. & apud Vegetium in lib. 2 cap. [illegible] denique apud Rufinum in lib. [illegible] cap. 18 & lib. [illegible] cap. [illegible] Hegesippus tamen in lib. [illegible] c. 18. Præpositos vertit quos χιλιάρχους dixerat Iosephus. & Apuleius in x. lib. Idem Hegesipp. in lib. 2 cap. [illegible] Galbam Præpositum duodecimi ordinis vocat, quem Iosephus ἡγεμόνα id est legatum vocat. Eorundem meminit Athanasius in Epist. ad solitarios.

ὁ μὲν στρατηλάτης Σεβαστιανὸς ἔχων τοὺς κατὰ τόπον στρατιώτας καὶ στρατηγικὰς ἐξουσίας. Hi minori videntur fuisse dignitate præditi quàm Tribuni, licet Rufinus hoc ordine eos recenset *Tribuni, Præpositi, Comites.* Præerant autem cohorti perinde ac Tribuni, vt docet Vegetius in citato loco.

Patricius.] Petronius Patricius dicitur in lege 7. Cod. Theod. de filiis militarium. pater Albiæ Dominicæ quæ Valentis Aug. coniux fuit. Procopium tamen Valentis κηδεστὴν, id est socerum vocat Zosimus in lib. 5. hominem scæuum & humanitatis expertem. sed in nomine fortassis error est. Ceterùm de Patriciatus dignitate à Constantino M. instituta quæ ceteras omnes anteibat, vide eundem Zosimum in lib. 2. De iis Priscus in hist. p. 56. ἐν τοῖς πατρικίοις σὺν Ἀνατόλῳ συγκαταλεγόμενον, οἳ δὴ τὰς ἀρχὰς ἀναβεβήκασι πάσας. *Nomum qui vna cum Anatolio inter Patricios censebatur, quæ dignitas ceteras omnes antecedit.*

Pag. 320. *Stipendijs excellentes & meritis.*] Vsu & lege Castrensi id receptum erat, vt non æqualia cunctis militibus stipendia numerarentur: sed nouitiis quidem ac tironibus minora, promotioribus autem mediaque iam in matricula inscriptis maiora: Veteranis autem qui mox dimittendi essent multo maiora: quô & ipsi sacramento soluti reliquum vitæ felicius degere, & posteris suis solatij loco aliquid possent transmittere. In horum autem abeuntium locum milites ordine inferiores succedere solebant, & ampliora stipendia pro loco & gradu suo consequi, vt scribit Procopius in Anecdotis p. 104. Qua autem ratione hæ promotiones in militia fierent, docet Vegetius in lib. 2. cap. 21. Igitur qui militiæ nomen dabat, postremum legionis locum obtinebat, donec decedentibus subinde aliis atque aliis ad altiorem gradum paulatim ascenderet. Itaque vt nouum & insolitum in Marciano notat Euagrius in principio lib. 2. quod ob eximiam fortitudinem à militari quodam numero adscitus non postremo loco, vt moris est, sed in locum cuiusdam militis nuper mortui. Idem etiam in militia Palatina & in Officio Præfecturæ præt. & aliorum iudicum ad exemplum armatæ militiæ obseruabatur. quod diuinum institutum non immerito Vegetius appellat.

Anastasianas balneas à sorore Constantini cogn.] Anastasia Constantij Chlori filia, Constantini Magni soror Bassiano Cæsari nupsit, vt legitur in Excerptis de Constantino, quæ cum hac nostra Marcellini editione vulgauimus. Ab eius nomine dictæ sunt balneæ Anastasianæ Constantinop. in regione IX. vrbis. At Sozomenus in lib. 6. cap. 9. Anastasianas & Carosianas balneas ab Anastasia & Carosia Valentis filiabus ita appellatas esse prodit, quem secutus est Nicephorus & Auctor Chronici Alexandr. Ceterùm hunc Procopij processum ex Anast. balneis egregiè describit Themistius in Orat. IX.

Pag. 318. *Ad regenda communia.*] Et hîc græcissat Marcellinus. Græci enim τὰ κοινὰ dicunt rempublicam, vt Themistius aliique.

Ab abdita longissque remota disc.] Zosimus in lib. 4. scribit Procopium Iuliano mortuo ad Iouianum venisse, eique chlamydem purpuream quam à Iuliano acceperat, tradidisse ac rogasse, vt militiæ sacramento solutus domum reuerti sineretur. Quo impetrato Cæsaream Cappadociæ cum vxore & liberis se contulit, vbi multa prædia possidebat. Post cùm Valentinian. & Valens qui hominem suspectum habebant eum comprehendi iussissent, ille milites missos frustratus in Euxinum pontum aufugit, & ibi conscensa naue ad Tauricam Chersonesum delatus est. Sed cùm incolas suspectos haberet, inde Byzantium noctu profectus diuertit apud quendam notum sibi vetusta consuetudine. tandémque re cum Eugenio Eunucho communicata imperium arripuit.

Pag. 319. *Ex Palatino milite Senatorem.*] Palatini propriè dicebantur, qui rei priuatæ & largitionales titulos exigebant, de quibus vide titulum in vtroque Cod. de Palat. sacr. larg. Qui verò in hoc officio militauerant, transactis stipendiis inter Senatores seu Clarissimos allegebantur: & quidem inter Consulares, vt ex lege Theodosij 19. apparet in Cod. Th. de Palatinis, & lege vlt. eodem tit. Solebant enim qui post laboriosæ militiæ decursa stipendia in vicem præmij allegebantur in senatum, inter Prætorios aut Consulares allegi, vt onere Præturæ ac Quæsturæ, quæ maximis ludorum impensis gerebantur, immunes forent. quod docet Symmachus in lib. 7. Epist. 95. his verbis. *Sed addicienda est ex prærogatiua militiæ, vt beneficio allectionis vtatur. His quippe tantum munia relaxari Diualia statuta voluerunt, quos castrensis honor illuminat. Si igitur & hoc insigne detuleris, præter cunctos inter Consulares allegetur.* Sic Domestici protectores cum transactis stipendijs exibant, inter Clarissimos ex Consularibus allegebantur; nec ad vllas Senatorij ordinis expensas vocabantur lege 7. & seqq. Cod. Th. de Domesticis. huiusmodi allectionum frequentia à Constantini M. temporibus cœpit, qui innumeros ex omni hominum genere in senatum allegit, vt scribit Nazarius in Panegyr. ad Constantinum. Commodus quoque cùm plerosque inter Prætorios allegisset Senatum miscuit: vt in Pertinacis vita scribit Capitolinus.

Ex Præposito Mintensium.] Præpositi à Tribunis distinguuntur in lege vn. Cod. Th. de Comitib. & Trib. schol. & in lege 11. de erogat. militaris annonæ. lege 1. de commeatu & apud Vegetium in lib. 2. cap. 12. deníque apud Rufinum in lib. 1. cap. 18. & lib. 2. cap. 90. Hegesippus tamen in lib. 4. c. 28. Præpositos vertit quos χιλιάρχους dixerat Iosephus. & Apuleius in x. lib. Idem Hegesipp. in lib. 2. cap. 14. Galbam Præpositum duodecimi ordinis vocat, quem Iosephus ἡγεμόνα id est legatum vocat. Eorundem meminit Athanasius in Epist. ad solitariam

ὁ μὲν στρατηλάτης σχολαστικὸς ἔγχειρε τοῖς κατὰ τόπον στρατιώταις καὶ στρατιωτικοῖς ἰδρύμασι. Hi minori videntur fuisse dignitate præditi quàm Tribuni, licet Rufinus hoc ordine eos recenset *Tribuni, Præpositi, Comites*. Præerant autem cohorti perinde ac Tribuni, vt docet Vegetius in citato loco.

Patricius.] Petronius Patricius dicitur in lege 7. Cod. Theod. de filiis militarium. pater Albiæ Dominicæ quæ Valentis Aug. coniux fuit. Procopium tamen Valentis κηδεστὴν, id est socerum vocat Zosimus in lib. 5. hominem scæuum & humanitatis expertem. sed in nomine fortassis error est. Ceterùm de Patriciatus dignitate à Constantino M. instituta quæ ceteras omnes anteibat, vide eundem Zosimum in lib. 2. De iis Priscus in hist. p. 56. ἐν τοῖς πατρικίοις σὺν Ἀνατολίῳ καταλεγόμενον, οἳ δὴ τὰς ἀρχὰς ἀναβεβήκασι πάσας. *Nomum qui vna cum Anatolio inter Patricios censebatur, quæ dignitas ceteras omnes antecedit.*

Pag. 320. *Stipendijs excellentes & meritis.*] Vsu & lege Castrensi id receptum erat, vt non æqualia cunctis militibus stipendia numerarentur: sed nouitiis quidem ac tironibus minora, promotioribus autem mediaque iam in matricula inscriptis maiora: Veteranis autem qui mox dimittendi essent multo maiora: quò & ipsi sacramento soluti reliquum vitæ felicius degere, & posteris suis solatij loco aliquid possent transmittere. In horum autem abeuntium locum milites ordine inferiores succedere solebant, & ampliora stipendia pro loco & gradu suo consequi, vt scribit Procopius in Anecdotis p. 104. Qua autem ratione hæ promotiones in militia fierent, docet Vegetius in lib. 2. cap. 21. Igitur qui militiæ nomen dabat, postremum legionis locum obtinebat, donec decedentibus subinde aliis atque aliis ad altiorem gradum paulatim ascenderet. Itaque vt nouum & insolitum in Marciano notat Euagrius in principio lib. 2. quod ob eximiam fortitudinem à militari quodam numero adscitus non postremo loco, vt moris est, sed in locum cuiusdam militis nuper mortui. Idem etiam in militia Palatina & in Officio Præfecturæ præt. & aliorum iudicum ad exemplum armatæ militiæ obseruabatur. quod diuinum institutum non immerito Vegetius appellat.

Anastasianas balneas à sorore Constantini cogn.] Anastasia Constantij Chlori filia, Constantini Magni soror Bassiano Cæsari nupsit, vt legitur in Excerptis de Constantino, quæ cum hac nostra Marcellini editione vulgauimus. Ab eius nomine dictæ sunt balneæ Anastasianæ Constantinop. in regione IX. vrbis. At Sozomenus in lib. 6. cap. 9. Anastasianas & Carosianas balneas ab Anastasia & Carosia Valentis filiabus ita appellatas esse prodit, quem secutus est Nicephorus & Auctor Chronici Alexandr. Ceterùm hunc Procopij processum ex Anast. balneis egregiè describit Themistius in Orat. IX.

Pag. 321. *Tribunal idem ascend.*] Zosimus in huius historiæ narratione τὸ περὶ τῆς αὐλῆς βῆμα appellat. Est ergo illud Tribunal purpureis gradibus structum, quod iuxta Curiam locatum erat in regione 2. vt legitur in descriptione vrbis Constantinop. Nam Curia ipsa sita erat è regione Palatij, teste Zosimo in lib. 5. Hinc Suidas in v. στήλη Tribunal Palatij vocat.

Pag. 322. *Sophronius.*] Cæsarea Cappadociæ oriundus, vt indicat Basilius Magnus in Ep. 332. ad eundem. Fuit Præfectus vrbi Constant. Extatque ad eum Gregorij Naz. epistola hoc titulo σωφρονίῳ ὑπάρχῳ. Postea Magister Officiorum creatus est, vt indicant Basilij plures Epistolæ σωφρονίῳ μαγίστρῳ.

Vaporatis æstib. Cilicia.] Intolerabilem in Cilicia æstum fuisse testatur Hieronymus in Ep. ad Rufinum, *Cùm me Thracia, Pontus atque Bithynia, totumque Galatiæ & Cappadociæ iter, & feruido Cilicum terra fregisset æstu, Syria mihi velut portus occurrit.* Q. etiam Curtius in lib. 3. *& tunc*, inquit, *æstus erat, cuius calor non aliam magis quàm Ciliciæ oram vapore Solis accendit.*

Ad Antiochiæ perc. sedes.] At Socrates in lib. 4. cap. 2. & 5. & post eum Sozomenus in lib. 6. cap. 7. Valentem Antiochiam venisse scribunt hoc anno, metu ne tricennales induciæ violarentur à Persis: & in ea ciuitate aliquandiu commoratum esse. sed Marcellini in hac parte potior est auctoritas, cui subscribit Libanius de vita sua.

Subditiuos quosdam ostentans.] De quibus Themistius in Orat. IX. ad Valentem p. 205. τὰς ἀτόπους φήμας καὶ τοὺς ἀγγέλους τοὺς ἐκ τῶν περάτων κεκονιαμένους, τοὺς μὲν ἐξ Ἰλλυριῶν, τοὺς δὲ ἐξ Ἰταλίας, &c. Subjicit deinde legationes ementitas diuersarum gentium & prouinciarum in Consistorium introductas esse.

Nebridius in locum Sallustij Præf. præt.] Zosimus idem scribit. Νεβρίδιον μὲν τῆς αὐλῆς μετὰ Σαλούστιον παρέδωκαν ἀρχὴν, &c. Hic Nebridius paulò post in carcere mortuus est, vt videtur indicare Themistius in Orat. 9. his verbis. τοῖν δὲ ἀρχόντοιν τοῖν κορυφαίοιν ὁ μὲν τεθνηκὼς ἠπιστεῖτο· ὁ δὲ ζῶν ἐπιστεύθη τεθνάναι. *E summis verò Magistratibus alter qui erat verè mortuus, non credebatur: qui viuebat, mortuus putabatur.* Hi enim summi Magistratus alij esse non possunt, quàm Nebridius Præf. præt. & Cæsarius Vrbi præfectus. Quorum Nebridius quidem cum breui post abiisset è vita, adhuc viuere fingebatur, vt literis eius nomine inscriptis abuteretur Procopius. Quod ex Marcellino quoque nostro confirmari videtur. Subdit enim. *& Nebridij literis adhuc clausi violenter expressis.*

In locum Sallustij.] *Salutij* legitur in Codice Regio & Augustana editione. Et ita quoque in principio huius libri, & in lib. 23. 24. & 25. Codex Regius semper, & interdum editio Romana præferunt. Quid quod & Eunapius in Maximo Σαλούτιον appellat. Hic sub Iuliano qui-

dem Præfectus præt. Galliarum fuerat, itémque sub Iouiano. Postea verò diuisione imperij inter Valentinianum ac Valentem facta Præfectus præt. fuit per Orientem, donec Nebridius in eius locum suffectus est, Valentiniano & Valente Coss. Orta deinde Procopij tyrannide, cùm Nebridius ab eo comprehensus fuisset, Salustius iterum Præfect. præt. Orientis à Valente factus est, vt testatur Eunapius in Maximo. Tandem Lupicino & Iouino Coss. Valens cùm aduersus Gothos exercitum moturus esset, Marcianopoli degens Auxonium Præfect. præt. constituit, Salustio ob senectutem remoto, qui iam secundùm eam potestatem gesserat, vt scribit Zosimus in lib. 4. & Eunapius in Maximo, his verbis. τῷ γὰρ Σαλουστίῳ τὴν ἀρχὴν παραλύσας, Αἰξόνιον ἐπιτόνως τοῖς τῆς αὐλῆς ἔργοις. scribe Αὐξόνιον ἐπέστησε, &c. Ceterùm hic Salustius cum vnico l scribi debet, vt in codice Regio & editione Rom. semper exaratum deprehendi. Iulianus quoque & Zosimus, Socrates, Suidas, aliique Σαλούστιον appellant.

Pag. 324. *Mygdum accelerauit.*] Videtur intelligi opidum quod Mideum dicitur in Tabula Peutingerorum sic. à Nicæa *Agrillo m. 24. Dorylao 35.* transis Sangarium fl. *Mideum 25.* Ptolemæus Δορύλλειον & Μιδάειον vocat Phrygiæ opida. Ad hanc porrò expeditionem Procopij pertinent hæc Eunapij verba, ὁ δὲ θερμότερος τῶν χαριεστέρων ἀνδραγαθεῖν ἐπὶ τὸν βασιλέα ἐλθόντα διὰ Φρυγίας συνήπετο. Citat Suidas in χαριέστερος.

Eumque porrecta dextra suauiatus.] Hic suauiandi mos celeberrimus fuit apud veteres, vt manum ad os latam deinde porrigerent. Dio in lib. 64. de Othone. φιλήματά τε αὐτοῖς ἑκάστοις διὰ τῶν δακτύλων ἔπεμπε. quod Tacitus in 1. hist. sic dixerat. *Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, iacere oscula.* De eodem more Libanius in Orat. περὶ προσκυνήσεως, cùm dicit, καὶ τιμῶν τοῖς διὰ χειρῶν φιλήμασι. Denique Hieronymus in Epist. ad Pammachium contra Ioannem. *Salutataque, ait, & voce & manu ecclesia, &c.* Quod osculorum genus nescio cur diuinum vocat Lipsius in lib. 2. Electorum. Nam in priuatis quotidianisque salutationibus, & olim vsurpatum est, vt dixi, & nunc solemni vsu receptum est.

Labefactans cuncta.] In codice Regio, & editione Aug. legitur *aliefactas cunctas.* vnde suspicor legendum esse *labefactans cunctos & proterens.*

Vt rapiat aliena sed in int. mai. auita.] Hæc verba tam in exemplari Regio quàm in Augustana editione desunt, & à Sig. Gelenio ex coniectura, vt opinor, adiecta sunt. Poterat tamen minori negocio locus sic restitui. *Sequimini culminis summi prosapiam, vt restituatur, arma iustißima commonentem.*

Signorum apicibus aquilisque submißis.] Quod apertissimum signum est defectionis & deditionis, vnde apud Lucanum in VI. miles quidam Cæsarianus ait,

pacem gladio si quærit ab isto
Magnus, adorato submittat Cæsare signa.

Cuius moris illustre extat exemplum apud Zonaram in Gallieno, vbi ait signiferum Macriani casu quodam prolapsum inclinasse vexillum: quod ceteri signiferi conspicati, cùm caussam ignorarent, suspicati sunt illum deditione facta Imperatori signum submisisse. statimque ipsi signis omnibus submissis Gallieni Aug. nomen acclamauerunt. Similis prope casus refertur ab Orosio in lib. vlt. de Mascizele. *Signiferum*, ait, *quendam gladio percussit in brachio, eumque manu debilem ipso vulnere coëgit inclinare vexillum. Quo viso reliquæ cohortes deditionem iam fieri priorum existimantes, certatim se ad Mascezilem signis tradidere conuersis.* Denique Pacatus in Panegyrico ad Theodosium. *Quanto melius*, inquit, *manus illa consuluit, quæ submissis precabunda vexillis petijt veniam necessitatis, & terram osculis premens, &c.* Omitto Velleium in lib. 2. vbi de pugna Actiaca.

Pag. 325. *Ex hordeo vel frum. in liq. conuersum.*] *Conuersis* scribendum videtur. De hoc potu quem Sabaiam vocabant, loqui puto auctorem Glossarij Nomici. σάβαις πόμα ῥωμαϊκὸν σκευαστόν. βόσκιν γάρ τις παρ' αὐτοῖς καλοῦσι σαβίνα, δι' ἧς πόμα τι σκευάζοντες, σαβῖναν αὐτὸ καὶ σάβαι λέγουσι. Hic autem potus vsitatus erat in Pannonia maximè. vnde Valens vtpote Pannonius, ortus Cibali opido, Sabiarius (sic in Reg. codice & editione Rom.) per ludibrium vocabatur. Eundem Pannoniorum potum fuisse testatur & Dio in lib. 49. Ait enim Pannonios victu durissimo vti, nec vinum oleumve nisi admodum rarum habere. ordeum enim ac milium esui simul ac potui illis esse.

Per Sunonensem lacum.] Sic Accursius & Gelenius edidêre. Sed in editione quidem Rom. *Simonensem*. in codice autem Regio *Sumonensem* legitur. Videtur porrò hic Sunonensis lacus idem esse qui Ascanius à Geographis dicitur iuxta Nicomediam. Euagrius in lib. 2. cap. 14. hist. βοάνην λίμνην nuncupat haud procul Nicomedia.

Flum. Galli sinuosis anfractus.] Gallus fl. in Phrygia est teste Strabone, & Stephano, & Ouidio in Fastis. Sed de huius sinuosis anfractibus nihil legi. Fuit quidem Draco fl. iuxta Helenopolim in Bithynia ita flexuosus, vt vicies à viatoribus traijceretur in Bithynia, teste Procopio in lib. 5. de fabricis.

Lupicinum ab Oriente.] Hic à Iouiano promotus fuerat Magister militum per Orientem, vt suprà retulit Marcellinus. Idem videtur esse qui à Constantio Magister armorum per Gallias datus est Iuliano Cæsari, de quo Marcellinus in lib. xx. Iulianus postea cùm Imperator creatus esset, eum vt suspectum in custodia habuit. Sed mortuo paulò post Constantio, non modò liberauit, sed etiam eius opera vsus est. Idem cùm strenuam operam Valenti nauasset Procopiano bello, Consulatum meruit in sequentem annum. quo anno Libanius

ei Antiochena in vrbe panegyricum dixit, vt scribit ipse in vita sua pag. 54. vbi inter cetera τὸ στρατηγὸν πολλῶν μὲν ἄξιον ἐπαινῶν γενόμενον, πολλῶν δὲ ὄντα. ποτὲ τῷ βασιλεῖ· φοβερὸν μὲν πολεμίοις, & paulò post, περὶ μὲν γὰρ τοῦ κρατοῦντος ἦν αὐτῷ τὸ ἐν ὑπάτοις εἶναι, παρ᾽ ἐμοῦ δὲ *** Sic enim in Ms. Codice locus asterisco notatus est.

Rectè Gastrensis apparitorem id est ventris.] In Codice Reg. & Flor. & in Editione Rom. *Castrensis* legebatur. Sed Castellus cùm ventris ministrum interpretari vidisset, *Gastrensis* emendauit. Ego verò iampridem odoratus sum hunc locum putido glossemate esse inquinatum. Scripserat enim procul dubio Marcellinus, vt & nos edidimus. *Hyperechium repente sibi oppositum vidit cum copijs, antehac Castrensis apparitorem.* Sed cùm in quodam exemplari *Gastrensis* exaratum esset, Grammaticus nescio quis ad oram annotauit. *rectè Gastrensis apparit. id est ventris ministrum & gutturis.* Atque hoc scholium ex margine postea in textum à librarijs admissum est. Porro Castrensis apparitor is est qui Castrensianus vno verbo dicitur, qui scilicet in officio, seu apparitione viri spectabilis Castrensis sacri Palatii militabat.

Celsi fiducia corporis.] Mira quædam de hoc viro tradit Basilius M. in Epist. 186. qua Arinthæi viduam consolatur. Ait enim pulcritudine, & statura conspicuum illum fuisse, & corporis robori virtutem animi parem habuisse: prorsusque à Deo creatum esse, vt humani generis specimen esset: adeo vt omnes in eum oculos conjicerent, eius facinora omnium ore predicarentur: pictores ac statuarij in fingendis illius imaginib. ac statuis longè ab exemplari superarentur: historici verò qui eius gesta narrabant, fabulas referre viderentur. Quo factum est, vt plurimi tristem illum nuntium minimè credendum putarent, neque in animum inducere possent, mortuum esse Arinthæum. Atque hîc tantus vir, penè alter Hercules, vxoris hortatu ac monitis paulò ante obitum sacrum baptisma suscepit, vt docet ibidem Basilius. vide eiusdem Epist. 202. Extat etiam eiusdem Basilij Epistola 380. ad Arinthæum. Eiusdem meminit Claudianus in Eutropium.

Pag. 326. *Missus ad thesauros tuendos.*] Thesauri erant in vrbe Cyzico, vt ex hoc loco apparet, iisque Comes Thesaurorum præerat. qui erat sub dispositione Comitis sacrarum largitionum, vt ex Notitia discimus. Duo autem numerosa corpora erant Cyzici, Monetariorum, & Linyphorum, qui quotannis certum numerum, hi quidem aureorum numorum, illi verò vestium militarium fisco pendebant, vt docet Sozomenus in lib. 5. cap. 14.

Vi possessa Bithynia.] Cui Procopius Consularem mox præfecit Andronicum ex Consulari Phœnices, quem sub initium tyrannidis Constantinopolim euocauerat. Idem paulò post in Thracias missus cum Vicarij potestate, auctori suo fidem integram præstitit. Cúmque Valentis partes superiores essent, fuga sibi aut latebris consulere no-

luit, sed victoribus semetipsum tradidit. Mox abscissa ceruice perijt, bonáque eius publicata sunt, vt scribit Libanius in Apologia aduersus doctrinæ suæ obtrectatores. Idem in Orat. de vita sua pag. 56. Andronici necem Hierij potius fraudi ac mendacijs, quàm Valenti adscribendam esse dicit. Erat autem Andronicus Tyro oriundus, discipulus olim Libanij: ad quem extant complures Libanij epistolæ, & aliquot D. Basilij.

Hormisdæ mat. inueni.] De quo Zosimus in lib. 4.

Ciuilia more veterum, & bella recturo.] Proconsules enim Reip. Rom. temporibus bellicas res, & ciuilia negotia in prouinciis administrabant. quod primus mutauit Augustus, qui cùm prouincias quæ sine militari imperio regi non poterant, sibi retinuisset, ceteras pacatiores populo Rom. & Proconsulib. reliquit. Atque exinde Procoss. nec chlamydem, nec gladium gestare licuit, nisi quibus speciali priuilegio Princeps ius gladij dedisset. Est autem ius gladij potestas animaduertendi in milites, vt docet Dio in lib. 53.

Pag. 327. *Ob illos casus inæst.*] Nollem Sig. Gelenium huius loci corrumpendi auctorem fuisse. In Editione Rom. legebatur *mobiles casus inæstimabilis plenam.* Neque aliter Mss. Codices Reg. Flor. Valent. & Fauch. præferunt. Quare certissima conjectura hunc locum mihi videor sic restituisse. *Arbetionis domum iussit exinaniri mobilis census inæstimabilis plenam.* Quæ emendatio confirmatur altero loco, qui est in lib. 28. initio. *proiectóque in ignem mobili censu, &c.*

Vbi Darium Alexander vicit.] Idem scribit Herodianus in lib. 3. Nigrum scilicet eodem in loco, in quo Darium Alexander vicerat, à Seuero esse superatum. Neque hic solùm, sed & multis alijs in locis obseruaui Marcellinum nostrum Herodiani vestigijs institisse, vt verbi gratia pag. 321. cùm Procopij processum ex balneis describit. Annon enim verba illa *circumclausus horrendo fragore scutorum, &c.* conuersa sunt ex illis Herodiani in lib. 2. de Didio Iuliano? quod manifestè fatebitur quisquis locum vtrumque inter se contulerit. Mitto quæ de Pesinuntis vrbis origine dixit Marcellin. in lib. 22. quæ ex Herodiani lib. 1. transcripta esse satis apparet.

Darium.] In editione Aug. & Codice Regio *Dareum* hîc & in lib. 23. semper exaratum inueni. Neque aliter in castigatis Ciceronis editionibus legitur. Certè in lib. 23. Editio Romana *Dareum* vbique scriptum exhibet.

Cum propinquæ acies starent.] Sic primus edidit Gelenius. in Editione Rom. excusum erat *cum prope in acies starent.* Vnde Castellus procliui conjectura correxerat *cum prope acies starent.* quo modo in exemplari Regio scriptum reperi. sed Accursius ita edi iussit *cum propinqua acies staret.*

Pag. 328. *Valens castra promouit ad Phrygiam.*] Superato vel po-

tius dedente se ad Thyatira Lydiæ opidum Gomoario, Valens Sardes venit. ibique aliquantisper moratus, Phrygiam petijt, & in Nacoliensibus campis in Phrygia Salutari acie collata, cùm Agilo signa ad eum transtulisset, Procopij factionem oppressit. Procopius enim à suis comprehensus, & Valenti oblatus, mox supplicio affectus est, vt scribit Zosimus in lib. 4. Idatius in Fastis vi. Cal. Iunias, Gratiano & Dagalaïpho Coss.

Cum vexillis scuta peruersa gestantes.] De hac defectione sic Themistius loquitur in Orat. 9. ἅμα τοῦ γενέσθαι ἐντὸς τῶν σῶν ὀφθαλμῶν, ὑπὸ μάλης ἔκρυπτον τὰς ἀσπίδας, ὥσπερ φώρια κακοῦργοι καταληφθέντες ἐπ' αὐτοφώρῳ. *Simul atque sub conspectum tuum venêre, clypeos sub axillis occultarunt, perinde ac fures deprehensi rem furtiuam occultare solent.* Eleganti similitudine defectionem Procopianorum militum his verbis exprimit Themistius. sub axillis enim gestare scuta, nil aliud est quàm peruersa scuta gerere. Nam peruersa tunc sunt scuta, cùm ope ansarum, seu lororum sub alis appensa retinentur. Quod quidem furto rectè comparat Themistius. Græci enim ὑπὸ μάλης de re furtiua, & occulta solent dicere: vt Aristophanes in Lysistrata, Demosthenes in 3. contra Aphobum, & Calenus apud Dionem in lib. 46. Porro in defectione scuta peruersa, non sub alis tantùm gestari, sed etiam capiti superponi solita docet Appianus in lib. 2. de bellis ciuilibus, vbi de Afranianis. οἱ δὲ ἐπέθεσαν ταῖς κεφαλαῖς τὰς ἀσπίδας, ὅπερ ἐστὶ σύμβολον ἑαυτοὺς παραδιδόντων. De vexillis autem inuersis locus est Orosij in lib. vlt. quem suprà adduxi. *Certatim se Mascezili signis tradidêre conuersis.* Et Spartiani in Seuero: *Prælatis signis quæ Prætorianis ademerat, supinis non erectis.*

Pag. 329. *Protector Marcellus.*] At Zosimus in lib. 4. Marcellum ait iussu Procopij Cyzicum venisse, & Serenianum Domesticorum Comitem comprehensum occidisse, quod falsum est. Mortuo enim Procopio Serenianus occisus est, vt testatur hîc Marcellinus; qui & Procopij imperium ἀναίμακτον, id est incruentum fuisse testatur.

Pag. 330. *Illi & illi fidum ad doctrin. dir.*] Hunc locum sic primus excudit Gelenius. Nam in Editione Rom. ac Bononiensi ita legebatur, *ille & ille fidem ad doctrinarum diritatem causis inanibus prætexebat.* Neque aliter Codex Regius, & Flor. & Valentinus; nisi quod in ijs scriptum est *fidum.* Per doctrinarum autem diritatem, intelligit Ammianus præsagiorum, & diuinandi malas artes, quibus deditum fuisse Serenianum docuit in lib. xiv. p. 16.

Cuius mem. virtutibus ambo fratres.] Valentinianum cùm fratre Valente Iuliani memoriæ obtrectasse & inuidiam conciuisse docuit Marcellinus suprà, pag. 315. Docent id quoque plures eorundem Constitutiones in Codice relatæ, quibus leges à Iuliano latas abrogarunt. Hinc est quod Themistius in Orat. 9. ad Valentem in fine, Iuliani principis memoriam Valenti assentando perstringit. Quid enim hæc

verba: *ὁ δὲ πώγωνα καθειμένος καὶ τῷ φιλοσοφοῦντι τὸν βασιλέα μεταποιούμενος.* Annon satis apertè Iulianum designant, qui & barbam submittebat, & Marci Antonini studia ac mores se imitari profitebatur, vt ad lib. xvi. notaui.

Pag. 331. *Vel Cassiana sententia.*] Cassiana seueritas dicta est à L. Cassio, de quo ad lib. xxii. annotaui ad eum locum. *Sed ille iudicibus Cassiis tristior, & Lycurgis, &c.* Sic etiam in fine lib. 30. de Valentiniano. *Lycurgos inuenisse se prædicabat, & Cassios columina iustitiæ prisca.* Et alioqui vniuersæ Cassiorum genti erat innata seueritas; vnde Cassiana seueritas ac disciplina prouerbio celebrata est. Diuus Marcus in epistola ad Præfectum præt. *Puto*, inquit, *me non errasse, siquidem & tu notum habes Cassium hominem Cassianæ seueritatis & disciplinæ.* Et Cicero in Verrem actione 1.

Vita incidentium.] Scribendum videtur *incedentium*, vt locutus est Marcellinus noster in lib. 19. ad calcem de Paulo Notario. *Cuius ex nutu, propè dixerim, pendebat incedentium omnium salus.*

Causæ quidem piissimæ, sed victoria fœdioris.] Imitatur locum Ciceronis, qui in lib. 2. de Officiis habetur de Iulio Cæsare: *Secutus est qui in causa impia, victoria etiam fœdiore, non solum singulorum ciuium bona publicaret, sed vniuersas prouincias regionésque vno calamitatis genere comprehenderet.* Rectè ergo & ordine fecimus, cùm eam scripturam præsertim omnium exemplarium consensu firmatam hîc restituimus, explosa P. Castelli conjecturâ, qui *victoriam fœdantis* ediderat.

Vel sub eculeo caput incuruos.] Eodem modo loquitur in lib. 28. de Hymetio Africæ Proconsule. *Inductúsque in iudicium quanquam incuruus sub eculeo staret, pertinaci negabat instantia.* Eculeus, quantum ex veterum libris colligimus, stipes fuit ligneus sursum ac deorsum perforatus, cuius in medio transuersarium erat lignũ, cui noxius tanquam equo insidebat, vnde & machinæ nomen ductum. in infima parte stipitis sex aut septem erant foramina, aliud alio inferius, ad quæ fidicularum intensionibus pedes noxij hominis adducebantur. In qua intensione cum hinc quidem pedes deorsum attraherentur, inde manus post tergum vincula cohiberent, necesse erat vt miseri homines præ dolore totius corporis caput incuruarent. Hinc apud Sulpicium in lib. 2. de vita B. Martini. *Sponte ascenderet equuleum, &c.* Plura de Eculeo vide apud Sigonium in lib. 3. de iudiciis.

Satietas opum, cepit & cædis.] Valentis tamen in puniendis factionis consciis clementiam prædicat Themistius in Orat. 9. Sed cùm hæc oratio ad Valentem ipsum præsentem habita sit à Themistio, illud Oratoris illius testimonium non magnopere fidem meretur. Plus apud me ponderis habet testimonium Libanij, qui & amicus erat Procopij, & cum Hyperechio & Andronico Procopianæ factionis præcipuis auctoribus magna fuit necessitudine coniunctus. Is igitur in vita sua p. 55. Valentem

Valentem laudat, quod vnà cum tyranno Procopio, tyranni amicos necandos sibi esse non putarit. ἀλλ᾽ ἐπαινῶ μὲν Οὐάλεντα, ὅτι μετὰ τοῦ τυράννου τοὺς τοῦ τυράννου φίλους ἀποκτεῖναι. *Sed redeo ad Valentem, cuius benignitas in eo apparuit, quod cum tyranno amicos tyranni minimè occidendos putauit.*

Diem XII. Cal. Augustas.] Consentit Idatius in Fastis Valentiniano & Valente Coss. *mare vltra terminos suos egressum die XII. Cal. Aug.* quæ iisdem verbis (quod & in aliis plurimis locis notaui) in Chronico Alexandrino referuntur. τούτῳ τῷ ἔτει ἡ θάλασσα ἀπὸ τῶν ἰδίων ὅρων ἐξῆλθε μηνὶ πανέμῳ, πρὸ ιβ᾽ καλανδῶν Αὐγούστων. Eiusdem terræmotus meminit Hieronymus in Chronico, & in vita Hilarionis: vbi his verbis vtitur, quæ cum Marcellini narratione valde consentiunt. *Ex tempestate terræmotu totius orbis qui post Iuliani mortem accidit, maria egressa sunt terminos suos, & quasi rursus diluuium Deus minaretur, vel in antiquum chaos redirent omnia, naues ad prærupta montium pependerunt.*

Pag. 332. *Prope Methonem opidum.*] Methone Laconicæ opidum memoratur à Thucydide in lib. 2. eamque adhuc sua ætate nomen id retinuisse scribit Eustathius in Homeri Catalogum. Sed ceteri Messeniæ assignant, inter quos Mela ac Strabo, Plinius ac Ptolemæus. Eamque Pausanias in Messenicis Mothonem nominat, perinde ac Porphyrius in lib. 2. de abstinentia. λόγος, inquit, ἦν βασιλεὺς Μαυρουσίων ὁ ἐν Μοθώνῃ σφαγεὶς ὑπ᾽ Ἀγρίππα. scribe βόγος ex Strabonis lib. 8. In Tabula quoque Peutingerorum Mothone dicitur. Neque aliter hoc in loco tam editio Rom. quàm Regius codex scriptum habent. Quid quod & in Prologo 7. Trogi Pompeij Mothone dicitur, quæ à reliquis Methone, opidum Magnesiæ longè ab hoc nostro diuersum.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES IN LIBRVM XXVII. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 353. APVD *Calidona.*] In exemplari Regio & editione Aug. legitur *Calydona*, de quo loco nihil vsquam legere memini.

Telo per os fixum.] Sic Accursius & Gelenius ediderunt, quorum consensui equidem multum tribuo. In Regio codice scriptum inueni, *missilique telo perfossum.* At Valentinus codex teste Ant. Loisello scriptum habebat *miss. telo peroffensum.*

Pag. 334. *Exulorum.*] In Regio codice scribitur *Aerulorum.* & ita Zonaras in Gestis Gallieni eos appellat Αἰρούλοις σκυθικῷ ἔθνει καὶ γοτθικῷ ἐπιτεθεὶς ἐκράτησε. Hos Dexippus in lib. 12. Chron. ἐλούρους vsitata Græcis traiectione vocauerat, vt docet Stephanus & Auctor Etymologici. Ablabius etiam historicus ita appellarat, teste Iordane in Gothicis. *Nam prædicta gens, Ablabio historico referente, iuxta Maeoticas paludes habitans, in locis stagnantibus quæ Græci ἕλη vocant, Eluri nominati sunt omnes.* Cui consentit auctor Etymologici, cùm ait ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἑλῶν Ἕλουροι κέκληνται). Ex his auxilia mercede conducere non Romani solùm, sed etiam aliæ nationes pleræque consueuerant, vt ibidem Iordanes refert: erant quippe statura proceri & ad cursum velocissimi. De iisdem multa Procopius in lib. 2. Gotth. scribit.

Qua clade cum vlt. mærore comp.] Zosimus in lib. 4. pag. 740. Valentinianum accepto hoc nuntio adeo exarsisse scribit, vt Batauorum numerum integrum exauctorare voluerit, quòd segnius se in pugna gessissent: sed exoratum à proximis, tandem iis pepercisse.

Correcturus huiusmodi gesta.] In Regio & Vat. codice legitur *correpturus sed eius gesta.* vnde non sine causa existimaui scribendum esse *correcturus secius gesta.* quemadmodum loquitur Marcellinus infrà p. 346. *Quibus magno cum horrore compertis, Seuerum misit correcturum secius gesta.*

Prope locum Scarponna.] Quod castrum XII. à Metensium vrbe milliario situm est, vt scribit Paulus Diaconus de Episcopis Metensibus.

Instanter victore.] *Instante* legitur in Regio exemplari, in quo etiam ex coniectura superscriptum est *vrgenter*. Certè non dubito quin aut scribendum sit *vrgenter instante victore*, aut sanè *instanter vrgente victore*.

Pag. 335. *Non amplius ducentis.*] Codex Regius vocem interserit necessariam vt puto. *non amplius mille ducentis amitteret*. Vaticanus *ille ducentis*.

Captum ab Hastarijs.] In Regio codice prius scriptum fuit *Ascarijs*, quod magis placet. Ascarij enim inter Auxilia Palatina cum Herulis & Batauis recensentur in Notitia Occidentalis imperij. Hastariorum autem numeri ita dicti, nullibi quod sciam fit mentio. Ceterùm de hac victoria Alamannica loquitur Idatius in Fastis.

Pag. 336. *Orfitum ex Praefecto.*] Orfitum hîc intelligi dubium non est; qui peculatus arcessitus à Terentio, missus est in exilium. Idem tamen precibus & studio Vulcatij Rufini Praef. praet. paulò post bonis & patriae restitutus est, vt scribit Marcellinus p. 445.

Symmachus.] De quo extat haec vetus Inscriptio. *L. Aurelio. Auianio. Symmacho. V. C. Praefecto. vrbi. Proconsuli. Pro. Praefectis. praetorio.* Pater fuit Q. Aurelij Symmachi illius, cuius hodie Epistolae leguntur. Praefecturam autem vrbanam iniit sub exitum anni quo Iouianus Aug. & Varronianus Coss. fuêre, & ad exitum vsque insequentis anni gessit, vt ex codice Theodosiano colligitur.

Et ambitiosè ponte exultat atque firmissimo.] Haec verba tam in editione Aug. quàm in codice Regio & Vat. omissa sunt, quae primus suppleuit Gelenius, ex coniectura, an ex Hirsfeldensi codice nequeo dicere. Quod si vera est haec scriptura, pontem Gratiani hîc intelligi oportet, quo in Insulam Tiberinam trajici mos erat. De quo haec est vetus inscriptio. *Domini. nostri. Impp. Caess. Fl. Valentinianus. Trib. pot.* VII. *Imp. VI. Cons. II. P. P. et Fl. Valens. et Fl. Gratianus. Pontem. felicis. nominis. Gratiani. in vsum. Senatus. ac. pop. R. constitui. dedicariq. iusserunt.*

Libentius se vino pr. calcarias extincturum.] Calcem vino restingui docet Plinius in lib. 36. cap. 24. vbi de Malta. Sed hic locus simpliciter intelligendus est, vt Symmachus dixerit se libentius vinum perditurum, & locò aquae effusurum, quàm tali aut tali pretio venditurum. Porrò in Codice Regio & Vat. legitur *libenter*, non malè. Sic enim loqui amat Ammianus.

Praetor ederet ludos.] Praetores ludos scenicos & Circenses & amphitheatrale munus populo Rom. dabant, ex instituto Augusti vt videtur. Constantinus verò omnes qui Senatores essent, ad Praeturam & editiones ludorum primus coegit, vt illi objicit Zosimus in lib. 2. Quo factum est vt plerique spontaneo exilio ab huiusmodi impensarum onere se redimerent.

Prodigus multa donari sæpius vrgentibus.] Mimis enim & histrionibus & aurigis immensa ab editoribus munera dabantur; vt de Iunio Messala dicit Vopiscus in Caro. Augustinus in Sermone 5. eorum quos haud ita dudum edidit Iac. Sirmondus. Denique Ambrosius in Sermone 81. *Quod si Magistratus,* ait, *in theatris, mimis, athletis & gladiatoribus aliisque huiusmodi totum ferè patrimonium suum largitur ac prodigit, vt vnius horæ fauorem populi acquirat, &c.* ac paulò post. *Diuitias nostras consultè & vtiliter disponamus. Preparemus noua & praeclarissima munera. Edamus primam candidam in vestibulo nudorum: secundam verò non minus nobilem, &c.* Quo in loco Candida dicitur editio quæ fiebat à Magistratibus sumptu ipsorum non ex arca publica. vnde in Calendario Heruuartij in Decembri mense *Munerarius* & *Munus Kandidum* opponuntur. Porrò cùm eiusmodi largitionibus multi rem familiarem exhaurirent, primùm Tiberius eas donationes temperauit, teste Suetonio: deinde Marcus vt est apud Capitolinum. Postea quo Macrinus vt scribit Dio in lib. 78. pag. 878. ac deinceps alij vt legere est in Codice Theod. in tit. de Prætoribus, & in tit. de expensis ludorum.

Accitos à Vaticano gregatim.] Intellige pauperes qui in vestibulo ædis Apostolorum quæ erat in Vaticano, stantes stipem petebant, teste Procopio in Anecdotis pag. 44. & Paulino in Epist. ad Alethium. quod & in aliis ecclesijs seu Basilicis Christianorum obseruabatur, vt docet Chrysostomus in tract. 2. de negatione S. Petri. Cæterùm piam Christianorum consuetudinem quæ tunc temporis obtinebat, tacitus prætermittere non possum. Simul atque enim Præturam aut Consulatum erant adepti, ad ædem Apostolorum Deo gratias actum currebant, & pauperibus pecuniam ab velo largiebantur. sic enim Prudentius in lib. 1. contra Symmachum.

Martyris ante fores Bruti submittere fasces
Ambit, & Ausoniam Christo inclinare securem.

& Ennodius in Apologia pro Synodo palmari, in fine. *Mentior nisi egena agmina Consulatus vestri subsidijs miseriarum prestolantur aduentum.* Et paulò post. *Ecce nunc ad gestatoriam sellam Apostolica confessionis vda mittunt lumina Candidatos, &c.*

Pag. 337. *Prope Constantinianum lauacrum.*] Thermæ Constantinianæ in regione vi. vrbis Romæ fuerunt, vt scribit P. Victor: à Constantino M. post victoriam de Maxentio ædificatæ, teste Aurelio Victore. *Circus Maximus excultus mirificè, atque ad lauandum institutum opus ceteris haud multò dispar.*

Facibus incenderat & malleolis.] Huiusmodi periculis Præfecti vrbis Romæ obnoxij erant, vt præter Symmachi exemplum proximè allatum docet Ambrosius in Ep. 29. ad Theodosium. *Neque recordaris, Imperator, quantorum Romæ domus Præfectorum incensæ sunt, & nemo vindicauit. Imò si quis Imperatorum voluit factum seueriùs reprehendere,*

eius magis qui tanto est perculsus dispendio causam ...

Ex titulis solitis.] Puta ex conditis formarum aut operum publicorum, & ex reliquis vectigalibus populi Rom. quæ ad restaurationem operum publicorum erant deputata, vt suprà notare memini. Vide Symmachum in lib. x. ep. 35. & 50.

Ex Quæsitore Palatij Iuuentio.] De quo Marcellinus in lib. 26. non procul ab initio hæc dixit. *Morborum causis inuestigandis externis præfecto Off. Magistro Delmatæ* (sic enim Ms. Reg. & editio Rom.) *tradito, & Iuuentio Sisciano Quæstori tunc commiserunt.* Eiusdem Iuuentij Præf. vrbi meminit Symmachus in lib. x. ep. 45. His igitur testimoniis adductus *Iuuentium* hîc edere malui, quàm cum Gelenio aut Lindembrogio *Viuentium*, præsertim cùm & Mss. Regius ac Flor. cum editione Aug. à nostris partibus stent. Atque ita in Codice Theod. emendandum censeo.

Damasus & Vrsicinus.] *Vrsinus* in Codice Regio & Valent. nominatur. Neque aliter hunc Damasi competitorem appellat Hieronymus in Chronico, & in Epist. ad Damasum, Socrates in lib. 4. cap. 24. & ex eo Cassiodorus in lib. 8. hist. tripertitæ. Accedunt Epistolæ Concilij Aquileiensis, & Concilij Romani à Iac. Sirmondo nuper editæ, in quibus Vrsinus dicitur, vt & apud Rufinum. De quo consulendi sunt Annales Illustriss. Cardinalis Baronij.

Pag. 358. *Aquilonem & Zephyrum ventos exinde flare.*] Homeri versum qui est in Il. 9. sic explicat Strabo in lib. 1. vt Homerus non generaliter dixerit è Thracia Zephyrum flare, sed tantùm incolis Thasi, Lemni, ac Samothraciæ. Alij etiam aliter explicabant, vt ibidem refertur à Strabone. Sed fortasse & hoc dici potest, Homerum poëtica licentia id dixisse. Nam poëtæ omnes ventos è Thracia flare fabulantur, ibique ventorum specum esse, vt scribit ex Dionysophane scholiastes Apollonij pag. 39. & auctor Etymologici in Αἰγαιεύς.

Omnem amisit exercitum cum rectore.] C. Porcius Cato Consul cum Scordiscis bellum intulisset, malè rem gessit, vt scribit Eutropius in lib. 4. Prologus libri 63. Titi Liuij. exercitus enim (simile prodigio) penè totus est interceptus, vt loquitur Florus in lib. 3. cap. 4. Dio in fragmentis quæ nuper edidimus τὴν Κάτωνος συμφορὰν vocat. Sed nemo ex illis scriptoribus Catonem Porcium in eo bello occubuisse scribit.

Pag. 359. *Acontisma.*] Hunc aditum prouinciæ Macedoniæ commemorauit in lib. 26. fuit & Mansio in eo aditu ita dicta inter Topirum Rhodopæ, & Neapolim Macedoniæ opida, cuius meminit Antoninus in Itinerario. In Burdegalensi itinerario sic notatur.

Ciuitas Topirum m. x.

Mut. Pardos m. 8. finis Rhodopea, & Macedonia.

Mansio Acontisma m. 9.

Sic enim scribendum est. Constantinus in lib. 2. περὶ θεμάτων Acontis-

ma inter vrbes prouinciæ Thraciæ numerat, cui non assentior.

Arethusa conuallis & statio.] Sic Gelenius edidit. At in Codice Regio perinde ac in Augustana editione scriptum reperi *Arethusa cures vales est statio.* vnde ita ferè scriptum fuisse conijci potest *Arethusa circa valles est statio.* Arethusa vrbs Græca in Macedonia recensetur à Scylace Caryandeno. Ptolemæus Amphaxitidis opida numerat Ἀρέθουσα... In ea fuit mutatio cursus publici, vt scribitur in Burdigal. Itinerario sic. *Mans. Arentisma 9. Mut. Neapolim m. 9. Ciu. Philippu m. x. Mut. Ad duodecimum m. 12. Mut. Deberos m. 7. Ciu. Amphipolim m. 13. Mut. Peripidis m. x. Ibi positus est Euripides poeta.* legendum est. *Mutatio Arethusa.*

Hamimontanis acriter resist.] Hæc ferè omnia ex Rufi Festi Breuiario paucis immutatis translata sunt, sic enim ait Festus. *M. Lucullus per Thracias cum Beßis primum conflixit. Ipsum caput gentis Tratiam vicit. Æmimontanos subegit. Eumolpiadam quæ nunc Philippopolis dicitur, Vscudamam quæ modò Hadrianopolis nominatur, in ditionem nostram redegit. Cabylem cepit, &c.* Sic enim in vetustissimo exemplari Bibliothecæ Regiæ, hic locus Festi perscriptus est.

Sex prouinciæ sunt quæsitæ] Rufus Festus sic habet, vt quidem in Ms. Regio legitur. *Ita ditioni Reip. sex Thraciarum prouinciæ sunt conquæsitæ. Thracia, Æmimontus, Mæsia inferior, Scythia, Rhodopa, Europa.* & paulò suprà. *Per Appium Claudium Proconsulem, hi qui Rhodopam incolebant, victi sunt,* In Itinerario Burdigalensi *Rhodopea prouincia* dicitur. In Noticia autem imperij *Rhodopa.* sic enim habet Ms.

Quæ ex fronte Illyrijs est confinis.] Magis placet Codicis Regij aliorúmque scriptura, *prima ex fronte quæ Ill. &c.* Ait enim ex eo latere quod Illyrico contiguum est, primam è Thraciarum prouincijs occurrere Thraciam propriè dictam, quod verum est. Thracia enim propriè dicta, Daciæ Illyrici prouinciæ confinis est, vt ex Itinerario Burdigalensi apparet. At in vulgata scriptura hæc verba *ex fronte* superflua essent. Quod si à fronte quæ Macedoniæ conterminat, cœpisset Ammianus, primam tunc Rhodopam posuisset.

Pag. 340. *Vscudoma.*] Rectius in exemplari Regio *Vscudama.* sic enim Festus, Iordanes & Marcellinus noster alibi eam vocant.

Mysis.] Hæc Mœsia inferior seu secunda appellatur, de qua Marcellinus in lib. xvii. p. 104. *Pannonias Mœsiarúmque alteram cuneis incursare dispersis.* At superior seu Mœsia prima inter prouincias erat Illyrici, vt docet Notitia Imperij, & Rufus Festus.

Odyssus.] Sic Ptolemæus appellat, & Procopius in lib. 4. de Fabricis. Sed Diodorus Siculus, & Strabo Odessum vocant Milesiorum coloniam, inter Apolloniam & Callatim ex aduerso Heracleæ in Ponto nobilissimæ sitam, vt scribit Diodorus in fine lib. xx. Quam

scripturam firmant nummi veteres, quorum vnum ostendit mihi vir cl. Ioannes Tristanus cum hac inscriptione: ΘΕΟΥ. ΜΕΓΑΛΟΥ, & ad latus ΟΔΗ. & alterum pulcherrimum in Thesauro Nobilissimi Aurelianensium Principis ab se visum esse testatus est inscriptione integra ΘΕΟΥ. ΜΕΓΑΛΟΥ. ΟΔΗΣΙΩΤΩΝ.

Et Calatis.] Callatis geminato lambda scribi debet ex Ptolemæo, Procopio, Diodoro, Etymologico, quibus accedunt Tabula Peutingerorum, & Nummi veteres ΚΑΛΛΑΤΙΑΝΩΝ. Condita est ab Heracliensib. in Ponto, vt ait Memnon, & Strabo, & à vicina palude sic nominata, vt ait auctor Etymologici. Κάλλατις, inquit, πόλις ὑπὸ κτισθεῖσα ὑπὸ ἡρακλεωτῶν· ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τῆς παρακειμένης λίμνης. Regius Codex hîc scriptum habebat *Galati*. quomodo & in Rufi Festi exemplaribus, & alibi dicitur: vt apud Diodorum in fine lib. 20. ἀπερίλαβεν εἰς ὀδησσὸν, ἣ κεῖται μεταξὺ τῆς ἀπολλωνίας καὶ γαλατίας. scribe καλλατίδος. Ptolemæus καλλατίαν vocat.

Apris.] Ptolemæus in Thracia recenset Ἀπροι· κολώνια ἡρακλεια. Procopius in lib. 4. Gotth. & Constantinus in lib. de Themat. ex Hierocle ἄπρον nominant.

Daphnem nomine munimentum.] Daphne castrum fuit in Mœsia secunda, quod Constantinus maximus aduersus Gothorum excursus ædificauit teste Procopio in lib. 4. de operib. Iustiniani. Vnde in Nummis Constantini CONSTANTINIANA. DAFNE. dicitur teste Occone & Gotzio. Ab eodem castro dicti sunt Balistarij Dafnenses, & Constantini Dafnenses inter militares numeros, qui Magistro militum per Thracias obtemperabant, vt legitur in Imperij Notitia. Procopius quidem hoc castrum in aduersa Danubij ripa collocare videtur ex aduerso Transmariscæ castelli: sic enim ait, μετὰ τὸ κόντον τὸ τεισμαρίσκας φρούριον ἀξιόλογον μάλιστα, ὅπερ κατάντικρυ ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ Κωνσταντῖνος ποτὲ ῥωμαίων βασιλεὺς φρούριον οὐκ ἠμελημένον ᾠκοδομήσατο Δάφνην ὄνομα, ὅπως ἀξύμφορον γενόμενος ταύτῃ φυλάσσεσθαι τὸν ποταμὸν ἑκατέρωθεν. *Post Quintum Trismarisca castellum sequitur, cui ex aduerso in opposita continente Constantinus olim Imp. Castrum non obscurum exstruxit, Daphnem nomine, e re publica fore ratus si vtramque fluminis ripam eo modo custodiret.*

Pag. 341. *Prope Carporum vicum.*] In Mœsia, vt videtur. l. Carpi enim à Galerio victi, deditione facta omnes in Rom. solum translati sunt, Tusco, & Anullino Coss. vt ait Aur. Victor, & Idatius, & Mamertin. in Panegyr. Constantio Cæs.

Per Nouiodunum.] Castrum fuit in Scythia, vt docet Notitia imperij Rom. & Procopius in lib. 4. de operib. publicis à Iustiniano conditis, vbi omnes Thraciarum prouincias cum castellis enumerat. Σκυθίας ἐπαρχίας· νοβίδυνο, κάλλατις, &c. Ptolemæus Nouiodunum Mœsiæ oppidum fuisse ætate sua testatur. Porro hoc tertio anno expeditionis Gothicæ, Valentiniano nobil. puero, & Victore Coss. Valentem Nouio-

dum resedisse testantur lex 2. Cod. Th. de fisci debitorib. & lex 2. Cod. eod. de vestib. holoueris.

Athanaricum iudicem potentissimum.] Sic Gothorum reges spreta regis appellatione Iudices dici malebant. De Athanarico id testatur Themistius in Orat. x. ad Valentem, quam ei post pacem cum Gothis initam dixit, Valentiniano 3. & Valente 3. Coss. ὅτι τὴν μὲν τοῦ βασιλέως ἐπωνυμίαν ἀπηξίου, τὴν δὲ τοῦ δικαστοῦ ἠγάπα· ὡς ἐκεῖνο μὲν δυνάμεως προσῆκον, τοῦτο δὲ σοφίας. *Idcirco enim Regis appellationem repudiat, vsurpat Iudicis, tanquam haec quidem potentiae, illa verò sapientiae propria sit.* Ceterùm in Codice Regio *Adalbaricus* hic Gothorum Rex semper dicitur. Augustana editio hoc in loco *ad Athanaricum* praefert.

Commercijs vetitis.] Romani veteres prudentiae ciuilis magistri, foederatis Barbaris maximi beneficij loco commercandi in solo Rom. copiam dabant. sed ne mercaturae specie Barbari, vtpote natura perfidi, insidias struerent, neue interna Reip. curiosius introspicerent, certa in limite opida ei rei statuebant, & quibus diebus ac quoties conuenire eis cum Rom. liceret, praescribere solebant. vt de Marco & de Commodo scribit Dio in lib. 71. & 72. Vbi de pace cum Marcomannis, & cum Buris facta loquitur. Et Gothis quidem initio certa in limite opida, in quibus commercarentur, praestituta esse, dubium non est. Postremo tamen foedere id à Rom. obtinuerant, vbicunque demum vellent, ibi commercatum vt exercere sibi liceret, vt scribit Themistius in Orat. x. Sed Valens in pace illa quam cum Athanarico percussit, in duobus duntaxat opidis ad Histrum sitis commercandi ius Gothis dedit, teste ibidem Themistio. De his mercatib. ad Istrum Priscus passim, & Malchus in historiis loquuntur.

Militiam agerent qui.] Tria haec verba absunt à codice Regio & Vat. vltimum verò etiam ab editione Augustana. Certè longè elegantius legetur hoc modo. *Missique vicissim Victor & Arinthaeus, qui tunc equestrem ac pedestrem militiam agebant, cum propositis conditionibus, &c.* Victor enim Magister equitum, Arinthaeus peditum erat, vt proximè dixit Marcellinus.

Pag. 342. *Athanaric. proxim. factione gen. terr. expulsus.*] Gothi duce Fritigerno cum Histrum traijcere, & in Achaiam se effundere decreuissent, Athanaricum, qui Romanis fidem inuiolatam seruabat, prius expellendum è sedibus suis putarunt, ne Romanorum copiis à fronte occurrentibus, ille à tergo sibi immineret. Pulsus itaque Athanaricus, Constantinop. cum suis ad Theodosium confugit: à quo benignè susceptus, cum eodem mense decessisset, regali sepultura ab Imp. honoratus est. qua magnificentia capti Gothi, qui cum Athanarico venerant, fortiter deinceps pro Theodosio pugnarunt, vt scribit Zosimus in lib. 4. Contigit Athanarici obitus anno Dom. 381. Syagrio & Eucherio Coss. teste Idatio, & Marcellino Comite.

Commercio

Conuiuio occultiore Gallorum.] Sic Gelenius edidit ex conjectura, vt opinor. Nam in Codice quidem Regio scriptum reperi *conuy occult.* In Augustana autem editione *concitatione Gall.* Equidem si conjecturæ indulgere licet, libentius legerem *consilio occult. Gallorum.*

Tempus ambig. metuens tyrannidis.] Maximi tyrannidem intelligit, qui occiso Gratiano imperium quinquennio tenuit. Idem cùm Valentinianum iuniorem Gratiani fratrem acie superasset, Italiam cum Roma occupauit, Valentiniano 3. & Eutropio Coss. vt docet Sulpicius in lib. 1. de vita Martini, & Sozomenus in lib. 7. Eodémque anno Rusticum Iulianum Præfectum vrbi promouit. fuit autem hic Iulianus vir Græcè & Latinè doctissimus, vt testatur Symmachus in lib. 3. Epistol. Proconsul Africæ fuit, Gratiano 2. & Probo Coss. vt docet lex 2. Cod. Theod. de scenicis, & anno sequenti Modesto & Arinthæo Coss. vt est in lege 12. Cod. Theod. de diuers. off.

Auctum erga me.] In editione Aug. legitur *haustum erga me.* In Faucherij autem libro *faustum, &c.* Ego verò sic scribendum existimo. *fauste erga me v. fauoris indicio hunc loci princip. circumferens habitum, quo potior alijs indicatus sum multis & claris, consil. socijs veterumque auspicibus vobis pietatis officium aggrediar tempestiuum, &c.* Certè codex Reg. cum editione Aug. scriptum habet *tempestiuum.*

Pag. 343. *Paucioribus inuidia metu.*] Hunc locum sic emendandum esse non dubito *potioribus inuidia metu, vt dicitur, pretinus succreturum.* Quod loquendi genus sumptum videtur ex Liuij lib. x. apud quem Fabius hæc dicit. *& se seniorum gloria succreuisse, & ad suam gloriam consurgentes alios lætum aspicere.* Sic etiam ferè Marcellinus in lib. 14. de Vrsicini liberis. *succrescere imperio adultos eius liberos mussitantes.*

Inuidia metu.] Prouerbiale id esse loquendi genus indicat Marcellinus, pro quo antiqui dicebant Præfiscine, id est ἀβασκάντως, teste Charisio, quoties aut se ipsi aut alterum quempiam laudabant. Græci dicere solebant τ ἀδράστειαν προσκυνῶ. Euripides in Rheso, σὺν δ' ἀδραστείᾳ λέγω. Credebant enim Adrastiam seu Nemesin, quæ eadem cum inuidia est, vt ad lib. 14. notaui, hominibus nimium sibi arrogantibus imminere.

Pro suo quisque loco animo læto.] Cùm vltima vox absit à codice Regio, eo adducor vt credam sic à Marcellino scriptum fuisse. *pro suo quisque loco & animo milites, &c.* quemadmodum loquitur in lib. 14. p. 25.

Pag. 344. *Eupraxius Cæsariensis Maurus.*] Id est, è Cæsariensi Mauritania, hic autem Eupraxius postea Quæstor sacri palatij fuit: tandemque Præfectus vrbi post Consulatum Gratiani 3. & Æquitij, vt est in Codice Theod. Eius præfecturam memorat & Symmachus, in ep. 45. lib. x. sed corruptè ibi *Cuprasius* exaratur.

Legumque similis quæ vna eademque voce omnibus loqui.] Hoc sumptum est è Cicerone qui in lib. 2. de Officiis sic ait. *Cum id non consti-*

geret, leges sunt inuenta, quæ cum omnibus semper vna atque eadem voce loquuntur. Idem Cicero in lib. 1. de Officiis *Optandumque*, ait, *vt iij qui præsunt reip. legum similes sint, quæ ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducuntur.* Cui sententiæ affine est illud apud T. Liuium in principio lib. 2. *Leges rem surdam & inexorabilem esse, salubriorem inopi quàm potenti: nil laxamenti nec veniæ habere si modum excesseris.* & hæc apud Dionem Chrysost. in Orat. de seruitute. καὶ μὴν ὁ μὲν νόμος αὐστηρός ἐστι καὶ ἀπηνής· ἔθος δὲ οὐδὲν ἄδηλον. χαλεπὸν τοὺς μὲν νόμους φασὶ ποιεῖν δούλων πολιτείαν.

Maximéque pueri.] Vix tum nouennis erat Gratianus cùm Augustus à patre Valentiniano declaratus est. Natus enim fuerat Eusebio & Hypatio Coss. anno Natalis Dominici 359. die IV. Cal. Maias, vt scribit Idatius in Fastis. in Chronico Alexandrino X. Cal. Iunias legitur. Augustus autem nuncupatus est in Galliis apud Ambianos, Lupicino & Iouino Coss. anno Domini 367. die 9. Cal. Septemb. vt Idatius & Socrates, & auctor Alex. Chronici consentiunt. Ceterùm Gratianus vrbem Ambianos in qua appellatus erat Augustus, postea studiosè auxit & muniit, adeò vt eius vrbis conditor dicatur à Sigeberto in Chronico.

Augustos germanum nuncup. & filium.] De hac prolixa Valentiniani liberalitate extat inter Sacra poëmata Precatio Paulini Episcopi pro salute Augustorum, vbi hi leguntur versus.

Talem terrenis speciem spectamus in oris.
Augustus genitor, geminum sator Augustorum,
Qui fratrem natumque pio complexus vtrumque
Numine, partitur regnum, neque diuidit vnum,
Omnia solus habens atque omnia dilargitus.

Sed id carmen non Paulini sed Ausonij est, extatque inter eius opera sub hoc titulo. Versus Paschales. huic Ausonij loco simillimus est alter Themistij in Orat XV. ad Valentem, quæ φιλάδελφος inscribitur. ὁ δὲ τέλειαν μὲν λαβὼν, τέλεια δὲ νείμας ἀδελφὸς καὶ πατὴρ, τὸ μὲν ἐκ τῆς φύσεως, τὸ δὲ αὐτὸς ποιήσας, ἴσα μὲν ἐδωρήσατο, σύμπαντα δὲ ἔχει δι' ὑπακοὴν τῶν κοινωνησάντων. *Hic verò* (Valentinianus) *qui cùm integrum accepisset, integrum diuisit; frater tuus simulque pater, quorum alterum à natura habet, alterum ipse fecit sibi, licet æqualia sit largitus, vniuersa tamen retinet, ob eius quem participem imperij fecit, obedientiam.*

Præter principem Marcum.] Atqui nonne etiam Seuerus Bassianum & Getam filios Augustos nuncupauit, teste Herodiano in lib. 3. Quod si quis ab exercitu, non autem à Seuero appellatos esse Augustos cauillabitur, vt scribit Spartianus in Seuero, tum Diocletiani exemplum opponam qui Maximianum Herculium collegam Augusti imperij sibi adiunxit. Sed responderi potest nec Diocletianum nec Seuerum collegas sibi Augustos statim adsciuisse, sed initio Cæsares tantum, vt de

Bassiano quidem ac Geta scribit Spartianus, de Maximiano autem Eutropius. At Valentinianus fratrem ac filium non Cæsares primum ac deinde Augustos, sed statim Augustos creauit.

Qui Verum adoptiuum fratrem.] Eutropius in lib. 7. *Tuncque primum,* ait, *Romana resp. duobus æquo iure imperium administrantibus paruit.* Idem scribit Orosius in lib. 7. Cæterùm notandum est eum qui hic Verus dicitur, à Græcis ferè Lucium dici: & qui Marcus, eum Verum ferè nominari. sic apud Zosimum in lib. I. ἡ τῶν ἀδελφῶν συνωρὶς Βήρου ϗ Λουκίου. & apud Iulianum in Cæsaribus. Dio quidem & Galenus de libris suis, & contra eos qui de typis scripsere, & Hieronymus in Chronico eum qui Marcus dicitur, Verum appellant. Erratque Scaliger qui ita appellatum esse Marcum negat in Notis ad Eusebij Chronicum.

Auitianus ex Vicario.] Ex Vicario Africæ scilicet. fuerat enim Auitianus Vicarius Africæ, Iuliano 4. & Sallustio Coss. vt legitur in Codice Theod. lege XV. de cursu publico, & lege 2 de itinere muniendo. Auicianus quidam ex Comite memoratur à Sulpicio in 3. de vita Martini.

Vulcatius successit Rufinus.] Lupicino & Iouino Coss. quo anno rescriptum extat Valentiniani ad eundem directum in Cod. Theod. de aduocato fisci.

Pag. 345. *Potestatis Vicariæ per Italiam.*] Id est Vicarij Italiæ, sub cuius dispositione erant hæ prouinciæ. Venetia & Istria. Æmilia. Liguria. Flaminia & Picenum Annonarium. Alpes Cottiæ. Rhetia prima & secunda. quæ prouinciæ Italia specialiter appellantur, & distinguuntur ab vrbicariis regionibus quæ subjacebant Vicario vrbis Romæ.

Ciuiliter implorasse iuris auxilium.] In Valentino & Fanch. codicibus legitur *vtiliter*: in editione Augustana *velociter*: in exemplari Regio *viriliter*. sed omnibus meo iudicio præferenda est Gelenij scriptura. Nihil enim tam ciuile est, quàm aduersus violentiam hominum potentiorum, iuris præsidium implorare. Ideoque maximè iudicia constituta sunt, vt infirmioribus diuitum potentia oppressis subueniretur. Et eo ferè sensu ciuiliter sententiam promi dixit Apuleius in X. *vt ritè & more maiorum iudicio reddito, vtrinque examinatis allegationibus ciuiliter sententia promeretur, nec ad instar barbaricæ feritatis aut tyrannicæ impotentiæ, damnaretur aliquis inauditus.*

Iussu iudicis ausos monere proficis.] Apparitores Vicarianæ potestatis iussu ipsius Vicarij Comitem illum proficiscentem ad Comitatum admonuerant vt se in iudicio sisteret, & causam diceret. hoc enim erat illorum officium, vt præter ceteros docet Symmachus in lib. X. ep. 41. Hoc verò Comes ille apud Valentinianum conquestus est, quod apparitores id ausi fuissent. & Valentinianus qui Comitem ad Vicarij tri-

bunal remittere debuerat, & aduersarium Comitis & apparitores eius id interfici iussit. Mediolani autem cæsos subjicit Marcellinus, quæ cùm caput esset Italiæ, sedes erat Vicarij Præfectorum per Italiam.

Ab executione à Iudice.] In exemplari Regio scriptum reperi *ad executionem.* sed omnino sic corrigendum existimo. *ob executionem à Iudice rectè maturari praeceptam trium oppidorum ordines mactari iussisset.* Sciendum enim est Curialibus inter cætera id quoque onus incubuisse, vt sententias iudicum executioni mandarent, quod docet lex 39. Cod. Theod. de Decurionibus. Hinc etiam lex 32. de appellat. & lex 19. quorum appellation. in Codice Theod. ad Decuriones directæ sunt. Igitur in causa Maxentij Pannonij qui sententia iudicis erat condemnatus, cùm Curiales trium oppidorum eam sententiam rectè à Iudice maturæ executioni mandari præceptam, executi fuissent, Valentinianus qui Maxentio vtpote populari suo fauebat, Curiales interfici iussit.

Martyras, id est diuinitati acceptos.] Hæc non ita accipienda sunt, quasi velit dicere Martyras, ἐν αὐτῷ ὄντες, vt Græci dicunt, idem esse ac diuinati acceptos, seu θεοφιλεῖς. Neque enim Marcellinus, homo, vt ipse profitetur, Græcus, adeo imperitus fuit suæ linguæ, vt nesciret μάρτυρας idem esse ac testes. Nam & in lib. 22. de iis hæc dicit. *ades illis exstruerentur vt reliquis , qui deuiare à religione compulsi pertulere cruciabiles pœnas. adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi , & nunc Martyres appellantur.* Sic autem Christiani appellarunt primò quidem Apostolos & Discipulos Christi, qui ea quæ viderant ipsi testabantur: & quibus ipse Christus præceperat, *Eritis mihi testes in Hierusalem & in Samaria.* Deinde verò omnes eo nomine vocauerunt, qui cùm fidem à primis testibus illis sibi traditam accepissent, eam sanguine suo testati essent: & qui pro Christo quem non viderant & credebant, testimonium dixissent. Nam, vt ait Origenes in procemio librorum contra Celsum. [Greek text illegible] , &c.

Præfectus. Florentius.] Præfectus prætorio Galliarum, qui Germaniano successerat: ad quem missa est lex v. Cod. Theod. de censu Lupicino & Iouino Coss.

Si oppidum aliquod Curiales non haberet tantos.] Curiæ quæ imperante Iuliano & dignitate & multitudine hominum floruerant, eo mortuo paulatim labi cœpere, cùm plerique earum onera vitantes, emptis suffragiis aut ad Palatinam militiam, aut ad ciuiles administrationes, aut ad militiæ armatæ sacramenta transirent. vnde in quibusdam oppidis vnicus supererat Curialis, qui munera vniuersa solus impleret, vt queritur Libanius in Orat. περὶ τῶν βουλῶν [illegible]. & in Epilogo Orationis funebris p. 327. [Greek text illegible]

[illegible] *Camabos ultrò servire patriæ suæ dedignantes, quod iniustissimum obsequendi est; libertatem & immunitatem iniustam ambierunt.*

Vt cum habuerint.] In editione Augustana legitur *habuerit* non malè. ferri tamen vulgata lectio potest, si ad [illegible] referatur.

Pag. 346. *Debitorum aliquem.*] Debitores fiscalium titulorum intelligit, qui debitores fisci in Codice dicuntur. Hanc autem Valentiniani in exigendis tributis nimiam seueritatem etiam Zosimus reprehendit in lib. 4.

Nulla vacat quæstio prauis.] Hic locus corruptissimus est. Et in Regio quidem & Vat. codice sic legitur. *Nulla vacat [illegible] prauitatum apud eos, qui quod ve ineff... maximas putant esse virtutes.* in Augustana autem editione. *Nulla vacat quæstio pr. apud vos; qui quod vel inefficacissimas putant esse virtutes.* At Gelenius ita ediderat. *Nulla vacat mistio pr. apud eos, qui quod vel maximas putant &c.*

Nectaridumque Comitem maritimi tractus.] Hic Comes litoris Saxonici, per Britannias dicitur in Notitia imperij Romani.

Vlysses Homericus.] Rectè atque ordine fecimus, cùm codicis Regij scripturā hîc restituimus. Vlyxem enim non Vlyssem dicebant veteres Latini. & cùm in vetustis exemplaribus scriptorum ferè omnium Latinorum Vlyxes scribatur, mirum est tamen impressos codices alteram scripturam vbique præferre. Est autem dialectus hæc Dorica, qui [illegible] dicebant. Vndè Cretenses quos dialecto Dorica vsos esse constat, in quadam inscriptione sic exarasse ait Plutarchus in Marcello. [illegible]

Dicalidonas.] De quibus loqui videtur Eumenius in Panegyrico ad Constantinum M. vbi de Constantio Chloro illi sermo est, qui post victoriam de Pictis Eboraci mortuus est. *Neque enim, ait, ille tot tantisque rebus gestis non Dicaledonum aliorúmque Pictorum siluas & paludes, sed nec Hiberniam proximam, nec Thulen vltimam, nec ipsas si quæ sunt fortunatorum insulas dignatur adire, &c.* At in vulgatis editionibus excusum est, *non dico Caledonum, &c.* quod si quis præferre voluerit, eo quod Caledonia in Britanniis memoratur à Tacito; & Caledonij Britanni à Claudiano dicuntur & Ausonio, equidem non magnopere repugnabo. In Mss. Vat. & Reg. legitur *Dicalydonas & vesturiones.*

Francos & Saxones iisdem confines.] Inter Saxonas quippe & Alamannos sita erat Francia, vt scribit Hieronymus in Hilarionis vita, & Itineraria Tabula Peutingerorum. Hinc in historiis ferè Franci, Saxonésque iunguntur, vt apud Iulianum in Orat. 1. Eutropium in lib. 9. de Carausio. *Cum apud Bononiam, ait, per tractum Belgicæ, & Armoricæ pacandum mare accepisset, quod Franci & Saxones infestabant, &c.*

Pag. 348. *Iuuentutes iurit. antiqui.*] Priscos Athenienses videtur intelligere, à quibus Romani leges XII. tabularum acceperunt. Illi enim summos quosque duces suos, aut exilio, aut morte multarunt. Ab ijs etiam ostracismus inuentus est, quo eminentissimum quemque non aliud ob crimen, quàm quòd in libera ciuitate nimium supra ceteros extabat, testarum suffragiis è patria in decennium relegabant.

Musonius Athenis Attic.] Musonius Proæresij discipulus cùm Athenis Sophisticum thronum nactus esset, aduersus Proæresium insurrexit. sed cùm imparem se tanto certamini intelligeret, mox ad gerendam remp. se transtulit, vt scribit Eunapius in Proæresio: qui & in historijs illius mentionem à se factam esse subjungit. Quod si quis Eunapij locum ex historijs requirit, extat apud Suidam in Μουσώνιος. ὅσα γοῦν ἄριστα, μικρὰ ἐφαίνετο πρὸς τὸν ὄγκον Μουσωνίου. δι' ἃ καὶ λόγων ἐνδεχομένων, τήν τε ἀρχὴν χώραν τῆς Ἀσίας ἐπῆλθε, καὶ ὁ τὸν ἀνθύπατον ἔχων ἀρχὴν πρὸς τὰς ἐπιδημίας ἐξίστατο κἀκεῖνος ἅπαντα ὅπου ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, τὸν θάλασσαν ἐπλήρωσε τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰσφορῶν, &c. *Quæcunque erant maxima, ea Musonius qua erat animi magnitudine pro minimis ducebat. Quapropter cum, vt par erat, ab omnibus celebraretur, maritimam oram Asiæ peragrauit, eique iter facienti Proconsul Asiæ cedebat. Musonius igitur cùm paucis diebus omnem illam oram perambulasset, Asiaticis tributis ac vectigalib. in naues impositis mare impleuit. Neque verò quisquam de vlla iniuria querebatur: sed cuncti cum voluptate tributa inferebant. Eunapius quippe Rhetor ex Lydia ei negotio præfectus erat.* Ex his verbis satis apparet de Musonio Asiæ Vicario Eunapium ibi locutum esse. eiusdem meminit Zosimus in lib. 5. μουσώνιος, ἄνδρα αὐτὸν καὶ παιδείας ἥκοντα εἰς ἄκρον. Idem videtur esse, cuius encomium scribit Himerius sophista cùm Proconsul esset Achaiæ, & ad quem extat Libanij epistola 433.

Asiæ Vicarius.] Qui Vicarius diœceseos Asianæ in Notitia imperij dicitur. Eandem potestatem designat Eunapius in vita Maximi, vbi de Clearcho loquitur Asiæ Vicario, cui successit Musonius. τῆς ἐν Ἀσίας ἀπάσης κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὁ Κλέαρχος ἐπιστατῶν, ὅση κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἀφ' Ἑλλησπόντου διὰ Λυδίας καὶ Πισιδίας ἐπὶ Παμφυλίαν ἀφορίζεται. *Toti tunc Asiæ præerat Clearchus, quæ ab Hellesponto per Lydiam ac Pisidiam in Pamphyliam vsque porrigitur.* Ad hunc Clearchum Vicarium Asiæ missa est lex vnica in Cod. Th. ne colonus inscio domino, Valentiniano & Valente Coss. Erat autem hæc dignitas subjecta atque obnoxia Præfecto præt. quod & Eunapius ibidem satis indicat. Nam cùm Præfecti præt. multas diœceses administrarent, nec simul ac semel vbique præsto esse valerent, Vicarij constituti sunt, qui in sua diœcesi Præfectorum præt. munera ac vices implebant: hoc præcipuè annonam, & tributa curabant, perinde ac Præfecti præt. vt ex allato Eunapij loco de Musonio Vicario abundè colligitur.

Quos Discussitas appellant.] Horum meminit Capitolinus in Marco.

Assentior autem Turnebo qui in lib. 25. Aduers. cap. 18. Dioctmitas esse dicit leuis armaturæ milites, qui ad persequendum hostem ipsa leuitate habiles sint. dicti sunt enim ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ. Eorum mentio fit à Symeone Metaphraste in vita Athanasij. ζημίαν ζωῆς ὑφέξειν τοὺς διωγμίτας εἰ μὴ τὸν Ἀθανάσιον ζῶντα παραστήσωσι. *Capitis supplicium subituros esse Diogmitas, nisi Athanasium viuum adducerent.* Apparet igitur legendum esse *Diogmitas*, non *Diocmitas*.

Pag. 349. *Germanicopolitanis.*] Germanicopolis opidum Isauriæ est, & quidem totius regionis quæ à Barbaris tenebatur, caput. Isauriæ enim prouinciæ quæ Romanis parebat, metropolis erat Seleucia, vt scribit Constantinus in lib. 1. de prouinciis cap. 13. τὰ δὲ ἄνω Σελευκείας καὶ μεσογαίας καλεῖται δεκάπολις. καὶ ἐν ταύτῃ πρώτη γερμανικόπολις, &c. Et in Notitia Episcoporum qui Chalcedonensi concilio subscripsere, primus ex Episcopis Isauriæ prouinciæ nominatur Basilius Seleuciensis, vltimus Tyrannus Germanicensis.

Immobiles diu mansere.] Paulò post Valentiniani senioris obitum Isauri rursus latrocinari cœperunt, & finitimas prouincias populati sunt, à castellis duntaxat abstinentes, vt tradit Zosimus in lib. 4.

Pari iam proposito.] In codice Regio *pariam* scriptum reperi, & eadem manu superscriptum *paruit prop. &c.* Mihi quidem, si quid corrigendum est, sic emendari satius videretur. *Pulsóque Vrsino alta quies parta est, proposito ciuium Rom. aptissima: & adolescebat gloria præclari Rectoris, &c.* Particulam autem copulatiuam ex fide Regij codicis addidi, quæ hîc omnino necessaria videtur. Ceterùm Vettius Agorius Prætextatus præfecturam vrbanam inijt, Lupicino & Iouino Coss. vt ex codice Theod. constat. & in auctores & conscios seditionis Vrsinianæ seuerius animaduertit, Clericis etiam nonnullis supplicio affectis, vt scribit Socrates in lib. 4. cap. 24. qui tamen Maximinum eum perperam appellat.

Mæniana sustulit omnia.] Mænius cùm domum suam venderet Catoni & Flacco Censs. vt ibi basilica Porcia ædificaretur, excepit sibi ius vnius columnæ super quam tectum projiceret ex prouolantib. tabulatis, vnde ipse & posteri eius spectare munus gladiatorium possent, vt scribit Asconius in Diuinationem. Post hunc alij è lapide, alij è maceria ædificauêre in porticib. mæniana, & foribus ac domibus adjecerunt, quod ex vetere Grammatico scribit Isidorus in lib. xv. Originum. ξύλων ἐξοχὰς vocat Herodianus in fine lib. 7. Vide Brissonium in lib. de verborum signif. similia sunt quæ [illegible] dicuntur in lege 39. Cod. Th. de operibus publicis.

Discreuit priuatorum parietes ab ædib. sacris.] Non modò ædib. sacris, sed ne operib. quidem publicis, murísve vrbium quidquam licet conjungere, lege 9. D. de rerum diuisione.

Quod laudando Brutum Tullius refert.] Verba Tullij sunt in Oratore

Pag. 348. *Iuuentutes iuris antiqui.*] Priscos Athenienses videtur intelligere, à quibus Romani leges XII. tabularum acceperunt. Illi enim summos quosque duces suos, aut exilio, aut morte multarunt. Ab ijs etiam ostracismus inuentus est, quo eminentissimum quemque non aliud ob crimen, quàm quòd in libera ciuitate nimium supra ceteros extabat, testarum suffragijs è patria in decennium relegabant.

Musonius Athenis Attici.] Musonius Proæresij discipulus cùm Athenis Sophisticum thronum nactus esset, aduersus Proæresium insurrexit. sed cùm imparem se tanto certamini intelligeret, mox ad gerendam remp. se transtulit, vt scribit Eunapius in Proæresio: qui & in historijs illius mentionem à se factam esse subjungit. Quod si quis Eunapij locum ex historijs requirit, extat apud Suidam in *Μουσώνιος*. ὅσα μὲν ἦν ἄριστα, μικρὰ ἐφαίνετο πρὸς τὸ ὕψος Μουσωνίῳ. δι' ἃ καὶ λόγῳ συνδοξαζόμενος, τήν τε ἀρχὴν [illegible] τῆς Ἀσίας ἐπῆλθε, καὶ ὁ τὸν ἀνθύπατον ἔχων ἀρχὴν πρὸς τὰς ἐπιδημίας ἐξίστατο. κἀκεῖνος ἅπαντα ἐπελθὼν ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, τῷ θαλάσσῃ ἐπαλ[illegible] τὴν [illegible] τῆς Ἀσίας εἰσφορῶν, &c. *Quæcunque erant maxima, ea Musonius quæ erat animi magnitudine, pro minimis ducebat. Quapropter cum, vt par erat, ab omnibus celebraretur, maritimam oram Asiæ peragrauit, eique iter facienti Proconsul Asiæ cedebat. Musonius igitur cùm paucis diebus omnem illam oram perambulasset, Asiaticis tributis ac vectigalib. in naues impositis mare impleuit. Neque verò quisquam de vlla iniuria querebatur: sed cuncti cum voluptate tributa inferebant. Eunapius quippe Rhetor ex Lydia ei negotio præfectus erat.* Ex his verbis satis apparet de Musonio Asiæ Vicario Eunapium ibi locutum esse. eiusdem meminit Zosimus in lib. 5. μυσώνιος, ἐκείνην αὐτὴν καὶ παιδείαν ἥκων εἰς ἄκρον. Idem videtur esse, cuius encomium scribit Himerius sophista cùm Proconsul esset Achaiæ, & ad quem extat Libanij epistola 453.

Asiæ Vicarius.] Qui Vicarius diœceseos Asianæ in Notitia imperij dicitur. Eandem potestatem designat Eunapius in vita Maximi, vbi de Clearcho loquitur Asiæ Vicario, cui successit Musonius. τῆς ἐν Ἀσίας ἁπάσης κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὁ Κλέαρχος ἐπεστάτει, ὅση κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἀφ' Ἑλλησπόντου διὰ Λυδίας καὶ Πισιδίας ἐπὶ Παμφυλίαν ἀφορίζεται. *Toti tunc Asiæ præerat Clearchus, quæ ab Hellesponto per Lydiam, ac Pisidiam in Pamphyliam vsque porrigitur.* Ad hunc Clearchum Vicarium Asiæ missa est lex vnica in Cod. Th. ne colonus inscio domino, Valentiniano & Valente Coss. Erat autem hæc dignitas subjecta atque obnoxia Præfecto præt. quod & Eunapius ibidem satis indicat. Nam cùm Præfecti præt. multas diœceses administrarent, nec simul ac semel vbique præsto esse valerent, Vicarij constituti sunt, qui in sua diœcesi Præfectorum præt. munera ac vices implebant: hi præcipuè annonam, & tributa curabant, perinde ac Præfecti præt. vt ex allato Eunapij loco de Musonio Vicario abundè colligitur.

Quos Diocmitas appellant.] Horum meminit Capitolinus in Marco.

Assentior autem Turnebo qui in lib. 25. Aduers. cap. 18. Dioctmitas esse dicit leuis armaturæ milites, qui ad persequendum hostem ipsa leuitate habiles sint. dicti sunt enim ἀπὸ τῶ διώκειν. Eorum mentio fit à Symeone Metaphraste in vita Athanasij. ζημίαν ζωῆς ὑφέξειν τοὺς διωγμίτας εἰ μὴ τὸν Ἀθανάσιον ζῶντα παραστήσωσι. *Capitis supplicium subituros esse Diogmitas, nisi Athanasium viuum adducerent.* Apparet igitur legendum esse *Diogmitas*, non *Diocmitas*.

Pag. 349. *Germanicopolitanis.*] Germanicopolis opidum Isauriæ est, & quidem totius regionis quæ à Barbaris tenebatur, caput. Isauriæ enim prouinciæ quæ Romanis parebat, metropolis erat Seleucia, vt scribit Constantinus in lib. 1. de prouinciis cap. 13. τὰ δὲ ἄνω σελευκείας ἡ μεσογαίας καλεῖται δεκάπολις. καὶ ἔστι πρώτη ἡ γερμανικόπολις, &c. Et in Notitia Episcoporum qui Chalcedonensi concilio subscripsere, primus ex Episcopis Isauriæ prouinciæ nominatur Basilius Seleuciensis, vltimus Tyrannus Germanicensis.

Immobiles diu mansere.] Paulò post Valentiniani senioris obitum Isauri rursus latrocinari cœperunt, & finitimas prouincias populati sunt, à castellis duntaxat abstinentes, vt tradit Zosimus in lib. 4.

Pari iam proposito.] In codice Regio *pariam* scriptum reperi, & eadem manu superscriptum *paruit prop. &c.* Mihi quidem, si quid corrigendum est, sic emendari satius videretur. *Pulsóque Vrsino alta quies parta est, proposito ciuium Rom. aptissima: & adolescebat gloria praclari Rectoris, &c.* Particulam autem copulatiuam ex fide Regij codicis addidi, quæ hîc omnino necessaria videtur. Ceterùm Vettius Agorius Prætextatus præfecturam vrbanam inijt, Lupicino & Ionino Coss. vt ex codice Theod. constat. & in auctores & conscios seditionis Vrsinianæ seuerius animaduertit, Clericis etiam nonnullis supplicio affectis, vt scribit Socrates in lib. 4. cap. 24. qui tamen Maximinum eum perperam appellat.

Maniana sustulit omnia.] Mænius cùm domum suam venderet Catoni & Flacco Censs. vt ibi basilica Porcia ædificaretur, excepit sibi ius vnius columnæ super quam tectum projiceret ex prouolantib. tabulatis, vnde ipse & posteri eius spectare munus gladiatorium possent, vt scribit Asconius in Diuinationem. Post hunc alij è lapide, alij è maceria ædificauêre in porticib. mæniana, & foribus ac domibus adiecerunt, quod ex vetere Grammatico scribit Isidorus in lib. xv. Originum. ξύλων ἐξοχὰς vocat Herodianus in fine lib. 7. Vide Brissonium in lib. de verborum signif. similia sunt quæ παραπήγματα dicuntur in lege 39. Cod. Th. de operibus publicis.

Discreuit priuatorum parietes ab ædib. sacris.] Non modò ædib. sacris, sed ne operib. quidem publicis, murisve vrbium quidquam licet conjungere, lege 9. D. de rerum diuisione.

Quod laudando Brutum Tullius refert.] Verba Tullij sunt in Oratore

ad Brutum. *Quid tam difficile quàm, in multorum controuersiis dijudicandis ab omnibus diligi? consequeris tamen, ut eos ipsos contra quos statuis, æquos placatósque dimittas. Itaque efficis, ut cùm gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata quæ facis.*

Virile & muliebre secus.] In exemplari Regio & August. editione *sexus* legitur rectius fortasse. nam τὸ *secus* pro sexu nimis poëticum est.

Concideret strage.] Sic Gelenius edidit. sed cum in codice Regio scriptum inuenerim *comperet strage*, ita potius à Marcellino scriptum esse existimo, *ut qualibet occumberet strage.* Accursius autem *comperta strage.* infelici conjecta ediderat.

Torpuere discursus.] In Regio codice legitur *tepuere.*

Pag. 350. *Anni tempore iam recente.*] Regius codex habet *iam tepente*, quam scripturam vulgatæ longè antepono. Nam & in Ms. Flor. legi *iam terente* monuit Lindembrogius.

Rhenum transgressus.] Multum ab hac Gelenij scriptura dissentiunt nostri codices. Nam in Regio ac Flor. sic legitur *inhenum transitibusque neminem diuisis agm. quadr. ipse medebat.* At in Augustana editione ita excusum est, *Rhenum transitibúsque Rheni diuisis agm. quadr. incedebat.* Ex quo apparet quanto sagacior ac felicior in conjiciendo Gelenius fuerit Accursio. Est tamen quod in illa Gelenij emendatione non probem. primò quod vocem illam *neminem* expunxit: deinde quod *indiuisis agminibus* edere maluit quàm *diuisis.* Itaque sic videtur legi potuisse commodius. *Rhenum transgressus resistente nemine, diuisis agm. quad. ipse medius incedebat.*

Pag. 351. *Quod haud placuit maturato.*] Scribendum omnino est *quo, ut placuit, maturato, &c.* qua quidem emendatione certius nihil: vt mirer Gelenio homini acutissimo hoc in mentem non venisse. In Regio codice legitur *quòd aut pl. mat.*

Proculcatores.] In codice Regio & Basiliensi editione *Procursatores* dicuntur. sed cùm Augustana editio codici Flor. consentiat, non dubito quin præferenda sit altera scriptura. sunt autem Proculcatores iidem ac procursatores, seu excursatores, qui scilicet agmen præeuntes incursum hostium explorabant, vt videre est in principio lib. 24. Eos Vegetius in lib. 2. excultatores seu exculcatores vocat: Leo in Tacticis σκουλκάτωρας. Iidem Græci σκοῦλκαι & σκούλκας vocant stationem seu vigilias, indidem deflexo vocabulo.

Pag. 352. *Exercitus ita bellator.*] Nescio vnde hæc scriptura in Lindembrogij editionem irrepsit. Nam in Regio quidem exemplari & Aug. editione locus corruptus est hoc modo, *& Sextus ita bellator.* Gelenius verò sic ediderat, *exertus ita bellator*, optimè procul dubio. sic enim in superiore libro locutus est Marcellinus p. 326. *Alisò quidam abscidit exertus bellator & prudens.*

Quasi

Quasi gemina quadam, ut sup. fortuna.] Sic ferè loquitur Valerius Max. in lib. 6. cap. 11. *Namque Alcibiadem quasi dua fortuna partita sunt: altera qua ei nobilitatem, &c.* Sed tamen in hac sententia maneo scribendum esse *genuina*.. Eodem errore in elogio Iuliani quod est in lib. 25. vbi legitur *vt pœnarum asperitatem genuina lenitudine castigaret*, in editione Rom. scriptum erat *gemina*. & in ep. 23. & 25. lib. 1. Symmachi plerique codices *gemina* pro *genuina* præferunt, teste Iureto.

Ingentia largiendo.] De liberalitate & munificentia Probi idem testatur Claudianus in Consulatu Olybrij & Probini.

Hic non diuitias nigrantibus abdidit antris,
Nec tenebris damnauit opes; sed largior imbre
Sueuerat innumeras hominum ditare cateruas. &c.

Interpellando potestates assiduas.] Restituta est hoc in loco vera scriptura, quam & Regius & Vat. codex & editio August. seruauerat. & eleganter interuallasse potestates dicitur Probus, quippe qui tot magistratus gesserit ac præfecturas, vt nunquam ferè sine magistratu visus sit. fuit enim primò Proconsul Africæ, Datiano & Cæreale Coss. vt discimus ex lege 3. Cod. Theod. Quorum appellat. ac deinde Præfectus præt. quater. ac postremo Consul cum Gratiano anno Domini 371. vt docent veteres Inscriptiones apud Gruterum p. 401. Primam quidem Præfecturam præt. quam hic commemorat Marcellinus, gessit Valentiniano nob. p. & Victore Coss. vt elicitur ex Codice Theod. Fuit autem Cœlij Probini filius, Petronij Probiani nepos, quorum vterque Consul fuerat: vt ex vetusta Inscriptione docuit me Iac. Sirmondus. Itaque ex aui nomine dictus est Sextus Petronius Probus. Eiusdem elogium extat apud Ausonium in ep. 3.

Pag. 353. *Ita pronuntiat Cicero.*] In Philippica 2. sed & in iure suasor criminis & laudator eadem pœna tenentur. Nam Vlpianus in lege 1. D. de seruo corrupto; *& fuerit seruus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic verò laudator huius propositi fuerit, tenetur. Non enim oportet laudando augeri malum.*

Captum regem ipsum Arsacem.] Nescio an is sit Arsaces Armeniorum rex, quem à Pacurio Persarum rege vnà cum Basilio Consiliario euocatum, & in lethem coniectum esse multis refert Procopius in lib. 1. Persic.

Magister fuisse dicebatur armorum.] In Codice Regio post vocem *Magister* modicum spatium vacat: & ad oram antiquarius annotat scribendum sibi videri *Magister alter fuisse, &c.* quod equidem verum esse existimo.

Pag. 354. *Neocæsaream vrbem Polemoniaci Ponti notissimam.*] In codice Regio reperi *nobilissimam* leui discrimine. Neocæsarea Ponti Polemoniaci metropolis fuit, vt patet ex Notitia Episcoporum qui Chalcedonensi Synodo subscripserunt. Pontus autem Polemoniacus pars

est Euxini ponti. Nam Pontus Euxinus pro gentibus quas alluit, varias sortitus est appellationes. Præter Pontum enim propriè dictum, est Pontus Galaticus, & Polemoniacus, & Cappadocicus; quibus nominibus etiam prouinciæ appellantur, vt docet Ptolemæus in lib. 5. At Scaliger ad Num. 2081. Eusebiani Chronici scribit Pontum Polemoniacum ita dici ad distinctionem Ponti Pelagonij, qui mendose per æ scribitur in veteri inscriptione quæ extat in editione Gruteri, p. 402. L. DIDIO. MARINO. V. E. PROC. FAM. GLADIAT. PER. ASIAM. BY. GALATIAM. CAPPAD. LYCIAM. PAMPHYL. CILICIAM. CYPRVM. PONTVM. PÆLAG. & mox. BITHYNIÆ. PONTI. PÆLAG. sed quis non videt in ea inscriptione scribendum esse PAFLAG. Eodem errore *Pelagonia* pro *Paphlagonia* scribi in Facundi lib. 7. notauit vir præstantissimus Iac. Sirmondus, contra Paflagonia perperam scribitur in lib. 6. Marciani Capellæ pro Pelagonia. Pontus igitur Pelagonius in Asia nullus est.

Rectturus int. sine insignibus.] Id est sine diademate & regiis insignibus.

Pag. 355. *Cels. montium periculo secessus.*] In codice Regio *recessus* scribitur. Ceterum hi montes qui Rom. limitem & Lazicam dirimebant, incipiebant à Rhizæo opido, quod Rhisuntem vocat Ptolemæus. in iisque gens libera degebat, nec Romanis nec Lazis obnoxia vt scribit Procopius in lib. 4. Goth.

Et Arrabanni.] Regius codex *Arabanni* scriptum habet vbique: in principio autem libri 30. *Arrabanni.*

Ni propugnatoris Arinthei.] Cum in Regi codice scriptum esse vidissem *ni propugnatam*, existimaui integrum locum haud paulò elegantius scribi posse hoc modo. *Armenia vana perisset inpropugnata, ni Arinthai*, &c. sic enim loqui solet Marcellinus.

Armenia finitima ter. & Lazis.] Quippe Hiberia media est inter Lazos ac Persas. ab Oriente enim Albaniam habet & Persas: ab occasu autem Colchidem, quæ Lazica postea dicta est, vt scribit Procopius in lib. 1. Persic. & Ptolemæus. Armenia autem Hiberis est ad Meridiem.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRVM XXVIII. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 356. NNO XVI. *& eo diutius post Nepotiani exitium.*] Flauius Popillius Nepotianus Eutropiæ Constantini sororis filius, cùm Magnentium cæso Constante imperium in Galliis inuasisse cerneret, & ipse tanquam eo dignior imperium concupiuit. Cæso igitur Vrbi Præfecto Cœlio Probino, & armata gladiatorem manu imperator renuntiatus, multos qui Magnentij partib. fauebant occidit. adeo vt passim domus, fora, viæ, templáque cadaueribus complerentur. sed mox missi à Magnentio duces, Heraclida senatore prodente, factionem eius oppressere: caput eius pilo per Vrbem circumlatum est. Grauissimæ deinde proscriptiones, & nobilium qui Nepotiani partibus fauisse suspecti erant, cædes subsecutæ sunt. Nam & Eutropia Nepotiani mater, & Sperantius, & Abuterius aliique plures capite pœnas dederunt, vt scribit Athanasius in Epist. Apologetica ad Constantium pag. 676. *καὶ ἀποδέχομαί σε σφάξαντα τοὺς ἐν Ῥώμῃ γνησίως ἡμᾶς ἀποδεξαμένους, τὴν μακαρίαν σου θείαν τὴν ὡς ἀληθῶς Εὐτρόπιον, καὶ Ἀβουτήριον τὸν γνήσιον ἐκεῖνον, καὶ Σπεράντιον τὸν πιστότατον καὶ ἄλλους πολλούς.* Porro id Nepotiani exitium contigit anno Domini 350. Sergio & Nigriniano Coss. ex ante diem III. Cal. Iun. vsque ad pridie Cal. Iun. vt scribit Idatius in Fastis, & Chronicum Alexandrinum.

Pag. 357. *Nullis auctorum admin. fulta*] Auctores dicuntur conditores, seu coloniæ deductores, quos Græci *κτίστας* vocant. Quo nomine non solùm ij censentur, qui primi vrbem condidere, sed etiam qui colonis frequentauere. Auctores eo sensu dixit Suetonius in Claudio cap. 25. Solinus cap. X. & Iustinus in lib. 21. & 23. vt Liuium Auienúmque prætercam. Auctores igitur hoc in loco sunt Athenienses, qui coloniam in Asiæ eam partem miserunt, quæ Ionia dicitur.

Miletúmque relegatus est.] Hæc verba absunt à codice Regio, &

Vaticano. rectè vt equidem censeo. Neque enim Phrynichus propter illam tragœdiam ab Atheniensib. relegatus est, sed mille drachmis tantummodo multatus, vt scribit Herodotus in lib. 6. & Callisthenes apud Strabonem in lib. 14. aliique plures. Cùm autem duo fuerint Phrynichi Athenienses tragici, alter Polyphradmonis filius, Thespidis discipulus, alter filius Melanthæ, hic qui Mileti halosim dedit, Melanthæ filius dicitur à Scholiaste Aristophanis in Vespas: cui subscribit Ælianus in lib. 13. cap. 17. In editione etiam Augustana legitur *Miletum relegatus est*. Sed non dubito quin hæc verba tum Accursius, tum Gelenius ex conjectura addiderint, vt sequentia cum antecedentibus cohærerent. sequitur enim narratio de condita Mileti, cuius vrbis nullam antea mentionem factam videbant. Etenim vbi legitur *obsidentes Miletum molib. magnis*, vtriusque editio perperam scriptum habebat *obsid. militum, &c.*

Deducta inter Ionas alios per Nileum.] Post mortem Codri regis Atheniensium, inter filios eius Medontem ac Nileum, qui ceteros fratres ætate anteibant, de regno orta contentio est. Permissa oraculo Delphico controuersia, Apollo Medonti regnum adiudicauit. At Nileus fratri vtpote claudo parere dedignatus, collecta Atheniensium iuuentute, cum reliquis fratribus, aliisque ex Græcia adjunctis comitibus in Asiam profectus est. & pulsis Caribus ipse Miletum, ceteri alias in Ionia vrbes condidêre, vt scribit Pausanias in Achaicis, Strabo in lib. 14. Ælianus in lib. 8. Variæ hist. Conon in Narrat. 2. apud Photium. Tertullian. de Pallio, aliique Contigit autem hæc Ionica migratio annis 140. post excidium Troiæ teste Aristarcho, & Eratosthene atque Porphyrio. Ceterùm Nileus rectè scribitur. Nam & Herodotus in 6. & Marmora Arundelliana, & Pausanias in Achaicis, & Suidas νειλεὺς appellant.

Apud Sopianas.] Sic etiam in Itinerario Antonini hoc opidum nominatur. in codice tamen Regio, & Augustana editione scriptum reperi *apud Sopianum.*

Tabulario præsidialis officij.]Ita distinctè scriptum est in Regio exemplari. Tabularius autem præsidialis officij is est, qui tabulas publicas ciuitatum, & rei tributariæ rationes tractat. Hi cùm antea Numerarij dicerentur, Valens legem tulit, vt posthac Tabularij dicerentur lege 9. Cod. Th. de Numerarijs. Nec multo post Theodosius duos in singulis prouinciis tabularios collocari præcepit, quorum ad alterum fiscalis arcæ ratiocinia, ad alterum largitionales tituli pertinerent, lege 12. eodem tit. lege 30. de susceptorib. Vnde in Notitia Occidentalis imperij, inter Officiales Consularium, Correctorum & Præsidum Tabularij duo pro Numerario recensentur. Videntur tamen Tabularij ciuitatum & prouinciarum distincti fuisse à Tabularijs Præsidum: & ad eos spectat titulus in Cod. Th. de Tabularijs, & lex 1. de exaction.

& Gesta purgationis Cæciliani, & Vetus inscriptio. *Tabularius. Lusitania. & Vettonia.*

Rexit deinde Tusciam.] Maximinus Corrector Tusciæ fuit Gratiano nob. puero, & Dagalaïpho Coss. qui erat annus sextus decimus post exitium Nepotiani. Id docet subscriptio legis 8. de accusationibus in Codice Theod.

Adusque sublimia regimenta.] Deest *venturum*, aut quid simile.

Pag. 358. *Chilo ex Vicario.*] Chilo Vicarius Africæ dicitur in lege 4. Cod. Th. de excusat. artif. Gratiano 3. & Equitio Coss. sed mendosa est inscriptio, vt innumeris in locis Codicis Th. scribendúmque est. *Chiloni Proconsuli Africæ*, vt patet ex inscriptione legis 7. Cod. Th. de prædijs nauicular.

Apud Olybrium ea temp. vrbi Præf.] Prætextato Præfecto vrbi successit Olybrius, qui præfecturam vrbanam iniit, Valentiniano 2. & Valente 2. Coss. vt ex Codice Theod. rectè Onuphrius annotauit in Fastis. hic annus erat XVIII. ab exitio Nepotiani. Quare in principio huius libri non rectè videtur scribi *anno* XVI. *& eo diutius post Nepotiani exitium, sæuiens per vrbem æternam vrebat cuncta Bellona, &c.*

Præfecto mand. annona.] Hieronymus in Chronico ad annum Christi 371. sic annotat. *Maximus Præfectus annonæ maleficos ab Imp. inuestigare iussus, plurimos Romæ nobilium occidit.* Sed annus perperàm assignatur. Eo enim anno 371. quo Gratianus iterum Consul fuit cum Probo, Olybrius Præfectura vrb. decesserat. & ab exitio Nepotiani annus is quem ponit Hieronymus, est vicesimus primus, quod à Marcellini nostri epocha longius discedit. fuit igitur Maximinus Præf. annonæ anno Dom. 368. Valentiniano 2. & Valente 2. Coss. vt colligo ex Codice Th. de annonis ciuicis, vbi Maximus dicitur perinde ac à D. Hieronymo & Rufino.

Vt sæpè faciunt amphitheatr. feræ.] Feræ illæ quæ ad voluptates pop. Rom. ex omni orbe terrarum conquirebantur, sæpè ex caueis elapsæ, in media ciuitate horrendas strages edebant, vt testatur Tertullianus in lib. ad Martyras. *Quoties feræ & in siluis suis, & in medijs ciuitatibus elapsæ caueis, homines deuorauerunt.* Libanius quoque in encomio Dianæ quod est in tomo 1. postquam Dianæ id munus ac beneficium esse dixit, quòd feræ se in siluis continent, nec in vrbes & villas incurrunt, vt homines lacerent, subdit. *quis enim earum impetum ferre posset, quandoquidem si fortè quædam ex illis bestijs, quæ in viuarijs diu maceratæ sunt, elapsa è cauea per ciuitatem discurrere cœpit, solo aspectu terrorem inijcit: continuò sibi quisque perfugium quærit, ianuæ clauduntur, &c.* ὅπου γε ἐὰν ἕν τι τῶν τοιούτων δὴ τῶν ἐν τοῖς ζωγρείοις τεταλαιπωρημένων ὑπερβὰν τὸ ἑρκίον θέῃ διὰ τῆς πόλεως, βλέμματι μόνῳ ταράττει, &c. Quibus adde Historiam Miscellam in lib. 16. ad annum 23. Iustiniani.

Diffractis tand. soluta posticis.] Posticæ sunt portæ amphitheatri,

per quas feræ intromissæ erant in caueam. Nam cum de amphitheatralibus feris loquatur hîc Marcellinus, aliæ posticæ intelligi nequeunt.

Supra plantam vt dicitur euagatus.] Prouerbialis locutio est, quæ vnde initium sumpserit, docet Valerius Max. in lib. 8. cap. 13. *Mitifice*, ait, *& ille artifex, qui in opere suo moneri se à sutore de crepida, & ansulis passus, de crure etiam disputare incipientem, supra plantam ascendere vetuit.* Similis iocus Stratonici citharoedi refertur ab Athenæo, qui sutori cuidam secum de Musica disputanti, minimè audiendum eum esse dixit, quippe qui supra plantam ascenderet. [illegible] Hoc autem adagio vtitur Epictetus in Enchiridio cap. 61. ὑπὲρ πόδα ὑψοῦ. & Lucianus in dialogo pro imaginib. [illegible] quanquam eo loci prouerbium ductum videtur ex calceis tragicorum, qui actoris pedem longè superabant: quod indicat ipse Lucianus in eiusdem dialogi principio. [illegible] & eo sensu dixit Horatius.

Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

Arroganti proposito.] In Ms. Regio legitur *arrogat*: In editione August. *arrogans*. scribe. *quum arroganter propos. &c.*

Bustuarium quendam latronem.] Bustuarius quidem gladiator quis sit, ex Cicerone in Pisonem, & ex Seruio Grammatico didici: qui scilicet in nobilium virorum funere dimicabat. Sed bustuarius latro is est, qui à Græcis τυμβωρύχος dicitur, id est sepulcrorum effossor; quos Latini vespilliones vno verbo appellant, vt in lege 31. D. de euictionibus, & in lege 71. D. de solutionibus, & Antidamus Heracleopolites apud Fulgentium Planciadem de verbis antiquis. Postremò in Glossis veteribus τυμβωρύχος *sepulcri violator, vispiliator*.

Literarum cum ampl. dign. dulcedo.] Literæ sunt codicilli Vicariæ præfecturæ, quos Valentinianus Maximino Præfecto annonæ miserat. hos πινακίδας Græci vocant: sic enim Themistius in Orat. 17. [illegible] ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον τίμημα ἐπανῆλθε τῇ [illegible] *Non iam amplius magistratuum mercatus propositum: sed iustitiæ ac prudentiæ pristinus honos rediit: & si quis his dotibus præditus reperiatur, non opus erit vt codicillos emendicet.* Glossæ veteres [illegible] *Codicillus*. Idem in Orat. 4. [illegible] δέλτους vocat codicillos auratos. Isidorus Pelusiota in Epist. 5. libri 2. δέλτους ἐξ ἐλεφάντων vocat, id est codicillos eburneos. At Libanius χαρτία appellat in Orat. Consulari ad Iulianum. [illegible] τοῖς ἄρξουσιν αὐτὸς ἐγχειρεῖ, &c. *Absurdum enim iudicat, si cum Codicillos ipse manu sua tradat iis qui prouincias recturi sunt, &c.* & in epistola 767. ad Tatianum Præfectum præt. vbi docet moris fuisse, vt Præfecti

praet. Imperatoribus insinuarent eos qui prouincias recturi erant; Imperatores vero iisdem codicillos darent. βασιλέως μὲν γὰρ τὸ δοῦναι τὸ γραμματεῖον [illegible] λαβεῖν ἄξιον [illegible]. cum Codicillis autem mittebantur insignia: vnde insignia pro Codicillis sumuntur in lib. 25. p. 302. & apud Themistium in Orat. 16. initio. & in Zosimi lib. 4. & in Scholiis in Gregorij Philipp. 11. τὰ τῶν ἀρχῶν σύμβολα pro Codicillis vsurpantur.

Pag. 359. *Inter altaria celsius gradientes Brachmanas.*] Philostratus in lib. 3. de vita Apollonij cap. 4. ait Brachmanas duobus interdum cubitis supra terram elatos celsius gradi, idque non praestigiarum aut ludicrae ostentationis causa, sed vt Solis cui deuoti sunt, cursum ea ratione imitentur: [illegible]. Brachmanas autem Solis cultui mancipatos fuisse, docet Hierocles apud Stephanum Byzantium, & generatim gens Indorum omnis Solem colit. Mane enim è lecto surgentes Indi ad orientem Solem conuersi, saltatione quadam Deum salutant, Solis cursum & choream imitantes: Idemque faciunt vesperi cum cubitum eunt, vt refert Lucianus de saltatione.

Hypatij.] Videtur is esse qui Vicarius vrbis fuerat Mamertino & Neuitta Coss. ad quem extat lex 29. Cod. Th. de appellationibus. Erat autem frater Toxotij, patruus Eustochij virginis, vt colligitur ex epistola D. Hieronymi ad Laetam de institutione filiae. Memoratur etiam à S. Basilio in ep. 330. quidam eiusdem nominis [illegible].

Ex horreis Romano populo destinatis.] Olim Aegyptiae & Africanae messes populum Rom. pascebant; ac de Aegypto quidem id testatur Statius in Siluis, & Plinius in panegyrico. De Africa autem praeter ceteros Claudianus de bello Gildonico, vbi Romam sic loquentem inducit.

Tot mihi pro meritis Libyam Nilumque dedere,
Vt dominam plebem, bellatoremque Senatum
Classibus aestiuis alerent.

Sed postquam Constantinus imperium Rom. diuisit, & vrbem nominis sui aemulam Romae condidit, Aegyptus quidem Orientali imperio cessit, ad plebem Constantinop. alendam: Africa verò Romano pop. relicta est, vt ibidem Claudian. notat: cui subscribit Eunapius in Aedesij vita, & descriptio veteris orbis à Iac. Gotofredo edita. Hinc in Oriente quidem erat Praefectus annonae Alexandrinae sub dispositione Praefecti praet. Orientis, cuius mentio fit in lege 3. Cod. Th. de susceptoribus. At in Occidente erat Praefectus annonae Africanae sub dispositione Praefecti praet. Italiae & Africae, vt docet Notitia imperij Romani. Ille Alexandriae, hic Carthagine residebat, & officium habebat vterque, vt lege 9. Cod. Th. de annona & tributis, lege 8. de [illegible], lege 12. de [illegible].

Denis modiis singulis solidis venundatis.] Sic Iulianus Antiochensibus in illa annonæ penuria cùm denos modios singulis aureis seu solidis vendi videret, ipse ex fiscali tritico quinos denos modios vnico solido vendidit, vt ipse dicit in Misopogone. Apparet igitur caritatem annonæ fuisse non mediocrem, cum modij Romani decem solido vænibant. Postea Valentinianus legem tulit, vt modij duodecim non pluris solido venundarentur, si Suidæ credendum est. Is enim in v. Μαναΐμ sic scribit ἐνομοθέτησεν Οὐαλεντινιανὸς πωλεῖσθαι τὸν σῖτον μοδίους δώδεκα τῷ νομίσματι μηδενὸς ἀντιλέγοντος.

Interpretij compendium.] Cum Hymetius denos modios singulis solidis vendidisset, sequente anno ex illa pecunia quam ex frumenti publici venditione collegerat, triticum emit. & cùm vbertas segetum prouenisset, qui priore anno decem modios solido vendiderat, triginta modios vno aureo comparauit. Ac horreis quidem populi Romani totidem modios quot superiore anno inde abstraxerat, fideliter restituit: Interprecium autem, id erat xx. modij in solidum, ad Principis ærarium misit. Interpretium rectè in Glossis παράλλαγμα explicatur: sed τίμημα suppleri debet. Interpretium enim dici non potest nisi habita ratione ad alterum precium. Atque vt breuiter definiam, interpretium est lucrum inter emptum ac venditum. Vt si quid precio vnius aurei emptum est, illud postea duobus aureis vendidero, interpretium erit vnus aureus: aut quemadmodum in hac specie, si cùm modios x. solido vno vendiderim, postea vno solido triginta modios comparauero, interpretij lucrum erunt duo trientes vnius solidi, seu xx. modij. Propriè tamen interpretium nihil aliud significat quàm duorum temporum pretium, vel duplex pretium. & tam pro damno quàm pro lucro accipi potest sic Artemius Episcopus pro dispendio sumit in eo loco quem Lindenbrogius adduxit. Nempe interdum accidit vt quod certo pretio emeris, postea minoris vendere cogaris: & tunc interpretium non lucrum, sed dispendium habet. Hinc Marcellinus noster hoc in loco non simpliciter interpretium dixit, sed interpretij compendium. incrementa dicuntur in lege 1. Cod. Th. de frumento vrbis Const. At Cujacius in lib. 16. Obseru. cap. 4. interpretium ait esse pretium pretij, nimis obscurè.

Ad principis ærarium.] Id est ad arcam Præfecturæ prætorianæ. hic enim titulus annonarius ad arcam Præfectorum pertinebat, qui annonam curabant, vt ad libros superiores annotatum est. Hinc apud Cassiodorum epistola 26. lib. 2. quæ est de interpretiis annonariarum specierum, ad Præfectum præt. missa est. Caue igitur ne ærarium hîc priuatum aut sacrum intelligas.

Pag. 360. *Vt obsecrata ritu sacrorum sol. numina Imp. deliniret.*] Sic primus edidit Gelenius. At in Augustana editione locus legitur hoc modo. *vt obsecratores sacrorum sol. numina erga se Imp. delinirent.* ne-

que

que aliter in Regio codice, niſi quod in eo ſic habetur *vt obſecrationibus agrorum ſol.* &c. & ſuperſcriptum eſt ex coniectura *delinirentur*. Mihi ſic ſcribendus hic locus videbatur. *vt obſecrato ritu ſacrorum ſolemnium numine erga ſe Imperatores* (Valentinianum & Gratianum ſcilicet) *deliniret.* vel ſane *vt obſecrata ritu ſacr. ſol. numina erga ſe Imperatores delinirent.* Commonitorium enim illud Hymetij, nihil aliud erat quàm concepta precatio quam ad Amantium haruſpicem miſerat cum breui monito eorum quæ in illo ſacrificio obſeruari volebat.

Frontinus Conſiliarius.] Laudanda eſt Lindenbrogij coniectura, qui primus hunc locum rectè emendauit, cum in antiquis editionibus adeoque in mſſ. omnibus *Conſutarius* legeretur. In mſ. quidem Regio *Conſularius* ſuperſcriptum eſt: ſed ſine dubio vitiosè. Conſiliarius autem ſiue aſſeſſor, is eſt qui Magiſtratui in iudicando conſilium ſuggerit, de quibus ad lib. 23. nonnulla annotaui. Eos Græci κοινωνοὺς τῶν πόνων appellant, vt præter Gregorij Thaumaturgi locum, à Lindenbrogio allatum, docet Libanius in ep. 376. ad Honoratum. Γαλατῶν ἀρχὴ τῶν Ἑσπερίων· καὶ Κυρίνου κλῆσις εἰς κοινωνίαν πόνων. & Priſcus Rhetor in hiſtoria, p. 29. ſe Conſiliarium ab Euphemio Offic. Magiſtro adſcitum eſſe ſignificat his verbis, ὃς καὶ Πρίσκον τὸν συγγραφέα τῶν τῆς ἀρχῆς φροντίδων ἐδέξατο κοινωνόν. Conſiliorum participes vocat Diocletianus in lege 1. Cod. de aſſeſſoribus. I. à Coſta doctiſſimus Anteceſſor Aſſeſſorem à Luciano deſignari exiſtimabat in Apologia de his qui mercenariã operam præſtant, his verbis, τὰς δίκας εἰσάγειν, καὶ τὴν τάξιν αὐταῖς τὴν προσήκουσαν ἐπιτιθέναι, καὶ τῶν πραττομένων καὶ λεγομένων ἁπάντων ὑπομνήματα γράφεσθαι, &c. Sed pace eruditiſſimi viri dictũ ſit, non Aſſeſſorem, ſed Hypomnematographum ſe fuiſſe, his & ſequentibus verbis ſignificat Lucianus. Sic enim dicebantur Alexandriæ actuarij ſeu memoriales qui acta conficiebant, lege vlt. Cod. Th. de Decurionibus, quod integer locus tam aperte demonſtrat, vt prorſus dubitari non poſſit. Gloſſæ veteres ὑπομνηματογράφος, *actuarius, memoralis*. Aſſeſſoris autem officium perſpicuè deſignat Marcellus memorialis in epiſtola pręfixa Collationi Carthag. his verbis. *Ac iampridem in hanc operationem officij mei ſymbolam dedi, quum à V. Sp. Tribuno & Not. Marcellino curarum adſcitus in partem non tam merito meo quàm dignatione cenſentis, communicaui cum Iudice librandæ diſceptationis laborem.*

Redarguit Quæſtor Eupraxius.] Qui ſcilicet illud reſcriptum iuſſu Valentiniani dictauerat. Quæſtoris enim munus erat leges dictare vt ſuprà monuimus.

Emendatum eſt crudele ceptum.] Cum in Regio Codice *receptum* reperiſſem, non dubitaui quin emendandum eſſet *crudele praeceptum*. Eſt autem crudele præceptum illud quod refertur ſuprà p. 378. Conſtitutio verò ipſa qua id crudele reſcriptum emendatum eſt, extat

in Cod. Theod. de quæstionibus ad Olybrium Præf. Vrbi. Valentiniano nob. p. & Victore Coss. *Nullus omnino ob fidiculas perferendas, inconsultis ac nescientibus nobis, vel militia auctoramento, vel generis aut dignitatis defensione nudetur: excepta tamen maiestatis causa, in qua sola omnibus æqua conditio est.* Quibus conferenda sunt verba Marcellini nostri in fine lib. 19. *Neque enim abnuimus salutem legitimi principis studio muniri debere cunctorum, cuius redimendæ causa validius, vbi maiestas pulsata defenditur, à quæstionibus vel cruentis nullam Corn. leges exemere fortunam.* Chrysostomus in homilia 13. ad populum Antiochenum, ἔνθα γὰρ λοιπὸν ἡ καθοσίωσις, ἀξίωμα οὐδὲν ὠφελεῖ. *vbi crimen est læsæ maiestatis, dignitas neminem tegit.*

Pag. 361. *Nondum per ætatem firmato consilio.*] Huiusmodi adolescentum errata paternâ potius potestate castiganda sunt quàm iudicis seueritate. Itaque Lolliani mors eo atrocior omnibus visa est, quòd nobilis adolescens per ætatis imprudentiam lapsus, leue delictum capite expiauerat. Atque hic miserabilis casus Lolliani occasionem fortè dedit Constitutioni Valentiniani de emendatione propinquorum quæ in Codice vtroque extat etiamnum.

Tarracius Bassus postea vrbi Præf.] Hic est vt existimo Anthemius Bassus Præf. vrbi prædecessor Q. Aurelij Symmachi, vt ipse Symmachus dicit in lib. 10. epist. 33. & 39. In epist. 47. Anicius Bassus dicitur.

Pag. 362. *Aginatius.*] Hic Consularis Byzacenæ prouinciæ fuerat Iuliano Aug. 4. & Salustio Coss. vt docet lex 1. Cod. Th. de conlatione donat. poss.

Quandam velut tamusam.] Hic locus & Donatum Ponzanum & Lindenbrogium valde exercuit: quem nos ope Regij codicis minimo negotio restituimus. Nam cum in ms. Regio & Flor. & in editione Augustana sic legeretur, *Quadam velut clam vsam collig. nullis quidem ind. fulta, sed nocitura inf. multis*, ita scribendum esse existimaui. *Cuius summitas quædam velut clausa colligaret, &c.* Quænam porrò illa fuerint quæ velut clausa funiculo colligata erant, diuinare non opis nostræ est. suspicari tamen datur quædam fuisse τετελεσμένα, id est magicis artibus consecrata.

Pag. 363. *Ob quæ impia vilitate.*] Nihil certius est quàm sic corrigendum esse vt fecimus. Coniecturæ nostræ suffragatur Regius codex, in quo scriptum inuenimus. *Ob qua impla vilitate.*

Numa Pompilij similes & Catonem.] Scribendum videtur *& Catonum.*

Legitur apud Tullium] In epistola illa parænetica ad Quintum fratrem, quæ est in lib. 1. epistolarum ad eundem.

Acceptóque successore.] Vrsicino scilicet qui Maximino successit. hæc enim verba ad Maximinum referenda sunt. Fuit autem Vrsicinus Vicarius vrbis Romæ, Modesto & Arinthæo Coss. vt patet ex lege 145.

Cod. Th. de censitoribus, quæ ad Vrsicinum præfectum annonæ directa est iis quos dixi Coss. Aut igitur eo anno exeunte Vrsicinus ex Præf. annonæ, Vicarius vrbis est factus, aut certè secutis Coss.

Ad principis comitatum Maxim. accitus.] Sic mos erat, cùm successorem Magistratui alicui dare Imperator volebat, vt eum missis literis ad Comitatum euocaret. vt docet Symmachus in epist. 23. lib. x. in qua successorem sibi mitti postulat. *Ament, ait, alij perpetuas potestates. Mihi summus est fructus felicitatis, vt coram vestrum numen aduenerer, &c.*

Immorabimur paucis.] In mss. Regio & Augus. editione legitur *immorauimus*. fortasse scripserat Ammianus *memorabimus*.

Pag. 364. *Hemonensis Simplicius.*] Hemona oriundus quod opidum est Italiæ, proximum Norico, de cuius conditu fusè loquitur Zosimus in lib. 5. sed fallitur cùm inter superiorem Pannoniam ac Noricum eam vrbem sitam esse dicit. Emona sine aspiratione dicitur in itinerario Burdigal. & Peutingerorum, & ab Herodiano in lib. 8. & in veteri inscriptione. Hic porrò Hemonensis vel Emonensis Simplicius Vicarius vrbis fuit Gratiano 4. & Equitio Coss. vt patet ex lege 1. de his qui latrones occult. Eiusdem Simplicij Vicarij mentio fit in rescripto Gratiani ad Aquilinum Vicarium, quod ab Illustr. Card. Baronio publicatum est.

Mugitus ad Principem.] Quid sibi velit mugitus, equidem nescio. Ac fortasse emendandus est locus hoc modo. *Hac vt gesta sunt, ocius ad Principem Simplicius retulit.* Sane in codice Vat. & Regio scriptum est *retulit*. huic autem Simplicij relationi rescripsit Valentinianus in hanc formam. *Eos qui secum alieni criminis reos occulendo sociarunt, par atque ipsos reos pœna expectet.* vt est in lege 1. de his qui latron. vel aliis crim. reos occult. Codice Th. Quod Valentiniani ad Simplicium rescriptum planè mihi videtur Aginatium ipsum petere. Aginatius enim Abienum & Anepsiam adulterij reos occultauerat.

Inter salutandi initia.] Accursius in editione sua excudit. *inter intrandi initia* parum felici coniectura vt equidem censeo. Nec dubito quin in scripto illius exemplari exaratum fuerit perinde ac in Regio & Vaticano reperi *interandi initia*.

Vultu diro ipse tanquam.] Quanto rectius Accursius hunc locum ediderat? Sic enim excudi iussit. *Cognitóque eum iampridem repertum in villa propria custodiri, ipse tanquam capita fortium perque Anepsiam horrorem & tenebr. audire disposuit.* At in Regio & Vat. codice ita perscriptum hunc locum reperi *in villa propria vulto diripse tanq. cap. fontium perque Aneps. horrorem & ten. &c.* Ex quibus inquinatissimæ scripturæ vestigiis, veram, ni fallor, huius loci emendationem assecutus sum.

Horrore medio tenebr.] Auctorem huius emendationis habui Marcellinum ipsum, qui ita locutus est nō semel. exempli gratia in lib. 25.

pag. 291. & in libro 21. initio. Ceterùm tristis ac supra modum seueri iudicis est, horrore medio noctis de capite hominum iudicare. Itaque eorum iudicum humanitas laudabatur, qui nonnisi à primo diluculo criminalibus causis vacabant. Et Libanius in Orat. ad Hellebichum Magistrum militum, qui in causa seditionis Antiochenæ cum Cæsario Trib. & Notario iudex sederat, id inter ceteras eius laudes numerat, χαρίζεται μὲν κἀνταῦθα μή τε ἐν μέσαις νυξί, μήτε ἐν πρώταις ἀλεκτρυόνων ᾠδαῖς ἥκειν ἐπὶ τὸν θρόνον· ὡς αὐτῶν τε ἐν αὐτοῖς τῶν καιρῶν ἐχόντων εἰς ἔκπληξιν ἀφορμάς. Id est, *Hoc primum nobis gratificatur, quod non medio noctis horrore, aut sub primum gallicinium tribunal ingressus est, eo quod hæc tempora terrorem animis injicere soleant.*

Aiax Homericus docet.] In Iliadis XVII. Ceterùm nec illud prætereundum est, Ajacem vtpote hominem Deo acceptum, voti sui compotem extitisse. Nam sub diluculum manus sibi attulit, vt scripsit auctor Æthiopidis apud Scholiastem Pindari Ode 4. Isthmion. ὁ γὰρ τὴν Αἰθιοπίδα γράφων περὶ τὸν ὄρθρον φησὶν Αἴαντα ἑαυτὸν ἀνελεῖν.

Quod in stupri quæstione fieri vetuere cl. leges.] Olim florente rep. de seruis nulla quæstio erat in dominum, nisi de incestu, vt ait Tullius in Orat. pro Milone. Incestus autem dicitur de eo qui virginem Vestalem, aut qui sacra pop. Rom. incestauisset. Postea Iulius Cæsar & Octauianus cùm leges de adulteriis coërcendis ferrent, vt in adulterij quæstione serui in caput dominorum torquerentur sanxere. Sed in quæstione stupri, serui aduersus dominos tormentis interrogari non poterant, vt distinctè ait Papinianus in lege 17. D. de quæstionibus. Proinde miror Lindenbrogium, qui dum Marcellinũ nostrum erroris hic coarguere nititur, magno ipse se obstrinxit errore. Neque lex V. eodem tit. ab eo prolata, eius sententiam confirmat, imò planè destruit. Non enim ait Marcianus in stupro seruos aduersus dominum torqueri: sed cùm stupro incestum adjunctum est, puta si quis viduam cognatam suam, cum qua nuptias contrahere non potest, corruperit. & hoc casu ob incestum adjunctum stupro, quæstio de seruis habetur, quæ aliàs in simplici stupro viduæ aut virgini illato non haberetur. Hic autem de simplici stupro Anepsiæ viduæ allato agit Marcellinus. Ceterùm illud tacendum non puto, solitos esse veteres Rom. ne ex tormentis seruorum crimen ipsorum detegeretur, ipsos seruos criminis conscios manumittere antequam iudicium fieri cœpisset. Itaque iudices plerumque iubebant, vt rei qui suspecti erant de incestu, familiam suam in potestate haberent. Exemplum in Minucia Vestali refert Liuius in lib. 8.

Sublimis raptus.] Sic Plautus loquitur, & Terentius in Andria actu 5.

Sublimem hunc intro rape quantum potes.

Et in Adelphis. Appianus quoque in lib. 1. bellorum ciuilium, μετ-

μετέωροι πρὸς τ̃ σύλλαι φερόμενοι τε καὶ πρὸ ποδῶν αὐτῶ ῥιπτόμενοι, &c. Interdum tamen rapi ſublimes dicuntur, qui ſuſpenduntur in eculeo. ſic p. 36. libri xv. & apud Libanium de vita ſua p. 55. καὶ τὸ μὲν νέω γύμνω τε ἤστην καὶ μετεώρω πρὸς πληγὰς, & apud Procopium in Anecdotis p. 78. τὸν ὑπηρέτας ἐκέλευε μετέωρον αἴρειν τ̃ σιτοπρῖνον, &c. ſed in hoc loco *raptus ſublimis* nihil aliud eſt quam correptus, vt in p. 36. libri xv.

Pag. 366. *Maximinus ſub Gratiano.*] Valente Aug. v. & Valentiniano iuniore Coſſ. Anno Domini 376. cæſus eſt iuſſu Gratiani principis Maximinus. quo tempore etiam Gratianus epiſtolam miſit ad ſenatum vrbis Romæ, qua vetabat ne præſides, aut Vicarij, aut Procoſſ. de capite Senatoris ſententiam ferrent, vt ſub Maximino Præf. præt. actum fuerat. Eam epiſtolam Symmachus in Senatu recitauit mandato principis. quo nomine eidem gratias agit in epiſt. 2. lib. x. Extat autem pars epiſtolæ Gratiani ad Senatum in cod. Th. tit. de accuſationib. Sed obſtare videtur lex vlt. in cod. Th. ad legem Corn. de Falſo, vbi Maximinus adhuc Præfectus fuiſſe ponitur poſt legem illam Gratiani.

Formæ è roboribus.] Id eſt arcæ ſtipitibus robuſtis, & catenis incluſæ, vt loquitur Vitruuius in lib. v. cap. 12. Hinc formacei parietes dicebantur in Hiſpania, quòd formarum, ſeu arcarum modo vtrinque duabus tabulis incluſi inſtruebantur, vt ait Plinius in lib. 35. cap. 14. Varro lib. 1. de reruſt. cap. 14. Gloſſæ Iſidori.

Confundebantur.] In codice Regio & editione Aug. legitur *configebantur.* & paulò poſt pro *interrumpebantur* in omnib. noſtris exemplaribus ſcribitur *interan.* vt ſuſpicer à Marcellino ſcriptum fuiſſe *auulſaq. vi fluminis interibant.*

Inquietudine errantis.] Poſtrema vox deeſt in editione Auguſtana, & in Regio codice, in quo ſic ſcriptum eſt *inruietudiner ingentis, &c.* Equidem ſic à Marcellino ſcriptum eſſe exiſtimauerim *caſtra pr. inquietudine ſtringentis amnis exempta, &c.*

Pro anni & temp. ſtatu dilapſos conducens.] Multum hîc ingenio ſuo Gelenius indulſit, cuius emendationem nullatenus probo. quid enim illud eſt *dilapſos conducens.* nam contra diſciplinam vſumque rei militaris eſt, milites dilabi à ſignis. & delapſi non conducuntur, ſed pro deſertoribus puniendi ſunt. Verùm in Regio codice longè aliter perſcriptus eſt hic locus, *pro animi & temporis tudila conducens reip. trudiū, vt offer principis congruebat.* Accurſius autem ſic edidit. *pro animi & corporis tutela conducens Reip. triduum, vt operi principis congruebat.* Ex quibus conjici poteſt ſic ſcribendum eſſe. *exultanſque quod pro anni tempore tutela conducens reip. triduo perfecta principijs congruebat: ratusque, &c.* ſic fere p. 111. & 350.

Syagrium poſtea Præf. & Conſulem.] Conſul fuit in Occidente, & collegam in Oriente habuit Eucherium anno Natalis Dominici 391.

eodémque anno Præfectus fuit prætorij, vt fere mos fuit illorum temporum. At Onufrius in Fastis Syagrium Orientis consulem fuisse dicit. quem refellit subscriptio legis 88. & 89. cod. Th. de Decurionib. & testimonium Symmachi in epist. 95. libri 1. Eiusdem Syagrij Præf. præt. mentio fit in codice Th. de appellat. Gratiano v. & Theodosio I. Coss. Dicebatur autem Afranius Syagrius teste Sidonio in epist. 7. lib. 1. non autem Postumus, vt sine auctore ponit Onufrius in Fastis. Præfectus prætorio ter fuisse dicitur ab eodem Sidonio in epist. 12 lib. 7. fuerat ante Magister Offic. Ausonio & Olybrio Coss. vt legitur in cod. Th. de commeatu.

Aratorem.] Regius codex cum Augustana editione consentiens scriptum habet *Oratorem.*

Actum esset silentium.] Lege *altum esset sil.* vt in Fauchetij codice legi monuerat Gruterus. sic noster in fine libri 25.

Pag. 367. *Humum etiamtum gestantes expeditis.*] In codice Regio legitur *humum etiamtum ante sexpeditum ag. gladijs obcabant.* Accursius autem edidit hoc modo *ante se expeditum ag. gladijs occabant.* Ego verò scribendum esse existimaui *expeditis agiliter gladijs*, quemadmodum loquitur Marcellinus tum alibi, tum in fine libri 27. pag. 354. In ceteris emendationem Gelenij sequi malui, quàm variè conjiciendo halucinari.

Ad comitatum reuersus.] In Regio codice exaratum est *attutum reuersum.* in editione Augustana *ad tutum reuersum.*

Maratocupreni.] Si hæc vera scriptura est, vicus ille in Syria Cœle propè Apamiam positus dicebatur μαραθόκυπρος, incolæ μαραθοκυπρηνοί. sed in cod. Regio aliter scriptus est hic locus. *At procul tanquam horum similia actentibus furijs per omne latus morati, Cuprani, &c.* In editione autem Augustana hoc modo. *similia ardentib. furijs per omne latus morato, Cupieni, &c.*

Sine vllo discrimine domos.] Longè alia codicis Regij scriptura est. *Sinestre vllo. die fusi opimas domos, & villas, & opes peruadebant.* Atque ita ferè Florentinus codex, & Aug. præfert editio. vnde non dubito quin ita scripserit Marcellinus. *quod mercatorum militúmque honoratorum specie sine strepitu vllo diffusi, opimas domos, & villas, & opida peruadebant.*

Saxones timentur.] Saxones enim piraticis myoparonib. mare infestum habebant, vt scribit Hegesippus in lib. 5. cap. 15. *Præstantiores ceteris Saxones piraticis myoparonibus non viribus nituntur, fuga potius quàm bello parati.* Iulianus in Orat. 1. Francos & Saxones gentium quæ trans Rhenum ad Occid. Oceanum accolunt, bellicosissimos esse dicit. Sed & Maratocuprenos piraticam perinde exercuisse satis indicat Marcellinus.

Pag. 368. *Oestro tamen concepti.*] In Regio codice & editione Aug.

legitur ....*troque concepti furoris exagitatis r.....es edidêre luctificas, sanguinis n. m. auidi quam prædarum ....reme per minutias, &c.* Vnde vno spiritu locum sic continuandum esse existimaui. *Et quamlibet coniurati m. opes attriuerint, æstróque conc. fur. exagitati strages edidêre luct. sanguinis nihilo minus auidi quam prædarum, tamen ne per min. &c.* Quæ scriptura quin vulgatæ illi ex Gelenij conjectura profectæ præferenda sit, nemo vt spero dubitabit. In Regio quidem codice, ne quid dissimulem, scriptum est. *exagitatis cædes edidêre* prout Gelenius edidit.

Rationalis officium.] Rationales in prouinciis constituti officium, seu apparitionem habebant, vt docet disertè lex 7. de cohortalib. & lex 2. & 4. de bonis vacantibus in codice Theod. Hi autem damnatorum bona & sententia iudicis proscriptorum occupabant, vt suprà monuimus. Erántque viri Perfectissimi, vt docet Symmachus in lib. x.

Ipsúmque iudicem.] Id est rectorem prouinciæ. Caue enim hîc Rationalem intelligas. Nam Rationales ipsi, vt arbitror, iudices non erant, ne in causa quidem pecuniaria inter fiscum & priuatos: sed Comites rerum priuatarum soli iurisdictionem in causis fiscalib. habebant. Ac licet concederem Rationales iurisdictionem eo tempore habuisse, perinde ac olim Procuratores fisci, quod innuit Symmachus in lib. x. epist. 55. certum est nihilominus in criminali causa Rationalem iudicem esse non potuisse. Hîc autem agit Marcellinus de quodam primate municipe, sententia iudicis proscripto iussóque interfici. Adde quod Præconem hoc in loco commemorat Marcellinus. At præco nonnisi iudicibus ordinariis, & Proconsulib. ac Præfectis apparebat, & vt vno verbo dicam, cunctis Magistratib ciuilibus. iique currum iudicis anteire consueuerant, vt docet Chrysostomus in caput 1. epistolæ prioris ad Corinthios. & Basilius apud Stobæum cap. 162. Hieronymus ad Rusticum monachum. *Pomparum ferculis similes procedunt in publicum, vt si præconem addideris, putes incedere præfecturam.*

Exuuiis repleti multorum.] In exemplari Regio & editione Augustana legitur. *cùm exuuiis reperti mult. pariendi dulcedine prætermitteret, at interceptam imperiali, &c.* Quare ita scribendum potius videtur. *cùm exuuijs referti multorum, rapiendi dulcedine nil prætermitterent.*

Valentinus quidam.] In codice Flor. & Regio Valentinianus dicitur. & ita Zosimus eundem nominat in lib. 4. Hieronymus anno Christi 372. *Valentinianus in Britannia antequam tyrannidem inuaderet oppressus.* Paulò post tamen Valentinum vocant nostri libri & Historia Miscella.

In Valeria Pannonia.] Magis placuit editionis Augustanæ scriptura. *in Valeria Pannoniæ.* Nam Valeria quondam Pannoniæ pars fuit,

quam Galerius Maximianus cæsis immanib. siluis & emisso in Danubium Peisone lacu, vxoris nomine Valeriam appellauit, vt ait Victor Aurelius, & Marcellinus noster in lib. XIX. Valeria autem Panoniæ cum additamento dicitur ad distinctionem Valeriæ alterius quæ est Italiæ prouincia.

Turbines compositi.] Vel numerus ipse quem in clausulis seruare solet Marcellinus, admonet sic scribendum esse *reuiuiscerent prouinciarum turbines consopiti.* quemadmodum alibi Marcellinum loqui memini.

Valentia deinde vocaretur.] Hæc non de tota insula dici existimo, sed de ea parte duntaxat quam occupauerant barbari. Ex qua cùm Theodosius Comes Barbaros expulisset, relatione ad principem missa petijt, vt ea pars prouinciæ Valentia diceretur, & in eam rector legitimus, Consularis scilicet mitteretur. Antea quippe Britannia quæ parebat Rom. quatuor omnino prouincias habebat, Maximam Cæsariensem, Flauiam Cæsariensem, Britanniam primam, Britanniam secundam, vt scribit Rufus Festus in Breuiario. quibus post hanc Theodosij victoriam addita est Valentia, cuius etiam vnà cum ceteris mentio fit in Notitia imperij Rom. sub dispositione Vicarij Britanniarum. Porro hanc Theodosij Britannicam victoriam Pacatus in pan. commemorat & Claudianus in lib. 4. de Consulatu Honorij, & Symmachus in epist. 22. libri X. Missus erat in Britanniam anno Natalis Dominici, vt videtur 368. Valentiniano 2. & Valente 2. Coss. Anno autem sequente victor ex insula reuersus est.

Arbitrio Principis.] In MSS. adduntur hæc verba *principis velut oua.....t....tudio nuntio inest haětiam præcipua. Areanos, &c.* Quibus ferè consentit editio Augustana. Apparet igitur ita ferè scriptum fuisse. *& Valentia d. vocaretur arbitrio Principis velut ouantis.* Sequentia verò coniectura assequi non adeo facilè est. videtur tamen tale quippiam desiderari. *Inter eius dispositiones est hæc etiam præcipua. Areanos, &c.*

In locum Valentis Iouini.] Valens Iouinus primùm à Iuliano Magister equitum per Gallias promotus fuerat, vt scribit Marcellinus in lib. 21. Post Iuliani obitum Malaricus à Iouiano Aug. ei successor datus cùm magisterium recusasset, Iouianus, missis ad Iouinum literis eidem magisterium militum confirmauit, vt dictum est in lib. 25. Eandem dignitatem sub Valentiniano retinuit, vsque ad hunc annum quo Theodosium successorem accepit, Valentiniano 3. & Valente 3. Coss. vt quidem existimo, anno D. 370. Mouet me locus qui est in p. 370. Itaque mendosa est in Cod. Th. subscriptio legis XI. de Veteranis ad Iouinum Magistrum mil. Valentiniano & Valente Augg. IV. Coss. scribendúmque est III. Coss. Hic Iouinus postea Remis Basilicam Iouinianam extruxit titulo S. Agricolæ, in qua etiam sepultus est. Eius epitaphium refert Flodoardus in lib. 1. cap. 6. hist.

Felix militia sumpsit deuota Iouinus
Cingula, virtutum culmen prouectus in altum.
Bisque datus meritis equitum peditúmque Magister
Extulit æternum sæclorum in sæcula nomen, &c.

Vltimus hic versus Consulatum eius notat quem gessit cum Lupicino. Plura de eo doctè annotauit nuper Ioannes Tristanus in Commentariis Historicis ad numismata Augustorum, quos etiam Latinè legi reip. literarum interesset. Ceterùm Theodosij Magistri equitum qui Iouino successit, mentio fit in lege vn. Cod. Th. de nuptijs gentilium.

Pag. 370. *Iustorúmque distinctor.*] Scribendum puto. *iustorum iniustorúmque distinctor*, vt alibi loquitur Marcellinus. Porro hic Olybrius esse videtur, qui postea Consul fuit cum Ausonio.

Amoré[s]que peregerat.] Magis placet exemplaris Regij scriptura, *amoré[s]que peragebat.* idem tamen ex vulgata lectione sensus elici potest.

Ad proconsulatum geminum.] Fuit quidem Ampelius Proconsul Africæ sub exordium Valentiniani, vt docet lex x. in Codice Th. de nauicularijs. Alterum autem eius proconsulatum nondum reperi. Inijt autem præfecturam vrbanam Valentiniano 3. & Valente 3. Augg. Consulib. sub exitum anni, vt notat Onufrius in Fastis. hunc inter summates senatus fuisse ait Symmachus in lib. v. epist. 64.

Lixæ coctam proponerent carnem.] Lixæ sunt qui assas, vel elixas carnes vendunt. vnde etiam in exercitu lixæ dicti, vt indicat Valerius Max. in lib. 2. cap. 2. de Metello. *protinus namque lixas è castris submouit, cibúmque coctum venalem proponi vetuit.* in Glossis veteribus lixa ἀγοραῖος dicitur, id est propola. Et Pompeius Festus lixas dici ait, qui exercitum sequuntur quæstus gratia.

Et Perrasiu.] *Parrasiu* in Regio codice scriptum habetur.

Vt ducendos ad mortem.] Hæc non ita accipienda sunt, ac si ducendi ad mortem fulgere soleant sericis indumentis, vt accepit Lindenbrogius, qui lectorem rejicit ad ea quæ pag. 54. annotauerat. Neque enim hîc agit Ammianus de his qui efferuntur ad tumulum, sed de his qui extremo supplicio condemnati, à carnifice ducuntur ad mortem. sic enim loqui solet. hæc igitur sic construenda sunt. vt eos qui ducuntur ad mortem ingens populi turba præire solet, ita illos nobiles antecedit multitudo maxima famulorum. hunc autem horum verborum sensum esse patet ex ijs quæ adjicit Marcellinus, *vel vt sine diritate ominis loquamur, prægresso exercitu arma cogentes.* Lucianus in Peregrino de hoc more loquitur, οὐκ εἰδὼς ὁ ἄθλιος ὅτι καὶ τοῖς ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀναγομένοις ἢ ὑπὸ τοῦ δημίου ἐχομένοις πολλῷ πλείους ἕπονται. *Demens qui ignorabat hos, qui ad patibulum abducuntur, & qui à carnifice rapiuntur, longè plures spectatores subsequi.* Olim autem damnati extra portas

ad supplicium ducebantur, vt docet Herodotus in lib. 3. de Psammeticho. Aristoteles in 2. Rhetor. de Antiphonte poëta. Heliodorus in lib. 8. de Chariclea. Ac Romæ quidem extra portam Esquilinam supplicia de noxijs sumebantur: Constantinopoli autem in Sycæno suburbio, vt docet Zosimus in lib. 4. de Proculo. ἀπάγεται τοῦτον ἐν συκῶις τῷ προαστείῳ τῇ ἐπὶ θανάτῳ προσέταττεν. Antiochiæ autem in loco, qui barathrum dicebatur extra ciuitatis portas teste Chrysostomo in Homilia 15. ad populum Antiochenum. Adde Aggenum in lib. de Limitibus agrorum, vbi de locis publicis agit, & Plutarchum in lib. de Curiositate. At hodie in mediis ciuitatibus patibula statuuntur, & miserorum hominum clamoribus, prope dixerim, ædes ciuium resonant.

Pag. 371. *Tholos intr. balnearum.*] Sic βαλανείων θόλους dixit Athenæus in lib. XI. quibus similes ait esse phialarum vmbilicos. Græci θόλους & θολιὰς dicebant propriè œcos rotundos, vt docet auctor Etymologici in V. σκιὰς, & Harpocration in θόλος. talis erat apud Romanos ædes Vestæ & Panthei, quam Marcellinus in lib. 16. regioni tereti comparat speciosa celsitudine fornicatæ. Rectè ergo Seruius in lib. 9. Æn. *Alij*, inquit, *dicunt tholum ædium sacrarum genus, fabrica Vestæ, & Panthei simile. Ædes autem rotundas tribus Dijs dicunt fieri debere, Vestæ, Dianæ, Herculi, vel Mercurio.* Sed & tholus pro testudine sumitur, id est camera rotunda atque conuexa, vt notissimum est.

Semiramim Parthi.] Parthos pro Assyriis posuit.

Cleopatras Ægyptus.] In Regio Codice & editione Aug. legitur *Cleopatram.* Plures quidem in Ægypto regnauere Cleopatræ, iam inde à Cleopatra Antiochi Magni filia, quæ Ptolemæo Epiphani nupsit. sed celeberrima omnium fuit Cleopatra Ptolemæorum stirpis vltima, quæ ab Augusto ad Actium deuicta est.

Censoria nota afflictus est senator.] M. Cato Censor Manilium senatorem, quem omnium opinio iam Consulem designabat, senatu mouit, quod vxorem interdiu osculatus fuisset præsente filia, vt refert Plutarchus in Catonis vita, & in præceptis connubialibus. Ac præclarè Plato in lib. 5. de legibus, pueros verecundiæ ac pudori assuefaciendos esse dicit, non tam minis quam exemplo seniorum. seniores enim pueros maximè reuereri debere, & cauere ne quis puerorum ipsos aut videat, aut audiat turpe aliquid agentes, aut loquentes. Quibus consentit illa sententia Iuuenalis in Sat. 14.

Maxima debetur puero reuerentia; si quid
Turpe paras, ne tu pueri contempseris annos.

Peregrinum.] In MSS. Flor. & Regio legitur *peregrinum putantes enim, &c.* Quibus adstipulatur editio Augustana. Nec dubito quin locus ita emendandus sit. *& abundare omni cultu humanitatis putantes, peregrino, cuius fortè etiam gratia sunt obligati, interrogato quibus thermis vtatur, &c.* eleganti sensu & expedito.

Ita imminent.] In MSS. Flor. & Regio sic legitur *ita ter himinent, vident, & percunctantur.* atque ita ferè in editione Augustana. Proinde non absurdè quis conjecerit ita ab Ammiano scriptum fuisse, *ita velociter imminent, vident, &c.* Ceterùm adeo in Circenses ludos insaniebat tum populus Rom. vt si quando Curules equos in vrbem aduenire nuntiatum esset, omnes è portis effusi obuiam procurrerent eos spectaturi, vt testatur Symmachus in epist. 22. lib. x.

Singula altioris fortunæ verba.] In Codice Regio & editione Aug. scriptum reperi *interioris fortunæ.* atque ita quoque scriptum habebat Codex Valent. & Fauchetij.

In comœdijs ....etas.] scribendum puto. *parasitorum in comœdijs assentationes affectando. vt enim illi sufflant milites gloriosos, &c.* Videtur enim Marcellinus imitatus esse locum hunc Ciceronis in Lælio. *Nec parasitorum in Comœdijs assentatio nobis faceta videretur, nisi essent milites gloriosi.*

Parietes lapidum circ. colorib. nitidos.] Antiqui sectis marmorum crustis varij coloris parietes ornabant, vt ex Plinij lib. 35. & vtroque Seneca notum est. Quo spectant hæc Dionis Chrysostomi in Euboica p. 122. καὶ ποικιλτικῇ πάσῃ σχεδὸν οὐκ ἐν ἐσθῆτι μόνον, ἀλλὰ καὶ χρωτὸς καὶ τειχῶν· ἔτι δὲ ἐν οἰκιῶν ὀροφαῖς καὶ τοίχοις καὶ ἐδάφει· τὰ μὲν χρώμασι, τὰ δὲ λίθοις, τὰ δὲ χρυσῷ, τὰ δὲ ἐλέφαντι ποικιλλόντων, τὰ δὲ αὐτῶν τοίχων γλυφαῖς. *Et pigmentaria non in veste solùm, sed cutis etiam & capilli: Adhac in cameris ædium, & parietibus ac pauimento, quæ partim picturis, partim marmore, partim auro & ebore variantur, partim anaglyphis.* Eodem sensu ποικίλλειν dixit Themistius in Orat. 6. sub finem. Postquam enim vrbem nouis ædificiis ornari dixit, & parietes ac pauimenta marmorum vario genere decorari, subdit. μεστὴ δὲ ἡ πόλις τεκτόνων καὶ οἰκοδόμων καὶ ποικιλλόντων. *Iam ipsa ciuitas plena fabris est, & architectis, & tessellarijs.* Quamquam verbum illud Græcum vix vnico Latino exprimi potest. Comprehendit enim tessellarios, musiuarios, & Phrygiones. In Glossis tamen ποικιλτὴς *variator, &* ποικίλλω *vario* vertitur. Sic apud Gregorium Tur. in lib. 5. *Ecclesiam fabricauit quam fulciuit columnis, variauit marmore, musiuo depinxit.* & Agathias in lib. 5. μάρμαρόν τι τῶν πλησιαίτατα τῆς κλίνης σεμνοποιούντων τὴν οἰκοδομίαν, ὁποῖα πολλὰ ἐς ἐπίδειξιν καταπικολλῶσι τοῖς τοίχοις οἱ περὶ ταῦτα δὴ τὰ ἄγριλα ποικίλματα διακεχηνότες. *Marmor quoddam iuxta torum parieti affixum, qualia multa ostentationis causa parietibus agglutinari solent ab ijs, qui eiusmodi varietatibus delectantur.*

Sæpius delicata.] Non dubito quin hanc scripturam Gelenius ex conjectura nobis inuexerit. Certè in Codice Regio legitur *sæpius licata.* Accursius autem cùm eandem scripturam in Codice suo reperisset, ita emendauit. *quorum magnitudo sæpius vulgata, non sine tædio præs. vt antehac inusitata laudatur assiduè.*

Pag. 372. *Marium Maximum.*] Marius Maximus vitas Cæsarum scripsit, vt ex Spartiano & scholiaste Iuuenalis notum est. fuit autem Præfectus vrbi, imperante Macrino, vt scribit Dio in lib. 78. & successit Aduento Præf. vrbi, vt idem Dio testatur.

Destinatum pœna Socratem.] Socrates iam ætate prouectus, apud Connum Metrobij filium citharam pulsare discebat. Quare cum rideretur ab adolescentibus, illud Solonis dictum eis respondit. Melius est sero discere quàm nunquam κρεῖττον ὀψιμαθῆ εἶναι ἢ ἀμαθῆ, vt refert Suidas in σωκράτης, & Stobæus in cap. 117. Quibus consentit Plato in Euthydemo initio. vbi & Connum ob id γεροντοδιδάσκαλον esse dictum commemorat: quo titulo etiam Vario Satyram scripsit. Solonis autem ἀπόφθεγμα si quis requirat, est huiusmodi. Cùm fortè in conuiuio fratris filius carmen quoddam Sapphus belle cecinisset, delectatus eo carmine Solon rogauit adolescentem, vt se id canticum doceret. & quum quidam eum interrogaret, cur tantopere id cuperet, vt, inquit, hoc doctior discedam è vita, ἵνα μαθὼν αὐτὸ ἀποθάνω. vt scribit Ælianus apud Stobæum in cap. cit. Apparet igitur Solonis & Socratis exempla à Marcellino esse inter se confusa. Similis est sententia apud Iulianum in lege 20. D. de fideicomm. libert. *Nam ego, inquit, discendi cupiditate, quam solam viuendi rationem optimam in 8. & 70. annum ætatis duxi, memor sum eius sententiæ qui dixisse fertur.* κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. *Etiamsi alterum in feretro pedem habeam, addiscere aliquid velim.*

Vnus dominus.] In Codice Regio & Aug. editione scriptum reperi *iremus dominus.* atque ita ferè in Codice Florentino scriptum fuisse monet Lindembrogius. Proinde non absurdè quis conjecerit ita Marcellinum scripsisse. *fremens dominus hactenus exclamet.*

Quid faciat maniosus & nequam.] Hæc est conjectura Gelenij. Non enim dubito quin in Ms. eius Codice perinde scriptum fuerit, ac in nostris exemplaribus, Regio scilicet, & Flor. ac Fanchetij, quibus subscribit editio Augustana hoc modo. *Quid faciat ma......mosus & nequam? & si quis............di deinceps ausus fuerit certu..........tis autem hoc apud eos, &c.* Ex quibus hanc ferè scripturam elicere possis. *Quid faciam? maliciosus est, & nequam. & si quis aliquid eiusmodi deinceps ausus fuerit, corrigetur.* Quæ certè quin cum præcedentibus bellissimè conueniant, nemo inficiari potest. Arguit enim Marcellinus iniquitatem nobilium illorum, qui seruos ob leue domesticum delictum crudeliter verberari iubebant: eosdem verò si cædem extra domum fecissent, instantibus occisi propinquis, vt interfectorem noxæ dederet dominus, excusabant his verbis contenti. *Quid vultis faciam? nequam est seruus, &c.* Quæ verba leuiora sunt quàm pro grauitate delicti.

Peregrinos iure interfic. quibuslibet.] Hic locus prout à Gelenio est edi-

tus, sensu omni caret. & melius meo iudicio fecit Accursius, qui locũ prout in ms. exemplari corruptum viderat, excudendum dedit. Cum editione Aug. consentit Regius Codex. Sic enim habet .... *tis autem hoc apud eos est nunc .... quod expedit peregrino frure interficere cuiuslibet quanquam rogatus, &c.* Vnde non absurdè, vt arbitror, sic scribendum esse conieci *Ciuilitatis autem hoc apud eos est nunc ..... quod expedit peregrino fratrem interficere cuiuslibet quam rogatus ad conuiuium excusare.* vbi *rogatus* phrasi græcanica dicitur pro *rogato.* Vocem autem illam *Ciuilitatis* ex coniectura Gelenij profectam retinui, non quòd eam valde probem, sed quia nulla potior succurrebat. εἰρωνικῶς porrò accipienda est.

Defectum enim patrimonij.] Quamtopere excandescere soliti sint beati illi, si quis ad cenam vocatus non adfuisset, docet Libanius in Declam. 7. vbi parasitus se deferens ait. οἶδα πηλίκαι τοῖς καλοῦσιν ὀργαὶ προσιζάνουσιν, ἐπειδὰν τῶν κεκλημένων τις ἐκλίπῃ τὴν σύνοδον. οἶδα πηλίκα βρενθύεσθαι συνήθεις αὐτοῖς, κἂν ἀνάγκην, κἂν συμφορὰν οἱ κεκλημένοι προβάλωσι. *Noui quantopere irasci soleant vocatores, cum quis inuitatus non adfuit. Noui quante æstu succensere consueuerint, tametsi necessitatem aut casum aliquem allegent vocati.*

Alienis laboribus venaturi.] Seruorum enim opera ad hoc vtebantur, qui saltus lustrarent, feras cubilibus excuterent, ac deinde conficerent: adeò vt domini ipsi tantum spectatores essent. Hinc venari & agros colere inter seruilia officia ponit Sallustius in coniuratione Catilinæ. quem immeritò reprehendit Symmachus in lib. 5. epist. 66. & P. Victorius in lib. 6. variarum lect. Constat enim Romanos tum in agris colendis, tum in venando vsos seruorum ministerio. vnde venatores cum piscatoribus passim in historia Augusta inter seruilia officia numerantur. Contra has delicias Plinius in procemio lib. 29. *Alienis,* ait, *pedibus ambulamus. alienis oculis agnoscimus. aliena memoria salutamus. aliena viuimus opera. perieruntque rerum natura precia & vita argumenta: nec aliud pro nostro habemus quam delicias.*

Puteolos vel Caietam.] In Codice Regio & editione August. legitur *lembis inuecti pictis Puteolos velle certamen, &c.* An fortasse intelligitur certamen quinquennale quod Puteolis instituit Antoninus Pius. de quo Spartianus in vita Pij, & inscriptiones antiquæ. Sed hæc coniectura non placet. Multo minùs emendatio Gelenij. Quippe ab vrbe Roma ad Caietæ portum euntibus nequaquam Auernus lacus est nauigandus, vtpote qui trans Caietam sit, vt Strabo & Plinius satis ostendunt.

Per foramen vmbraculi pensilis.] Vmbracula sunt, quæ ad arcendos Solis radios nobilibus feminis prætendi solebant. De quibus Ouidius in 2. Fastorum, vbi de Iole.

Aurea pellebant tepidos vmbracula Soles,
Quæ tamen Herculea ſuſtinuere manus.

& in lib. 2. Artis amandi,

Ipſe tene diſtincta ſuis vmbracula virgis.

Sic etiam Claudianus appellat in lib. 2. in Eutropium. Græci *σκιάδια* vocant, ſeu *σκιάδεια*. vt Ariſtophanes in Auibus. Dionyſius Hal. in lib. 7. pag. 424. Gloſſæ *σκιάδιον vmbraculum*. Galli paraſolium vocamus. Adde Martialis Epigramma in lib. 14. cui titulus eſt *Vmbella*.

A Siluani lauacro, vel Mammeæ aquis.] De Siluani lauacro nihil vſquam legere memini fuit. quidem Romæ fons Siluani cum æde Herculis & Siluani in regione XIII. vrbis, quem deſcribere videtur Propertius in Elegia 4. libri 4. Sed Siluani lauacrum de quo hîc loquitur Marcellinus, erat in Campania, ſi quidem hæc cum præcedentibus cohærent. Aquæ certè Mamææ erant in Bajano, vt indicat Lampridius in vita Alexandri Seueri. *In matrem Mamæam*, inquit, *vnicè pius fuit, ita vt Romæ in Palatio faceret diætas nominis Mamææ: & in Baiano Palatium cum ſtagno quod Mamææ nomine hodiéque cenſetur.*

Solitis preſſoriis.] Scribe omnino *ſolutis preſſorijs*. Antiqui enim veſtes accurate complicatas ponderibus impoſitis ſplendere cogebant, vt docet Seneca de tranquillitate animi. Itaque cùm veſtes ſumere vellent, eiuſmodi præla ſeu preſſoria ſolui oportebat. Sic Claudianus in Epithalamio Palladij & Celerinæ,

--præliſque ſoluta
Mira Dionæa ſumit velamina tela.

Luce nitentes arbitra.] In editione Auguſt. legitur *arbitria*. in Regio autem Codice *arbitua*, vt fortaſſe ita ſcripſerit Marcellinus, *veſtes luce nitentes ambigua*. ſic in lib. 16. dixit, *non è pluma & ſtragulis ſericis ambiguo fulgore nitentibus.*

Ad iuuandos homines vndecim.] Magis placet editionis Auguſtanæ ſcriptura, *ad induendos hom. vndecim*. In Regio exemplari ſcriptum inueni *alluendos* peſſime. In Fauchetiano *abluendos*.

Digitis vt metatis abit.] In Regio Codice ſcriptum eſt *digitis & metatis. Ne id enimuero, &c.* Atque ita in editione Auguſt. niſi quod in ea legitur *digitis emetatis*. Et quanquam adeo corruptum locum ſatius eſſet deponere, tamen vt ſtudioſo lectori ſatisfaciam, coniecturam meam hic proponam. Sic ergo videtur commodius ſcribi poſſe. *digitis vt mactatis redit*. Arguit enim luxum Senatorum illorum, qui digitos anulis onerabant, etiam medios articulos tranſeuntibus. De quibus Plinius in lib 33. initio. Quintilianus in XI. cap. vlt. Martialis in lib. XI.

Senos Charinus omnibus digitis gerit
Nec nocte ponit anulos,
Nec dum lauatur, &c.

Vbi obiter notandus est ille mos anulos ponendi dum lauatum itur, cuius moris hîc meminit Ammianus, & Terentius in Heautont. actu 4.

Pag. 373. *Et . . . . . . pleraque fallendo.*] In mſ. Flor. & Regio legitur *& vtile pleraque fallendo.* quibus conſentit editio Auguſtana. Ex quibus libris integram hanc periodum reſtituimus, quam Gelenius ob mendorum ac lacunarum frequentiam expunxerat. ſed & coniecturæ noſtræ aliquid indulſimus.

Alearia ſola.] Quæ tamen impropriè amicitiæ dicuntur, quippe quæ non ex virtute profectæ ſint, ſed ex voluptate quadam in colludendo. Itaque ſublato ludo huiuſmodi amicitiæ extingui ſolent, vt recte notat Ariſtoteles in lib. 8. Mor. Nicom. & Plutarchus περὶ πολυφιλίας, & Cicero in Lælio.

Vt Quintilios eſſe exiſt. fratres.] Huius loci emendatio ſane eximia debetur Codici Regio & Auguſtanæ editioni, de qua nemo, vt ſpero, dubitabit. Nota enim eſt Quintiliorum fratrum concordia, qui cum in omni vita cum publicè tum priuatim nunquam à ſe mutuo diſiuncti fuiſſent, multóſque adeò Magiſtratus & Conſulatum geſſiſſent ſimul, tandem à Commodo ſimul interfecti ſunt, vt refert Dio in lib. 72. Simili antea ſub Nerone concordia inſignes fuerant Scribonij fratres, planè gemini vt ita dixerim Quintiliorum. de quibus Tacitus in 4. hiſt. & Dio in Nerone.

Subſident aliqui curioſos homines.] Amplector eam ſcripturam quam in Fauchetij Codice extare monuit Gruterus. *copioſos homines*, id eſt diuites. Eodem errore in fine libri 27. ſcriptum erat *concitus maioribus curis* cum ſcribendum eſſet, *concitis maioribus copijs*, vt recte in Codice Regio exaratum eſt.

Eos technis.] In mſſ. Flor. & Regio legitur *poteſt regijs.* neque aliter in editione Aug. Quare opinor ita à Marcellino perſcriptum fuiſſe *allicientes eos præſtigijs miris.*

Vt id impleri ſorte fatorum operiente.] Hanc elegantem ſcripturam ex his inquinatiſſimis veſtigiis ſcriptorum Codicum deprehendimus. *vt id impleris ora fatorem operiente.* Sequentia verò quia nimis corrupta erant prætermiſimus. Sic autem habent. *Nec puteos, nec facili poteſt ægritudo teſtam. . . . . comitatum eſt his quis tuam . . . . cum dignitate licet . . . . . vice tumida gradiens, &c.* hæc poſtrema tamen vnius vocis adiectione ſic videntur eſſe ſupplenda, *cum dignitate licet mediocri, ceruice tumida gradiens, &c.*

Debitorem voluntarium includ. vt proprium.] Debitor voluntarius eſt is qui metu calumniæ pecuniam accuſatori ſe daturum promiſit: cui opponitur proprius, id eſt verus debitor, qui reapſe debet.

Nec ante eius profectionem abſoluit.] An potius ſcribendum eſt *pro-*

fessionem. vt sit hic sensus, debitorem illum voluntarium qui ex creditore debitor factus est, non prius à Senatore qui ei accusatorem submiserat, dimitti, quàm data apocha professus sit nil sibi ab Senatore deberi.

Maritum testari compellit, hocque idem, &c.] Id Romæ tunc vsitatum fuisse docet Hieronymus in Epistola ad Furiam de viduitate seruanda, his verbis: *Scribuntur tibi nunc sponsales tabulæ, vt post paululum testamentum facere compellaris. Simulabitur mariti infirmitas, & quod te morituram facere volet, ipse victurus faciet.* De his captatorum artibus Lucianus loquitur in Dialogis mortuorum: apud quem Cnemon Damippo dicit, ἔδοξε δέ μοι καὶ σοφὸν τοῦτ' εἶναι, ἐπιδεῖξαι διαθήκας ἐς τὸ φανερὸν ἐν αἷς ἐκείνῳ καταλέλοιπα τἀμὰ πάντα, ὡς κἀκεῖνος ζηλώσειε καὶ τὰ αὐτὰ πράξειε. *Ac visum est mihi hoc imprimis callidum, testamentum ei ostendere, in quo omnium bonorum meorum illum heredem institueram, vt ille idem quoque faceret.* Denique Quintilianus in declam. 325. *Multi sunt*, inquit, *qui testamenta sic scribant, tanquam illud ad vitam eorum pertineat. Sic quidam heredes scribunt eos quos captant, tanquam intellecturos, tanquam secreto scriptos.*

Pag. 374. *Periti iuris altrinsec. adsciscuntur.*] Qui scilicet legem ac formam testamenti scribendi suggererent. Ad hoc enim maxime Iurisperiti adhibebantur, vt Suetonius in Nerone, & Arrianus in lib 2. cap. 13. dissertationum Epicteti testantur.

Repugnantia tractaturi.] Tractare propriè Iurisperiti dicuntur, cum de articulis & quæstionibus iuris disputant. Sic in lege 1. D. de calumniatoribus, & in lege 13. D. de iure patronatus. Vetus Scholiastes Iuuenalis ad illa in Satyra 1.

—*Iurisque peritus Apollo.*

Intra Apollinis, ait, *templum Iurisperiti sedebant & tractabant.* Vnde lucem accipit lex 1. D. de extraordinariis cognitionibus. *Aduocatos accipere debemus qui causis agendis quoquo studio operantur: non tamen qui pro tractatu, non adfuturi causis, accipere quid solent, aduocatorum numero censendi.*

Subseruntur genitalium exterum interpretes.] Simile est quod narrat Lucianus in Dialogis mortuorum; cùm Mœrichus & Aristeas viri ditissimi se mutuo captarent, ac se vicissim heredes instituissent palam scriptis testamentis, vates & Astrologos & somniorum interpretes & Chaldæos, Apollinem quoque Pythium ab vtroque consultum, modo huic, modo illi obuenturam hereditatem prædixisse.

Feminas inuitantes.] Sic Gelenius emendauerat. sed cum in mss. omnibus & in editione Augustana legi comperissem *fama aduentantes*, non dubitaui quin Marcellinus ita scriptum reliquisset, *inde ad exequias virorum iamiam aduentantes necessaria parari oportere monentes.*

Vt

Vt Tullius ait.] Locus est in libro de Amicitia.

Et Miciones.] In Regio Codice & editione August. scriptum est *Micaunas.* Quare non dubitaui *Micones* hîc restituere. Sunt enim seruorum comicorum nomina plerumque dissyllaba. vt λάχης. σίμων. μάνης. & similia. Dio in Orat. [illegible]

Nitent nominibus cultis.] Regius Codex vocem interserit minime superfluam, ni fallor, *in qua nitent vt hominibus cultis, &c.* Neque enim quæ infrà recenset nomina, culta sunt aut præclara, sed prorsus ridicula atque scurrilia.

Et spes omnes.] In Regio & Florent. Codicibus legitur *& copitorum spes omnes.* In Augustana autem editione, *& compitorum spes omnes.* sed hæc vox ex sequenti linea videtur huc perperam irrepsisse. Nec assentiri possum Cl. Salmasio, qui in Notis ad Vopiscum in Aureliano sic emendauit, *& copia eorum & spes omnis Circus est Maximus*, & annonam seu panem gradilem his verbis intelligi ait, qui ex gradibus Circi populo erogabatur. Etenim Marcellinus noster nihil hîc de annona, sed tantum de Circensibus ludis loquitur. Deinde annonam ex Circi gradibus erogatam fuisse nunquam crediderim. Erant enim in singulis vrbis regionib. certi gradus, ex quibus populo erogabatur annona, vt satis innuit Prudentius contra Symmachum.

Quæ regio gradibus vacuis ieiunia dira
Sustinet? aut quæ Ianiculi mola muta quiescit?

Itaque in descriptione vrbis Constantinop. iii Gradus in singulis regionibus recensentur cum Pistrinis. Quod si coniecturis hîc indulgere licet, possit & alicui videri sic legendum esse. *& cupidorum spes omnes Circus est Maximus.*

Per Ianuas & fora clamitant.] In mss. Flor. & Regio legitur *per Ianos & rogant vel emittant.* quibus Augustana subscribit editio. Vnde quis conjicere possit sic ferè à Marcellino scriptum fuisse *per Ianos adrogánter clamitant sæpe, &c.*

Et funalibus equis parum coharenter circumflexerit.] Hunc locum sic supplendum putaui, cum in mss. Flor. & Regio atque in editione August. ita scriptum esse vidissem. *nominabilis equis parum coerce . . . . . . et circumflexerit metam.* Quanquam potest etiam aliis multiplicibus modis illa vox *nominabilis* emendari, & pro *coharenter* scribi *coercenter.* Erat autem id prope caput artis equestris, vt sinisteriore funali equo metam quam proxime fieri posset raderent, nec tangerent tamen. Itaque peritissimi aurigæ, sinisterioris equi funalis habenas adducere solebant, dexterioris autem laxare, vt testatur Nonnus in lib. 37. Dionys. in illa luculenta descriptione Curulis certaminis.

[illegible]
[illegible] &c. Et in lib. 43.
[illegible]

Δοχμίοισι ὄλον ἴθυνεν ἀριστερὸν ἐλθέμεν ἵππον,
Αὐτὸς δ' ἐν κλάμβᾳ ἐϋπλεκτῷ ἐρείσθαι, &c.

Quibus adde & Lucani versus in lib. 8.

—nec sic moderator equorum
Dexteriore rota laeuum cum circuit axem,
Cogit inoffensa curruus accedere metae.

Qui si defuerit strepitus.] In editione Aug. legitur *seu si defuerit strep.* atque ita etiam in exemplari Regio scriptum reperi, eadémque manu superscriptum *seu si, &c.* quam equidem docti exscriptoris coniecturam prae vulgata à Gelenio scriptura valde probo.

Pag. 375. *Exodiario.*] Exodiarij hîc sunt Mimi, qui in fine ludorum intrabant, vt quicquid lachrymarum atque tristitiae ex tragicis affectibus spectatores coëgissent, huius spectaculi risus detergeret, vt scribit eleganter vetus Scholiastes Iuuenalis in Sat. 4. Et olim quidem exodia Atellanis fabulis conserta à iuuenibus actitabantur honestis, vt testatur Liuius in lib. 7. postea verò huiusmodi exodia mimi vsurpauerunt. quod sub Iulio Caesare coepisse videtur qui Laberij & Publii Syri mimos introduxit. Itaque Cicero in lib. 9. epist. 16. ad Paetum postquam de Caesaris dominatione multa dixit: *Nunc venio,* ait, *ad iocationes tuas, quando tu secundùm Oenomaum Accij, non vt olim solebat Atellanam, sed vt nunc fit, mimum dedisti.* Et Iuuenalis in Sat. 4.

Vrbicus exodio risum mouet Atellanae.

Apud Graecos strictior est τῆς ἐξοδίου appellatio. Nam ἐξόδιον Graeci vocant melos quod in exitu fabulae canebatur, vt scribit Pollux in lib. 4. cap. 15. & Scholiastes Aristophanis in Vespis. Talo erat in Tragoedia quidem πολλαὶ μορφαὶ τῶν δαιμονίων, &c. quae clausula omnibus ferè Euripidis tragoediis adtexta est. In Comoedia autem Κλαγκήφανος, &c. Citharoedorum Ἀλλά, ἄλλ' ἄναξ &c. Rhapsodorum denique Νῦν δὲ θεοὶ μάκαρες τῶν ἐσθλῶν ἄφθονοί εἰσι, &c. vt scribit Ælius Dionysius apud Eustathium in Iliad. β. & Hesychius in Ἀλλ' ἄναξ & Νῦν.

Per te ille discat.] Supple aurigare aut saltare. Illa autem acclamatio *per te* fauoris indicium erat. Non enim iuramus nisi per ea quae maximi facimus. Vnde & apud nos id prouerbium in vernaculo sermone mansit, vt de eo qui aliquem suspicit dicamus, per eum duntaxat illum iurare. Talis fuit illa Constantinop. plebis acclamatio in Circo quam refert auctor Alexandri Chronici, Anastasio 3. & Venantio Coss. Ἰουλιανὴ ἡ ἐπιφανεστάτη πατρικία ἔκραζον διὰ τὸ αὐτῆς ἄνδρα Ἀρεόβινδον βασιλέα τῇ Ῥωμαίων. Iuliana Nobil. Patritia clamabant. Per virum ipsius Areobindum Imperatorem Rom.

Rimari cum anatomicis Democritum putes.] Fuit Democritus medicinae peritissimus, & multos de Medicina scriptos libros reliquit. Scripsit enim διαιτητικὸν ἢ ἰατρικὴν γνώμην, & περὶ πυρετῶν vt refert in eius

vita Diogenes. Nec desunt qui eum magistrum Hippocratis Coi fuisse dicant, vt scribit Cornelius Celsus in proœmio librorum de medicina.

Erupit Augustis ter Coss. Saxonum multitudo.] Hanc Saxonum cladem Hieronymus in Chronico confert in annum Domini 374. Cassiodorus autem qui Hieronymi Chronicum exscripsit, in Consulatum IV. Valentiniani & Valentis, qui annus fuit 373. Natalis Dominici. Sed Marcellino, cui hæc inuestigare propositum fuit, equidem assentiri malim. Contigit igitur hæc Saxonum clades ex Marcellini nostri sententia, anno Domini 370. Valentiniano & Valente 3. Coss. De qua victoria sic Orosius in lib. 7. loquitur. *Valentinianus Saxones gentem in Oceani litoribus & paludibus inuiis sitam, virtute atque agilitate terribilem, periculosam Rom. finibus eruptionem magna mole meditantem, in ipsis Francorum finibus oppressit.* Quæ verba Orosij ex illis D. Hieronymi adumbrata esse videntur. *Saxones cæsi Deusone in regione Francorum.*

Nannenus sust. Comes.] Hic est Nannenus qui postea Magister militum fuit: cui & Quintino Maximus tyrannus infantiam filij sui Victoris & tutelam Galliarum commisit, vt ex lib. 3. hist. Sulpicij Alexandri refert Turonensis Gregorius in lib. 1. In Regio codice scribitur *Nanneins sustinuit Comes.*

Diuturno bell. labore compertus.] Codex Regius cum editione Aug. consentiens vocem præmittit hoc modo. *dum diuturno, &c.* Proinde non dubito quin Marcellinus ita scriptum reliquerit. *Dux diut. bellorum labore compertus.* Simile mendum in eadem voce notaui suprà ad librum XXIII.

Pag. 376. *Et turba immensæ viribus affluentes.*] In exemplari Regio scriptum inueni, *& vbi immensæ*, in editione autem Augustana *& vrbus immensa.* An fortè ita scripserat Marcellinus, *& pubis immensæ viribus affluentes.*

Pag. 377. *Sobolem se esse Rom. Burgundij sciunt.*] Non probo explicationem Lindenbrogij qui de Burgundiis eatenus hoc verum esse scripsit, quatenus in Hæduorum, qui fratres se populi Romani dicebant, sedes immigrauerunt. quod quidem nollem ab eo dictum fuisse. Primo enim ex hac explicatione sequitur Burgundios fratres tantum populi Romani dici potuisse. At Marcellinus sobolem Rom. vocat. Deinde nondum his temporibus quorum historiam persequitur Marcellinus, Burgundij Sequanorum prouinciam occupauerant. Id enim diu postea contigisse Prosperi & Cassiodori & Orosij scripta testantur. Alia igitur ratio quærenda est, cur Burgundij sobolem se Romanam esse dicerent. Eam ex Orosij libro 7. hîc apponam. *Burgundionum quoque nouorum hostium nouum nomen, qui plusquam 80. millia armatorum ripæ Rheni fl. insederunt. Hos quondam subacta interiore Germania*

à Druso & Tiberio adoptiuis filijs Cæsaris, per castellorum disposita in magnam coaluisse gentem: atque ita etiam nomen ex opere præsumpsisse. quia crebra per limitem habitacula constituta Burgos vulgo vocant, &c.

Salinarum finiumque causa.] Sic quondam inter Hermunduros & Chattos atrox prælium exarsisse prodit Tacitus in fine libri 13. ob salem qui in fluminæ ac siluis in vtriusque gentis confinio gignebatur. & Strabo Autariatas scribit gentem Illyricam, continuum cum Ardiæis bellum gerere salinarum causa, quæ ἁλοπήγια appellat.

Finiúmque causa Alamannis sæpe iurgabant.] Burgundij confines erant Alamannis, vt docet Marcellinus in principio libri XVIII. *Cùm ventum fuisset ad regionem cui Capellatij vel Palas nomen est, vbi terminales lapides Alamannorum & Burgundiorum confinia distinguebant.* Idem notat Procopius in lib. 1. Goth. & ante vtrumque Mamertinus in Genethliaco quem Maximiano Herculio dixit. *Burgundiones, ait, Alamannorum agros occupauere, sed sua quoque clade quæsitos: Alamanni terras amisere, sed repetunt.* quo in loco Mamertinus Burgundiones à Burgundiis apertè distinguit. Ait enim paulò ante. *Gothi Burgundos penitus exscindunt: rursum pro victis armantur Alamanni.* Atqui Marcellinus Burgundios hic pro Burgundionibus posuit. Quos enim Burgundios vocat, eos Hieronymus in Chronico, & Orosius Burgundiones appellant. Socrates in lib. 6. & Agathias in 1. βουργουζίωνας vocat, Iordanes in historia Gothorum Burgundziones: sic enim exemplaria mss.

Cateruas misere lectissimas.] Hieronymus in Chronico, Anno Domini 374. *Burgundionum 80. ferè millia, quot nunquam ante, ad Rhenum descenderunt.* Idem refert Cassiodorus in Fastis, Valentiniano 4 & Valente 4. Coss. Sed Marcellinus noster id ponit Consulatu Valentiniani & Valentis tertio, qui annus Christi fuit 370. Ceterùm ante hæc verba punctum notandum est scribendumque. *Et cateruas misere, &c.*

Solent Ægyptij casus eiusmodi aßignare rectoribus.] In Codice Regio & August. editione scriptum inueni *casus eiusmodi ius aß.* vt fortè sic Marcellinus scriptum reliquerit. *casus eiusm. suis aßignare rectoribus.* Ceterùm ideò hos casus Ægyptij rectoribus suis vitio vertere solebant, quod eos haberent Deorum loco, & hæc mala eos auertere posse ac debere crederent. Diodorus Siculus in lib. 1. δοκοῦσιν οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς ἑαυτῶν βασιλεῖς προσκυνεῖν τε καὶ τιμᾶν ὡς πρὸς ἀλήθειαν ὄντας θεούς· τοὺς βουλομένους τε καὶ δυναμένους τὰ μεγάλα εὐεργετεῖν, ἡγούμενοι θείας μετέχειν φύσεως. *Ægyptij Reges suos non secus ac Deos venerantur & colunt. Nam & eos non sine Dei prouidentia summo imperio potiri existimant: & qui maxima beneficia hominibus conferre volunt ac possunt, eos diuinæ naturæ participes arbitrantur.* Quibus addi potest hic Minucij Felicis locus in Octauio. *Ægyptij sane hominem sibi quem colant eligunt: illum vnum propitiant: illum de omnibus consulunt, illi victimas*

cedunt. & ille qui tenenis Deum, sibi certè bene est.

Nostra peragrando licentius.] In Mss. Flor. Regio, & Valentino quædam voces præmittuntur hoc modo. *vei nono nostra peragr.* Et Mariangelus quidem Accursius ex conjectura, vt apparet edidit *vereno nostra peragrandi*. Gelenius autem vtramque vocem satis audacter expunxit. Mihi videtur sic legi posse commodius. *vocabat quidam nomine popularis verum, vt in otio nostro peragrando licentius, &c.*

Pag. 378. *Casu in agro inuentum.*] Editio Augustana cum Florentino Codice consentiens sic præfert. *casumn feruitatibus in agro inuentum.* In Regio autem exemplari ita scriptum inueni *cafumm fruitatib.* Proinde lenissima mutatione sic restituendum hunc locum existimaui. *casu cum ceruicatibus in agro inuentum* paulò suprà pro *ausi rapinis* in eodem Codice Regio scriptum est *reuerti rapinis* in August. editione *reuersi rap.* Nec dubito quin Marcellinus ita reliquerit *refreti rapinis, &c.*

Ordinis sui primatem.] Id est Primatem curiæ Lepticanæ. sic primates ordinis Alexandrini dicuntur in lege 4. & 190. Cod. Theod. de Decurionibus. Curiæ vertices vocat Marcellinus in lib. 14. pag. 15. vbi vide quæ annotaui, & adde legem 3. Cod. Theod. de Scenicis. & pag. 424. infrà.

Romani Comitis per Africam.] Ad quem rescriptum extat Valentiniani Modesto & Arinthæo Coss. relatum in titulo Cod. Theod. de diu. officiis. Eiusdem meminit Zosimus in lib. 4. eiusque auaritia factum esse ait, vt Mauri Firmum ad imperium extollerent.

Legitimo die concilij.] In his Conciliis non soli curiales, sed omnium ordinum & collegiorum homines conueniebant: & decreta condere ac legatos eligere consueuerant, qui desideria totius prouinciæ Imperatori nuntiarent, vt patet ex titulo Cod. Th. de legatis, & decretis legat. & Imperatores ad hæc Concilia sæpè, si opus erat, rescribebant. sic lex 2. in Cod. Theod. quemadmodum munera ciu. directa est ad Concilium prouinciæ Africæ: & lex. 3. in eodem Codice de inofficioso testamento ad Concilium Byzacenorum.

Pag. 379. *Iudi potestates excelsa.*] Id est Præfecti prætorio, ad quos decreta legationésque ciuitatum mittebantur, vt patet ex titulo Cod. Th. de legatis. Possunt etiam intelligi Quæstor sacri Palatij, Magistri scriniorum, Comites Consistoriani, & alij qui Imp. iudicanti assidebant. sic in lib. xvi. pag. 77. Marcellinus dixit. *Accessit huic alacritati plenus celsarum potestatum assensus, maximéque Florentij Præfecti prat.*

Lepitanáque agrò & Oeensi.] Oea seu Oeensis Colonia memoratur à Mela ac Plinio in Africæ descriptione. Apud Ptolemæum *ἐῶα* perperam scribitur pro *ὄῖα*. In Itinerario quoque Antonini Ocea colonia; In Tabula Peutingerorum Osa colonia multiplici errore perscribitur.

Sita erat inter Sabratam & Leptim: ex quarum trium vrbium nomine Tripolis dicta est teste Solino in cap. 30. Sanè in Notitia Africæ quam Iac. Sirmondus ante sex annos edidit, Tripolitanæ prouinciæ hæ numerantur vrbes, Leptis magna, Sabrata, Gichta, Oea, Tacapa. In Collatione 1. Carthaginensi Marinianus memoratur Episcopus ab Oea: sic enim legendum est, non autem *Abeea.*

Decurionib. multis.] Decuriones sunt quos frequentius Curiales posterior ætas dixit, & melius. Curiales enim à Curia denominantur, vt apud Græcos βουλευταὶ & βουλή. At Decuriones non dicuntur à Decuria. Neque enim municipales ordines vnquam Decurias vocitari videas, nisi in lege 176. Cod. Th. de Decurionib. Sanè Decuriæ à Curiis multum distant: Decuriæ enim propriè sunt collegia in quibus librarij, scribæ, lictores, Viatores, Nomenclatores, & Accensi Magistratuum Rom. censebantur. Sic Decuria lictoria Consularis, & Decuria viatoria Consularis, quarum mentio fit in Thesauro Inscript. Gruteri, & in lege 1. Cod. Theodos. de lictoris. offic. erat Decuria in quam relati erant lictores, & Viatores Consulum. & apud scholiasten Iuuenalis in Sat. v. Decuria quæstoria ea est in quam scribæ Quæstorij referebantur. Caue enim cum Casaubono in Notis ad Suetonium in Octauiano interpreteris de Decuria Equitum Rom. Sarmentus enim quem Decuriam quæstoriam emisse ait ibi scholiastes, scriba erat teste Horatio in Sat. v. Quo sensu Cicero 4. in Verrem sub finem, scribas irridet, qui Decuriam emerent nummulis corrogatis. Atque hæ Decuriæ scribis partim sorte attribuebantur, vt docet Cicero in 4. Catilinaria: partim Magistratuum gratia. vt Liuius in lib. 4. scribit *scribam cum quæstor in Decuriam legerat*: partim etiam precio eas comparabant, vt præter Ciceronem, & scholiasten Iuuenalis suprà citatus docet Suetonius in vita Horatij his verbis. *victisque partibus venia impetrata scriptum quæstorium comparauit.* Scriptus enim est officium scribæ. quo sensu scribtum facere dixit Piso de Flacco quodam apud Agellium in lib. 6. & Liuius in lib. 9. Similiter etiam Decuria Prætoria quædam fuit, cuius mentio in hac veteri inscriptione. *Viator. Honor. Dec. Coss. et. Prat.* fuit & Decuria Iulia, de qua vide Indicem Gruteri: & Herculea, & Laurentum, de quibus loquitur lex 46. Cod. Th. de cursu publico. *Diuersorum officiorum veterani etiamsi per suffragium ad Curiarum honorarium patronatum, aut ad societatem consortiumque Laurentum, aut ad Decuriæ Herculeæ suffragium aspirasse docuerint.* De Laurentum Decuria loquitur etiam hæc vetus Inscriptio. *C. Firmio. C. F. Menen. Rufino. equo. publ. Lauren. Lau. Dec. Flamini.* id est, vt explicare soleo, Laurentinæ Lauinatis Decuriæ Flamini. Item altera Inscriptio. *M. Valerius. Achilleus. lictor. proximus. Laurens. Lauinas.* De his Decuriis intelligendus est Suetonij locus in Octauiano cap. 57. *Veterani, Decuriæ, tribus.* & Cornelij Taciti in lib. 13.

vbi de libertinis loquitur. *Hinc plerúmque tribus, Decurias, ministeria magistratib. & sacerdotib.* Postremo monendum. id quoque est, has Decurias intelligi in lege 1. Cod Th. de lucris offic. & in titulo libri 14. Cod. Th. de Decurijs vrbis Romæ: quod manifestè confirmat lex 1. eius tituli, qua iubetur, vt quicunque ad primos ordines Decuriarum vult promoueri, sit literatus ex librariis, aut Censualibus. Qui in his Decurijs erant, dicebantur Decuriales, vt patet ex vetustis Inscriptionib.

Inter quos Rusticianus sacerdotalis, & Nicasius en. ædilis.] Inter honores municipales qui Decurionibus pro merito cuiusque deferri solebant, fuit ædilitas, Sacerdotium, Flamonium, & Duumuiratus, & similes. De ædilitate Tertullianus in Apologetico cap. 46· & Gesta Purgationis Cæciliani, & Felicis. hi à Græcis ἀγορανόμοι dicebantur, vt apud Arrianum in lib. 3. dissert. cap. 1. ποίησόν σε ἄξιον πολίτην Κορινθίων, καὶ τάχα τεύξῃ ἀγορανόμος ἢ ἐφήβαρχος ἢ στρατηγὸς, &c. De Sacerdotio autem ac Flammio passim loquuntur Impp. in Cod. Th. tit. de Decurionib. nominatim in lege 21. vbi Sacerdotij honos à Flamonij honore distinguitur, perinde ac apud Sidonium in lib. 5. epist. 7. & rectè. Nam Sacerdotes prouinciarum sunt, municipiorum Flamines. Tertullianus de Idololatria. *& corona aurea Sacerdotum prouincialium.* Et passim in titulo Codicis Th. de Decurionibus, Sacerdotes prouinciæ dicuntur. Pacatus in Panegyrico, *reuerendos municipali purpura Flamines ; insignes apicibus Sacerdotes.* Ac Sacerdotium quidem ἀρχιερωσύνη Græcè dicebatur lege 112. eodem. Flamonium autem ἱερωσύνη. Et Sacerdos quidem in ciuitate metropolitana sedebat: vt Sacerdos Iouis Opt. Max. Carthagine, sicut est in Gestis purgationis Felicis Episcopi: & Sacerdos prouinciæ Tripoleos Lepti, teste hic Marcellino. At Flamines in municipiis erant, vt dixi. Ceterùm Sacerdotalis hîc, & in Codice, is est qui Sacerdotio functus est: quemadmodum Duumuiralis, qui Duumuiratum gessit in lege 1. Digestis de albo scribendo, & in Apuleij apologia, & in Cod. Th. passim. sic Præsidalis, Proconsularis, & similia.

Pag. 380. *Missus ut Notarius incorruptus donatiuum, &c.*] Notarij ferè ab Imperatorib. eligebantur, qui donatiuum militibus erogandum perferrent. sic Marcellinus Comes in Chronico, Patricio & Hypatio Coss. *Anastasius*, ait, *Imperator donatiuum Illyricianis militib. per Paulum Tribunum Notariorum erogandum misit.*

Flagitiorum arbitra conscientia.] Id est. flagitiorum conscientia, velut arbitra, Palladium cum Romano conciliauit. sic Tacitus in lib. 6. dixit. *Cur mutua accusatione intentata nunc sileant? metum prorsus & noxam conscientia pro fœdere haberi.* Idem in lib. 4. Annalium. *Iidémque sermones tanquam vetita miscuissent, speciem arta amicitia fecere.* & in eandem sententiam appositè Iuuenalis in Satyra 3.

Quis nunc diligitur nisi conscius, & cui feruens
Aestuat occultis animus semperque tacendis?

Et paulò post. *Carus erit Verri, qui Verrem tempore quo vult*
Accusare potest.

Pag. 381. *Ruricium Præsidem, vt mandarent.*] Ruricius Præses erat Tripoleos, seu Tripolitanæ prouinciæ. Is super vastatione prouinciæ, & incursu barbarorum, relationem ad principem miserat cum decretis, & desiderijs Concilij Tripolitanorum.

Vicarij Crescentis.] Crescens Vicarius Africæ fuit, Gratiano 2. & Probo Coss. vt discimus ex lege 17. Cod. Th. de annona & tributis: qui fuit annus Natalis Dominici 371. Hoc itaque vel sequenti anno gestum id est quod memorat Marcellinus.

Apud aures sacras.] Aures sacras & diuinas aures Principibus tribuebant illo tempore. & ita loquitur, vt ceteros mittam, Symmachus in lib. x. epist. 34. Eumenius in Orat. de scholis. & imp. in lege 9. Cod. Th. de legatis.

In statione.] Id est in Mansione quadam militari, aut in Mutatione. Stationem enim sic à Marcellino sumi solere suprà notaui. sed si hîc ita sumitur statio, cur stationis, seu opidi nomen prætermisit Marcellinus?

Festo die Christ. ritus in Ecclesia pernoctabant.] Mos erat veterum Christianorum, vt quo die Synaxis erat futura, de nocte in Ecclesiam conuenirent, & orationi vacarent. Athanasius in Apologia ad Constantium, καὶ ἡμεῖς μὲν ηὐχόμεθα συνιόντες, ἐπειδὴ ἐπεῖχε καὶ ἑορτῆς συνάξεως. Et multo post, νὺξ ἦν, καὶ τοῦ λαοῦ τινὲς ἐπαννύχιζον μελλούσης συνάξεως.

Pag. 382. *Ad Hesperium Proconsulem.*] Hesperius Proconsul Africæ fuit, Valente v. & Valentiniano Aug. Coss. vt scriptum est in lege 3. Cod. Th. de Scenicis: qui annus fuit Natalis Dominici 376. Idem postea Præfectus prætorio Galliarum fuit, vnà cum patre Ausonio, Consulatu Ausonij ipsius & Olybrij, vt est in Codice Theodosiano. Quod confirmat etiam Ausonius in gratiarum actione ad Gratianum quum dixit tum, cùm è Consulatu decederet, *ad Præfecturæ collegium filius cum patre coniungitur.* & paulò post. *& tui tantùm Præfecturæ beneficij, quæ & ipsa non vult vice simplici gratulari, liberalius diuisa quam iuncta, cùm teneamus ambo integram, neuter desideret separatam.* Itaque tunc primùm videntur duo simul fuisse Præfecti præt. per Gallias. Ad hunc Hesperium extant epistolæ Symmachi in lib. 1.

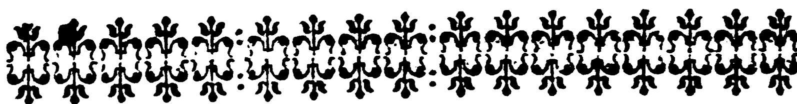
Et Flauianum Vicarium.] Flauianus Vicarius Africæ memoratur in lege 2. Cod. Th. ne sanctum baptisma iteretur, Gratiano 4. & Merobaude Coss. anno Christi 377. Idem postea Præfectus fuit prætorio Illyrici & Italiæ, Antonio & Syagrio Coss. lege 113. Cod. Theod. de pœnis. Anno Dom. 382. Et iterum anno 391. Consulatu Tatiani & Symmachi

Symmachi Præfecturam administrauit, vt præter leges in Cod. Th. de Apostatis, docet Symmachus in lib. 2. epist. 61. Anno item sequenti, cùm Eugenius tyrannidem arripuisset, auctoritate sua Flauianus adhuc Præfectus præt. eum impulit, vt se ad bellum pararet, fato regnum ei destinatum esse affirmans, vt scribit Sozomenus in lib. VII. cap. 22. Denique Consul fuit teste Symmacho in lib. 2. epist. 82. & 83. ab Eugenio, vt opinor, factus. quo fit vt nomen eius in Fastis non compareat. huic Romæ statua posita est cum hac Inscriptione.

VIRIO NICOMACHO FLAVIANO V. C.
QVAEST. PRAET. PONTIF. MAIORI
CONSVLARI SICILIAE
VICARIO AFRICAE
QVAEST INTRA PALATIVM
PRAEF PRAET ITERVM COS ORD
HISTORICO DISERTISSIMO
Q. FAB. MEMMIVS SYMMACHVS V. C.
PROSOCERO OPTIMO

Auctoritate mixta iustissima.] Auctoritas hîc pro imperiali præcepto ponitur, vt apud Symmachum, Sulpicium Seuerum, Ambrosium epist. 29. & alios. Interdum etiam pro iudicum decretis, & iussionibus sumitur, vt in edicto Theodorici, & in veteri Inscriptione. *Ex auctoritate L. Turci. Aproniani. V. C. Praef. vrbis, &c.* MSS. tamen Codices hoc in loco scriptum habent *auctoritate mixta iustissima.* sic enim in Regio & Valentino exemplari perscriptum reperi: quibus Augustana ac Basiliensis editio suffragantur.

Obsimulatis documentis probabilib.] Hic locus mihi quidem corruptus videtur. si enim hæc documenta probabilia erant, quomodo simulata dicuntur. nisi fortè *obsimulata* idem valet atque *opposita*. quod certè aut omnino dicendum est, aut emendandum hoc modo. *frustráque si tractos ob simultates documentis probabilibus ostendissent.*

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRVM XXIX. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 383. NTIOCHIAM *Imp. Rom. ingressus.*] Valens Imperator Antiochiam ingressus est, Gratiano 2. & Probo Coss. vt colligo ex lege 74. & 76. Cod. Th. de Decurionibus. Quod etiam testimonio Libanij confirmari potest. Qui in Vita sua se quinquagenarium fuisse Iouiano adhuc imperante testatus p. 46. postea p. 48. annum ætatis octauum & quinquagesimum egisse se dicit, tunc cùm Valens Aug. Antiochiam venit. Cùm igitur ab exitu Iouiani ad Consulatum Gratiani 2. anni sint octo, relinquitur Valentem eo quem dixi anno Antiochiam introisse. Adde Socratem in lib. 4. cap. 13.

Pag. 384. *Comiti Fortunatiano.*] Comitem rerum priuatarum intellige, sub cuius iurisdictione erant Palatini, qui rei priuatæ titulos exigebant. Fortunatianus enim Comes rei priuatæ dicitur Valentiniano nobil. puero, & Victore Coss. in Codice Th. tit. de metallis, & titulo de aquæductu. quam dignitatem etiam insequenti gessit anno, vt docet subscriptio legis 2. Cod. Th. de tironibus. De eodem Zosimus in lib. 4. vbi hanc historiam narrat. φορτουνατιανὸς τῇ τῶν βασιλικῶν ἐφεστὼς ταμιείων φροντίδι γοητείας χάριν φεύγοντα κρίνων ὑπέβαλλεν αἰκισμοῖς.

Qui à nimia asperitate.] In Codice Regio scribitur, *qui animi asperitate*, quam scripturam in Augustana etiam editione reperi.

Heliodorum fatorum per genituras interpretem.] Eundem infrà Mathematicum appellat. hi etiam Genethliaci dicebantur, vt in lib. 14. cap. 1. Agellij legitur. Græcis γενεθλιαλόγοι, & γενεσιαλόγοι. Sic enim Artemidorus in lib. 2. cap. 74. περὶ δὲ μαθηματικῶν τῶν γενεσιαλόγων. & Origenes contra Celsum ni fallor. Vnde in capite 60. Concilij in Trullo pro τὴν τύχην καὶ εἱμαρμένην καὶ γενεαλογίαν, scribendum videtur γενεσιαλογίαν. Cicero, Vitruuius, & plerique antiquiorum Chaldæos vocabant, eo quod hæc prædictionum ratio à Chaldæis primùm inuenta sit. Quan-

quam alij Ægyptios auctores faciunt, vt Arnobius in lib. 2. *Quando siderum motus, aut ratio cœpta est Genethliaca sciri? non post Thentatem Ægyptium, &c.* cui opinioni fauere videtur Marcellinus noster in fine lib. 22. cum ait de Ægyptiis. *Super his scientiam callent qua fatorum vias ostendit.* De iisdem Genethliacis sentit etiam in lib. 30. pag. 420. *Hi velut fata natalicia præmonstrantes, &c.* Contra huius scientiæ vanitatem disputat Fauorinus apud Agellium in lib. 14. & Cicero in 2. de Diuin. cuius hæc verba sunt inprimis notanda. *Quam multa ego Pompeio, quam multa Crasso, quam multa huic ipsi Cæsari à Chaldæis dicta memini, neminem eorum nisi senectute, nisi domi, nisi cum claritate esse moriturum? vt mihi permirum videatur, quemquam extare qui etiamnum credat iis, quorum prædicta videat re & euentis refelli.*

Prætor. iudicio tradidit Præfectura.] Modesti scilicet Præfecti prætorio. Nam vt scribit Zosimus in 4. cùm Palatinus ille veneficij accusatus à Fortunatiano tormentis subditus, multos conscios nominasset, res cognitioni Modesti Præf. mandata est, eo quod personæ exhibendæ erant iurisdictioni Comitis priuatarum haudquaquam obnoxiæ.

Fidustium Præsidialem.] Id est præsidatu functum, vt ad lib. 22. notaui. Huius autem Fidustij meminit Libanius in vita sua p. 56. οὐδὲν ὑπεργλόχον, φιλύστόν τε καὶ ὡς ἐκεῖνος ἐπιεικέστατος τῶν σκηπτρῶν, &c. Irenæum quoque & Pergamium eius factionis conscios ibidem Libanius commemorat: quos cum interrogasset Valens num & Libanius particeps foret, illi ignarum & insontem esse Libanium confessi sunt, tametsi Pergamius Libanio esset infensus.

Antiquitus claro genere in Galliis natus.] Elogium Theodori habes etiam apud Chrysostomum in Epistola ad iuniorem viduam. Sed cum in Sicilia natum esse Chrysostomus affirmat, his verbis: quæ quoniam adhuc à nemine obseruata sunt, hic præteriri non debent. Θεόδωρον ἴσως ἀκούεις τὸν ἀπὸ Σικελίας· καὶ γὰρ τῶν σφόδρα ἐπισήμων ἐτύγχανεν ὤν. οὗτος καὶ κάλλει καὶ μεγέθει σώματος καὶ παῤῥησίᾳ τῇ πρὸς τὸν βασιλέα πάντων κρατῶν, καὶ δυνάμενος ὅσα τῶν ἄλλων στρεφομένων οὐδείς, οὐκ ἤνεγκε τὴν εὐημερίαν μετρίως ἐνεγκεῖν· ἀλλ' ἐπιβουλεύσας βασιλεῖ καὶ ἁλοὺς, αὐτὸς μὲν ἀπετμήθη, ἡ δὲ τούτου γυνὴ πάντων ἀθρόον γυμνωθεῖσα τῶν αὐτῆς, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐκπεσοῦσα, ταῖς ταμιακαῖς ἐν-δοῖς ἐγκατελέγετο. *Theodorum fortè audisti illum è Sicilia oriundum. fuit enim vir inprimis illustris. hic cum & forma dignitate, & proceritate corporis; & erga principem ipsum libertate omnes superaret, tantúmque posset quantum in palatio nemo, felicitatem suam moderate non tulit. sed insidias principi struens cùm deprehensus esset, ipse quidem pœnas capite dedit: vxor autem ipsius subitò bonis omnibus, & ipsa quoque libertate spoliata, inter Tamiacas ancillas relata est.* Igitur Theodorus natus quidem erat in Sicilia. Sed eius origo erat ex Gallia teste Marcellino. Et sic conciliandus est cum Marcellino Chrysostomus. Eadem ratio-

ne originem à patria separari videas passim in Historia Augustorum. Nec aliter conciliare soleo Aurelium Victorem cum Victoris Epitome: quorum alter Neruam Cretensem vocat, alter Narniensem. Nulla enim est dissensio, si intelligamus Neruam Narniæ quidem genitum, origine autem Cretensem fuisse.

Semper officio, locóque quem ret. superior videbatur.] Eodem planè modo Valentinianum laudat Socrates in principio lib. 4. ἦν δὲ καὶ μεγαλόψυχος ὁ ἀνὴρ, καὶ ἀεὶ τῆς παρούσης τύχης μείζων ἐφαίνετο.

Per Eusebium.] Scribendum puto *Eucarium*. quod nomen originem Græcam habet εὐχάριος. sic *Eucarpus* quidam Alexandrinus memoratur à Tacito in lib. 14.

Pag. 385. *Præfecti præt. tunc Modesti.*] Is Auxonio Præfecto præt. successerat ex anno Dom. 371. Gratiano 2. & Probo Coss. Nam Auxonius sub initium huius anni, aut sub alterius exitum decesserat, vt docet lex 2. Cod. Theod. de patrociniis Vicorum. Zosimus in lib. 4. τελευτήσαντος δὲ τοῦ τῆς αὐλῆς ἐπάρχου (Auxonium intelligit) Μοδέστῳ ταύτην παρέδωκε τὴν ἀρχήν. Ex his patet grauiter halucinatum esse Scaligerum, qui in lib. 2. Auson. lectionum cap. 17. affirmat Auxonium in Codice Theod. vitiosè perscribi, & Ausonium emendandum esse. Atqui Auxonius is de quo dixi, anno Dom. circiter 371. abiit è vita: Ausonius autem diu post hunc annum, & Consul & Præfectus fuit. Adde quod Auxonius Præf. præt. Orientis fuit sub Valente, cùm Ausonius Præfectus fuerit præt. per Gallias sub Gratiano. Cæterùm Modestus huic iudicio quod narrat Marcellinus, à Valente præfectus est. Et cùm sedulam operam in hac quæstione nauasset, Consulatum insequenti anno præmij loco accepit.

Pag. 386. *A Quintiano Senatore.*] Sic eum Herodianus nominat, quem vbique sequitur Marcellinus noster, vt rectè Casaubonus notauit. At Xiphilinus in Commodo, & Lampridius Claudium Pompeianum vocant, iidémque Zonaras. Sed non dubito quin corrupti sint in hac parte Dionis codices, & Lampridium, & Zonaram, & Xiphilinum induxerint. Etenim Pompeianus Commodi magnus exstitisse dicitur ab ipso Dione in lib. 72. & Pertinaci quoque superstes fuisse in lib. 73. & apud Capitolinum in Pertinace. vita quoque & moribus sanctissimus, planéque Commodi dissimilis fuisse proditur ab iisdem. Itaque certum habeo apud Xiphilinum pro his verbis, Κλαύδιος πομπηιανὸς ἐπεβούλευσεν scribendum fuisse Κυΐντιανὸς ἐπεβούλευσεν, quod ex sequentibus liquido confirmatur. subiicit enim Xiphilinus eum cum Lucilla stupri consuetudinem habuisse, eiúsque Lucillæ filiam desponsam: eumdem ob lasciuiam Commodo carum fuisse, quo cum ludere & vagari solebat. Quæ omnia in Pompeiani quidem grauitatem non cadunt; Quadrato verò optimè conueniunt, vt docet Herodianus in lib. 1.

Nocentes innocentesque maligna insecti.] Idem scribit Libanius in vita sua, p. 56. καὶ ἐκόλαζε μὲν διὰ τῶν ἠδικηκότων ὁ βασιλεὺς τὴν πρώτην· ἐκολάζοντο δὲ παρὰ τοῦτο οὐδὲν ποιοῦντες ἐπιτήδειον. πάντες δὲ ἅπαξ ἀθλίως ἔχοντο τὰ εἰληφότα τέχνης διδάσκαλοι περὶ τῶν ἰδίων. *Et Imperator principio quidem nocentes supplicio afficiebat. postea verò quidam innoxii sunt qui nihil tale norant. Omnésque vates, & qui vatum opera in priuatis suis negotiis vsi fuerant, hostes publici habebantur.* Quibus consentanea scribit Sozomenus in lib. 6. cap. 35.

Mortem in acie linguæ portantis.] Aut addendum aut tacitè subaudiendum est hoc modo. *Mortem & vitam in acie linguæ port.* Alioqui quomodo intelligas quæ sequuntur *ad partem pessimam deprauantes*, ad mortem scilicet. Hæc autem explicatio confirmatur ex lib. 18. p. 119. vbi Aristoteles Callisthenem crebro monuisse dicitur, vt quam rarissimè aut iucundissimè loqueretur apud hominem *vitæ potestatem & necem in acie linguæ portantem.*

Et ipse ad quæstus proprios redigebat.] Fœdam Valentis auaritiam hîc & passim omnibus paginis insectatur: qui damnatorum bona non solum fisco vindicabat, sed etiam in proprios vsus vertebat: cum modestiores principes aut proximis ea relinquere solerent, aut petitoribus concedere, aut in ærarium publicum ad vsus publicos referre. Sic Hadrianus teste Spartiano *damnatorum bona in fiscum priuatum redigi vetuit, omni summa in ærarium publicum Pop. Rom. recepta.* Et Seuerus bona Albinianorum proscripsit, atque in ærarium publicum retulit, vt ait Capitolinus in Albino. Vide titulum in Codice Th. de bonis proscriptorum.

Pag. 387. *Si admotus quisquam fabricæ diffugisset.*] Per fabricam videtur intelligere murum qui podium ab arena distinguebat. de quo vide Lipsium in cap. 12. de amphitheatro. vel sanè cancellos postes quibus admoti bestiarij subita conuersione ferarum impetus eludebant, vt refert Cassiodorus in lib. 5. epist. 42.

Patricius & Hilarius.] Patricius è Lydia, Hilarius ex Phrygia erat oriundus teste Zosimo. vtriusque elogium habes apud Suidam ex Eunapij historia, ni fallor, Ἱλάριος ὁ ἐκ Φρυγίας ἐπὶ Ιοβιανοῦ βασιλέως Φρυγίαν κατὰ τὴν ... αὐτῆς ... De Patricio verò hæc habet. Πατρίκιος οὗτος ... ἐπὶ Ιοβιανοῦ βασιλέως ... Sed vtrobique ... scribendum existimo.

Pag. 388. *Lance rotunda purè superposita.*] Sic etiam tripodi Delphico superposita lanx erat, quæ Græcè dicitur κύκλος, seu ὅλμος. Pollux in lib. X. cap. 23. ... inquit ... De hoc disco Artemidorus in lib. 5. ... ἐπὶ ...

Spatiis examinata dimensis.] Magis placet Basiliensis editionis scriptura *examinatae dimensis.*

Torulo capite circumflexo.] In Regio codice superscriptum est *capiti.* quam scripturam equidem vulgatæ prætulerim. est autem torulus tum hîc, tum in lib. XVI. fascia seu vitta.

Superfistis cortinulæ.] Hunc locum ex fide & auctoritate non modo Regij codicis, sed etiam editionis Augustanæ distinxi & emendaui. Id tantùm mihi licere volui, quod cum in exemplari Regio scriptum esset *cortinules* . . . . . *pensilem*, *&c.* in editione autem Augustana *cortinales* . . . . *pensilem*, sic emendare ausus sum. *Cortinulis pensilem anulum librans.* Sunt autem cortinulæ vela, vt apud D. Ambrosium in ep. 33. *suggestum est mihi cortinas regias esse collectas.* in epist. 32. ad Marcellinam sororem vela Regia pro eodem dixerat. Apparet igitur longè diuersa significatione cortinulas hîc sumi, ac supra cortina sumitur. Nam cortina Delphica in eo loco nil aliud erat quam tripus. At cortinulæ hunc sunt vela ex quibus anulus magicis carminibus consecratus dependet.

Actum ex carpathio filo.] Editionis Augustanæ scripturam quis non præferat. *Anulum librans sartum ex carpathio filo.* Quin etiam pro *carpathio* penè adducor vt credam à Marcellino scriptum esse *carpasio*, id est lineo. Ceterùm de his anulis magicis quos φαρμακίτας & πεπλασμένους vocat Scholiastes Aristophanis in Plutum, copiosè agit Lindenbrogius ad hunc locum. Talis fuit anulus ille Persinæ reginæ apud Heliodorum in lib. 4. cuius virtute ac præsidio Chariclea flammas euadit, apud eundem in lib. 8. Eorum anulorum vis omnis erat in pala quæ literis quibusdam sacris insignita, & magicis consecrationibus initiata erat: Gemma quoque similiter consecrata includi solebat, vt apud Heliodorum pantarba.

Ex oraculis editi Branchidarum.] Branchidæ locus erat in agro Milesio supra Panormum portum: celebris Apollinis oraculo quem Iones & Æoles olim consulere solebant, vt scribit Herodot. in 1. Postea is locus Didymi dictus teste Pomponio Mela in lib. 1. cap. 17. Branchidæ autem dicti sunt à Brancho Apollinis amasio, qui primus oraculi Apollinis Didymæi antistes fuit, vt ait Strabo in lib. 9. Conon in narratione 38. & 44. Euangelum ei successisse prodit. Ac Branchidæ quidem propriè sunt successores veteris illius Branchi: eadem ratione qua Iamidæ, Telliadæ, Clytidæ dicti sunt olim familiæ vatum in Græcia, de quibus Herodotus & Pausanias scribunt. Postea verò Branchidæ nomen loco dedere.

Duas perstrinxerat syllabas cum adiectione.] Cum in Codice Regio & in editione August. scriptum reperissem, *perstr. syllabas & cum adiect.* statim conjicere cœpi sic à Marcellino relictum fuisse. *& assiliens anulus duas perstrinxerat syllabas ΘΕΟ cum adiectione literæ postre-*

ma (scilicet δ') *&c.* Certè quin hic locus ita intelligi debeat, dubium non est. Ceterùm à Marcellini nostri narratione dissentiunt Zonaras ac Cedrenus. Neque enim ope anuli consecrati, sed per ἀλεκτρυομαντείαν nomen imperaturi post Valentem quæsitum esse memorant. Ea autem diuinatio erat huiusmodi vt aiunt. literæ 24. pulueri erant inscriptæ: singulis granum tritici vel hordei imponebatur. Tum recitatis quibusdam magicis carminibus Gallus gallinaceus dimittebatur: Et ij quibus id curæ erat, sollicitè attendebant quibus è literis grana colligeret. Eæ literæ inter se iunctæ id quod quæsitum fuerit prædicere creduntur. Hæc Zonaras & Cedrenus. At Socrates in lib. 4. necromantia vsos esse tum maleficos in quærendo Valentis successore narrat. Sed Sozomenus in lib. 6. cap. 35. cum scriptore nostro consentit.

Οὐ μὰν.] Scribe οὐ μὰν ἀτίμητον, &c. quemadmodum in ms. Flor. & Aug. editione legitur. & ita apud Homerum occurrit aliquoties. Potest etiam legi οὐ μὲν vt Apollonius Rhodius ponit pro οὐ μὰν teste Scholiaste. In secundo versu ms. Flor. & Augustana editio habet ἐφοπλίσσει χαλκὸν ἄγων. legerem ἐφοπλίσσει nisi syllaba repugnaret.

Pag. 389. *Eutropium Asiam Proconsi. ebs. potestate.*] De quo Libanius in vita sua, p. 54. vbi de Festo loquitur Asiæ Proconsule, ὃς ἐκ τούτου μόνος παρὰ μόνον τὸν βάλλοντα εἶπεν, ὡς ἐμέ τε ῥᾳδίως ἐν αὐτῷ καὶ τὸν Εὐτρόπιον ἕλοι. Eundem Eutropium memorat Gregorius Nazianzenus in epist. 137. & magnum Eutropium appellat. In epistola autem 138. eundem Proconsulem Asiæ fuisse non obscurè significat his verbis, ἐμοί τι περὶ πᾶσιν οἷς τετίμηκας οὐδενὶ πώποτε, ἵνα τὰ ὑψηλότερον εἶχες θρόνον ἔχοντα τὸ ἐπίφθονον ἔτι, καὶ τὴν Ἀσίαν περιτυχὼν ἐκ μέμνησαι. &c. *Atque vt omnia prateream beneficia quibus me affecisti cum tu summum Magistratum teneres qui adhuc inuidiam tibi creabat, reperto me in Asia, si memoria tenes, &c.* Idem postea Præfectus præt. fuit anno Dom. 380. & 381. vt ex Codice Theodosiano colligere est. Ac nisi coniectura fallor, is ipse est Eutropius vir Cl. qui Breuiarium historiæ Rom. satis eleganti sermone scripsit ad Valentem Aug.

Pasiphile.] Eiusdem nominis fuit is cui Palladius Æmilianus carmen suum de re rustica inscripsit: ad quem directa est lex 8. Cod. Th. de iurisdictione, Olybrio & Probino Coss. Malè in codice Regio & Aug. editione legitur *Parsiphile.*

Simonides.] Eius meminit etiam Zosimus in lib. 4. καὶ μετὰ τοῦτον ὁ ἐκ Φρυγίας Ἱλάριος, καὶ Σιμωνίδης ἐπὶ τούτῳ, καὶ Πατρίκιος ὁ Λυδός, καὶ ὁ ἐκ Καρίας Ἀνδρόνικος. ἦσαν δὲ οὗτοι πάντες εἰς ἄκρον παιδείας ἐληλυθότες. *Et post Maximum Hilarius è Phrygia, & Simonides post hunc, & Patricius Lydus, & Andronicus è Caria supplicio affecti sunt: omnes doctrina laude præstantes.*

Peregrinum imitatus Protea.] Peregrinus philosophus Cynicus co-

gnomento Proteus, cum Herculis mortem æmulari vellet, in conspectu totius Græciæ se in rogum immisit Olympiade 236. cum proxima ante Olympiade facturum id se pollicitus, ad hoc spectaculum omnibus condixisset. Huius honorificam mentionem facit Agellius in lib. 8. cap. 3. Maximus Tyrius in Orat. 37. sed Lucianus eius mortem ac vitam peculiari libello proscripsit. Et Pausanias grauissimus scriptor qui iisdem temporibus vixit, hanc de eiusmodi desperatis hominibus sententiam fert in lib. 6. Eliacorum. Cum enim Timanthem quendam athletam retulisset solutis præ senio viribus se in rogum coniecisse, subdit: ὁπόσα δὲ ἤδη τοιαῦτα ἐγένετο ἐν ἀνθρώποις ἢ καὶ ὕστερόν ποτε ἔσται, μανίᾳ μᾶλλον ἢ ἀνδρείᾳ νομίζοιτο ἂν κατά γε ἐμὴν γνώμην. *Quæcumque porrò aut superiori memoria facta sunt, aut deinceps fient eiusmodi, equidem insaniæ potius ac furori quàm fortitudini tribuenda esse censeo.* Ceterùm hic Peregrinus natus erat ex opido Hellesponti Pario, teste Luciano: eique mortuo Pariani statuam in foro posuerunt, ex qua oracula reddi dicebantur, vt ait Anaxagoras in legatione pro Christianis.

Pag. 390. *Ephesum ad genuinam patriam.*] Maximus philosophus oriundus fuit ex Ionia, vti testatur Libanius in Orat. pro Aristophane Corinthio his verbis, ἀνδρ[illegible], τῷ τε ἀπὸ τῆς Ἠπείρου καὶ τῷ ἐκ τῆς Ἰωνίας. Priscum Epirotam & Maximum ex Ionia philosophos intelligit. Idem in Oratione funebri p. 299. Maximum vocat ἄνδρα ἴωνα φιλόσοφον. Rectè igitur Marcellinus noster Ephesum fuisse dicit, ex Epheso vrbe Ioniæ. Eunapius tamen Sardianus Smyrnæum facere videtur. Nymphidianum enim, qui Maximi philosophi frater fuit, oriundum fuisse ait è Smyrna, quæ fuit etiam Ioniæ ciuitas. Sed Marcellino subscribunt Socrates in lib. 3. & Sozomenus in 5. At Suidas in V. Μάξιμος eum Epirotam aut Byzantium fuisse dicit magno errore. Maximum quidem Byzantium patrem Euclidis ab hoc nostro Ephesio distinguit apertè Socrates in principio libri 3.

Ibique capite truncatus.] A Festo Asiæ Proconsule, quem ad hoc maxime miserat Valens, vt scribit Eunapius in Maximi vita. Et quidem eo miserabilior fuit hæc Maximi cædes, quòd grauissimo morbo tum tenebatur Maximus, ex quo intra breuissimum temporis spatium erat moriturus. Itaque Libanius in vita sua, pag. 51. gratias agit fortunæ quæ sibi odium potius quam amicitiam Festi conciliauerit, hominis præsertim ea crudelitate præditi, vt vereretur ne morbus quo Maximus philosophus laborabat, eum gladio suo subtraheret. τῇ μέντοι γε οἶδα τῇ τύχῃ χάριν, ἥ με ἐν ἐκείνου φίλον ἀνδρὶ δείξασα μετὰ ταῦτα ὕστερον μὴ φιλίαν· τὸ ἐκείνου ξίφος [illegible] νόσος ἀπολαύσειε τὸν Μάξιμον.

Filium mis. ductum ad mortem, casu quodam prospero reu.] Omnis siquidem populus Antiochenus vnà cum opificibus cum conuenisset

missus in Hippodromum, Hieroclem qui iam freno ore ad supplicium trahebatur, clamoribus ac precibus suis seruauit, vt scribit Chrysostomus in Orat. 3. de incomprehensibili Dei natura, vbi cùm vim & efficaciam precantis ad Deum multitudinis Antiochensibus ostendere vellet, hos exemplo vtitur. [illegible] *Nam ante hos decem annos, vt meministis, quidam coniurationis aduersus Imp. conscij sunt deprehensi. & cùm ex ciuitatis primatibus nescio quis reus eius criminis visus esset, freno in os iniecto ad supplicium ducebatur. Tunc tota ciuitas ad Hippodromum excurrit, & opifices è tabernis eduxit, ac simul vniuersus populus ad regiam progressus, damnatum hominem nulla dignum venia, Imp. furori subtraxit, &c.* Quin hic Chrysostomi locus de Theodori motu intelligendus sit, dubitari non potest. Nam & tempus ipsum aptè conuenit, & quod eam coniurationem Antiochiæ ait esse detectam. Quo posito sequitur hunc primatem qui populi precibus liberatus est, esse Hieroclem Antiochenum; quem Marcellinus noster casu quodam prospero reuocatum esse ait cum duceretur ad mortem. Ceterùm in verbis Chrysostomi notanda sunt hæc [illegible] quæ sic vertimus *freno in os iniecto.* Sic Pacatus in panegyrico de quibusdam Christianis antistitibus ait. *Cum lictorum arma, cum damnatorum frena tractassent, pollutas pœnali manus sanguine ad sacra referebant.* Et hunc morem antiquissimum esse docet Herodotus in lib. 3. de Ægyptiis loquens, quos Cambyses ad supplicium duci iussit: & in lib. 4. de vatibus Scythicis. Denique Aristophanes in Nubibus,

[illegible]

Ex illo autem freno habena seu funis aptabatur, quo carnifex damnatos ad supplicium trahebat. Itaque [illegible], quod est funem, pro freno dixit Chrysostomus in eo loco, & in homilia 15. ad pop. Antiochenum, & in Orat. in de Machabæis.

Pag. [illegible] *Signatis domibus.*] Id est obsignatis. Obsignabantur autem ædes appositis fiscalibus titulis. Sic in lege 5. Cod. Theod. de aquæductu fundus fiscalis tituli proscriptione signatus dicitur. Hi tituli nihil aliud erant quam tabulæ inscriptæ cum velis seu cortinis purpureis vt declarat Agathias in lib. 5. [illegible] Græci [illegible] dicunt, vt Xenophon in lib. 2. rerum græcarum & [illegible]. Sic enim Teles apud Stobæum in cap. [illegible]

[illegible]

παραγεγράφθαι, ἢ ἴδιον ἀφελέσθαι. Ceterùm hi tituli ædibus reorum appositi non statim eas fisco vindicatas esse significabant. Plerumque enim ante sententiam latam, statim ac comprehensus fuerat reus, ædes eius obsignabantur, quò chartæ omnes in iudicio proferri possent, ex quibus documentum iudici suppeteret. Quod si reus sententia iudicis erat absolutus, refixis titulis rem suam recuperabat: sin erat condemnatus, ædes fisco applicabantur. Chrysostomus in Orat. 13. ad populum Antiochenum. τὰ οὐσίας ἐδήμευον, καὶ ἐπιγράμματα ἐν ταῖς θύραις ἁπάντων ἦν ἰδεῖν. *Bona publicabant, & in singulorum vestibulis titulos fiscales cernere erat.* Idem in Orat. in Iuuentinum & Maximum.

Pœnis addicti.] Regius codex cum editione Aug. habet *patris addicti*, id est patrisfamilias.

Tantus vniuersos inuaserat terror.] Atrocitatem eorum temporum satis declarat Sozomenus in lib. 6. cap. 35. vbi Valentem refert præcipiti iracundia aduersus omnes philosophos ferri primum cœpisse, deinde verò comprehensos esse multos qui philosophi quidem non erant, pallio tamen philosophici simili erant amicti: adeò vt omnes eo tempore præ metu pallia abjicerent. Cædes porrò damnatorum tanta fuit, vt eam mactationi pecudum in epulis ac viscerationibus comparet Eunapius in Maximi vita, & Marcellinus noster, p. 390.

Incedebat passim elatè.] In editione Augustana legitur *& incedebat passim ac latè os circumferens vultuosum.* cui editioni subscribit Regius codex.

Liberius seruabatur.] fortè *versabatur.*

Pag. 392. *Elegia parentis publici.*] Id est sententias & edicta Imperatoris, qui parens publicus dicitur à Symmacho in Epistolis & alibi sæpè. Elogium autem quid sit, notaui ad librum xxv. Glossæ veteres *Elogium* διάταγμα.

Perque eum vt forensium caussarum patronum.] Ex his necessario colligitur Heliodorum aduocatum fuisse. vt fortasse his ipse sit Heliodorus de quo Libanius loquitur in Orat. aduersus doctrinæ suæ obtrectatores, pag. 602. qui ex vilissimo gari mercatore celebris causidicus euasit. Nam cum Corinthum venisset gari vendendi causa, & hospes apud quem diuertebat, morbo laboraret, nec se in iudicio die dicta sistere posset, ipse eius loco se exhibuit: auditisque causidicis in spem venit se quoque si causis agendis operam daret, non postremum causidicum futurum. Quare cum tempus dispensasset partim mercibus vendendis, partim causis audiendis, breui celebris aduocatus extitit. erat enim admodum impudens, & ob mercaturam gari subinde ridebatur. sed ipse ridentibus potior, magnas ex causidicina opes sibi comparauit. eius enim patrocinio omnes certatim se committebant. Peracto tandem aduocationis tempore fisci aduocatus fuit, & postea magistratum gessit.

Splendida loca.] Intelligit quos locos communes vulgo Rhetores vocant.

Qua cruciarius ille.] Cruciarius est cruce dignus, vt apud Apuleiuum in lib. x. initio. & Senecam in controuersia 21. vide Isidorum in lib. x. Originum.

Quanquam pracipiti.] Scribendum sine dubio est, *hoc vnum edisserum, quàm pracipiti confidentia Patriciatus columina ipsa pulsauit.*

Nihilque sit tam iniquum, quam ad, &c.] Hæc Marcellinus sumpsit ex eleganti illa Ciceronis epistola ad Quintum fratrem. Sic enim ait Cicero de Iracundia. *Quod vitium cum in hac priuata quotidianáque vita leuis esse animi atque infirmi videtur: tum vero nihil est tam deforme quam ad summum imperium etiam acerbitatem natura adiungere.* Vnde penè adducor vt credam sic à Marcellino relictum esse. *nihilque sit tam deforme quam, &c.* Accursius quidem ita ediderat. *nihilque sit tam dirumquam, &c.* At Gelenius sic edere maluit. *nihilque sit tam iniquum, &c.* vterque ex coniectura vt equidem non dubito. Nam in Regio codice adiectiuus deest. Sic enim in eo exaratum est. *nihilque sit tanquam ad ardua, &c.*

Pag. 393. *Pullati pracedere honorati compl.*] Mos erat apud veteres, vt cum funus efferebatur, propinqui & amici cum clientibus ac seruulis honoris causa præcederent. Hieronymus ad Paulam de obitu Blesillæ. *Ex more,* inquit, *parantur exequia: & nobilium ordine praeunte aureum feretro velamen obtenditur.* Idem in Epistola ad Riparium aduersus Vigilantium. *Ergo martyrum immunda sunt reliquia? & quid paßi sunt Apostoli vt immundum Stephani corpus tanta funeris ambitione pracederent.* Auctor historiæ Miscellæ in lib. 12. de Athanarico Constantinopoli defuncto loquens. *Cuius exequias,* ait, *Imperator ipse praecedens digne eum tradidit sepultura.* Idem ait Iordanes in Geticis. Omitto locum Sulpicij in fine libri 2. de vita sancti Martini, Hegesippum in lib. 5. cap. 2. Petrum Chrysologum serm. 121. Hinc Græci προπέμπειν dicunt, vt Iamblichus de vita Pythagoræ, Chrysostomus in homilia de morte, & acta Synodi contra Chrysostomum habitæ.

Nudatis capitibus.] Honoris scilicet causa. Sic Iulianus capite nudo & posito diademate funus Constantij deduxit, teste Gregorio Nazianz. in Inuectiua 2. Ceterùm ex hoc loco colligi videtur, Romanos ac præcipuè nobiles ea ætate minime solitos esse capite nudo incedere, maximè extra ciuitatem. Ibi enim cadauera humabantur, vt notaui supra.

Incedentes pedibus.] Scribendum videtur. *Nudatis capitibus adusque sepulchrum incedentes & pedibus.* Sic Suetonius in Augusto scribit reliquias eius collectas à primoribus equestris ordinis tunicatis discinctisque & pedibus nudis, ac in Mausoleum conditas esse. confirmatur

autem hæc emendatio sequentibus verbis. Sequitur enim *quosdam etiam complicatis articulis praire mandauit.* vbi exaggerationem gradatim factam agnoscas. primo enim nudare capita iussi sunt, quod leue est. dein nudare pedes, quod grauius. postremo digitos complicare. Quod si vulgatam scripturam retineas, languet oratio.

Quosdam etiam complicatis articulis.] Veteres in mœrore ac luctu manus complicabant, quem habitum eleganter describit Apuleius lib. 3. *Complicitis denique pedibus, ac palmulis in alternas digitorum vicissitudines super genua connexis sic grabatum cossim insidens vberrim flebam.* Hanc porrò hominum stultitiam grauiter arguit Dio Orat. 16. de ægritudine, qui non contenti præsenti molestiæ animum submittere, alia etiam extrinsecus adiumenta luctus excogitarunt, vt pullas vestes, manuum complicationes, & humiles sellas. τοῦ δὲ μὴ μόνον εἴκειν τῇ φθορᾷ τῆς διανοίας, ἀλλὰ καὶ προσμηχανᾶσθαί τινας ἔξωθεν, ἐσθῆτα μέλαιναν ἐσθῆτα, καὶ συμπλοκὰς χειρῶν, καὶ ταπεινὰς καθέδρας, οὐκ ἐπίσχοντες; Quintus Smyrnæus lib. 14. de Captiuis mulieribus Troianis quæ in Græciam abducebantur:

> Αἱ δ' ἄρα πεπλάσαντο ἐς Ἴλιον ἀχνύμεναι κῆρ
> Λυπαῖς· καὶ πολλὰ κινυρόμεναι γοάασκον.
> Καὶ ῥ' αἱ μὲν περὶ γούνατ' ἔχον χέρας.

Hippocrates, ἀσπαζόμενοι, ἀπορούμενοι, κλαίοντες, ὀιμώξαντες, ἰαχῇσιν, ὀλολύζοντες, ἀναγκαζόμενοι ἐς πᾶσαν ἰδεῖν ἀγαθῶν. ἀίζοντας δὲ οἱ κλαίοντες, ἢ συμπεπλεχότες τὰς χεῖρας ἢ περιδινούμενοι καὶ ἵξας ἐς τοῦτον ἱκανῶς κακοί.

Post scipiones & trabeas.] Inter Consulum insignia fuit Scipio eburneus cui aquila insidebat, vt docet Iuuenalis in Sat. x. Cassiodorus in formulis, Isidorus, aliique. Græci σκῆπτρον vocant. Sic Libanius in Oratione Consulari ad Iulianum, καὶ τὴν ἐσθῆτα ταύτην ἐνδυῶναι, καὶ τὸ σκῆπτρον ἀνελεῖν. & Themistius in Oratione xi. Iuuenalis quoque & Claudianus sceptrum vocant.

Actibus præfecturæ gemina decorauit.]. Flauius Hypatius Præfectus prætorio Italiæ fuit, Antonio & Syagrio Coss. & sequenti anno qui Merobaudem 2. & Saturninum Coss. habuit: hoc est anno Natalis Dominici 382. & 383. vt ex multis Codicis Theod. legibus colligitur. Quæ non duplex præfectura, sed vna eademque videtur fuisse. Fuit autem Hypathius eodem anno Præfectus vrbi, vt legitur in lege 26. Cod. Theodos. quorum appell. Geminam ergo Præfecturam rectè gessisse dicitur. Ceterùm cum Hypatius Præf. præt. Italiæ fuerit, apparet eum relicto Oriente post obitum Valentis, ad Occidentis imperium migrauisse.

Vt pœnarum moras.] Hæc est coniectura Gelenij. Nam in mss. Regio & Flor. & in editione Augustana sic legitur hic locus. *vt pœnarum maturis . . . . fueret, &c.* vnde sic arbitror commodius

scribi permisisse, *ut [illegible] atrocitatem ægrè ferret, [illegible].*

Familiaritatis eius intuitu.] In Codice Regio scriptum reperi *familiaritatis eius contuitu.* neque aliter Augustana præfert editio. quique ita puto Marcellinum scripsisse *familiaritatis contuitu.*

Nihil aliud esse imperium nisi curam salutis alienæ.] Eandem sententiam vsurpauit in lib. XIV. p. 31. & in lib. XXV. p. 291. his verbis. *Recordansque vsitè esse finem imperij obedientium commodum & salutem.* Præclare. hoc enim maximè inter regem ac tyrannum interest, quod tyrannus quidem omnia sui vnius causa facit, & ad vtilitatem suam, & voluptatem cuncta refert. Rex verò subditorum commodis seruire debet, & Agamemnonem imitari, quem Homerus & bonum regem, & fortem appellat pugnatorem. *Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής.* Nam quemadmodum fortis bellator dicitur Agamemnon, non quod potissimè plagam hosti inferre, ac rursus sibi cauere nouit, sed quia exercitum ducere, aciem instruere ad referendam de hoste victoriam egregiè callet: sic idem egregius Rex dicitur, non quod in summa rerum omnium felicitate vitam transigit, sed quod eorum quibus præest, commodis vtilitatique prospicit, vt ait Socrates apud Xenophontem in 3. Commentar. In quam sententiam Cicero in Epist. 1. ad Quintum fratrem. *Ac mihi quidem videntur hæc omnia esse referenda ab iis qui alijs præsunt, vt ij qui erunt in eorum imperio, sint quam beatissimi. Est enim non modo eius qui socijs & ciuibus, sed etiam eius qui seruis, qui mutis pecudib. præsit, eorum quibus præsit, commodis vtilitatique seruire.* Et in libro 1. de officijs. *Omnino, ait, qui reip. præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant: vnum vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quicquid agunt, ad eam referant obliti commodorum suorum. vt enim tutela, sic procuratio reip. ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est.* Quam sententiam Plato hausit ex Archyta Tarentino, qui in lib. de lege & iustitia idem dixerat *ἄριστος δ' κ' εἴη ἄρχων ὁ ἀγχοτάτω τῷ νόμῳ. οὗτος δ' κ' εἴη ὁ μηδὲν αὐτῷ ἕνεκα ποιῶν, ἀλλὰ τῶν ὑπ' αὐτόν. ἐπεὶ καὶ ὁ νόμος αὐτῷ ἕνεκα, ἀλλὰ τῶν ὑπ' αὐτόν. Optimus autem is princeps erit, qui ex maximè principali lege imperabit. is verò erit qui nihil sui ipsius, sed subditorum causa faciet: quemadmodum lex non sui ipsius, sed subditorum causa manet.* Adde Platonem in Politico. Aristotelem in v. Eth. cap. x.

Misertum esse instrumentum senectuti.] Ad verbum Græcè *κακὸν τῷ γήρως ἐφόδιον εἶναι τὴν ὠμότητα τὴν [illegible].* Instrumentum enim apud Marcellinum nostrum idem est quod *ἐφόδιον*, hic & p. 378. & alibi. Sic apud Stobæum in cap. de senectute, Socrates rogatus, *τί ἂν εἴη γήρως ἐφόδιον ἄριστον*, quod esset optimum instrumentum senectuti, Idem, inquit, quod iuuentuti. & apud Asterium in Homilia 2. *οὐ μὴ γὰρ ἀκολουθήσει μικρὸν ἐφόδιον ἢ [illegible] τὴν [illegible] πορείαν.*

Pag. 394. *Apud Proconf. Asiæ Dolabellam:*] In Regio Codice *Do-*

lobellam scriptum inueni. Neque aliter hoc nomen scribitur in Appiani, Plutarchi, Dionisque codicibus, & in vetustis editionib. aut MSS. exemplaribus Latinorum auctorum. Ceterùm hic videtur esse Dolabella, qui consul fuit cum Antonio, & prouinciam Asiam post mortem Cæsaris sibi decreuit.

Matersf. filium proprium.] Sic Gelenius edidit: Acoursius verò *sobolem propriam*. At in Codice Regio tria hæc deerant verba, & lacuna erat relicta. In lib. 8. Valerij Maximi, & Agellij 12. legitur tantùm virum & filium ab ea muliere occisum. Itaque filium non de propria mulieris sobole, sed priuignum intelligendum puto. In Ms. Vaticano legitur *Smyrna .... propriam, &c.*

Ex priore viro ab eis occisum comperisset.] Sic Gelenius ex coniectura suppleuit. Nam in Regio Codice legitur tantùm *eacrmonio*. Accursius verò ita emendauerat *ex alio marito ab eis comperit necatum*.

Absoluerent veneficam.] Codex Regius *veneficium*. quam scripturam confirmat Agellius in lib. 12.

Festus quidam,] De quo Zosimus in lib. 4. hæc dicit: τῇ δ' ἁπασῶν τῶν συμφορῶν κολοφῶν φῆστος, ὃν εἰς πᾶσαν εἰδὼς ὠμότητα ἕτοιμον ὄντα, τῆς Ἀσίας ἀνθύπατον ὁ βασιλεὺς ἔστειλε. *Porro omnium calamitatum cumulus fuit Festus quidam, quem Valens ad omne genus crudelitatis promptissimum esse probè sciens, Asiæ Proconsulem destinauit.* Eiusdem elogium extat apud Suidam in φῆστος ex Eunapij Sardiani historijs, & apud eundem Eunapium in vita Maximi philosophi. Hic est, vt opinor, Rufus Festus V. Cl. qui Breuiarium scripsit ad Valentem Aug. non autem ad Valentinianum, vt habent vulgatæ editiones, & scripti codices. Annon enim hæc libri eius clausula Valentem respicit? *Vt ad hanc ingentem de Gothis etiam Babylonica tibi palma pacis accedat.* Accedit quod in duobus MSS. antiquissimis *Festi dictatoris Breuiarium* exaratum est, vt in Notis ad Victoris Epitomen testatus est Andr. Schottus. Est autem Dictator qui ad memoriam dictat, qui & ὑπογραφεὺς Græcè dicitur, vt notatum est à Cl. Salmasio ad Vopiscum in Caro. Cùm igitur Marcellinus Festum Magistrum fuisse memoriæ prodat, & reliqua egregiè conueniant, nihil vetat quo minus hunc Festum eundem cum historico esse credamus.

Et contogatus.] Id est rogatus, seu aduocatus in eodem foro.

Administrata Syria.] Festus Consularis Syriæ fuit, Valente 2. & Valentiniano 2. Coss. vt colligo ex lege xi. Cod. Th. de cohortalibus. Certè Libanius in vita sua Festum Consularem fuisse Syriæ dicit antequam Valens Antiochiam venisset. Idem Festum ait hominem fuisse furiosum, & linguæ Græcæ prorsus ignarum.

Regere Asiam proconsulari potestate exorsus.] Proconsul Asiæ vir spectabilis erat, sub cuius administratione erat Asia propriè dicta, Hellespontus & insulæ. Nullatenus autem erat obnoxius Præfecturæ

prætorianæ eo quidem adhuc tempore. Nam postea imperante Arcadio, cùm omnia perturbata essent, proconsularis etiam potestas imminuta est, vt scribit Eunapius in vita Maximi. De Proconsulatu Festi scribit Eunapius, & Zosimus: & Libanius in vita sua cum dicit, *αὐτίκα ἦκεν εἰς Ἰωνίαν ἐπὶ τὴν ἀρχήν.*

Pag. 395. *Philosophum q. Coëranum.*] Ægypto oriundum. Eunapius de Festo. *ἀλλ' ἐπὶ πολλὴν παρῆλθεν ὠμότητα καὶ φόνον, ὥστε καὶ Μάξιμον ξίφει διέφθειρε, Κοίρανον Αἰγύπτιον ἐπισφάξας αὐτῷ. Sed eo furoris processit & crudelitatis, vt etiam Maximum gladio occideret, & Cœranum Ægyptium quasi succidaneam ei victimam mactaret.* Fuit etiam alter Coëranus Ægyptius temporibus Seueri, vt refert Dio: & alius Græci generis sub Nerone, de quo Tacitus in fine XIV.

σὺ δὲ νέος.] De hoc adagio nihil legi.

Pag. 396. *Epiroten aliquem ritus Christiani Presbyterum.*] Rectè quidem & ordine fecit Gelenius, qui quaterniones transpositos primus restituit. Sed nos hoc amplius præstitimus, quod hæc & sequentia verba in Gelenij editione ob lacunas, vt opinari datur, omissa, auctori suo reddidimus. Nec reddidimus solum, sed etiam sensum eorum perspeximus. Inter exempla enim crudelitatis principis Valentiniani hoc vel præcipuum Marcellinus refert, quod Epiroten quendam Presbyterum gladio occidi iusserit, idcirco quod Octauianum ex Proconsule Africæ (cuius mentio fit in lib. 23.) alicuius criminis reum apud se latentem prodere noluisset. Eandem historiam refert Hieronymus in Chronico Anno Domini 372. *Presbyter Syrmij nequissimè decollatur: quòd Octauianum ex Proconsule apud se latitantem prodere noluisset.*

Cuius non multo postea beneficijs.] Prima illa vox ad sensum explendum à Gelenio adjecta est. sed cum in Ms. Regio, & in editione Aug. similiter desit, locus ita commodius concipi posse videtur. *quem non multo postea veneficijs vsum ferebatur, &c.* vel sanè *quoniam non multo postea, &c.*

Post administratam prouinciam.] Aduocati peracto aduocationis tempore ad regendam prouinciam mitti solebant, vt ex Codice, & vetustis Inscriptionibus notum est. Vnde Libanius in Orat. aduersus doctrinæ suæ obtrectatores Heliodorum illum aduocatum post aduocationem fisci ait prouinciam administrasse, vt mos erat, *ὁ δὲ καὶ ἦρχεν εἰς δεῖ τι τῆς ῥητορικῆς ποιητικῆς.*

Cuius suffragatori.] Suffragatores dicuntur viri primates in comitatu, qui cùm gratia apud principem multùm valeant, clientibus suis & humilioris fortunæ hominibus ad aliquid à principe impetrandum suffragationem suam commodant. hi à Græcis *προσήγοροι*, & *συνήγοροι* dicuntur, vt docet Suidas. Themistius in Orat. 4. *καὶ ταῦτα ὑπὸ λιπαρήσαντα, ὑπὸ δυναστεύοντι, ὑπὸ ἀτίμῳ προστάτῃ χρησάμενον καὶ προσηγόρῳ.* Itaque suffragator penè idem est quod patronus.

Pag. 397. *Ex professo quæsisse videntur.*] Mallem *videntur*, vt in Regio Codice superscriptum est, & paulò post scriberet eodem libro *alia commodissima*.

Cura agebat enixa.] Hæc est coniectura Gelenij, à qua longè discrepat exemplaris Regij scriptura. *cultans acerabat enim.* In Augustana autem editione sic legitur *cultans accelerabat enim.* Vnde coniicere est sic à Marcellino scriptum fuisse *eadem ita curabat edixi.*

Rumperetur.] In MSS. Flor. & Regio, & Aug. editione legitur *debetur.* fortè scribendum est *deleratur.*

Dimisit impunitam.] Post hæc verba in MSS. Flor. & Regio, & in editione Aug. sic legitur. *Excep..... simile sedes...... Et hacque dum, &c.* Ex quibus vestigiis hanc ferè scripturam colligas. *qua exinde similes edidit strages.*

Et præuisum negotium.] Sic Gelenius edidit. In editione verò Augustana legitur *præuium.* Ego verò cum in Codice Regio ita scriptum deprehendissem, *& præui.... negotium, &c.* veram huius loci emendationem statim adoratus sum. quis enim negget ita ab Marcellino scriptum fuisse? *Et præuisis, quæ negotium perficiebant, tempus, &c.* sic enim alibi loquitur.

Pag. 398. *Proditus opere Florentij Moguntiaci Ducis.*] In Codice Regio scribitur hoc modo. *proditum paratione Florentij Germaniæ Ducis,* neque aliter Accursius ex Codice suo edidit, nisi quod *desperatione Florentij* iussit excudi. Ego verò non dubito quin Marcellinus ita scriptum reliquerit *proditus relatione Florentij Germaniæ Ducis.*

Pag. 390. *Ab imperij ditione desciuit.*] Et diademate assumpto Regem seipse constituit, vt scribit Victoris Epitome, & Orosius in lib. 7. Quare non assentior Goltzio, qui in Thesauro suo hunc Firmum Augustum fuisse censet, nummumque eius hunc profert. DN. FIRMVS. P. F. AVG. sed non dubito quin de altero Firmo nummus iste intelligendus sit, cùm Firmus, de quo hîc sermo est, nunquam Augusti, sed Regis duntaxat nomen adsciuerit.

Hostis implacabilior.] Ante has voces lacuna erat exigua in MSS. Flor. & Regio, & in editione Augustana: quæ sic videtur non incommodè posse suppleri. *Quocirca vt hostis, &c.*

Præ cæteris nitebant.] Apparet scribendum esse *enitebant*, vt modulatior sit clausula.

Domitij Corbulonis, & Lusii.] Vtriusque elogium extat in fragmentis Dionis quæ ante biennium publicaui. Corbulo quidem à Dione Κορβούλων semper dicitur, & ab Euagrio in libro, cap. 41. Lusius verò Quintus Κυῖντος Λούσιος ab eodem Dione nominatur, ortus è Mauritania. Vterque tandem gladio occisus est, cùm ob egregia merita inuidiam in se, & aulicorum, & principum concitassent. Ac fortasse consulto Theodosium ijs comparat Marcellinus, qui & ipse similem exitum sortitus est, vt notabimus infrà.

[illegible]

Igilgitanum.] Etiam in Codice Regio *Gilgitanum* scriptum inueni: neque secus in editione Mariangeli. sed *Igilgitanum* vt Gelenius edidit, amplector. Nam & in Notitia Africæ quam Iacobus Sirmondus ante aliquot annos edidit, inter Episcopos Mauritaniæ Sitifensis quartus numeratur *Domitianus Igilgitanus.* In Collatione Carthagin. Eguilguilitensis Episcopus dicitur.

Gildonem Firmi fratrem.] Is ipse est qui mortuo Theodosio Augusto, cùm esset Comes Africæ, ab Honorio desciuit, vt testatur Claudianus de bello Gildonico, apud quem Theodosius senior hæc ait.

——ausus latio contendere Gildo,
Germani nec fata timet, &c. id est Firmi.

Pag. 400. *Veniam confessionis præteritorum.*] Emendo *veniam cum concessione præteritorum.* vt loquitur Marcellinus in lib. XVII. pag. 105. & in lib. XXX. p. 426. & in fine huius libri.

Tubusuptum opidum Ferrato contiguum monti.] In Itinerario Peutingerorum Mons Feratus dicitur à Rusuccuro Colonia Saldas vsque pertingens: In quo itinere Tubusuptum fuisse docet Itinerarium Antonini, iuxta Saldas. fuit autem Tubusuptus Sitifensis Mauritaniæ opidum. vnde in Notitia Africæ inter Episcopos Mauritaniæ Sitifensis recensetur Maximus Tugusubditanus. In Collatione Carthaginensi Florentinus nominatur Episcopus à Tubusubtu.

Mascizel.] Hic est frater Gildonis, qui ab Honorio Augusto cum exercitu missus in Africam, Gildonem vicit, & peremit, vt Claudianus & Orosius scribit. Idem postea iussu Stilichonis in fluuium è ponte præcipitatus interijt teste Zosimo in lib. 4.

Lamfoctense opidum.] In Mauritania Sitifensi, vt existimo. Nam in Notitia Africæ, inter Mauritaniæ Sitifensis Episcopos recensetur Vindemius Lemphactensis.

Pag. 401. *Et coronam sacerdotalem.*] Sacerdotes prouinciarum, de quibus ad superiorem librum notaui, coronas aureas capite gestabant, vt testatur Tertullianus in lib. de Idololatria cum dicit: *Quo more nunc prætexta, vel trabea, vel palmata, vel corona aurea Sacerdotum prouincialium.* & in libro de Corona. Hi Sacerdotes prouinciarum Græcè ἀρχιερεῖς dicebantur, vt notaui ad lib. 28. sic Eusebius in lib. 8. hist. cap. 27. ἱερέας τε εἰδώλων κατ πάντα τόπον καὶ πόλιν, καὶ ἐπὶ τούτων ἑκάστης ἐπαρχίας ἀρχιερέα, τὸν ἐν πολιτείαις ἕνα γέ τινα τὸν μάλιστα ἐμφανῶς διὰ πάσης ἐμπρέψαντα λειτουργίας. *Flamines omnium locorum, & vrbium, & præterea cuiusque prouinciæ Sacerdotem, qui inter Decuriones munera publica magnificentissimè obierit.* Ita & in lib. IX. cap. 3.

Legatis Mazicum.] Mazices populi sunt qui ad Orientem Cæsariensis Mauritaniæ incolunt, vt scribit Ptolemæus in lib. 4. Eorundem meminit Vegetius in lib. 3. cap. 22. & Expositio totius mundi nuper à Iac. Gothofredo viro doctissimo in lucem edita. Eusthathius in scholiis

ad Dionysium de situ orbis, τῶ ϛ νεμάδων κ) μαζίκων βασιλεὺς Ἰάρβας. qui Gætulus Iarbas à Virgilio dicitur in 4. Postremo in Excerptis Chronologicis à Scaligero ad Eusebij calcem editis, Mazici dicuntur. *Mauri, Vacuati, Getuli, Afri, Mazici.*

Cæsaream tendebat.] Quam Firmus sub initia tyrannidis occupatam ac direptam incenderat, vt scribit Orosius in lib. 7. *Interea in Africa partibus Firmus sese excitatis Maurorum gentibus Regem constituens, Africam Mauritaniamque vastauit: Cæsaream vrbem nobilissimam Mauritaniæ dolo captam, deinde cædibus incendiisque completam, barbaris in prædam dedit.*

Sugabarritanum municipium.] Opidum Cæsariensis Mauritaniæ, Zuchabbari à Ptolemæo dicitur. In Africæ Notitia inter Episcopos Cæsariensis Mauritaniæ nominatur Stephanus Zucabiaritanus. Sed in Collatione prima Carthaginensi Zugabbaritensis Episcopus exaratur rectius, vt videtur.

Tigauias.] Et hoc Cæsariensis Mauritaniæ opidum fuit. In Notitia Africæ inter Cæsariensis Mauritaniæ Episcopos Crescens Tigabitanus ponitur. Et in Codice Canonum Ecclesiæ Africanæ, titulo 97. ciuitas Tigauensis dicitur.

Ad æmulationem Curionis.] De quo consulendus est Frontinus in lib. 4. Strateg. initio.

Pag. 403. *Tullianum illud aduertens.*] quod legitur in Epistola 2. M. Tullij ad Brutum.

Nullique pariens.] In Regio Codice legitur *nullique adeuntium parcens.* atque ita ferè in Ms. Florentino, & Aug. editione. Nec dubito quin Marcellinus ita scriptum reliquerit. *nullique cadentium parcens.* sic enim loquitur in lib. XIV. p. 4. & alibi.

Abannisque eorum vicinis.] Abennæ dicuntur à Iulio Honorio Oratore qui Cosmographiam scripsit: Cuius etiam meminit Cassiodorus de diuinis lectionib. cap. 25. Is igitur inter gentes Oceani Meridiani recenset Quinquegentianos, Mazicas, Bacuatas, Massylios, Abennas. At hæc gentium nomina desunt in Cosmographia Ethici, quæ tota ex Iulio Oratore transcripta cum sit, non Æthici siue Ethici, sed Iulij Honotij Oratoris Cosmographia dici debet.

Pag. 405. *Flexit iter intrepidum vbi timens nostros Firmus.*] Sic Gelenius edidit ex conjectura, vt restitutis ordini suo quaternionibus sensus aliquis existeret. Secundus enim quaternio qui malè præpositus fuerat, sic finiebatur *flexit iter intrepi*.....post quæ verba recurrendum erat ad tertium quaternionem, qui sic incipiebat *nostros Firmum*, & cetera iam suo ordine. soli enim duo quaterniones erant transpositi. Idque tum ex Regio Codice, tum ex Aug. editione liquido apparet. Proinde non dubito quin hic locus ita sit corrigendus. *Ad ciuit. Contensem flexit iter intrepidum, vbi captiuos nostros Firmus, vt in me-*

numento abstruso locarat & rebus. quam emendationem sequentia confirmant.

Magni nominis adiumenta.] In Regio Codice superscriptum erat *numinis.* quam scripturam etiam in Codice Faucherij extare monuerat Gruterus. Idem error in Panegyrico Sidonij ad Majorianum Aug.

——Vindex tibi numine Diuûm
Maiorianus erit.

Cùm scribendum sit *nomine.*

Pag. 406. *Munimentum Medianum.*] Castellum Medianum in Cæsariensi Mauritania ponitur in Noticia Africæ.

Pag. 407. *Ad Duodiense castellum.*] Codex Regius scriptum habet *ad vdiense castellum.* Editio autem Augustana *ad Audiense.* Penè omiseram in superiori linea scribendum esse *partibus tenebrarum obuolutis horrore.* sic enim loqui solet Marcellinus, vt notaui ad p. 365.

Pag. 408. *Vinoque consultò distentus.*] Qui mortem sibi consciscere volunt, vt omnem sensum sibi doloris adimant, solent vino & epulis largius indulgere. sic enim homines ad quiduis suscipiendum audaciores efficiuntur. Atque hoc fecisse dicitur Brennus, non ille qui Românam cepit, sed alter paulò recentior qui Gallos in Græciam duxit. Nam cùm profligatas res suas cerneret, tædio ac desperatione victus cùm se mero ingurgitasset, manus sibi attulit, vt scribit Diodorus in lib. 22. & Pausanias in Phocicis. Eadem audacia xxvii Senatorum Campanorum refertur à Liuio in lib. 26. qui epulati, & quantum facere potuerant alienatis mentibus vino ab imminentis sensu mali, venenum omnes sumpserunt. Idem de Cætilio Agricola scribit Dio in lib. 76. & de Themistocle Plutarchus. Ex quibus patet hunc locum sic scribi debere. *Vinóque consultò distentus & epulis*, aut sanè, *& crapulis.* sed illud magis placet.

Vinctum ducere perduellem.] In Codice Regio, & Augustana editione scriptum reperi *viuum ducere perduellem.*

Ad Subicarense castellum.] Suspicor hîc scribendum esse *Rusubbicarense castellum*, quod est in Mauritania Cæsariensi, vt docet Antonini Itinerarium. *Icosium m. p. m. 22. Rungoniæ Colonia m. p. m. 15. Rusubbicari m. p. m. 24.* Ptolemæus in lib. 4. inter Mauritaniæ Cæsariensis opida ponit ἰκόσιον. ρυσόνιον. ρυσιοῦσκαρ. sed scribendum est ρυσόνιον ρυσίβικαρ. In Itineraria Tabula Peutingerorum *Rusibricari Matidia* dicitur. Et in Collatione 1. Carthaginensi Constantinus memoratur Episcopus Rusubiccariensis. Denique in Notitia Africæ inter Mauritaniæ Cæs. Episcopos recensentur *Bonifacius Rusguniensis*, & *Paulinus Rubicariensis* corruptè pro *Rusubicariensis.*

Sitifim triumphanti similis redijt.] Gratiano 3. & Æquitio Coss. vt videtur: qui erat annus Natalis Dominici 374. frustra autem à Marcellino nostro expectes, quid postea Theodosio factum sit, & vtrum

is ad Comitatum Valentiniani reuerterit. Cædem quinetiam ipsius reticuit, quod equidem valde miror. Quod vtrum memoriæ vitio imprudens admiserit, an reuerentia Theodosij illius filij, qui tunc temporis cùm hæc Marcellinus scriberet, imperium obtinebat, an denique vitium passi sint Codices nostri, nequeo dicere. Ceterùm quod à Marcellino, seu antiquario prætermissum est, id nos quoad eius fieri potest supplere debemus. Theodosius igitur extincto Mauro cùm Africæ statum restituisset, stimulante quorundam aulicorum inuidia iussus interfici, apud Carthaginem baptizari petijt: ac postquam sacramentum Christi quod quæsierat, assecutus est, post gloriosam sæculi vitam etiam, & æternitate securus percussori iugulum vltro præbuit, vt loquitur Orosius in lib. 7. cap. 33. Cuius rei meminit Ambrosius in sermone de excessu Theodosij his verbis. *Portauit iugum graue Theodosius à iuuentute, quando insidiabantur eius saluti, qui patrem eius triumphatorem occiderant. Portauit iugum graue quando subijt pietatis exilium, quando infusis Rom. imperio barbaris suscepit imperium.* Porro hæc Theodosij Magistri militum cædes contigit Anno Dom. 377. vt scribit Hieronymus in Chronico, *Theodosius*, ait, *Theodosii postea Imperatoris pater, & plurimi nobilium occisi.* Occiso patre Theodosius iunior ex Duce Mœsiæ, sponte in Hispaniam secessit, vt præter Ambrosium docet Theodoritus in lib. 5. hist. cap. 5. vnde postea euocatus à Gratiano Magister militum, ac mox Augustus creatus est, Gratiano cædem patris, quam malo consilio ductus admiserat, honore filij compensare cupiente.

Mota est insulta repentino.] In Ms. Flor. & Regio sic legitur *mota est in excita repentino.* quare amplector præstita Gelenij coniectura hanc editionis Aug. scripturam. *mota est excita repentino.*

Vt indicant properata.] In Aug. editione, & in Codice Regio, & Vat. hic locus ita perscriptus est, *vt indicat properata quoniam raptim proclinia obsessaque ab ijsdem, &c.* Vnde fortasse quispiam sic scribendum esse conjiciat, *vt indicant properata quondam rapto proclinia, obsessaque, &c.* Sanè hæc omnia vno ductu ac tenore continuanda esse non dubito.

Per celeres acta procinctus.] In Codice Regio scriptum inueni *perceleri acta procinctu.* In Vaticano *perceleris acta procinctu.*

Primicerio quem ante docuimus Marico.] Quis sit hic Maricus, aut quo tempore vixerit, obscurum est. Videtur tamen temporibus Diocletiani vixisse: eo enim imperante victi sunt Marcomanni, & Quadi, vt docent Panegyrici veteres, & Idatius in Fastis. Sanè vox hæc Primicerius, haud multo antiquiorem hunc Maricum fuisse demonstrat. recens enim eius dignitatis appellatio est. Significatur autem, vt puto, Primicerius Protectorum.

Pag. 410. *Et subuersas.*] Scribendum videtur, *& subuersam* supple *murorum partem.*

Impensas ædificandi causa.] Non ignoro impensas simpliciter accipi posse pro sumptibus & pecunia. Sed tamen facere non possum quin suspicionem meam hîc lectoris proponam iudicio ac censuræ. Suspicor enim impensas hîc sumi pro cæmentis seu materia ex arena & calce qua parietes satiari solent. Palladius Æmilianus in lib. 1. de re rustica. *Impensa pumicea farciri muros.* id est cæmento ex pumice. Rectè ergo in Glossis veteribus in titulo de habitationibus legitur *impensa φύραμα.* Certè φύραμα eo sensu sumitur à Plutarcho in præceptis quo modo sit gerenda resp.

Dux Mœsiæ Theodosius iunior.] Hanc eius victoriam commemorat Zosimus in lib. 4. Μυσία δ᾽ οὐδενὸς ἐπειράθη κακοῦ, Θεοδοσίου τοῦ τὴν στρατιωτικὴν ἀρχὴν ἔχοντος, ἀνδρείως ἀντιστάντος, τοὺς ἐπιόντας ἀπελάσαντος. ὅθεν ἐκ ταύτης τῆς νίκης δόξαν κλεισάμενος ἔτυχε μετὰ ταῦτα τῆς βασιλείας. *Mœsia verò nullam incursionem perpessa est, eo quod Theodosius Dux fortiter restitit, & irruptionem tentantes barbaros fugauit. ex qua victoria laudem adeptus, postea ad imperium peruenit.* Idem scribit de hac Theodosij victoria Themistius in Oratione 18. p. 470.

Pag. 411. *Vt cæsorum plurimum.*] Rectius in editione Aug. legitur *vt cæsorum plurium alites iustè sanguine satiaret & feras.* Ac fortasse etiam emendandum est *alites iuxta sanguine satiaret & feras.* Feræ enim & alites plerumque iunguntur à scriptoribus, cùm insepulta cadauera volunt dicere: vt apud Catullum ait Ariadne.

Pro quo dilaceranda feris dabor alitibúsque.

& passim apud poëtas post principem suum Homerum in principio Iliados.

Claudio regente Vrbem æternam.] Claudius Præfectus vrbi fuit, Gratiano 3. & Equitio Coss. vt docet lex 22. in Codice Th. quorum appellationes. Idem antea Proconsul Africæ fuerat Valentiniano nob. p. & Victore Coss. & sequenti anno quo Valentinianus 3. & Valens 3. Coss. fuerunt lege 19. eodem Tit. & lege 7. de lustrali collatione.

Boni Euentus cognominatum.] Bonum Euentũ præcipuè colebant agricolæ teste Varrone in lib. 1. de re rustica, initio, vt is fruges ac frumẽta & vineta bene euenire faceret. Cato de re rustica, *Vti tu fruges, frumẽta, vineta, virgultáque grandire benèque euenire sinas.* Et Festus Pompeius de verborum significationibus, *Panibus*, ait, *redimibant caput equi immolati Idibus Octob. quia sacrificium fiebat ob frugum euentum.* Hinc Boni Euentus simulacrum Romæ erat, dextra pateram, sinistra spicam & papauer tenentis, vt scribit Plinius in lib. 34 cap. 8. Manilius in lib. 1. Astronom.

Euentus frugum varios & tempora dicunt.

Ceterùm Boni huius Euentus templum erat in IX. regione vrbis iuxta thermas Agrippæ, seu Agrippianas, quæ apud Charisium in lib. 1. malè Agrippinianæ dicuntur.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES

IN LIBRUM XXX. AMMIANI MARCELLINI.

Pag. 412. *VAS Percha Dux.*] At idem Marcellianus dictus est suprà in fine libri 29. Zosimus in lib. 4. Celestium videtur vocare. Ab eo enim per insidias occisum esse Regem Quadorum in conuiuio scribit. Sed codex Regius & Vat. scriptum habet *quas percha Ducis.* editio autem Augustana *quas per caducis.* vnde sic locum hunc emendandum puto. *Inter has turbarum difficultates quas perfidia Ducis rege Quadorum excitauit occiso, &c.* Ita ferè in principio libri 28. loquitur Marcellinus. *Dum apud Persas, vt suprà narrauimus, perfidia regis motus agitat insperatos, &c.*

Occiso per scelus, dirum in Or. comm. facinus.] Cùm postrema vox in Codice Regio deesset, existimaui locum ita commodius scribi posse, *par scelus dirum in Oriente committitur. Para, &c.* Prorsus enim Paræ Armeniorum regis cædes par fuit neci Gabinij Regis Quadorum. vterque enim per insidias in conuiuio à Romanis est interfectus.

Terentius dux.] Vir pius & admodum Catholicus, cuius insigne dictum factúmque refert Theodoritus in lib. 4. hist. Eccles. cap. 28. Erat autem Dux Armeniæ. Idem postea Comes rei militaris fuit, vt docet Basilius in ep. 175. & 250.

Pag. 413. *Prouinciæ moderatoris apparitor.*] Haud dubiè emendandum est *prouinciæ moderator, apparitoris qui portam tuebatur percitus festinato studio reperisse in suburbanis.* prout in mss. Flor. & Regio, & in Aug. editione legitur. Ridiculum enim esset dicere apparitorem, qui portam tuebatur, percitum festinato studio reperisse. Param in suburbanis.

Voluntate errans in fugam compulit.] In editione Aug. scriptum reperi *errans hanc in fugam compulit.* At in Regio codice sic legitur. *Ha in*

fugam compulit. quare scribendum existimo, *ita in fugam compulit vt, &c.*

Binis vtribus.] Vtres vinarios intelligit. de quibus Apuleius in lib. 7. & Iurisconsultus in lege 4. D. de tritico, vino & oleo legato, & scriptores Græci Latinique passim.

Pag. 414. *Per posterulam.*] Hanc vocem Cassianus in lib. 5. cap. 11. sumit pro portella quam Galli falsam portam dicimus. sic enim ait. *Quantalibet vrbs sublimitate murorum & clausarum portarum firmitate muniatur, posterulæ vnius quamuis paruissimæ proditione vastabitur*. At in hoc Marcellini loco posterula eo sensu sumi non potest: nisi fortè pro aditu, & quasi ostio tramitis sumatur.

Tramitem medium vitabundus excedens.] Imitatur Sallustium qui in Iugurthino sic loquitur de Iugurtha. *Ipse quasi vitabundus per saltuosa loca & tramites exercitum ductare*. Ait igitur Marcellinus viatorem illum cùm biuium armatis oppletum vidisset, obliquo aditu tramitem quendam medium inter duas vias petiisse, ac sic euasisse.

In eadem fidei certitudine mansit immobilis.] Non dubito quin hanc scripturam Gelenius ex coniectura procuderit. Nam in mss. Flor. & Regio, & in editione Aug. ita scriptum reperi *fiderandi ne mansueti mobilis*. Vnde procliuius erat sic emendare *in fide pristina mansit immobilis*.

Inexplicabile auctum principis odium.] Melius scriberetur *inexpiabile*. Idem error in lib. xv. pag. 35. insedit, vbi legitur *& ob hoc homo tanquam inexplicabili obnoxius culpa, graui mole criminis pulsabatur*. Scribendum enim illic quoque *inexpiabili*.

Pag. 415. *Exquisita cupedia.*] In exemplari Regio *cuppedia* scribitur hîc & in lib. XXVI. pag. 322. neque aliter apud Nonium, Marcellum aliosque.

In ambitiosa toralia sparsus.] Hæc quidem Gelenij coniectura est. At in Regio codice ita legitur *in ambitiosalam & conspersus spumantes ante societati, &c.* in August. autem editione legitur hoc modo *in ambitiosa iam & conspersus spumantes ante societati, &c.* Ac fortasse ita scripserat Marcellinus, *peregrinus cruor in ambitioso lecto conspersus, spumante sanie satietati superfuit conuiuarum*.

Ingemiscat, si quis vita digressis est dolor, huius arrog.] Eadem figura dixit T. Liuius in lib. 21. *Quantum ingemiscant*, inquit, *patres nostri circa mœnia Carthaginis pugnare soliti, si videant nos progeniem suam, &c.* quæ figura magnam habet ἔμφασιν & grauitatem: Estque valde familiaris Græcis auctoribus. Nam & Demosthenes in Orat. contra Aristocratem sic dicit, καίτοι πηλίκον ποτ' ἂν στενάξειαν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, &c. & in fine Orat. contra Aphobum, μέγα δ' ἂν οἶμαι στενάξαι τ' πατέρα ἡμῶν, εἰ αἴσθοιτο, &c. & Dio in lib. 56. pag. 433. Denique Herodotus

in lib. 7. vbi Lacedæmonij Geloni Siculorum regi sic aiunt, ἦ κε μέγ' οἰμώξειεν ὁ Πελοπίδης Ἀγαμέμνων πυθόμενος Σπαρτιήτας τὴν ἡγεμονίην ἀπαραιρῆσθαι ὑπὸ Γέλωνος. quæ Herodoti verba translata sunt ex Homerico versu in Iliad. 8. ni fallor.

Democharem vel vt quidam scribunt Niciam.] Timocharem habet editio Marlangeli, quemadmodum is dicitur à Valerio Maximo in lib. 6. cap. 5. & apud Agellium in lib. 3. cap. 8. At eundem Niciam vocat Claudius Quadrigarius apud Agellium in dicto loco, & Zonaras in tomo 1. Annalium: qui id etiam adjicit, Pyrrhum cum ex Italia in Epirum, tanquam reuersurus, solueret, Milonem cum præsidio Tarenti reliquisse, sellámque ei tradidisse pelle Niciæ vinctam & constratam. Ælianus autem in lib. 12. cap. 33. variæ historiæ Cineam hunc Pyrrhi medicum nominat, corruptè vt censeo.

Vt Demosthenes affirmat.] In Oratione contra Androtionem initio. οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτ' ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφύγοις ἂν δικαίως, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἁλίσκοιο. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἑάλω, σὺ ταῦτ' οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως ἂν σὺ νῦν ἁλῷς, ἄλλος οὐ γράψει. quæ sic vertit Quintilianus, *Non enim si quid vnquam contra leges factum est, idque tu es imitatus, idcirco te conuenit pœna liberari: quin è contrario damnari multo magis. Nam vt si quis eorum damnatus esset, tu hæc non scripsisses: ita si tu damnatus fueris, non scribet alius.* Eadem ferè verba repetit Demosthenes in Orat. aduersus Aristocratem. Quæ quidem Cicero in actione 4. contra Verrem eleganter est imitatus, vt memini notatum esse ab Antonio Mureto in lib. XIII. variarum lect. cap. X. Sed & Isocrates eandem ferè sententiam posuit in Busiridis laudatione sub finem: vbi sophistam quendam reprehendit, qui cùm Busiridem laudare constituisset, non illum culpa vacare ostenderat, sed alios eadem fecisse docuerat. quæ vt ait Isocrates, facillima delinquentium defensio est. Cum enim difficilè scelus vllum reperiatur quod nondum ab aliquo patratum sit, si sceleris conuictos nihil graue admisisse putabimus, dummodo alios eadem fecisse constet, nonne omnibus reis expedita defensio suppetet, & malitiosis hominibus licentia atque impunitas proponetur?

Pag. 416. *Ansicoe legato.*] In editione August. & codice Regio scriptum inueni *Arrace.*

Pag. 418. *Oratum eum pertinerent & exoratum.*] Nescio quid causæ fuit Gelenio vt elegantem hanc scripturam interpolaret. Sic enim loquitur Terentius in Andria.

Simo gnatum ut det oro, vixque id exoro.

& Symmachus in ep. 26. libri 1. & Paulinus in ep. 27. Claudianus denique in Eutropium lib. 1.

Facinorum documentum pulchrorum.] Scribendum videtur *facinorum documenta pulchrorum*, vt clausula aptius sonet.

Pag.

Pag. 410. *Modesta Præfecto præt.*] Domitius Modestus is dicebatur. Fuerat autem primo Comes Orientis temporibus Constantij Augusti vt docet Marcellinus noster in lib. xix. ad finem. Postea mortuo Constantio accusatus est apud Iulianum, quòd Constantii partes studiosius quàm par erat aduersus ipsum ac diutius fouisset. Sed Iulianus cum in Orientem venisset, non modo eum absoluit, sed etiam Præfectum Vrbis Constantinop. creauit, vt docet Libanius in epist. 688. ad Maximum, & 689. ad Hyperechium. Idem sub Iuliano se Deorum cultui deditum esse simulauit, vt ex epist. 704. Libanij didici. Nec dubito quin ea simulatione Iulianum sibi conciliauerit Modestus, & ex offenso amicum reddiderit, vt de Thalassio suprà notaui ad lib. 22. Quod etiam non omisit Gregorius Nazianzenus in Philippica 2. aduersus Iulianum, *τί δ' αὖ οἱ λέγοντες δίκην μεταδιδόντες καὶ μετακλίνοντες πολλάκις διὰ χρόνου τινὸς*, & paullò suprà, *μία ψῆφος ἦν εἰς ἀρχὴν ἡ ἀσέβεια*, *Vnicum erat suffragium ad Magistratus impetrandos desertus Christiani cultus.* Hic idem Modestus iterum Præfectus vrbi Constant. fuit, Valentiniano nob. puero & Victore Coss. vt scribit Idatius in Fastis. *His Coss. opus magnificum cisterna Constantinopolit. completum est à Domitio Modesto V.C. iterum Præf. vrbis, quod in prima inchoauerat præfectura.* Hæc Cisterna ex conditoris nomine Modestiaca dicta est, eratque in regione xi. vrbis, vt est in descriptione vrbis Constant. De eiusdem præfectura prætoriana & Consulatu suprà notaui. Filium autem habuit Infantium teste Libanio in ep. 880. qui postea Comes fuit Orientis, vt in Cod. Th. legitur.

Ad humiliandam] In ms. Regio legitur *humiliandum*. nec aliter p. 393. scriptum habet codex Reg. & Florentinus.

Ciuilitatis particulæ vmbram vel adulationis partem 4. esse definit Plato.] Platonis locus est in Gorgia, vbi Socrates hanc sententiam sic explicat. Vt corporis, sic etiam animi quædam est *εὐεξία* quam bonam habitudinem possumus dicere. Eam autem corpori quidem præstat medicina & exercitatrix seu *γυμναστική*, quæ sub corporis curatione quasi partes continentur. Animo verò eam habitudinem præstat politica seu ciuilis ars, cuius duæ sunt partes: iustitia quæ medicinæ ex aduerso respondet, & legalis quæ exercitatrici. Et hæ quidem quatuor omnino sunt artes, quæ partim animum, partim corpus rectè curant atque excolunt. Sed harum loco frequenter irrepit adulatrix, quadrifariam & ipsa diuisa, quæ non ad quod optimum est, sed solam voluptatem consectatur. Pro medicina enim subit coquinaria: pro exercitatrice, mangonum ars qui colorem fuco & verum robur inani sagina mentiuntur. Similiter legalem seu *νομοθετικὴν* imitatur sophistice, iudiciariam autem rhetorice. Et hæc fuit sententia Socratis, qui Rhetoricam inter turpes artes disertè collocat, quicquid contrà Quintilianus dicat in lib. 2. cap. 15. Ad eum Plato-

nis locum alludit Themistius in Orat. xv. Post Platonem omnes Academici Rhetorum artem perinde damnarunt. E quorum numero Critolaus & Charmidas multis in eam inuecti sunt, quæ congessit Sextus in lib. 2. aduersus Mathematicos. & Dio Academicæ sectæ philosophus in Euboica oratione sub finem, pauperibus suis eam artem interdicit perinde ac plumariam atque præconium & reliquas huiusmodi. Maximus item Tyrius in Orat. 12. Rhetores mangonibus comparat, qui cùm tenera mancipia acceperint sub sole & cælo libero educata, eadem in vmbra alentes ac leuigantes, naturalem pulchritudinem corrumpunt. Nec absurdè Platonicis adiungetur Philo qui in lib. de agricultura initio de Rhetorica hæc dixit, *τῆς ῥητορικῆς τὸ συνηγορεῖν ἢ ἔμμισθον εἶδος, οὐ περὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ δικαίου ἀσχολούμενον, ἀλλὰ περὶ τὴν δι' ἀπάτης πειθὼ τῶν ἀκουόντων.*

Epicurus κακοτεχνίαν nominans.] Id est fallendi artem: quæ fuit etiam Athenæi sententia, vt refert Quintilianus in lib. 2. Ceterùm Epicurus Rhetoricam artem esse negabat. sic enim scribit in lib. de Rhetorica, *φύσις γάρ ἐστιν ἡ κατορθοῦσα λόγους, τέχνη δ' οὐδεμία.* vt videre est in scholiis ad Hermogenem, pag. 377. id est, *sola natura est quæ orationem perficit, ars autem nulla.*

Ctesiæ suasionis opificem.] In ms. Regio scriptum inueni *κτησίας*. Nec dubito quin Ammianus scriptum reliquerit *Tisiæ*. fuit enim Tisias cum Corace Siculo antiquissimus artis Rhetoricæ scriptor, vt prodit Dionysius Halic. & Plutarchus in Isocratis vita, Quintilianus in lib. 3. Cicero & alij plures. huius auditor fuisse dicitur Leontinus Gorgias, vt narrant interpretes Hermogenis initio. Hi Rhetoricam definiebant *πειθοῦς δημιουργόν*, id est suasionis artificem, vt videre est apud Platonem in Gorgia.

Retinaculis temporis præst. frenatur.] Cum enim certus esset numerus patronorum, vbi ordine matriculæ ad primum locum & aduocationem fisci peruenerant, post biennium abscedebant, vt patet ex Codice.

Demosthenes quo dicturo concursus, &c.] Imitatur Ciceronem qui sic loquitur in Bruto. *Ne illud quidem intelligunt non modo ita memoriæ proditum esse, sed ita necesse fuisse, cùm Demosthenes dicturus esset, vt concursus ex tota Græcia audiendi causa fierent.*

Et Callistratus.] Callistratus Aphidnæus celeberrimus Athenis orator in rep. gerenda versatus est, paulò ante Leuctricam pugnam, vt tradit Xenophon in lib. 6. hist. Diodorus Siculus in lib. xv. Eum oratorum omnium qui vnquam Athenis fuissent, principem ponit Æschines in Orat. de ementita legatione. & Cornelius Nepos in Epaminonda. Hic postea ab Atheniensibus relegatus, Datum oppidum in Thracia condidit, vt memorat Isocrates in Oratione Sociali, Scylax Caryandenus in Thraciæ descriptione, & Zenobius in adagio *δάτον ἀγαθῶν*. Cumque Apollinis Delphici oraculum consuluisset de

reditu in patriam, eique respondisset Apollo, si in patriam rediret, eum ius recuperaturum; Athenas reuersus capitali supplicio damnatus est, vt refert Lycurgus in Orat. contra Leocratem. Erat autem Callicratis filius teste Theopompo in lib. x. Philipp. apud Athenæum in 4. Quare fallitur Plutarchus in x. Rhetorum vitis, qui Callistratum hunc Empedi filium facit, Καλλιστράτου τοῦ Ἐμπαίδου Ἀφιδναίου, ῥήτορος δημαγωγοῦ ... fuit quidem Callistratus Empedi filius, Præfectus equitum in Sicilia Peloponnesiaci belli temporibus, de quo Pausanias in Achaïcis. sed hic, de quo agimus, recentior Callicratis filius fuit: Cuius meminit Demosthenes contra Timotheum & Aristoteles in Rhetorica.

Nobilem illum super Oropi causam.] Themison Eretriensis & Theodorus collecta exulum manu Oropum pulso Atheniensium præsidio occuparunt Olymp. 103. anno 3. Quod opidum vt recuperarent Athenienses, illico omnes copias eduxerunt: contra Thebani auxilium Themisoni tulere. Itaque Athenienses iure potius quam armis decernendum rati, opidum Thebanorum fidei commendauerunt, donec res in publico Græcorum consilio esset iudicata. sed Thebani id opidum restituere postea recusarunt, vt scribit Xenophon in lib. 7. Diodorus in 15. Vlpianus ad Demosthenem pro Corona. Ceterum Athenienses iudicium capitis constituerunt aduersus eos quorum negligentia id opidum captum fuerat: & Chabrias imperator eo nomine accusatus causam dixit, vt refert Demosthenes contra Midiam. ... *Philostratum omnes nominibus hanc qui Chabriam accusauit, cum ille de Oropo causam capitis diceret, omnium accusatorum eloquentissimum.* Inter accusatores Chabriæ præter Philostratum fuisse videtur & Callistratus noster, ad id publice constitutus ex more institutoque Atheniensium. de quo Plutarchus in Demosthenis vita, μέλλοντος δὲ τοῦ Καλλιστράτου ἀγωνίζεσθαι τὴν περὶ Ὠρωποῦ κρίσιν.

Qui locus in Eubœa est.] Imo in confinio Atticæ & Bœotiæ teste Thucydide, Pausania, Vlpiano aliisque.

Antiphon quem ob defensum neg.] Vide Plutarch. in Antiphontis vita.

Pag. 420. *Per eos omnes tractus.*] Scribendum omnino est *per Eoos*, vt præcedentia demonstrant. atque ita in Codice Valentiano exaratum fuisse notarat Ant. Loisellus.

Et auidi inter discordantes.] In Regio exemplari scriptum inueni, *& aui inter discord. &c.* quare amplector scripturam editionis Augustanæ quæ est eiusmodi. *& aut inter discordantes amicos aut propinquos, &c.*

Ob leuia scrinij receptacula.] Hæc quoque scriptura ex coniectura Gelenij profecta est. In Codice quidem Regio ita legitur hic locus.

simultatum lenia in scriniis receptacula, &c. quemadmodum in MS. Florent. scriptum fuisse monuit Lindenbrogius. Neque diversum in exemplari Mariangeli scriptum fuisse satis constat: sic enim edidit. *simultatum lenia in scriniis receptacula, &c.*

Pag. 421. *Et Cascellium.*] Quanto melius in Codice Regio *Cascellium* legitur. cui suffragatur editionis Augusti scriptura *Castellium.* Aulus Cascellius iuris ciuilis scientia celebris fuit, idémque summa libertate & constantia praeditus. Nunquam enim adduci potuit, vt de aliqua earum rerum quas Triumuiri dederant, formulam componeret. Idem cum aduersus Caesaris tempora liberius loqueretur, monerentque amici vt ab eo desisteret, duas sibi res magnam licentiam praestare respondit, senectutem & orbitatem, vt legitur in lib. 6. Valerij Maximi. Eiusdem meminit Horatius, Macrobius, & Pomponius in lege 2. D. de origine iuris.

Sicanorúmque.] Sic etiam Agellius in lib. 1. cap. x. quem Marcellinus noster imitatur. Non displicet tamen scriptura quam in Regio codice reperi *Siculorúmque.* Siculi enim non Sicani olim Italiam incoluere, ijque à Pelasgis expulsi in Trinacriam insulam, quam tunc Sicani tenebant, traiecere, vt tradit Dionysius Halic. in lib. 1. Hellanicus in lib. 2. de sacerdotibus Iunonis Argiuae, & Menippus ac Thucydides initio lib. 6. Constantinus in lib. 2. περὶ θεμάτων.

Impudens pertinacia.] In exemplari Regio & editione Mariangeli legitur *impunè pertinacia.*

Mimiambos.] Mimos Iambis scriptos intelligit. Antiquissimus autem Mimiamborum scriptor traditur Cercidas Megalopolitanus, de quo Stephanus in Μεγάλη πόλις, ἀφ' ἧς Κερκίδας ἄριστος νομοθέτης καὶ μιμιάμβων ποιητής. Eius mimiambi citantur à Stobaeo versibus quos scazontas, seu χωλιάμβους Graeci nominant, conscripti. Eodem metri genere Cn. Matius mimiambos suos scripserat, vt docet Terentianus & Agellius in lib. 20. cap. 8.

Suscepti nomen.] Id est clientis. Susceptos enim illa aetate vocabant, quos antiqui clientes, vt notum est ex Symmacho alijsque.

Pag. 422. *Marcianum verbo tenus.*] Frustra Lindenbrogius ambigit, quis sit hic Marcianus. Nam Marcellinus noster nomen certum pro incerto posuit, idem enim est ac si dixisset *Marcianum verbi gratia.* Glossae Isidori *Verbo tenus. verbi gratia.*

Intromissa ipsa capita.] Hunc locum sic interpungi mallem *tandem obtrita vetustate controuersia intromissa, ipsa capita splendoris ingressa, &c.* vt controuersia intromissa dicatur eodem modo quo apud Graecos oratores δίκην εἰσάγειν.

Intra cancellorum venerint septa.] Cancellos forenses intelligit, de quibus Cicero in Sextiana, *tantus est in omnibus spectaculis vsque à Capitolio, tantus in fori cancellis plausus excitatus.* & in actione 3. in Ver-

tam, & in lib. 1. de Oratore. Græci similiter κιγκλίδας vocabant portas iudicialis prætorij, vt docet Pollux in lib. 8. Harpocration, & Hesychius. Officiales porro qui hos cancellos custodiebant, Cancellarij dicebantur; de quorum officio vide Cassiodorum in lib. xi.

Pro Cluentio.] Sic Gelenio placuit. sed cum in MSS. Flor. & Regio horum loco legatur *cluenda ne*, haud difficile fuit veram scripturam eligere. scripsit enim Marcellinus procul dubio *Cluentiana*, *vel pro Ctesiphonte oratione*, &c. atque ita disertè scriptum est in editione Mariangeli. Neque aliter eam Ciceronis orationem appellat Victorinus in lib. 1. Rhet. & Seruius. Sic Sextianam, Milonianam ferè dicebant, vt patet ex eodem Seruio.

Rationibus validis conturbare non possunt.] Eodem modo loquitur Agellius in lib. 7. cap. 3. sed tamen magis placet *conuellare*, quam scripturam in Codice Fanthotij extare monuit Gruterus.

Ex Philistionis, aut Æsopi cauillationibus.] Philistion Mimographus Magnesianus sub Tiberio floruisse dicitur ab Eusebio in Chronico. Eum tamen alij Prusensem, Philo Sardianum vocat. sed in veteri epigrammate quod refertur in lib. 3. Anthol. cap. 6. Nicæensis dicitur. Eundem Suidas Comicum poëtam appellat, & comœdias βιολογικὰς scriptitasse dicit. sunt autem κωμῳδίαι βιολογικαὶ idem quod Mimi. Mimi enim propriè βιολόγοι dicuntur, quod vitam hominum quotidianam exprimere solent, vt docet Marcellinus noster in lib. 23. *Cum Antiochia scenicis ludis Mimus cum vxore immissus, è medio sumpta quædam imitaretur.* & Glossæ veteres *Atellani* ὀχλικοὶ, ἀρχαιολόγοι, βιολόγοι. Eandem ob causam ἠθολόγοι etiam dicebantur Mimi, quòd mores hominum effingerent. sic enim Mimos appellat Diodorus Siculus in lib. xx. p. 797. de Agathocle, ὑπάρχων τῇ φύσει καὶ γελωτοποιὸς καὶ μῖμος, & paulò post, ὥστε τὸ πλῆθος πολλάκις εἰς γέλωτα ὑπερέπιπτεν, καθάπερ τινὰ τῶν ἠθολόγων ἢ θαυματοποιῶν θεωροῦντας. Hesychius & Suidas ἠθολόγον aiunt esse διατειστήν. Et hoc quidem Mimus habuit commune cum Comœdia, quod in vtroque vita hominum exprimebatur. In quo Menander comicus veterum iudicio palmam tulit. Itaque Aristophanes Byzantius de eo rectè & venustè hoc dixerat.

——ὦ Μένανδρε καὶ βίε
Πότερος ἄρ' ὑμῶν πότερον ἐμιμήσατο;
——*O Menander & vita*
Vter imitatus alterum fuit vestrûm?

Vt referunt Hermogenis interpretes p. 38. sed hoc inter Comœdiam ac Mimum interfuit, quod Mimus ferè turpia imitabatur, nec nisi risum captabat. At Comœdia grauior & honestior fuit. Vide Agellium in lib. 2. cap. 23. Tandem verò Comœdia in Mimum degenerauit, vt ex M. Antonino notaui ad lib. 23. Vnde Philistion tam Comicus quàm Mimographus promiscuè est vocatus. Antoninus certè in lib.

6. de vita sua, inter Mimographos recensot, ὅτι ἐγένετο ... μίχρι ... σιωνος ἢ φίλε ἢ Οἰγυλωτος.

Et Æsopi cauillationibus.] Æsopum hîc intelligo non illum tragicum histrionem, vt putauit Lindembrogius, sed illum notissimum fabularum scriptorem. Nam tragicus histrio Æsopus ipse nihil scripsit, sed tragœdias tantùm actitauit.

Cauillationibus.] Cauillationes propriè dicuntur de Mimis, vt patet ex lib. xxvi. p. 321. vbi ait, *per Mimicam cauillationem subito putares emersum.* sic Solinus in cap. II. de Sicilia. *Hic primum inuenta comedia est. hic & cauillatio Mimica in scena stetit.* Omitto Arnobium in fine libri 4. & Prudentium in Martyrio Laurentij. Cauillatio autem dicta est à caluendo, quod frustrari significat & fallere, vt scribit Priscianus in lib. 8. ipsum verò caluendi verbum Nonius Marcellus ait tractum esse à Caluis Mimicis, quòd sint omnibus frustratui.

Mercati publicas potestates, vt creditores.] Sic Cicero lib. 2. in Verrem. *Fecerunt idem quod in nostra rep. solent ij qui per largitionem magistratus adepti sunt: dederunt operam, vt ita potestatem gererent, vt illam lacunam rei familiaris explerent.* Contra hanc iniquitatem acriter inuehitur Saluianus in lib. 4. de gubernat. Dei. *Ad hoc, inquit, honor à paucis emitur, vt cunctorum vastatione soluatur. Quo quid esse indignius, quid iniquius potest? Reddunt miseri dignitatum pretia, quas non emunt. Commercium nesciunt, & solutionem sciunt.* Addi etiam potuit. ipsi venduntur & soluunt. Ceterùm hæ magistratuum rapinæ non aliter prohiberi possunt, quàm prouidendo ne magistratus venales sint. quid enim aliud ab eo qui magistratum precio emit expectes, quàm vt vendat quod emit? Etenim vt ait eleganter Seneca in lib. 1. de beneficiis, *quæ emeris vendere, gentium ius est.* Idcirco Alexander Seuerus honores iuris gladij nunquam vendi passus est, dicens: *Necesse est vt qui emit, & vendat. Erubesco punire hominem qui emit, & vendidit.* Adde Nouellam 8. Iustiniani.

Pag. 423. *Solæ defensantibus irascantur.*] Æquius Symmachus, qui in epist. 17. libri 8. *Fortunam, inquit, iudicij non defensoris inscitiæ, sed voto iudicis imputaui.* merito id quidem. Nam vt ait Seneca in lib. 7. de beneficijs. *Etiam damnato reo oratori constat eloquentiæ officium si omni arte vsus est.* Magna laus Theodori causidici apud Libanium in epist. 329. ad Anatolium χάριν ... αὐτῷ ἢ παρὰ τῶν ἡττημένων. *etiam victi ei gratiam habent.*

Carnuntum Illyriorum opidum.] Liuius in principio lib. 43. Carnuntem vocat vrbem Illyriorum munitam, vt appareat in Polybio, vnde omnia ferè transtulit Liuius, dictam fuisse Καρνοῦντα. Ingressus autem hoc opidum est Valentinianus post Consulatum Gratiani 3. & Æquitij, vt Marcellinus docet. quare corrigenda est subscriptio legis 12. Cod. Th. de accusationibus, quæ data dicitur Carnunti, Gratiano III.

& Equitio Coss. lege *F. C. Gratiani III. & Equitij V. C.*

Pag. 424. *Mutare compulerunt sedes.*] In Codice Regio & editione Aug. scriptum inueni *compulit sedes.* Ac fortasse ita scripserat Marcellinus more Græcorum, qui dicerent τὰ ζῶα ἐποίησεν.

Acturos sibi gratias à Præfecto compulsi mittere legatos.] Moris erat, vt prouinciales legationibus missis publicè in senatu laudarent eos, qui suam prouinciam rexerant. quæ consuetudo cœpit ex adulatione Græcorum, qui Magistratibus suis assentabantur. Sed senatus olim quidem huiusmodi legationes aspernabatur, neque iis audiendis aut tempus aut locum dabat, vt docet Cicero in lib. 3. epist. 8. Idem in lib. 2. contra Verrem, eius consuetudinis meminit. Neronis tandem tempore Senatusconsultum factum est, ne rectores prouinciarum ad Concilium prouinciæ suæ referrent, agendas sibi apud senatum gratias, néue quis ea legatione fungeretur, vt scribit Tacitus in lib. xv. Sed nihilo minus ea consuetudo postea reuocata est, vt patet ex Plinio in gratiarum actione versus finem: *Volo ego qui prouinciam rexerit, non tantùm codicillos amicorum, sed decreta coloniarum, decreta ciuitatum alleget. efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere.* Lampridius in Alexandro Seuero *Præsides*, ait, *prouinciarum quos vere non factionibus laudari comperit, in itineribus secum semper habuit in vehiculo, &c.*

Iphiclem quendam philosophum.] Sectæ Cynicæ, vt indicant sequentia *Spectatum robore mentis hominem.* & Iulianus in Orat. contra imprudentes Cynicos p. 370. Iphiclem quem sodalem suum vocat, ait horrida & squalenti coma, nudo pectore, vili indutum pallio per hiemem incessisse. quæ Cynicum philosophum fuisse clarè demonstrant.

Quod non scitabat.] In Codice Regio *nonscitabat* ὑφὲν scribetur, tertiâ literâ punctis subbnotatâ. in editione verò Augustana distinctè legitur *quod noscitabat.* rectè vt equidem iudico. Emendari tamen præterea vellem *quos noscitabat.*

Inter suos excellens.] Non omittenda est Ms. Flor. & Regij editionísque Aug. scriptura, verior fortasse. *ante suos cellens.*

Si celsior è scopulo caderet.] Quanto elegantior est editionis Augustanæ scriptura. *vt è celsiore scopulo caderet.* cui subscribit Codex Regius, in quo ita exaratum inueni, *vt excelsiore scopulo caderet.* Eandem sententiam Claudianus expressit in lib. contra Rufinum.

—iam non ad culmina rerum
Iniustos creuisse queror: tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant.

Pag. 425. *Iuuentij Præf. præt.*] Iuuentius (sic in Ms. Regio scribitur) Præfectus præt. Galliarum fuerat: & Florentio successerat, vt patet ex Codice Th. de censu siue adscriptione. Florentij quidem Præ-

fecti præt. per Gallias meminit Marcellinus in lib. xxvii.

Vt autem aiebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium.] Hæc verba absunt ab exemplari Regio & Vat. & editione Augustana. sic enim in illa legitur *vrgentes, & canillorum.* in Regio verò & Vaticano exemplari *vrguentes, vt capillorum.*

Pag. 426. *Lapsam forem ferratam.*] Cataractam intelligit, de qua dixi ad p. 193. Liuius in lib. xxvii. *Porta cataracta deiecta clausa erat,* &c. Eustathius in vlt. Iliad. καταῤῥάκτην ait esse θύραν ἐπίῤῥακτον πίπτουσαν εἰς πολιορκίαν.

Stratoris militis.] Stratores erant milites qui Imperatorem in equum alleuabant. erántque sub dispositione Tribuni Stabuli, vt ex hoc loco apparet. hi equos à prouincialibus oblatos inspiciebant, ac probabant, quemadmodum docet Marcellinus in lib. 29. p. 396. & lex vnica in Cod. Th. de Stratoribus.

Iussit abscidi.] Positum pro *abscindi.* Sed cum in omnibus codicibus ita scriptum reperissem, mutare religio fuit. præsertim cum apud Arnobium in fine lib. 6. & Paulinum in epist. 5. & 6. eodem modo scriptum sit id verbi.

Equitio introducente.] Sic Gelenius excudi iussit contra scriptorum Codicum auctoritatem. Nam in Regio quidem exemplari legitur *Equitio vadente.* in Ms. autem Flor. perinde atque in Aug. editione, inuerso verborum ordine *Equitio in consistorium vadente sunt intromissi.* Proinde non dubito quin, aut *Equitio vadente* scribendum sit, vt in Mss. aut sanè *Equitio suadente.*

Pag. 427. *Et repente cohibito sanguine.*] In mss. Flor. Vat. & Regio legitur *ecvepenè cubito sanguine.* At Mariang. Accursius sic edidit *erumpente subito sanguine*, quod non displicet. Nam vt ait Hieronymus in Epist. ad Præsidium Diaconum, *Nuper Valentinianus Imp. cum aduersus Sarmatas quinque propter Illyrici vastationem in Consistorio seuus infremeret, & totius gentis excidium rigidus minaretur, sanguine erumpente discrepuit.* Et in epist. ad Heliodorum idem Hieronymus Valentinianum vomitu sanguinis interiisse dicit. cui subscribit Socrates in lib. 4. cap. 26. & ex eo Sozomenus in lib. 6. cap. 36. At Victor in Epitome, impetu sanguinis, voce interclusa, sensu integrum exspirasse tradit. cui assentitur Zosimus in lib. 4. & Vetus auctor apud Suidam in ἄπνας.

Quos hæmorroidas.] Quos hîc meatus intelligat Marcellinus, difficile est dicere. hæmorroides autem quid sint hoc in loco, adhuc difficilius. Medici enim hæmorroidas vocant ora venarum quæ in sede sunt, & sanguinis ex ijs effusionem. At id prorsus alienum est ab hoc loco quem præ manibus habemus. Itaque superest, vt dicamus, aut scriptorem nostrum ea dixisse quæ non satis intelligeret, aut hæmorroidas communiter dici ora venarum omnium, vt apud Sophoclem

αἱμ-

ποιεῖ αἱμοῤῥοΐδας. Idque firmat Aristoteles in lib. 3. de natura animalium, & in lib. 3. de partibus animalium, vbi hæmorroidas id est sanguinis effluxum, non ex sede tantùm, sed è naribus etiam, & gingiuis cieri docet. Ceterùm hic locus in Regio & Vat. Codice sic legebatur. *Meatus aliqui quas heroidas nunc appellamus, obserata sunt gelidis frigoribus concrustata.* & ita quoque in editione Aug. excusus est, nisi quod *hæmoroidas* in illa legitur.

Ætatis quinquagesimo anno & quinto.] Consentit quidem Victoris Epitome: sed Zonaras annos ei tribuit LXXXIV. menses XI. Socrates verò cum Sozomeno LIV. & ita Zonaræ codices emendandos puto.

Imperij minus centum dies secundo & decimo.] Exacta computatio est. Valentinianus enim Augustus erat nuncupatus anno Natalis Dominici 364. die v. Cal. Martias. Idem anno Dom. 375. diem functus est xv. Cal. Decembres in castello Bregetione, vt rectè scribit Idatius in Fastis.

Pag. 428. *Peritiam militum more luctandi.*] Luctatio militaris minus accurata quidem, & minus erudita fuit quàm palæstrica: simplicior tamen & fortior. De qua vide Capitolinum in Maximino, & Iordanem in Geticis.

Britannum rexit exercitum.] Victor in Epitome Gratianum seniorem ad Præfecturæ prætor. culmen peruenisse commemorat: cui tamen minimè credo. neque enim id Marcellinus hoc in loco præterijsset. Adde quod Præfectura præt. hominib. militarib. deferri eo tempore vix solebat.

Germanitate concordi.] Cùm in Mss. Flor. & Regio, & in editione Aug. legatur *germanitate ita concordia*, conjicere quispiam possit sic à Marcellino scriptum fuisse *germanitate & concordia sibi iunctissimum.*

Exercitus auxit valido supplemento.] Præcipuè iuuentutis Gallicanæ & Germanorum tirocinijs, vt Zosimus tradit in lib. 4. pag. 742.

Ad nostra se proripiens.] In exemplari Regio & Aug. editione legitur, *ad nostra sæpè proripiens.* non malè. *proripiens* autem pro *prorepens* ponitur, per κατάχρησιν siue abusum & corruptionem sermonis illius sæculi.

Pag. 429. *Ad omnes dissensionum motus perflabiles gent. Mauricas.*] Vanitatem & perfidiam genti Maurorum insitam longè antea notauerat Sallustius in historiis. Tertullianus enim in lib. de Anima scribit. *Sallustius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulsat.* Vani enim propriè sunt homines leues, infidi, inconstantes quos Græci κούφους vocant, vt docet Agellius in lib. 18. Iordanes quoque in Geticis infidelitatem Maurorum suggillat.

Bene merita narraturi.] Sic Gelenius edidit ex conjectura. Veruntamen cum in Codice Regio & editione Augustana legatur *præterita*

narraturi, videndum est ne fortè ita scriptum reliquerit Marcellinus *præcipua narraturi*.

Pag. 430. *Interdum fecerint sæuissimi.*] In Ms. Regio & editione Aug. scriptum inueni *fecere sæuissimi*, quam scripturam veriorem esse, vel ipse clausulæ numerus ac modus euincit. At Gelenius hanc loquendi formam vitiosam putauit & barbaram. cur ita? Nam Terentius bonus inprimis Latinitatis auctor sic locutus est in Hecyra.

Nam vt hic laturus hoc est, si ipsam rem, vt siet resciuerit,
Non edepol clam me est, cum hic quod leuius est, tam animo iracundo tulit.

Et Marcellinus quoque noster alibi sic locutus est, vt in principio lib. XXI. Sed interdum Castellus ac Gelenius eam scripturam interpolauerunt.

Vt qui bella diuturna per se superauit & grauia.] Totam hanc ἀρχικοπὴν auctori suo restituimus, ex auctoritate Regij Codicis & editionis Augustanæ. sic enim in ijs legitur *non ideo contemptus vix bella diuturna parum superauit, & gra......solus, &c.* Hoc tantùm licentiæ nobis sumpsimus, vt ex coniectura emendaremus *per se superauit*. quemadmodum loquitur Marcellinus noster in lib. XVI. p. 69.

Isocratis memorat pulchritudo.] Locus Isocratis est in Oratione Panathenaica, vbi de pugnis Lacedæmoniorum iniustis disserit. *θαυμάζω δ' εἴ τινες τὰς μάχας καὶ τὰς νίκας τὰς παρὰ τὸ δίκαιον γενομένας, μὴ νομίζουσι αἰσχίους εἶναι καὶ πλειόνων ὀνειδῶν μεστὰς, ἢ τὰς ἥττας τὰς ἄνευ κακίας συμβαινούσας. Miror autem si qui sunt qui prælia, ac victorias præter ius & æquum partas non turpiores esse, & pluribus probris scatere censeant, quàm clades sine ignauia acceptas.*

Pag. 431. *Quam quidam prætendentes Imp. Aurelianum.*] Sic planè Hieronymus in Chronico. *Valentinianus*, ait, *egregius Imp. & Aureliano moribus similis, nisi quod seueritatem eius nimiam, & parcitatem quidam crudelitatem & auaritiam interpretabantur.* Quæ Hieronymi verba mutuatus est Iordanes in lib. de successione regnorum. Sed & Græci ferè omnes Valentinianum hunc laudibus extollunt, vt videre est in Excerptis Ioannis Antiocheni quæ nuper edidimus, & in historijs Zonaræ atque Cedreni. Sed Valentiniani ingenium quod fuerit, patet ex hoc Ausonij loco in gratiarum actione ad Gratianum eius filium: *Non palatium, quod tu cum terribile acceperis, amabile præstitisti. non forum & basilica, olim negotijs plena nunc votis. non Curia honorificis modò læta decretis, olim sollicitis mæsta querimonijs.* vbi querimoniæ intelliguntur eæ quas habes in lib. XXVIII. p. 360. Denique Symmachus in lib. X. epist. 27. ad Valentinianum eiusdem filium, eum diligentissimum ac serium Imp. nominat.

Cum proscriptorum locupletes domus.] Valerius Maximus in lib. 4. cap. 5. idem sic narrat. *In illa quoque procella quam C. Marius & L.*

Cinna reip. inflixerunt, abstinentia populi Rom. mirifica conspecta est. Nam cum à se proscriptorum penates vulgi manibus diripiendos abiecissent, inueniri potuit nemo, qui è ciuili luctu prædam peteret. quæ quidem tam misericors plebis continentia tacitum crudelium victorum conuicium fuit. At non eadem moderatione gessit se populus Rom. in proscriptione Syllana. Plures enim tùm reperti sunt, qui sectionem proscriptorum emerent, vt refert in Sylla Plutarchus & in Crasso. Triumuirali autem proscriptione pauci fuere, qui ad sectionem accederent, teste Appiano in lib. 4. Affine huic exemplum Italorum refert Tacitus in 3. hist. qui capta Cremona cùm ciues à militibus venderentur, talium mancipiorum emptionem aspernati sunt.

Inuidia præter hæc.] Zosimus p. 742. de Valentiniano, τοῖς τ̓ ἐν τῷ βίῳ ἀμέμπτως ἔχουσι δόξαν ἐφθόνει.

Liuorem virtutum recta pot. inuidiam esse sociam.] Sic Gelenius edidit absque sensu. Sed cum in MSS. Flor. & Regio sic legi animaduertissem *liuorem seueritatem recta potestatis esse inuidiam sociam*, non dubitaui quin emendandum esset hoc modo *memorabat assiduè seueritatem rectæ potestatis esse indiuiduam sociam.* Accursius quidem ediderat *liuorem seueritatis, &c.* sed procul dubio expungenda vox illa est, quam nescio quis addiderat, vt cum præcedenti periodo hæc cohæreret. Verùm quis nescit Marcellinum hæc Impp. elogia nullo plerumq; ordine contexere? Porro hoc Valentiniani dictum refert etiam Zonaras οὗτος καὶ τὴν ἰσχὺν γενναιότατος καὶ τὴν γνώμην ἦν δικαιότατος. διὸ καὶ τῶν ἀρχὰς τότε μετιόντων πολλοὺς ὡς ἀδικοῦντας ἐπιμωρήσατο, τὸ κρατοῦντα λέγων ἀπαιτεῖσθαι πρὸ τῶν ἄλλων δικαιοσύνην. *Hic fortissimus idémque iustissimus fuit. Itaque multos qui Magistratus gerebant, tanquam iniustè agentes supplicio affecit, cùm diceret ab Imperatore iustitiam præ omnibus requiri.*

Maculosos tales appellans & sordidos.] Eadem metaphora Ambrosius in epist. 6. dixit maculosum pro ignauo. *Quæramus nobis viam inaccessam sermonibus insolentium, inuiam sermonibus imperitorum, quam nullus maculosus deterat, maculosus scilicet ignauia sua sordibus.*

Inattente formidans.] In Codice Regio scriptum reperi *imamenta formidans*, perinde ac in Ms. Flor. extare monuit Lindembrogius. in editione Aug. legitur *imaginimenta formidans* ex imaginatione, sic enim loqui liceat, Accursij. sed arridet omnino conjectura Lindembrogij *ima mente formidans.*

Pag. 432. *Fieri motus quosdam.*] Legendum esse arbitror *cieri motus, &c.* sic superiore linea pro *cum eum ex incidentibus, &c.* in MSS. legebatur *fumum ex incid.* eodem errore.

Potiorum ducum flagitia progredi sinebat.] Vide suprà p. 423. sed & Zosimus id confirmat, καὶ ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας ἤδη λοιπὸν ἐξετάζειν.

Pag. 433. *Inter religionum diuersitates medius stetit.*] Valentinianus in exordijs principatus cum maleficorum artes abolere vellet, lege

lata prohibuerat ne sacra nocturna celebrarentur: quæ lex relata est in Codice Th. in tit. de maleficijs cap. 7. Sed cùm Prætextatus Proconsul Achaiæ Valentinianum liberè monuisset, ea lege vitam propemodum Græcis omnibus, id est Paganis, adimi, si mysteriorum castissimi ritus funditus tollerentur, Valentinianus sacra more maiorum à Græcis celebrari permisit, vt scribit Zosimus in lib. 4. principio. Quæ lex hodie quidem non extat: sed eius mentio fit in lege 9. Cod. Th. de maleficis. Sic enim Imp. Valentinianus scribit ad Senatum. *Haruspicinam ego nullum cum maleficiorum caussis habere consortium iudico: neque ipsam, aut aliam præterea concessam à maiorib. religionem genus esse arbitror criminis. Testes sunt leges à me in exordio imperij mei datæ, quibus vnicuique quod animo imbibisset colendi libera facultas tributa est, &c.* De Valentiniano idem testatur Symmachus in epist. 54. lib. 1. & S. Ambrosius in Orat. de obitu Valentiniani, & in epist. 30. ad Valentinianum de ara Victoriæ.

Cum oculis cæsiis.] Cedrenus Valentinianum sic depingit. ἦν δὲ τῷ σώματι εὐμεγέθης, τὴν χροιὰν ἐρυθρός, τὴν τρίχα τῆς κεφαλῆς ὑπόξανθον ἔχων, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡραίους μικρὸν ὑπογλαυκίζοντας. *Corpore erat procero, colore ruber, flauo capillo, oculis venustis & mediocriter glaucis.*

Vt missum Constantinopolim.] Valentiniani Magni cadauer Constantinop. introiuit anno sequenti, qui Valentem 5. & Valentinianum iuniorem Consules habuit, v. Cal. Ianuarias, vt refert Idatius in Fastis. sed in Sarcophago depositum est ab Imp. Theodosio sexennio post, Antonio & Syagrio Coss. teste eodem Idatio & Marcellino Comite in Chronico.

Velut imperiorum arbitra.] In Codice Regio legitur *arbitraria.* quod non probo. Ceterùm non tunc primum Gallicanæ legiones se principatus arbitras ferebant. Semper enim Galli alijs parere dedignati sunt, & aut ipsi principes facere, aut ceteris gentibus imperare voluerunt. Quod & Vopiscus scribit in Saturnino. *Saturninus oriundus fuit Gallijs, ex gente hominum inquietissima, & auida semper vel faciendi principes, vel imperij.* Adde Trebellium Pollionem in Postumo.

Tanquam in eadem naui.] Prouerbiale loquendi genus est, quo vtitur Cicero in lib. 2. epist. 5. *Tibi etsi vbicunque es, in eadem es naui, tamen quod abes gratulor.*

Merobaudes protinus acciretur.] Quem ob rei militaris scientiam Valentinianus aduersus Quados expeditionem parans Magistrum vtriusque militiæ constituerat, vt scribit Zosimus in lib. 4. Idem postea Consul iterum fuit, tandémque iussu Maximi tyranni mortem sibi consciuit, vt refert Pacatus in Panegyrico.

Valentinianus puer, tum quadrimus.] Atqui Valentinianus iunior natus erat Gratiano nob. & Dagalaipho Coss. anno Natalis Domini 366. die 15. Cal. Febr. vt scribit Idatius in Fastis, & auctor Alexan-

drini Chronici iisdem planè verbis quibus Idatius. Quibus suffragatur Themistius in Orat. 12. ad Valentinianum iuniorem, p. 254. vbi natalem ipsius vice oraculorum & vaticiniorum prædixisse ait tyranni Procopij exitum. Constat autem Procopium eo anno quem dixi, à Valente victum & necatum fuisse. Accedit præterea Socrates in lib. 4. Sozomenus in 6. qui Valentinianum iuniorem eo anno in lucem editum esse testantur. Quod si ita est, quo modo idem quadrimus ad imperium venisse dicatur, non video. Creatus enim est Augustus post Consulatum Gratiani 3. & Equitij, anno Domini 375. Huic difficultati, quam ego primus & iamdudum deprehenderam, aliisque soluendam proposueram, ita occurrendum puto, vt Valentinianum qui anno 366. natus est, diuersum esse dicamus ab hoc qui postea Augustus fuit. quod quidem his argumentis euincam. Primo enim Valentinianus qui mortuo patre Augustus est renunciatus, quadrinus tunc erat vt scribit præter Marcellinum nostrum Victor in Epitome, & Zonaras: Zosimus certè vix quinquennem fuisse dicit. Deinde viginti annos natus obisse dicitur à Nicephoro in lib. XII. cap. 38. Interfectus porrò est vt inter omnes constat, anno Domini 392. Hieronymus in epist. de exitu Nepotiani, eundem Valentinianum adolescentem adhuc & penè puerum esse occisum memorat. Quæ certè omnia non procederent, si anno 366. natus fuisset. Denique Valentinianus iunior, is qui anno 366. in lucem est editus, Consulatum gessit cum Victore anno Domini 369. vt testatur apertè Themistius in Orat. XI. quam ei Consulatum Constantinop. auspicanti Cal. Ian. dixit. Quod si hic idem esset cum eo qui post mortem Valentiniani Augustus est nuncupatus, cùm is paulo postquam Imp. est factus, Consulatum inierit cum Valente, Consul iterum necessariò dici debuisset. At in Fastis omnibus annus ille 376. sic notatur *Valente V. Aug. & Valentiniano iuniore Aug.* Quæ cum ita sint, apparet duos eiusdem nominis Valentinianos Valentiniani magni filios distingui debere.

Pag. 434. *Iustina matre.*] Quæ Magnentio tyranno prius nupserat vt scribit Zosimus. Quo maximè refellitur fabula illa quam refert Socrates in lib. 4. cap. 36. de digamia Valentiniani maioris qui duas vnico tempore vxores habuerit. Ait enim Socrates Seueram August. cùm Iustinam virginem præstanti forma secum lauantem vidisset, pulchritudinem puellæ Valentiniano laudauisse. qui statim eius amore captus, eam vxorem adsciuit non repudiata Seuera. Virginem igitur fuisse dicit, quæ vxor fuerat Magnentij.

Metu sollicitudine.] Assentior Lindenbrogio sic emendanti *metus sollicitudine.* Ita vetus auctor post imperij Notitiam editus, in descriptione Thoracomachi timoris sollicitudinem dixit.

Et peritus.] Vitiosam hanc esse scripturam nemo non videt. In ms. Vaticano & Regio legitur *beniuolus & peritus.*

HENRICI VALESII ANNOTATIONES IN LIBRVM XXXI. AMMIANI MARCELLINI.

FVRIIS *in ætatem adſcitis.*] Apparet emendandum eſſe *furiis in ſocietatem adſcitis*. vt loqui ſolet Marcellinus noſter.

Pag. 435. *Valentini lauacri.*] Hoc Valentis lauacrum erat Antiochiæ, cuius meminit Euagrius in lib. 1. cap. 20 quod cùm incendio magna ex parte corruptum eſſet, Eudocia Theodoſij iunioris vxor eidem reficiendo ducentas auri libras largita eſt.

Tragula gurgulione confecta.]. Sic primus edidit Mariangelus Accurſius, mendoſè vt apparet. In mſſ. autem Regio, Flor. & Valentino legitur *Vagula*. fortaſſe pro *Aquila*. Præterea in Codice Regio ſcriptum inueni *gurgulione confecto*.

Cum Chalcedonos ſubuerterentur vet. muri.] Ob probra & conuicia quæ Chalcedonenſes in Valentem iecerant Procopiani belli temporibus, vt refert Socrates in lib. 4. cap. 8.

Vt apud Conſtantinop. ædificaretur lauacrum.] Conſtantinianæ ſcilicet thermæ teſte ibidem Socrate. Zonaras tamen ac Cedrenus è lapidibus murorum Chalcedonenſium aquæductum Conſtantinop. ædificatum eſſe ſcribunt à Valente, eiuſque appellatum nomine: Nymphæum quoque à Præfecto vrbis extructum eſſe, in cuius dedicatione populus choreis & epulis vacauit. Quod etiam relatum eſt à Socrate in dicto loco. Ceterùm in Socrate libentius Καρωσιαναὶ legerem quàm Κωνσταντιαναί. Caroſianæ enim thermæ à Valente abſolutæ & dedicatæ ſunt poſt Conſulatum Gratiani 3. & Æquitij, agente Præfecto vrbis Conſtantinop. Vindalonio Magno; vt ſcribit Idatius in Faſtis & auctor Chronici Alexandrini. Et à Caroſia Valentis filia nomen traxere teſte Sozomeno in lib. 6.

Τερπόμενοι φορέοντες.] Ita primus excudi fecit Accurſius. At in mſſ.

Florentino legitur φαινόμενοις teste Lindenbrogio. Ego verò suspicor scribendum esse περιπόλιον τρόπαιον. quanquam apud Socratem in lib. 4. cap. 8. legitur σιωπῶν. cui subscribunt Zonaras, Cedrenus, Nicephorusque Callistus. Sed cum in primo versu δροσερῇ χορείῃ ex mss. ediderimus, σιωπῶν hîc conuenire non potest.

Δὴ τότε οὔνια φῦλα.] In ms. Flor. & editione Augustana legitur δῆια φῦλα. vnde quispiam non absurdè coniecerit scribendum potius esse Δὴ τότε δῆια φῦλα. sed in Socrate & Zonara aliisque suprà citatis legitur Δὴ τότε μυρία φῦλα. & huic versui subiicitur ab iisdem auctoribus hic alter, qui in nostris Codicibus deerat.

Ἀγριάς μαινόμενοι, (al. μαργαίνοντες) χαλεπὸν ὁπλισμένοι ἀλκήν.

Πόρον περόωντα.] In ms. Flor. & editione Aug. περόντα legitur, duabus simul confusis dictionibus. Nec dubito quin vt apud Socratem legitur ac ceteros, scribendum sit περαιοῦνται.

Καὶ δῆρις ἐρίζει.] In Codicibus quidem nostris scriptum erat δῆριν ἐρίζει. vnde coniecturâ ductus emendaui δῆρις ἐρίζει. At in Socrate & citatis auctoribus legitur χωρήσειν, ἐφέξει minus rectè, dicendum enim erat ἐφέξει si tamen in vsu est. Ceterùm hos Græcos versus post Langium & Christophorsonum Latinè sic vertimus.

Tempore, quo liquidas agitabunt vrbe choreas,
Lætáque subsilient hilares per compita Nymphæ:
Ac funesta dabit miseris munimina thermis,
Tunc fortes populi variis è gentibus orti
Traiicient amnis Istri speciosa fluenta:
Vastabúntque agros Mysos atque arua Scytharum:
Ast vbi Pannoniam attigerint, peiora parantes,
Hos illic fatum & Martis violentia sistet.

Vltra paludes Mæoticas glacialem Oceanum accolens.] De Hunnorum situ idem tradit Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ: & ex professo Procopius cum in lib. 1. Persicorum, tum in 4. Gothicorum.

Infantium ferro sulcantur altius genæ.] Idem prodit Iordanes in Geticis, cuius verba ex Marcellini nostri historiis translata esse non dubito. Sic enim ait de Hunnis: *vt ante masculos ferro genas secant, &c. Hinc imberbes senescunt, & sine venustate ephebi sunt, quia facies ferro sulcata tempestiuam pilorum gratiam per cicatrices absumit.* Porrò hanc causam esse cur imberbes sint Hunni, libenter & Ammiano nostro & Iordani concesserim. Sed tamen aliam quoque eius rei causam mihi videor deprehendisse. Obseruaui enim Hunnos in luctu genas cultris conuulnerare solitos esse. sic enim de Gutriguris, quæ Hunnorum gens est, scribit Agathias in lib. 5. οἰμωγή τε ἠκούετο μακρὰ βαρβαρική [illegible] καταξαίνοντες [illegible] κατὰ τὸ πάτριον νόμον [illegible]. *Genas enim pugionibus concidentes more patrio lugebant.* Et apud Menandrum Prote-

ctorem in lib. 8. hist. Turxanthus Dilzibuli filius Turcorum princeps, cùm patri nuper mortuo exequias celebraret, Romanorum legatos gentas sibi vnà cum reliquis Turcorum laniare iubet. [illegible] χαταχαράξεν τὰ πρόσωπα ταῖς μαχαίραις, &c. Ex quibus intelligendi sunt Sidonij versus in panegyrico ad Auitum, quos nemo adhuc interpretatus est.

vulnere vel si quis plangit, cui flesse perisse est,
Ac ferro perarasse genas, vultuque minaci
Rubra cicatricum vestigia defodisse.

Pag. 436. *In hominum figura licet & in sua vita*.] Quis huius scripturæ auctor fuerit, incompertum habeo. Nam Accursius quidem sic ediderat: *In hominum autem figura sit & in sua vita visi sunt asperi, &c.* In Regio autem exemplari ita scriptum inueni. *In hominum autem figura licet in sua vita nisi sunt asperi, &c.* quemadmodum in duobus Vaticanis codicibus legitur. Proinde ita à Marcellino scriptum esse conijcimus: *In hominum autem figura, sic & in suauis sunt & asperitate certè*, *In hominum autem figura licet insuaui, ita visi sunt asperi, &c.* Sanè eiusmodi ferè scripturam huius loci fuisse docet Iordanes in Geticis, qui hæc Marcellini nostri verba sic imitatus est. *Vivunt sub hominum figura viuunt belluina sæuitia.*

Ex pellibus siluestrium murium.] Hæ pelliculæ odoratæ erant, vt præter Helmoldum in lib. 1. Chronici Sclauorum, docet D. Hieronymus in lib. 2. contra Iouinianum his verbis. *Odora autem suffitus & diuersa thymiamata, amomum, cyphi, œnanthe, muscus & peregrini muris pellicula.* Idem in epitaphio Marcellæ viduæ: *Subitò eum fragrare musco, mure, &c.*

Galeis incuruis capita tegunt.] Hieronymus in epitaphio Nepotiani tiaras vocat. Postquam enim Romanos ab Hunnis vinci & fugari memorauit, subjicit, [illegible] *ne morbus pariter nostris* [illegible] *sagittas pilis, tiaras galeis, caballos equis* [illegible].

Vt [illegible] *ingredere gressibus* [illegible].] Hinc [illegible] Hunni dicuntur ab antiquo scriptore apud Suidam. [illegible] Οὖτοι [illegible] *Hunnos* [illegible] *iumenta facilè ambulant*. Itaque [illegible] Hieronymus in epitaphio Nepotiani: [illegible] *Romanus exercitus victor orbis & dominus ab his vincitur, hos pauet, horum terretur aspectu, qui ingredi non valent, qui si terram tetigerint, se mortuos arbitrantur.* Adde Zosimum pag. [illegible]

Equis prope adfixi.] Sic Claudianus in libro primo in Rufinum de Hunnis,

Nec

Nec plus nubigenas duplex natura biformes
Cognatis aptauit equis.

In ipsis quinis.] In codice Regio & Augustana editione legitur. *Et ipsi quinis, &c.* vnde adducor vt credam sic à Marcellino scriptum fuisse. *Ex ipsis* (supple equis) *quinis in hac natione pernox & perdius emit & vendit, &c.*

Subito de industria dispersi vigescunt.] Hic præliandi mos erat Hunnorum, vt Claudianus quoque canit lib. 2. in Rufinum.

——acerrima nullo
Ordine mobilitas, insperatique recursus.

& Agathias in lib. 1. de Narsete qui à Francorum copiis premebatur. βαρβαρικόν τι στρατήγημα καὶ μᾶλλον τοῖς Οὔννοις μεμελετημένον ἐμηχανᾶτο. ἐκέλευσε γὰρ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν στρέψαντας τὰ νῶτα ἐς τὸ ὀπίσω ἀναχωρεῖν, &c. *Narses barbarum quoddam & Hunnis magis vsitatum strategema excogitauit. Suos enim terga vertere iussit, &c.* Idem in fine libri v. Hunnos cum fugiunt, infestiores magisque timendos esse scribit, quippe qui auersi sequentem hostem sagittis incessant. Et his artibus Hunni Gothis superiores euasere. Partim enim circumequitando, partim excurrendo & oportunè retrocedendo, iaculantes ex equis maximam Gothorum cædem fecere, teste Zosimo, p. 747. Ceterùm hîc emendaui *vigescunt* ex codice Regio & Valentino.

Et imposita acie.] Scribendum puto *& incomposita acie.*

Pag. 437. *Parte decernuntur.*] In codice Regio legitur *parit decernuntur.* Vnde sic corrigendum arbitror. *Nec inuadentes vallum, nec castra inimica pilantes præ nimia rapiditate cernuntur.*

Procul missilibus telis.] Procopius in principio libri 2. Gotth. ait Hunnos esse ἱπποτοξότας ἀρίστους, id est optimos ex equo sagittarios, & inter equitandum peritissime iaculari. Gotthos contrà pedites iaculari scribit in lib. 1. Gotth. Equites enim Gothorum hasta duntaxat & gladio vtuntur. quo fit vt ab Hunnis longè superentur Gothi.

Sed distinctis.] Ita Mariangelus Accursius edidit. sed in exemplari Regio scriptum inueni *sed distint......*

Sine vi respectu con......] Apparet scribendum esse *sine sui respectu confligunt.* quemadmodum loqui solet Marcellinus cum alibi, tum in lib. 29. p. 405.

Contortis laciniis illigant.] Hunnis id familiare fuisse docet Sozomenus in lib. VII. cap. 25. vbi de Theotimo Tomorum in Scythia Episcopo loquitur: quem Hunnus quidam opulentum ratus, cùm illaqueare vellet, manum qua laqueum conjecerat, arescere sensit. Sed & Scytharum reliquæ gentes eo astu in præliis vtebantur. De Iaxamatis quidem id refert Mela in fine lib. 1. de Auchatis Valerius Flaccus in 6.

Desilit & Auchates patulo vaga vincula gyro

Spargere, & extremas laqueis abducere turmas.

De Parthis etiam, qui à Scythis originem ducunt, Vetus auctor apud Suidam in σκυθίς. Omitto Alanos de quibus idem tradit Iosephus & Hegesippus.

Tetra villis vestimenta.] Claudianus in Rufinum lib. 1. de Hunnis.

——tristes habitus, obscenáque visu

Corpora.

Atri scilicet coloris vestibus Hunni erant amicti. Vnde & Marcellinus in superiore pagina obsoleti coloris tunicam eisdem tribuit. Penè monere omiseram in Regio codice legi *tetra illis vestimenta*, quod magis placet.

Ad omnem auram incidentes.] Scribendum omnino est *ad omnem auram incidentis spei noua perquam mobiles.* quod quidem Marcellinus noster imitatus videtur ex Liuio qui in lib. XXIX. dicit *mercede parari auxilia ex Afris, gente ad omnem auram spei mobili atque infida.*

Adusque Achaiam peruenit.] Longè aliter in mss. Codicibus Regio, Flor. ac Valentino legitur *adusque Adalam.* quod cùm Accursius minime intelligeret, audacter emendauit *adusque Achaiam* contra historiæ fidem. Neque enim Hunni iis quidem temporibus adusque Achaiam penetrasse dicuntur. Sed procul dubio emendandum est *adusque Alaniam peruenit.* quod confirmatur ex pag. 439. vbi Marcellinus noster institutam historiæ seriem repetens sic ait. *Igitur Hunni peruasis Alanorum regionibus, &c.* Adde quod nisi ita legatur, sequentia cum antecedentibus minime cohærebunt. Sequitur enim digressio & παρέκβασις de Alanis, vt satis appareat sermonem de illis prius habitum fuisse. Postremo Iordanes in Geticis ait ab Hunnis superatos esse Alanos: quod ex Marcellino, vt pleraque de Hunnis ibi relata, mutuatus est. Annon enim ex hoc Marcellini nostri loco illa Iordanis exscripta sunt. *Quod genus expeditissimum, & multarum gentium grassatorem Getæ, vt viderunt, expauescunt.*

Restant Massageta.] Sic Mariangelus Accursius edidit. Ego verò cum in codice Regio scriptum inuenerim *Res Massageta*, in suspicionem hanc adductus sum, vt truncatum ac mutilum hunc esse locum existimarem, atque hoc ferè modo esse supplendum, *adusque Alanos peruenit, veteres Massagetas, qui vnde sint, &c.* Quæ coniectura non mediocriter confirmatur ex lib. 23. p. 246. vbi dicit Marcellinus *& Massagetas quos Alanos nunc appellamus, &c.*

Iter aduenarum.] Hic locus sic commodè suppleri potest. *Iter aduenarum auctus magnitudine fluentorum, &c.* quemadmodum loquitur Marcellinus in lib. XV. de Rhodano, & in fine libri XVIII. vt notaui ad pag. 72. suprà.

Hos transito.] Supple Istro. Alani enim supra Istrum incolebant, Ea-

ropææ Sarmatiæ populi. vt præter Dionysium Characenum tradit Plinius in lib. 4. Orosius in 1. & Tzetzes in Lycophronem. Sed Procopius in lib. 4. Gotth. Alanos regionem illam quæ à Caucaso ad Caspias portas extenditur, incolere scribit. Ptolemæus verò Alanos Asiaticos ab Europæis Alanis distinguit, contra quàm Marcellinus. Nam Europæos Alaunos vocat à montibus Alaunis ita dictos: Asiaticos vero Alanos Scythas ab Alanis montibus cognominatos in Scythia cis Imaum montem collocat.

Pag. 438. *Bellatrix gens.*] Hæc verba desunt in codice Regio. In Vaticano autem Codice locus sic legitur *equisque tegmina conficiunt bellatur gẽ. Gelonis, &c.* vt fortassis ita scribendum sit. *equisque tegmina conficiunt bellatoriis.* quemadmodum in lib. 23. sub initium iumenta bellatoria dixit Marcellinus. Solinus verò in cap. xx. ex quo hæc transcripta sunt, sic habet. *Geloni ad hos proximant. de hostium cutibus & sibi indumenta faciunt, & equis suis tegmina.*

Per populos ac gentes amplas.] Hoc in loco facilè mihi assensuros lectores existimo. Nam cum in editione Augustana & in Codice Regio scriptum esse vidissem *per populos. Has gentes & amplas, &c.* emendaui absque vlla mutatione *diffusi per populosas gentes & amplas.*

Mores & media & efferatam.] Non absurdè fortasse hic locus sic supplebitur *ob mores eosdem & feritatem viuendi similem & armaturam.* Ita ferè in lib. XVII. dixerat Marcellinus, *Sarmatas & Quados vicinitate & similitudine morum armaturaque concordes.* quod Græci eleganter dicerent, ὅμοροί τε καὶ ὁμοιότροποι καὶ ὁμόσκευοι. sic enim Thucydides in fine lib. 2. de Getis loquitur, & in lib. 3. itémque Dio in fine lib. 54.

Vocatis sarracis.] In editione Augustana legitur *sarriculis.* in mss. Flor. *sarraclis.* in Valentino autem Codice *sarraculis* teste Ant. Loisello. Postremò in exemplari Regio scriptum inueni *carrucis.* quam scripturam omnium deterrimam esse existimo.

Pag. 439. *Persæ qui sunt originitus Scythæ.*] Persas posuit pro Parthis. Nam de Parthis quidem id scriptores antiqui docent, eos originem ex Scythis ducere. Sic Trogus Pompeius in lib. 2. & 41. & ex illo Iordanes in Geticis. sic Q. Curtius in lib. 6. & Stephanus Byzantius, & Arrianus in Parthicis, qui imperante apud Ægyptios Sesostri, apud Scythas autem Iandyso, Scythas in eam regionem quæ Parthia dicitur, migrasse memorat. Arriani verba referuntur in bibliotheca Photij. Auctor quoque Chronici Alexandrini Scytharum iuuentutem ait à Sesostri in Parthiam esse translatam. Ex quibus liquido apparet Marcellinum Persas pro Parthis perperam dixisse. Eadem licentia Tertullianus in libro de Pallio dixit. *Scythæ exuberant Persas.* Idem tamen castigatius loquitur in libro de

anima. *dum aborigines occupant terras. vt Scythæ Parthicas.*

Hunnis per omnia suppares.] Et hunc locum Iordanes imitatus est in Geticis cùm ait. *Alanos quoque pugna sibi pares, sed humanitatis victu formáque dißimiles frequenti certamine fatigantes subiugauere.*

Ermenrichi.] Is est qui Ermanaricus dicitur à Iordane in historia Gothorum, quem vide.

Pag. 440. *Fundatus & habilis.*] Cum in exemplari Regio scriptum inuenissem *fundatus est abilis*, non dubitaui quin locus emendandus esset hoc modo. *quamuis manere fundatus & stabilis diu conatus est.* Sic enim loqui solet Marcellinus.

Ad amnem Danastum.] *Danastium* codex Regius præfert. Iordanes Danastrum vocat & Constantinus Porphyrog. in cap. 8. de administrando imperio.

Aggeri vt Vngerij vallem.] Inter locos qui in hoc auctore à nobis restituti sunt, hic merito palmam ferat. quid enim corruptius vulgata scriptura? quid contrà apertius & certius hac emendatione? *Castris denique prope Danasti margines ac Greutungorum vallem longius opportunè metatis, &c.* Hunni quippe traiecto Tanai primos inuaserant Alanos, qui Tanaita dicebantur, idcirco quod ad flexum Tanaidis fluu. sedes habebant vt docet Ptolemæus in descriptione Europææ Sarmatiæ. deinde Greuthungos aggressi sunt, qui Tanaitis confines erant vt suprà docuit Marcellinus. Eosdem Greuthungos (sic enim ibi codex Regius) memorauit in lib. XXVII. vbi longè trans Danubium habitasse dicuntur. Quanquam Basiliensis editio *Greutunges* sine aspiratione ibidem præferebat. Idatius in Fastis & in Chronico Greothingos nominat: Zosimus verò in lib. 4. Γρόθιγγους. Sic enim scribendum est. At Claudianus de 4. Consulatu Honorij, & in Eutropium lib. 2. Grutungos vocat.

Rumpente noctis tenebris Luna.] Aut scribendum est *tenebras*, aut sane *erumpente noctis tenebris Luna.*

Gerasi fluminis.] Qui ad Orientem erat antiquæ Daciæ. Eundem enim esse Gerasum existimo cum eo quem Ptolemæus Ἱέρασον vocat in descriptione Daciæ, eosque fluuios sola pronunciatione differre.

Pag. 441. *Modo ruens.*] Sic Accursius edidit, ex conjectura, vt opinor. Certè in Mss. Flor. & Regio legitur *modo nierum.*

Ab aruis patentib. iam peregrini fulm. Martis.] Magis placet exemplaris Regij scriptura. *distinguitur à barbaris patentibus iam peregrini fulminib. Martis.* Sensus autem hic est, ideo Gothos Thraciæ sedes elegisse, quòd Istro flumine Thracia dirimeretur à barbaris gentibus, quæ bellicis cladibus, & Marti iam peregrino expositæ sunt. Mars enim in Thracia natus dicitur. vt docet Arnobius in lib. 4. contra gentes:

Quis Spartanum fuisse Martem? nonne Epicharmus auctor est? quis in Thracia finibus procreatum? non Sophocles Atticus cunctis consentientibus theatris. Hinc Manilius in lib. 4. Astron.

—— & Threce Martem sortita colonum.

Hacque persuasione.] Sic edidit Accursius ex conjectura vt arbitror. Nam in Codice Regio scriptum inueni, *hacques permittuntur, &c.* Ex quo apparet ita potius emendandum fuisse: *Hacque spe mittuntur diuersi, &c.*

Pag. 442. *Resipiscant tandem memoria veteres.*] Omnino scripsisse Marcellinum existimo *Reuiuiscant tandem, &c.* Sic enim postulat totius loci sententia. Sed sequentia mirum in modum corrupta sunt, quæ absque librorum subsidio nemo, vt opinor, emendauerit.

Quæsitum exponuntur.] Fortassis ita scripserat Marcellinus *quæsita in vnum exponuntur.* supple *acies.* quo modo loqui solet. sed in exemplari Regio scriptum inueni *quæsitum exponunt* supple *memoria veteres.*

Exercitus recensetur.] Mallem equidem sic scribi *& turmatim apud Doriscum exercitus recensentur.* Eadem enim figura in lib. XVIII. pag. 124. Marcellinus dixit: *Quousque nobis Doriscum & agminatim intra consepta exercitus recensitos Græcia fabulosa narrabis.* Tanta quippe támque infinita diuersarum gentium multitudo conuenerat, vt singulis populi iustorum exercituum speciem referrent. Ceterùm bis in eo itinere Xerxes copias recensuit: primò Abydi, deinde in opido Thraciæ Dorisco, vt docet Herodotus in VII. Quocirca conjicere quispiam possit hîc scribendum esse *vbi.........Abydi quæsiti in vnum exponuntur, &c.*

Cum difficilibus necess. articulis.] Hunc locum præclare mihi videor restituisse. Cùm enim in Codice Regio scriptum sic reperissem, *cum difficilis, &c.* non dubitaui quin Marcellinus noster ita scriptum reliquisset, *cum difficiles necessitatum articuli correctores rei militaris poscerent aliquos, &c.* Quinetiam eadem in periodo paulò suprà emendaui *nostri limitis reseratis obicibus*, cùm antea vitiose legeretur *limites.* sed emendatio nostra etiam Regij Codicis auctoritate fulcitur, in quo lectionem hanc nostram superscriptam inueni.

Quorum insidiatrix auiditas.] Idem scribit Hieronymus in Chronico. *Anno Dom. 378. Gens Hunnorum Gothos vastat: qui à Rom. sine depositione armorum suscepti, per auaritiam Maximi Ducis ad rebellionem fame coacti sunt.* Hieronymum sequitur, vt solet, Orosius in lib. VII. cap. 33. Notetur interim Valentis imprudentia, qui tot numero barbaros minimè depositis prius armis in Romanum solum recepit. Quanquam eius rei culpa fortasse non ipsi Valenti sed Ducibus tribuenda est. Valens enim, vt scribit Eunapius & Zosimus, iusserat vt Gothi nonnisi traditis armis trajicerentur. Sed Duces quibus traje-

ctionis cura mandata fuerat, lucro duntaxat ac compendio proprio inhiantes, id tantùm curauerunt, vt præstantes forma mulieres, & formosos pueros, seruosque & colonos sibi robustos eligerent. Quidam etiam muneribus corrupti, cum linea accepissent texta, & stragula vtrinque villosa, barbaros cum armis trajecerunt. Alterum item Valentis consilium laudandum est, quod refertur ab Eunapio in Excerptis legationum. Iusserat enim Valens, vt ante omnia imbellis ætas vtriusque sexus transueheretur, vtque ij per diuersas orbis Rom. prouincias distribuerentur, quò fidei reliquorum atque obsequij quidam quasi obsides essent. Hæc porro Gothorum trajectio contigit Valente Aug. v. & Valentiniano iun. Coss. anno Dom. 376. vt rectè ponit in Fastis Idatius, non autem 378. vt Hieronymus.

Pag. 443. *Apud sui periculi iudices.*] Sui periculi iudices sunt ipsi qui facinus admiserunt. Hi igitur, ait Marcellinus, si in sua causa ac proprio periculo iudices constituerentur, ne ipsi quidem hoc facinus impunitum dimitterent. hanc autem loquendi formam sumpsisse videtur ex Cicerone, qui in Orat. pro Deiotaro initio sic dicit. *Nemo enim fere est, qui sui periculi iudex, non sibi se aequiorem quàm reo præbeat.* Et Ouidius in lib. 3. de Ponto, epist. 6.

Huic ego, qui patior, nil possem demere pœnæ,
Si iudex meriti cogerer esse mei.

Nec ignoro virum doctissimum in Notis ad historiam Augustam hunc Marcellini nostri locum aliter explicuisse, de Præfectis nempe præt. à quibus appellare non licet. Sed hæc interpretatio nec verbis nec sententiæ auctoris nostri respondet.

Inter quæ ducti sunt optimatum.] Hunc locum sic legendum ac supplendum esse existimo. *pro singulis dederant mancipijs: inter quæ & filij ducti sunt optimatum.* In codice quidem Regio & editione Aug. legitur *dederat mancipijs.*

Pag. 444. *Ascensis equis volarunt.*] Scribendum puto *euolarunt.* Ceterùm Iordanes in Geticis non hoc astu scribit euasisse Fritigernum, sed districto gladio viam sibi ad suos aperuisse.

Pag. 445. *Post urbium captarum, &c.*] Hic locus mirifice corruptus est, quem tamen emendare conati sunt viri doctissimi Casaubonus atque Salmasius, vterque in Notis ad Historiam Augustam. Et Casauboni quidem conjectura hæc est. *post vrbium captarum & direptarum, & pessundatarum cunctarum prouinciarum interitus cum partes eorum exiguas reliquisset intactas.........Verum, &c.* At Salmasius sic emendat: *post vrb. capt. & dirept. casum, post pessundatos pop. Rom. exercitus, partes eorum exiguas reliquis intactas.* Sed quis credat Marcellinum nostrum ita scripsisse. Priori quidem conjectura nihil excogitari potuit infelicius, & à Marcellini genio magis alienum. Ac profectò vt desperatis ægris adhibere remedia vetat Hippocrates, ita etiam à de-

speratis auctorum locis abstinendum esse existimo. Illud itaque duntaxat monebo, locum esse quendam in lib. xx. p. 161. qui cum hoc collatus, auxilio esse possit: sic enim habet. *cùm dispersâ gentium confidentiâ, post ciuitatum excidia peremptáque innumera hominum millia, pauca quæ semiintegra sunt relicta, cladis immensitas persultaret.*

Nondum solutiore mollitie.] In Ms. Regio & editione Aug. sic legitur *nondum solutio restituta mollitie.* Quare non dubito quin Marcellinus ita scripserit. *nondum solutioris vitæ mollitie, &c.*

Duobus nauium millib. perrupto Bosporo.] Consentit quidem Pollio in Claudij gestis. sed Zosimus in lib. 1. sex millia nauium habuisse barbaros scribit. Suidas verò in V. σκύθαι vbi illum Zosimi locum adducit, habet πλοῖα ἑξακόσια corruptè vt apparet. Cæterùm etiam antea Scythæ in Asiam irruperant Valeriani Aug. temporibus, vt idem Zosimus, & Iordanes in Geticis scribit. vt dubium esse possit, vtram hîc Scytharum trajectionem intellexerit Marcellinus.

Insulæ populatæ.] Creta scilicet, Cyprus, & Rhodus imperante Claudio à Scythis vastatæ sunt, vt scribit Pollio & Zosimus.

Thessalonicam circumsedit.] Scythæ imperante Valeriano Thessalonicam diuturna obsidione presserunt, vt refert Zosimus, Iordanes, & Georgius Syncellus in Chronico. Sed & postea regnante Claudio eandem ciuitatem aggressi sunt, itidémque Anchialon & Cyzicon teste Zosimo.

Pag. 446. *Excisa est Philippopolis.*] Regnante Decio, vt ex Dexippo scribit Georgius Syncellus in Chronyco, cuius verba profert Scaliger in Eusebiano Chronico p. 71. Ex quibus apparet nullum hîc ordinem temporum à Marcellino nostro seruatum fuisse.

Ciuitatis Magistratus.] Id est Duumuir. sic Magistratus pro Duumuiro sumitur in toto titulo Codicis Th. de Decurionibus. Et apud Optatum in lib. 1. itémque in Gestis purgationis Cæciliani, Cæcilianus Magistratus & Duumuir promiscuè appellatur. Eodem sensu Magistratus sumuntur in lib. x. Apulei, & à Tertulliano in lib. de Corona cùm ait. *Coronant & publicos ordines laureis publica causa: Magistratus verò insuper aureis.* Hi à Græcis στρατηγοὶ dicebantur, vt docent Glossæ veteres in quibus legitur στρατηγὸς *Magistratus.* στρατηγία *Magistratus.* Corinthi certè summus Magistratus dicebatur στρατηγὸς, vt indicat Arrianus in lib. 3. dissertat. Epicteti, cap. 1. & Libanius in Orat pro Aristophane Corinthio. Apud Rhodios quoque & Tarsenses summum Magistratum ita vocatum esse docet Dio in Rhodiaca & in Tarsica 1. Idem apud Ephesios nomen fuisse docet Lucianus in Toxari: apud Philippenses Lucas in Actis Apostolorũ cap. 16. Athenis quoque στρατηγοὶ oppresso Archontum nomine prima sinuasere. Nam & apud Ciceronem in lib. v. epist. 11. ad Atticum, & in decreto Atheniensium in honorem Herodis quod Iosephus refert, στρατηγὸς primo

loco nominatur ante ἀρχόντων. Denique in omnibus Graeciae ciuitatib. tandem obtinuit, vt summi Magistratus dicerentur Strategi, vt ex veteribus nummis & marmoribus constat, in quibus ἐπὶ στρατηγοῦ τοῦ δεῖνος toties occurrit. Et sic ea vox interpretanda est in lib. 4. Artemidori cap. 51. & vlt. & in lib. v. cap. 37. Itémque apud Eusebium in lib. 8. hist. Eccl. cap. 19. τοὺς ἐν ἑκάστῃ πόλει λογιστὰς ἅμα στρατηγοῖς καὶ ταβουλαρίοις id est. *Curatores singularum ciuitatum cum Magistratib. & Tabularijs*. qui locus etiam confirmat ea quae de Tabulariis ciuitatum notauimus suprà. sic etiam in cap. 23. eiusdem libri, & in cap. 1. libri ix. λογιστὰς & στρατηγοὺς conjungit Eusebius, perinde ac in Collatione 1. Carthaginensi p. 5. *Vniuersos etiam cunctarum prouinciarum Curatores, Magistratus & ordinis viros, &c.*

Cum fabricensibus.] Hadrianopoli fabrica erat scutaria atque armorum sub dispositione Magistri Officiorum, vt docet Notitia Orientalis Imperij. Hadrianopolitanae fabricae mentio fit ab D. Athanasio in epist. ad Solitarios sub initium: vbi dicit Arianos Episcopos antequam Concilium Serdicae inchoaretur, Hadrianopolim aufugisse. qua in vrbe cum efficere non potuissent vt Clerici secum communicarent, re ad Constantium relata, impetrarunt vt x. Clericis in loco qui Fabrica dicitur, capita amputarentur. καὶ πεποιήκασιν ἀπὸ τῆς ἐκεῖ χαλκευτικῆς φάβρικας δέκα λαϊκῶν ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλὰς, &c.

Pag. 447. *Sequendarum auri venarum periti.*] Sic loquuntur Imperatores in lege 7. Cod. Th. de Metallis. & Firmicus. *Metallorum*, ait, *indentbrauerunt, qui latentes auri & argenti venas ac ceterarum Specierum subtili inquisitione persequuntur.* Hinc Claudianus in Consulatu Theodori *venas sequaces* dixit: Ceterùm auri metalla in Thracia fuisse ad Datum opidum docet Strabo in lib. 7. & Zenobius in adagiis. Bessi quoque Thraciae populi, auri metalla exercebant, vt patet tum ex Pacati panegyrico, tum ex Claudiano de Consulatu Honorij. Metallarij Thraces memorantur in lege 7. Cod. Th. de Metallis.

Antiochia protinus egressurus.] Valens Antiochia egressus est, Gratiano 4. & Merobaude Coss. vt patet ex Codice Th. in tit. de erogatione mil. ann. & in tit. de militari veste.

Et Traianum ambo Rectores.] Trajanus Magister militum memoratur à Theodorito in lib. 4. cap. 29. hist. Eccles. vbi & dictum eius refertur. Cùm enim Valens Constantinopolim ingressus Trajanum aduersus Gothos cum exercitu praemisisset, & ille victus rediisset, conuiciis à Valente laceratus est: qui cùm animi mollitiem & ignauiam ei exprobraret, Trajanus libere respondit Non se à barbaris victum, sed ipsum Imp. victoriam hostib. prodidisse, quippe qui Deo bellum indixisset, ac veros Dei cultores acerbissimè vexaret: atque ita Deum sibi quidem infensum, barbaris autem amicum ac propitium redderet. Est ad eundem Trajanum epistola D. Basilij 376. & 377. Denique Palladius

ladius in Lausiaco Τεμιανὸν ϛρατηλάτην vocat, eiusque filiam Candidam à sanctitate vitæ commendat.

Pag. 448. *Nunquam reperiens exitum.*] Scribendum omnino est *nusquam reperientes exitum.* vel sanè *nullumque reperientes exitum*, vt loquitur Marcellinus infrà p. 450.

Richomeres Domesticorum tunc Comes.] Postea Magister militum sub Gratiano, occiso principe suo ad Theodosium Aug. se contulit in Orientem, ibique Consul à Theodosio factus est cum Clearcho, anno Dom. 384. Libanius de vita sua in fine, eum Antiochiam venisse testatur, eique Consuli ac Magistro equitum panegyricum abs se dictum esse. ἐγχωμένης ἔρχεται ϛρατηγὸς ἱεροῖς τε καὶ θεοῖς προσκείμενος ἄνθρωπος, *Richomeres Magister militum aduenit, vir sacris Deorum immortalium addictus.* Eundem postea Theodosius aduersus Eugenium tyrannum profecturus, Magistrum vtriusque militiæ constituerat, Tatiano & Symmacho Coss. vt patet ex lege 13. Cod. Th. de re militari. sed Richomeres ante expeditionem morbo decessit, teste Zosimo in lib. 4. Sunt ad eundem epistolæ Symmachi in lib. 3. & Libanij.

Opidum Salices.] Opidum Scythiæ, quod ob frequentiam salictorum, vt videtur, dicebatur Ad Salices. situm erat inter Tomos & Salmuridem, vt patet ex Itinerario Antonini.

Intramuranis cohibita spatijs.] Lex grammatica postulat vt scribatur *cohibitum* supple *vulgus.*

Cuique optimatum acceptas.] In Codice Regio & Flor. & in editione Aug. legitur *qua optim. acceptis.* proinde sic locum emendari debere existimo. *Accinere vastatorias manus. qua mandatis optimatum acceptis, statimque, &c.* Optimates porro Gothi vocabant Duces suos, eo quod nobilitate ceteris antecellerent. sic suprà Sueridus & Colias Gothorum optimates dicuntur, & Anaolsum Gothorum optimatem vocat Idatius in Chronico. Aurelianus quoque apud Vopiscum in Bonoso optimates Gothicas similiter dixit. Olympiodorus historicus in Bibliotheca Photij τῷ Ραδαγαίσῳ Γότθων οἱ κεφαλαιῶται ὀπτίμᾳτοι ἐκαλοῦντο.

Incensis malleolis.] Veram huius loci scripturam ex Regio Codice & editione Aug. restitui. sic Marcellinus in lib. XXI. de Iuliano dixit. *Sed ille vt fax vel incensus malleolus volucriter ad destinata festinans, &c.*

Pag. 449. *Cadente itaque protinus die.*] Rectius in Fauchetij Codice legitur *Candente.* quemadmodum loquitur Marcellinus in lib. XXI. *vbi lux excanduit tertia.*

Pag. 450. *Secantes suffragines.*] Cùm in Ms. Flor. & Regio scriptum sit *secandos suffr.* non dubito quin Marcellinus scriptum reliquerit *secando suffragines.* Nam & id modulatius sonat, & Marcellini stilo magis respondet.

Cum ea copiosa multitudine.] Regius Codex scriptum habet *cum eo copiosa m.* quod positum videtur esse pro *adeo copiosa.*

Pag. 451. *Barbarique molibus m.*] Scribendum omnino est *barbari erumpere molib. magnis ardebant.* sic enim sensus postulat.

Vt immanis pulsus vndarum.] Non is equidem sum, qui omnia pro arbitrio corrigere velim. sed tamen facere non possum quin conjecturam meam hic proponam. Suspicor enim scribendum esse, *vt amnis immani pulsu vndarum obicibus ruptis emissus.*

Tractum qui immensa disterminat maria.] In Codice Regio & editione Aug. hanc scripturam inueni *fractum quod immensa dist.* Sed in Regio exemplari superscriptum erat *fretum* optimè vt equidem iudico. Sic enim Marcellinus noster in lib. XXII. p. 190. *adusque fretum & Propontidem.* Et in lib. XXVII. p. 338. Thraciarum prouincias à Septentrione quidem ait Danubio terminari: à Meridie autem scopulis montis Rhodopes attolli: ab Oriente verò finiri in fretum, quod ab Euxino Ponto in Ægæum reciprocis fluctibus fertur. Vide & p. 469.

Ore affecto.] Cum in Regio Codice scriptum inuenerim *ore adfecto,* prope est vt existimem sic à Marcellino relictum fuisse *adulta virginitas castitásque nuptarum ore abiecto, flens vltima lucebatur.*

Puncto temporis breuioris extortum.] Sic quidem in exemplari Regio superscriptum est, ex conjectura antiquarij. sed in textu ipso scriptum est hoc modo *breuioribus extotum.* vnde absque vlla propemodum literarum mutatione sic emendandum putaui. *qua enim puncto temporis breui* (ita loquitur Marcellinus p. 138.) *opibus exutum, &c.*

Pag. 452. *Opidum nomine Dibaltum.*] Debeltum opidum Thraciæ dicitur in Itinerario Antonini. Ptolemæus Δέβελτον coloniam nominat. perinde ac Plinius in lib. 4. qui sua ætate Deultum dictum esse testatur. Eique scripturæ suffragantur veteres nummi. Hierocles in συνεκδήμῳ, inter Hæmimonti vrbes memorat Debeltum. sic enim ait. Ἐπαρχία Αἱμιμόντου ὑπὸ ἡγεμόνα πόλεις ς̄. Ἀδριανούπολις, Ἀγχίαλος, Δέβελτος, Πλωτινόπολις.

Prope Beroeam.] Thraciæ ciuitatem vt dixit Marcellinus in lib. XXVII. quæ à Græcis fere Βερόη appellatur. sic enim Theophylactus Simocatta in lib. 2. hist. cap. 15. Hierocles ἐπαρχία Θρᾴκης ὑπὸ Κονσουλάριον πόλεις ε. Φιλιππούπολις. Βερόη. Beroa quoque dicitur in Itinerario Antonini.

Adortusque nationes appressit.] Hunc locum egregiè mihi videor restituisse. Cum enim in Codice Regio scriptum esse vidissem *nationes vt prinsque,* quemadmodum fere in Ms. Flor. & editione Aug. legitur, emendaui *adortusque nationis vtriusque grassatores,* Gothos scilicet & Taiphalos, statimque scribendum *trucidasset omnes, &c.*

Pag. 453. *Gelu peruium pruinis, &c.*] Huius loci, vt apparet, mu-

tili sententia his ferè verbis suppleri potest, *Rhenum gelu peruium ac pruinis Februario mense transire tentarunt. quos tendentes propè cum Petulantib. Celta, &c.* Et paulò post sic scribendum videtur. *Verum retrocedere coacti Germani, noscentésque, &c.*

Pag. 454. *Nannieno igitur.*] Hic Nannenus Comes suprà nominatus est in lib. XXVIII. p. 375.

Apud Argentariam.] Hieronymus in Chronico Anno Dom. 378. *Alamannorum, ait, XXX. circiter millia apud Argentuariam opidum Galliarum ab exercitu Gratiani strata.* Melius in Chronico Cassiodori id refertur, Gratiano IV. & Merobaude Coss. qui erat annus Natalis Dominici 377. Huius victoriæ meminit etiam Victor in Epitome. Est autem Argentaria seu Argentuaria Germaniæ opidum in Triboccis situm teste Ptolemæo. cuius mentio fit in Itinerario Antonini & Tabula Peutingerorum. Ceterùm hic locus haud paulò melius sic legeretur. *vbi primum apud Argentariam s. p. c. d. pugnari est cœptum, sagittarum, &c.*

Pag. 455. *Tanquam venaticias prædas.*] Melius meo quidem iudicio scribitur in Regio exemplari *venaticas.* sic in veteri Lexico *Venaticus* θηρευτικὸς explicatur. Sed parui interest vtro modo scribatur. Nam in principio lib. XXX. *venaticiam prædam* agnoscunt nostri codices.

Etenim diu reputante.] In Ms. Flor. legi Lindembrogius monuit *Et m̄ diu reputante, &c.* in Codice Regio scriptum inueni *Et tamen.* In editione Augustana *Et inde.* quæ variæ scripturæ ex compendiariæ illius notæ, quam primo loco posui, praua interpretatione natæ sunt. Mihi verò dubium non est quin legendum sit *Et quoniam diu reputante Gratiano, &c.* sensus enim ita necessariò postulat.

Quanto cum vigore.] In Regio Codice & editione Aug. legitur *quantoque cum vigore,* vnde quispiam non ineptè conjecerit sic scribendum esse *quo quantoque cum ardore.*

Præclaræ indolis adolescens.] Gratiani Aug. elogium exstat apud D. Ambrosium in Orat. de obitu Valentiniani, sub finem. *Augusta, inquit, memoriæ Gratianus fuit fidelis in Domino, pius atque mansuetus, puro corde: fuit etiam castus corpore, qui præter coniugium nescierit feminæ alterius consuetudinem.* Quibus adde Victoris Epitomen. Sed has omnes Gratiani dotes decolorabat tenuis ac propè nulla reip. cura: à cuius administratione non modo natura erat auersus, sed studiis etiam atque instituta vitæ ratione penitus abhorrebat. Dum nihil aliud diu noctúque ageret quàm spiculis meditari, summæque voluptatis diuinæque artis crederet ferire destinata, vt scribit Victor in Epitome.

Pag. 456. *Res nationésque poscebant.*] Crediderim potius sic à Marcellino scriptum fuisse. *Dispositis igitur quæ pro temporum captu per Gallias res rationésque poscebant, &c.* sic enim loquitur ferè in lib. XIV. p. 24.

Per Lauriacum.] In Regio Codice scriptum inueni perinde vt in Florentino *per inaurea cum.* nihilominus scribendum esse existimo *per castra quibus Felicis Arborii nomen est, & per Laureacum, &c.* & castrum quidem illud quod vulgo dicebatur Arbore felici, situm erat in Rhetijs, vt docet Notitia imperij Romani. Lauriacum verò seu Laureacum (vtroque enim modo scribi potest) erat in Norico Ripensi: cuius crebra fit mentio ab Eugippio in vita Seuerini: hodie *Lorck.* hinc milites auxiliares Laureacenses dicti in Inscript. Gruteri p. 164.

Tanquam exaestuantes vi torrentes.] In MSS. Flor. & Regio & in editione Aug. sic legitur hic locus *tanquam exaestuares vt in torrentes.*

Ac regiam custodiret.] Hanc scripturam equidem probare non possum. Maurus enim tunc temporis cùm Caesar erat Iulianus, regiam non custodiebat. Nam Regia nonnisi de Imperatore dici potest. Atqui Iulianus tunc tantùm Caesar erat. Deinde Maurus Petulantium tunc erat Hastatus seu Draconarius, vt dixit Marcellinus in lib. xx. Ad legionarios autem milites palatij custodia non pertinebat, sed ad Scholares. Turbat me tamen, quod Maurus à Marcellino hic dicitur inter Iuliani Armigeros militasse. Est autem Armiger propriè Scholaris qui pro palatio excubat. Vnde Marcellinus Scutarium vocat in hac pag. quem Armigerum vocarat p. 453. Itaque an haec emendatio huius loci recta sit, viderit lector. In MSS. quidem Flor. & Regio & in editione Aug. legitur *arrogantia custodiret.* Equidem sic potius scriptum mallem *dum inter eius armigeros militaret, arroganti confidentia torquem obtulisse, &c.* quae scriptura confirmatur ex lib. xx. p. 160.

Valens venit Constantinopolim.] Valens Augustus Constantinopolim ingressus est 3. Cal. Iun. ipso vi. & Valentiniano ii. Conss. & ibi duodecim duntaxat moratus dies, profectus est ex vrbe ad fossatum die 3. idus Iunias vt scribit Idatius in Fastis, & Socrates in lib. 4. cap. 31. Historiae Eccl. qui de seditione illa popularium vrbis Constantinop. consulendus est.

Sebastiano paulò antè ab Italia misso.] At Zosimus in lib. 4. hunc Sebastianum non ab Valentiniano iuniore ex Italia missum ait ad Valentem, sed affectum taedio quod Occidentis Imperatores adhuc imbecilla aetate à cubiculariis eunuchis pro arbitrio regerentur, Constantinop. venisse, statimque Magistrum militiae ab Valente esse factum. Eiusdem Sebastiani elogium exstat apud Suidam in σεβαστιανὸς, ex historijs Eunapij Sardiani. Perijt autem bello Gotthico vt Marcellinus memorat. De eodem multa annotaui in Notis ad lib. xxiii.

Ad Melanthiada villam Caesarianam.] Agathias in lib. v. hist. & ex eo Suidas μελανθιάδα κώμην nominat. Et centum ac quadraginta (Suidas centum ac duo dicit) stadijs ab Vrbe Regia distare scribunt. Auctor Chronici quod vulgo Alexandrinum vocant, μελανθιάδα nuncu-

pat, perinde ac Marcellinus noster. Villa autem Cæsariana dicitur eo quòd ad Impp. pertinebat.

Nicen venisset.] Nice opidum Thraciæ memoratur à Socrate in lib. 2. hist. cap. 36. & in libro 4. cap. 11. Eiusdem mentio fit in Itinerario Burdigalensi, *Mansio Nice m.* IX. *Mutatio Tarpodizo m.* X. *Mut. Vrisio m.* VII. *Mans. Bergulis m.* VII. Memoratur etiam à Procopio in lib. 4. de ædificiis Nice castrum Hæmimonti, quod est hoc ipsum cuius meminit Marcellinus vt patet ex p. 458.

Gentibus præsidijs fixis.] Scribendum videtur *ingentibus præsidijs fixis*.

Pag. 457. *Per altum acciderat Comitem.*] In mss. Regio & Vaticano legitur *Quale per actum acciderat comitem, &c.* rectius ni fallor. Actus enim nomen proprium est Comitis illius, qui cum à Magnentianis captus & subornatus fuisset, ad milites Constantianos qui in Alpibus Iuliis præsidium agebant reuersus, susceptusque ab iisdem rei totius ignaris, claustra Alpium Iuliarum Magnentio tyranno prodidit, vt ex hoc Marcellini loco colligitur. lege igitur *quo per fraudem à Magnentiacis militibus capto, &c.* sicut in Regio codice superscriptum est.

Vesperaque intendente.] Cùm in Flor. & Regio Codice legatur *incendente*, non dubito quin Marcellinus ita scriptum reliquerit *vesperaque incedente*. sic enim Tacitus loquitur in lib. XV. *Et postquam tenebræ incedebant, quantum iuxta nemoris, & circumiecta tecta consonare cantu, & luminibus clarescere.* Eadem locutio restituenda esse videtur in Liuij lib. 1. sub finem. *quô cùm primis se intendentibus tenebris peruenisset, &c.* legendum est enim *primis incedentibus tenebris.* Sic etiam Marcellinus noster loquitur in lib. XX. p. 175. *vt vero certaminibus finem vespera dedit incedens, &c.*

Id quoque præstans.] In mss. Flor. & Regio scriptum inueni *Id quoque prostrauit.* Accursius quidem sic edidit *Id quoque præstauit* nimis barbarè. At quid facilius erat ac expeditius quàm ita corrigere *Adeoque prostrauit vt, &c.* quemadmodum ferè in p. 375.

Ad Martis castra descendit.] Opidum erat in Dacia Ripensi situm, cuius meminit Hierocles in συνεκδήμῳ seu peregrinationis comite. Επαρχία Δακίας τῆς παραποταμίας ὑπὸ Κονσουλαρίου πόλεις πέντε. Ρατιαρία μητρόπολις, Βονωνία, Ακινες, Κάστρα Μάρτις, Ιοχός. *Prouincia Dacia Ripensis sub Consulari vrbes quinque. Ratiaria metropolis, Bononia, Acines, Castra Martis, Oescus.* Exstat hic auctor ms. apud R. P. Iacobum Sirmondum, ex cuius Codice hunc locum descripsi & emendaui. In indice quoque Catholicorum Episcoporum qui Sardicensi Synodo subscripsere, Caluus memoratur quidam à Dacia Ripensi de Castra Martis, vt videre est in fragmentis Hilarij de Synodis.

Cuius virtutibus vrebatur.] Erant & peculiares quædam causæ si-

multatis & inuidiæ, quòd cùm Valentinianus iunior inscio patruo simul ac fratre nuncupatus esset Augustus, Gratianus paulo post suffragiis militaribus non modò assensum præbuerat, sed etiam imperium cum fratre partitus fuerat, non consulto Valente patruo vt scribit Eunapius in historiis: qui etiam hanc præcipuam ait fuisse caussam cur Valens Gothos susceperit, Καὶ γὰρ ὑπ' ἀντιζηλοτυπίας αὐτῷ τοὺς συμβασιλεύοντας, οἱ παῖδες μὲν ἦσαν ἀδελφοῦ, τὴν βασιλείαν δὲ διῃρήκεσαν κατ' σφᾶς ἐδόκουν, τὴν διανομὴν ἐκ ἐκείνοντες ἐπὶ τὸν θεῖον. Accedebat & alia haud minoris fortasse obtrectationis causa, quod cùm Valens Arianos omni studio foueret, Gratianus contrà princeps erat Christianissimus, vt ait locuples testis Ambrosius.

Pag. 458. *Traianus præcinctus est.*] In ms. Regio & editione Augustana legitur *procinctus.* sed si mei arbitrij res esset, mallem equidem scribi *recinctus est* vt in lib. XXVI. p. 316. Traianus enim Magister militum paulo antea dimissus fuerat cum conuiciis à Valente, eo quod infeliciter pugnasset cum barbaris, vt refert Theodoritus in lib. IV. cap. 29. eique Sebastianus successerat, vt dixit Marcellinus p. 456.

Victor Magister equitum armatus.] In vltima voce videtur mendum subesse. In Regio quidem exemplari scriptum inueni *Magister equitum armata, &c.*

Pag. 459. *Octauo tandem hostium carp. cernuntur.*] Id est octauo lapide seu milliario ab Hadrianopoli. quanquam Idatius in Fastis milliario XII. ab Hadrianopoli pugnatum esse dicit.

Simulantibus armis.] Lege meo periculo *sibilantibus armis.* Sic enim loquitur Marcellinus in lib. XXV. p. 286. *Armorumque lugubre sibilantium fragor, &c.*

Nondum fœderaturos.] Hunc locum, qui omni sensu carebat, leui negotio sic emendaui. Cum enim in ms. Regio scriptum inuenissem *fœderate oraturos*, quemadmodum ferè in Flor. legi testatus est Lindenbrogius, existimaui sic à Marcellino scriptum fuisse. *Quoniam pars eorum cum Alatheo & Safrace procul agens & accita, nondum venerat, oraturos pacem misêre legatos.*

Pag. 460. *Se sponte obtulit propria ire.*] Hæc locutio prorsus barbara, & Marcellini nostri elegantia est indigna. proindè nulla ferè mutatione locum sic restituendum esse duxi: *se sponte obtulit propria: ireque promiserat libens, &c.*

Quos Bacurius Iberus.] Sic in exemplari Regio dicitur; non *Baturius* vt in vulgatis hactenus editionibus. Hic est, ni fallor, Bacurius cuius egregia opera Theodosius vsus est in bello aduersus Eugenium tyrannum, vt scribit Zosimus. Et hic quidem oriundum ait fuisse ex Armenia, quæ Iberiæ confinis fuit: & virum omnis malitiæ ac doli expertem, bellica autem laude præstantem fuisse memorat. Sed Rufinus in lib. I. hist. cap. X. Bacurium regulum Hiberorum ait fuisse, virum

fidelissimum, cui summa erat cura religionis & veritatis. eundem Palæstini limitis Ducem, ac deinde Domesticorum Comitem fuisse testatur, & Theodosio Imp. in bello aduersus tyrannos fortem ac fidelem operam exhibuisse. Sunt etiam ad eundem Libanij aliquot epistolæ 936. & 952.

Prælium flammarum ritu crescens.] Ex Homero sumptum videtur, qui in Iliad. ρ'. sub finem ait,

——— ἐπὶ δὲ πόλεμος τέτατό σφιν
ἄγριος ἠΰτε πῦρ. ———

& in libro vltimo Iliados.

ὣς οἳ μὲν μάρναντο δέμας πυρὸς αἰθομένοιο.

Et Eustathius in scholiis p. 1110. prælium flammæ comparari ideo notat, quòd instar flammæ celeriter perdat & consumat omnia. Non igitur sine causa Polybius in lib. XI. bellum igni & incendio confert. Vt enim semel accensus ignis, & materia ipsa & viventorum augeri solet, ac sæpe ipsum auctorem incendij consumit, sic bellum concitatum plerumque eos labefactat primos à quibus excitatum est. Interdum etiam vlterius serpit, & vicinorum dementia populorum dum fouetur atque alitur, apposita quæque peruastat.

Pag. 461. *Steterunt improtecti pedites.*] Quæ causa cladis illius & internecionis Romanorum fuit, vt testatur etiam Orosius in lib. VII. *Primo*, inquit, *statim impetu Gothorum perturbata Rom. equitum turma nuda equitum deseruere præsidia. Mox legiones peditum vndique equitatu hostium cinctæ, ac primum nubibus sagittarum obrutæ, deinde cum amentes metu sparsim per deuia cogerentur, funditus cæsæ gladijs insequentium contisque perierunt.*

Ad humum corporibus stratis.] In Regio codice legitur *dhumo corporis stratis*. Nec dubito quin Marcellinus scriptum reliquerit *humo corporibus stratis*.

Oppositi incumbentibus.] In Regio Codice & editione Aug. *oppositis* scriptum habetur.

Pag. 462. *Et Saturninus.*] Saturninus Comes memoratur à D. Basilio in ep. 315. ad Abramium Episcopum Batnarum. νῦν δὲ μαθὼν ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγειν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Σατορνίνου τοῦ Κόμητος. Idem paulo ante Magister equitum à Valente factus fuerat. Consulatum denique gessit vnà cum Merobaude iterum Consule, anno Dom. 383. Vixit autem vsque ad tempora Arcadij Augusti: à quo necessitate temporum compulso deditus est Gainæ vnà cum Aureliano Consule, anno Dom. 400. vt narrat Zosimus in lib. V. Sunt ad eundem Saturninum epistolæ Libanij 753. & 793.

Aut parcebat cadentibus quisquam.] Magis placet codicis Regij scriptura *aut parcebat cedentibus quisquam*. nam cedentes renitentibus hîc opponuntur: & Marcellinus noster sic loqui solet, vt exempli gratia in pag. 4.

Sagittâ perniciosè saucius ruit.] Huic sententiæ suffragatur Libanius in Orat. ad Theodosium de cæde Iuliani Apostatæ vindicanda: vbi Valentem ait Imperatorem in media militum turba pugnantem occubuisse, tametsi & equorum regalium copia ei præsto esset, quorum velocitatem nemo ignorat: & Duces fugam suaderent, atque orarent vt equo auectus saluum se & incolumem reip. reseruaret. Sed ille indignum esse ducens tantæ cladi superesse, cæsorum secum militum molem vice tumuli habuit. Hæc Libanius in ea oratione mss. At ceteri ferè omnes Valentem ad vile tugurium delatum, ibi à barbaris ignorantibus crematum esse consentiunt. Sic præter historiæ Eccles. scriptores Orosius in lib. VII. & Chrysostomus in homilia XV. in Philippenses, τῶν δὲ μετ' ταῦτα ὁ μὲν καθάπερ ἄθλιός τις ἄθλιος καὶ κατεκαύθη μεθ' ἵππων καὶ ὅπλων καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, καὶ τὸ γύναιον ἐν χηρείᾳ. *Ex principibus autem qui illum insecuti sunt, hic quidem instar miseri cuiuspiam crematus est vnà cum equis & iumentis & ceteris omnibus: & vxor eius vidua relicta est.* Et multò clarius idem Chrysostomus in epistola ad viduam adolescentem.

Ad agrestem casam relatum.] Chrysostomus in ep. ad viduam, ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς εἰς κώμην τινὰ ἀπολειφθεὶς μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν, &c. *Quando & Imp. ipse in quadam villa relictus cum paucis militibus ipse quidem egredi minime est ausus. Igne verò ab hostibus admoto cum omnibus ibidem inclusis, non viris modò sed etiam equis conflagrauit.* Cui consentit Orosius in lib. 7. cap. 33. *Ipse Imp. cùm sagitta saucius versusque in fugam, ægrè in cuiusdam villula casam deportatus lateret, ab insequentibus hostibus deprehensus, subiecto igne consumptus est.*

Pag. 463. *Apertè pensilis domus.*] Scribendum videtur *à parte pensili domus, &c.*

Sepultura qui supremitatis honor est.] Imitatur Solinum vt solet, qui in cap. 47. perinde loquitur. *Agrigentina etiam regio frequens est equorum sepulcris, quod supremitatis munus meritis datum creditur.* Rectè autem & propriè Marcellinus supremitatis honorem dixit. Sic enim sepulturæ honos dicitur à Valerio Maximo in lib. IV. cap. 4. & à Valentiniano in titulo V. Nouellarum, de sepulchris. Virgilius in VI.

Cernit ibi mœstos, & mortis honore carentes.

Et in lib. XI.

——inhumatáque corpora terræ
Mandamus, qui solus honos Acheronte sub imo est.

Et ante omnes princeps non Poëtarum modò, sed omnis facundiæ Homerus in Iliad. π.

Τύμβῳ τε, στήλῃ τε, τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων.

Equitius.] Tribunus & Cura palatij, Valentis Aug. propinquus vt dixit Marcellinus suprà. Erat autem, vt equidem suspicor, filius

Equitij

Equitij Pannonij Magistri militum per Illyricum, de quo ad libros superiores dixi. Quo porrò modo hoc nomen scribi debeat, incertum est. Alij enim cum diphthongo scribunt, vt notaui: alij sine diphthongo. Quibus suffragatur vetus inscriptio à Grutero relata p. 164. ORDINANTE. VIRO. CLARISSIMO. EQVITE. COMITE. ET. MAGISTRO. VTRIVSQVE. MILITIÆ. Neque enim dubium est quin scribendum sit in hac inscriptione EQVITIO. COMITE.

Graecorum commendabilis constátque.] Duas postremas voces tametsi in mss. legebantur, audacter expunxi. Sunt enim perperam hoc in loco repetitæ ex linea 22. quod fatebitur, vt spero, quisquis animum intendere voluerit.

Cum per annos I V. *imperasset & x. paruo minus.*] Imò aliquanto plus imperauit Valens. Quippe à fratre Augustus nuncupatus est anno Dom. 364. mense Martio. Periit autem anno Dom. 378. die IX. mensis Augusti. quod interuallum est annorum XIV. mensium IV. & aliquot præterea dierum. Proinde fallitur Victor qui in Epitome scribit Valentem regnasse annos XIII. menses V. & Socrates itémque Sozomenus qui in fine lib. VI. ait Valentem anno ætatis circiter quinquagesimo, imperij sexto & decimo decessisse.

Altius semet ferret.] Marcellinum scripsisse existimo *semet efferret.*

Pag. 464. *In adærandis reliquorũ debitis.*] Reliqua functionis tributariæ quæ à prouincialib. debebantur, aut indulgere subditis cõsueuerant principes Rom. aut certè mediocri pretio taxare, puta pro equis militaribus tot solidos, pro militari veste tot, & similiter: ne susceptores & compulsores infinita pretia à collatoribus exigerent. Reliquorum igitur debita sunt idem hoc loco, ac reliqua debitorum. ac fortasse sic scripserat Marcellinus *in adærandis debitorum reliquis non molestus.* Ceterùm idem ferè Valentis elogium legitur in Victoris epitome.

Cum magna iustorum distinctione.] Cum in Regio codice scriptum inuenerim *iustorúmque distinctione*, non sine causa locum sic corrigendum esse censui *cum magna iustorum iniustorúmque dist.* Ita enim loqui solet Marcellinus vt notaui ad p. 370.

Contradictori copia seruata.] Id est seruata domino vel ei cuius interest, facultate contradicendi petitori, & rem suam per se vel per procuratorem idoneum defendendi. quo facto petitor adepti à principe beneficij executionem suspendere iubebatur: & ille cuius bona impetrata sunt, intra anni spatium ad Comitis rerum priuatarum examen querelas suas deferre poterat, vt dicitur in lege 27. Cod. Theod. de petitionibus.

Potioribus ipsis.] Longè melior, meo quidem iudicio, Codicis Regij scriptura est *rebus ipsis id apertius monstrare concedens.* id est ipsis

ædificiis & operibus. Simile est quod Græci dicunt *αὐτὸ δείξει τὸ ἔργον*. de quo Adagio dixi ad finem libri XXII. In vulgata autem lectione vox *ipsis* superflua est & otiosa.

Magnarum opum intemperans appetitor.] Valentis auaritiam plurimis in locis notauit Marcellinus. Cui subscribit Nazianzenus Gregorius in Oratione funebri de laudibus D. Basilij. Sic enim ait de Valente, *Βασιλεὺς ὁ φιλοχρυσότατος καὶ μισοχριστότατος, καὶ διπλῆν ἔχων τὴν νόσον, ἀσέβειάν τε καὶ ἀπληστίαν. Imperator ille amore lucri in immensum flagrans & odio Christi, ac duplici morbo laborans, impietatis simul atque auaritia.*

In crudelitatem propensior.] Cedrenus in Valentis elogio eadem habet *ἦν δὲ Οὐάλης τὴν ἡλικίαν δημοιεργίαν ἔχων, αὐθάδης δὲ τρόπον καὶ ὑπερήφανος καὶ πρὸς αἱμάτων χύσεις ἑτοιμότατος, ἔχων τὰς φρένας ἀσυμπαθεῖς, καὶ πάσης παιδείας ἀμέτοχος. Valens statura quidem fuit mediocri, moribus autem superbus & insolens, ad fundendum sanguinem promptissimus, omnis miserationis expers, nullisque disciplinis excultus.*

Quæstiones committere veteres vellet.] Cum in ms. Regio scriptum sit *veteris è vellet*, viderit lector eruditus, an cum ratione emendatum sit à nobis hoc modo *cum legibus lites omnes quæstionésque committere videri se vellet, &c.*

Iniuriosus alias.] In codice Regio legitur *iniuriosus alia* rectius vt iam monui.

Nigri coloris.] In mss. codicibus & vulgatis editionibus hic locus absque vlla distinctione legebatur. *Nigri coloris pupula oculi vnius obstructa, &c.* Sed nos addita virgula locum distinguendum putauimus. In exemplari porrò Regio scriptum erat *inigni coloris*, eadémque superscriptum manu *ignei*.

Pag. 465. *Αἴλα χειομένοις πύρ.*] In ms. Regio hoc *ἀκροτελεύτιον* sic legitur. *αἴαλι λαιομένο πύρ.* postrema quidem restitui posse mihi videntur hoc modo *κεκαμένη πῦρ* supple *πορφόρη*. hoc enim acroteleution Homeri egregiè huic loco conuenit. Oraculum autem ipsum exstat integrius in lib. XXIX.

Erythræo opido superpositum montem Mimanta.] Hîc memoriæ vitio lapsus esse videtur Marcellinus. Neque enim Erythris, sed Chio superpositum montem Mimanta Homerus cecinit in Odyss. γ.

Η ὑπένερθε Χίοιο παρ' ἠνεμόεντα Μίμαντα.

Quanquam non nego Erythras etiam monti Mimanti suppositas fuisse: id enim apertè significat Homerus in hymno ad Neptunum quem refert Herodotus in Homeri vita. Est & alter Mimas mons in Thracia, de quo loquitur Aristophanes in Nubibus vt notat scholiastes Comici & Suidas.

Nihil singuli licere poterant.] Sic Accursius edidit. at in Codice Regio scriptum inueni *singuli cere poterant*. & superscriptum eadem

manu *ferre*, quod tamen minime placet. Mallémque sic emendare *cum præter se nihil singuli cernere poterant*, vt loquitur Marcellinus in lib. XXIX. pag. 388.

Agminibus petiuere densatis.] In exemplari Regio legitur *densetis*. Neque hîc solum, sed præterea pag. 5. 218. 286. & 406. eandem scripturam inueni: quæ cur editoribus tantopere displicuerit, causam non video. Sic enim Virgilius loquitur in X. Æn.

Postremo addensent acies.———

& in XII. eiusdem operis, & in lib. I. Georg. Sed & Sallustius in lib. 3. hist. eodem modo dixit. *Ille subsidijs principes augere & densere frontem* citante Eutyche Grammatico.

Pag. 466. *Ætatem.*] Scribendum videtur *iubebant nostris per min. literas & legatum vt se dederent statim fide retinendæ salutis accepta.*

Adusque ipsa vitæ discrimina.] In Regio Codice scriptum inueni perinde vt in Flor. *desrumenta* eadémque manu superscriptum *detrimenta*.

Et huiuscemodi tela.] Lege *& cuiuscemodi tela.*

Pag. 467. *Vel funda amento.*] In Codice Regio perinde ac in Florentino scriptum reperi *nullo fermè ali telo vel funderis amento.* vt fortasse ita scripserit Marcellinus *vel funditoris amento incassum excusso.* fundas porrò etiam de onagris seu scorpionibus, tormentis bellicis, dixit Marcellinus in lib. XIX.

Rapiendi Valentis malis lucubrationibus quæsiti.] Penè assentior Iano Grutero, qui scribendum esse conjiciebat *quæsita*, id est opes quæsitas. Sed fortasse nihil mutandum est, cùm idem ex vulgata lectione sensus elici possit. Quod si quid mutare licitum esset, equidem mallem corrigere *Valenti malis lucubrationibus quæsiti*, vt vitetur ambiguitas. Eadem significatione Hegesippus in lib. V. quærendi cupidinem dixit.

Pag. 468. *Multisque dictatis.*] Legendum est *dictitatis*.

Exindéque Serdicam aliam Macedoniæ vrbem.] At Serdica Daciæ mediterraneæ ciuitas est, non autem Macedoniæ. Quare cum in Codice Regio optimo ac fidelissimo sic inuenissem *pras Philippopolim exindeque Serdicam alia Macedoniam, &c.* non dubitaui quin à Marcellino ita scriptum fuisset *pars Philippopolim exindeque Serdicam, alij ad Macedoniam omni studio ad prop. excogitato currebant.* Et ita vnius literæ adiectione locum ab Accursio corruptum egregiè restituimus. Quippe ab Hadrianopoli quæ erat Hæmimonti ciuitas, dextra quidem iter erat in Daciam, sinistra autem in Macedoniam vt patet ex Tabulis Geographicis.

Saracenorum cuneus.] Missus à Mauia Saracenorum regina, vt scribit Socrates in cap. I. libri V. & Sozomenus.

Ad sortem magis expeditionalium rerum quam ad concursatorias

hab. pugnas.] Saraceni enim magis ad furta & latrocinia quàm ad pugnam seu stabilem seu ex concursatione apti sunt, vt notat etiam Procopius in lib. 2. Pers. Σαρακηνοὶ μὲν γὰρ τειχομαχεῖν μὲν εἰσὶν ἀδύνατοι φύσει. ἐς δὲ τὸ λῄζεσθαι πάντων μάλιστα δεινοί. & in lib. 2. de ædificiis. Huiusmodi autem homines in expeditionibus quidem maximo vsui sunt, dum aut pabulatores hostium, aut impedimenta intercipiunt. in obsidionibus autem prorsus inutiles sunt, in quibus aut stabili pugna aut ex concursatione pugnandum est, vt docet Marcellinus pag. 59. & 195. Concursatorias pugnas vocare solet Marcellinus, quas Græci τὰς ἐν διαδρομαῖς μάχας, quibus opponuntur αἱ στάδιοι. Itaque emendandus Hesychius in σταδίῃ. Sic Liuius in principio lib. XXVIII. concursationi stabilem pugnam opponit. Porrò non dissimulanda est Codicis Regij scriptura, in quo legitur *ad fortem magis, &c.* vt fortasse ita scribendum sit *ad furta magis expedit. &c.* sic furta bellorum dixit Frontinus in lib. 2. strat. cap. 5. & alij multi.

Crinitus quidam.] Talis erat habitus Saracenorum vt docet Hieronymus in vita Malchi. *Ecce subito equorum camelorumque sessores Ismaëlitæ irruunt, crinitis vittatisque capitibus, ac seminudo corpore pallia & latas caligas trahentes.* & Theodorus Mopsuestenus in caput x. Hieremiæ, Saracenos ait comam à fronte quidem detondere, postsecus autem intonsam dimittere. Denique Plinius in VI. *Arabes*, ait, *mitrati degunt aut intonso crine.* cui subscribit Claudianus in lib. 1. de laudibus Stilichonis,

Hinc mitra redimitus Arabe——

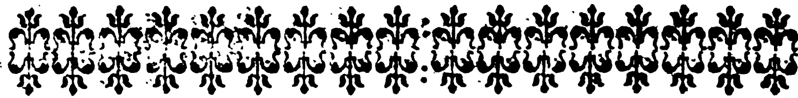
Vnde etiam in veteribus nummis Agbarus Arabum in Edessa regulus, mitratus cernitur.

Pag. 469. *Audacia fracto.*] In mss. Flor. & Regio legitur *audaciam fracto.* Sed in Regio codice superscriptum inueni *audacia fracta.* quo modo scripsisse Marcellinum existimo.

Insularum spatiis.] Haud dubiè emendandum est prout in Regio codice legitur *cùm murorum ambitum insularúmque, spatijs immensis oblongum, &c.* vbi insulæ sunt domus quæ proprio parietum ambitu à vicinis ædibus disiunctæ sunt.

His diebus efficacia Iulij Magistri militiæ.] Hoc Iulij Magistri militum per Orientem strategema multis narrat Zosimus in lib. IV. Sed non hoc anno, verùm insequenti, sub initia imperij Theodosij actum id esse testatur. Hic porrò Iulius Comes rei militaris anteà fuerat per Thracias, vt retulit Marcellinus in bello Procopiano. Ἰούλιος dicitur à Libanio tum in Epistolis tum in Orat.

Potiores ætate.] Mallem equidem hunc locum ita scribi & interpungi. *Scribant reliqua potiores, ætate doctrinisque florentes.*

HENRICI VALESII IN EXCERPTA AVCTORIS IGNOTI DE CONSTANTINO aliisque Impp.

NOTÆ.

Pag. 471. RAESES *Dalmatiarum.*] Constantius Chlorus præsidatum Dalmatiæ administrauit imperante Caro. eumque Carus in locum Carini filij Cæsarem subrogare constituerat, vt docet Vopiscus in Carini gestis.

Ex qua postea sex liberos.] Hæc verba transcripta sunt ex Eutropij lib. IX. quæ in Hieronymi Chronico etiam leguntur.

Galerius obiecit ante pluribus periculis.] Inter cetera enim iussus est à Galerio Constantinus immanem leonem subsistere: quem quidem Constantinus occurrentem audacter excepit ac confecit. vt scribit Praxagoras in libris de vita Constantini testante Photio in bibliotheca, & Zonaras in Constantij Chlori vita, p. 246. Adde Nicephorum in lib. VII. cap. 29.

Pag. 472. *In Brittania.*] Sic in membranis Iac. Sirmondi exaratum est, ne quis fortè mendum typographorum hîc subesse existimet. Sed & in Rufi Festi Breuiario *Brittaniam* vbique scriptum habet vetus codex bibliothecæ Regiæ, Græcorum more qui Βριττανίαν dicunt.

Vt gener apud socerum.] Maxentium Galerij Maximiani generum fuisse præter hunc locum testatur veteris nummi inscriptio ab Eminentiss. Cardinali Baronio in Annalibus producta. Victor quoque in Epitome, *Is Maxentius carus nulli vnquam fuit, ne patri, aut socero quidem Galerio.* quanquam in vulgatis Victoris editionibus legitur *Is Maximianus, &c.* corruptè. Nam ex Historiæ Miscellæ lib. XI. vbi hic Victoris locus adducitur, apparet ita scribendum esse vt priore loco posui.

Partes suas deseruisse.] In Panegyrico qui dictus est Constantino

Maximo, id refertur his verbis, *Duxerat magnum Seuerus exercitum, & hostem suum perfidia desertus armauerat. Maiores postea copias Maximianus admouerat, & ipse transfugis videbatur prosperè refugisse.* Vide Aurelium Victorem.

Flamminia iussit auferri.] Grauius hîc est vlcus, quàm vt coniectura sanari possit. Deesse enim videntur nonnulla, quæ ad Maximianum Herculium pertinebant. Nam quæ proximè sequuntur *Ille ad Constantinum refugit*, proculdubio ad Herculium spectant.

In Illyrico Licinium Cæsarem fecit.] Maximiano Herculio x. & Galerio VII. Conss. qui annus erat Natalis Dominici 308 Licinius à Galerio Cæsar factus est Carnunto, quæ vrbs Pannoniæ est sub Illyrico comprehensa, vt scribit Idatius in Fastis, & Auctor Chronici, quod vulgo Alexandrinum vocant. Nec assentiri possum doctissimo viro, qui Licinium à Galerio Cæsarem factum ponit anno Dom. 307. Etenim tum ex horum Excerptorum auctore, tum ex libro 2. Zosimi constat, Licinium tunc Cæsarem esse nuncupatum, cùm Galerius ex Italia in Illyricum, ab expeditione aduersus Maxentium rediisset. Profectus autem est contra Maxentium Galerius anno Domini 307. quo etiam tempore Seuerus Cæsar à Maxentio interfectus est, vt ait auctor Excerptorum. Proinde ex Italia in Illyricum cum exercitu reuerti non potuit nisi anno sequente. Ceterùm Licinius ex Cæsare Augustus postea factus est, anno vt suspicor 311. paulo ante mortem Galerij: quod indicat auctor Alexandrini Chronici his verbis, Γαλέριος βασιλεύσας ἔτη ιϛ'. τελευτῶν ἐποίησε βασιλέα Λικίνιον. Mouet me præterea, quòd Galerius Maximianus in edicto suo quod anno 311. emisit, nullam Imp. Licinij mentionem facit, cum tamen Constantinum Imp. nominatim appellet. vt credibile sit paulo post hoc Edictum Licinium à Galerio Augustum creatum esse. Certè Licinius in Fastis Cassiodori & Cuspiniani hoc anno Consul ponitur cum Galerio Maximiano VIII. Consule. Qui si iam ab anno 308. Augustus fuisset, iampridem Consulatum sine dubio gessisset. Namque Imperatores eo tempore simul atque imperium adepti fuerant, Consulatum inibant.

Imperauit ann. XIX.] Annos quidem XIX. integros ac plenos imperauit Galerius, sed præterea annos duos semiplenos seu cauos.

Et in villa publica Appia via.] Ad tres tabernas vt scribit Victor in Epitome, & Zosimus in lib. 2. Erant autem Tres tabernæ in via Appia vt patet ex D. Luca in Actis Apostolorum, tricesimo ab vrbe milliario vt scribit Auctor Excerptorum: quod confirmat Itineraria Peutingerorum Tabula sic. *Ab vrbe Appia via Bouillas m.* X. *Aricia m.* 3. *Tribus tabernis m.* 17. Ex his patet falli Eutropium & Aurelium Victorem qui Seuerum Rauennæ occisum esse scribunt.

Galerius sic ebriosus fuit.] At id de Maximino tradit Victor in Epitome.

Pag. 473. *Constantinus apud Veronam victis ducibus tyranni.*] Constantinus V. Imperij sui anno cum 40. millibus armatorum aduersus Maxentium profectus, Segusiensium opidum primo impetu cepit. pòst in Taurinatibus campis occurrentes Maxentij copias atque in his cataphractos equites profligauit. Hinc Mediolanum progressus, paulo post Veronam obsidere instituit, & Maxentij exercitum qui ad liberandam obsidione Veronam missus fuerat, fudit ac fugauit, ipsum ducem Pompeianum occidit, vt tradit auctor Panegyrici dicti Constantino. Cladis illius Veronensis meminit etiam Aurelius Victor.

Syro quodam genitum esse.] Victor in Epitome idem dicit. *Sed Maxentium suppositum ferunt arte muliebri, tenere mariti animum laborantis auspicio gratissimi partus, cœpti à puero.* Cui subscribit auctor panegyrici Constantino dicti. *Ille erat Maximiani suppositus, tu Constantij Pij filius.*

Imperauit ann. ....] Scribendum est *ann.* VI. ex veteribus panegyricis Constantino dictis, & ex auctore Alexandrini Chronici, qui Maxentij initium rectè collocat anno Dom. 306.

Nuptijs celebratis Gallias repetit.] Idem legitur penè verbis iisdem apud Zosimum in lib. 2.

Pag. 474. *Mestrianus legatus.*] Huius legationis cuius princeps erat Mestrianus, meminit Petrus Patricius in Excerptis legationum.

Minorem Scythiam.] Sic dicta est pars Mœsiæ, ad distinctionem maioris Scythiæ illius quam Scytharum innumeræ gentes olim incolebant vt scribit Iordanes in Geticis, vbi de Tomyri regina. *in partem,* inquit, *Mœsiæ (quæ nunc ex magna Scythia nomen mutuata, minor Scythia est appellata) transiens, &c.* & multo post. *Hernac quoque iunior Attilæ filius cum suis in extremo minoris Scythiæ sedes elegit.*

Licinio, Constantino.] Supple *Consulibus.* Is erat annus Dom. 319. quo Constantinus Aug. V. & Licinius Cæsar Consules fuerunt.

Repentina rabie suscitatus Licinius.] Hæc periodus transcripta est ex lib. 7. Orosij cap. 28.

Gothi.] Imò Sarmatæ duce Rausimodo vt narrat Zosimus in libro secundo.

Item parabatur.] Fortè scribendum est *interim parabatur.*

Amandus.] Zosimus Ἄβαντον vocat: Sigonius in libris de imperio Occidentali, Abanta nominat corruptè.

Circa Hadrianopolim.] Hæc insignis Constantij victoria contigit anno Dom. 324. Crispo 3. & Constantino 3. Conss. vt scribit Idatius in Fastis. *His Conss. bellum Hadrianopolitanum die* V. *Nonas Iulias, & bellum Chalcedonense* XIV. *Cal. Octobr.* Quæ iisdem verbis Græcè referuntur in Chronico Alexandrino, nisi quòd consulatu Paulini & Iuliani, & V. Cal. Iulias, non autem V. Nonas ea contigisse dicuntur. Sed verior

Idarij narratio est: eamque confirmat Constantinus ipse in lege 1. Cod. Th. de veteranis. *Veterani*, ait, *qui ex die V. Non. Iuliarum, cum prima per Thraciam victoria vniuerso orbi inluxit, & qui postea apud Nicomediam nostram missionem meruerunt, &c.* quæ lex lata est Paulino & Iuliano Coss. sic enim emendanda subscriptio. In Calendario deniq. quod primus edidit Herwartius, hæc Constantini victoria sic notatur. V. *Non. Iulias fugato Licinio Circenses missus* XXIV.

Pag. 475. *Herculij Maximiani soceri sui.*] Tota hæc periodus ex Orosij lib. 7. translata est.

In quantum exercere potuit.] Vltimam vocem, sine qua sensus vacillabat, suppleui ex cap. 28. Orosij, qui vicissim ex hoc auctoris nostri loco emendandus est.

Quæsitis ei vndique ciuibus.] Adeò vt Hieronymus in Chronico non veritus sit dicere, Constantinopolim à Constantino dedicatam fuisse penè reliquarum vrbium nuditate. quo magis Eunapio fides haberi potest, qui in Ædesij vita hæc de Constantinop. populo dicit, τὸν μεθύοντα δῆμον, ὃν Κωνσταντῖνος ταῖς ἄλλαις χειρώσας (lege χηρώσας) πόλεσιν ἀνθρώπων εἰς τὸ Βυζάντιον μετέστησεν *insanam populi multitudinem quam Constantinus exhaustis prope ceteris vrbibus, Byzantium transtulit.*

Pag. 476. *Ariarici Regis.*] Ariaricus Rex erat Gothorum vt refert Iordanes in Geticis.

Primus Christianus excepto Philippo.] Hæc & sequentia ex lib. 7. cap. 28. Orosij exscripta sunt, qui vt nobis ad hunc locum emendandum auxilio fuit, sic vicissim ex auctore nostro corrigendus est.

Pag. 477. *Augustulus qui ante regnum Romulus.*] Romulus Augustus vero nomine dicebatur: sed ob puerilem ætatem vulgo Augustulus ὑποκοριστικῶς vocabatur, vt scribit Procopius in lib. 1. Gotth. initio. Cui accedit Euagrius in lib. 2. cap. 26. Cedrenus p. 288. Ῥωμύλος ὃν ἐκάλουν Αὐγουστῦλος. Malchus certè in lib. 1. hist. Byzantinæ, Augustum vocat Orestis filium, non Augustulum. & in veteribus nummis dicitur IMP. C. ROMVLVS AVGVSTVS. P. F. AVG. quamquam nonnulli Momylum vocant graui errore.

Orestes Pannotes.] Scribendum videtur *Pannonius* ex Prisco Rhetore p. 24. à quo etiam Orestes sæpe Notarius Attilæ dicitur.

Pag. 478. *Ædito dictus.*] Is esse videtur Edeco legatus Attilæ, cuius meminit non semel Priscus in Excerptis legationum, & Iordanes in Geticis.

Pag. 479. *Tufa Magister militum.*] Huius meminit Ennodius in vita S. Epiphanij, & historia Miscella in lib. XVI. quem primus edidit Gruterus ex membranis bibliothecæ Palatinæ.

Pierius Comes Domesticorum.] Hic Comes Pierius memoratur ab Eugippio in vita Seuerini.

Pag. 480. *Leuila Magister militum.*] Libilla dicitur ab Anonymo

Fastorum

Fastorum auctore, quem primus edidit Cuspinianus. sed hic eam pugnam refert Consulatu Fausti & Longini, perperam: cùm præter horum Excerptorum auctorem Cassiodorus etiam in Fastis eam ponat Consulatu Olybrij iunioris, qui fuit annus Natalis Dominici 491.

Mater Ererileua.] Erelieua Theoderici mater dicitur à Iordane in historia Gothorum: In libro xv. historiæ Miscellæ Trileuua: Lilia ab Aimoino in lib. 1. historiæ Francorum, cap. x.

Bonæ voluntatis.] Sic pag. 479. Odoacer bonæ voluntatis fuisse dicitur. quæ locutio non est ita barbara, vt prima fronte videri potest. Nam & Velleius Paterculus in fine lib. 2. eam vsurpat cùm ait. *Ex quo apparet Varum sane grauem & bonæ voluntatis virum.* & ante Velleium Plancus in epist. ad Ciceronem 8. lib. x. Hos Græci eleganti vocabulo εὐπροαιρέτους vocant. Sic enim Artemidorus in lib. 2. de Hercule.

Sic gubernauit gentes in vno Rom. & Gothorum.] Romanorum enim religionem fidémque integram & intactam seruauit: nec quisquam è Rom. ad Arianam sectam transire vi tormentisque compulsus est. Quinimò Gothis ad Romanam transire fidem tutò licuit. Nemo præterea qui ad Christiani cultus Ecclesias confugisset, à Gothis per vim abstractus est. Magistratus publici penes Romanos mansere, nec vllus Gothus eos gessit. Ad hæc permissum semper est Romanis, vt ab Orientis Imperatore quotannis Consulatus honorem acciperent. vnde & Eutharicus ipse à Iustino August. Consularem trabeam accepit teste Cassiodoro in lib. 8. ep. 1. Hæc Procopius in lib. 2. Goth. p. 220. à Theoderico & successoribus religiosè seruata esse dicit: nullámque ab iis legem esse latam.

Pag. 481. *Et vtilis Gothus.*] Fortè scribendum est *& vilis Gothus.*

Et dum aliud sese non esse facturum.] Lege *& tum aliud, &c.* Simile iudicium Claudij Augusti refert Suetonius in Claudio, cap. 15.

Pag. 482. *Vnam nomine Arevagni.*] Procopius in lib. 1. Goth. Ἀμαλαβέργαν vocat. Iordanes & auctor historiæ Miscellæ in fine lib. XVI. Theodericum duas habuisse naturales filias scribunt Theudigotham & Ostrogotham, quarum alteram Alarico, alteram Sigismundo Gundobadi Burgundionum Regis filio copulauit. Sigismundum quidem Theoderici filiam duxisse testis est Ennodius in vita Epiphanij, in Oratione Epiphanij ad Gundobadum.

Facta pace cum Anastasio.] Vide Cassiodorum in lib. 1. ep. 1.

Ad palmam populum adlocutus.] Hunc Theoderici ingressum in vrbem & adlocutionem ad populum commemorat vetus auctor in vita S. Fulgentij cap. 13. *Contigit vt B. Fulgentius in loco qui Palma aurea dicitur, memorato Theoderico Rege concionem faciente, Rom. Curiæ nobilitatem, decus, ordinémque distinctis decorum gradibus aspectaret, & fauores liberi populi castis auribus audiens, qualis esset huius sæculi glo-*

riosa pompa cognosceret. Ceterùm hic locus *Palma aurea* dictus, videtur fuisse prope Curiam & forum. Ac fortasse eadem est domus Palmata cuius meminit Cassiodorus in lib. 4. ep. 30.

Per tricennalem triumphans.] An fortè legendum est *per decennalem*, vt hæc Theoderici pompa ad decennalia eius referatur. Ingressus autem est Romam Patricio & Hypatio Coss. anno Domini 500. regni autem sui anno octauo. Itaque si decennalia tunc celebrauit Theodericus, toto biennio anticipauit, quod non insolens fuisse eruditi sciunt.

Donauítque pop. Rom. & pauperibus annonas.] Idem refert Cassiodorus in Fastis, Patricio & Hypatio Coss. & Procopius in historia Arcana, p. 117. & Aimoinus in principio libri 2.

Seu vel recuperationem] Lege *seu reparationem mœnium.*

Regi Vandalorum Transimundo.] Vide Cassiodorum in lib. v. ep. 43.

Alia germana sua.] Fortè scribendum est *filiam germanæ suæ.* idque ex Cassiodoro lib. 4. epist. 1. & historia Miscella in lib. 16. & Procopio in lib. 1. Gotth. qui Amelobergam hanc vocat Amalafridæ filiam.

Pag. 484. *Sic obruto sensu.*] Legendum videtur *bruto sensu.* Theodericum sane ἀγράμματον fuisse docet Procopius in lib. 1. Gotth. *ὡς ἄρα οἱ Θευδέριχος τελευτήσειν καὶ περὶ γραμμάτων οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι ἔχων.* Nihilo literatior iisdem temporibus in Oriente regnabat Iustinus, qui ne nomen quidem suum scribere nouerat. Itaque vt sanctionibus subscriberet, hoc excogitatum est. Tabellæ ligneæ forma quatuor literarum IVST. incisæ sunt, per quas calamum encauto tinctum Iustinus ministro manum regente ducebat, vt ait Procopius in Anecdotis.

Consurgentes ad Synagogas.] Idem Romæ contigisse docet Cassiodorus in ep. 43. lib. 4.

Trivvane præposito cubiculi.] Hic est, ni fallor, quem Boëthius in libro primo de Consolatione, Triguillam vocat regiæ præpositum domus.

Frustati.] Scribendum puto *fustati*, id est *fustibus verberati.*

Pag. 485. *Idem situm.*] Legendum videtur *destrui.*

Cyprianus qui tunc Referendarius.] De quo vide epistolam 40. libri v. Cassiodori, vbi Referendarij officium sic describitur. *Interpellantium siquidem confusas querelas distincta relatione narrabas: & qui proprios dolores exprimere non poterant, tuis commendati allegationibus obtinebant, &c.* De eodem Cypriano Boëthius in lib. 1. Consolat. loquitur his verbis, *Ne Albinum Consularem virum præiudicatæ accusationis pœna corriperet, odiis me Cypriani delatoris opposui.*

Deducit falsos testes.] Basilium scilicet, Opilionem, & Gaudentium vt ibidem Boëthius scribit.

Rex dolum Rom. tenebat.] Boëthius sic narrat. *Meministi inquam Vero-*

na cum Rex auidus communis exitij, maiestatis crimen in Albinum delatum ad cunctum Senatus ordinem transferre conaretur, vniuersi innocentiam Senatus quanta mei periculi securitate defenderim.

Cum fuste occiditur.] Iustino August. 2. & Opilione Coss. occisus est Boëthius in territorio Mediolanense, vt scribit Marius in Chronico: sequenti verò anno quo Philoxenus & Probus Consules fuerunt, occisus est Seuerus Patricius Boëthij socer, Rauennę, teste eodem Mario.

Errata & omissa.

PAGINA 25. lin. 28. scribe ex mss. Regio & editione Rom. *Mox dicta finierat.*

Pag. 31. lin. 7. scribe *flauo capillo & molli: barba licet recens emergente lanugine tenera, ita tamen, &c.* vt in Regio Codice scriptum inueni.

P. 38. lin. 25. scribe ex mss. Regio & editione Rom. *videbantur innexi.*

P. 57. lin. 23. scribe ex mss. Regio & editione Rom. *ad colligendas obedientium exuuias.*

P. 76. lin. 11. scribe ex mss. Reg. & editione Rom. *genus armorum.*

P. 87. lin. 5. scribe ex mss. Reg. & editione Rom. *Moxque ad locum pr.* vt p. 25. & 64. Sic in gestis purgationis Cæciliani & Felicis p. 14.

P. 104. lin. 9. interpunge *vectores. Et per spatia.*

P. 125. lin. 28. scribe *Satrapa Corduena.*

P. 130. lin. 30. scribe ex Regio codice *Zephyro contrauersa.*

P. 160. lin. 30. scribe *quinos omnibus aureos.*

P. 168. lin. 2. scribe ex mss. omnibus *in laborum refectione postremum.*

P. 176. lin. 29. scribe ex mss. Reg. & editione Rom. *fulgores eius purissimi.*

P. 177. lin. 16. scribe ex iisdem libris *reuertetur.*

P. 179. lin. 29. scribe ex mss. Regio *monstrator est, vt fabul. &c.*

P. 186. lin. 33. scribe ex iisdem libris *ne intepesceret* vt pag. 171.

P. 191. lin. 2. dele *cuiusquam.*

P. 211. lin. 20. scribe *Ægaum.*

P. 212. lin. 31. scribe *aliique.*

P. 221. lin. 25. scribe *voluptatis rapiebatur illecebris.* Nam in Vaticano Codice legitur *voluptatibus pariebatur ill.*

P. 229. lin. 10. scribe *qua ei orbem, &c.* lin. 31. scribe *Sebennyticus.*

P. 269. lin. 17. scribe *paruitate promissi* ex Codice Regio & edit. Aug.

P. 273. lin. 22. scribe ex iisdem libris *manus perita.*

P. 275. lin. 6. scribe *dum cæderentur.*

P. 300. lin. 35. scribe ex mss. *& Bellouedius insign.*

P. 337. l. 31. interpunge *in suburbanum. Et in &c.*

P. 346. lin. 17. scribe *Prouertuidem* ex mss. Flor. & Regio.

Pag. 350. lin. 21. scribe *iniecta*. P. 364. lin. 7. scribe *Vrsicinum*.
P. 368. lin. 31. scribe *erupturum*. P. 410. lin. 19. scribe *ab oppugnanda*.
P. 415. lin. 29. scribe *poculis*. P. 435. lin. 25. scribe σὺν ἐλπίσι.
P. 436. lin. 19. scribe *defrustanda*. P. 445. lin. 23. scribe *gratia*.
P. 460. lin. 6. scribe *caduceatorem*.
P. 467. lin. 7. interpunge *si cecidissent in vanum, illico, &c.*
P. 480. lin. 7. scribe *Herulis*. P. 484. lin. 29. scribe *Veronam*.
P. 486. lin. 12. scribe *Ecclesiam*.

In Annotationibus.

PAG. 1. lin. penultima scribe FL. Pag. 26. lin. antepenult. scribe *pantomimis*. P. 29. lin. 10. scribe *qui cestibus*.

P. 37. lin. 3. scribe *tibicen*. P. 59. lin. 15. scribe γαμεῖς. P. 137. lin. 6. scribe *Tibrim*. Pag. 178. lin. 27. scribe τὴν ὁδόν. P. 179. lin. 13. συκοφαντικῶν. lin. 22. πεζεταίρων.

P. 183. lin. 35. scribe συνήχθησαν. P. 184. lin. 39. scribe *exaequabantur*.

Pag. 196. lin. 4. scribe περιπόδιον. lin. 12. scribe *nobilitatum*.

P. 201. lin. 14. scribe συμπεφρασμένοις.

P. 232. lin. 15. scribe *infensi*.

P. 331. lin. 23. post vocem *Colligitur* Adde. De eius domo à plebeis incensa vide Symmachi epistolam 38. lib. 1. Ob quam injuriam cùm Symmachus rus secessisset, Senatus non suffragijs tantum, sed etiam oratoribus missis vt rediret rogauit, quod testatur Symmachus filius in epistola cit.

P. 359. lin. 26. scribe *isque*. & in sequenti linea *consueuerat*.

P. 360. lin. 32. scribe *Magister equitum per Illyricum, ac deinde per Gallias*.

P. 424. lin. 12. Adde. Postremò Origenes in lib. vlt. contra Celsum in fine, στρατηγεῖν dixit pro Magistratu fungi. εἰ δὲ βούλεται ἡμᾶς ὁ Κέλσος καὶ στρατηγεῖν τῆς πατρίδος, &c.

